UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Venerabilis Bedæ Presbyteri Anglo-Saxonis, Doctoris Ecclesiæ Vere Illuminati Opera Theologica, Moralia, Historica, Philosophica, Mathematica & Rhetorica, quotquot hucusque haberi potuerunt omnia

In Vetus Et Novum Testamentum, Salvberrimis In Moysis Pentatevchvm, Tobiam & Iobum, Libros Regum, Davidis Pasalmos, Parabolas Salomonis & Cantica, Prophetas &c. explanationibus & Quæstionibus enodata: Moralibus doctrinis & expositionibus in quatuor Evangelistarum Evangelia illustrata: facundissimis ...

Qvo Eivsdem Philosophia, Mathesis Et Chronologia: Sive De Natura Rerum, Ratione Temporvm., Sex Mvndi Ætatibvs, Philosophiæ Elementis; Et Alii Vtilissimi Simvl Et Cvriosi Tractatus

Beda <Heiliger>

Coloniæ Agrippinæ, 1688

urn:nbn:de:hbz:466:1-72047

Visual Library

Th. 119 a.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

VENERABILIS

BEDÆ

PRESBYTERI ANGLO-SAXONIS,

DOCTORIS ECCLESIÆ

VERE ILLUMINATI

OPERUM

TOMUS SECUNDUS,

QVO EIVSDEM

PHILOSOPHIA, MATHESIS ET CHRONOLOGIA:

SIVE DE NATURA RERUM, RATIONE TEMPORVM., SEX MVNDI ÆTATIBVS, PHILOSOPHIÆ ELEMENTIS;

ET ALII VTILISSIMI SIMVL ET CVRIOSI

TRACTATUS:

DE SUBSTANTIIS, CELEBRATIONE PASCHÆ, DIVINATIONE MORTIS ET VITÆ, ARCA NOE, ET LINGVIS GENTIVM:

PROVERBIA ITEM ET SENTENTIÆ EX ARISTOTELE & Cicerone, Sibillina denique Oracula,

Singulari doctrinâ & methodo proponuntur, explicantur.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,

Apud IOANNEM WILHELMVM FRIESSEM juniorem.

ANNO M. DC. LXXXVIII.

SECVNDI TOMI ELENCHUS.

De natura rerum, liber. Pagina 1
De temporum ratione, liber. 43
De sex ætatibus mundi, sive Chronicon, libellus. 103
De temporibus, liber. 118
Sententiæ ex Aristotele. 124
Sententiæ ex Cicerone. 166
Proverbiorum liber. 185
De substantiis. 200
Στοιχειώσεων, *sive elementorum philosophiæ libri IV.* 206
De Paschæ celebratione, sive de æquinoctio vernali, liber. 343
De divinatione mortis & vitæ, epistola. 233
De arca Noe. 235
De linguis gentium. 236
Sibillina oracula. 237

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI ANGELO-SAXONIS, DE RERUM NATURA, LIBER.

PRÆFATIO.

Naturas rerum varias labentis & ævi,
Perstrinxi titulis, tempora lata citis,
Beda Dei famulus, tu fixa obsecro perennem,
Qui legis astra, super mente tuere diem.

GLOSSÆ SUPER PRÆFATIONEM BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: incerti auctoris.

Glossa Græca interpretatione, linguæ sortitur nomen. Hanc philosophi adverbium dicunt, quæ vocem illam, de cujus proprietate requiritur, uno & singulari verbo designat. Quid enim illud sit, in uno verbo positum declarat: ut conticescere, est tacere. Item, Latus haurit apertum. Haurit, percutit: item cum terminum dicimus finem, aut populatas interpretamur esse vastatas: & omnino, cum unius verbi rem verbo uno manifestamus.

VERSUS BEDÆ PRESBYTERI.

Nominatus versus ab eo, quod fluat, seseque ipse circueat. Versus propriè dicitur à vertendo, quia converti potest, id est, ut id quod habet in fine, habeat in medio. & econtra, ut est: Cornua velatarum, vertimus antemnarum, cornua velatarum. Vel ideo dicitur versus, quia à fine manus scribentis, ad initium convertitur. Arma virumque cano, Trojæ qui primus ab oris.

Naturas rerum varias labentis & ævi.] *Quicquid est sive visibile, sive invisibile, sensibile seu intelligibile, creans sive creatum, natura dicitur. Ergo generale nomen est natura omnium rerum, & earum quæ sunt, & earum quæ non sunt. Illa autem non esse dicuntur, quæ nec sentiri, nec intelligi possunt: sed quod ita sunt, ut omnem cognitionem corporis & mentis transcendant. Duobus namque modis natura dicitur. Deus itaque natura dicitur, quod cuncta nasci faciat. Omnis etiam creatura natura vocatur, eo quod nascatur. Rerum, id est, causarum creatarum, visibilium scilicet & invisibilium. Varias, id est, diversas & multiplices, ac dissimiles, veluti in mundo habentur. Labentis, id est, decurrentis & deficientis. Ævi, αἰὼν Græcè, Latinè seculum: hinc ævum dicitur seculum. Perstrinxi, id est, breviter scripsi. Perstringere propriè est, strictim narrando abbreviare. Titulus. Titulus autem dicitur à Titane, id est, sole: quia sicut sol sua præsentia mundum illuminat, ita & titulus sequentem paginam illustrat. Nam si titulum frontis eraseris, mutæ paginæ remanebit: ut ait quidam, Titulum frontis erade, ut muta sit pagina. Tempora lata, id est, ampla. Citis. id est, brevibus. Titulis, id est, præfatiunculis ita inchoantibus: De quadrifario Dei opere, &c. Beda: subauditur, Ego, Dei famulus, id est servus. Qui legis, scilicet meum librum. Per apostrophem alloquitur Lectorem. Obsecro scilicet te O Lector. Tuere, id est, contemplare. Perennem diem, id est, perpetuam lucem: Deum videlicet qui est dies æternus ante omnem diem, & omni sole lucidior. Mente, id est, intellectus ratione & discretione. Fixa, scilicet illa mente. Super astra, id est, super cœlos, ubi astra sunt: de quibus in hoc opusculo Deo auxiliante disputabimus.*

SCHOLIA SUPER PRÆFATIONEM BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Joanne Noviomago.

NAturas rerum.] *Distichon hoc in exemplari scripto, & satis veteri usque ad tetrastichon productum fuit, adjectis his duobus: Beda Dei famulus, tu fixa obsecro perennem: Qui legis ista super mente tuere diem. Quæ ab alio quopiam adjecta videntur: fuit enim Beda versificator tolerabilis, ut planum fecit in opere, quod hexametris versibus composuit de vita Gutberti.*

De quadrifario Dei opere. Caput I.

OPeratio divina, quæ secula creavit & [a] gubernat, quadriformi ratione distinguitur. Primo, quod hæc in verbi Dei [b] dispensatione non facta, sed [c] æterna sunt: qui nos, Apostolo teste, ante tempora secularia prædestinavit in regnum. Secundò, quod in materia informi pariter elementa mundi facta sint, ubi qui vivit in æternum, creavit omnia simul. Tertiò, quod eadem materies, secundum causas simul creatas, non jam simul, sed distinctione sex primorum dierum in cœlestem, terrestremque creaturam formatur. Quartò, quod ex ejusdem creaturæ seminibus, & primordialibus causis totius seculi tempus naturali cursu peragitur, ubi [d] pater usquè nunc operatur & filius, ubi etiam corvos pascit, & lilia vestit Deus.

GLOSSÆ SUPER LIBRUM BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Brideferto Ramesiensi. Cap. I.

OPeratio divina, quæ secula creavit & gubernat. *a. Duobus modis dicitur Deus gubernare secula; vel conservando facta, vel per successiones reparando.*

b *Dispensatio & consilium Dei, & ars ipse Deus est: quia in eo præter seipsum nihil esse potest.*

c *Proinde omnia, quæ ab ipso facta sunt per dispositionem, æterna sunt: sicut & ille æternus est, & tunc Deus sunt. Vt enim beatus Augustinus dicit: Aliter sunt ea, quæ sub eo facta sunt, aliter ea, quæ in Deo sunt, Deus videlicet in dispositione existendo, unde omnia quæ sunt, Deus sunt.*

d *Quu explicet verbis, quomodo Deus & quietus operetur, & operans quiescat in eo, quod Deus die septimo requievit: ipsum Dominum & Salvatorem nostrum Iesum Christum, qui hæc loquebatur, & dicebat: Pater meus usque modo operatur, & ego operor: magnum sacramentum significavit, quia & Dominus Iesus utique Deus. Ipse est enim verbum Domini, quia in principio erat verbum, & non qualecunque verbum: sed Deus erat verbum, & omnia per ipsum facta. Operatus est pater lucem, sed dixit, ut fieret lux. Si dixit, verbo operatus est. Verbum eius ego eram, ego sum. Per me factus est mundus in illis operibus: per me regitur mundus in istis operibus. Pater meus & tunc operatus est, cum fecit mundum, & usque nunc operatur cum regit. Operatur ergo Deus non nova creando, sed creata gubernando. Fuerunt quidem in præsentia Dei, antequam fuissent creata: sed æterna sunt, ante omne videlicet tempus, & ante aliquam creationem. Ante mundi creationem quidem tempus fuit, sed non tale, quale nunc est: quia nulla tunc erat vicissitudo diei & noctis.*

GLOSSÆ SUPER LIBRUM BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: incerti auctoris. Cap. I.

OPeratio divina, quæ secula creavit & gubernat.) *Duobus modis dicitur Deus gubernare secula, vel conservando facta, vel per successiones reparando. Quadriformi ratione, id est, quadripartito intellectu. In verbi, id est, filii Dei dispensatione, id est, dispositione & providentia. Non facta, id est, non temporalia sunt. Fuerunt quidem in præsentia Dei ante quam fuissent creata: sed æterna sunt ante omne videlicet tempus & ante aliquam creationem. Ante mundi creationem tempus quidem fuit, sed non tale, quale nunc est: quia nulla vicissitudo diei & noctis. Ante secularia tempora, id est, ante constitutionem mundi. Informi materia, id est, confusa, ubi cœlum & terra necdum habebant formas & species suas. Elementa mundi, id est, terra & aqua, ignis & aer.*

SCHOLIA SUPER LIBRUM BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Joanne Noviomago. Cap. I.

OPeratio divina.] *Orditur Beda à mundi generatione, jam enim in confesso est mundum esse à Deo creatum, ut primo Geneseos scriptum est: In principio creavit Deus cœlum & terram. Verum in Theologicis disceptationibus quæri solet de temporis duratione, id est, quantum temporis Deus occupatus in producendo fuerit: nam ex Geneseos principio modo momentaneum fuisse intelligitur, id est, facta esse omnia uno temporis momento, modo creationis, duratio dicitur fuisse ἑξαήμερος: ne igitur videatur pugna esse in sacris, enumerat hic Beda quatuor species operationis, quibus mundus dicitur esse factus. Prima quidem est, quam Deus ab æterno (ut sic dicam) concepit. Nam Theologi ajunt hæreticum esse statuere in Deo novum aliquod faciendi consilium, si enim quod optimum est posterius concepisset, ne sciviisse eum id ante, aut noluisse sequeretur, quorum in Deum neutrum cadere potest, aut optima quæ sint, non videre, aut nolle facere, itaque à principio seculorum, id est, ab æterno creatio mundi in mente divina fuit: de hoc conceptu loquitur Ioannes in exordio Evangelii sui: In principio erat verbum, &c. & Apostolus ad Ephesios: Qui nos ante tempora prædestinavit in regnum. Secunda creatio, qua Deus (cum jamjam orbis nasciturus erat) uno momento ex nihilo creavit materiam informem, id est, sylvam quandam omnium rerum, quæ postea per formarum applicationem formarentur: hanc informem materiam, in qua adhuc nullus rei, nec arboris nec hominis species fuit, Gentiles philosophi negabant esse factam, sed fuisse ab æterno putabant: vocabantque sylvam hujusmodi Chaos, quod rerum omnium confusam materiam significat. De hac creatione sic scriptum est: Qui vivit in æternum, creavit omnia simul, id est, rerum omnium materiam. Tertia creatio est, qua Deus ex illo Chaos formas & facies rerum inchoabat atque produxit, ut cœli, terrarum, marium, arborum, animalium, quæ operatio temporalis fuit, & attestante scriptura, sex dierum. Quarta operatio, qua Deus quotidie mundum conservat, vivificat & gubernat: falsa enim quorundam philosophorum sententia est, existimantium hunc temere, & nulla potestate Dei conservari & regi: ex hac operatione animalia alia ex aliis nascuntur, terra ex se producit arbores, semina in agris condita cum fœnore redeunt: producit igitur Deus quotidie novas ejusdem generis res, de hac conscriptum est in Psalmo XLVI. Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluviam. Qui producit in montibus fœnum & herbam: & qui dat jumentis escam suam, & pullis corvorum invocantibus se. Prima igitur creatio facta est ab æterno: secunda momento: tertia spatio sex dierum: quarta est quotidiana durans usque ad consummationem seculi. Disputantur hæ quæstiones passim à sacris interpretibus, & à B. Augustino libro IX. de civitate Dei, à Petro Lombardo II. Sentent. distinct. XII. à D. Thoma & alio.*

Ante tempora secularia.] *Tempus seculare, quod ex cœli ac stellarum circumactu observatur, aliud est tempus ante seculare, sine ulla permutatione sempiterna duratio, id vocant Philosophi à sempiternitate αἰῶνα. vide Aristotelem de cœlo, volumine primo, capite nono.*

DE MUNDI FORMATIONE. CAP. II.

IN[a] ipso quidem principio conditionis facta sunt[b] cœlum, terra, angeli, aër, & aqua de nihilo. Die autem primo [c] lux facta est, & ipsa de nihilo: secundo, [d] firmamentum in [e] medio aquarum: tertio, species maris & terræ cum eis, quæ terræ radicitus inhærent: quarto, luminaria cœli de lumine primo die facto: quinto, natalitia & volatilia de aquis: sexto, reliqua animalia de terra, & homo quidem carne de terra, [f] anima vero de nihilo creatus: qui in paradiso, quam Dominus à principio plantaverat, constituitur: septimo Dominus requievit, non creaturæ [g] gubernatione, cum in ipso vivamus, moveamur & [h] simus, sed à novæ substantiæ creatione.

GLOSSÆ IN CAPUT II. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Brideferto Ramesiensi.

a *In ipso quidem principio decimo quinto Calendarum Aprilium, in prima parte arietis: quia aries triginta partes habet. In sex enim primis partibus ipsius totus mundus factus est. Sed quæritur, qualis lux erat, antequam factus esset sol. Sic dicunt: Sine calore erat, id est, blanda, pertingens ab oriente ad occasum, ab aquilone ad austrum: quæ lux postea conversa est in lucem solis.*

b *Cœlum hic spiritale intelligere debemus, quo continentur angeli, quod utique in principio factum est de nihilo ante omnem diem. Hoc autem cœlum, quod est firmamentum, secundo die de aquis factum est: superius autem cœlum ideo spiritale vocatur, quia spirituales continet creaturas, de quo tantum legimus, quod factum sit vel est.*

c *Lux quæ primo die facta est, non adeo clara erat, sicut nunc ista est: quia aquis omnia repleta erant, quamvis minus densis & subtilissimis: & ipsa lux de nihilo, id est, de nulla materia. Non enim secundum causam, sed secundum materiam. Nam quod ex Deo est, ex nihilo non est. Non enim materiam habuit Deus aliam, nisi seipsum, & ideo ex nihilo esse non possunt.*

d Firma-

d Firmamentum est, ubi signa videmus. Sustinet enim superiores aquas, & est frigidæ naturæ: quia quantum distat sol à terra, tantum distat firmamentum à sole, & ideo glacialis naturæ est.

e In medio aquarum dicit, quia ex omni parte firmamenti aquæ sursum, scilicet & deorsum. Has aquas superiores multi dicunt cecidisse, ad diluvium faciendum. Sed Augustinus interrogat, quid erat factum de isto aëre. Nam quantum elongatur aër à terra, tantum elongatum fuit diluvium usque ad lunam, id est, centum viginti quinque millia stadiorum, atque inde facilius intelligitur secundum Augustinum de lumine, quod factum est in principio. Quod lumen non erat tantæ claritatis sicut post creationem solis & lunæ, sed speciem auroræ habebat, sicut ante solis ortum: quia dicit istum aërem conversum fuisse in aquam, & iterum post annum aqua conversa est in aërem. Nam aër & aqua simul fieri non possunt, nec habuit aer locum, in quo fuisset, quamdiu diluvium erat, & nulla aqua vel tempestas supra lunam potest fieri, sed infra lunam fiunt semper.

f Quando angeli creati sunt, tunc & anima secundum quosdam. Beatus autem Augustinus & Hieronymus nihil temerè de anima affirmare conati sunt, sed ingeniosè se ignorare dixerunt, unde sit, vel quando ad corpus veniat, utrum tempore conceptionis, an alio quolibet tempore. Philosophi tumen μετεμψυχωσιν dicebant fieri, id est, iteratam generationem, illud sentire volentes, quod ab alio in alium transiret, vel quod anima ex anima, veluti caro ex carne descendat. Horum nonnulli dicebant, eam præparatam esse, eamque in ipsa conceptione dari, vel alio quolibet tempore. Nos vero veraciter de nihilo esse credere debemus, quanquam tempus destinationis illius ignoremus, hoc solum Deo relinquentes. Quæritur utrum anima una creata est in sexto die, an multæ: sed aperta quæstio est. Si enim unus homo creatus est, quare non & una anima? Et sicut omnia corpora hominum ab illo uno homine deducta sunt, ut scriptura dicit, in eo omnes peccavimus: quare non & animæ deducuntur similiter ab ipsa una anima? Ex hoc intelligitur etiam illud semen, quando immittitur, animam habere. Anima nostra ad imaginem Dei creata est, in qua non exigua nostri portio, sed totius universitatis substantia est, quæ procul dubio libera est, & diffusis cogitationibus atque consiliis huc atque illuc vagatur, & considerando spectat omnia. Est igitur ad imaginem Dei, quæ non corporea æstimatur, sed mentis vigore absentes videt trans maria abit, transcurrit appetitu, scrutatur occulta, huc atque illuc uno momento sensus suos per totius orbis fines, & mundi secreta circumfert: quæ Deo jungitur, Christo adhæret, descendit in infernum, atque ascendit. In hac enim anima totus homo es, sine qua nihil es: sed terra, & in terram resolveris. Aliter Hieronymus in loco, ubi dicit: Pulvis revertitur in terram suam, unde sumptus est, & spiritus redeat ad Dominum. Satis irridendi sunt, qui putant animas cum corporibus seri, & non à Deo, sed à corporum parentibus generari. Cum enim revertatur caro in terram, & spiritus redeat ad Dominum, qui dedit illum, manifestum est, Deum patrem animarum esse, non homines.

g Creatoris potentia, atque omnipotentia, & omnitenentis virtus causa subsistendi omni creaturæ. Neque enim sicut constructor ædium, cum fabricaverit, abscedit, atque illo cessante & abscedente stat opus ejus; ita mundus ictu oculi stare poterit, si ei Deus regimen sui subtraxerit.

h Non tanquam substantia ejus, sic in illo sumus: sed utique cum aliud simus quàm ipse, non ob aliud in illo sumus, nisi quod continet & disponit omnia, per quam dispositionem in illo vivimus, movemur & sumus. Unde colligitur, quia si subtraxerit se, nec vivemus, nec movebimur, nec erimus.

SCHOLIA IN CAPUT II. BEDÆ PRESBYTERI,
De rerum natura: auctore Joanne Noviomago.

In ipso quidem.] Distributio creationis per senos dies, quam copiosissimè explicuit Hexameron Basilii Magni, cujus supplementum scripsit frater ejus Gregorius Nicenus, quod inscribitur περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων κτίσεως. Et versum à Dionysio Romano, cognomento exiguo: hoc mensibus aliquot ab hinc typis antea non excusum in lucem emisimus.

Et homo, carne quidem de terra.] Homo natus est postremo rebus omnibus productis, cujus gratia (quod Theologi & Philosophi gentiles scripserunt) omnia condita sunt: estque maximè secundum naturam, ut destinata operi ante opus parentur: est enim, quod Philosophi dicunt, finis intentione primum, sed productione postremum.

Qui in paradiso, quem Dominus à principio plantaverat, constituitur.] Natus est homo in agro Damasceno, unde translatus est in paradisum. Ait autem Beda Dominum ante hominem condidisse paradisum, qui horti erant voluptatis, destinati humanis rebus: ubi autem paradisus sit, disputatur à Theologis per varias sententias: plerique autem discedunt in illam sententiam, ut existiment universum locum de paradiso ænigmaticῶς intelligendum, nec esse aliud quàm hunc modum. Quemadmodum enim gentiles appellant mundum domicilium & templum quoddam deorum, ab inexplicabili pulchritudine summa generationis opificium: ita in sacris intelligendum locum voluptatis hunc mundum, cujus absolutæ elegantiæ, qua nihil ornatius excogitari potest, in quo ornatu mens hominis naturæ varietatem admirans, voluptate expleri nequit. Nam fontem illum, ex quo fluunt quatuor flumina, interpretantur Oceanum: unde, ut Homero etiam placuit, omnium amnium & fontium cursus vim & initium sumunt. Nam quomodo intelligi possit ex paradisi fonte Nilum, & Euphratem & Gangem venire, nisi per paradisum intelligamus hunc mundum, fontem illum mare, quod occultis meatibus subterraneis longè lateque infusum omnibus fluminibus humorem suppeditat. Hæc quoniam obiter mihi in mentem venunt, sic posui, non ut certum in rebus extra meam professionem positis, aliquid definiam, sed ut alii disputandi eruditi super hac quæstione materia relinquatur.

Septimo Dominus quievit non à creaturæ gubernatione.] Ultimi diei describitur actio, quem diem Iudæi sabbatum vocant, ut quidam à sabe, quod eorum lingua septem sonat: alii interpretantur quietem, quidam deducunt à Græco σάββειν, quod est sacrificare. Ridiculi sunt homines, qui hanc vacationem ad planetarum magisterium retulerunt, quod videlicet propterea sabbato jussi sunt feriari, quia Saturnus, qui tunc temporis est dominus, diem illum rebus agendis reddat ineptum. Est enim sidus inauspicatum, quorum sententia reprehenditur doctè à Pico Mirandulano in libris, quos adversus astrologos scripsit.

QUID SIT MUNDUS. CAP. III.

MUndus est universitas omnis, quæ constat ex [a] cœlo & terra, quatuor elementis in speciem orbis [b] absoluti globata: [c] igne, quo sydera lucent: aëre, quo cuncta viventia spirant: aquis, quæ terram [d] cingendo & penetrando communiunt. Atque ipsa terra, quæ mundi [e] media atque ima, librata volubili circa eam universitate pendet immobilis. Verum mundi nomine etiam cœlum à perfecta absolutaque elegantia vocatur: nam & apud Græcos ab ornatu [f] κόσμος appellatur.

SCHOLIA SUPER LIBRUM BEDÆ PRESBYTERI,
De natura rerum: auctore Brideferto Ramesiensi.

a Cœlum tam pro ipso, quàm omnibus, quæ in eo sunt: similiter terram pro ipso elemento, & pro his, quæ in ea continentur, posuit.

b Illa rotunditas absoluta, id est, perfecta est, cui tamen in longitudine, quantum in latitudine, & quæ à suo centro undique æquali spatio distat. Absoluta res dicitur, quæ nulla re pendet vel sulcitur. Unde nos non sumus absoluti, quoniam terra sulcimur.

c Descensionis ordo est. Ignis enim superior est, & superiorem obtinet locum in omni creatura: post ignem aer, deinde aqua, post quam terra imum obtinet locum.

d Cingit enim aqua undique secus terram, & penetrat, ne terra, quæ est sicca, fariscat in pulverem. Sunt enim venæ quædam in terris, per quæ latenter manent aquæ, & flumina crescunt: & ideo etiam mare redundare non potest, quia venæ terrarum, quæ evomunt, iterum absorbent.

e Quæritur id quoque, quod est medium, potest esse imum: aut id, quod est imum, potest esse medium. Nam hoc videtur in his verbis. Ita ergo intelligitur: Medium est, quoties mundus sic volvitur, & sic est circa terram, ut æquale sit spatium semper à terra ad cælum, sive sub terra, sive supra terram: & semper necesse est, ut media pars totius mundi sit infra, & media sit supra. Ima autem quia in ordine quatuor elementorum, quibus constat mundus, ultimum obtinet locum: & quod excellentius est, melius est. Melior est enim ignis quàm aer, aer quàm aqua, aqua quàm terra: quia corpulentiora sunt, quæ sunt juxta terram. Vnde & terra immobilis manens, una sede semper hæret, complexa medium mundi locum.

f Κόσμος verbum Græcum est, quod nos Latini quasi usui habemus, à quo cœlum Græcè οὐρανὸς dicitur, quo nomine apud illos quoque est, quando mundus vocatur. Multo magis enim debet dici ab ornatu, quod pulchrior est, quàm sint elementa, quæ mundi nomine vocantur.

GLOSSÆ SUPER LIBRUM BEDÆ PRESBYTERI,
De natura rerum: incerti auctoris.

Mundus est universitas omnis, quæ constat ex cœlo & terra quatuor elementis, in speciem orbis absoluti globata.] Quatuor sunt principalia elementa: ignis, aer, aqua, terra, ex quibus novissimum medium que elementum terra est. In circuitu terræ aqua, quæ est Oceanus: in circuitu aquæ, aer, unde cœlum vocatur æreum: in circuitu aeris æther, quod est ignis, unde cœlum vocatur ætherum. Quæ scilicet universitas globata, id est, rotunda, coadunata. Cœlum tam pro ipso, quàm pro omnibus, quæ in eo sunt: similiter terram pro ipso elemento, & pro his quæ in ea continentur, posuit. In speciem, id est, formam orbis, id est, rotunditatis alicujus. Illa rotunditas perfecta est, cui tantum est in longitudine, quantum in latitudine, & quæ à suo centro undique æqualis spatio distat. Absoluti scilicet orbis, id est, distincti & perfecti, propriam habet formam. Absoluta res dicitur, quæ nullare pendet vel fulcitur. Vnde & nos non sumus absoluti, quia terra fulcimur. Item globata, id est, coadunata ipsa universitas, igne scilicet & aere vel sole, quia sole omnia illuminantur. Quæritur quomodo id quod est medium, potest esse imum, aut quod est imum, potest esse medium: nam hoc videtur in his verbis. Ita ergo intelligitur. Medium est, quia totus mundus sic volvitur, & sic est circa terram, ut æquale spatium sit semper à terra ad cœlum, sive sub terra sive supra terram: & semper necesse est, ut media pars totius mundi sit infra, & media supra: ima autem, quia in ordine 4. elementorum, quibus constat mundus, ultimum obtinet locum. Et quod excellentius est, melius est. Melior est ignis quam aer, aer quam aqua, & aqua quam terra: quia corpulentiora sunt, quæ sunt juxta terram. Vnde & terra immobilis manens, una sede semper hæret complexa medium mundi locum. Librata scilicet ipsa terra, id est, suspensa vel æquata: quia æqualis pars est semper per omnia à terris ad cœlum. Vniversitas scilicet elementorum vel firmamenti. Supremum & primum locum in elementis ignis tenet: secundum aer, tertium aqua, quartum & ultimum terra pendet immobilis, scilicet quia à nulla creatura sustinetur.

SCHOLIA SUPER LIBRUM BEDÆ PRESBYTERI,
De natura rerum: auctore Joanne Noviomago.

Mundus est universitas, &c.] Continet caput hoc mundi definitionem tum partium, quæ in eo sunt, enumerationem, postremo nominum rationem. Definitio autem ex Aristotelis libro de mundo ad Alexandrum assumpta videtur, sic enim habet: κόσμος ἐστὶ σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς, hoc est: Mundus est compages ex cœlo & terra. Adjecit autem, quod sequitur atque eis naturis, quæ intra hæc continentur, igne videlicet, aere, & humore. Deinde illis quoque, quæ ex his per naturam sunt composita. Tradunt namque Physici omnia ex igne seu calido spiritu, humore ac terreno coalescere, itaque quatuor illa elementa dicuntur: quemadmodum enim ex viginti tribus elementis omnes dictiones & voces continentur, sic ha quatuor simplices partes omnium rerum sunt materia, ob id mundi elementa recte dicuntur.

In speciem orbis absoluti globata.] Ad eundem modum Plinius capite secundo libri secundi de forma ejus. Porro mundi figuram esse sphæram non argumenta modo docent, sed & hominum consensus orbem appellantium à rotunditate. Multis probationibus hoc convincit Aristoteles lib. 2. de cœlo.

Igne quo sydera lucent.] Multi ac præclari auctores crediderunt cœlum igneum esse, stellas ipsas sempiternos ignes, quod splendeant, calorem rebus affundant, ac perpetuo motu cientur, quæ ignium sunt affectiones naturales: quapropter Anaxagoras Glazomenius cœlum æthera dictum voluit ab ardendo, αἴθω ardeo est. Sed Aristoteles hanc persuasionem usque contendit esse falsam, asserens in cœlo nihil esse elementare, hujusmodi enim corrumpi potest per naturam, sed habere essentiam incorruptibilem ac sempiternam, diversam ab igneo, aerio, humido & terreno, quam quintam vocat Cicero naturam, hac ex Aristotelis sententia æther dicitur à sempiterno cursu. Habet tamen hæc quæstio in utramque partem multos & magnos scriptores, quod nobis cursim annotasse visum est esse satis.

Verum mundi nomine etiam cœlum à perfecta absolutaque elegantia vocatur.] Cœlum ex Aristotelis sententia plura significat, universum namque mundus cœlum dicitur, veluti apud Græcos κόσμος & οὐρανός. Sic apud Plinium cap. 1 Mundus & hoc, quod alio nomine cœlum appellare libuit, cujus circumflexu omnia teguntur, alias significat universum æthera, id est, totam compagem rerum cœlestium, à Luna videlicet usque ad ambitum mundi, hoc plerique secundum cœlum vocant, & secundum mundum. Primus enim & mundus, seu cœlum quatuor elementorum est comprehensio, qui corruptibilis est & sphæra activorum & passivorum à philosophis recentioribus dictus. Tertium cœlum continet res immortales ac divinas, quod à claritate divini luminis ἐμπύριον cognominatur. Ex hac distinctione quidam interpretantur locum Apostoli de raptu in tertium cœlum. Significat præterea cœlum cujusque planeta suum orbem, veluti apud Ciceronem lunæ infimum cœlorum obtinet. Postremo significat peculiariter cœlum octavum à luna, quod Graci ἀπλανὲς, Latini firmamentum vocant, continet enim stellas fixas: hoc M. Varro, quod celatum sit stellatis signis, scilicet cœlum dictum arbitrantur. Verum hic Bedæ locus inconcinnitate non caret, nam mundus & cosmos ab elegantia absolutaque pulchritudine ac ordine nomen habet. cœlum quidem, ut jam dictum est, & οὐρανὸς, ut Plato scribit, quod sit superiorum terminus, id est, ὅρος ἄνω, cui & Cleomedes assentitur in Meteoris. Mundi verò nomen magno consensu ab ornatu nomen accepit, quem Aristoteles in ordine maxime situm esse existimat. Vniversum ipsum commodius κόσμον inquit, nominaveris, id est, compagem rerum compositam, concinnoque ordine digestam, quam εὐκοσμίαν, id est, congeriem confusam ac inconditam. Alii ornatum quoque colligunt ex figura, & colore, & astrorum collucentium flammis, quos Plinius oculos mundi vocat: huc enim pertinet fabula Argus, quem Iuno occidit. Iunonem enim physici aera intelligunt, his densatus in nubes solem ac stellas è conspectu nostro ausert, hoc est, Argo centum oculos eruit.

DE ELEMENTIS. CAPUT IV.

ELementa[a] sibimet sicut natura, sic etiam situ differunt. Terra enim ut gravissima, & quæ ab alia natura sufferri non possit, imum in creaturis obtinet locum. Aqua vero quanto levior terra, tanto est aere gravior. Qui si forte aquis in vase aliquo subdatur, statim ad superiora ut levior evadit. Ignis quoque materialiter accensus, continuo naturalem sui

sedem

ſedem ſuper aera quærit: ſed ne illuc proveniat in mollem aerem, cujus circumfuſione deprimitur, evaneſcit. Quæ tamen quadam naturæ propinquitate ſibimet ita [b] commiſcentur, ut terra quidem arida & frigida, frigidæ aquæ: aqua vero frigida & humida, humido aeri: porro aer humidus & calidus, calido igni: ignis quoque calidus & aridus terræ ſocietur aridæ. Unde & ignem in terris, & in aere [c] nubila terrenaque corpora videmus.

GLOSSÆ IN CAPUT IV. BEDÆ PRESBYTERI,
De natura rerum: auctore Brideferto Rameſienſi.

a Natura elementorum eſt ipſa qualitas, ut ignis calidus eſt & ſiccus: terra autem frigida & ſicca. Dicimus autem elementa, & elimenta, & hylementa. Elementa quaſi elevamenta, eo quod ex elementis omnia conſtent. Elimenta ab elimo, id eſt, formo: quia inde cuncta ſunt formata. Hylementa, ab hyle, id eſt, informi materia, de qua facta ſunt omnia in ſpecies ſuas. Elementa autem quatuor ſunt: cœlum, ignis, aqua & terra, quæ in omnibus ſibi mixta ſunt. Siquidem & in terra ignem reperies, qui ex lapidibus & ferro frequenter excutitur: & in cœlo cum ſit ignitum, & micans fulgentibus ſtellis, polus aquæ eſſe intelligi poteſt.

b. De Syzygiis, id eſt, conjunctionibus elementorum pauca dicit. Omne namque corporeum quatuor ſæpè dictis conſtat elementis, quorum unumquodq; duas habet qualitates: unam propriam, alteram verò alterius elementi, ſicut in terra frigiditas & ariditas. Ariditas ergo propria eſt terræ qualitas: frigiditas non propria terræ, ſed aquæ, ſic & de cæteris. Nam frigiditas propria eſt aquæ qualitas, humiditas verò ab aere illi venit. Sic aeris humiditas propria, at calditas exigne deſcendit. Similiter & ignis propria eſt caliditas, ſed ariditatem de terra ſumit. Sex igitur qualitatibus ſyzygiæ fiunt. Quarum quatuor dicuntur immediatæ & nexæ, non egentes mediatate, qua conjungantur. Ignis enim caliditas cum terrena frigiditate conjungitur in ſiccitate. Rurſus aquæ humiditas copulatur cum terrena ſiccitate in frigiditate. Caliditas vero aeris cum frigiditate aquæ conjungitur in humiditate: aeris verò humiditas cum ignea ſiccitate conjungitur in caliditate. Hæ ſunt quatuor, quæ dicuntur immediatæ & nexæ. Reſtant duæ, quæ dicuntur mediatæ & diſſonæ: quia non poſſunt ſibi conjungi ſine medio obſtante qualitatum diverſitate. Ignis enim calidus & ſiccus cum aqua humida & frigida conjungi non poteſt ſine medio, id eſt, ſine terra. Rurſus aer humidus & calidus cum terra, quæ frigida eſt & ſicca, conjungi non poteſt ſine medio, id eſt, aqua, quæ locum tenet mediatis, & conjungit utrumque.

c Nubila proſpiſſis accipe nubibus, quæ ſemper habent aquas. Inter nubila & nubes hoc intereſt, quod nubilia dicimus ſpiſſas & denſiſſimas nubes, nubes vero & ſpiſſas & raras.

GLOSSÆ IN CAPUT IV. BEDÆ PRESBYTERI,
De natura rerum: incerti auctoris.

Elementa ſibimet ſicut natura, ſic etiam ſitu differunt.] *Natura elementorum eſt ipſa qualitas, ut ignis calidus & ſiccus, terra ſicca & frigida. Elementa, & elimenta, & hylementa dicimus. Elementa quaſi elevamenta, eo quod ex elementis omnia conſtent. Elimenta ab elimo, id eſt, formo, quia inde cuncta ſunt formata. Hylementa ab hyle, id eſt, informi materia, de qua facta ſunt omnia in ſpecies. Situ, id eſt, loco vel poſitione & ordine locorum. Differt, id eſt, diſtat. Elementum ſecundum Iſidorum, Græcum eſt, & ſonat Latinè materies. Hyle enim Græcè, Latinè informis materies. Secundum Ambroſium vero latinum nomen eſt, & derivatur ab eo, quod eſt elimo, id eſt, formo: & quod nos elementum dicimus, Græci στοιχεῖον.*

SCHOLIA IN CAPUT IV. BEDÆ PRESBYTERI,
De natura rerum: auctore Joanne Noviomago.

Qui ſi forte aquis in vaſe] *Gleba & qualibet terra pars per aquam inferius cadit, quo ſigno conſtat terram, aqua eſſe graviorem, gravia enim ſunt, quæ naturaliter deorſum cadunt.*

Ignis quoque materialiter accenſus.] *Ignium plura ſunt genera, quæ hic obiter recenſebo. Primus eſt cœleſtis ille lucidus, cuncta fovens, ſervans ac vivificans. Secundus eſt, qui lunæ ſtatim ſubjectus eſt uſque ad loca nubium non lucens quidem: eſt enim veluti aer torridus, qualis eſt in caldariis, prunis ac flamma extinctis, qui quidem non lucet, niſi materiam ſortiatur, in quam caloris vim exerceat: hinc incenduntur ſub cœlo ignes repentini, quos alii vocant deciduos, alii volantes. Tertius eſt, quo humanum genus ad varios uſus & neceſſarios utitur: quartus, quem ſummo artificio natura rebus animalibus pariter in animatu afflavit, nihil namque caloris eſt expers.*

Quæ tamen quadam naturæ propinquitate ſibimet ita commiſcentur.] *Elementa mundi, quæ loco ac ſitu conjunguntur ſymbola ſunt, id eſt, altera qualitate conſentientia, ut aqua & terra frigiditate, cum aqua aer mobilitate ac humiditate, a ſymbola intervallo diſcreta ſunt, ut aqua ignis intermedio aere.*

DE FIRMAMENTO CAPUT V.

Cœlum subtilis [a] igneæq; naturæ, [b] rotundumq; & à [c] centro terræ æquis spatiis undique collectum. Unde est & convexum. mediumque quacunque cernatur, inenarrabili celeritate quotidie circumagi sapientes mundi dixerunt, ita ut rueret, si non [d] planetarum occursu moderetur: [e] argumento siderum nitentes, quæ fixo semper cursu circumvolant, [f] septentrionalibus breviores gyros circa cardinem peragentibus: cujus vertices extremos, circa quos sphæra cœli volvitur, [g] polos nuncupant, glaciali rigore tabentes. Horum unus ad septentrionalem plagam consurgens [h] Boreas: alter devexus in Austros, terræque oppositus, australis vocatur, quem interiora Austri scriptura sancta nominat.

GLOSSÆ IN CAPUT V. BEDÆ PRESBYTERI, DE natura rerum: auctore Brideferto Rameſienſi.

a Non in modum pilæ rotundum est cœlum, sed à parte polorum in longitudine porrectum.

b Igneæ naturæ dixit, propter sidera igneam naturam habentia, quæ in eo collocata sunt.

c Quantum ab hoc loco terræ ad cœlum, tantum ex utraque terræ parte spatium ad cœlum protenditur, & hoc est à centro terræ undique collectum. Nam terra in medio locum obtinet puncti, circa quam cœlum vertitur in modum circini, propterea non amplius, quàm medietas ejus videri potest, quæ semper super terram est.

d Planetæ contra mundum feruntur, & ideo mundus temperatur & retinetur.

e Argumentum est, quod rei dubiæ facit fidem: & dictum est argumentum, quasi argutè inventum. Argumento siderum in cœlo fixarum, volubilitas cœli circa terram à sapientibus deprehensa est.

f Septentrionalia signa breviores habent circulos, scilicet propter acutiorem polum, qui ibi est, & nunquam occidunt. At ubi cœlum spatiatur, & in majorem rotunditatem dilatatur, majores circulos agunt.

g Polus brevissima stella est in vertice septentrionalis circuli, à qua tota illa pars polus vocatur: & sicut sidera septentrionalis poli semper à nobis videntur, quia super nos sunt: ita quoque australis poli nunquam nobis apparent, quia subtus terra sunt.

h Boreas semper à nobis videtur, nec unquam nobis cecidit, aut sub terris vadit. Trahit autem nomen polus, id est, septentrionalis borei, à vento boreas dicto, qui est flans à septentrionali parte, qui etiam aquilonaris dicitur.

SCHOLIA IN CAPUT V. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Joanne Noviomago.

Inenarrabili velocitate quotidie circumagi. *Hoc est spatio viginti quatuor horarum. Celeritatis ratio ex partibus cœli deprehendi potest: nam sol totus exoritur brevi temporis momento, atqui vel tricies major est toto terrarũ ambitu, proinde ex hac collatione animadvertitur nihil sub cœlo, neq; ventos, neq; avium volatus, neq; mßilium jactus tam perniciter rapi posse, ut cum illa incredibili velocitate conferri queat. Quod a. ex Plinij auctoritate dicitur scriptores quamlibet gravißimi casurum cœlum, id est, motus rationem egressurum, qui quadam successione partium perficitur, nisi adverso cursu planetarum (qui fit à dextris partibus in sinistras) temperatur: lepidè sanè dictum est magis quàm physicè.*

Septentrionalibus breviores gyros circa cardinem peragentibus.] *Ex mundi circumactu unaquæq; nota in cœlo circulum, qui animo tantum concipitur, describit: Mathematici enim singulos transitus punctorum, singulas ajunt efficere lineas. Sphæra itaque circumacta super cardine immobili, notæ quæ sunt vicinæ utriusque cardinis extremitati, angustiores describunt circulorum ambitus: quæ vero in medio sphæræ maximos circulos efficiunt, quod apud Euclidem demonstratur in conversionibus sphæræ. Sit namque in subjecto schemate sphæra a b c d, axis verò, quem circumvertitur a d: circumacta itaq; sphæra super lineæ a d, circuli qui describuntur à partibus signorum, quo sunt vicinores termino, a aut d, eo continuo evadunt angustiores, maximus verò omnium is est, qui describitur ex b versus c.*

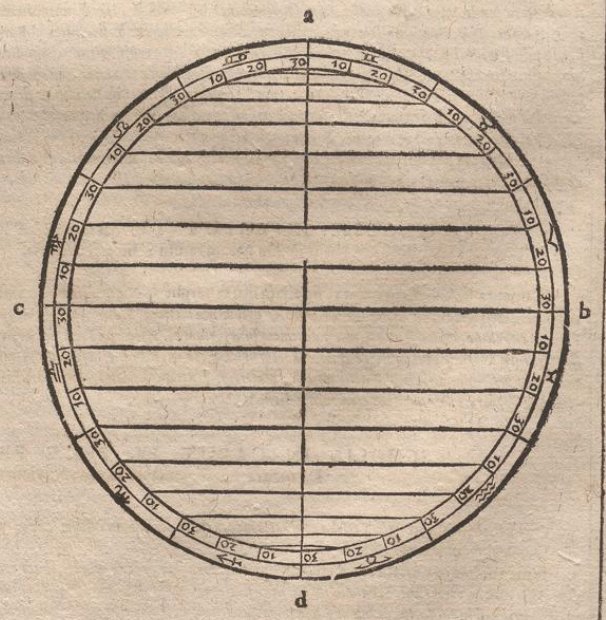

Cujus vertices extremos, quos circa sphæra cœli volvitur, polos nuncupant.] *Extremitates axis Græci πόλους vocant, Latini vertices, ut apud Ciceronem in Arato: Alter de cardine vertex, dicitur esse polus, & apud Virgilium libro primo Georgicorum:*

Hic vertex nobis semper sublimis, at illum
Sub pedibus styx atra videt, manesq; profundi.

Dicuntur autem Græce & Latinè à vertendo: quod circa has extremitates cœlum vertatur, puncto ipso manente immobili, quare astra vicina polis angustos describunt circulos, veluti in orbe nostro, Septentrio & Cynosura totis noctibus sine occasu circa polum angusto ambitu feruntur, & stella ipsa vicina polo, quam polarem vocant in extremitate Cynosuræ, brevissimo circumactu tota nocte in eadem parte cœli sine ulla inclinatione cernitur.

Glaciali rigore tabentes.] *Sol per medium sphæræ vertitur: extrema igitur, quia ad hæc nunquam accedit loca, semper frigora occupant.*

DE VARIA ALTITUDINE COELI. CAP. VI.

NOn autem ita mundus hoc polo excelsiore se attollit, ut undique cernantur hæc [a] sidera: verum eadem quibusque proximis sublimiora creduntur, eademque demersa longinquis: utique nunc sublimis in dejectu positis videtur hic vertex, sic in illa terræ devexitate transgressis illa se attollunt residentibus, quæ hic excelsa fuerant, opponente se contra medios visus [b] globo terrarum, adeo ut septentriones, quæ nobis à vertice pendent, in quibusdam Indiæ locis quindecim tantum in anno diebus appareant.

GLOSSÆ IN CAPUT VI. BEDÆ PRESBYTERI, DE natura rerum: auctore Brideferto Ramesiensi.

a Sidera circa cardinem errantia vel rorantia, septentrionalia videlicet, id est, arcturi & alia: quia cœlum non se in erectam altitudinem elevat, sed parum ascendit in modum cochleæ devexæ: & inde fit, ut sidera, quæ nobis in septentrione positis videntur sublimia, in vicinio austri constitutu, propter oppositionem terræ videantur humilia.

b Globo terrarum dicit, quia terra sphærodes, id est, rotunda est.

SCHOLIA IN CAPUT VI. BEDÆ PRESBYTERI, DE natura rerum: auctore Joanne Noviomago.

Non autem ita mundus.] *Poli altitudo non in omnibus regionibus eadem permanet: nam ex quolibet loco versus septentrionem digressis sexaginta stadia, polus septentrionalis una parte (quales sunt in circulo maximo CCCLX.) sublimior fit: si vero ad austrum vergat hoc, idem polus una parte per totidem stadia fit humilior, & quantum unus polorum fit sublimior, tantum alter ex adverso sub terra fit humilior: evenit igitur ut sidera, quæ sub hoc cœlo nobis totis noctibus cernuntur, transgressis ad austrum aliqua noctis parte non cernantur, veluti lyra Orphei in Germania non occidit: verùm in Italia plerisque horis locus duabus sub horizonte occultatur, priusquam emergat.*

In quibusdam Indiæ locis XV. tantum in anno diebus appareant.] *Similia sunt, quæ habet Plinius de lunæ effluxionibus in Taprobana & alia pleraque, quæ Beda in hoc opere pro confessis habet: verùm si hæc ad certam sphæræ & circini, cujus ratio indubitata est, descriptionem accommodentur, hoc certè de Septentrionibus consistere nequit: sed hæc isto loco discutere non putavimus esse opportunum.*

DE COELO SUPERIORE. CAP. VII.

COelum [a] superioris circuli proprio discretum termino, & [b] æqualibus undique spatiis collocatum, virtutes continet angelicas: quæ ad nos exeuntes, [c] ætherea sibi corpora sumunt, ut possint hominibus etiam in edendo similiari, eademque ibi reversæ deponunt. [d] Hoc Deus aquis glacialibus temperavit, ne inferiora [e] succenderet elementa. De hinc inferius cœlum non [f] uniformi, sed multiplici motu solidavit, nuncupans illud firmamentum, propter sustentationem superiorum aquarum.

GLOSSÆ IN CAPUT VII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Brideferto Ramesiensi.

a Primum cœlum est ab usque ad lunam, quod est aer: secundum à luna usque ad firmamentum, quod est athereum: tertium & quartum à firmamento usq; ad infinitum, quod est superius cœlum. In his tamen septem sunt spacia circa æquinoctium, quia procul sunt ipsa loca à polo, & ideo ibi non semper, ut hic nobiscum, sed aliquando apparent.

b Sicut firmamentum æquali spacio à terra undiq; elongatur, ita illud superius cœlum, ubi angeli sunt, ab inferiori æqualiter distat.

c Angelica virtus ad nos destinata, quia subtilitas ejus carnalibus non potest videri aspectibus: corpus sibi assumit æthereum, nec solum æthereum, sed etiam aereum. Dæmones vero ex isto aere corpus assumunt.

d Contra Augustinum loquitur. Augustinus enim dicit, quatuor elementa fieri intra firmamentum, & aqua semper juxta terram locum suum tenet, ignis vero superiorem locum possidet. Ergo quaratione cogimur dicere gliaciales aquas fieri super firmamentum, cum nulla terra ibi sit, & est superior illo locus, ubi solus ignis est? Ita ergo intelligitur, quod dicitur aquæ, quæ super cœlos sunt, Angelos significare.

e Hac igitur ratione colligunt illud superius cœlum igneum esse, quia ignis superiorem locum in omnibus creaturis possidet. Si ergo illud cœlum superius est, necesse est ut igneum fiat.

f Non uniformi dicit: quia non convertuntur specie ejus in una parte, sed in diversis partibus. Nam firmamentum in dexteram partem ab oriente ad occidentem semper volvitur, contra quod sol semper in partem sinistram ad orientem volvitur, sicut planetæ reliquæ: diverso tamen modo cursus suos peragunt, quorum multiplici motu solidatur firmamentum, ne nimia celeritate sui secundum philosophos labatur. Firmamentum non propter stationem, sed propter firmitatem, aut propter intransgressibilem terminum superiorum & inferiorum aquarum vocatum intelligere debemus.

DE AQUIS COELESTIBUS CAP. VIII.

AQuas super [a] firmamentum positas, cœlis quidem spiritalibus humiliores, sed tamen omni creatura corporali superiores, quidam ad inundationem diluvii servatas, alii vero rectius ad [b] ignem fidereum temperandum suspensas affirmant.

GLOSSÆ IN CAPUT VIII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Brideferto Ramesiensi.

a Firmamentum in crystalli modum ex aquis congelatis factum est. Est tamen igneæ qualitatis propter sidera in se collocata, quæ ignea sunt. Sicut terrarum ponderibus & aer & aqua cedunt, ut ad terram perveniant; sic aquarum ponderibus & ipse aer cedit, ut vel

ad terram vel ad aquam pervenat. Aeris quoque particulam si quis in spatiis illis sublimibus cœli posset demittere, pondere suo caderet, donec ad aëria subter spacia perveniret. Hujusmodi argumentis colligunt philosophi aquas super aethereum cœlum esse non posse, quibus ita respondetur : Si potest aqua, sicut videmus, ad tantas guttarum minutias pervenire, ut super istum aërem vaporaliter feratur, qui natura levior est aquis : cur non potest & super illud levius cœlum minutioribus guttis, & levioribus ferri vaporibus? Quomodo autem & qualeslibet aquæ ibi sint, esse eas, ibi minimè dubitamus. Major est quippe scripturæ sanctæ auctoritas, quàm omnis humani ingenii capacitas.

b Sidera tam igneæ naturæ sunt, ut consumerentur, nisi ab aquis temperaventur. Sicut consumeretur ista terra igne solis, nisi aqua interius & exterius suffiet ima : sic consumeretur firmamentum eodem igne solis, & igne signorum, quæ in eo sunt, nisi haberet aquas super se.

GLOSSÆ IN CAPUT VIII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum : incerti auctoris.

Aquas super firmamentum positas, cœlis quidem spiritualibus humiliores.] *De aquis, quæ super cœlos sunt, hæc est beati Ambrosii sententia : Aquas super cœlos sapientes mundi ajunt esse non posse, dicentes igneum esse cœlum, nec posse concordari cum eo naturam aquarum : addunt quoque dicentes, rotundum ac volubilem atq; ardentem esse orbem cœli, & in illo volubili circuitu aquas stare nequaquam posse. Nam necesse est, ut defluant & labentur, cum de superioribus ad inferiora orbis ille detorquetur : ac per hoc nequaquam eas stare posse ajunt, cum axis cœli concito se motu torquens eas volvendo effunderet. Sed hi tandem insanire desinant, atq; confusi cognoscant : quia qui cuncta potuit creare ex nihilo, potuit & illam aquarum naturam glaciali soliditate stabilire in cœlo. Nam cum & ipsi dicant, volui cœli orbem, stellis ardentibus refulgentem : nonne divinæ providentia prosperit, ut intra orbem cœli, & supra orbem redundaret aqua, quæ illa ferventis axis incendia temperaret?*

SCHOLIA IN CAPUT VIII. BEDÆ PRESBYTERI, DE natura rerum : auctore Joanne Noviomago.

Alii vero rectius ad ignem siderum tempetandum.] *Vide Isidorum Hispalensem episcopum in libro De natura rerum, ubi harum aquarum meminit. Nata est opinor disputatio hæc ex cantico trium puerorum : Benedicite aquæ, quæ super cœlos sunt. Datum est hinc negotium doctis indagandi harum aquarum qualitatem.*

DE CIRCULIS MUNDI. CAP. IX

QUinque [a] circulis mundus dividitur, quorum distinctionibus quædam partes temperie sua incoluntur, quædam immanitate frigoris aut caloris existunt inhabitabiles. Primus est septentrionalis, frigore inhabitabilis, cujus [b] sidera nobis nunquam occidunt. Secundus est solstitialis, à parte signiferi [c] excelsissima, nobis ad septentrionalem plagam versus temperatus, habitabilis. Tertius [d] æquinoctialis, medio ambitu signiferi orbis incedens, torridus, [e] inhabitabilis. Quartus [f] brumalis, à parte humilima signiferi ad austrinum polum versus, temperatus, habitabilis. Quintus [g] australis, circa verticem austrinum, qui terra tegitur, frigore inhabitabilis. Tres autem medii circuli [h] inæqualitates temporum distinguunt, cum sol hunc solstitio, illum æquinoctio, tertium bruma teneat. Extremi enim semper sole carent. Unde & à [i] Thyle insula unius diei navigatione ad aquilonem mare congelatum invenitur.

GLOSSÆ IN CAPUT IX. BEDÆ PRESBYTERI, De rerum natura : auctore Brideferto Rameſienſi.

a Circuli de quibus hic loquitur, sicut terram, sic etiam cœlum continent.

b Non mirum quod sidera, quæ super nos sunt, nunquam nobis occidunt : quia cum sint eorum circuli brevissimi, eo quod in angustiore cœli parte sunt positi, eos ex omni parte videmus scilicet oriendo & occidendo.

c Cancer & capricornus tropica, id est, convertibilia signa vocantur : ex quibus cancer excelsissima pars signiferi est. Convertibilia autem dicuntur, quia convertitur sol vel superius, vel inferius. Est vero ejus domicilium in cancro, XV. Calend. Iulii, quando ipse solstitialem circulum percurrens facit solstitium XII. Calendarum supradicti mensis : in capricorno vero XV Cal. Ian. moratur, quando brumalem cursum explens, XII. Calend ipsius mensis aliud facit solstitium, à quo superiores repetit cursus. Solstitium autem dictum quasi solis statium : non quia ibi sol stet, sed quia ibi finit cursum suum.

d Æquinoctialis circulus ideo vocatur, quoniam dum per eum sol transit, semper fit æquinoctium Mense quidem septembri XII. Cal. Octob. in signo libræ : mense vero Martio XII. Cal. Aprilis, in signo arietis. Sive æquinoctialis dicitur, eo quod ibi sit nox & dies æqualis omni mundo. Dum enim oritur sol in medio mundo, omnes vident similiter dum occidit : non sic, quando ad nos venit, vel quando ad australes vadit, tunc enim variantur dies noctesq;.

e Quia per totum illum circulum & per medium illius sol discurrit, ideo nimio calore est inhabitabilis : in superiori autem circulo solstitiali tam dicto, sol neque per medium, neque per totum currit, sed ex una parte tantummodo illum tangit, atque ideo temperatus est.

f Brumalis dicitur à brevitate dierum, vel ab remeatu solis. Quantum enim ad nos pertinet, breve spacium est ab ortu hyemalis diei usque ad occasum. Bruma autem Græcè, edacitas Latinè : maximè enim in hyeme consumunt homines, quicquid laboratum est.

g Quintus australis circulus dicitur à vento, quo inde flat. Sicut autem notissimum signum est septentrio in septentrionali, sic canopus in australi : & sicut nobis polus nunquam occidit, sic nec Aegyptiis canopus.

h Inæqualia tempora dicit, quia aliud est calidum, aliud frigidum : aliud habet longos dies, aliud breves, vel ideo, quia quando in solstitiali circulo est, dies longi, noctesq; breves sunt : quando autem in æquinoctiali, dies & noctes penè æquales : sicut in duodecimo Calendarum Aprilium, & in duodecimo Calendarum Octobrium, in his enim fiunt æquinoctia Quando autem in brumali circulo noctes longæ, & dies breves fiunt, eò quod longè à nobis sit sol : quod fit XII. Calend. Ian. ibi enim est brumale solstitium.

i A Britannia usque ad Thyle novissimam omnium insularum, novem dierum iter habetur, à qua unius diei navigatione ad mare congelatum pervenitur. Hujus insulæ habitatores dicit Plinius hyemi lacte vesci, æstate verò inter sua pecora herbas ore carpere.

SCHOLIA IN CAPUT IX. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione: auctore Joanne Noviomago.

Quinque circulis mundus dividitur.] *Agitur hoc capite de circulis parallelis, quorum intervallu distinguuntur in cœlo ac terra quinque zonæ, quarum passim scriptores meminerunt. Sunt verò paralleli circuli, qui mundi circumactu describuntur: nam alii sunt in cœlo non paralleli, ut horizon meridianus, coluri, quos motus cœli non efficit. Parallelorum itaque, seu æquidistantium circulorum tres sunt, qui describuntur à sole. Æquinoctialis, quem sol describit bis in anno, mense Martio ac Decembri, in primis partibus Virginis & libræ: estque hic circulus æquidistantium omnium maximus, ducitur enim per medium sphæræ. Reliqui duo Tropici dicuntur, Græci τροπὰς vocant: horum unus describitur die solstitiali, sole existente in prima parte cancri, alter die brumali, dum sol primam partem capricorni ingressus est. Hi duo solis limites sunt, extra quos ad extrema mundi longius non progreditur: duo reliqui sunt, quorum hic continet astra semper apparentia, ille perpetuo sub horizonte demersa habet. Verùm hi duo postremi hoc à superioribus differunt, quod horum magnitudo non in qualibet regione est eadem: abeuntibus enim ad septentriones continuò fiunt majores, ut in Græcia describitur à pede posteriore ursæ majoris, at in Germania à stella, quæ in Lyra maximè lucet.*

c, sit autem in subiecto schemate a b c d, sphæra & ejus axis a b: conversa igitur sphæra super axe a b, in media sphæra describitur parallelus ex c, versus d, æquinoctialis, deinde ab m, versus n, tropicus æstivalis: ab k versus l, tropicus alter, scilicet Capricorni, deinde ab e, versus f. circulus antarcticus sidera continens, nunquam sub nostrum conspectum venientia: postremò ex g, versus i, continens non occumbentia astra circulus arcticus. Spatium verò comprehensum inter lineam m k, ac rursus inter lineum n l, per quod transversa ducitur lineam l, torrida zona est: nam huic cœlo quod in terris est subjectum, vehementia caloris solis ægrè habitatur. Similiter extremæ partes, videlicet g m, & e b f, inhabitabiles ex frigore: ad has namque partes radii solis non penetrant: præter has duæ sunt habitabiles, quarum una nostra est, videlicet g i m n, reliqua antichthonum scilicet, k l e f.

DE PLAGIS MUNDI. CAPUT X.

CLimata, id est, plagæ mundi sunt quatuor. [a] Orientalis ab exortu solstitiali ad brumalem: Australis inde ad occasum brumalem: Occidentalis ex hinc usque ad solstitialem. Porrò septentrionalis ab occasu solstitiali usque ad ortum ejusdem partis coringet. Ex quibus orientalem & occidentalem januas cœli nominant. Hæc in [b] medio tantum te ræpositis habentur æqualia. Nam sub aquilone degentibus brumalis dies brevior, & solstitialis prolixior [c] ortum occasumque dilatans, alias plagas angustat. Item apud australes [d] utraque præfata dies moderatior, supradictam diversitatem immutat, licet ubique solstitiali exortui brumalis occasus ex eadem linea respondeat. Nam & cunctis exortibus solis eodem modo post sex [e] semper menses congruit occasus.

GLOSSÆ IN CAPUT X. BEDÆ PRESBYTERI,
De natura rerum: auctore Brideferto Rameſienſi.

a Orientem ideo januam cœli vocant, quia in ea parte cœlum aperiri videtur, oriente mane sole. Hinc Virgilius:

Panditur interea domus omnipotentis Olympi.

Occidentem verò ideo, quia in ea plaga quodammodo à mundo fit ejus exitus, & intra cœli secreta receptio. Vel ideo januæ cœli dicuntur, quia ibi oriuntur omnia signa, & per occidentem vadunt. Ab australi verò parte vel septentrionali, nullum signum oritur nec occidit: & ideo non januæ, sed latera cœli dicuntur.

b In Ierusalem, quæ est in Iudæa civitate, vel in Asia constitutis, penè tantundem diei est tempore æstatis, quantum & hyemis: quia cum sint circa umbilicum, id est, medietatem terræ, non ortus apud illos dilatatur, nec occasus.

c Ortum suum dilatat solstitialis dies ab ortu brumali usque ad ortum solstitialem. Similiter occasum dilatat ab occasu brumali usque ad occasum solstitialem, & hoc apud nos fit, qui in septentrione sumus, circa quos & oriens & occidens sol apparet, sed alias plagas angustat: hoc est, australem & septentrionalem. Nam quando nobis sol æstate media oritur, non statim videtur ab illis, qui in meridie sunt, usquequo superiores sui circuli partes petat. Similiter cum occidit, non ab illis videtur: quia à septentrione nobis ubi occidit, longè illi sunt. Septentrionalem plagam similiter angustat, quia ortus citissimus, & occasu tradissimo eam tenet: & quo occidit modo in septentrione, eo etiam propè & oritur. Denique apud Britanniam insulam septentrionalem, decem & octo dies sunt continui, singulis quoque totidem noctes sunt illis sine die. Sic enim nobis videtur ortus & occasus solstitialis, qui & æstivalis dies, ut in septentrionali fiant tantum, atque ideo angustam partem cernimus ibi inter occasum & ortum. Ab ortu autem æstivali diei usque ad brumalem ortum magnum spatium videmus, iterum ortus brumalis diei & occasus in australi tantum parte cernuntur, & ideo angustat. Parvum enim spatium ibi est. Item à brumali occasu usque ad æstivalem occasum magnum spatium cernitur esse, & ideo dixit: Ortum occasumq, dilatat occasum, quia citò occidit in eadem plaga, in qua oritur.

d Nam quod nobis longum est, illu breve est: & quod nobis breve est, illis longum est. Æstivales enim dies nobis sunt longi, brumales verò breves. Econtrà, æstivales dies illis sunt breves, brumales verò longi: quamvis non eodem modo. Non enim sic abbreviatur illis noster dies æstivalis, sicut nobis illorum brumalis, atque ideo dixit: Moderatior. Sed hæ, quamvis circulorum ratione fiant, divina tamen dispositione fieri creduntur. Neque enim australes sufferre possent ardorem solis, penè semper sibi vicinum, si tam longi dies apud illos essent, quantum apud nos sunt: nam etiam terra exureretur.

e *Non dicit solem occasum brumalem habere, quando solstitiali parte oritur : quia nec unquam hoc contingit, sed mensium transacto spacio in hunc occasum labitur, ad quem lineæ à solstitiali parte deductæ pervenit. Ergo quod dicit : Licet ubique solstitiali exortui brumalis occasus ex eadem linea respondeat, tale est ac si diceret : Quamvis habeamus varietatem in longitudine dierum & noctium, non habemus tamen in lineis. Nam semper ortus solstitialis in una linea est, & occasus brumalis.*

f *Sol namque per sex menses ascendit, per alios sex retrogradiens per eandem lineam, in occasum recurrit. Illud igitur signum, quod hodie occidit, post sex menses erit in ortu. Verbi gratia : Si cancer est hodie mane in ortu, post sex in initio noctis erit in occasu, & capricornus mane erit in ortu.*

SCHOLIA IN CAP. X. BEDÆ PRESPYTERI,
De temporum ratione : auctore Joanne Noviomago.

Climata, id est, plagæ mundi sunt quatuor.] *Climata pro plagis impropriè accipit. Climata namq; in agris significat, quod quoquoversum patet lx. pedes, in mundo autem climata sunt spacia terrarum, quæ distinguunt duo parallelis distantes dimidiatis partibus horarum : hujusmodi spatiis terrarum globus est divisus ab æquinoctiali, sub quo dies longissima non est major duodecim horis, usq; ad eum locum, ubi dies solstitialis continet horas æquinoctiales XVI. cum igitur climata distent horarum semissibus, sit ut climata sint octo. Plaga autem est finitore per quatuor limites diviso, unaquælibet ejus pars, sic enim à Plinio accipiuntur, alii vocant cœli cardines. Astrologi centra, & angulos vulgo appellamus : sunt autem ex his meridies & septentrio stabiles, ortus vero & occasus, quia sol propter flexum signiferi non semper ex eodem loco exoritur, variant : fecerunt itaque studiosi exortus tres, & totidem occasus, unum scilicet, ex quo sol oritur, dum primam partem cancri est ingressus, quod fit die solstitiali, est q; hic propè septentrionem : alius unde oritur sol brumalis sub nonas Decembres, qui est juxta meridiem. Inter hos medius est, unde oritur diebus æquinoctialibus sole existente in primis partibus arietis & libræ : hic exortus verus est, similiter in occidua parte cœli totidem sunt occasus, quorum latitudo versus septentrionem proficiscenti crescit, versus meridiem verò decrescit : quemadmodum ex sphæricis manifestum est.*

Ex quibus orientalem & occidentalem.] *Quemadmodum enim mundus ab exortu aperitur, sic ab occasu clauditur, quapropter utraq; pars janua est. In sacris quoque sit hujusmodi januæ mentio, ut Psalmo 77. Januas cœli aperuisse dicitur.*

DE STELLIS. CAPUT XI.

Stellæ [a] lumen à sole mutuantes, cum mundo verti, utpote in uno loco fixæ, & non stante mundo vagæ ferri dicuntur, exceptis iis, quæ planetæ, id est, errantes vocantur : easque diei adventu celari : nec unquam cœlo decidere, fulgor [b] plenilunii & solis probat deliquium. Quamvis videamus [c] igniculos ex æthere lapsos portari ventis, vaporque lumen sideris imitari, trucibus cito coorientibus ventis. [d] Sidera autem alia sunt in liquorem soluti humoris fœcunda, alia concreti in pruinas, aut coacti in nives, aut glaciati in grandines. Alia flatus teporis, alia vaporis, alia roris, alia frigoris. Nec solum errantia, ut Saturnus, cujus transitus imbriferi fiunt, sed & quædam fixa polo, cum errantium fuerint accessu vel radiis impulsa : ut [e] suculæ in fronte tauri, quas ob id Græci pluvio nomine hyadas appellant. Quin & [f] sua sponte quædam, statisque temporibus, ut [g] hœdorum exortus & [h] arcturi, qui per Idus Septembres cum procellosa grandine surgit, & [i] nimbosus Orion, & [k] canicula, quæ nimirum fervens, XV. Calendas Augustas emergit.

GLOSSÆ IN CAP. XI. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione : auctore Brideforto Ramesiensi.

a *Stellæ omnes & luna à sole lumen accipiunt. Licet enim igneæ sint naturæ, & ex eadem luce factæ sint, qua sol : tamen quia tenuis & subtilis eorum ignis est, non tantæ virtutis sunt, ut perfectè possint sine sole lucere. Illuminantur itaque radiis solis, qui majoris potestatis ignem habet. Exhibetur hoc autem in figura Christi & sanctorum ejus : qui quod virtutis habent, ab ipso accipiunt. Stellæ quoq; secundum mysticum intellectum sancti viri intelliguntur, de quibus dictum est : Qui numerat multitudinem stellarum. Sicut autem omnes stellæ à sole illuminantur, ita sancti à Christo gloria cœlestis regni clarificantur. Et sicut præ fulgore solis & vi maxima luminis ejus obtunduntur : ita & splendor sanctorum in comparatione gloriæ sanctorum Christi quodammodo obscuratur. Et quemadmodum stellæ sibi differunt claritate : ita diversis justorum meritorum discretione.*

b *Plenilunium Græcè παν σέλ ω dicitur, quod est in luna XV. cujus fulgore circumpositæ sibi stellæ obscurantur. Simili etiam ratione probatur, solem in die ipsas stellas obscurare : & hoc tunc maximè manifestatur, quando fit eclypsis solis, qui etiamsi mediâ die fiat, videntur stellæ in cœlo. Ad superiora hoc pertinet loca, ubi dicitur stellas fixas esse in firmamento.*

c *Quamvis igniculos ex æthere videamus labi, quod vulgus videns putat cadere stellas à firmamento : sed non ita fit, sed dum ventus aera pervolat, ætherem etiam tangit, & inde scintillas in modum stellarum radiantes secum aufert.*

d *Stellæ & sidera inter se differunt. Nam stella est qualibet singularis, à stando dicta, quia semper in cœlo fixa stat : sidera verò sunt stellis plurimis facta, ut hyades & plejades. Astra autem stellæ sunt grandes, ut orion, bootes. Sed hæc nomina scriptores confundunt, dum & astra pro stellis, & stellas pro sideribus ponunt.*

e *Suculæ stellæ dictæ, quasi sub oculis ; sunt enim in fronte tauri : vel à succo, quod succum ministrant. Unde & hyadæ Græcè, id est, aquaticæ appellantur. Græcè enim ὕδωρ, aqua dicitur. Vel hyadæ dicuntur, ἀπὸ τῶν ὑειν, id est, à succo. Hæ alio nomine Vergiliæ dicuntur, quod verno tempore oriantur.*

f *Hactenus de planetis & de signiferis signis, per quæ planetæ currunt : nunc autem de signis, per quæ non currunt planetæ dicit : atq; ideo sua sponte dicit, vel nullo planetarum cogente.*

g *Hœduli in signo agitatoris sunt, quando oriuntur. Agitator autem vel auriga ipse est Erichthonius, signum est aquilonale, in cujus dorso est una stella, quæ vocatur capra, & duos hœdos ante se agitat, de quo ortu vel quibus nunc loquitur. Unumquodque enim signum quatuor ortus habet, id est, matutinum, meridianum, vespertinum, & mediæ noctis. Ex quibus duo pleni sunt, matutinus videlicet & vespertinus. Sed modo de matutino ortu loquitur. Cum enim sol oritur ab oriente mane, & ex illius latere oriuntur istæ, tunc pluviæ vel grandines & cætera fiunt.*

h *Non dicit de illo arcturo, qui quotidie cernitur. Arcturus stella est in præcordiis Bootis. Signum Bootis est, quod Græcè arctophylax, id est, custos planetarum dicitur ; nam Græcè phylax, custos Latinè.*

i *Hucusq; dixit de signis, quæ sunt à septentrionali parte signiferi : nunc autem de illis, quæ in australi parte sunt.*

k *Canicula est stella in ore canis, quæ mense Iulio oriens, XV. Cal. Aug. nimio calore morbos excitat, & tempestates : quæ alio nomine vocatur lingua Syrii, id est, canis. Unde & illi dies caniculares dicuntur.*

SCHOLIA IN CAPUT XI. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum : Auctore Joanne Noviomago.

Stellæ lumen à sole mutuantes.] *Plinius Iunior de laudibus Solis: Hic suum lumen cæteris quoque syderibus fecerat, præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens, ut principi literarum Homero placuisse in uno eo video.*

Exceptis iis, quæ planetæ, id est, errantes vocantur.] *Errantes non dicuntur, quòd quiescentibus orbibus, in quibus sunt, vagi dissolutique vagentur, seu quòd non stabiles cursus, neque spatia certis intervallis desinenti, sed quòd inter se & cum illu intrantibus non paria locorum interstitia custodiant, tum quòd juxta signiferi inclinationem modò humiles sint, aliàs sublati ad verticem mundi.*

Quamvis videamus igniculos ex æthere lapsos.] *Sub cœlo ac suprà nubes ignes quidam ex motu repentini fiunt, quorum alii ad terram truduntur, alii in diversum directo motu aguntur, quos quidam volantia sydera appellant.*

Sydera autem alia sunt in liquorem soluti humoris fœcunda.] *Hæc ad planetarum ac stellarum fixarum significationes atque effectiones pertinent, de quibus vide Pontanum lib. 3. de rebus cœlestibus.*

Ut suculæ in fronte tauri.] *Has stellas imperitè Romani suculas vocavêre, quasi Græcè dicantur ὑάδες ἀπὸ τοῦ ὑεῖν, hoc est, per diminutionem à suibus, & non potiùs ἀπὸ τοῦ ὕειν, id est, à pluendo: vide Aulum Gellium in noctibus Atticis.*

Ut hœdorum exortus & arcturi.] *Exortum intelliges heliacum, id est, dum à sole recedunt. Sunt autem hœdi in humeris Heniochi. Arcturus Septentriones proximè sequitur: de significationibus vide primum Georgicon.*

Nimbosus Orion & canicula.] *Orion tempestuosum sydus est occumbens & oriens, est enim stellarum magnitudine ac multitudine maximum: vide Aristotelem lib. 2. μετεώρων. Canicula stella est fixarum omnium maxima in ore canis majoris, quam Græci vocant σείριον à siticitate, alii Caniculâ volunt significari canem minorem, quem Græci vocant προκύονα. Cicero vertit antecanem in Arato. Antecanis προκύων Grajo qui nomine fertur.*

DE CURSU PLANETARUM. CAPUT XII.

INter[a] cœlum terrasque septem sydera pendent, certis discreta spatiis, quæ vocantur errantia, contrarium mundo agentia cursum, id est, lævum, illo semper in [b] dextra præcipiti. Et quamvis assidua conversione immensæ celeritatis attollantur ab eo, rapianturque in occasus, adverso tamen ire motu per suos quæque passus advertuntur: nunc inferiùs, nunc superiùs propter obliquitatem signiferi vagantia. [c] Radiis autem solis præpedita, anomala, vel retrograda, vel stationaria fiunt.

GLOSSÆ IN CAPUT XII. BEDÆ PRESBYTERI, De rerum natura : Auctore Brideferto Ramesiensi.

a Pythagoras sagacissimus Græcorum Philosophus spatium, quo distat cœlum à terra, Geometricâ mensurâ collegit, dicens à terrâ ad lunam spacium esse CXXV. stadiorum: à luna ad solem duplum, inde ad firmamentum triplum. Quæ etiam spacia musicis vocabulis appellavit: à terra ad lunam dicens tonum, inde ad Mercurium semitonium: à Iove ad Saturnum semitonium: à Saturno ad firmamentum tria semitonia. Simul omnes toni sex fiunt, quibus diapason harmonia perficitur. Totus igitur habet miliaria XV. DC XXV. Semitonium verò habet miliaria VII. DCCCXII. & semissem. A luna ad solem sunt toni duo, id est, miliaria XXX. & I. CCL. Inde ad Saturnum toni sunt duo, id est, milia totidem: inde ad signiferum toni duo, & semissis, id est, XXXIX. LXII. & semissis. Sunt in summa, quæ continentur in his septem tonis, stadia DCCCLXXV. id est, miliaria CIX. CCCLXXV.

b Cœlum in dextrum ab oriente in occidentem flectitur, planetæ verò è regione ab occidente in orientem in lævum volvuntur: quamvis agilitas cœlestis sphæræ tanta sit, ut cursum præpediat planetarum, illasque cursu suo rapiat, atque ideò videntur nobis currere ad occidentem, cùm tamen semper ferantur ad orientem. Nam nunquam cursum suum amittunt, licèt ad cursum cœlestis sphæræ videantur ferri. Illud autem, quod dicit planetas in lævum ferri, & mundum in dexteram, variè intelligitur. Primum enim sic: Cùm homo convertit faciem suam ad solis occasum, sinistra pars illius de australi parte erit, contra quam omnes planetæ currunt ab occasu ad ortum. Vel etiam terra, quæ vocatur mundus, sic fingitur sicut homo supinus, cujus caput ad orientem est, pedes verò ad occasum. Contra cujus sinistram manum omnes planetæ currunt, vel etiam omne, quod contrarium est, lævum dicitur. Quia ergo contra mundum currunt, ideò in lævum currere dicuntur.

c Tanta virtus est solis, ut radiis illius reliqua errantia sydera percussa modò fiant anomala, modò retrograda, modò autem stationaria, id est, nunc inæqualiter currunt, nunc retrò aguntur, nunc verò in loco uno consistunt. Anomala autem dicuntur, quia tunc non possunt currere propter solem. Nam non dimittit eam radius solis per rectum iter in latitudine signiferi currere. Retrograda dicuntur, quando retrò trahit ea radius solis. Verbi gratia: Si videris aliquam planetam ante solem fieri, cogit eam radius solis, ut post solem cernatur. Stationaria verò, quando radius solis ea in altum jactat. Nos enim, qui sumus in terra, quando aliquam planetam sursùm ire cernimus, videtur nobis stare quasi in uno loco, cùm ipsa non stet, sed sursùm ascendat. Et hoc maximè in illis tribus fit, quæ sunt super solem, id est, in Saturno, in Iove & Marte.

SCHOLIA IN CAPUT XII. BEDÆ PRESBYTERI, De rerum natura : Auctore Joanne Noviomago.

Contrarium mundo agentia cursum, id est, lævum] *Quæ sint in cœlo dextræ & sinistræ partes, copiosè disputatur ab Aristotele libro 2. de cœlo. Astrologi autem dextra rejiciunt ad occasum, læva ad exortum : vertunt namque pectus ad meridiem, ubi stellarum motus, quas illa professio observat, celerrimus est, ad hunc modum planetæ à dextris ad sinistra progrediuntur, qui motus est secundum naturam : facilè autem est hunc motum oculis deprehendere primum in luna. Notetur quippe qualibet nocte luna in cœlo, & proximæ illi stella quæpiam fixa, postridie verò magno intervallo cœli luna eam stellam antevertisse clarum fiet. Porrò quis ordo sit planetarum, & quomodò significerum ambiant, videatur ex subjecto schemate.*

Sit Zodiacus circulus, cui descriptæ sunt A B C, &c. usque ad M duodecimo loco positum. Sub hoc circulo septem inferiora sidera perpetuo motu, inæquali tamen ac dispari inter se volvuntur, ocyore quidem ambitu, quæ sunt centro viciniora, de quo dicetur capite sequenti.

DE ORDINE EORUM CAPUT XIII.

SUmmum planetarum *a* Saturni sidus est, natura gelidum XXX. annis signiferum peragens. Deinde *b* Jovis, temperatum annis XII. Tertium *c* Martis fervidum, annis II. Medius Sol, *d* CCCLXV. diebus, & *e* quadrante. Infra Solem *f* Venus, quæ & lucifer & vesper, CCCLXVIII. diebus à sole nunquam assistens partibus *g* sex & quadraginta longius. Proximum illi *h* Mercurii sidus, novem diebus ocyore ambitu, modò ante solis exortus, modò pòst occasus splendens, nunquam ab eo XXII. partibus remotior. Novissima luna XXVII. diebus, & tertia diei parte signiferum conficiens, dein morata in *i* coitu solis, biduo non comparere in cœlo. Saturni sidus & Martis cum plurimum diebus CLXX. Jovis XXXVI. aut cum minimum denis detractis diebus. Veneris LXVIII. aut cum minimum III. Mercurii XIII. aut cum plurimum XVIII. *k* Occultantur verò meantes cum sole in partibus nunquam amplius undenis : interdum & à septenis partibus erumpunt.

GLOSSÆ IN CAPUT XIII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum : Auctore Brideferto Ramesiensi.

a Saturni sidus superiorem locum tenet omnibus planetis. Dicitur autem Saturnus à saturitate, eò quòd Italiam tempore famis suis opibus aluerat. Nam secundùm fabulam à filio regno pulsus venit ad Italiam, & à Jano rege Italiæ susceptus est, eique usum frumenti ostendit. Vel Saturnus appellatus est, quòd saturetur annu. Ex se enim natos comedisse fingitur solitus : quia consumit ætas temporum spatia, annuque præteritis insaturabiliter expletur. Cujus sidus, videlicet Saturni, XXX. annis peragit cursum suum : non quòd reliquis planetis tardior sit. Sed quia vicinior est firmamento, ideò cunctis latiorem circulum peragens, plus ad eum explendum moratur. Natura autem est gelidum, id est frigidum, propter aquas supercœlestes, quibus vicinus est. Unde & senex depingitur, vel quia est inter firmamenti temperamentum & calorem ætheris. Sicut luna ab aëre frigiditatem habet, ab æthere calorem.

b Iovis stella temperatur frigore Saturni suprà se positi & calore Martis infrà se constituti. Est autem vel nominativus, vel genitivus. Ejus tamen nominativus est Iupiter : dictus Iupiter quasi juvans pater, hoc est, omnibus præstans, vel quasi jubarum pater, quæ sunt comæ vel radii solis vel Iupiter, quasi Zetos pater, id est, pater ignis. Nam ignis apud Græcos zetos, vel πῦρ dicitur.

c Mars dicitur quasi mors, Deus belli quia est effector mortium. Unde & apud Græcos ares, id est, virtus appellatur.

d Medius sol dicitur esse, quia in medio planetarum est, tres suprà se, & tres infrà se habens planetas. Dictus autem sol, eò quòd exortus solus luceat, obscuratis omnibus sideribus. Et quia medius est in planetis, Mese vocatur à chorda, quæ similiter media in lyra Mese vocatur.

e Quadrans est quarta pars uniuscujusque rei, Dies ergo cum sua nocte viginti quatuor horis constat, cuius quadrans, id est, quarta pars sextæ horæ sunt : quod vero remanet, sublato quadrante, dicitur dodrans, & est compositum. Nam dodrans dicitur quasi dempto quadrante.

f Venus media nocte dicitur à venustate sui luminis, quæ lucifer manè vocatur : quia lucem fert ante solis ortum : vesper verò dicitur, quia vesperè apparet post solis occasum. Habet ergo hoc proprium Venus, quòd sola stellarum umbram mittit.

g Hoc quod dicit Venerem nunquam abesse partibus sex, & quadraginta longius : sciendum quòd pars dicitur hoc loco, quantum sol in die de quolibet signo excurrit. Ergo ante quadraginta & sex dies potest venire sol ad locum illius signi, in quo Venus modò est, sed nunquam potest Venus tantùm anteire solem, ut non post quadraginta & sex dies veniat contra illum locum sol, unde Venus modò egressa est. Nam Venus solem antecedit, ut pote infrà illum circulum suum tenens angustiorem. Verbi gratia, si modò sit sol in ariete, Venus in tauro, id est, in signo sequenti : post quadraginta & sex dies, & si non ante saltem tunc veniet sol ad taurum, ubi modò Venus est.

h Mercurius sidus aliquando antecedit, aliquando subsequitur solem. Et quia non habet, ubi spatietur propter brevitatem sui circuli, semper vicinus est soli, ideò pruinus depingitur. Unde etiam nuncius fertur esse Deorum.

i In coitu, id est, in commeatu, ac si diceret: Quando luna IX. vel XXX. est, non apparet, quia contra solem est posita, cujus claritate obscuratur, & id vocant calculatores coitum.

k Istas occultationes bifariam intelligimus. Primum, quando unusquisque planeta currit in regione alterius, sicut Mars in regione Saturni. Discerni enim non possunt, quia sic videtur quasi una stella. Altero modo in die occultantur: per tot enim dies in die semper oriuntur, & subtus terra per noctem circulos suos tenent, atq; ideo ab hominibus non videntur. Dictum est superius occultari planetas, cum subtus terram per noctem circulos suos tenent: modo verò rursus occultari dicuntur, cum solem comitantes, illius claritate latent. Sed ipsa occultatio sit, quamdiu inter XI. partes à sole fuerint. Nam postquam XI. transierint, jam incipiunt videri.

SCHOLIA IN CAPUT XIII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: Auctore Joanne Noviomago.

Occultantur vero meantes cum sole.) *Hanc occultationem Astrologi vocant occasum heliacum, id est, solarem, nam occasus quemadmodum exortus duplex est, verus scilicet & apparens: verus est, quem facit mundi circumactus, juxta quem intra quatuor & viginti horas omne astrum ex non semper apparentibus simul oritur & occidit. Apparens autem est hæc siderum occultatio qui occasus dicitur. Sol enim propter luminis majestatem astra omnia fixa obscurat, quæ non quoquoversum quindecim partibus, id est, gradibus remota sunt. Planetas vero majores viciniores octonis partibus, minores denis partibus radius tegit. Dicuntur autem hæc sidera, quamdiu implicata radiis solis non cernuntur ab Astrologis hypauga. Fiunt hujusmodi exortus & occasus stellarum inerrantium statis temporibus: unde apud Poëtas & rei rusticæ scriptores temporum distinctio ab eis sumitur, errantes propter motus varios, non faciunt certis diebus exortus & occasus heliacos.*

AD LECTOREM.

Sunt hujus libri & sequentis loca quædam vetustis commentariis incerti auctoris explicata, quæ quia in vetusto exemplari capitibus hisce adscripta fuerant, tum propter vetustatem exemplaris, qua ex se habet aliquid venerationis, tum propter eruditionem quoque ad verbum, quemadmodum ibi erant scripta, huc transtuli, adscripto titulo veteris commentarii, ut nostra ab illis essent divisa. Quod igitur sequitur, respicit figuram modo antegressam. Ad reliquas vero ejusdem auctoris explicationes, charactere majori, quàm in hisce scholiis usi sumus.

VETUS COMMENTARIUS.

Secundum ordinem hic dispositi in figura alphabeti, oriuntur XII. signa Zodiaci, quorum ab Ariete retrorsum ordinem sequuntur sol & luna: & ob hoc dicuntur ὑτρολυτικά, reliqui planetæ ante & retro possunt incedere.

ORDO, MOTUS ET MUSICA PLANETARUM.

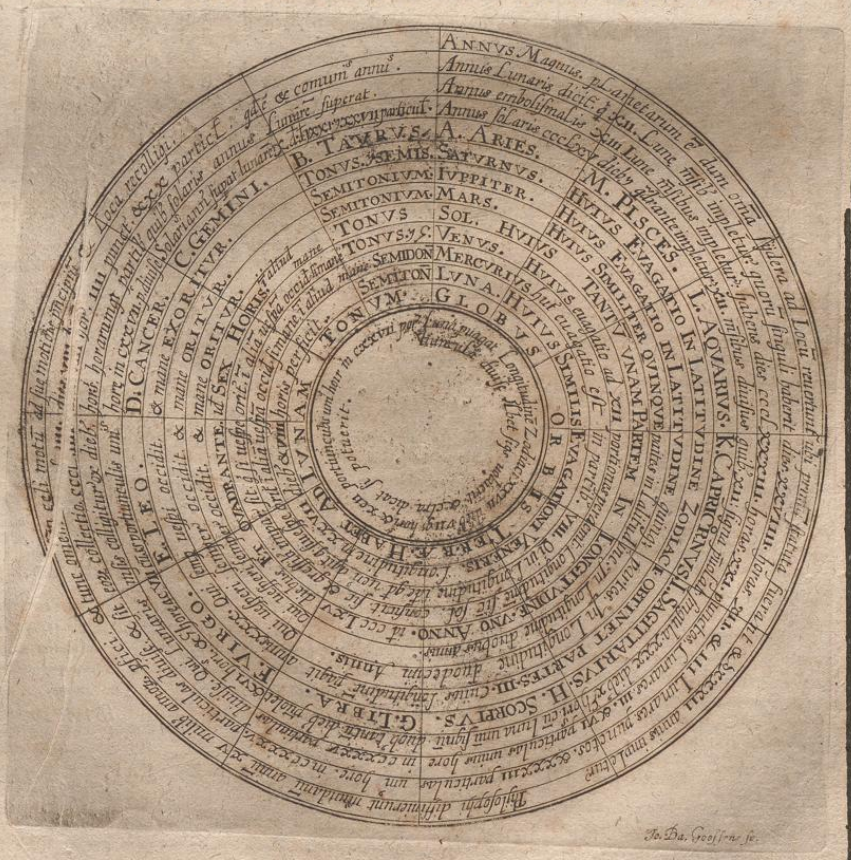

QUADRATA FORMULA.

Horum duodecim signorum ortus qualibet diei vel noctis hora liquidò deprehenditur, si à Calend. Octobr. horæ dierum ac noctium usq; ad eam, quam sibi quis proposuit, colligantur. Quarum summa per viginti quatuor metiatur, & quod excreverit, dividat, sicut quadrata inferius instruit formula.

Quoniam ab oriente signo quolibet semper septimum occidit, & ab occidente semper septimum oritur, uterum q; medium, id est, quartum dicitur esse centrum.

QUIBUS SIGNIS ORIENTIBUS QUÆ OCCIDANT.

October.	Si unus aut duo remanserint,	oritur	Libra.	Libra.	Horis 2. oriente,	occidit	Aries.
Novemb.	Si 3. aut 4. remanserint,		Scorpius.	Scorpius.	Horis 2. oriente,		Taurus.
Decemb.	Si 5. aut 6. remanserint,		Sagittar.	Sagittar.	Horis 2. oriente,		Gemini.
Januarius.	Si 7. aut 8. remanserint,		Capricor.	Capric.	Horis 2. oriente,		Cancer.
Februar.	Si 9 aut 10. remanserint,		Aquarius.	Aquarius.	Horis 2. oriente,		Leo.
Martius.	Si 11. aut 12. remanserint,		Pisces.	Pisces.	Horis 2. oriente,		Virgo.
Aprilis.	Si 13. aut 14. remanserint,		Aries.	Aries.	Horis 2. oriente,		Libra.
Majus.	Si 15. aut 16. remanserint,		Taurus.	Taurus.	Horis 2. oriente,		Scorpius.
Junius.	Si 17. aut 18 remanserint,		Gemini.	Gemini.	Horis 2. oriente,		Sagittar.
Julius.	Si 19. aut 20 remanserint,		Cancer.	Cancer.	Horis 2. oriente,		Capricor.
Augustus.	Si 21. aut 22. remanserint,		Leo.	Leo.	Horis 2. oriente,		Aquarius.
Septemb.	Si 23. aut 24. remanserint.		Virgo.	Virgo.	Horis 2. oriente,		Pisces.

DE ABSIDIBUS EORUM. CAP. XIV.

SUnt autem sui cuique *a* planetarum circuli, quos Græci absidas in stellis vocant, aliique quam mundo, quoniam terra à verticibus duobus, quos appellaverunt polos, centrum cœli est, nec non & signiferi obliqui inter eos siti. Omnia autem hæc constant *b* ratione circini semper indubitata. Ergo ab alio cuique centro *c* absides suæ exurgunt: ideoque diversos habent orbes, motusque dissimiles. Quoniam interiores absides necesse est breviores esse: igitur à terræ centro absides altissimæ sunt, Saturno in scorpione, Jovi in Virgine, Marti in Leone, Soli in geminis, Veneri in sagittario, Mercurio in Capricorno, mediis omnium partibus: & contrario ad *d* terræ centrum humillimæ atque proximæ, sicque *e* fit, ut tardius moveri videantur, cum altissimo ambitu feruntur: non quia accelerent tardentue naturales motus, qui certi ac *f* singuli sunt illis; sed quia *g* deductas à summa absside lineas coartari ad centrum necesse est, sicut in rotis radios: idemque motus alias major, alias minor centri propinquitate sentitur. Motum autem augeri quamdiu in vicinia sunt terræ, cum abscedant in altitudinem minui, *h* lunæ maximè sublimitatibus approbatur. De quibus si plenius scire velis, lege Plinium Secundum, ex quo & ista nos excerpsimus.

GLOSSÆ IN CAPUT XIV. BEDÆ PRESBYTERI,
De natura rerum: Auctore Brideferto Ramesiensi.

a Planetæ habent suos proprios circulos præter quos mundus habet: & ideo alios, quia non solum nomine differunt circuli mundi, sicut paralleli & coluri, & signifer, & lacteus, & orizon. Isti enim æqualiter stant etiam positione. Namque circuli mundi, id est, sphæra cœli, signifer, atq; alii æquis spatiis semper volvuntur, ideoq; semper est illis terra centrum, hoc est, in medio. Planetæ verò non semper rectum ordinem tenent, nec semper eodem modo volvuntur, sed sunt errabundæ. Aliquando enim appropinquant terræ, aliquando elonganter à terra, sicut in sequentibus apparebit, atq; ideo alii circuli illis sunt, quam mundo.

b Circulos mundi ratione circini dicit constare: quia unusquisq; habet suum centrum, & circulum suum ita æqualem, quasi circino formatum, vel ratione circini: quamvis in positione dissimiles sint. Hac ratione colligitur circulos mundi, & circulos planetarum similitudinem habere, & dissimilitudinem. Similitudinem habent quia omnes ratione circini constant: dissimilitudinem autem, quia circuli planetarum non æqualiter appropinquant terræ, sicut circuli mundi.

c Absides Græco vocabulo circuli planetarum ideo vocantur, quia absis Græcè, Latinè circulus. Unde mansit ut henicidia, quæ in quibusdam ecclesiis fuit, ubi continetur altare, absides dicantur: & hinc abusivè nonnulli etiam appellant absidas ecclesiæ totum illud, quod juxta altare est. Hic autem absidas græcus accusativus. Quidam tamen dicunt absiden esse latus, & inde volunt esse dictum parapsiden, à paribus absidis. Sed alii repugnant, dicentes absiden Græcum nomen esse, & tertiæ declinationis: ideoq; non posse ablativum facere absidi. Hi ergo dicunt parapsiden vile vas, quasi parapsiden, ab absonus, quod in eo omnes cibi administrentur.

d Dum Saturnus fuerit in scorpione, & Iupiter in Virgine, tunc sunt altius à terra: similiter cætera dum in his signis sunt, altius sunt à terræ centro. Quanto autem superius levantur ad cœlum, tanto inferius deprimuntur ad terram: & hoc est quod dicitur, ad terræ centrum humillimæ atq; proximæ.

e Non tamen ita fit sed uno eodemq; motu immutabili citius breviorem sinum, tardiusq; transfusum discurrunt.

f Singuli, id est, indivisi. Nam in uno varietas fieri non potest.

g Deductas, id est, procedentes à summa, id est, excellentissima parte circulorum. Absida enim propriè ædificii est latior cumbula.

h Quod supra positum est luna maximè sublimitatibus dicit approbari: quia & in hoc aliis dignoscitur signis, sed non tam perspicuè. Extra hoc enim, quod luna in superioribus signis ostendit, in suo ipso circulo etiam altiora ascendit. Nam sicut per latitudinem signiferi huc illucq; latè vagat: similiter etiam superius ascendendo vagatur, ac propterea minuitur quodammodo motus, cum ita evagando ascendit. Quod ita comprobatur, cum nos computamus lunam aliquando primam, non possumus adhuc eam videre: quid eam tunc detinet, nisi ipse ascensus, qui fit evagando in ipso suo circulo? Interdum etiam antequam primam computemus, solet videri. Hoc quippe facit discursus per inferiora sui circuli.

GLOSSÆ IN CAPUT XIV. BEDÆ PRESBYTERI,
De natura rerum: incerti auctoris.

Sunt autem sui cuique planetarum circuli, quos Græci absidas in stellis vocant.) *Absides Græco vocabulo circuli planetarum vocantur. Sed quia lunæ circulus [nunc enim propinqua cælo, nunc contigua montibus] tum in regionem umbræ venit, eclipsin facit, tum autem in æthera scandit, ultra umbram vadit: & ideo defectum non patitur, quia à sole illustratur, sicut in rotis radios idemque*

motus.

motus. De formicis potest similitudo fieri, si in rotæ radiis canales incidantur, & ipsæ per eas discurrentes. Licèt eodem motu & eadem velocitate: non tamen cum una sinierit cursum, vel non sinierit, reliquæ similiter faciunt. Motum autem augeri, quamdiu in vicino sunt terræ: quia celeriùs peragunt cursum sutum, quando juxta terram sunt. Lunæ scilicet, quæ tardior videtur, ut potius ascendere cœperit. Sublimitatibus, id est, ascensionibus. Maximè scilicet quamvis & in aliis signis hoc dignoscitur. Extra hoc, quod luna in superioribus signis ascendit, in suo ipso circulo etiam altiora ascendit. Sicut per latitudinem signiferi huc illuc latè vagatur, similiter etiam superiùs ascendendo evagatur, ac propterea minuitur quodammodò motus, cùm ita evagando ascendit, quod ita comprobatur. Cùm nos enim computamus lunam aliquando primam, non possumus eam adhuc videre: quid eam tunc detinet, nisi ipse ascensus, qui sit evagando in ipso suo circulo? interdum etiam, antequam primam computamus, solet videri; hoc quippe facit discursus per inferiora sui circuli approbatus, qui tardior videtur, ut potiùs ascendere cœperit. Excerpsimus, id est, traximus.

SCHOLIA IN CAPUT XIV. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum : Auctore Joanne Noviomago.

Sunt autem sui cuique planetarum circuli, quos Græci absidas in stellis vocant.] *Suprà jam testati sumus unumquemque planetarum suum habere orbem, cui infixus mundi motus ac sui orbis, hoc est, proprio, cursus suos definiat, ut lunæ suum habet orbem, cujus initium est in confinio mundi elementaris & ætheris finis, ubi Mercurii sphæra incipit. Advertendum autem est, præcipuè ad intelligendum Plinii librum secundum, illius unuscujusque planetæ sphæram divisam esse in circulos, ut minimum tres, quorum supremus exteriore ambitu idem centrum habet cum mundo: interiore verò excentrus est, infimus contrà interiorem circulum habet, mundo concentrum superiorem excentrum. Communis horum circulorum est partium inæqualitas, ut ex lato paulatim in angustum desinant, inter quas medius orbis secundùm circulum exteriorem & interiorem non habet idem centrum quod mundus. Omninò enim est excentrus transitu tamen æquali. Hic orbis in omnibus planetarum sphæris astrum medio loco infixum habet, qui dum ipse suo motu circumagitur, evenit ut planeta aliquando à terris sit altior, aliàs autem vicinior. Verbi gratia, luna est singulis mensibus semel in infima parte sui cœli, deinde in media: postremò in summa, quæ res etiam visui manifesta est: aliàs namque major, aliàs minor apparet integra, proinde ut est in altiore aut humiliore loco orbis sui. Dicitur autem absis supremi superioris circuli curvatura, quâ crassities in tenuitatem desinit, summa absis: nam semper à terra hæc curvatura est altissima, infimi verò circuli angustior pars absis ima: terris enim hæc pars semper proxima est. Absis significat hujusmodi circuli curvaturam, recentiores enim peregrina voce augam vocant absidem summam, & augis oppositum imam, quod ut astrologiæ imperitis manifestum fieret, grammicam apodixin hîc subjeci.*

Sit cujulibet planetæ, ceu solis sphæra a b c d e secta in partes tres, quarum suprema g h exteriore ambitu, scilicet a b c d idem centrum habet cum mundo e, interior autem g h aliud centrum à terra remotum, scilicet f. Infima verò pars i interius centrum habet e, quod est mundi centrum, exterius autem centrum f: at medius circulus G, orbitæ quidem in circuitu æqualis, juxta exteriorem & interiorem circulum centrum habet f. Ex his tribus medius stellam sibi fixam transvehit juxta signorum ordinem, qui est ab ariete per signa sequentia. Progrediente itaque hoc circulo ex a versus b, necesse est stellam huic orbi infixam, scilicet g, dum vicina fit à signo, a terris esse altiorem: viciniorem autem, dum percurso spatio a b, inde pervenit ad h.

Aliique quàm mundo.] *Ex Pliniana lectione hunc locum restituimus, unde ferè ad verbum hoc caput desumptum est, sed librariorum incuriâ in multis locis depravatum. Sensus autem hujus periodi est iste: Esse peculiares circulos planetarum, quorum suprema & ima non æquis intervallis distent à terra, & à polis mundi, quorum terra quidem est centrum, sed non horum circulorum eccentrorum. Ergo his verbis continetur definitio circulorum, quos astrologi deferentes vocant, quod ut clarius intelligatur, respice denuò schema superiùs descriptum, in quo poli quidem sunt, quos Plinius vertices vocat, unus a, alter b, & centrum e terra, quod cœli & signiferi est centrum, id est, octavi orbis & omnium inferiorum sphærarum, circulus verò eccentrus g aliud habet centrum, videlicet f, & alios polos. Nam poli erunt extremitates lineæ, quæ ducta per centrum f eccentrum dividit in quatuor æquales partes cum linea a, d, quemadmodum linea c b exteriorem ambitum cum linea a d, quoque dividitur in IIII, partes, veluti suprapositum schema declarat.*

Omnia autem hæc constant ratione circini semper indubitata.] *Rejectio disputationis prolixioris in demonstrationes lineares: neque enim hæc verbis explicari possent, quæ circini delineationibus, quarum ratio certa est & evidens, oculis spectanda subjiciuntur: veluti in Geometria principia, quæ dicuntur lemmata, sæpè ante descriptionem ambigua apud hujus disciplinæ imperitos, adhibita descriptione per lineas, omnem dubitationem deponunt.*

Ergò ab alio cuique centro absides suæ exurgunt.] *Planetarum absides neque omnes fiunt sub ejusdem partibus signorum, neque sub eadem perpetuò manet: ut solis, ætate Plinii in mediis partibus geminorum, nostra ætate in secunda parte cancri; nam ex orbibus illis eccentricis crassitiei inæqualis secundùm signorum ordinem suo motu excedunt ex a versus b usque ad c: ita fit, ut summa absis, quæ est sub tenuitate illa orbis supremi, non sit perpetuò sub eisdem partibus signiferi, quæ res demonstrationibus erit manifesta. Invenimus enim in hunc locum veterem commentarium cum multis descriptionibus, qui sanè vetusti cujusdam videtur esse scriptoris, nescio etiam num alicujus Græci, etenim Græcis elementis res agitur: nos, ne exemplari & vetustati fieret fraus, ad literam, ut invenimus, subjecimus.*

VETERIS COMMENTARII, DE QUO SUPRA MENTIO est habita, explicationes doctissimæ.

Septem sphæræ, in quibus septem discurrunt planetæ aplani, id est, cœlo sunt subjectæ, exteriore quoque, quas interius continet ambiente, longeque & à cœlo omnes, & à se singulæ recesserunt. Constat ergò unaquæque de vagis, quòd licèt in sideribus signorum Zodiaci mixta ferri videatur, nunquam tamen ut alicui hærens misceatur, sed in illo signo dicitur, quod super verticem vagæ habetur.

QVOD SOLARIS CIRCVLI SIT ECCENTRON TERRA.

Alii sphæris eccentris, id est, quæ terram intrà se contineant quidem, sed non ut punctum suum vehi planetas asserunt. Alii epicyclus potius hoc est, à terra separatis, nec imminentibus et globis. Sit igitur solstitialis eccentrus circulus ☉ X H K, & habeat punctum sub E Z, ambitum immediatè scilicet, ubi est M, hoc igitur circulo in CCCLXV. partes, & parte quarta unius portionis diviso: ad earundē partium exæquationem, E Z quidem ambitus XCIV. portionibus continebitur ZHXCII. HKLXXX. & IV. & horis III. KEXC. partibus, & horis III. Necesse est itaque, ut cùm sol accedit ad E, nobis ex ☉, id est, terra quasi ex puncto intuentibus super A, tunc serri videatur, cùm illa regio non solstitialis circuli, sed zodiaci sit multò altioris summitas, ad quam visus noster non potest pervenire. Atque ita per E Z ambitum means æquabiliter, qui ambitus tribus circulis major est pluribus, ut necesse est ei tebus, majorem ambitum conficiens, ubi ad Z pervenerit, ad B pervenisse videbitur. Rursus Z H peragrato ambitu ◡ A B ad Γ pervenisse creditur. Quod non modo dum transit ab H in K, videtur transire à Γ in A. Similiter dum K & E ambitum pergit à Δ in A transit, alienam scilicet zodiaci circuli summitatem. Quòd si solstitialis eccentri & zodiaci circuli duo puncta jungantur, to est, M ☉, deinde per hæc exeat N X linea, quia E Z H K, medietas est M, æquales erunt lineæ N M X. Major igitur est N M linea, quàm H ☉: multò ergò major N ☉, quàm ☉ X. Cùm ergo sol per N feretur, A ☉, id est, terra è longinquo minor & tardior nobis videtur: cùm verò per X proximus terræ, major putabitur & velocior, quoniam illic in quinta & semis parte geminorum, hìc in quinta semis parte sagittarii creditur.

DE SOLIS EPICYCLO.

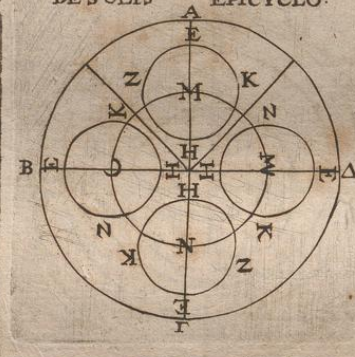

Si, ut quidam putant, per epicyclos globos sol fertur, nihilominus moderatis cum gressibus, temperatisque conficere annuos cursus, expositâ epicyclorum formâ docebimus. Epicyclus enim dicitur globus, qui per aliquem circulum fertur. Sit igitur zodiacus circulus, quem limitant A B Γ Δ solstitialis, excludens zodiaci circuli punctum E X H L. qui epicyclus intelligatur, habens proprium punctum M, & puncto quidem ☉: intervallo autem M describatur circulus M O N X. Epicyclus ergò rapiatur cum mundo ab oriente in occidentem raptatu quotidiano: feratur tamen naturaliter contra mundi cursum, & sol in eodem epicyclo constitutus, juxta totius mundi conversionem moveatur. Quapropter sol suo epicyclo contrarium motum agens per descriptum M O N X circulum anni spatio utique suum conficit cursum. Nam cùm epicyclus ab M pervenerit ad O literam, quartam mundi partem obibit, & tunc sol ab E ad K pergit. Erit ergo sol ubi & litera O: nobis tamen à terra, id est, ☉ spectantibus, directa visus acie, videtur esse apud notam B, sicque fit ut cùm rursus epicyclus pergit à litera O ad N, pergat sol à K ad H, licèt videatur esse ubi est Γ. Rursùs idem epicyclus transit ab N in X, & sol ab H in Z, cùm nobis videatur esse in Δ. Residuum demum quadrantem idem epicyclus obeat à X in M, & sol à Z repræsentatus in E: post annum loco suo videbitur esse, ubi est A, & putabitur zodiaci circuli transcurrisse semitam. Quæ ratione palàm fit etiam secundùm epicycli motum ea, quæ videntur nobis aliter, quàm reapse fiunt, videri. Tardior enim & minor visu videtur sol, cùm velut in geminis erit, maximus verò & incitatissimus, cùm velut in sagittario. Est in solis circuitu maximum intervallum à ☉ ad E id est, à terra ad summum limitem solstitialis epicycli; minimum verò ad ejusdem infimum limitem. Sequitur, ut quoniam planetæ modò stant, modò progrediuntur, modò retrogradiantur per certa zodiaci signa, quæ causa sit, investigari.

DE EPICYCLO PLANETARVM

Sit zodiacus circulus A B Γ Δ, cujus punctus est ☉: epicyclus autem erraticæ cujuslibet stellæ E Z H, cujus punctus sit M litera, per quam velut axem proprium feratur idem epicyclus cum stella in semet locata ab oriente in occidentem. Agantur etiam è regione ☉ obliquæ duæ lineæ stringentes utrinque extremos ambitus epicycli ☉ Z B, & rursùs ☉ H A, per quæ ◡ M epicycli punctum ducatur in altum linea ☉ M A. Ergò stella, cùm erit in Z, putabitur esse in B: & cùm fuerit in H, æstimabitur esse in Δ: & cùm de Z progreditur ad E, putatur de B progressa esse ad A, ad præcedentia scilicet signa. Cumq; enim multum spatii A Z, recedet tanquam in B, diu in eodem loco morari putatur. Sed Mathematici mundum & stellas omnes uniformiter secundum naturam suam putant circumferri. Ergò stella, cùm erit in H, videbitur esse penes Δ. & cum H E lustraverit ambitum Δ A, zodiaci orbis ambitum obiisse credetur juxta signorum sequentium ordinem. Sic stationum, præcessionum & regradationum visa patefiunt. His patefactis, ad cœtus, id est, concursiones errantium veniamus.

Spha-

Sphæra quæ aplanes dicitur, subter se septem habet sphæras planetarum. Cumq; aliquis eorum nobis vicinior orum, obiectus fuerit visui nostro, qui naturaliter in directum porrigitur. ne videatur superiorum, fit ipsius superioris repentina obscuratio, & post repentina effulsio. Venitque hac luna, nec ulla alia stella inferior superiori oppósita, ad illam superiorem videndam visui nostro est pervia. Nec mirum, cum quadam planetarum non solum oppositione, sed etiam vicinitate quosdam obnubilent. Nam luna, quæ omnibus est inferior, non stella, sed terræ umbra diametro à sole distans, obscuratur: ita tamen utrosque orbes vipedos, id est planos adversum se, tam solis quam lunæ constituas, & ita directa positione, ut per centrum utriusq; linea (quæ diametros dicitur) transeat, nunc soles oculis nostris, licet minor sit, luna subtrahit, nunc lux lunæ obiectu terræ deficit, quæ se etiam dimidio momento declinet, sed à diametro in aquilonem vel austrum nunquam patitur defectum. Cur vero non fiat per totum orbem eclypsis solis uno diei momento, hinc sumitur ratio: Quia luna utpote minor, illi obiecta, si huic dis-
nati lucem eius subtrahit, alteri nequit, sicut
manifestat pictura.

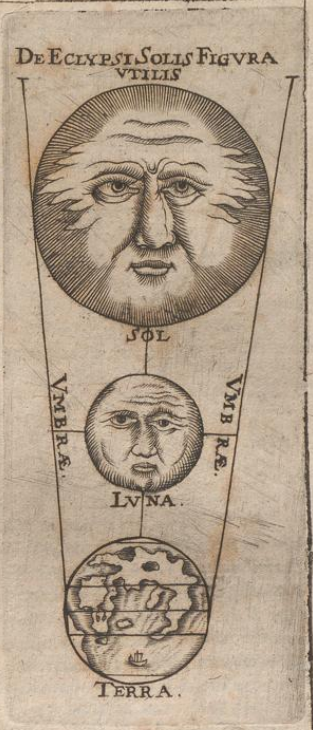

Luna ut quibusdam placet, minor est quàm terra, ut quibusdam maior, ut quibusdam æqualis. Sed cum ignis lucem præbens, æqualis erit in corpore, ex quo emicant umbræ, ipsæ umbræ nascentur in modum cylindri: utpote sit lucem afferens AB: quod verò illuminatur ΓΔ. Hæc quoque æqualia sint & globosa utraque, perspicuum est radios unum AΓ, alterum BΔ indirectum, exaltatos iuxta se esse positos æquali distantia merito, quia circuli AB, diametro visus æqualis est. Idem radii crescant in altum, erit AΓE, radius radio BΔZ, distans æquali rigore, hoc est, sine inclinatione, & quantumcunque crescant, nunquam eorum cacumina contingent, E scilicet & Z.

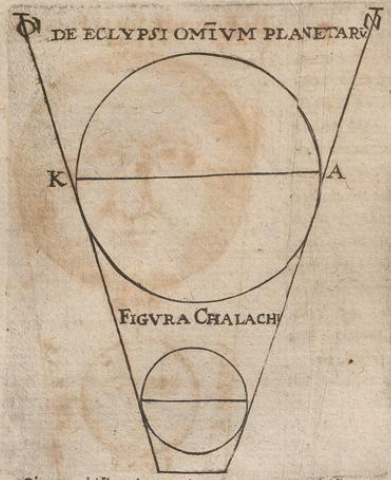

Sin quod illuminat minus, ut H Θ, quod illuminatur majus, ut K A, articuli Γ Δ, diametro: manifestum est umbram orbis K A, quæ est K M & A N, in formam cuidem effigiari calathi, cujus species crescet in immensum. Nam cum sit major K A, diametrus H Θ diametro, profecto tamen H K M, radius quam Θ A N, in immensum porrecta, latiorem quo plus crescunt, effigiant opacitatem.

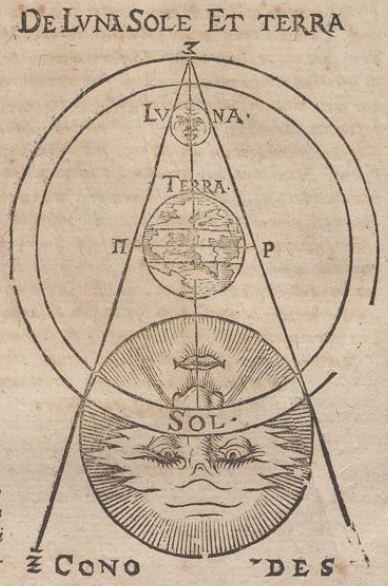

Sed oportet semper majorem esse illustrantem globum his, quæ illuminantur. Si itaq; lucem advehens præstabit magnitudine, ut X O, & sit minus, quod illustratur, ut Π P, utraq; autem globosa in modum coni desinens, nascitur umbra in acumen, radiis q; porrectis X Π, & O P in altum, & contingentibus se invicem apud notam C. Quod sit ex eo, quia Π P, diametros minor est diametro X O, propterea q; umbræ species conoides erit. Quia igitur Hipparchus docet magnitudinem solis in DCCCLXXX. partibus, potiorem esse, quàm terram: terram demum XXVII. potiorem esse quàm lunam, multo q; solem altiorem quàm luna sit: apparet umbram terræ coni similem effici. Quippe radius solis X Π, & nunc O P angustant se juxta diametrum terræ, Π P, & dextra lævaq; omnia illuminant. Terra vero objecta lumini solis circumfluente se lumine, umbram efficit à diametro suis latitudine in angustiam provectam. & utq; ad finem ultimum angustiarum attenuatam. Quam cum inciderit nocturna luna diametro à sole distans, in tenebras conditur: porrò cũ non per centrum solis & lunæ transit diametra linea, nullam patitur obscurationem evadens terrenam umbram. Est autem centrum punctus medius circuli æqualiter undiq; differens, circumductæ lineæ spatiis. Cumq; in eodem circulo ab una in alteram partem plures lineæ in transversum possint duci: nulla unquam dicitur diametrus, nisi illa sola, quæ circulum æqualiter dividens recta, per medium centrum transit.

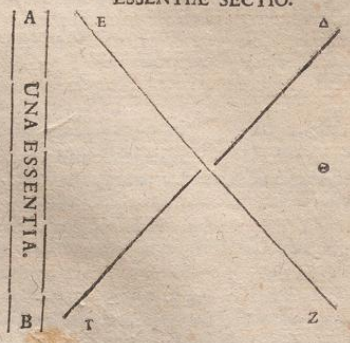

Essentiæ geminæ partes sunt, quam Plato vocat seriem. Hanc enim non materiam neque corpus secuit, inquit, Deus, ut si quis A Brectam lineam in longo findat, & de segminibus duobus chi faciat Γ Δ E Z.

Idipsum incurvet demum, & duos innexos sibi invicem circulos faciat H Θ K A. & H M K N. Hosque ipsos exteriore alio circulo, cujus motus conversio quidem semper & uniformis sit, circumliget. ut est aplanes, qui à dextra mundi parte oriente, videlicet eodem modo agitur.

D SOLE ET VENERE

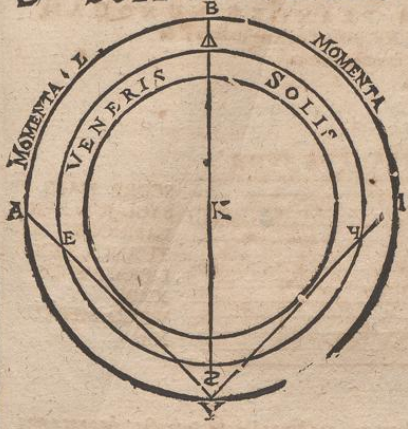

Ad Solis & Veneris demonstrationem erit una linea directa ex terræ medietate, solem demonstrans à litera X. duæ verò aliæ dextera lævaque nihilominùs directæ lineæ: à sole quidem distantes L momentis, à se autem invicem C: dextera quidem à parte orientis per X, & A, lævaverò ab occidente per X & Γ. Zodiacus quoque circulus sit ABΓ; quæ singulæ distant à se momentis L. & cùm sol sit in B. & per XB. lineam sit punctus solis in litera K, hæc, id est, XΓ, linea prius occidit, & prius oritur quàm sol: illa verò alia XA posterius occidit, & posterius oritur. Necesse est igitur, ut litera A. demonstret hesperum post solis occasum, Γ. verò luciferum ante solis ortum.

TĒ DE SOLE ET VENERE

At verò Plato & alii, aliquanto quàm solis est, elatiorem Luciferi globum astruunt, qui limitatur AEZH. contingens, A. quidem lineam per E literam, KΓ. verò per H: Cùm ergò fuerit in E. Lucifer videbitur esse in A: & cùm in H. putabitur esse in E: cùm verò penes Δ. dubium non est, proximum soli videri excelsiorem, & cùm in Z. proximum terræ humiliorem. Iam illud observandum, quòd sive ad Orientem, sive ad Occidentem Lucifer secesserit, diebus ferè DLXXIV. adid, in quo fuerat, remeare pridem, & HΔE. quidem peragrat diebus CCCCXLV. ut majorem ambitum, minorem verò depressioremque reliquis diebus CXXXIII.

DE HELIACIS GYRIS.

Cum fixo cardine circini casu vel etiam voluntate nostra oppresso, aut relaxato circino describuntur circuli tales, ut postremitas circumductæ lineæ non solùm perveniat ad exordium, sed deflectens à competenti rigore, infrà vel suprà circumductâ lineâ, sæpiùs arctiores laxioresve circulos faciat, hoc genus circulorum spiram, vel acanthum, vel volumen vocamus. Igitur quia planetas sic aplanes rapit quotidiana vertigine, ut non patiatur eos in eundem locum, & velut sedem, ex qua progressi fuerant, repræsentari: rectè dicuntur in spiram, & velut sinuosum acanthi volumen rotari, ob inconstantem atque inæquabilem circumvectionem, ut si stella quælibet errans sit in signo Arietis, quæ ad præcedentia signa Piscem & Aquarium provehatur. Contrà si remissior erit raptatio, ab Ariete ad sequentia signa Taurum, Geminos & Cancrum recedet, gyris deflectentibus ab exordio & convenienti rigore.

HIC

HIC EST ZODIACUS, QUEM PLANETÆ NUNQUAM nisi præfixo modo percurrunt, hujus CCCLXV. passus sunt longitudinis, & XII. latitudinis, sicut & in inferiori rota conspicis.

REGULARE AD INVENIENDŪ QVO SIGNO PLANETE SVNT

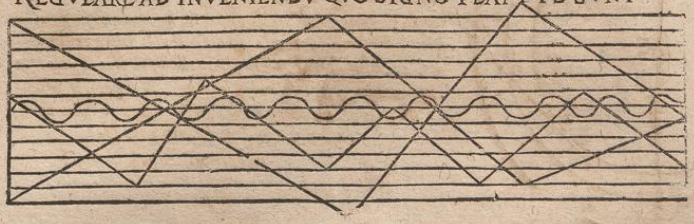

SCORP. MARS. VI
SAGI. IUP. XVIII
CAPRICOR. SATURNUS. XXX
LIBRA. VENUS XXIV.
VIRGO. MERCU. XII.

Quos quidem gyros Græci heliacos appellant, à sole, cuius potentiæ cedunt planetæ. Supersunt duæ rotæ, quarum altera ostendit planetarum iniquos gyros post absides; altera, quot partes teneant zodiaci vagantes.

DE ABSYDIBVS PLANETARVM.

DE

DE DISCVRSV PLANETARVM P ZODIACVM.

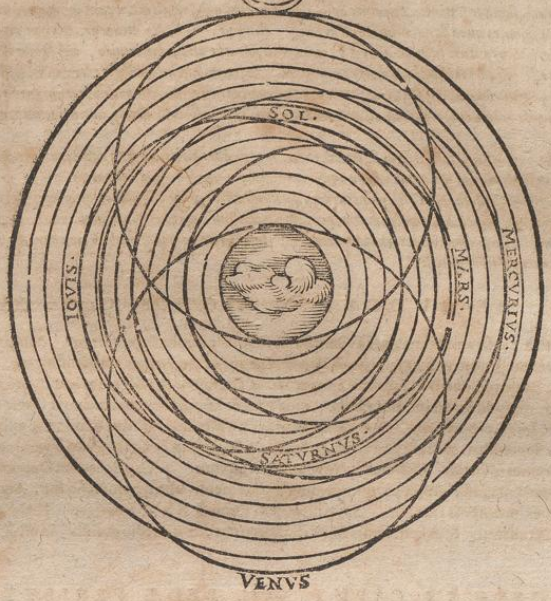

QUARE MUTENT COLORES. Caput XV.

SUus quidem cuique color est: Saturno candidus, Jovi clarus, Marti igneus, Lucifero gaudens, Vespero splendens, *a* Mercurio radians, Lunæ blandus, Soli cum oritur ardens: postea dies. Sed colores ratio altitudinum temperat, siquidem earum similitudinem trahunt, in quarum *b* aera Venere subeundo, tingitque appropinquantes utrolibet alieni circuli meatus. Circulus frigidior in pallorem, ardentior in ruborem, ventosus in horrorem, Sol arq; comissuræ absidum, extremæque orbitæ *c* atram in obscuritatem.

GLOSSÆ IN CAPUT XV. BEDÆ PRESBYTERI, DE natura rerum: auctore Brideferto Rameſienſi.

a Mercurii stella flammivoma est, sicut dicit, quia eam pauci viderunt.

b Vt si Iovis stella venerit in aere Saturni, dubium est utrum Iovis an Saturni sit, sic & in reliquis planetis sit. Cum enim ascendunt ad superiores circulos, mutant colores: quia cum altiora sui circuli petunt, inferiores partes petunt signi superioris. Hoc ipsum autem & de eorum descensu sentiendum est.

c Solem dicit facere atram obscuritatem, quia claritate illius reliquæ planetæ lumine privantur. Commissuras quoq; absidum, quas Iove planetæ concurrunt, ubi circuli eorum conveniunt, una ex illu obscuratur, & quasi una stella esse videntur. Extremi etiam orbitates, id est, superiores & novissimas partes circulorum: quia quo altiores sunt, plus obscurantur. Itaque hæc tria faciunt atram obscuritatem.

GLOSSÆ IN CAPUT XV. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: Authore Brideferto Rameſienſi.

Lucifero gaudens.) *Apud Plinium legitur candens, quomodo & hic legendum opinor.*

Vespero splendens.) *Apud Plinium est, vesperi refulgens.*

Postea refulgens.) *Sic quidem cum aliquo sensu legitur, apud Plinium autem: Postea radians.*

In quarum aerea Venere.) *Pro aerea suspicor legendum aera: nam cœlo cujulibet planetæ accipitur, ut Iovis aer, & Saturni aer.*

Sol atque commissuræ absidum.) *Commissuræ sunt καταβιβάζων & ἀναβιβάζων circuli, id est, caput & cauda draconis, in quibus fiunt lunæ ac solis eclypses.*

DE ZODIACO CIRCULO. Caput XVI.

ZOdiacus *a* vel signifer est circulus obliquus, XII. signis constans, per quem errantes stellæ feruntur: nec aliud *b* habitatur in terris, quàm quod illi subjacet, reliqua polis *c* squalent. *d* Veneris tantum stella excedit eum binis partibus. Luna quoque per totam latitudinem ejus vagatur, sed omnino non excedens eum. Ab iis *e* Mercurii stella laxissimè, ut tamen è (duodenis partibus) tot sunt enim latitudinis, non amplius octonas pererret: neque has æqualiter, sed duas medio ejus, ut supra quatuor, & infra duas: sol deinde medio ejus fertur inter duas partes flexuoso draconum meatu inæqualis. Martis stella quatuor mediis, Jovis media, & supra eam duabus: Saturni, duabus ut sol.

GLOSSÆ IN CAPUT XVI. BEDÆ PRESBYTERI, DE natura rerum: auctore Brideferto Rameſienſi.

a Zodiacus Græcè, ſigniſer Latinè. Zoa enim animalia dicuntur, quòd vitalem habeant animam, quæ ζωὴ Græco nomine vocatur. Vel zodiacus dictus à ſignis, eo quod ſigna animalium in eo eſſe videantur, quæ zodia dicuntur. Dicitur vero ita ſecundum Macrobium.

b Habitatio hominum tantum ſub zodiaco eſt: quia non habitatur aliquid in mundo, niſi ſubter illo. Vnde Lucanus Æthiopiam dicit inhabitabilem eſſe, niſi ex porrecto pede tauri tangeretur. Zodiacus autem contingit tres zonas, ſolſtitialem videlicet, æquinoctialem & brumalem: quarum duæ, id eſt, ſolſtitialis & brumalis temperatione ſolis, qui per zodiacum currit, inhabitantur.

c Duæ zonæ à polo videlicet ſeptentrionali, usq; ad zodiacum, & à polo auſtrali usq; ad zodiacum propter frigus inhabitabiles ſunt, & ideo ſqualent.

d Veneris ſtella zodiacum binis partibus ſic excedere, ut aut per duas partes contra aquilonarem partem eum excedere perhibetur, & per duas contra auſtralem, aut per unam contra aquilonem, & per unam contra auſtralem.

e Præter Venerem & lunam nulla alia planetarum tantum ſpacii occupat in zodiaco quantum Mercurius. Solus enim ipſe alijs infra numerum octo partium in zodiaco pererrantibus, per octo partes illius vagatur. Notandum autem, quòd illam ſuperiorem dicit, à qua luna curſus inchoans, latitudinem zodiaci errando percurrit: inferiorem vero illam, ubi Venus curſum ſuum aggrediens, tàm ſuperius, quàm inferius binis eum partibus excedit.

DE DUODECIM SIGNIS. Caput XVII.

Signa *a* XII. vel à cauſis annalibus, vel à Gentilium fabulis nomina ſumpſerunt. Nam Arietem Martio menſi propter *b* Hammonem Jovem tribuunt: unde & in ejus ſimulachro Arietis cornua fingunt. *c* Taurum Aprili propter eundem Jovem, quod in bovem ſit fabuloſe converſus. *d* Caſtorem & Pollucem Majo, propter inſigne virtutis. Porro *e* Cancrum Junio, quando ſol ad inferiora redit: quia cancer impulſus retro curſum dirigere ſoleat. *f* Leonem, quem occidit Hercules, Julio, propter vim fervoris adſignant. Virginem Auguſto, quod tunc exhauſta caloribus tellus nihil pariat. *g* Libram Septembri, ob æquitatem diei & noctis. *h* Scorpium & ſagittarium equinis cruribus deformatum, propter fulmina menſium ipſorum, October & November accipiunt. *i* Capricornum Decembri, propter capram Jovis nutricem, cujus extrema piſci ſimilia pinguntur, quod hujus menſis ultima pluvialia ſint. Aquarium Januario: Februario piſces ob menſes imbriferos tradunt. Singulis autem ſignis *k* XXX. *l* partes. Terræ vero decades putantur, eo quod ſol *m* XXX. diebus, & decem ſemis horis illa percurrat, à *n* medio menſis, id eſt XV. Calendarum die ſemper incipiens.

GLOSSÆ IN CAPUT XVII. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: Authore Brideferto Rameſienſi.

a Signa vocantur vel ex annalibus rebus, quæ ſingulis annis naturaliter eveniunt; vel ex fabulis quas gentiles monimentis ſcripturæ tradiderunt, aut ex utrisque. Nam aries, taurus, gemini, ex fabula tantum: cancer & virgo ex utrisque: piſces & ſcorpius ex natura, cætera ex utrisque.

b Fabula talis eſt. Liber pater cum reverteretur de Indico bello, cœpit populus ſiti periclitari. Qui cum invocaſſet Jovem, ſtatim apparuit eis aries, ſtans in arena: quem perſequentes, ſubitò non comparuit, & in ipſo loco, in quo apparuerat, ſontem repererunt: per quod intellexerunt eum Jovem fuiſſe, & Jovem Hammonem appellaverunt, quaſi arenarium, eo quod in arena apparuerit. Hammonia namq; Græcè, Latinè arena. Propter hoc etiam ejus ſimulachrum cornibus arietinis depingitur, vel ideo, quia reſponſa illius incerta & obſcuriſſima ſunt. Alii Martio menſi arietem illum tribuunt, unde Phryx mare tranſivit.

c Taurus ideo Aprili tribuitur, quia Jupiter aliquando in taurum converſus eſt, ſcilicet propter quandam puellam nomine Europam, pro cujus amore in bovem converſus mare tranavit, eamque ſuper dorſum ſuum ſecum attulit: vel propter illum taurum Agenoris, ad quem interficiendum miſſus eſt Hercules ab Ariſtæo rege.

d Caſtor & Pollux Græcè Dioſcori vocantur. Erant autem, ut fertur, amantiſſimi inter ſe fratres in tantum, ut neq; de principatu contenderent, neq; ullam rem ſine communi conſilio facerent. Ex Læda enim filia Theſei nati fuerant fratres Helenæ, quam Paris rapuit, qui & Alexander dictus eſt, qui propter ſuam fortitudinem Majo deputantur, quando jam ſemina conſortata erumpunt in ſolia: vel propterea quod illo tempore bella ſiant, eo quod alter eorum fratris mortem ſua redemerit.

e Cancer animal eſt ſex pedum tangenti ſe, ex utraq; parte incedens. Congruit Junio, quod ſuperiori curſu exacto inferiorem petat. Plinius dicit in naturali hiſtoria, circa ſolſtitium æſtivum, id eſt, ſole illam partem ſigniferi tranſeunte, cancrum in ſcorpionem tranſire, & undas deſerere, & terram petere. Hinc probabile videtur, ut illud ſignum, in quo ſol moratur, quando cancer in ſcorpionem vertitur, meritò cancri nomine apoelletur. Sicut enim cancer aliqua cauſa impulſus retrograditur: ſic ſol cum ſuperiora ſigniferi, id eſt, octavam partem, vel ut alii, quartam partem conſenderit, mox quaſi quodam modo repulſus ad auſterina redire videtur.

f Leo fervidum eſt animal, & Julio menſe fervida æſtas, & tunc terra acrius exſiccari dignoſcitur.

g Quia ſicut libra ponderat æquantur, ita menſis iſtius tempore æquales ſunt noctes & dies.

h Scorpio à poſteriori parte percutit. Sagittarius etiam cum ſpiculo depingitur, & iſtis menſibus in Hiſpania & Italia fulmina cadunt. Sagittarius autem Chyron filius Saturni & Phileræ ipſe eſt Centaurus. Coeunte namq; Saturno cum Philera ad adventum Opis uxoris ſuæ convertit ſe in equum: & inde natus eſt Centaurus, ſemihomo & ſemiequus.

i Capricorni prima pars in commemoratione Olenia nutricis Jovis, in ſimilitudine capræ depingitur: ultima autem pars in ſimilitudine piſcis, propter pluvialem qualitatem ipſius menſis. Sed & initium ejus in glaciem velut cornu duratur.

k Triginta enim lineæ ſunt in unoquoque ſigno de duodecim ſignis. Multiplica triginta duodecies, fiunt CCCLX. dies: item multiplica decem horas duodecies, ſunt CXX. horæ. Partire per XXIV. inde veniunt quinque dies. Iterum multiplica ſemis vel dimidium horæ duodecies, fiunt ſex horæ, quæ perficiunt quartam partem diei, unde ſit biſſextus in quarto anno.

l Pars eſt quotidianus, progreſſus per XXIV. horas. Vna pars in cœlo, ſunt ſtadia XL. minor: major verò ſeptingenta.

m Quod dicit triginta, non eſt hoc verum, ſed veriſimile: nam in ſingulis ſignis variis & diverſis ſpatijs moratur. Nam in geminis triginta ſpatiatur diebus: & e contrario XXXI. diebus ſagittarium tranſit. Similiter & in cæteris ſignis variè curſum ſuum peragit. Hinc eſt, quod in nullo ſigno tali ſpatio, id eſt, 30 dierum, & decem ſemis horarum moras facit: propterea verò veriſimile eſt, quomodo ſi quis totius anni circulum vel cumulum, id eſt trecentos ſexaginta quinq; dies, & ſex horas in duodecim aquæ partes ſecundum numerum ſignorum partitus fuerit, duodecimam partem inveniet, in triginta diebus & decem horis, & dimidia parte unius horæ.

n Sed menſe Jan. XV. Cal. Febr. incipit currere & introire per eorum ſigna. Vnumquodq; enim ſignum mediet atem unius menſis, & alterius ſimiliter mediet atem menſis occupat, à medio ſemper menſe incipiens.

DE LACTEO CIRCULO. CAP. XVIII.

LActeus [a] circulus est figura candidior per medium cœli verticem, quem vulgo dicunt ex splendore solis in eo currentis ita fulgere: sed frustra, cum ab illo nunquam, nisi in parte [b] sagittarij & geminorum tangatur, in quibus candidum circulum signifer cingit.

GLOSSÆ IN CAP. XVIII. BEDÆ PRESBYTERI, De rerum natura: auctore Brideferto Rameſienſi.

a Lacteus circulus Græcè galactites. Hujus amplitudinem tantam dicunt, quantam zodiaci. Hercules cum fuisset appositus dormienti Iunoni ad sumendū lac divinum, illa excitata intellexit non esse filium suum, & subtraxit se. Qua occasione gutta lactis diffusa per cœlum, lacteum circulum creaverunt. Macrobius ita: Lacteus circulus zodiacum obliquo circumflexionis ambiendo circumplectitur, ut eum qua duo signa tropica capricornus & cancer feruntur intersecet. Sciendum tamen quia non in cancro & scorpione zodiacum intersecat, sed in geminis & sagittario tantum tangit. Item Macrobius Theodosius in libris de Somno Scipionis dicit: Lacteum circulum lucere ultra cæteras partes cœlestes propter radios solares primo quasi ad suam sedem naturalem ad signiferum venientes, & inde repercuti, repercussiq; ad lacteum circulum pervenientes illum splendescere atque præ cæteris illum fulgere confirmat Verbi gratia: Sicut radius solis superveniens ad superficiem aquæ in aliquo vase positæ repercussus, ad aliquam partem ibi plenius atque splendidius fulget, quam in ipsa aqua, ad quam primo pervenerat. sic generaliter solares radij illuminant lacteum circulum, ad quem de signifero repercussi perveniunt, quam ipsum signiferum, ad quem primo de corpore solis egredientes venire contendunt. Hinc est, quòd idem lacteus circulus à philosophis signiferi refulsio vocatur.

b Et in hoc falsitas quorundam deprehenditur, qui dicunt in capricorno & cancro lacteum circulum intersecare zodiacum, sicut paulò superius ostensum est.

SCHOLIA IN CAP. XVIII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Joanne Noviomago.

Lacteus circulus est figura.) *Descriptio circuli, quem Græci Galaxiam vocant à candore lacteo. Aristoteles primigenia dictione vocat γάλα, circulus est vulgo etiam notus. Solus namque ex his, quæ sunt in sphæra sensu deprehenditur. Apud Poetas via est, per quam dij cœlum sursum ac deorsum scandunt. Recensentur apud Aristotelem multæ opiniones de hujus circuli essentia, de quibus definire aliquid non hujus loci: tantum subijciam, per quæ sidera ducatur. Est enim hoc operæ precium scire, nec injucundum: ducitur igitur in sphæra à septentrione meridiem versus per medium signiferum, principium ducens à septentrionibus, in quo revertitur per signa & signorum partes, quæ sequuntur per mediam Cassiopeiam per dextram Persei, per sinistram Erichthonij, & utrunque ejus pedes: deinde per cornua tauri, per omnes pedes geminorum, per dextram Orionis, per occiput Canis: deinde per mediam navim Argo, per imos pedes centauri, per aram, per Scorpionis caudam atque arcum Sagittarij: per aquilam & telum: hinc per cygnum & Cephei caput usque ad Cassiopeiam, unde sumus egressi.*

DE CURSU ET MAGNITUDINE SOLIS. CAP. XIX.

SOlis ignem [a] dicunt [b] aqua nutriri, multoque hunc luna [c] ampliorem: lunam verò terra esse majorem; unde & cunctis unius magnitudinis apparet. Quod enim nobis quasi cubitalis videtur, nimiæ celsitudinis distantia facit: alioqui major oriens Indis, & major Britannis apparet occidens: qui dum natura sit igneus, motu quoque nimio calorem adauget. Hic [d] cursu variante dies & menses, tempora dividit & annos, aeris [e] temperiem accedendo vel recedendo pro temporum ratione dispensat: ne si semper in ijsdem moraretur locis, alia calor, alia frigus absumeret.

GLOSSÆ IN CAP. XXI. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Brideferto Rameſienſi.

a Dicunt Poetæ solem diurno cursu fatigatum, in Oceano mare mergi, ibique tota nocte morari, donec mane quasi reparatus & refectus clarior appareat. Post pluvias etiam splendidius lumen emittere videtur.

b Propterea infinitus oceanus sub æquinoctiali circulo est positus naturaliter, ut solem semper in æquinoctiali circulo, aut proximè hinc inde currentem, aquarum copia enutriret & pasceret, nimiumque fervorem compesceret gelida aquarum natura.

c Corpus solis triplo quantitatem lunæ superare dicunt, lunam verò majorem terra: unde à quibusdam quæritur, quare terra obscurare dicatur lunam, si triplo major est, cum umbram ipsius incidit, vel etiam ad devexiores partes illius descendit. Quod illa ratione contingit, quia affirmatur umbram triplo majorem esse suo corpore.

d Dicunt etiam solem per se moveri, non cum mundo vergi. Si enim sol in cœlo fixus maneret sicut stellæ, omnes dies & noctes æquales essent.

e Cum enim sol ad cancrum ab æquinoctiali parte conscendit, æstatem præstat hominibus, qui sunt inter solstitialem & septentrionalem plagam: cum autem ab eodem cancro in æquinoctialem libram descendit, autumnum facit. Cum verò ad brumalem lineam recedit, hyems habetur, propterea quia calore demoto torpor invadit. Rursus cum à capricorno hyemali in æquinoctialem arietem surgit, vernum tempus arridet, apparens hinc denuò in cancro æstas torrida renovatur.

f Verbi gratia: Si semper esset sol in austro, terra ejus calore exureretur, & Scythia frigore fatisceret. Propterea enim Deus soli diversos cursus instituit, & loca & tempora, ne dum semper ijsdem moraretur locis, quotidiano vapore citius consumeretur.

DE NATURA ET SITU LUNÆ. CAP. XX.

LUnam non minui, nec crescere dicunt, sed à [a] sole illustratam, à parte quam habet ad eum, patulatim vel ab eo recedendo, vel ei appropinquando, nobis candidam partem revolvere, vel atram. Et die quidem crescente, [b] supinam cerni novam lunam, ut puta superiorem soli, & ad aquilonia subeuntem: decrescente vero erectam & dejectam in austros, plenam autem soli semper adversam. [c] Sublimem humili soli, humilemque sublimi, quam lucere, dodrantes semuncias horarum, à secunda adjicientem usque ad plenum orbem, detrahentemq; in diminutionem, intra [d] tredecim autem partes solis semper occultam esse. Novissimam vero, primamque lunam, [e] eadem die vel nocte nullo alio in signo quam ariete conspici. Si in accensione erecta fuerit, in matutino exortu supina apparebit. Item, si in ascensione su-

pina in modum navis fuerit visa, in matutino ortu erecta cernetur. Habet ergo tres status, id est, supina, erecta, prona, aliquando videtur.

GLOSSÆ IN CAP. XX. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Brideferto Rameſienſi.

a Luna, Martiano atteſtante, non per ſe ipſam, ſed à ſole illuminatur: ſicut ſpeculum nihil ſplendoris neq; imaginis à ſeipſo habet, accipit tamen lumen & imaginem per res ſibi extrinſecus oppoſitas. Quando autem luna à ſole recedit, illuſtratur paulatim ab eo, & tunc dicitur creſcere: quando vero ei appropinquat poſt XV. lunam obſcuratur paulatim, donec tota obnubiletur vicinitate ſolis: & tunc dicitur minui, cum tamen in ſuo corpore nunquam minuatur, nunquam creſcat.

b Quaritur, cur creſcente die luna nova ſupina videatur, decreſcente autem die non prona, ſed erecta: cum debuerat, ut ſicut ſupina in lucis incremento, ſic prona in decremento apparere: ita tamen ſolvitur. Creſcente die naturaliter luna ſuperior eſt ſole, & propterea ipſe ſol ſuperiorem lunam ſupra ſe poſitam illuminat, & ſupinam efficit. Dum autem dies decreſcit naturali poſitione, ejuſdem altitudinis ſol & nova luna eſſe deprehenduntur: ac per hoc non infra poſitam lunam accendit, ſed ex latere ſuo poſitam, & propterea eam facit erectam.

c Quando ſol auſtrales circulos, qui ſunt inferiores, circuit tempore hyemali, tunc luna ſeptentrionales circulos, qui altiores ſunt, peragit, & tunc altior eſt ſole, ideo ſupinatur, cornua ſurſum habens in modum navis: quia videlicet ab inferiore ſui parte, qua ſolem reſpicit, accenditur. Rurſus migrante ſole ſeptentrionales circulos luna petit auſtrales. Et quia inferior tunc ſole eſt, à ſuperiori ſui parte, qua ſolem reſpicit, illuminatur, obverſa habens terræ cornua, & ad aquilonares circulos. Verbi gratia, XII. Calen. April. adhuc dies creſcunt. Si fuerit luna in ariete accenſa, ſtatim in taurum citò tranſiens erit, quaſi ſol ſuperior, quantum ad ſignifer um. Dodrans vocatur illud, quod remanet de quacunq; re, dempto quadrante & quarta parte. Hora autem conſtat duodecim uncijs, & continet in ſe quadraginta momenta. De illis quadraginta momentis accipe triginta, quia dodrans eſt, & dimitte decem, quia quadrans eſt: iterum divide illa quadraginta momenta per duodecim, ut inde invenias præſcriptas ſemuncias. Dodrantem enim intelleximus de prima diviſione quaternа: quadraginta momenta per duodecim ter diviſa, ſunt triginta ſex, & remanent quatuor. Ex illis triginta ſex, tria momenta accipe: quia duodecima illorum pars eſt, & de quatuor quæ remanſerunt, recipe tertiam partem unius momenti. Si enim deduxeris ad duodecim unum, partem illorum quadraginta momentorum tria momenta ſunt. Vnde & tertia pars unius momenti, quod eſt una uncia, quia pars duodecima illius numeri quadragenarij eſt. Iterum divide illam unciam per medium, quod ſit unum momentum, & dimidiũ & ſextans, id eſt, ſexta pars unius momenti. Hæc eſt ſemuncia de qua dixit dodrantis ſemuncias auget luna quotidie vel minuit. Hoc ſpacium, quod à plenilunio juxta naturalem lunæ curſum ad liquidum & ad purum expreſſum eſt, propter facilitatem calculandi, Beda in ſuo argumento quatuor punctorum nomen & menſuram appellare curavit. Si quis verò vult dignoſcere, quanta differentia ſit inter dodrantes & ſemuncias, & ſpacium quatuor punctorum: ſciat talem eſſe differentiam, qualem inter triginta duo momenta, & triginta unum & biſſe, id eſt, duabus partibus unius momenti. Hæc autem differentia invenitur in tertia unius momenti parte. Quatuor igitur puncti ſuperant dodrantem & ſemunciam in tertia parte unius momenti. Nos in argumento quatuor punctos habemus propter facilitatem computandi: ſed iſta ratio eſt ad purum & liquidum comprehenſa.

d Tredecim partes quotidie tranſit in zodiaco, ſed antequam extra tredecim partes perveniat, non videtur ante quam in coitu ſolis. Tunc non videtur luna, quando vicina eſt ſoli, infra tredecim partes, hoc eſt, infra illud ſpaciũ, quod agit ſol in tredecim diebus: at mox ut in decimam quintam partem fuerit emerſa, videri incipit. In hoc loco duplex ſenſus fieri poteſt. Nam quod dixit infra tredecim partes ſolis ſemper occultam eſſe, poteſt ſemper intelligi, ut luna nova nunquam apparere poſſit, antequam tredecim partes vel à ſole recedat, ut etiam ex alio latere naſcitura, ſoli appropinquet. Intra tredecim ergo partes ſolis, dum luna morata fuerit nova, in nullo ſigno apparebit excepto ariete: mox autem ut longius à ſole receſſerit, terris apparebit. Vel ſic poteſt intelligi, intra tredecim partes ſolis occultam eſſe, id eſt, in omni die tredecim partes luna tranſcurrit. In viginti enim & quatuor horis luna tredecim partes ſigniferi peragit. Occultam ergo dixit, id eſt, à ſole quotidie elongatam, uſque ad plenilunium per tredecim partes, vel ad ſolem recedat latere appropinquando, eundem numerum habebit.

e Quia aliquoties evenit, triginta vel viginti novem apparens in oriente, primo initio diei, & peragens curſum ſuum, ac ſoli tardius incedenti, appropinquans accendatur ab eo medialiu quacunque hora diei, & ipſo die veſpere appareat in occidente.

ARGUMENTUM DE CURSU LUNÆ PER SIGNA. CAPUT XXI.

LUna [a] zodiacum [b] tredecies in duodecim ſuis conficit menſibus, [c] duobus ſcilicet diebus & ſex horis, & beſſe, id eſt, octo uncijs unius horæ, per ſingula ſigna decurrens. Si ergo vis ſcire, in quo ſigno luna verſetur, ſume lunam, quam volueris computare, utpote XII. multiplica per IV. fiunt XLVIII. Partire per novem, [d] novies quini, quadragies quinquies. Quinque ergo ſignis, ex quo luna nata eſt exactis, quæ haud dubie in eodem, quo ſol eſt ſidere ſemper accenditur, in ſexto jam ſigno luna duodecima commoratur: quod ſignum remanſerit, ſex horas ſigni ſequentis noveris eſſe completas: ſi duo, duodecim: ſi tria, decem & octo: ſi quatuor, diem integrum: ſi octo, octies ſenas horas, id eſt, duos adjectos eſſe dies. Ex quibus tamen horis per [e] terrena ſemper ſigna [f] binas ſubtrahere memento. Operoſum eſt enim in ſingulis ſignis horas minutatim dividere per uncias. Unde in præſenti, quamvis ad nonas portiones tria remanſerint, non horas XVIII. ſed XVI. ſexti ſigni duodecima luna complebit. Et hæc quidem luna in prima vel media parte ſigni cujuslibet nata; prompta eſt computatio: ſin autem alias, quod primo ſigno luna accenſa vel dempſerit, vel retinuerit partes, tot ſequentibus etiam detrahere vel adijcere recorderis, novem horis in luna pro quinque diebus in ſole computatis.

GLOSSÆ IN CAP. XXI. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Brideforto Rameſienſi.

a Luna in unoquoq; menſe ſuo in viginti & ſeptem diebus, & tertia parte diei, circuit duodecim ſigna, & inſuper unum. Hoc argumento inuſitato deprehenditur luna xiij. circuire zodiacum melius, quàm in illo uſitati ſimus. Quod poteſt probari, ſi xxx. lunam hoc argumento conſideraveris. Iſtud namq; argumentum eſt verius, quia ad liquidum hæc ratio comprehenditur. Illud vero argumentum aliud per triginta dies computat ſignum, quod non ita eſſe manifeſta ratio docet: quia ſcilicet atas luna in xxix. diebus, & xij. horis completur. Nos tamen illo argumento xxx. dies damus, propter facilitatem computandi, & ideo iſtud argumentum quia ſubtilius eſt, ideo verius: quod probatur ita, quia trigeſimam lunam ſecundum hoc argumentum invenies xiij. ſigna habere peracta, ille vero alio non amplius, quàm duodecim.

b Quomodo tredecies? Quia poſtquam luna accenſa fuerit, in prima parte ſigni per viginti ſeptem dies & octo horas, currit duodecim ſigna, uſq; dum venerit ad eam partẽ primi ſigni, ubi accenſa fuit: & per illud ſignum, à quo cœpit, recurrat iterum per duos dies &

quatuor

quatuor horas. Hoc enim superest tantum de sua ætate, antequam fiat impleta, & antequam inchoaverit alterum cursum signorum à capite. Tali siquidem modo peragit, quasi xiij. signa in unoquoque cursu suo.

c Multiplica illos duos dies duodecies, & reddunt 24. dies. Multiplica sex præfatas horas duodecies similiter, & sunt lxxij. horæ Divide per xxiiij. & fiunt ter xxiiij. & redduntur iij. dies. Super sunt in singulis signis adhuc bisse unius horæ. Duodecim ergo bisses octo, faciunt horas. Collige in unum, & fiunt viginti septem dies, & octo horæ. In quibus viginti septem diebus & octo horis conficit luna totum illud signum, quo cœpit & quo desinit, antequam inchoaverit cursum suum secundum. Hoc modo perlustrat xiij. signa per unumquemque cursum suum, & sic potest intelligi, quòd tredecies in anno suo, id est, in cccliiij. diebus peragit xij. signa.

d Quinquies ix. quadrans quinquis, id est quadraginta quinque, & restant adhuc de XLVIII. quadrantibus tres indivisi, post quadraginta quinque, qui faciunt horas octodecim: quia uniusquisque de istis quadrantibus sex horas habet in se. Et si diligenter per hanc computationem ad unumquemque numerum, id est, ad unumquemque quadrantem sex horas multiplicaveris, invenies in unoquoque numero novennali, id est, in novem quadrantibus liiij. horas, quæ reddunt duos dies, & sex horas. Ideo per tot dies & horas, & bisse unius horæ, currit luna unum signum: quia quod sol agit diebus quinque, hoc facit luna in VIII. s horis. Quod ita probatur. Sexies quini xxx. sexta ejus pars quinque sunt. Hoc ad solem perimet xxx. diebus unumquodque signum perlustrat. Econtra luna duobus diebus & sex horis perficit unumquodque signum, quæ faciunt horas liiij. Tres remanserunt post quadraginta quinque, & ad unumquemque sex horæ multiplicantur, sicut supra dictum est.

e Bene usque ad terna signa dicit, quia bisse, quæ supersunt in luna, non complent duas horas, nisi in tribus signis, quater si ponas octo uncias faciunt duas horas: quia unaquæque hora habet xij. uncias.

f Ideo auferre præcipit per terna signa binas horas, quia ubi signa per novenos quadrantes comprehendit, non computavit bisses eorundem signorum, qui faciunt duas horas in tribus signis: & licet non computaverimus, bisses perfecit. Propterea secundum computationem nostram tot signa habet percursa, id est, in quoto signo sit luna elongata à sole, ex quo fuit accensa. Verbi gratia: Si fuerit luna accensa in tertia vel quarta parte arietis, & est elongata à sole tribus signis, ex quarto signo accipies tres partes, vel quatuor, & supplebis totum arietem. Unde dicit: Quot partes dempseris, tot adjicere recorderis. Si verò in xx. parte, vel in alia qualibet post medietatem signi fuerit accensa, non computabis illud signum, in quo fuit accensa, sed secundum ab illo. Et cum perveneris ad illud signum, ubi luna est, tot partes retrahe ab eo signo, quot retinuit luna ex eo signo, ubi fuit accensa, si tamen post medietatem fuit accensa: & propterea illud signum non computabis totum, ubi est luna.

DE ECLYPSI SOLIS ET LUNÆ.
CAPUT XXII.

SOlem interventu lunæ, lunamque terræ objectu nobis perhibent occultari: sed solis defectum non nisi novissima, primave fieri luna, quod vocant[a] coitum: lunæ autem non nisi plena. Non posse autem totum solem adimi terris intercedente luna si terra[b] major esset quàm luna. Omnibus autem annis fieri utriusque sideris defectus, statis diebus horisque sub terra: nec tamen cum superne fiant ubique cerni, aliquando propter nubila, sæpius globo terræ obstante convexitatibus mundi; & lunæ defectum aliquando quinto mense à[c] priori, solis vero septimo fieri. Eundem bis intriginta diebus super terras occultari, sed ab aliis hoc cerni: quondam in quindecim diebus utrunque sidus defecisse, semel jam mira ratione lunam in occasu defecisse, utroque super terras conspicuo sidere. Sed ne singulis mensibus eclypsis fieret, [e] latitudo signiferi lunam superius inferiusve transmittit.

GLOSSÆ IN CAPUT XXII. BEDÆ PRESBYTERI.

a Quando in media signiferi linea, per quam sol semper currit, corpus lunæ positum fuerit, inter solem & terram, tunc lumen solis aufertur à terris. Non enim potest per corpus lunæ venire ad eos, qui tunc sub luna sunt: & hoc est solis eclypsis. Sin autem illam lineam mediam aut hinc aut inde transitum fecerit, lumen à sole accipiens, defectum solis non facit. Non enim inter solem & terram positam tunc sed ex latere solu esse manifestum est. Deficere sol abusive dicitur, quia nullum detrimentum patitur: luna autem veri simili ratione deficit, quia aufertur ab ea per omnia lumen, non tamen nisi cum plena fuerit.

b Sed luna major est quàm terra, ideo potest abscondere lumen solis, ut non videatur à terra. Martianus luna terram esse majorem certissimis approbat argumentis. Luna namque deficiente in australibus mundi partibus, id est, in Ægypto, in Æthiopia umbra ejus non amplius quam quatuor obscurat climata, id est, primum dema Diameroes, secundum Diasennes, tertium Dialexandrias, quartum Diarrhodu. Sed Ptolemæi regis geometræ decimamoctavam partem totius terreni ambitus, in his quatuor climatibus contineri confirmant. Sed quia illa umbra minor sit lunari corpore sub triplo, luna enim umbram suam triplo superat, ut novenarius ternarium sequitur: ut quia lunaris umbra decimam octavam partem totius terræ tenuit, ipsa luna cujus umbra est, sextam tenere ejusdem terræ necesse sit. Terra igitur sexies major est ipsa luna. Umbram autem lunæ terram decies octies superare manifestum est. Hinc est, quod umbra lunæ decimaoctava pars sit totius terræ, ipsa vero luna sexta terræ pars est.

c Apriori id est, à Martio: vel ab illo, in quo fuerit defectus prius.

d Non est hoc mirum. Defecit enim sol in novilunio, id est, prima luna, & luna in plenilunio. Potest ergo defectus utriusque inter quindecim dies evenire.

e Latitudo signiferi circuli duodecim partes, id est, duodecim vias habet, quas luna singulis mensibus perlustrat. Quantum enim spacium graditur sol per duodecim dies in longitudine signiferi, tantum spacium habet latitudo ejusdem signiferi. Luna enim non potest pati defectum nisi in ea linea fuerit superius, in qua sol inferius. Unde fit, ut diversæ lineæ latitudinis signiferi circuli, per quas luna egreditur, succurrant ei, ne patiatur defectum, etiam & diversa altitudo absidum succurrit ei in hoc: aliquando enim procul à terris est, aliquando prope. Et quando prope, si in una linea fuerint, tunc patitur defectum: & quando in illis signis sit, quæ altius nobis super terram, id est, quæ sunt altius super verticem, non patitur defectum. Quando vero in illis, quæ sunt nobis prope terræ, id est, quæ sunt nobis australia, tunc patitur.

DE ECLYPSI SOLIS FIGURA VTILIS

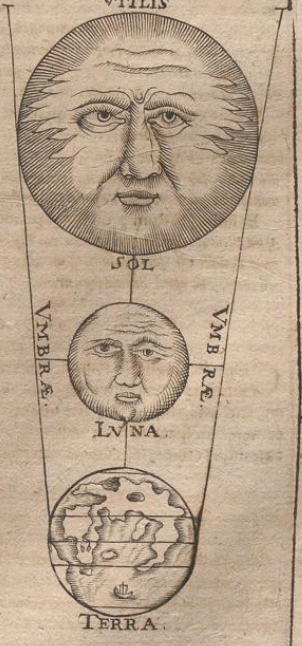

f Si enim luna mediam signiferi lineam teneret sicut sol, in omni plenilunio eclypsin pati necesse esset. Potest enim superius vel inferius sole iter suum agere, ac per hoc latitudine signiferi liberatur, ne defectum patiatur.

SCHOLIA IN CAP. XXIII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Joanne Noviomago.

Solem interventu lunæ.) *Quæ faciunt ad exactiorem huius capitis explicationem, suprà exposita sunt in veteri Commentario.*

UBI NON SIT ET QUARE. CAP. XXIII.

DEfectus solis & lunæ vespertinos orientis incolæ non sentiunt, nec matutinas ad occasum habitantes, obstante globo terrarum. Neque enim nox aut dies, quamvis eadem toto orbe simul est, oppositu globi noctem aut ambitu diem adferente. Tempore enim Alexandri Magni luna defecit in Arabia hora noctis secunda, eademque in Sicilia exoriens. Et solis defectum, qui fuit Ipsanio & Fonteio Conss. II. Cal. Maij, Campania hora diei inter septimam & octavam, Armenia inter decimam & undecimam sensit.

GLOSSÆ IN CAP. XXIII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: incerti auctoris.

Defectus solis ac lunæ vespertinos, orientis incolæ non sentiunt.) *Defectus solis, qui fit apud nos vespertino tempore, orientis incolæ, id est, orientales non sentiunt, sed propter globum terræ. Iam enim tunc illis fit nox. Nec sentiunt matutinos, scilicet defectus orientis, ad occasum habitantes sicuti nos: quia tunc nox sit nobis adhuc. Obstante, id est, obsistente. Quamvis eadem, id est, quamvis una eademq; sit dies vel nox. Simul est, id est, neq; pariter fit. Oppositu, id est, oppositione globi, id est, terræ. Toto orbe in noctem, scil. illu. Aut ambitu, scil. solis, id est, circuitu. Diem, scilicet nobis afferente, id est, adducente. Eadem scilicet luna deficit in Sicilia. Exoriens, id est, dum oriretur initio noctis: quia quando illis secunda hora noctis advenit, istis prima erit. Illi enim antè noctem habent quàm isti: quia vicini ores sunt orientalis plagæ. Qui scilicet defectus fuit consulibus, scilicet regnantibus. Campania scilicet sensit, id est, It alia. Armenia, scilicet sensit in oriente: quia quando vesperascit in Indiæ partibus, media dies est in Campania.*

SCHOLIA IN CAP. XXIII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Joanne Noviomago.

Obstante globo terrarum.) *Esto cœli ambitus maximus a b c d, horizon habitantium orientalem plagam: a b d, cœlum eorum conspectum, inconspectum verò a c d, & d quidem oriens, b meridies, a occasus: alius vero horizon (eorum qui occasum versus partibus XC hoc est, quadrante mundi à superiore horizonte remotis) b c & cœlum conspectum b a c, inferius autem cœlum seu non conspectum b d c, & b quidem oriens, a meridies, c verò occidens. Igitur eclypsis lunæ aut solis habitantibus orientem fiat in exortu, hoc est, in d, manifestum est eam non posse videri ab his, quorum horizon est b c & b a c, cœlum conspectum. Cum autem eclypsis fit juxta b, hoc est, in meridie, his scilicet qui habitant versus orientem, cernitur eclypsis eadem his, qui alterum horizontem habent in exortu, b enim in hoc horizonte erat exortus. Dum autem eclypsis videtur in puncto a, qui horizontem habent ad, vident eam in occasu; quorum verò horizon est b c, his est in meridie, quare quæ eclypsis fit orientalibus gentibus in meridie & hora sexta, ea fit occidentalibus in occasu & hora duodecima, distant enim quadrante mundi hi herizontes, hoc est, senis horis, totus namq; mundus viginti quatuor horarum spacia continet. Horum facilu erit intellectus si legantur, quæ copiosius dicemus libro ultimo de meridianis & longitudine cœli.*

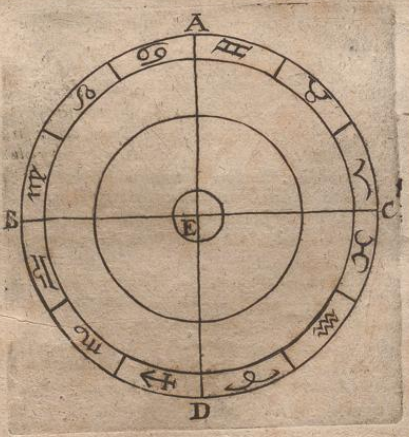

Neque enim nox aut dies quamvis eadem.] *Nox quæ est umbra terræ semper sit adverso sole, quemadmodum igitur sol mundum ambit ab exortu versus occasum, sic nox ab occasu paulatim discedens, subterraneo meatu versus exortum sequitur, quemadmodum plenius docebitur de positione & figura terræ.*

Et solis defectum, qui fuit Ipsanio & Fonteio Cons.) *Apud Plinium legitur non Ipsanio, sed Vipsanio: suspicor lectionem apud Bedam esse depravatam. Fuit autem pridie Calendas Maij, non tertio, ut apud Bedam legitur.*

DE COMETIS, CAPUT XXIV.

COmetæ sunt stellæ flammis crinitæ, repentè nascentes, regni mutationem, aut pestilentiam, aut bella, aut ventos, æstusve portendentes. Quarum aliæ moventur errantium modo, aliæ immobiles hærent. Omnes fermè sub ipso septentrione, aliqua ejus parte non certa, sed maximè in candida, quæ lactei circuli nomen accepit. Brevissimum quo cernerentur spacium septem dierum annotatum est, longissimum LXXX. Sparguntur interdum & errantibus stellis cæterisque crines, sed cometes nunquam in occasura parte cœli est.

SCHOLIA IN CAP. XXIV. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Joanne Noviomago.

Cometæ sunt stellæ flammis crinitæ.) *κομήτης ἀπὸ τῆς κομῆς dicitur, hoc est, à coma cometa dicitur, significat enim coma latinè crinem seu cæsariem. Physicorum quidã putant fieri fortuito igne, & repentino incendio aeris, qui est supra nubes in confinio aetheris. etenim ille servidus est à cœli superioris motu, quo etiam in occasum rapitur: alij putant esse sidera in cœlo perpetua, sed non videri nisi justo spacio à sole relicta, quemadmodum & Mercurio accidit & Veneri.*

Regni

Regni mutationem aut pestilentiam, aut bella, aut ventos portendentes.) *Corporum affectiones animorum motus sæpe efficiunt, itaq; fit, ut qualitatibus corporum ex rerum cœlestium & aeris influxu permotus, voluntas & sententia hominum in diversa cõsilia agantur, ut cholera excitata) quod Martiributuunt & Cometis: sunt enim hujus factionis) homines iræ & furore exagitentur. Naturale est igitur, ut alijs influentijs alia homines affectent, velint, agant; cometa autem, qui proxime terræ feruntur, validissime corporibus instant: nam cum siccitates efficiant haustis humoribus, naturaliter quorum sunt prognostica, etiam causæ haberi possunt. Siccitates verò sequitur, & sterilitas & terræmotus, & pestilentiæ lues, & inundationes, & tempestates aeris, cæteraque hujusmodi.*

Quarum aliæ moventur errantium modo, aliæ immobiles hærent) *Sparguntur cauda aliquando stellis aut fixæ, aut errantibus, quemadmodum Aristoteles memoriæ providit sua ætate evenisse in stella, quæ est in femore canis majoris: alia sunt liberæ incendia in vago aere, quorum motus est tardior quam mundi propter aerẽ. qui supra nubes leniter insequitur motum cœli: hujusmodi omnes sunt infra cœlum, altiore tamen loco, quam sunt venti, imbres aut pluviæ.*

Sub ipso septentrione.) *Ratio sumitur à loci ejus qualitate, illic enim sal, à quo hæc regio remota est, horum ignium meteriam dissolvit neque dissipat.*

Sed cometes nunquam in occasura cœli parte.) *Occasuram partem opinor intelligi posse occasum æquinoctialem; hic namque medius est sub soli itinere, ubi rarum cometas videre est. Vide Aristotelem libro primo τῶν μετεωρῶν. Operæprecium est, isto loco annotare plura esse eorum genera, quorum discrimina sumuntur à figuris & magnitudine. Cometa ipse generaliter quidem sumitur, interim tamen specialiter, ut apud Aristotelem, pro eo, cujus crines quoquo versum sparguntur rotunda specie. Pogoniæ aliæ dicuntur, quibus ex inferiore parte in speciem barbæ juba prominet: πώγων enim barba est. Aliæ ἀκοντίας in jaculi similitudinem forma tenuiore, sed longiore diriguntur à Græco ἀκόντιον, quod jaculum significat, & telũ missile minus hasta. Aliæ breviores sunt, & ad similitudinem ensis fastigato mucrone: hos Græci ξιφίας, ξίφος enim est ensis. Sunt enim hæ omnium pallidissimæ, & quodam gladij nitore sine ullis radijs. Est etiam, quem δισκὰς Græci vocant colore argenteo, à disco quod notum est: alij pithetes dicuntur figura doliorum. πίθος enim dolium significat, in his cavitas quædam apparet, quod exterior ora candida sensim in fumidam lucem evanescat. Est etiam, ubi coma ad figuram cornu re flexum sit, hos Graci vocant κεράτιας, κερᾶς, quod cornu significat. Sunt etiam, quæ ab animalibus figuram & nomina recipiunt, ut Hippeus, ab equo qui hippos dicitur; hic habet equinas jubas in orbem supra se reflexas. Tragi vel hirci etiam quidam dicuntur, specie villorum, & juba quadam circundati. Fit etiam auctore Plinio cometes candidus argenteo crine, ita refulgens, ut vix contueri liceat, speciẽq; humana Dei effigiem in se ostendens.*

DE AERE CAPUT XXV.

AEr est omne, quod inani simile vitalem hunc spiritum fundit, infra lunam, volatus avium nubiumque, & tempestatum capax. Ubi etiam potestates[a] aereæ superna sede deturbatæ, cum tormento diem judicij durius tunc damnando præstolantur. Ex quo hominibus apparentes, aerea sibi corpora meritis similia sumunt. Nam supra lunam, quæ aeris ætherisque confinio currit, omnia pura ac diurnæ lucis sunt plena, cujus vicinia tangere fertur Olympus. A nobis autem per noctem cernuntur sidera, ut reliqua lumina è tenebris. Superior verò & serenus aer cœlo, inferior autem, qui exhalationibus humidis corporascit, terræ deputatur: ubi sunt ignis, grando, nix, glacies, & spiritus tempestatum, quæ Dominum laudare de terra jubentur. Sed & ipse aliquando cœlum vocatur: unde & Petrus ait, cœlos in diluvio periisse, cum aer tribulentus esset conversus in undas. Et cœli cœlorum dicuntur siderei cœli istorum aereorum tanquam superiores inferiorum.

Aer pro cœlo.

GLOSSÆ IN CAP. XXV. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Brideferto Ramesiensi.

a Cum ergo cœlum dicitur, etiam ipse aer, ubi venti & nubes, & procellæ, & turbines fiunt: nemo existimet haberi ibi dæmonia mala, ubi solem & lunam, & stellas Deus ordinavit. Non enim arbitrari debemus in sidere statuto cœlo habitare diabolum cum suis angelis, unde eos cecidisse credimus.

SCHOLIA IN CAP. XXV. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Joanne Noviomago.

Aer est omne, quod inani simile vitalem hunc spiritum fundit.) *Dicent physici statim sub cœlo non esse aerem, sed ignem: aeris enim regio supra nubes desinit. Ostendunt namq; ignes nocturni, quorum alij è cœlo in terram excutiuntur, alij in directum feruntur ocyßimè instar avium volatus, mundi hujus inferioris supremam partem, qua lunam attingit totam esse incensam, tum quod calida suprema quæque petunt: deinde quod universum illud à nubibus usque ad æteris confinium, unà cum mundo celerrimè ad occasum rapiatur. Et enim motus dissolvens materiam, incendium facit: quod itaq; est sub luna, volunt esse aerem supra naturam suam calefactam, ex mottione æteris. Verùm hic aer neque flamma est, neq; ulla materia, quæ lucem præbere possit, ut pruna aut hujusmodi aliquid. Flamma enim fit, dum ignis materiam nactus est, in quam caloris vim exerceat: sed mane quiddam fervidum veluti in hypocaustis, fornacibus, reliquisque caldariis, quibus ignis subjicitur: in quibus quidem flamma nulla, verùm talis fervor, ut si stuppa aut similis pulvis in eum locum fortè incidat, statim inflammetur. Itaque intervallum hoc usque ad lunam non uno corpore seu elemento Deus implevit, ut elementorum inter se esset rectus ordo, atque conveniens proportio.*

Nam supra lunam omnia pura ac diurnæ lucis sunt plena.) *Suprà ostensum est umbram terræ, quæ vocatur nox, non altius quàm luna est, pervenire: forma enim ejus umbræ pyramidis similis est, cujus conus seu vertex intra cœlum desinit: adeo sol omnia largißimo lumine collustrat, neque in cœlo ulla nox aut obscuritas, sed tantum apud mortales, ut nostræ nos mortalitatis memores reddat.*

Cujus vicinia tangere fertur Olympus.) *Nota sunt, quæ de Olympo traduntur fabulis similiora. Est autem mons, cujus hoc loco mentio fit, in Macedonia juxta Lariſſam, alius non pari celebritate est in Phrygia, dicitur autem Ὄλυμπος, ut Græci quasi ὅλος λαμπρὸς, ideſt, totus lucidus. Est hujus loci, quod à Græcis poetis apponatur ei ἀνύχιος, quod nocte scilicet caret. Sole enim jam dudum sub horizonte merso, in vertice adhuc dies est usque ad secundam noctis vigiliam, ac matutino tempore paribus horis, prælucet vicinis campestribus.*

A nobis autem per noctem.) *Quemadmodum fieri potest, ut claro die ex profundis tenebris seu puteis, cæterisque similis altitudinis cavernis sidera cernantur in lumine, circumfusis videlicet tenebris hebetato: pari modo nocte in cœlo intuemur stellas in regione quidem lucis, sed tenebris circumfusi, quod si supra lunæ globum consisteremus, præ solis lumine nulla in cœlo infra, aut supra stella cerneretur.*

DE VENTIS. CAPUT XXVI.

VEntus est aer commotus & agitatus, sicut flabello brevi potest approbari, nec aliud intelligitur quàm flatus aeris: qui, ut Clemens ait, ex quibusdam montibus excelsis, velut compressus & coangustatus, ordinatione Dei cogitur & exprimitur in ventos, ad excitandos fluctus, æstusque temperandos. Pro diversis autem partibus cœli nomina diversa sortitur.

GLOSSÆ IN CAP. XXVI. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Brideferto Ramesiensi.

a Sicut nihil aliud est unda, nisi commotio maris: sic non aliud est ventus, nisi aer commotus.

GLOSSÆ IN CAPUT XXVI. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: incerti auctoris.

Ventus est aer commotus & agitatus, sicut flabello brevi potest approbari.) *Quidam autem ajunt ventos esse, eo quòd ex aquis aer, ex aere venti nascuntur. Clemens autem auctor dicit, eo quòd montes excelsi certis quibusdam in locis habeantur, & ex his velut compressus & coangustatus aer, ordinatione Dei cogatur & exprimatur in ventos: quorum spiramine & fructus germen concipiat, æstivusq; ardor temperiem sumat, cum pleiades igniti solis ardoribus incanduerint. Venti autem interdum angelorum intelligũtur spiritus, qui à secretis Dei ad salutem humani generis per universum mittuntur mundum. Item nonnunquam venti incentores spiritus poni solent, pro eo quòd malæ suggestionis flatu ad terrena desideria iniquorum corda succendunt: secundum quod scriptum est, Tollet eum urens ventus.*

SCHOLIA IN CAP. XXVI. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Joanne Noviomago.

Ventus est aer commotus & agitatus, sicut flabello brevi potest approbari.) *Ventorum generationem tradit ex opinione Stoicorum. Putant enim Stoici, aerem, nubes, ventos, imbres, materia atque subjecto esse eadem, sed differre tantum pro diversis naturæ effectionibus. Motum enim aerem & veluti percussum aut concussum esse ventos, eundem constantem sine motione crassescere, atque imbres efficere: caterum istud ut frigidum commentum, Aristoteles reprehendit. Reddenda namque erat ratio, quæ natura vis aerem hoc pacto undelibet impellat: ipsane partes veluti oriens aut septentrio, hoc modo aerem trudunt, & si sic fit, cur per intervalla flatus excitentur, & non potius sint perpetui. Sunt alij, putantes hos spiritus esse quasi terræ anhelitum: quemadmodum antra & cava terrarum sine flatu non sunt. Ad eandem sententiam inferri potest commentum Pœtæ in primo Aeneidos in descriptione ventorum; sic enim habet:*

---- *Conversa cuspide montem,*
Impulit in latus, illi velut agmine facto,
Qua data portarunt, ac terras murmure perflant.

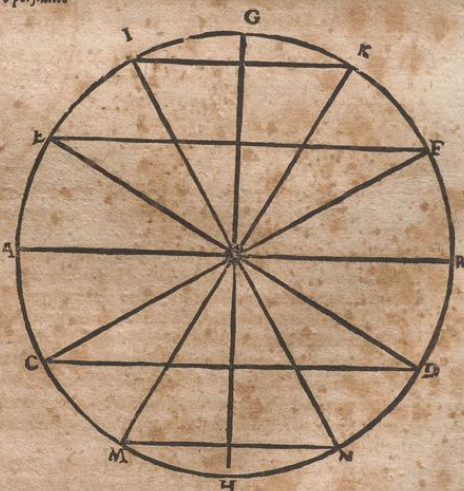

Pro diversis autem partibus cœli, nomina diversa sortitur) *Ordo & nomina ventorum ex diversis partibus horizontis sumuntur, sunt enim notæ præcipuè 4. & in summa 12. quas scriptores cõmuni consensu acceperunt: qui enim plures faciunt quàm 12. nauticam magis sequuntur, quàm physicen, quamque apud veteres, ne plures quidem quàm quatuor positos scimus, sed ut tota hæc res clarè deprehendatur, descriptionibus agemus. Sit itaque horizon circulus, qui mundi partem conspectam ab inconspecta dividit, quem cernimus sub aperto cœlo rotundo ambitu super terram. Sit in hoc circulo nota unde sol die æquinoctiali exoritur A: hinc ducatur linea in adversam partem, cujus terminus est B. occasus æquinoctialis: per hanc ducatur linea à dextris ad sinistram, sitque dextra pars H. meridiem ostendens, sinistra G septentrionem, ex his duobus limitibus invicem sese secantibus, in centro ad angulos normales, statim 4. loca emergunt in horizonte præcipua. deinde ducatur alia linea sinistrorsum ab F versus C, quorum F ostendit exortum solstitialem. Post orientis enim notam sol æstate oritur versus septentrionem, C autem occasum hybernum, hunc limitem secet alius ab D versus E, quorum D orientem hybernum, E verò occidentem ex adverso ostendit æstivum, sunt itaque ex quatuor his limitibus octo notæ: sit insuper alia nota media inter septentrionem & exortum, hoc est circuli arctici contactu K. ab hac per centrum circuli agatur linea in contrarium sitq; terminus M. hic eodem intervallo distabit à meridie versus exortum, quo prior ab oriente æquinoctiali versus septentrionem: alia deinde linea medio loco inter septentrionem & occasum æstivum à puncto I in contrarium signum N. Manifestum est igitur ex tribus exortibus, & totidem occasibus fieri sex notas, quas signant tres demetientes seu diametri, tum à meridie septimam ab septentrione octavam, quam ostendit quarta diameter: tũ à binis contactibus angustioris lineæ juxta G, & alterius juxta H adjici reliquos quatuor, ut in summa sint duodecim notæ in horizonte ex solis declinatione partim, & ex contactu arctici & antarctici cum horizonte quemadmodũ adjectum schema demonstrat. Quinque sunt in hoc circulo lineæ parallelæ, id est, aquidistantes I K, arcticum significat sequens exortum hybernum & æstivum: tertius exortum & occasum verum, hoc est, æquinoctialem: quartus occasum hybernum & æstivum: quintus antarcticum: sextus nulli parallelus est: secat enim antedictas lineas. Quomodo igitur in horizontis designatione ex parallelorum terminis fiant diametri, ex quibus venti sibi mutuo contrarij fiant, superius ex descriptione apparet.*

ORDO VENTORUM. CAP. XXVII.

VEntorum quatuor cardinales sunt, quorum primus septentrio, qui & Aparctias dicitur, flat rectus ab axe, faciens frigora & nubes: hinc dexter Circius, qui & Thrascias, faciens nives & grandines: à sinistris aquilo, qui & boreas, nubes constringens. Secundus cardinalis Subsolanus, qui Apeliotes, ab ortu intonans solis, temperatus: cujus à dextris Vulturnus, qui & Cæcias, cuncta desiccans: à sinistris Eurus, nubes generans. Tertius cardinalis Auster, qui & Notus, humidus, calidus, atque fulmineus: huic à dextris Euroauster, calidus: à sinistris Euronotus, temperatus, calidus. Venti australes, quia ex [a] humili flant, majores in mari tempestates faciunt, quàm septentrionales. Ideoque post austros fiunt noxij præcipuè terræ motus. Quartus Cardinalis Zephyrus, qui & Favonius, hyemem resolvens, floresque producens: cui dexter Africus, qui & Libs, tempestuosus, tonitrua generans, & fulmina: à sinistris Corus, qui & Argestes, in Oriente nubila, in India faciens serena. Sunt etiam alij [b] quidam peculiares quibusque gentibus venti, non ultra certum procedentes terminum, ut Athenienses Scyron, paulum ab Argeste deflexus. Narbonensibus Circius, qui nec ad Viennam quidem ejusdem provinciæ pervenit urbem. Duo sunt autem extra hos, utique spiritus magis quàm venti, aura & altanus. Aura enim est lenis motus aeris in terra: altanus in pelago.

GLOSSÆ IN CAP. XXVII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: authore Brideferto Ramesiensi.

a *Flant enim ex humili, id est, ex ima parte mundi, quàm septentrionales, qui ex alto spirant.*
b *Feruntur hi venti de voraginibus montium emergi.*

SCHOLIA IN CAP. XXVII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Joanne Noviomago.

Ventorum quatuor cardinales sunt.] *Cardinales dicuntur, quo ex quatuor mundi præcipuis partibus, quas designant duo limites secãtes sinitorem in quatuor quadrantes, cum his quatuor reliqui omnes sic agunt, ut ejus factiones esse dicantur: quos enim dextra sinistraq; habet septentrio, septentrionales dicuntur, quemadmodum in reliquis fit: quin & vernacula lingua quatuor dunt axat simplicibus utimur ventorum nominibus: medios enim ab extremorum compositione efferimus, veteres quoque non plures fecerunt. Vide Strabonem libro 1. Cosmographiæ. Quomodo autem per horizontem collocentur, & à quibus partibus emergant, tum quos vicinos & contrarios habent ex antegresso schemate manifestum est. Quod quidem sic disponetur, ut ejus exortus exortui in mundo respondeat, quo posito facilè eris deprehendere quolibet momento, quis sit ventus.*

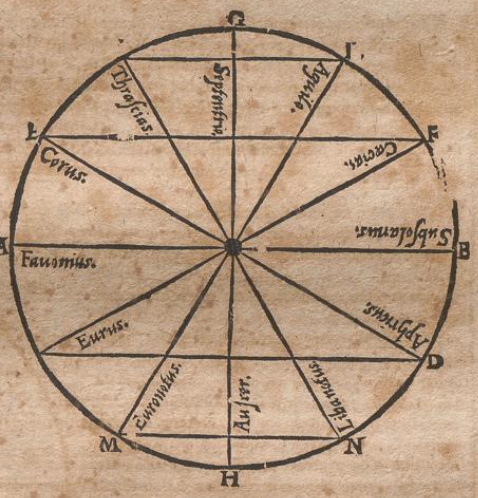

Hinc à dextris Euroauster.] *Euroauster & Euronotus synonyma sunt. Nõ hoc enim austrum significat. Impropriè itaque Beda accipit Euronotum pro Phœnicia, sic enim Græci hunc vocant, quem à sinistra auster. Græciæ namque ex ea mundi parte flat, in qua Phœnicia est, id est, Iudæa: dextrum autem & sinistrum accipienda sunt, si pectore sis aversus ab eo vento, cui aliquis dicitur esse dexter aut sinister.*

A sinistris Corus, qui & Argestis in oriente nubila.] *Suspicor hunc locum esse depravatum: India enim est in exortu. Vide igitur legendum ne sit, loco orientu occidens. Aristoteles namque auctor est, ventum esse nivosum ac pluvium: quod haud dubiè de occidentalibus intelligendum est, si spectemus Indiæ situm.*

Narbonensibus Circius.] *Vide præter Plinium Gellium etiam libro 2. capite 12. Marcus Cato hunc ventum non Circium appellat in libris Originum, sed Certium.*

Altanus in pelago.] *Vitruvius libro primo de Architectura, altanum vocat eum, qui proximè meridiem paululum inclinans, ad occasum, hoc est, medio loco in austrum & libanotum: nam ventos facit viginti quatuor, nautas opinor secutus.*

DE TONITRUO. CAP. XXVIII.

TOnitrua dicunt ex fragore nubium generati, cùm spiritus ventorum earum sinu concepti, sese ibidem versando pererrantes, & virtutis suæ mobilitate in quamlibet partem violenter erumpentes, magno concrepant murmure, instar exilientium de stabulis quadrigarum, vel vesicæ: quæ licet parva, magnum tamen sonitum dissolsa emittit.

SCHOLIA IN CAP. XXVIII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Joanne Noviomago.

Tonitrua dicunt ex fragore nubium generati.] *Variæ sunt de tonitru apud physicos opiniones, alij ajunt ignem ex cœlo in nubes lapsum stridorem efficere, veluti candens ferrum dum mergitur. Aristoteles putat fieri spirituum motione, qui se fortiore conatu è nubibus explicant. Beda hoc loco Lucretij opinionem recensere videtur, cujus versus adscribam:*

Principio tonitru quatiuntur cœrula cœli
Propterea, quia concurrunt sublime volantes,
Æthereæ nubes contra pugnantibus ventis.
Nec fit enim sonitus cœli de parte serena.
Verùm ubicunq; magis densa sunt agmine nubes,

Tam magis hinc magno fremitus sit murmure sæpè.
Præterea neque tam condenso corpore nubes
Esse queunt, quàm sunt lapides ac tigna; neque autem
Tam tenues, quàm sunt nebulæ fumique volantes.
Nam cadere abrupto deberent pondere pressæ,
Vt lapides, aut ut fumus constare nequirent,
Nec cohibere nives gelidas, & grandinis imbres.
Dant etiam sonitum patuli super æquora mundi.
Hoc etiam pacto tonitru concussa videntur.
Omnia sæpè gravi tremere & divulsa repentè,
Maxima dissiluisse capacis mœnia mundi.

Vel vesicæ, quæ licet parva sit, magnum tamen sonum disploſa emittit.] *Est & hoc simile ex Lucretij physico sumptum de tonitru, quo loco sic habet:*

Cum subitò validi venti collecta procella,
Nubibus intorsit sese, conclusaque ibidem
Turbine versanti magis, ac magis undique nubem,
Cogit uti fiat spissa cava corpore circum.
Post ubi commovit vis ejus & impetus acer,
Tum per terricrepo sonitu dat missa fragorem.
Nec mirum, cum plena animæ vesicula parva,
Sæpè ita dat pariter sonitum disploſa repentè.

DE FULMINIBUS. CAP. XXIX.

FUlmina nubium attritu nasci in modum silicum colliſorum, concurrente simul & tonitruo: sed sonitum tardius ad aures, quàm fulgorem ad [a] oculos penetrare. Nam omnium rerum collisio ignem creat. Quidam dicunt, dum aer in se [b] vaporaliter aquam de imis, & ignem [c] caumaliter de superioribus trahat, ipsis confligentibus horrisonos tonitruorum crepitus gigni: & si ignis vicerit, obesse fructibus: si aqua, prodesse. Ideo autem fulminis ignem vim habere majorem ad penetrandum, quia [d] subtilioribus elementis factus est, quam qui nobis in usu est.

GLOSSÆ IN CAP. XXIX. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: authore Brideferto Rameſienſi.

a Visis cæteris sensibus acutior & subtilior est: quapropter licet ignis fulminibus, & sonitus tonitrus simul fiant, ante tamen ignis videtur, quàm tonitrus audiatur.

b Vapor est emanatio vel exhalatio terræ, quando videlicet aqua de imis terræ, ut modum in tenuissimis nebulis, exhalando sursum ascendit.

c Cauma Græcè, calor Latinè. Zetes etiam Græcè, calor Latinè. Hinc zetæ dicuntur esse balneæ: & zetarius dicitur, qui præest zetis, id est, balneis.

d Hinc apparet, quod ignis cœlestis penetrabilior sit, quàm ignis terrestris, cujus effectus invisibilis est: sed videtur per calores & colores.

GLOSSÆ IN CAP. XXIX. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: incerti auctoris.

Fulmina nubium attritu nasci in modum silicum colliſorum.] *Cum nubila invicem in se fuerint colliſa, ilico fulmina emittuntur, debinc sequuntur tonitrua: quæ licet tardiora sint sonitu præcedente, conuſsi luminis claritate, pariter tamen cum fulgure emittuntur. Sed eorum sonitus tardius penetrat aures, quàm oculos splendor fulguris, ad instar securi arborem procul cædentis: cujus quidem ante cernis ictum, quàm ad aures perveniat sonitus. Fit enim fulmen, nube, imbre & vento. Nam cum ventus in nubibus vehementer agitatus est, sic incaleſcit, ut accendatur: debinc ut prædictum est, fulgura & tonitrua simul exprimuntur: sed illud celerius videtur, quod clarum est: hoc autem ad aures tardius pervenit. Post fulminis autem ictum ventorum erumpere violentiam, fuque furorem tempestatis, quem in nubibus concluſi agebant, exeuntes ad terras emittunt. Horatius:*

Feriuntque superos fulgura montes.

SCHOLIA IN CAP. XXIX. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Joanne Noviomago.

Sed sonitum tardius ad aures, quàm fulgorem ad oculos penetrare.] *Sonum cum igne fieri certum est, colliſione enim facta, statim incendium emicat: quod verò cernatur citius fulgetrum, quàm tonitruum audiatur, non est alia ratio, nisi quod lux ocyor est plaga. Lumen enim repente & sine succeßione aerem illustrat, quemadmodum lucerna loco tenebroso illata, statim omnia plena fiunt luce, ad quæcunque loca radius ignis pervenire potest. at sonus, qui fit aeris motione, tanquam lapide immisso in aquam stagnantem, quoquo versum à centro exeunt, innumerabiles circinationes paulatim ad terram pervenientes. Vide Aristotelem lib. 2. de Anima.*

Et ignem caumaliter de superioribus trahat.] *Caumaliter adverbium traxit à Græco καῦμα, quod calorem & æstum significat.*

Ideo autem fulminis ignem vim habere majorem ad penetrandum.] *Plura sunt fulminum genera: primum humidum, quod non urit quidem, sed infuscat, id ab Aristotele ψολοεν cognominatur. Sicca alia sunt non urentia etiam, sed dißipantia. Tertium est, quod à poetis, ut Aristoteles inquit, ἀπὸ τοῦ ἐκ dicitur. Plinius videtur interpretari clarum: mirificæ naturæ, quod dolia exhaurit intactis operimentis, nec ullo signo alto relicto. Aurum, æs, argentum intus liquatur, sacculis illu nullo modo ambustis: & Martia gravida, icta fulmine partu exanimato, ipsa vixit citra ullum aliud incommodum.*

UBI NON SINT, ET QUARE. CAP. XXX.

HYeme & æstate rara fulmina dicunt: quia hyeme gelidus aer quicquid accipit ignei vaporis, extinguit. Æstate calidi vapores raro tenuesque densantur in nubes, sine quibus non fulgurat. Quæ ratio a Scythiam Ægyptumq; præmunit à fulmine: cui subjacet Italia, ubi mitiore hyeme & æstate nimbosa semper quodammodo vernat vel autumnat.

GLOSSÆ IN CAP. XXX. BEDÆ PRESBYTERI,
De rerum temporum: auctore Brideferto Rameſienſi.

a *Scythia frigidiſſima regio eſt, ibi ergo non ſiunt fulmina propter frigus: ſicut nec in Ægypto, propter calorem.*

SCHOLIA IN CAP. XXX. BEDÆ PRESBYTERI,
De natura rerum: auctore Joanne Noviomago.

Hyeme & æstate rara fulmina dicunt.) *Vniverſa hæc ferè ad verbum ex Plinio deſumpta ſunt.*

DE ARCU. CAP. XXXI.

ARcus in aere quadricolor, ex ſole adverſo, a nubibusque formatur, dum radius ſolis immiſſus cavæ nubi, repulſa acie in ſolem refringitur, inſtar ceræ, b imaginem anuli reddentis: qui de cœlo igneum, de aquis purpureum, de aere hyacinthinum, de terra gramineum trahit colorem. Rarius autem æstate quàm hyeme, & rarò noctibus: nec niſi in plenilunio cernitur, utpote de luna refulgens.

GLOSSÆ IN CAP. XXXI. BEDÆ PRESBYTERI,
De natura rerum: auctore Brideferto Rameſienſi.

a *Dum nubes è regione ſolis ſunt, formatur iris: ſciendum etiam, quia de luna formatur, quando in plenilunio eſt.*
b *Imago enim anuli arcus eſt: quia ſicut imago in cera exprimitur cujuslibet rei, ſic nubibus ſolis imago figuratur.*

GLOSSÆ IN CAP. XXXI. BEDÆ PRESBYTERI,
De natura rerum: incerti auctoris.

Arcus in aere quadricolor ex ſole adverſo, nubibusq; formatur] *Arcus, i.e. iris eſt enim iris ſolaris corporis impreſſio. Quadricolor, i.e. quatuor colorum, nubibusq; formatur. Nubes parva nobis videtur, adeo tamen magna eſt, ut plerunq; ſolem nobis occultet, & radius ipſius in ipſam refringat. Repulſa, i.e. repercuſſa acies illius radij. Cavæ nubi, i.e. denſæ. Dum nubes è regione ſolis ſunt, formatur iris. Sciendum etiam, quia de luna formatur, quando in plenilunio eſt. In ſolem, i.e. contra ſolem. Refringitur, i.e. repercutitur. Inſtar, ad exemplum vel ad ſimilitudinem ceræ. Similis eſt nubes, ſicut cera imaginem anuli. Imago enim anuli arcus eſt: quia ſicut imago in cera exprimitur cujuslibet rei, ſic nubibus ſolis imago figuratur. Qui, ſcilicet arcus. De cœlo igneum, i. e. rubeum trahit colorem. De aquis, i.e. de mari Purpureum, i.e. roſaceum. De aere hyacinthynum: ipſum in modum hyacinthi lapidis. De terra gramineum, id e. viridem. Rarius autem æstate quàm hyeme, i.e. formatur arcus in aëre: quia majores nubes ſiunt in hyeme quàm in æſtate.* Et raro noctibus ſcilicet formatur: *quia de pleno orbe ſolis efficitur. Nec cernitur, ſcilicet in nocte, niſi in plenilunio, utpote de luna refulgens. Item: Sine ſole & nubibus nunquam apparet arcus, quia ex tepore radij ſolis ſpecies ejus formatur. Quadricolor enim eſt, & ex omnibus elementis in ſe rapit ſpecies. De cœlo enim trahit igneum colorem, de aquis purpureum, de aere album, de terris colligit nigrum. Hic autem arcus pro eo quòd à ſole reſplendet in nubibus, Chriſti gloriam indicat, in prophetis ac doctoribus refulgentem. Alij ex duobus coloribus ejus, i.e. aquoſo & igneo duo judicia ſignificari dixerunt: unum per aquam, dum impij perierunt in diluvio: alterum, per quod poſtmodum peccatores cremandi ſunt in inferno. Item iris græcè, latinè dicitur arcus. Arcus in die pluviæ paret, & eſt ſignum propitiationis, dicente Domino tempore diluvij ad Noe: Ponam arcum meum in nubibus, & recordabor fœderis mei, &c. In arcu verò duo ſunt colores prineipales, viridis ſcilicet, i.e. aquoſus & rubeus: in quibus nimirum deſignatur apertè aqua baptiſmatis, & ſanguis redemptionis, vel gratia Spiritus ſancti. Per hæc duo ab omnibus emundamur peccatis. De quibus duobus myſterijs tota Eccleſia tingitur, & per hæc in novitatem gratiæ Dei renovatur. Vel per duos colores poſſumus intelligere duo judicia: unum, quod factum eſt per aquam: atque aliud quod faciendum eſt per ignem.*

SCHOLIA IN CAP. XXXI. BEDÆ PRESBYTERI,
De natura rerum: auctore Joanne Noviomago.

Arcus in aere quadricolor.) *Ariſtoteles in Meteoris lib. 3. trium duntaxat, quorum rationem reddit, colorum meminit.*
Et raro noctibus.) *Cernitur & nocturna iris, ſed raro. Ariſtoteles ætate ſua intra ſexaginta annos, ſemel noctu viſam, nec unquam niſi decima quinta dum plena eſt.*

DE NUBIBUS. CAPUT XXXII.

NUbes coacto guttatim aere conglobantur, qui fumali levitate vapores aquarum de terra mariq; ſuſtollens: quandiu in minutiſſimis ſtillis conſiſtunt, ſua vi ſuſpendit in altum, qua vel ſolis igne decocti, vel aeris itinere mutati decreſcunt: ut marinam aquam humo, vel dulcem marinis herbis infundentes, in contrarium ſolemus transferre ſaporem.

GLOSSÆ IN CAP. XXXII. BEDÆ PRESBYTERI,
De natura rerum: incerti authoris.

Nubes coacto guttatim aere conglobantur.) *A nubibus ergo rapiuntur aquæ maris, & iterum ab ipſis redduntur in terris. Sed ut eſſe dulces poſſint, in pluviis coquuntur igne ſolis. Alij autem dicunt, non tantummodo aquis maris nubes concreſcere, ſed etiam exhalatis terræ vaporibus, nebulas adoleſcere, quibus denſatis coactisque nubes altius ſurgere, atque iiſdem labentibus pluvias effundere. Nubes autem apoſtoli ſignificantur atque doctores. Pluviæ ergo nubium, eloquia ſunt apoſtolorum, quæ quaſi guttatim, i.e. ſentialiter veniunt, ſed abundantius doctrinæ fœcunditatem infundunt.*

SCHO-

SCHOLIA IN CAP. XXXII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum : auctore Joanne Noviomago.

Nubes coacto guttatim aere conglobantur, qui fumali levitate.] *Tradunt physici loca, per quæ imbres suspensæ feruntur, frigida esse per antiperistasin; qua proprietate naturæ fit, ut hyberno tempore putei ac subterraneæ loca tepeant, æstivo autem frigida sint. Igitur dum tepore solis continguntur maria, lacus & stagna, exhauriuntur vapores, & vi calorus tolluntur in sublimitatem nubium : hi propter frigus densantur in nubes quæ humore nondum sese conglomerante sua se vi, & quadam inanitate ipsis sese sustinent : primum igitur propter humoris brevitatem non decidunt, ubi autem è nube congestus fit humor, propter pondus sese sustinere nequit, sed denuo ad terram fertur.*

DE IMBRIBUS. CAPUT XXXIII.

IMbres ex nubium concreti guttulis, dum in majores stillas coeunt, aeris amplius non ferente natura, nunc vento impellente, nunc sole dissolvente pluvialiter ad terras dilabuntur. Sed pluvias vocamus lentas & juges : nimbos autem repentinos & præcipites.

SCHOLIA IN CAP. XXXIII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum : auctore Joanne Noviomago.

Sed pluvias vocamus lentos & juges.] *Pluvia generale nomen aquarum omnium cœlestium est, ros enim sublimi non fit, nec pluvia dicitur.. Nimbi repentini sunt, & præcipites, hos Aristoteles vocat καθροτέρα : aliud genus est minutissimis guttis, densis tamen atque instar roris cadens, quod idem auctor ψεκάδα imber autem est moderatus, neque rorulentus, neque præceps.*

DE GRANDINE, CAPUT XXXIV.

GRandinis lapilli ex stillis pluviæ, frigoris & venti vigore conglaciati, in aere coagulantur, sed citius nive solvuntur, & interdiu sæpius quàm noctu decidunt.

SCHOLIA IN CAP. XXXIV. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum : auctore Joanne Noviomago.

Grandinis lapilli ex stillis pluviæ] *Grando differt à nive, modo, loco & tempore: et enim nix modicè concreta est flocci instar, aut tosti solis grando in solidam glaciem. Nix fit in nubibus, grando inferiore loco : pluvia namque inter cadendum propter repentinam mutationem calidi & frigidi congelatur antiperistasi, unde montes nivosi sunt, sed sine grandine, inferiore loco enim fit : sit demiq; nix frigidis locis temporibusque, at grando temperatis.*

Sed citius nive solvuntur.] *Quæcunque antiperistasi fiunt, statim redeunt ad naturam, quæ causa est, ut grando statim solvatur.*

Et interdiu sæpius quàm nocte decidunt.] *Noctes propter absentiam solis frigidæ sunt, at grandines fiunt, dum gelidus humor tepido aere excipitur.*

DE NIVE, CAPUT XXXV.

NIves aquarum vapore, necdum densato in guttas, sed gelu præripiente formantur, quas in alto mari non cadere perhibent.

GLOSSÆ IN CAP. XXXV. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum : incerti auctoris.

Nives aquarum vapore necdum densato in guttas, sed gelu præripiente formantur, quas in alto mari non cadere perhibent.] *Denique ait B. Ambrosius, quod plerunque glacialibus ventorum flatibus rigentes aquæ solidantur in nivem, & rupto aere nix funditur. Simili quoque ratione grandinum coagulatio fit. Aquæ enim nubium rigore, ventorumque stringuntur in glaciem, atque durescunt. Debinc glacies ipsa partim fragore ventorum comminuta in fragmine, partim solu vapore soluta, frustatim ad terram dilabitur. Quod autem rotunda videtur, hoc solus calor facit, & mora refrenantis aeris, dum per longum spatium usque ad terras currunt. Figuraliter namque grando perfidiæ duritia est, torpore malitia frigida. Nix enim, homines incredituli sunt, frigidissimi atque pigri, & ad infima torpore mentis depressi. Item alio intellectu : Nives homines sunt dilectione frigentes, qui etiam etsi existant, candidi puritate baptismatis, non fervent spiritu charitatis.*

SIGNA TEMPESTATUM VEL SERENITATIS, Caput XXXVI.

SOL a in ortu suo maculosus, vel sub nube latens, pluvium diem b præsagit. Si rubeat, syncerum : si palleat, tempestuosum : si concavus videtur, ita ut in medio fulgens radios ad austrum & aquilonem emittat, tempestatem humidam & ventosam : si pallidus in nigram nubem occidat, aquilonem ventum. Cœlum si vespere rubet, serenum diem : si mane, tempestuosum significat. Ab aquilone fulgur, & ab euro tonitrus tempestatem, & ab austro flatus æstum portendit. Luna quarta si rubeat quasi aurum, ventos ostendit : si summo in corniculo maculis nigrescit, pluvium mensis exordium : si in medio, plenilunium serenum. Item cùm aqua in nocturna navigatione scintillat ad remos, tempestas erit. Et cum c Delphini undis sæpius exiliunt, quo illi feruntur, inde ventus exurget, & unde nubes discussæ cœlum aperiunt.

GLOSSÆ IN CAP. XXXVI. BEDÆ PRESBYTERI, De rerum temporum : auctore Brideferto Ramesiensi.

a Prognosticè loquitur. Prognostica enim dicuntur rerum futurarum signa.

b Sagare, est acutè sentire, ex quo sagaces dicti sunt canes.

c Delphini obviam ventis pergunt, ne venti eos in undis collectos ad litora allidant, & ad mortem consumant.

SCHOLIA IN CAP. XXXVI. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum : auctore Joanne Noviomago.

Sol in ortu suo maculosus.] *Pertinent etiam ad rerum naturã, tempestatum per prognostica consideratio, utilis in agrũ rem agentibus, quæ non à sole ac luna rebusque cœlestibus tantum, quanquam ab his potissimum, sumuntur: sed ab animalibus, tum etiam rebus vita carentibus. Purus oriens, & non fervens, quemadmodum à Plinio scriptum est, serenum diem nunciat. Sol si pallidus, hybernam grãdinem: si serenus occidit, ac rursus pridie serenus oritur, præsagium indubitatæ serenitatis.*

Vel sub nube latens.] *Præsertim si veluti trabs superiori è loco soli globo immineat, ac eadem mox condatur.*

Si rubeat, sincerum.] *Si antè exortum nubes rubescunt, venti erunt: si cum his nigræ copulentur, miscentur venti imbribus. si occidens, & rursus mane oriens rubeat, pluvias præsagit: at si nubes circa occidentem rubescunt, serenum fore eum, qui sequetur.*

Si pallidus in nigras nubes, aquilonem ventum.] *Si à sole exorto nubes dextra ac sinistra dispelluntur, præsagium est ventorum cum imbribus: aspera verò tempestas, si cum pluvia occidit.*

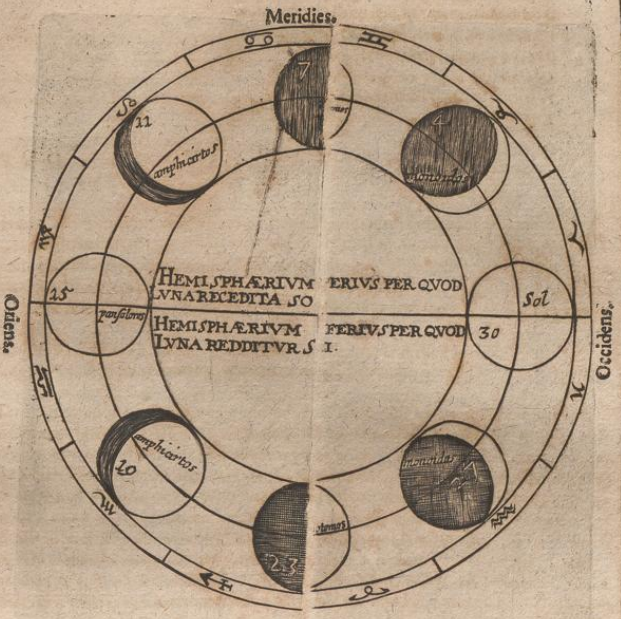

Luna quarta si rubeat.] *Quarta lunâ maximè in præsagiis observatur, si splendens ac puro nitore fulserit, serenitatem: si rubicunda, ventos: si nigra, pluvias. Pari modo observatur* δίχέτομος, ἀμφίκυρτος, πανσέλινος *rursus* ἀμφίκυρτος, *deinde* δίχότομος, *hinc* μονόδωρος, *& postremo silens: id est, prima, quarta, septima, undecima, decima quinta, decima nona, vigesima tertia, vigesima septima, & interlunium.*

DE PESILENTIA. CAPUT XXXVII.

PEstilentia nascitur ex aere vel siccitatis, vel caloris, vel pluviarum intemperantia pro meritis hominum corrupto: qui spirando vel edendo perceptus luem mortemque generat. Unde sæpius omne tempus æstatis in procellas, turbinesque brumales verti conspicimus. Sed hæc cum suo tempore venerint, tempestates: cùm verò aliàs, prodigia vel signa dicuntur.

SCHOLIA IN CAP. XXXVII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum : auctore Joanne Noviomago.

Pestilentia nascitur aere vel siccitatis, vel caloris, vel pluviarum intemperantia.] *Pestilentia unde nascatur, quemadmodum & alij eventus rerum naturalium, etiam à physicis quæritur, quanquam tota hæc disputatio ad medicos adiscienda sit, existimant multi venenoso halitu ex terra coorto, quem sol dum venenum fervet, in aera adducit, qui longè lateque hoc veneno infectus (inficitur enim unus omnium & facillimè & maximè) vicissim corpora non hominum modò, sed & quadrupedum & avium etiam hoc afflatu inficit: itaque ad solem, quem aliàs tamen medicum faciunt poetæ, hujus mali causam referunt, vocantque Apollinem à Græco* ἀπόλλων, *quod perdere significat. Sunt de hac re non inelegantes, nec injucundi versiculi Lucretij poetæ inprimis vetusti, quos adscribam, conveniunt enim cum hac sententia Bedæ.*

E LIBRO SEXTO.

Nunc ratio quæ sit morbis, aut undè repentè
Mortifera in magnam possit cladem conflare coorta
Morbida vis hominum generi pecudumque catervis.
Expediam, primum multarum semina rerum
Esse supra docui, quæ sint vitalia nobis:
Et contra, quæ sint morbo mortique necesse est
Multa volare: ea cum casu sunt forte coorta,
Et perturbarunt cœlum, fit morbidus aer.
Atque eа vis omnis morborum pestilitasque
Aut extrinsecus, ut nubes, nebulaque superne
Per cœlum veniunt, aut ipsa sæpe coorta
De terra surgunt, ubi putorem humida nacta est
Intempestivis pluviisque & solibus icta.
Nonne vides etiam cœli novitate & aquarum
Tentari, procul à patria quicunque domoque

Adveniunt, ideo quia longè discrepitant res.
Nam quid Britannis cœlum differre putamus,
Et quid in Ægypto est, qua mundi claudicat axis,
Quid ni quod in Ponto est, differri & Gadibus, atque
Vsque ad nigra virûm percoctaque secla calore:
Quæ cum quatuor inter se diversa videmus
Quatuor à ventis, & cœli partibus esse,
Tum color & facies hominum distare videtur,
Largiter & morbi generatim secla tenere.

DE NATURA AQUARUM DUPLICI. CAPUT XXXVIII.

AQuarum duplici natura formantur & reformantur omnia, quæ cernuntur in terra. Nam salsæ in mari convenientes, mortalibus fructus nutriunt in terris, & aere dulces aptius alendis fructibus, sitique sedandæ congruunt. Sed quæ harum naturalis sit, quæritur. Utraque autem deprehenditur, dum in alterutrum refundi, hæc per marinorum holerum cineres, illa per humum diffusa queant. Maris verò * fructibus crebris terrarum spatia distinguuntur, ut & gentium terminos intercludant, & alternis opibus omnes provincias per commercia ditent.

*fretis

SCHOLIA IN CAP. XXXVIII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum : auctore Joanne Noviomago.

Aquarum duplici natura formantur & reformantur omnia, quæ generantur in terra.) *Sequitur opinionem vetustissimam Thalis Milesij, qui numeratur inter septem sapientes: hic ut Aristoteles loquitur humorem πάντα ἐρμῆναι esse scripsit rerum omnium quæ sunt & quæ nascuntur in cœlo & in terra, cum quo fabula consentit Homeri de Oceano parte Iliados X. Hic igitur aliis omnibus sub terra assundatur maribus primum in ternis, veluti à Plinio dictum est. Oceanum interna maria allatrare: hic reliquis omnibus generib. aquarum materiam suppeditat: at res alit deposita crassitie & austeritate, dum per arenas colatur, hoc est, ut ita dicam, vibratur, unde fit omnibus dulces aquas reddat. Sunt enim flumina dulcia, unde non modo agri & stirpes alantur, sed animalibus quoq; potus sit, quapropter græcè dicta sunt ποταμοὶ à potando flumina, & apud Poetas pocula, quod eandem rationem respicit.*

Maris verò fructibus.) *Majores regiones maribus distinguuntur: minores flumnibus, ut qui ad exteras regiones penetrat, maria transmittit, unde litteræ & studia transmarina apud Hieronymum, pro Athenienſium & Philosophorum apud eos schola. Et apud Prophetam ex spiritu Dei maria laudantur usu navigationis & commerciorum intra sese. Vtrum verò mare sit, & an naturaliter salsa, tuvi de fluviorum origine, vide Aristotelem libro I. τῶν μετεώρων*

DE ÆSTU OCEANI. CAP. XXXIX.

AEstus Oceani lunam sequitur, tanquam ejus aspiratione retrorsum trahatur, ejusque impulsu retracto refundatur: qui quotidie bis adfluere & remeare, unius semper horæ declinante, & semiuncia transmissa videtur, ejusque omnis cursus in Lædones & Malinas, id est, in minores æstus dividitur & majores. Sed Lædon à quinta & vicesima luna inchoans, quot horis occurrit, tot & recurrit. Malinas autem à XIII. & à XXVIII. incipiens, citior in accessu, sed tardior in recessu, septem diebus & quindecim horis perseverat, in medio sui semper lunam primam & decimam quintam ostendens & per æquinoctia vel solstitia solito validius exæstuans. Per octonos autem annos ad principia motus, & paria incrementa certissimo lunæ revocatur ambitu: illa semper aquilonia tenente mitiores, quàm cum in austros digressa propiore nisu vim suam exercet.

VETUS COMMENTARIUS.

Ista rota pertinet ad concordiam maris & lunæ, quæ est concordia maxima est, ut Beda docet in libr. 2 de Temporum ratione. Nam æstus Oceani quotidie bis venire & remeare perhibetur, inortu scilicet & occasu lunæ. Ascensus autem ipsi in lædonas & malinas dividuntur, id est, in minores ac majores æstus. Malina, n. à majore luna, & lædona quasi læsa dicitur unda. Qui accensus quando incipiant, vel quantum temporis teneant, signatum est in figura. Nam interior rotula trium partium mundi habet nomina. Spatium quod extra hanc est, actis terram undiq; cingentis, typum gestat: unde & ventorum per aerem stantium nomina habet. Exterior sanè rota ætates lunæ habet, à prima usq; ad tricesimam. Subter hanc, quæ est linea circularis angustior, continens aquam, significat Oceanum, qui totum orbem circuit. At infra hanc ducta linea numerum continet dierum, quibus accedunt vel recedunt prædicti æstus. Unde semper contra

primum

primum numerum est foris signatum quota luna incipiat, quisque eorundem accessum ad malina vel ladonæ exortum.

SCHOLIA IN CAPUT XXXIX. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Joanne Noviomago.

Superior commentarius recentioris est cujusdam, quàm illæ antegressæ expositiones, quemadmodum facilè colligitur tum ex sermonis habitu, tum ex tractatione ladon vel ladonæ & malinæ peregrinarum vocum, nos tamen schema & commentarium ut invenimus in exemplari manuscripto, excudendum dedimus. Quod verò ad æstus attinet, (est enim hoc propter Ptolemæi Cosmographica, atque propter physica annotandum) non esse ubilibet, nec loca eadem semper obtinere æstus. Est enim causa quædam ignea & occulta, quæ undæ sic impelluntur, maximè in faucibus littorum, quæ usu longioris temporis sic evanescunt, veluti in arboribus & animalibus vitalis vegetatio paulatim emoritur. Hinc est quod quædam veterum observata pro falsis atque incompertis habeantur: quemadmodum Ptolemæus in litore Britannico, plures recenset quàm hodie in his litoribus inveniuntur: tum quæ de memorabili illo æstu inter Atticam & Eubœam (quem Euripum vocant Græci) longè aliter res deprehenditur nunc, atque à veteribus memoriæ mandatum est. In Ptolemæi tabulis, quia interpres Græcam dictionem non vertit (quod tamen commodè fieri potuisset) Græcæ dictionis ignarus, eo loci oppidum ejus nominis positum arbitretur. Aristoteles autor est (quanquam à quibusdam scribatur eum doloris impatientia victum, quod in Euripo reciprocationis causam invenire nequiret, in mare hoc præcipitem sese dedisse, adjecta causa mortis, quam ijs verbis prodidit: Aristoteles Euripum capere nequivit, at ipse capiet Aristotelem) hanc reciprocationem venire ex occultis flatibus, qui aere in cavitatibus horum locorum constricto, expellantur. Fieri enim putat maximè in locis angustis, & ubi litora ex adverso facto concursu, fretum efficiunt. Nam in loci angustia motus primum & maximè deprehenditur, qui in vago pelago propter latitudinem in immensum spargitur ac sic evanescat. Vide Aristot. lib. 2. Meteorologiæ.

Et per æquinoctia vel solstitia solito validus æstuans.] *Et hoc naturale est, quandoquidem quod Aristoteles quoque scriptum reliquit, hæ temporum permutationes aera commovent propter violenta sidera, quæ sunt in Ariete & Orione. Vide rursus Aristotelem libro secundo Meteoron.*

CUR MARE NON CRESCAT. Caput XL.

QUod mare fluviorum accursu non augetur, dicunt naturaliter salsis vadis fluentium dulce consumi, vel ventis aut vapore solis aripi, ut in lacis lacunisque probamus, in brevi momento desiccatis, vel etiam occulto meatu in suos refluere fontes, & solito per suos amnes gressu recurrere: marinis autem aquis dulces superfundi, utpote leviores: ipsas verò ut gravioris naturæ, magis sustinere superfusas.

GLOSSÆ IN CAPUT XL. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: incerti authoris.

Quod mare fluviorum accursu non augetur, dicunt naturaliter salsis vadis fluentium dulce consumi.] *Vtrum ventorum spiritu aquæ erigantur, an lunari cursu increscant, an sole trahente decrescant, hoc Deo soli cognitū est; cujus & opus mundus, solique omnis mundi ratio nota est. Oceani autem magnitudo incomparabilis, & intransmeabilis latitudo prohibetur. Mundi philosophi ajunt, quòd post oceanum terra nulla sit, sed solo denso aere nubili contineatur mare, sicut & terra subterius. Salomon autem dicit: Ad locum autem unde exeunt flumina, revertuntur. Vnde intelligitur, mare non crescere, quod etiam per quosdam occultos meatus aquæ revolutæ in fontes suos refluant, & solito cursu super suos amnes recurrant. Mare propterea factum est, ut omnium cursus fluminum recipiat. Cujus cum sit altitudo diversa, indiscreta est tamen dorsi ejus æqualitas. Vnde & æquor appellatum creditur, quod superficies ejus æqualitas sit. Physici autem dicunt, mare altius esse terris.*

SCHOLIA IN CAPUT XL. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: authore Joanne Noviomago.

Salsis vadis fluentium dulce consumi.] *Scilicet præcalore, quod idem & cineres efficiunt.*

Vapore solis absumi.] *In hac sententia est Aristotelis libro secundo Meteorologiæ.*

Lacis lacunisque.] *Id est lacubus, utroque enim modo dicitur. Est hoc videre in paludibus, quæ hyberno imbre stagnantes, æstate à sole desiccantur.*

Vel etiam occulto meatu in suos refluere fontes.] *Quemadmodum scriptum est in Ecclesiaste: Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat. Ad locum enim unde exeunt flumina, revertuntur, ut iterum fluant.*

CUR SIT AMARUM. Caput XLI.

MAre idcirco dicunt salsum permanere, tot fluminibus ac pluvijs irrigatum, quod exhausto à sole dulci tenuique liquore, quem facillimè trahit vis ignea, omnis asperior crassiorque linquatur. Ideoque summam æquorum aquam dulciorem esse profunda. Sed in dulcibus aquis lunæ alimentum esse, sicut solis in mari.

SCHOLIA IN CAPUT XLI. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: authore Joanne Noviomago.

Sed in dulcibus aquis lunæ alimentum esse, sicut solis in mari.] *Ex eorum opinione loquitur, qui sidera & stellas ignes arbitrantur, ac alis humoribus è terris ac maribus in sublime raptis: quod existimant plerique ex Homeri fabula originem duxisse: in Iliade enim recenset Iovem cum reliquis dijs ad Æthiopas profectum epularum gratia, physicè intelligitur è loco nox, qua sidera & sol potissimum in Oceanum cadere videntur super hac opinione vide apud Strabonem libro primo.*

DE RUBRO MARI. Caput XLII.

MAre rubrum nomen à roseo colore trahit, quem tamen non naturaliter habet, sed vicinis litoribus, quæ sanguineo colore rubent, inficitur. Ideoque inde Minium, & alij colores picturarum rubræque gemmæ leguntur. Scinditur autem in duos sinus: quorum Persicus Aquilonem, Arabicus petit occidentem, qui CXV. passibus distat ab Ægyptio mari.

SCHOLIA IN CAP. XLII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: authore Joanne Noviomago.

Mare rubrum à roseo colore nomen accepit, quem tamen non naturaliter habet.] *Rubrum mare, hoc est sinum Arabicum, Graeci vocant* ἐρυθραὶ θάλασσαν: *seu quòd Erythras rex in his locis imperaverit; seu quod aquas habeat rubras; rubrum enim Graeci vocant* ἐρυθρὸν: *scriptorum alij de ratione nominis ambigunt, ut Pomponius Mela lib. 3. alij à rege nomen inditum videri volunt: in qua sententia est Herodotus in Melpomone. Cum Pomponio quoque sentit Plinius. Vulgatior fama est (quam confirmant peregrini, qui ad ea usque loca per terram sanctam penetrarunt) colorem quidem videri rubrum: verum hunc esse ex arenæ & fundi rubedine, quæ per quas undas alioqui claras, minime que infectas pelluceat. Vide multa de hoc mari apud Strabonem lib. 16. Magnorum animalium ac beluarum magis quam alterius ferax: cujus rei ab Aristotele redditur ratio & in Problematis, & in libello de Longitudine & brevitate vitæ. Mare hoc in sacris literis Israelitarum reditu ex Ægypto in Iudæam nominatissimum est.*

DE NILO CAPUT XLIII.

Nilo flumine, quod inter ortum solis & Austrum enascitur, pro pluvijs utitur Ægyptus, propter solis calorem imbres & nubila respuens. Mense enim Majo, dum ostia ejus, in quibus in mare influit, Zephyro flante, undis ejectis arenarum cumulo præstruuntur, paulatim intumescens, ac retro propulsus, plana irrigat Ægypti: vento autem cessante, ruptisque arenarum cumulis, suo redditur alveo.

SCHOLIA IN CAP. XLIII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: authore Joanne Noviomago.

Nilo flumine.] *Hic fluviorum omnium quos terra habet notos, est maximus. Aristotelis eum ex argenteo monte (quem Ptolomæus lib. 4. de Cosmographicis rebus montem lunæ appellat) primo τῶν μετεώρων, de fluviorum origine nasci scribit, qui ultra Æthiopiam est, versus Prassum promontorium: fluvius juxtà eximius, ac naturæ maximè admirabilis. Servius scribit hunc ante dictum fuisse Melonem, deinde Nilum, quasi νέον ἰλύος. Originem ejus, quia nihil certi habuere veteres, incertam fecerunt: unde est illud Lucani in decimo Pharsaliæ: Arcanum natura caput non prodidit ulli, Nec licuit populis parvum te Nile videre.*

AQUIS TERRAM NECTI. CAPUT XLIV.

AQua creator orbem medio ambitu præcinxit, quæ ex omni parte in centrum terræ vergeret, ut interiora nitens decidere non posset: ut cum terra arida & sicca constare per se ac sine humore nequiret: nec rursus stare aqua, nisi sustinente terra mutuo amplexu jungerentur, hac sinus pandente, illa verò permeante totam intra, extra, supra, infra venis ut vinculis discurrentibus, atque etiam in summis jugis erumpente.

Quæ sequuntur, sic in veteri commentario invenimus, quæ quoniam erudita sunt, & ab eruditis scriptoribus sumpta, non existimabam esse omittenda.

Refusio Oceani per orbem quarta partis totius terræ.

Zona terra peruſta, quam undique ſurſum ac deorſum circunfluit Oceanus: qui à ſuis duabus extremitatibus, oriente ſcilicet & occidente, in ſeptentrionem & auſtrum refunditur: qua ri fuſione reumata, id eſt, ebullitiones maru fieri videntur.

Omnis terra quæ colitur à nobis, parva quadam eſt inſula: quia & ſingulæ de quatuor habitationibus, parvæ quadam eſſe ſtuntur inſulæ, oceano bis eas ut vides ambiente, ex quo omn'a maria orta pro adiacentibus regionibus ſumunt ſibi nomina: Nam ſi attendas ſuperficiem noſtræ inſulæ, alteram è contrà deorſum potes intelligere: & ſurſus trans Zonam torridam, debes intelligere ſuperiorem & inferiorem inſulam habitabilem.

TERRÆ POSITIO CAPUT XLV.

TErra fundata est super stabilitatem suam: abyssus sicut pallium amictus ejus. Sicut enim ignium sedes non est nisi in ignibus, aquarum nisi in aquis, spiritus nisi in spiritu: sic & terræ cohærentibus cunctis in se locus non est, natura cohibente, & quo cadat negante. Quæ in centro vel cardine mundi sita humillimum in creaturis, ac medium tanquam gratissima, locum tenet cum aqua, aër, & ignis ut levitate naturæ, ita & situ se ad altiora præveniant.

GLOS-

GLOSSÆ IN CAP. XLV. BEDÆ PRESBYTERI,
De natura rerum: incerti auctoris.

Terra fundata est super stabilitatem suam: abyssus sicut pallium amictus ejus] *Qualiter terra super aërem fundata libratis creditur stare ponderibus, sic dicit beatus Ambrosius: De terra autem qualitate sive positione sufficiat secundum scripturam Iob. Sciendum, quia suspendit terram in nihilo. Philosophi quoque similiter opinantur aere denso terram sustentari, & esse in modum spongiæ, atque in medio aeris mole sua immobilem pendere, sicque ut æquali motu hinc atque inde veluti alarum suffulta remigiis, ex omni parte librata propendeat, quia scribitur: Qui fundavit terram super aquas, vel quomodo aer mollis & tenuis molem posset sustentare terrenam, aut super aquas stat tam immane pondus: quomodo non dimergitur, aut quomodo æquitatis libram teneat, ne in alteram partem propensa incumbat, hoc nullis hominum mortalium scire fas est, nec nobis discutere atque perscrutari licet cuiquam tantam divinæ artis excellentiam: dum constet eam lege majestatis Dei ac super aquas, ac super nubes stabilem permanere. Quis enim, inquit Salomon, sufficiat enarrare opera illius, aut quis investigavit magnalia ejus? Ergo quod mortalium naturæ secretum est, divinæ potentiæ relinquendum est.*

Vetus commentarius, qui sequitur, ostendit aquæ superficiem esse sphæricam, atque terram ipsam esse globum.

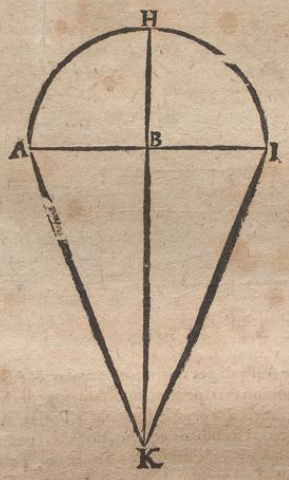

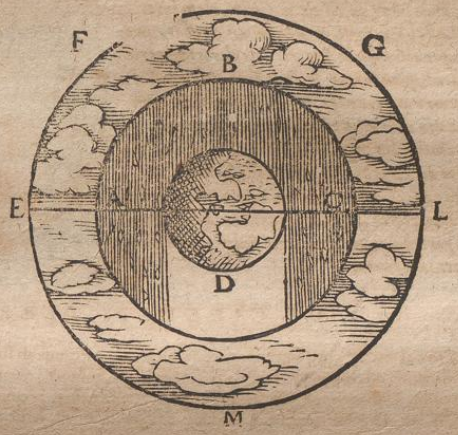

Maris & totius aquæ, cum est in tranquillitate stabilis, forma apparet globosa, quare si ponamus aquæ superficiem planam & in directa linea positam, ut est ABΓ, & à puncto terræ, id est, K, ducatur linea KB. Conjungantur autem lineæ KA, & KΓ, quæ singulæ tanto sunt majores media, id est, KB, quantum est AB, ad H. Igitur tranquillæ aquæ per AHΓ ubique curvatur.

Sphæræ terræ adscripta sunt ABCD. circa hanc sit aeris orbis, cui adscripta sunt EFGLM. Et utrunque orbem, id est, terræ & aeris dividat linea ducta ab E usque ad L: erit superior ista, quia possidemus & illa sub pedibus. Nisi ergo caderet omne pondus in terram, parvam nimis imbrium partem terra susciperet ab A usque C. Latera verò aeris humorem suum in cœlum ducerent, restat ut ex omni parte aeris humor influat terris.

TERRAM GLOBO SIMILEM. CAP. XLVI.

ORbem terræ dicimus, non quod absoluti orbis sit forma, in tanta montium camporumque disparilitate sed cujus amplexus, si cuncta linearum comprehendantur ambitu, figuram absoluti orbis efficiat. Inde enim fit, ut septentrionalis plagæ sidera nobis semper appareant, meridianæ nunquam: rursusque hæc illis non cernantur, obstante globo terrarum. Septentriones non cernit Troglodytice, & confinis Ægyptus, nec Canopum Italia: quamvis ejusdem orbis pene dimidio major pars ab oriente ad occasum, quàm à meridie ad septentrionem habitetur. hic calore, illic rigore prohibente accessum.

SCHOLIA IN CAP. XLVI. BEDÆ PRESBYTERI,
De natura rerum: auctore Joanne Noviomago.

Septentriones non cernit confinis Troglodytice, nec confinis Ægyptus.] *Troglodytæ græcè dicuntur, quod pro domibus antra habitent, sic exigente caloris vehementia. Horum alij sunt in Asia, alij de quibus hoc loco mentio fit, in Africa interiore ultra Ægyptum in torrida zona, & ultra æquinoctialem circulum, vide descriptionem Ptolomæi.*

Nec Canopum Italiæ:] *Canopus Menelai nauclerus fuit, qui dum in Ægyptum navigarent Græci, ad repetendam Helenam submersus est in Nili ostio, quod hinc Canopicum vocatur. Hic relatus est inter sidera, ac constitutus in navi Argo, sed hanc partem regiones septentrionales non vident, idem de hac stella est apud Aristotelem & Plinium. Sed sunt & alia argumenta, quibus efficitur terram esse globum: lunæ videlicet eclypsis, quæ fit per menoeides figuras & ἀμφικύρτας, unde constat umbram ejus esse Pyramidem, quæ ex nulla alia materia provenit, nisi globata, id quod vetus commentarius hoc schemate proposuit.*

Hanc figuram in commentario sequebatur ea quam hic quoque statim adjecimus, in qua demonstratur terram eisdem circulis distingui, quibus cœlum: sumptum autem est ex Macrobij commentario super Scipionis somnium.

QUOMODO QUINQUE ZONÆ COELI SUPERIACENT quinque zonis terræ.

Orbis terræ est, cui hic adscriptæ sunt literæ A B C D. Quomodo vero ducantur lineæ inter literas, quæ in circuitu prædictarum sunt videndes. Nam spatia duo adversa sibi, id est, à C in I, septentrionum, & à D in F, australium intelliguntur pruina obruisse perpetua. Siquidem id ostendunt lineæ ab I in G, & ab F in E. Inter hos extremos cingulos & medium sunt duæ mortalibus concessæ, ab I scilicet in N. & ab F in L. Ab his quoque ducuntur lineæ, ostendentes zonas ab N in M, & ab L in K. Nam inter I & N, æstiva: inter L & F hyemalis constat, quæ utraque altrinsecus frigoris & caloris temperie gaudent, quoniam ab N. in L. semper sole rubet. Interiore quoque rota, quæ hanc præcedit quinque zonis terræ, superiacent quinque zonæ cœli, quæ omnes distinguuntur literis, sicut hic prædictus terræ orbis. Est enim cœli sphæra A B C D, & intra se claudit sphæram terræ S X T V. His depictis constat singulæ partes terræ à singulis cœli partibus super verticem suum positis qualitatem mutuari.

DE CIRCULIS TERRÆ. CAP. XLVII.

OCto circulis terra pro dierum varietate distinguitur. Primus ab Indiæ parte Australi, per rubri maris accolas, & Africæ maritima, ad columnas Herculis pervenit. Quo æquinoctij die medio gnomon VIII. pedum, umbram IV. pedes longam reddit. Dies vero longissimus XIV. æquinoctiales habet. Secundus ab occasu Indiæ per Medos vadit & Persas, Arabiam, Syriam, Cyprum, Cretam, Lylibæum, & septentrionalia Africæ contingens. Umbilicus æquinoctio XXV. pedum, umbram XXIII pedes longam facit. Dies autem maxima XIV horarum est, accedente bis quinta parte unius horæ. Tertius oritur ab Indis imago proximis, tendit per Caspias portas, Taurum, Pamphiliam, Rhodum, Cycladas, Syracusas, Catinam, Gades: gnomonis cunctæ umbram XXVIII. unciarum faciunt. Longissimus dies horarum XIV. atque dimidiæ, cum triceſima unius horæ. Quartus ab altero latere Imai per Ephesum, mare Cycladum septentrionali Siciliæ, Narbonensis Galliæ exortiva, Africæ maritima tendit ad occasum. Gnomoni XXI. pedum respondent umbræ XVI. pedum. Longissimus dies habet horas XIV. & tertias duas unius horæ. Quinto circulo continentur ab introitu Caspij maris Bactrij, Armenia, Macedonia, Tarentum, Thuscum mare, Baleares, Hispania, Media: Gnomonis VI. Maximus dies horarum XV. Sextus amplectitur, Caspias gentes, Caucasum, Samothraciam, Illyrios, Campaniam, Hetruriam, Massiliam, Hispaniam, Terraconensem mediam, & inde per Lusitaniam. Gnomoni pedes IX. umbræ VIII. Longissimus dies horarum XV. addita nona parte unius horæ. Septimus ab altera Caspij maris ora incipit, vaditque per Thraciæ aversa, Venetiam, Cremonam, Ravennam, transalpinam Galliam, Pyrenæum, Celtiberiam. Gnomoni XXXV. umbræ XXXVI. Amplissima dies horarum XV. & quintarum partium horæ trium. Octavus à Tanai per Mæotim lacum, & Sarmatas, Dacos, partemque Germaniæ Gallias ingreditur. Longissimus dies horarum XVI. est. His circulis antiqui duos præponunt, unum per Insulam Meroen, & Ptolemaidam rubri maris urbem, ubi longissimus dies horarum XVI est, dimidia hora amplior: alterum per Syenem Ægypti, qui est horarum XIII. Duosque subjiciunt, primum per Hyperboreos & Britanniam, horarum XVII. alterum Scyticum, à Riphæis jugis in Tylen, in quo dies continuantur noctesque per vices.

SCHOLIA IN CAP. XLVII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: authore Joanne Noviomago.

Post hoc caput inveninus scriptum quoddam expositionis loco additum, fragmentum videlicet ex secundo libro Ptolomæi περὶ μεγάλης πραγματείας, nos operæ pretium arbitrati sumus, si totum illum commentarium adscriberemus huic capiti: universam enim hanc distributionem absolutè continet de climatis ac parallelis, qua recte intellecta studiosi cum fructu in Cosmographia Plutiana præsertim versabuntur.

CAPUT VI. EX SECUNDO LIBRO PTOLOMÆI, De magna operatione, quod Almagestum inscribitur.

Expositio proprietatum per singulos parallelos.

EOdem modo in cæteris quoque parallelis universales propositasque proprietates sumentes, quarta parte unius æquinoctialis horæ declinationem excessibus adauctis, sufficienter fecerimus, si posuerimus universalem earum expositionem, antequam ad particularia descendamus.

Initium igitur à parallelo, qui sub ipso æquinoctiali est capiamus. Is disseparat proxime à totius quartæ nostri orbis parte illam quæ ad meridiem est, totusque dies & noctes universas æquales inter se habet. Ibi enim solummodo omnes qui in spæra sunt paralleli ad æquinoctialem circulum in duo æqualia dividuntur, ita ut partes quæ super terram sunt & inter se similes & æquales subterraneis partibus singulæ singulis sint, quod in nulla prorsus declinatione accidit, solus tamen æquinoctialis rursum ubique æqualiter ab horizonte divisus, dies qui per ipsum fiunt æquales ad sensum noctibus facit. De maximis enim ipse quoque circulus est, reliqui verò quum in æqualiter & secundum nostri orbis declinationem dividantur. Australiores quidem ipsæ partes quæ super terram sunt minores subterraneis, & dies noctibus breviores faciunt. Borealiores autem è contrà, majores super terram partes, longiores dies. Hujus paralleli umbræ quoque duplices sunt: Sol enim bis super verticem habitantium sub eo fit secundum æquinoctialis obliquique circulis partes. Quare tunc solum in meridie Gnomones nullam umbram reddere possunt. Quum verò sol per borealem semicirculum feratur, tunc ad meridiem: quum autem per australem, tunc ad septentrionem umbræ à gnomonibus redduntur. In his regionibus qualium partium Gnomon est 60. talium utraque tam æstivalis quàm hyemalis umbra 26.30. proxime est. Dicemus autem universaliter, nisi de illis umbris quæ in meridiebus fiunt. Non enim accipere possumus veritatem meridiei, neque in punctis æquinoctialibus neque solstitialibus. Sed tamen quando non acceperimus umbram in his temporibus apud horam meridiei, erit proximum veritati neque causaliter aliquis error sensibilis: supra verticem verò eorum qui sub æquinoctiali habitant, illæ stellæ perveniunt, quæ in ipso æquinoctiali volvuntur, & omnes tam oriri quàm accidere videntur. Nam sphæræ poli cum in ipso sint horizonte, nullum circulum æquatori parallelum aut semper apparentem, aut nunquam apparentem faciunt orbem meridiei secantem. Habitationes autem posse sub æquinoctiali esse quasi in regione nimium temperata, multi contendunt. Nam solem nec in punctis super verticem immorari: quoniam recessus secundum latitudinem velociter ab æquinoctialibus punctis deficit, unde temperatam reddi æstatem, nec in solstitijs multum à vertice distant, quare levissimas hyemes fieri. Quæ verò istæ sint habitationes, verisimiler dicere non possumus. Nam ad hunc usque diem nostri orbis homines minimè illo penetrarunt. Quare conjecturam magis quàm veram historiam ea quæ de ipsis narrantur, quispiam existimabit. Sed de proprietatibus quidem paralleli qui sub æquinoctiali est, hæc breviter dicta sint. De reliquis verò à quibus & habitationes nonnulli æstimant comprehendi, illa re in singulis repetantur, addemus quod super verticem in singulis illæ stellæ fiunt, quæ arcu æquali ejus circuli, qui per polos æquinoctialis est, ab ipso distant, æquali inquam arcui, quo suppositus quoque parallelus similiter distat, & quod semper ille apparet circulus qui polo æquinoctialis boreali polo & elevatione poli spatio describitur, à quo quæ intercipiuntur stellæ omnes semper apparent: contrà verò nunquam ille apparet circulus, qui polo australi & eodem describitur spatio, à quo quæ intercipiuntur stellæ nunquam apparent.

Sub æquatore est habitatio secundum plerosque nostri temporis 1522.

Secundus est parallelus, in quo maximus dies horarum est æquinoctialium 12.15. hic ab æquinoctiali gradibus 4. M. 15. distat, & describitur per insulam Taprobanem: hic etiam umbræ duplicis est: sol enim bis super verticem illorum fit. Qui sub eo habitant, & gnomones in meridiebus umbra tunc privat, quando ab æstivali solstitio in utraque parte G. 79. M. 30. distat: ita dum per hos 159 gradus fertur ad australia, dum vero per reliquos 201. ad borealia gnomonum umbræ protenduntur. Hic qualium gnomon est 60. talium est æquinoctialis umbra 4.25. Æstivalis 21.20. brumalis. 32.

Tertius parallelus est, ubi maximus dies æquinoctialium est horarum 12. M. 30. Hic G. 8. M. 25. Ab æquatore distat & describitur per sinum Avalicum: umbræ duplicis hic quoque est, sol enim bis super verticem illorum fit, qui sub eo habitant, & gnomonica etiam in meridiebus umbra tunc privat, quando ab æstivali solstitio in utraque parte 69. partibus distat. Ita dum per hos 138. gradus fertur ad meridiem gnomonum umbræ protenduntur, dum verò per reliquos 222. ad septentrionem. Hic qualium gnomon est 60. talium æquinoctialis quidem umbra est 8.50. æstivalis vero 16.50. brumalis autem. 37. 54.

Quartus parallelus, in quo maximus dies est horarum æquinoctialium. 12.45. hic distat ab æquinoctiali gradibus 12.30. & describitur per sinum Aduliticum: hic quoque duplicis umbræ est: bis enim sol super verticem fit, & gnomonas in meridiebus umbra tunc privat, quando ab æquinoctiali solstitio in utraque parte 57.50. gradibus distat. Ita dum per hos 115. 40. gradus fertur ad meridiem, umbræ gnomonum protrahuntur: dum verò per reliquos 244. 20. ad septentrionem, hic qualium gnomon est 60. talium æquinoctialis umbra 13.20. Æstivalis 12. brumalis 44.10.

Quintus parallelus, sub quo maximus dies est horarum æquinoctialium 13. hic ab æquinoctiali G. 16. M 27. distat: & describitur per Meroem insulam: hic quoque umbræ duplicis est, & sol bis super verticem fit, gnomonasque umbras in meridiebus tunc privat, quando in utraque parte ab æstivali solstitio 45. gradibus distat, ita dum per hos 90. gradus fertur, gnomonum umbræ ad meridiem tendunt: dum verò per reliquos 270. ad septentrionem, hic qualium gnomon est 60. talium est æquinoctialis umbra 17.45. æstivalis 7.45. brumalis 51.

Sextus est parallelus, sub quo maximus dies 13.15. horarum æquinoctialium, hic ab æquinoctiali 20.14. gradibus distat, & describitur per Napata: & est etiam iste duplicis umbræ: sol enim bis super vertices fit, & gnomonas in meridiebus umbra tunc privat, quando ab æstivali solstitio ex utraque parte 31. gradibus distat, ita dum per hos 62. gradus fertur gnomonum umbræ ad meridiem protrahuntur: dum verò per reliquos 298. ad septentrionem, hic qualium gnomon est 60. talium æquinoctialis umbra 22.10. æstivalis 3.45. brumalis 58.10.

Septimus est parallelus, ubi maximus dies est horarum æquinoctialium 13.30. hic ab æquinoctiali 23.51. gradibus distat, & describitur per Syenem. hic parallelus primus eorum est qui simplicis umbræ nominatur, nunquam enim sub ipso gnomonum in meridiebus umbræ ad australia protenduntur, sed in ipso æstivali duntaxat solstitio super verticem habitantium sub eo sol fit, & gnomones tunc absque umbra esse cernuntur: tantum enim ab æquinoctiali distat, quantum æstivale tropicum punctum, reliquo verò tempore universo ad septentrionem umbram mittunt: hic qualium gnomon est 60. talium est æquinoctialis umbra 26.30. brumalis 65.50. æstivali verò umbra gnomones carent. Omnes quoque istos borealiores paralleli usque ad eum qui nostrum orbem disseparat, habitabilesque regiones terminat, simplicis umbræ sunt: sub ipsis enim meridiebus sine umbra penitus gnomones cernuntur: nec ad meridiem eas, sed septentrionem semper mittunt, nunquam tamen sol super vertices in istis fit.

Octavus est parallelus, sub quo maximus dies est 13:45. horarum æquinoctialium: hic ab æquinoctiali G. 27. M. 40. distat, & scribitur per Ptolemaidem, quæ in Thebaide est: quæque Mercur. appellatur: hic qualium gnomon est 60. talium æstivalis umbra 3.30. æquinoctialis 31.50. brumalis 70.10.

Nonus est parallelus, ubi maximus dies est 14. horarum æquinoctialium: hic ab æquinoctiali 30.22. gradibus distat, & scribitur per inferiorem Ægypti regionem: hic qualium Gnomon est 60. talium æstivalis umbra 6.50. æquinoctialis 35.12. brumalis 83.15.

Decimus est parallelus in quo maximus dies est 14 15. horarum æquinoctialium: hic ab æquinoctiali 33. 18. gradibus distat, & scribitur per medium Phœnicen. hic qualium gnomon est 60. talium æstiyalis umbra x. æquinoctialis 39.30. brumalis 93.5.

Undecimus est parallelus sub quo maximus dies est 14.30. horarum æquinoctialium: hic 36. ab æquinoctiali gradibus di-

ſtat,& ſcribitur per Rhodum,hic qualium gnomon eſt 60.talium eſt æſtivalis umbra 12.55.æquinoctialis 43. 50.brumalis 103.20.

Duodecimus eſt parallelus,in quo 14.45.maximus dies horarum æquinoctialium eſt:hic ab æquinoctiali 38.35.gradibus diſtat,& ſcribitur per Smyrnam:hic qualium quomodo eſt 60.talium æſtivalis umbra 15.20.æquinoctialis 47.50.brumalis 114.55.

Tertius decimus eſt parallelus,in quo maximus dies eſt horarum 15. æquinoctialium:hic ab æquinoctiali 40.56.gradibus diſtat, & ſcribitur per Helleſpontum:hic qualium gnomon eſt 60.talium æſtivalis umbra eſt 18.30.æquinoctialis 52.10.brumalis 127.50.

Quartusdecimus eſt parallelus,ubi maximus dies 15.15.æquinoctialium horarum:hic diſtat ab æquinoctiali gradibus 43.5.& ſcribitur per Maſſiliam:hic qualium gnomon eſt 60.talium eſt æſtiva umbra 20.50.æquinoctialis 55.55.brumalis 140.15.

Quintus decimus eſt parallelus,ubi maximus dies 15.30.æquinoctialium horarum, diſtatque ab æquinoctiali gradibus 45.1.& deſcribitur per medium Pontum:hic qualium gnomon eſt 60.talium æſtivalis umbra eſt 23.15.æquinoctialis verò eorundem 60.brumalis 155.15.

Sextusdecimus eſt parallelus,ſub quo maximus dies 15.45.horarum æquinoctialium eſt:hic ab æquinoctiali 46.51.gradibus diſtat,& ſcribitur per Danubij amnis fontes,hic qualium gnomon eſt 60. talium æſtivalis umbra eſt 25.30.æquinoctialis 63.55.brumalis 171.35.

Decimusſeptimus parallelus,ubicunque maximus dies 16.horarum æquinoctialium eſt:hic ab æquinoctiali 48.23.gradibus diſtat, & ſcribitur per oſtia Boryſthenis:hic qualium gnomon eſt 60. talium eſt æſtivalis umbra 27.30.æquinoctialis 67.50.brumalis 188.35.

Decimusoctavus eſt,ubicunque maximus dies 16.15.horarum æquinoctialium eſt:hic ab æquinoctiali 50.gradibus diſtat,& ſcribitur per mediam Meotida paludem:hic qualium gnomon eſt 60.talium eſt æſtivalis umbra 29.55.æquinoctialis 71.20.brumalis 208.20.

Decimus nonus parallelus eſt,in quo maximus dies 16.horarum M. 30. æquinoctialium eſt: hic ab æquinoctiali 51. 35. gradibus diſtat, & ſcribitur per auſtraliſſima Britaniæ: hic qualium gnomon eſt 60. talium æſtivalis umbra 31.25.æquinoctialis 75.25.brumalis.229.20.

Vigeſimus eſt parallelus,ſub quo 16.45.horarum æquinoctialium maximus dies eſt:hic ab æquinoctiali 52.50.gradibus diſtat: & ſcribitur per Rheni fluvij oſtia: hic qualium gnomon eſt 60.talium æſtiva umbra 33.20.æquinoctialis 69.5.brumalis.253.10.

Vigeſimus primus eſt parallelus,ubi maximus dies 17.horarum æquinoctialium eſt,iſte ab æquinoctiali 54.1.gradibus diſtat: & ſcribitur per Tanaidos fluvij oſtia:hic qualium gnomon eſt 60. talium eſt æſtivalis umbra 34.55. æquinoctialis 82.35 brumalis 278.45.

Vigeſimusſecundus parallelus eſt,in quo maximus dies 17.15.horarum æquinoctialium eſt, iſte 55. gradibus diſtat ab æquinoctiali, & ſcribitur per Brigantium magnæ Britanniæ: hic qualium gnomon eſt 50. talium eſt æſtivalis umbra 36.15. æquinoctialis 85.20.brumalis 304.30.

Vigeſimus tertius eſt parallelus,ubi maximus dies 17.30.horarum æquinoctialium eſt, iſte ab æquinoctiali 56.gradibus diſtat,& ſcribitur per mediam Britanniam magnam,hic qualium gnomon eſt 60.talium æſtivalis umbra eſt 37.20.æquinoctialis 88.50.brumalis 335. 15.

Vigeſimusquartus parallelus eſt, ſub quo maximus dies 17. 45. horarum æquinoctialium eſt:iſte ab æquinoctiali 57. gradibus diſtat,& ſcribitur per caturactorium Britanniæ,hic qualium gnomon eſt 60.talium æſtivalis umbra 39.20.æquinoctialis 92.25 brumalis 372.40.

Vigeſimus quintus parallelus eſt,ubi maximus dies 18.æquinoctialinm horarum eſt: iſte ab æquinoctiali 58. gradibus diſtat,ſcribitur per parvæ Britanniæ auſtralia:hic qualium gnomon eſt 60.talium eſt æſtivalis umbra 40.44.æquinoctialis 96.brumalis 419.5.

Vigeſimusſextus parallelus eſt,ubi maximus dies horarum eſt æquinoctialium horarum 18.M.30.Iſte ab æquinoctiali 59.30. gradibus diſtat, & ſcribitur per mediam Britanniam parvam. Non ſumus hic uſi incremento quartæ partis horæ unius,tum quoniam crebriores hic paralleli fiant, tum quoniam elevationum differentia ne integri quidem unius gradus colligatur: & ad hæc quia non ſimiliter nobis in borealior:bus ſcrutanda ſunt omnia, propterea & proportiones umbrarum ad gnomones,ſuperfluum putavimus in ſeparatis reconditiſque locis apponere

Ubi ergo dies maximus 19. horarum æquinoctialium eſt, ille parallelus 61. ab æquinoctiali gradibus diſtat, & ſcribitur per borealia parvæ Britanniæ.

Ubi autem maximus dies 19.30.æquinoctialium horarum eſt,ille parallelus 62. gradibus ab æquinoctiali diſtat, & ſcribitur per inſulas quas Ebudas nominant.

Ubi autem maximus dies 20.horarum æquinoctialium eſt.ille parallelus 63. gradibus diſtat ab æquinoctiali, & ſcribitur per Thylem inſulam.

Ubi vero maximus dies horarum 21.æquinoctialium eſt,ille parallelus 64.30.gradibus diſtat ab æquinoctiali,& ſcribitur per Scythicas gentes ignotas.

Ubi maximus dies horarum eſt æquinoctialium 22.ille parallelus 65.30.gradibus diſtat ab æquinoctiali.

Ubi maximus dies horarum eſt æquinoctialium 23.ille parallelus ab æquinoctiali 66.gradibus diſtat.

Ubi autem maximus dies 24. horarum æquinoctialium eſt, ille parallelus diſtat ab æquinoctiali gradibus 68. 40. Hic primus eorum eſt qui periſij, hoc eſt latinè circumbratiles appellantur: in æſtivali tamen ſolſtitio duntaxat ſole non occidente,ad omnes horizontis partes Gnomonis umbræ vertuntur:hic æſtivalis tropicus parallelus ſemper, Brumalis verò nunquam apparet,ambo enim permutatim horizontem tangunt. Obliquus autem circulus, qui per medium ſignorum eſt,quando verum æquinoctiale punctum oritur, idem fit cum horizonte:ſi quis verò contemplationis cauſa univerſaliora borealiorum declinationum accidentia quærat,is inveniet ubi elevatio poli graduum 67.M. 15.fere eſt, ibi nequaquam zodiaci gradus, ſive orbis ſignorum partes ad utramque æſtivalis ſolſtitij partem occidere: ita ut dies maxima & umbrarum ad omnes horizontis partes circunductio, menſtrua fermè fiat. Hæc quoque facile per jam expoſitam obliquationis tabulam intelliguntur. Nam quemcunque diſtare ab æquinoctiali gradibus parallelum inveniemus, qui verbi gratia 15. gradibus ab utraque tropici parte intercipiat, quique tunc aut ſemper, aut nunquam apparet, cum intercepta ejus circuli parte,qui per medium ſignorum eſt, tot profectò gradibus ab 90. unius ſcilicet quartæ partis, borealis poli elevatio deficiet.

Ubi autem elevatio poli 69.30.graduum eſt,ibi 30. gradus ex utraque ſolſtitij æſtivalis parte ſolem non occidere quiſquam inveniet:ita ut duorum proximè menſium maximus dies,& Gnomones circumumbrales eodem tempore fiant.

Ubi elevatio poli 73.20. graduum est, ibi 45. gradus ex utraque solstitij æstivalis parte non occidere quispiam inveniet. ita ut maximus Gnomones periscij ad trium mensium proximè spatium extendatur.

Ubi elevatio 78.20.graduum est, ibi ex utraque solstitij æstivalis parte 60. gradus non occidere quispiam inveniet: ita ut maximus dies & umbrarum circunductio ad mensium quatuor spatium procedat.

Ubi elevatio poli 84.graduum est,ibi ex utraque solstitij æstivalis parte 75.gradus non occidere quispiam inveniet, ita ut quinque maximus dies mensium fermè fiat, & Gnomonum umbræ eodem tempore circunducantur.

Ubi verò totius quartæ partis 90.gradibus borealis polus elevatur ab horizonte,ibi borealior æquinoctiali, semicirculus signiferi:hoc est,circuli qui per medium signorum est medietas,nunquam sub terra sit Australior, nunquam super terram:ita ut dies unus & nox una annui spatij sint sex proximè mensium,gnomones verò semper periscij sint.Hujus declinationis propria sunt, ut borealis polus super verticem sit:& obliquus quidem tum semper tum nunquam apparentis situm accipiat,& borealis semisphærium situm super terram Australis sub tetra semper efficiat, æquinoctialis verò situm habeat horizontis.

GNOMICA DE IISDEM. CAPUT XLVIII.

UMbilici,quem gnomonem appellant, umbra in Ægypto meridiano tempore, æquinoctij die paulò plus quam dimidiam gnomonis mensuram efficit.In urbe Roma nona pars gnomonis deest umbræ.In oppido Ancona superest quinta tricesima. In parte Italiæ quæ Venetia appellatur, ijsdem horis umbra gnomoni par fit. Simili quidem modo est super Alexandriam V.millibus stadiorum, solstitij die medio nullam umbram jaci. Sicut & in India super flumen Hypasim:quod & apud Troglodytas XLV. ante & post solstitium die fieri dicunt medijs XC. diebus in meridiem umbra sita: Sed & in Meroe insula Nili, V.millibus stadiorum à Syene bis in anno absumi umbras,sole duodecimam partem Tauri, & quartam decimam Leonis obtinente.

SCHOLIA IN CAP. XLVIII. BEDÆ PRESBYTERI,

De natura rerum: authore Joanne Noviomago.

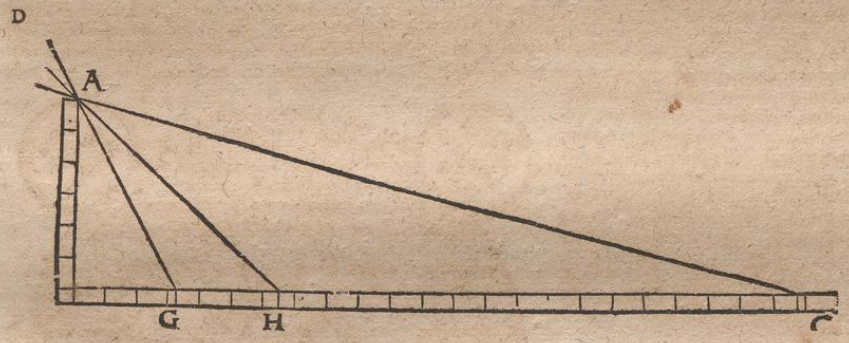

Umbilici quem gnomonem appellant.] *Gnomonica inveniuntur à radijs solis,stylo ad perpendiculum à planitiè secundùm rectum angulum erecto,qui dum est in lumine,umbram necessario facit,quæ ratio ad horologiorum descriptionem & mundi inclinationem,& cosmographiam sanè necessaria est. Sit itaque in proposito sebemate umbilicus,id est,stylus erectus A B,qui splendente sole facit umbram, humili quidem sole longam, sublimi brevem. Sit itaque sol in D,radius à contactu umbilici ubi est A,descendit in G, efficiens umbram BG,dimidio brevior rem,stylus enim sit pedum lx,umbra xxx: talis die æquinoctiali fit (solem semper intelliges in meridie) in Ægypto, eadem fit die solstitiali apud Coloniam Agrippinensium. Eodem die in oppido Syene nulla fit umbra,in meridie enim erit sol in A,radius verò recta descendit in B,quæ ratio umbrarum,vergentibus ad meridiem & Aquilonem continuò mutatur,veluti Germaniæ plerisque locis hybernæ umbra erit B C,solenim erit in F. Dum autem sol est in F,fit umbra H B,duodecima parte longior,quàm umbilicus, quod fit Coloniæ die æquinoctiali.*

Duodecimam partem tauri & quartamdecimam leonis.] *Quemadmodum ex signorum partibus antijs constat, hoc fit fieri nequit. Duodecima enim pars tauri antisiam habet decimamoctavam leonis non quartamdecimam,veluti inferius copiosius docebimus de antis suis signorum. Legitur & apud Plinium aliter,sed neque hoc ad recentiorem partium distinctionem quadrat. Vide inferius de æquinoctio.*

DE TERRÆ MOTU, CAPUT XLIX.

TErræ motum vento fieri dicunt, ejus visceribus instar spongiæ cavernosis incluso, qui hanc horribili tremore percurrens,& evadere nitens,vario murmure concutit, & se tremendo vel dehiscendo cogit effundere. Unde cava terrarum his motibus subjacent, utpore venti capacia: arenosa autem & solida carent. Neque enim fiunt, nisi cœlo mariq́ue tranquillo,& vento in venas terræ condito.Et hoc est in terra tremor,quod in nube tonitruum: hocque hiatus, quod fulmen. Fiunt simul cum terræmotu & inundationes maris,eodem videlicet spiritu infusi,vel residentis sinu recepti.

GLOSSÆ IN CAP. XLIX. BEDÆ PRESBYTERI,

De natura rerum:incerti authoris.

Terræ motum vento fieri dicunt,ejus visceribus instar spongiæ cavernosis incluſæ.] *Terræ motus autem illic fieri solet, ubi cava terrarum sunt,in quibus venti ingrediuntur,& faciunt terræ motum.Nam ubi arenosa est solidata, non ibi fit terræ motus. Hujus autem terræ motatio pertinet ad judicium,quando peccatores & terreni homines spiritu oris Dei concussi,commovebuntur.Item:Terræ commotatio, hominum terrenorum ad fidem est conversio:unde scriptum est: Pedes steterunt,& commota est terra, utique ad credendum.*

INCENDIUM ÆTHNÆ. Caput L.

TEllus Siciliæ, quæ cavernosa, & sulphure ac bitumine strata, ventis pene tota & ignibus patet, spiritu introrsus cum igne concertante, multis sæpè locis fumum, vel vapores vel flammas eructat, vel etiam vento acrius incumbente, harenarum lapidumve moles egerit. Inde montis Æthnæ ad exemplum gehennæ ignium tam diutinum durat incendium, quod insularum Æolidum dicunt undis nutriri, dum aquarum concursus spiritum secum in imum profundum rapiens, tam diu suffocat, donec venis terræ diffusus fomenta ignis accendat. Hinc Scyllæi canes latrare finguntur, dum procul navigantes undarum fremore terrentur, quas sorbente voragine collidit æstus.

DIVISIO TERRÆ. Caput LI.

TErrarum orbis universus, oceano cinctus, in tres dividitur partes: Europam, Asiam, Africam. Origo ab occasu solis, & Gaditano freto, qua irrumpens oceanus Athlanticus in maria interiora effunditur: hinc introrsum tranti dextra Africa, læva est Europa: inter has Asia magnitudine compar est alijs duabus. Termini sunt amnes Tanais & Nilus. XV. passuum in longitudine quas diximus fauces Oceani patent: V. in latitudine. Europa ergò ab Occidente usque ad Septentrionem, Asia verò à Septentrione per orientem usque ad meridiem, atque inde Africa à meridie usque ad occidentem extenditur.

GLOSSÆ IN CAPUT LI. BEDÆ PRESBYTERI,
De natura rerum: incerti authoris.

Terrarum orbis universus Oceano cinctus, in tres dividitur partes, Europam, Asiam, Africam.) *Terra, ut testatur Hyginus, mundi media regione collocata, omnibus partibus æquali desinens intervallo, centrum obtinet. Oceanus autem regione circumductionis sphæra profusus, propè totius orbis alluit fines. Itaque & signa occidentia in eum cadere existimantur. Regio autem terræ dividitur trifariè: è quibus una pars Europa, altera Asia, tertia Africa vocatur. Europam igitur ab Africa dividit mare, ab extremis Oceani finibus, & Herculinu columnis. Asiam autem & Lybiam cum Ægypto disterminat ostium Nili fluminis, quæ Canopicon appellatur: Asia autem, ut ait B. Augustinus, à meridie per orientem usque ad septentrionem pervenit; Europa verò à septentrione usque ad occidentem, atque inde Africa ab occidente usque ad meridiem. Vnde videntur orbem dimidium duæ tenere, Europa & Africa: alium verò dimidium sola Asia, Sed ideò illa duæ partes sunt, quia inter utrumque ab oceano ingreditur, quicquid aquarum terras interluit, & hoc mare magnum nobis facit. Totius autem terræ mensuram geometrici, centum octuaginta millium stadiorum æstimaverunt. Ambrosius in libro Hexaemeron: Cœlum legimus, cœlum accipiamus. Terram legimus, terram intelligamus frugiferam. Quid mihi quærere quid sit ejus mensura circuitus, quam geometræ centum octuaginta milium stadiorum æstimaverunt? Libenter me fateor nescire quod nescio; imò nescire, quod scire nihil proderit. Quemadmodum possumus comprehendere, quod impossibile esse hominibus scriptura demonstrat, dicente Domino: Quis mensus est manu aquas, & cœlum palmo, & universam terram clausam manu?*

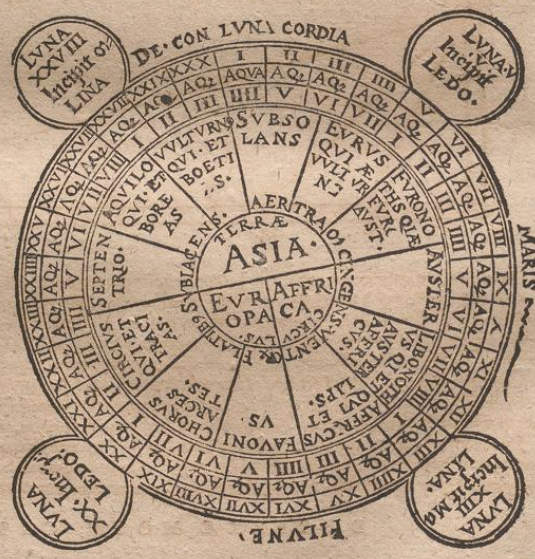

Marginibus terni tellus hæc cingitur omnis:
Obliquatque latus per cunctas linea partes,
Indorum terras, hinc Thetios æquora claudunt.
Quas primo Titan ascendens lumine cernit:
Hesperios fines, immanis terminat Indus,
Ad Thylen veniens, qui nocte dieque relucet.

LIBRI DE NATURA RERUM, FINIS.

VENE-

VENERABILIS BEDÆ
PRESBYTERI, ANGLO-SAXONIS,
IN LIBRVM DE TEMPORVM RATIONE,

PRÆFATIO.

DE natura rerum, & ratione temporum, duos quondam ſtricto ſermone libellos diſcentibus, ut rebar, neceſſarios compoſui. Quos cùm fratribus quibuſdam dare atque exponere cœpiſſem, dicebant eos brevius multo digeſtos eſſe quàm vellent, maximè ille de Temporibus. Cujus propter rationem Paſchæ potius videbatur uſus indigere: ſuadebantque mihi, latius aliqua de temporum ſtatu, curſu, ac fine diſſerere. Quibus concitus parens, perſpectis patrum venerabilium ſcriptis, prolixiorem de temporibus librum edidi, prout ipſo largiente potui, qui æternus permanens, tempora quando voluit conſtituit, & qui novit temporum fines: imò ipſe labentibus temporum curriculis, finem cum voluerit imponet. In quo videlicet opere, ne quem forte offenderet, quod Hebraicam magis veritatem, quàm LXX. tranſlatorum editionem in ſeculi præcedentis ſerie ſecutus ſim: & illam quoque per omnia quoties diſcrepare videbatur inſerui, ut legens quiſque ſimul utrunque conſpiciat, & quod amplius ſequendum putat eligat. Fixa autem mihi ſtat ſententia, quàm a nullo prudentium redarguendam autumo, ut ſicut reverendiſſimus e juſdem Hebraicæ veritatis interpres obtrectatoribus ſui operis: non damno, inquit, non reprehendo LXX. ſed omnibus his Apoſtolos præfero: ita & ego confidenter profiteor, quia non reprehendo veteres Chronographos: qui tranſlationem LXX. interpretum modo ſecuti eſſe, modò prout libuit probantur habuiſſe contemptui, ſicut etiam in proceſſu hujuſce opuſculi noſtri monſtrabitur, ſed omnibus his Hebraicæ veritatis integram præfero puritatem, quam præeminentiſſimi doctorum, Hieronymus in libris Hebraicarum quæſtionum: Auguſtinus in libris de Civitate Dei: Euſebius ipſe Chronographus in tertio hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libro: ex verbis Joſephi hiſtorici, adverſus Appionem Grammaticum ſcribentis, breviorem temporum ſeriem, quàm in LXX. editione vulgò fertur continere comprobant: neque hanc amplius ſequendam, etiam hi qui LXX. magnis diviniſque laudibus ad cælos tollunt, dubitant: quorum quiſque dicta perſpexerit, credo mox noſtro labori calumniam facere deſiſtet, ſi non hunc tamen lividis, quod abſit, contemplatur obtutibus. Verùm utcunque ferant, hæc mea ſcripta legentes, primo editum pro captu meo libellum, tibi dilectiſſime Abbas Hucberte percurrendum offero: multum deprecans, ut ſi quid in eo tu vituperabile deprehenderis, ſtatim mihi corrigendum inſinues. At ubi ordinatè ac rationabiliter actum videris, mecum Deo qui donavit, & ſine quo nihil poſſumus facere, devotus gratias agas. Si quem ſanè vel illud offendit, cur aliquid de hujuſmodi negotio tentare præſumpſerim: quare de his quæ ſparſim in veterum ſcriptis inveniri poterant, ipſe novum opus condere ſtuduerim, audiat, dicente S. Auguſtino: quia ideo neceſſe eſt plures à pluribus fieri libros diverſo ſtylo, non diverſa fide, etiam de quæſtionibus eiſdem, ut ad plurimos res ipſa pervenit: ad alios ſic, ad alios autem ſic. Audiat & me pro me ſimpliciter reſpondentem: cui diſplicet, vel ſuperfluum videtur, quod hæc rogatu fratrum undecunque collegi, uniuſque libelli tenore concluſi, dimittat ea legenda: ſi quis velit, & ipſe de communibus patrum fontibus, quæ ſibi ſuiſque ſufficere arbitretur hauriens, mecum nihilominus debita fraternitatis intemerata jura cuſtodiat.

AD LECTOREM.

MOs eſt ſcriptorum, ut in initijs librorum tria ponant: perſonam videlicet, locum & tempus: ideoque hæc tria requirenda ſunt. Perſona dicitur, eò quòd per ſe ſonat: id eſt, per ſe ſonando ſe ipſam demonſtrat. Locus dicitur à locando, eo quod ibi aliquid collocetur. Eſt autem locus, ſitus vel poſitio: quia quicquid corporeum eſt, loco continetur & non poteſt eſſe niſi in loco, id eſt, quicquid dextrum & lævum ante & retro, ſupra & ſubtus habet, locale & corporeum eſt, quod autem his caret, incorporeum & illocale, id eſt, ſpirituale eſt. Quid ſit tempus, invenies capitulo primo. Locus eſt, monaſterium beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli, quod eſt ad oſtium Viuri amnis, & juxta amnem Tinam, in loco qui vocatur Ingyruum: quod etiam beatus pater Biſi, cognomento Benedictus, conſtruxit, cum cooperatore ac ſocio ejuſdem operis Ceolfrido, qui poſt ipſum Benedictum, ipſius monaſterij abbas per 30 annos extitit. Tempus magni Caroli, filij Pippini, filij Anſigeſi, qui genuit Pippinũ patrẽ Caroli: Perſona Beda, qui ut ipſe inſequẽ tibus demõſtrat, gẽtis

Anglorum indigena fuit. Est igitur quædam Oceani insula, cui quondam Albion nomen fuit, & modo Britannia dicitur, inter septentrionem & occidentem locata, Germaniæ, Galliæ Hispaniæ, maximis Europæ partibus multo intervallo adversa. Hæc in præsenti juxta numerum librorum, quibus lex divina scripta est, quinque gentium linguis, unam eandemque summæ veritatis & veræ sublimitatis scientiam scrutatur & confitetur, Anglorum videlicet, Britonum, Scotorum, Pictorum & Latinorum, quæ meditatione scripturarum cæteris omnibus est facta communis. Interpretantur autem Angli secundum beatum Gregorium, quasi Angeli, ob pulchritudinem corporum. De quorum scilicet Anglorum prosapia, Venerabilis Beda originem duxit: qui natus in territorio prædicti monasterij, cum esset annorum septem, cura propinquorum datus est educandus reverendissimo abbati Benedicto, ac deinde Ceolfrido: cunctumque ex eo tempus vitæ in eiusdem monasterij habitatione peragens, omnem meditandis scripturis operam dedit, atque inter observantiam disciplinæ regularis, & quotidianam in Ecclesia cantandi curam, semper aut discere, aut docere, aut scribere dulce habuit: Decimo nono autem vitæ suæ anno diaconatum: tricesimo gradum presbyteratus: utrunque per ministerium reverendissimi episcopi Ioannis, iubente Ceolfrido abbate, suscepit. Ex quo tempore accepti presbyteratus usque ad annum ætatis suæ LXI. scripturam sanctam ex opusculis venerabilium patrum breviter annotare, sive etiam ad formam sensus & interpretationis eorum superadjicere curavit. In principium Geneseos usque ad nativitatem Isaac, & ejectionem Ismaelis, libros IV. De tabernaculo & vasis ejus, ac vestibus sacerdotum, libros IV. De ædificatione templi allegorice libros II. Item in Regum librum, XXX. quæstiones. In Proverbia Salomonis, libros III. In Canticum canticorum, libros VII. In Ezram & Neemiam, libros III. In librum beati patris Tobiæ, explanationis allegoricæ de Christo & Ecclesia, librum I. Item capitula lectionum in Pentateuchum, Moysi, Iosue, Iudicum. In libros Regum, & Verba dierum. In librum beati patris Iob. In parabolas, Ecclesiasten. In Evangelium Matthæi libros IV. In Evangelium Marci libros IV. In Evangelium sancti Ioannis: In Apostolum quæcunque in opusculis sancti Augustini exposita invenit, cuncta per ordinem transscribere curavit: In Actus Apostolorum libros II: In epistolas sex canonicas libros singulos, In Apocalypsin sancti Ioannis libros III. Item librum epistolarum ad diversos: quarum de sex ætatibus seculi una est. De ratione bissexti una. De æquinoctio juxta Anatholium una. Vitam sancti patris monachi simul & antistitis Cuthberti, & prius heroico metro, & post modum plano sermone descripsit. Historiam Ecclesiasticam suæ insulæ ac gentis in libris quinque. Martyrologium de natalitijs sanctorum diebus, in quo omnes, quos invenire potuit, non solum qua die, verum etiam quo genere certaminis, vel sub quo iudice mundum vicerint, diligenter annotare studuit. Librum hymnorum diverso metro sive rhythmo. Librum de Orthographia alphabeti ordine distinctum. Item librum de metrica arte, & huic adjectum alium de schematibus sive tropis libellum: hoc est, de figuris moduque locutionum, quibus scriptura sancta contexta est. De natura rerum, & de temporibus libros singulos: Inter quæ omnia composuit hunc pulcherrimum librum, anno videlicet juxta Dionysium ab incarnatione Domini DCC. XXV. quem titulavit De temporibus, sive de ratione temporum, ac postea novem feliciter vixit annos, migravitque ad Christum, pro cujus amore præsens contempsit seculum.

DE TRIMODA TEMPORUM RATIONE.

CAPUT PRIMUM.

Tempora igitur à temperando nomen accipiunt, sive quod unumquodque illorum spatium separatim temperatum sit: seu quod momentis, horis, diebus, mensibus, annis, seculisque & ætatibus omnia mortalis vitæ curricula temperentur. De quibus singulis, prout Dominus dederit, exposituri, primo Lectorem admonemus, trimoda ratione computum temporis esse discretum. Aut enim natura, aut consuetudine, aut certè auctoritate decurrit. Et ipsa quidem auctoritate bifariè divisum: humana videlicet, ut Olympiadas quatuor annorum, nundinas novem dierum, indictiones xv. annorum ambitu celebrari. Diem quoque, qui ex quadrantibus conficitur, mense Februario vel Augusto intercalari Græci, Ægyptij, Romaniique pro suo quique captu jusserunt. Divina autem, ut septima die sabbatum agi, septimo anno à rurali opere vacari, quinquagesimum annum jubilæum vocari in Lege Dominus præcepit. Nam etsi barbaræ gentes hebdomadas habere probentur, à populo tamen Dei mutuasse non latet. Consuetudine verò humana firmatum est, ut mensis xxx. diebus computetur, cum hoc nec solis, nec lunæ cursui conveniat. Siquidem lunam duodecim horis minus salva ratione saltus solem verò decem horis & dimidia plus habere, qui solertius exquisiere testantur. Porrò natura duce repertum est, solis annum CCCLXV. diebus, & quadrante confici: lunæ verò annum, si communis sit, CCCLIV. Si emboliſmus CCCLXXXIV. diebus terminari, totumque lunæ cursum decennovenali circuli comprehendi. Sed & errantia sidera suis quæque spatijs zodiaco circumferri, quæ natura non juxta ethnicorum dementiam dea creatrix una de pluribus, sed ab uno vero Deo creata est, quando sideribus cœlo inditis præcepit, ut sint in signa, tempora, & dies & annos.

GLOSSÆ IN CAPUT I. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione, authore Brideferto Ramesiensi.

Tempora igitur à temperamento nomen accipiunt, sive quod unumquodque illorum spacium separatim temperatum sit, &c.] *Vnumquodque tempus ab altero temperatur, sicut dicit in Post. ubi de temporibus loquitur: & omnes fructus in temporibus à frigore, calore, pluvia, temperamentum assumunt, & ab ipso temperamento tempora vocantur. Illorum, scilicet temporum. Temperatum sit, scilicet ab altero: secretum ab invicem, ut ver. Nam aliam temperationem habet quàm æstas, similiter, &c. Et de mensibus similiter potest intelligi. Secula dicta à Secu deo, à quo gentiles philosophi secula esse putabant. Secus autem Græcum nomen est, & interpretatur forma. Secula namque generationibus constant, indeque secula à sequendo dicta: à verbo scilicet sequor, quia sequuntur. Abeuntibus enim alijs, alij succedunt. Annis siquidem quinquaginta seculum terminari dicunt. Hinc est quòd ille Hebræus aure pertusa, servire jubetur in seculum: hoc est, usque ad annos quinquaginta. Ætas est tempus, quod de multis instruitur. Nam ætas pro uno anno, & pro septem, & pro centum, & pro quovis tempore ponitur. Temperentur id est, disponantur. Trimoda ratione discretum, id est, separatum. Spacium unius cujusque temporis, XCI. dies sunt, Decurrit, scilicet temporis computus, bifariam, id est duobus modis. Humana scilicet auctoritate: hoc est quæ ab hominibus constituta est. Non solùm divina, verum etiam humana auctoritate decurrit tempus: humana videlicet, ut Olympiades. Olympus mons est in Græcia, juxta quem civitas est Olympias, in honorem solis constructa. Ibi in fine quatuor annorum ludi agonum, & sacra in honorem solis agebantur, quæ Olympiades dicebantur. Olympias apud Græcos spatium quatuor annorum, quando solis & Iovis Olympici fiebant. Semper enim per quadriennium bissextilem peragit cursum, quo etiam anno bissextus apud Romanos fit. Vnde & lustrum dicitur tempus quinquennij. Inchoante enim semper quinto anno agon agebatur, quando sol oriens ab æquinoctiali puncto primum à bissexto incipit annum, Dicitur autem Olympias quasi Ololampias, id est, tota illuminatio: & Olympus, quasi hololampus, hoc est, totus lucidus & ardens, propter vicinitatem videlicet solis. Et quia nubes sua excedit altitudine, pro cœlo frequenter apud auctores ponitur. Sic etiam holosericas dicimus vestes, id est, totas sericas: quia holos Græcè, totus dicitur Latinè. Nundinas, id est, negociationes à nonis usque ad idus, invenies in ante in decimotertio capitulo. Nundinæ sunt paganorum, itemque rusticorum, quibus conveniunt negocijs proprijs vel mercibus provisuri. Sunt autem nundinæ publicæ conventiones & commercia, dictæ quasi novem dies, id est, nonas & idus. Est autem nundina Romanorum dea, à nono die nascentium nuncupata, qui lustricus dicitur. Est lustricus dies, quo infantes lustrantur, & nomen accipiunt: sed is maribus nonus, octavus est fœminis. Indictiones dictæ sunt à certo annorum indicio. Primo lustro solvebatur as, deinde argentum, deinde aurum. Est autem lustrum penteresim, id est, quinquennium, quod quinto anno dicitur condi à Romanis. Est autem quinquennale tempus: ideò verò sic vocatur, eo quòd censu per quinquennium in repub. peracto, urbs Roma lustrabatur. Quindecim annorum: quia hic numerus facilis est ad multiplicandum. Diem quoque scilicet bissextilem. Quadrans est quarta pars diei. Sol namque signiferum circulum percurrit in CCCLXV. & quadrante: unde in quatuor annis perficit totum diem, qui naturaliter in XV. Calend. April. interponi debuisset, quia ibi in creatione mundi positus est, & cœpit currere. Nunc verò in VI. Calend. Mart. ponitur bissextus apud Romanos, & apud Ægyptios quarto Calend. Septemb. quia in auctoritate humana decurrit tempus. Quinquagesimum annum Iubileum vocari Dominus in lege præcepit. Iubileus annus vocatur à jubilando, quia eo anno tubis personabant. Iubilaum, id est, remissibilem. Iubileus etiam dicitur remissionis annus, quia eo anno cuncta debita & omnis agriculturæ labor remittebatur: servi etiam emptitij liberi remittebantur. Quinquagesimus etenim annus in lege jubileus, id est remissionis, sive jubilatione plenus appellari jussus est: in quo populus ab omni operatione quiesceret, omnium debita laxarentur, servi emptitij liberi redirent: omnisque ipse majoribus solennijs ac laudibus divinis eminentior cæteris existeret. Meritò per hunc numerum illa summæ pacis tranquillitas indicatur, quando sicut Apostolus ait: In voce archangeli novissima clangente tuba, resurgentibus cunctis revertetur ad omnes antiqua possessio carnis. Tunc revertetur ad antiquam terram carnis suæ, in qua habitavit Abel, de qua ejectus est per Cain. Tunc Noe, Abraham, Isaac, & Iacob: sed & omnes animæ mortalium recipient corpora sua à quibus exierant, ut possideant ea in æternum: ubi cessantibus hujus seculi laboribus & ærumnis, dimissis omnium culparum debitis, in sola divinæ visionis contemplatione cunctus electorum populus in æternum gaudebit, impleto illo desiderabili Domini ac Salvatoris nostri mandato: Vacate & videte, quoniam ego sum Deus. Barbaræ gentes dicuntur à barba & rure. Consuetudine verò humana firmatum est, ut mensis triginta diebus computaretur: cùm hoc nec solis nec lunæ cursui conveniat. Siquidem lunam duodecim horas minus, salva ratione saltus: solem verò decem horas & dimidiam plus habere, qui solertius exquisiere, testantur. Cùm igitur in ante ad undecimum capitulum perveneris, invenies satis ad quid iste hora valeant. Et cùm ad quadragesimum secundum capitulum perveneris, videbis apertius quid sit saltus. Siquidem lunam duodecim horas minus, salva ratione saltus. Tunc ratio saltus lunæ materies videlicet, de qua saltus efficitur, salvatur. si ex illis duodecim horis, in quibus luna post viginti novem dies commoratur, nil subtrahimus, donec ad congruum disputandi locum perveniant. Porrò natura duce repertum est solis annum, &c. Modò dicit de natura temporis. Quadrante. id est, sex horis. Si communis sit, id est, ex duodecim mensibus, CCCLIV. scilicet diebus terminari. Si embolismus, id est, supercrescens. qui habet tredecim menses. In unoquoque mense lunari crescit saltus in quatuor momentis, & uncia unius momenti, & atomo. Nam una lunatio trigesima est semper, altera undetrigesima. Multiplica ergò sexies triginta, & sexies viginti novem, & invenies CCCLIV. totumque lunæ discursum. Totus luna cursus in novendecim annis peragitur. Nam ad eadem loca signorum, in quibus nunc verbi gratia accensa est, ad eundem mensis diem, ad idem accensionis momentum, ad easdem signiferi latitudines & altitudines, ad eandem coitus solis congruentiam non revertetur priusquam CCXXXV, coitus, id est menses perficiet decennovenali circulo. Ista enim luna quæ in præsenti appellatione est, non erit in eadem appellatione usque ad novendecim annos. Quod ita facillimè exempli causa probari potest. Ianuarius habet regulares novem, ad ætatem lunæ inquirendam: si autem cum illis XXII. epactas jungimus. sunt simul XXXI, remotis XXX. remanet unus. Prima fuit hoc anno luna in Calend. Ianuar. quæ nequaquam in prædictis Calendis iterum prima invenitur, donec novendecim anni expleti fuerint: qua natura non juxta ethnicorum dementiam dea creatrix una de pluribus, sed ab uno Deo vero creata est. Natura dicta est ab eo, quod nasci aliquid faciat, quam dicunt ethnici creatricem esse omnium rerum: cùm ipsa non sit creatrix, sed potius creata. Ethnicorum, id est gentilium. Vna de pluribus. Plures enim deæ fuerunt, sicut Iuno, Minerva, Venus. Creata est, scil. ipsa natura temporum. Inditis, id est, insertis. Vt sint in signa, id est, quæ significant. Sæpè enim ex sideribus cognoscitur tempestas & serenitas. Signa non illa dicit, quæ observare vanitatis est: sed utique utilia, & usibus hujus vitæ necessaria, quæ vel nautæ observant in gubernando, vel alij homines ad prævidendas aeris qualitates per æstatem & hyemem, & autumnalem vernalemque temperiem. Et nimirum hæc vocat tempora, quæ per sidera fiunt: non spacia morarum, sed vicissitudines affectionum cœli hujus.*

SCHOLIA IN CAP. I. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione: authore Joanne noviomago.

Tempora igitur à temperando nomen accipiunt.] *M. Varro lib. 5. de origine verborum eandem ἐτυμολογίαν recipit. Tempus inquit, esse ajunt intervallum mundi & motus. Id divisum in partes aliquot, maximè ab solis & lunæ cursu: itaque ab eorum tenore temperato tempus dictum. Est quoque (ut id obiter indicem) in his Varronis monumentis temporis definitio, quam M. Cicero in libris de inventione dicit facilius intelligi quàm exprimi posse: eam diffinitionem Macrobius lib. 1. Saturnalium, & Rodulphus Agricola lib. 1. explicationibus verbis posuerunt, ut sit tempus ex cœli conversione, &c. notus enim est utrobique locus.*

Diem quoque qui ex quadrantibus conficitur.] *Ex quadrantibus, id est, senis horis, nam solis cursus per signiferum perficitur diebus CCCLXV. & quarta diei parte: proinde annus cum cursu solis exire nequit, nisi ex quater senis horis, quarto quoque anno dies unus civilis intercaletur. quod Romani faciunt ex institutione Numæ Pompilij mense Februario, qui ob id apud Ciceronem intercalaris dicitur: dicitur & dies illa intercalaris. Intercalatum autem fuit mense Februario, quia is omnium brevissimus est, ultimus non est factus, ne incertum habeutur Februarij ne sit an sequentis. Sexti verò Calendas potius quàm alterius diei locum obtinuit, ut ex sexti appellatione originem suam quæ ex senis horis fuit, indicaret. Bissextus dictus, vel quod bis dicatur sexto Kalendas Martij, priusquam ad septimum procederetur, seu quod à besse momenti dies sit constitutus, ut Festus Pompeius versa e litera in i: putant alij reliquum esse supplementum vocabuli nihil significans, ut in postliminio & meditullio, liminium & tulium, ita in bissexto bis.*

Consuetudine humana firmatum est.] *De mensium & annorum ratione alibi dicetur.*

Sed & errantia sidera.] *Tempus quo quisque planeta cursum in signifero conficit, est annus: nam annus circuitum significat, unde annulus: ut Saturni annus XXX. vulgaribus constat, id est, solaribus annis, Iovis duodecim, Mars duobus. Dicuntur hi anni vertentes, ad differentiam illius magni anni, quem Platonem primum notasse scribitur: de quo est apud Ciceronem in sexto de Repub.*

Quæ natura non juxta ethnicorum dementiam.] *Reprehendit Beda obiter opinionem eorum qui naturam deam faciunt, quemadmodum Plato, Plinius secundus, &c. Non enim ipsa dea est, sed à deo vis quædam syderibus indita, ut sint nobis in signa & tempora, quemadmodum scriptum est Geneseos primo, ipsa autem sydera anima, & proinde voluntate carent: quare dij non sunt, sed dei instrumenta, quibus mundum gubernat.*

DE MINUTISSIMIS TEMPORUM SPATIIS.

Caput II.

HOra duodecima pars diei est: siquidem XII. horæ diem complent, Domino attestante, qui ait: Nonne duodecim sunt horæ diei? si quis ambulaverit in die non offendet. Ubi quamvis allegoricè se diem, discipulos verò qui à se illustrandi fuerant, horas appellaverit, solito tamen humanæ computationis ordine numerum definivit horarum. Verùm notandum est, quia si omnes anni dies duodenis horis supputentur, æstivos necesse est dies longioribus, brumales vero brevioribus horis includi. Si verò omnes horas æquiparare, hoc est, æquinoctiales habere volumus, brumali diei nihilominus pauciores, & æstivo necesse est plures tribuamus. Recipit autem hora IV. punctos, x. minuta XV. partes XL. momenta, & in quibusdam lunæ computis V. punctos. Non enim hæ divisiones temporum naturales, sed videntur esse conductivæ. Nam calculatores cùm necesse esset vel diem in XII. vel horam in IV. aut X. aut XV. aut XL. aut in alias quaslibet minores, majoresve quid distribuere particulas, quæsiere sibi vocabula, quibus id quod volebant nuncupare, & alterutrum dignoscere possent, horam videlicet appellantes, quod certi temporis ora, id est, terminus sit: sicut & vestimentorum, fluviorum, maris quoque fines oras vocitare solemus. Punctos verò à parvo puncti transcensu, qui fit in horologio. Minuta autem à minore intervallo vocantes. Partes à partitione circuli Zodiaci, quem tricenis diebus per menses singulos findunt. Porrò momenta à motu siderum celerrimo nuncupantes, cùm aliquid sibi brevissimis in spacijs cedere atque succedere sentitur. Minimum autem omnium, & quod nulla ratione dividi queat tempus, atomum græcè, hoc est, indivisibile sive insectibile nominent: quod ob sui pusillitatem grammaticis potius quàm calculatoribus visibile est: quibus cùm versum per verba, verba per pedes, pedes per syllabas, syllabas per tempora dividant, & longæ quidem duo tempora, unum brevi tribuant, ultra in quod dividant non habentibus, hoc atomum nuncupari complacuit. Attamen Matthematici in explorandis hominum genituris ad atomum usque pervenire contendunt, dum Zodiacum circulum in XII. signa, signa singula in partes XXX, partes item singulas in punctos XII. punctos singulos in momenta XL. momenta singula in ostenta LX. distribuunt, ut considerata diligentius positione stellarum, fatum ejus qui nascitur quasi absque errore deprehendant. Quæ quia vana, & à nostra fide aliena est observatio, neglecta ea videamus potius quod Apostolus ad celeritatem resurrectionis intimandam hujusmodi temporis vocabulo utitur, dicens: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur, in atomo, in ictu oculi, in novissima tuba. Nec prætereundum, quia etsi calculatores necessario discernant, plurimi tamen scriptores indifferenter brevissimum illud temporis spatium, quo palpebra oculi nostri moveri potest, quod in ictu pungentis transcurrit, quod secari & dividi nequit, nunc momentum, nunc punctum, nunc atomum vocant.

GLOSSÆ IN CAP. II. BEDÆ PRESBYTERI,

De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Hora duodecima pars diei est: siquidem duodecim horæ diem complent. &c.] *Recipit autem hora quatuor punctos, decem minuta, quindecim partes, quadraginta momenta: & in quibusdam lunæ computis, quinque punctus. Conflat autem hora quatuor punctis: hoc est hora in sole. Vnus punctus quarta pars horæ est. In una hora quatuor puncti: in uno puncto, duo minuta: in uno minuto quatuor momenta. DLXIV. atomi. unum momentum faciunt. Attamen mathematici in explorandis hominum genituris, ad atomum usque pervenire contendunt. Mathesis, doctrina. Inde Mathematicus, id est, doctrinalis. Mathematici, vani philosophi, id est genithliaci, qui de naturis & sideribus disputant. Mathesis sine aspiratione, vanitatem, id est, vanam doctrinam significat: cum aspiratione doctrinam veram, & scientiam perfectam. Genituris, nativitatibus, id est, quales sint futuri, utrum boni an mali. Contendunt, certant in duodecim signa. Dicunt enim mathematici, quia ille qui nascitur sub signo piscium, piscator erit. Et reliqua quæ B. Gregorius in homelia de Epiph. Dominus sapenter destruit.*

In punctos duodecim.] *Majores sunt isti cæteris punctis prædictis, & his utuntur mathematici. Vnus enim ex his punctis continet unam horam in se.*

In ostenta LX.] *Ostentum est ostensio signi alicujus. Fatum, fortunatum eventum. Virgilius: Fatum quicquid dij fantur aut bonum aut malum. Quæ observatio scilicet Mathematicorum in stellis.*

Omnes quidem resurgemus.] *Hieronymus, An juxta quædam exemplaria, non omnes quidem dormiemus. Omnes immutabimur, scilicet in gloriam.*

In atomo.] *Augustinus, In summa celeritate. Atomos Græcè, indivisibile interpretatur.*

In ictu oculi.] *Ictus oculi est celerrima radiorum ex pupillis emissio, in id ad quod tendunt. Tuba id est, præconio aut signo. Sub audis, ideoque sine illa observatione mathematicorum debemus uti hoc sicut & Apostolus.*

Quia etsi calculatores necessariò discernant.] *Calculatores verò à calculo nomen acceperunt. Calculus dictus est à calculo lapide. Calci enim, sunt lapilli quidam minutissimi, rotundi & lenes: qui ideò ita vocati sunt, quia calcari sine molestia queunt, quibus veteres omnia numerabant. Antiqui enim ante inventionem numeri nescientes numerare, ex lapillis sua tempora suosque dies numerabant: in prosperitate candidis, id adversitate nigris. Vnde Persius: Hunc Macrine diem numera meliore lapillo: id est, candido. Discernant, scilicet atomum, ab alijs spatijs temporum. Momentum in oculo à motu palpebræ usque ad aliud momentum: id est, quamdiu palpebræ quiescunt. In una hora sunt 4. Puncti, & faciunt 10. minuta, id est, 40. momenta: quæ quadraginta momenta, quindecim partes reddunt. A principio ortus*

uniuscujusque signi, usque ad extremum, duæ horæ pertinent in oriendo. Talis est ratio: Natura est ut sol circueat totum terram in viginti quatuor horis, & triginta partes sunt, id est triginta linea in unoquoq; signo, & per unamquamq; de illis viginti quatuor horis quindecim de illis lineis apparent in ortu uniuscujusq; signi, quando se erigere incboat supra terram veniens ab imo. Aliter: Recipit autem hora, scilicet solis quatuor punctos: in quantum verò ad lunam pertinet, recipit hora lunaris quinque punctos, & hoc facit velocitas lunæ. Punctus lunaris habet duo minuta, id est, quintam partem unius horæ: punctus verò solaris habet duo minuta & semis partes tres & semis, & quartam partem partis, momenta decem. Minutum habet partem unam & semis, momenta quatuor. Pars habet momenta duo & bisse, id est, duas tertias partes. Quindecim partes, scilicet in ortu signi. Motus cœli in quindecim partibus horam efficit, id est, quindecim partes signiferi in una hora oriuntur vel occidunt, vel de loco ad locum moventur. Unaquæque enim pars movetur duobus momentis & bisse unius momenti, id est duabus tertiis partibus. Quod spatium duorum momentorum & bisse unius momenti, quindecies ductum integram facit horam. Hac igitur ratione una hora quindecim partes habere dicitur. Nam trecentesima sexagesima quinta portio signiferi pars appellatur. Et viginti quatuor horæ, id est totus dies, quibus sol illam signiferi partem illustrat, & spatium illud, quo illa pars signiferi de loco in locum movetur, partes appellantur. Sed sicut variatur mensura horarum pro longitudine dierum, ita etiam momentorum. Aliquando hora aquinoctialis est, id est, naturalis: aliquando major, vel minor, unde efficitur ut cujuscunque longitudinis aut brevitatis hora fuerit, quadragesima pars illius momentum appellatur. Recipit autem hora, ut jam dictum est, momenta quadraginta, ostenta sexagintaq; vel secundum Mathematicos H. CCCC. atomos XXII. DLX. Et in quibusdam lunæ computis, scilicet hora noctu recipit quinque punctos. Non enim hæ divisiones, id est hora, punctus, minutum, pars, momentum, ostentum, atomus, naturales scilicet sunt temporum: sed videntur esse conditiva, id est, factitiæ & nominativæ, & ab auctoribus inventæ & nuncupatæ. Calculatores, id est, computatores: dicti à calculis, id est lapillis, per quos numerando computabant. In duodecim scilicet horas, vel in quatuor scilicet punctos, aut in decem scilicet minuta, aut in quindecim scilicet partes, aut in quadraginta scilicet momenta, aut scilicet cum necesse esset in alias minores, scilicet sicut ostenta sunt & atomi, majoresve scilicet sicut trientes, quadrantes & dodrantes. Anni in dies, & menses, & hebdomadas, vel dies hebdomadæ.

Quid distribuere particulas.) Quid, id est aliquid, quibus scilicet vocabulis. Alterutrum, adverbialiter. scilicet quid esset una pars aut quid altera. Horam, id est terminum & finem. Hora, id est, tempus ortus, cum aspiratione, ceterarum autem rerum sine aspiratione scribitur. Punctos vero, scilicet appellantes. Punctus est quarta pars horæ, scilicet in sole, id transcensus unius puncti. Punctus à pungendo est dictus, eo quod quibusdam punctionibus certæ designationis in horologiis designetur. Horologium, id est, series horarum de puncto scilicet in punctum. Minuta à minore intervallo scilicet puncti. Nam minutum minus spatium est quam punctus, decima scilicet pars horæ. Partes scilicet vocantes, decimaquinta pars horæ à partitione circuli, zodiaci. In unaquaque die currit sol unam partem zodiaci, id est, signiferi, per viginti quatuor horas, in quantum ad illum attinet cursum, quem facit contra firmamentum: in quantum verò ad illum, quem facit cum firmamento, eadem pars, quam per viginti quatuor horas in suo cursu superagit, quæ est decimaquinta pars dimidii signi: nam dimidium signum quindecim partes habet. Movetur de loco ad locum, per decimam quintam partem unius horæ, id est per duo momenta, & bisse unius momenti. Et ideo rectè dixit Beda, quod partes horarum à partibus zodiaci circuli vocantur, dum eadem pars est horæ, & pars signi, quamvis bino cursu intelligatur. Et quia diversæ significationes frequenter inveniuntur, necesse est eas singillatim distingui. Aliquando enim duodecim signa zodiaci appellantur partes sive particulæ. Et spacium illud, quod sol perficit per horas viginti quatuor, pars nominatur, videlicet illa, quæ est decimaquinta pars dimidii signi, & ipsa hora quindecim partes habere fertur. Partes à partitione zodiaci circuli.

RECAPITULATIO HUJUS GLOSSÆ.

Duos cursus facit sol in cœlo: unum cum firmamento, alterum contra firmamentum. Nam quotidie unam partem graditur in cœlo per viginti quatuor horas. Istud ipsum tamen cœlum volvitur circa terram per viginti quatuor horas, hoc est, duodecim signa. Dimidium cœlum, id est, sex signa, volvitur per duodecim horas. Et si per duodecim horas volvuntur sex signa, per duas tantum horas volvitur unum signum. Et si per duas horas volvitur unum signum, dimidia pars unius signi volvitur per unam horam, in qua continentur quindecim partes. Nam triginta partes sunt in integro signo, in dimidio autem signo quindecim partes. Inde decimaquinta pars dimidii signi, hoc est una pars, movetur de loco ad locum per decimamquintam partem unius horæ. Et ideo rectè dixit dominus Beda: quia cursus solis per unam partem, id est, per viginti quatuor horas conficitur. Motio tamen illius unius partis de loco ad locum cum cœlo per decimamquintam partem horæ fit. Et hic iterum quærendum est, utrum æquali spatio temporis volvitur, illud ipsum cœlum circa terram per se, & cum sole volvitur. Ad hoc respondendum, quia inæqualiter volvuntur. Nam ab ortu solis usque dum oriatur iterum, viginti quatuor horæ sunt: in revolutione autem cœli deest decimaquinta pars horæ. Verbi gratia: Oritur sol hodie in prima parte arietis, primo mane: tras tamen oritur sol in secunda parte arietis, & ante solem oritur prima pars arietis tota in decimaquinta parte horæ: inde fit, ut post quindecim dies dimidium signum oriatur ante solem: post integrum autem annum volvitur totum cœlum ante solem. Inde fit, ut quamdiu sol trecenties sexagies quinquies circuit terram, circueat cœlum per se trecenties sexagies sexies. Nam in una revolutione superat cœlum revolutionem solis. Quem scilicet zodiacum, trigenis, id est, triginta diebus findunt, id est, dividunt, scilicet calculatores.

Porro momenta.) In initio motionis momentum sit. Initium enim motionis quo movetur sidus aliquod, momentum dicitur, non tota motio sideris, vel cujusque rei, sed hoc est, cum aliquid sibi, id est, sideri cedere, scilicet à loco, id transire atque succedere, scilicet in loco, quod per foramen aliquod probatur, quando stella aliqua perspicitur. Nam unum signum per duas horas movetur. Una stella velocissimè, id est per unum momentum movetur. Sentitur scilicet à calculatoribus. Minimum omnium, scilicet temporum, atomus. In tempore taliter constat. Cum majora spacia temporis, sicuti est dies vel hora per punctos vel ceteras minores partes dividens, ad talem particulam pervenerit: quæ ob sui pusillitatem, id est, parvitatem nullam habeat moram talem, quæ ullo modo dividi possit, sicuti est ictus oculi, & ipsam scias esse atomum.

Quod ob sui pusillitatem grammaticis potius, quam calculatoribus visibile est.) Scilicet quia calculatores non habent, nisi quod dividant. Grammatica est scientia rectè loquendi, & origo & fundamentum liberalium literarum. Hac in disciplinis per literas communes inventa est, ut hi jam qui didicerant literas, per eam rectè loquendi rationem sciant. Grammatica autem à literis nomen accepit: Grammata enim Graci literas vocant. Ars verò dicta, quod artis præceptis regulisque consistat. Attamen Mathematici in explorandis hominum geniturs, & cetera quæ sequuntur, jam superius expósita sunt: hic tamen in ordine esse debuissent.

SCHOLIA IN CAPUT II. BEDÆ PRESBYTERI, de temporum ratione: auctore Joanne Noviomago.

Hora est duodecima pars diei.) Dissinit horam temporalem, quam nunc inæqualem vocant: alii etiam dicunt planetariam, ea est uniuscujusq; diei naturalis: seu ut vulgò dicitur, artificialis, pars duodecima. Has æstivis diebus longiores esse facile intelligitur, hybernis verò breviores, quia spacium temporis inter solis exortum & occasum non semper æquale est: unde apud bonos scriptores horas solstitiales maximas intelligimus, brumales verò minimas. Veluti apud Plautum hora æstiva pro longa, hujusmodi horis Romani & Iudæi pariter in temporis divisione sunt usi, quarum prima exordium cœpit ex oriente sidere solis sexta semper in meridie: unde apud Persium in desides juvenes: Stertimus, quinta dum linea tangitur umbra, id est, ut nos jam numeramus usque ad horam undecimam. Sic & hymni, quos Ec-

cleſia canit ad preces horarias, diſtributi ſunt, ut hora prima: Iam lucis orto ſidere, ad ſextam: Et ignibus meridiem. has horas ubique, ubi horarum mentio ſit in ſacris Bibliis, oportet intelligere, veluti in Evangelio, qui hora undecima venerant, una hora venerunt ante ſolu occaſum: & apud Ciceronem nona diei hora inſerere proverbialiter. Sunt aliæ horæ æquinoctiales, quas æquales vocant, quibus ipſi non utebantur, niſi ad clepſydram: nos autem ius utimur nunc dato ſigno per rotarum ferrearum machinas, quæ ad temporales horas accommodari non poſſunt. Veteres pro his machinis ſolariis ſunt uſi, quæ non pluribus quàm 12. lineis conſtabant. Vocantur autem, æquinoctiales horæ, quod colligantur à partibus circuli æquinoctialis tranſactis: veluti dum æquinoctialis circuli ſemuncia una exorta eſt, hora quoque una præteriit, dum duodecim horæ quoque lapſæ ſunt. Has neceſſe eſt contineri hybernis diebus pauciores, æſtivis verò plures. Hoc ob id pluribus egi, ne in ſacris uſum horarum æquinoctialium putemus. Locus quem citat Beda, eſt Ioannis 11.

Recipit autem hora quatuor punctos.) *Ampla ſolaria diviſa habent linearum intervalla tribus punctis, unde deprehenduntur horarum quadrantes, quemadmodum & in aſtrolabiis ponuntur ſingulæ horæ quadripartitæ: & quibuſdam machinis ferreis redditur ſignum ad ſinguios horarum quadrantes.*

Decem minuta.) *Intellige minuta vulgaria, non autem phyſica. Vulgaria minuta dicuntur quælibet portiones integri in partes quaslibet diviſi, ut ſi eſſem dividas in partes duodecim, quæque duodecima pars minutum eſt, horum in diſciplinis rarior uſus. Phyſica autem minuta ſunt partes, quæ fiunt diviſione alicuius facta per ſexaginta, veluti triceſima pars ſigni, ſeu (ut recentiores loquuntur) gradus unus dividitur in ſexaginta minuta prima, quorum quodlibet rurſus dividitur in ſexaginta alia, quæ dicuntur minuta ſecunda: illa iterum in minuta tertia, quod ſit uſque ad denarium. Græci, unde hoc mutuati ſumus, ſic efferunt: πρῶτα λέπτα, πέμπτα δεύτερα, λέπτα τρίτα, τέταρτα. Horum in mathematicis tantum eſt uſus, ob id annotavi.*

Horam videlicet appellantes.) *Hora Græca vox eſt: vocant autem horas Græci & has, quas nos deinde quatuor anni partes trimeſtres, ver, æſtatem, autumnum, & hyemem: & Homerus quatuor huius nominis deas celebrat, quæ cælum claudunt atque reclu dunt. Scholiaſtes intelligit per figmentum hoc, partes anni iam dictas.*

Partes à partitione circuli.) *Hora inæqualis quindecim habet partes, propterea quòd dum hora exigitur, exoriuntur quindecim partes æquinoctialis, ſeu quindecim gradus, id eſt dimidium ſignum.*

Partes item ſingulas in punctos duodecim.) *Horum punctorum, neque etiam oſtentorum (ut vocat) apud alios ſcriptores nullam inveni obſervationem.*

DE DIE. CAPUT III.

Dies eſt aër ſole illuſtratus, nomen inde ſumens, quod tenebras à luce disjungat ac dividat. Nam cum in primordio creaturarum tenebræ eſſent ſuper faciem abyſſi, dixit Deus: Fiat lux, & facta eſt lux: & vocavit Deus lucem diem. Quæ definitio bifariè dividitur, hoc eſt, vulgariter & propriè. Vulgus enim omnem diem ſolis præſentiam ſuper terras appellat. Propriè autem dies 24. horis, id eſt circuitu ſolis totum orbem luſtrantis impletur, qui ſecum ſemper & ubique lumen diurnum circumferens, non minore aërum ſpatio noctu ſubter terras, quàm ſupra terras interdiu creditur exaltari. Quod multorum quidem & noſtrorum, & ſecularium literarum teſtatur auctoritas. Sed nos unius patris Auguſtini teſtimonium ponere ſat eſt. Dicit in libro quæſtionum Evangelii ſecundo 72. diſcipulorum ſummam figuraliter explanans: Sicut 24. horis totus orbis peragitur atque luſtratur, ita myſterium illuſtrandi orbis per Evangelium Trinitatis in 72 diſcipulis intimatur. Vicies enim quaterni ſeptuagies terni dipondius eſt. Dicit idem in libro de Geneſi ad literam primo: An dicendum eſt, quod cum cito peractum eſſet hoc opus Dei, tamdiu ſtetit lux non ſuccedente nocte, donec diurnum ſpatium perageretur? & tamdiu manſit nox luci ſuccedens, donec ſpatium nocturni temporis præteriret, & mane fieret diei ſequentis, uno primoque tranſacto? Sed ſi hoc dixero, vereor ne ridear & ab iis, qui certiſſimè cognoverunt, & ab iis, qui poſſunt facillimè advertere, quod eo tempore, quo nox apud nos eſt, eas partes mundi præſentia lucis illuſtret, per quas ſol ab occaſu in ortum redit: ac per hoc omnibus 24. horis non deeſſe per circuitum gyri totius alibi diem, alibi noctem. Et paulò pòſt, commemorata Eccleſiaſtis ſententia de ſole; Auſtralis ergo pars, inquit, cum habet ſolem, nobis dies eſt: dum autem partem aquilonis circumiens pervehitur, nobis nox eſt: non tamen in aliam partem non eſt dies, ubi præſentia ſolis eſt: niſi fortè poëticis figmentis cor inclinandum eſt, ut credamus ſolem mari ſe immergere, atque inde lotum ex alia parte mane ſurgere. Quanquam ſi ita eſſet, abyſſus ipſa præſentia ſolis illuſtraretur, atque ibi eſſet dies: poteſt enim & aquas illuminare, quando ab eis non poſſit extingui. Sed hoc monſtroſum eſt ſuſpicari. Ante verò ſolis creationem primitivæ lucis circuitu, quod nunc per ſolem fit, agebatur: primo quidem ſecundoque die aquas abyſſi, quæ omnem terram texerant: tertia verò aëre vacuum ſua circumvagatione luſtrantis. Sunt etenim quidam patrum, qui in eo quod ſcriptum eſt: In principio creavit Deus cœlum & terram, terra autem erat inanis & vacua, & tenebræ erant ſuper faciem abyſſi: informem cœli, terræ & aquæ, omniumque elementorum confuſionem putent eſſe deſignatam, ita ut nec aqua, nec terra, nec cœlum, ſed eorum omnium una, ut ait dixerim, ſeminaria ſit indicata materies. Ideoque non invenientes mundi locum, primæ lucis capacem, neceſſariò cuncta, quæ de ſeptem primis diebus legunt aliter, quàm conſuetudo noſtri ſeculi ſe tenet, altius perſcrutando dogmatizant. Sed multò facilior eſt ſenſus, ſi juxta traditiones patrum atque Catholicorum, cœli nomine circulus cœli ſuperioris intelligatur eſſe monſtratus. Terræ nomine tellus ipſa, ſuis quibuſque, ut nunc eſt finium ſpatiis incluſa: excepto quòd nihil virentium germinum, nihil viventium produxerat animantum. Abyſſi vocabulo infinita aquarum diffuſio, omnem alluentium terram, in quarto medio poſtmodum firmamentum cœli eſſe factum commemoratur. Denique ſanctus Clemens Apoſtolorum diſcipulus, & Romanæ Eccleſiæ tertius poſt Petrum Epiſcopus, in ſexto hiſtoriarum ſuarum libro ita ſcribit: In principio fecit Deus cœlum & terram, terra autem erat inviſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum, & ſpiritus Dei ferebatur ſuper aquam. Qui ſpiritus Dei juſſu Dei: quaſi ipſa conditoris manus lucem ſeparavit à tenebris, & poſt illud inviſibile cœlum, iſtud viſibile produxit: ut ſuperiora quidem habitacula faceret angelis, inferiora verò hominibus. Propter te ergo juſſu Dei aqua, quæ erat ſuper faciem terræ, feceſſit, ut terra tibi produceret fructus. Conſentit huic Ambroſius Mediolanenſis antiſtes in libro Hexameron ſecundo. Sed & Baſilius Cæſareæ Cappadociæ Epiſcopus, qui in quarto ejuſdem operis libro: Congregentur, inquit, aquæ, ut appareat arida. Velamentum ſubducitur, ut conſpicua fieret, quæ interim non videbatur. Hieronymus quoque ſacræ hiſtoriæ doctiſſimus interpres in expoſitione prophetica ſententiæ, qua dictum eſt: Qui dicebas in corde tuo: In cœlum aſcendam, ſuper ſidera Dei exaltabo ſolium meum, meminit cœli ſuperioris, ita ſcribens: Vel antequam de cœlo corrueret, iſta dicebat, vel poſtquam de cœlo corruit? Si adhuc in cœlo poſitus, quomodo dicit, Aſcendam in cœlum? Sed quia legimus: Cœlum cœli Domino, cum eſſet in cœlo, id eſt, firmamento: In cœlum, ubi ſolium Domini eſt, cupiebat aſcendere, non humilitate, ſed ſuperbia.

Clementis liber Hiſtoriarum.

Sin autem poſtquam de cœlo corruit, iſta loquitur, verba arrogantiæ debemus intelligere, qui nec præcipitatus quieſcat, ſed adhuc ſibi grandia repromittat, non ut inter aſtra, ſed ſuper aſtra Dei ſit. Quantum ergo nobis veſtigia patrum ſequentibus conjicere datur, cum diceret Deus: Fiat lux, mox tenebræ, quæ abyſſum texerant, abierunt, & lux ab oriente medias inter undas emergens, cunctam terræ ſuperficiem operuit latitudine ſui fulgoris, boreales auſtraleſque,

necnon

Nautæ olei aspergine profunda æstimatur.

nec non & occiduas oras attingens: paulatimq; se completo diei unius spacio subducens, inferiora terræ gyrando subiit, atque aurora procedente, diem secundum tertiumque simili ordine complevit: hoc tantum à solari luce differens, quod caloris fotu carebat: & quia sidera nondum erant, priscis adhuc tenebris noctes illas relinquebant obscuras. Quod si cui videtur incredulum, meatus aquarum luminis esse capaces, videat opera nautarum, qui olei aspergine perspicuum sibi profundum maris efficiunt, ut intelligat rerum conditorem Deum multò amplius sui oris afflatu quantamlibet aquarum profunditatem illustrare potuisse: maximè cum tenuiores tunc aquæ fuisse credantur, priusquàm eas conditor in congregationem unam cogeret, ut apparere posset arida. Et diem quidem vulgarem Dominus sententia, quam & supra posui, definivit, dicens: Nonne duodecim horæ sunt diei: Moyses autem proprium ita descripsit. Et factum est, inquiens, vespere & factum est mane dies unus. Quem Hebræi, & Chaldæi, & Persæ sequentes juxta primæ conditionis ordinem diei cursum à mane ad mane deducunt: umbrarum videlicet tempus luci supponentes. At contra Ægyptii ab occasu ad occasum. Porrò Romani à medio noctis in medium: Umbri & Athenienses à meridie ad meridiem dies suos computare maluerunt. Divina autem auctoritas, quæ in Genesi dies à mane usque ad mane computandos esse decrevit, eadem in Evangelio totius diei tempus à vespere inchoari, & consummari sanxit in vesperam: quia qui in exordio mundi prius lucem vocavit diem, deinde tenebras noctem, ipse in fine seculorum primo noctem gloria suæ resurrectionis illustravit, sic diem se discipulis ostendendo consecravit, quos etiam vespera procedente convescendo, & se palpandum offerendo, Spiritus quoque sancti gratiam tribuendo plenius suæ resurrectionis fide confirmavit. Et quia tunc post creatam lucem factum est vespere & mane dies unus, nunc autem vespera sabbati lucescit in prima sabbati, ipsa mutatio temporis nos quoque à paradisi quondam lumine translatos in convallem lachrymarum, jam modò à peccatorum tenebris ad cœleste gaudium transferendos esse designat. Neque enim aliter quam nocte die præposita potest explicari, quod Dominus in exemplum Jonæ tres dies, & tres noctes in corde terræ fuerit: ubi synecdochicῶς, si diei parasceves partem, qua sepultus est, cum præterita nocte pro nocte ac die accipies, hoc est, pro toto diei sabbati noctem, & diem integram, & noctem Dominicam cum eodem die illucescente, ac per hoc incipiente partem pro toto: habes profecto triduum, & tres noctes. Merito autem quæritur, quare populus Israel, qui diei ordinem juxta Moysi traditionem à mane semper usque ad mane servabat, festa tamen omnia sua, sicut & nos hodie facimus, vespere incipiens, vespere consummarit, legislatore dicente: A vespera ad vesperam celebrabitis sabbata vestra.

GLOSSÆ IN CAPUT III. BEDÆ PRESBYTERI, DE Temporum ratione: auctore Brideferto Ramesiensi.

Dies est aer sole illustratus, nomen inde sumens, quod tenebras disjungat ac dividat.] *Scilicet à luce. Dies dicitur à disjungendo, eo quod lucem dividit à tenebris. Dies enim naturaliter est spacium temporis viginti quatuor horarum, ab ortu ad ortum, Dies enim gemmè appellari solet. Propriè à solis ortu, donec rursus oriatur: abusivè, à solis ortu usquequo veniat ad occasum. Mysticè quoq; dies imaginem legis portat. Sicut enim diei claritas obscura tenebrarum illuminat, ita & lex viam vitæ demonstrans, depellit tenebras errorum, lucem declarat virtutum, & iniquorum peccata arguens, bonos ad meliora perducit. Dixit Deus: Fiat lux, & facta est lux. Si autem quæritur, quibus in locis jubente Deo facta sit lux, cum abyssus adhuc omnem terræ amplitudinem contegeret: patet profectò, quia in superioribus ejusdem terræ partibus, quas & nunc diurna solis lux illustrare consuevit, tunc principalis lux emicuit. Non igitur totas mundi tenebras luce dispulit infusa, sed ab una illum parte illustrans, aliam reliquit obscuram. Et si rursus quæris aliquis, quale potuerit esse lumen diurnum ante creationem siderum: non abre est credi, quòd tale fuerit, quale videmus quotidie mane proximante scilicet solis ortu, & necdum terris apparente: quando lucet quidem obtusis stellarum radius dies, sed minimè adhuc dicitur, sol oritur, refulget, unde nulla tunc esse discretio temporum potest, diei solum & noctis poterat. Item, dixit Deus: Fiat lux. Et facta est lux, & vocavit Deus lucem diem. Remigius: Dixit Deus non voce carnea, nec motu labiorum, sed dixit, id est, voluit. Velle enim ejus dicere est. Unde scriptum est: Dixit, & facta sunt. Vel etiam dixit, id est, filium genuit, per quem omnia facta sunt.*

Fiat lux.] *Lux dicitur à luendo, , id est, purgando tenebras. Lux autem illa non ejusmodi erat, quæ nunc est sole super terras posito, sed qualis esse solet, vel ante solis ortum, vel post ejus occubitum. Et vidit Deus lucem, quod esset bona, non quod tunc primum viderit in cujus præsentia semper hoc fuit: sed vidit, id est, videri à nobis voluit lucem esse bonam. Sunt etenim quidam patrum, qui in eo quod scriptum est: In principio creavit Deus cœlum & terram, terra autem erat inanis & vacua. Beda in Genesi: Non in principio temporis creavit Deus cœlum & terram. Deus enim fecit tempora, & ideo antequam faceret tempora, non erant tempora. Non enim possumus dicere, quando Deus nondum aliquid fecerat. Idcirco non in principio tempora fecit Deus cœlum & terram, sed principium filius est accipiendus. Quod ergo dictum est: In principio creavit Deus cœlum & terram, materiam totius creaturæ ostendit, rationalis & corporalis, angelorum & hujusmodi. Utramque igitur fecit Deus materiam & formam, & vox & verbum simul fit, quamvis vox prior sit origine. Unde scriptum est: Qui fecisti mundum de informi materia. Proindeduas res ante omnem diem, & ante omne tempus condidit Deus, angelicam creaturam, & informem materiam: quamvis omnia facta sint, ut Salomon ait: Qui vivit in æternum, creavit omnia simul. Sed ut diximus, origo materiæ informis, antecedit formatam speciem, sicut vox verbum. Itaq; non omnia ex nihilo fecit Deus, sed quædam ex nihilo, quædam ex aliquo. De nihilo mundum, & angelos, & animam: ex aliquo hominem. Demq; sanctus Clemens Apostolorum discipulus, & Romanæ Ecclesiæ tertius post Petrum Episcopus in sexto historiarum suarum libro ita scribit: In principio fecit Deus cœlum & terram, terra autem erat invisibilis & incomposita, & tenebræ erant super abyssum, & spiritus Domini ferebatur super aquas. Remigius: Plato tria dixit esse principia, Deum videlicet, exemplar & materiam: & Deum non quasi auctorem ex nihilo cuncta creasse, sed quasi opificem in rebus creandis, materiam adjutoriam præstitisse. Aristoteles autem duo dixit esse principia, materiam scilicet & speciem; tertium quiddam nescio quid volens dicere, operatorium appellavit. Quorum erroribus obvians Moyses, utpote à Domino electus, veritatē rei demonstravit: ostendens Deum ex nihilo cuncta formasse, non quidem in tempore, sed in initio temporis, dicens: In principio dum dixit. In principio & subauditur temporis: patet proculdubio, tunc tempus cœpisse, quod antè minimè erat. Creavit Deus cœlum, & terram. Cœlum non istud visibile firmamentum accipere debemus; sed illum empyreum, id est, igneum, vel intellectuale cœlum, quod non ab ardore, sed à splendore igneum dicitur, quod statim repletum est angelicis spiritibus, de quibus in Iob dicitur: Cum me laudarent simul astra matutina, & jubilarent omnes filii Dei.*

Terra autem erat inanis & vacua.] *Id est, inutilis, & infructuosa, & incomposita. Omnia enim elementa commixta erant & confusa, & totum hoc aeris spatium, quod est à terra usque cœlum, plenum erat aquis: quæ tamen non erant ejus qualitatis, cujus nunc sunt, sed in modum nebulæ tenues, quam qualitatem super cœlestes aquæ retinent.*

Et tenebræ erant super abyssum.] *Tenebræ à tenendo dictæ quia tenent oculos, ne videant. Utrunque autem fecit Deus, & lucem, & tenebras, scilicet ut in luce operarentur homines, & in nocte requiescerent. Ergo & tenebræ opus Dei sunt. Unde in hymno trium puerorum, in quo omnis creatura ad benedicendum Deum invitatur, etiam tenebræ cum luce ponuntur.*

Et spiritus Domini ferebatur super aquas] *Sic mens vel sapientia alicujus artificis superfertur operi, quod facturus est, ut quomodo vult, illud faciat: ita & Spiritus sanctus superferebatur præordinans & quasi prædisponens, quid qualiter facere vellet. Allegoricè quod dictum est: In principio creavit Deus cœlum & terram, nomine principii filium Dei non incongruè possumus accipere, sicut ipse de se Iudæis dicit: Ego principium, qui & loquor vobis. Deus etenim pater principium est, sed non de principio, quia à nullo: filius vero princi-*

pium sed de principio, quia à patre non factus nec creatus, sed genitus est. per quod principium Deus pater cœlum & terram creavit, id est, cœlestes & terrenos. Per cœlum enim, cœlestem vitam ducentes: per terram, terrenis negotiis inhiantes signantur. Quia utrique per principium creati sunt; quia humanato Christo Iesu patuit, qui essent cœlestes, quique terreni.

Terra vero erat inanis & vacua.] *Id est, corpus humanum inane à meditatione cœlesti, vacuum à fructu bonæ operationis. Et tenebræ erant super faciem abyssi, quia tenebræ infidelitatis & ignorantiæ abyssum humani cordis operiebant. Spiritus Domini ferebatur super aquas, quia divina præscientia super fluida & instructiosa corda hominum ferebatur, prævidens & disponens, quorum corda dignè posset inhabitare.*

Fiat lux.] *Lucis vocabulo fides accipitur Bene ergo lux prima die facta est: quia primo mandato legis fides commendatur, cum dicitur: Audi Israel, Dominus Deus tuus unus. Augustinus, ubi de vera innocentia loquitur: Ordo temporum in æterna Dei sapientia sine tempore est, nec aliqua sunt apud illum nova, qui fecit qua futura sunt: quapropter voluntas Dei est prima & summa causa omnium corporalium spiritualiumque motionum. Nihil enim fit visibiliter, quod non de invisibili atque intelligibili summi imperatoris aula, aut jubeatur, aut permittatur secundum ineffabilem justitiam. Item Augustinus in libro undecimo de Civitate Dei: Videndum est ipsis qui Deum conditorem mundi consentiunt, & tamen de mundi tempore quærunt: quid respondeamus quid ipsi respondeant de mundi loco. Ita enim quæritur, cur potius tunc, & non antea factus sit, quemadmodum queri potest, cur hic potius ubi est & non alibi. Nam si infinita spatia temporis ante mundum cogitant, in quibus eis non videtur Deus ab opere sessare potuisse: similiter cogitent extra mundum infinita spacia locorum, in quibus si quis guam dicat, non potuisse vacare omnipotentem, nonne consequens erit, ut innumerabiles mundos cum Epicuro somniare cogantur ea tantum differentia, quod eos ille fortuitis motibus atomorum gigni asserit, & resolvi: isti autem opere Dei factos dicturi sunt, sed cum per interminabilem immensitatem locorum extra mundum circumquaque patentium vacare noluerunt, nec eosdem mundos, quod etiam de isto sentiunt, ulla causa posse dissolvi. Quodsi, cui videtur incredulum meatus aquarum luminis esse capaces, videat opera nautarum, qui olei aspergine perspicuum sibi profundum maris efficiunt. Nec mirandum, nobis divina operatione lucem in aquis posse resplendere, cum & hominum operatione constet eas sæpius illustrari: nautarum videlicet, qui in profundo maris dimersi, emisso ex ore oleo perspicuum sibi hoc ad lucidum reddunt. Si enim homo talia per oleum sui oris potest, quantum Deus per spiritum oris sui lucem creare posse credendus est? Moyses autem proprium ita describit: Et factum est, inquiens, vespere, & factum est mane dies unus. Sciendum est, quia sicut habet dies vesperum, ita & nox. Hoc tamen inter utrunque distat: quia vesper diei tenebrescere consuevit in noctem, vesper autem noctis lucescere in diem. Ambrosius: Quærunt aliqui, cum prius vespere, postea mane scriptura memoravit, ne forte noctem prius quam diem significare videatur: nec advertunt, quod primo præmiserit diem, dicendo: Et vocavit Deus lucem diem, & tenebras noctem: deinde quod vespere finis diei sit, & mane finis noctis. Ergo ut prærogativam & primatus nativitatis diei daret, prius finem diei significarat post quem secutura nox esset, deinde postea finem noctis adjunxit. Beda: Factum est vespere occidente paulatim luce, post expletum spacium diurnæ longitudinis atque inferiores mundi partes subeunte, quod nunc usitato solis circuitu agi solet. Factum est mane redeunte eadem paulatim supra terras, atque alium diem initiante, & hucusque dies expletus est unus, viginti scilicet & quatuor horarum. Cujus commendatione verbi scriptura vigilanter admonet, ut lucem quæ facta est, inferiora orbis occasu suo lustrare discamus. Nam si non hoc faceret, sed magis tota facto paulatim vespere periret, ac rursum paulatim mane recreata resurgeret: non jam in mane diei sequentis, sed potius in vespera primi unum diceret esse diem perfectum, unde vesperam & mane, quam noctem ac diem factam dicere maluit, ut insinuaret tunc primariæ lucis actum esse circuitu, quod nunc circuitu solis die noctuque geri constat, præter hoc solummodo, quod post creata sidera nox quoque, sua tametsi minore, quam luce perfunditur, triduo autem illo primo tenebrosa prorsus & obscura manebat. Decebat namque omnimodis, ut dies incipiens à luce in mane diei sequentis esset protelatus, quatenus intimaretur opera ejus, qui est lux vera, & in que tenebræ non sunt ullæ, à luce inchoare, & in lucem cuncta esse completa. Item beatus Augustinus in undecimo libro de Civitate Dei: Videmus quippe istos dies notos non habere vesperam, nisi de solis occasu: nec mane, nisi de solis ortu. Illi autem priores tres dies sine sole peracti sunt, qui die quarto factus refertur, & primitus quidem lux verbo Dei facta, atque inter ipsam & tenebras Deus separasse narratur: & eandem lucem diem vocasse, & tenebras noctem. Sed qualis illa sit lux, & quo alterante motu, qualemque vesperam & mane fecerit, remotum est à sensibus nostris: nec ita, ut est, intelligi à nobis potest, quod tamen sine ulla hæsitatione credendum est. Quem Hebræi, Chaldæi, & Persæ sequentes, juxta primæ conditionis ordinem diei cursum à mane usque ad mane deducunt, &c. Hebræi vocati sunt ab Heber, qui pronepos fuit Sem. Casdei, qui nunc Chaldæi vocati sunt, à Casech filio Nachor fratris Abrahæ cognominati sunt. Perse à Perseo rege sunt vocati, qui è Græcia Asiam transiens, ibi barbaras gentes gravi diurnoque bello perdomuit, noviss imè victor nomen subjectæ genti dedit. Ægyptii ab Ægypto quodam rege suo vocati sunt: interpretantur autem lingua Hebraica, Ægyptii affligentes, eo quod afflixerunt Dei populum, priusquam divino auxilio liberarentur. Romani à Romuli nomine nuncupati, qui urbem Romam condidit, gentique & civitati nomen dedit. Hi antè à Saturno Saturni, à Latino Latini nuncupati sunt. Ymbri, Italia gens est. Cecropi Athenienses à Cecropi rege sunt vocati, qui è Græcia Asiam transiens, ibi barbaras gentes gravi diurnoque bello perdomuit, noviss imè victor nomen subjectæ genti dedit. Ægyptii ab Ægypto quodam rege suo vocati sunt: interpretantur autem lingua Hebraica, Ægyptii affligentes, eo quod afflixerunt Dei populum, priusquam divino auxilio liberarentur. Romani à Romuli nomine nuncupati, qui urbem Romam condidit, gentique & civitati nomen dedit. Hi antè à Saturno Saturni, à Latino Latini nuncupati sunt. Ymbri, Italia gens est. Cecropi Athenienses à Cecropi rege successit Granus, cujus filia Athis nomen & regioni & genti dedit. Ex ea attici cognominati, qui sunt Athenienses. Ipsa mutatio temporis nos quoque à paradisi quondam lumine translatos, in convallem lachrymarum, jam modò à peccatorum tenebris ad cœlestem gaudium transferendos esse designat. Hic de vespertina hora specialiter loquitur, ad ostendendam ipsam temporis mutationem, qua nunc à vespera ad vesperam omnes dies computamus. In Evangelio ubi dicitur: Vespera sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalena, &c. De matutina hora intelligendum est, quando mane in die Dominica mulieres ad sepulchrum venerunt. Ibi enim fœminine profertur, cum dicitur: Quæ lucescit, quia hic & hæc vesper dicitur. Vespere sabbati, & vespera sabbati potest dici, quia vesper vesperi, & vespera vesperi idem est, id est, quando nox deficit, & dies sequitur. Vesperum vero vesperi est illud tempus, quo sol ab hora nona descendit à centro usque ad noctem. Antea enim nox sequebatur diem, id est à mane ad mane computabatur, eo quod dies primus factus fuit quam nox: nuncia dies sequitur noctem, id est, computatur à vespera ad vesperam, quia antea post gaudium paradisi secuta est mors & tenebræ: nunc vero post tenebras mortis & peccati, adveniente Christo sequitur cœleste gaudium, sicut lux post tenebras: & ideo dies inchoat semper ab occasu solis, quamvis quidam aliter sentiant qui dicunt, à media nocte, ob ortu solis, sive à sexta hora diei illum inchoare, quod nequaquam credendum ac sequendum est. Haimo: In Domini namque resurrectione etiam ipse ordo temporis mutatus est. Ab initio enim seculi usque ad Domini resurrectionem dies præcedebat, & sequebatur nox: à Domini vero resurrectione nox præcedens ad sequentem diem pertinet, quia qui in hujus noctis ultima parte à morte resurrexit, ipsam noctem lucidam atque coruscam reddidit, & quodammodo in diem commutavit, de qua scriptum est: Et nox illuminatio in deliciis meis. Et apte quondam dies præcedebat noctem: quia primus homo à vera luce discedens, in tenebras erroris incidit: apte etiam nunc dies noctem sequitur, quia per Domini resurrectionem de tenebris erroris liberati, ad veram lucem conversi sumus, sicut ait Apostolus: Nox præcessit, dies autem appropinquabit. Neque enim aliter quam nocte diei præposita, potest explicari, quod Dominus in exemplum Ionæ tres dies & tres noctes in corde terræ fuerit &c. Nota est historia de Iona quod cum fugeret à facie Domini in Tharsis, ceto sorbente devoratus est, & ibi fuit tribus diebus, & tribus noctibus: hoc facto significans mortem Domini, qui latuit in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus. Et quomodo Dominus dicitur tribus diebus, & tribus noctibus jacuisse in sepulchro, cum constet eum ibi non tot diebus & noctibus ex integro manssisse? Siquidem sexta feria hora sexta crucis affixus est, nona autem emisit Spiritum: vespere verò post occasum solis depositus est de cruce, & collectus in sepulchrum, & non ibi jacuit, nisi triginta sex horis. Sed in hoc loco regula scripturæ attendenda est, quia frequenter à parte totum demonstratur. Si enim accipiamus sextam feriam cum nocte præcedente, & sabbatum cum nocte præcedente, noctem autem Dominicam cum sequenti die, secundum hanc rationem tres dies & noctes invenitur mansisse Dominus in sepulchro. Hinc Augustinus in libro de sancta Trinitate quarto: Ipsum autem triduum non totum & plenum fuisse, scriptura testis est. Sed primus dies à parte extrema totus annumeratus est, dies vero tertius à parte prima, & ipse totus; medius autem inter eos, id est, secundus dies absolute totus viginti quatuor horis suis, duodecim in nocturnis, & duodecim in diurnis. A vespe-*

re autem

re autem sepulturæ usque ad diluculum resurrectionis, triginta sex horæ sunt, qui est quadratus senarius. Ionas interpretatur columba sive dolens. Columba progemitu, quando in ventre ceti triduo fuit: dolens autem vel propter tristitiam, quam habuit de salute Ninivitarum, vel propter hederam subitò arescentem, cujus umbraculo tegebatur contra solis ardorem. Ipse est & Amathi Sareptanæ filius viduæ, ut Iudæi affirmant, quem resuscitavit Helias, matre postea ad eum dicente: Nunc cognovi, quoniam vir Dei es tu & verbum Dei in ore tuo verum est. Si vis scire quot atomos, & momenta, & minuta, & punctos, & horas habeat in die vel in hebdomada, nec non & in mense naturali, istam calculationem attende, & invenies. Primtus ad horam incipiamus, DLXIIII. atomi faciunt unum momentum, quatuor momenta faciunt unum minutum, duo minuta & dimidium faciunt unum punctum solarem, quatuor puncti faciunt unam horam solarem. Hora autem lunaris habet punctos quinque, minuta decem, partes quindecim, momenta quadraginta, ostenta sexaginta. Punctus lunaris habet minuta duo, partes tres, momenta octo, ostenta duodecim. Vnum minutum habet partem unam, & dimidiam, momenta quatuor, ostenta sex. Vna pars habet momenta duo, & duas partes tertii momenti, ostenta III. & tres partes unius momenti. Vnum momentum habet ostentum unum & dimidium. Vna enim hora habet atomos XXII. DLX. ostenda LX. momenta quadraginta, partes quindecim, minuta decem, punctos quatuor in sole, in luna quinque.

Dies quippe habet horas viginti quatuor, punctos nonaginta sex, secundum solem: secundum lunam CXX. minuta CCXL. partes CCCLX. momenta DCCCCLX. ostenta MCCCC. atomos DXLI. CCCCXL.

Hebdomada habet horas CLXVIII. punctos sexingentos sexaginta duos, minuta MD CLXXX. pars II. D. XX. momenta VI. DCC. XX. ostenta X. XXX. atomos III. CCXC. DCCC.

Mensis XXX. dierum habet horas DCCXX. punctos II. DCCC. LXXX. minuta VII. CC. momenta XXVIII. DCCC. ostenta XLIII. CC. atomos XVI. CCXLIII. CC.

Si vis scire quot horæ sunt in anno, multiplica CCC. per XXIIII. vices, fiunt VII. CC. item multiplica LX. per XXIIII. vices, fiunt M. CCCC. XL. Item multiplica quinque, ipsos videlicet qui CCCLX. superant numerum, per viginti quatuor vices, fiunt CXX. Hi autem id est VII. CC. & MCCCCXL. & CXX. in simul juncta, VIII. DCC. LX. reddunt. Tot igitur horæ sunt in anno communi, CCC. LXV. dies, ideo per viginti quatuor multiplicari oportet, quia viginti quatuor horæ sunt in unoquoque die.

Si vis scire quot puncti sunt in anno, duc VIII. per quater, fiunt XXXII. Item multiplica DCC. per quater fiunt II. DCCC. Item multiplica sexaginta per quatuor, fiunt ducenti quadraginta. Hunc autem totum numerum simul junge, & invenies XXXV. XL. Ideo autem horas totius anni per quatuor multiplicari convenit, quia quatuor puncti unam horam solarem faciunt.

Si vis scire quot minuta sunt in anno, multiplicabis supradictum numerum, fiunt LXX. LXXX. Adde etiam dimidiam partem supradictorum punctorum, id est XVII. D. XX. Hunc autem totum numerum in simul conjunge, & habebis LXXXVII. DC. Ideo autem numerum punctorum bis multiplicari, & insuper eorum dimidiam partem addere diximus: quia duo minuta & dimidium, unum punctum faciunt.

Si vis scire quot momenta sunt in anno, multiplica quater supradictum numerum, hoc est LXXXVII. DC. fiunt CCCL. CCCC. Ideo autem numerum minutorum per quatuor multiplicari diximus, quia quatuor momenta unum minutum efficiunt. Sunt quoque in anno ostenta DXI. CCCLX. atomi CXCVII. DCCLX. DCCCC. LX. Hæc autem omnia si ita esse non credis, diligenter inquire.

SCHOLIA IN CAPUT III. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Joanne Noviomago.

Dies est aer sole illustratus.] *Diem definiunt philosophi hoc pacto: Dies est latio solis supra horizontem, ut Aristoteles. Alii, quod idem valet, spatium inter solis exortum & occasum. Est autem definitio diei naturalis, quam literarium vulgus artificialem appellat. Beda vulgarem vocat. Alius est dies civilis, quem nunc naturalem vocant: spatium quo sol terram supra ac infra circumvolvitur, quod fit spatio horarum æquinoctialium XXIIII.*

Nomen inde sumens quòd tenebras à luce disiungat atq; dividat.] *Diem Festus à Deo deducit: alii à dio, quod significat lumen sub cœlo diurnum: unde sub dio dicimus extra tecta. Ego arbitror diem dici à Iove, quem Græci Dia vocant, Nam solem etiam per Iovem intelligimus, ut testatum est vulgato Orphei versiculo:*

Εἷς Ζεὺς, εἷς ᾍδης, εἷς ἥλιος, εἷς Διόνυσος.

Et Iuppiter, Diespiter quòd diei pater sit, atque lucè.

Nisi fortè poeticis figmentis.] *Inventi sunt etiam philosophi, qui seriò disputarent, solem dum occideret, mergi ac extingui humore: accendi autem rursus, dum oriretur. Fuerunt in hac opinione Epicurei, quos & Lucretius sequitur. Vide Strabonis primum de Geographia. Verùm solem tam expedito spatio infra terras ferri, ut supra, jam vulgo quoque non est incognitum.*

Umbri & Athenienses.] *Memoria lapsum Bedam existimo, dum passim constat Athenienses diem ab occasu solis incipere: qua de re lege apud Gellium & Macrobium plura.*

UBI PRIMUS DIES SECULI SIT. CAPUT IIII.

QUo sanè in loco primus seculi dies sit, nonnulli quærentes, VIII. Calendarum Aprilium: alii XII. Calendarum supra scriptarum die magis adnotatum putarunt, uno utrique, hoc est, æquinoctii argumento nitentes, quasi rationi congruat, ut quia Deus æquis in principio partibus lucem tenebrasque divisérit, ibi præcipuè tunc caput mundi, ubi nunc æquinoctium fieri credatur: bene quidem inquirentes, sed non plenè quod dicerent providentes, multo utique peritius acturi, si tempus æquinoctii non primo diei quo lux, sed quarto quo luminaria sunt facta, potius adsignarent, ibi namque temporis initium statuit, qui luminaribus conditis dixit. Ut sint in signa, & tempora, & dies, & annos. Nam præcedens triduum, ut omnibus visum est, absque ullis horarum dimensionibus, utpote necdum factis sideribus, æquali lance lumen tenebrasque pendebat: & quarto demum mane sol à medio procedens orientis, horis umbratim suas per lineas currentibus, æquinoctium quod annuatim servaretur inchoavit: positus videlicet cum primo terris oriretur in eo cœli loco, quem philosophi quartam partem Arietis appellant, eundemque peracto annuo circuitu, post dies CCC. LXV. & sex horis repetiturus, cujus argumento quadrantis efficitur, ut ipse vernalis æquinoctii punctus modò mane, modò meridie, modò vespere, modò medio noctis occurrat: luna econtrario vespere plenissima. neque enim quid imperfectum creator æquissimus instituit, stellis una fulgentibus, ac medio apparens orientis, quartam partem libræ, qua æquinoctium autumnale adseverant, tenuit, initiumque paschale suo consecravit exortu. Neque enim alia servandæ paschæ regula est, quàm ut æquinoctium vernale plenilunio succedente perficiatur: at si vel uno die plenitudo lunæ præcesserit æquinoctium, jam non primi mensis, sed ultimi luna putetur. Oportet enim, ut sicut tunc primo sol potestatem diei, deinde luna cum stellis potestatem noctis accepit, ita & nunc ad insinuandum nostræ redemptionis gaudium, primo dies noctem longitudine adæquet, ac deinde luna plenissima eam luce perfun-

Observandæ Paschæ ratio.

Sol Christus, luna ecclesia.

dat, certi utique mysterii gratia : quia videlicet sol illi creatus omnium illuminator astrorum, æternam veramque lucem significat, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Luna autem & stellæ, quæ non proprio ut dicunt, sed advenritio, & à sole mutuato lumine fulgent, ipsum ecclesiæ corpus, & quosque viritim sanctos insinuant : qui illuminari, non illuminare valentes, cœlestis gratiæ munus accipere sciunt, dare nesciunt. Atqui in celebratione maximæ solemnitatis Christus ecclesiæ debuit anteponi, quæ non nisi per illum luceret. Nam si qui plenilunium paschale ante æquinoctium fieri posse contenderit, ostendat vel ecclesiam sanctam priusquam salvator in carne veniret, extitisse perfectam : vel quemlibet fidelium ante proventum gratiæ illius aliquid posse supernæ lucis habere. Neque enim sine ratione paschalis observantia temporis, qua mundi salutem & figurari & venire decebat, ita divinitus est procurata, ut neque prima die qua lux facta est : neque secunda, qua firmamentum : neque tertia, qua arida apparuit : neque mox quarta inchoante, qua sol æquinoctialis tanquam è thalamo proceſſit, sed ad vesperam tandem oriente luna sortiretur exordium. Expectata est enim hora, quæ illuminationem ecclesiæ olim in Christo venturam designaret. Ut sicut in mysterio sacrificii cœlestis nec vinum solum, nec aquam solam offerre licet : ne videlicet ipsa oblatio vel Deo tantum, vel homini conveniat : sed sanguinem, qui torculari crucis expressus est, nostræ fragilitatis aqua temperamus : granum quoque frumenti, passionis mola contritum, aqua miscemus, ut juxta quod Apostolus ait, Adhærentes domino, unus cum eo spiritus effici valeamus. Ita etiam in ejusdem sacrificii tempore observando, nec solis tantummodo cursum quæritemus, quasi dominum quidem credentes, sed ultra nostri curam sublimatum, juxta eos qui dicunt : nubes latibulum ejus : nec nostra considerat, & circa cardines cœli perambulat. Nec item lunæ solius plenum captemus exortum, qua si juxta Pelagianos absque gratia superna beati esse non queamus : verum juxta eum qui dixit : Deus meus misericordia ejus præveniet me. In nostra Paschæ celebratione æquinoctialem solis exortum, cuncta videlicet tenebrarum offendicula devincentis, plenilunio nostræ devotionis evestigio sequente, dedicemus. Hanc Mosaicæ Paschæ rationem die propriæ resurrectionis perfecit, qui non venit solvere legem, sed adimplere. De quibus singulis suo loco consequentius, prout Dominus dederit, exponemus : nunc admonere contenti, XII. Calendarum Aprilium die occursum æquinoctii, & ante triduum, hoc est, XV. Calendarum earundem, primum seculi diem esse notandum : cujus ad indicium primitus ibi reor antiquos initium Zodiaci circuli voluisse præfigere. Neque enim illa die vel Romanorum, vel Græcorum, vel certè Ægyptiorum mensis annusve, cujus hoc causa fieret, oritur : sed nec ab his gentibus, quamvis se Græci jactitent, verum antiquioribus Chaldæorum astrologia cœpit, à quibus Abraham patriarcha, ut Josephus testatur, edoctus, ut Deum cœli siderumque conversione cognovit, ipsam mox disciplinam veracius intellectam Ægyptiorum genti advixit, cùm apud eos exularet. Nam & in libro beati Job, qui non longe post Abraham extitit, mazaroth, id est, signa horoscopi legimus. Igitur juxta Zodiaci quidem divisionem XV. Calendarum Aprilium die, quando facta est lux, sol Arietis signum ingreditur. Juxta vero primæ suæ conditionis ordinem XII. Calendarum supra scriptarum initium sui circuitus, & omnium simul temporum caput attollit, juxta quod Anatholius Laodiciæ Antistes de æquinoctio scribens evidenter adstruit : In qua inquit, die invenitur sol non solum conscendisse primam Signiferi partem, verum etiam quadrantem in ea die jam habere, id est, in prima, ex XII. partibus. Hæc autem particula prima ex duodecim vernale est æquinoctium, & ipsa est initium mensium, & caput circuli, & absolutio cursus stellarum, quæ planetæ, id est vagæ dicuntur, ac finis duodecimæ particulæ, & totius circuli terminus. Ubi & verissimè intellexit, & elegantissimè prompsit, non nisi in æquinoctio vernali, quantum ad naturam, caput esse Signiferi, & ibi XII. signa, quæ ab illo particulæ nuncupantur, initium ibi habere & terminum, ibi quadrantem, quem bissextum dicimus, ibi saltum lunæ incipere ac finiri, ibi annum magnum, hoc est, planetarum cursum, exordium finemque sortiri.

Paschæ exordium.

Abrahæ astrologiæ peritus.

GLOSSÆ IN CAPUT IV. BEDÆ PRESBYTERI,

De temporum ratione : authore Brideferto Rameſienſi.

Ibi namque temporis initium statuit, qui luminaribus conditu dixit : ut sint in signa, & tempora, & dies & annos. Nam præcedens triduum, ut omnibus visum est, absque ullis horarum dimensionibus, utpote necdum factis sideribus, æquali lance lumen tenebras, pondebat. Priusquam sidera fierent, non erat quibus ordo temporum annotaretur inductis : non erat unde meridiana hora dinosceretur, antequam sol medium cœli conscenderet igneus orbem : non unde cæteræ diei noctisque signarentur horæ, donec astra polum, æquali inter se sorte die noctuq; dividerent. Nam totum illud triduum superius, in deserto cursus sui processu transferat, nullam penitus dimensionem horarum habens : ut puta quia lumine primario adhuc generaliter omnia repiente, nullumq; caput habente, quod nunc de sole accipit, nusquam radii ardentiores illuxerant, nulla sub caute vel arbore quasi remotior umbra fingebat. Ut sint in signa, & tempora, & dies & annos : hoc vel propter terminum paschalem dicitur, quia luna signum est paschalis termini, quia non nisi in decimaquarta luna celebratur ; vel quia sidera signa sunt navigantibus per mare, vel iter agentibus per Libyam, ubi vestigium itineris ad motum venti dissipatur. Et quarto demum mane sol à medio procedens orientis, horis umbratim suis per lineas currentibus, æquinoctium quod annuatim servatur, inchoavit. Illam enim vim per omnia sol habuit primo creatus, quam nunc habere creditur. Ante creationem solu non erat tempus neque horæ : quia videlicet non erat qui umbram faceret, per quam temporis vel horæ fieret determinatio. Æquinoctium. Sol æquinoctialis fuit creatus, nihil inæquale fecit Deus æquus. Cujus augmento quadrantis efficitur, ut ipse vernalis æquinoctii punctus, modò mane, modò meridie. Prima positio solis in ariete, modò primo anno mane, meridie secundo anno, vespere tertio anno, medio noctis, quarto anno occurrat, ut subaudias iterum mane. Ita & nunc ad insinuandum nostræ redemptionis gaudium, primo dies, noctem longitudine adæquet. Primò dies, id est, prius antecedat Christus, deinde sequatur ecclesia. Licet enim nunc, propter Dominicæ resurrectionis honorificentiam dies sequatur noctem, tamen in æquinoctio secundum prima conditionis ordinem nox sequitur diem, & propter gratiam sacramenti in ipsa nocte sequenti sit adimpletio æquinoctii. Sacramentum autem cur hoc fiat, satis hic dominus Beda demonstrat. Noctem scilicet sequentem, quæ æquinoctio deputatur. Ac deinde luna plenissima eam luce perfundat, certi utiq; mysterii gratia. Solaris enim perfectio, quæ est in æquinoctio, ante cedere debet, & deinde perfectio lunaris sequi. Expectata est enim hora, quæ illuminationem olim in Christo venturam designaret, ne sicut in mysterio sacrificii cœlestis, nec vinum solum nec aquam solam offerre licet, sicut non convenit primus dies, nec secundus, nec tertius, nec quartus, ubi sol fuit procreatus ecclesia, antequam luna venit in vespere creata : sic nec vinum solum, nec aqua sola debent offerri, antequã sanguis una cum aqua commisceatur, & granũ frumenti contritum cum aqua mixtum. Et sicut non decet vinum offerre sine aqua, nec aquam sine vino : sic non debet pascha celebrari propter cursum æquinoctialem solis, antequam pervenerit decimaquarta luna. Expectata est vespertina hora, per quam intelligitur ecclesia à Christo illuminata. Per matutinam enim horam intelligitur Christus illuminator ecclesiæ : & per vespertinã intelligitur ecclesia à Christo illuminata. Ita etiam in ejusdem sacrificii tempore observando. In paschali festivitate utrumque observari debet, æquinoctium videlicet vernale, & luna decimaquarta post æquinoctium. Si enim æquinoctii tanctũ sit observatio, quasi credulitatis nostræ in Deum, sit tantum demonstratio, illius prorsus à nobis sublato regimine : si verò decimaquartæ lunæ tantum observatio, quasi nil salutis à Christo, sed à seipso humanum genus & habeat & habuerit. Cujus ad indicium primatus, ibi reor antiquos initium zodiaci circuli voluisse præfigere. Cujus primatus, id est, primordii & dignitatis ibi, id est, XV. Calend. April. initium temporum. Neq; enim illa die vel Romanorum, vel Græcorum, vel certè Ægyptiorum mensis annusve, cujus hoc causa fieret, oritur. In eo quippe die neq; annus

neque

neque mensis Græcorum aut Ægyptiorum inchoatur, & nulla alia causa nisi primordii die in XV. Calend. April. initium zodiaci positum esse deprehenditur. A quibus Abraham Patriarcha, ut Iosephus testatur, edoctus. Refert Iosephus duos filios Noe, Sem & Iaphet, inventores fuisse omnium liberalium artium: tertium verò, id est Cham, magicarum artium fuisse repertorem, sicuti est astronomia, in qua mathematica & similia. Audientes autem à patre diluvium venturum, per quod omnia aut igne aut aquis perire poterant, in duabus columnis ex latere & lapide factis, ipsis artes conscripserunt, ne delerentur memoria, quæ sapienter invenerant: sed transacto diluvio servarentur, & ad notitiam hominum pervenirent: quarum lapidea columna fertur diluvium evasisse, & hactenus in Syria permanere. Nam & in libro beati Iob, qui non longè post Abraham extitit, mazaroth, id est, signa horoscopi legimus, non unius significat naturam, sed translativè dicitur de toto zodiaco. Horoscopus horarum speculator, ab hora & σκοπεῖν Scopin, id est, videre. Translativè tamen totum significat signiferum. Mazaroth, id est, duodecim signa, vel signum multarum stellarum, vel nomina duodecim signorum. Horoscopi, id est, signiferi circuli. Iob filius Tharæ de Bosra, rex Idumæorum quartus post Esau. successor Balæ filii Beor, homo gentilis, fide stabilis, humilitate summus, hospitalitate præcipuus, in disciplina mansuetus, in eleemosynis largus, dives in censu. Extemplò factus egenus locuples, liberis repentè orbatus, tentationi traditus: sed contra tentationem fide religionis armatur, fit gloriosus in certamine: æquanimis in dolore, damna rerum pertulit, funera pignorum doluit, corporisque vulnera patienter excepit, & inter supplicia semper Deum glorificavit: mala suadentem insuper patienter sustinuit conjugem, verba amicorum superavit, pro tanta virtute patientiæ duplici in fine sublevatur remuneratione, recipiens post rerum casum multiplicem claritatem donorum. Post noctem enim tristitiæ, diem genuit: post fœtores ulcerum, vasa stagrantiam edidit: post abjectionem, cornu in unctionem regni promeruit, & tibiam in accentu laudis assumpsit. Vixit autem post plagam centum septuaginta annis, & fuerunt omnes dies vitæ ejus ducenti quadraginta octo, & mortuus est, & sepultus in regione sua. Hunc Hebræi asserunt non fuisse de genere Esau, sed de Nachor fratris Abraham descendisse stirpe, & fuisse eum temporibus Patriarcharum. Nachor enim genuit Hus, de cujus stirpe creditur generatus, secundùm quod in exordio voluminis ejus notatur: Vir erat in terra Hus, nomine Iob. In libro Hebraicarum quæstionum, sic dicit S. Hieronymus: Primogenitus Nachor fratris Abraham, de Meloha uxore ejus, filia Aran natus est Hus, de cujus stirpe Iob descendit, sicut scriptum est in exordio voluminis ejus: Vir fuit in terra Hus, Iob nomen ejus. Malè igitur quidam æstimabant, Iob de genere esse Esau. Siquidem illud quod in fine libri ipsius habetur, eo quòd de Syro sermone translatus sit, & quartus sit ab Esau: & reliqua quæ ibi continentur, in Hebræis voluminibus non habentur. Hæc autem particula prima ex duodecim, vernale est æquinoctium. Omnia enim ista fiunt secundùm naturam in ariete, in duodecimo Calend. April. Signa duodecim appellat partes, quorum primum est aries, ultimum pisces. Initium mensium, scilicet anni, vel caput circuli, id est, zodiaci vel anni. Naturaliter enim in primo signo, ubi sol & luna fuit creata, id est in ariete, est initium & finis mensium & annorum: & ibi cursus omnium planetarum deligatur, id est, ad unam concordiam venit, ibique omnes circuli juxta naturam finiuntur. Absolutio Deus finis & terminus laboris, id est, operis.

SCHOLIA IN CAPUT IV. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione: auctore Joanne Noviomago.

Quo sanè in loco primus seculi dies.] *Disputant Theologi quando mundus sit creatus, in vere ne an autumno? Qui ajunt in autumne mundum creatum, moventur hac ratione, ne si in vere esset factus, inedia periissent primi homines, nullis fructibus adhuc maturis. Probabilior sententia, primum diem fuisse dum sol arietis signum teneret. Disputant de hac quæstione etiam Astrologi: Vide Iovianum Pontanum libro primo de rebus cœlestibus.*

Mazaroth, id est, signa Horoscopi legimus.] *Horoscopus est ea pars signi, quæ aliquo nascente exoritur: veluti nascente Lucio, exoriebatur octava pars tauri: eam igitur habet Horoscopum, quod & sic efferunt Astrologi: Lucius Horoscopum habet in tauro. Homerus ut observatum est in sagittario. Plato in aquario. Urbs Roma in decimaquinta libræ, nam & civitates habent Horoscopum, hinc verbum* προορᾶσθαι, *pro quo nos utimur horoscopare: ut nascente Paride horoscopabat Capricornus.*

DE NOCTE. CAPUT V.

NOx dicta, quòd noceat aspectibus vel negotiis humanis: sive quod in ea fures latronesque nocendi aliis occasionem nanciscantur. Est autem nox absentia solis terrarum umbra conditi, donec ab occasu redeat ad exortum, juxta naturam ejus & Poëta inquit:

--- Ruit Oceano nox,
Involvens umbra magna terramque polumque.

Et Salomon sacris literis expressit: Qui pascitur inter lilia donec aspiret dies, & inclinentur umbræ. Eleganti utique sensu decessionem noctis inclinationem appellans umbrarum. Nam quoniam pro conditionibus plagarum, quibus solis cursus intenditur, & splendorem ejus à nobis objectio terrenæ molis includit, inumbratio illa, quæ noctis natura est ita erigitur, ut ad sidera usque videatur extendi, merito contraria vicissitudine, id est, lucis exortu umbras inclinari, noctem videlicet deprimi pellique significavit: quam videlicet umbram noctis ad aëris usque & ætheris confinium philosophi dicunt exaltari, & acuminatis instar pyramidum tenebris lunam, quæ infima planetarum currit, aliquando contingi atque obscurari, nullumque aliud sidus taliter eclypsim, id est, defectum sui luminis pati, eo quod circa fines telluris solis splendor undique diffusus, ea liberè quæ tellure procul absunt aspiciat. Ideoque ætheris quæ ultra lunam sunt spatia, diurnæ lucis plena semper efficiat: vel suo videlicet, vel siderum radiata fulgore. Et quemadmodum nocte cæca procul accensas faces intuens, circumposita quæque loca eodem lumine perfundi non dubitas, tametsi tenebris noctis obstantibus, non amplius quàm solas facum flammas cernere prævaleas, ita, inquiunt purissimum illud & proximum cœlo inane, diffusis ubique siderum flammis, semper lucidum fit: sed præpeditis aere crassiore nostris obtutibus sidera quidem ipsa luce radiantia apparent, verum reddita ex eis illustratio non apparet. Lunam verò ajunt, cùm infimas sui circuli absidas plena petierit, nonnunquam umbra memorata fuscari, donec paulatim centrum terræ transgressa, rursus à sole cernatur. Verum ne hoc omni plenilunio patiatur, latitudinem ei signiferi, quæ XII, partium est, diversamque absidum altitudinem succurrere. Nam quia in umbra facienda tria simul concurrere necesse est, lucem, corpus, & obscuratum locum: & ubi lux corpori par est, ibi æqualis umbra jacitur: ubi lux corpore exiliore, ibi umbra sine termino augescit: ubi lux corpore major, ibi umbra paulatim rarescendo deficit, argumentantur solem terra esse majorem, quamvis ob immensam longinquitatem modicus videatur: atque ideò noctis umbram, quia sensim decrescat, priusquam ad æthera pertingat deficere. Meminit hujus umbræ ac noctis & beatus Ambrosius in sexto hexameron libro ita dicens: An non ille, id est, Moyses, putavit dicendum, quantum de spatio aëris occupat umbra terræ, cùm sol recedit à nobis, diemque obducit, inferiora axis illuminans? & quemadmodum in regionem umbræ hujus incidens lunæ globos eclypsin faciat? Est autem noctis umbra mortalibus ad requiem corporis data, ne operis avida continuato labore deficeret ac periret humanitas: & ut animantibus quibusdam, quæ lucem solis ferre nequeunt: ipsis etiam bestiis, quæ præsentiam verentur humanam, discursandi ubique, ac victum quæritandi copia suppeteret, juxta quod in Dei laudibus Psalmista decantat: Sol cognovit occasum suum, posuisti tenebras, & facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ sylvarum, &c. Quam mira provisio creatoris ita temperavit, ut ubi ob solis longinquitatem rigidior, ibi ad opera bre-

vianda & fovenda sit membra prolixior: quia & hyeme quàm æstate universo orbi longior: & in ipsa hyeme multo Scythis quàm Afris est productior: sicut etiam æstate multo longior in Scythia quàm in Africa dies flagrat. Nam si non tanto brevior, quanto ardentior Lybiam dies ureret, totam nimirum jam dudum absumeret. Noctis sanè partes sunt VII. Crepusculum, vesperum, conticinium, intempestum, gallicinium, matutinum, diluculum. Crepusculum est dubia lux: nam creperum dubium dicimus: hoc est, inter lucem & tenebras. Vesperum, apparente stella ejusdem nominis, de qua Poëta:

Ante diem clauso componet Vesper olympo.

Conticinium, quando omnia conticescunt, id est, silent. Intempestum, media nox, quando omnibus sopore quietis nihil operandi tempus est. Gallicinium, quando galli cantum levant. Matutinum inter abscessum tenebrarum & auroræ adventum. Diluculum, quasi jam incipiens parva lux diei: hæc & Aurora, pertingens usque ad solis exortum.

GLOSSÆ IN CAPUT V. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione: auctore Brideferto Ramesiensi.

Nox dicta, quod noceat aspectibus vel negotiis humanis.] *Nox est obscuritas mundi, latibulum malorum, requies vivorum. Est autem nox solis absentia, terrarum umbra, conditio mortalibus ad requiem facta, ne opere diutino avida deficeret humanitas: & ubi rigidior, ibi ad opera minuenda, & membra fovenda prolixior. Sicut dies nonnunquam prosperitatem & scientiam divinæ legis significat, ita & nox in scripturis aliquando tribulationem persecutionis, aliquando ignorantiam & cæcitatem morum secundùm Prophetæ dictum: Nocti assimulavi matrem tuam, factus est populus meus tanquam non habens scientiam, quasi dixisset, Non habens lucem.*

Qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies, & inclinentur umbræ.] *Qui scilicet Christus pascitur inter lilia, scilicet fidei munditia & candore virtutum. Aspiret, id est, illuminet. Aliter. Qui pascuntur in liliis: hoc est, delectantur purissimis & nitidissimis sensibus scripturarum. Donec aspiret dies: hoc est, dies illa donec veniat æterna, quam desiderabat Psalmista, dicens: Melior est dies una in atriis tuis super millia. Et inclinentur umbræ: hoc est, transeant mœrores & perturbationes istius seculi. Donec aspiret dies, id est, oriatur. Apparebit enim dies, id est, orietur: quando ille verus sol justitiæ, id est, Christus apparebit. Et tunc inclinabuntur umbræ: hoc est, omnia nubila mœroris, & tenebræ præsentis seculi pertransibunt. Sed etsi ipsam literam velimus aspicere, pulchrè expressit ortum diei, & occasum noctis. Nam nox nihil aliud est, nisi umbra terræ, quæ sole sub terras descendente consurgit. Sole autem iterum ascendente, inclinantur umbræ, id est, cadit nox. Pascuntur ergò in liliis, donec aspiret dies, & inclinentur umbræ: quia sanctorum doctorum in præsenti tantùm vita necessaria est prædicatio & doctrina. Nam in alia vita postquam apparuerit æterna dies, & finita fuerit nox præsentis seculi, non necesse erit doceri aliquem, quia omnes revelata facie gloriam Domini contemplabuntur. Unde & Dominus dicit per Prophetam: Non docebit vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum, omnes enim cognoscent me a minimo usque ad maximum. Beatus Ambrosius in libro Hexameron: Quæritur qualiter spatium aëris occupet umbram terræ, efficiens nobis noctem. Cùm sol recesserit, dieque à nobis abducit, tum inferiora axis septentrionalis illuminat. Omne enim corpus facit umbram, & naturaliter umbra corpori adhæret, adeò ut etiam pictores corporum umbras, priusquam pinxerint, nitantur exprimere, idque asserant artis non intermittere vim naturæ. Ergò sicut in die cùm à parte solis aliquod corpus hominis vel arboris occurrit, ex ea parte quà lumen repercutitur, umbra subsistit: sic cum recedente die sol ad eum locum pervenerit, ubi occidere dicitur, ibi montium magnitudine à nobis separatur, sic terræ objectu à septentrionali parte obumbratur aer, adeò ut noctem nobis faciat hæc ipsa umbra terrarum. Quam videlicet umbram noctis ad aëris usque & ætheris confinium philosophi dicunt exaltari, & acuminatis instar pyramidum tenebris lunam, quæ infima planetarum currit, aliquando contingi. Et acuminatis tenebris, id est, acutissimis: ab acumine verbo, & fastigiatis. Instar, id est, ad similitudinem pyramidum, id est, sepulchrorum, quæ inferius spaciantur, & superius acuminantur. Sic tenebræ & umbræ noctis inferius supra terram sunt latæ & amplæ, superius verò angustæ & acutæ, à quibus luna dicitur aliquando tangi & obscurari, si fuerit sol sub terra in centro, id est, in eadem parte cœli inferius, in qua luna superius. Pyramis pyramidis, sepulchrum inferius latum & amplum, superius verò angustum & strictum ad similitudinem pyr, id est, ignis. Antiqui enim talia faciebant sepulchra, sic enim tenebræ & umbræ, &c. Omnis structura vel ædificium superius acuminatum, pyramis vocatur ab igne. Ignis enim inferius spaciatur, & superius acuminatur. Pyramis est, ut Isidorus dicit, figura quæ in modum ignis ab amplo in acumen consurgit. Ignis enim apud Græcos pyr appellatur. Nullumque aliud sidus taliter eclypsin, hoc est defectum sui luminis pati. Nullumque aliud sidus, id est, non sic cætera errantia deficiunt. Sicut luna deficit. Ita enim sol eclypsin patitur, ut non deficiat ejus splendor, sed ut interjectu terræ luna non appareat. Stellæ quoque errantes, non defectum sui luminis habent: sed cùm aliæ ab aliis celantur, deficere dicuntur, quos defectus philosophi occultationes siderum appellant. Luna verò eclypsin patitur, ut penitus lumine privetur. Pati, scilicet dicunt philosophi. Undique, id est, ex omni parte diffusus splendor sol enim multo major est terra, & ideò sive in nocte, sive in die, undique circa terram mittit suum splendorem. Nocte autem non potest propter umbram terræ, ipsa loca quæ prope sunt terræ irradiare, irradiat tamen superius spatia æthereis quæ ultra lunam sunt, & longè à terris. Verùm ne hoc omni plenilunio patiatur, latitudinem ei signiferi quæ duodecim partium est, diversamque absidarum altitudinem succurrere. Hujus versiculi glossam in ante capitulo vigesimoseptimo pleniter invenies. Qua scilicet latitudo duodecim partium, est duodecim signorum, diversarumque absidarum. Altitudinem. In altitudine absidarum non patitur hoc luna, id est eclypsin, sed quando propè terræ est. Succurrere, scilicet dicunt philosophi. Absides Græco vocabulo circuli planetarum vocantur. Sed quia luna circulus variatur, nunc enim propinqua cœlo, nunc contigua montibus, cùm in regionem umbræ venit, eclypsin facit: cùm autem in æthera scandit, ultra umbram evadit, & ideò defectum non patitur, quia illustratur à sole. Nam quia in umbra faciendâ, tria simul concurrere necesse est, lucem, corpus, & obscuratum locum. Sicut in umbra faciendâ tria sunt: id est, ut sit lux, corpus & locus: sic tria umbrarum genera sunt, id est, pyramides, chilindrides, turbonides.*

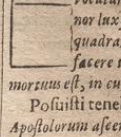

Nam necesse est, ut lux major sit quàm corpus, aut minor, aut æqualis. Si ergò major fuerit lux quàm corpus pyramides umbræ vocatur, sicut umbra terræ, id est, nox. Major enim sol est, ut Macrobius & plures alii dicunt, quàm terra, octies. Si autem minor lux fuerit quàm corpus, vocatur turbonides: si verò æqualis fuerit lux & corpus, chilindres vocatur. Chilindres est figura quadrata, habens semiorculum superius, ita necesse est lucem scilicet, cujus absentia fit umbra. Aliter enim corpus non potest facere umbram nisi in luce. Sol cognovit occasum suum, usque bestiæ sylvæ. Remigius: Sol cognovit occasum suum, id est, Christus mortuus est, in cujus morte posita sunt tenebræ in toto mundo.

Posuisti tenebras, & facta est nox.] *Spiritualiter positis tenebris facta est nox, quia in passione Christi infidelitas in cordibus Apostolorum ascendit. In ipsa nocte pertransibunt omnes bestiæ sylvæ, id est, dæmones, instigando vel ad crucifigendum Judæos, vel ad negandum Apostolos.*

SCHOLIA IN CAPUT V. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione: auctore Joanne Noviomago.

Nox dicta quod noceat.] *Sic & Varro libro quinto de Origine verborum, quod nocet noctem dictam esse scribit. Græcè dicitur νὺξ, quam Physici definiunt σκίαν τῆς γῆς. Non est autem qualiscunq; terræ umbra, sed quæ nascitur ex solis subterraneo meatu. Nam cùm*

terra

terra sit globus, ut antè demonstratum est: sic & sol globus, & major quidem quam terra, necesse est (quemadmodum ex optica constat) ab altera terræ parte, quam sol non aspicit, umbram exire, quæ metæ aut pyramidi similis est. Cum enim materia lucida rotunda est, & in ejus radiis posita alia materia crassa seu opaca, omnino necesse est, priorem partem materiæ opacæ illustrari adversò lumine: alteram verò obscuram longius manante umbra ad figuram pyramidis, ex quo facilè intelligitur, hanc umbram è regione semper contra solem esse positam, ac incipiente sole se mergere versus occasum, à parte exoptiva tantum se in altum tollit umbra, quantum sol sub terras abit, dum autem dimidia noctis parte transacta est in hipogeio (sic enim vocant Græci subterraneum eum locum, quem sol occupat medio noctis) umbra terræ versus austrum proclinat sublimis super terram: unde & profunda & alta nox apud Poetas ex ratione physica intelligitur. Ista hæc si voles clarius intelligere, respice figuras umbrarum, quas apposuimus libro primo.

Lunam quæ infima planetarum currit aliquando contingi.] *Quomodo lunæ eclypsis fit, satis intellectum iri existimo ex iis, quæ diximus in scholiis primi libri. Quod autem aliis sideribus lumen non auferatur per umbram terræ, causa est, quod alia sidera altiora sunt, quam umbra terræ potest pervenire: itaque supra lunam, umbra desinit in conum pyramidis, id est, in verticem seu acutam extremitatem. Est enim solis orbis longè ac multo amplior quam terræ sphæra, propterea sic exigente ratione luminis, corporis umbra in immensam altitudinem nequit pervenire, & sol radios suos non longè à terra iterum componit: unde dicitur sol omnia videre, quemadmodum & Homeri noto versiculo celebratum est: ἠελίοιό θ' ὃς πάντ' ἐφορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούει, & cœlum idem ἀνόχιον vocat, id est, sine nocte: in cœlum enim umbra terræ, quæ nox dicitur, pervenire non potest.*

Cum infimas sui circuli absidas plena petierit.] *Absides quid sint in planetarum orbibus, ex scholiis & figuris primo libro appositis facilè intelligitur: accepit autem Beda hoc loco absides pro circulorum commissuris, quas recentiores vocant caput & caudam draconis, Græci ἀναβιβάζοντα καὶ καταβιβάζοντα.*

Quam mira provisio creatoris ita temperavit.] *Somnus frigidis conciliatur: ergo ex re mortalium fuit, ut temporibus ac locis frigidis longior quies hominibus daretur.*

DE HEBDOMADA CAPUT VI.

HEbdomada Græcè à septenario numero nomen accepit, humana quidem consuetudine septenis solum acta diebus, sed scripturæ sacræ auctoritate multis speciebus insignis, quæ tamen cunctæ, ni fallor, ad unum finem spectant: nos scilicet admonentes post operum bonorum perfectionem in Spiritus sancti gratia perpetuam sperare quietem. Prima ergo singularis illa hebdomada, & à qua cæteræ formam capessunt, divina est operatione sublimis: quia Dominus sex diebus mundi ornatum complens, septima requievit ab operibus suis. Ubi notandum, quod non ideo senarius numerus est perfectus, quia Dominus in eo mundi opera perfecerit, sed sicut Augustinus ait: Ideo Dominus, quiomnia simul creare valebat, in eo dignatus est operari, quia numerus est ille perfectus, ut etiam per hunc opera sua probaret, esse perfecta, qui suis partibus primus impletur, id est, sexta & tertia, dimidia, quæ sunt unum, duo & tria, & simul sex fiunt. Ad hujus exemplum divinæ hebdomadis secunda hominibus observantia mandatur, dicente Domino: Sex diebus operaberis, facies omnia opera tua, septimo autem die sabbati Domini Dei tui non facies omne opus servile in eo. Sex enim diebus fecit Deus cœlum & terram, mare & omnia, quæ in eis sunt, & requievit in die septimo. Quæ populo Dei hebdomada ita computabatur antiquitus: prima sabbati, vel una sabbati sive sabbatorum: secunda sabbati, tertia sabbati, quarta sabbati, quinta sabbati, sexta sabbati, septima sabbati, vel sabbatum. Non quod omnes sabbatorum, hoc est, requietionum dies esse potuerint, sed quod à requietionum die, quæ suo nomine & cultu singularis excellebat, prima vel secunda, vel tertia, vel cæteræ suo quæque censerentur ex ordine. Verum gentiles cum observationem à populo Israël hebdomadis addiscerent, mox hanc in laudem suorum deflexere deorum. Primam videlicet diem Soli, secundam Lunæ, tertiam Marti, quartam Mercurio, quintam Jovi, sextam Veneri, septimam Saturno dicantes: eisdem utique monstris suos dies, quibus & errantia sidera consecrantes, tametsi diverso ordine putantes. Existimabant enim se habere à Sole spiritum, à Luna corpus, à Marte fervorem, à Mercurio sapientiam & verbum, à Jove temperantiam, à Venere voluptatem, à Saturno tarditatem: credo quia Sol in medio planetarum positus totum mundum spiritus instar calefacere, & quasi vivificare videtur: Ecclesiaste attestante, qui de ipso loquens, ait: Gyrans gyrando vadit spiritus, & in circulos suos revertimur. Luna per humoris ministerium cunctis incrementum corporibus suggerit. Martis stella, utpote Soli proxima, calore simul & natura est fervens. Mercurius perpetuo circa Solem discurrendo, quasi inexhausta sapientiæ luce radiari putabatur. Jupiter frigore Saturni & ardore Martis, hinc inde temperatur. Venus luminis venustate, quam ex solis vicinitate percipit, suo cernentes allicit aspectu. Saturnus eo tardior cæteris Planetis, quo & superior incedit. Nam XXX. annis signiferum complet, inde Jupiter XII. annis, tertius Mars II. annis, quartus Sol CCCLXV. diebus, & quadrante, infra Solem Venus, quæ & Lucifer & Vesper CCCXLVIII. diebus à Sole nunquam absistens partibus XLVI. longius. Proximum illi Mercurii sidus IX. diebus, ocyore ambitu modò ante solis exortus, modò post occasus splendens, nunquam ab eo XXII. partibus remotior. Novissima luna XXVII. diebus & VIII. horis Signiferum conficiens. Hæc igitur erat stultitia Gentilium, falsa ratiocinatione subnixa, qui quasi jure primam diem Soli, quia maximum est luminare: secundam Lunæ, quia secundum luminare est, se consecrare putabant: dein ordinata alternatione tertiæ diei primam à sole stellam, quartæ primam à luna, quintæ secundam à sole, sextæ secundam à luna, septimæ tertiam à sole præponebant. Ferias vero habere clerum primus Papa Sylvester edocuit: cui Deo soli vacanti nunquam militiam vel negotiationem liceat exercere mundanam, dicente Psalmographo: Vacate & videte, quoniam ego sum Deus. Itemque Apostolo: Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus. Et primum quidem diem, qua & lux in principio facta, & Christi est resurrectio celebrata, dominicum nuncupavit: quod illi nomen jam primis Ecclesiæ temporibus fuisse inditum, testatur Joannes, qui dicit in Apocalypsi: Fui in spiritu in die dominico. Deinde secundam feriam, tertiam feriam, quartam, quintam & sextam de suo adnectens, sabbatum ex vetere scriptura retinuit: nihil veritus grammaticorum * ferulas, qui sicut Calendas, Nonas & Idus, ita etiam ferias plurali tantum numero proferendas esse decernunt. Tertia species hebdomadis in celebratione Pentecostes agitur, VII. videlicet septimanis dierum & monade, hoc est, L. diebus impleta. Qua die & Moyses ardentem conscendens in montem, legem de cœlo accepit, & Christus in linguis igneis Spiritus sancti gratiam de cœlo misit. Quarta septimi mensis erat hebdomada, qui solennitatibus præclaris penè totus expendebatur. Inter quas præcipuè dies propinationis eminebat, qua sola per annum Pontifex derelicto foris populo, sancta sanctorum intrabat, annuis antea fructibus, hoc est, frumenti, vini & olei ex ordine collectis: Significans, Jesum Pontificem magnum impleta dispensatione carnis per proprium sanguinem cœlestis regni januas ingressurum, ut appareat nunc veluti Dei pro nobis, qui foris adhuc positi, præstolamur & diligimus adventum ejus. Ubi notandum, quia sicut quidam immundi per legem prima, tertia, & septima die jubebantur lustrari, sic & primus, tertius ac septimus mensis suis quique ceremoniis extitere solennes. Quinta hebdomada septimi anni, quo toto populus ab agricolandi opere legis imperio vacabat, dicente Domino: Sex annis seres agrum tuum, septimo cessabis. Sexta, anni jubilei, hoc est, remissionis hebdomada est, quæ septem hebdomadibus annorum, hoc est, XLIX. annis texitur: qua expleta, hoc est, quinquagesimo demum anno incipiente, tubæ clarius resonabant, & ad omnes, juxta legem, possessio revertebatur antiqua.

* Regulas.

GLOS-

GLOSSÆ IN CAPUT VI. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione: auctore Brideferto Ramesiensi.

Hebdomada Græcè à septenario numero nomen accepit.] *Hebdomada Græcè, Latinè septimana, quod septem habeat mane, id est, per septem dies currat. Inter hebdomadam per b, & hebdomadam per p, hoc distat, quid hebdo est concipio, unde hebdomadæ dicuntur conceptiones: hepda verò per p, dicuntur septem. Vnde hebdomada dicitur septimana. Marcus Varro in libro, id est, de hebdomadibus septenarii numeri, virtutes varias describit. Marcus Varro homo omnium acutissimus, & sine ulla dubitatione doctissimus, 41. libros scripsit antiquitatum, inter quos sex de temporibus composuit. De quo Terentianus elegantissimo versiculo breviter ait: Vir doctissimus undecunque Varro, qui tam multa legit, ut aliquid ei scribere vacasse miremur: tam multa scripsit, quàm multa vix quemquam legere potuisse credamus. Si vis audire, quid de eo beatus Augustinus dicit, lege librum de Civitate Dei sextum. Is numerus, id est septenarius septentrionem majorem minoremque facit in cœlo: & vergilias, quas Græci pleiadas vocant, & stellas errantes. Ipse quoque zodiacus septenario numero non caret. Nam in septimo signo sit solstitium à bruma, in septimo bruma à solstitio: in septimo æquinoctium ab aquinoctio. Luna quoque pene quater septenis diebus integrum suum conficit cursum. Prima ergo singularis illa hebdomada, & à qua cæteræ formam capessiint. septem dies tantum habuit. Vbi notandum, quòd non ideo senarius numerus est perfectus, quia Dominus in eo mundi opera perfecerit, sed sicut Augustinus ait: scilicet in libro de Civitate Dei undecimo. In eo scilicet numero, id est, senario. Quia numerus ille est perfectus, id est, senarius. Par numerus est, qui dividi æquis partibus potest: ut duo, quatuor octo. Impar verò numerus est, qui dividi æquis partibus nequit, uno medio vel deficiente, vel superante: ut tria, quinque, septem, novem. Perfectus autem numerus est, qui suis partibus adimpletur, ut senarius, qui non indiget adjunctione alterius ad perfectionem. sed divisus non plus habet, quàm perfectus, nec minus. Sic & viginti octo faciunt intra centenarium, sic intra millenarium CCCCXCVI. intra X. VIII. CXXVIII. Vt etiam per hunc, scilicet senarium. Qui scilicet senarius, suis, scilicet in partibus, primus impletur. Ideo primus, quia sunt etiam alii perfecti, qui similiter implentur suis partibus. Sexta scilicet parte, id est, unum. Tertia scilicet parte, id est, duo. Et dimidia scilicet parte, id est, tria: Ad hujus exemplum divina hebdomadis, secunda scilicet hebdomada, hominibus observanda mandatur. Secunda hebdomada, quæ à prima formam accepit, septem similiter dies deinceps habuit. Verùm gentiles cum observationem à populo Israël hebdomadis ediscerent, mox hanc in laudem suorum deflexere deorum. Pagani ex pagis Athenienses dicti, ubi exorti sunt. Ibi enim in locis agrestibus & pagis gentiles lucos idolaque statuerunt, & à tali initio vocabulum pagani sortiti sunt Gentiles sunt, qui sine lege sunt, & nondum crediderunt. Dicti. a. gentiles, quia ita sunt, ut fuerunt geniti, id est, sicut in carne descenderunt, sub peccato scilicet idolis servientes, & necdum regenerati, proinde gentiles primitus nuncupabantur. Ipsi dicuntur Græcè ethnici. Ethnici enim ex Græco in Latinum, interpretantur gentiles. Ethnos enim Græcè gens dicitur. Eisdem utique monstris suos dies, quibus & errantia sidera consecrantes.*

Inter cœlum terramque septem sidera pendent, certis discreta spatiis, quæ vocantur errantia, contrarium mundo agentia cursum, id est, lævum, illo semper in dextra præcipiti Et quamvis assidua conversione immensa celeritatis attollantur ab eo, rapianturque in occasus, adverso tamen tremotu per suos quaque, id est, incessus passus advertuntur, nunc infernus, nunc superius propter obliquitatem significri vagantia. Radiis autem solis præpedita, anomala vel retrograda, vel stationaria fiunt. Inter cœlum, id est, firmamentum. Terramque, id est, in aëre septem sidera. De planetis dicit: Pendent, scilicet quia non cohærent. Pendent dicit: quia non sunt fixa in firmamento, sicut cætera sidera. Sol & luna, & quinque planetæ non sunt in firmamento positæ, sed in æthere pendent: quia ergo vicinæ sunt firmamento, ideo in firmamento positæ dicuntur. Discreta, distincta. Distantia inter se, & divisa certis spatiis. Contrarium cursum, id est, lævum, id est, sinistrum agentia, quia contra mundum pergunt. Cœlum in dextrum ab oriente in occidentem flectitur, planetæ è regione ab occidente in orientem in lævum volvuntur. Quamvis agilitas cœlestis sphæræ tanta sit, ut cursus planetarum præpediat, illasque impetu suo rapiat: atque ideo videntur nobis currere ad occidentem, cum tamen semper ferantur ad orientem. Nam cursum suum nunquam amittunt, licet ad cursum sphæræ cœlestis videantur ferri. Iste locus variè intelligitur. Primum enim sic: Cum enim homo convertit faciem ad solis occasum, sinistra pars illius de australi parte erit, contra quam partem omnes planetæ currunt ab occasu ad ortum. Vel etiam terra, quæ vocatur mundus, scilicet fingitur, scilicet homo supinus, cujus caput ad orientem est, pedes verò ad occasum, contra cujus sinistram manum omnes planetæ currunt. Vel etiam omne, quod est contrarium, lævum dicitur: quia ergo contra mundum currunt, ideo dicuntur currere in lævum. Illo scilicet mundo, qui semper in dexteram partem volvitur. Præcipiti, id est, volubili. Assidua, id est, continua; quia mundus in unaquaque die circa terras advolvitur cum sua nocte vigintiquatuor horis, item: Sol & luna cæteraque planetarum stellæ non sunt fixa in cœlo, & cætera sidera: sed in aëre feruntur, quæ Græcè planetæ, Latinè autem sidera errantia nuncupantur: non quod ipsa errent, quæ cursus suos secundam divini imperii dispensationem peragunt, sed nos errare in sui motus investigatione faciant, cum interdum in austrum, interdum septentrionem: plerumque ut quidam dicunt, contra mundum, non nunquam cum mundo feruntur. Item: Sidera errantia, quæ sunt septem, non semper in eodm loco, ubi pridie fecerant ortum, faciunt vel occasum: sed modò ad ultimæ zonæ brumalis descendunt, modò ad altæ zonæ solstitialis ascendunt, modò mediam zonæ æquinoctialis lineam repetunt. Sic nimirum, sic sunt hæretici, qui lucem veritatis promittentes, nunquam in eodem statu docendi perdurant: sed modo sic, modo sic doctrinam informantes, ipsi utique quàm sit contemnenda lucis ostentatio, quam pollicentur, insinuant. Credo quia sol in medio planetarum positus, totum mundum spiritus instar calefacere, & quasi vivificare videtur, quarto circulo solis cursus est collocatus: qui proinde, quia omnibus lucidior est, medius est constitutus, ut tam supernis, quam inferioribus lucem præstet. Luna autem ideo proxima terris est posita, ut nocte nobis lumen facilius exhibeat, Ecclesiastes attestante, qui de ipso loquens ait: Ecclesiastes autem appellatur, qui tactum, id est, Ecclesiam congregat. Cohelet Hebraicè, Ecclesiastes Græcè, concionator Latinè Dictus autem concionator, eo quod concionetur ad populum, id est, loquatur: & sermo ejus non specialiter ad unum, sed ad universos generaliter dirigatur, dicens omnia, quæ in mundo cernimus, caduca & brevia esse, & ob hoc minimè appetenda. Gyrans gyrando vadit spiritus, & in circulos suos revertitur. Hujus versiculi glossam in ante capitulo 26. planiter invenies. Martis stella, ut puta soli proxima, calore simul & natura fervens. Mars, ares Græcè appellatur: ares autem virtus interpretatur. Mars quasi magna virtus vocatur. Mercurius quasi mercatorum νόεος, id est, Dominus. Inter mercatores enim sermo abundat, ideo medius dicitur inter deos & homines: sermo enim inter deos & hommes fit. Credebant enim eum aliquando esse in cœlo, aliquando in terris. Venus pulchritudine sui aspectus provocat homines ad intuendum, quæ sola planetarum præter solem & lunam umbram facere dicitur. Venus dicitur vesper & lucifer: Saturnus est à saturando dictus: quidam homo erat, ut dicunt, in Italia, qui cum divitiis suis homines fame pereuntes saturaret, Saturnus appellatus est, & in divinum raptus honorem. Iupiter ergo quasi zetos pater, id est, pater fulminum dicitur. Hæc enim est stella à circulo Saturni accipiens aquam, à Martis stella, quæ insita illam est, haurit ignem. Cum autem prægnans igne & aqua, efficitur instar humidi ligni, flamma decocti spargit fulmina in modum vagi sideris apparentia. Septem planetæ ita sunt in ordine, Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna.

Ferias verò habere clerum, primus Papa Sylvester edocuit.] *Sic legitur in Levitico cap. 23. dicentem Dominum ad Moysen: Hæ sunt feriæ Domini sanctæ, quas celebrare debebitis temporibus suis. Mense septimo, decimaquarta die mensis ad vesperam phasa Domini est: & decimaquinta die mensis hujus, solennitas azymorum Domini est, septem diebus azyma comedetis, dies primus erit vobis celeberrimus sanctusque, &c.*

Sabbatum ex veteri scriptura retinuit, nihil veritus Grammaticorum ferulas, qui sicut Calendas, Nonas & Idus, ita etiam ferias plurali tantum numero proferendas esse decernunt.] *Ferula gestamen erat Grammaticorum, ut ipso etiam gestamine monerent discipulos. ferventes & ardentes esse debere ad discendum: quia ferula igneæ naturæ est, percussus enim ea aliquis, potius calorem quam dolorem sentit.*

Tertia species hebdomadis in celebratione Pentecostes agitur.) *Hic septem dies pro uno die ponuntur, quia septies septem, quadraginta novem, additâ monade fiunt L.*

Cum complerentur dies Pentecostes.) *Malè quidam codices habent Pentecoste: nam Pentecoste nominativo casu quinquagesima dicitur: Pentecostes genitivo, quinquagesimæ: Pentecosten accusativo, quinquagesimam. Nulla autem ratio sinit loquendi ut dicamus: Cum complerentur dies quinquagesimam, sed Cum complerentur dies quinquagesimæ: vel certe sicut in Græco legitur numeri singularis. Et cum compleretur dies quinquagesimæ. At verò in precibus ejusdem diei dicendum: Et diem sanctissimam Pentecostes celebrantes, id est, quinquagesimam. A cujus verbi consuetudine putatur hujus diei solemnitas à quibusdam qui Græcam linguam nesciunt, etiam nominativo casu pentecosten appellari debere. Verùm notandum juxta historiam, quod apud antiquos pentecostes, id est, quinquagesima, quo lex data erat, ab occisione agni computabatur. Hic autem non à Domini passione, sed sicut beatus Augustinus exponit, ab ejus resurrectione dies quinquagesimæ, quo Spiritus sanctus est missus, computatur: qui redeunte signi veteris exemplo, ipse sibi manifestissimè diem Dominicum cum suo consecravit adventu, quo etiam temporis articulo verum pascha die Dominico monstravit esse celebrandum. Nam sicut hic, sic & illic in ignis visione Deus apparuit, dicente in Exodo: Totus autem mons Synai fumigabat, eo quòd descendisset Dominus super eum in igne. Hic ignis & sonus, sic & in monte utrunque erat & ignis & sonitus: sic illic fumus, hic leguntur linguæ divisæ velut ignis. Nam in ipsa datione legis & gratiæ apparet evidentissima veteris & novi testamenti distantia. Ibi plebs longè stabat territa, hic fideles lætabantur Spiritus sancti gratia accepta: illic timor, hic amor: ibi à monte terruit, hic domum intravit: ibi legem digito in lapide scripsit, hic Spiritu sancto suam gratiam in corde signavit. Lege in ante illam glossam, cujus initium est: Initium sanè & causa festivitatis, quæ etiam sic finitur, ob reverentiam resurrectionis Dominicæ tradiderunt. Quarta septimi mensis hebdomada. Quarta septimi mensis hebdomada erat, id est, Septemb. qui septimus est à Martio. Hic ponitur mensis pro una die. Septimus mensis pro septenario sui ordinis numero, hebdomada appellatur. Vel certè idem septem menses hebdomada appellantur pro septenarii numeri ratione, quæ per septem dies primam fecit hebdomadam. Sciendum namque secundum Augustinum, pontificem omni die per annum intrasse sancta sanctorum: sed non obtulisse sacrificium sanguinis, nisi tantum hac una designata die. Qua etiam ex causa memoratur semel in anno tutroisse: semel videlicet offerendo sacrificium sanguinis, qua sola per annum pontifex de reliquo foris populo, intrabat in sancta sanctorum. Una etenim tantummodo per annum solennitas erat, in qua pontifice sancta sanctorum intrante, nullum prorsus hominum intra fores templi remanere liceret, sed omnes tempore oblationis juberentur orare. Hæc autem erat statuta solennitas pascha septimo mense, decimo die mensis, quæ dies propitiationis sive expiationis vocabatur, quia videlicet et obiatu in altare holocausti victimis sanguis in sancta sanctorum ad expiandum inferebatur. Quinta hebdomada septimi anni, quo totus populus ab agricolandi opere legu imperio vacabat. Hic ponitur annus pro una die, quia isti septem anni pro septenario tantum numero hebdomadis nomine censentur. Sexta anni jubilei, hoc est, remissionis hebdomada est, quæ septem hebdomadibus annorum, hoc est, quadraginta novem annis texitur. Hic ponuntur septem anni pro una die. Anni jubilei, id est, quinquagesimi, hoc est, remissionis. Quæ septem hebdomadibus annorum texitur, id est, conficitur. Namque septem anni septies multiplicati, quadraginta novem expiicant. Ista sexta hebdomada efficitur, ex hebdomada quintæ speciei septies computata, & ideo dicitur ex septem hebdomadibus annorum. In quinta enim hebdomada continentur septem anni: mista sunt septem septies, id est, quadraginta novem. Superius enim, hoc est in quinta, annus pro una die ponitur: hic septem anni pro una die ponuntur, & in quantum ad septem hebdomades, annus pro una die ponitur: in quantum verò ad unam hebdomadam, septem anni pro una die ponuntur. Qua, scilicet sexta specie hebdomadis expleta, tubæ clarius, scilicet quam in aliis solennitatibus resonabant. Eo enim tempore veniebant omnes in civitatem, & resonabant tubæ, & servi emptitii & ancillæ dimittebantur liberi, & agri & vineæ revertebantur ad pristinum possessorem gratis. Lege in Levitico cap. 25 ubi scriptum est: Sex annis seres agrum tuum, ibique de quinta & sexta hebdomada, & de tubis ita scriptum invenies: Numerabis quoque tibi septem hebdomadas annorum, id est, septem septies, quæ simul faciunt quadraginta novem: & clanges buccina mense septimo, decima die mensis propitiationis tempore in universa terra vestra, sanctificabisque annum quinquagesimum, & vocabis remissionem cunctis habitatoribus terræ tuæ, ipse est enim jubileus. Has igitur tubas Domino jubente personabant sacerdotes, quando coram Iosue muri Hiericho funditus corruerunt. Quod mysticè in hac Ecclesia completur, in qua per septem dies, hoc est, per omne tempus hujus vitæ prædicatoribus tubam doctrinæ insonantibus, omnis fortitudo infidelium ruit.*

SCHOLIA IN CAPUT VI. BEDÆ PRESBYTERI, de temporum ratione: auctore Joanne Noviomago.

Hactenus Beda tractavit partes temporis quas facit conversio mundi, id est, naturales: deinceps prosequitur tempora, quæ sumuntur ex mystico exemplo divinæ operationis, quæ suprà dixit esse constituta ex auctoritate Dei. Est autem hebdomas seu hebdomadæ Græca vox, significans septimanam, quam accipimus pro septem dierum spatio, quæ temporis ratio neque ex mundi ambitu, neque ex stellarum cursu deprehenditur, sed divina præceptione introducta est: ut videlicet per sex dies homines operarentur profanа, septimum autem vacatione rerum externarum Deo facerent sacrum. Voluit enim ipse sex diebus mundum creasse, septimo quievit. Hujus hebdomadæ prima est sabbatum, reliqui sex ex ordine ab antegresso sabbato denominantur: ut prima sabbati, secunda sabbati, & sic deinceps: ut nos, dies Lunæ, Martis, Mercurii &c. quod gentilitium est Ecclesia feriarum nomine reliquos dies appellat, quam consuetudinem Sylvester Romanus pontifex introduxit primum.

Sed sicut Augustinus ait: Dominus qui omnia simul, &c.) *De perfectione numeri senarii & septenarii ex professo agunt Arithmetici, ut Boetius libro primo Arithmetices. Georgius Valla lib. 2. cap. 16. & 17. Vide Macrobium super somnium Scipionis lib. 1. cap. 5. & 6. Porrò de septenarii encomio multa scripta sunt à Christianis & gentilibus: à Pythagora tum Virgo, tum Minerva, tum Ameteor appellatur, quod eorum, qui intra denarium sunt, nullum gignat, nec à quoquam gignatur. Nam quatuor à binario gignitur, cum quo octonarium parit: sex autem à dyade pariter gignitur. & gignit tria, trinarius vicissim sex & novem, quinarius pariter decem: septem verò sola unitate gignitur, neque ullum alium parit, quando bis VII. efficiunt plura, quàm intra denarium continentur: hujus subtilitatis plurimis argumentis præponunt septenarium. Vide etiam A. Gallium lib. 3 cap. 10.*

Primam videlicet diem soli.) *Gentiles septimanæ diebus imposuerunt nomina planetarum, cujus rei etiam vestigium servat lingua Germanica: nam diem Dominicum à Sole, Sontag: sequentem à luna Montag: tertii & quarti dei nomina Germanica, quid sibi velint, nondum inveni: quartus à tonitruis, Donnerstag intelligitur Iovis esse: sequentis nomen à Venere corruptum est: sic tamen, ut origo remanserit. Postremus est Saturstag. Vulgò creditum est: primam diei horam, quæ est ab exortu solis, esse sub dominio ejus planetæ, unde dies nomen habet. Secundam sub eo qui sequitur terram, versus à cœlo, & sic deinceps eo ordine quo constituti sunt in cœlo, qua serie exacta ad Saturnum redemit: ut, prima hora diei Dominici, est Solis: secunda Veneris, tertia Mercurii: quarta Lunæ: quinta Saturni: sexta quæ est in meridie, Iovis. Sed hac ratione caret, neque à veteribus astrologis traditum invenio. Cur autem planetarum in dierum assignatione non sit servatus ordo, pulchrè Beda reddit rationem physicam, sumptam ex qualitate & visiderum: qua de re vide plura apud Pontanum in commentariis super C. sententias Ptolomæi, & lib. 4. de rebus cœlestibus.*

Quod Lucifer & vesper.) *Quando solem matutino ortu præcedit, Lucifer dicitur, colore candenti: quando sequitur, colore quidem refulgenti, vocatur hesperus: unde Græci hesperia vocant loca ad occidentem posita ab occasu enim semper apparet hesperus noctis initio, quam partem istinc Latini vocant vesperam. Desumsit autem hæc Beda ex 2. lib Plinii, cap. 8*

Nunquam ab eo viginti duabus partibus remotior.) *Apud Plinium legitur viginti tribus, cum quo consentiunt magis qui tradunt recentiores: quare negligentia describendi commissum vitium esse arbitror, aut Bedam memoria lapsum.*

DE

DE HEBDOMADIBUS LXX. PROPHETICIS.
Caput VII.

Septima species hebdomadis est, qua Propheta Daniel utitur, more quidem legis septenis annis singulas complectes hebdomadas, sed nova ratione ipsos annos abbrevians, duodenis videlicet mensibus lunæ singulos determinans. Embolismos vero menses, qui de annuis XI. Epactarum diebus adcrescere solent, non lege patria tertio vel altero anno singulos adjiciens, sed ubi ad duodecimum numerum augescendo pervenirent, pro integro anno pariter inserens. Hoc autem fecit non veritatis cognitionem quærentibus invidendo, sed prophetiæ more ipsum quærentium exercendo ingenium: malens utique suas margaritas à filiis clausas fructuoso sudore investigari, quàm prosusas à porcis fastidiosa despectione calcari. Verum ut hæc apertius elucescant, ipsa jam Angeli ad Prophetam dicta videamus: Septuaginta, inquit, hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & ungatur sanctus sanctorum. Nulli dubium, quin hæc verba Christi incarnationem designent, qui tulit peccata mundi, legem & Prophetas implevit, unctus est oleo lætitiæ præ participibus suis, & quod hebdomades LXX. per septenos annos distinctæ CCCC. & XC. annos insinuent. Sed notandum, quod easdem hebdomadas non simpliciter adnotatas sive computatas, sed abbreviatas asserit: occulte videlicet lectorem commonens, ut breviores solito annos noverit indicatos. Scito ergo, inquit, & animadverte ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Hierusalem, usque ad Christum ducem hebdomades VII. & hebdomades LXII. erunt, & rursus ædificabitur platea & muri in angustia temporis. Esdra narrante, didicimus: quod Neemias cum esset pincerna regis Artaxerxis, XX. anno regni ejus, mense Nisam impetraverit ab eo restaurari muros Hierusalem, templo multo ante Cyro permittente constructo: ipsum quoque opus ut dictum est, in angustia temporis perfecerit, adeo scilicet à finitimis gentibus impugnatus, ut structores singuli gladio renes accincti una manu pugnasse, altera murum recuperasse narrentur. Ab hoc ergo tempore usque ad Christum ducem hebdomadas LXX. computa, hoc est, annos duodenorum mensium lunarium CCCCXC. qui sunt anni solares CCCCLXXV. Siquidem Persæ à præfato XX. anno regis Artaxerxis, usque ad mortem Darii regnaverunt annis CXVI. Ex hinc Macedones usque ad interitum Cleopatræ annis CCC. Inde Romani usque ad XVII. Tiberii Cæsaris annum, monachiam tenuerunt annos LIX. qui sunt simul, ut diximus, anni CCCCLXXV. Et continentur circulis decennovalibus XXV. decies novies enim viceni & quini fiunt CCCCLXXV. Et qtia singulis circulis embolismi septem adcrescunt, multiplica XXV. per VII. fiunt CLXXV. qui sunt embolismi menses CCCCLXXV. annorum. Si ergo vis scire, quot annos lunares facere possint, partire CLXXV. per XII. duodecies deni & quaterni CLXVIII. XIV. ergo annos faciunt, & remanent menses VII. hos junge ad supra scriptos CCCCLXXV. fiunt simul CCCCLXXXIX. adde & menses superfluos VII. partemque XVIII. anni imperii Tiberii, quo Dominus passus est, & invenies à tempore præfinito ad ejus usque passionem LXX. hebdomadas abbreviatas, hoc est, annos lunares CCCCXC. ad ejus vero baptismum, quando unctus est sanctus sanctorum, descendente super eum Spiritu sancto sicut columba, non solum hebdomades VII. & LXII. fuisse completas, sed & partem jam septuagesimæ hebdomadis inchoatam. Et post hebdomadas, inquit, LXII. occidetur Christus, & non erit ejus populus, qui eum negaturus est. Non statim post sexaginta duas hebdomadas, sed in fine septuagesimæ hebdomadis occisus est Christus: quam ideo, quantum conjicere possumus, segregavit à cæteris, quia de hac erat plura relaturus. Nam & Christus in illa crucifixus, & à populo perfido non modo in passione, verum continuo, ex quo à Joanne prædicari cœpit, negatus est. Quod autem sequitur: Et civitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio: non ad septuaginta hebdomadas pertinet: prædictum enim fuerat, quod ipsæ hebdomades ad Christi usque ducatum pertingerent, sed scriptura prædicto adventu & passionis ipsius, quid etiam post hanc populo, qui eum recipere nollet, esset eventurum ostendit. Ducem enim venturum Titum dicit, qui quadragesimo anno Dominicæ passionis ita cum populo Romano, & civitatem, & sanctuarium dissipavit, ut non remaneret lapis super lapidem. Verum iis per anticipationem prælibatis, mox ad exponendum hebdomadæ, quam omiserat, rediit eventum. Confirmavit autem pactum multis hebdomas una. Hoc est in ipsa novissima, in qua vel Joannes Baptista, vel Dominus & Apostoli prædicando multos ad fidem converterunt. Et dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium. Dimidium hebdomadis hujus, decimus quintus annus Tiberii Cæsaris erat, quando inchoato Christi baptismate, hostiarum purificatio fidelibus paulatim vilescere cœpit. Item quod sequitur: Et in templo erit abominatio desolationis, & usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio: ad sequentia tempora respicit, cujus prophetiæ veritatem, & historia veterum, & nostrorum hodie temporum testatur eventus. Totum ideo Prophetæ testimonium ponentes, quantum facultas suppetebat, exposuimus: quia hoc & à plerisque lectoribus ignorari, & speciale genus hebdomadæ flagitare cognovimus. Falluntur autem, qui putant Hebræos annis talibus usos, alioqui tota veteris instrumenti series vacillat, nec ullius ætas tanta, quanta scripta est, debet intelligi, sed ad lunæ cursum stringi. Et Græcos quidem veteres legimus CCCLIV. diebus, annum ad lunæ cursum computantes, octavo semper anno nonaginta dies, qui nascantur, si quadrans cum undecim diebus epactarum octies componatur, pariter intercalasse, in tres videlicet menses tricenarum dierum distributos. Judæos autem nunquam, sed altero vel tertio anno mensem lunæ tertium decimum, quem embolismum vocitamus, inserere solitos, sicut notissima decimaquarta lunæ paschalis apertè ratio probat. Sciendum sanè, quod Africanus hebdomadarum cursum, quem nos in decimum septimum, vel decimum octavum Tyberii Cæsaris annum, quo Dominum passum credimus, juxta Chronicam Eusebii perduximus, ab eodem, quo nos incipiens exordio, decimo quinto ejusdem Imperatoris anno, quo eum passum credit, putat esse completum, ponens annos regni Persarum CXV. Macedonum CCC. Romanorum LX. Sed diligens lector quod magis sequendum putaverit, eligat.

GLOSSÆ IN CAPUT VII. BEDÆ PRESBYTERI,
de temporum ratione: auctore Brideferto Rameſienſi.

Septima species hebdomadis est, qua Propheta Daniel utitur.) *De septuaginta hebdomadibus abbreviatis super populum Dei, ut consummetur prævaricatio totius mundi in passione Christi, cum tulerit peccatum mundi, & justitiam adduxerit Evangelii, varia patrum est expositio. Namque Propheta Daniel tales conscripsit hebdomadas. Qua scilicet specie, more legis ideo dixit: quia similiter complectuntur in ista singulæ hebdomadæ septem annis, sicuti in sexta specie faciunt. Legaliter, id est, per legem. Annu septenis singulas scilicet ex illis septuaginta complectens, id est, colligens. Terminans, scilicet illas species. Sed nova ratione, scilicet quia ante ea non fuerat hoc factum, nisi à Daniele. Abbrevians, scilicet septuaginta annos hebdomadarum tollendo embolismos. Ipsos annos abbrevians Notandum est in hoc tenore hebdomadu, quod quamvis à Daniele spiritu prophetiæ illuminato computentur, quod communes, id est, lunares anni essent ab exitu sermonu regis Artaxerxis, usque ad Christi passionem: non sic tamen ab hominibus computabantur, sed juxta seriem*

tempo-

temporum consueto more, communium & embolismorum annorum computati sunt. Aliter enim à Propheta numerati sunt, aliter secundum seriem temporum exacti sunt. Propheta ergo Daniel nullum ibi posuit embolismum, sed omnes communes, scilicet quanquam Hebræi nostro more computent, interponentes embolismos, sicut & nos. Non ad hoc abbreviavit illos annos, ut tolleret inde embolismos. Vbi enim embolismi menses ad duodecimum numerum convenirent, ait, & conveniebat ibi cursus solis & lunæ. Pro integro anno pariter inserens, scilicet illos menses embolismos: sed in hoc illos abbreviavit, quia omnibus illis duodecim menses tantum dedit. Minores enim annos nostri, qui tredecim menses in tertio vel secundo anno habent, intulit & plures. Ergo post triginta tres annos ubi embolismi menses ad duodecimum numerum conveniunt, designavit de illis duodecim embolismis integrum annum computare, & sic in area usq; ad finem septuaginta hebdomadarum, id est usq; ad quadringentos nonaginta annos. Vnde quia non computantur in hac computatione anni tredecim mensium, sed duodecim tantum, fit, ut plures anni intelligantur nostris annis & minores. Et si aliquis secundum istam supputationem annos computaret, nulla ætas tanta intelligi potuisset, & non pauciores est computata. Hoc autem fecit, scilicet Daniel propheta more: scilicet quæ obscurè loqui consuevit. Ipsum ingenium, id est, ut exerceret suum ingenium, qui hoc quæreret: occultè videlicet lectorem commonens, ut bi eviores solito annos noverit indicatos. Non enim Daniel Propheta in hac supputatione, sicut jam supra diximus, annos posuit embolismos, sed communes. Namsi solito more annos computaret, embolismos videlicet communibus inserens, quindecim anni minus à CCCCXC. inveniretur.

Scito ergo, inquit, & animadverte ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Hierusalem usque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt: & rursus ædificabitur platea & muri in angustia temporis.] *Scito ergo & animadverte, scilicet hoc quod dico tibi: quia ab exitu sermonis Artaxerxis regis, quando dedit licentiam reædificandi muros Hierusalem. Sive ab exitu sermonis, id est, ex quo exiit sermo responsionis regis Artaxerxis, ut ædificetur Hierusalem quod fuit anno vigesimo regni ejus, petente Neemia, qui fuit ipsius pincerna, usque ad Christum ducem, id est, filium Dei, scilicet erunt hebdomades septem, id est, septem anni, qui habent annos quadraginta novem. Et rursus ædificabitur platea, scilicet & ita fuit, id est, reædificatio infrà illas septuaginta hebdomades. in angustia temporis, in spacio quinquaginta duorum dierum. A primo anno Cyri usque ad sextum annum Darii anni sunt quadraginta novem, id est hebdomades septem, in quibus totum opus templi consummatum est. Non tamen de istis hebdomadibus dicit hic. Deniq; & Iudæi in Evangelio exhac opinatione loquuntur ad Dominum: Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu tribus diebus excitabis illud? Quod ajunt, templum quadraginta sex annis ædificatum est, non primam, sed secundam illius ædificationem significant, quando filii transmigrationis sub principibus Zorobabel & Iesu filio Nave, opus quod faciebant propter impugnationem gentium vicinarum, ante quadraginta sex annos implere nequiverunt. Tot enim sunt anni à primo anno Cyri regis, qui libertatem dedit volentibus Iudæa reverti in patriam, usque ad sextum annum Darii regis, sub quo templi opus omne completum est. Anno autem secundo adventus sui, mense secundo templi fundamenta jecerunt: anno incensionis ejus juxta Africanum septuagesimo secundo, sed impedit à Samaritanis & aliis in circuitu nationibus intermissum est opus usque ad annum Darii secundum. Porrò Iosephus & alios tres annos addit, in quibus peribolus templi & quædam alia, quæ remanserant, perfecta sunt: qui additi quadraginta sex annis, faciunt quadraginta novem annos. Africanus deniq; Chronicus non à prima indulgentia Cyri, quia amplius quam septuaginta hebdomadæ sunt, & multo plus, sed ex quâ die locutus est angelus ad Daniel, has hebdomadas comprehendit, in quo non est sequendus. Debemus ergo credere magis has hebdomadas septuaginta contineri ab exitu sermonis Artaxerxis regis, quam ex quo locutus est angelus ad Daniel. Eusebius verò à sexto anno Darii, qui post Cyrum & Cambysen filium ejus regnavit in Persis, quando templi opera consummata sunt, usque ad Herodem & Cæsarem Augustum, id est, primum annum regni ejus, & Cæsaris Augusti decimum numerat septem & sexaginta duo hebdomadas, quæ faciunt annos CCCCLXXXIII. quando Christus, hoc est, Hircanus pontifex novissimus de genere Machabæorum ab Herode jugulatus est, & cessavit juxta legem Dei pontificum successio. Non ergo ad istum Christum anni completi creduntur, licet hoc Eusebius dicat: sed ad Christum redemptorem mundi hebdomades septem & sexaginta duo erunt. Hebdomades septem quadraginta novem anni: hebdomades LXII. CCCCXXXIII. iunge ergo quadraginta novem, & CCCCXXXIII. ad novissimam hebdomadam, quæ similiter ut cætera, septem continet annos, fiunt anni CCCCXC. lunares, Eusebius Pamphilus dicit. Nec nos moveat, quod primum numerantur septem hebdomades, & postea sexaginta duo, & rursum unaquæque in duas partes dividitur. Est enim hoc idioma, id est, proprietas sermonis Hebraici, & antiquorum sermonis Latini, ut ante minorem numerum supputent, & postea majorem. Verbi gratia: Nos juxta proprietatem linguæ nostræ nunc dicimus, Abraham vixit annos centum septuaginta quinque, illi econtrariò loquuntur: Vixit Abraham annis quinque, & septuaginta & centum. Non igitur ut legitur, ita impletur, sed ut totum pariter supputatur, ita finem accipit. Lege expositionem visionis decimæ, & audi, quid in ea beatus Hieronymus de isto numero dicit. Adde & menses superfluos septem, partemque octavi decimi anni imperii Tiberii, quo Dominus passus est. Notandum in hoc loco, quod si terminus hujus hebdomadis prophetiæ à mense Nisan, id est, à luna paschali, in quo sermo regis exivit, ut iterum ædificaretur Hierusalem usque in illum Nisan, in cujus decimaquinta luna passus est Christus: & inter hos duos terminos non inveniuntur amplius, quam CCCCLXXXIX. anni, & menses septem: ideoque desunt quinque menses, ut impleatur ultimus annus, unde hi quinque menses adjiciuntur. Si ex parte decimi septimi anni, ergo non in numero hebdomadarum continentur, quia post Christi passionem sunt, nisi fortè ita putandi sunt anni hujus hebdomadis, ut incipiant numerari à Calendis Ianuariis, quæ præcesserant Nisan exitu sermonis, & finem habeant Calendis Ianuariis ante Nisan Dominicæ passionis, ut sit illa pars, quam adjici jubet, de decimo septimo anno Tiberii ab ipsis Calend. Ianuar. in quibus finitus est numerus annorum usque ad ipsam Dominicam passionem. Sed si ita est, in ejusdem quæstionis revolvimur difficultatem. Nihil enim interest, utrum ante annum post hebdomadas quinque menses adjiciantur, quia in visceribus eorum non invenitur. Sunt autem quidam, qui volunt hanc quæstionem ita solvi, ut suppleantur quinque menses, ex bissextilibus omnium annorum quadrantibus, & embolismis mensibus. Si enim colliges embolismos omnium annorum menses, & si omnes diviseris in aquas partes, ut altera pars eorum triginta habeat dies, altera vero, unde triginta remanebit tibi multum. Sunt enim embolismi menses omnium annorum centum septuaginta quinque. Dimidium enim eorum LXXXVIII. ex quibus colligis totidem dierum numerum, id est, ex singulis mensibus singulos dies, qui fiunt octuaginta octo dies. Item vide quadringentos septuaginta quinque annos, quot habeant bissextiles dies. Quadringenti anni centum bissextiles dies habent septuaginta quinque anni octodecim dies, qui fiunt simul CXVIII. Hu adde suprascriptos embolismorum dies octuaginta septem, fiunt simul CCV Hos divide per menses, id est, per triginta dies, Sexies triginta, centum octuaginta sunt, & remanent viginti quinque, vel etiam viginti octo. Si volueris trahere tres dies ex sex mensibus tricenorum dierum. Sex ergo menses faciunt & viginti octo dies. Non solum autem quinque menses implere potes, sed etiam quinquaginta octo dies tibi remanent, & in visceribus hebdomadarum totum annorum numerum invenisti. Sed & hoc mihi simpliciter placet, ut numerus prophetica hebdomadis non in integru annu, sed in septem mensibus finiatur. Et hoc maluit divina providentia, ut septenario mensium numero totius spacii perfectio indicaretur, in cujus fine gratia septiformis spiritus mundo illuxit.*

Confirmavit autem pactum multis hebdomadibus, una, &c.] *Confirmabit autem pactum, id est, constitutionem & legem Dei. Vna hebdomada, id est ipsa novissima, in qua Ioannes Baptista, vel Dominus & Apostoli prædicando multos ad fidem converterunt. Multis hebdomadis, de illis sexaginta novem dicit, unde ultima remansit, sicut dixi. Et in dimidio hebdomadis deficiet hostia, id est, sacrificia Iudæorum, quasi dixisset: Antequam septuagesima hebdomada finiatur, desinet sacrificium Iudæorum: quia quando cœpit Christus prædicare ac baptizare, cœperunt vilescere Iudæorum sacrificia. Tribus igitur annis & sex mensibus juxta Evangelistam Ioannem Christus Evangelium prædicavit & confirmavit veri Dei cultum multis, haud dubium quin Apostolis & credentibus, quando post passionem Domini in dimidia rursum hebdomada defecit hostia & sacrificium. Totum ideo Prophetæ testimonium ponentes, quantum facultas suppetebat, exposuimus. Testimonium Prophetæ, scilicet quod ab Angelo audivit flagitare, scilicet: illos exponeremus annos tali-*

bus, id est, taliter abbreviatis. Alioquin, scilicet si Hebræi tales annos habuissent, tota veteris instrumenti series vacillat. Nec ullius ætatis tanta, scilicet quanta in veteri testamento scripta est, intelligi potuisset, dum omnis ætas secundum majores & minores annos est computata.

Sciendum sanè, quod Aphricanus hebdomadarum cursum.] *Aphricanus scriptor temporum hebdomadarum fuit. Idem quoque Aphricanus scribit ad Aristidem quendam de ea, quæ videtur Evangeliorum dissonantia, & cur Matthæi & Lucæ in generatione Christi seratur diversa conscriptio: ubi ostendit evidentissimam utriusq; consonantiam, sicut in primo Ecclesiasticæ historiæ libro capitulo sexto beatus Hieronymus docet. Chronica Græcè dicitur, quæ Latinè temporum series appellatur, qualem apud Græcos Eusebius Cæsariensis Episcopus edidit, & Hieronymus presbyter in latinam linguam convertit. Chronos enim Græcè, Latinè tempus interpretatur.*

SCHOLIA IN CAPUT VII. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione : auctore Joanne Noviomago.

Septima septies hebdomadis.] *Propheticè Daniel prædixit tempus Dominicæ passionis per annorum hebdomadas, quas Beda luculenter ac doctè hoc capite explicat. Sudarunt etiam nostra ætate quidam in ejusdem libelli expositione. Porrò apud Danielem locus est notus.*

DE HEBDOMADA ÆTATUM SECULI. CAPUT VIII.

OCtava species hebdomadis uniformis, & sola sine circuitu revolutionis extans, ad figuram per omnia primæ hebdomadis labentibus hujus seculi conficitur ætatibus. Prima enim die facta est lux, & prima ætate homo in paradisi amœnitate locatur. Divisa luce à tenebris factum est vesperum, & separatis Dei filiis à semine nequam, non longe post natis Gigantibus corrupta est omnis terra, donec Creator pœnitens se hominem fecisse, mundum diluvio perdere disponeret. Secunda die firmamentum in medio libratur aquarum: secunda ætate arca in medio fertur aquarum: hinc fonte abyssi supportata, illinc cœli cataractis compluta, quæ habuit vesperam, quando filii Adam pedes ab Oriente moventes, qui in construenda superbiæ turre convenerant, linguarum divisione multati, & ab invicem sunt dispersi. Tertia die aquis in congregationem unam coactis apparuit arida, sylvis herbisque decora: & tertia ætate firmatis in cultu dæmonum nationibus, Abraham Patriarcha cognationem patriamque deserens, sanctorumque semine fœcundatur. Advenit & vespera, quando gens Hebræa malis coacta prementibus contra Dei voluntatem regem sibi petit, qui mox ordinatus primo Domini sacerdotes Prophetasque trucidat, postmodum ipse cum tota gente gladio periit Allophilorum. Quarto die cœlum luminaribus ornatur: quarta ætate gens illa cœlesti fide inclyta, regno David & Salomonis gloriosa, templi etiam sanctissimi altitudine totum nobilitatur in orbem. Sed accepit & vesperam, quando crebescentibus peccatis regnum illud à Chaldæis dissipatum, templum dirutum, & tota gens est Babyloniam translata. Quinta die pisces avesque aquis eductæ, hi patriis manent undis, illæ aera terramque pervolant: quinta ætate multiplicatus in Chaldæa populus Israel, pars cœlestium desideriorum pennis fulta Hierosolymam petunt, pars volatu destituta virtutum inter Babyloniæ fluenta residet. Successit & vespera, quando imminente jam Salvatoris adventu gens Judæa propter scelerum magnitudinem Romanis tributaria facta, insuper & alienigenis est regibus pressa. Sexta die terra suis animantibus impletur, & homo primus ad imaginem Dei creatur, moxque ex ejus latere dormientis sumpta costa fœmina fabricatur: sexta ætate præconantibus Prophetis filius Dei in carne, qui hominem ad imaginem Dei recrearet, apparuit, qui obdormiens in cruce, sanguinem & aquam de latere, unde sibi Ecclesiam consecraret, emanavit. Hujus ætatis vespera cæteris obscurior in Antichristi est persecutione ventura. Septima die consummatis operibus suis Deus requievit, eamque significans sabbatum nuncupari præcepit, quæ vesperam habuisse non legitur. Septima ætate justorum animæ post optimos hujus vitæ labores in alia vita perpetuo requiescunt, quæ nulla unquam tristitia maculabitur, sed major insuper resurrectionis gloria cumulabitur. Hæc ætas hominibus tunc cœpit, quando primus martyr Abel, corpore quidem tumulum, spiritu autem sabbatum perpetuæ quietis intravit. Perficietur autem, quando receptis sancti corporibus in terra sua duplicia possidebunt, lætitia sempiterna erit eis, & ipsa est octava, pro qua 6. Psalmus inscribitur, credo quia in sex hujus seculi ætatibus pro septima vel octava illius seculi ætate est supplicandum. In qua quia justi gaudia, sed reprobi sunt supplicia percepturi, Psalmus hic ingenti pavore incipit, currit, finitur: Domine ne in ira tua arguas me, &c.

GLOSSÆ IN CAPUT VIII. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione : auctore Brideferto Rameſienſi.

Octava species hebdomadis uniformis, & sola sine circuitu revolutionis extans.) *Vniformis non varia, quia non variatur tempus in ea. Et sola, scilicet quia omne tempus continetur in ea. Sine circuitu, quia non revolvuntur tempora in ea. Vniformis dicitur, quia non habet nisi unam formam temporis. Non enim iteratur tempus in ea, sed omne tempus continet in se. Ad figuram, id est, ad exemplum primæ hebdomadis, scilicet in qua creatus est mundus, & omnia quæ in eo sunt.*

Non longè post natis gigantibus, corrupta est omnis terra, donec creator pœnitens se hominem fecisse, mundum diluvio perdere disponeret.] *Dicitur Deus pœnitens, sicut scriptum est: Pœnitet me fecisse hominem super terram. Et rursum: Pœnitet me, quod constituerim regem Saul in Israel. Quomodo est pœnitens, qui id quod semel fecerit, se fecisse nequaquam dolet? Pœnitere dicitur, cui id quod fecit, displicet: & hæc contra mutando aliquid aliud facit. Et quia ipse immutabilis, id quod voluerit, mutat, pœnitere dicitur: quamvis rem mutet, consilium non mutat. Lege in moralibus sancti Gregorii librum vigesimum, in quo hæc sacra verba continentur: Qui in construendam superbiæ turrim convenerunt, linguarum divisione mutati, & abinvicem sunt dispersi. Haimo: Babylon civitas fuit Chaldæorum metropolis, & potentissima, tantæque magnitudinis, sicut Herodotus narrat, & multi alii historiographi Græcorum, ut ab angulo in angulum extenderetur per quadrum sedecim millia passuum, id est simul sexaginta quatuor, qui faciunt leucas quadraginta duas, & duas partes unius: & est ædificata à regina, quæ dicta est Semiramis, in cujus medio est arx sive capitolium. Turris quam ædificaverunt filii Adam post diluvium, antequam dividerentur per universum orbem, quæ terris dicitur tenere in altitudinem tria millia passuum, hoc est, leucas duas, paulatim de lato in augustias coarctata, ut pondus imminens facilius à lateribus sustentetur. Et quia ibi confusum est labium universæ terræ, vocatur Hebraicè Babel, Græcè Babylon. Isidorus: Linguarum diversitas exorta est in ædificatione turris post diluvium. Nam priusquam superbia turris illius in diversos signorum sonos humanam divideret societatem, una omnium nationum lingua fuit, quæ Hebræa vocatur, qua Patriarchæ & Prophetæ usi sunt non solum in sermonibus suis, verumetiam in literis sacris. Initio enim quot gentes, tot linguæ fuerunt. Deinde plures gentes quam linguæ, quia ex una lingua multæ sunt gentes exortæ. Lingua enim dicta in hoc loco pro verbo, quæ per linguam fiunt: genere locutionis illo, quo is, qui efficit, per id quod efficitur, nominatur, sicut os dici solet pro verbo, & sicut manus pro literis. Septima die consummatis operibus suis Deus requievit, eamq; sanctificans sabbatum nuncupari præcepit.*

Auguſti-

Augustinus in libro 11. *de Civitate Dei*: *Cum verò in die septimo requievit Deus ab omnibus operibus suis, & sanctificat eum, neque aquam est accipiendum pueriliter, tanquam Deus laboraverit operando, qui dixit & facta sunt: verbo intelligibili & sempiterno, non sanabili & temporali, sed requies Dei requiem significat eorum, qui requiescunt in Deo, sicut lætitia domus lætitiam significat eorum, qui lætantur in domo. etiamsi non eos domus ipsa, sed alia res aliqua lætos facit. Similiter cum læta epistola dicitur, significans eorum lætitiam, quos legentes efficit lætos. Convenientissimè igitur cum Deum requievisse prophetica narrat auctoritas, significat eos, qui in illo requiescunt, & quos facit ipse requiescere. Hoc etiam hominibus, quibus loquitur, & propter quos utiq; conscripta est promittente prophetia, quod etiam ipsi post bona opera, quæ in eis & per eos operatur Deus, si ad illum prius in ista vita per fidem quodammodo accesserint, in illo habebunt requiem sempiternam. De septenarii porro numeri perfectione jam superius scriptum habemus.*

Perficietur autem, quando receptis sancti corporibus in terra sua duplicia possidebunt, lætitia sempiterna erit ejus.] *In terra sua, hoc est, in terra viventium & mansuetorum. Duplicia possidebunt, id est, in corpore & anima, cum perceperint immortalitatem & incorruptionem in corpore, & incommutabilitatem in anima, & lætitia sempiterna erit eis.*

ITEM UNDE SUPRA.

In ipso quidem principio conditionis facta sunt cœlum & terra, angeli, aer & aqua de nihilo. Die verò prima facta est lux, & ipsa de nihilo. Secundo, firmamentum in medio aquarum. Tertia species maris & terræ, cum eis quæ terræ radicitus inhærent. Quarta, luminaria cœli de lumine primo die facto. Quinto, natatilia & volatilia de aquis. Sexto, reliqua animalia de terra: & homo carne quidem de terra, anima verò de nihilo creatus, qui in paradiso, quem Dominus à principio plantaverat, constituitur. Septimo Dominus requievit, non à creaturæ gubernatione, cum in ipso vivamus, moveamur & simus, sed à novæ substantiæ creatione.

HEPTAMERON PRIMORDIA MUNDI.

Primus in orbe dies, lucis primordia sumpsit:
Alter, splendifluis cœlum firmavit in horis.
Tertius, undivagum mare dat cum germine terræ.
Quartus, habet phœbum, lunamque & sidera cœli.
Quintus, plumigeras volucres pisces que natantes.
Sextus, quadrupedis reptans, hominesque sagaces.
Septimus, est Domino requies his rite peractis.

SCHOLIA IN CAPUT VIII. BEDÆ PRESBYTERI, DE TEMporum ratione: auctore Joanne Noviomago.

Octava species.) *Ultima species hebdomadæ est omnium seculorum ab initio temporum consummatio, cujus septimus dies requies est perennis, per infinita secula durans. Dicuntur autem hujus septimanæ partes, ætates mundi, quorum temporum rationem septem primi dies creationis typicè expresserunt: quam rem Bedæ historiarum collatione & accommodatione luculenter agit.*

DE MENSIBUS. CAPUT IX.

MEnses dicti à mensura, qua quisq; eorum mensuratur. Sed melius à luna, quæ Græco sermone μὴν vocatur: nam & apud eos menses vocantur μῆνες. Sed & apud Hebræos Hieronymo teste, luna, quam ירח nominant, mensibus nomen dedit: Unde & Jesus filius Syrach, qui utique Hebraïce scripsit, de luna loquens, ait: Mensis secundum nomen est ejus. Antiqui enim menses suos non à solis, sed à lunæ cursu computare solebant: unde quoties in scriptura sacra, sive in lege, seu ante legem quota die mensis quid factum dictumve sit, indicatur, non aliud quàm lunæ ætas significatur, à qua semper Hebræi, quibus credita sunt eloquia Dei, antiquo patrum more menses observare non cessant. Primum mensem novorum, qui Paschæ ceremoniis sacratus est, Nisan appellantes, qui propter multivagum lunæ discursum, nunc in Martium mensem, nunc incidit in Aprilem, nunc aliquot dies Maji mensis occupat. Sed rectius Aprili deputatur, quia semper in ipso vel incipit, vel desinit, vel totus includitur, ea duntaxat regula, cujus & supra meminimus, observata, ut quæ XV. post æquinoctium luna extiterit, primum sequentis anni mensem faciat: quæ verò antea novissimum præcedentis, sicque per ordinem. Secundus eorum mensis Jar Majo: tertius Sivan Junio: quartus Thamul Julio quintus Aab Augusto: sextus Elul Septembri: septimus Theseri Octobri, quem propter collectionem frugum, & celeberrimas in ipso festivitates novum annum appellant. Octavus Maresuan, Novembri. Nonus Casseu, Decembri. Decimus Tebeth, Januario. Undecimus Sabath, Februario. Duodecimus Adar, Martio simili ratione comparatur. Quos videlicet menses propter lunæ circulum, qui XXIX. semis diebus constat, tricenis undetricenisque diebus alternantes, secundo demum vel tertio anno exacto, mensem superfluum, qui ex annis XI. Epactarum diebus confici solet, intercalant. Unde nonnullo moveor scrupulo, quomodo majores nostri diem, qua lex data est, quæ est tertia mensis tertii, quinquagesimam ab agni occisione computent, ponentes videlicet primi mensis residuos dies numero X. & VII, quia tredecim priores fuerant ante Pascha transacti, secundi XXX. tertii III. qui fiunt simul dies L. cum constet duos menses lunares non LX. sed LIX. diebus terminari. Ideoque si paschalis mensis XXX diebus computatus, XVII. sui cursus dies post pascha retinuerit, secundum jam mensem non XXX sed XXIX. diebus debere concludi, ac per hoc in summa temporis memorati non plusquam XLIX. dies inveniri: nisi forte putandum est synecdochicῶς, quæ est regula sanctæ scripturæ frequentissima, à parte totum computari. Verum hæc utcunque acta, vel computata fuerint, claret tamen Hebræos ad lunæ cursum suos menses observare consuesse. Nec aliter in Genesi recte sentiendum, ubi Noe cum suis XVII. die secundi mensis arcam ingressus, & XXVII. ejusdem mensis die post diluvium egressus asseritur, quam annum solis integrum, hoc est, CCCLXV. dierum esse descriptum: quia videlicet luna, quæ præsenti anno, verbi gratia, per Nonas Majas septimadecima existit, anno sequente vicesimaseptima pridie Non. Majas occurret. Notandum sanè, quod nimium falluntur, qui mensem definiendum, vel ab antiquis definitum autumant, quamdiu luna Zodiacum circulum peragat, quæ nimirum, sicut diligentior inquisitio naturarum edocuit, Zodiacum quidem XXVII. diebus, & VIII. horis, sui verò cursus ordinem XXIX. diebus, & XII. horis, salva sui saltus ratione conficit. Ideoq; rectius ita definiendum, quod mensis lunæ sit luminis lunaris circuitus, ac redintegratio de nova ad novam. Solaris autem mensis digressio sit solis per duodecimam partem Zodiaci, id est, signiferi circuli, quæ XXX. diebus & decem semis horis impletur, viginti videlicet duabus horis ac dimidia, lunari mense productior, è quibus XI. Epactarum dies & quadrans annuatim subcrescere solent: duodecies enim viceni & bini CCLXIV. faciunt, quas esse horas XI. dierum hinc facile patet, quia undecies viceni & quaterni eandem summam conficiunt. Porro duodecies semis sex faciunt, quæ annuæ sunt horæ quadrantis: siquidem

luna 12. suos menses 11. diebus, ut dictum est, & quadrante breviores totidem solis mensibus agens, in iisdem peragendis tredecies Zodiaci ambitum lustrat. Sed in utroque mense computando, consuetudo, vel auctoritas, vel certe compendium calculandi naturæ prævaluit: nam non solum lunæ menses, quod calculandi necessitas cogit, tricenis undetricenisque diebus ordinant, sed & lunam superfluam, quæ juxta naturæ rationem in fine anni debuerat intercalari, plerique ubilibet intercalant, & quod est gravius, tantum inter se calculatores dissident, ut uno nonnunquam eodemque die hic quartamdecimam, ille quintamdecimam, alius sextamdecimam adseverent lunam esse putandam, nec non & solis annuos menses dissimilima regula diverso quæque gens ordine metitur. Denique Ægyptii, qui primi propter ocyorem lunæ discursum, ne videlicet error calculandi ejus velocitate gigneretur, ad solis cursum, cujus motus tardior facilius poterat comprehendi, suos menses putare cœperunt, sumpto ab autumni tempore primordio, tricenis hos produntur includere diebus, quorum primus mensis Thoth, 4. Cal. Septembrium: secundus Phaofi, 4. Cal. Octob. tertius Athir, 5. Cal. Novembr. quartus Chocac, 5. Cal. Decembrium: quintus Tybi, 6 Cal. Januarium: sextus Mechir, 7. Cal. Februarium: septimus Phamenoth, 5. Cal. Martiarum: octavus Pharmuthi, 6. Cal. Aprilium: nonus Pacho, 6. Cal. Majarum: decimus Fauni, 7. Cal. Juniarum: undecimus Epiphi, 7. Calend. Juliarum: duodecimus Mesor. 8. Calend. Augustarum die sumit exordium: quem decimo Cal. Septembrium die terminantes, residuos quinque dies ἐπαναγομένας, vel intercalares, sive additos vocant, quibus etiam quarto anno diem sextum, qui ex quadrantibus confici solet, adnectunt. Unde fit, ut eorum anni primi ab bissexto tertio Cal. Septemb. cæteri vero 4. Cal. eorundem die sortiantur initium: ipsi autem bissextiles anni 4. cæteri 5. Cal. memoratarum die terminentur. Porro dissonantia, quam bissextilibus annis à tempore intercalati ab eis quadrantis dicimus oriri, non ante nostræ tempus intercalationis, quæ fit sexto Cal. die Martiarum, in computo lunæ, vel earundem festivitate dierum potest cum nostri anni curriculo recipere concordiam: sed idem dies festus eadem luna, verbi gratia septima, quæ apud nos secunda sabbati, apud illos tertia sabbati computantur, & cætera in hunc modum.

GLOSSÆ IN CAPUT IX. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: auctore Brideferto Ramesiensi.

Menses dicti à mensura, qua quisq; eorum mensuratur: sed melius à luna, quæ Græco sermone Mene vocatur.] *Neo novum, Mene Græcè dicitur luna, à quo nomen componitur neomenia, id est, exordium novæ lunæ. Et à Mene, quæ dicitur luna, vocatur mensis apud illos, qui initium Calendarum non juxta solis cursum & diversa mensium spacia, sed juxta circuitum lunæ incipiunt & terminant, ut Hebræi faciunt. Hieronymus: Neomenia mensis exordium est, quod nos secundum latinæ linguæ proprietatem Calendas possumus dicere. Verum quia apud Hebræos mensis secundum lunæ cursum supputatur, & apud Græcos Mene luna dicitur, neomenia quasi nova luna dicitur. Unde & Iesus filius Syrach, qui utiq; Hebraicè scripsit, de luna loquens, ait: Mensis secundum nomen est eius. In libro Ecclesiastico ita scriptum habetur: Luna ostensio temporis, & signum ævi. Mensis secundum nomen ejus. Primum nomen lunæ, Mene. Secundum nomen lunæ mensis, id est Iaret, qui & Majus dicitur. Duodecimus Adar, Martio simili ratione comparatur. Ideo dicit simili ratione: quia ipsa luna, quæ comparatur Majo, aliquando incipit in Aprilem, & finitur in Majo: aliquando inchoat in Majum, & extinguitur in Iunio: aliquando infra ipsum Majum incipit & definit, totaq; includitur: sicq; de reliquis mensibus intelligendum est.*

Unde nonnullo moveor scrupulo.) *Vnde, scilicet quia taliter alternantes menses lunares, id est, unus trigenus, alter undetrigenus. Nonnullo, id est, plurimo, maximo. Moveor, scilicet ego Beda. Scrupulo, id est, ambiguitate. Majores nostri, id est Hebræi, qui ad lunam computant diem, qua lex data est, quæ est tertia mensis tertii. Iudæi immolaverunt in Ægypto agnum decimaquarta luna primi mensis, in æquinoctio vernali, quod fuit primum pascha. Et Christus immolatus est decimaquinta luna primi mensis, quod fuit secundum pascha. Quintamdecimam lunam expectavit, ut primum pascha, id est, decimamquartam lunam cum suis discipulis celebraret. Et Iudæi acceperunt legem in tertia luna tertii mensis, id est, quadragesima nona die, à decimaquarta luna primi mensis. Et Apostoli acceperunt Spiritum sanctum in quadragesimo nono die Dominicæ resurrectionis. Et ideo apparet, quia non in una die, nec in una luna celebramus pascha, & pentecosten nos & illi, in proximo tamen celebramus. Quæ est tertia, scilicet mensis tertii, id est Iunii: scilicet ab illo, ubi plenilunium est post æquinoctium, qui est semper mensis paschalis. Quinquagesimam, scilicet ab agni occisione, id est, à decimaquarta Calend. Maji. Computent scilicet Hebræi. Primi mensis, scilicet Paschalis, id est, Aprilis. Residuos dies, scilicet ab agni occisione, id est, pascha. Iam superius, id est, in octavo capite de die ab agni occisione scripsimus, secundum jam mensem non trigesimum, sed undetrigesimum debere concludi. Priscianus in libro de figuris numerorum. Vndeviginti dicimus pro novendecim, id est, unum deest de viginti. Horatius in secundo Sermonum:*

Vndeoctuaginta annos natus cui stragula vestis.

Vndeoctuaginta dicit, id est, septuaginta novem annos habens ætatis, hoc est, octuaginta unde unum. Duodeviginti dicuntur pro octodecim. Vndetriginta pro viginti novem, & his similia.

Nisi fortè putandum est, synecdochicos, quæ est regula sanctæ scripturæ frequentissima, à parte totum computari.) *Synecdochicos adverbialiter. Quæ scilicet species est regula à parte totum, scilicet ut intelligantur per quadraginta novem, quinquaginta. Synecdochicos enim dicuntur esse quinquaginta. Habent enim hunc morem scripturæ, ut à parte totum ponant, maximè in temporibus.*

Nec aliter in Genesi sentiendum est.) *Nec aliter, scilicet quamvis computent Hebræi ad lunam suos menses. Vbi Noe cum suis, scilicet filiis & uxoribus. Ita legitur in Genesi cap. 7. Anno sexcentesimo vitæ Noe, mense secundo, rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, & in articulo diei illius ingressus est Noe cum suis in arca. Ac deinde: Mense secundo, septima & vigesima die mensis aresacta est terra, & Noe egressus est de arca. Sed dicit sanctus Hieronymus in libro Hebraicarum quæstionum: ararat, Armenia. Siquidem in montibus Ararat arca post diluvium sedisse perhibetur, & dicuntur ibidem usque hodie ejus manere vestigia: quia videlicet luna, quæ præsenti anno (verbi gratia) per nonas Majas decimaseptima extitit, anno sequenti vigesimaseptima, secunda Non. Maji occurret. Pridie Nonas dicit, & non Nonas: quia feriam quærit, non appellationem. In ipsa enim feria, in qua Nonas Majas appellat hoc anno, appellabit in sequenti anno, in eadem feria pridie Nonas Majas. Feria enim manet, appellatio tamen de die in diem in unoquoque finitur: unde fit ut ista appellatio, quæ præsenti anno in prima feria est, in futuro anno sit in secunda: si autem bissextus fuerit, sit etiam in tertia. Sic & solennitates & anniversaria de die in diem cum appellatione in anno mutantur. Hæc est enim causa, quæ facit illam appellationem mutari. Annus solaris habet dies trecentos sexaginta quinque. Divide illos per septem, remanet unus, & in bissextili anno remanent duo. Quæ una dies vel duo in bissextili anno, dum septenarium numerum transcendunt, faciunt illam mutationem. Et quamvis illa mutatio appellationis de die in diem sit in anno, non tamen plures appellationes sunt quàm feriæ: quia etsi mutetur appellatio de feria in feriam, non tamen supercrescit super ferias. Quæ nimirum sicut diligentior inquisitio naturarum edocuit, Zodiacum quidem viginti septem diebus & octo horis, sui vero cursus ordinem viginti novem diebus, & duodecim horis salva sui saltus ratione conficit. Lege in supra capite 16. quia meliorem glossam super istum versiculum invenire non potui. Sed in utroq; mense computando, consuetudo vel auctoritas, vel certè compendium calculandi naturæ prævaluit. Natura est, ut mensis solaris habeat triginta dies, & decem horas, & dimidiam: consuetudo tamen vel auctoritas, vel compendium, ut triginta dies habeat. Natura etiam est, ut mensis lunaris habeat viginti novem dies, & dimidium: consuetudo tamen vel auctoritas, vel compendium, ut viginti novem dies habeat, vel etiam triginta. Et quod est gravius, tantum inter se calculatores dissident, id est,*

discordant, ut nonnunquam eodemq; die: hic, scilicet Anatholius decimamquartam: ille, id est, Dionysius, decimamquintam: alius, id est, Victorius, decimamsextam, asseverent lunam esse putandam, id est, computandam, scilicet propter insertionem emboliſmi, quia ubi iste facit emboliſmum, ille non facit. Vnde fit, ut eorum anni primi à bissexto tertio Calend. Septemb. Quidam enim bissextum & saltum lunæ diverse ponunt. Alii enim antè, ut Anatholius, Victorius, & alii post, ut nos. Illi autem, qui quarto Calend. Septemb. bissextum faciunt, habent in quarto idus Decembr. decimamquartam lunam: & illi qui saltum, decimamsextam: & illi qui neutrum, decimamquintam. Verbi gratia: Est nunc, scilicet apud nos ultimus decennovenalis cycli annus, qui habet octodecim epactas, quas junges regularibus decimoquarto Augusti, & invenies secundam lunam in Calend. Augusti, quam facies ascendere tricesimam, quarto Calend. Septembr. propter bissextum, qui ibi ponitur, tertio Calend. primam, secundo Calend. secundam Calend. Septemb. tertiam, & sic computando debes pervenire usq; quartum Id. Decemb. & invenies ibi in eadem die apud illum, qui fecit bissextum, decimamquartam lunam: & apud illum, qui fecit saltum, decimamsextam: & apud illum qui neutrum fecit, quintamdecimam. Bissextus enim unam ætatem minuit, & saltus unam in antea crescit. Bissextus. n. crescit lunam, & decrescit ætatem. Saltus autem decrescit lunam, & crescit ætatem, & in sequentibus mensibus videtur illa ætas crescere vel decrescere. Porro dissonantia quam bissextilibus annis à tempore intercalati, ab eis quadrantis dicimus oriri: causa ejus dissonantiæ est intercalatio apud Græcos quarto Calendarum Septembrium die. Semper enim absq; bissextilibus annis quartus Calendarum Septembrium primus anni eorum dies est: in bissextilibus autem annis ultimus est ille dies, id est, quarto Cal. Septemb. Nam dies quadrantis ineo intercalatur. Ideoq; solennitas, quæ à nobis celebratur, quarto Calend. Septemb. apud illos, id est, Ægyptios, tertio Calend. celebratur. Et à tempore ipso intercalati ab eis quadrantis, eadem diversitas perseverat usque ad tempus nostræ intercalationis. Verbi gratia: Vna eademq; solennitas, quæ apud nos hodie celebratur, apud illos in crastinum pervenit. Similiter & una eademque ætas lunæ (verbi gratia) septima, quæ apud nos prima sabbati, apud illos secunda sabbati, septima erit. Sed notandum, quod non simul incipiunt, diversitas festivitatum, & lunæ ætatum. Nam festivitatum diversitas à quarto Calend. semper incipit, ætatum autem diversitas lunæ à luna Augusti mensis oritur. Omnibus enim bissextilibus annis apud illos triginta dies habet, apud nos autem undetriginta. Vnde fit diversitas inter nos & illos usque sextum Calend. Martiarum, ætatum autem diversitas in luna Februarii mensis finem accipit, quæ apud nos in anno bissextili triginta dies habet, apud illos undetriginta.

ITEM UNDE SUPRA.

Mensis lunaris incremento lunæ senioq; conficitur, dum viginti novem semis diebus paulò plus quam zodiacum peragit: sed facilitas computandi tricenis & undetricenis diebus lunæ menses alternat, solaris autem mensis viginti duabus horis est amplior: ex quibus 11. epactarum dies accrescunt, quibus sol lunæ cursum singulis annis exuperat: duodecies enim viceni & bini ducentos saxaginta quatuor faciunt, & undecies viceni & quaterni eundem numerum complent. Sed Hebræi menses à luna nascente Romani à Calendis incipiunt, Ægyptii à quarto Calendarum Septembrium usq; in nonum Calendarum earundem in triginta diebus suos menses putantes, residuos quinque dies intercalares appellant. Qui primi ad solis cursum menses terminare cœperunt, ne lunæ velocior & dubius cursus impedimenti eis faceret calculandi. Pleriq; autem asserunt Cingium Sabinorum regem prius annum in menses divisisse, Idus Calendasq; ut intercalares dies instituisse. In codicibus autem sanctarum scripturarum duodecim menses fuisse, anni etiam ante diluvium ostendunt. Sic enim ibi legitur: Aqua autem minuebatur usq; ad undecimum mensem. Vndecimo autem mense prima die mensis, apparuerunt cacumina montium. Sic enim tunc dinumerabantur menses, sicut & nunc: sed non quos Calendæ, sed quos luna cœpta & finita concludit: Calendas autem dicimus à colendo dictas, apud antiquos enim semper mensium principia colebantur. Idus quoque dictæ à diebus, & nonæ à nundinis. Menses autem apud Latinos ex Calendis sumunt principium, apud Hebræos ex lunæ nascentis recursu: apud Ægyptios autem principia mensium ante Calendas, quatuor aut sex, aut septem, aut octo dies pronunciantur. Menses dicti à mensura, ut supra.

SCHOLIA IN CAPUT IX. BEDÆ PRESBYTERI, DE TEMPORUM RATIONE: auctore Joanne Noviomago.

Menses dicti à mensura.) Hactenus hebdomadum varietates, nunc mensium rationem explicat, utpote partes majores. Sunt autem menstrua tempora, partim naturæ instituta, partim arbitrio hominum. Nam Græcorum menses ex intervallo temporis, quod est inter duo lunæ silentia, naturale tantum ex motu collectum, naturalis etiam mensis est spatium, quo sol signum aliquod absolvit, quod est dierum triginta horarum decem & semis: sed hic mensis difficilis est observationis, quod quemadmodum in lunæ conversione, ita hominum nulla manifesta nota animadvertere possunt, solem è signo uno in aliud transitum feciſſe: propterea agentes raro talibus mensibus utuntur. Vtuntur autem iis Macedones à signis cœlestibus eos denominantes, ut κριὸς mensis est seu tempus, quo sol est in signo arietis. Cujus primus dies est quinto Idus Martii, postremus tertio Idus Apriles. Sic ταῦρος, id est, taurus gemini menses sunt solares. Latinorum autem menses naturales non sunt: constant enim arbitrario numero dierum, ut Ianuarius triginta & altero, Februarius duodetriginta, Aprilis triginta diebus: Epactæ autem emboliſmi bissexti, aliæve intercalationes, etsi ex naturali motu siderum proveniunt, judicio tamen hominum aliis & aliis mensibus sunt interpositi vel appositi.

Sed melius à luna.) Menses dicuntur quasi mensa, id est, dimensa tempora, seu à Græco μὴν, quod lunam significat lingua Arcadum, & μὴν μηνὸς mensem: ipsum lunæ globum Athenienses vocant σελήνην, quod fulgorem recipiat. Priori origini, quod scilicet mensis dicatur à luna, unde natura liter provenit, Varro assentitur. Sic & Germanice vocamus mensem, ein monath, quæ vox modò significat quatuor hebdomadas, quibus lunæ cursus per Zodiacum definitur, modò mensem Romanum, ut Augustus, der Augustmonath.

Qui propter multivagum.) Anni lunares, qui constant duodecim mensibus lunaribus, breviores sunt annis solaribus, scilicet viginti duabus horis & dimidia. Hinc fit, quod apud Græcos non semper initia mensium nostris respondent, ut tamen eorum annus cum solari anno exeat, quemadmodum noster facit intercalatio epactarum.

Notandum sanè.) Confutat Beda crassum errorem de mense lunari, ne existimetur esse spacium, quo luna Zodiacum percurrit, quod sit diebus 27. & 7 horis, sed tempus est inter duos lunæ coitus, quod amplius est, quam integer zodiacus, ut ecce, dum luna totum signiferum transit, sol interea fere duodecimam partem signiferi promovit, ad quam priusquam luna pervenit. Lapsi sunt dies duo & quatuor horæ, bi additi viginti septem diebus & horis octo, efficiunt viginti novem dies & semis, quod tempus est mensis lunaris. Visum autem est hoc loco describere menses Latinorum, & ordine ac regione Græcorum, Hebræorumque ac aliarum nationum, quarum menses in bonis auctoribus cognoscere oportet. Vbi primum admonendum est, nullos menses esse stabiles, præterquam Romanorum & Ægyptiorum, hoc est, ut primus cujusq; mensis dies, verbi gratia Ianuarii, semper venit vigesimo die post brumam, primus Martii decimo die ante æquinoctium vernum: aliorum Græcorum scilicet, Hebræorum & Arabum menses non similiter. Præterea Romani incipiunt annum à bruma, itaq; Ianuarius primus est Romanorum mensium, Hebræi ab æquinoctio verno: ergo primus mensis is est, cujus medium, id est, decimaquarta luna, proxima est post æquinoctium: aliis primum facit mensem ea decimaquarta luna, quæ lucet proximè post solstitium: alii ab ea, quæ in autumno, ut Ægyptii. Quæ omnia facile deprehendes ex subjecta tabula, quam ex bonis auctoribus sedulo collegimus. Quæ regione ponuntur, eodem tempore eveniunt.

Romanorum.		Ægyptiorum.	Hebræorum.	Græcorum.		Britannorum.	
1	Ianuarius.	5 Thibi.	10 Adar.	8	νυχίων.	1	Giuli.
2	Februarius.	6 Mechir.	11 Sabath.	9	Θαργηλίων.	2	Solmonath.
3	Martius.	7 Phamenoth.	12 Tebeth.	10	δίσς Ⓒ.	3	Rhodmonath.
4	Aprilis.	8 Pharmuthi.	1 Niſan.	11	ξανθικὸς.	4	Coſturmonath.
5	Majus.	9 Baecho.	2 Iar.	12	ϗτεμίσι Ⓒ.	5	Trimilchi.
6	Junius.	10 Pancri.	3 Sivan.	1	ἁλόσι Ⓒ.	6	Lida.
7	Iulius.	11 Epiphi.	4 Thamul.	2	πάνεμ Ⓒ.	7	Lida.
8	Auguſtus.	12 Meſor.	5 Aab.	3	λῶ Ⓒ.	8	Weidmonath.
9	September.	1 Thoth.	6 Elul.	4	ϗρδιαῖ Ⓒ.	9	Algemonath.
10	Octobet.	2 Phaophi.	7 Thiſeri.	5	ὑστερβεβεταῖ Ⓒ.	10	Winterſyltrib.
11	November.	3 Athur.	8 Mareſuan.	6	ἅλ Ⓒ.	11	Blothmonath.
12	December.	4 Chocac.	9 Caſſeu.	7	ἐλαφηβολιῶν.	12	Giuli.

Ex Beda ſunt præcedentia.

SEQUUNTUR MENSES VARIARUM NATIONUM, ex Theodoro Gaza, Calonymo, & reliquis non pœnitendis auctoribus.

Romanorum.	Athenienſium.	Achivorum.	Macedonum.	Bithyniorum.	Cypriorum.
Ianuarius.	ϗαμηλιὼν	ἁληδυμνᾶῖ Ⓒ	αἰγικὲρ Ⓒ	Ireos.	Aphrodiſios.
Februarius.	ἐλαφηβολιὼν	ϖΕλατεὺς	ὑδροχό Ⓒ	Ermos.	Apogonicos.
Martius.	μυνυχιὼν	δίσς Ⓒ	ἰχθὺς	Metroos.	Alvicos.
Aprilis.	Θαργηλιὼν	ξανθικὸς	κρᾶ Ⓒ	Dionyſios.	Iunios.
Majus.	σκιροφοριὼν	Θερμίσι Ⓒ	ϖΤαῦρ Ⓒ	Heraclios.	Caſarios.
Junius.	ἑκατομβαιὼν	ἁλόσι Ⓒ	δίδυμοι	Dios.	Sebaſtos.
Iulius.	μεταγειτνιὼν	πάνεμ Ⓒ	καρκοιν Ⓒ	Bendigeos.	Autocratoricos.
Auguſtus.	βοηδρομιὼν	λῶ Ⓒ	λέων	Stratigios.	Plethytatos.
September.	μαιμακτηριὼν	ϗρδιαῖ Ⓒ	παρθεν Ⓒ	Arios.	Diamarpſexoſios.
Octobet.	πυανεψιὼν	αἰγικὲρ Ⓒ	συζὸς	Periepios.	Archicreus.
November.	ἀνθεσηριὼν	ὑδροχό Ⓒ	σκόπι Ⓒ	Aphrodiſios.	Eſthios.
December.	ποσειδαὼν	ἰχθὺς	τοξότης	Dimetrios.	Romæos.

Advertendum tamen eſt Græcorum menſium rationem, apud ſcriptores parum conſtare: nam Antheſterion Gazæ reſpondet Novembri, Macrobio Aprili, ab aliis tribuitur Martio; ſic & in Gamelione variant, ac aliis quibusdam.

BARBARICORUM MENSIUM ENUMERATIO.

Germanorum.	Hebræorum.	Chaldæorum.	Alexandrinorum.	
Herbſtmonat.	Tiſrim p.	Tiſri.	Thoth.	*Menſes Alexandrinorum eundem habent ordinem, & numerum dierum, quem Ægyptiorum menſes, quorum ſinguli conſtant diebus triginta: poſtremus vero triginta quinque: & quarto quoque triginta & ſex: horum primus eſt Thoth, cujus primus dies 4. Cal. Septembres venit.*
Weinmonat.	Tiſrim ſe.	Mareſuan.	Phaophi.	
Wintermonat.	Remitz p.	Chisleu.	Athir.	
Chriſtmonat.	Remitz ſe.	Teveth.	Chiach.	
Iennermonat.	Sabath.	Senath.	Tybi.	
Hornungmonat.	Adar.	Adar.	Mechir.	
Mertz.	Niſan.	Niſan.	Phamenoth.	
April.	Idar.	Tiar.	Pharmuti.	
Mey.	Haziram.	Sivan.	Pachon.	
Brachmonat.	Tamus.	Tamuz.	Pauni.	
Heumonat.	Ab.	Ab.	Epiphi.	
Auguſtmonat.	Eyul.	Elul.	Meſori.	

DE MENSIBUS ROMANORUM. CAPUT X.

QVare autem Romani tam diverſæ longitudinis habeant menſes, hæc, ut in diſputatione Hoti, & prætextati legimus, cauſa extitit. Romulus cum ingenio acri quidem, ſed agreſti, ſtatum proprii ordinaret imperii, initium menſis ex illo ſumebat die, quo novam lunam contigiſſet videri: quia vero non continuo evenit, ut eo die ſemper appareat, ſed modò tardius, modò celerius ex certis cauſis videri ſolet, contigit ut cum tardius apparuit, præcedenti menſi plures dies, aut cum celerius, pauciores darentur, & ſingulis quibuſq; menſibus perpetuam numeri legem primus caſus ad-
*XXIX duxit: ſic factum eſt, ut alii XXX. & I. alii *XXX. fortirentur dies. Primum menſem Marti, cujus ſe filium credi voluit, dicavit, eo quod hoc menſe conſtet Junonem Martem peperiſſe in Phrygia, quem menſem anni primum aliquem fuiſſe, vel ex hoc maxime probatur, quod ex eo ſeptimus, octavus, nonus & decimus inditum antiquitus à numero nomen uſque hodie ſervant. Secundum menſem nominavit Aprilem, quaſi aperilem, eo quod in illo remotis nubibus, pruinis ac tempeſtatibus hybernis, cœlum, terra, & mare nautis, agricolis & horoſcopis aperiatur: arbores quoque & herbæ in germen, ſed & animantia quæque in prolem ſe aperire incipiant. Majum tertium, quartum Junium poſuit, in honorem videlicet majorum ac juniorum, in quos diviſit populum, ut altera pars armis, altera conſilio rempublicam tueretur. Contendunt alii Majam Mercurii matrem Majo nomen dediſſe: hinc maxime probantes: quia hoc menſe mercatores omnes Majæ pariter Mercurioq; ſacrificabant. Junius menſis aut ex parte populi, ut diximus, nominatur, aut ut Cincius arbitrabatur, Junonius apud Latinos ante vocatus eſt: & hæc appellatio menſis apud majores diu permanſit, ſed poſt

detritis

detritis quibusdam literis ex Junonio Junius dictus est: nam & ædes Junoni Monetæ Calendis Juniis dedicatæ sunt. Julius mensis nomen Quintilis, quod à numero sumpserat, etiam post præpositos Martio duos menses servavit, sed posteà in honorem Julii Cæsaris dictatoris, legem ferente Marco Antonio Marci filii consule, Julius vocatus est, quòd hoc mense ad IV. Idus Quintiles Julius procreatus sit. Augustus mensis Sextilis anteà vocabatur, donec honor Augusto daretur ex Senatûs-consulto, eo quòd ipse die primo hujus mensis Antonium & Cleopatram superaverit, & imperium populi Romani firmaverit. Septembet mensis, October, November & December principalem sui retinent appellationem, significantes nomine quoti sint à verno mense, id est, Martio, vel quòd imbres in eis immineant. Hæc Romuli fuit annua ordinata dimensio, qui annum X. mensium, dierum verò CCC. & IV. habendum esse constituit. Mensesque ita disposuit, ut IV. ex iis, Martius, Majus, Quintilis, October tricenos singuli, sex verò reliqui tricenos haberent dies, qui hodie quintanas habent nonas, cæteri septimanas. Septimanas autem habentibus, ab Idibus revertebantur Calendæ ad diem septimum decimum: verùm habentibus quintanas, ad octavum decimum remeabat initium Calendarum: sed cùm hic numerus neque solis cursui, neque rationibus lunæ conveniret, nonnunquam usu veniebat, ut frigus anni æstivis mensibus, & contrà calor hyemalibus proveniret. Quod ubi contigisset, tantum dierum sine ullo mensis nomine patiebantur absumi, quantum ad id anni tempus adduceret, quo cœli habitus instanti mensi aptus inveniretur. Sed secutus Numa quinquaginta dies addit, ut in CCCL. & IV. dies, quibus XII. lunæ cursus confici credidit, annus extenderetur, atque iis L. diebus à se additis adjecit alios VI. retractos illis VI. mensibus, qui XXX. habebant dies, id est, de singulis singulos, factosque L. & VI. dies in duos novos menses pari ratione divisit, ac de duobus priorem Januarium nuncupavit, primumque anni esse voluit, tanquam bicipitis Dei mensem, respicientem ac prospicientem transacti anni finem, futurique principia. Quidam autumant Januarium nuncupatum ex eo, quòd limes & janua sit anni. Sed & omnes ingressus Jano Gentiles adscribebant, & hinc eidem duas facies figurabant, unam, quâ interiora, aliam, quâ foris posita videretur aspicere. Ac sic insipientes dum eum de rege mortuo Deum immortalem facere cupiunt, monstrum esse fecerunt, utpote ignorantes eum, de quo fructuosè dicere possint: Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum. Secundum Numa dicavit Februo, id est, Plutoni, qui lustrationum potens credebatur; lustrariique eo mense civitatem necesse erat, quo statuit, ut * jura diis manibus solverentur. Sed hanc lustrandi consuetudinem bene mutavit Christiana religio, cùm in mense eodem die S. Mariæ plebs universa cum sacerdotibus ac ministris hymnis modulatæ vocis per Ecclesias, perque congrua urbis loca procedit, datosque à Pontifice cuncti cereos in manibus gestant ardentes, & augescente bona consuetudine idipsum in cæteris quoque ejusdem beatæ martis & perpetuæ virginis festivitatibus agere didicit, non utique in lustrationem terrestris imperii quinquennem, sed in perennem regni cœlestis memoriam: quando juxta parabolam virginum prudentium omnes electi lucentibus bonorum actuum lampadibus obviam sponso ac regi suo venientes mox cum eo ad nuptias supernæ civitatis intrabunt. Paulò pòst Numa in honorem imparis numeri unum adjecit diem, quem Januario dedit, ut tam in anno, quàm in mensibus singulis præter unum Februarium impar numerus servaretur, quasi inferis & diminutio, & par numerus conveniret. Cùm ergò Romani ex hac distributione Pompilii ad lunæ cursum, sicut Græci, annum proprium computârent, necessariò & intercalarem mensem instituerunt more Græcorum. Nam & Græci, cùm animadverterent temerè se CCCLIV. diebus ordinâsse annum, quoniam appareret de solis cursu, qui CCCLXV. diebus & quadrante Zodiacum conficit, deesse anno suo XI. dies & quadrantem, intercalares statuta ratione commentati sunt, ita ut octavo quoque anno XC. dies, ex quibus tres menses tricenorum dierum computaverunt, intercalarent. Hunc ergo ordinem Romanis quoque imitari placuit, sed frustrà: quippe fugit eos diem unum, sicut suprà admonuimus, additum à se ad Græcum numerum in honorem imparis numeri ea re per octennium convenire numerus atque ordo non poterat, sed qui exinde fit error genitus, qualiterque eidem fit succursum, in præfata Hori & Prætextati disputatione, unde & ista decerpimus, qui scire vult, inveniet. Tandem Cajus Julius Cæsar imitatus Ægyptios ad numerum solis annum, sicut hodie servatur, instituit, X. videlicet dies observationi veteri superadjiciens, ut annum CCCLXV. dies, quibus ipse Zodiacum lustrat, efficerent. Et ne quadrans deesset, statuit ut quarto quoque anno sacerdotes, qui curabant, mensibus ac diebus unum intercalarent diem, eo scilicet mense ac loco, quo etiam apud veteres mensis intercalabatur, id est, ante quinque ultimos mensis Februarii dies: idque bissextum censuit nominandum. Omni enim intercalationi mensis Februarius deputatus est, quoniam is ultimus anni erat, quod etiam ipsum ex Græcorum imitatione faciebant: nam illi ultimo anni sui mensi superfluos interebant dies. Verùm una re à Græcis differebant, nam illi confecto ultimo mense, Romani non confecto Februario, sed post vicesimum & tertium diem ejus intercalabant. Terminalibus scilicet jam peractis, deinde reliquos Februarii mensis dies, qui erant quinque post intercalationem, subjungebant, credo veteri religionis suæ more, ut Februarium omnimodò Martius sequeretur.

Insta vel lustra.

GLOSSÆ IN CAPUT X. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: Auctore Brideferto Rameſienſi.

Romani auctoritate Romuli decem mensibus annum ordinatum, diebus verò CCCIV agebant. Qui primum mensem genitori suo Martio dicavit: secundum ab apertione fructuum nominavit Aprilem: tertium Majæ matri Mercurii: quartum Junoni sacravit. Quintilis & Sextilis, qui nunc à nativitate Julii Cæsaris & Augusti triumpho nuncupatur, & cæteris sequentibus à numero nomen imposuit. Quorum initia Calend. appellavit, quia nunc Calata, id est, vocata in Capitolium plebe, dicto quinquies vel septies verbo Calo, id est, voco, quot dies superessent, ad nonas pronunciabatur. Nonas autem, quòd nono ante Idus die consuerent in urbem, scituri quid esset eo mense faciendum. Porrò Idus diem qui medium dividit mensem. Iduare enim Hetruscâ linguâ dividere est. His Numa duos menses adjiciens Januarium à Jano: Februarium à Februo Deo illustrationum nominando, 354 diebus annum ad cursum lunæ disposuit. Quem Julius Cæsar undecim diebus adjectis, sicut hodie servatur, instituit.

Sed posteà in honorem Julii Cæsaris dictatoris legem ferente Marco Antonio.] *Omnes enim Imperatores Romanorum Cæsares appellabantur à primo Cajo Cæsare, qui ob duas causas Cæsar est appellatus: vel quia cæso ventre matris exiit, vel quia cum cæsarie capitis, id est, cum capillis est natus. Dictatores quinquennii temporis imperio utebantur. Plus enim erant in honore, quàm consules, qui annuas potestates tenebant. Et dicti dictatores, quasi principes & præceptores: unde & magistri populi nominabantur, unde & edicta dicuntur. Paulò post Numa in honorem imparis numeri unum[illegible]m adjecit, quem Januario dedit; ut tam in anno, quàm in mensibus singulis præter unum Februarium impar numerus servaretur. Retraxit enim superiùs à sex mensibus, qui triginta dies habuerunt unum diem, omnes illi sex, id est, Aprilis, Junius, Augustus, September, November, December, & insuper Januarius, habent viginti novem dies propter imparem numerum. Quatuor autem, id est, Martius, Majus, Quintilis & October, triginta unum diem apud Romulum habebant: & ideo impar numerus erat in omnibus præter Februarium. Sive aliter: Nam cùm in quatuor mensibus triginta unum diem ponerent, & in septem, viginti novem, simul congregavit trecentos quinquaginta quinque. Quippe fugit eos diem unum, sicut suprà admonuimus, additum à se ad Græcum numerum in honorem imparis numeri. Fugit eos, id est, Romanos diem unum, id est, obliti sunt diem unum. Vel diem unum dicit pro dies unus. Græci autem ad lunæ cursum computabant annum, & 354. dies tantùm habebant in suo anno, quibus addebant undecim dies epactarum, & quadrantem, ut ad solis cursum possent convenire: & statuerunt, ut in 8. anno nonaginta*

dies intercalarent, ex quibus tres menses fecerunt. Quos Romani volentes imitari, potuerunt. Nam cùm ipsi juxta distributionem Pompilii in quatuor mensibus 311. diem ponerent, & in septem viginti & novem, & in una, id est, Februario, 28. congregaverunt simul 355. dies. Et ideò si undecim dies more Græcorum adderent, fugeret, id est, supercresceret eos una dies de concordia Græcorum. Quapropter invenerunt, ut ad solis cursum more Ægyptiorum annum computarent, addentes ad prædictum numerum decem dies tantùm & quadrantem, non undecim. Et etiam Græci nunc more nostro juxta solis cursum computant annum. Sed qui exinde sit error genitus, qualiter eidem sit succursum in præfata chori & prætexati disputatione, unde & istæ decerpsimus, qui scire vult, inveniet. Hæc igitur disputatio jam superiùs est scripta, cujus initium est: Romani verò, auctore Romulo, decem mensium habuisse annum comprobantur. Qui annus, sicut Macrobius ostendit, incipiebat à mense Martio, & conficiebatur diebus 304.

SCHOLIA IN CAPUT X. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: auctore Joanne Noviomago.

Quod ex eo septimus, octavus, nonus & decimus.] *Hi menses habent ex ordine nomen, ut September, October, November, December, ber autem ad vocabuli formam & supplementum pertinet non ad significationem: veluti atrius in quinquatrius, & tullium in meditullio; sic quintus & sextus mensis etiam nominabantur temporibus Ciceronis adhuc quintilis, sextilis, quibus non tam commodè subjungitur syllaba ber propter aliam terminationem, ob id numerorum vocabula sunt ibi aliter inflexa.*

Secundum nominant Aprilem quasi aperilem] *Hoc mense aperitur annus spirante Favonio, qui asperitatem hyemis discutit sole existente in tauro, quæ domus est Veneris. Quod propterea à doctis hominibus excogitatum est, seu inventum potiùs (ne astrologos ladam) quia hoc mense primùm copiosius omnia ex terra proveniunt, non solùm stirpium genera, sed & vermium scaturigines, quæque aliæ sunt sub hyemem intermorientia: quin & omnia ferè animalia tunc magìs tentantur gignendi cupiditate. Quæ natura vis (quam Aristoteles ait esse maximè secundùm naturam, id est, ad naturæ conservationem) apud veteres Physicos Venus nominata est, quòd, ut Cicero inquit, ad cunctas res veniat. Quare & hic mensis à quibusdam Aprilis, quasi aphrilis dictus: ἀφρὸς enim Veneri apud Græcos nomen dedit: mira brevitate hæc omnia complexus est doctissimè poëta unico versu: Candidus auratis aperit cum cornibus annum taurus, quod utramque etymologiam continet.*

Horoscopis aperiatur.] *Quid hoc loco Beda vocet horoscopos, fateor me nescire. Nam ὡρόσκοπος & horoscopium significat, id est, eam signiferi partem, quæ nascente quopiam super horizontem emergit, & cœlestium rerum temporumque observatorem, quem si hoc loco accipere voles, non video, cur his annum aperiat Aprilis. Nam hybernæ noctes tam sunt idoneæ, & quidem amplius quàm vernæ aut æstivæ.*

DE CALENDIS, NONIS ET IDIBUS. CAPUT XI.

PRiscis temporibus Pontifici Minori hæc providentia delegabatur, ut novæ lunæ primum observaret aspectum, visumque regi sacrificulo nunciaret. Itaque sactificio à rege & Minore Pontifice celebrato, idem Pontifex calata, id est, vocata in Capitolium plebe, juxta Curiam Calabram, quæ casæ Romuli proxima est, quot numero dies à Calend. ad Nonas supereſſet, pronunciabat, & quintanas quidem dicto quinquies, verbo καλῶ septimanas repetito septies prædicabat. Verbum autem καλῶ Græcum est, id est, voco: & hunc diem, qui ex his diebus, qui calarentur, primus esset, placuit Calendas vocari, & hinc ipsi Curiæ, ad quam vocabantur, Calabræ nomen datum est, & Classi, quòd omnis in eam vocaretur populus. Ideo autem Minor Pontifex numerum dierum, qui ad Nonas supereſſent, calando prodebat, quòd post novam lunam oportebat Nonarum die populares, qui in agris essent, confluere in urbem, accepturas causas feriarum à rege sacrorum, sciturosque quid esset eo mense faciendum. Unde quidam hinc Nonas existimant dictas, quasi novæ initium observationis, vel quòd ab eo die semper ad Idus novem dies putarentur. Porrò Idus vocari placuit diem, qui dividit diem. Iduare enim Hetruscâ linguâ dividere est: unde vidua, quasi valdè idua, id est, valdè divisa: aut vidua, id est, à viro divisa. Nonnullis placet, Idus dictas vocabulo Græco à specie, quæ apud illos εἰδέα vocatur, quòd ea die plenam speciem luna demonstret. Notandum autem, quòd in Scriptura sacra, Calendas cùm legimus, nihil aliud quàm novæ ortum lunæ intelligere debemus, juxta illud Numerorum: In Calendis autem, id est, in mensium exordiis offeretis holocausta Domino. Quia nimirum Hebræi, ut suprà dictum est, non alia mensium exordia, quàm Neomenias, id est, novilunia nôrunt.

GLOSSÆ IN CAPUT XI. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: auctore Brideferto Rameſienſi.

Priscis temporibus Pontifici Minori hæc providentia delegabatur.] *Id est, tendebatur, committebatur vel credebatur. Visumque scilicet ejus lunæ sidus, vel visum, id est, visionem & apparitionem. Regi sacrificulo, id est, Pontifici majori, qui causa adulationis ita vocabatur à rege, id est, à seniore & majore Pontifice. Idem Pontifex, id est, Minor, Calabram, id est, vocatricem, quæ casa Romuli proxima est, quot numero dies à Calendis ad Nonas supereſſent pronunciabat, scilicet utrum quinque dies an septem. Curiæ Calabra nomen loci. Quintanas, scilicet Nonas. Et hinc, id est, ex istare. Ipsi curiæ & classi, scilicet Calabræ: quia classis Græcè, Latinè vocatio. Vocaretur, id est, calaretur. Feriarum solennitatum. Scituros, id est, interrogaturos. Quasi novæ initium observationis, id est, à nova observatione ab eo die, id est, à nonis. Putarentur, scilicet computarent. Dividit, id est separat. Dividere est, scilicet latina lingua. Valdè divisas scilicet à viro. Idea Græcè species vel forma Latinè. Ea die, id est, in Idibus. Calendas cùm legimus, scilicet quamvis Hebræi non habeant Calendas, tamen Romani per suum proprium verbum nominant initia mensium eorum, Numerorum libri Moysi, qui liber Numeri dicitur.*

SCHOLIA IN CAPUT XI. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: Auctore Joanne Noviomago.

Notandum, quòd in Scriptura sacra Calendas cùm legimus. [*Græcia non habet Calendas, sed initia mensium sunt apud eos νεμηνία: unde proverbio, cùm volumus rem significare nunquam futuram, dicimus, ad Calendas Græcas.*

DE MENSIBUS GRÆCORUM. CAP. XII.

SEd & Græci & Ægyptii, de quibus suprà diximus, nullam in suis mensibus Calendarum, Nonarum, Iduum distinctionem observant. Verùm ab incipiente cujusque mensis exordio usque ad terminum ejus, crescente simpliciter & inenarrabiliter dierum concurrentium ordine, computando perveniunt. Siquidem Græci (nam de Ægyptiorum anno & mensibus suprà disseruimus) mutatis ex hoc tempore & correctis prædictarum intercalationum ambagibus, cunctis

fixum

fixum in duodecim mensibus anni vertentis ordinavêre circulum, quotum plerique à Calendis Decembribus suum inchoantes annum eodem quo Romani menses suorum dierum numero perstringunt: nil quidem de Romanorum, ut præfati sumus, Calendis, Nonis, vel Idibus curantes, sed à primo usque ad extremum diem, augescente paulatim numero, singulum quemque mensem computantes. Vocatur autem apud eos ipse December, ἱλαφηβολιών: Januarius, πυχίων: Februarius, θαργηλεών: Martius, δίυρος: Aprilis, ξανθικός: Majus, ἀρτεμίσιος: Junius: Ἑκατομβαιών: Julius, πάνημος: Augustus, λῶος: September, γορδιαῖος: October, ὑπερβερεταῖος: November, δύστρος. Quo illos ordine annum observare, vel menses, & nuper transmissus ad nos de Roma computus eorum annalis ostendit, & Canones, qui dicuntur Apostolorum, idem antiquioribus literis edocuêre, ubi duodecimus dies mensis ὑπερβερεταῖον: 4. Iduum Octobr. esse memoratur: quo utique colligitur utrunque mensem pariter incipere, qui uterque diem duodecimum habere probatur eundem. Quibus etiam liber sancti patris Anatholii, quem de Pascha composuit, astipulatur, ubi scriptum est: Est ergo in primo anno initium primi mensis, quod est 10. & 9. annorum circuli principium, secundùm Ægyptios quidem mensis Phamenoth vigesimosexto die: secundùm Macedones Distri mensis vigesimosecundo: secundùm Romanos verò undecimo Calend. April. Hic enim vicesimam secundam diem distri mensis æquè vicesimam secundam Martii fore commendans indicat manifestè, quia simul uterque mensis initium sumit. Et ne quis dicat, quòd Anatholius in hac sententia non scripserit undecimo Calendas, sed octavo Calend. Apriles, convincet hoc non ita esse mensis Ægyptiorum Phamenoth, cujus vicesima sexta dies, non octavus Calendarum, sed undecimus Calendarum Aprilium dies est: utrique autem, id est, & qui octavo Calend. & qui 11. Calend. Apriles in Anatholio legunt, vigesimum sextum diem Ægyptii mensis in eadem sententia habent annotatam, quæ absque ulla dubietate in undeçimo Calend. April. devenire probatur, juxta quod superiùs eorum annalem describentes signavimus.

SCHOLIA IN CAPUT XII. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: Auctore Joanne Noviomago.

Sed & Græci & Ægyptii] *De Græcorum mensibus scripsit Theodorus Gaza, quem vide, si vis plura de his cognoscere. Quæ ratio sit notandi dies tum apud Græcos, tum apud Latinos, disce ex subjecta tabula: ubi nota, quemadmodum Latini dividunt dies mensium in Calendas, Nonas & Idus: sic Græci (ut est apud Pollucem primò ὀνομαστικῶν) 30. dies & 3. denarios, quorum primus dicitur ἱσταμένου: secundus à naturali ordine: tertius λήγων, seu φθίνων: sumpsimus autem Ianuarium & cum, qui huic apud Græcos respondet Gamelionem: verior enim est hæc sententia, quàm eorum, qui dicunt esse Octobrem. Nam Aristoteles auctor est lib. 1. μετεωρῶν, mense Gamelione solem esse in hibernis versionibus, quod est partim in Decembri, partim in Ianuario.*

	Γαμηλιῶν.		Ianuarii.	
α	νουμηνία		1 Calendæ.	
β	δευτέρα		2 IV.	
γ	τρίτη			
δ	τετάρτη		3 III.	
ε	πέμπτη		4 Prid.	⁂
		ἱσταμένου		
ϛ	ἕκτη		5 Nonæ Ianuar.	
ζ	ἑβδόμη		6 VIII.	
η	ὀγδόη		7 VII.	
θ	ἐνάτη		8 VI.	
ι	δεκάτη		9 V.	
ια	πρώτη		10 IV.	
ιβ	δευτέρα		11 III.	
ιγ	τρίτη		12 Pridie	
ιδ	τετάρτη		13 Idus Ianuar.	⁂
ιε	πέμπτη	καθ' ἑκάτη	14 XIX.	
ιϛ	ἕκτη		15 XVIII.	
ιζ	ἑβδόμη		16 XVII.	
ιη	ὀγδόη		17 XVI.	
ιθ	ἐνάτη		18 XV.	
κ	εἰκάς		19 XIV.	
κα	δεκάτη		20 XIII.	
κβ	ἐνάτη		21 XII.	
κγ	ὀγδόη		22 XI.	
κδ	ἑβδόμη		23 X.	
		φθίνοντος		⁂
κε	ἕκτη		24 IX.	
κϛ	πέμπτη		25 VIII.	
κζ	τετάρτη		26 VII.	
κη	τρίτη		27 VI.	
κθ	δευτέρα		28 V.	
λ	ἑνὶ καὶ νέᾳ		29 IV.	
			30 III.	
			31 Pridie Calendas Februar.	

Dierum, Calendarum, Nonarum, Iduum, in omnibus mensibus non est par ratio, quam varietatem complectuntur versus hi, quos pueri discere solemus:

Iulius, Aprilis, septemque novemque tricenos.
Majus sex nonas, October, Iulius & Mars.
Vnum plus reliqui Februs tenet octo vicenos.
Quatuor at reliqui tenet Idus quilibet octo.

GLOSSÆ IN CAPUT XII. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: Auctore Brideferto Ramesiensi.

Sed & Græci & Ægypaii, de quibus suprà diximus, nullam in suis mensibus Calendarum, Nonarum, Iduumque

distin-

distinctionem observant.] *Scilicet quia non habent nec Calendas, nec Nonas, nec Idus. Inerrabiliter, id est sine errore. Ordine, computando perveniunt. Dicunt enim prima dies Martii, secunda dies Martii, &c. Quibus etiam liber sancti patris Anatolii, quem de Paschate composuit, astipulatur, ubi scriptum est: Est ergò in primo anno, &c. Ipse etiam liber affirmat, quia eodem numero & ordine dierum perstringunt Græci suos menses, quo & nos. Aegyptii incipiunt Martium in quinto Calend. Mart. nos & Græci in Calendis. Astipulatur: à stipulor, interrogo. Stipulari, interrogare. Isidorus: Stipulatio est sponsio, unde & promissores stipulatores dicuntur. Dicta autem stipulatio à stipula. Veteres enim quando aliquid sibi promittebant, stipulam frangebant, quam iterum jungentes, sponsiones suas agnoscebant, sive quod juxta ludicrum firmum sacramentum appellaverunt. Est ergo in primo anno initium primi mensis, quod est novendecim annorum circuli principium. Principium decennovenalis cycli est in undecimo Calend. April. quia quando trigesima est luna in undecimo Calend. April. tunc fit primus annus decennovenalis, & à prima luna primi mensis. In ipso anno fit ibi, in crastino tamen, id est, decimo Calend April. Cujus vigesimus sextus non octavo Calend April sed undecimus Calend. April. dies est. Cujus scilicet mensis vigesimus sextus dies, scilicet quæ est initium decennovenalis cycli. Sicut vigesimus secundus dies apud Græcos & apud Latinos vigesimus sextus dies, scilicet & ideò melius undecimo Calend. April. quia octavo Calend. non invenitur in vigesimo sexto die, sed undecimo Calend. Quæ scilicet vicesima sexta dies in undecimo Calend. April. scilicet non in octavo Calend. devenire probatur. Vicesima sexta dies Phamenoth, & vicesima secunda Distri, Martique & undecimo Calend. April. una dies est, & ibi semper est initium decennovenalis cycli. Ideò enim dixit omnia hæc prædicta, ut ostendat, quia Græci & Romani uno ordine perstringunt suum annum, & suos menses: non tamen Aegyptii, qui in vigesimo sexto die habent illud initium eorum annalem, scilicet Aegyptiorum describentes signavimus. Quinto enim Calend. Martii incipit Phamenoth apud illos sicut diximus superiùs, & ideò vigesimus sextus dies fit in undecimo Calend. April. Iuxta quod superius, scilicet in undecimo capitulo, eorum annalem describentes signavimus. Inter historiam autem & annales hoc interest, quod historia est eorum temporum, quæ vidimus: annales verò sunt eorum temporum & annorum, quos ætas nostra non vidit.*

DE MENSIBUS ANGLORUM. CAP. XIII.

ANtiqui enim Anglorum populi (neque enim mihi congruum videtur aliarum gentium annalem observantiam dicere, & meæ reticere) juxta cursum lunæ suos menses computavêre: unde & à luna Hebræorum & Græcorum more nomen accipiunt. Siquidem apud eos luna Mona, mensis Monath appellatur. Primusque eorum mensis, quem Latini Januarium vocant, dicitur Guili. Deinde Februarius, Solmonath: Martius, Rehdmonath: Aprilis, Eosturmonath: Majus, Trimilchi: Junius, Lida: Augustus, Weidmonath: September, Halegmonath: October, Winterfyllith: November, Blothmonath: December, Guili, eodem quo Januarius nomine vocatur. Incipiebant autem annum ab octavo Calendarum Januariarum die, ubi nunc natale Domini celebramus. Et ipsam noctem nunc nobis sacrosanctam, tunc gentili vocabulo Mœdrenech, id est, matrum noctem appellabant: ob causam, ut suspicamur ceremoniarum, quas in ea pervigiles agebant. Et quotiescunque communis esset annus, ternos menses lunares singulis anni temporibus dabant. Cùm verò Emboliſmus, hoc est, XIII. mensium lunarium annus occurreret, superfluum mensem æstati apponebant, ita ut tunc tres menses Lida vocarentur, & ob id annus ille Trilidi cognominabatur, habens IV. menses æstatis ternos, ut semper temporum cæterorum. Item principaliter annum totum in duo tempora, hyemis videlicet & æstatis dispartiebant: sex illos menses, quibus longiores noctibus dies sunt, æstati tribuendo, sex reliquos hyemi. Unde & mensem, quo hyemalia tempora incipiebant, Winterfyllith appellabant, composito novo nomine ab hyeme & plenilunio, quia videlicet à plenilunio ejusdem mensis hyems sortiretur initium. Nec ab re est, si & cæteta mensium eorum nomina quid significent, interpretari curemus. Menses Guili à conversione solis in auctum diei, quia unus eorum præcedit, alius subsequitur, nomina accipiunt. Solmonath dici potest mensis placentarum, quas in eo Diis suis offerebant: Rehdmonath à Dea illorum Rheda, cui in illo sacrificabant, nominatur: Eosturmonath, qui nunc paschalis mensis interpretatur, quondam à Dea illorum, quæ Eostre vocabatur, & cui in illo festa celebrabant, nomen habuit: à cujus nomine nunc Paschale tempus cognominant, consuetо antiquæ observationis vocabulo gaudia novæ solennitatis vocantes. Trimilchi dicebatur, quòd tribus vicibus in eo per diem pecora mulgebantur. Talis enim erat quondam ubertas Britanniæ vel Germaniæ, è qua in Britanniam natio intravit Anglorum. Lida dicitur blandus, sive navigabilis, quòd in utroque mense & blanda sit serenitas aurarum, & navigari soleant æquora. Wendenmonath mensis zizaniorum, quòd ea tempestate maximè abundent. Halegmonath mensis sacrorum. Winterfyllith, ac si dicas composito nomine hyemeplenium. Blothmonath mensis immolationum, quòd in eo pecora, quæ occisuri erant, Diis suis voverent. Gratias tibi bone Jesu, qui nos ab his vanis avertens tibi sacrificia laudis offerre donâsti.

GLOSSÆ IN CAPUT XIII. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: Auctore Brideferto Ramesiensi.

Antiqui autem Anglorum populi.] *Angli nomen est regionis, in qua primùm cœperunt populi Angli esse. Lege Historiam Ecclesiasticam gentis Anglorum: ibi enim in libro 1. cap. 15. qualiter prædicta gens anno ab incarnatione Domini 449. in Britanniam primò advenit, per ordinem invenies.*

SCHOLIA IN CAPUT XIII. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: Auctore Joanne Noviomago.

Antiqui autem Anglorum populi.] *Britanni ex proximis littoribus, id est, Gallicanis & Germanicis eam insulam occupârunt, quæ antea Albion à Romanis dicta fuit ab albis montibus, qui adnavigantibus primùm occurrunt: unde ex utroque idiomate lingua quidem nata est simillima Germanicæ seu Batavicæ linguæ, quam gentem priori loco isthic fuisse constat: de lingua, cujus etiamnum ferè sic utuntur, satis constat ex Beda.*

DE SIGNIS XII. MENSIUM. CAPUT XIV.

SInguli autem menses sua signa, in quibus solem recipiant, habent: Aprilis, Arietis: Majus, Tauri: Junius Geminorum: Julius, Cancri: Augustus, Leonis: September, Virginis: October, Libræ: November, Scorpionis: December, Sagittarii: Januarius, Capricorni: Februarius, Aquarii: Martius, Piscium: sicut quidam veterum etiam versibus explicavit heroicis:

Respicis Apriles Aries Phrixæ Calendas.
Majus Agenorei miratur cornua Tauri.
Junius æquatos cœlo videt ire Lacenas.

Solstitio ardentis Cancri fert Julius astrum.
Augustum mensem Leo fervidus igne perurit.
Sydere Virgo tuo Bacchum September opimat.
Æquat & October sementis tempore Libram.
Scorpius hybernum præceps jubet ire Novembrem.
Terminat Arcitenens medio sua signa Decembri.
Principium Jani sancit tropicus Capricornus.
Mense Numæ in medio solidi stat sidus Aquar.
Procedunt duplices in Martia tempora pisces.

Qui quod de uno Decembri specialiter dixit, de cæteris utique generaliter intelligendum significavit: quia videlicet singula quæque signorum medio suo mense terminentur, à medio priore sumant exordium. De quorum positione strictim nescientes, cùm instruemus, obsecro scientibus oneri non sit. Undique gyrum cœli rotundissimum per lineam Zodiaci circuli, quasi per zonam quandam amplissimæ sphæræ circumdatam, distincti ordines gemmarum XII. sese invicem contingentium obsident: tantæ sunt magnitudinis, ut non minore quàm duarum spatio horarum vel oriri, vel occidere, vel de loco possint moveri: singulis tricenæ partes ob tricenos dies, quibus à sole lustrantur, adscribuntur decem semis horæ, quæ plus sunt, quia plenam partem XXIV. horarum non reddunt, simul computari negliguntur. Attamen & ipsæ duodecies circumactæ, ubi dies quinque & quadrantem consummaverint, jam quantum ad tricenas partes addiderint, patebit, completusque Solis annus non CCC. solùm & LX. diebus, sed additis V. diebus, & quadrante perficietur. Primum igitur Arietis signum in illa cœli parte, quam in medio Martii mensis sol tenet, oriri incipit, consummatur in illa, qua in medio Aprilis ipse circumfertur, ideóque in octava sua parte juxta quosdam, sed verius juxta Ægyptios, qui calculationibus præ omnibus gnari sunt, in quarta sua parte locum æquinoctii vernalis ostendit. Secundum Tauri ab illa cœlestis circuli parte, qua in medio Aprilis sol circumfertur, ortûs initium faciens complet in ea, quam ipse in Maji medio servat. Tertium Geminorum à parte Signiferi, quam sol in medio Maji: Quartum Cancri ab ea, quam in medio lustrat Junii, facit principium ortûs, & ideò juxta quosdam in octava sua parte recipit solstitium, juxta verò sollicitiorem indaginem aliquot partibus priùs inde deflexo ad inferiora situ Zodiaci, id est, signiferi circuli. Quintum Leonis signum à parte, qua sol in medio Julii, Sextum Virginis ab ea, qua in medio Augusti, Septimum Libræ ab ea, qua in medio Septembri circumagitur, inchoat oriri, quapropter & in octava sua parte juxta vulgarem opinionem; sed juxta enucleatiorem sententiam aliquanto priùs locum autumnali præbet æquinoctio. Hinc vergente ad brumalem zonam Signifero, Octavum Scorpionis signum à parte, quam in medio Octobri, Nonum Sagittarii ab eo, quam in medio Novembri, Decimum Capricorni ab eo, quam in medio Decembri sol inhabitat, caput attollit, & propterea, ut vulgò creditur, in octava sua parte, ut verò Ægyptus mater artium docet, aliquot partibus anteà brumali solstitio dedicat mansionem. Dein reversò ad altiora signiferi cursu circuli, Undecimum Aquarii sidus à parte solari mediantis Januarii, Duodecimum Piscium ab eadem parte Februarii verticem erigens finitur in medio Martii, ubi Aries subsequens ortûs sui pandit initium: siquidem omnia signa, etsi non formæ figura, regionum tamen suarum conjunctione, & computandi sibi ratione cohærent, de quibus Poëta:

Idcircò certis dimensum partibus orbem
Per duodena regit mundi sol aureus astra.

Signifer autem lacteum circulum in Sagittario recipit, & Geminis. Multa hinc dici poterant, sed hæc meliùs à colloquente, quàm à scribente fiunt. Sanè quia de planetarum, quarum per signiferum circulum meatus est, ordine & tempore suprà memoravimus: tantum nunc dicamus, quia sol CCC. LXV. diebus & VI. horis, luna XXVII. diebus, & VIII. horis Zodiaci ambitum lustrant: singula verò signa sol tricenis diebus, & denis horis ac semisse: Luna autem binis diebus & senis horis, ac besse unius horæ perlabitur. Si autem quæris bessis quid significet, & in principiis hujus opusculi de calculis diximus, & nunc breviter repetimus. Tanto minùs est bissis ab integra hora, quantum VIII. à XII. XX. à XXX. X. à XV. tertia enim parte subtracta, quoties duæ solùm remanent, ipsæ duæ partes bessis ipsa tertia triens nuncupatur. Errant ergo, qui lunam tricenis diebus tantum spatii cœlestis, quantum CCCLX. solem percurrere dicunt, cùm manifesta veritas prodat, quod & suprà perstrinximus, lunam XXVII. diebus & tertia diei parte tantum conficere cursum, quantum CCCLXV. diebus, & quarta diei parte constat conficere solem, & quantum spatii in uno mense suo lunam, tantum in tredecim suis solis explere circuitum.

GLOSSÆ IN CAPUT XIV. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: Auctore Brideferto Rameſienſi.

Singuli autem menses sua signa, in quibus solem recipiant, habent. Aprilis scilicet habet signum Arietis, &c.] *Quia videlicet singula quæque signorum medio suo mense terminentur, à medio priore sumant exordium.*

QUIBUS DIEBUS SOL QUODQUE SIGNUM INGREDIATUR.

XV. Calend. April.	*in Arietem.*	*XV. Calend. Octobr.*	*in Libram.*
XV. Calend. Maji	*in Taurum.*	*XV. Calend. Novembr.*	*in Scorpionem.*
XV. Calend. Junii	*in Geminos.*	*XV. Calend. Decembr.*	*in Sagittarium.*
XV. Calend. Julii	*in Cancrum.*	*XV. Calend. Januar.*	*in Capricornum.*
XV. Calend. Augusti	*in Leonem.*	*XVI. Calend. Februar.*	*in Aquarium.*
XV. Calend. Septembr.	*in Virginem.*	*XIV. Calend. Mart.*	*in Pisces.*

Has igitur terminationes secundùm consuetudinem & auctoritatem accipere potes: at verò juxta naturam, ita exordia signorum, & qualiter bissextus accrescat, intelligere debes.

DE BISSEXTI PRÆPARATIONE.

Primo igitur anno præparationis bissexti, prima hora noctis, quæ diem 15. Calen. April. præcedit, intrat sol in arietem: & exit de ariete secundo puncto undecimæ horæ noctis, quæ præcedit diem 15. Calend. Maji.

Et intrat in taurum tertio puncto horæ undecimæ noctis, quæ præcedit diem 15. Calend. Maji: & exit de tauro hora nona diei plena, quod est 16. Calend. Junii.

Et intrat in geminos decima hora diei inchoante, quod est 16. Calend. Junii: & exit de gemini secundo puncto horæ octava noctis, quæ præcedit diem 15. Calend. Julii.

Et intrat in cancrum tertio puncto horæ octavæ noctis, quæ præcedit diem decimumquintum Calend. Iulii, & exit de cancro hora sexta diei plena, quod est 16. Cal Augusti

Et intrat in leonem hora diei septima inchoante, quod est 16. Calend. Augusti, & exit de leone secundo puncto quintæ horæ noctis, quæ præcedit diem 16. Calend. Septembr.

Et intrat in virginem tertio puncto quintæ horæ noctis, quæ præcedit diem 16. Calend. Septembr. & exit de virgine hora tertia diei plena, quæ est 16 Calend. Octobr.

Et intrat in libram hora diei quarta inchoante, quod est 16. Calend. Octobr. & exit de libra secundo puncto horæ secundæ, quæ præcedit diem 16. Calend. Novembr.

Et intrat in scorpionem tertio puncto horæ secundæ noctis, quæ præcedit diem 16. Calend. Novembr. & exit de scorpione hora 12. plena noctis, quæ præcedit diem 16. Calend. Decembr.

Et intrat in sagittarium hora diei prima inchoante, quod est 16. Calend. Decembr. & exit de sagittario secundo puncto undecimæ horæ diei, quæ est 17. Calend. Ian.

Et intrat in capricornum tertio puncto undecimæ horæ diei, quod est 17. Calend. Ian. & exit de capricorno hora nona plena noctis, quæ præcedit diem 17 Calend. Febr.

Et intrat in aquarium hora decima noctis inchoante, quæ præcedit diem 17. Calend. Febr. & exit de aquario secundo diei puncto horæ octavæ, quod est 15. Calend. Mart.

Et intrat in pisces tertio puncto horæ diei octavæ, quod est 15. Calend. Mart. & exit de piscibus hora sexta plena noctis, quæ præcedit diem 15. Calend. Aprilis.

DE SECUNDO ANNO PRÆPARATIONIS bissexti.

Anno secundo præparationis bissexti intrat sol in arietem hora septima inchoante noctis, quæ præcedit diem 15. Calend. April. & exit de ariete secundo puncto quintæ horæ diei, quod est 15. Calend. Maji.

Et intrat in taurum tertio puncto quintæ horæ, quæ est 15. Calend Maji, & exit de tauro hora tertia plena noctis, quæ præcedit diem 15. Calend. Iunii.

Et intrat in geminos hora quarta inchoante noctis supradictæ, & exit de geminis secundo puncto horæ diei secundæ, quod est 15. Calend. Iulii.

Et intrat in cancrum tertio puncto horæ diei secundæ, quod est 15. Calend. Iul. & exit de cancro horæ diei duodecimæ plena, quod est 15. Calend. Augusti.

Et intrat in leonem hora prima noctis inchoante, quæ præcedit 15. Cal. August. & exit de leone secundo puncto hora undecimæ noctis, quæ præcedit diem 15. Calend. Septembr.

Et intrat in virginem tertio puncto horæ undecimæ noctis, quæ præcedit diem 15. Calend. Septembr. & exit de virgine nona hora diei plena, quod est 16. Calend. Octobr.

Et intrat in libram decima hora diei inchoante, quod est 16. Calend. Octobr. & exit de libra secundo puncto horæ octavæ noctis, quæ præcedit diem 16. Calend. Novembr.

Et intrat in scorpionem tertio puncto octavæ horæ noctis supradictæ: & exit de scorpione hora diei sexta completa, quod est 16. Calend. Decembr.

Et intrat in sagittarium hora septima diei inchoante, quod est 16. Calend. Decembr. & exit de sagittario secundo puncto quintæ horæ noctis, quæ præcedit diem 16 Calend. Ianuarii.

Et intrat in capricornum tertio puncto quintæ horæ noctis supradictæ: & exit de capricorno tertia hora diei plena, quod est 17. Calend. Februarii.

Et intrat in aquarium quarta hora diei inchoante, quod est 17. Calend. Febr. & exit de aquario secundo puncto secundæ horæ noctis, quæ præcedit diem 17. Calend. Febr.

Et intrat in pisces tertio puncto secundæ horæ noctis prædictæ, & exit de piscibus duodecima hora noctis plena, quæ præcedit diem 15. Calend. Aprilis.

DE TERTIO ANNO PRÆPARATIONIS BISSEXTI.

Anno tertio præparationis bissexti, in initio primæ horæ diei, quod est 15. Calend. April. intrat sol in arietem: & exit de ariete secundo puncto horæ diei undecimæ, quod est 15. Calend Majas.

Et intrat in taurum tertio puncto horæ diei undecimæ, quod est 15. Calend. Majas: & exit de tauro hora nona plena, quæ præcedit diem 15. Calend. Iunii.

Et intrat in geminos inchoante hora decima noctis supradictæ: & exit de geminis secundo puncto horæ diei octavæ, quod est 15. Calend. Iulii.

Et intrat in cancrum tertio puncto hora octava, quod est 15. Calend. Iulii: & exit de cancro sexta hora noctis, quæ præcedit diem 15. Calend. Augusti.

Et intrat in leonem hora septima supradictæ noctis inchoante: & exit de leone secundo puncto horæ diei quintæ, quod est 15. Calend. Septembr.

Et intrat in virginem tertio puncto horæ diei quintæ, quod est 16. Calend. Septembr. & exit de virgine hora tertia noctis plena, quæ præcedit diem 15. Calend. Octobr.

Et intrat in libram quarta hora prædictæ noctis inchoante: & exit de libra secundo puncto hora diei secundæ, quod est 16. Calendas Novembr.

Et intrat in scorpionem tertio puncto horæ diei secundæ, quod est 16. Calend. Novembr. & exit de scorpione hora duodecima diei plena, quod est 16. Calend. Decembr.

Et intrat in sagittarium prima hora noctis inchoante, quæ præcedit diem 15. Calend. Decembr. & exit de sagittario secundo puncto undecimæ horæ noctis prædictæ, quæ præcedit diem 16. Calend. Ian.

Et intrat in capricornum tertio puncto undecimæ horæ noctis prædictæ: & exit de capricorno nona hora diei plena, quod est 17 Calend. Febr.

Et intrat in aquarium decima hora diei inchoante, quod est 17. Calend. Febr. & exit de aquario secundo puncto octavæ horæ noctis, quæ præcedit diem 14 Calend. Mart.

Et intrat in pisces tertio puncto horæ octavæ noctis supradictæ: & exit de piscibus hora sexta diei plena, quod est decimo quinto Calend. April.

DE QUARTO ANNO PRÆPARATIONIS BISSEXTI.

Anno quarto præparationis bissexti, intrat sol in arietem hora diei septima inchoante, quod est XV. Calend. April. & exit de ariete secundo puncto horæ noctis quintæ, quæ præcedit diem XIIII. Calend. Maij.

Et intrat in taurum tertio puncto, horæ quintæ noctis prædictæ: & exit de tauro hora diei tertia plena, quod est XV. Cal. Iunij.

Et intrat in geminos hora diei quarta inchoante, quod est XV. Calend. Iunij: & exit de geminis secundo puncto horæ noctis secundæ, quæ præcedit diem XIIII. Calend. Iulij.

Et intrat in cancrum tertio puncto horæ secundæ noctis supradictæ: & exit de cancro hora duodecima plena noctis, quæ præcedit diem XV. Calend. Augusti.

Et intrat in leonem hora diei plena, quod est XV. Calend. Augusti. & exit de leone secundo puncto horæ diei undecimæ, quod est XVI. Calend. Septemb.

Et intrat in virginem tertio puncto horæ diei undecimæ, quod est XVI. Calend. Septemb. & exit de virgine nona hora noctis plena, quæ præcedit diem XV. Calend. Octob.

Et intrat in libram decima hora noctis inchoante, quæ præcedit diem XV. Calend. Octobr. & exit de libra secundo puncto octavæ horæ diei, quod est XVI. Calend. Novemb.

Et intrat in scorpionem tertio puncto octavæ horæ diei, quod est XV. Calend. Novemb. & exit de scorpione sexta hora noctis plena, quæ præcedit diem XVI. Calend Decemb.

Et intrat in sagittarium hora septima supradictæ noctis inchoante: & exit de sagittario secundo puncto quintæ horæ diei, quod est decimo sexto Calend. Ian.

Et intrat in capricornum tertio puncto horæ diei quintæ, quod est XVI. Calend. Ian. & exit de capricorno hora noctis tertia plena, quæ præcedit diem XVI, Calend. Febr.

Et intrat in aquarium inchoante hora noctis quarta supradictæ: & exit de aquario secundo puncto horæ diei secundæ, quod est decimo quarto Calend. Mart.

Et intrat in pisces tertio puncto horæ diei secundæ, quod est XIIII. Calend. Mart. & exit de piscibus duodecima hora diei plena, quod est XV. Calend. April.

Sicque sol primo anno post bissextum sexta hora noctis, qua arietem intraverat, exit de piscibus: secundo verò anno, duodecima hora ejusdem noctis: tertio anno sexta hora diei sequentis: quarto autem anno duodecima hora ipsius diei, quod est XV. Calend. April. Hæ viginti quatuor, id est nox cum die sexto Calend. Mart. intercalari jubentur, ut iterum sol bissexto completo prima hora noctis, quæ præcedit decimo quinto Calend. April. arietem possit ingredi. Signa duodecim vel à causis annalibus, vel à gentilium fabulis nomina sumpserunt. Nam arietem Martio mensi propter Hammonem Iovem tribuunt. unde & in ejus simulachro arietis cornua singunt, Taurum Aprilis propter eundem Iovem, quod in bovem sit fabulosè conversus. Castorem & Pollucem Maio propter insignes virtutis. Porrò cancrum Iunio, quando sol ad inferiora redit, quòd cancer impulsus retro cursus dirigere soleat. Leonem, quem occidit Hercules Iulio propter vim fervoris assignant. Virginem Augusto, quia tunc exhausta caloribus tellus nihil pariat. Libram Septembri, ob æqualitatem diei & noctis. Scorpium & sagittarium equinis cruribus deformatum, propter fulmina mensium ipsorum, October & November accipiunt. Capricornum December, propter capram Iovis nutricem, cujus extrema pisci similia pinguntur, quod hujus mēsis ultima sint pluvialia. Aquarium Ianuario, Februario pisces, ob menses imbriferos tradunt. Singulis autem signis triginta partes, ternæ verò decades putantur, eo quòd sol triginta diebus & decem semis horis illa percurrat, à medio mensis semper incipiens, i. e decimo quinto Calend. die. Signa duodecim, scilicet figmenti, vel à causis annalibus, i. e. historiis, quæ per singulos annos eveniunt: vel à gentilium fabulis, i. e figmentis nomina sumpserunt, à quibus signa vocantur: vel ex annalibus, i. e. ex rebus quæ singulis annis naturaliter fiunt, sunt illis imposita: vel ex fabulis, quas gentiles monimentis scripturæ tradiderunt, aut etiam ex utriusq; Aries, Abraham pro eo quod arietem Domino obtulit pro Isaac filio suo. Taurus, Iacob: qui quasi taurus cum angelo luctatus est in monte Bethel. Gemini, Adam & Eva: quòd uno corpore facti sunt in paradiso. Cancer, Iob propheta: quia cancrosus fuit. Leo Daniel: qui in lacu leonum fuit. Virgo Maria: quia filium genuit, & virgo permansit. Libra, Iudas Scarioth, qui ad staterem precium salvatoris pensavit. Scorpio, Pharao: quia per concupiscentiam mersus est in mari. Sagittarius, David: qui belligerator fuit contra Goliath. Capricornus, Esau: qui per cupiditatem venationis, & per capram perdidit benedictionem. Aquarius, Ioannes Baptista: quia in alveo Iordanis Salvatorem baptizavit. Pisces, Ionas propheta: quia in vētre ceti tribus diebus & tribus noctibus commoravit. Singulis autem signis triginta partes, ternæ verò decades. Quod autem dicit triginta, non est hoc verum, sed verisimile, nam sol in singulis signis varius & diversis spatiis moratur. Nam in gemino triginta duabus spatiatur diebus, & econtrario 29 diebus sagittarium transit. Similiter & in cæteris signis variè cursum suum peragit. Hinc est quòd in nullo signo tali spatio, i. e. triginta dierum, & decem semis horarum moras facit. Propterea verò verisimile est, quoniam si quis totius anni circulum vel cumulum, i. e. 365. dies, & sex horas in duodecim æquas partes secundùm numerum signorum partitus fuerit, duodecimā partem inveniet in triginta diebus & decem horis, & dimidia parte unius horæ. Tantæ sunt magnitudinis, ut non minore quàm duarum spatio horarum vel oriri vel occidere, vel de loco posint movere. Singulis tricenæ partes ob tricenos dies quibus à sole lustrantur, ascribuntur. Nullum enim signum potest moveri, nisi per duas horas. Et ideo quia in duabus horis movetur unum signum, in viginti quatuor horis moventur duodecim signa, i. e. totum firmamentum. A principio ortus uniuscujusq; signi usq; adextremum, duæ horæ pertransiguntur, viginti quatuor horæ inter diē & noctem, ideo ad unumquodq; ex duodecim signis duæ horæ pertinent, sive in oriendo, sive in occidendo. Zodiacus vel signifer, est circulus obliquus, duodecim signis constans, per quem errantes stellæ feruntur. Nec aliud habitatur in terris, quàm quod illi subjacet, reliqua à polis squalent. Veneris tantum stella excedit eum binis partibus: lunæ quoq; per totam latitudinem ejus vagatur. sed omninò non excedens eum. Ab his Mercurij stella laximè, ut tamē è duodenis partibus (tot sunt enim latitudinis) non amplius octonas pererret, Neq; has æqualiter, sed duas medio ejus: & supra quatuor, infra duas. Sol inde medio fertur inter duas partes, flexuoso draconis meatu inæqualis. Martis stella quatuor mediis, Iovis media, & super eam duabus: Saturni duabus, ut sol. Zodiacus græcè, latinè signifer. Zodia enim animalia dicuntur. quod vitalem habeant animam, quæ ζωὴ Græco nomine vocantur: vel zodiacus dictus à signis, eo quòd signa animalium in eo esse videātur, quæ zodia dicuntur, dicitur verò ita secundum Macrobium. Circulus obliquus, i. e. tortuosus. Cujus partes latitudinis sunt duodecim, per quas diversis modis sidera spaciantur. Per quem, scilic. zodiacum. Per cujus partes, quæ dicuntur errantes: feruntur autē multifariè. nam alia per tres partes, alia per quatuor, alia per quinque, alia per octo, quadam per duodecim. Nec aliud, scilic spatium habitatur in terris, scilicet ubi nos habitamus. Habitatio hominum sub zodiaco tantum est, quia non habitatur aliquid in mundo, nisi subtus illo. Macrobius ita commemorat: Luna ferè nunquam in uno signo bis continuo nascitur, nisi in geminis: ubi hoc nunquam evenit, quia dies in eo sol duos supra triginta altitudine signi moranteconsumit. rariſſimè in alijs si circa primam signi partem à sole procedit. Hoc autem juxta naturam aliquatenus intelligi potest, tamen juxta rectam & consuetam calculandi consuetudinem nequaquā accipiendum est. Multa hinc dici poterant, sed à me de signifero & de duodecim signis planetarum, i. e. solis & lunæ, &c. Meatus transitus, scilicet contra mundum, tantum nunc dicamus: quia sol 365. diebus & sex horis, i. e. quadrante: luna verò viginti septem diebus & octo horis, Zodiaci ambitum lustrant, i. e. circueant. Singula veri signa sol trigenis diebus, & denis horis ac semisse, i. e. dimidia hora perlabitur, id est, percurrit. Accipe ergo triginta dies duodecies, & fiunt 360. dies: & accipe decem horas duodecies, & fiunt 120. horæ. duo

decim ergo semisses, faciunt sex horas, iste est quadrans. Fiunt q̄, simul 365. dies, & sex horæ, in circuitu solis per zodiacum. Luna autem binis, i. e. duobus diebus: i. e. sex horis ac bisse. Accipe autem duos dies duodecies, & fiunt viginti quatuor dies. Et accipe sex horas duodecies, & fiunt septuaginta duæ horæ, i. e tres dies. Accipe bisse duodecies, & fiunt octo horæ. Fiunt simul in circuitione lunæ per zodiacum, viginti septem dies, & octo horæ. De duodecim bissibus fiunt octo horæ ita. Tolle enim de duodecim bissibus quatuor bisses, & fac inde octo trientes, & da unicuique bisse ex octo bissibus unum trientem, & erunt octo horæ integræ. Duo enim trientes, habent bisse in se. Ac bisse unius horæ, id est, duabus partibus unius horæ, si diviseris aliquam rem in tres partes, tertia pars triens dicitur, duæ verò partes bisse dicuntur. Ipsa tertia, scilicet pars quæ remanet, triens nuncupatur. Tantum spatij cœlestis. Majus enim spatium decurrit luna in triginta diebus, quam sol in diebus 365. Quantum 360. &c. Et tertia diei parte, i. e. octo horis, quantum scilicet cursum 365. diebus, id est 12. mensibus: & quarta diei parte, id est, sex horis, quod est quadrans. Et, scilicet cùm probet manifesta veritas. Quantum spatij, id est, in 29. diebus, & 12 horis, tantum scilicet spatij, in 13. suis, scilicet mensibus. Illum cursum quem facit luna in circuitu suo, id est, in 27. diebus & octo horis, facit sol in 12 suis mensibus. Et illum cursum quem facit luna in suo mense, id est, in 29. diebus, & 12 horis, facit sol in 13. mensibus. In duobus enim diebus & quatuor horis, est mensis lunæ major suo circuitu, in quibus ad consequendum solem peragit 28. partes, & sextam partem partis in signifero. Tredecim enim partes peragit luna quotidie in zodiaco. Et ideo in illis duobus diebus 26 partes circuit, & in quatuor horis, quæ est sexta pars diei, duas partes, & sextam partem partis perlabitur. Fiunt simul 28. partes, & sexta pars partis. Unde 13. mensis synedochicòs mensis appellatur. Non enim habet nisi 28. partes, & sextam partem partis. Deest de triginta diebus solis unus dies & decem horæ, id est, quinque partes diei.

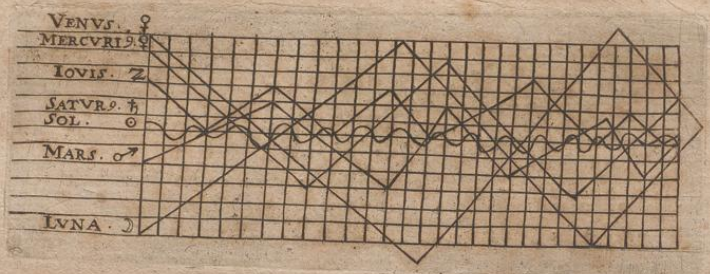

Notandum sanè, quòd nunquam de duodecim signis amplius quàm sex simul cerni queant, ita ut ex his uno oriente alter occidat: sicque fit, ut novem per totam noctem succedentia videantur, reliquis tribus non apparentibus illud ubi sol est. & quod solem vel sequitur, vel præcedit. Macrobius. Zodiacum ita lacteus circulus obliquæ circumflexionis occursu ambiendo complectitur, ut eũ quo duo tropica signa capricornus & cancer feruntur, intersecet. Has solis portas physici vocaverunt, quia in utrã q̄ obviante solstitio, ulterius solis inhibetur accessio, & fit ei regressus ad zonæ viam, cujus terminos nunquam relinquit. Item Macrobius in primo libri sui parte: Solem & lunam & stellas quinque quibus ab errore nomen est, præter quod secum trahit ab ortu in occasum diurna cœli conversio, ipsa suo motu in orientem ab occidente non solis literarum professus, sed multis quoque doctrinæ initiatis abhorrere à fide, ac monstro simile judicatum est. Sed apud prescios intuentes ita verum esse constabit, ut non solum mente concipi, sed oculis quoq; ipsis possit probari: tamen ut nobis de hoc sit cum pertinaciter negante tractatus, age quisq; tibi hoc liquere dissimulas simul omnia, quæ vel contentio sibi fingit detractans fidem, vel quæ ipsa veritas suggerit in divisionibus, membra mittamus. Has erraticas cum luminibus duobus, aut infixas cœlo, aut alia sidera nullum sui motũ nostris oculis indicare: sed ferri mundanæ conversionis impetu, aut moveri sua quoq; accessione dicemus. Rursus si moventur, aut cœli vim sequũtur ab ortu in occasum, & cũmuni & suo motu meantes: aut contrario recessu in oriente ab occidẽtis parte versãtur. Præter hæc ut opinor, nihil potest vel esse vel fingi. Nunc videamus quid ex his verum poterit probari. Si infixæ essent, nunquam ab eadẽ statione discederent sed in ijsdem locis semper ut aliæ viderentur. Ecce enim de infixis vergiliæ nec à suiunquam se copulatione dispergunt, nec hyadas, quæ vicinæ sunt, deserunt, aut orionis proximam regionem relinquunt Septentrionum compago non solvitur. Anguis qui inter eos labitur, semel circumfusum non mutat amplexum. Hæ verò modò in hac, modò in illa cœli regione visuntur, & sæpè cum in unum locum duæ pluresve convenerint, & à loco tamen in quo simul visæ sunt, & à se postea separantur: ex hoc eas non esse cœlo infixas, oculis quoque approbantibus constat. Igitur moventur, nec negare hoc quisque poterit, quod visus affirmat. Quærendum est ergo, utrum ab ortu ad occasum, an in contrarium motu proprio revolvantur. Sed & hoc quærentibus nobis, non solum manifestissima ratio, sed visus quoque ipse monstrabit. Consideremus enim signorum ordinem, quibus zodiacum divisum vel distinctum videmus, & ab uno signo quolibet ejus ordinis sumamus exordium. Cùm aries exoritur, post ipsum taurus emergit: hunc gemini sequuntur, hos cancer, & per ordinem reliqua. Si ista ergo in occidentem ab oriente procederent, non ab ariete in taurum, qui retro locatus, nec à tauro in geminos signum posterius volverentur: sed à geminis in taurum, & à tauro in arietem recta et mundanæ volubilitatis consona accessione prodirent. Cùm verò à primo in signum secundum, à secundo ad tertium, et inde ad reliqua quæ posteriora sunt revolvantur signa autem infixa cœlo feruntur: sine dubio constat has stellas non cum cœlo, sed contra cœlum moveri. Hoc ut plenè liqueat, astruamus de lunæ cursu, qui et claritate suiret velocitate notabilior est. Luna postquam à sole discedens cœli marginem tenet, antecedenti super occidens: tertia die tardius occidit, quàm secundo: et ita quotidie longius ab occasu recedit, ut septimo die circa solis occasum in medio cœlo ipsa videatur. Post alios verò septem, cùm ille mergit, hæc oritur, adeò media parte mensis dimidium cœlum id est, unum hemisphærium ab occasu in orientem recedendo metitur. Rursus post alios septem circa solis occasum latentis hemisphærij verticem tenet: & hujus rei indicium est, quod medio noctis exoritur. Postremò totidem diebus exemptis, solem denuò comprehendit, & vicinus videtur ortus amborum, quàm diu soli succedens: rursus movetur, & rursus recedens paulatim semper in orientem regrediendo relinquat occasum. Sol quoq; ipse non aliter quàm ab occasu in orientem movetur: & licet tardius recessum suum quàm luna conficiat, quippe qui tanto tempore signum unum emetiatur, quanto totum zodiacum luna discurrit, manifesta tamen & subiecta oculis motus sui præstat indicia. Hunc enim in ariete esse ponamus. Quod quia æquinoctiale signum est, pares horas somni & diei facit. In hoc signo cum occidit, libram, id est, scorpij chelas mox oriri videmus: & apparet taurus vicinus occasui. Nam vergilias & hyadas partes tauri clariores, non multo post sole mergente videmus. Sequenti mense sol in signum posterius, id est in taurum recedit: & ita fit ut neque vergiliæ, neque alia pars tauri illo mense videatur. Signum enim quod cum sole oritur & cum sole occidit, semper occultitur. adeò ut & vicinæ astra sole propinquante celentur. Item Macrobius: Quærendum est, cùm zodiacus annus sit, & his constet cœlo sideribus infixis, quemadmodum inferiorum sphærarum stellæ in signis zodiaci meare dicantur. Nec longum est invenire rationem, quæ in ipso vestibulo excubat quæstione. Verum est enim neque solem lunamve, neque de vagis ullam ita insignis zodiaci fieri, ut eorum sideribus misceantur: sed in illo signo unaquæque perhibetur, quod habuerit super verticem, in ea quæ illi subjecta est, circuli sui regione discurrens. Quia singularum sphærarum circulos in 12. partes æque ut zodiacum ratio divisit: & quæ in eam partem circuli sui venerit, quæ sub parte zodiaci est arieti deputata, in ipsum arietem venisse conceditur. Similis, observatio in singulis partes migrantibus stellis tenetur. Et quia facilior ad intellectũ per oculos via est, id quod sermo describit, visus assignet. Esto zodiacus enim circulus, cui ascripti sunt A. inter

hunc

hunc septem alij orbes locentur, & zodiacus ab A per ordinem affixis notis quibus ascribentur literæ sequentes in partes 12. dividatur, sitque spatium quod inter A & B clauditur, arieti deputatum: quod inter B & C. tauro: quod inter C & D, geminis: cancro quod sequitur, & reliquis per ordinem cætera. His constitutis, jam de singulis zodiaci notis & literis, singulæ deorsum lineæ per omnes circulos ad ultimum usque deducantur. Procul dubio per orbes singulos duodenas partes dividet transitus linearum. In quocunque igitur circulo, seu sol in illo, seu luna, vel de vagis quacunque discurrat, cum ad spatiū venerit, quod inter lineas clauditur ab A & B, notis & literis defluentes, in ariete esse dicetur: quia illi constituta, spatium arietis in zodiaco designatum, supra verticem sicut descripsimus, habebit. Similiter in quamcunque migraverit partem, in signo sub quo fuerit, esse dicetur. Atque hæc ipsa descriptio eodem compendio nos docebit, cur eundem zodiacum eademque signa, aliæ tempore longiore, aliæ breviore percurrant. Quoties enim plures orbes intra se locantur, sicut maximus est ille qui primus est, & minimus qui locum ultimum tenet: ita de medijs, qui summo propior est, inferioribus major: qui vicinior ultimo, brevior superioribus habetur. Et inter has igitur septem sphæras gradum celeritatis suæ singulis ordo positionis adscribit. Ideo stellæ quæ per spatia longiora discurrunt, ambitum suum tempore prolixiore conficiunt, quæ per angusta, breviore. Constat enim nullam inter eas celerius cæteris tardiusve procedere: sed cum sit omnibus idem modus meandi, tantam eis diversitatem temporis sola spatiorum diversitas facit. Nam ut de medijs nunc prætermittamus, ne eadem sæpè repetantur, quod eadem signa Saturnus annis triginta, luna diebus viginti octo, ambit & permeat: sola causa in quantitate est circulorum, quorum alter est maximus, alter est minimus. Ergo & cæterarum singulæ pro spatij sui modo tempus meandi aut extendit aut contrahit. Hoc loco diligens rerum discussor inveniet quod requirat. Inspectis enim zodiaci notis, quas monstrat in præsidium fides advocata descriptio. Quis verò inquiet, circi cœlestis duodecim partes aut invenit aut fecit, maximè cùm nulla oculis subiciantur exordia singularum? Huic igitur tam necessariæ interrogationi, historia ipsa respondeat, factum referens quo à veteribus & tentata est tam difficilis & effecta divisio. Ægyptiorum enim retro majores, quos constat primos omnium cœlum scrutari & metiri ausos, postquam perpetuæ apud se serenitatis obsequio, cœlum semper suspectu libero intuentes deprehenderunt universis vel stellis vel sideribus infixis cœlo, solas cum sole & luna quinque stellas vagari, nec has tamen per omnes cœli partes passim ac sine certa erroris sui lege discurrere. Nunquam enim ad septentrionalem verticem deviare, nunquam ad australis poli ima dimergi, sed intra unius obliqui circi limitem omnes habere discursus: nec omnes tamen tre pariter accredire, sed alias alijs ad eundem locum pervenire temporibus: rursum ex his accedere, retro agi alias, videriq; stare nonnunquam. Postquam hæc inquam, inter eas agi viderunt, certas sibi partes decreverunt in ipso circo constituere, & divisionibus annotare, ut certa essent locorum nomina, in quibus eas morari, vel de quibus exisse, ad quæve rursus esse venturas: & sibi invicem nunciarent, & ad posteros noscenda transmitterent. Duobus igitur vasis æneis præparatis, quorum alteri fundus erat in modū clepsydræ foratus, illud quod erat integrum, vacuum subjecerunt pleno aquæ, altero superposito, sed meatu ante munito, & quamlibet de infixis unam clarissimam, lucideq; notabilem observaverunt Orientem: quæ ubi primum cœpit emergere, mox munitione subducta, permiserunt subjecto vasi aquam superioris influere. Fluxitq; in noctis ipsius, & secuti diei finem, atque in id noctis secundæ, quamdiu eadem stella ad ortum rursum revertitur. Quæ ubi apparere vix cœpit, mox aqua quæ influebat, amota est. Cum igitur observata stellæ itus ac reditus integram significaret cœli conversionem, mensuram sibi cœli in aqua, quæ de illo fluxit, susceptam quantitate posuerunt. Hac ergo in partes æquas 12. sub fida dimensione divisa, alia duo hujus capacitatis procurata sunt vasa, ut singula tantum singulas de illis 12. partibus ferrent: totaq; rursus aqua in vas suum pristinum, foramine prius clauso refusa est, & de duobus illis capacitatis minoris alterum subjecerunt pleno, alterum juxta expeditum paratumq; posuerunt. His præparatis, nocte alia in illam jam cœli partem, per quam solem lunamq;, & quinque vagas meare diuturna observatione didicerant, quamq; postea zodiacum vocaverunt: ascensurum observaverunt sidus, cui postea nomen arietis addiderunt. Hujus incipiente ortu, statim subjecto vasi, superpositæ aquæ fluxum dederunt. Quod ubi completum est, mox eo sublato effusoq;, alterum simile subjecerunt, certum signis observantes, ac memoriter annotatis inter ejus loci stellis, qui oriebantur cum primum vas esset impletum: intelligentes quod eo tempore, quo totius aquæ duodecima pars fluxit, pars cœli duodecima conscendit. Ab illo ergo loco quo oriri incipiente aquæ, aqua in primum vas cœpit influere, usque ad locum qui oriebatur, cum primum vas impleretur, duodecimam partem cœli, i. e. unum signum esse dixerunt. Item secundo vase impleto, ac mox retracto, illud simile quod olim effusum paraverant, iterum subdiderunt: notato similiter loco qui emergebat, cum secundum vas esset impletum, & à fine primi signi usq; ad locum, qui ad secundæ aquæ finem oriebatur, secundum signum annotatum est: atque ita vicibus vasa mutando, & per singulas influentis aquæ partes, singulos sibi ascendentium cœlum partium limites annotando: ubi consummata jam omni per duodecim partes aqua ad primi signi exordia perventum est, sine dubio jam divisas, certisque sibi observationibus & indicijs annotatas duodecim cœli partes tantæ compotes machinationis habuerunt. Quod non nocte una, sed duabus effectum est: quia omne cœlum una nocte non volvitur, sed per diem venitur ejus pars media, & medietas reliqua per noctem. Nec tamen cœlum omne duarum sibi proximarum noctium divisit inspectio, sed diversorum temporum nocturna dimensio, utrumque hemisphærium partibus æquè vicibus annotavit. Et has ipsas duodecim partes signa appellari maluerunt, certaque singulis vocabula gratia significationis adjecta sunt. Et quia signa Græco nomine zodia nuncupantur, circum ipsum signorum zodiacum quasi signiferum vocaverunt. Hucusque Macrobius. Fabulas Poetarum de duodecim signis ideo omisi, quia fructum in eis invenire minimè putavi. Respuenda est enim lectio quæ plus nocitura est insipientibus, quàm prosutura sapientibus. Fabulas Poetæ à fando nominaverunt, quæ non sunt res factæ, sed tantum loquendo fictæ.

DESCRIPTIO POLI.

Duo sunt extremi vertices mundi, quos appellant polos septentrionis & austri: quorum alter à nobis semper videtur, alter nunquam. In eo qui à nobis cernitur, tria sunt signa constituta: duo scilicet arcturi, & serpens circum atq; inter illos in morem fluminis means. Helicen arcturus major, cynosura minor appellatur, quæ diversum quidē aspiciunt. Nam dorsa eorum sibimet mutuo avertuntur, aversis huc

atq; illuc pedibus. Serpens ergo cauda cingit helicen, cætero circuitu cynosuram, ita tamen ut easdem medius intervallabens separet: cujus caput ad dextrum pedem ejus qui in geniculo stat, videtur extensum. Ille verò qui in geniculo stat, quem Herculem dicunt, dextro pede caput premit serpentis, capite ad austrum converso, humeris suis coronæ tangit confinia. Ipsa verò corona post tergum Herculis sita, capiti serpentis quem serpentarius tenet, appropinquat. Serpentarius autem, qui à Græcis ophiuchus vocatur sub Hercule positus ad austrum, versis pedibus scorpionem calcat, serpente præcinctus, quem utraq; manu tenet: qui plurima longitudine protentus, usq; ad coronam extenditur. Iuxta hujus serpentis flexuosa volumina, nullo alio interveniente signo, bootes post tergum arcturi majoris videtur, pedibus ad virginem versis: nam virgo sub pedibus bootis est constituta. Contra guttur verò & pedes anteriores ursæ majoris in commissura zodiaci atq; lactei circulorum gemini sunt locati, habentes à lævo latere agitatorem cum hœdulis duobus, qui contra caput helicis capite verso, pede dextro sinistrum tauri cornu tangere videtur. Iuxta geminos, quo zodiacus altissimè erigitur, contra ventrem ursæ majoris, cancer situs est habens in dorso asellos albicante inter eos nubecula, quæ præsepium appellatur. At contra pedes ejusdem ursæ posteriores inter cancrum & virginem, leo dicitur constitutus bootem habens juxta se: sub pedibus verò agitatoris taurus jacet, uno pede protento ad orionem, qui subillo est constitutus. Cepheus inter lyram & cassiopiam medius expansis brachiis, pedibus ad terga minoris ursæ porrectis: Cassiephia contra volumen maximum septentrionalis serpentis, inter agitatorem, Perseum, Andromedam, Cepheumque consistit. In lacteo circulo, inter pisces, Cassiephiam atq; arietem, Andromeda est locata. cum triangulo, quem post tergum habere dicitur, caput versum habens ad alvum equi, qui equus suprà est positus. Aries in commissura zodiaci atq; æquinoctialis circuli sub triangulo situs est, habens sub se cetũ ad australem partẽ. Ad proximũ hujus signi pisces duo, quarum alter in aquilonem erectus, alter in austro pronus, caudis tamen vinculo quodam connexis colligati sunt. Aquilonius ad Andromedam extenditur, australis ad aquarium: juxta pedes verò Andromedæ, à latere Cassiephiæ, Perseus ostenditur. Gorgonis caput manu sinistra tenens, cujus sub femore sinistro, juxta caudam tauri pleiades videntur constitutæ. Lyra verò inter lævum cubitum Herculis, & inter cygnum posita est: sed cygnus expansis alis volanti similis, ad dexteram Cephei manum, dextram alam, sinistram ad pedes equi porrigit. Inter pisces & equum, caudamq; capricorni, aquarius est collocatus, aquam urna fundens, quæ effusio ad magnum piscem usq; decurrit. In parte autem humillima zodiaci, juxta sagittarium atque aquilam, capricornus in commissura hyemalis circuli ac signiferi situs est: habens post se sagittarium, in commissura circulorum zodiaci atq; lactei sub delphino constitutum. Est & sagitta quædam sola sub cygno juxta aquilam jacens. Supra capricorni verò caput delphinus est positus post caudam serpentis, qui à serpentario tenetur: sub ipso autem serpentario scorpionem dicunt esse locatum, ita ut pedibus serpentarij tangatur: & habere sub se ad australem plagam centaurum bestiam. manu quasi ad aram ferentem. Hæc ara à quibusdam sacrarium vocatur, & est contra summitatem caudæ scorpionis ad austrum posita. Brachia verò scorpionis locum obtinent, quem libram dicunt, eo quod in eo sol æquinoctium faciat autumnale. Hydra quoque jacet in circulo æquinoctiali nimia longitudine protenta, capite cancro, medietate leoni, cauda virgini subjecta, corvũ atque urnam in dorso gestans. At sub pectore tauri, Orion gladio accinctus conspicitur, lepori qui sub pedibus ejus est superpositus. Habet enim post vestigia sua canem, quem Syrium, quemque caniculam appellant collocatum, cancri signo subjectum: ante quem sub geminis anticanem cognoscere potes. Post caudam verò Syrij ad austrum navis, quam Argo dicunt, videtur effulgere: at sub pède sinistro Orionis, fluvius quem Eridanum vocant, flexuoso cursu super labitur usque ad cetum. Cetus autem subjacet arieti, à piscibus longissimo tractu porrectus. Post cujus caudam longo quidem intervallo sub aquario & capricorno in austrum porrectus, piscis magnus conspicitur: ultimus eorum quæ videri possunt signorum, effusionem urnæ aquarij, qui ad ipsum usque decurrit, accipiens.

ITEM DE EODEM.

Ad boreæ partes arctoi vertuntur, & anguis;
Post has arctophilax, pariterque corona genuque
Prolapsus, lyra, avis, Cepheus, & Cassiephia.
Auriga & Perseus, deltoton, & Andromedæ astrum.
Pegasus & Delphin, telumque, aquila, anguis tenensque:
Signifer inde subest, bis sex hinc sidera complent.
Hinc aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo:
Libra, scorpius, arcitenens, capricornusque ad urnam.
Qui tenet ad pisces, post sunt in partibus austri. * *
Orion, procyon, lepus, ardens Syrius, Argo, *
Hydrus, chiron, thuribulum quoque, pisces & ingens
Hinc sequitur pistrix, simul Eridanique fluenta.
Hi bis sex versus signant cœli regiones,
Fistula quos finxit Prisciani docta magistri.

DE MANSIONIBUS PLANETARUM.

Ordo planetarum, non ordine sit feriarum:
Cinthia, Mercurius, Venus & Sol, Mars, Iovis & Thez.
Pisces & chiron Iovis est nepa Martis & Ammon.
Taurus item chelæ, regionis erunt Ericinæ.
Cancer erit lunæ, leo solis pro regione.
Mansio Mercurio modo sunt gemini, modo virgo,
Sesio Saturno stat in urna vel capricorno.

DE ORTU ET OCCASU XII. SIGNORUM.

Exoriens chelæ aries demergit in ima.
Scorpion aurati submergunt cornua tauri.
Hinc subit arcitenens geminis surgentibus æquor:
Cum cancer surgit, capricornus mergitur undis.
Portitor urceoli formidat signa leonis.
Virgo fugat pisces, redit & victoria victis. Item: * *
Mergitur ammonis, libra, tauri scorpius ortu. *
At geminos fugit arcitenens, cancrum capricornus:
Hinc leo pellit aquas fundentem, virgoque pisces. Item:
Libra quod est ammon, nepa, bos, geminos fuge chiron:
Egan cancer agis, urna leo, virgoque pisces.

Luna zodiacum tredecies in duodecim suis conficit mensibus, duobus scilicet diebus, & sex horis, & bisse, i.e, octo unciis unius horæ, per singula signa decurrens. Si ergo vis scire in quo signo luna versetur, sume lunam quã volueris computare, ut puta duodecim multiplica per quatuor, fiunt quadraginta octo, partire per novem, novies quini, quadrati quinquis. Quinque ergo signis, ex quo luna nata est exactis, quæ haud dubiè in eodem quo sol est sidere, semper accenditur. In sexto jam signo luna XII. commoratur. Quod si unum remanserit, sex horas signi sequentis noveris esse completas: si duo, duodecim: si tria, octodecim: si quatuor, diem integrum: si octo octies senas horas, i.e. duos adjectos esse dies. Ex quibus tamen horis, per terna semper signa binas subtrahere memento. Operosum est enim in singulis signis, horas minutatim dividere per uncias. Vnde in præsenti quamvis ad nonas portiones tria remanserint, non horas tamen octodecim, sed sexdecim, sexti signi luna duodecima complebit. Et hæc quidem luna in prima vel media parte signi, cujuslibet nata, prompta est computatio. Sin autem alias, quot primo signo luna accensa vel dempserit vel retinuerit partes, tot sequentibus etiam retrahere vel adjicere recorderis, novem horis in luna, pro quinq; diebus in sole computatis. Luna zodiacum, i.e. circulum. Luna in unoquoq; mense suo, i.e. in viginti & novem diebus, & duodecim horis, circuit duodecim signa, & unum penè insuper. Hoc argumento inusitato deprehenditur luna XIII. circuire zodiacum melius quàm in illo alio usitatissimo, quod potest probari, si trigesimam lunam hoc argumento consideraveris. Istud namq; argumentum est verius, quia ad liquidum hæc ratio comprehenditur. Illud ergo aliud argumentum per triginta dies computat signum, quod non ita esse manifesta ratio docet: quia scilicet ætas lunæ in viginti novem diebus, & duodecim horis completur. Nos tamen illo argumento triginta dies damus, propter facilitatem computandi. Et ideo istud argumentum quia subtilius est, ideo verius quod probatur esse: quia trigesimam lunam secundùm hoc argumentum invenies tredecim signa habere peracta: illo verò alio nõ amplius quàm duodecim. Tredecies in duodecim suis conficit mensibus. Quomodo tredecies? Quia postquam luna accensa fuerit in prima parte signi per viginti septem dies & octo horas, curvit duodecim signa, usq; dum venerit ad eam primam partem signi, ubi accensa fuit: & per illud signum, à quo cœpit, recurrat iterum duos dies & quatuor horas, duobus scilicet diebus & sex horis & bisse, i.e octo uncis unius horæ per singula signa decurrens. Multiplica illos duos dies XII. & invenies viginti quatuor dies: multiplica sex præfatas horas duodecies similiter, & fiunt septuaginta duæ horæ. Divide per viginti quatuor, fiunt ter viginti quatuor, & reddunt tres dies. Super sunt adhuc in singulis signis bisse unius horæ. Duodecim ergo bisses, octo faciunt horas. Collige in unum, & fiunt viginti septem dies, & octo horæ, in quib. viginti septem diebus & octo horis, conficit luna totum zodiacum: sed tamen adhuc de sunt ei de suo cursu duo dies, & quatuor horæ, antequam peracta sint, & in illis duobus diebus & quatuor horis recurrit per illud signum, quo cœpit & quo desinit, antequam inchoaverit suum cursum secundum. Hoc modo perlustrat quasi tredecim signa, per unumquemq; cursum suum. & sic potest intelligi, quod tredecies in anno suo, i.e. in CCCLIV. diebus peragit duodecim signa. Fiunt quadraginta octo, scilic. quadrantes: quia quatuor quadrantes faciũt diem. Partire per novem. Quinquies novem, quadrati quinquis, i.e quadraginta quinque. & restant adhuc de quadraginta octo quadrantibus, tres indivisi, post quadraginta quinque, qui faciunt horas octodecim: quia unusquisq; de istis quadrantibus, sex horas habet in se. Et si diligenter per hanc computationem, ad unumquemq; numerum, i.e. ad unumquemque quadrantem, sex horas multiplicaveris: invenies in unoquoque numero novenali, i.e. in novem quadrantibus LIV. horas, quæ reddunt duos dies, & sex horas. Ideo per tot dies & horas, & bisse unius horæ, currit luna unum signum. Quinque ergo signis, i.e. dum luna perlustraverit quinque signa. secundùm eundem numerum novenalem: tres remanserunt post quadraginta quinque, & ad unumquemque sex horæ multiplicantur, sicut supra dictum est. Signi sequentis, i e. sexti Noveris, scilicet ô calculator. In eodem sidere, i.e signo.

Quod si unum, vel quadrans, vel punctus.) *Quoddam genus est punctorum, in quo continet unusquisque punctus sex horas, i.e. quarta pars diei. Vel quadrans dicitur illud genus, quia partem quartam diei recipit in se. Nisi enim in ipso loco ubi dicit, Partire per novem, scilicet quadrantes: unumquemque quadrantem pro sex horis computaveris, non poteris intelligere: quomodo luna quinque signa percurrit, per eundem i.e. novenalem numerum, per terna semper signa. Benè usque ad terna signa dicit: quia bisse quæ supersunt in luna, non complent duas horas nisi in tribus signis: quia ter si ponas octo uncias, faciunt duas horas, quia unaquæque hora habet duodecim uncias.*

Subtrahere memento.) *Ideo auferre præcipit per terna signa, binas horas: quia ubi signa per novenos quadrantes comprehendit, non computavit bisses eorundem signorum, qui faciunt horas duas in tribus signis: & licèt non computaverimus bisses, tamen ipsa luna suos bisses perfecit.*

Propterea secundùm computationem nostram, tot signa habet percursa.) *Computatio, i.e. in quo signo sit luna elongata à sole, ex quo fuit accensa: sin autem alias, scilicet in secunda vel in tertia, vel in qualibet signi parte nata fuerit.*

Quot primo signo) *Verbi gratia. Si fuerit luna accensa in tertia vel quarta parte arietis, & est elongata à sole tribus signis, ex quarto signo accipies tres partes vel quatuor. & supplebis totum arietem. Vnde & dicitur: Quot partes dempseris, tot adjicere recorderis. Si verò in XX. parte vel in alia qualibet post medietatem signi fuerit accensa, non computabis illud signum in quo fuit accensa, sed secundum ab illo. Et cùm perveneris ad illud signum ubi luna est, tot partes retrahe ab eo signo, quot retinuit luna ex eo signo, ubi fuit accensa, si tamen post medietatem fuit accensa. Et propterea illud signum non computabis totum ubi est luna: quia eadem luna in eo signo ubi fuit accensa, decem partes sibi retinuit. Et hoc est quod dicit, quot retinuerit, scilicet ex primo signo: tot retrahere, scilic. sequentibus signis recorderis. Demere est quot lineæ recessæ sint à signo, antequam accensa sit luna, si tamen ante medietatem signi fuerit accensa: si verò post medietatem signi fuerit accensa, hoc intelligitur retinere. Item: Quot partes dempserit luna accensa in primo signo, tot adjicere recorderis de sequenti signo. Hoc autem fit si in anteriori parte signi fuerit luna accensa, i.e. ante medietatem: si verò post medietatem fuerit accensa, quot retinuerit partes de novissima parte signi ubi fuit accensa, tot retrahere recorderis de sequenti signo. Verbi gratia: Si duodecim lineas retinuit de signo in quo fuit accensa, totidem retrahe de sequentis signi extremitate.*

RECAPITULATIO.

Luna zodiacum tredecies.) *Nam tredecim menses lunares, qui habent solummodò viginti & septem dies, & octo horas, absque dubitatione in zodiaco reperiuntur, computatis semper viginti novem diebus in una luna, & triginta in alia. Et ex his duobus diebus & quatuor horis, qui post viginti septem dies, & octo horas per singulos menses tibi remanserint, decimum tertium perficies, licèt unus desit dies.*

Partire per novem.) *In his enim novem quadrantibus decurrit unumquodque signum luna: & si solummodo novem in luna inveneris, integrum signum peractum habebis: & si bis novem, duo: si ter, tria, & reliqua, dempto semper bisse. Novies enim sex, LIV. sunt. Et per tot horas discurrit unumquodque signum & bisse. Nam & hoc quod unaquæque pars ex quatuor multiplicatis, sex horas habet, ipse in sub sequentibus demonstrat dicens: Si unus remanserit sex horas, &c.*

Quinque ergo signis ex quo luna nata est exactis.) *Cave hic quod in alio loco in argumento dixit, lunam à sole quatuor punctis elongari: hic verò non inter solem & lunam metitur, sed à loco incensionis lunæ, usque ad punctum cujuslibet signi in quo currit: i.e. de signo quando accensa est, usque ad signum in quo est, semper retrahe binas horas de residuis horis: quæ remanserint post novenos quadrantes, scilicet per terna semper signa.*

Quot primo signo luna accensa vel dempserit vel retinuerit partes.) *Verbi gratia. Præsens luna nata fuit in quinta parte arietis, & viginti quinque partes postea retinuit, per quas cucurrit. Quinque dempsit, quas non tetigit. Ac deinde si probare volueris hodie nona luna in quo signo est, multiplica novem per quatuor, fiunt triginta sex, scilicet quadrantes. Multiplica septem ex his, scilicet quadrantibus, per sex, propter sex horas, quæ in unoquoq; quadrante sunt, & tres horas sume de vigesimonono quadrate, & habebis quadra-*

ginta quinque horas: & da arieti, quia tot horas per eum cucurrit, computatis semper novem horis in cursu lunæ, pro quinque partibus, i.e. diebus solis. Quod hic etiam benè convenit: nam quinquies novem XLV. & quinquies quinque XXV. Tot enim partes solis semper per tot horas luna discurrit. Accipe de quinque viginti septem quadrantes, & da novem tauro, novem iterum geminis, & similiter novem cancro. Et adhuc habes quadrantem & dimidium, qui reddunt novem horas, ex quibus duæ tribus signis peractis dabuntur, & sic restant septem horæ. Ergo nona luna VII. horas in leone erit. Luna accensa vel dempserit, scilicet de primo signo in capite. Tot retrahere, scilicet de fine sequentis signi, & adjicere ad primum signum recorderis. Vel retinuerit, scilicet de primo signo in fine, tot retrahere similiter de fine subsequentis signi, & adjicere ad primum signum recorderis. Novem horis in luna, pro quinque diebus in sole computatis: quia quod sol agit quinque diebus, hoc facit luna in novem horis. Quod ita probatur. Sexies quini, XXX. sexta ejus pars sunt V. Hoc ad solem pertinet. Triginta diebus unumquodque signum perlustrat. Econtra luna duobus diebus & sex horis perficit unumquodque signum, quæ faciunt horas LIV.

RECAPITULATIO.

Luna zodiacum tredecies, &c.] Zodiacus signifer. Zoa Græcè, animal Latinè. Inde zodiacus dicitur à zois, id est, animalibus, quorum imagines ibi depictæ sunt.

Duobus diebus & sex horis, ac bisse, &c.] Si diligenter quæsieris, invenies lunam in unoquoque signo duobus diebus & sex horis, ac bisse unius horæ, insuper etiam duodecimam partem unius horæ immorari. Et si cogitas cur ipsam particulam prætermisit, dico quia perito calculatori hanc minimè latuisse præscivit, & ideo fastidium locutionis amisit. Quæ quidem ratio ita probari potest. Quemadmodum novem horæ in luna, & quinque dies in sole, & sicut novem quadrantes in luna, & dies in sole: ita quoque viginti septem dies in luna, & CCCLX. in sole, omnino concordant. Et restant adhuc de cursu solis dies quinque, & de cursu lunæ octo horæ & duodecim particulæ, ex quibus nona hora conficitur. Sicque cursus solis & lunæ, per zodiacum concordare probatur. In hoc loco novem quadrantes, & duæ dies & sex horæ æqualem habent numerum.

Operosum est enim in singulis signis, &c.) Laboriosum est enim unicuique signo statim post novem quadrantes, octo tribuere uncias. Et ideo brevitatis causa prætermittuntur, usque dum tribus signis peractis, duæ horæ, id est, tres bissæ, restituantur. Et hæc quidem lunam prima vel media parte signi cujuslibet nata, prompta est computatio: quia quanto minus restaurare oportet, tanto facilior est computatio.

Sin autem aliàs quod primo signo, &c.) Id est, si alio loco accensa fuerit quàm in prima vel media signi parte. Dempserit, scilicet in capite signi, vel retinuerit, scilicet de fine signi, tot sequentibus scilicet signis retrahere vel adjicere: scili. et ad illud signum in quo primo fuit luna recorderis. Hanc igitur restaurationem taliter agere debes. Si vis unum diem restaurare, tribue illi novem punctos: si duos, octodecim: si tres, viginti septem: si quatuor, triginta sex: si quinque, quadraginta quinque, qui faciunt novem horas. Et hoc est quod dicitur, Novem horis in luna pro quinque diebus in sole computatis. Potest etiam id ipsum ita facere: si unum diem restaurare gestu, da illi duas horas, ex quibus semper decimam recide partem. Si quinque, tribue illis decem horas: abjecta decima parte, novem horæ itidem restant.

SCHOLIA IN CAP. XIV. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione: auctore Joanne Noviomago.

DE SIGNIS ET HORIS XII. MENSIUM.

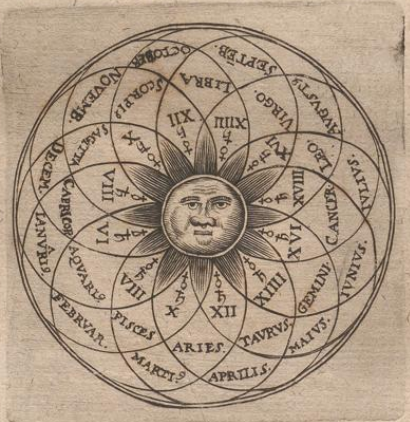

Singuli autem menses sua signa.) Distributio signorum est per singulos menses, quod tamen haud commodè fieri potest: non enim initia mensium Romanorum (de his enim agitur) respondent mensium principiis: in mediis enim mensibus sol ferè novum aliquod signum ingreditur, veluti XI. Ianuarij aquarium, quæ tamen ratio firma non est. Nam olim ut apparet, ipsis mensium Kalendis in aliud signum transitus fuit: nec desunt qui opinantur Christum natum esse nocte brumali, quæ totius anni longissima est. Ea tum fuit VIII. Kalendas Ianuarij. Nostra ætate verò bruma sit pridie Idus Decembris, i.e. XIII. diebus citius: quod propterea accidit, quia annus solaris brevior est aliquanto quàm computatur. Constat enim diebus CCCLXV. & quadrante non integro. qui quoniam propter intercalandi commoditatem sumitur integer, necesse est tardius annum exire quàm sol signiferum permensus est, quæ temporis redundantia remedium nondum invenit intercalationis, seu potius ademptionis. Tolleretur autem (si id liberet Ecclesiæ seu Romano Pontifici, cui primum potestas intercalandi data est) ad hunc modum: Primum, dies qui sunt à duodecima die Decembris, quo bruma est, usq; ad Kalendas Ianuarias, Decembri detraherentur scilicet undeviginti: constaretq; eo tantum anno December duodecim diebus: præterea centesimo decimo quoque anno non intercalaretur, intercalatio enim plus temporis addit, quàm solis circuitus requirit, quod nisi detractione tolli non potest. Hoc pacto contingeret, ut constanter toto ævo sol Capricorni fidus ingrediatur Kalendis Ianuarij, quod annis quingentis ante Christum natum fuit: si modò tandiu intercalatum est. Apposui hic, non quidem quòd ego tempora in ordinem alium redigi cupiam, sed ut lectori constaret, quæ ratio sit, quòd bruma jam propius eveniat Kalendis Decembribus, quàm dum Servator noster nasceretur: quodq; aliquando futurum sit durante longo sæculorum ordine, ut eodem tempore December eveniret, quo nunc habemus Novembrem.

Sicut

Sicut quidam veterum etiam versibus explicavit.) *Apud quem ex veteribus poetis hi versus habeantur, non memini me legisse, apparet cujusdam recentioris quàm est Manilius, apud quem similes leguntur, sed non ijdem. Solent autem olim in Calendario (ut vocant) hi versiculi singulis mensibus distribui, velut jam prænotantur versibus parum sobriis & nihil eruditis. Prioris generis vidi vetustissimum quendam codicem sacrarum cantionum & lectionum, passim aureis literis scriptum cum eisdem versibus in titulis mensium, quem Coloniæ nobis ostendit in æde divi Gereonis D. Andreas Bardwiccensis ejusdem loci Canonicus.*

Aries Phrixæ Calendas.) *Phrixæus arietis cœlestis epitheton ab eventu, quòd Phrixum & Hellen per mare (quod ab ea posteà Hellespontus dictum est) transtulerit. Vide poeticon astronomicon Iulij Higini.*

Majus Ageronei.) *Ageoreum taurum vocat à Venere, cujus domus est in hoc signo. Ageoream enim veteres acceperunt deam quæ ad agendum excitaret: hæc non alia est quàm Venus, quæ cuncta viventia ad gignendum excitat.*

Junius æquatos cœlo videt ire Laconas.) *AEquatos Lacones, Geminos intellige, Castorem videlicet & Pollucem, quos Iupiter propter Imperij moderationem, qua simul usi sunt in Lacedæmonios, inter nobilia astra collocavit.*

Solstitia ardentis:) *Sol in prima parte Cancri solstitium efficit, quo tempore umbra propè absumuntur, & æstus propter astri sublimitatem supra modum augentur: propterea ardentem appellavit.*

Leo fervidus.) *Sol in hoc signo, dies caniculares mortalium corporibus fervore intolerabiles reddit.*

Æquat, & October.) *Respicit æquinoctium, quod sit autumno in prima parte libræ.*

Scorpius hybernum præceps.) *Præcipitem scorpium intelligimus, propter subita dierum decrementa, quæ sub hoc sidere celerrima sunt.*

Principium Jani sancit Tropicus Capricornus.) *Capricornus signum est tropicum, quemadmodum & cancer. Nam ut in illo solstitium fit ita in hoc bruma, qui dies sunt in auctum lucis & tenebrarum postremi. Quod autem dicatur habere Ianuarij principium, ad nostram ætatem non quadrat. sed fic fuit, quemadmodum supra ostendimus duobus abhinc annorum millibus.*

Solidi stat fidus aquari.) *Cur solidi, cùm à Lucano levis dicatur, ab aliis citius, ab alijs præceps? Resp. cit hic dicit tardum incrementum, quod tum vix dum advertitur: & astrologi fixa vocant signa, quæ sequuntur statim tropica, qualis est aquarius: qui secus eum vocant, respiciunt temporis moram, quo totus exoritur, quod sit intra horam. dum alia quædam plus quàm duas horas conficiant, priusquam integra oriantur, propter flexum signiferi. Per Numæ mensem Februarium intellige. Hunc enim anno adjecit ante à Romulo instituto, veluti & Ianuarium.*

Duarum horarum spacio.) *Intellige horas inæquales seu temporales, non æquinoctiales, alioqui falsum esse facilè constat ex his, quæ traduntur de exortu & occasu siderum inæquali.*

Decem semis horæ.) *Intellige quibus sol longius in unoquoque signo commoratur quàm triginta diebus.*

Primum igitur arietis signum.) *Obscurius paulò Beda indicat, in quibus cæli partibus seu signis quolibet mense sit sol, vel quod idem est, quod signum quovis mense cum sole oriatur, quod ut quolibet mense & cujusque mensis die exactè sciatur nostra ætate, adscripsi ad finem tabulam dierum, & partium signorum, ad annum salutis M. D. XL exactè computatam.*

Et ideo juxta quosdam in octava sui parte.) *Ad hunc modum Plinius tradit libro 2. naturalis historiæ cap. XIX. Sol autem ipse quatuor, inquit, differentias habet, bis æquat nocte diei, vere & autumno, in centrum incidens terræ, in octavis partibus arietis & libræ, bis permutatis spaciis in auctum diei, bruma octava in parte capricorni: noctu verò solstitio totidem in partibus cancri. Sed dubitet quispiam, cum obliqui circuli ratio sit immutabilis, nec alio loco possint fieri æquinoctia, quam ubi signiferi & æquinoctialis sunt sectiones, & harum sectionum una, prima sit pars arietis, altera verò libræ pars seu radius primus sine ulla mutatione: quomodo igitur intelligemus æquinoctia fieri in octavis partibus, cum ipsa sectio circulorum signiferi & æquatoris efficiat primas partes libræ & arietis. Respondeo ad hunc modum. Ægyptij, seu ut est apud Plinium Anaximander Milesius, cum primùm deprehenderent & signiferi obliquitatem, atque in eo solis æquinoctia vel solstitia, respexerunt juxta ea loca vicina astra, quibus tum arietis & tauri nomina indebantur, notaruntq; horum asterismorum in cælo tractus, & longitudines, ut unumquemq; locum manifesta nota deprehenderent. Deinde totum illud astrum dividentes in partes 30. certa parte imaginis locum æquinoctij aut solstitij signabant: ut verbi gratia, quo loco tunc æquinoctium fuit, ibidē pars octava ejus asterismi, qui aries in cælo dicitur, reperiebatur. Verùm cum stellæ fixæ ad motū nonæ sphæræ paulatim contra cælum moverentur in exortum, non poterat hæc ratio stabilis esse. Quapropter universum circulum solis, sequentes diviserunt in 12. spacia æqualia, quæ dicuntur Græcè dodecamoria, quorum unumquodq; dividebatur in 30. partes, quæ nunc gradus dicuntur, omissa computatione, quæ per partes asterismi fiebat. Asterismorum enim omnium magnitudo non est æqualis. hoc modo existimo intelligendum esse locum Plinij, & quemlibet alium ubi est æquinoctia aliter evenire, quam in primis partibus arietis & libræ. Hoc si quis volet clarius accipere sumat Astrolabium quod superioribus annis edidimus, notet in eo primam partem cancri, non quidem ejus astri, sed dodecamorij illius, quod quantum est à sectione æquinoctialis: ad eam partem posiquam sol pervenit, dicitur esse in prima parte dodecamorij quidem, non tamen in prima parte cancri, ad est, ejus astri: sed circa secundam partem geminorum, quæ est in altera stellarum, quæ priorem pedem geminorum deformant: unde ipsa cancri imago plurium partium intervallo digressa est. Propterea (ut finem faciam) quando solem dicimus esse in leone, seu alio quolibet signo, non astrum, sed dodecamorion intelligere debemus ab ariete quartum. Horum unumquodq; sol spacio tricenorum dierum & decem horarum percurrit, de quibus poetæ locus intelligendus est, quem hic Beda citat ex 1. Georgicōn.*

Ut verò Ægyptus mater artium docet.) *Aristoteles quoque author est, abstrusarum artium primam inventionem esse Ægyptiorum sacerdotum, quibus interdictum fuit prophanis rebus operam dare. Vide principium Metaphysices apud Aristotelem.*

HÆC TABULA INTEGRUM ANNALEM COMPLECTITVR, IN QVO MENSES AC MENSIVM SINGVlorum dies ordine ponuntur: è regione numerus partium seu graduum in signifero, qui singulis diebus respondent. Tertius numerus est minutorum, quæ λεπτὰ πρῶτα alibi declaravimus.

IANVARIVS.

	Di.	Gra.	Mi.	p.	
Circun.	1.	20.	34.	Capricornus.	
	2.	21.	36.	capricorn.	
	3.	22.	37.	capric.	
	4.	23.	38.	capric.	
	5.	24.	39.	capric.	
	6.	25.	41.	capric.	
	7.	26.	42.	capric.	
	8.	27.	43.	capric.	
	9.	28.	44.	capric.	
	10.	29.	45.	capric.	
	11.	0.	47.	Aquarius.	
	12.	1.	48.	aqua.	
	13.	2.	49.	aqua.	
	14.	3.	50.	aqua.	
	15.	4.	51.	aqua.	
	16.	5.	52.	aqua.	
	17.	6.	53.	aqua.	
	18.	7.	54.	aqua.	
	19.	8.	55.	aqua.	
	20.	9.	56.	aqua.	
Agne.	21.	10.	57.	aqua.	
	22.	11.	58.	aqua.	
	23.	12.	59.	aqua.	
	24.	14.	0.	aqua.	
Paul.	25.	15.	1.	aqua.	
	26.	16.	2.	aqua.	
	27.	17.	2.	aqua.	
	28.	18.	3.	aqua.	
	29.	19.	4.	aqua.	
	30.	20.	5.	aqua.	
	31.	21.	5.	aqua.	

FEBRVARIVS.

	Di.	Gra.	Mi.	p.	
	1.	22.	6.	aqua.	
Purif.	2.	23.	6.	aqua.	
Blasi.	3.	24.	7.	aqua.	
	4.	25.	7.	aqua.	
Agat.	5.	26.	8.	aqua.	
	6.	27.	8.	aqua.	
	7.	28.	9.	aqua.	
	8.	29.	9.	aqua.	
	9.	0.	9.	Pisces.	
	10.	1.	10.	pisces.	
	11.	2.	10.	pisc.	
	12.	3.	10.	pisc.	
	13.	4.	11.	pis.	
Valent.	14.	5.	11.	pis.	
	15.	6.	11.	pis.	
	16.	7.	11.	pis.	
	17.	8.	11.	pis.	
	18.	9.	11.	pis.	
	19.	10.	11.	pis.	
	20.	11.	11.	pis.	
	21.	12.	11.	pis.	
Pet.	22.	13.	11.	pis.	
	23.	14.	11.	pis.	
Matt.	24.	15.	10.	pis.	
	25.	16.	10.	pis.	
	26.	17.	10.	pis.	
	27.	18.	9.	pis.	
	28.	19.	9.	pis.	
	29.	20.	8.	pisc	

MARTIVS.

	Di.	Gra.	Mi.	p.	
	1.	21.	8.	Pisces.	
	2.	22.	7.	pisc.	
	3.	23.	7.	pisc.	
	4.	24.	6.	pis.	
	5.	25.	6.	pis.	
	6.	26.	5.	pis.	
	7.	27.	5.	pis.	
	8.	28.	4.	pis.	
	9.	29.	3.	pis.	
	10.	0.	2.	Aries.	
	11.	1.	1.	ari.	
Greg.	12.	2.	1.	ari.	
	13.	3.	0.	ari.	
	14.	3.	59.	ari.	
	15.	4.	58.	ari.	
	16.	5.	57.	ari.	
Ger.	17.	6.	55.	ari.	
	18.	7.	54.	ari.	
	19.	8.	53.	ari.	
	20.	9.	52.	ari.	
Bene.	21.	10.	51.	ari.	
	22.	11.	49.	ari.	
	23.	12.	48.	ari.	
	24.	13.	47.	ari.	
Mari.	25.	14.	45.	ari.	
	26.	15.	44.	ari.	
	27.	16.	43.	ari.	
	28.	17.	41.	ari.	
	29.	18.	40.	ari.	
	30.	19.	38.	ari.	
	31.	20.	37.	ari.	

APRILIS.

	Di.	Gra.	Mi.	p.	
	1.	21.	35.	Aries.	
	2.	22.	34.	ari.	
	3.	23.	32.	ari.	
Ambr.	4.	24.	30.	ari.	
	5.	25.	29.	ari.	
	6.	26.	27.	ari.	
	7.	27.	25.	ari.	
	8.	28.	23.	ari.	
	9.	29.	21.	ari.	
	10.	0.	20.	Taurus.	
	11.	1.	18.	taur.	
	12.	2.	16.	taur.	
	13.	3.	14.	taur.	
Tyb.	14.	4.	12.	taur.	
	15.	5.	9.	taur.	
	16.	6.	7.	taur.	
	17.	7.	5.	taur.	
	18.	8.	3.	taur.	
	19.	9.	1.	taur.	
	20.	9.	58.	taur.	
	21.	10.	56.	taur.	
	22.	11.	54.	taur.	
	23.	12.	52.	taur.	
	24.	13.	49.	taur.	
Marci	25.	14.	47.	taur.	
	26.	15.	44.	taur.	
	27.	16.	42.	taur.	
	28.	15.	40.	taur.	
	29.	18.	37.	taur.	
Quir.	30.	19.	35.	taur.	

MAIVS.

	Di.	Gra.	Mi.	p.	
Philip.	1.	20.	32.	Taur.	
	2.	21.	30.	taur.	
Cru.	3.	22.	27.	taur.	
	4.	23.	24.	taur.	
	5.	24.	22.	taur.	
	6.	25.	10.	taur.	
	7.	26.	17.	taur.	
	8.	27.	14.	taur.	
	9.	28.	12.	taur.	
	10.	29.	9.	taur.	
	11.	0.	6.	Gemini.	
	12.	1.	4.	gemi.	
Serva.	13.	2.	1.	gemi.	
	14.	2.	58.	gemi.	
	15.	3.	55.	gemi.	
	16.	4.	52.	gemi.	
	17.	5.	50.	gemi.	
	18.	6.	47.	gemi.	
	19.	7.	44.	gemi.	
	20.	8.	41.	gemi.	
	21.	9.	38.	gemi.	
	22.	10.	35.	gemi.	
	23.	11.	32.	gemi.	
	24.	12.	29.	gemi.	
Vrban.	25.	13.	27.	gemi.	
	26.	14.	24.	gemi.	
	27.	15.	21.	gemi.	
	28.	16.	18.	gemi.	
	29.	17.	15.	gemi.	
	30.	18.	12.	gemi.	
	31.	19.	9.	gemi.	

IVNIVS.

	Di.	Gra.	Mi.	
	1.	20.	6.	Gemi.
	2.	21.	3.	gemi.
Eras.	3.	22.	0.	gemi.
	4.	22.	57.	gemi.
Bonif.	5.	23.	54.	gemi.
	6.	24.	51.	gemi.
	7.	25.	48.	gemi.
	8.	26.	45.	gemi.
	9.	27.	42.	gemi.
	10.	28.	39.	gemi.
	11.	29.	36.	gemi.
	12.	0.	33.	Cancer.
	13.	1.	30.	cancer.
	14.	2.	27.	canc.
Viti.	15.	3.	24.	canc.
	16.	4.	21.	canc.
	17.	5.	18.	canc.
	18.	6.	15.	canc.
	19.	7.	12.	canc.
	20.	8.	9.	canc.
	21.	9.	6.	canc.
	22.	10.	3.	canc.
	23.	11.	0.	canc.
Ioan. Ba	24.	11.	57.	canc.
	25.	12.	54.	canc.
	26.	13.	51.	canc.
	27.	14.	49.	canc.
	28.	15.	46.	canc.
Pet. Pau.	29.	16.	43.	canc.
	30.	17.	40.	canc.

IVLIVS.

	Di.	Gra.	Mi.	p.	
Vis. Ma.	1.	18.	37.		Cancer
	2.	19	34.		cancer
	3.	20.	31.		canc.
	4.	21.	28.		canc.
	5.	22.	25.		canc.
	6.	23.	22.		canc;
	7.	24.	19.		canc.
	8.	25.	16.		canc.
	9.	26.	13.		canc.
	10.	27.	11.		canc.
	11.	28.	8.		canc.
	12.	29.	5.		canc.
Marg.	13.	0	2.		Leo.
	14.	1.	0.		leo.
	15.	1.	57.		leo.
	16.	2.	54.		leo.
	17.	3.	52.		leo.
	18.	4.	49.		leo.
	19.	5.	46.		leo.
	20.	6.	44.		leo.
	21.	7.	41.		leo.
Magd.	22.	8.	38.		leo.
	23.	9.	36.		leo.
	24.	10.	33.		leo.
Iacob.	25.	11.	31.		leo.
Annæ.	26.	12.	28.		leo.
	27.	13.	26.		leo.
	28.	14.	23.		leo.
Paul.	29.	15.	21.		leo.
	30.	16.	18.		leo.
	31.	17.	16.		leo.

AVGVSTVS.

	Di.	Gra.	Mi.	p.	
Pet.	1.	18.	14.		Leo.
	2.	19.	11.		leo.
	3.	20.	9.		leo.
	4.	21.	7.		leo.
	5.	22.	4.		leo.
	6.	23.	2.		leo.
	7.	24.	0.		leo.
	8.	24.	58.		leo.
Laur.	9.	25.	55.		leo.
	10.	26.	53.		leo.
	11.	27.	51.		leo.
	12.	28.	40.		leo.
	13.	29.	47.		leo.
	14.	0.	45.		Virgo.
Af. Mar.	15.	1.	43.		virg.
	16.	2.	41.		virg.
	17.	3.	39.		virg.
	18.	4.	37.		virg.
	19.	5.	35.		virg.
Bern.	20.	6.	34.		virg.
	21.	7.	32.		virg.
	22.	8.	30.		virg.
	23.	9.	29.		virg.
Bart.	24.	10.	27.		virg.
	25.	11.	26.		virg.
	26.	12.	24.		virg.
	27.	13.	22.		virg.
	28.	14.	21.		virg.
	29.	15.	20.		virg.
	30.	16.	18.		virg.
	31.	17.	17.		virg.

SEPTEMBER.

	Di.	Gra.	Mi.	p.	
Egid.	1.	18.	15.		Virgo
	2.	19.	14.		virgo
	3.	20.	13.		virgo
	4.	21.	11.		virgo
	5.	22.	10.		virgo
	6.	23.	9.		virgo
	7.	24.	8.		virgo
Na. Ma.	8.	25.	7.		virgo
	9.	26.	5.		virgo
	10.	27.	4.		virgo
	11.	28.	3.		virgo
	12.	29.	2.		virgo
Matern.	13.	0.	1.		Libra.
Exalt. †	14.	1.	0.		lib.
	15.	1.	59.		lib.
	16.	2.	59.		lib.
Lamb.	17.	3.	58.		lib.
	18.	4.	57.		lib.
	19.	5.	56.		lib.
	20.	6.	56.		lib.
Mat.	21.	7.	55.		lib.
	22.	8.	55.		lib.
	23.	9.	54.		lib.
	24.	10	54.		lib.
	25.	11.	53.		lib.
	26.	12.	53.		lib.
	27.	13.	52.		lib.
	28.	14.	52.		lib.
Mich.	29.	15.	51.		lib.
	30.	16.	51.		lib.

OCTOBER.

	Di.	Gra.	Mi.	p.	
Remi.	1.	17.	51.		Libra.
	2.	18.	51.		lib.
	3.	19.	50.		lib.
	4.	20.	50.		lib.
	5.	21.	50.		lib.
	6.	22.	50.		lib.
	7.	22.	50.		lib.
	8.	24.	50.		lib.
Giony.	9.	25.	50.		lib.
Dereon.	10.	26.	50.		lib.
	11.	27.	51.		lib.
	12.	28.	51.		lib.
	13.	29.	51.		lib.
	14.	0.	51.		Scorp.
Maur.	15.	1.	51.		scorp.
	16.	2.	52.		scorp
	17.	3.	52.		scorp.
	18.	4.	52.		scorp.
	19.	5.	53.		scorp.
	20.	6.	53.		scorp.
Vrsul.	21.	7.	54.		scorp.
	22.	8.	55.		scorp.
Sever.	23.	9.	55.		scorp.
	24.	10.	56.		scorp.
	25.	11.	56.		scorp.
	26.	12.	57.		scorp.
	27.	13.	58.		scorp.
Simo.	28.	14.	59.		scorp.
	29.	15.	59.		scorp.
	30.	17.	0.		scorp.
	31.	18.	1.		scorp.

NOVEMBER.

	Di.	Gra.	Mi.	p.	
Om. SS.	1.	19.	1.		Scorpio.
	2.	20.	2.		scorp.
	3.	21.	3.		scorp.
	4.	22.	4.		scorp.
	5.	23.	5.		scorp.
	6.	24.	6.		scorp.
	7.	25.	7.		scorp.
	8.	26.	8.		scorp.
	9.	27.	9.		scorp.
	10.	28.	10.		scorp.
Mart.	11.	29.	11.		scorp.
Cunib.	12.	0.	12.		Sagittarius.
	13.	1.	14.		sagit.
	14.	2.	15.		sagit.
	15.	3.	16.		sagit.
	16.	4.	17.		sagit.
	17.	5.	18.		sagit.
	18.	6.	20.		sagit.
	19.	7.	21.		sagit.
	20.	8.	22.		sagit.
præs. Ma	21.	9.	23.		sagit.
Cæcil.	22.	10.	25.		sagit.
	23.	11.	26.		sagit.
	24.	12.	27.		sagit.
Catha.	25.	13.	28.		sagit.
	26.	14.	30.		sagit.
	27.	15.	31.		sagit.
	28.	16.	32.		sagit.
	29.	17.	34.		sagit.
Andr.	30.	18.	35.		sagit.

DECEMBER.

	Di.	Gra.	Mi.	p.	
	1.	19.	36.		Sagit.
	2.	20.	38.		sagit.
Barb.	3.	21.	39.		sagit.
	4.	22.	41.		sagit.
	5.	23.	42.		sagit.
Nicol.	6.	24.	44.		sagit.
	7.	25.	45.		sagit.
Cõc. Ma.	8.	26.	47.		sagit.
	9.	27.	48.		sagit.
	10.	28.	50.		sagit.
	11.	29.	51.		sagit.
	12.	0.	53.		Aquar.
Lucia.	13.	1.	54.		aquar.
	14.	2.	56.		aquar.
	15.	3.	57.		aquar.
	16.	4.	59.		aquar.
	17.	6.	0.		aquar.
	18.	7.	2.		aquar.
	19.	8.	3.		aquar.
	20.	9.	4.		aquar.
Thom.	21.	10.	6.		aquar.
	22.	11.	7.		aquar.
	23.	12.	9.		aquar.
	24.	13.	10.		aquar.
Nat. Do.	25.	14.	12.		aquar.
Steph.	26.	15.	13.		aquar.
Ioan.	27.	16.	14.		aquar.
Inno.	28.	17.	16.		aquar.
	29.	18.	17.		aquar.
	30.	19.	18.		aquar.
	31.	20.	19.		aquar.

DE LUNÆ CURSU PER SIGNA.
Caput XV.

LUna quotidie quatuor punctis, sive crescens à sole longius abit, seu decrescens soli vicinior, quàm pridie fuerat redditur: singula autem signa decem punctos habent, id est, duas horas, sicut & superius admonuimus quinque puncti horam faciunt. Et ideo si vis scire in quo signo luna est, sume lunam quam volueris, ut puta quintam, multiplica per quatuor, fiunt viginti: partire per decem bis deni vies; duobus ergo signis quinta luna semper à sole distat. Item sume octavam lunam, multiplica per quatuor, fiunt trigintaduo. partire per decem, ter deni tries, & remanent duo; tribus ergo signis & duobus punctis, octava luna semper à sole dirimitur. Duos autem punctos sex partes intellige, id est, quantum sol in Zodiaco sex diebus conficit itineris: punctus siquidem habet tres partes, quia signum quodque decem punctos, triginta autem habet partes. Item sume nonamdecimam lunam, multiplica per quatuor, fiunt septuagintasex: partire per decem, septies deni septais, & remanent sex: septem ergo signis & hora una, quod est dimidium signi ac puncto, id est, tribus partibus, nonadecima semper in itinere quo cœperat à sola digressa est. Et ne suspicio tibi fortè argumenti fallentis incidat, quære ad diametrum cæli, quod quintam decimam lunam tenere nemo est qui dubitet, multiplica quindecim per quatuor, fiunt sexaginta: partire per decem, sexies deni sexais; sex enim signis duodecim luna semper, id est, dimidio sphæræ cœlestis à sole discernitur, sive ante, seu retro respexeris. Denique orbem lunæ quoties plenissimus est, contra solem cernis oppositum, humilem videlicet sole sublimi, & sublimem humili: quia nimirū cum sole æstivum tenente circulum plena est, ipsa tenet brumalem cum sole devexo in brumalem plena est, ipsam solstitiali scandere circulo nox longissima prodit: at cum iste æquinoctium in plenilunio, tum illa alterum servat, & quot partibus sol æquinoctium, vel solstitium, quod nuperrime lustraverat transijt, totidem partibus luna plena, vel æquinoctium, vel solstitium, quod contra est, patet esse transgressa. Quod si quis signorum nescius, lunares tamen cursus agnoscendi cupidus est, noverit & ipse solem quotidie partem unam Zodiaci sui complere: neque enim aliud partes Zodiaci, quàm quotidianos solis in cælo debemus sentire progressus: lunam verò quotidie XIII. partes ejusdem Zodiaci conficere, id est, punctos quatuor, & unam partem. Et quia illa XIII. partes complente sol unam complet, inde fieri, ut sicut supra docuimus, non plus quotidiano progressu à sole, quàm quaternis punctis, hoc est, duodenis partibus elongetur. Ponat ergo lunam ubilibet computare voluerit, utpotè in Calend. Januarias primam: hæc ubi prima noctem diemque transegerit, illum cæli locum tenet, quem sol XIII. mensis ejusdem die completo. Ubi secunda est, multiplica duo per quatuor, fiunt octo. Item ut de punctis ad partes pervenias, multiplica VIII. per III. fiunt XXIV. Illam ergo cæli partem tenet luna II. in IV. Nonas Jannarias, quam sol vigintiquatuor ab hinc die confecto. Ubi tertia est, multiplica III. per quatuor, fiunt XII. partire per decem decies asse decus, & remanent duo puncti, id est, VI. partes: illam ergo cæli partem tenet luna III. quam sol mense toto & diebus VI. post tertium Nonas Januarias exactis, id est, VI. post tertium Nonas Februarias die consummato. Ubi quarta est, multiplica hæc per IV. fiunt XVI. partire per decem decies asse decus, & remanent VI. puncti, id est, partes X. & VIII. Illam igitur cæli partem tenet luna quarta, quam sol mense expleto ac X. & VIII. diebus post pridie Nonas Januarias. Ubi quinta est, multiplica V. per IV. fiunt XX. partire per decem bis deni vies: duobus ergo mensibus expletis adveniet sol partem cæli, quam luna quinta tenet, id est, die Nonarum Martiarum. Ubi octava est VI. Idus Januarias, multiplica VIII. per IV. fiunt XXXII. partire per decem ter deni tries, & remanent duo puncti, id est, VI. partes cæli, illam partem cæli tenet luna VIII. in VI. Iduum Januariarum die: quam sol aditurus est post tres ab hinc menses, & dies VI. id est, VI. Idus Apriles. Ubi XIX. est XIV. Calendas Februarias, multiplicat per IV. fiunt LXXVI. partire per decem septies deni septais, & remanent VI. multiplica hæc per III. fiunt X. & VIII. Illam partem cæli circumvolat luna XIX. in XIV. Calendas Februarias, quam sol post VII. ab hinc menses ac dies X. & VIII. id est, XVIII. die post XIV. Calendas Septembr. qui est VIII. Iduum Septembr. dies. Et ne scrupulus tibi forte argumenti fallentis incidat, proba ad diametrum anni, quod XV. tenere lunam rarus qui nesciat, multiplica XV. per IV. fiunt LX. partire per decem sexies seni sexais: VI. enim mensibus exactis, id est, medio circuitus anni confecto itinere, sol ingredietur partem cæli, qua luna XV. circunfertur. Et quia tunc XV. Januar. dies est, nimirum illam partem sol XV. die Julij mensis adibit. Et ut ad summum veniamus, sume XXX. lunam, quæ tunc sit III. Calendas Februar. multiplica per IV. fiunt CXX. partire per decem: duodecies deni centum vies, illa cæli parte luna XXX. currit, quam XII. mensibus exactis, id est, toto anni circulo transacto est sol obtenturus. Ipsa est enim pars eadem, in qua & nunc conversatus lunam suo receperat in cœtu.

GLOSSÆ IN CAPUT XV. BEDÆ PRESBYTERI, DE TEMporum ratione: auctore Brideferto Ramesiensi.

Luna quotidie quatuor punctis sive crescens à sole longius abit, seu decrescens soli vicinior, quàm pridie fuerat redditur. Singula autem signa decem punctos habent, id est, duas horas, sicut & superiùs admonuimus, &c.

Luna quotidie quatuor punctis à sole elongatur, usque ad plenum orbem: & iterum eodem spacio ad solem quotidie redeundo appropinquat. Quos quatuor punctos, dodrantem & semunciam Plinius secundus in Naturali historia solet appellare. Sed quia hoc spacium temporis, quo luna crescere aut decrescere perhibetur, quanta & qualis mensura sit, non facile patet, apertis numerorum exemplis aperire debemus. Horam igitur quartam notissimas portiones habere, omnis calculator dubitare non debet Dividitur aliquando in quatuor punctos, aliquando in quinque, aliquando in decem minuta, frequentissime in quadraginta momenta: dum autem minutissime, in sexaginta ostenta. Hæ tamen omnes partitiones inventæ sunt ab auctoribus ad inveniendos umbrarum transitus in horologio. Partito nanq; horologio in viginti quatuor spacia, juxta numerum viginti quatuor horarum quibus sol universum lustrat mundum, addiderunt singularum horarum divisiones, ut facillimè invenirent horarum transitum per motum ipsius umbræ in spacijs horologij. Dum ergò transiret umbra per quartam partem unius spacij, quod horam significat in horologio punctum vocabant: ipse verò punctus continet decem momenta. Addiderunt etiam alterum punctum dum umbra per quintã partem horæ transcurrit propter lunæ discursum, qui punctus octo momenta colligit, ex quib. punctis luna quotidie quatuor peragit, quinto in ipso remanente. Octo.n. momenta quinquies multiplicata, horã unã perficiunt. Momentum verò est quadragesima pars unius horæ Ita.n. voluerunt astrologi minutissimũ siderum motum per umbras intelligere, ut quadragesimam partem unius horæ sentirent, dum umbrã per quadragesimam partẽ in horologio ipsius spacij, quod unam horam significat, signifer transiret. Nec hoc sufficerat eis, sed & minora addere spacia, quæ vocantur ostenta. Vnum enim momentũ, ostentum semis comprehendit. Maxima ergo spatia divisionũ unius horæ puncta dicuntur: minima verò, ostenta vel atomi: Sed ut prædiximus, punctorũ duæ sunt mensuræ: una quidẽ quartam partem unius horæ, id est decem momenta: altera vero quintã continet, habens in se octo momenta. Minutũ verò est maxima pars unius horæ: ostentũ vero LX. pars horæ est, habens in se CCCLXXVI. atomos. Vna vero hora habet in se XXII. atomos, & DIX. Ex his tamen partionibus prædictis duas tantum ad hanc præsentem quæstionem, id est, ad lunæ discursum pertinere non dubium est, quinariam scilicet quadragesimam Quinaria namq; ad solius lunæ cursum pertinet. cæteris partitionibus & solis & lunæ discursibus attributis. Quid ergo Plinius Secundus refert, lunam dodrantes & semuncias horarũ aut oriri, aut occidere tardius quotidie, quam pridie fuerat in ortu aut in occasu tanti spacium temporis tenet, hoc est XXX. & unum momenta, & bisse unius momenti. Dodrans quippe in omni mensura tres quartas partes continet. Si ergo hora una quadraginta habet momenta, sequitur ut dodrans unius horæ triginta momenta contineat. Dum autem una hora in duodecim uncias ad similitudinẽ aßis dividitur, duodecima ejus pars, quæ uncia vocari potest, in tribus momentis ac tertia unius momenti parte invenitur. Cujus unciæ dimidium est momentum unum & dimidium momenti & sexta pars unius momenti. Igitur prædictum spacium, id est, dodrans & semuncia, XXXI. momenta, & duas tertias partes, id est bessem sive bissen intra se colligit. Bes namq; ut Priscianus docet pro des ponitur. Des vero nomen compositum est, d demptο, scili. et vero triens à nomine, quod est triens una litera quidem assumpta. Hinc est des compositum, dempto triente. pro quo nomine ponimus bes Sed prædictum spacium, quod à Plinio secundo juxta naturalem lunæ cursum expressum est pro facilitate calculandi, Beda quatuor punctorum nomen & mensuram appellare curavit. Si quis verò vult dignoscere, quanta differentia sit inter dodrantis & semunciæ spacium, & quatuor punctorum, sciat talẽ esse differentiã, qualem inter triginta duo momenta, & triginta unum, & bisse unius momenti. Hæc autem differentia invenitur in tertia parte unius momenti. Quatuor igitur puncti superant dodrantem & semunciam, in tertia parte unius momenti: dodrantis verò & semunciæ ratio atque mensura, ex duodenario numero facilè comprehenditur. Sit enim exempli causa, duodenarius numerus quasi uncia una: dividitur illa uncia in tres partes: tertia pars quaternarius est Quaternarius enim ter ductus, in duodenariũ crescit. Cujus tertiæ partis, id est quaternarij dimidium, binarius est: qui binarius, duodenarij sexta. Hinc ostenditur, quod in omni mensura dimidium tertiæ sexta totius pars invenitur. Item ejusdem duodenarij numeri dodrans, novem sunt. Tantum enim in una hora dodrans tenet, quantum in duodenario novem. Alio modo: Hora quadraginta momenta habet, & unumquodque momentum quatuor habet trientes. Duodecima pars ipsorum quadraginta momentorum, uncia vocatur. De triginta sex momentis accipe tria momenta, quia duodecima pars illorum est, & de quatuor momentis accipe unum trientem, id est, duodecimam partem illorum, & junge ipsum trientem cum tribus supradictis momentis, & erit tibi uncia. Et medietas unius unciæ, id est, momentum & dimidium, & medietas trientis, quæ vocatur sextans, id est, sexta pars momenti, semuncia vocatur. Ergò hora quadragesima, ut diximus, habet momenta. & unumquodq; momentum tres trientes. Quadraginta enim ter, sive ter quadraginta, CXX. sunt. Et ideò unum est, triens unius momenti. & centesima vicesima pars unius horæ. Prima igitur luna post solis occasum lucens, moratur super terram, spacio dodrantis & semuncia unius horæ. Luna secunda post solis occasum moratur super terram lucendo hora & dimidia, & una uncia. Tertia lucens post solis occasum, moratur spacio duarum horarum, & tertiæ partis unius horæ, & semunciæ: quarta, tribus horis & duabus unciis: quinta, quatuor horis, excepta semuncia: sexta quatuor horis & dodrante: septima, quinque horis & dimidia, & semuncia: octava, sex horis, & tertia parte unius horæ: nona lucet septem horis, & una uncia & dimidia: decima, lucet octo horis excepta una uncia: undecima, lucet octo horis, & bisse unius horæ, & semuncia: duodecima, lucet novẽ horis, & dimidia: tertiadecima, lucet decem horis, & quadrante & semuncia: quartadecima, lucet undecim horis, & uncia: quintadecima, lucet undecim horis, & decuncem & semuncia, id est, duodecim horis præter unam unciam & semunciam Si verò hæc computatio secundùm Bedam, quatuor punctis quotidie succrescat decima quinta luna, duodecim super terram horis lucere invenitur: as per hoc apparet quantum distat inter Plinij secundi supputationem, quæ per dodrantes & semuncias cumulatur. & Bedæ quæ per quatuor punctos. Invenitur enim una uncia & semisse unius unciæ differentia. Plinium tamen secundùm naturalẽ cursum esse secutum, dubitare non debemus: Bedam verò facilitatẽ cõputandi elegisse. Si igitur agnoscere cupis, quantũ unaquæq; luna secundùm Plinij secundi computationẽ, à prima usq; ad decimã quintã in nocte lucet, multiplica ejus ætatẽ quater. Et cùm perspexeris quot punctos ipse quaternarius reddiderit numerus, tunc ex ipsis punctis tot tertias partes momenti subtrahe, quot dies ætas lunæ habuerit. Verbi gratia. Si fuerit V. quinq; tertias partes momenti. i. momentũ unũ, & bisse unius momenti subtrahe: & si fuerit X. decem tertias partes momẽti, id est tria momẽta

& ter-

& tertiam partem unius momenti subtrahe. Si fuerit XV. quindecim tertiæ partes momenti, id est, quinque momenta subtrahe. Ipsa verò quinque momenta, unam unciam & dimidiam reddunt hoc modo Tria momenta, & tertia pars unius momenti, unciam faciunt. Vnum igitur momentum & dimidium & sexta pars unius momenti, dimidiam unciam complent.

Hæc igitur ratio quam superius de cursu lunæ ostendimus, per omnia accessibus atque recessibus maris convenire manifestum est. Maris enim recessus atque accessus, malina etiam & lædon naturali sequentia lunarem cursum observant. Hinc est ut sicut luna per signa cursum suum peragit, & circa terram quotidiano ambitu revolvitur: ita maris accessus quotidianus & recessus, ejusdem spacijs tardius temporis aut ad terram accedit, aut à terra recedit. Et sicut luna, ut prædiximus, dodrante & semuncia: vel quatuor punctis tardius (verbi gratia) hodie quàm heri orta est, aut post solis occasum supra terras moratur: similiter accessus maris aut recessus eodem spacio tardius hodie quàm heri fuerat, comprehenditur. Sicut enim animal ad se trahit spiritum, sic luna mare. Qui scilicet æstus oceani quotidie bis affluere: & scilicet bis remeare, id est, bis accedere. Inter diem & noctem unius semper horæ dodrante, scilicet transmisso & semuncia, id est, momenta triginta unumque momentum & dimidium, & sexta ars momenti. Transmissa, id est, transacta, ad similitudinem lunæ videtur. Eiusque, scilicet oceani, omnes cursus, id est, contractus.

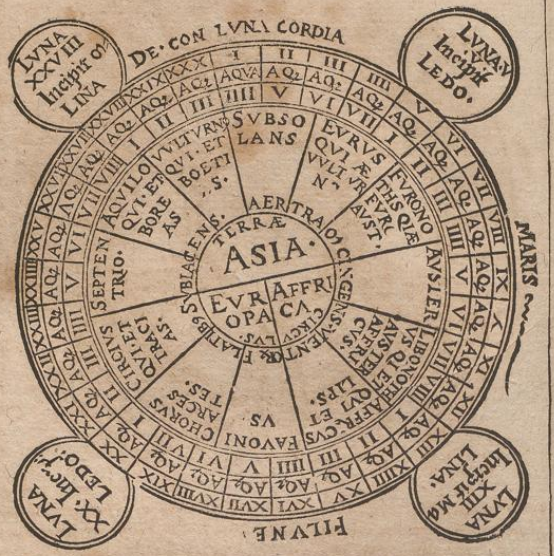

In lædones.) Latinus servo, id est, læsa unda; restringitur enim & repercutitur unda, quia non dimittitur tantum ire per terras, quantum malina. Malina quasi major luna dicta, quod in ea & ipsa luna, & æstus maris plus ferveat, quam in lædone. Lædon enim dicta quasi læsa unda, quod in ea minus & luna & æstus oceani ferveſcat. Malina & lædon lunarem mensem inter se dividunt in quatuor partes æquales. Illa namq; malina, in qua prima luna invenitur septem diebus & novem horis perseverat, & à vigesima octava inchoat, & usque ad quintam lunam extenditur. Sequitur lædon à quinta usque duodecimam permanens, septem similiter diebus & novem horis perdurat. Hinc, id est, decimatertia luna, malina secunda inchoat, in qua plenilunium ostenditur, in de. imanona luna terminatur: eodē dierum numero, & horarum permanere perhibetur, id est, in septem diebus & novem horis. Iterum lædon à vigesima luna incipiens, vigesima septima finitur, prædicto numero septem dierum, & horarum novem, cursum suum peragit. Habes ut puto, lunarem mensem, inter malinas & lædones in æquas partes divisum. Aestus, id est, occursiones. Sed lædon, id est, minor æstus inchoans, id est, dum inchoat à quinta & vigesima luna, duæ enim sunt lædones. Quot horis, id est, septem accurrit, tot & recurrit. Scilicet retrorsum. Lædon incipit, à quinta luna, & permanet usque in XI. & XII. horis, ex duodecima luna: quia in unaquaque lædone & malina, septem dies, & duodecim horæ continentur.

Luna quotidie quatuor punctis sive crescens longius à sole abit, seu decrescens soli vicinior, quàm pridie fuerat, redditur, &c.) Cùm enim luna quatuor punctis tantùm, id est, duodecim partibus quotidie à sole elongetur, & cum singula signa decē punctos, id est, triginta partes habeant, necesse est ut unumquodque eorum signorum non minus quàm in duobus diebus & dimidio percurrat. Quatuor enim punctos tantùm, id est, duodecim partes in elongatione sua à sole quotidie facit, & ideò in quantum pertinet ad illam elongationem, in duobus diebús & dimidia, decem punctos, id est, unum signum percurrit: in quantū verò ad suum iter pertinet, quo quotidie tredecim partes in signifero peragit, unumquodque signum in binis diebus & senis horis, & bisse unius horæ perlabitur. Et ideò illud iter quod facit in suo integro itinere, per viginti septem dies & octo horæ, non potest facere in elongatione sua à sole, nisi per triginta dies. Decem punctos habent, id est, duas horas. Nunc de æquinoctialibus horis dicit. In duabus enim horis movetur unum signum, cùm totum signiferum in quatuor moveatur, sicut superius admonuimus, scilicet in 14. capitulo, ubi dixit: Non possunt oriri, occidere, vel de loco in locum movere, nisi in spacio duarum horarum. Horam faciunt, scilicet secundum lunæ computum. Denique orbem lunæ quoties plenissimus est, contra solem cernis oppositum: humilem videlicet soli sublimi, & sublimem humili.

Denique orbem lunæ, id est, plenilunium.) Si fuerit plenilunium in solstitio æstivo, ubi sol in quarta parte cancri sit, erit ipsa nocte luna plena in quarta parte capricorni, ubi solstitium brumale sit. Et quamdiu sol tenuerit æstivum circulum, ubi longiores dies sunt, erit sol sublimis, & luna humilis. Cùm autem sol ad brumalem partem deflectitur, sit luna plena sublimis, & sol humilis, tunc enim longiores noctes sunt. Et si fuerit plenilunium in æquinoctio vernali, ubi sol in quarta parte arietis sit, erit ipsa nocte plenilunium in quarta parte libræ, ubi æquinoctium autumnale sit.

Et quot partibus transierit sol æquinoctium vel solstitium, quod nuperrime lustraverat, tot partibus transiet ipsa nocte plenilunium in æquinoctio vel solstitio.) Verbi gratia: Si fuerit sol in decima parte arietis, id est, in sexta parte post æquinoctium vernale, quando sublimis est sol, humilis est luna, sol, & quando sublimis est luna, humilis, quantum sol elongaverit ab æstivo solstitio, tantum luna XV. ab alio circulo cominus.

Luna prima quot punctis lucet.		Luna prima quot partibus distat à sole.		
I.	IV.	α	XII.	*Aries.*
II.	VIII.	β	XXIV.	*Aries.*
III.	XII.	γ	XXXVI.	*Taurus.*
IV.	XVI.	δ	XLVIII.	*Taurus.*
V.	XX.	ν	LX.	*Taurus.*
VI.	XXIV.	ε	LXXII.	*Gemini.*
VII.	XXVIII.	ϛ	LXXXIV.	*Gemini.*
VIII.	XXXII.	η	XCVI.	*Cancer.*
IX.	XXXVI.	θ	CVIII.	*Cancer.*
X.	XL.	ι	CXX.	*Cancer.*
XI.	XLIV.	ια	CXXXII.	*Leo.*
XII.	XLVIII.	ιβ	CXLIV.	*Leo.*
XIII.	LII.	ιγ	CLVI.	*Virgo.*
XIV.	LVI.	ιδ	CLXVIII.	*Virgo.*
Luna XV.	LX.	Luna ιε	CLXXX.	*Virgo.*
XVI.	56.	ις	CXCII.	*Libra.*
XVII.	52.	ιζ	CCIV.	*Libra.*
XVIII.	48.	ιη	CCXVI.	*Scorpius.*
XIX.	44.	ιθ	CCXXVIII.	*Scorpius.*
XX.	40.	κ	CCXL.	*Scorpius.*
XXI.	36.	κα	CCLII.	*Sagittarius.*
XXII.	32.	κβ	CCLXIV.	*Sagittarius.*
XXIII.	28.	κγ	CCLXXVI.	*Capricornus.*
XXIV.	24.	κδ	CCLXXXVIII.	*Capricornus.*
XXV.	20.	κε	CCC.	*Capricornus.*
XXVI.	16.	κς	CCCXII.	*Aquarius.*
XXVII.	12.	κζ	CCCXXIV.	*Aquarius.*
XXVIII.	8.	κη	CCCXXXVI.	*Pisces.*
XXIX.	4.	κθ	CCCXLVIII.	*Pisces.*
XXX.		λ	CCCLX.	*Pisces.*

Sume trigesimam lunam, quæ tunc sit tertio Calend. Febru. multiplica per quatuor, fiunt CXX. Partire per decem. Duodecies deni, centies: id est, centum viginti. Illa cali parte, scilicet in illa parte ubi in coitu sunt sol & luna, illam enim partem coitus, semper trigesima luna tenet. Quam partem, id est illum punctum cali, ubi nunc est simul cum trigesima luna, non potest sol obtinere, nisi transactis duodecim mensibus, id est, toto anni circulo, Lunam trigesimam, scilicet Ianuarii vel cujuscunque mensis currit. Quam duodecim mensibus exactis, id est, tanto anni circulo transmisso, id est CCCLX. diebus expletis. Quinque autem dies & quadrantem non comprehendit, dum dixit unumquodq; signum habere decem punctos tantum, id est triginta partes. Et quamvis hic non computentur, complet tamen sol etiam in ipsis annum suum. & habet unumquodq; signum triginta partes, & præter hoc decem horas & semis. Ipsa est enim pars eadem, in qua & nunc conversatus, lunam suo receperat in coitu. Ipsa est enim pars eadem, id est, trigesima. Quòd enim dicit, Ipsa est pars eadem, ad trigesimam partem illarum triginta partium pertinet, quas luna à prima usque ad trigesimam ad consequendum solem in signifero peragit. Luna enim in viginti novem diebus & dimidia ad coitum venit, & ideo consuetè dicimus in triginta diebus ad coitum venire: non tamen naturaliter, sed in vigintinovem diebus & dimidia naturaliter ad coitum venit. In qua & nunc conversatus, scilicet sol pro conversans, lunam suo receperat in coitu, in fine enim trigesimæ lunæ, & capite primæ, sunt sol & luna in unocoitu semper.

SCHOLIA IN CAPUT XV. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Joanne Noviomago.

Partire per decem, ter deni tries. *Passim in his formis multiplicationum postrema vox numeri, quæ id quod ex multiplicatione provenit explicat, corrupta est: quòd sive Britannico idiomate, sive librariorum incuria commissum sit, sive quod suprà dixit, sic à pueris proferri solere, nescio: verùm quia constanter hoc factum invenimus, quid voculæ illæ significent, è regione posui in margine. Notandum autem est, quod in his computationibus loquendi forma ea utitur, quam usurpant arithmetici in dividendo, nam quotientem (sic enim vocant denominantem) multiplicant per divisorem: veluti si quadraginta dividam per V. V. inquam continent quadraginta decies, deinde quinquies X. efficiunt quadraginta, superest igitur nihil: hac enim forma explorant an aliquid supersit facta distributione.*

DE LUNÆ DISCURSU, SI QUI SIGNA ignorant, CAPUT XVI.

QUæ ut manifestiora cuilibet etiam tradioris ingenii reddantur, per singulas lunæ ætates quantum ea distet à sole distinctius adnotare curavimus. Prima ergo luna ubi suam perfecerit ætatem, elongatur à sole spatio dierum XII. secunda spatio dierum XXIV. tertia spatio mensis unius, & dierum sex: quarta spatio mensis unius, & dierum decem & octo: quinta spatio mensium duorum, sexta spatio mensium II. & dierum duodecim, septima spatio mensium II. & dierum XXIV. octava, spatio mensium trium, & dierum sex, nona spatio mensium III. & dierum XVIII. decima spatio mensium quatuor, undecima spatio mensium quatuor, & dierum duodecim: duodecima spatio mensium quatuor, & dierum vigintiquatuor: tertiadecima spatio mensium V. & dierum sex, quartadecima spatio mensium V. & dierum XVIII. qointadecima spatio mensium VI. decimasexta spatio mensium VI. & dierum duodecim, decimaseptima spatio mensium sex, & dierum vigintiquatuor, decimaoctava spatio mensium septem, & dierum sex, decimanona spatio mensium VII. & dierum XVIII. vigesima spatio mensium octo: vigesima prima spatio mensium octo, & dierum duodecim, vigesimasecunda spatio mensium octo, & dierum vigintiquatuor: vigesimatertia spatio mensium IX. & dierum sex: vigesimaquarta spatio mensium novem, & dierum decem & octo: vigesimaquinta spatio mensium X. vigesimasexta spatio mensium X. & dierum duodecim: vigesimaseptima spatio mensium X. & dierum viginti-

tiquatuor : vigesimaoctava spatio mensium undecim, & dierum VI. vigesimanona spatio mensium undecim, & dierum XVIII. tricesima spatio mensium duodecim.

GLOSSÆ IN CAPUT XVI. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione : auctore Brideferto Ramesiensi.

Quæ ut manifestiora cuilibet etiam tardioris ingenii reddantur] *Quæ scilicet prædicta ut manifestiora cuilibet, id est, cuicunque. Quantum, scilicet desiderium. Ea, scilicet luna. Distinctius, id est, apertius.*

Prima ergo luna, ubi suam perfecerit ætatem.] *Divido lunam primam in quatuor punctos, & quatuor punctos in tres partes, & sunt duodecim. Duodecim enim partibus distat luna prima à sole. Elongatur à sole spatio, id est, in quatuor punctos, dierum duodecim: id est, tantum elongatur à sole cursu suo per unum diem, quantum spatii sol peragit infra duodecim dies. Iter elongationis eius à sole quæritur hic , non suum iter integrum duodecim partes facit quotidie in elongatione sua à sole & tredecim in suo integro itinere. Et ideo illud iter quod facit in suo integro itinere, per viginti septem dies & octo horas , non potest facere in elongatione sua à sole, nisi per triginta dies, minus enim iter queritur in elongatione quàm in progressione. Secunda, scilicet luna : spatio dierum viginti quatuor, id est, octo punctos. Tertia, spatio mensis unius, id est, decem punctis, & dierum sex, id est, duobus punctis. Triginta spatio mensium duodecim, id est, centum viginti punctos. Illud enim iter facit luna in triginta diebus, quod facit sol in uno anno, id est, CCCLX. diebus Quinq; enim dies & quadrantem, qui ex decem semis horis quæ supersunt, unicuique mensi efficiuntur, non computant auctores quia longum erat eis computare, in quibus tamen & si non computentur, perficit sol cursum suum, id est, suum annum luna. Et sicut diximus illud iter quod facit sol in CCCLXV. diebus, & sex horis, percurrit secundum istam computationem in triginta diebus , etiam naturaliter in viginti novem diebus & dimidia. Triginta enim dierum tantum computantur isti menses, dum unumquodq; signum in eis triginta partes & decem punctos habeat. Triginta enim partes, id est decem puncti, triginta dies tantum faciunt. Et ideo in duodecim mensibus secundum istam computationem, non fiunt nisi CCCLX. dies. Naturaliter tamen unusquisq; mensis habet triginta dies, & decem semis horas : & ideo naturaliter duodecim menses, habent CCCLXV. dies, & sex horas. Currit autem in viginti quatuor horis luna tredecim partes, & octo horis, & quatuor momenta & atomum. Luna quotidie, ni fallor, transit per Zodiacum tredecim dies & octo horas , ac bisse unius horæ , & insuper tertiam partem unius minuti, & restat adhuc de CCCLXV. diebus, & quadrante unum minutum. Vicies septies tredecim, CCCLI. diem reddunt. Vicies septies octo horæ, novem dies reddunt. Ipsæ octo horæ in quibus luna post viginti septem dies moratur, tres dies & octo horas capiunt. Restant de CCCLXV. diebus, horæ viginti duæ, id est, minuta CCXX. Da unicuique de viginti septem diebus, octo minuta, restant solummodo quatuor minuta. Lege glossam superius scriptam de duobus supradictis argumentis, id est, de 18. & 17. cujus initium est : Si nosse desideras quot partibus distat luna à sole, multiplica ætatem ejus quotcunque fuerit quater , &c. usque in decimaquinta parte geminorum moratur eo die luna. Et in capitulo 21. cujus initium est : In quo signo luna moretur quotidie , vel quot partibus à sole per singulos dies elongetur, usque quod inter defectam & renascentem sit lunam : quia de his duobus argumentis subtilissimè loquitur.*

DE EODEM SI QUI COMPUTARE NON didicerunt. CAPUT XVII.

SI quis verò etiam calculandi minus idoneus , lunaris tamen circuitus existit curiosus , & huic ad capacitatem ingenioli sui commodamus argumentum, quo id quod quærit inveniat : siquidem totam annalis circuitus seriem , quæ duodecim mensibus continetur , alphabetis disjunximus , ita duntaxat , ut primus & secundus ordo vicenos & septenos dies , tertius autem uno amplius complectatur : illo videlicet qui de tertio repetitis VIII. horis superfluis accrescit. Et ut diebus quos signare volebamus literæ sufficerent, non singulis has diebus , sed alternis apposuimus , atque ideo non ultra o literam alphabetum tangere opus erat. Præposuimus eidem operi paginam regularem, quæ X. & IX. alphabeta hujusmodi à diversis literis inchoantia, totidem annorum circuli decennovenalis caperet, simul & mensium singulorum signorumque vocabula duodecim, quæ hoc ordine disposita est , juxta numerum dierum, quibus luna Zodiacum pervolat, XXVII. lineas habet in longitudine : nominibus signorum ante , nominibus verò mensium retro adnotatas , ut qui signorum imperitus est , ex mensium tamen notitia possit invenire quod quærit, X. verò & IX. habet in latitudine lineas , quæ ordinem decennovenalis circuli supra adnotato annorum numero præmonstret. Cùm igitur anno quolibet diem quemlibet quo in signo, vel cujus mensis in partibus lunam habeat, scire volueris, aperto codice nota literam, quæ eidem sit præposita diei, & recurrens ad regularem paginam, in qua literarum est distincta congeries, eodemque statim anno ex titulo frontis invento, illam quam quærebas literam ejusdem diei invenies, atque ante ac retro inspiciens , quod signum, quemve mensem è regione habeat adnotabis. Ponamus aliquod quod ad cætera, lector convalescat exemplum. Quæris , ubi sit luna , verbi gratia , In Calend. Aprilis anno VI. circuli decennovenalis : aperi codicem , quære diem Calendarum memoratarum, invenies e literam præscriptam, recurre ad paginam regularem, videbis annum VI. perspecto ejus alphabeto e literam reperies, circumfer oculos ad latera , hinc geminorum extrema , illinc junii mensis initia deprehendes esse notata. Et sive eruditus, sive simplex es lector, palam te quod cupiebas investigasse lætaberis. Insuper & toto illo anno quibuscunque diebus e literam videris adscriptam , sive crescentem , seu decrescentem, in iisdem cæli partibus lunam noveris esse conversatam. Non enim in hoc argumento, in detrimento an cremento suæ lucis, in adverso an in coitu solis sit posita luna requiris, sed & si hoc scire desideras , aderit argumentum vetusta Ægyptiorum observatione traditum.

GLOSSÆ IN CAPUT XVII. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione : auctore Brideferto Ramesiensi.

Siquidem totam annalis circuitus seriem, quæ duodecim mensibus continetur, alphabetis distinximus, ita duntaxat, ut primus & secundus ordo vicenos & septenos dies, tertius autem uno amplius complectatur, illo videlicet, qui de tertio repetitis octo horis superfluis accrescit.

Luna moratur in unoquoque signo duobus diebus, & sex horis & bisse, id est, duas tertias partes unius horæ. Bisse ergo repetitæ duodecies, efficiuntur octo horæ in anno, ex quibus octo horis per tres annos crescit unus dies. Sed tamen ille dies non invenitur in pagina regulari, quamvis in annali inveniatur locus vacuus inter o & a in tertio loco. De sex verò horis crescit in quarto signo, & propterea quartum signum multiplicatur semper ter. Has, scilicet literas. Sed alternis apposuimus , id est intervalla fecimus ibi , unam scilicet in ea relinquendo vacuam. Plures enim dies sunt in circuitu lunæ in alphabetis , quia non singulis diebus apposuimus eidem operi , id est , annali libello. Quot enim literas capit, tot etiam annos comprehendit.

DE PAGINA REGULARI.

Quare non invenitur locus vacuus inter o & a tertia vice in regulari, sicut invenitur in annali serie? Ideo non invenitur, quia viginti septem diebus & octo horis luna zodiacum percurrit, & litera unius cujusq; diei, vel locus vacuus in pagina regulari est, & idem alphabetum tredecies computatur in uno anno. Et si locus vacuus fuisset, viginti octo dies inveniretur in unoquoq; circuitu, & hinc maximus crevisset error, si inter o & a locus fuisset vacuus. Item quæritur, quomodo in pagina regulari inventur illud sidus, quod per locum vacuum inter o & a significatur in annali serie in tertio circuitu, cum nullus locus vacuus in illa pagina invenitur? Ad hoc breviter respondere possumus, quòd inter o & a illud sidus cognoscitur similitudine bissexti, cui nullus locus est vacuus in annali serie, sed inseritur inter duos dies solares: id est inter septimum & sextum Calend. Mart. in loco VI. Calend. Mart. Item quæritur, quare quartum sidus in alphabeto semper ter scriptum invenitur in pagina regulari? Et ad hoc respondere possumus, quod ideo ter scribitur unum sidus, propter integrum diem, qui de sex horis quater repetitis, unicuiq; sideri nascitur. Illi igitur sideri, in quo tunc luna moratur, ille dies deputatur: id est, quarto semper sideri. Item quæritur, utrum tres dies computantur in aliquo signo, quod ter scriptum non est in pagina regulari. Computatur utiq; in tertio circuitu lunari, ubi est locus vacuus inter o & a, in annali serie. Item quæritur, utrum computantur quatuor dies in signo? Vtiq; computantur, quando ter scribitur unum signum propter sex horas suprascriptas. Et illi sideri computatur ille dies, qui nascitur de bisse, id est, de octo horis tertio repetitis. Scrutare septimum & octavum annum, & decimum sextum, & decimum septimum, & decimum octavum. Item quæritur, quare unum alphabetum tredecies in annali serie scribitur in uno anno, sed tredecim vicibus non iteratur unum alphabetum? Sic etiam illud solvitur, quod propter numerum solarium dierum, quibus sol signiferum circuit, unum alphabetum tredecies iterat in annali serie: hoc est, in CCCLXV. diebus & quadrante. Viginti septem verò diebus & octo horis, sicut suprà diximus, signiferum circumvolat. Ideo non est necesse, ut idem alphabetum iteretur ad significandos eosdem dies, ut eadem signa monstrentur. Item quæritur, quare non ab a inchoat alphabetum uniu cujusq; anni in pagina regulari? Sic solvitur: Si ab a semper inchoasset, arietis sidus, significaretur semper, & illo sidere in quo luna moratur in primo anno decennovennalis circuli, quando est nona luna in Calend. Ianuarii, sub eodem sidere ponitur a, id est, sub ariete: & in eodem sidere, in quo luna moratur in secundo anno suprædicti circuli, quando est vigesima luna in Calend. Ianu. id est, virginis signo, sub quo inscribitur a, sic & reliqua. Item quæritur, quare aries inscribitur in fine anni, & in principio ejusdem? Hoc item ideo agitur, quia in extrema parte arietis luna pervolat, quando est Nona luna in Calend. Ianu. Item repetitis octo horis, quia luna moratur in unoquoq; signo duobus diebus & sex horis, & bisse, id est duabus partibus unius horæ. Bisse ergo repetitis duodecies, efficiuntur octo horæ in anno. Ex quibus octo horis per tres annos crescit unus dies. Sed tamen illa dies non invenitur in pagina regulari quamvis in annali invenitur locus vacuus inter o & a in tertio loco. De sex verò horis crescit dies in quarto signo, & propterea quartum signum multiplicatur semper ter; itemq; Si vis invenire in quo loco debent triplicari signa, dicito, quia zodiacum circulum viginti septem diebus, & octo horis perlustrat. Qui ternarius, quarta pars est duodenarii. Omissus, id est, octo horis, quæ per ternos annos increscendo, diem integrum efficiunt, propterea in quarto loco triplicari debent signa.

SCHOLIA IN CAP. XVII. BEDÆ PRESPYTERI, De temporum ratione: authore Joanne Noviomago.

Incipit Beda hoc loco aperire usum tabularum, quæ in principio operis summâ diligentia positæ sunt, & primum sextâ quam signavimus, notâ F. dedimus autem operam, ut exemplar vetustissimum, ac accuratissimè in his tabellis pictum, ad literam imitaremur, nisi quo loco ex vetustate consumptis occurrendum fuit, seu ubi Græci characteres pro illo seculo malè erant scripti. Quod si ex hac Bedæ explicatione usum deprehendere nequis, consule ea quæ ibi breviter apposuimus singulis indicibus.

QUOTA SIT LUNA IN CALENDAS QUASQUE. CAPUT XVIII.

PRimo decennovennalis circuli anno, in quo nullæ sunt Epactæ, in Calendas Januarias IX. est luna, in Calendas Februarias X. in Calendas Martias IX. in Calendas Apriles X. in Calendas Majas XI. in Calendas Junias XII. in Calendas Julias XIII. in Calendas Augustas XIV. in Calendas Septembres XVI. in Calendas Octob. XVI. in Calendas Novembres XVIII. in Calendas Decembres XVIII. Hos tibi numeros pro regularibus singulorum mensium sume, quibus annuas addens Epactas, luna quota sit per Calendas quasque sine errore reperies. Si enim vis scire quota sit luna in calendas Januarias anno secundo circuli decennovennalis, tene IX. regulares, adde Epactas XI. fiunt XX. vicesima est luna. Si vis scire quota est luna in Calendas Junias anno tertio, tene regulares XII. adde Epactas anni illius XXII. fiunt XXXIV. tolle. XXX. remanent IV. quarta est luna in Calendas memoratas. Quod si quis objecerit, vel hujus, vel præcedentis argumenti alicubi ordinem vacillare, doceat ipse in hujusmodi quæstionibus indagandis veracius & compendiosius argumentum, & nos libenter gratanterque accipiemus. Hoc autem præcedens quod commemoravimus argumentum, & nonnullis ad transscribendum jam dedimus, & in principiis hujus nostri opusculi præfigendum esse censemus. Porrò præsens argumentum quod de luna Calendarum quærenda posuimus, hoc tantum loco commemorasse & docuisse sufficiat. Nam cognita quota sit in Calendas luna, facile etiam cæteris cujusq; mensis diebus qua sit ætate cantato ipso mense, & concurrentibus digitis apparebit. Sunt autem anni tres circuli decennovennalis, in quibus idem argumentum stabilitatem sui tenoris conservare nequeat: octavus videlicet, undecimus, & nonus decimus, cui causam nutandi varia facit ac dispersa per annum embolismorum insertio. Siquidem anno octavo luna Calendarum Majarum juxta rationem quidem argumenti XXVIII. computatur, sed propter embolismum, qui in Martio mense inseritur, XXVII. probatur existere. Item in Calendas Julias juxta argumentum XXX. fieri potuit luna, sed propter adjectionem diei, quem superfluitas embolismi attulerat, fit XXIX. Item anno XI. quia luna embolismi pridie Nonas decembres accenditur, facit lunam in Calendas Martias vigesimam esse & octavam: cum hanc ratio argumenti XXIX. tunc existere doceat. Item anno XIX. quia luna embolismi tertio die Nonarum Martiarum incipit, cogit lunam in Calendas Majas XXVIII. computari cum XXIX. secundum argumenti calculationem canatur: quo etiam anno ratio saltus lunaris, de quo in sequentibus dicemus, fidem ejusdem argumenti impugnat. Si enim ipsum argumentum juxta Ægyptos à Septembri mense, ubi principium est anni eorum, inchoaveris, necesse est ut luna Julii mensis eo non XXIX. dies ut nunquam alias habeat, uno videlicet ratione saltus amisso, & ob id luna Calendarum Augustarum tertia reddatur, quæ juxta argumenti regularem secunda computabatur. Si verò, juxta hoc quod nos suprà docuimus, à Januario principium argumenti sumere mavis, eodem ordine luna in Calendas Decemb. VII. incurrit, quæ juxta argumentum sexta fieri debuisse putabatur: quia nimirum luna Novemb. mensis unam amittit diem, & pro XXX. consuetis XXIX. solum diebus cogitur esse contenta. Quæ profectò omnia melius colloquendo, quam scribendo docentur. Non aut transitorie commemorandum, quod hoc argumentum à Septembri quidam incipiunt, ponentes eidem Septembri regulares V. Octobri V. Novembri VII. Decemb. VII. & cætera ut supra nos posuimus: quod ob

authoritatem Ægyptiorum rationabiliter prorsus agunt, ut à quibus origo computandi sumpta est, horum quoque in computando anni principium imitentur. Verùm aliis aptius multo & expeditius videtur, ut computatio omnis, quantum non necessitas rationis obsistat, à principio anni sui etiam apud Romanos incipiat, & usque ad terminum anni rato atque intemerato ordine procurrat.

GLOSSÆ IN CAP. XVIII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideforto Ramesiensi.

Quota sit luna in Calendas quasque.] *Quasi diceret, quota sit luna initians Calendas quasque. In quo scilicet anno nullæ sunt epactæ: quia non apponuntur, quoniam tunc hoc est in XI. Calend. April. ubi est sedes epactarum, trigesima est luna. Veteris ergo illo anno luna quota sit in Calendis uniuscujusq; mensis: in cæteris verò annis epactas habebis, & hos regulares, semperq; ad lunam quærendam in Calendis. Isti enim regulares secundum Ægyptios apponuntur in Calend. Ianu. id est, quando trigesima est luna in XI. Cal. April unde epactæ accipiuntur. Ipso enim anno nullæ sunt epactæ, quia ultra trigmta non ascendit luna: sed quot regulares habet uniusquisq; mensis, totam lunam habebit ipso anno. Epactæ autem accipiuntur ab XI. Calend. April. quia est post XII. Calend. April. ubi sol fuit creatus, & ubi æquinoctium vernale est, & terminus paschalis, ideoq; invenerunt auctores, ut inde sumerentur epactæ ad lunam inveniendam. Quota enim fuerit luna in XI. Calend. April. tot epactæ erunt in ipso anno usque Calend. Septemb. & qualiscunque epacta fuerit in Calend. Sept. mutata, talis erit luna in XI. Calend. April, in sequenti tempore. Primo decennovennalis circuli anno, in quo nullæ sunt epactæ in Calend. Ianuar. nona est luna: secundum Romanos, inchoat. Hos tibi numeros, scilicet luna. Quibus, scilicet regularibus. Tolle triginta, remanent quatuor. Quare triginta? Quia ultra triginta non ascendit ætas lunæ. Si autem juxta hoc quod nos suprà docuimus, à Ianuario principium argumenti sumere mavis, eodem ordine luna in Calend. Decemb. septimo incurrit, quæ juxta argumentum sexto fieri debuisse putabatur. December habet regulares secundum Romanos octodecim, cum his adde more Romanorum epactas 18. fiunt simul 36. abjectis triginta remanent sex. Si verò in ipsis Calend. Decemb. sextam computaveris lunam, non occurret in Calend. Ianuar. nona, sed octava. ideoq; necesse est illam in Calend. Decemb. septimam computare, quàm sextam. Item anno XI. quia luna embolismi pridie Non. Decemb. accenditur, facit lunam in Calend. Mart. vigesimam octavam esse, cum hanc ratio argumenti vigesimam nonam tunc existere doceat. Luna quoque hoc anno in Calend. Mart. secundum epactarum seriem vigesimanona esse debuit, sed propter embolismum vigesimaoctava occurrit, excepto bissextili anno. Si enim hoc anno bissextus fuerit, tunc in Calend. Mart. vigesimanona secundum lectionem, & secundum anni illius calculationem proveniet. Quæ etiam Februarii est luna, & finitur Non. Mart. trigesima propter bissextum, qui semper lunam Februarii trigesimam computari cogit. Non autem transitorie commemorandum, quod hoc argumentum à Septembrio quidam incipiant. Quamvis enim Ægyptii & Romani diverse ponant regulares, diverseq; annum incipiant, tamen eadem luna invenitur & apud Ægyptios & apud Romanos, in Calend. Septemb. & in Calend. omnium mensium: id est, primo Ægyptiorum, & penultimo Romanorum, nisi tantum in decimonono anno ubi saltus sit. Illas enim epactas habent Ægyptii in Calend. Septemb. quas Romani habent in Calend. Ianuar. Illi enim à Septembr. incipiunt annum, ibiq; mutant epactas: ● Romani similiter à Ianuario inchoant annum, & ibi mutant epactas, & epacta faciunt illam convenientiam.*

SCHOLIA IN CAP. XVIII. BEDÆ PRESPYTERI, De temporum ratione: authore Joanne Noviomago.

Hoc autem præcedens quod commemoravimus argumentum.] *Horum annalium fragmentum invenimus apud Bedam circulorum decennovennalium, ab anno D. XXXII. solutis usque ad M. XXV. quem ipse (ut ex hac temporis ratione constat) altius repetiit, & longius produxit. Verùm in exemplari scripto quod deerat, tum à principio tum à fine, usque ad M. DC. produximus ex astrorum computationibus, ut posteris quoque hæc computatio prodesse queat: atque ad postremum libri posuimus, quo loco plura quæ ad hoc caput intelligendum rectius valent, vide.*

QUÆ SIT FERIA IN CALENDIS. CAPUT XIX.

SImile autem huic tradunt argumentum ad inveniendam diem Calendarum promptissimum, ita duntaxat, ut aliis utens regularibus, quod in hoc per Epactas facis, in illo facies per concurrentes septem dies. Habet ergo regulares Januarius II. Februarius V. Martius V. Aprilis I. Majus III. Junius VI. Julius I. Augustus IV. September VII. October II. November V. December VII. Qui videlicet regulares hoc specialiter indicant, quota sit feria per Calendas, eo anno quo septem concurrentes adscripti sunt dies: cæteris verò annis addes concurrentes quotquot in præsenti fuerint adnotati ad regulares mensium singulorum, & ita diem Calendarum sine errore semper invenies. Hoc tantum memor esto, ut cum imminente anno bissextili unus concurrentium intermittendus est dies, eo tamen numero quem intermissurus es, in Januario Februarioque utaris: ac in Calendis primum Martiis per illum qui circulo continetur solis computare incipias. Cùm ergo diem Calendarum, verbi gratia, Januariarum quærere vis, dicis Januarius II. adde concurrentes septimanæ dies, qui fuerunt anno quo computas, utpotè III. fiunt quinque, quinta feria intrant Calendæ Januariæ. Item anno qui sex habet concurrentes, sume V. regulares mensis Martii, adde concurrentes sex, fiunt undecim, tolle septem, remanent quatuor, quarta feria sunt Calendæ Martiæ.

GLOSSÆ IN CAPUT XIX. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: authore Brideferto Ramesiensi.

Cæteris verò annis addes concurrentes, quotquot in præsenti fuerint annotati ad regulares mensium singulorum. Quotquot, id est, numerum feriæ. In quota feria nonus dies, ante Calend. April. sabbatum: quia non semper, sed rarò fit ut nonus dies ante Calend. April. adveniat in sabbato. Cùm concurrentem, quem Ægyptii inchoant à Calend. Mart. Romani inchoant duobus mensibus ante, id est, à Calend. Ianuar. & Februar. conjungentes eum concurrentem cum regularibus Ianuarii, qui sunt duo secundum Romanos, & cum regularibus V. Februar. qui sunt V. similiter apud Romanos. Sed tamen memento, in omni bissextili anno unum subtrahere ex eo numero, id est, de regularibus Ianuarii, & Februarii, & tunc erunt Calend. apud eos sicut & apud Ægyptios in capite Ianuarii & Februarii, in aliis verò non est opus.

ARGUMENTUM DE QUALIBET LUNA VEL feria CAPUT XX.

EST etiam vetus argumentum, non modo de Calendarum, verum & de quorumlibet inter Calendas dierum luna vel feria dignoscenda repertum, aliquanto quidem gravius ad discendum, sed majorum tamen nobis authoritate contraditum, atque ideo minoribus nostra æquè solertia tradendum. Si ergo vis scire, hoc vel illo die quota sit luna, computa dies à principio mensis Januarii usque in diem de quo inquiris, & cum scieris, adde ætatem lunæ quæ fuit in Calendis Januariis, partire omnia per LIX. & si amplius XXX. remanserint, tolle triginta, & quod supererit, ipsa est luna diei quam quæris. Item si vis scire hoc vel illo die quota sit feria, computa dies à Calendis Januariis usque in diem de quo inquiris: & cum noveris, adde feriam quæ fuit die Calendarum Januariarum: & si bissextilis annus est, etiam bissexti diem postquam transierit augmentare memento: partire omnia per septem, & quod remanet, diem tibi septimanæ quæ sit ubicunque quæris ostendit. Quod ita solum sine labore curtit argumentum, si numerum mensium singulorum per Kalendas, Nonas & Idus memoriter decantare consuescas.

Januarius in Kalendas I. & Nonas V. in Idus XIII.
Februarius in Kalendas XXXII. in Nonas XXXVI. in Idus XLIV.
Martius in Kalendas XL. in Nonas LXVI. in Idus LXXIV.
Aprilis in Kalendas XCI. in Nonas XCV. in Idus CIII.
Majus in Kalend. CXXI. in Nonas CXXVII. in Idus CXXXV.
Junius in Kalend. CLII. in Nonas CLVI. in Idus CLXIV.
Julius in Kalend. CLXXXII. in Nonas CLXXXVIII. in Idus CXCVI.
Augustus in Kalend. CCXIII. in Nonas CCXVII. in Idus CCXXV.
September in Kalend. CCXLIV. in Nonas CCXLVIII. in Idus CCLVI.
October in Kalend CCLXXIV. in Nonas CCXXX. in Idus CCLXXXVIII.
November in Kalend. CCCV in Nonas CCCIX. in Idus CCCXVII.
December in Calend. CCCXXXV. in Nonas CCCXXXIX. in Idus CCCXLVII.

Si ergo scire vis, verbi gratia, anno quo per Kalend. Januarias nona est luna, quota sit luna in Kalend. Maias, dicito, Majas in Kalendas CXXI. tolle Kalendas, remanent CXX. adde IX. fiunt CXXIX. partire per LIX. quinquagies novies bini centumdecusoctus: tolle CXVIII. remanent XI. undecima est luna in Kalend. Majas. Si vis scire quota est luna in XV. Kalend. Junias, dicito, Junius in Kalendas CLII. tolle XV. Kalen. Junias, remanent CXXXVII. adde IX. fiunt CXLVI. partire per LIX. quinquagies novies bini centumdecusoctus, tolle CXVIII. remanent XXVIII. vicesimaoctava est luna in XV. Kalend. Junias. Si vis scire quota est luna VII. Idus Decembres, dicito, December in Idus CCGXLVII. tolle VII. Idus remanent CCCXL. adde IX. fiunt CCCXLIX. partire per LIX. quinquagies novies quini CCXCV. tolle CCXCV. remanent LIV. tolle XXX. remanent XXIV. vicesimaquarta est luna die memorato. Juvat hujusce argumenti usum, si calculator ultima quinquagesimæ nonæ partis diligentius memoriæ commendat: quinquagies novies seni CCCLIV. quinquagies novies quini CCXCV. quinquagies novies quaterni CCXXXVI. quinquagies novies terni CLXXVII. quinquagies novies bini CXVIII. quinquies novies assis IX. Eodem ordine diem septimanæ quocunque volueris tempore adjuncto Kalendarum Januariarum die requires. Si enim vis scire, verbi gratia, anno quo Kalendæ Januariæ quinta feria celebrantur, VIII. Kalendarum Octobrium die quota feria sit, dicito: October in Kalendas CCLXXIV. tolle VIII. Kalendas Octobres, remanent CCLXVI adde quintam feriam quæ fuit in Kalendis Januariis, fiunt CCLXXI. partire per VII. septies triceni ducenti decus, septies octoni quinquagies, remanent V. quinta est feria octavo Kalendas Octobres.

GLOSSÆ IN CAPUT XX. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: Authore Brideferto Rameſienſi.

Quod ita ſolum ſine labore currit argumentum, ſi numerum menſium ſingulorum per Kalendas, Nonas & Idus memoriter decantare conſueſcas. Ianuarius in Kalend. unum, in non. quinque, in idibus tredecim. Si forte quæris unde hi dies procedant, id eſt, Ianuarius in Kalend. unum. Februarius in Kal. XXXII. &c. quæ ſequuntur, dicito: Ianuar. in Kal. unum habet diem, qui etiam IV. Non habet: junge unum & quatuor, & erunt ſimul quinque. In Non. V. Habet enim VIII. idus. Quinque & octo, ſunt ſimul tredecim. In idibus tredecim. Habet quoque novendecim Calendas poſt idus. Tredecim & novendecim, ſunt ſimul triginta duo. Sic igitur totum hujus lectionis numerus à capite uſque ad finem facillimè reperire potes.

SCHOLIA IN CAPUT XX. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: Authore Joanne Noviomago.

Eſt etiam vetus argumentum.] *Ad hoc caput, deinde ad id quod ſequitur, tum ad id quoque quod præcedit, referendæ ſunt tabulæ, quas principio operis propoſuit, præſertim has, quas literis majuſculis ſignavimus, A, B, G, I, V & X. quemadmodum ibi etiam annotavimus.*

DE ÆTATE LUNÆ SI QUIS COMPUTARE non poteſt. CAPUT XXI.

QUod ſi adeò quis deſes vel hebes eſt, ut abſque omni labore computandi lunæ curſum ſcire voluerit, innitatur alphabetis quæ in annali videt libello juxta curſum diſtincta lunarem, ubi duos lunæ circuitus, id eſt, quinquagenos & novenos dies terna tenent alphabeta: & quamcunque literam luna in hac ætate ſemel habet, eandem per totum annũ ſimili modo notatam in eadem ſemper ætate habere non deſinit: niſi forte, quod tamen rarò accidit, emboliſmorum hæc ratio immutet. Verbi gratia, anno tertio cycli decennovenalis, luna quæ triginta dies habitura eſt, ſemper ab a nudo incipit, ſecunda eſt in b, tertia in c, ſimiliter nudis, id eſt, nullo puncto adnotatis: & ſic ex ordine ſuam litera quæque ſervat ætatem lunæ. Item luna, quæ undetriginta dies habitura eſt, ab L. ſubnotato incipiens, ſecunda ſemper in m, tertia in n, ſimili figura notatis: & ſic ex ordine recurrens luna ſuam cuique literæ reſtituit ætatem. Diſcernendi enim gratia primum de ternis alphabetum nudis utrinque literis, ſecundum ſubnotatis, tertium ſupernotatis determinandum providit antiquitas.

QUOT HORIS LUNA LUCEAT.
Caput XXII.

TRadunt quoque argumentum veteres, quo luna cujusque ætatis quot horis luceat exploretur: quia enim prima luna inquiunt quatuor punctos lucet, adjicitur hic numerus à secunda luna quotidie usque ad plenilunium, detrahiturque dehinc paribus spaciis in diminutionem. Et ideo si nosse vis luna secunda quot horas luceat, multiplica per quatuor duo, fiunt octo, partire per quinque, quia quinque puncti horam faciunt, quinquies asse quinquis, & remanent tres, horam ergo & tres punctos lucet luna secunda. Item multiplica tria per quatuor, fiunt duodecim: partire per quinque, quinquies bini decus, & remanent duo: duas horas, & totidem punctos tertia luna lucet. Item ubi ad decimam lunam perveneris, multiplica per quatuor, fiunt quadraginta: partire per quintam partem, quinquies octoni quadrais: octo horas lucet decima luna. Et ne argumentum dubium fore arbitreris, tene quindecim, inquiunt, & ubi pernox luna candet exquire, multiplica per quatuor, fiunt sexaginta: partire per quinque, quinquies duodeni sexais duodecim horas, id est, noctem integram decimaquinta luna perlustrat. Item si nosse vis, sextadecima & septimadecima, & cæteræ deinceps quot horis luceant lunæ, recole per singulas quanto minus sint à triginta: & inde computandi crepidinem strue. Verbi gratia: Si nosse vis vigesimaquinta quam diu luceat luna, dicito: quanto minus à triginta patebit, quia quinque, multiplica per quatuor, quater quini vies: partire per quinque, quies quateni vies, quatuor ergo horis splendet vicesimaquinta, quomodo & quinta luna. Et quidem hoc argumentum tempore æquinoctiali legitima fixum statione perlabitur: verum longissimis in bruma noctibus, vel item æstate brevissimis, quarum alias duodecim horarum spacium longè transcendere, alias nequaquam ad hoc pertingere posse constat: qua ratione lunam duodecim horas lucere credamus: nisi fortè putamus non æquinoctiales horas intelligendas, sed singulas quasque noctes pro suæ mensura longitudinis, aut brevitatis in duodecim particulas, quas horas vocitemus æqua distributione findendas.

GLOSSÆ IN CAPUT XXII. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: authore Brideferto Ramesiensi.

Item ubi ad decimam lunam perveneris, multiplica per quatuor, fiunt quadraginta. Partire per quintam partem. Quinquies octoni, quadrais, octo horis lucet decima luna. Non de æquinoctialibus horis dixit, sed de artificialibus. Hujus argumenti glossam superius scripta, cujus initium est: Si vis scire quot punctis vel horis luceat luna, primum considera, utrum in augmento sit, an in decremento, & quæ sic finitur, illud tempus interlunium dicitur.

VETUS COMMENTARIUS.

Hujus paginæ quatuor sunt figuræ: prima, quæ est rotunda, indicat quot punctis lucet luna: & quia luna à sole lumen accipit, & semper prima luna Occidente sole oritur.

QUOT PUNCTIS LUCEAT LUNA.

In secunda figura item rotunda, duodecim signa exterius quasi in Zodiaco ordinantur. Tumque per singulos menses singulorum signorum teneat primordia: exempli gratia ab uno eorum, id est, ariete cœpi. & quot formas à prima usque ad XV. habeat, Græcis nominibus subnotavi: quæ deficiendo iterat, quoniam eisdem momentis deficit, quibus crescit. Quod designant ætates lunæ subsignis descriptæ. Sicque fit ut semper appareat monoides versus Occidentem, dichotomos superior versus Septentrionem, panselenos versus Orientem, dichotomos, inferior, versus meridiem.

Denique CLXXX. partibus, id est, CLXXX. diebus elongatur à sole, quod demonstrat tertia figura inferior, parte altera longior: nam à prima paulatim XII. partibus progressa, CLXXX. partibus XV. è regione lunæ determinat. Talisque modo XIV. & XIII. & reliquæ contra se reliquis concordant: ut tandem XIX. XII. partibus à sole distet. sicut & prima. Totius verò lunaris circuitus summa deprehenditur in CCCLX. quod ibidem alius ordo denotat, licet desit luna trigesima.

LUNA. Totius itineris supputatio.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	xij.	xxiiij.	xxxvj.	xlviij.	lx.	lxxij.	lxxxiiij.	xcvj.	cviij.	cxx.	cxxxij.	cxliiij.	clvj.	clxviij	clxxx.
LUNA. His adest & abest soli.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	xij.	xxiiij.	xxxvj.	xlviij.	lx.	lxxij.	lxxxiiij.	xcvj.	cviij.	cxx.	cxxxij.	cxliiij.	clvj.	clxviij	clxxx.

15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	LUNA. Totius itineris supputatio.
clxxx.	cxcij.	cciiij.	ccxxvj.	ccxxxviij.	cxxl.	cclij.	cclxiiij.	cclxxxvj.	cclxxxviij.	ccc.	cccxij.	cccxxiiij.	cccxxxvj.	cccxlviij.	

In quarta figura ubi præparatio bissexti colligitur, superius anni præscribuntur. Primus scilicet à bissexto, secundus, tertius & quartus. Contra quos singulos sunt XII. horæ deorsum positæ, quibus signatur qua earum ingrediatur sol signum antepositum, eo videlicet Kalendario, quod supponitur unicuique signo. Denique horæ noctis arithmetico nempè (123.) diei horæ Scholastico quem vocant numero (IVX.) notantur: & quibus tria puncta desuper sunt, ipsius horæ tertio puncto in signum notat solis ingressus, quibus nihil inchoante hora signum introit. Triginta numerum per x literam hoc modo (x) effigiata, singulis horis subjeci: & ad ultimum xs: quoniam ab hora qua ingreditur xxx. diebus, & xs horis, in unoquoque signo sol moratur.

Præparatio	bissexti.	Primus dies.		Secundus dies.		Tertius dies.		Quartus dies.		horæ.
Aries.	XV. Kalend. April.	I	xxx	7	xxx	I	xxx	VII	xxx	xs.
Taurus.	XV. Kalend. Maii.	II	xxx	V	xxx	XI	xxx	5	xxx	xs.
Gemini.	XVI. Kalend. Iunij.	X	xxx	4	xxx	10	xxx	IIII	xxx	xs.
Cancer.	XV. Kalend. Julij.	VIII	xxx	II	xxx	VIII	xxx	2	xxx	xs.
Leo.	XVI. Kalend. Augusti.	VII	xxx	I	xxx	7	xxx	I	xxx	xs.
Virgo.	XVI. Kalend. Septemb.	5	xxx	II	xxx	V	xxx	XI	xxx	xs.
Libra.	XVI. Kalend. Octob.	IIII	xxx	X	xxx	4.	xxx	10	xxx	xs.
Scorpius.	XVI. Kalend. Novemb.	2	xxx	8	xxx	II	xxx	VIII	xxx	xs.
Sagittarius.	XVI. Kalend. Decemb.	I	xxx	VIII	xxx	I	xxx	7	xxx	xs.
Capricornus.	XVII. Kalend. Ian.	XI	xxx	5	xxx	II	xxx	V	xxx	xs.
Aquarius.	XVII. Kalend. Febr.	10	xxx	IIII	xxx	X	xxx	4	xxx	xs.
Pisces.	XV. Kalend. Mart.	VIII	xxx	II	xxx	8	xxx	II	xxx	xs.
Hinc fit bis-	sexti dies.	VI	xxx	VI	xxx	VI	xxx	VI	xxx	xs.

QUANDO, VEL QUARE LUNA VEL PRONA, VEL SUPINA, VEL VIDEATUR ERECTA.

CAPUT XXIII.

SUnt qui auras explorare conati, dicant lunam novam quoties supino cornu utroque videatur, tempestuosum mensem: quoties erecto uno, serenum portendere. Quod longè aliter esse naturalis ratio prodit. Quid enim? nunquid credibile est lunæ statum, qui fixus in æthere permanet, pro subjacentium mutatione flabrorum, vel nubium posse aliorsum quàm fuerat converti, & eam quasi futuræ metu tempestatis aliquanto altius cornu, quàm naturæ ordo poscebat attollere? Maximè cum non omnibus in terris idem fluctuantium possit existere flatus aurarum: lunæ autem status idem, eademque sit pro variante solis digressu conversio. Dicunt eam, sicut & B. Augustinus in expositione psalmi decimi docet, non habere lumen proprium, sed à sole illustrari. Sed quando cum illo est, eam partem ad nos habere, qua non illustratur, & ideo nihil in ea lucis videri: cum autem incipit ab illo recedere, illustrari ab ea etiam parte, quam habet ad terram, & necessario incipere à cornibus, donec fiat quindecima contra solem. Tunc enim sole occidente oritur, ut quisquis Occidentem solem observaverit, cum eum cœperit non videre, conversus ad Orientem lunam surgere

videat,

videat, atque inde ex alia parte, cum ei cœperit propinquare, illam partem ad nos convertere, qua non illustratur, donec ad cornua redeat, atque inde omnino non appareat: quia tunc illa pars quæ illustratur, sursum est ad cœlum, ad terram autem illa, quam radiare sol non potest. Cum ergo die crescente sol à meridianis plagis ad boreales paulatim partes ascenderit, necesse est luna, quæ eo tempore nata est, ocyori transitu solem ad borealia signa præcurrat: atque ideò cum nova post occasum solis videtur, quæ ad septentrionem solaris occasus occasura est, nimirum non juxta, sed supra solem sita est, quo inferiora ejus illustrante, æqualia penè cornua protendere, & instar navis supina ire videtur. At reversò post solstitium æstivum ad inferiora & australia cursus solis, luna quoque illis nata mensibus, ad inferiora cursum tendat necesse est: unde fit, ut quæ ad australem partem solis, qui occiderat occasura est: absque ulla dubietate cum primo post occasum solis apparet, non jam supra illum, sed juxta illum ad meridiem posita videtur. Atque ideò aquilonalia ejus latera sole aspectante cernitur erecta progredi: semper enim luna aversis à sole cornibus, rotundam sui partem pandit ad illum, cujus rationis ordine agitur, ut quo dies longior, eo sit nova luna excelsior: & quo brevior atque ad meridiem declivior est dies, eo dejectior nova luna cernatur. Et inde vulgi crevit opinio, lunam cum supina & celsior incedit, turbines tempestatum: cum verò erecta, & in austros dejectior, tranquillitatem designare; quia is nimirum status est anni vertentis, ut sex mensibus, quibus decrescit dies, multo clementior sit aëris motus, quàm reliquis sex. Eadem ratio est etiam lunæ decrescentis, quare matutino in exortu nunc erecta, nunc supina appareat. Eadem cur interdiu sæpè prona procedat: nimirum solis eam radiis superiore ex loco tangentibus. Non ergo lunæ conversio, quæ naturalis est & fixa, potest futuri mensis portendere statum. Sed qui curiosi sunt hujusmodi rerum, coloris vel ejus, vel solis, vel cœli ipsius, aut stellarum, sive nubium mutatione, vel aliis quibuslibet indiciis sæpè statum aëris, qui sit futurus explorant. Denique lunam quartam, si pura fuerit, neque obtusis cornibus, dare reliquis diebus usque ad exactum mensem indicium serenitatis existimant, & cætera talia.

GLOSSÆ IN CAPUT XXIII. BEDÆ PRESBYTERI,

De temporum ratione: auctore Brideferto Ramesiensi.

Lunam non minui nec crescere dicunt, sed à sole illustratam à parte quam habet ad eum paulatim vel ab eo recedendo, vel ei propinquando, nobis candidam partem revolvere vel atram. Et die quidem crescente supinam cerni novam lunam, ut puta superiorem soli, & ad aquilonia subeuntem: decrescente verò erectam & dejectam in austros, plenam autem soli semper adversam. Sublimem, humili sole, humilemque sublimi. Quam lucere dodrantis semuncias horarum à secunda adjicientem usque ad plenum orbem, detrahentemq; in diminutionem. Intra tredecim autem partes, solis semper occultam esse: novissimam verò novamq; lunam, eadem die vel nocte, nullo alio in signo quàm ariete conspici. Si in accensione erecta fuerit, in matutino exortu supina apparebit. Item si in accensione supina in modum navis fuerit visa, in matutino exortu erecta cernetur. Habet ergo tres status id est, supina, erecta, prona, aliquando videtur. Lunam non minui nec crescere dicunt, scilicet sapientes, sed semper in una parte plena est. Luna, Martiano attestante, non per ipsam, sed à sole illuminatur: sicut speculum nihil splendoris neq; imaginis à se ipso habet, accipit tamen lumen & imaginem per res sibi intrinsecus oppositas. Quando autem ipsa luna à sole recedit, illustratur à sole paulatim, ab eo, & tunc dicitur crescere: quando verò ei appropinquat post decimamquintam lunam, obscuratur paulatim, donec tota obnubiletur vicinitate solis, & tunc dicitur minui, cum tamen in suo corpore nunquam crescat aut illustratam, scilicet esse dicunt, id est, illuminatam ad eum solem id est, contra eum versam, vel ab eo sole recedendo, scilicet partem candidam, vel ei propinquando, scilicet partem atram, id est, nigram nobis revolvere, scilicet dicunt. In quantum enim propinquatur soli, in tantum aufertur nobis lumen illius. Et, scilicet dicunt, die crescente, id est, dum crescit dies. Quæritur cur crescente die luna nova supina videatur, decrescente autem die non prona. sed erecta: cum debuerat sicut supina in loco incremento, sic prona in decremento apparet. Ita tamen solvitur. Crescente die natura alitor superior est luna sole, & propterea ipse sol superiorem lunam supra se positam illuminat, & supinam efficit: dum autem dies decrescit, naturali positione ejusdem altitudinis sol & nova luna esse deprehenduntur, ac per hoc non infra se positam lunam accendit, sed ex latere suo positam, & propterea eam fabit erectam. Cernunt à nobis novam, id est, primam lunam, ut puta superiorem soli. Hoc non ratione zonarum, sed ratione significari deprehenditur. Quando sol australes circulos, qui sunt inferiores, circuit tempore hyemali, tunc luna septentrionales circulos qui altiores sunt, peragit, & tunc altior est sole, ideò supina est, cornua sursum habens in modum navis: quia videlicet ab inferiore sui parte qua solem respicit, accenditur. Rursus migrante sole septentrionales circulos, luna petit australes: & quia inferior tunc sole est, à superiore sui parte qua solem respicit, illuminatur, obversa habens terræ cornua prona, & ad aquilonares circulos. Verbi gratia: Duodecimo Kal. April. adhuc dies crescunt. Si fuerit in ariete luna accensa, statim in taurum citò transiens, erit quasi sol superior quantum ad significatum. Subeuntem, id est, ascendentem scilicet illam lunam. Decrescente, scilicet die erectam, scilicet dicunt ex latere. Et dejectam, id est humilem in austros, id est, in meridiem. Plenam, scilicet dicunt lunam. Soli adversam, id est, è regione positam, id est, contra solem. Sublimem, scilicet lunam in aquilone. Humili sole, scilicet in austros. Humilemq;, scilicet lunam sublimi scilicet sole. Quam, scilicet lunam, dicunt dodrantes semuncias. Quid sit dodrans, semuncia, jam superius verissimè est expositum. Adjicientem scilicet ipsas dodrantis semuncias à secunda luna. Idcò dicit à secunda luna, quia prima luna in coitu solis fit. Vsque ad plenum orbem, id est, ad decimamquintam. Intra tredecim, scilicet dicunt partes, id est, dies. Tredecim quotidie transit in zodiaco, sed antequam extra tredecim partes perveniat, non videtur. Vnaquæq; hora continet in se quadraginta momenta. De illis quadraginta momentis accipe triginta, quia dodrans est, & dimitte decem, quia quadrans est. Iterū divide illa quadraginta momenta per duodecim, ut inde invenias præscriptas semuncias. Dodrantem enim intellexisti de prima divisione quaterna, quæ quadraginta momenta per duodecim ter divisa, fiunt triginta sex, & quatuor remanent. Eductis ex duodecim, ter tria momenta accipe, quia duodecima pars illorum est, & de quatuor quæ remanserunt, recipe tertiam partem unius momenti. Si enim ad unum duxeris duodecimam partem illorum quadraginta momentorum, tria momenta fiunt inde, & tertia pars unius momenti, quod est in una uncia: quia duodecima pars illius numeri quadragenarii est. Iterum divide illam unciam per medium, quod fit unum momentum & dimidium, & sextans, id est, sexta pars unius momenti. Hac est semuncia, de qua dixit, dodrantis semuncias auget luna quotidie vel minuit. Semper occultam esse, id est, tunc non apparet luna, quando vicina est soli infra partes tredecim, hoc est infra illud spatium, quod agit sol diebus tredecim.

At mox ut in decimamquintam partem fuerit emersa, videri incipit.] In hoc loco duplex sensus fieri potest. Nam quod dixit, intra tredecim autem partes solis semper occultam esse, potest sic intelligi, ut nova luna nunquam apparere possit, antequam tredecim partes vel à sole recedat, vel etiam ex alio latere natura solt appropinquet. Intra tredecim ergo partes solis, dum luna nova morata fuerit, in nullo signo apparebit, excepto ariete. Mox autem ut longius à sole recesserit, terris apparebit. Nullo alio in signo, id est, in nullo signo, nisi tantum in ariete. Mane ante solem ultima luna apparere potest, & in eadem die post occasum solis nova apparere. Conspici, scilicet quamvis sit in aliis, tamen non videtur: quia aliquotiens evenit, ut trigesima luna, vel vigesimanona apparens in Oriente primò initio diei, & peragens cursum suum, ac soli tardius incedenti appropinquans accendatur ab eo media vel quacunque hora diei, & ipso die vespere appareat in Occidente.

Quid enim? Nunquid credibile est luna statum, qui fixus in æthere permanet, pro subjacentium mutatione flabrorum, vel nubium posse aliorsum quàm fuerat converti? Cur fixus, cum sit una planetarum septem? Sed fixa dicitur natura immobilis, ac per hoc vemorum vi non valet turbari: quippe cum non in aëre sit, sed in æthere: in æthere enim nulla est tempestas.

Lunam per alios ortus & occasus, ait Higinus necesse est moveri non stare: idq; facilius est, quàm de sole licet intelligere: quæ cum à sole accipiat lumen, & ita nobis lucere videatur, non est dubium eam moveri potius quàm stare. Terris autē vicina luna, brevior orbe convertitur, & iter quod sol in CCCLXV. diebus, & sex horis peragit, ista per viginti septem dies & octo horas percurrit. Cum autem incipit ab

illo

illo recedere, illustrari ab ea etiam parte quam habet ad terram, & necessariò incipere à cornibus, donec fiat XV. centra solem, tunc enim sole Occidente oritur. Prima luna apparet solum modò vespere in Occidente, sole descendente ad inferiora. Quamvis enim in omnibus partibus cœli fiat sæpè prima in Oriente, & mer die, & in aliis l cis, tamen non videtur neque computatur prima, nisi in Occidente propter splendorem solis, & propter primam conditionem quia aliis in locis simul sunt super terram. Plena autem vespere in Oriente, & mane in Occidente necessariò videtur; quia plena in sex signis semper distat à sole, & plena luna fit nocte super terram, & die sub terra. Prima autem fit nocte cum sole sub terra, & die cum sole supra terram. Corpus solis triplo quantitatem lunæ superare dicunt Philosophi: lunam verò triplo majorem terra. Quod autem æqualis unusquisque magnitudinis luna cum sole cernitur, ex eo fieri scimus, quòd ille multo longinquior à terris atque altior quàm luna inedat, ideoque magnitudo ejus quanta sit, nequaquam à nobis qui in terris degimus, valeat dignosci. Omnia enim longius posita solent breviora videri. Atq; ideò cum nova post occasum solis videtur, quæ ad septentrionem solaris occasus occasura est, nimirum non juxta, sed supra solem sita est. Tria sunt genera incensionis lunæ: subincensio, media incensio, superincensio. Subincensio est, quando luna desubtus accenditur à sole per sexaginta dies, & viginti horas, circa undecimum diem Kalendarum Ianuariarum: quia tunc luna altior est quàm sol. Media incensio est, quando luna à sole accenditur, æqualiter per triginta dies, & decem horas, circa undecimum diem Kalendarum Octobrium, quia tunc æquales sunt sol & luna in altitudine. Superincensio est, quando luna desuper accenditur, per sexaginta dies & viginti horas, circa undecimum diem Kalendarum Iuliarum, quia tum altior est sol quàm luna.

Illud certè manifestum est, & cuivis advertenti facile cognitu est, quod luna non augeatur ad oculos nostros, nisi à sole recedendo: neq; minuatur, nisi ad solem ex parte alia appropinquando. Ab illo ergo accipit lumen, & cum sub illo est, semper exigua est: cum verò ab illo longius abscesserit, fit ampla, suoque ambitu plena. Si enim suo lumine uteretur, necesse erat semper eam esse æqualem, nec die trigesima exilem fieri. Et si suo lumine uteretur, hujus nunquam eclypsis fieret. Ceterum quantum ad intellectum pertinet mysticum, luna hujus mundi speciem tenet: quia sicut ista menstruus completionibus deficit, ita mundus ad completionem temporum currens quotidianis defectibus cadit. Luna verò in sacro eloquio, humanæ fragilitatis defectum significat: quæ dum menstruus horas crescit, nostræ calamitatis mutabilitatem exprimit, qui crescimus nascendo, decrescimus moriendo: augemur in prosperis, minuimur in adversis. Nonnunquam verò eadem luna etiam Ecclesia accipitur, pro eo quòd sicut ista à sole sic Ecclesia à Christo illuminatur. Sicut enim luna deficit atq; crescit, ita Ecclesia defectus habet & ortus. Frequenter enim defectibus suis crevit, & hic meruit ampliari, dum persecutionibus minuitur, & confessorum martyrio coronatur. Item sicut luna larga est roris, & dux humentium substantiarum: ita Ecclesia Baptismi & prædicationum imbribus irrigatur. Et quemadmodum luna crescente, crescunt & omnes fructus, atque ea minuente minuuntur: non aliter intelligimus & Ecclesiam, in cujus incremento proficimus cum ipsa. Cum verò persecutionem patitur & minuitur, & nos cum illa patimur & minuimur. Item sicut luna septem formas habet, sic tot meritorum gratias Ecclesia. Eodem constat numero etiam distributio charismatum, quæ per Spiritum sanctum totius Ecclesiæ fidelibus conferuntur. Septima autem & semis, & vigesima secunda & semis in sui orbe media est, cætera verò proportionales sunt. Ambrosius in libro Hexameron: Namque luna luminis imminutionem habet, non corporis, quando per vices menstruas deponere videtur suum lumen, & mutuetur à sole: quod facilè puro aëre atque perspicuo, quando nulla eum obducta nubila caligantem facit, colligi potest. Orbis enim integer manet luna, etsi non similiter totus ut pars ejus effulgeat. Et qualis videri solet cum plenus est luminis, talis est magnitudine semper, umbram quandam lumine suo viduatus apparet: & inde cornua ejus resulgent, quia corpus est, in orbem diffunditur, & velut deficiente portionis luce insinuatur.

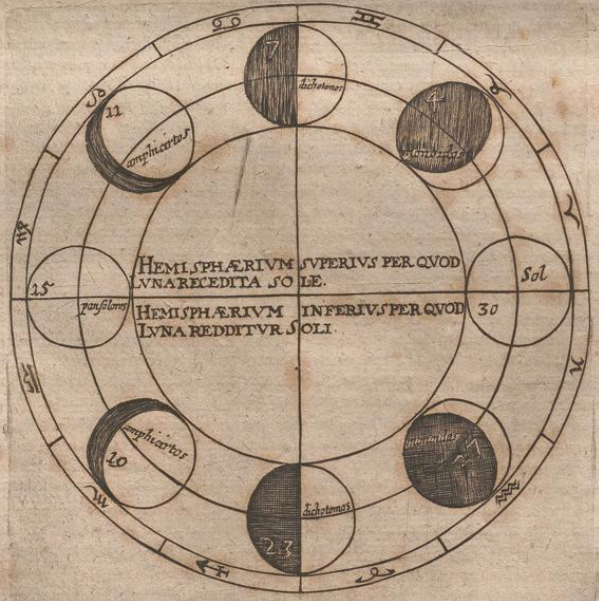

Denique multi Philosophorum solem abesse à luna unde viginti partes, quantæ lunam ipsam à terra. Pythagoras sagacissimus Græcorum Philosophus, spatium quo distat cœlum à terra, geometrica mensura collegit, dicens, A terra ad lunam spatium esse CXXV stadiorum, à luna ad solem duplum inde ad firmamentum triplum. Qua etiam spatia Musicis vocabulis appellavit: à terra ad lunam, dicens tonum, inde ad Mercurium, hemitonium, à Iove ad Saturnum hemitonium; à Saturno ad firmamentum tria hemitonia. Simul omnes toni septem sunt, quibus diapason harmonia perficitur. Tonus habet milliaria XV. DCXXV hemitonium verò habet milliaria VII. DCCC. XII. & semissem.

SCHOLIA IN CAPUT XXIII. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione: auctore Joanne Noviomago.

Sunt qui auras explorare conati.] Reddit Beda hoc capite rationem, quare lunæ crescentis cornua aliquando supina cœlum spectent, aliàs prona ad terram dejecta sint: tum quod eares tempestatum indicium non sit nisi ex accidente: sit enim ratione stabili ex diversitate loci, unde lumen haurit. Primùm constat lunam non lucere suo, sed alieno lumine, scilicet solis, qui cunctis astris lucem fœneratur, deinde

globum,

globum qui dimidiatâ parte semper lucet, (vel ut Cleomedes probat paulò plus propter solis magnitudinem, cujus radii aliquantò amplius quàm hemisphærium circumfulgent, ut etiam docent Optici) necesse est lunam ea parte lucere qua solem spectat, atque hæc sic posita sæpè est, ut paululùm ab illo distat: nequit igitur illa pars quæ contra solem est, positu terræ esse adversa. Hinc est quòd diversis intervallis solis & lunæ alia nobis schemata apparent. Verùm quòd cornua aliquando spectent cœlum (quod contingit diebus decrescentibus) causa est ex solis tum etiam ex lunæ situ. Nam cùm sol post conversionem dierum ad humiliores signiferi partes descendat, sequitur & lunam è sublimi lucem à sole haurire, quod dum fit, est ambitus lucis pronus: extremitates autem, quæ cornua dicuntur, sunt supinæ. Dum verò dies crescunt, luna ex humiliore loco solem supra se positum habet, undè tunc contrario modo evenit, quod facilè patebit, si cui in sphæra aut astrolabo id experiri liceat.

QUA RATIONE LUNA, CUM SIT SITU INFERIOR, SUPERIOR SOLE ALIQUOTIES VIDEATUR.

CAPUT XXIV.

NEc mirari opus est, cùm lunam per australia signa currentem multò inferius ac vicinius terræ quàm solem, cùm iisdem moratur in partibus, circuire viderimus; quia videlicet multò inferius non solùm Sole, sed & Venere & Mercurio, quæ infimæ stellarũ sunt, luna in confinio aëris hujus turbulenti, & puri decurrit ætheris. Denique multi Philosophorum solem abesse à luna undeviginti partes, quantas lunam ipsam à terra prodiderunt. Pythagoras verò vir sagacis animi, à terra ad lunam CXXVI. millia stadiorum esse collegit, ad solem ab ea duplum, indè ad duodecim signa triplicatum. Sed meritò quærere ac mirari solicitus quisque potest, quare luna in solstitiali circulo decurrens, tantò altior æstivo sole currere, quantò breviores videatur facere umbras. Undè paucis intimandum est, quòd hunc lunæ progressum ultra solem in utraque cœli plaga, & australi videlicet & septentrionali, Signiferi gignat latitudo, porrò in australi ipsa quoque lunæ ejusdem dejectio juvet. Siquidem Signifer idem CCC. quidem LXV. partibus & quadrante per cœli ambitum longus, sed XII. est partibus latus: harum duas tantùm medias sol, luna omnes pervagari consuevit. Quæ cùm australes illius devenit in locos, aliquantò humilior hyberno sole apparet, non solùm quia vicinior est terræ, sed etiam quia quinque ferè partibus aliquoties, sive etiam sex solaris cursus terminos in meridiem transiit: & quantò ampliùs interiora austri penetrat, tantò dejectior nostris, qui eam ab aquilone speculamur, patet obtutibus. At cùm solstitiali graditur in circulo, aliquantò sæpè elatior sole videtur æstivo, quia cùm propinquior sit terræ quàm sol, quinque etiam, vel sex partibus aliquando solis terminos ad aquilonem transcendit, & idcircò nostris obtutibus, qui in terra positi utrumque sidus de inferioribus aspectamus, tantò eminentior cœli culmina petere videtur, quantò magis boreales sese recipit in partes. Quod hoc probabitur exemplo. Intrabis noctu in aliquam domum prægrandem, certè Ecclesiam longitudine, latitudine, & altitudine præstantem, & innumerâ lucernarum ardentium copiâ, pro illius cujus natalis Martyris honore repletam: inter quas duæ maximæ ac mirandi operis pharis suis quæque suspensæ ad laquearia catenis, sed quæ tibi ex iis intranti vicinior, ipsa quoque est subjacenti pavimento vicinior, quanta autem vastitas domûs, tanta est longè distantium celsitudo pharorum, ut magis nocturno visu lucem comasq; flammarum, quàm ipsa ignium valeas vasa dignoscere: nimirum ubi pharis appropinquare incipiens, recto intuitu oculos ad pharos, & per pharos ad contra posita laquearium vel parietes loca sustuleris, illa tibi altior, quæ vicinior est pharus, apparebit: & quantò accesseris, tantò tibi quæ submersior est, videbitur esse suspensior, donec perspectâ certius veritate, cuncta ut sunt posita, cognoscas. Ita ergò & nos infra duo magna cœli luminaria siti, quia utrumque habemus ad Meridiem, quo hoc quod inferius est, in Septentrionem se subrigendo magis magisque nobis appropiat, eò nobis oculos ad illa & per illa dirigentibus ad cœlum, videtur illud esse sublimius, quod dejectius incedere manifestâ ratione patebit.

SCHOLIA IN CAPUT XXIV. BEDÆ PRESBYTERI. de temporum ratione: auctore Joanne Noviomago.

Nec mirari opus est.) *Docet hoc capite Beda ex ratione optica, lunam (quæ longè terris est vicinior atque sol) aliquando videri sole altiorem à terris: quod cùm non sit revera, facit tamen loci qualitas & videndi ratio, ut sic necesse sit videri, quemadmodum ex ipsis disciplinæ penetralibus docebimus paulò pòst.*

Denique multi Philosophorum.) *Hæc ad verbum sumpta ex secundo libro Plinii naturalis historiæ cap 21. integrò. Advertendum autem est, ex duabus his opinionibus de siderum intervallis, veriorem esse Pythagoricam, cum qua etsi plus quadrat recentior astrologia, multum tamen ab hac Pythagorica sententia abest: scribit enim Alphraganus, quem nunc plurimum sequuntur, lunam esse à terra* C.IX.MXXXVII.M.*Pass. Quod est hinc usque ad solem, complectitur* III.M.DXXXM IXC.LXIIIM. *pass. id est, decies ter centena octingenta millia nongenta, sexaginta tria millia pass. quod nec ad Pythagoram, nec ad aliam ullam opinionem quadrat: nam intervallum lunæ & solis tricies amplius est, quàm à terra usque ad lunam.*

Siquidem signifer idem CCC. quidem LXV. partibus &, quadrante per cœli ambitum longus.) *Partes hoc loco intelliges nonut vulgò nunc gradus, sed quantumspatii sol quotidie in signifero peragit, alioqui semper partes intelligimus trecesimam signi dodecamorii portionem.*

Harum duas tantùm medias sol.) *Ex Plinio hæc quoque sumpta sunt de Catholicis siderum, sed isthic legitur Martis stella quatuor medias, Jovis mediam, & super eam duas, Saturni duas ut sol. Verùm jam satis constat solem per mediam signiferi partem incedere, quam ecypticam vocant, sine aliqua inclinatione ad septentriones vel ad meridiem: legendum igitur est secus forte ad hunc modum: At Sol nullas, seu alia quadam solis evagatio intelligenda est, quæ fit per absides sursum & deorsum: utcunque res habet, Beda non rectè hunc locum suo themati accommodat.*

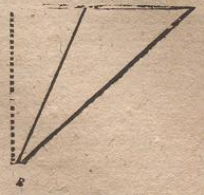

Pharis suis quæque suspensæ.) *Pharos vocat Coronides illas, in quibus lucernarum ambitus ab imo usque ad fastigium sic sunt dispositi, ut continuò superiores angustiores inferioribus Pyramidis seu turris formam ostendant, quales suspenduntur ex laquearibus sacrarum ædium, seu quales succenduntur in sacris funeribus: probat autem ex videndi ratione, quòd magnitudinũ quæ æquè sublimes sunt, hæ quæ propiores sunt fastigio, appareant altiores. Veluti in ædificiorum contignationibus, quæ pars remotior est ab aspectu, humilior ea esse videtur; quæ propior, sublimior: quemadmodum Euclides quoque docet in opticis. Sit, verbi gratia, in subjecto schemate oculus B. sub ipso F D. plano positus, à quo exeuntes radii, unus quidem B D. alter B C tertius B F. humillima omnium: quæ ex puncto B. ad ipsum planum eminens scilicet D F. est linea B F. atque etiam linea B C humilior est linea B D. linea enim D C. spectatur per geminos radios, qui sunt BD. & B C. atque ipsum C F. spectatur per radios B C. & B F. quare D C. necesse est humilius spectari quàm C F.*

DE MAGNITUDINE, VEL DEFECTU SOLIS AC LUNÆ. CAPUT XXV.

DE magnitudine, vel defectu solis sive lunæ, Plinius secundus in opere pulcherrimo naturalis historiæ ita describit: Manifestum est solem interventu lunæ occultari, lunamque terræ objectu, ac vices reddi, eosdem solis radios luna interpositu suo auferente terræ; terraque lunæ. Hac subeunte repentinas obduci tenebras, rursumque illius umbrâ sidus hebetari. Neque enim aliud esse noctem, quàm terræ umbram. Stati autem atque non menstrui sunt utrique defectus, propter obliquitatem Signiferi, lunæque multivagos, ut dictum est, flexus, non semper in scrupulis partium congruente siderum motu. Hæc ratio mortales animos subducit in cœlum, ac velut indè contemplantibus, trium maximarum rerum naturæ partium magnitudinem detegit: non posset quippè totus sol adimi terris intercedente lunâ, si terra major esset quàm luna. Certior ex utroque vastitas solis aperitur, ut non sit necesse amplitudinem ejus oculorum argumentis atque conjecturâ animi scrutari immensum esse, qui arborum in limitibus porrectarum in quotlibet passuum millia umbras paribus jaciat intervallis, tanquam toto spatio medius. Et paulò pòst: Certum est, inquit, solis defectum nonnisi noviss imâ, primâve fieri lunâ, quod vocant coitum, lunæ autem nonnisi plenâ, semperque citrâ quàm proximè fuerit: omnibus autem annis fieri utriusque sideris defectus, statutis diebus horisque sub terra: nec tamen cùm supernè fiant, ubique cerni, aliquando propter nebulam, sæpiùs globo terræ obstante convexitatibus mundi intra ducentos annos Hipparchi sagacitate compertum est. Sed ne gentilis tantùm viri dictis videamur consummare capitulum, etiam Ecclesiæ doctores quid de hoc senserint, quæramus. B. Hieronymus interpretans Evangelii sententiam, qua dictum est in Domini passione tenebras factas super terram: Qui scripserunt, inquit, contra Evangelia, suspicantur deliquium solis, quod veris æstatisque temporibus accidere solet, discipulos Christi ob imperitiam super resurrectione Domini interpretatos, cùm defectus solis nunquam nisi ortu lunæ fieri soleat: nulli autem dubium est, Paschæ tempore lunam fuisse plenissimam.

GLOSSÆ IN CAPUT XXV. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: authore Brideferto Ramesiensi.

Solem interventu lunæ, lunamque terræ objectu nobis perhibent occultari, sed solis defectum nonnisi novissimâ primâve fieri lunâ, quod vocant coitum: lunæ autem nonnisi plenâ. Non posse verò totum solem adimi terris intercedente lunâ, si terra major esset quàm luna. Omnibus autem annis fieri utriusque sideris defectus, statutis diebus horisque sub terra. Nec tamen cùm supernè fiant, ubique cerni: aliquando propter nubila, sæpiùs globo terræ obstante convexitatibus mundi. Et lunæ defectum aliquando quinto mense à priori, solis verò septimo. Eundem bis in triginta diebus super terras occultari, sed ab aliis hoc cerni, quondam in quindecim diebus utrumque sidus defecisse semel. Iam mirâ ratione lunam in 9. casu defecisse, utroque super terras conspicuo sidere: sed ne singulis mensibus eclypsis fieret, latitudo signiferi lunam superiùs inferiùsve transmittit.

Solem interventu lunæ.) *Quando in media signiferi linea, per quam sol semper currit, corpus lunæ inter solem & terram positum fuerit, tunc lumen solis aufertur à terris. Non enim potest per corpus lunæ venire ad eos, qui tunc sub luna sunt, & hoc est solu eclypsis. Sin autem circa illam lineam mediam aut hinc aut indè transitum fecerit, lumẽ à sole accipiens defectum solis non facit: non enim inter solem & terram positam tunc, sed ex latere solis esse manifestum est. Interventu lunæ, id est, interpositione, non tamen ut perdat lumen suum sicut luna; lunamque, id est, luna opposita inter solem & terram Terræ objectu, id est, objectione terræ inter solem & lunam. Sol enim fit tunc sub terra luna verò supra. Vel terræ objectu, id est, umbra terræ altior lunâ patente post solis occasum. Nam sol umbram terræ in suam lineam mittit. Nobis, id est, ab hominibus perhibent occultari Deficere sol abusivè dicitur, quia nullum detrimentum patitur: luna autem verisimili ratione deficit, quia auferitur per omnia ab ea lumen, non tamen nisi cùm plena fuerit. Sed, scilicet perhibent solis defectum. Novissima, id est, trigesima, vel vigesima nona, vel prima. Et hoc non omnibus agit mensibus, sed quando totum sui. Lunæ autem scilicet coitum, id est, defectum dicunt, non fieri nisi plenâ, id est, plenilunio. Non posse, scilicet perhibent, adimi, id est, subtrahi, vel abscondi terris, scilicet ab intercedente luna, id est, interveniente, id est, dum interponitur luna. Si terra major esset quàm luna. Sed luna major est quàm terra, ideò potest abscondere lumen solis, ut non videatur in terra. Martianus lunâ terram esse majorem, incertis sic approbat argumentis: lunâ namque deficiente in australibus mundi partibus, id est, in Aegypto & in Aethiopia, umbra ejus non amplius quàm quatuor obscurat climata, id est, primum clima diameroes, secundum diasenes tertium dialexandrias, quartum diarrhodu. Sed Ptolomæi regis geometræ decimam octavam partem totius terreni ambitûs in his quatuor climatibus contineri confirmant: sed quia illa umbra minor sit lunari corpore sub triplo (luna enim umbram suam triplo superat, ut novenarius ternarium) sequitur ut quia lunaris umora decimamoctavam partem totius terræ tenuit, ipsa luna, cujus umbra est, sextam ejusdẽ terra tenere necesse sit. Terrâ igitur sexies major est ipsa luna, umbram autẽ ejus lunã terræ decies & octies superare manifestiũ est. Hinc est quòd umbra lunæ decima & octava pars sit totius terræ: ipsa verò luna sexta terræ pars est. Fieri perhibent utriusque sideris, scil. solis & lunæ defectus Statutis, i. prædictis diebus & horis sub terra, non sursum, sed subter. Nec tamen ubique, i. ex omnibus terræ partibus cerni, scilicet possunt vel perhibent, cùm supernè fiant, scilicet illi defectus Supernè adverbialiter, i sursum, i. supra terram: quia aliquando fiunt sub terra. Propter nubila, scil. non possunt cerni: quia quando tegitur nubibus, & si fiat ipse defectus, non videtur à nobis. De luna sed non de sole dicit. Globo terræ sæpius obstante. scil. perhibent non ubique cerni. Convexitatibus, i. obliquitatibus: & est dativus casus, quia obsto tibi dicimus: & lunæ defectum, scilicet perhibent aliquando, scilicet fieri. A priore, i à Martio, vel ab illo in quo fuerit defectus Solis verò, scilicet defectum. Septimo, scilicet mense à priori, i. Septembri Eundem scilicet solis & lunæ defectum, bis in triginta diebus super terras occultari, scil. perhibent, i defecisse. Non est hoc mirum. Deficit enim sol in novilunio, i. in prima luna, & luna in plenilunio. Potest ergò defectus utriusque intra XV. dies evenire. Semel, scilicet perhibent lunam in occasu defecisse, utroque sidere super terras. sole videlicet in Occidente jam posito. sed adhuc conspicuo. luna verò in Orientali parte constituta. Latitudo signiferi circuli duodecim partes i. duodecim vias habet, quas luna singulis mensibus perlustrat. Quantum enim spatium graditur sol per duodecim dies in longitudine signiferi, tantum spatium habet latitudo ejusdem signiferi. Luna enim non potest pati defectum, nisi in ea linea fuerit superiùs, in qua sol inferiùs: undè fit ut diversæ lineæ latitudine signiferi circuli, per quas luna egreditur, succurrant ei, ne patiatur defectum etiam & diversa altitudo obstaculum succurrit ei in hoc. Aliquando enim procul est à terris, aliquando prope. Et quando propè si in una linea fuerint, tunc patitur defectum: & quando in illo signis fit, quæ nobis altiùs super terram, i. quæ sunt altiùs supra verticem, non patitur defectum: quando verò in illa quæ sunt nobis prope terra, i. quæ sunt nobis australia, tunc patitur. Lunam superius inferiusve transmittit, i. transfert. Si enim luna medium signiferi lineam semper teneret sicut sol, necesse esset in omni plenilunio eclypsin pati: sed quia sol medium semper lineam sequitur, luna verò per totã latitudinem signiferi vagatur, non in omni plenilunio eclypsin pati necesse est. Potest enim superius vel inferius solẽ iter suum agere, ac per hoc latitudine signiferi liberatur. ne defectum patiatur. Cùm igitur sol superius & luna inferius in unã lineam conveniant, superior pars lunæ clara est, inferior verò quam habet ad terras, interim obscura fit. Sciendum denique, quia deliquii solis tunc naturale est, quando luna prima vel XXX. fit: quia videl. tunc lunare corpus opponitur solari, & solem obscurum reddit. Si autẽ alio tempore eclypsis provenit solis, non est naturale, sed signum est alicujus rei: sicut in passione Domini, quando luna non prima, neque XXX. fuit, sed XV. extitit. Et ne ipsa solis obscuritas repentina & subita diceretur, nõ solùm unâ horâ, se etiam tribus horis protelata est, i. à*

sexta

sexta hora usq; ad horam nonam. Credendum vero est, quod sicut tunc sol super terras obscuri tatem passus est, ita etiam luna sub terris radios lucis suæ abstraxit, impleta prophetia Iohelis dicentis: Sol convertetur in tenebras, & luna in sanguinem: Subtraxit autem sol radios suos, ne vel morientem dominum suum in cruce videret: sive etiam ut Iudæi ministri iniquitatis, lumine illius non fruerentur. Lunæ verò defectus naturaliter fit, quando est XIV. vel XV. quia tunc incidere in umbram terræ solet, & obscurari: si verò eveniet eclypsis illius, quando nona & octavæ, sive alia quælibet, jam signum aliquod prætendit. Solis ignem dicunt aqua nutriri multoq; hunc luna ampliorem, lunam verò terra esse majorem: unde & cunctis unius magnitudinis apparet. Quod enim nobis quasi cubitalis videtur, nimia celsitudinis distantia facit. Alioquin major Indis oriens & Britannis appareret occidens: qui dum natura sit igneus, motu quoq; nimio calorem adauget. Hic cursu variante dies & menses, tempora dividit & annos, aerisq; temperiem accedendo & recedendo, pro temporum ratione dispensat: ne si semper in ijsdem moraretur locis, alia calor, alia frigus absumeret.

Solis ignem dicunt Poetæ, &c.) Corpus solis triplo quantitatem lunæ superare dicunt, lunam verò triplo majorem terra. Vnde à quibusdam quæritur, quare terra dicatur obscurare lunam, si triplo major est, cum in umbram ipsius incidit, vel etiam ad divexiores partes illius descendit. Quod illa ratione contingit, quia affirmatur umbra triplo major esse suo corpore. Ampliorem, id est, majorem. Circulus enim solaris duodecies major est lunari, cùm quod illa uno mense, ille XII. currat. Vnius magnitudinis. Tantæ enim magnitudinis est sol, ut cuncta suo lumine lustret & compleat. Alioquin, scilicet si non esset tantæ altitudinis, major Indis oriens, quia Indi prope illũ sunt in ortu, & Britones in occasu, Occidens, scilicet major. Motu nimio, id est, volubilitate & cursu citissimo. Calorem adauget, quia omnis motus calorem habet. Hic scilicet sol cursu variante in æstivo tempore longiores, in hyberno breviores, dies & menses & tempora dividit. Dicũt etiam solem per se moveri, non cũ mundo vergi. Si enim sol in cœlo fixus maneret sicut stellæ, omnes dies & noctes æquales essent, aerisq; temperiem, id est, caloris & frigoris. Accedendo, scilicet æstate ad septentrionem, vel recedendo, scil. hyeme à nobis ad austrum. Cum enim sol ad cancrum ab æquinoctiali parte conscendit, æstatem præstat hominib qui sunt inter solstitialem & septentrionalem plagam. Cum autem sol ab eodem cancro in æquinoctialem libram descendit, autumnũ facit: cùm vero ad brumalem recedit, hyems habetur, propterea quia calore dimoto torpor invadit. Rursum cum à capricorno hyemali in æquinoctialem artetem surgit, vernum tempus arridet: pergens ergò hinc denuo in cancrum, æstas torrida renovatur. Dispensat, disponit & ordinat. Moraretur locis, Verbi gratia: Si semper sol esset in austro, terra illius calore exureretur, & Scythia frigore fatisceret. Propterea enim Deus soli diversos cursus constituit, & tempora & loca, ne si semper in his demoraretur locis, quotidiano vapore hujus mundus consumeretur. Alia scil. loca frigus absumeret, i. consumeret. De quantitate solis & lunæ B. Ambros. in lib. hexameronita testatur: Solis radius nulli propinquior, nulli longinquior est, similiter & lunæ globus æqualis est omnib. Similis est sol & Indis & Britannis, eodem momento ab utrisq; videtur cum oritur: nec cùm vergit in occasum, minor apparet orientalibus, nec occidentalib. inferior quam orientalib. existimatur. Quantum distat, inquit, oriens ab occasu, tantũ hæc sibi invicem distant: sed sol à nullo distat, nulli præsentior, nulliq; remotior est. Neq; moveat quenquam, quòd tanquam cubitalis in orbe suo videtur cum oritur: sed considerare oportet quantum interjs spatij inter solem & terram, quod aspectus nostri infirmitas, & quadam ægritudo vix valet intendere. Hunc autem ampliorem aliquot partibus, quam terram sapientes esse describunt. Lunam autem minorem esse dicunt antiqui, quam solem. Omnia enim quæ nobis proxima sunt, majora videntur: longinquitate autem locorũ visus languescit. Lunam igitur videmus propè esse nobis, nec eam majorem aspectui nostro quàm solem. Ideoq; cùm sol superior sit à luna, & tamen à nobis major videtur, jam si propè nos accesserit, multo majorem futurum. Item Ambrosius: Quid est sol? Oculus mundi, jocunditas diei cœli pulchritudo, naturæ gratia præstantia creaturæ. Sed quando hunc vides, auctorẽ ejus considera: quando hõc miraris, laudа ipsius creatorem. Si tam gratus est sol consors & particeps creaturæ, quam bonus est sol ille justitiæ? Si tam velox iste, ut rapidis cursibus in die & nocte lustret omnia: quantus ille qui ubiq; semper est, & majestate sua complet omnia? Si admirabilis est qui jubetur exire: quàm supra admirationem, qui ait soli, & non exoritur ut legimus? Sol autẽ dicitur eo quod solus appareat, obscuratis fulgore suo cunctis sidaribus. Luna dicta quasi lucina, ablata media syllaba, de qua Virgilius: Casta fave lucina. Sumpsit autem nomen per derivationem à solis luce. eo quod ab eo lumen accipiat, acceptumq; reddat. Et quid est sol? Splendor cœli, honor diei, & distributor horarum. Et quid luna? Claritas noctu. Item Ambrosius: Igneus est enim sol. Ignis autem & illuminat & exurit. Quidam autem dicunt solis ignem aqua nutriri, & ex contrario elemento virtutem luminis & vaporis accipere. Vnde frequenter solem videmus validum atq; rorantem: in quo evidens datur indicium, quod elementum aquarum ad temperiem sui sumpserit. Ex ipso sunt enim horæ, ex ipso dies cum ascenderit, ex ipso etiam nox cum occiderit, ex ipso menses & anni numerantur, ex ipso vicissitudines temporum fiunt, & cùm ipse sit minister bonus gratus ad vicissitudines temporum moderandas, tamen ubi secundum voluntatem Dei nostri correptio mortalibus datur, incandescit acrius, & urit mundum vehementioribus flammis, & perturbatur aer, & plaga hominum, & corruptio terris indicitur, & lues animantibus, & pestilens per omnia mortalibus annus indicitur. Hæc quantum ad naturam ejus pertinet; at verò juxta spiritualem intelligentiam, sol Christus est, sicut & in Malachia scribitur: Vobis autem qui creditis, orietur sol justitiæ, & sanitas in pennis ejus. Meritò autem Christus sol intelligitur dictus, quia ortus occidit secundum carnem, & secundum spiritum de occasu rursus exortus est. Item sol illuminat & exurit, & opaco tempore confovet sanos, febricitãtes vero flagranti geminati caloris incendit, ita & Christus credentes fide spiritu vegetante illuminat, & negantes se æterni ignis ardore torrebit. Haimo: Non enim sine causa Christus soli comparatur; Sol quippè habet ortum & occasum. Vnde Salomon: Oritur sol, & occidit, & ad locum suum revertitur: ibiq; renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem. Sol enim ortus est, quando Christus natus est. Venit ad occasum, quando pro nobis mortuus est. Sicq; rediit ad ortum, quia ejus humanitas ex passione mortis, ad gloriam resurrectionis rediisse probatur. Ibiq; renascens gyrat per meridiem, quia resurgens à mortuis, calore fidei & Spiritus sancti corda discipulorum illustravit. Iure enim illi meridies vocantur, in quibus sol justitiæ, ampliorem spiritus calorem sudit. Per meridiem quoque gyrans ad aquilonem flectitur, quia ad colligendam gentilitatem Apostolorum prædicatione perducitur: in qua frigidus ille ventus dominabatur, qui in superbiam elatus prius dixisse prohibetur, Ponam sedem meam ad aquilonem. Quodq; subditur, Lustrans universa pergit spiritus: ad hoc pertinet, quia totus mundus prædicatione plenus esse ostenditur. Vnde est, Vox tonitrui tui in rota, illuxerunt coruscationes tuæ, &c. Et ad circulos suos revertitur, quia post aggregationem gentium illuminabitur etiam multitudo Iudæorum: & cum plenitudo gentium intraverit, tunc omnis Israel salvus fiet.

Solem dicunt sapientes altius currere, lunam autem proximam esse terræ. Hæc ergo dum deorsum ad idẽ signum vel lineam, qua sol utitur, pervenerit, objcit se soli, & tenebras totius orbis efficit, quod tamen in menstruo contingit. Nam tunc linea in eadẽ parte signi est, qua sol utitur, ideoq; fit illi proxima, & oppositione sui obscurari ab oculis nostris lumẽ ejus videtur: veluti si aliquis oculi manum expansam opponat, quanto magis id fecerit, eo minus ille videre poterit: quanto autem procul discesserit, eo magis illi omnia poterunt apparere. Simili itaq; ratione cum ad solis locum vel lineam luna pervenerit, tũc proxima ejus videtur esse, & radius ejus ita coram oculis nostris obdurare, ut lumen non possit ejicere. Cũ autem luna ab eo loco discesserit, tunc sol lumẽ jacit, & ad oculos nostros transmittit. Quapropter ita soli objicitur luna, sicut luna opponitur terra, quæ utraq; lumina cum ad terras non perveniunt, defecisse dicũtur: cæterũ doctores nostri, mystice hujus eclypsis mysterium in Christo dixerunt esse completum. Tunc enim incorrupto æterni fœderis cursu insolito turbata ordine suo elementa perdiderunt, cum sacrilegum factum conjurationis sol ille verus horrescens, inserto in populo Iudaico eorum tenebrus paululum semetipsum per mortem abscondit, ac de cruce positus, sese in sepulchro abditus obscuravit, donec tertio die augustiorem solito huic mundo idem gentibus claritatis suæ potentiam præsentaret, ac sicut sol in virtute sua resulgens, tenebras perditi seculi illuminaret. Hujus eclypsis ratio diu obscura fuit, sed à Milesio quodam Philosopho exposita est. Miletos, civitas est vel insula, de qua fuit Milesius.

Non deficit luna, sed obumbratur: nec diminutionem sentit corporis, sed objectu obumbrantis terræ. casum patitur luminis. Patitur autem hoc circa plenilunium, id est, vel decima quarta, vel decima quinta, vel decima sexta luna. Constat ergo lunam ex solis radiis lumen accipere, & dum objectu terræ solem non aspexerit, tunc lumen amittere. Figuraliter autem per lunæ defectum Ecclesiæ percussione ina-

 telligun-

telliguntur, quando martyrum cædibus & effusione sanguinis, tanquam illo defectu & obscuritate quasi cruentam faciem luna videatur ostendere, ut à nomine Christiano non terreamur infirmi. Sed sicut ista post defectum perspicua illustratione clare scit, adeo ut nihil detrimenti sensisse videatur: ita Ecclesia postquam per martyrum confessionem suum pro Christo sanguinem fuderit, majore fidei claritate refulget, atque insigniore lumine decorata, semetipsam latius in toto orbe diffundit.

De magnitudine vel defectu solis & lunæ, Plinius secundus in opere pulcherrimo Naturalis historiæ, ita describsit: Manifestum est solem interventu lunæ occultari, lunamq; terræ objectu ac vices reddi, eosdem solis radios luna interpositu suo auferente, terraq; lunæ hac subeunte repentinas obduci tenebras, rursumq; illius umbra sidus hebetari. Neq; aliud esse noctem, quàm terræ umbram. Statuti autem atq; non menstrui sunt utriq; defectus, propter obliquitatem signiferi, lunæq; multivagos, ut dictum est flexus, non semper in scrupulis partium congruente motu. In scrupulis, id est, in momentis partium, hoc est dierum. In scrupulis, hoc est in positionibus ipsis, vel lineis. Partium, locorum. Non congruente siderum motu, per ipsas lineas per easdem horas, per eosdem dies, per eandem appellationem anni, & mensis & hebdomadæ. In quotlibet passuum millia umbras paribus jaciat intervallis, tanquam toto spacio medius. Intervallis, hoc est, quia cùm arbores unius magnitudinis, quotlibet millibus stadiorum à sese distantes, ejusdem quantitatis habeant umbras, manifestum est solem omnibus medium esse. Non enim omnibus eædem essent umbræ, nisi utrisq; esset sol medius: non posset quippè totus sol adimi terris intercedente luna, si terra major esset quam luna. Hipparchus in eo opere quod scribitur de secessibus atq; intervallis solis & lunæ, docet magnitudinem solis mille octingentis & octuaginta partibus potiorem esse quam terram: terram domum 27 partibus potiorem esse quam luna sit.

Martianus dicit lunam minorem esse quàm terram, ut jam in præsenti capitulo superius scriptum est: alius econtrà dicit lunam esse majorem quam terram. Si quis verò hanc dissensionem diligenter vult discutere, ponat circinum in medio terræ, & in circuitu ejus ex omni parte usq; ad finem, ac deinde in luna simili modo faciat: & statim cum sic fecerit, ex mensura circini, quis horum verius dicat, agnoverit. Certum est, inquit, solis defectum non nisi novissima primave fieri luna, quod vocant coitum: lunæ autem, non nisi plena semperq; citrà quàm proximè fuerit. Omnibus autem annis fieri utriusq; sideris defectus, statutis diebus horisq; sub terra: nec tamen cùm supernè fiunt, ubique cerni: aliquando propter nebulas, sæpius globo terræ obstante, convexationibus mundi, intra ducentos annos Hipparchi sagacitate compertum est. Defectus utriusq; solis scil. & lunæ, primo Romani generis in vulgum extulit Sulpitius Gallus, qui consul cum Marcello fuit. Apud Græcos autem investigavit primus omnium Hipparchus. Nec mirandum est, si in aliis nationibus hunc defectum alii compererunt: sicut fecit supradictus Milesius.

Beatus Hieronymus interpretans Evangelii sententiam, in qua dictum est in Domini passione tenebras factas; sic dicit S. Hieronymus, ubi istum versum exponit: A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram usq; ad horam nonam. Qui scripserunt contra Evangelia, suspicantur deliquium solis, quod certis statutisq; temporibus accidere solet, discipulos Christi ob imperitiam super resurrectionem Domini interpretatos, cùm defectus solis nunquam nisi ortu lunæ fieri soleat. Nulli autem dubium est, paschæ tempore lunam fuisse plenissimam. Et ne fortè videretur umbra terræ, vel orbis lunæ soli oppositus, breves & ferrugineas fuisse tenebras: trium horarum spacium ponitur, ut omnis causantium occasio tolleretur. Et factum reor, ut compleatur prophetia dicens: Occumbet sol meridie, & contenebricabitur super terram in die lux. Et alio loco. Occubuit sol, cùm adhuc media esset dies. Videturq; mihi clarissimum lumen mundi, hoc est, luminare majus retraxisse radios suos, ne aut pendentem videret Dominum, aut impios blasphemiantes sua luce tueretur. Macrobius in prima libri sui parte ita commemorat.

Physici hoc maximè consequi in omni circa magnitudinem solis inquisitione voluerunt, quanto major posit esse quàm terra. Et Eratosthenes in libris Dimensionum sic ait: Mensura terræ septies & vicies multiplicata, mensuram solis efficiet. Posidonius multo multoq; sæpius, & uterq; lunaris defectus argumentum pro se advocat. Ita cum solem volunt terra majorem probare, testimonio lunæ deficientis utuntur: cùm defectum lunæ conantur asserere, probationem de solis magnitudine mutuantur. Et sic evenit, ut dum utrunque de altero astruitur, neutrum probabiliter astruatur, semper in medio vicisim nutante mutuo testimonio. Quid enim per rem adhuc probandam probetur? Sed Ægyptij nihil ad conjecturam loquentes, sequestrato ac libero argumento, nec in patrocinium sibi lunæ defectum vocante, quanta mensura sol terra major sit, probare voluerunt, ut tum demum per magnitudinem ejus ostenderent, cur luna deficiat.

Hoc autem nequaquam dubitabatur non posse aliter deprehendi, nisi mensura & terræ & solis inventa, ut fieret ex collatione discretio, & terrena quidem dimensio oculis rationem juvantibus de facili constabat. Solis vero mensuram: aliter nisi per mensuram cæli, per quod discurrit, invenire non posse viderunt. Ergo primum metiendum sibi cælum, illud iter solis constituerunt, ut per eum possent modum solis agnoscere: sed quæso si qui unquam tam otiosus, tamque ab omni erit serio. (Series sertei, id est, ordo temporum vel alicujus rei. Seriæ verò sunt ollæ, in quibus mustum temporibus multis servabant antiqui. Unde Terentius: Replevi omnia dolia, omnes seriis. Hoc serium, & hæc seria, est honestus, vel res familiaris: sive cauta & utilis. Unde Prudentius: Seria ludicra, verba, jocos.) seriatus, ut hæc quoque in manus sumat, ne talem veterum promissionem quasi insaniæ proximam aus borrescat aut irrideat? Etenim ad rem quæ natura incomprehensibilis videbatur, viam sibi fecit ingenium, & per terram, qui cæli modus sit, repererunt. Vt autem liquere possit ratio commenti, prius regulariter pauca dicenda sunt, ut sit rerum sequentium aditus instructior. In omni orbe vel sphæra, medietas centrum vocatur, nihilque aliud est centron, nisi punctum, quo sphæræ aut orbis medium certissima observatione distinguitur.

Item ducta linea de quocunque loco circuli, qui designat ambitum in quacunq; ejusdem circuli summitate, orbis partem aliquam dividat necesse est: sed non omnimodò medietas est orbis, quam separat ista divisio. Illa enim tantum linea in partes æquales orbem medium dividit, quæ à summo in summum ita ducitur, ut necesse sit eam transire per centrum. Et hæc linea quæ orbem sic æqualiter dividit, diametros nuncupatur. Item omnis diametros cujuscunque orbis triplicata, cum adjectione septimæ partis suæ, mensuram facit circuli, quo orbis includitur, id est, si uncias septem teneat, triplicabis septies, & faciunt viginti unum. His adjicies septimam partem, hoc est unum, & pronuntiabis in viginti & duabus unciis hujus circuli esse mensuram, cujus diametros septem unciis extenditur. Hæc omnia geometricis evidentissimisq; rationibus probare possemus, nisi & neminem de ipsis dubitare arbitraremur, & caveremus justo prolixius volumen extendere.

Sciendum & hoc, quod umbra terræ quam sol post occasum in inferiori hæmisphærio currens sursum cogit emitti, ex qua super terram sit obscuritas, quæ nox vocatur, sexagesies in altum multiplicatur ab ea mensura, quàm terra diametros habet. Et hac longitudine ad ipsum circulum, per quem sol currit erecta, exclusione luminis tenebras in terram refundit. Prodendum est igitur quanta diametros terræ sit, ut constet quid posit sexagies multiplicata colligere. Vnde his prælibatis, ad tractatum quas promisit oratio, revertatur.

Evidentissimis & indubitabilibus dimensionibus constitit universæ terræ ambitum, quæ ubicunque vel inhabitabilis jacet, habere stadiorum millia ducenta quinquaginta duo. Cùm ergo tantùm ambitus teneat, sine dubio LXXX stadiorum, vel non multo amplius diametros habet, secundùm triplicationem cum septimæ partis adjectione, quam superius de diametro & circulo regulariter diximus: & quia ad efficiendam terrenæ umbræ longitudinem, non ambitus terræ sed diametri mensura multiplicanda est. Ipsa enim est, quam rursum excrescere sexagies, multiplicanda tibi erunt LXXX. quæ terræ diametros habet: quæ faciunt quadragies octies centena millia stadiorum esse à terra usq; ad solis cursum, quo umbram terræ diximus pervenire. Terra autem in medio cœlestis circuli, per quem sol currit, ut centrum locata est. Ergo mensura terrenæ umbra medietatem diametri cœlestis efficiet. Et si ab altera quoq; parte terræ par usq; ad eundem circulum mensura tendatur, integra circuli per quem sol currit, diametros invenitur.

Duplicatis igitur illis quadragies octies centenis millibus, erit integra diametros cœlestis circuli, nonagies sexies centenis millibus

stadio

stadiorum. Et inventa diametros, facile mensuram nobis ipsius quoq; ambitus prodit. Hanc enim summam quæ diametrum fecit debes ter multiplicare, adjecta parte septima, ut sæpè jam dictum, est & ita invenies totius circuli, per quem sol currit, ambitum, habere stadiorum trecenties centena millia, & insuper CLXX. His dictis quibus mensuram, quam terræ, vel ambitus vel diametros habet: sed & c irculi modus, per quem sol currit, vel diametri ejus ostenditur: nunc quam solis esse mensuram, vel quemadmodum illi prudentissimi deprehenderint, indicemus. Nam sicut ex terrena umbra potuit circuli, per quem sol meat, deprehendi magnitudo: ita per ipsum circulum mensura solis inventa est, in hunc modum procedenti inquisitionis ingenio.

Æquinoctiali die ante solis ortum æqualiter locatum est saxeum vas, in hemisphærii speciem cauta ambitione curvatum, infra per lineas designato duodecimo horarum diei numero, quas styli prominentis umbra cum transitu solis prætereundo distingait. Hoc est autem (ut scimus) hujusmodi vasis officium, ut tanto tempore à priore ejus extremitate ad alteram usque styli umbram percurrat, quanto sol medietatem cœli ab ortu in occasum, unius scilicet hemisphærii conversione metitur: nam totius cœli integra conversio diem noctemque concludit. Et ideò constat, quantum sol in circulo suo, tantum in hoc vase umbram meare.

Huic igitur æquabiliter collocato, circa tempus solis ortui propinquantis inhæsit diligens observantis obtutus. Et cum ad primum solis radium, quem de se emisit, prima summitas orbis emergens umbra de styli decidens summitate, primam curvi labri emi- etiam contigit; locus ipse qui umbræ primitias excepit, notæ impressione signatus est: observatumque quamdiu super terram, ita solis orbis integer appareret, ut ima ejus summitas adhuc oriznti videretur insidere. Et mox locus, ad quem umbra tunc in vase migraverat, annotatus est. A dimensione itaque inter ambas umbrarum notas, quæ integram solis orbem, id est, diametrum nota de duabus ejus summitatibus metiuntur, pars nona reperta est ejus spacii, quod à summo vasis labro, usque ad horæ primæ lineam continetur. Et ex hoc constitit, quod in cursu solis unam temporis æquinoctialis horam faciat repetitus novies orbis ejus accessus.

Et quia conversio cœlestis hemisphærii peractis horis duodecim, diem condit, novies autem duodeni, efficiunt centum & octo, sine dubio solis diametros centesima octava pars hemisphærii æquinoctialis est. Ergo totius æquinoctialis circuli ducentesima sextadecima pars est. Ipsum autem circulum habere stadiorum trecenties centena millia: & insuper CLXX. antelatis probatum est. Ergo si ejus summæ ducentesimam decimamsextam consideraveris partem, mensuram diametri solis invenies. Est autem pars ipsa ferè in CXL millibus. Diametrum igitur solis CXL ferè millium stadiorum esse dicenda est. Unde penè duplex quam terræ diametros invenitur. Constat autem geometricæ rationis examine, cum de duobus orbibus altera diametros duplo alteram vincit, illum orbem cujus diametros dupla est orbe altero octies esse majorem. Ergo ex his dicendum est, solem octies terra esse majorem. Hæc de solis magnitudine breviter de multis excerpta libavimus.

SCHOLIA IN CAP. XXV. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione : auctore Joanne Noviomago.

De magnitudine vel defectu solis.) *Quoniam hujus capitis omnia fere desumpta sunt ex libro secundo Plinij historiæ naturalis, capite X. & XI. explicare hæc puto non magis ad Bedam pertinere quam ad Plinium: ob id si Dominus vitam dederit, alias per commodiorem occasionem hæc tractabimus exactius.*

Non posset quippe totus sol.) *Si hæc germana lectio est apud Plinium, quemadmodum codices passim habent, est in magno errore à quo tamen alii eum defendunt) quod terram luna minorem esse crediderit. Quod si pro conditionali particula si, nisi legas, verum habebit, sed aptum proposito: proinde si mutare aliquid nobis concesserimus, vide sic ne legi posset. Non posset quippe totus orbus lunæ terris adimi intercedente umbra, si major esset luna quam terra, sed nihil hic desinio, fortè alios sequitur suo judicio non interposito, quo auctori quem venerantur habeatur major auctoritas.*

Nisi ortu lunæ.) *Ortum lunæ, intellige lunæ silentiam seu coitum, alioqui sensus non constat.*

DE EFFECTIVA LUNÆ POTENTIA. CAP. XXVI.

DE effectiva lunæ potentia, beatus antistes Ambrosius in libro quarto Hexameron ita commemorat : Similia de lunæ ratione conveniunt, quæ de consorte ejus ac fratre memoravimus : siquidem in id se induit ministerium in quod & frater, ut illuminet tenebras, foveat semina, augeat fructibus. Habet etiam pleraque à fratre distincta, ut quem tota die calor humorem terræ siccaverit, eundem exiguæ noctis tempore ros reponat. Nam & ipsa luna larga roris adferitur. Denique cum senior nox est, & luna pernox, tunc largior ros fertur arva perfundere, & plerique sub aere quiescentes, quo magis sub lumine fuissent lunæ, eo plus humoris se capite collegisse senserunt. Unde & in Canticis dicit Christus ad Ecclesiam : Quoniam caput meum repletum est rore, & crines mei guttis noctis. Tum deinde minuitur & augetur, ut minor sit cum resurgit nova, & cum sit imminuta cumuletur, in quo grande mysterium est. Nam & defectui ejus compatiuntur elementa, & processu ejus quæ fuerint exinanita cumulantur, ut animantium cerebra maritimorum humida: siquidem pleniores ostreæ repertri ferantur, multaque alia, cùm globus lunaris adolescit. De arborum quoq; internis idem allegant, qui hoc usu proprio compererunt. Hæc beati Ambrosii verba etiam architectorum omnium ars, & quotidianus usus adfirmat, qui observandum præcipuè docent, ut à quintadecima luna usq; ad vicesimam & secundam arbores præcidantur, ex quibus vel liburnæ texendæ, vel publica quæq; sunt opera facienda. His enim tantùm octo diebus cæsa materies immunis servatur à carie, reliquis autem diebus præcisa, etiam in eodem anno interna vermium labe exesa in pulverem vertitur. Qui hoc quoq; observant, ut post solstitium æstivum, id est, post mensem Julium, & Augustum, usq; ad Kalendas Januarias materias cædant. His namq; mensibus arescente humore, siciora, & ideò fortiora sunt ligna. Sed & lapis Selenites in Perside potentiæ lunaris effectum mirificè demonstrat, qui lunæ continens imaginem, fulgore candido niveoq; translucet, atq; juxta cursum astri ipsius vel augeri diebus singulis perhibetur, vel minui. His consentanea Basilius Cæsareæ Cappadociæ reverendissimus Antistes in sexto Hexameron libro scribit, dicens: Opinor autem quod & animalibus creandis, cæteris q; omnibus quæ terra producit, non parva confertur ex lunæ mutatione formatio: modo enim laxiora eorum corpora videntur & vacua, cum senescit: modò integra & repleta, cùm crescit: quoniam humorem quendam cùm calore permixtum interius his latenter infundit. Quod ita esse demonstrant hi: qui sub dio dormientes lucente luna, postquam surrexerint, inveniunt capita sua largissimo rore madentia. Sed & recentes carnes si sub luna jacuerint, fluida mox putrediue corrumpuntur. Idemq; significat pecorinum cerebrum, vel etiam viscera marinorum animalium, quæ sunt humectiora, nec non arborum medullæ. Et paulò post: Sed aeris motus iisdem ipsis commutationibus continetur, sicut lunæ novitas attestatur, quæ ex longa plerumque serenitate subitò nubium glomerationes & perturbationes exuscitat. Euriporum quoq; meatus refluus hoc indicat, vel etiam reciprocatio Syrtium, quæ vicinæ habentur Oceano, quas pro lunæ schematibus concitari locorum accolæ prodiderunt: Euripi etiam in utraq; parte soliti sunt propria leniter fluenta convertere reliquo omni tempore : cùm verò luna nascitur, nullo modo possunt quiescere, sed vehementi fervore semper exæstuant, donec luna rursus appareat, sedationem commotis turbinibus allatura.

GLOSSÆ IN CAP. XXVI. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brideferto Ramesiensi.

De effectiva lunæ potentia beatus antistes Ambrosius in libro quarto Hexameron, ita commemorat : Similia de lunæ ratione conveniunt, quæ de consorte ac fratre ejus memoravimus. Beatus dicitur quasi benè auctus, scilicet ab habendo quod velit, & nihil patiendo quod nolit. Ille autem verè beatus, qui & habet omnia, quæ vult bona, & nihil vult mali. Ex his enim duobus beatus homo efficitur. Antistes, quasi ante stans, id est, ante aram: unde quidam antestii dicere volunt. Melius tamen dicitur à verbo antisto antistas, quod significat emineo, & superexcello, eo quod universum populum dignitate & honore superemineat. Consors dicitur sol lunæ, quia compartiuntur totum mundum æqualiter.

Quoniam caput meum repletum est rore, & crines mei guttis noctium.) *Caput Christi Deus est Pater, cincinni verò sunt intimæ sanctorum cogitationes, quæ non laxæ & dissolutæ fluunt, sed vinculo timoris & amoris Dei colligantur. Ros verò & guttæ noctium, hoc loco tenebrosas & infidelitate frigidas mentes significant. Caput ergo sponsi plenum est rore, cum sæculares quiq; à Dei charitate torpescunt: & juxta quod Dominus dicit, Abundante iniquitate refrigescet charitas multorum. Et cum tales sanctos Dei cœlestia meditantes persequuntur & odiunt, quasi cincinni sponsi pleni sunt guttis noctium. Nam & defectui ejus compatiuntur elementa, & processu ejus quæ fuerint exinanita, cumulantur, ut animantium cerebra maritimorum humida.*

Siquidem pleniores ostreæ reperiri feruntur, multaq; alia, cum globus lunaris adolescit.) *Ostreæ sunt pisciculi cochleis circumdati, qui in mari tantum inveniuntur: qui etiam cum crudi ab hominibus comeduntur, sanitatem corporum præstant.*

Euriporum quoque meatus refluus hoc indicat, vel etiam reciprocatio syrtium, quæ vicinæ habentur Oceano, quas pro lunæ schematibus concitari locorum accolæ prodiderunt.) *Syrtes sunt arenosa in mari magno loca, multum terribilia & metuenda, eo quod ad se omnia trahere atq; diripere soleant, & appropinquanti vado so mari hæreant. Hæ autem ad mare Ægyptium vicinæ sunt, & pariter admiscentur. Euripus dictus fontium interpretatur. Euripi sunt meatus aquarum, qui magis ebulliunt & æstuant nascente luna.*

SCHOLIA IN CAP. XXVI. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione : auctore Joanne Noviomago.

Qui hoc quoque servant.) *Architecti præcipiunt materiam esse cædendam à primo autumno ad id tempus, quod est antequam incipiant flare favonij. Vide Vitruvium de Architectura, lib. 2. cap. 9.*

Sed & lapis Selenites) *Hic habet nomen à luna, quam Attici σελήνην vocant. Nascitur auctore Plinio in Arabia, cujus verba adscribam ex fine ultimi libri: Selenites ex candido translucet colore, melleo fulgore, imaginem lunæ continens, reddituq; eam in dies singulos crescentis minuentisq; numero, nascitq; putatur in Arabia. Multa quoq; de hac gemma apud Marsilium Ficinum, in libello de Vita cœlitus comparanda scripta sunt. Meminit quoq; ejusdem Dioscorides, cap. 995. Item Albertus Magnus lib. 2. de Metallis.*

Euriporum quoque meatus.) *Euripum accipit pro quolibet æstu maris. Euripus peculiare nomen illius nobilissimi æstus, qui est inter Atticam & Eubœam, in quam quidam se præcipitem dedisse Aristotelem scribunt, estq; ejus æstus maximè mira natura, ut passim constat apud historicos & physicos.*

DE CONCORDIA MARIS ET LUNÆ, CAPUT XXVII.

MAximè autem præ omnibus admiranda tanta Oceani cum lunæ cursu societas, qui ad omnem ejus ortum omnemq; occasum ipse quoque emisso sui fervoris, quod Græci πῦμα vocant, impetu littora latè contegat, eodemque revocato detegat, ac dulces fluminum occursus sallis abundè commisceat simul & accumulet undis. Nec mora præteunte luna recedens & ipse, nativæ has dulcedini mensuræ q; relinquat, tanquam lunæ quibusdam aspirationibus invitus protrahatur, & iterum ejusdem vi cessante in mensuram propriam refundatur. Sicut enim luna, juxta quod & supra docuimus, IV. punctorum spacio quotidie tardius oriri, tardius occidere quam pridie orta est, vel occidere solet, ita etiam maris æstus uterque, sive diurnus sit, sive nocturnus, seu matutinus, sive vespertinus ejusdem penè temporis intervallo tardius quotidie venire, tardius redire non desinit. Punctus autem quinta pars horæ est, quinque enim puncti horam faciunt. Unde fit, ut quia luna in duobus suis mensibus, id est, diebus LIX. quinquagies & septies terræ orbem circuit, æstus Oceani per tempus idem geminato hoc numero, id est, CXIV. vicibus exundet ad superiora, & tot æquè vicibus suum relabatur in alveum : quia luna in XXIX. diebus vicies octies terræ ambitum lustrat : & in XII. horis, quæ ad naturalis usq; mensis plenitudinem supersunt, dimidium terræ circuit orbem : ut quæ, verbi gratia, præterito mense super terram meridie, nunc media nocte sub terra solem accendenda consequatur, per tantudem temporis geminatis æstus sui vicibus, quinquagies septies.

---- Maria alta tumescant,
Obicibus ruptis, rursusque in seipsa residunt.

Quia luna in dimidio mensis spacio, hoc est, XV. noctibus ac diebus quater decies terram circumlabitur, insuper & dimidium terræ semel. Unde fit ut Orientem plena vespere teneat, quæ pridem nova vespere Occidentem tenuerat. Mare per id temporis vicies novies adfluit simul & remeat : & sicut luna per dies XV. ut diximus, naturali cursus sui tarditate de Occidente in Orientem vespertina refunditur : & quæ matutina hodie Orientem tenebat, post dies XV. matutina in Occidente videbitur, ita etiam æstus Oceani nunc vespertinus post dies XV. fit matutinus, ac contra matutinus, quotidiano detractus impedimento vespertinus adsurgit. Et quoniam luna per annum, id est, menses XII. suos qui sunt dies CCCLIV. duodecim vicibus minus, hoc est, trecenties quadragies & bis terræ ambit orbem, æstus Oceani tempore eodem DCLXXXIV. vicibus & ipse terras adluit ac resilit. Imitatur autem lunæ cursum mare non solum communi accessu & recessu, sed etiam quodam sui status profectu defectuq; perenni, ita ut non tardior solum quam pridie, verum etiam major minorve quotidie redeat æstus.

Et crescen-

Et crescentes quidem Malinas, decrescentes autem placuit appellare Lædones : qui alternante per septenes octonosve dies successu, mensem inter se quemque quadriformi suæ mutationis varietate dispertiunt. Sæpè quidem æqua uterque sorte septenis diebus ac dimidio cursum consumantes : sæpè vel ventis impellentibus, aut repellentibus, vel alia qualibet accedente sive naturali vi cogente tardius citiusvè venientes, aut minus ampliusvè solito ferventes, ita ut aliquoties ordine turbato Malina plures sibi æstus hoc mense, pauciores vindicet in alio : unde uterque motus nunc vespertino nasci, nunc matutino consuevit in æstu. Et siquidem æstu vespertino vel novilunio, vel plenilunio instante Malinam nasci contigerit, idem æstus quotidie per VII. Malinæ dies subsequentes fit major & violentior æstu matutino. Similiter matutino si fuerit Malina orta ab æstu, matutinus jam majori per dies contegit æquore terras. Porrò vespertinis finibus quos matutinus æstus cœperat contentus, ulterius cursum extendere negligit : quamvis quibusdam in mensibus uterque æstus in dissimili per omnia cremento proficit. Quanto autem plus æstus major littora terrasque contexerit, & fluvios ac freta compleverit, tanto latius recedens eadem littora maris exhaurire atque enudare consuevit. Vnde videat qui potest, an verum sit quod Philippo teste ferunt quidam atque confirmant, illam immensam maris oceani effusionem per omnium regionum ac patriarum fluvios ituram, uno puncto temporis fieri. Scimus enim nos qui diversum Britannici maris littus incolimus, quod ubi hoc æquor æstuare cœperit, ipsa hora aliud incipiat ab æstu deferveret : & hinc videtur quibusdam, quia recedens aliunde aliorsum unda recurrat, iterumque relictis quos adierat finibus, priores festina repetat, ideoque se ad tempus major Malina his littoribus abiens amplius abducat, ut alibi adveniens ampliùs exundare sufficiat : quod ex lunæ cursu potest facilliimè deprehendi. Verbi gratia : hoc mare, posita circa brumalem solis ortum, vel solstitialem ejus occasum luna, cujuscunque ætatis, sive super terram, seu sub terra sit, æstum solet attollere : at posita circa brumalem solis occubitum, vel solstitialis ejus exortum, reflectere. Porrò alius in partibus ab ea cœli plaga recessum maris luna, qua hic signat accessum : non solum autem, sed & in uno eodemque littore quo ad Boream mei habitant, multo me citius æstum maris omuem : qui vero ad austrum, multo serius accipere pariter & refundere solent, servante quibusque in regionibus luna semper regulam societatis ad mare quamcunq; semel acceperit, Ergò Malinam quinq; ferè antè novam sive plenam lunam diebus, Lædonem totidem ante dividuam sæpiùs incipere comperimus, & circa æquinoctia duo majores solito æstus adsurgere, inanes verò bruma, & magis solstitio, semperque Luna in Aquilonia, & à terris longius recedente mitiores, quàm cùm in Austro digressa propriè nisu vim suam exercet, æstus adfluere naturalis ratio cogit. Per denos autem & novenos annos juxta lunaris circuli ordinem, etiam maris cursus ad principia motus, & paria incrementa recurrit.

GLOSSÆ IN CAP. XXVII. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione : auctore Brideferto Ramesiensi.

Nec mora, præeunte luna, recedens & ipse nativæ hac dulcedini mensureq; relinquat, tantam lunæ quibusdam aspirationibus invitus protrahatur : & iterum ejusdem vi cessante, in mensuram propriam refundatur. Æstus oceani lunam sequitur, tanquam ejus aspiratione retrorsum trahatur, ejusq; impulsu retracto refundatur. Quj quotidie bis affluere & remeare unius semper horæ dodrante & semuncia transmissa videtur, ejusq; omnis cursus in lædones & malinas, id est, in minores æstus dividitur & majores. Sed lædona quinta & vigesima luna inchoatus, quot horis accurrit, tot & recurrit : malina autem à XIIII. & vigesima octava incipiens, citior in accessu, sed tardior in recessu. Septem diebus & duodecim horis perseverat, in medio sui semper lunam primam & decimam quintam ostendens, & per æquinoctialis solstitia solito validius exæstuans. Per octonos autem annos, ad principia motus & paria incrementa, certissimo lunæ revocantur ambitu.

Illa semper aquilonia renente mitiores : quàm cum in austro digressa propiore nisu vim suam exercet. Maris enim accessus atque recessus, malina etiam & lædon naturali consequentia, &c.) *Hæc igitur glossa jam superius in 15. cap. est scripta, quia hic & ibi satis convenit.*

ITEM DE CONCORDIA MARIS ET LUNÆ.

Sicut luna per dies duodecim naturali cursus sui tarditate de occidente in orientem vespertina resurgitur, ita etiam æstus oceani nunc vespertinus per dies quindecim fit matutinus, aut matutinus quotidiano detractus impedimento, vespertinus assurgit. Et sicut luna quatuor punctorum spacio quotidie tardius oriri, tardius occidere quam pridie orta est vel occiderat, solet: ita etiam maris æstus sive diurnus fit & vespertinus, seu matutinus & vespertinus, ejusdem penè temporis intervallo, tardius quotidie venire, tardius redire non desinit. Quæstio, quare luna in quinquaginta novem diebus, quinquagies novies non circuit terræ orbem, quæ sic solvitur. Duos cursus facit luna: unum cum firmamento, quod volvitur circa terram in viginti quatuor horis, alterum contra firmamentum. Firmamentum enim in quinquaginta novem diebus, quinquagies novies terræ circuit orbem: luna autem quia unum cursum non cessat facere contra firmamentum cursu: unde fit ut in duobus suis mensibus à quinquaginta novem diebus, non amplius quàm quinquies septies terram ambiat orbem.

SCHOLIA IN CAP. XXVII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Joanne Noviomago.

Maximè autem præ omnibus admiranda natura Oceani.] *Sunt & horum pleraq; ex Plinij cap. 97. lib. 2. Distinguit autem Beda æstum maris in duas species, quarum una Malinam vocat à majore luna, corruptis vocibus: tunc enim accidit. Aliam Ladonem seu Ladonam (nam utrunq; invenio apud Bedam) quasi lasam undam. Verum hæc vocabula alibi non legi.*

DE ÆQUINOCTIIS ET SOLSTITIIS. CAPUT XXVIII.

DE æquinoctiis, quod octavo Kalendarum Aprilium, & octavo Kalendarum Octobrium: & de solstitiis, quod octavo Kalendarum Juliarum & octavo Kalendarum Januariarum die sint notanda, multorum latè & sapientium sæculi & Christianorum sententia claret. Denique Plinius Secundus, idem Orator & Philosophus, in libro secundo Naturalis historiæ: Sol autem, inquit, ipse quatuor differentias habet: bis æquata nocte diei, vere & autumno in centrum incidens terræ, octavis in partibus Arietis ac Libræ: bis permutatis spaciis in auctum diei bruma octava in parte Capricorni: noctis verò solstitio totidem in partibus Cancri. Inæqualitatis causa obliquitas Signiferi est, cum pars æqua mundi super subterque terras omnibus fiat momentis. Sed quæ recta in exortu suo consurgunt signa, longiore tractu tenent lucem: quæ verò obliqua, ocyore transeunt spacio. Sed & Hippocrates Ἀσκληπιάδης Antigono regi scribens, per anni spacium qualiter ad præcavendas imbecillitates se observare deberet, ita dicit: Itaque exordium incipiamus à solstitio, id est, VIII. Kalendas Januarias, ex qua die humor corporibus crescit usque ad æquinoctium vernum, qui sunt dies XC. Hoc tempus auget hominis phlegma, ex quo frequenter nascitur hominibus catarrus, & distillatio uvæ, & punctio laterum, caligo, & tinnitus aurium, & odorari nihil possunt. Tali igitur tempore utere calidis & laseratis, & optimis cibis piper habentibus & sinapi, rarò lana, caput verò sine intermissione purga: vino indulge, Veneri non parce: dies XLV. proximè. Sequentes autem sunt ex supra dicto die usque ad æquinoctium vernum dies XC. ex supradicto die VIII. Kalendas Aprilis usque ad VIII. Idus Majas sunt dies XLV. His diebus augentur hominibus humores dulces, id est, sanguis. Vtere benè olentibus cibis & acerrimis. Item ex die octavo Idus Majas usque in diem octavum Kalendas Julias XLV. His diebus crescit bilis amara, id est, cholera rubea. Vtere cibis dulcibus, vino indulge, Veneri parce, jejunia minime exequere. Item incipit tempus æstivum ex die octavo Kalendas Julias, ipso momento incrementa fellis rubei amittuntur, & cholera nigra adcrescit, quod esse constat usque ad æquinoctium autumni, id est, usque ad tempora frigoris. Utere cibis dulcibus * cunctis. & benè olentibus, & frigidioribus, & qui ventrem molliant per dies XC. Ab æquinoctio autem autumni, quod est ex die VIII. Kalend. Octobrium usque ad diem octavum Kalend. Januarium, desinit nigri fellis amaritudo, & humoris crassitudo augetur. Utere cibis calidis & acerrimis omnibus, & abstine Venere, & micasum Pleiadũ. De hac hora hominibus sanguis adcrescit. Convenit ergo comedere lætissimos cibos, & indulgere vino tradidêre magistri, dicentes: VIII. Kalendas Aprilis in æquinoctio verno Dominum conceptum & passum, eundem in

solstitio

solstitio brumali VIII. Calendas Januarias natum. Item beatum præcursorem & Baptistam Domini VIII. Calendas Octobres in æquinoctio autumnali conceptum, & in æstivo solstitio VIII. Calendas Julias natum: additâ insuper expositione, quòd authorem lucis æternæ cum cremento lucis temporariæ concipi simul & nasci diceret. Pœnitentiæ verò præconem, quem oportebat minui, cum inchoata minoratione lucis generari pariter & concipi. Verùm quia sicut in ratione paschali didicimus æquinoctium vernale duodecimo Calendarum Aprilium die cunctorum Orientalium sententiis, & maximè Ægyptiorum, quos calculandi esse peritissimos constat, specialiter adnotatur: cæteros quoque tres temporum articulos putamus aliquantò priusquàm vulgaria continent, esse notandos. Ut enim de æquinoctio verno, quod caput esse memoratarum quatuor mutationum annalium mundi origo docet, breviter loquamur, regula tenet Ecclesiasticæ observationis, à Nicæno confirmata Concilio, ut Paschæ dies ab XI. Calendas Apriles usque in VII. Calendas Majas inquiratur. Item Catholicæ institutionis regula præcipit, ut ante vernalis æquinoctii transgressum Pascha non celebretur. Qui igitur VIII. Calendarum Aprilium die putat æquinoctium, necesse est idem aut ante æquinoctium Pascha celebrari licitum dicat, aut ante octavum Calendarum Aprilium diem Pascha celebrari licitum neget. Ipsum quoque Pascha, quod Dominus pridie quàm pateretur, cum discipulis fecit, aut IX. Calendarum Aprilium die non fuisse, aut ante æquinoctium fuisse, confirmet: non enim nostri tantùm temporis, sed etiam legalis & Mosaica decernit institutio, non ante transcensum hujus æquinoctii diem festi paschalis esse celebrandum, sicut attestante Anatholio evidenter docet Philo & Josephus, hic ut eorum antiquiores AGATOBOLUS & ab eo eruditus ARISTOBOLUS ex Paneade, qui unus ex illis LXX. Senioribus fuit, qui missi fuerunt à Pontificibus ad Ptolemæum regem, Hebræorum libros interpretari in Græcum sermonem: quique multa ex traditionibus Moysi proponenti Regi percunctantique responderunt. Ipsi ergò cùm quæstiones Exodi exponerent, dixerunt Pascha non prius esse immolandum, quàm æquinoctium vernale transiret. Undè nos necesse est ob conservandam veritatis regulam, dicamus apertè, & Pascha ante æquinoctium tenebrasque devictas non immolandum, & hoc æquinoctium duodecimo Calendarum Aprilium diei veraciter adscribendum, sicut non solùm authoritate paternâ, sed & horologicâ consideratione docemur: sed & cætera tria temporum hujusmodi confinia simili ratione aliquot diebus octavum Calendarum sequentium esse notanda.

Ægyptii arithmeticæ peritissimi.

GLOSSÆ IN CAPUT XXVIII. BEDÆ PRESBYTERI, De Temporum Ratione: Authore Brideferto Ramesiensi.

Solstitia & æquinoctia bina putantur octavo Calend. Jan. & Julii, Aprilisque & Octob. VIII. scilicet in partibus capricorni & cancri, arietis & libræ. Sed æquinoctialis dies omni mundo æqualis est. Varro autem lucis incremento in Meroe longissimus dies duodecim horas æquinoctiales, & octo partes unius horæ colligit: Alexandriæ verò quatuordecim horas, in Italia duodecim, in Britannia septendecim, ubi æstate lucidæ noctes haud dubiè testantur id quod cogit ratio credi, solstitii diebus accedente sole propius vertice mundi angusto lucis ambitu subjecta terræ continuos dies habere sensu mensibus, nocteisque è diverso, ad brumam remoto: quod fieri in insula Thyla Pythias Massiliensis scribit, sex dierum navigatione in Septentrione à Britannia distante.

De æquinoctiis quod octavo Calend. April. & octavo Calend. Octob. & de solstitiis quod 8. Calend. Iuliarum, & 8. Cal. Januar. die sint notanda, multorum lacet & sapientium seculi, & Christianorum sententia claret. Cùm igitur sol cursum suum indesinenter peragat, & nunquam se in stabilitate figat, cur solstitium dicitur? Solstitium dicitur solis statio, non quòd stetit aliquando sine motu, sed quòd terminos altitudinis vel humilitatis ponat, ut altitudinis ad aquilonem in cancro, descensionis ad austrum in capricorno, quos nunquàm transcendit. Isidorus in libro Etymologiarum sexto. Canon autem Græcè, Latinè regula nuncupatur. Regula autè dicta, quòd rectè ducat, &c.

Non enim nostri tantùm temporis, sed etiam legalis & Mosaica decernit institutio, non ante transcensum hujus æquinoctii diem festi paschalis esse celebrandum, sicut attestante Anatholio, evidenter docet Philo & Iosephus. In septimo libro Eusebii Cæsariensis Ecclesiasticæ historiæ, quam B. Hieronymus de Græco in Latinum transtulit, cap. 28 sic scriptum invenimus: Multa quoque opuscula Anatholii magnificè composita ad nos usque venerunt, ex quibus dignum mihi videtur de pascha quid senserit, ipsius verbis proferre. Est ergò, inquit, in primo anno initium primi mensis Phaminoth XXVI. die secundùm Macedones Distri mensis XXII. secundùm Romanos verò XI. Cal. April. In qua die invenietur sol non solùm consecendisse primam partem, verùm etiam quadrantem jam in eam diem habere, id est, in prima ex duodecim partibus. Hæc autem particula à prima ex duodecim vernale est æquinoctium, & ipsa est initium mensium, & caput circuli, & absolutio cursus stellarum: quæ planetæ, id est vagæ dicuntur, ac finis duodecimæ particulæ, & totius seculi terminus. Et ideo non parum delinquere dicimus eos, qui ante initium hoc novi anni pascha putant esse celebrandum. Sed nec à nobis primus exordium sumit hæc ratio. Antiquissime fuisse Iudæis comprobata demonstratur, & ante adventum Christi observata, sicut evidenter docet Philo & Iosephus: sed & horum antiquiores Agathobolus, & ab eo eruditus Aristobolus ex Planeada, qui unus ex illis septuaginta senioribus fuit, qui missi fuerant à Pontificibus ad Ptolomæum regem Hebræorum libros interpretari in Græcum sermonem: quique multa ex traditionibus Moysi proponenti regi percontatique responderunt. Ipsi ergò cùm quæstiones Exodi exponerent, dixerunt pascha non priùs esse immolandum, quàm æquinoctium vernale transiret: Aristobolus verò etiam hoc addit, in die paschæ non solùm observandum esse ut sol æquinoctium vernale transcendat, verùm & luna. Cùm enim duo sint æquinoctia, inquit, veris & autumni æqua spatia dirempta, & 14. luna mensis primi sit statuta solennitas post vesperam, quando luna soli opposita è regione deprehenditur, sicut etiam oculis probare licet: invenitur utique vernalis æquinoctii partem sol obtinens, luna verò è contrario autumnalis. Legi in eorum libris, & alia multa de his validissimis assertionibus exposita, quæ evidenter ostendunt, paschæ solennitatem omni genere post æquinoctium celebrandum.

SCHOLIA IN CAP. XXVIII. BEDÆ PRESBYTERI, De Temporum ratione: Authore Joanne Noviomago.

De æquinoctiis quod octavo Calendarum Aprilium.) *Hactenus de mensibus, & lunæ effectibus circumstantiisque reliquis dictum est, deinceps Beda prosequitur tempora, quæ ex solis cursu colliguntur, quæ primum sunt quatuor illa temporum discrimina, ver, æstas, autumnus & hyems, quæ apud gentes aliquot anni fuerunt: ut enim luna mensem efficit, ita sol annum vertentem cursu suo desinit ac præcipuas anni partes. Est autem ut hoc obiter annotem, varia bonorum temporum discretio, veris, inquam, æstatis, & reliquorum. Nam vulgus & medici aliter ver definiunt, ac alio numero dierum atque Mathematici & Physici. Vulgus mensibus ternis distinguit, ut Martius, Aprilis, Majus, ver constituant, sequentes tres æstatem, & sic reliqui, cùm iuxtà solis cursus seriùs hæc tempora habeant initia quàm mensis. Nam naturale initium ac verum est veris ab ingressu solis in arietis primam partem: æstas à principio cancri usque ad initium libræ, & hinc ad primam capricorni partem autumnus est: postremò hyems est per reliqua signiferi. Harum partium quæque dierum est XCI. & horarum VII. Initia horum temporum & fines cognosces suprà ex tabella de vero motu solis. Alii partes has faciunt inæquales, respicientes solis motum per circulum eccentrum, qui velocior est per ima absidis quadrantes, quem admodum in scholiis super primum librum docuimus, utunturque hac divisione & veteres alii, & M. Cato de Rustica, item Varro, ut videlicet à bruma usque ad æquinoctium dies sint 94. hinc usque ad solstitium dies totidem & semis, à solstitio usque ad æquinoctium vernum XCII. & semis, & deindè ad brumam non amplius LXXXVIII. sole scilicet currente per angustiorem eccentri sui quadrantem, veluti figura docet, quam posuimus lib. 1. Eádem divisione video veteres medicos etiam uti.*

Sed & Hippocrates ἀφχιαρχος Antigono regi scribens) *Memoria Bedæ lapsus est, quòd hanc epistolam Hippocrati tribuat, cujus nubil reputatur extare ad Antigonum, sed tribuunt eam epistolam Paulo Æginetæ, quæ est apud eum lib. 1. medicinæ cap. C. Vndè hoc loco verba subjicere placuit, quæ à Beda incuriosè admodum citantur: sunt autem hæc interprete Ioanne Andernaco. Cæterùm anni solstitia, in quibus hæc solent ingruere, silentio prætermittenda non sunt, sed quæ in singularis alimenta conveniant, paucis exequemur, auspicati ab hyemali.*

Solstitium hyemale.

Solstitium itaque hyemale usque ad vernum æquinoctium, auget in hominibus distillationes humiditatesque, ac propterea calidioribus uti cibis, pleniori potu ac meraciore, atque ex organo bibere oportet, nec non Veneri indulgere. Numerantur dies ad æquinoctium nonaginta.

Æquinoctium vernum.

Hoc tempore pituita in hominibus crescit, & dulcis sanies sanguinis usque ad vergiliarum ortum, eòque tunc maximè succosa acriaq; assumi debent: corpus exerceri, Venus tutissima est. Sunt autem ad usque vergiliarum ortum dies sex & quadraginta.

Vergiliarum exortus.

Hoc anni tempus atram bilem ad usque æquinoctium autumnale promovet, quapropter aquâ frigidâ atque odoris omnibus utendum est. Venus perniciosa, aut innocentius saltem quæ de ea præscripsimus, adhibeto. Porrò sunt ad æquinoctium autumnale, dies tres & nonaginta.

Æquinoctium autumnale.

Hæc anni pars pituitæ copiam generat, tenuesque destuxiones, donec vergiliæ occidant. Convenit enim tunc humores ex capite elicere, atque acerrima, maximè succosa assumere, vomitu non solicitari, exerceri atque concubitum vitare. Numerantur ad vergiliarum occasum dies sex & quadraginta.

Vergiliarum occasus.

Hoc tempore pituita ad usque brumam in hominibus redundat, quamobrem acerbissima quæque, vinum suavissimum assumere oportet, pinguibus uti & exercitari. Sunt autem ad solstitium hyemale dies quinque & quadraginta.

In occasum Plejadum.) *Plejades stellæ sunt septem super tauri cervices; at sex tantùm videntur, cujus rei causâ ab Arato est reddita in Phænomenis: dicuntur autem Græcè à pluralitate plejades, Latinè à vere vergiliæ, quòd tunc exoriantur cum sole, id est, ut Astronomi loquuntur & Poëtæ, occidunt. Fit autem illud quando sol tauro vicinus redditur. Sed plura, quæ ad hujus capitis apertiorem intelligentiam faciunt, require ex scholiis & schematibus libri de natura rerum.*

DE DISPARI LONGITUDINE DIERUM, ET VARIO STATU UMBRARUM.

Caput XXIX.

EQuidem æquinoctialis dies omni mundo æqualis & una est: verùm solstitialis & cæteri omnes diversæ longitudinis pro ratione climatum disparium sunt & umbrarum: quod & libri vel Christianorum, vel gentilium industria editi, & testes idonei, qui de utrisque partibus, & borealibus scilicet & meridianis advenêre, luce clarius pandunt. Denique B. Ambrosius in libro 4. Hexameron de temporibus & discursu Solis disputans, ait inter cætera: Medio quoque die minor umbra, quàm vel in principio est diei, vel fine, & hoc apud nos in parte occidentis. Cæterùm sunt qui per duos totius anni dies sine umbra fiunt in partibus meridianis, eò quòd solem habentes super verticem suum, undique per circuitum illuminentur, undè & ἀσκιοι dicuntur græcè. Plerique etiam ferunt sic è regione ex alto ferri solem, ut per angustiam puteorum aquam, quæ in profundo est, viderint refulgere. Esse autem dicuntur in meridiano, qui ἀμφίσκιοι vocantur, eò quòd umbram ex utroque latere transmittant. Et paulò pòst: Sunt enim, in hoc quem nos incolimus orbe terrarum, circa meridiem positi, qui in australem plagam videantur umbram transmittere; hoc autem fieri dicitur summo æstu, cùm in Aquilonem sol dirigitur. Cui paria scribit Basilius, & ipse in expositione Geneseos. Sed & Plinius secularibus literis, sed non contemnendis, hæc ipsa latiùs exequens ita scribit: Vasaque horoscopii non eadem sunt usui in trecentis stadiis, aut ut longissimè in quingentis, mutantibus semet umbris Solis: itaque umbilici, quem gnomonem appellant, umbra in Ægypto meridiano tempore, æquinoctii die, paulò plus quàm dimidiam gnomonis mensuram efficit. In urbe Roma nona pars gnomonis deest umbræ. In oppido Ancona supereſt quinta tricesima. In parte Italiæ, quæ Venetia appellatur, iisdem horis umbra gnomoni par fit. Simili modo traduntur in Syene oppido, quod est supra Alexandriam v. millibus stadiorum, solstitii die medio nullam umbram jaci, puteumque ejus experimenti gratiâ factum, totum illuminari, ex quo apparet tum solem illi loco supra verticem esse: quod & in India supra flumen Hypasim fieri tempore eodem Onesicritus scripsit: constatque in Berenice urbe Troglodytarum, undè stadiis IV. MDCCCXX. in eadem Ptolomaide oppido, quod in margine rubri maris ad primos elephantorum venatus conditum est, hoc idem ante solstitium quadragenis quinis diebus, totidemque posteà fieri, & post eos XC. dies in meridiem umbras jaci. Rursus in Meroe insula, quæ caput gentis Æthiopum, v. millibus stadiorum à Syene, in amne Nilo habitatur, bis anno absumi umbras, sole devicesimam Tauri partem, & quartamdecimam Leonis obtinente. In India gente Oretum mons est Malæus nomine, juxta quem umbræ æstate in Austrum, hyeme ad Septentrionem jaciunt, XV. tantùm noctibus ibi apparet Septemtrio. In India Patalis celebertimo portu sol dexter oritur, umbræ in meridiem cadunt: Septentrionem ibi Alexandro morante adnotatum, primâ tantùm parte noctis aspici. Onesicritus dux ejus scripsit, quibus in locis Indiæ umbræ non sint, Septentrionem non conspici, ex eo loca appellari Ascia, nec horas dinumerari ibi. Et tota Troglodytice umbras bis XLV. diebus in anno Eratosthenes in contrarium cadere prodidit. Sic fit, ut vario lucis incremento in Meroe longissimus dies XII. horas æquinoctiales, & VIII. partes unius horæ colligat. Alexandriæ verò XIV. horas: in Italia XV. in Britannia XVII. ubi æstate lucidæ noctes haud dubiè repromittunt id, quod cogit ratio credi, solstitii diebus accedent sole propiùs verticem mundi, angusto lucis ambitu subjecta terræ continuos dies habere senis mensibus, noctesque è diverso ad brumam remoto. Quod fieri in insula Thyle Pythias Massilienſis scribit, VI. dierum navigatione in Septemtrionem à Britannia distante. Hæc de longitudine disparì solstitialium dierum Plinius intexendo, etiam brumalium dierum quæ sit in partibus longitudo, subintelligendum reliquit. Sed & noctis utroque tempore quæ sit mensura, æquè clarum reddidit, quia necesse est cujuscunque sint longitudinis dies, simul & nox XXIV. horarum spatium compleant. Sed notandum quòd Thyle aliter scripsit Solinus: Thyle, inquit, ultima, in qua æstivo solstitio, sole de cancri sidere faciente transitum, nox nulla: brumali solstitio perindè nullus dies. Quod Plinius quoque in libro septimo non prætermisit. Ultima, inquiens, omnium quæ memorantur Thyle, in qua solstitio nullas esse noctes indicavimus. Cancri signum sole transeunte, nullosque contrà per brumam dies. Hoc quidam senes mensibus fieri arbitrantur.

GLOSSÆ

SCHOLIA IN CAP. XXIX. BEDÆ PRESBYTERI, De Temporum Ratione: Authore Brideferto Rameſienſi.

In parte Italiæ, quæ Venetia appellatur, eiſdem horis umbra gnomini par fit. Quantò magis à ſole longius diſceditur, tantò ſol ipſi terræ vicinior apparet, & umbræ longiores excreſcunt. Denique in Italia, ſicut antiqui ſcripſerunt, circa diem natalis Domini, novem pedes in umbra ſtaturæ humanæ horâ ſextâ metiuntur. Ego autem in Gallia in loco qui Teotonis villa dicitur, conſtitutus, ſtatûs mei umbram metiens, novendecim pedes & ſemis inveni. Sic quoque contrario modo quantò propinquiùs meridiem verſus ad ſolem acceditur, tantò ſemper umbræ breviores videntur, in tantum ut ſolſtitium æſtivale reſpiciente ſole de medio cœli in Ægypto, & Hieroſolymis, & in eorum civitate conſtitutis locis nullæ videantur umbræ. In Arabia verò hoc ipſo tempore ſol ſupra in medio cœli ad partem aquilonis cernitur, umbræq; verſâ vice contra meridiem videntur. Rurſus in Meroë inſula hæc quæ caput gentis Æthiopum Aſineæ civitas in amne Nilo habitatur.

Vmbilici, quem gnomonem appellant, umbra in Ægypto meridiano tempore æquinoctii die paulò plus quàm dimidiam gnomonis menſuram efficit. In urbe Roma nona pars gnomonis deeſt ab umbra. In oppido Ancona ſupereſt quinta trigeſima. Simili modo quidem eſt ſuper Alexandriam 5. millibus ſtadium ſolſtitii die medio nullam umbram jaci, ſicut & in India ſupra flumen Hypaſim. Quod & apud Troglodytas quadrageſimoquinto ante & poſt ſolſtitium die fieri dicunt, mediis nonaginta diebus in meridiem umbra iſta. Sed & in Meroë inſula Nili quinque millibus ſtadium Aſineæ, bis in anno abſumi umbras, ſole duodecimam partem tauri, & decimamquartam leonis obtinente.

Meroë maxima eſt omnium inſularum, in qua eſt civitas Syenes, habens puteum, quem olim Philoſophi foderunt, volentes probare utrùm ſol ima illius penetraret: in quem deſcendentes viderunt radios ſolis ima illius meridiano tempore illuſtrantes, per quod deprehenderunt, ipſo tempore ſuper ipſum locum conſiſtere ſolem, XLV. ſcilicet die.

BREVIS RECAPITTLATIO.

Siquidem æquinoctialis dies omni mundo æqualis & una eſt, &c. & poſt pauca: Vaſaque horoſcopi non eadem ſunt uſui in trecentis ſtadiis, aut ut longiſſimè in quingentis mutantibus ſemet umbris ſolis.) *Vaſa horoſcopi, id eſt, machina quædam in vaſis ex aquis conchaq;, quo certam horam ſcire poſſint, id eſt ſimilia non ſunt in unaquaque regione. Scopon græcè, intentio latinè, horoſcopus compoſitum nomen eſt ex horologio & ſcopon. Horoſcopus eſt horologica intentio. Non eadem ſunt uſui, id eſt, non æqualia ſunt. Eratoſthenes geometra ſubtiliſſimus per intervalla locorum, vaſa horoſcopi poſuit, atque unâ die in omnibus umbram meridianæ temporis obſervari notariq; fecit, quantæ eſſet longitudinis: & ſic comperit quòd ultra quingenta ſtadia, ad unius longitudinis gnomon umbra non reſpondit. Stadium græca eſt menſura. Et dicitur ſtadium à ſtando, eò quòd ibi Hercules uno anhelitu curreus CXXV. paſſus ſteterit. Qua menſurâ Græci metiebantur loca, in quibus ludos exercebant, ibiq; ludentes ſpatiando & ludicra exercendo deambulabant.*

GLOSSÆ IN CAPUT XXIX. BEDÆ PRESBYTERI, De Temporum ratione: Authore Joanne Noviomago.

Equidem æquinoctialis dies.) *Æquinoctialis dies, quem ſol facit ſub æquinoctiali circulo currens, qui ex eo nomen habet, quod noctes diebus æquat: quemadmodum & æquidialis eâdem ratione, quòd dies faciat noctibus pares. Quemadmodum & apud Græcos ἰσημέρινος, & ἰσονύκτιος dicitur. Dicitur & æquator, propterea quòd hic circulus in ſphæra ſic ordinatur, ut à polis æquidiſtans, univerſam dividat in partes duas æquales. Hic cùm medio ſphæræ ſit inter ſeptentriones & auſtros, neceſſe eſt omnibus gentibus tantundem lucis fieri ſole exiſtente ſub hoc circulo, ut conſtat ex ſphæræ ἐκκυκλήσεσιν apud Euclidem. Cùm verò ſol eſt in partibus ſigniferi, quæ ad auſtrum vergunt, lux nobis eſt brevior, longior verò nox: quemadmodum contrà fit, quando idem ſidus eſt in his partibus cœli, quæ citra æquinoctialem, juxta verticem noſtrum ſunt. Ex hac diverſa ſolis ſublimitate ſequitur & umbrarum diverſitas. Nam humili ſole, quemadmodum fit dum terris vicinior eſt, prolixæ ſunt corporum umbræ, & ſublimi breves, veluti in meridie: quæ res probationis non eget. Verùm ſciendum eſt, Scriptores quando de umbrarum ratione loquuntur, ſemper intelligendas eſſe umbras meridianas: reliquæ enim negliguntur, niſi umbrarum incrementa tradantur per ſingulas diei partes, ut fit apud Scriptores rerum ruſticarum. Et nos quoque in hoc loco tale ſchema ſubjiciemus, quod reperimus in exemplari ſcripto. Verùm umbrarum ratio, quæ gnomonica dicitur, in Coſmographia meridianas umbras intelligit: ut Germania ſemper habet umbras dextras, id eſt, verſus ſeptentriones jacentes. Septentrio namque apud Poëtas dextra pars mundi eſt, vertunt enim faciem ad occaſum. Atque in ipſo meridie ſol exiſtens, non ſemper eandem habet ſublimitatem: nam hyberno tempore humilis eſt etiam in meridie, æſtate verò ſublimis, & ſingulis diebus aliam habet meridianæ lucis altitudinem. hinc igitur umbrarum varietas oritur: atque eruditi homines toto anno tres duntaxat umbras obſervant, brumalem, æquinoctialem, & æſtivam, idque diverſis in regionibus: nam cùm die quolibet ſol meridianus altior ſit Romæ, quàm eodem die Coloniæ, aut in Britannia, efficitur, ut eodem tempore umbra gnomonis, id eſt, magnitudinis, verbi gratia, decem pedum ad perpendiculum erectæ, breviores ſint umbræ quàm Coloniæ: Coloniæ breviores, quàm in Britannia. Hanc gnomonicam rationem Coſmographi tradunt, ut iſtinc regionum ad cœli partes poſſimus ſitus deprehendere. Alia eſt umbrarum ratio per ſingulos dies & horas, undè in agris homines, tempora & momenta deprehendunt: eam tradunt qui ſcripſerunt de re ruſtica. Subjeci ſchema, undè deprehendere facilè poſſis umbrarum rationem. Eſt autem accommodatum ad ſitum Coloniæ Agrippinæ.*

UMBRÆ GNOMONUM, QUALES SUNT COLONIÆ AGRIPPINÆ.

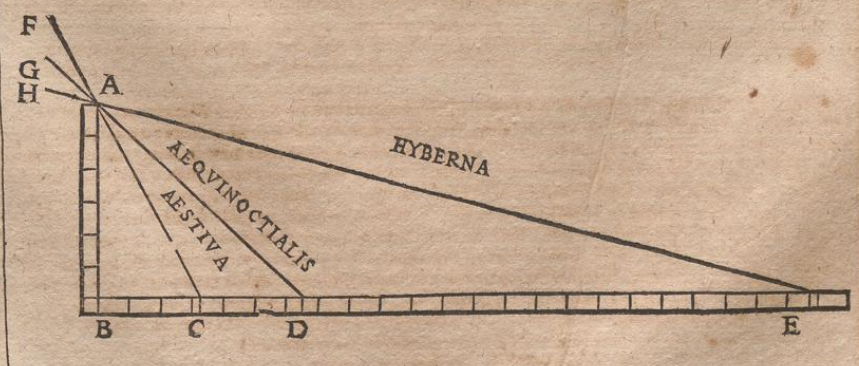

Gnomen est A B. divisus per pedes LX. sol æstivus H. umbra à contactu gnomonis æstiva B C. pedum XXVI. cum triente. Sol æquinoctialis G. umbra gnomonis B D. pedum LXXV. & semis. hybernus sol F. umbra gnomonis B E pedum CCXXIX. cum besse. In aliis diversa ratio est: nam si propius ad meridiem inclinant, quia ibi sol sublimior est meridianus, umbræ sunt breviores; si ad septentriones, relicto sole crescunt statim.

Undè & ἄσκιοι dicuntur Græcè) *Umbrarum varietas quatuor facit locorum discrimina. Ἄσκια enim loca sunt, quibus sol aliquando sit in vertice, id est, ubi sol supra ambulantium capita directè ex perpendiculo pendet, quod dum fit, umbras manifestum est absumi, & magnitudines erectas circumquaq; illustrari sole. Horum locorum in Europa est nihil, in Asia tantùm India maritima, in Africa omnia interiora. Est autem talium locorum initium, ubi circulus solstitialis est in vertice; finis, ubi circulus brumalis. Inter hos fines media loca bis singulis annis solem habent in vertice, in partibus scilicet antistis (sic enim Græci vocant, quæ habent eandem sublimitatem super locorum fastigia) extrema semel tantùm, alia solstitio, ut Syene; alia die brumali, ut ultimæ Africæ. Secunda sunt amphiscia, quæ umbras habent dextras & sinistras, ut Arabia cognomento Felix, & omnia quæ jam diximus subesse torridæ zonæ: eadem enim loca & ascia sunt, & amphiscia, sed diversâ ratione. Tertia sunt heteroscia, quæ dextras habent, aut sinistras tantùm: ut omnia quorum verticem sol non superat: tale est, quicquid inter æstus & frigora mediis spatiis commodè habitatur, Περίσκια sunt, qui solem habent diebus aliquot, seu etiam mensibus, noctibus nullis interpositis, super finitorem omnem cæli regionem abientem: quemadmodum loca ad extremum septentrionem posita, quæ propter frigoris magnitudinem ægrè habitantur.*

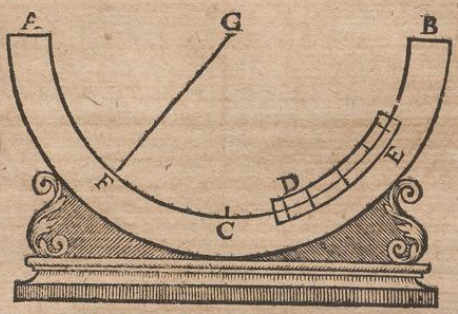

VAS HORO- SCOPORUM.

Vasaque horoscopi.) *Apud Plinium non horoscopij seu appositivè legitur heroscopa. Sunt autem vasa heroscopa, quæ ad formam hemesphærii excavata, juxta circinationem intùs sphæræ imaginem continent, accommodata ad temporum ac cœlestium cursuum observationem: cujus inventionem Vitruvius refert acceptam Aristarcho Samio, vocans Scaphem & hemisphærium. Hujusmodi fuit, quod memor sum me annis aliquot ab hinc (cùm primùm operam hujus à me requireret) magnifico ac integerrimo viro D. Rheinardo Comiti à Westenburch, majoris Ecclesiæ Colonienſis Decano instaurâsse: habet enim hanc rerum ut singularem intelligentiam, ita & magnam voluptatem. Ego formam (ut potui) ejus in plano descripsi.*

Intelligendum est A B esse labrum seu orificium planum superiùs materiæ excavatæ. F G stylum erectum, cujus extremitas G, ostendit polum arcticum, F antarcticum, C centrum interioris cavati, cui respondet punctus subterraneus quod nadir vocant, D E signiferum, per parallela signorum in interiore cavatura descriptum, adhibito ad id quadrante indicis vice.

In Syene.) *Est enim sita sub tropico Cap in ingressu torridæ zonæ. Vide Plin. Mel. Strab. & Solinum.*

Rursus in Meroe insula, quæ est caput, &c.) *Sunt isthæc omnia ex Plinio libro secundo, capite septuagesimo primo, secundo & tertio: quid autem sit absumi umbras, quibusque locis accidat id, & quare, superiùs aperuimus. Verùm quod ait umbras absumi sole existente in duodevicesima parte tauri, deindè rursus in quartadecima parte leonis: intelligendæ sunt jam, non ut supra imaginum partes dodecamorii: antistios enim est pars decimaoctava tauri, decimaquarta leonis, quod cujusmodi sit, non gravabor explicare. Intelligendum est itaque ex Astrologia, esse signa & partes sibi mutuò respondentia. Quemadmodum & menses pari ratione sunt antistii in umbrarum & dierum ratione: ut gemini, cancer, sunt antistia seu æqualia signa: nam quantum dies post primam cancri partem decrescunt, tantundem undevicesimâ creverunt. Sunt itaque (ut cæpi) antistia gemini, cancer, taurus, leo, item aries & virgo, item pisces & libra, deindè aquarius & scorpio, postremò capricornus & sagittarius. Hæc signa habent lucis & umbrarum eundem modum, hoc pacto tamen, ut prioris finis cum sequentis principio conferendus sit, & media signorum inter se conveniant. Verbigratia: taurus & leo (ut diximus) antistia sunt hoc modo, ut ultima tauro, & secunda leoni æqualia sint: proindè cùm sol in duodevicesimâ parte umbras absumit semel, facit id secundò in parte antistia: atque illa erit, quemadmodum constat ex his quæ jam diximus, leonis decimaquarta pars, hæ enim sphæra sunt æque sublimes: quæ res ut clarius intelligi queat, figuram subjeci, in qua spectabatur, quæ partes quibus erunt antistia.*

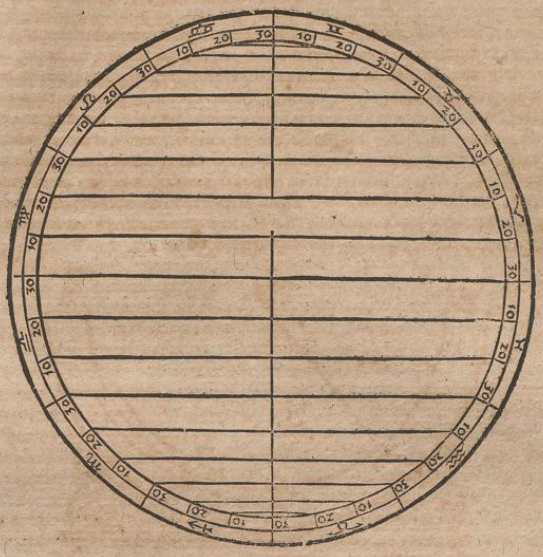

In India gente Oretum mons est, &c.) *Adhuc ex Plinio citantur, sed confusè satis, opus igitur fuerit ex ipso fonte hæc cognoscere. Quòd autem statim sequitur, Septentrionem quindecim diebus cerni, ex ijs quoque locis unus est, qui ad Plinii sententiam referendi sunt, sed eorum, quorum authoritatem magis quàm fidem sequitur: nec enim adduci possum ut existimem Plinium tam delirâsse, qui id ex conversione sphæræ non viderit esse falsum. Proindè existimo rectiùs legendum esse, appositâ negatione Non, expunctâ particulâ tantùm: nam reliquis nationibus septentriones semper super horizontem perdurant: nec ullus est dies, quin aliquâ parte noctis cernantur, præterquam in torrida zona, ubi oriuntur cum sole mense Augusto, quibus diebus videri nequeunt. Verùm hujus generis plurima loca deprehendunt studiosi, quæ si mutare liceret pro arbitrio regentium, non esset unquam in hoc authore castigandi finis.*

Septentrionem ibi Alexandro morante, adnotatum primâ tantùm noctis parte aspici.) *Vide in hunc locum commentarios Ziegleri, super secundum librum Plinii, capite septuagesimo tertio. Sequentia usque ad finem capitis sunt ex eodem Plinii loco.*

Quod fieri in insula Thyle Pythias Massilienſis scribit.) *Verior est Strabonis sententia, & Plinii alibi, septimo videlicet libro de Thyle: non enim polum in vertice habet, quod necessarium foret, si aut nox aut dies semestris esset. Est locus apud Strabonem cap. 35.*

CAUSA INÆQUALITATIS DIERUM EORUNDEM. CAPUT XXX.

CAusa autem inæqualitatis eorundem dierum terræ rotunditas est: neque enim frustrà & in Scripturæ divinæ, & in communium literarum paginis orbis terræ vocatur. Est enim reverà orbis idem in medio totius mundi positus, non in latitudinis solùm gyro, quasi instar scuti rotundus, sed instar potiùs pilæ undique versum æquali rotunditate persimilis: neque enim in tantæ molis magnitudinis, quamvis enormem montium vallium que distantiam, quantum in pila ludicra unum digitum, tantum addere vel demere crediderim. Talis ergò schematis terra mortalibus ad inhabitandum data, solis circuitus in hoc mundo lucentis certâ ratione constitutionis Dei, alibi diem exhibet, alibi noctem relinquit. Et quia, sicut Ecclesiastes ait: Oritur sol, & occidit, & in locum suum revertitur, ibique renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem, necesse est circumiens orientalibus quibusque priùs quàm occidentalibus sub eadem linea positis, manè, meridiem, vesperam adducat, ejusdem tamen longitudinis dies utrisque toto anno sicut & noctes faciat. Item necesse est omnibus sub aquilonis & austri plaga contra invicem & eâdem lineâ positis, per totum annum vertentis circuitum uno eodemque temporis puncto.

Sol medium cæli conscenderat igneus orbem.

Nec tamen eodem utrisque puncto vel horâ oriatur aut occidat, sed cùm plagam austri circumiens hyberno tempore pervehitur, eos qui meridianum terræ latus inhabitant, antè oriens adit, sed seriùs dimittit occidens quàm nos, qui ad septentrionem positi, globo terrarum obstante, tardiùs ejus ortum, sed citiùs ordimur occasum. At contrà idem in æstivo degens circulo multò nobis qui sub eodem habitamus, antè ortus apparet: multò diutiùs videtur occasurus, quàm eis qui in meridiano terræ sinu conversati, & priùs illum ejusdem terræ obtectu cernere vetantur, & pòst ocyus amittere coguntur: Ideòque illi breviores nobis dies æstate, longiores habent in hyeme. Quod non de solari gyro tantummodo, sed de stellarum quoque omnium sub diversis poli plagis currentium potest situ cognosci: eadem quippè facit terræ rotunditas, ut nonnulla etiam clarissima australis sidera climatis nobis nunquam pareant; contrà nostra septentrionalia illis non parva ex parte celentur. Denique ipsos Septentriones, qui nobis supra verticem ascendunt, neque occidunt unquam, non cernit Troglodytice, & confinis Ægyptus. Porrò ipsorum sidus permaximum, & Dei quondam nomine cultum, non solùm nos Britanni, sed nec Italia quidem potest videre Canopum: non quia lux stellarum longinquioribus paulatim minorando subtrahitur & deficit, sed quia terræ moles appositа spatium præcludit aspectandi. Quæ cuncta de monte quolibet pergrandi undique circumhabitato valent facillimè probari.

GLOSSÆ

GLOSSÆ IN CAPUT XXX. BEDÆ PRESBYTERI, De Temporum Ratione: Authore Brideferto Rameſienſi.

Cœlum ſuperioris circuli proprio diſcretum termino & æqualibus undique ſpatiis collatum, virtutes continet angelicas, quæ ad nos exeuntes, æthereа ſibi corpora ſumunt, ut poſſint hominibus etiam in edendo ſimilari, eademque ibi reverſæ deponunt. Hoc Deus aquis glacialibus temperavit, ne inferiora ſuccenderentur elementa. Dehinc inferius cœlum non uniforme, ſed multiplici ſolidavit, nuncupans eum firmamentum propter ſuſtentationem ſuperiorum aquarum.

Cœlum ſubtilis igneæq; naturæ, rotundumq;, & à centro terræ aquis ſpatiis undique collectum. Vndè & convexum mediumq; quacunque cernatur, inenarrabili celeritate quotidie circumagi ſapientes mundi dixerunt, ita ut rueret, ſi non planetarum occurſu moderaretur: argumento ſiderum nitentes quæ fixo ſemper curſu circumvolant, ſeptentrionalibus breviores gyros circa cardinem peragentibus. Cujus vertices extremos, quos circa ſphæra cœli volvitur, polos nuncupant, glaciali rigore tabentes. horum unus ad ſeptentrionalem plagam conſurgens boreus, alter devexus in auſtros. terræq; oppoſitus, auſtralis vocatur, quem interiora auſtri Scriptura ſancta nominat.

Cœlum, id eſt, firmamentum ſubtilis naturæ, utpotè ex aquis & igneæ naturæ, id eſt, qualitatis, propter ſidera igneam naturam habentia, quæ in eo collocata ſunt. Rotundumq;, ſcilicet eſt. Rotundum non in modum pilæ, ſed à parte polorum in longitudme porrectum, & à centro, id eſt, à medio puncto vel medietate terræ. Vndique, id eſt, declivum collectum illud cœlum. quantum eſt ab hoc loco terræ ad cœlum, tantum ex utraque parte terræ ſpatium ad cœlum protenditur. Eſt enim orbis terra in medio totius mundi, id eſt, cœli poſitus, non in latitudinis ſolum gyro, quaſi inſtar ſcuti rotundus: ſed inſtar potiùs pilæ undequaque verſum, id eſt, divexum, æquali rotunditate perſimilis. Neque enim in tantæ mole magnitudinis quamvis enormem, id eſt, grandem montium vallium q, diſtantiam, quantum in pila ludicra, unum digitum addere vel demere crediderim. Omnia enim elementa ſupra terram ſunt, & quaſi ab ea ſuſtinentur; terra autem à nullo ſuſtinetur elemento, quia terra humillimum tenet locum. Pſalmiſta dicit: Extendens cœlum ſicut pellem. Ad literam: Extendit Deus cœlum ſicut pellem, quia ſicut pellis animantium totum corpus tegit, ſic cœlum totam terram ſupra & infra circumdat. Vndè, ſcilicet quia rotundum eſt & convexum propter inclinatiorem partem auſtrini poli. Convexum, id eſt, curvum in modum cameræ. Mediumq; ſcilicet eſt. Medium eſt ipſum cœlum quacunque cernatur, ſicut circinus in quacunque ſui parte conſideretur, medius eſt. Ipſum quoque cœlum medium omnibus videtur, quia medietas illius ſuper terram eſt ſemper. Et videtur etiam connexum, id eſt, inclinatum. In quacunque enim parte terræ ſtetur, medium putatur in cœlum eſſe. Quacunque, id eſt, in quamcunque partem. Et ubicunque cernatur ipſum cœlum ſemper medietas ejus videtur. Circumagi, ſcilicet ipſum cœlum, id eſt, circumferri. Sapientes, id eſt, Philoſophi. Rueret, id eſt, caderet. Planetarum Planetæ enim contra mundum feruntur, ideò mundus temperatur & retinetur. Moderaretur, id eſt, tardaretur, vel temperaretur. Argumento vel oſtenſione, id eſt, exploratione. Quid ſit, & quare dicatur argumentum, jam ſuprà ſcriptum eſt.

Eſt enim revera orbis idem in medio totius mundi poſitus, non in latitudinis ſolùm gyro, quaſi inſtar ſcuti rotundus, ſed inſtar potiùs pilæ undique verſum æquali rotunditate perſimilis. Macrobius in primâ libri ſui parte ita commemorat. Cœlum enim ab omni parte terræ æqualiter diſtat. Et ut à noſtra habitatione, ita & à lateribus, & à parte quæ ad nos habetur, inferior pari altitudinis immenſitate ſuſpicitur. Niſi ergò omnia ponderа ferrentur in terram, imbres qui extra latera terræ deſluunt, non in terram, ſed in cœlum caderent. Quod vilitatem joci ſcurrilis excedit. Eſto enim ſphæra terræ, cui aſcripta ſunt A B C D, circa hanc ſit aëria orbis, cui aſcripta ſunt E F G L M, & utrumque orbem, id eſt, terræ & aëris, dividat linea ducta ab E uſque ad L, erit ſuperior iſta quam poſſidemus, & illa ſub pedibus. Niſi ergò caderet omne pondus in terram parvam, nimis imbrium partem terra ſuſciperet ab A uſque ad C, Latera verò aëris, id eſt, ab F uſque ad E, & à G uſque ad L humorem ſuum in aërem cœlumque dejicerent. De inferiori autem hemiſphario pluvia in exteriora, & ideò natura ignota deſlueret, ſicut oſtendit ſubjecta deſcriptio.

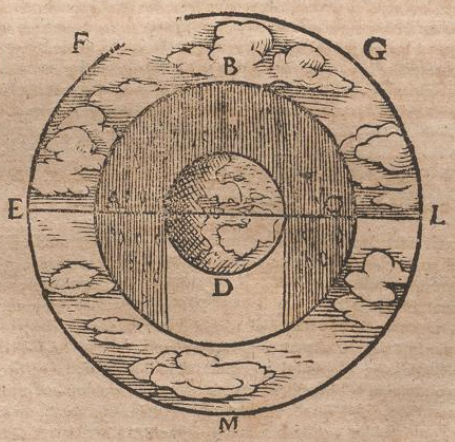

De cœli autem nomine ſic dicit S. Ambroſius in libris, quos ſcripſit de creatione mundi: Cœlum Græco vocaculo ὑπὸ τὸ κοῖλον dicitur, apud Latinos autem propterea cœlum appellatur, quia impreſſa ſtellarum lumina veluti ſigna habens, tanquàm cœlum dicitur, ſicut argentum veriz cœlum ſicut ſumum. Partes autem ejus, eous, axis, clima, cardines, convexa, poli, hemiſphæria. Eous eſt, quo cœlum continetur. undè & Ennius: Vix ſolum complevêre Eoum, cum terroribus cœli. Axis, eſt ſeptentrionalis linea recta, qua per mediam pilam ſphæræ tendit: & dicta axis, quòd in ea ſphæra ut rota volvitur, vel quia ibi plauſtrum eſt. Clima, cardo vel pars cœli. Climata cœli, id eſt, plagæ vel partes: quatuor ſunt, ex quibus prima pars orientalis eſt. unde aliquæ ſtellæ oriuntur: ſecunda occidentalis, ubi nobis aliquæ ſtellæ occidunt: tertia ſeptentrionalis, ubi ſol pervenit in diebus majoribus: quarta auſtralis, ubi ſol pervenit noctibus majoribus. Oriens autè ab ortu ſolis eſt nuncupatus: occidens, quòd diè faciat occidere atq; interire: abſcondit enim lumen mundo, & tenebras ſuperinducit. Septentrio autè à ſeptè ſtellis axis vocatur, quæq; in ipſo revolutæ rotatur. Hic proprièe & vertex dicitur, eò quòd vertitur. Meridies autè vocatur, quia ibi ſol facit mediũ diem, quaſi medidies: vel quia tunc priùs micat æther: merũ enim purũ dicitur, cardines cœli extremæ partes ſunt axis, & dicti cardines, eò quòd per eos vertitur cœlũ, vel quia ſicut cor volvuntur. Gregorius Papa: Dic rogo, ſi noſti gyros cœli, terræ cardines, quarũ abyſſus ubi ſiniuntur, ubi ſuſpenſi ſunt. Scimus autẽ, quia quod ex nihilo factũ eſt, pendet in nihil. Sed ſi eſt aliquid

quod

quod dicitur nihilum, jam nihilum non est. Si autem nihili est nihilum nusquam mundi moles dependet, nec est ubi sit quod creatum est ut sit. Quomodo ergò nusquam est, quod novimus quia est? Convexa autem cœli extrema ejus sunt, à curvitate dicta, ut est illud:

Convexum quoties claudit nox humida cœlum.

Convexum enim curvum est, quasi conversum seu inclinatum, & admodum circumflexum. Poli sunt circuli, qui currunt per axem. Horum alter est septentrionalis, qui nunquam occidit, appellaturque boreus: alter australis, qui nunquam videtur. & austronotus dicitur. & dicti poli quòd sint axium cycli, ex usu plaustrorum, à poliendo scilicet nominati. Sed polus boreus videtur semper, austronotus nunquam: quia dextra cœli altiora sunt, pressa austri. Sphæra est æqualis rotunditas undique ita.

Sphæra cœli species est quædam in rotundum formata, cujus centrum terra est, ex omnibus partibus conclusa. Hanc sphæram nec principium habere dicunt, nec terminum, pro eo quòd rotunditate sui quasi circulus undè incipiat, vel ubi desinat, non facilè comprehenditur. Æqualiter enim ex omni parte fertur esse collecta, & ad omnia similiter respiciens, atque à centro terræ spatiis æquis distincta: ipsaque sui æqualitate ita stabilis, ut eam in nullam partẽ declinare undique æqualitas collecta permittat, ac nullo fulcimento subvecta sustentetur. Hemisphæria dimidia pars sphæræ est. Hemisphærion super terram est ea pars cœli, quæ à nobis tota videtur: hemisphærion sub terra est, quæ videri non potest, quamdiu sub terra fuerit.

Sphæræ motus duobus axibus volvitur, quorum unus est septentrionalis, qui nunquam occidit, appellaturque boreus: alter australis, qui nunquam videtur, & austronotus dicitur. His duobus polis moveri sphæram cœli dicunt, & cum motu ejus sideræ fixa in ea ab Oriente usque in Occidentem circuire, septentrionibus breviores gyros juxta cardinem peragentibus.

Sphæra cœli ab Oriente & Occidente semel in die & nocte vertitur viginti quatuor horarum spatiis, quibus cursum suum super terras, & sub terras suâ volubilitate concludit. Hæc igitur super aquas esse posita fertur, ut in ipsis volvatur, ejusque incendium temperent. Si fortè aliquis requirit, qualiter cœlum tam magnam revolutionem in viginti quatuor horis agere possit, videat quomodo Abacuc in puncto horæ tanta terrarum spatia bis transmeare potuit. Cœlum igitur qua magnitudine vel qua materia constet, incertum tenemus: scimus tamen quia incredibili celeritate volvitur. Tanta celeritate sphæra cœli dicitur currere, ut nisi adversus ejus præcipitem cursum astra currerent, quæ eam remorarent, mundi ruinam faceret. Undè & Lucanus locutus est:

Sideribus quæ sola fuga moderantur Olympi,
Occurruntque polo diversa potentia cursu.

Nam tantus illic sonus est, tantæque dulcedinis, ut B. Isidorus ait, ut si humanæ aures valerent illum audire, ab Oriente in Occidentem transirent, sequentis motum sphæræ cœlestis. Cujus perfectionem sphæræ vel circuli multis argumentationibus tractans Plato, rationabile fabricatoris mundi opus insinuat: primò, quòd ex linearum quinque anguli zodiacus ductus ex una linea constat: secundò, quòd sine initio, & sine fine: tertiò, quòd à puncto efficitur: denuò quòd motum ex se habeat, deindè quod careat indicio angulorum, & quòd in se stellarum figuras omnes includat, & quòd motum inenarrabilem habeat: siquidem sex alii motus errabiles sint antè, à tergo, dextrâ lævâque, sursum deorsumque: postremùm, & quòd necessitate efficiatur, ut hæc linea ultra circulum duci non possit.

Cœlum spiritualiter Ecclesia est quæ in hujus vitæ nocte sanctorum virtutibus quasi claritate siderum fulget. Pluraliter autem cœli nomine, Sancti omnes vel Angeli intelliguntur. Siquidem cœlos etiam Prophetas & Apostolos accipere debemus qui pluunt verbis, coruscant miraculis, & de quibus dictum est: Cœli enarrant gloriam Dei: utique quia ipsi adventum & mortem, ipsi quoque resurrectionem Christi velut gloriam mundo annuntiaverunt. B. Ambrosius in libro Hexamero sic eloquitur dicens: Legimus in David: Laudate eum cœli cœlorum. Utrùm enim unum sit cœlum, an plures, contentio est: dum alij qui multos esse dicunt, alij præter unum esse negant. Philosophi autem mundi, septem cœlos, i. planetas globorum consono motu introduxerunt, quorum orbibus connexa memorant omnia, quos sibi innexos & velut insertos versari retrò, & econtrariò cæteris motibus ferri arbitrantur. Siquidem & in Ecclesiasticis libris & cœli cœlorum leguntur, & Apostolus Paulus usque ad tertium cœlum fuisse se raptum intelligit: sed de numero eorum nihil sibi præsumat humana temeritas. Fecit autem eos Deus non informes vel confusos, sed ratione quadam ordine suo distinctos: nam superioris circuli cœlum discretum termino, æqualibus undique spatiis collocatum extendit, atque in eo virtutes spiritualium creaturarum constituit. Cujus quidem cœli naturam artifex mundi aquis temperavit, ne conflagratio superioris ignis elementa succenderet. Dehinc cœlum inferioris circuli non uniformi, sed multiplici motu solidavit, nuncupans eum firmamentum, propter sustentationem solidarum superiorum aquarum. Iulianus Pomerius vir sanæ prudentiæ, primum cœlum dicit esse aëreum à quo & aves cœli vocantur: secundum sidereum, ubi continentur duodecim signa, cæteraque astra præter septem planetas, quod & firmamentum appellatur: tertium intelligit spirituale, sive mentale, ubi Angeli & animæ Sanctorum in contemplatione Dei sunt positæ, contemplantes super se Deum omnipotentem, qui omni naturæ præsidet, ut præsidendo omnia sustineat, sustinendo circundet, circundando impleat.

MACROBIUS IN SECUNDA LIBRI SUI parte ita commemorat.

Quia animo facilius ill abitur concepta ratio, quàm sermone descriptio: esto orbis terræ, cui ascripta sunt A B C D, & circa A ascribantur N & L, circa B autem M & K: & circa C, G & L, & circa D, E & F, & ducantur lineæ rectæ à signis ad signa, id est, à G in L, ab M in N, à K in L, ab E in F. Spatia igitur duo adversa sibi, id est, à C usque ad lineam, quæ in L ducta est; alterum à D usque ad lineam, quæ in F ducta est, intelligantur pruina obriguisse perpetua. Est enim superior septentrionalis, inferior australis extremitas: medium verò ab N usque in L zona sit torrida. Restat ut cingulis ab I usque ad N de subjecto calore, & superiore frigore temperetur. Rursus zona quæ est inter L & F, accipiat de superiore calore, & subdito frigore temperiem. Et licèt sint hæ duæ zonæ temperatæ, non tamen ambæ hominibus nostri generis indultæ sunt, sed sola superior, quæ est ab I usque ad N, incolitur ab omni quale scire possimus, hominum genere, Romani Græcive sint, vel barbari cujusque nationis. Illa verò ab L usque ad F, solâ ratione intelligitur, quòd propter similem temperiem, similiter incolatur: sed à quibus neque licuit unquàm nobis, nec licebit agnoscere; interjecta enim torrida utrique hominũ generi, commercium ad se denegat commeandi. Manifesta est igitur causa, cur hæc zona flammis sit semper obnoxia, quippè quam sol totius æthereæ flammæ & fons & administrator nunquam relinquat. Ergò ambæ partes ultimæ, id est, septentrionalis & australis, ad quas nunquam solis calor accedit, necessariò perpetuâ premuntur pruinâ. duas verò, ut diximus, temperat hinc atque illinc vicina caloris & frigoris. Denique in hac ipsa zona, quam incolimus, quæ tota dicitur temperata: partes tamen quæ perusto cingulo vicinæ sunt, cæteris calidiores sunt, ut est Æthiopia, Arabia, Ægyptus, & Lybia, in qua calor ita circumfusi aëris corpus extenuat, ut aut nunquam, aut rarò cogatur in nubes, & ideò nullus penè apud illos usus est imbrium: rursusque ad fines frigidos pressiùs accedunt. Adeò premuntur pruinâ, ut non facilè explicetur quanta sit illic frigidæ nimietatis injuria; loca verò quæ in medio temperata sunt, quoniam ab utraque nimietate longè recedunt, veram tenent salutaremque temperiem.

SCHOLIA IN CAP. XXX. BEDÆ PRESBYTERI, De Temporum Ratione: Authore Joanne Noviomago.

Causa autem inæqualitatis.) *Adhibit à sphærâ facilis est hujus intellectus: demonstratur enim ex terræ rotunditate fieri (jam enim constat esse globum) & quòd sol gentibus ad Orientem positis citiùs oriatur, tardiùs ad Occidentem. Quemadmodum Iudæis antè fit dies, quàm nobis: nobis citiùs quàm Hispanis: tum etiam quòd pro climatum diversitate, dies hyberni & æstivi alibi sint breviores & longiores: quorum prius illud vulgo etiam notum est, posterius verò deducetur ex mundi inclinatione. Nam proficiscentibus ad Meridiem continuò sidera quædam videntur versus Austrum oriri, quemadmodum Canopus insignis stella in temone Argonavis nusquam in Italia conspicitur: Rhodi tantùm emicat ex inferiore parte mundi super horizontem, Alexandriæ justo tempore perdurat supra finitorem. Ex eo fit ut hybernos dies gens meridionalis habeat quàm nos longiores. Nam & illis sidera quædam decem horis super terram feruntur, quæ nobis vix dum octo. Æstivos autem illi habent breviores: quod enim citra æquatorem est arctois, diutiùs super horizontem manet, quemadmodum docetur apud Euclidem in sphæra conversionibus, seu phænomena inscriptis. Ad hanc rem Cosmographi indicandam excogitârunt duo genera circulorum: alios qui per polos ducti dicuntur meridiani, à septentrione versus Austrum: quorum officium est distinguere horarum discrimina, ac orientales ab occidentalibus: alii sunt in sphæra circuli παραλληλοι, qui dividunt meridianos prædictos, distinguuntque climata, ac dierum temporumque inæqualitatem, de quibus dicetur capite sequenti.*

Sed nec Italia quidem.) *De Canopo vide Caput septuagesimum secundi libri C. Plinii, undè hæc desumpta sunt, qui locus tamen istic non caret mendâ.*

QUIBUS IN LOCIS PARES SINT UMBRÆ vel dies. CAPUT XXXI.

ET quia supra distantiam dierum solstitialium inter eos, qui ad Meridiem & Septentrionem ab invicem sunt remoti, Plinii secundi dictis ostendimus: videtur oportunum & eadem nunc latiùs, & consonantiam quoque dierum inter eos, qui in quacunque mundi parte sub eadem ab Oriente in Occidentem ducente lineâ commorantur, ejusdem declarare sermonibus. Igitur in sexto Naturalis Historiæ libro de his scribens: Plura sunt, inquit, segmenta mundi, quæ nostri circulos appellavêre, Græci παραλλήλους: principium habet Indiæ pars versa ad Austrum, patet usque Arabiam, & rubri maris accolas continentur Gedrosi, Carmani, Persæ, Elymæi, Parthi, Siænæ, Aria, Susiane, Mesopotamia, Seleucia, cognomento Babylonia, Arabia ad petras usque Syriacoële, Pelusium Ægypti: inferiorque ora quæ Cora vocatur, Alexandria Africæ maritima, Cyrenaica oppida omnia, Tapsus, Hadrumentum, Clupea, Carthago, Utica, utraque Hippo. Numidia Mauritania utraque, Atlanticum mare, columnę Herculis. In hoc cœli circumplexu æqui quinoctii die mediâ umbilicus, quem gnomonem vocant, septem pedes longus, umbram non ampliùs quatuor pedes longam reddit: noctes verò dieſque longissima spatia quatuordecim horas æquinoctiales habent, brevissima è contrario decem. Sequens circulus incipit ab India vergente ad occasum, vadit per Medos, Parthos, Persepolin, citima Persidis, Arabiam citeriorem, Judæam, Libani montis accolas. Amplectitur Babylonem, Idumæam, Samariam, Hierosolymam, Ascalonem, Joppen, Cæsaream, Phœnicen, Ptolemaidem, Sidonem, Tyrum, Beriitum, Botrin, Tripolin, Byblum, Antiochiam, Laodiceam, Seleuciam, Ciliciæ maritima, Cypri austrina, austrinam Cretam, Lilybæum in Sicilia, septentrionale Africæ & Numidiæ. Umbilicus æquinoctio triginta quinque pedum, umbram triginta tres pedes longam facit. Dies autem noxque maxima quatuordecim horarum æquinoctialium est, accidente bis quintâ parte unius horæ. Tertius circulus ab Indis Imao proximis oritur. Tendit per Caspis portas Mediæ proximas, Catroniam, Cappadociam, Taurum, Amanum, Issum, Cilicias portas, Solos, Tarsum, Cyprum, Pisidiam, Pamphyliam, Siden, Lycaoniam, Lyciæ Patarum, Xanthum, Caunum, Rhodum, Coum, Halicarnasum, Guidum, Dorida, Chium, Delum, Cycladas medias, Cythium, Maleam, Argos, Laconiam, Elin, Olympiam, Messanam, Peloponnesi, Syracusas, Catinam, Siciliam mediam, Sardiniæ austrina, Cartegiam, Gades. Gnomonis cunctæ umbram XXXVIII. unciarum faciunt. Longissimus dies est æquinoctialium horarum quatuordecim, atque dimidiæ cum tricesima unius horæ. Quarto subjacent circulo quæ sunt ab altero latere Imai, Cappadociæ austrina, Galatia, Mysia, Sardis, Smyrna, Sipylus, Tmolus mons Lydię, Caria, Ionia, Trallis, Colophon, Ephesus, Miletus, Chios, Samos, Icareum mare, Cyclades septentrionales, Athenæ, Megara, Corinthus, Sycion, Achaia, Patræ, Isthmus, Epirus, septentrionalia Siciliæ, Narbonensis Galliæ exortiva, Hispaniæ maritima à Carthagine nova, & indè ad occasum gnomoni XXI. pedum, respondent umbræ XVI. pedum. Longissimus dies habet æquinoctiales horas XIV. & tertias duas unius horæ. Quinto continentur segmento ab introitu Caspii maris, Bactria, Iberia, Armenia, Mysia, Phrygia, Hellespontus, Troas, Tenedos, Abydos Scepsis, Ilium, Ida mons, Cyricum, Lampsacum, Sinope, Amisum, Heraclea in Ponto, Paphlagonia, Lennus, Imbrus, Thasius, Cassandria, Thessalia, Macedonia, Larissa, Amphipolis, Thessalonice, Pella, Edessus, Berœa, Pharsalia, Charistum, Euboea, Bœotum, Chalcis, Delphi, Acarnania, Ætolia, Apollonia, Brundusium, Tarentum, Thurii, Locri, Rhegium, Lucani, Neapolis, Puteoli, Thuscum mare, Corsica, Baleares, Hispania media. Gnomoni VII. pedes, umbræ VI. Magnitudo diei summa, horarum æquinoctialium XV. Sexta comprehensio, qua continetur urbs Roma, amplectitur Caspias gentes, Caucasum, septentrionalia Armeniæ, Apolloniam supra Rhyndacum, Nicomediam, Nicæam, Chalcedonem, Byzantium, Lysimachiam, Chersonesum,

nesum, Melanensium. Abderam, Samothraciam, Maroneam, Oeneum, Bestlicam, Thraciam, Mediam, Pœoniam, Illyrios, Dyrrachium, Canusium, Apuliæ extima, Campaniam, Hetruriam, Pisas, Lunam, Lucam, Genuam, Liguriam, Antipolin, Massiliam, Narbonem, Tarraconem, Hispaniam, Tarraconensem mediam, & inde per Lusitaniam. Gnomoni pedes IX. umbræ VIII. Longissima diei spatia horarum æquinoctialium XV. addita nona parte unius horæ, aut ut Nigidio placuit quinta. Septima divisio ab altera Caspii maris ora incipit, vadit super Callatim, Bosphorum, Borysthenem, Tomos, Thraciæ aversa, Triballos, Illyrici reliqua, Adriaticum mare, Aquileiam, Altinum, Venetiam, Vicentiam, Pataviam, Veronam, Cremonam, Ravennam, Anconam, Picenum, Marios, Pelignos, Scabinos, Umbriam, Arminum, Bononiam, Placentiam, Mediolanum, omniaque ab Apennino, transque alpes, Galliam Aquitaniam, Viennam, Pirenæum, Celtiberiam. Umbilico XXXV. pedum, umbræ XXXVI. Ut tamen in partem Venetiæ exæquetur umbra gnomoni, amplissima dies horarum æquinoctialium XV. & quintarum partium horarum trium. Hactenus antiquorum exacta celebravimus. Sequentium diligentissimi quod superest terrarum tribus assignavere segmentis. A Tanai per Mæotin lacum, & Sarmatos usque Borysthenem, atque ita per Dacos partemque Germaniæ, Gallias oceani littora amplexi, quod esset horarum XVI. Postremum Scythicum à Riphæis jugis in Thylen, in quo dies continuarentur, ut diximus, noctesque per vices. Iidem & ante principia quæ fecimus, posuere circulos duos. Primum per insulam Meroem, & Ptolemaidem, in rubro mari ad elephantorum venatus conditam, ubi longissimus dies XII. horarum esset, dimidia hora amplior. Secundum per Syenem Ægypti euntem, qui esset horarum XIII. Hæc de Plinii Secundi scriptis excerpta, hunc in nostris opusculis habeant locum.

GLOSSÆ IN CAPUT XXXI. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione: auctore Brideferto Ramesiensi.

Octo circulis terra pro dierum varietate distinguitur. Primus ab Indiæ parte australi per rubri maris incolas, & Africæ maritima ad columnas Herculis pervenit. Quo æquinoctii die medio gnomen septem pedum, umbram quatuor pedes longam reddit. Dies verò longissimus quatuordecim horas æquinoctiales habet. Secundus, ab occasu Indiæ per Medos vadit, & Persas, Arabiam, Syriam, Cyprum, Cretam, Libyæum, & septentrionalia Africæ contingens. Umbilicus æquinoctio triginta quinque pedum, umbram viginti tres pedes longam facit. Dies autem maxima quatuordecim horarum est, accedente bis quinta parte unius horæ. Tertius vritur ab Indis Imavo proximis, tendit per Caspias partes, Taurum, Pamphiliam, Rhodum, Cyclas, Syracusas, Canetam, Gades gnomonis cunctis umbram triginta octo unciarum faciunt. Longissimus dies horarum quatuordecim, atque dimidiæ, cum trigesima unius horæ. Quartus ab altero latere Imavi per Ephesum mare Cycladum septentrionalia Siciliæ Narbonensis Galliæ exortiva, Africæ maritima tendit ad occasum. gnomoni viginti unum pedum, respondent umbræ sex pedum. Longissimus dies habet horas quatuordecim, & tertias duas unius horæ. Quinto circulo continentur ab introitu Caspii maris Bactrii, Armenia, Macedonia, Tarentum, Thuscum mare, Baleares, Hispania media. gnomoni septem pedum, umbris sex. Maximus dies horarum quindecim. Sextus amplectitur Caspias gentes, Caucasum, Samothraciam, Illyricos, Campaniam & Ruriam, Massiliam, Hispaniam Tarraconensem mediam, & inde Pelusianam. gnomoni pedes novem, umbræ octo. Longissimus dies horarum quindecim, addita nona parte unius horæ. Septimus ab altera Caspii maris hora incipit, vaditque per Thraciæ aversa Venetiam, Cremonam, Ravennam, Transalpinam Galliam, Pyrenæum, Celtiberiam. Gnomini triginta quinque, umbræ triginta sex. Amplissima dies horarum quindecim, & quintarum partium horæ trium. Octavus à Thanai per Mæotium lacum, & Sarmatas, Dacos, partemque Germaniæ Gallias ingreditur. Longissimus dies horarum sexdecim. His circulis antiqui duo præponunt: unum per insulam Meroen, & Ptolemaidem rubri maris urbem, ubi longissimus dies duodecim horarum est, dimidia hora amplior: alterum per Syenem Ægypti, quem horarum tredecim duosque subjiciunt. Primum per Hyperboreas & Britanniam, horarum XVII. alterum Sthyticum, à Riphæis jugis in Tilen, in quo dies continuantur, noctesque per vices.

SCHOLIA IN CAPUT XXXI. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione: auctore Joanne Noviomago.

Et quia supra distantiam dierum, &c.] *Agitur hoc capite de regionum latitudine, quam distinguunt lineæ parallelæ, quas æquidistantes vocamus. Latitudo autem est regionum distantia versus meridiem & septentrionem, cujus initium sumitur à medio torridæ zonæ, seu quod est idem ab æquinoctiali; ut civitas sub æquatore posita, quemadmodum Iulia Aphricanum oppidum, nullam habet latitudinem: quod jam hinc versus aquilonem vergit, incipit habere aliquot latitudinis partes. Hanc distinguunt circuli qui in polis pinguntur, ambientes polum ex quo circino ducuntur, distantes plerumque spatio decem partium. In mappis autem (sic enim vocant vulgò tabulas in quibus orbis est descriptus) distant quadrantibus horarum, id ubi dies maximus à proxima regione quadrante crevit, istic est alius parallelus: sed post Britanniam propter nimis præcipitem inclinationem & sphæræ, non amplius per quadrantes horarum computatur, quam universam μαθησιν libuit hoc loco subjicere, ex secundo libro Ptolemæi περὶ μεγαλης πραγματειας. Prius tamen eam ponemus, quam in ipso Beda invenimus de umbris.*

CONCORDIA DUODECIM MENSIUM PER UMBRAM, CUJUS gnomon erit humani corporis longitudo.

Ianuarius & December.				*Aprilis & September.*			
Hora I.	*& IX.*	*Pedes*	*XXIX.*	*Hora* I.	*& XX.*	*Pedes*	*XXII.*
hora II.	*& X.*	*pedes*	*XIX.*	*hora* II.	*& X.*	*pedes*	*XIII.*
hora III.	*& IX.*	*pedes*	*XVII.*	*hora* III.	*& IX.*	*pedes*	*XI.*
hora IV.	*& VIII.*	*pedes*	*XV.*	*hora* IV.	*& VIII.*	*pedes*	*IX.*
hora V.	*& VII.*	*pedes*	*XIII.*	*hora* V.	*& VI.*	*pedes*	*VII.*
hora VI.		*pedes*	*XI.*	*hora* VI.		*pedes*	*V.*
Februarius & November.				*Majus & Augustus.*			
Hora I.	*& XXI.*	*Pedes*	*XXVII.*	*Hora* I.	*& XI.*	*Pedes*	*XXI.*
hora II.	*& X.*	*pedes*	*XVIII.*	*hora* II.	*& X.*	*pedes*	*XI.*
hora III.	*& IX.*	*pedes*	*XV.*	*hora* III.	*& IX.*	*pedes*	*IX.*
hora IV.	*& VIII.*	*pedes*	*XIII.*	*hora* IV.	*& VIII.*	*pedes*	*VII.*
hora V.	*& VII.*	*pedes*	*XI.*	*hora* V.	*& VII.*	*pedes*	*V.*
hora VI.		*pedes*	*IX.*	*hora* VI.		*pedes*	*III.*
Martius & October.				*Iunius & Iulius.*			
Hora I.	*& XI.*	*Pedes*	*XXVII.*	*Hora* I.	*& XI.*	*Pedes*	*XIX.*
hora II.	*& X.*	*pedes*	*XVII.*	*hora* II.	*& X.*	*pedes*	*IX.*
hora III.	*& IX.*	*pedes*	*XIII.*	*hora* III.	*& IX.*	*pedes*	*VII.*
hora IV.	*& VIII.*	*pedes*	*XI.*	*hora* IV.	*& VIII.*	*pedes*	*V.*
hora V.	*& VII.*	*pedes*	*IX.*	*hora* V.	*& VII.*	*pedes*	*III.*
hora VI.		*pedes*	*VII.*	*hora* VI.		*pedes*	*I.s.*

UMBRARUM RATIO GNOMICA, PER QUADRANTEM mundi septentrionalem.

Parallelorum ordo.	*Horæ cum partibus.*	*Distantia ab æquatore.*	*UMBRA GOMONIS.* *Æstiva.*	*Æquinoctialis.*	*Hyberna.*	*Loca per quæ scribuntur* παράλληλοι.
Antibii sunt sex. 1.	12.	0.	26. 30.	ó	26. 30.	*Per Aphricam.*
2.	12. 15.	4. 15.	21. 20.	4. 25.	32.	*Per Taprobanem.*
3.	12. 30.	8. 25.	16. 50.	8. 50.	37. 54.	*Per sinum Avalicum.*
4.	12. 45.	12. 30.	12.	13. 20.	44. 10.	*Per Adulicum sinum.*
5.	13.	16. 27.	7. 45.	17. 45.	51.	*Per Meroen insulam.*
6.	13. 15.	20. 14	3. 45.	22. 10.	58. 10.	*Per Nepata.*
7.	13. 30.	23. 51.	0.	26. 30.	65. 50.	*Per Syenen.*
8.	13. 45.	27. 40.	3. 30.	31. 50.	74. 10.	*Per Ptolemaida.*
9.	14.	30. 22.	6. 50.	35. 12.	83. 15.	*Per inferiorem Ægypti.*
10.	14. 15.	33. 18.	10.	39. 30.	93. 5.	*Per Phœniciam.*
11.	14. 30.	36.	12 55.	43. 50.	103. 20.	*Per Rhodum.*
12.	14. 45.	38. 35.	15. 20.	47. 50.	114. 55.	*Per Smyrnam.*
13.	15.	40. 56.	18. 30.	52. 10.	127. 50.	*Per Hellespontum.*
14.	15. 15.	43. 5.	20. 50.	55. 55.	140. 15.	*Per Maßiliam.*
Heteroscii parallelis sunt sex & viginti. 15.	15. 30.	45. 1.	23 15.	60.	155. 15.	*Per medium Pontum.*
16.	15. 45.	46. 51.	25. 30.	63. 55.	171. 35.	*Per fontes Danubii.*
17.	16.	48. 32.	27. 30.	67. 50.	188. 35.	*Per ostia Borysthenis.*
18.	16. 15.	50.	29. 55.	71. 20.	208. 20.	*Per Mæotidem pal.*
19.	16. 30.	51. 35.	31. 25.	75. 25.	229. 20.	*Per Agrippinam Colonienſ.*
20.	16. 45.	52. 50.	33. 20.	79. 5.	253. 10.	*Per ostia Rheni.*
21.	17.	54. 1.	34. 55.	82. 35.	278. 45.	*Per ostia Tanais.*
22.	17. 15.	55.	36. 15.	85. 20.	304. 30.	*Per Bulleum Britan.*
23.	17. 30.	56.	37. 20.	88. 50.	335. 15.	*Per Ma. Britanniæ.*
24.	17. 45.	57.	39. 20.	92. 15.	372. 40.	*Per Camaldunum Brit.*
25.	18.	58.	40. 44.	96.	419. 5.	*Per Hyberniam.*
26.	18. 30.	59. 30.	*Deficiunt hic rationes umbrarum, quòd spargantur in immensum.*			
27.	19.	61.				*Per ultima Hybern.*
28.	19. 30.	62.				*Per Ebudas insulas.*
29.	20.	63.				*Per Thylen insulam.*
30.	21.	64. 30.				*Per Scythiam.*
31.	22.	65. 30.				*Per ultima Scyth.*
32.	23.	66.				*Per Gottiam.*
Periscii sunt septem. 33.	24.	67. 15.	*periscíorum primus.*			*Per Gottiam.*
34.	*Menses* 1.	69.				*Per Gottiam.*
35.	*Menses* 2.	73.				*Per Islandiam.*
36.	*Menses* 3.	78.				*Per Pilappos*
37.	*Menses* 4.	82.				*Per mare Glaciale.*
38.	*Menses* 5.	87.				*Per mare Glaciale.*
39.	*Dies semest.*	90.				*Per mare Glaciale sub polo.*

DE QUINQUE CIRCULIS MUNDI, ET SUBTERRANEO siderum meatu CAPUT XXXII.

SAne quoniam de temporibus loquentes, necesse habuimus aliquoties æquinoctialis, vel solstitialis, vel brumalis meminisse circuli, vel zonæ, de ijs paulò latius dicendum putavimus. Solent enim philosophi inæqualitates temporum, vel cursuum solis annorum ijs distinguere vocabulis, ut æquinoctialem vocent zonam, vel circulum, illam cœli regionem, qua sol circa æquinoctia: solstitialem, qua circa solstitium; brumalem, qua in hyeme mundum consuevit ambire. Circuli autem vel zonæ vocantur ex eo, quod circuitu solis efficiuntur, è quibus æquinoctialis, quæ media est zona, æquali spatio terras super subtusque circumflectitur: at solstitialis tam parum spatij sub terris, quàm brumalis agit super terras. Itemque brumalis, qui super terras angustus est, tantam habet amplitudinem circuitus sub terra, quantam solstitialis supra terram: quia nimirum sol in æquinoctio tantum spatij noctu sub terris, quantum interdiu super terras exigit, tanto utique discrimine sub Boreas partes occultus, quanto visus iter suum deflectens ad austros. Porro in bruma tantum sub terræ inferiora longe lateque circumfertur, quantum in solstitia supra terram edita, longo latoque circumlabitur flexu. Similiter æstivo, id est, solstitiali decurrens in circulo, tam brevem sub aquilonia terræ loca noctu facit digressum, quàm super meridiana ejus loca diebus hybernis brevem facit ascensum. Sicut enim quælibet anni vertentis nox illam habet longitudinem, quam ante VI. menses habuit, & post VI. menses habitura est dies: ita omni nocte sol tantum agit iter sub terra, quantum ante VI. menses egit, & post VI. menses acturus est super terram: & tantum nunc noctu ad aquilonem, quantum tunc interdiu gyrans ad meridiem. Sed & stellæ omnes expleto VI. mensium curriculo, illam cœli plagam interdiu, quam noctu antea lustrando circumeunt, eandem replicato totidem mensium tempore repetentes, solitis noctu transigunt excubijs, tanto latiorem quæque sub terris, quanto angustiorem supra: itemque tanto breviorem subtus, quanto productiorem supra terras cursum peragentes. Unde fit, ut in anno solari, Arcturus, Orion & canis, sed & lacteus circulus, cæteraque militia cœli una vice plus terræ orbem, quàm sol ipse circumeat. Extra hos sanè circulos solis tres, duos utrobique circulos septentrionalem ponunt & australem: quorum septentrionalis semper nostris visibus apparens, non solis, sed Arcturi, & quæ circa eum sunt stellarum ambitu conficitur: & quia vicinitate caret solis, frigidus esse non cessat. Cui similis est australis, & ipse ob longinquitatem solis gelidus, obque terræ objectum nobis semper absconsus. De quo utroque in Dei laude dicitur: Qui facit arcturum & Oriona, & Hyadas, & interiora Austri. Et alibi: Qui extendit aquilonem super vacuum. Meminit horum & Poëta:

Quinque tenent calum zonæ, quarum una corusco
Semper sole rubens, & torrida semper ab igni.

Ipse est æquinoctialis, quam quia semper sol aut præsens, aut hinc vel inde vicinus illustrat, nimium subjecta terrarum exusta flammis & cremata, cominus vapore torrentur.

Quam circum extremæ dextra lævaque trahuntur
Cerulea glacies concreta, atque imbribus atris.

Septentrionalem dicit & australem, quibus subjecta omnia ob solis, molliorumque siderum absentiam, infesta rigore, & gelu premuntur æterno, teste ipso mari congelato, quod ab insula Thyle diei unius navigatione distat ad Boream.

Has inde mediamque duæ mortalibus ægris
Munere concessa Divum.

Solstitialem & brumalem significat, quæ vicina utrinque ferventis & gelidarum sunt vi temperatæ; ideoque ambas dicunt habitabiles, id est, habitationi habiles, & nec frigoris immanitate, nec caloris mortalium à se repellentes accessum: quamvis unam solummodo probare possunt habitatam. Neque enim vel Antipodarum ullatenus est fabulis accommodandus assensus, vel aliquis refert Historicus vidisse, vel audisse, vel legisse se, qui meridianas in partes solem transierunt hybernum, ita ut eo post tergum relicto transgressis Æthiopum fervoribus, temperatas ultra eos hinc calore, illinc rigore, atque habitabiles mortalium repererint sedes. Denique solertissimus naturalium inquisitor Plinius Secundus qui non negat terram, etsi sit figuræ pineæ nucis, nihilominus undique incoli, vide quid de ijs scribens zonis dicat. Circa, inquit, duæ tantum inter exustam & rigentes temperantur, eæque ipsæ inter se non perviæ propter incendium sideris. Facillimum sanè harum zonarum dant exemplum, qui gelidissimo hyemis rigore ad focum oblongo schemate factum sese calefaciunt, ubi ignis ipse quasi media zona, & proxima quæque illi prorsus intangibilia sunt ob ardorem: quæ verò sunt longius à flammis hinc vel inde remota communi frigore torpent. Porrò quæ inter hæc utrinque temperata sunt, & ad calefaciendum accomoda, sive ex una, sive ex utraque ignis parte stare voluerint, qui hunc sibi algidæ noctis in tenebris sub dio ad lucem focumque pararunt. Qui si circumire ignis in modum solis posset, quinque nimirum circulos redderet: quia verò stat, lineas quinque facit, unam in medio fervidam, duas circum gelidas, totidem inter has temperatas.

GLOSSÆ IN CAP. XXXII. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: authore Brideferto Ramesiensi.

Quinque circulis mundus dividitur, quorum distinctionibus quædam partes temperie sua incoluntur, quædam immanitate frigoris aut caloris inhabitabiles existunt. Primus est septentrionalis, frigore inhabilitatus, cujus sidera nobis nunquam occidunt. Secundus solstitialis, à parte signiferi excelsissima nobis adseptentrionalem versus, temperatus, habitabilis. Tertius æquinoctialis, medio ambitu signiferi orbis incedens, torridus inhabitabilis. Quartus brumalis, à parte humillima signiferi ad austrinum polum versus, temperatus, habitabilis. Quintus australis, circa verticem austrinum, qui terra tegitur frigore inhabitabilis. Tres autem medij circuli, inæqualitates temporum distinguunt, cum sol hunc solstitio, illum æquinoctio, tertium bruma teneat. Extremi enim semper sole carent. Vnde & à Thyle insula unius diei navigatione ad aquilonem mare congelatum invenitur.

ISIDORUS IN MINORI LIBELLO, QUEM scripsit ad Sisubotum regem.

Solent enim philosophi inæqualitates temporum vel cursuum solis annuorum his distinguere vocabulis. Formatio mundi ita demonstratur: nam quemadmodum erigitur mundus in septentrionalem plagam, ita declinatur in australem. Caput autem quasi facies Orientalis regio est: ultima pars Septentrionalis. Nam partes ejus quatuor sunt. Prima pars mundi est Oriens, secunda Meridiana, tertia Occidens, ultima verò atque extrema Septentrionalis. De qua Virgilius sic ait: Quam circum extreme dextra lævaque trahuntur, Cerulea & glacie concreta. Et Lucanus sic ait: Mundi pars ima jacet, quam zona nivalis, Perpetuæque premunt hyemes.

ITEM DE QUINQUE CIRCULIS MUNDI.

In diffinitione autem mundi circulos ajunt philosophi quinque, quos Græci parallelos, id est zonas vocant, in quibus orbis terra. Has Virgilius in Georgicis ostendit, dicens: Quinque tenent cælum zonæ. Quæ ideo zonæ vel circuli appellantur, eo quòd in circumductione sphæra existunt. Sed fingamus eas in modum dextera nostræ, ut pollex sit circulus articos frigore inhabitabilis. Secundus circulus terinos, temperatus, habitabilis. Medius circulus hisemerinos, torridus, inhabitabilis. Quartus circulus exemerinos, temperatus, habitabilis. Minimus circulus, antarticos, frigidus, inhabitabilis. Horum primus septentrionalis est, secundus solstitialis, tertius aquinoctialis, quartus hyemalis, quintus australis; de quibus Varro ita dicit:

Et quinque atherius zonis accingitur orbis,
Ac vastant imas hyemes mediamque caloris:
Sic terræ extremas inter mediamque voluntur,
Quam solis valido nunquam ut auferat igne.

Quorum circulorum divisiones ideo zonæ vel circuli appellantur, eo quòd in circumductione sphæra existunt.

Sed ideo aquinoctialis circulus inhabitabilis est, quia sol per medium cælum currens, nimium his locis facit fervorem, ita ut nec fruges ibi nascantur propter exustam terram, nec homines propter nimium ardorem, habitare permittantur. At contra septentrionalis & australis circuli ibi conjuncti ideo non habitantur, quia à cursu solis longè positi sunt, nimioque cæli frigore, ventorumque gelidis flatibus contabescunt. Solstitialis verò circulus, qui in Oriente inter septentrionalem & æstivum est collocatus, vel iste qui in Occidente inter æstivum & australem positus est, ideo temperati sunt, eo quòd ex uno circulo frigus, ex altero calorem habeant. De quibus Virgilius ait: Has inter mediamque duæ mortalibus ægris, Munere concessæ divûm. Sed qui proximi sunt æstivo circulo, ipsi sunt Æthiopes nimio calore perusti.

ISIDORUS IN LIBRO ETYMOLOGIARUM tertio, capite vigesimo secundo.

Arctici appellatur, eo quòd intra eum arctorum signa inclusa prospiciuntur, quæ magis in ursarum speciem ficta, septentriones appellantur. Terinus tropicus iccirco dicitur, quia in eo circuiens sol aquilonis finibus æstatem facit, & ultra eum circulum non transit, sed statim revertitur, & inde tropicus appellatur. Himerinos vel hisemerinos, à Latinis ideo æquinoctialis appellatur, eo quòd sol cum ad eum orbem pervenerit, æquinoctium facit. Himerinos enim latinè dicitur dies atque nox, quo circulo dimidia sphæræ pars constituta prospicitur. Cimerinos tropicus sive exemerinos, propterea hyemalis sive brumalis à latinis appellatur, quod sol cum ad eum circulum pervenerit, hyemem his qui ad aquilonem sunt facit, æstatem autem his qui ad austri partes commorantur. Antarcticos vocatur, ex eo quod contrarius sit circulo, quem arcticum nominamus. Quorum circulorum divisiones talis demonstrat figura.

Septentrionalis Frigore inhabi- … arcticus: tabilis.

Solstitialis sive æsti- … valis.
Terinos tropicus, tem- … peratus, habitabilis.

Himerinos sive hise- … merinos, æquino-
ctialis, torridus, inha- … bitabilis.

Solstitialis, sive hie- … malis, vel brumalis. Ci-
merinos sive exeme- … rinos, tropicus, tempe-
ratus, habitabilis.

Antarcticus australis. … frigore inhabitabilis.

Qui facit arcturum, & oriona, & hyadas, & interiora austri. Græco quippe eloquio ὑετὸς pluvia vocatur. Et hyades nomen à pluviis acceperunt, quia orta proculdubio imbres ferunt. Necnoc & oriona, in ipso pondere temporis hyemalis oriuntur, suoque ortu tempestates excitant, & maria perturbant. Hæc nomina stellarum dum in scripturis legimus, vanis deliramentis poëtarum assensum non præbeamus, qui falsis opinionibus vocabula ista in astris ex hominum nominibus, vel aliarum creaturarum vocabulis imposuerunt. Ita enim stellarum quarundam gentium sapientes nomina, sicut & dierum indiderunt. Quod verò eisdem nominibus sacra utitur scriptura, non eorum iccirco vanas approbat fabulas: sed faciens ex rebus visibilibus invisibilium rerum figuras, ea nomina pro cognitione hominum ponit, quæ latè sunt cognita, ut quicquid incognitum significat facilius per id quod est cognitum, humanis sensibus innotescat.

Qui extendit aquilonem super vacuum.] Gregorius. Aquilonis nomine in sacro eloquio appellari diabolus solet, qui ut corporis frigore gentium corda constringeret, dixit: Sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis. Qui super vacuum extenditur, quia illa corda possidet, qua divini amoris gratia non replentur.

Arcturus ille est quem latini septentrionalem dicunt, qui septem stellarum radijs fulgens in seipso revolutus rotatur: qui ideo plaustrum vocatur, quia in modum vehiculi volvitur, & modò tres ad summa levat, modò quatuor inclinat. Hic autem in cœli axe constitutus, semper versatur, & nunquam mergitur: sed dum in semetipso volvitur, nox finitur. Per arcturum hunc, i. septentrionem, Ecclesiam septenaria virtute fulgentem intelligimus. Nam sicut in axe cæli arcturus semper inclinatur, rursusque erigitur: ita Ecclesia diversis quidem adversitatibus humiliatur, sed mox consurgens sapè & virtutibus elevatur: & sicut ex tribus & quatuor septenarius perficitur, ita Ecclesia ex fide Trinitatis & operationibus quatuor virtutum principalium consummatur: ex fide enim & operibus homo justificatur. Neque enim vel Antipodarum ullatenus est fabulis accommodandus assensus, vel aliquis refert historicus vidisse, vel audisse, vel legisse se, qui meridianas in

partes.

partes solem transferint hybernum: ita ut eo post tergum relicto, transgressis Æthiopum servoribus, temperatas ultra eos hinc calore, illinc rigore, atque horrore habitabiles repererint sedes.

In libro de Civitate Dei decimo sexto, capite nono, sic dicit, scilicet Augustinus: Quod verò Antipodas esse fabulantur, id est, homines à contraria parte terræ, ubi sol oritur, quando occidit nobis, adversa pedibus nostris calcare vestigia, nulla ratione credendum est, neque ulla hoc historica cognitione didicisse se affirmant: sed quasi ratiocinando conjectant, eo quòd intra convexa cœli terra suspensa sit, eundemque locum mundus habeat & infimum & medium. Et ex hoc opinantur alteram partem terræ, quæ infra est, habitatione hominum carere non posse. Nec attendunt, etiamsi figura conglobata & rotunda mundus esse credatur, sive aliqua ratione monstretur, non tamen esse consequens, ut etiam ex illa parte ab aquarum congerie nuda sit terra. Deinde etiamsi nuda sit, neque hoc statim necesse est ut homines habeat, quomodo nullo modo scriptura ista mentitur: quæ narratis prætéritis facit fidem, eo quòd ejus prædicta complentur. Nimisque absurdum est ut dicatur aliquos homines ex hac in illam partem Oceani immensitate trajecta navigare, & pervenire potuisse, ut etiam illic ex illo uno primo homine genus institueretur humanum.

SCHOLIA IN CAP. XXXII. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione: auctore Joanne Noviomago.

Sanè quoniam de temporibus loquentes.] *Sunt quinque circuli in sphæra κεκλιμένη, seu (ut recentiores vocant) materiali παράλληλοι, de quibus, tametsi apud alios passim sit obvium, volui tamen isto loco, ut Beda vel à quolibet intelligatur, hos paucis exponere. Quinque igitur pinguntur, non quidem quod non plures sint, sed quod plures ponere supervacaneum est: horum à sole describuntur tres, duo reliqui à stellis. Intelligendum est enim, circumacta sphæra, omnem notam describere circulum: qui à sole describuntur, sunt, æquator, circulus brumalis, & circulus solstitialis: facit enim sol in tribus cœli partibus quatuor discrimina, diligenter studiosis annotanda. Nam cùm est à nobis versus austrum remotissimus, quod fit circa nonas Decembres: nec enim difficilè est animadvertere, quam sit tunc sol procul (in meridie semper intelligo) à nostro vertice digressus, eo inquam die circulum describit ex mundi circumactu, à quo postridie iterum incipit ascendere, ac vertere sese ad nos: propterea circulus ille tropicus dicitur, quod ab eo loco sol semper revertitur. Græcis τροπὴ χειμερινὴ dicitur, id est, versio byerna: eum diem vocant Latini brumam, quasi ut Nonius annotavit βραχὺ ἦμαρ, id est, brevem diem. Propterea à nostris circulus brumalis vocatur, & sit existente sole in prima parte capricorni, unde & circulus capricorni dicitur. Deinde post dies nonaginta, medium mundi obtinet, ubi describit circulum æquinoctialem: quo die in qualibet regione dies & noctes sunt pares. Post hanc metam quotidie sol vicinior septentrionibus redditur, usque ad solstitium, quo die describitur tertius parallelus, qui solstitialis dicitur, Græcè τροπὴ θερινὴ, id est, versio æstiva significantius dicitur, Germanice quoque eadem ratione, des sommers che sonwende. Fit quoque in prima cancri parte, unde & tropicus cancri seu circulus cancri dicitur. Universum id quod extremis circulis & medio continetur, torrida zona apud scriptores dicitur, regiones enim his cœli locis subjecta perpetuo æstu vexantur. Restant duo alij circuli parallelicirca polos mundi ducti, intra quos stellæ quæ continentur, nunquam occidunt, qui describuntur non omnibus eodem modo: nam in Græcia describitur à posteriore pede ursæ majoris. Coloniæ à lyra seu sidicula. Sed alij hos circulos non à stellis, sed à polis significari ducunt, qui in quolibet tractu sunt pares: sed hi qui describuntur à stellis nunquam occidentibus, pro climatum diversitate variant: abeuntibus enim ad austrum, fiunt angustiores, ad septentrionem ampliores: dicuntur ab Aristotele hi circuli semper apparentes. Horum unus circa polum arcticum, septentrionalis dicitur vel arcticus, alter qui huic sub terra ad austrum respondet, antarcticus. Tractus, qui inter hos circulos & torridam zonam sunt, dicuntur zonæ temperatæ, quarum una nostra est, altera antichthonum: quæ sub circulis polaribus jacent, sunt intemperatæ frigidæ. Docet autem hoc subjecta figura.*

Divisio est mundi per zonas, cui hoc loco adscriptæ sunt literæ A B C D. Quomodo verò ducantur lineæ inter literas, vides: nam spacia duo adversa sibi, id est, à C in I septentrionem, & à D in E, australium intelliguntur primæ obriguisse perpetuæ, siquidem id ostendunt lineæ ab I in G, & ab F in E, inter hos extremos cingulos & medium sunt duæ mortalibus concessæ ab I scilicet in N. & ab F. in L, ab his quoque ducuntur lineæ ostendentes zonas ab N. in M, & ab L. in K. Nam inter I & N æstiva, inter L & F hyemalis constat, quæ utraque altrinsecus & frigoris & caloris temperie gaudent: quoniam ab N in L, semper sole rubet, & in altera quoque minore, qui majore continentur quinque zonis, terra superjacent quinque zonæ cœli, quæ distinguuntur literis O P Q R, quibus sic dividitur, atque magnis orbis literis A B C D. Ex his igitur constat singulas terræ partes, à singulis cœli partibus super verticem suum positis qualitatem mutuari.

Unde fit ut in anno solari arcturus Orion, &c.] *Singuli planetarum orbes contra cœlum ab occasu in exortum moventur, unde dum ipsi integrum cœli circulum absolvunt, semel minus quam ipsum firmamentum terram circumiverunt. Itaque cum Saturnus tricenis unum circuitum perdiderit, sol singulis annis (quotidie enim it contra cœlum unam partem) luna viginti septem diebus & triente semel minus quàm ipsum firmamentum circa mundum versa est: quod nisi esset in sole, toto anno eisdem horis, eadem nobis orirentur sidera: sed diversum observamus: Nam Orion aliquando media nocte, aliquando vesperi, aliquando diluculo exoritur.*

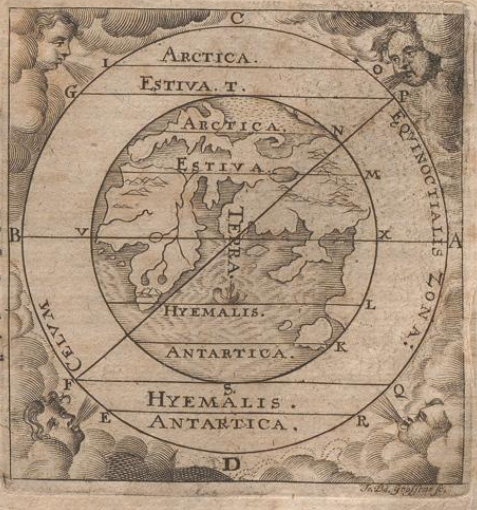

Acturus.] *Arcturus stella est prima claritatis intra pedes Bootæ. Orion magnitudine (inquit Aristoteles) & multitudine stellarum sidus maximum est, vulgò quoque notum propter asterismi claritatem. Canis inter Galaxiam & Orionis pedes est collocatus, cujus ea quæ in ore ponitur, canicula vocatur: Syrius autem à Græcis propter siccitatem, quæ est dum hoc astrum cum sole exoritur.*

Neque enim Antipodarum] *Antipodæ seu Antipodes (utroque enim modo Latini possunt inflectere, teste Prisciano) à Lactantio & Augustino negantur. Verùm his à recentioribus satis est responsum. Si enim propterea putarint non esse, quòd ex adverso in altera parte cœli, eadem non sit mundi figura, quæ apud nos, mundum negant esse rotundum, atqui hoc jam à multis satis est demonstratum: si ob id, quòd in ea parte orbis crediderint non esse homines, sed maria, aut inculta loca, navigationibus id nunc deprehensum est.*

DE QUATUOR TEMPORIBUS, ELEMENTIS, HUMORIBUS. CAPUT XXXIII.

TEmpora sunt anni quatuor, quibus sol per diversa cœli spatia discurrendo subjectum temperat orbem: divina utique procurante sapientia, ut non semper eisdem commoratus in locis, fervoris ariditate mundanum depopuletur ornatum, sed paulatim per diversa commigrans, terrenis fructibus nascendis maturandisque temperamenta custodiat. A quo temperamento videtur temporibus inditum nomen; vel certè quia quadam suæ similitudine qualitatis ad invicem contemperata volvuntur, tempora rectè vocantur. Hyems enim, utpote longius sole remoto, frigida est & humida. Ver, illo super terras redeunte, humidum & calidum. Æstas, illo superfervente, calida & sicca. Autumnus, illo ad inferiora decedente, siccus & frigidus: sicque fit, ut amplexantibus singulis medio moderamine, quæ circa se sunt, orbis instar ad invicem cuncta concludantur. Quibus æquè qualitatibus disparibus quidem per se, sed alterutra ad invicem societate connexis, ipsa quoque mundi elementa constat esse distincta. Terra namque sicca & frigida: aqua frigida & humida: aër humidus & calidus, ignis est calidus & siccus: ideoque hæc autumno, illa hyemi: iste veri, ille comparatur æstati. Sed & homo ipse, qui à sapientibus microcosmos, id est, minor mundus appellatur, ijsdem per omnia qualitatibus habet temperatum corpus, imitantibus nimirum singulis ijs, quibus constat humoribus, modum temporum quibus maximè polles Sanguis siquidem qui vere crescit, humidus & calidus. Cholera rubea, quæ æstate, calida & sicca. Cholera nigra, quæ autumno, sicca & frigida. Phlegmata, quæ hyeme, frigida sunt & humida. Et quidem sanguis in infantibus maximè viget, in adolescentibus cholera rubea, melancholia in transgressoribus, id est, fel cum fece nigri sanguinis admixtum, phlegmata dominantur in senibus. Item sanguis eos, in quibus maximè pollet, facit hilares, lætos, misericordes, multum ridentes & loquentes. Cholera verò rubea, facit macilentos, multum tamen comedentes, veloces, audaces, iracundos, agiles. Nigra bilis, stabiles, graves, compositos moribus, dolososque facit. Phlegmata, tardos, somnolentos, oblivioso generant. Horum autem principia temporum diverse ponunt diversi. Isidorus namque Hispanensis Episcopus, hyemem IX. Kalend. Decemb. Ver, VIII. Kal. Mart. Æstatem IX. Kal. Junias, Autumnum X. Kal. Septembres habere dixit exortum. Græci autem & Romani, quorum in hujusmodi disciplinis potius, quàm Hispanorum auctoritas sequi consuevit, Hyemem VII. Id. Novemb. Ver, VII. Id. Febr. Æstatem VII. Id. Maij. Autumnum VII. Id. Augusti: inchoare decernunt, hyemis videlicet & æstatis initia, vespertino vel matutino Vergiliarum ortu occasuque signantes. Item veris & autumni, cum Plejades media ferè die vel nocte oriuntur & occidunt, ponentes ingressum. Denique & in libris Cosmographorum authenticis ac nobilissimis, ita eadem tempora ad lineam distincta reperimus, adnotatu etiam ortu Vergiliarum VII. Id. Maij occasu quoque eorundem VII. Id. Novemb. Et Plinius secundus in libro secundo naturalis historiæ, eodem modo distinguenda judicavit. Sed & homo Ecclesiæ sanctus Anatholius in opere suo Paschali, cum de æquinoctijs & solstitijs, deque horarum ac momentorum incrementis subtilissime disputasset, ita disputationem suam simul & ipsum libellum terminavit: Hoc autem non ignores, quod ipsa quatuor, quæ prædiximus temporum confinia, licet mensium sequentium Kalendis approximentur, unumquodque tamen medium temporum, id est, veris & æstatis, autumni & hyemis teneat, & non exinde temporum principia inchoentur, unde mensium Kalendæ initiantur. Sed ita unumquodque tempus inchoandum est, ut à prima die veris tempus æquinoctium dividat, & æstatis IX. Kal. Jul & autumni VIII. Kal. Octob. & hyemis VIII. Kal. Jan. similiter dividat. Ubi autem Dei populus in lege temporum faceret initia, testatur scriptura, quæ præcepit dicens: Observa mensem novarum frugum, & verni primum temporis, & facies Phase Domino Deo tuo. Quem secuti esse Ægyptij videntur, ex eo quod eruditissimus eorum Antistes Protereus ait: Illud etiam oportet attendere, quod errent nimium, qui primi mensis initium lunaris cursus à XXV. die mensis Phamenoth, qui est XII. Kal. April. omninò esse constituunt, eo quod tunc initium veri temporis, ab ijs qui hoc invenire voluerunt, cum omni diligentia præfixum esse videatur. Vocatur autem ver, quod in eo cuncta vernent, hoc est, virescant. Æstas ab æstu, qui in ea maturandis fructibus datur. Autumnus, de autumnatione fructuum, qui in eo colliguntur. Porro hyems à doctoribus frigus interpretatur, & sterilitas. Et hæc quidem nostris partibus temporum vocabula congruunt. Verum Indos, ubi alia cœli facies, alij sunt ortus siderum, binas æstates in anno, binas habere perhibent messes, media inter illos hyeme Etesiarum flatu, nostra verò brumali lenes ibi auras, & mare navigabile narrant. Sed & Ægyptus nostra hyeme media, maximè campos herbis floreos, & sylvas fertur habere pomis onustas.

GLOSSÆ IN CAP XXXIII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brideferto Ramesiensi.

Tempora sunt vices mutationum, quibus sol accedendo vel recedendo anni temperat orbem. Hyems enim illo longius morante, frigidus est & humidus, ver illo redeunte humidum & calidum: æstas illo superfervente, calida & sicca, autumnus illo decidente siccus & frigidus. Hac antiqui sexto die ante idus Februarias & Majas, Augustasque & Novembres inchoabant, ut solstitia & æquinoctia in medio essent temporum. Ver autem Orienti comparatur, quia tunc ex terris omnia oriuntur. Æstas meridiano, eo quòd pars ejus calore flagrantior sit. Autumnus occiduo, eo quòd ob confinium caloris & frigoris graves morbos habeat. Hyems septentrioni, eo quòd frigore torpeat.

Tempora sunt anni quatuor, quibus sol per diversa cœli spacia discurrendo, subjectum temperat orbem.] *Tempus juxta Horæos integer annus est. Secundum illud in Daniele: Tempus & tempora, & dimidium temporis. Per tempus annum significat: per tempora, duos annos: per dimidium, menses sex. Iuxta Latinos autem unius anni quatuor tempora ascribuntur: hyemis, veris, æstatis atque autumni. Iuxta allegoriam, hyems temporalis intelligitur tribulatio: quando tempestates & turbines seculi incumbunt. Æstas est fidei persecutio, quando doctrina perfidiæ ariditate siccatur. Ver est novitas fidei sive pax, quando post hyemis tribulationem, tranquillitas Ecclesiæ redditur, quando mensis novorum, id est, Pascha agni celebratur: quando terra floribus, id est, Ecclesia sanctorum cœtibus decoratur. Item veris & autumni, cum pleides media ferè die vel nocte oriuntur vel occidunt, ponentes ingressum. Pleiades sunt multæ juges stellæ, quas etiam botrum appellamus à multitudine stellarum. Nam & ipsæ septem esse dicuntur, sed amplius quàm sex nullas conspicere potest. Hæc ab Oriente surgunt, & appropinquante diei claritate stellarum ejus ordo distenditur. Pleiades autem à pluritate vocatæ sunt, quia pluralitatem Græci* ἀπὸ τοῦ πλείους *appellan. Has Latini vergilias appellaverunt, eo quòd post ver exoriuntur: & eo magis cæteris prædicantur, quod his Orientibus æstas significatur: Occidentibus verò hyems ostenditur, quòd alijs penitus non est traditum signis. His autem stellis ab eo quòd septem sunt, & splendidè micant, Sancti omnes septiformis spiritus virtute fulgentes significantur: ab eo autem quòd sibi vicinantur, sed non se contingunt, charitate proximos, sed tempore divisos Dei prædicatores ostendunt.*

SCHOLIA IN CAP. XXXIII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Joanne Noviomago.

Horum autem temporum principia.] *Iam suprà meminimus, auctores variare in ratione horum temporum. Plerique respiciunt eorum qualitates, quæ sunt ex calido, frigido, humido & sicco: quæ ubi natura primum movet atque excitat, manifestis operationibus ind-*

subse

subsequentibus, statuuntur ex eo temporum discrimina : sed quia omnibus annis pari ratione non accidit, distincta sunt tempora exortibus stellarum fixarum. Habent autem singulæ partes qualitates elementares : ut ver, humidum & calidum, aëris naturam sortitum est : æstas, sicca est & calida velut ignis : autumnus, frigidus & siccus : hyems, frigida & humida, qualis & natura humoris est. Nam & hyems ab ὕειν dicitur, quod est pluere.

Media inter illos hyeme Etesiarum flatu.] *Etesiæ, venti sunt quos anniversarios quidem vocant, qui flant post exortum canis spatio quadraginta dierum ex septentrionibus, quorum flatus validiores sunt in austrinis quam in arctois regionibus. Vide libro secundo* μετεωρῶν.

Figuras quas hic subjeci, sic pictas inveni in exemplari scripto, quæ quia nonnihil ad hoc caput faciebant, videbantur non esse omittendæ. Priori figuræ sic fuit adscriptum.

DE TEMPORIBUS AC PARTIBUS EJUS, ET QUALITATIBUS ANNI, SCHEMA.

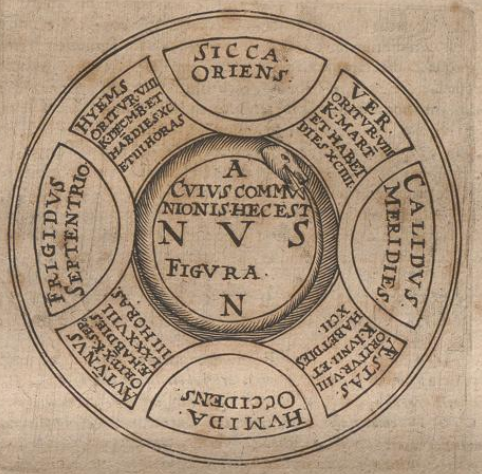

S, signum semis significat, qualibet enim dictio mensuræ, seu in partibus assis sum quendam characterem, de quibus & apud Bedam de partibus assis, & plerosque alios vetustiores Grammaticos : sed descriptorum insciti a vel negligentia corruptæ sunt. Neque enim cujusmodi apud Bedam ponuntur, respondent antiquitatibus sculptis aut pictis.

Subjeci hic alteram figuram, quam in Codice vetustissimo sic ad literam inveni, cui hoc adscriptum fuit.

DE CONVENIENTIA COSMI, MICROCOSMI ET ANNI.

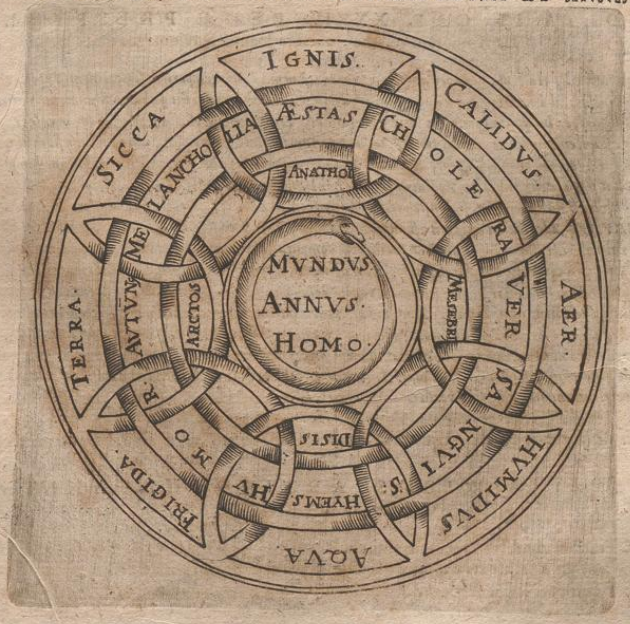

DE ANNIS NATURALIBUS CAP. XXXIV

ANnus vel ab innovando cuncta quæ naturali ordine transierant, vel à circuitu temporis nomen accepit, quia veteres am pro circum ponere solebant, ut Cato dicit in Originibus Oratorum, amterminum, id est, circumterminum: & ambire dicitur, pro circumire. Est autem annus lunaris, est & solaris, est & errantium discretus stellarum, est & omnium Planetarum unus, quem Magnum specialiter nuncupant. Sed lunaris annus quadrifarie accipitur: primus est namque, cum luna XXVII. diebus, & VIII. horis Zodiacum percurrens, ad id signum ex quo egressa est revertitur. Secundus duobus diebus, & quatuor horis prolixior, qui consuete mensis appellatur, cum solem, à quo nova digressa est, XXIX. diebus, & XII. horis exactis jam defecta repetit. Tertius, qui XII. mensibus hujusmodi, id est, diebus CCCLIV. expletur, & vocatur communis, eo quod duo sæpissimè tales pariter currant. Quartus qui ἐμβολισμὸς Græcè dicitur, id est, super augmentum, & habet XIII. menses, id est, dies CCCLXXXIV. qui uterque apud Hebræos à principio mensis Paschalis incipit, ibidemque finitur. Apud Romanos verò ab incipiente luna mensis Januarii sumit initium, ibique terminatur. Item solis est annus, cum ad eadem loca siderum rediit, peractis CCCLXV. diebus, & VI. horis, id est, quadrante totius diei, quæ pars quater ducta cogit interponi diem unum, quod Romani bissextum vocant, ut ad eundem circuitum redeatur. Quartus solaris gyri annus bissextilis est, cæteris tribus uno die prolixior, quo confecto sol ad cuncta signorum loca eisdem dierum noctiumque, quibus ante quadriennium revertitur horis. Annus errantium stellarum est, quo illarum quæque Zodiaci ambitum perlustrat, de quo supra diximus. Annus magnus est, cum omnia simul errantia sidera ad sua quæque loca, quæ simul habuere, recurrunt. De quo Josephus in primo Antiquitatum libro, cap. 4. cum longævitatem primorum hominum describeret, ita meminit: Nullus autem ad vitam modernam, & annorum brevitatem, quibus nunc vivimus, vitam comparans antiquorum, putet falsa quæ de illis sunt dicta, & eo quod nunc vita tanto non ducatur tempore, credat neque illos ad vitæ illius longitudinem perveniisse. Illi namque cum essent religiosi, & ab ipso Deo facti: cumque eis pabula opportuniora ad majus tempus existerent præparata, tantorum annorum curriculis rite vivebant: deinde propter virtutes & glorioſas utilitates, quas jugiter perscrutabantur, id est, Astrologiam, & Geometriam, Deus eis amplius vivendi spatia condonavit, quæ nunc haud edissere potuissent, nisi sexcentis viverent annis: per tot enim annorum curricula magnus annus impletur. Annum autem civilem, id est, solarem, Hebræi ab æquinoctio verno, à solstitio Græci, Ægyptii ab autumno, à bruma incipiunt Romani.

GLOSSÆ IN CAP. XXXIV. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione: auctore Brideforto Ramesiensi.

Annus ab innovando cuncta quæ naturali ordine transierant, vel à circuitu temporis nomen accepit: quia veteres pro circum, am ponere solebant, &c.] *Annus solaris vel civilis est, dum sol* CCCLXV. *diebus, & quadrante Zodiacum peragit: quem Romani à bruma, Hebræi ab æquinoctio verno, Græci à solstitio, Ægyptii ab autumno inchoant. Annus communis lunaris, duodecim lunis, id est, diebus* CCCLIV. *embolismus* XIII. *lunis, & diebus* CCCLXXXIV. *impletur, à luna Paschali sumentes initium. Annus magnus est, dum omnia sidera certis cursibus exactis ad locum suum revertuntur, quem* DC. *annis solaribus Josephus dicit impleri. Deinde propter virtutes & glorioſas utilitates, quas jugiter perscrutabantur, id est, Astrologiam & Geometriam Deus eis amplius spaciæ vivendi condonavit. Geometria est disciplina magnitudinis & formarum. Namgeometria de terra & de mensura nuncupata est. Terra enim Græcè ge vocatur, Metra mensura. Astronomiam primi AEgyptii invenerunt: Astrologiam vero & nativitatu observantiam Chaldæi primi docuerunt. Inter Astronomiam autem & Astrologiam aliquid differt. Astronomiæ ratio modis plurimis constat. Diffinit enim quid sit mundus, quid cœlum, quid sphæra situs & cursus, quid axis cœli & poli, quid sint climata cœli, quid cursus solis, & lunæ cursus, atque astrorum: astrologia verò partim naturalis, partim superstitioſa est. Naturalis dum exequitur solis & lunæ cursus, vel stellarum certas temporum stationes. Superstitioſa enim est illa quam mathematici sequuntur, qui in stellis augurantur, quiq; etiam duodecim cœli signa per singula animæ vel corporis membra disponunt, siderumq; cursu nativitates hominum & mores prædicare nituntur.*

SCHOLIA IN CAP. XXXIV. BEDÆ PRESPYTERI,
De temporum ratione: auctore Joanne Noviomago.

Annus ab innovando.] *Hactenus Beda per quandam præparationem ad annii temporis descriptionem, explicavit solis effecta quædam, ac alias circumstantias: ab hoc autem capite usque ad principium annalium, congessit quædam de annorum varietate. Annus enim postrema temporis erat pars, ex his quas in principio libri proposuimus. Et ordo requirebat, ut priusquam annales exponeret, redderet rationem annorum. Est autem annus (ut generaliter definiamus) certum temporis intervallum, quod fit, dum sidus aliquod errans significerum orbem suo motu per signorum ordinem integrè absolvit. Vnde & annorum epitheton, apud veteres quoque sumptum est Astrologia, vertens annus, quod fiat planetæ cujuslibet per Zodiacum conversione, quo epitheto aliqui utuntur scriptores, ad exprimendam naturam anni, aliquando ad differentiam annorum, qui non stellarum motibus computantur, sed arbitrio hominum. Vt verè vertens annus solis, constat diebus* CCCLXV. *& quadrante, at vulgaris est quadrante minor, bissextilis est semisse & quadrante major: sic & lunæ anni, aut sunt vertentes, aut vulgares, id est, quibus nos propter faciliorem computationem aut detraximus, aut addidimus aliquid.*

Quia veteres am, pro circum.] *Sic & F. Pompejus. Am, inquit, præpositio loquelaris significat circum, unde servus ambactus, id est, circumactus. Quin & Græci eodem respicientes annum vocant ἐνιαυτὸν, quod in seſe redeat, quæ natura est ambitus & circuli.*

Quem magnum specialiter nuncupant.] *Magnum annum vocant dum omnes siderum motu etiam tardissimi semel suos cursus conficiunt. Hic verè vertens à Cicerone dicitur, in extenuatione humanæ vitæ, libro sexto de Repub. in quo multa millia annorum vertentium continentur. Sed de eo numero nondum satis constat: recentiores terminant* LXIX M. *annorum solarium: quæ dere si pluscula cognoscere libet, vide Macrobium in somnium Scipionis. Dicuntur & solares annimagni respectu lunarium, ut apud Poëtam. Interea magnum sol circumvertitur annum. Ex quo versu & ratio vertentis anni constat.*

Embolismus.] *Id est, adjectitius: vide Macrobium, sed ille menses ἐμβολισμοὺς non annum vocat.*

Annus magnus est.] *Vocant & hunc annum Platonicum, mira enim fuerunt ejus de hoc anno placita.*

DE DISPARIBUS ANTIQORUM ANNIS.
CAPUT XXXV.

HÆc de annis sint dicta naturalibus, cæterum antiquos diversarum gentium populos diverse in observatione annali à vero deviasse etiam B. Augustinus edocet: qui cùm in duodecimo de civitate Dei libro contra eos ageret, qui etiam sanctam scripturam putabant aliter primis sæculi temporibus annos computasse, id est, tantæ brevitatis, ut unus annus noster decem illos habuisse credatur, dicentes. Cum audierit quisque, vel legerit nongentos annos quemque

vixisse,

vixisse, debet intelligere nonaginta: decem quippe illi anni unus est noster, & decem nostri, centum illi fuerunt. Dicit inter alia. Vt autem aliter annum tunc fuisse computatum non sit incredibile, adjiciunt quod apud plerosq; scriptores historiæ reperitur, Ægyptios habuisse annum IV. mensium, Acarnanas VI. mensium, Lavinios XIII. mensium. Plinius secundus cùm commemorasset relatum fuisse in literas, quendam vixisse CLII. alium decem amplius, alios ducentorum annorum habuisse vitam, alios trecentorum annorum, alios quadringentorum, quosdam ad quingentos, alios ad sexcentos, nonnullos ad octingentos etiam pervenisse, hæc omnia inscitia temporum accidisse arbitratus est. Alii quippè, inquit æstate determinabant annum, & alterum hyeme: alii quadripartitis temporibus, sicut Arcades inquit, quorum anni trimestres fuerunt. Adjecit etiam aliquando Ægyptios, quorum parvos annos quaternorum mensium fuisse supradiximus, lunæ fine limitasse annum. Itaq; apud eos, inquit, in singula millia annorum vixisse produntur.

GLOSSÆ IN CAPUT XXXV. BEDÆ PRESBYTERI,
De Temporum ratione: Authore Brideferto Rameſienſi.

Qui etiam sanctam scripturam putabant aliter primis seculi temporibus annos computasse, id est, tantæ brevitatis, ut unus annus noster decem illos habuisse credatur. Ideo hoc putabant quia non credebant homines vivere in primis seculi temporibus noningentos annos: nec etiam amplius quàm modò vivunt. Idcircò æstimabant sanctam scripturam computasse spacium annorum aliter quam nunc tēporu, quod nullo modo credendum est. Itaq; apud eos, inquit, & singula millia annorum vixisse produntur. Post hæc igitur verba parvo facto intervallo, B. Augustinus ita subinfert: Quid dicam de Cainan qui cum apud nos centum septuaginta reperiatur apud Hebræos septuaginta legitur fuisse annorum, quando genuit Malaleel? Quis genuerat homo septennis, si tunc anni septuaginta nuncupabantur, quis septem fuerunt? Sed cùm hoc dixero continuò refertur illud Iudæorum esse mendacium Item post pauca: Nunc jam videamus quonam modo evidenter posit ostendi, non tam breves, ut illi decem unus esset nostri: sed tantæ prolixitatis annos quantæ nunc habemus, quos utiq. circuitus conficit solis, illorum hominum vita prolixissima computatos, Sexcentesimo nempe anno vitæ Noe, scriptum est, factum esse diluvium. Cùm ergo ibi legitur: Et aqua diluvii facta est super terram sexcentesimo anno in vita Noe secundi mensis, decimo septimo die mensis: si annus ille minimus quales decem faciunt unum nostrum triginta sex habebat dies tantillus quippè annus si antiquo more hoc nomen accepit, aut non habet menses, aut mensis ejus est triduum, ut habeat duodecim menses. Quomodo igitur hic dictum est sexcentesimo anno secundi mensis decimo septimo die mensis, nisi quia tales quales nunc sunt, etiam tunc erant menses? Nam quo pacto aliter decimo septimo die mensis secundi diceretur cœptum esse diluvium? Deinde postea in fine diluvij ita legitur: Et sedit arca in mense septimo septima & vicesima die mensis super montes Ararat; aqua autem minuebatur usq; ad decimum mensem, decimo autem mense prima die mensis, apparuerunt cacumina montium. Si igitur tales menses erant, tales profectò & anni erant quales nunc habemus. Menses quippè illi triduani viginti & septem dies habere non poterant. Aut si pars trigesima tridui tunc appellabatur dies, ut omnia proportione mutantur, ergo nec toto quatriduo nostro factum est illud tam grande diluvium, quod memoratur factum quadraginta diebus & noctibus. Quis hanc absurditatem & vanitatem ferat: Proinde removeatur hic error, qui conjectura falsa ita vult astruere scripturarum nostrarum fidem ut alibi destruat? Prorsus tantus etiam tunc dies fuit, quantus & nunc est, quem viginti & quatuor horæ diurno curriculo nocturnoq; determinant. Tantus mensis quantus & nunc est, quem luna cœpta & finita concludit. Tantus annus quantus & nunc est quem duodecim menses lunares additu propter cursum solarem quinq; diebus & quadrante consumant: quanti anni sexcentesimi vitæ Noe, secundus erat mensis ejusq; mensis decimus septimus dies, quando cœpit esse diluvium, in quo dies quadraginta continuatæ ingentes pluviæ memorantur. Qui dies non binas aut paulò amplius, scilicet quatuor minuta horas habent, sed vicenas & quaternas die noctuq; transactas: ac per hoc tam magnos annos vixerunt illi antiq; usq; amplius quam DCCCC. quantos postea vixit Abraham CLXX & V. & post eum filius ejus Isaac CLXXX. & filius ejus Iacob propè CL & quantos interposita aliquanta ætate Moyses CXX & quantos etiam nunc vivunt homines LXX. vel LXXX. vel non multò amplius de quibus dictum est, & amplius ejus labor & dolor.

SCHOLA IN CAP. XXXV. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione: auctore Joanne Noviomago.

Plinius secundus cum commemorasset, &c.) *Locus est apud Plinium de spacio vitæ longissimis, libro septimo capite quadragesimo octavo.*

Arcades inquit, quorum anni trimestres faciunt.) *Arcades primi mortalium putantur, primumq; observasse tempora ex lunæ cursu, unde fabula vulgatum est eos fuisse luna antiquiores. Est & lunæ species crescentis (quæ μηνοειδὴς dicitur) etiamnum insigne & Arcadiæ & Graciæ, quod sibi usurpat natio Turcarum.*

DE RATIONE BYSSEXTI Cap. XXXVI.

DE ratione bissexti non nova nunc cudere, sed quæ in epistola roganti amico quondam dixi, etiam iis inserere opusculis placuit, ubi post præfationem congruam ita subjecit. Sicut, inquam, saltum lunæ quem dicunt, locus & hora citior incensionis ejus per X. & IX. annos efficit: ita econtrariò bissextum non alia causa, quàm tarditas solaris cursus generat. Sunt enim nonnulli qui facilitate computandi absq; labore comprehendant, quanta bissexti crescentis particula per singulos annos vel menses, vel etiam septimanas & dies incessantes adimpleatur. Nec tamen dicere noverint, qualiter eadem particula crescat, vel quæ sit causa, quæve ratio crementi ipsius, quidve nasceretur erroris infesti, si non ipse dies bissexti suo juxta morem necessarium intercalaretur in ordine. Bissextus igitur ex quadrantis ratione per quadriennium conficitur. Quadrantem namq; solent appellare quartam partem cujuslibet rei, verbi gratia, pecuniæ, temporis, loci; & ideò quarta pars diei, qui XXIV. horis cum sua nocte completur, id est, horæ VI. quadrans consuetè vocatur. Quadrantis autem hujusce per quadriennium in diem integrum colligendi, & in loco suo intercalandi hæc est ratio, quia sol annuum cœli ambitum, id est, XII. signa circuli Zodiaci notissima, non in CCCLXV. diebus, sed superadditis VI. horis adimplere cognoscitur: unde fit, ut si verbi gratia, nunc æquinoctialem cœli locum mane oriens intraverit, in hunc anno sequente meridie, tertio vespere, quarto media nocte, quinto rursus in exortu diei, utpote completo diei totius circuitu recurrat, sicq; necessariò diem superfluum admoneat ubilibet interponendum, anniq; quarti plenitudini esse copulandum. Quem Ægyptii anno suo solenniter expleto, id est, IV. Calendarum Septemb. Romani autem VI. Calendarum Martiarum die, unde & bissextum vocant, intercalare consuêrunt. Quod si quis calculatorum facere negligens CCC. solum ac LXV. dieb. omnes se annos agere debere putaverit, magnum sibi mox inveniet annui circuitus occurrisse dispendium, ita ut post aliquot annorum vertentium curricula, æstivis mensibus vernum tempus, vernis brumale, brumalibus autumnale, autumnalibus æstivum se offendisse perversus computator horrescat. Si cui sanè quæ de Signifero & cæli ambitu paucis diximus, fortè habentur incognita, huic vulgari, & fortassis cōpendiosiori ac manifestiori ratione satisfacere curavimus, ut qui cœli signis intendere puerili in schola non didicit, saltem horologii lineis in terra, quæ necessaria quærit apprehendat. Et hic ergò sciat, solem morulis suis & tarditate quotidiana quadrantis hujus

annui

annui disponente opere Creatoris esse ministrum, quem diligentior inquisitio declarat, non ad eandem horologii lineam per CCCLXV. dies posse plene reduci, sed si, verbi gratia, præsenti anno in æquinoctio vernali, quod juxta Ægyptios, qui culculatorum palmam tenent, XII. Calendarum Aprilium die solet venire, à medio orientis surrexerit, eadem die post annum aliquanto inferiùs oriri, & tertio, quarto, quintoq; anno eandem diminutionem in tantum naturali sui cursus augere temperantia, ut nisi dies bissextilis antea juxta morem intercaletur, jam XI. Calendarum April. die facturus æquinoctium à medio surgat orientis, eandem nihilominus tarditatis suæ constantiam in cæteris quoq; per totum annum servaturus exortibus simul & occasibus.

GLOSSÆ IN CAPUT XXXVI. BEDÆ PRESBYTERI, De Temporum ratione: Authore Brideferto Ramesiensi.

Quia sol annuum cœli ambitum, id est, duodecim signa circuli zodiaci notissima, non in CCCLXV diebus, sed superadditis sex horis, adimplere cognoscitur. Si vis scire unde oritur bissextus, scito quia sol stat in unoquoq; signo triginta diebus & decem semis horis. Quapropter multiplica duodecies triginta fiunt CCCLX. Iterum quia stat decem horis, multiplica duodecies decem, & fiunt CXX. horæ. Has igitur divide per viginti quatuor. Viginti quatuor horæ faciunt unum diem. XL. & VIII. duos XCVI. quatuor. CXX. quinque. Ecce CCCLXV. dies. Iterum quia stat decem semis horis, multiplica duodecies semis, & fiunt sex horæ. Equibus bissextus annuatim subcrescere solet. Primo igitur anno præparationis bissexti, prima hora noctis, quæ diem XV. Cal. April præcedit, intrat sol in arietem. Hæc igitur glossa jam superius plenius est scripta.

Bissextus ex quadrantis ratione per quadriennium conficitur, dum sol ad id signum ex quo egressus est, non in CCCLXV. diebus, sed quarta diei parte superadjecta revertitur. Verbi gratia, si nunc æquinoctialem cæli locum sol oriens intraverit, in hunc anno sequente meridie tertio vespere, quartæ medio noctis, quinto rursum in exortu recurrens: necessariò diem præmonet augendum, ne si forte non addatur per CCCLXV. annos æquinoctium vernale, solstitiali die proveniat. Quem Ægyptii anno suo expleto, id est, quarto Calend. Septemb. Romani sexto Calend. Mart unde & nomen accepit, interponunt. Breviori autem & vulgari ratione, bissextum retardatio generat solis, non ad eandem lineam per CCCLXV. dies plenè redeuntis, quem si verbi gratia in æquinoctio vernali, quod juxta Ægyptios XII Calendarum Aprilium die provenit, surgentem à medio orientis diligenter annotaveris: hunc anno sequente die videlicet eodem aliquanto inferius orti & tertio, quarto, quintoque anno eandem diminutionem in tantum augeri reperies, ut nisi diem ante superadjicias, undecimo Calend. April. æquinoctium facturus sol à medio surgat orientis, eandem scilicet tarditatem in cæteris quoq; servaturus exortibus.

SCHOLIA IN CAP. XXXVI. BEDÆ PRESBYTERI, De Temporum Ratione: Authore Joanne Noviomago.

Sunt enim nonnulli qui facilitate computandi.] *Non est difficilis computandi hic modus, fit enim sectione partium dodecamorii. præterea distributione minutorum in singulos dies, quibus annus solaris constat, quot minutis videlicet sol quotidie minus promoveat in signifero quam integram partem tricesimam dodecamorii portionem, de qua & suprà commeminimus. Sed hoc loco indicem subjicere libuit motuum solis ac lunæ, quantum scilicet singulis temporum momentis in signifero spacii conficiant.*

	Sig.	P.	MP.	MS.	Ter.	Quar.	Quin.	Sext.	Sept.
Sol qualibet hora	0.	0.	2.	27.	50.	49.	3.	10.	4.
Sol quolibet die	0.	0.	59.	8.	19.	37.	19.	15.	56.
Sol quolibet anno	11.	29.	45.	39.	22.	1.	59.	45.	40.
Sol anno & horis 6.	12.	0.	0.	26.	26.	56.	19.	34.	4.
Luna qualibet hora	0.	0.	32.	56.	27.	33.	7.	57.	41.
Luna quolibet die	0.	13.	10.	35.	1.	15.	11.	4.	35.
Luna diebus 27. & 8. horis	12.	0.	9.	17.	14.	15.	2.	45.	13.

In hac figura primus ordo ostendit quot signa fidus per id tempus in cœlo transeat: secundus partes tricesimas dodecamorii: tertius quot minuta prima dicuntur autē minuta prima sexagesimæ partes uniuscujusq; partis tricesimæ seu gradus: quartus minuta secunda: quintus minuta tertia. Progrediuntur enim Mathematici in infinitum hac sectione quæ fit per minuti antegressi sexagenariam divisionem.

Constat ex hoc indice, per computationem additionis aliquanto plus intercalari, quàm verus solis motus exigat: ob id contingit solstitium & brumam & æquinoctia citius venire (quod ad computationem mensium attinet) ætate nostra, quàm Ciceronis, aut Plinii: de qua re superius plura sunt dicta.

Quem Ægyptii anno suo solenniter expleto.) *Tametsi Ægyptii aliter intercalent quam Romani, eadem tamen utrobiq; ratio. Uterq; enim diem intercalarem ultimo mensi apponunt, quia adjectione crescere debent extremæ magnitudinum partes. Romanis autem fuit primus Martius, antequam intercalabant. Sic Ægyptii circa autumnum exeunte anno.*

Saltem horologii lineis in terris.) *Horologium intelligendum est quale superius descripsit, vas scilicet horoscopum, quam scaphen Vitruvius vocat: in alio namq; nescio, quo pacto id deprehendi possit.*

DE MENSURA CREMENTI ET BISSEXTILIS. Caput XXXVII.

SEd & de mensura crementi bissextilis, ne te nostra lateat sententia, dicimus quadrantem ejus diei, id est, sex horas per annum adcrescere, horam autem per duos menses, dimidium verò horæ per unum mensem, solis dico naturalem. Porrò quartam partem horæ, id est, punctum per medium mensis, quia solem novimus Zodiacum circulum, id est, duodecim signa horoscopi per CCCLXV. dies, & VI. horas ambire. Singula autem signa ejusdem Zodiaci per XXX. dies, & X. horas, ac semissem naturali cursu peragere: dimidium verò signi cujusque per XV. dies V. horas, & quadrantem unius horæ percurrere. Nec omninò putamus eorum suscipiendam esse sententiam, qui quasi nocti nihil tribuentes, tres tantum horas per annum bissexto adcrescere confirmant. Quod si ita esset, non ante annorum VIII. circuitum dies, qui creverat totus compleretur: diem namq; totum, i, cum sua nocte XXIV. habere horas, etiam vulgus ignobile novit. Qui dum totus per quadriennium non negetur impleri, qua ratione quarta pars ejus per singulos IV. annorum negatur impleri? Verum si quis nostram in hoc spernendam putat assertionem, legat beati Aurelii Augustini quartum de

sancta

sancta Trinitate libellum, ubi de senarii numeri, in quo mundus factus est, perfectione differens, etiam hujus quadrantis mentionem facere, imò & eum certi mysterii gratia per omnipotentem conditoris sapientiam provisum factumque docere non omisit. Vnum enim, inquit, & duo & tria, sex fiunt: qui numerus propterea perfectus dicitur, quia partibus suis completur. Habet enim eas tres, sextam, tertiam & dimidiam, nec ulla pars alia, quæ dici possit quota sit invenitur in eo, Sexta ergo ejus unum est, tertia duo, dimidia tria. Vna autem, & duo & tria consummant eundem senarium, cujus perfectionem nobis scriptura sancta commendat in eo maximè, quod Deus VI. diebus fecit opera sua, & sexto die factus est homo ad imaginem Dei, & sexta ætate generis humani, filius Dei venit, & factus est filius hominis, ut nos reformaret ad imaginem Dei. Annus etiam unus, si XII. menses integri considerentur, quos triceni dies complent, talem quippè mensem veteres observaverunt, quem circuitus lunaris ostendit, senario numero pollet. Quod enim valent sex in primo ordine numerorum, qui constat ex unis ut perveniatur ad X. hoc valent LX. in secundo ordine, qui constat ex denis, ut perveniatur ad centum. Sexagenarius ergo numerus dierum, sexta pars anni est. Et paulò pòst: Proinde, inquit, per senarium primi versus multiplicatur, tanquam senarius secundi versus, & fiunt sexies sexageni trecenti & sexaginta dies, qui sunt integri XII. menses. Sed quoniam sicut mensem circuitus lunæ ostendit hominibus, sic annus circuitu solis animadversus est, restant autem V. dies, & quadrans diei, ut sol impleat cursum suum, annumq; concludat: quatuor enim quadrantes faciunt unum diem, quem necesse est intercalcare ex cursu quadriennio, quod bissextum vocant, ne temporum ordo turbetur. Etiam ipsos V. dies & quadrantem si consideremus, senarius numerus in eis plurimum valet: primò, quia sicut fieri solet, ut à parte totum computetur, non sunt jam dies quinque, sed potius sex, ut quadrans ille accipiatur pro die. Inde quia in ipsis quinque diebus sexta pars mensis est, ipse autem quadrans VI. horas habet: totus enim dies, id est, cum sua nocte XXIV. horæ sunt, quarum pars quarta, qui est quadrans diei, VI. horæ inveniuntur. Ita in anni cursu senarius numerus plurimum valet. Hæc de tanti auctoris excerpere dictis libuit, ut de natura bissexti meæ pusillitatis sensum relegens, non solum hunc per senas horas annuatim crescere, sed & multiplicem ejusdem senarii numeri perfectionem, qua & annus ipse constat, ex ore doctissimi Tractatoris intelligas.

GLOSSÆ IN CAP. XXXVII. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: auctore Brideferto Rameſienſi.

Senario numero pollet, &c.) *Sex enim particuli sunt. Primus ordo numerorum est, ab uno usque ad decem: secundus, à decem usque ad centum: tertius, à centum usque ad mille: quartus à mille usque ad decem millia: quintus, à decem millibus usque ad centum millia: sextus, à centum millibus usque ad nongenta millia. Hoc valent sexaginta in secundo ordine. Sicuti senarius numerus continetur in sex, in primo ordine numerorum, sic & senarius numerus continetur in sexaginta, in secundo ordine, Sexies enim unus, sex, sexies decem, sexaginta.*

QUARE SEXTO KALENDAS MARTIAS INTERCALETUR. CAPUT XXXVIII.

OB hoc autem bissexti diem in mense Februario placuit intercalare Romanis, quia hic brevior cæteris, & extremus anni mensis erat. Verum ideo nondum expleto eo, quemadmodum Ægyptii & Græci decurso totius anni sui curriculo facere volebant, ne omninò discissa lege sua veteri, initium Martii mensis à Februarii fine sejungerent. Ideò non ante sextum Kalendarum Martiarū diem, quia Deum Terminum colentes, Terminalia sacra, quæ vicesimo tertio mensis ejusdem die semel instituerant, in alium diem mutare prorsus non audebant: sed iis ritè celebratis, sic tandem necessarios aliquamdiu per plures, crescente autem per ætates sæculi peritia, unum quadrantis interponebant diem. Heu miseri desipientes, qui nescientes eum, cujus regni non erit finis, qui dixit: Ego sum principium, quod & loquor vobis. Terminum divino cultu honorandum, & ei sacra ac sacrificia credebant agenda. Sed multo miserius dementes, qui habentes promissionem regni cœlestis, his potius, quæ termino sunt obnoxia adhærere perituri, quam ad æterna volunt properare, sine fine victuri.

QUOD ET LUNA QUADRANTEM HABEAT. CAPUT XXXIX.

INter hæc autem meminisse debet calculator, ut lunam mensis Februarii cæteris annis XXIX. dierum, anno autem bissextili computet XXX. sive illam ante intercalatum quadrantem, seu postmodum terminari contingat. Cujus adjectione diei efficitur, lunarem tunc annum, si communis sit, CCCLV. si emboliſinus, CCCLXXXV. diebus compleri. Palam namque apparet quadrantem, de quo sermo, non ad solis tantummodò, sed ad lunæ cursum æquè pertinere: quia si lunæ quoque quadrantem accommodare negaveris, sed bissextili anno ejusdem quantitatis mensem lunarem Februario, sicut & antea solebas, aptaveris, fit profecto ut & quartadecima luna Paschalis ejusdem anni, pridie quam debuerat adveniat. Ideoq; Paschalis ratio vacillet, & totius mox anni cursus titubet, statusque ille semper inviolabilis circuli decennovenalis magis magisq; turbatus evertatur. Quare oportet, ut sicut dictante quadrantis ratione, quarto anno, quem bissextilem dicimus in una eademq; sexta Kalendarum Martiarum linea, verbi gratia, tertiam quartamque solemus ponere feriam, ita etiam tunc ibidem lunam, verbi gratia, tertiam simul ac quartam computare meminerimus. Hac semper industria pervigiles, ut cum lunam mensis Februarii, tunc uno die plus quam solebat habere fecerimus, in diebus tamen Kalendarum Martiarum, excepto solum undecimo circuli decennovenalis anno, ipsam quam & ante consueverat luna servet ætatem. Nam & ideò maximè lunæ quadrantem dandum monemus, ne major solito in Kalendas Martias existendo, ratum Paschalis observantiæ cursum recto à tramite deflectat. Quibus autem quantisve temporum particulis idem lunæ quadrans adcrescat, majore quæsitu indiget: namq; cum ipso quadrante etiam crebra emboliſinorum interruptio, & saltus quoque ratio, ne tota discursus lunaris mensura ad purum dignosci queat, obsistit.

GLOSSÆ IN CAP. XXXIX. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brideferto Rameſienſi.

Quare oportet, ut sicut dictante quadrantis ratione quarto anno, quem bissextilem dicimus, in una eademq; sexta Kalendarum Martiarum linea, Verbi gratia, tertiam quartamq; solemus ponere feriam, ita etiam tunc ibidem lunam: verbi gratia, tertiam simul ac quartam computare meminerimus: hac semper industria pervigiles, ut cum lunam mensis Februarii, tunc uno die plus quam solebat, habere fecerimus: in diebus tamen Kalendarum Martiarum, excepto solum undecimo circuli decennovenalis anno, ipsam quam & antea consueverat luna servet ætatem. Quisquis istud argumentum legerit, & fortasse illam falsidicam glossam invenerit, quæ unam ætatem lunæ bis in luna luna, scilicet in sexto Kalend. Mart. hodie & similiter in sexto Kalend. Mart. crastina die: id est, primam hodie, & primam crastina

die (turbato ordine computari docet) caveat ut nequaquam illam credat, sed recto atq; ordinato tramite eam pronuntiet, videlicet hodie primam, cras secundam: vel si hodie secundam, crastino tertiam: aut si hodie tertiam, mane autem quartam. Sic & de cæteris ætatibus suis à prima usq; ad trigesimum intelligendus est, quia aliter Februarium bissextili anno tricesimam lunam habere non potest, & aliter decima quarta luna in termino Paschali non erit: sed potius quod nefas est dicere, quinta decima.

DE SALTU LUNÆ. Caput XL.

DE quo tamen saltu verisimile apparet, quod eum citior quàm vulgo putatur, lunaris incensionis locus & hora procreet. Nam quomodo fieri posset, ut per annos denos & novenos unum necesse esset solito dierum lunæ numero auferri, si non hoc velocitas aliqua lunaris gyri paulatim toto circuli decennovenalis tempore procuraret? Quomodo econtra tardi ac cursus solaris agi probatum est, ut unus per quadriennium ejus cursui dies augeatur. Hujus autem velocitatis, &, ut ita dicam, anticipationis, tametsi ordo non facile pateat, mensura nequaquam late. Constat enim quia diminutio illa, atque oblatio diei unius, quæ quoquo modo agitur, per denos & novenos annos tota conficitur, hora per annos singulos, & uno puncto, & nonadecima parte unius puncti augetur. Dies namque XXIV. habet horas, è quibus cum XIX. totidem annis circuli decennovenalis distribueris, remanent V. has per IV. multiplica, quia videlicet hora quatuor punctis constat, fiunt XX. da singulos annis singulis, & remanet unus: hunc divide per XIX. & videbis quod ad saltum lunæ complendum, ut diximus, annuatim, hora & punctus, & nonadecima pars puncti unius adcrescit. Noe ergo unis eisdemq; vel articulis temporum, vel cœli climatibus lunæ celebratur accensio, sed semper aliquanto citius quam præcedenti mense provenerat, ut sit unde unus anno nonodecimo transilia ur dies. Diversis autem locis circuli decennovenalis, diversi quique calculatores hunc eundem lunæ saltum interponendum, id est, mensem lunarem, qui cæteris annis tricenos dies habere consueverat, unde triginta dierum esse faciendum putavêre: & ratio quidem naturalis in promptu est, cuncta hujusmodi crementa, vel decrementa solis & lunæ in partibus æquinoctiorum, ubi primo creata sunt, initium finemq; sortiri: solis quidem in verni, lunæ verò in autumnalis loco æquinoctii. Denique Anatholius, qui veriſſime in æquinoctio verno initium mensium, & caput circuli totius, terminumq; decernit, non ipse hanc in capite vel fine sui circuli decennovenalis, sed decimo quarto ejus anno, qui est ultimus ogdoadis, mutationē lunæ posuit, faciens illam ascendere in æquinoctio de octava in vicesimam. At contra Victorius tertio ad finem ogdoadis anno, hanc interserendam censuit lunam Kalendarum Januariarum, de quarta in sextam decimam convertens. Porrò Ægyptii, in quorum sententiam Catholica nunc consentit Ecclesia, eandem mutationem primo anno circuli decennovenalis adfigunt, facientes epactas lunæ annuas, quarum locus est in XI. Kalendas Aprilis, de octava decima in nullam facere saltum. Ideoque annum eundem, si non bissextus adsit, diebus trecentis quinquaginta tribus consummantes. Quod etiam Dionysius in epistola tangere videtur, cum ait: A decima quinta luna Paschalis festi, anni, verbi gratia, præcedentis, usque ad decimam quartam sequentis, si communis annus est CCCLIV. dies habebit: si emboliſmus, CCCLXXXIV. Quod si unus dies plus minusve contigerit, evidens error est: excepto videlicet anno primo sæpè dicti decennovenalis cycli, quem à decima quarta luna Paschæ ultimi, id est, nonidecimi anni usque ad quartam decimam lunam ejusdem primi numerare curamus. Propter quod idem ultimus Epactas, id est, adjectiones lunares XVIII. tunc retinens, primo anno non XI. ut in cæteris annis fieri solet, sed XII. dies accommodat. Et quia XXX. dierum fine volvuntur, nulla epacta in principio ipsius cycli ponuntur. Secundus autem annus epactas XI suscipit. Et ideò sicut diximus, à quintadecima luna Paschæ primi cycli, usque ad finem ejus in communibus & emboliſmis annis præfixos dies nos invenire non dubium est. Hujusmodi ergo cogit diversitas, sex solum primos circuli decennovenalis annos æquali nobiscum ætate lunam putare Victorium. Nam deinceps inserta mutatione saltus, una semper die majorem nobis eam usque dum etiam nos finito eam circulo toto inserimus habere non cessat: qui profecto saltus non alibi aptius quam XII. Kalendarum Aprilium die videtur anno reddendus, propter originem videlicet quam præfati sumus conditionis siderum, ut luna mensis Martii, quæ eo sit die vicesima nona, de hinc vertatur in nonam. Sed sunt qui hoc nobis in luna Novembris mensis agendum magis autument: quatenus hujusmodi impedimentis cum præcedentis anni fine absolutis, novum de cætero annum libero possint computo ingredi, juxta exemplum videlicet Ægyptiorum, qui hoc in penultimo anni sui mense, qui est noster Julius facere perhibentur. Sed sive hic, sive illic, sive alibi feceris, necesse est ibidem ni fallor tres pariter menses vndetricenorum computare dierum.

GLOSSÆ IN CAP. XL. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brideferto Rameſienſi.

Saltum lunæ, locus & hora citior incensionis ejus per novendecim annos efficit. Quamvis enim quidam singulas lunas viginti novem semis diebus computantes, incensiones earum medio diei & medio noctis semper alternent: non in hoc tamen veritatem naturæ, sed calculandi facilitatem inquirunt. Nam si naturam quæras, luna primi mensis quæ nunc meridie, & secundi quæ in medio noctis accenditur, anno futuro, hora & decem momentis, & dimidio momenti, & nonadecima parte dimidii momenti, ante medium diei vel noctis illustratur. Hæc tamen distinctio, non ad certum emboliſmi vel communis anni terminum, sed ad æquam divisionem novendecim tendit annorum. Sicque enim per novendecim annos paulatim lunaris accensio sese præoccupando unius diei spatium amittens, ultimum decennovenalis cycli annum CCCLXXXIII. diebus facit computari. Quod si facere negligas, per XV. decennovenales cyclos XV. tibi luna, ubi prima putatur occurret.

Saltum lunæ, sicut unus dies propter retardationem solis interponitur: ita unus dies propter velocitatem lunæ prætermittitur, quem saltum lunæ calculatores vocant. Incensionis ejus, scilicet lunæ. Singulas lunas, id est, unamquamq; lunam XXIX. semis, id est, duodecim horis Computantes, scilicet illi. Incensiones earum, scilicet lunarum Computatores dicunt, vel media die, vel media nocte, semper accendi lunam non observantes in hoc veritatem naturæ. Nam licet aliquando hoc fiat, non tamen semper media nocte, vel media die accenditur. Si naturam, scilicet incensionis lunæ quæras, luna in circuitu lunari primi mensis post saltum, id est, Augusti, quæ nunc meridie accenditur. Secundi mensis post saltum, id est, Septemb. luna, quæ nunc medio noctis accenditur. Anno futuro id est, secundo vel sequente, hora una & decem momentis, quod est unus punctus, & decima nona parte unius puncti ante medium diei vel noctis illustratur, scilicet sic omni anno citius ac citius. Distinctio, id est, divisio communis anni terminum, scilicet pertinet, novendecim tendit annorum, scilicet solarium, non communium vel emboliſmorum.

ITEM UNDE SUPRA.

Primo sciendum est quod in toto decennovenali circulo unus dies saltus lunæ accrescat, deinde quærendum est, quomodo paulatim per singulas lunationes augescendo ad integrum diem perveniat. Nam in decem & novem annis CCXXXV. lunationes sunt cum emboliſmis. Et ideò necesse est, ut præfatum diem in tot dividas partes, quot in decennovenali cyclo sunt lunationes. Hoc autem nullo compen-

diosius

potes modo, quàm si horas diei viginti quatuor dividas per minuta. Vna hora decem minuta recipit. Multiplica ergo decem minuta vicies & quater, & habebis CCXL. minuta. Ex his CCXL. minutis, da supradictis CCXXXV. lunationibus totidem minuta, scilicet unicuiq; lunationi minutum, & erunt quinq; minuta residua. Quæ verò quinq; minuta faciunt medietatem unius horæ, id est, viginti momenta. Partire unumquodq; momentum per duodecim uncias, & invenies CCXL. uncias. Vncia namq; duodecim vicies multiplicata, præfatum complent numerum, & remanet adhuc de prædictis CCXL. unciis, quinque. Has quinq; iterum divide per atomos ducentos triginta quinque. Tot enim sunt lunationes circuli decennovenalis, sicut suprà annotavimus, & invenies quod in unaquaque lunatione jam dicti circuli, crescit saltus lunæ minutum, & unciam unius momenti, & atomum. Præoccupando, præveniendo & præcedendo. Amittens, perdens Vltimum decennovenalis cycli annum CCCLXXXIII diebus facit computari, scilicet quartus, ratione saltus absumitur. Quod si facere negligas, id est, si saltum non feceris per quindecim decennovenales cyclos, id est, CCLXXXV. annos, cum debeas lunam computare primam, occurret XV.

ITEM UNDE SUPRA.

Si quis calculator subtilius de saltu lunæ investigare voluerit, scire debet quod in viginti & septem diebus, & octo horis luna zodiacum circulum perlustrat: sed ut ad incensionem ejus usq; perveniat, necesse est duos dies & quatuor horas addi, hoc est ut dies viginti & novem, & duodecim horas habeat. Sed antequam perficiat duodecimam horam, perdit ex ea quatuor momenta, unciam unam, & quingentesimam sexagesimam quartam partem momenti. Siquidem momentum quingentis & sexaginta quatuor atomis constat. Idcirco si hoc nosse desideras, collige per unumquemque mensem lunarem, id est, de incensione ad incensionem, momenta quatuor & duodecimam partem momenti, & atomum unum: quæ anticipant incensionem lunæ, & invenies in decem & novem annis viginti quatuor horas, id est, diem integrum, in quo saltus lunæ perficitur. Collige supradictos menses per decem & novem annos, ex quibus duodecim sunt communes, quorum unusquisque habet menses duodecim, & dies CCCLIV. & septem sunt embolismi, qui habent menses tredecim, dies verò CCCLXXXIV. Quapropter multiplica momenta quatuor integra duodecies, id est, per duodecim menses in anno communi, fiunt momenta quadraginta & octo. Item quadraginta & octo duodecies secundum numerum communium annorum multiplicata, fiunt DLXXVI. Similiter per tredecim lunares embolismi anni menses, id est, tredecies multiplicata quatuor momenta, & fiunt quinquaginta duo septies, hoc est per septem embolismares annos multiplicata. & CCCLXIV. momenta. Quæ cum DLXXVI. supradictis junctæ simul, fiunt DCCXL. Quæ divisa per quadragenarium, quia hora quadraginta momentis constat, viginti tres reddunt quadragenarios, id est horas viginti tres, & insuper unũ vicenarium, qui est medietas viginti quatuor, hoc momenta viginti. Sicq; ex solis integris momentis, per decem & novem annos, horæ XXIII, & semis vicesimæ quartæ conficiuntur. Restat ut medietas horæ vicesimæ quartæ, quæ remansit, ex partibus momentorum atq; atomorum suppleatur. Sciendum ergo est, quod in decem & novem annis inter communes & embolismos, menses CCXXXV. continentur lunares. Quot menses, tot duodecimas partes momenti, tot deniq; atomos sumere necesse est. Quæ partes per duodenarium divisæ, decies novies duodenos, id est, CCXXVIII. reddunt, quæ sunt momenta decem & novem: quia in anni circulo, qui CCCLIIII. constat diebus, per has partes integrum momentum efficitur: & restant adhuc partes septem de CCXXXV. mensibus, quæ propter illos septem embolismos accidunt annos. Habes itaque momenta decem & novem integra ad vigesimam quartam horam, ex partibus momentorum collecta per decem & novem annos. Hæc junge ad superiora viginti, & habebis triginta novem momenta, & adhuc deest unum momentum. Sume igitur illas septem duodecimas partes, quas superesse prædiximus, & de sex partibus fac dimidium momentum, & remanent septem. Sume ergo atomos decem & novem annorum per singulos menses, id est, CCXXXV. & divide per quadraginta septem, quæ est duodecima pars momenti, & invenies quinquies quadraginta septem. Hos junge ad septimam partem supradictam, quæ remanserat fac dimidium momentum. Cum alterum dimidium suprà inventum adde, & habebis integrum momentum, quod habet atomos DLXIV. Quod momentum ad supradicta triginta novem momenta connectens, habebis quadraginta momenta, quæ faciunt horam integram diei. Hanc horam ad supradictas viginti & tres horas adjunge, & habebis integrum diem viginti quatuor horarum.

ITEM UNDE SUPRA.

Si vis scire quomodo dies lunæ, quæ dicitur saltus, præparatur & crescit per decem & novem annos, & quantũ de hoc augmento crescit in unaquaq; lunatione: hoc est, in unoquoq; lunari mense, per CCXXXV. (tot enim menses lunares sunt in cyclo decennovenali) multiplica ducenta triginta quinque quater, sive quatuor ducenties trigesies quinquies, quia quatuor momenta in unoquoque mense crescunt, propterea omnes menses ducentos triginta quinque multiplicantur quater, qui faciunt nongenta quadraginta momenta. Hic autem totus numerus per quadraginta si partitus fuerit, reddit viginti tres quadragenos, & viginti momenta: hoc est viginti tres horas & dimidiam. Illa autem altera dimidia hora, quæ deesse videtur, si scire volueris quomodo colligitur, & quomodo crescit sine dubio ita intelligitur. Non solum enim quatuor momenta in unoquoque mense de hoc augmento lunari crescunt. verumetiam duodecima pars momenti insuper & atomus, id est, quinquagesima sexagesima quarta pars momenti crescit in omni mense lunari, & sic in duodecim mensibus unum momentum colligitur. Interim illos atomos dimitte, de quibus postea dicemus: & ita per decem & novem annos quasi fuissent omnes communes septem embolismi interim deserentes, crescunt decem & novem momenta. Vnum autem momentum, quod deesse cernitur, colligitur ex septem mensibus embolismus, & atomo uniuscujusq; mensis. Ex sex enim mensibus embolismis, dimidium momentum colligitur, in quo sunt atomi ducenti octuaginta duo, & aliud dimidium momentum colligitur ex uno mense embolismi, hoc est duodecima pars momenti, in qua parte sunt atomi quadraginta septem. Collige ergo atomum uniuscujusque mensis, qui sunt ducenta triginta quinque: mitte simul cum quadraginta septem, fiunt ducenta octuaginta duo: hoc est aliud dimidium momentum. Mitte simul CC. & CC. fiunt CCCC. Item octuaginta & octuaginta, centum sexaginta. Duo & duo, quatuor: & ita simul DLXIV. atomi, hoc est unum momentum. Quod super decem & novem additum, viginti momenta efficit, hoc est altera dimidia hora. Mitte super viginti tres horas & dimidiam, fiunt viginti quatuor. Hoc est, unus dies naturalis, qui dicitur saltus lunæ.

RECAPITULATIO HUJUS ARGUMENTI.

Nam quomodo fieri posset, ut per annos denos & novenos unum necesse esset solito dierum lunari numero auferri, si non hoc velocitas aliqua lunaris gyri paulatim toto circulo decennovenalis tempore procuraret? Auferetur enim luna una dies per novem & decem annos, quia in fine decennovenalis cycli, III. Kalend. August. ubi debuisset trigesima esse, fit prima. Hoc igitur secundum Ægyptios, quorum sententiam in hac ratione nos sequimur. Similiter secundum quosdam septimo Kalend Decemb. ubi debuisset esse trigesima, fit prima: & ubi prima, fit secunda: & ubi secunda, fit tertia: & reliqua usque ad finem anni.

Denique Anatholius qui verissimo in æquinoctio verno initium mensium, & caput circuli totius terminumque decernit.) Anatholius autem non eo ordine facit cyclum suum quo nos: nam ubi apud nos est octavus annus, scilicet ogdoas, apud illum est decimusquartus annus cycli sui. Ergo luna quæ fuit anno præterito, id est, anno decimo tertio, octava, non adjecit XI. sed XII. ut sit saltus: & sit sequenti anno, id est, decimo quarto, in æquinoctio vicesima: apud illum enim octavo Kalend. April. æquinoctium est. Est ergo inter nos & illum una luna semper, quantam ille à meridie ad meridiem computat lunam. Itaque septimo anno cycli nostri est luna undecimo

Kalend. April. sexta: decimo Kalend septima: nono Kalend. octava: octavo Kal. nona, quam ille octavam facit: adjiciensq; illi duodecim sequenti anno, hoc est ogdoadis, est vigesima Et ideo dixit De octava in vicesimam, dum apud nos est de nona in vicesimam, qui nõ adhuc fecimus saltum Al contra Victorius tertio ante finem ogdoadis anno, hanc interserendam censuit lunam Kal. Ianuar. de quarta in decimam sextam convertens. Contrà, scilicet sententiam Anatholii. Altero scilicet anno. Kal Ianuar. de quarta in decimam sextam convertens, scilicet dum nos de quarta in quintam convertimus lunam Kal. Ianuar. qui in fine decennovenalis facturi sumus saltum, & ideò minorem ætatẽ lunæ habemus Ille enim de quarta in decimam sextam convertit, ut quæ fuerat quarta, in quinto anno in Kal. Ian. sequenti, id est septimo anno in iisdem Kal. quæ debuerat computari decima quinta, propter saltum computabitur decima sexta. Et ideo dixit, De quarta in decimam sextam, dũ apud nos est de quarta in decimam quintam, qui non fecimus adhuc saltum. Porrò Ægyptii, in quorum sententia Catholica nunc consentit Ecclesia, eandem mutationem primo anno circuli decennovenalis assignt facientes epactas lunæ annuas, quarum locus est in undecimo Kal. April. de decima octava in nullam facere saltum. Ecclesia Græcum est, quod in Latinum vertitur convocatio. propter quod omnes ad se vocet. Catholica, universalis sive generalis interpretatur. Non enim sicut conventicula hæreticorũ in aliquibus regionum partibus coarctatur. sed per totum terrarũ orbem dilatata diffunditur: pro peregrinatione autem præsenti Ecclesia Syon dicitur, eo quod ab hujus peregrinationis longitudine posita, promissionem rerum cœlestium speculetur, & idcircò Syon, id est speculationem accipit. pro futura verò patriæ pace Hierusalem vocatur. quia Hierusalem pacis visio interpretatur. Item, De decima octava in nullam facere saltum. In nullam, i. trigesimam. In fine enim decennovenalis cycli fit luna in Kal. Mart. per argumentum XXVII. computat illam & invenies in ipso anno in undecimo Kal. April. lunam decimam octavam: adde ad XVIII. non undecim sicut in cæteris annis, sed duodecim propter saltum, & invenies in primo decennovenalis circuli anno in undecimo Kal. Apr. lunam tricesimam. Et hoc est quod dicit, De XVIII. in nullam, id est, in tricesimam. Annus lunaris est minor solari in undecim diebus, & ideo ut annus lunaris conveniat ad solarem, epactæ sequentis anni supra epactas antecedentis anni in duodecim diebus Et propterea ascendunt in ipso anno de decem & octo. in nullam, scilicet epactam, id est, in trigimta, duodecim additis Semper enim quando saltus est, adduntur duodecim ætates lunæ, in aliis vero annis undecim Qui saltus naturaliter in ultimo anno decennovenalis circuli ponitur, & ideo Anatholius & Victorius non in congruo loco ponunt saltum dum in aliis annis eum ponunt, ideoq; annum eundem. si nõ bissextus adsit, diebus CCCLIII. consummantes. Subaudis, si verò bissextus ipso anno fuerit, tunc recipit ipsam lunam causa bissexti, quam perdiderat causa saltus: quia in bissextili anno una ætas lunæ crescit, scilicet in mense Februario, & habet ipse annus dies CCCLV. Et in ipso anno ubi saltus fit, una ætas lunæ decrescit, & habet ipse annus trecentos octuaginta tres dies: quartus vero ratione saltus absumitur. Qui profectò saltus non alibi aptius quam duodecimo Kalendarum Aprilium die, videtur anno reddendus. scilicet juxta naturam: tamen non ponitur ibi saltus, propter terminalem Quem à decima quarta luna Paschæ ultimi id est, decem & novem anni, usq; ad decimam quartam ejusdem primi numerare curamus. Ideò Dionysius prædictum annum à decima quarta luna, & nõ à decima quinta inchoat, ne propter saltum lunæ unus eidem anno dies deesse videatur. Sed tamen talis compositio, id est, ut unus dies pro duobus computetur, nil prodest: quia nullo modo CCCLIV. sed revera CCCLIII. constat diebus. Non enim movere hoc quempiam debet, quod Dominus Beda saltum lunæ duodecimo Kal. April. die aptum esse dicit: quia ipse quoque statim subinfert, Sive hic, scilicet duodecimo Kal. April. sive illic, scilicet in luna Novembri, sive alibi, scilicet tertio Kal. August. sicut Ægyptii, feceris, &c juxta exemplum videlicet Ægyptiorum, qui hos in penultimo anni sui mense qui est noster Iulius, facere perhibentur. Ægyptii enim in suo penultimo mense, id est, in Iulio, dum à Septembri annum incipiunt, ponunt saltum sicut quidam in penultimo faciunt nostro, i. in Novembri. Et ideo in decimo nono anno, quando saltum faciunt, non ascendit luna Iulii trigesima: una luna videlicet causa saltus amissa, sed vigesima nona: & ob id luna Kal. August. tertia redditur, quæ juxta argumentum secunda computatur. Tertio Kal. August. apud Ægyptios saltus ponitur, id est prima luna loco tricesimæ: inde venit tertia luna in Kal. August ipso anno. Illi autem qui saltum ponunt in septimo Kal. Decemb. id est. primam lunam loco tricesimæ computant septimam lunam in Kal. Decemb. ipso anno. Et ab Augusto usq; ad Decembrem discordant cum Ægyptiis, qui calculatorum tenent palmam, eo quòd simul tertio Kal. August. non faciunt saltum. Post hæc autem ad unam concordiam. Sed tamen rectius Ægyptii, quàm illi terminant saltum, quia illi in Kal. Septemb. & Octob. nec non & Novemb. discordant cum epactis: Ægyptii vero in unis tantum id est, Kalend. August ut suprà dictum est.

SCHOLIA IN CAP. XL. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Joanne Noviomago.

Lunæ saltus hæc ratio est, quod plus temporis per emboliſmos intercalatur in lunaribus temporibus, quàm ipsa requirit; velocior enim est paulò quam computatur. Exiguum namq; in quo citius ad solem redit, propter minutam sectionem non potest facilè animadverti: quæ temporis superfluitas tollitur anno decimo nono, à prima detractione. Eodem modo, ut suprà docuimus, plus intercalari in annis bissextilibus, quàm omninò sol requirit: unde fit ut bruma nostra ætate ante idus Decembres proveniat, quæ fiebat Ciceronis temporibus juxta Kalendas Ianuarii: sed hic temporis redundantia, saltu non tollitur propter tarditatem.

QUARE LUNA ALIQUOTIES MAIOR QUAM COMPUTATUR, APPAREAT. CAPUT XLI.

NOtandum sanè, quod huius ratio saltus lunaris, longa sui facit exundantia crementi lunam aliquoties majorem quàm putatur videri. adeò ut etiam die tricesima vesperascente illam non gracilem in cœlo apparere contingat, & quanto circuli decennovenalis terminus amplius instat, tanto hoc crebrius patiatur, causa existente perspicua, quod saltus ille, de quo loquimur, jam maxima tunc sit ex parte perfectus. Sed in naturalis assertione veritatis, quæ & Niceno Concilio probata firmatur, hæc est specialiter regula tenenda, ut lunæ ætatem non juxta quosdam à meridiana vel dimidia post meridiem, sed à vespertina potius hora mutare noverimus: quia nimirum luna quæ vespere primum mundo exorta est, vesperinis ex eo semper horis necesse est aliam aliamque sumat ætatem, singulas quasque vicenis & quaternis explicans horis, sicut è contrario sol qui manè primo ortus est, teste Genesis scriptura, à mane usque ad mane diem complevit unum. Quid enim rationis est, lunæ mutationem meridianis computari ab horis, cum nec imposita tunc in cœlo, nec sit regressa super terram, sed nec ulla legis solennia meridianis vel promeridianis, sed omnia vespertinis incipiant simul & consummentur in horis? Nisi fortè quia Adam peccans ad auram post meridiem increpatus à Domino, & de paradisi gaudiis est pulsus, ad remunerationem cœlestis vitæ, quam sæculi hujus ærumna mutavimus, mutatio lunaris, quæ crementis decrementisque perennibus labores nostros imitatur, in ea specialiter qua exulare cœpimus debuit hora notari: ut ex ipsa lunaris hora mutationis quotidie versiculi illius admoneremur: quia stultus ut luna mutatur: nam sapiens cum sole permanebit, suspiremusque ad illam ardentius vitam pace æterna beatissimam, quando erit lux lunæ sicut lux solis, & lux solis septempliciter sicut lux VII. dierum. Verum quia sicut scriptum est, à luna signum diei festi, & quo modo prima lunæ lux à vespera mundum inradiavit, ita omnis dies festus in lege à vespera initiari, in vesperam perfici debere præcipitur, congruentius ætas lunaris à vespertina hora quam aliunde nova computabitur: eandemque ætatem quam vespere inchoat, sequentem usque servabit ad vesperam. Et siquidem eam paulò ante vesperam accendi à sole contigerit, mox sole occidente primam computari & esse necesse est: quia videlicet illam temporis horam, qua primum terris fulgere cœpit, adiit. Sin autem post occubitum solis accendatur, non tamen primam priusquam vesperam

videri,

viderit, sed tricesimam potius oportet æstimare. Etiamsi XXIII. horas post occasum solis accensa suppleverit, illam tamen, quam occidente sole habuerat, ne primæ conditionis ordo turbetur, usque ad alium ejus occasum retinere debebit ætatem. Nec mirum lunam cum tot horas nova transegerit manifestam in cœlo monstrari, cum aliquoties etiam sexta vel septima post accensionem appareat hora. Sæpè namque evenit, maximè postra ea in Ariete, una eademque die illa mane timui & vespere cerni, motu videlicet ac ascensionis circa meridiem facto. Quod si qui gravius huic insistens quæstioni, dixerit se novam lunam eo anno quo saltus inferendus est, hoc est, ultimo circuli decennovenalis biduo priusquam prima caneretur multis cum testibus vidisse, id est, quarto Nonarum Aprilium die, cum ejusdem anni XIV. luna Paschalis in circulo memorato XV. Kalendarum Majarum sit adnotata, ideoque nonnisi pridie Nonas Apriles esse prima valeat, rationemque à nobis hujus causæ exegerit, hic nostra pusillitas, ne sui fragilitate deficiat, ad paternæ, imò divinæ auctoritatis auxilium concurrat. Paternæ etenim auctoritatis subsidio fulcimur, dum Nicenæ Synodi scita sectamur, quæ quartasdecimas festi Paschalis lunas tam firma stabilitate præfixit, ut decennovenalis earum circuitus nusquam vacillare, nunquam fallere possit. In quo videlicet circuitu, lunam Paschalem anni de quo agitur II. Nonas Aprilis fieri primam nulli calculantium in dubio est. Ideoque hanc aliter definire nulli fidelium fas est. Quid enim? nunquid credendum est quia illam quam nos IV. Nonas Aprilis novam vidimus lunam, nemo viderit de illis CCCXVIII. Pontificibus, qui in Nicæno Concilio residebant? Nemo de minorum cœtu graduum, qui illorum consiliis aderant & statutis? Et non potius intelligendum, quia cum lunam anni illius Paschalem à pridie Nonas Aprilis incipere signabant, aliud majus periculum per hoc declinaverint, ne videlicet si aliter decernerent, indissolubilis ille communium annorum & emboliſmorum status solveretur, quem inviolabiliter observandum divinæ legis auctoritate Hebræis tradentibus agnoverant. Sed & specialibus divinæ auctoritatis indiciis observantiam lunarem quam tenemus defendimus. Legimus namque scribente B. Cyrillo Alexandriæ Episcopo, quia Bachomius monachus insignis factis Apostolicæ gratiæ, fundatorque Ægypti cœnobiorum ediderit ad monasteria quæ regebat literas, quas Angelo dictante perceperat, ut non errorem incurrerent in solennitatis Paschalis ratione, scirentque lunam primi mensis in anno communi & emboliſmo. Legimus eodem referente Cyrillo, quia si non scripsisset Synodus Nicæna cyclum lunarem primi mensis, sufficeret cyclus lapidis Silenitis in Persida ad exemplum rationis Paschalis, cujus candor interior cum luna primi mensis crescit & decrescit. Legimus item scribente sancto Paschasino Lylibæo Antistite ad beatissimum Papam Leonem, quia tempore Zosimi Papæ cum esset ultimus circuli decennovenalis annus, & declinarent quidam decimo Kalendarum Majarum die Pascha tenere, celebrantes octavo die Kalendarum Aprilium, id est, pro emboliſmo communem tenentes annum, quæ esset Paschalis observantiæ veritas multiplici miraculo supernæ virtutis clarverit. Quædam, inquit, vilissima possessio Melthinas appellatur, in montibus arduis ac sylvis densissimis constituta, illic perparva atque vili opere constructa Ecclesia est, in cujus baptisterio nocte sacrosancta Paschali, baptizandi hora, cum nullus canalis, nulla sit fistula, nec aqua omnino vicina, fons ex sese repletur, pauciſque qui fuerint consecratis, cum deductorium nullum habeat, ut venerat aqua, ex sese discedit. Tunc ergo sub sanctæ memoriæ Papa Zosimo usque ad lucem aqua non veniente, non consecrati qui baptizandi fuerant recesserunt. Illa verò nocte quæ lucescebat in diem Dominicam decimo die Kalendarum Majarum, fons sacer hora competenti repletus est; evidenti ergo miraculo claruit, occidentalium partium fuisse errorem. Liquet itaque quia vetus hæc de hac ætate lunari quæstio est, etiam olim B. Papæ Leonis industria diligenter exquisita, ipsa est quæ longam inter orientis & occidentis Ecclesias gravemque controversiam fecit. Hæc & Hilarium Papam post tot Nicæni concilii tempora novum cyclum petere, & Victorium Paschalem novum condere persuasit. In hujus certamine præfatus Papa Leo, admitente Prospero viro doctissimo ac disertissimo vincere sedulus, ipsiusque tandem unanimitate eorum, qui Nicænæ synodi decretis invincibiliter adhærebant, laudabiliter vinci gaudebat. Unde mihi meisque in eadem quæstione nil melius agendum, nil dicendum reperio, quàm quod illum fecisse comperio, qui nobis in tantum scientia, merito, auctoritate præcellit, certam videlicet patrum reverendissimorum sententiam in eis quæ nobis dubia sunt & incerta tectati. Neque enim putandum est, nos vel acutius antiquis diversitatem lunaris discursus deprehendere, vel salubrius posse dignoscere, quæ in eadem diversitate potissimum sit via sequenda.

GLOSSÆ IN CAP. XLI. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: auctore Brideferto Ramesiensi.

Quid enim rationis est lunæ mutationem meridianis computare ab horis, cum nec imposita tunc in cœlo, nec sit egressa super terram. Sed nec ulla legis solennia meridianis vel post meridianis, sed omnia vespertinis incipiant, simul & consummentur in horis: nisi forte quia Adam peccans, ad auram post meridiem increpatus à Domino & de paradisi est gaudiis pulsus: quia exulare cœpimus, debuit hora notari: ut dum dicimus lunæ initium in meridie, quæ defectivam habet naturam, recolamus & nos eadem hora de paradiso expulsos & defectum inchoasse Gregorius. Neque enim Adam post culpam in divinitatis substantia videre Dominum potuit, sed increpationis verba per Angelum audivit. De quo scriptum est: Cum audisset vocem Domini deambulantis in Paradiso ad auram post meridiem, abscondit se inter ligna paradisi. Quid est enim quod post peccatum hominis in Paradiso Dominus non jam stat sed deambulat: nisi quod lux ferventior accesserat, & peccatricem animam culpæ suæ frigora constringebant? Increpavit ergo Adam deambulans, ut cæcis mentibus nequitiam suam non solum sermonibus, sed etiam rebus aperiret quatenus peccator homo & per verba quod fecerat audiret, & per deambulationem amisso æternitatis statu mutabilitatis suæ inconstantiam cerneret: & per auram fervore charitatis expulsi, torporem suum animadverteret: & per declinationem solis cognosceret, quod ad tenebras propinquaret. Lege in moralibus librum vigesimum nonum, in quo hæc sacra verba inveni. Remigius: Plantaverat autem Dominus Deus paradisum voluptatibus à principio, id est, in initio remotis aquis à superficie terræ, & in unum collectis. Vbi autem nos habemus, Paradisum à principio: quidam codices habent. Eden ad orientem. Ex quo possumus conjicere, Paradisum in oriente situm. In quacunq; autem orbis parte sit, scimus eum terrenum esse, & interjecto oceano & montibus oppositis, à nostro orbe longè remotissimum. Est enim in altissimo loco situs pertingens usq; lunarem circulum, unde & illuc aquæ diluvii minimè pervenisse dicuntur.

In quo posuit hominem.) *Ex hoc quod positus in paradisum homo dicitur, datur intelligi, non ibi eum fuisse conditum, sed in hac nostra mortali terra quia prævidit illum divina præscientia illic peccaturum, & ob hoc ab illa sancta terra in hanc convallem miseriæ propellendum. Allegoricè autem paradisus præsentem significat Ecclesiam, quæ rectè hortus deliciarum dicitur dum nobis in ea spirituales deliciæ administrantur. Lignum vitæ in medio paradisi, Christus est in medio Ecclesiæ. De quo per quendam sapientem dicitur: Lignum vitæ est his qui apprehenderint eum. Ipse est etiam fons, qui de patris substantia descendens ad irrigandam suam sanctam venit Ecclesiam. De quo per Zachariam dicitur: Erit fons patens domui David, in ablutionem peccatoris & menstruatæ. Domus David, sancta est Ecclesia, cui, id est, ad cujus salutem patet fons, id est Christus in ablutionem peccatoris: Peccator est, qui malum quod mente cogitat, operibus exequitur. Menstruata est, quæ alienam carnem non tangit, sed propria fœdatur: significat peccatricem animam, quæ malum quod cogitat, nequaquam effectu explet unde non extrinsecus quasi aliena carne deturpatur, sed intrinsecus velut propria carne suis cogitationibus inquinatur. Suspiremus itaq; ad illam ardentius vitæ æternæ pace beatissimam, quando erit lux lunæ sicut lux solis, & lux solis septempliciter sicut lux septem dierum. Esaias: Et erit lux lunæ sicut lux solis, & lux solis septempliciter sicut lux septem dierum. Quando erit*

ista? Tunc cum fuerit cœlum novum, & terra nova. Omnia quæ omnipotens Deus per spacia sex dierum operatus est, propter hominem facta sunt, in cujus lapsu omnia elementa detrimentum sustinuerunt. Nam terra antea spinas & tribulos non proferebat. Aer iste non tantæ crassitudinis erat, sed purus erat. Sic sol, & luna, & sidera detrimentum sui luminis sustinuerunt. In die autem judicii, determinato illo examine, cum fuerint omnes reprobi, una cum diabolo in inferno conclusi, sustollet se Dominus Iesus pariter cum corpore suo, quod sunt omnes electi, in cœlum: & tunc mutuabit sibi luna splendorem solis, & sol septempli iter lucebit quàm modo, sicut lux septem dierum, hoc est multipliciter: & recipiet lumen & splendorem solis quem amisit peccante primo homine. Dicit etiam beatus Isidorus in libro Creaturarum, quod neq; sol neq; luna ad occasum ventura sint postea, sed in loco quo creata sunt, sine fine manebunt. Iuxta illud Abacuc: Sol & luna steterunt in habitaculo suo: pro eo quod est, stabunt. Et quare hoc? Ne claritate solis sive lunæ illi qui apud inferos erunt, perfruantur. De hoc etiam statu dicit Esaias: Non occidet tibi ultra sol tuus & luna tua non minuetur. Item Esaias: Et erubescet luna, & confundetur sol, cum regnaverit Dominus in Syon & in Hierusalem. Erubescet luna, id est, tabescet in die judicii, & confundetur sol. Nunquid ita confundentur ut cadant de cœlo? Non. Ipse Dominus ait: Sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & virtutes cœli movebuntur. Dicit enim B. Augustinus, quia neq; sol neq; luna, neq; stellæ lumen suum amittent: sed ad comparationem veræ lucis quæ est Christus, omnia sidera & luminaria videntur obscurari. Quem enim splendorem præstat lumen cerei si positum fuerit in medio radio solis, aut quid luminis auget cernentibus illud? Nullum. Iohel: Sol convertetur in tenebras, & luna in sanguinem. Hoc in passione Domini partim factum, partim ante diem Domini magnum, id est, judicii futurum creditur. Tunc enim sol obtenebratus est, sed luna in sanguinem versa palàm hominibus apparere non potuit: quæ tunc, ut puta in pascha decima quinta existens, interdum fuerat mortalium visibus objecta telluris occulta. Aliter. Sol convertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis: hoc est splendor quorundam fidelium ultima tribulatione deficiens obscurabitur, & Ecclesia martyrum sanguine cruentabitur. Sin autem post occubitum solis accendatur, non tamen prima prius quàm vesperam viderit, sed trigesimam potius oportet æstimari. Si enim ante vesperam accendatur luna, non propter hoc ante vesperam computatur prima, sed in vespere. Similiter si post vesperam, id est, post occubitum solis accendatur, non computabitur propter hoc prima, donec ad aliam vesperam venerit, & ibi videatur, id est, vespere, scilicet propter primam conditionem. Quod si quis gravius huic insistens quæstioni, dixerit se novam lunam eo anno, quo saltus inserendus est. Hoc est, ultimo circuli decennovenalis biduo, priusquam prima eanetur, multis cum testibus vidisse, id est quarto nonarum Aprilium die. Ex hoc autem probatur, quia naturaliter in ultimo cycli decennovenalis anno ponitur saltus, quod penè omnes lunæ ipsius anni videntur biduo antequam dicentur primæ, quod in aliis annis nullo modo fit. Et hoc solitum est fieri in appropinquatione saltus; in elongatione verò sicuti videtur, ita computatur. Paterna etenim auctoritatis subsidio fulcimur, dum Nicænæ Synodi scita sectamur, quæ decimas quartas festi Paschalis lunas tam firma stabilitate præfixit, ut decennovenalis earum circuitus nusquam vacillare, nusquam fallere posit. Nicæa civitas est metropolis Bithyniæ, in qua Constantinus imperator, sicut decimus liber Ecclesiasticæ historiæ narrat, congregavit Synodum, CCCXVIII. Episcoporum, ubi Arrius anathematizatus est. Inde dicitur Nicæna Synodus, quæ in Nicæa facta est. Synodus autem ex Græco interpretari potest, comitatus vel cœtus: cœtus verò conventus est vel congregatio, à coeundo, id est, conveniendo in unum. Vnde & conventum est nuncupatum, sicut conventus cœtus vel concilium, à societate multorum in unum. Scita sunt, quæ plebes tantum constituunt: & vocata scita, quod ea plebs sciat, vel quod scifcitatur & rogat ut fiat. Quid enim? Nunquid credendum est, quia illam quam nos quarto nonas Apriles novam vidimus lunam, nemo viderit de illis trecentis decem & octo Pontificibus qui in Niceno Concilio residebant? Viderunt ergo illi accendi lunam in quarto nonas Apriles, nec tamen primam dinumeraverunt eam, ne contrarietas communis & emboliſmi regulæ inde nutriretur. Tunc ergo sub sanctæ memoriæ Papa Zosimo, usq; ad lucem aqua non veniente, non consecrati qui baptizandi fuerant recesserunt. Tunc idem octavo Kalend. April. die quando ipsi sanctum Pascha celebrandum esse putabant. Baptismus Græcè, Latinè tinctio interpretatur. Quæ ideò tinctio dicitur, quia ibi homo spiritu gratiæ in melius immutatur, & longè aliud quàm erat efficitur. Nam sicut aqua purgatur exterius corpus, ita latenter ejus mysterium per Spiritum sanctum purificatur & anima, cujus sanctificatio ita est: Invocato enim Deo, descendit Spiritus sanctus de cœlo, & medicatu aquis sanctificat eas de semetipso, & accipiunt vim purgationis, ut in eis & caro & anima delictis immundata mundetur.

Laudabiliter vinci gaudebat.) *Gaudebat enim superari ab orientalibus, qui secundum Niceni Concilii definitionem faciebant, quamvis suis occidentalibus favere videretur.*

SCHOLIA IN CAP. XLI. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Joanne Noviomago.

Notandum sanè.) *Facile hoc liquet ex superiori capite, uni namq; menſi detrahitur, quod singulis (si fieri posset) oportuit. Subita igitur detractio facit, ut lunæ fulsio majorem ostendat ætatem, quàm computatur, facta unius diei detractione.*

Bachomius monachus insignis.) *Hujus Bachomii, seu ut alii scribunt, Pachubii libellum nuper nactus sum à studioso quodam, qui dum mihi copiam faceret, propter antiquitatem & pietatem judicavi dignum esse editione.*

DE CIRCULO DECENNOVENALI. Caput XLII.

Decennovenalis circuli ordinem primus Eusebius Cæsareæ Palæstinæ Episcopus, ob quartas decimas lunas festi Paschalis, ipsumque diem Paschæ inveniendum composuit, eò quod luna cujuslibet ætatis post tantum temporis ad eundem redeat anni solaris diem: non quod Ægyptus, vel cætera per orientem Christi Ecclesia, verum eatenus lunæ cursum, vel diem nescierit ritè invenire Paschalem, sed quia ea quæ ipsis temporibus annuatim cum labore investigata, & per orbem mandata sæpius in quæstionem venire solebant, facilius præfixa semel regula circulari semper observari, & sine scrupulo ambigendi poterant edisci. Denique fertur antiquitus Alexandrinæ Ecclesiæ antistiti delegatum, ut officiosè operam curamq; investigationi computi Paschalis impenderet, quatenus Pontifici Apostolicæ sedis adnuncians, per eum diem Paschæ solennem cæteros Ecclesiarum principes agnoscere faceret. Unde beatissimus Papa Leo Martianum principem postulans, ut Alexandrino Antistiti delegaret, quatenus Paschale sancti Theophili, in quo VIII. Kalendarum Majarum die Pascha videtur affixum, diligenti perscrutaretur examine, arbitratus ab eo non rectè memoratum diem fuisse conscriptum, inter alia hæc dicit. Studuerunt quidem sancti Patres occasionem hujus auferre, omnem hanc curam Alexandrino Antistiti delegantes, quoniam apud Ægyptios hujus supputationis antiquitus tradita videbatur esse peritia, per quem quotannis dies prædictæ solennitatis sedi Apostolicæ indicaretur, cujus scripti ad longinquiores Ecclesias indicium generare percurreret. Verum ut hujusmodi labor aliquando quiesceret, composuit memoratus vir circulum nunc longè latèque notissimum, quo decimas quartas lunas primi mensis ex ordine comprehendendo, diem Paschæ, qui mox sequenti Dominica futurus erat, facillimè cuilibet inveniendum relinqueret. Cujus circuli Proterius Alexandrinæ urbis Antistes, ad inquisitionem sancti Papæ Leonis, luculentissimam reddens rationem, talis rescripti ab eo meruit tenore prædicati. Lætificaverunt me literæ dilectionis tuæ, quas frater & coepiscopus noster Nectarius pio adoptavit officio. Oportebat enim ut ab Alexandrinæ Ecclesiæ Præsule talia scripta ad sedem Apostolicam mitterentur, quæ ostenderent magisterio beatissimi Petri Apostoli hoc ab initio per beatum Marcum ejus discipulum didicisse Ægyptios, quod constat credidisse Romanos.

GLOSSÆ IN CAPUT XLII. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Cyclum decennovenalem, propter quartas decimas lunas paſchales Nicena Synodus inſtituit, eò quòd ad eundem anni ſolaris diem unaquæque luna per decem & novem annos, ducentis triginta quinque circumacta vicibus inerrabili curſu redeat, qui dividitur in Ogdoadas & Hendecadas: hoc eſt, in octo & undecim annos. Octo enim anni lunares, totidem annos ſolares duobus tantùm diebus tranſcendunt, quorum alter ad explementum accurrit hendecadis, alter ratione ſaltùs abſumitur. Alioquin hendecas ſolaris uno die tranſcenderet lunam, licèt quidam violenter hos dies, ex biſſextis octo annorum ſupplere nitantur, cùm biſſextus ſoleat in menſe Februario ſoli ſuperfuſus, & lunæ futuro tempori nihil præjudicare, & ipſi nullam hendecadi biſſextam addant. Vt ergò apertius dicam, duo lunæ dies, qui ſuperſunt in ogdoade, duos qui deſunt in hendecade ſupplebunt.

Circulum decennovenalem.) *Cyclus lunaris, & cyclus decennovenalis penè idem ſunt: nam decem & octo annis ambo implentur. Sed in hoc diſtant, quia per cyclum lunarem, qualis ſit luna in Cal. Ianuar. reperitur, ubi & initium eſt anni, & ubi ipſe circulus inchoatur: per cyclum verò decennovenalem, quomodo paſcha debeat pronuntiari, deprehenditur. Ejus initium 14. luna paſchali ſit.*

Dicitur autem decennovenalis, quia decem & novem expletur annis, eſtque compoſitum nomen, ex decem, & novem, & anno. Eò quòd, id eſt, propter eam inſtitutionem decennovenalem. ad eundem, ſcilicet terminum paſchalem, in quo ſemper ſit luna paſchalis XIV. qui terminus ſemper à duodecimo Cal. April. uſque in decimumquartum Calend. Majas.

Decennovenalis circuli ordinem Euſebius Cæſareæ Palæſtinæ Epiſcopus ob quartas decimas lunas feſti paſchalis, ipſumque diem Pachæ inveniendum compoſuit.) *Quod autem ſuperiùs Dominus Beda dicit, cyclum decennovenalem propter quartas decimas lunas paſchales à Nicena Synodo inſtitutum fuiſſe, verum dicit, & ſic intelligendum eſt. Multi autem priùs in hoc multis modis laboraverunt, ſicut prædictus Euſebius, Hippolytus Epiſcopus, Theophilus Alexandrinus. Proſper quoque natione Aquitanus, atque Victorius, nec non & Cyrillus Alexandrinæ urbis Epiſcopus, qui multiplicatis ejuſdem feſtivitatis rationibus, multiplices circulos ediderunt. Poſteà verò quicquid de hac re ipſa Synodus firmiùs reperit, confirmare ſtuduit, ſicut liber decimus Eccleſiaſticæ hiſtoriæ in hunc modum refert. Igitur cùm de his prout divinarum legum reverentia poſcebat, decreviſſent; ſed & de obſervatione paſchæ antiquum canonem, per quem nulla de reliquo varietas oriretur, Eccleſiis tradidiſſent, omnibus ritè diſpoſitis Eccleſiarum pax & fides, in Orientis atque Occidentis partibus una atque eadem ſervabatur Cyclus autem Cyclus autem vocatur, eò quòd in orbem digeſtus ſit, & quaſi in circulo diſpoſitus, ordinem complectitur annorum ſine ulla varietate, & ſine ulla arte.*

SCHOLIA IN CAPUT XLII. BEDÆ PRESBYTERI. de temporum ratione: auctore Joanne Noviomago.

Decennovenalis circuli Euſebius. *Decennovenalis circulus ad lunæ computationem factus eſt, conſtans novem numerorum ordinibus, quorum primus continet annos Domini: ſecundus, indictiones: tertius, epactas: quartus, concurrentes: quintus, cyclos lunares: ſextus, decimas quartas lunas: ſeptimus, dies Dominicos paſchæ: octavus, lunæ ætatem ejuſdem diei: nonus, ogdoadas & hendecadas, quorum deinceps Beda rationem reddet.*

DE EMBOLISMIS ET COMMUNIBUS ANNIS. CAPUT XLIII.

DIviditur autem circulus idem in Emboliſmos, anno ſque communes, quos Hebræorum quoque priſcorum authoritate conſtat obſervatos: communes quidem annos, id eſt, CCCLIV. dierum XII. emboliſmus autem, id eſt, CCCLXXXIV. dierum, continens VII. Primus namque & ſecundus communes: tertius eſt emboliſmus; quartus & quintus communes: ſextus emboliſmus: ſeptimus communis: octavus emboliſmus: nonus & decimus communes: undecimus emboliſmus: duodecimus & tertiuſdecimus communes: quartuſdecimus emboliſmus: quintuſdecimus & ſextuſdecimus communes: ſeptimuſdecimus emboliſmus: octavuſdecimus communis: nonuſdecimus emboliſmus. Qui utique, ſicut & ſupra dictum eſt, ab exordio primi menſis, quem Hebræi Niſan vocant, hoc eſt, ab accenſione lunæ paſchalis initium ſumunt, cujus exordium menſis hac regulâ debet obſervari, ut nunquam luna paſchæ XIV. vernum præcedat æquinoctium, ſed vel in ipſo æquinoctio, hoc eſt, XII. Calendarum Aprilium die, vel eo tranſgreſſo legitima procedat. Undè fit ut ab octavo Iduum Martiarum, uſque in Nonarum Aprilium diem lunaris anni ſint quærenda primordia. Ipſa autem luna decimaquarta, cùm primùm XII. Calend. April. cùm noviſſimè XIV. Calend. Majas occurrendo, diem feſti paſchalis ab XI. Calend. April. uſque VII. Calend. Majas faciat inquirendum. Emboliſmorum autem, ſicut Dionyſius ait, iſta ratio probatur exiſtere, quòd annorum communium videtur damna ſupplere, quatenus ad ſolare tempus lunaris exequetur excurſio. Quamvis enim ſolis annũ cyclum per ſingulos menſes luna circumeat, tamen ejus perfectionem duodecim ſuis menſibus implere non prævalet. Denique in annis communibus ad rationem ſolaris anni undecim dies lunæ deeſſe cernuntur. In emboliſmis verò decem & novem diebus eundem annum videtur ſolarem luna tranſcendere. Et Hebræi quidem, qui ſolos lunares in lege noverant & obſervabant menſes, juxta naturalem lunæ curſum tricenis, undetriceniſque diebus communium annorum menſes duodenos explicabant, & tertio vel ſecundo ubi decebat anno, tertiumdecimum in fine anni menſem triginta dierum apponebant emboliſmum. Porrò Romani, qui diſpares habent menſes, non unoquolibet in loco emboliſmos computando interponere voluerunt, ſed potiùs ubilibet mediis anni temporibus vacuum congruumque inter Calendas locum invenire potuiſſent. Primam igitur emboliſmorum lunam IV. Nonas Decembris, ſecundam quarto Nonas Septembris, tertiam pridie Nonas Martias, quartam pridie Nonas Decembris, quintam quarto Nonas Novembris, ſextam quarto Nonas Auguſti, ſeptimam tertio Nonas Martias naſci dixerunt: ſolertiſſimè quantum potuerunt curantes, ut cujuſcunque ætatis luna in Calendas occurriſſet, ipſa ejuſdem menſis luna diceretur eſſe putanda. Quod tamen non uſquequaque valuerunt obtinere propter præfixum paſchalis lunæ curſum, cujus cùm extrema nonnunquam in Calendas Majas incurrant, & ſecundum quoque, vel etiam tertium poſt Calendas diem teneant, non tantùm Maii menſis, ſed potiùs Aprilis lunæ, ſicut ſemper eſſe dicenda eſt.

GLOSSÆ IN CAPUT XLIII. BEDÆ PRESBYTERI, de temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Dividitur autem circulus idem in Emboliſmos annoſque communes, quos Hebræorum quoque priſcorum auctoritate conſtat obſervatos. Emblema, varietas pavimenti, vel abundantia. Indè emboliſmus annus dicitur ſuperabundans. Emboliſmi autem anni & communes ſic inveniuntur. Si enim à decimaquarta luna paſchæ præcedentis, uſque ad decimamquartam ſequentis CCCLXXXIV. dies

fuerint, embolismus annus est: si verò CCCLIV. communis. Denique in annis communibus ad rationem solaris anni VI. dies lunæ deesse cernuntur: in embolismis verò decem & novem diebus eundem annum solarem videtur transcendere. Annus autem lunaris minor est solare diebus undecim. Qui collguntur per tres annos, & fiunt triginta tres dies, undè tertio anno embolismus fit: hoc est, augetur tunc annus lunæ triginta diebus, quomodo undecim tres ducti, triginta tres faciunt. Tres autem qui super sunt, adjectis tribus trium annorum sequentium qui super sunt, etiam triginta sex fiunt. Quos sex duobus annis adjice, quibus habent viginti duos dies, ex undecim bis solaris anni, & fiunt dies viginti & octo. Propterea septimum annum non sequitur communis, quomodo adjiciuntur statim viginti & octo dies, undè unus mensis fit: licèt duo desint dies, qui tamen ex hendecade solare complentur. Sciendum præterea eos errare, qui putant quòd annus solaris simul & cõmunis vel embolismus incipiant. Nam in initio anni decennovenalis circuli in accensione lunæ, mensis Aprilis finis est embolismi. Verbi gratiâ: Præsenti anno, qui est septimus circuli decennovenalis, finis erit embolismi in accensione lunæ April. quoniam anno præterito, id est, sexto decennovenalis ab accensione lunæ Aprilis initium sumpsit. Commemorandum quoque quòd luna embolismi nullius mensis est. Porrò Romani, qui disparis habent menses, non uno quolibet in loco embolismis computando interponere voluerunt, sed potiùs ubilibet mediis anni temporibus vacuum congruumque inter Calend. locum invenire potuissent. Primam igitur embolismorum lunam, quarto Non. Decem. tertiam, pridie Non. Mart. quartam, pridie Non. Decemb. quintam, quarto Non. Novemb. sextam, quarto Non. August. septimam, tertio Non. Mart. nasci dixerunt.

ARGUMENTUM DE SEPTEM LUNATIONIBUS embolismorum.

In primo igitur anno embolismi, hoc est, in ogdoade tertio, sunt epactæ viginti duæ, & ideò est luna in Cal. Septemb. & Octob. vigesima septima: in Cal. Novemb. & Decemb. vigesima nona. Ipsa autem luna quæ vigesima nona est in Cal. Decemb. & extinguitur illic, sua luna est. Illa verò luna, quæ in quarto Non. Decemb. incipit, & terminatur trigesima, secundo Cal. Ianuar. embolismi est: quæ autem in Cal. Ianuar. est prima, luna ipsius est, quam & ipsam trigesimam terminare debes. Ecce invenisti lunam embolismi in primo anno embolismi, secundo Cal. Ianuar. trigesimam.

DE SECUNDO ANNO EMBOLISMI, hoc est, in Ogdoade quinto.

In secundo anno embolismi, id est, in ogoade quinto, sunt epactæ viginti quinque, luna verò in Cal. Septemb. trigesima: & extinguitur illic, quia luna ipsius est. Illa autem luna, quæ initiatur prima in quarto Non. Septemb. & finitur trigesimo in Cal. Octob. embolismi est: & illa quæ incipit prima in sexto Non. Octob. & in tertio Cal. Novemb. finitur, vigesima nona luna Octob. est. In Cal. Novemb. & Decemb. fit luna secunda, in Cal. Ianuar. quarta, sicut ordo est.

DE TERTIO ANNO EMBOLISMI, hoc est, in Ogdoade octavo.

In tertio anno embolismi, id est, in ultimo anno ogdoadis, sunt epactæ septendecim, luna verò in Cal. Septemb. & Octob. vigesima secunda, In Cal. Novemb. & Decemb. vigesima quarta. In Cal. Ianuar. vigesima sexta. In Cal. Februar. vigesima septima. In Cal. Mart. vigesima sexta. In Cal. April. & Maii, vigesima septima. In Cal. Iunii & Iulii, vigesima nona. In Cal. Augusti, prima. In Cal. Septemb. tertia. Quare facis unam ætatem lunæ in Cal. April. & in Cal. Maii, quia nusquam sic in calculo reperitur? Ideò quippè, quia luna, quæ secundo Nonas Martii incipit, & vigesima septima est in Cal. April in quarto Non. April. vigesima octava. In tertio Non. April. vigesima nona. In secundo Non. April. trigesima, embolismi est, & extinguitur illic. Et illa quæ initiatur prima in Non. April. ipsa est Paschalis, & evenit decimaquarta. XIV. Cal Maii, & terminatur vigesima nona, V. Non Maii Luna verò quæ est prima in quarto Non. Maii, & finitur trigesimo in IV Non Iunii, luna Maii est. Luna enim quæ initiatur prima, III. Non Iunii, finiturque vigesimo nono in Cal. Iulii, luna Iunii est. Luna namque quæ incipit sexto Non. Iulii, terminaturque trigesimo: secundo Cal. Augusti. luna Iulii est. Posteà autem fit luna in Cal. Augusti prima, Septemb. tertia, sicut ordo est, Nam si non feciſſes unam ætatem lunæ in Cal. April. & in Cal Maii, evenisset tibi in ipso anno in termino paschali, qui est XIV. Cal. Maii, non XIV. sed XV. & fuisset error in Pascha & in ætatibus lunæ.

DE QUARTO ANNO EMBOLISMI, in Hendecade primo.

In primo igitur anno embolismi in Hendecade, sunt epactæ viginti & idcirco est luna in Calend. Septemb. & Octob. vigesima quinta. In Cal. Novemb. & Decemb. decima septima Illa autem luna quæ pridie Non Decemb. incipit prima, & extinguitur, tertio Non. Ianuar. trigesima, embolismi est. Illa verò quæ tertio Non. Ianuar. incipit, & extinguitur trigesima in Cal. Febr. Ianuarii est Et illa quæ quarto Non. Febr. prima incipiens, & finitur sexto Non. Mart. XXIX. Februarii est. Et si bissextus ipso fuerit anno, tunc ipsa luna Februarii trigesima computatur, sicut & in aliis bissextilibus annis. Porrò luna Mart. V. Non. ipsius incipit, & finitur trigesimo in Cal. April. Illa enim quæ quarto Non. April. incipit, & finitur vigesimo nono, II. Cal. Maii, luna April est: quæ autem in Cal. Maii evenit prima, ipsius luna est. Cæteræ verò ordinem suum sequuntur. Hujus igitur embolismi lunam, quam nos secundo Non. Decemb. ideò dico, ut quicunque utrumque legerit, utrumque firmum esse sciat.

DE QUINTO ANNO EMBOLISMI, in Henuecade sexto.

In ipso autem anno sunt epactæ viginti tres. Luna enim in Calend. Septemb. & Octob. vigesima octava. In Calend. Novemb. & Decemb. trigesima. Illa autem luna quæ in Calend. Novemb. trigesimo terminatur, luna ipsius Novemb. est: & illa quæ IV. Non. Novemb. incipit, & in Calend. Decemb. trigesimo finitur, embolismi est. Quæ verò prima quarto Non Decembr. inchoat, finiturque XXIX. tertio Calend. Ianuar. ipsa est Decemb. In Calend. Ianuar. II. in Calend. Februar. III. cæteræ verò ordinem suum sequuntur.

DE SEXTO ANNO EMBOLISMI, in Hendecade nono.

In ipso enim anno sunt epactæ viginti sex, nullatenus tamẽ lunam embolismi per ipsas epactas reperies, nisi ad epactam anni communis superioris revertaris. Nam in anno communi præterito fuerunt epactæ quindecim. Ideò autem luna in Cal. August. vigesimo nono, ibique

termina-

terminatur quia luna ipsius est. Illa verò quæ IV. Non. Augusti inchoat prima, finiturque trigesimo in secundo Cal. Septemb. embolismi est. In Cal. igitur Septemb. & Octobr. per epactas viginti sex, fit luna prima: cæteræ verò deinceps ordinem suum sequuntur.

DE SEPTIMO ANNO EMBOLISMI, qui est ultimus cycli decennovenalis.

Sunt namque epactæ in ultimo embolismo hendecadis octodecim. In Cal. Septemb. & Octob. luna vigesima tertia. In Cal. Novemb. & Decemb. vigesima quinta. In Cal. Ianuar. vigesima septima. In Cal. Febr. vigesima octava. In Cal Mar. vigesima septima. In Cal. April. vigesima octava, & in Cal. Maii trigesima. In Cal. Iul prima. In Cal. Augusti tertia, propter saltum. In Cal. Septemb quinta. Ideòque namque facimus unam ætatem lunæ in Cal. April. & Maii, quia luna quæ tertio Non. Mart incipit, & in Cal. April. est vigesima nona. In quarto Non. Apr. vigesima nona. In tertio Non. April. trigesima embolismi est illa enim luna, quæ secundo Non. April. initiatur prima, & extenditur usque in sexto Non. Maii, vigesima nona April. est: & ipsa est paschalis, & evenit decimoquarto in decimo sexto Cal. Maii. Et nisi ita fecisses, evenisset tibi in termino paschali luna decima quinta, & fuisset error in pascha, & in ætatibus lunæ. Luna verò quæ initiatur in quinto Non Maii, & finitur trigesimo. In Cal. Iunii, luna Maii est. Iunii quoque luna, quarto Non. ipsius initium sumpsit, finiturque in Cal. Iulii vigesimo primo. Quæ ergò in Cal. Iulii est prima, & extinguitur vigesimo nono, quarto Cal. Augusti, luna Iulii est. Et quamvis tertio Cal. Augusti trigesima terminari debuisset, unum, id est, trigesimum amittit diem, propter rationem saltus, & computatur luna Augusti in Cal. ipsius III. cùm hanc ratio argumenti secundam existere doceat. Quæ etiam XXIX. VI. Cal. Septemb. finitur: & cæteræ ordinem suum sequuntur.

DE OGDOADE ET HENDECADE.
Caput XLIV.

EST & alia præfati circuli divisio, qua in Ogdoadem & Hendecadem, id est, in VIII. & in IX. distinguitur annos, eò quòd octavo & undecimo anno luna paschalis supremas suæ nativitatis metas subeat, & utrumque eorum solito embolismis more unus communis præcedat annus: vel certè quia antiquis visum est VIII. annos solares totidem lunaribus annis dierum numero æquari, quod ab eruditioribus ævo sequente doctoribus expertum est, nisi annis XI, adjectis, ne quaquam fieri posse, ad indicium utriusque observationis ogdoadibus est & hendecadibus tota lunæ digesta conversio. Nam & Græci quondam, quos & antiquissimi Romanorum perhibentur imitati, cùm ad lunæ cursum adhuc annos computarent, VIII. annis communibus pari ratione confectis, embolismos trium mensium pariter intercalabant. Si enim octies undecim, & quartam partem volueris supputare, XC. dies, hoc est, tres menses efficies. Verùm etiam nunc sunt qui solis octo annos totidem annis lunaribus, itemque solis XI. totidem putant annis lunaribus dierum æqualitate componi. Ubi primò dicendum, quod absque ulla contradictione est: Si octoni anni utriusque fuerit aliquando longitudine concordant, semper idem facere habebunt, neque ullum undenorum annorum æqualitas locum inveniet. Si autem vel semel XI. anni amborum simul incipiunt, simulque terminantur, semper ipsum facturi sunt, necerit quando octonorum concordia redire possit annorum. Deindè numerus ipse putandus, videndumque quia octo anni solares habent dies, exceptis bissextis, IIMDCCCCXX. octies enim trecenteni sexageni & quini, faciunt IIMDCCCXX. At lunares anni totidè vide quot habeant dies, octies trecenteni quinquageni & quaterni, faciunt IIMDCCCXXXII. adde XC. trium mensium embolismorum dies, fiunt IIMDCCCXXII. Sed duo qui minus habentur in ogdoade solari duorum bissextorum, sperant adjectione supplenda. Videamus & hendecadem utriusq; sideris, si fortè ibi sol bissextile quærat auxiliũ. Utrumque enim tempus necesse est una regula complectatur, undecies treceni sexageni & quini, fiunt IVMXXV. Item undecies trecenteni quinquageni & quaterni, fiunt IIMDCCCXCIV. Adde embolismorum mensium dies CXX. fiunt IVMXIV. Tolle unum saltûs die, remanent IVMXIII. Vice igitur hi hic opus habeat hendecas solis subsidio bissextili, ut additis videlicet duobus vel tribus diebus, lunarem compensare sufficiat hendecadem. Non utique eget quadrantili juvamine ad æquiparandam lunæ hendecadem, quam duobus insuper diebus exuperare probatur, sed suis potiùs superabundat diebus, quod minus est in ogdoade solis, adimplet. Liquidòque patet in horum concordatione temporum nihil præjudicare bissextos, sed quotquot in circulo decennovenali incurrerint, omnes utrique sideri, juxta quod suprà docuimus, æqualiter esse proficuos. Denique ut rei ipsius evisceremus interna, primo anno circuli decennovenalis nullæ sunt epactæ, quia in XI. Cal. Apriles lunæ finitus est cursus. Item nono ejusdem circuli anno, id est, post dies IIMDCCCCXXII. nono Calendarum Aprilium die trigesima est luna, quod etiam epactarum quæ tunc XXVIII. sunt, ordo manifestè testatur. Quid ergò opus erit ad complementionem lunaris ogdoadis duos solaris cursûs superadjicere dies, id est, decimum & nonum Calendarum Aprilium, si hoc duo bissextiles poterant perficere dies? Non ergò duos dies, qui in ogdoade solis à lunari ogdoade minus sunt, duorum intercalatione bissextorum, sed duorum magis qui in hendecade ejus à lunari plus sunt, adjectione supplentur. Nec nocet quòd saltum lunæ, quem quidam in ogdoadis initio ponunt, in hendecade ponendum memoravimus. Ubicunque enim interposueris, eodem proposita quæstio fine solvetur, & habet circulus decennovenalis menses solares CCXXVIII. lunares CCXXXV. dies, exceptis bissextis VIMDCCCCXXXV. decies novies enim duodeni CCXXVIII. adde VII. fiunt CCXXXV. Item decies novies trecenteni sexageni & quini VIMDCCCCXXXV: decies novies trecenteni quinquageni & quaterni VIMDCCXXVI. adde embolismorum VII. mensium dies CCX. fiunt VIMDCCCCXXXVI. subtrahe unum saltûs lunaris diem, & uno eodemque dierum numero solis & lunæ cursum, decennovenalem cyclum includere probabis. Item ogdoas solis habet menses XCVI, lunæ autem XCIX. hendecas verò solis menses habet CXXXII. lunæ autem CXXXVI. De numero dierum suprà dictum est.

GLOSSÆ IN CAP. XLV. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Est & alia præfati circuli divisio, qua in ogdoadem & hendecadem, in est, in octo & undecim distinguitur annos, eò quòd octavo & undecimo anno luna paschalis supremas suæ nativitatis metas subeat. Supremas, id est, inferiores, id est decimoquarto Cal. Maii. Metas, id est, finis. Subeat intrat. Vltra illum terminum non ascendit luna paschalis, qui est octavo & undecimo anno, qui est ultimus decennovenalis cycli: ibi enim tenet ultimum terminum suæ nativitatis. In 8 enim anno in Non. April. prima luna paschalis, & decimoquarto Cal. Majas fit decimaquarta. In undecimo verò anno fit prima secundo Non. April. & decimaquarta in decimoquinto die Cal. Majarum. Octies CCC sexageni & quini faciunt IIMDCCCCXX. Ogdoas solis habet dies IIMDCCCCXX. Ogdoas autem luna habet dies IIMDCCCCXXII. Hendecas solis habet dies IIIIMXV. Hendecas autem lunæ habet dies IVMXIV. Tolle unum saltûs diem, & remanent IVMXIII. Habet en in plus hendecas solaris hendecade lunari in duobus diebus. Quos duos dies, quibus abundat hendecas solaris super hendecadem lunarem, tribuit ogdoadi solari, qui minor est ogdoade lunari in duobus diebus. Et sic tandem lunæ cursus & solis ad unam concordiam veniunt in fine hendecadis: adde embolismorum dies CXX. fiunt IVMXIV. Tolle unum saltus diem,

remanet IIIIMXIII. Centum, viginti & unus dies crescunt in hendecade ex undecim annuis diebus, & insuper unus, id est, centum viginti duo. Quia in decimonono anno non tantùm undecim, ut in cæteris annis, sed duodecim dies accrescunt, propter saltum, quod ita probari potest: nam hendecas solis habet dies IIIIMXV. Divide illos per CCCLIV, id est, per lunares annos. Vndecies CCCLIV. fiunt IIIMDCCC XCIV. Ex his subtrahe unum, eò quòd ultimus in cyclo decennovenali lunaris annus CCCLIII. constat, remanent IIIM. DCCCXCIII. Et adhuc restant ex hendecade solari centum viginti duo dies, è quibus quatuor embolismos, & insuper duos dies, quorum auxilio ogdoas solaris indiget suppleri. Non dubium est, liquidoque patet in horum concordatione temporum nil præjudicare bissextos, sed quotquot in cyclo decennovenali incurrerint omnes utroque sidere, juxta quod docuimus, æqualiter esse proficuos. In octo annis, id est, in ogdoade, fiunt duo bissexti: in undecim verò, id est, in hendecade, fiunt duo bissexti, & octodecim horæ de quinto, scilicet bissexto. In solari verò cyclo, id est, in viginti & octo annis, septem bissexti fiunt. Primo anno circuli decennovenalis, nullæ sunt epactæ: quia in undecimo Calend. April. luna finitus est cursus. Tricesima est ibi luna, & ideò finitus est cursus ejus: quia semper in undecimo Calend. April. finitur cursus luna, si tricesima luna inveniatur ibi. Item nono ejusdem circuli anno, id est, post dies IIMDCCCCXXII. nono Cal. April. die, tricesima est luna, quod etiam epactarum quæ tunc viginti octo sunt, ordo manifestè testatur. Si æqualitas dierum solaris cursus & lunaris esset in fine ogdoadis, sicuti est in fine hendecadis, esset ibi luna tricesima undecimo Calend. April. sicuti est in fine hendecadis. Nunc autem quia ogdoas lunaris superat duobus diebus ogdoadem solarem, est ibi luna tricesima in nono Calend. April. non in XI. Cal. Aprilis. Et est necesse addere ogdoadem solarem decimum & nonum Calend. April. diem, qui fiunt post XI. Calend. ut conveniat solaris cursus ad lunarem. Decimus & nonus Calend. April. dies adduntur ad lunas, quæ crescunt super ogdoadem solarem.

BREVIS RECAPITULATIO.

Claret enim, duos dies plus habere ogdoadem lunarem, quàm solarem: & hendecas lunaris duobus diebus minor est hendecade solari, sicut ogdoas solaris minor est duobus diebus ogdoade lunari. Sume ergò duos dies de ogdoade lunari, suoque hendecadi tribue, & tunc invenies ogdoades & hendecades utriusque sideris per omnia æquales.

DE ANNIS DOMINICÆ INCARNATIONIS. CAPUT XLV.

PRimo decennovenalis circuli versu temporum ordo præfigitur, quem Græci calculatores à Diocletiani principis annis observavêre. Sed Dionysius venerabilis Abbas Romanæ urbis, & utriusque linguæ, Græcæ videlicet ac Latinæ non ignobilis præditus scientiâ, paschales scribens circulos, noluit eis, sicut ipse testatur, memoriam impii & persecutoris innectere, sed magis elegit ab incarnatione Domini nostri JESU Christi annorum tempora prænotare, quatenùs exordium spei nostræ notiùs nobis existeret, & causa reparationis humanæ, id est, passio Redemptoris nostri evidentiùs eluceret. Qui in primo suo circulo quingentesimum tricesimum secundum dominicæ incarnationis annum in capite ponendo, manifestè docuit secundum sui circuli annum ipsum esse, quo ejusdem sacrosanctæ incarnationis mysterium cœpit. Quia enim lunaris circulus decennovenalis est, solaris autem XXVIII. conficitur annis, multiplicatis per se invicem ambobus, summa DXXX. & II. colligitur annorum. Quia tandem replicatâ, totus solaris lunarisque cursûs ordo in se suaque per vestigia revolvitur, eundemque decennovenalis lunarisque cycli annum, easdem epactas lunæ, solis quoque dies concurrentes, eandem quartamdecimam lunam, eundem dominicæ Paschæ diem ac lunam ipsius ex ordine restituens. Quod etiam Victorius, quamvis alterius institutionis paschalem condens, descripto tot annorum circulo manifestè probavit. Quia ergò secundo anno circuli, quem primum Dionysius scripsit, quingentesimus tricesimus tertius ab incarnatione Domini completus est annus, ipse est nimirum juxta concursus siderum ille, in quo incarnari dignatus est: quia hic secundus annus decennovenalis octavusdecimus est cycli lunaris, XI. habens epactas, V. concurrentes septimanæ dies, lunam Paschæ decimamquartam, VIII. Cal. Apriles, omnia tunc fuêre similima, & si esset qui tunc Pascha more nunc Ecclesiis usitato die Dominicâ faceret, ipsa nimirum dies, quomodo hîc adnotatum est, VI. Calendas Apriles venerit, ac lunam haberet 16. Denique Dionysius ipse nobis quodammodò tacitè quæ dicimus in Paschalib. quæ scripsit, argumentis ostendit, ubi ad inveniendum, quotus sit annus circuli decennovenalis, sumere annos Domini, & priusquam hos per X. & IX. partiamur, unum præcipit adjicere, significans illo incarnato unum circuli decennovenalis annum jam fuisse completum. Item ad sciendum quotus sit annus cycli lunaris, sumere monet annos Domini, & subtrahere semper duo, ac sic per X. & IX. partiri, ut videlicet duobus, qui reliqui tunc erant, annis sublatis, cæteros calculatos per nonamdecimam partê dividens, quod reliquum foret, teneret. Porrò ad investigandum quot sint epactæ lunares, annos Dñi ritè sumere, dividere, multiplicare. Item dividere, sed nullo dempto vel addito jubet: quia nimirum secundo decennovenalis cycli anno, incipientes epactæ ad inveniendum suum statum, addi quid vel demi de annis Domini, qui secum inchoaverant, minimè poscebant. Item si velimus scire adjectiones solis, id est, concurrentes septimanæ dies, sumere annos Domini jubet, & additâ quartâ parte, IV. insuper regulares semper adjicere docet, ac sic tandem per VII. partiri: quia nimirum V. erant concurrentes anno quo natus est Dominus, ut & computandi fixa series procurrere posset, necesse habeat computator, IV. quæ præcesserunt, annectere. His igitur ita se habentibus, annum passionis dominicæ diligenter inquirere, nec ignota quærendi via est, sinon computus errat alicubi. Habet enim, ni fallor, Ecclesiæ fides, Dominum in carne paulò plus minùs quàm XXXIII. annis usque ad sua tempora passionis vixisse, quia videlicet XXX. annorum fuerit baptizatus, sicut Evangelista Lucas testatur, & tres semis annos post baptisma prædicaverit, sicut Joannes in Evangelio suo non solùm commemorato redeuntis Paschæ tempore perdocet, sed & idem in Apocalypsi sua. Daniel quoque in suis visionibus propheticè designat. Sancta siquidem Romana & Apostolica Ecclesia hanc se fidem tenere, & ipsis testatur indiculis, quæ suis in cereis annuatim scribere solet, ubi tempus dominicæ passionis in memoriam populis revocans, numerum annorum triginta semper, & tribus annis minorem quàm ab ejus incarnatione Dionysius ponat, adnotat. Denique anno ab ejus incarnatione juxta Dionysium septuagesimo primo, Indictione quartadecimâ, fratres nostri, qui tunc fuêre Romæ, hoc modo se in natali Domini in cereis sanctæ Mariæ scriptum vidisse, & indè descripsisse referebant: A passione Domini nostri JESU Christi anni sunt DCLVIII. Quoniam ergò, ut suprà memoravimus DXXXII. annis circulus paschalis circumagitur. His adde XXXIII. vel potiùs XXXIV. ut illum ipsum, quo passus est Dominus, attingere possis annum, fiunt DLXVI. Ipse est ergò annus Dominicæ passionis & resurrectionis à mortuis. Quia sicut quingentesimus tricesimus tertius primo, ita quingentesimus sexagesimus sextus tricesimo quarto per universos solis & lunæ concordat discursus. Et ideò circulis B. Dionysii apertis, si quingentesimum sexagesimum sextum ab incarnatione Domini contingens annum, quartamdecimam lunam in eo IX. Calendarum Aprilium quintâ feriâ repereris, & diem Paschæ dominicum VI. Calendarum Aprilium lunâ decimaseptimâ: age Deo gratias, quia quod quærebas, sicuti ipse promisit, te invenire donavit. Nam quòd Dominus XV. lunâ feriâ sextâ crucem ascenderit, & unâ sabbatorum, id est, die dominicâ resurrexerit à mortuis, nulli licet dubitare Catholico, ne legi, quæ per agnum paschalem decimaquartâ die primi mensis ad vesperam immolari præcipit, pariter & Evangelio, quod Dominum

eâdem

eâdem vesperâ tentum à Judæis,& manè sextâ feriâ crucifixum ac sepultum,primâ sabbati resurrexisse perhibet,videatur incredulus. Quòd autem VIII. Calendarum Aprilium crucifixus,VI. Calendarum earundem die resurrexerit,multorum latè Doctorum Ecclesiasticorum constat sententiâ vulgatum. Quamvis Theophilus Cæsariensis,antiquus videlicet vicinusque Apostolicorum temporum Doctor in epistola synodica, quam adversus eos,qui decimaquartâ lunâ cum Judæis Pascha celebrabant,unà cum cæteris Palæstinæ Episcopis scripsit, ita dicit: Et impium non est, ut passio dominica tanti sacramenti mysterium foras limitem excludatur. Passus namque Dominus ab XI. Calendas Apriles, qua nocte à Judæis est traditus, & ab VIII. Calendas Apriles resurrexit. Quomodo tres dies foras terminum excludentur? Constitutumque est in illa Synodo,ut ab XI. Calendas Apriles usque in VIII. Calendas Majas Pascha debeat observari, ut in eodem libro superiùs scriptum est. Nam Galli quacunque die VIII. Calend. Aprilis fuisset, quando Christi resurrectio fuisse tradebatur,Pascha semper celebrabant. Sin verò annum qualem quærebas, in loco quem putabas, invenire non poteris,vel Chronographorum incuriæ,vel tuæ potiùs tarditati culpam adscribe,tantùm diligentissimè cavens,ne Chronicorum scripta defensando intemerabile legis vel Evangelii testimonium videaris impugnare, dicendo Dominum Salvatorem vel XV. vel XVI. imperii Tiberii Cæsaris, vel XXIX. aut XXX. suæ ætatis anno sacrosanctum crucis subisse mysterium, cùm Evangelia manifestè significent, XV. anno Tiberii Præcursorem Domini prædicare cœpisse, ipsumque mox inter alios baptizâsse Jesum, incipientem jam fieri quasi XXX. annorum.

GLOSSÆ IN CAPUT XLV. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: authore Brideferto Rameſiensi.

Primo decennovenalis circuli versu, temporum ordo præsigitur, quem Græci calculatores à Diocletiani principio annis observavêre. Et post pauca: Quia enim lunaris circulus decennovenalis est, solaris autem viginti octo constituitur annis, multiplicatis per se invicem ambobus, summa quingentorum trigintaduorum colligitur annorum. Ista enim luna, quæ in præsenti appellatione est non erit in eadem appellatione usque ad decem & novem annos, & ideò circulus decimanona luna est: solaris autem annus viginti octo annis constituitur, quia non antè potest consummari, quàm bissextus cunctos septimanæ dies contingat. His igitur ita se habentibus, annis passionis Dominicæ diligenter inquire. Nec ignota quærendi via est, si non computus erret alicubi. Nec ignota quærendi via est, scilicet, sed nota quærendi annos à passione Domini, si non computus errat alicubi. Errat tamen, & ideò ignota est via quærendi annos à passione Domini: quia si cœperis ab ipso anno numerare, ubi Dionysius incarnationem Domini esse putavit, non invenies per ipsum in trigesimoquarto anno decimamquartam lunam: & nono Cal. April. in quinta feria, & diem paschæ Dominicum, & lunam decimamseptimam in sexto Cal. April. Haud enim, nisi fallor, Ecclesia fides, Dominum in carne paulò plus quàm triginta & tres annos usque ad suæ tempora passionis vixisse: quia videlicet triginta annorum fuerit baptizatus, sicut Evangelista Lucas testatur: & III. semis annos post baptismum prædicaverit, sicut non solùm Evangelio suo Ioannes commemorato redeuntis paschæ tempore perdocet, sed & idem in Apocalypsi suâ Daniel quoque in suis visionibus prophetice designat. Triginta annorum fuerit baptizatus, sicut Evangelista Lucas testatur, scilicet capite tertio, ubi dicit: Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur filius Ioseph. Dominus & Salvator noster Iesus Christus triginta annorum erat, quando ad Ioannem baptizandus advenit, tunc etenim initium Evangelicæ prædicationis instituit. Refert autem eum divina Scriptura omne doctrinæ suæ tempus exegisse sub pontificibus Anna & Caipha: quomodo scilicet Annæ pontificatûs tempore incipiente, docere cœpit, ejusq; ad initium Caiphæ pertenderit, in quibus spatiis nec toti quatuor concluduntur anni. Et tres semis annos post baptismum prædicaverit, sicut non solùm in Evangelio suo Ioannes commemorato redeuntis paschæ tempore perdocet, scilicet c. 18. ubi dicit: Cohors, & tribunus, & ministri Iudæorum comprehenderunt Iesum, & ligaverunt eum, & adduxerunt ad Annam primùm: erat enim socer Caiphæ qui erat pontifex anni illius. Sed & idem in Apocalypsi suâ. scilicet 12. ubi dicit: Et mulier fugit in solitudinem, ubi habebat locum paratum à Deo, ut ibi pascant eam diebus MCCLX. Et paulò pòst: Et datæ sunt mulieri duæ alæ magnæ, ut volaret in desertum, ubi alitur per tempus, & tempora, & dimidium temporis à facie serpentis. Cthujus versiculi expositionem te audire delectat, ad tractatum Harmonis recurre, qui inter cætera sic dicit: Nam sicut Antichristus MCCLX. diebus regnabit, ita & Christus MCCLX diebus, id est, tribus annis & dimidio prædicavit. Ideoq; totum præsens tempus possumus accipere per hunc numerum, à quo divina prædicatio cœpit in quo & per novissimos prædicatores terminabitur. Daniel quoque in suis visionibus prophetice designat. scil. cap. 9. ubi dicit: Et tradentur in manus ejus usque ad tempus, & tempora, & dimidium temporis. Tempus in loco hoc annum significat. Tempora juxta Hebraici sermonis proprietatem, qui & ipsi duales habent numerum, duos annos præfigurant. Dimidium autem temporis, sex menses, quibus sancti potestati Antichristi permittendi sunt, ut damnentur Iudæi, qui non credentes veritati susceperunt mendacium: de quo tempore & Salvator in Evangelio loquitur: Nisi abbreviati essent dies illi, nequaquam salva esset omnis caro. Et ipsis testatur indiculis, quæ suis in cereis annuatim scribere solet. scilicet quia triginta tres anni sunt minus à passione annuatim in vigilia paschæ. Numerum annorum scilicet Domini, triginta semper & tribus annis minorem, scilicet à passione Domini. Septingentesimo, Indictione decimaquartâ: In tempore Bedæ fuit hoc. In cereis, sanctæ Mariæ scripti vidisse & indè descripsisse referebant. A passione Domini nostri Iesu Christi, anni sunt DCLXVIII. Dum in septingentesimo primo anno fuerunt ibi, & viderunt annos à passione Domini DCLXVIII. scriptos in cereis sanctæ Mariæ, apparet, quia triginta & tres anni minus sunt à passione. Triginta tres à nativitate usque ad passionem Domini Ipse est ergò annus Dominicæ passionis & resurrectionis à mortuis, id est, DXLVI. quia sicut quingentis triginta tribus primo, ita DLXVI. tricesimo quarto, scilicet à nativitate Domini, quo fuit passus & resurrexit, per universos solis & lunæ concordat discursus. Sicut fuit concursus siderum in tricesimo tertio, vel trigesimo quarto post revolutionem, id est, post primum circulum Dionysii finitus erit, scilicet concursus siderum. Sicut DXXXIII concordat primo scilicet anno nativitatis Domini: ita quingentesimus sexagesimus sextus scilicet annus Domini concordat trigesimo quarto à principio Dionysii post primum circulum finitum. Et diem paschæ Dominicum sexto Cal. April. lunâ decimaseptimâ, scilicet ipsius diei. Ita fuerunt omnia ista ipso anno, quando passus fuit Dominus. Age Deo gratias, quia quod quærebas sicut ipse promisit, te invenire donavit. Ironicè dicit hoc, dum nullo modo inveniatur. Ironia est sententia per pronuntiationem contrarium habens intellectum. Et ironia est species, quæ laudando aliquem deridet, ut Helias dicebat: Clamate voce majore: Deus enim Baal & forsitan loquitur, & in diversorio est, aut dormit ut excitetur. Hanc enim nisi gravitas pronuntiationis adjuverit, confiteri videbitur, quod negare contendit. Nam quòd Dominus decimaquintâ lunâ feriâ sextâ crucem ascenderit, & unâ sabbatorum, id est, Dominicâ resurrexerit à mortuis nulli licet dubitare Catholico. Unam sabbatorum primam sabbati intelligere debemus, id est, primam diem post sabbatum, quam ob honorem & reverentiam Dominicæ resurrectionis Dominicam nominamus. Sicut enim nos prima feria, secunda, tertia feria, & cæteros per ordinem dicimus: sic Iudæi prima sabbati, secunda sabbati, tertia sabbati nominabant.

Quamvis Theophilus Cæsariensis, antiquus videlicet, vicinusque Apostolorum temporum doctor, in Epistola Synodica, &c.) *Synodica scilicet, quam fecit in Synodo adversus eos, qui decimaquartâ lunâ cum Iudæis paschæ celebrabant. Illam igitur epistolam hic ponere nolui, quia magis irrisionem præstat insipientibus, quàm ædificationem sapientibus, eò quòd Dominum nostrum Iesum Christum undecimo Cal. April. fuisse passum, & octavo Cal. eum resurrexisse pronuntiat, quod nimis absurdum est. Et impium non est, ut passio Dominica tantum sacramenti mysterium, foras limitem excludatur, scil. multum est impium. Interrogativè legendum. Theophilus dicit Dominum XI. Cal. April. fuisse passum, & octavo Cal. resurrexisse: sed non est verum, quia non jacuit quatuor dies in sepulchro. Et miror quare aliquis tam absurdam rem ad memoriam reduxisset. B. Augustinus in libro de sancta Trinitate 4. dicit eum octavo Cal. April. fuisse conceptum, quo & passum. Et B. Hieronymus in martyrologio testatur, dicens: Octavo Cal. April. Hierosolyma*

Dominus

Dominus crucifixus est, & sexto Calend. April. Hierosolyma resurrectio Domini nostri Iesu Christi celebrata est. Quomodo tres dies foras terminum excludentur? Videntur enim Theophilo excludi tres dies Dominicæ passionis ab Occidentalibus, qui octavo Calend. April. die dicunt Christum fuisse passum. Si octavo Cal. April. celebretur passio, quomodo tres dies, id est, XI. X. & IX. foras terminum excludentur? Contra nos hoc dicit, qui 8. Cal. April. celebramus Dominicam passionem. Constitutumque est in illa Synodo, ut ab undecimo Calen. April. usque in XI. Cal. Majas pascha debeat observari, scilicet dum apud nos ab XI. Cal. April. usque in VII. Cal. Maii observatur.

Nam Galli quacunque die octavo Calend. April. fuisset, quando Christi resurrectio tradebatur, pascha semper celebrabant.) *Non enim ad diem Dominicum, neque ad regulam decimæ quartæ lunæ attendebant, sed in quacunque die octavo Calen. April. fuissent, pascha celebrabant. Quem ritum sancti Patres in Nicæna Synodo prohibuerunt, constituentes non solùm lunam paschalem & mensem inquirere, sed etiam & diem resurrectionis Dominicæ observare. Sin verò annum qualem quærebas, scilicet à passione, id est, DLXVI. in loco quem putabas, invenire non poteris: vel chronographorum, id est, temporum scriptorum incuriæ, id est, negligentiæ, vel tuæ potiùs tarditati adscribe: dicendo Dominum Salvatorem vel decimoquinto, vel decimo sexto imperii Tiberii Cæsaris; vel vigesimo nono aut trigesimo suæ ætatis anno sacrosanctum crucis subiisse mysterium. Non enim in decimoquinto anno Tiberii Cæsaris, vel trigesimo suæ ætatis anno fuit crucifixus, sed baptizatus.*

DE INDICTIONIBUS. CAPUT XLVII.

SEcundus ordo circuli decennovenalis complectitur Indictiones XV. annorum circuitu in sua semper vestigia reduces, quas antiqua Romanorum industria comperimus ad cavendum errorem, qui de temporibus fortè oboriri poterat, institutas. Dum enim, verbi gratiâ, quilibet Imperator medio anni tempore vitâ & regno decederet, poterat evenire ut eundem annum unus historicus ejusdem regni adscriberet temporibus, eò quòd ejus partem regnaret: alter verò historicus eundem successori illius potiùs attribuendum putaret, eò quòd & hic partem æquè ejus haberet in regno. Verùm ne per hujusce modi dissonantiam error temporibus inolesceret, statuerunt Indictiones, quibus uterque scriptor, imò etiam vulgus omne, temporum cursum facillimè servaret, quas pro facilitate quoque calculandi XV. esse voluerunt, ut planissimo numero, & ad multiplicandum promptissimo compendiosùs transacti temporis status in memoriam possit reduci. Quidam autem putant, quia quondam in Republica post censum quinto anno peractum urbs Roma lustrabatur, ad indicium ternæ lustrationis & censûs Indictiones esse conditas. Incipiunt autem indictiones ab VIII. Calendas Octobris, ibidemque terminantur.

GLOSSÆ IN CAP. XLVI. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: authore Brideferto Ramesiensi.

Secundus ordo circuli decennovenalis complectitur Indictiones XV. annorum circuitu, in sua semper vestigia reduces.) *Id est, revertentes: quia reducuntur post quindecim annorum circuitum. Industria, id est, diligentia, prudentia.*

Quidam autem putant, quia in re quondam publica.) *Res publica, quasi popolica, eò quòd ad omnem populum pertinet. Indicere, est præcipere. Indè indicium, vel edictum, imperiale præceptum. Indicere, est generale præceptum tributariorum, quod generaliter omnibus per universum orbem imperabatur. Peragebatur autem indictio per quindecim annos, & primo quinquennio numerus indicebatur aureus, secundo argenteus, tertio lustro solvebatur æneus.*

ARGUMENTUM INVENIENDI QUOTA SIT Indictio. CAPUT XLVII.

HOc autem argumento quota sit anno quocunque computare volueris, Indictio, reperies: sume annos ab incarnatione Domini quotquot fuerint in præsenti: verbi gratiâ, DCCXXV. adde semper tria, quia quartâ Indictione secundùm Dionysium natus est Dominus, fiunt DCCXXVIII. hæc partire per XV. quindecies quadrageni, sexcenti, quindecies octoni centumvies, remanent octo: octava est Indictio. Si verò nihil remanserit, decimaquinta est.

DE EPACTIS LUNARIBUS. CAPUT XLVIII.

TErtia præfati circuli linea continet epactas lunares, quæ ad cursum solis annuatim undenis diebus accrescere solent, indè epactæ græco vocabulo, id est, adjectiones dictæ, quòd per annos singulos XI. dierum, ut diximus, accumulentur augmento. Vel certè quia ad inveniendas quotæ sint lunas Calendarum XI. per totum adjiciuntur annum, ut suprà docuimus: epactæ jure, id est, adjectiones vocantur, & quidem per totum anni vertentis orbem suos quæque dies habet adjectiones lunares XI. Nam, verbi gratiâ, si hodie cùm scribo, quinta est luna, isto ipso die post annum decimasexta erit luna, post duos annos vigesima septima, post tres octava: nec eadem hùc quæ nunc est, priusquam XXIX. annorum peracto circulo redit. Sed propriè quæ in circulo decennovenali annotatæ sunt epactæ, lunam, quota sit in XI. Calend. Apriles, ubi paschalis est festi principium, signant: hanc præfixam sui cursûs regulam semper observantes, ut quoties minorem XV. numerum habent, paschalem lunam præferant: quoties autem majorem, in sequentem lunam pascha quærendum præmonstrent. Quia nimirum lunæ paschalis plenitudo non æquinoctium præire, sed sicut in principio creaturarum ordinatum est, sequi potiùs debet, quando primùm ortus est sol inchoatione diei vernum tenens æquinoctium; deindè orta est luna in inchoatione noctis autumnalis æquinoctii tenens ipsa particulam. Undè multum errare constat eos, qui lunæ paschalis inicium à tertio nonarum Martiarum die quærendum definiunt: quia videlicet ibi nata luna ante tempus æquinoctii plenilunium ostendit. Ideòque solennitati paschali inhabilis est, in qua, sicut diximus, primum solem primitivæ creationis statum, ac deindè lunam necesse est conscendere, ut & hic per æquinoctii transgressum longitudinem noctis superet, & illa per plenilunium totam ejus quantulacunque est longitudinem illustret. Quod ad Christi & Ecclesiæ sacramentum respicere, nemo est ferè qui ambigat: de quo & in primordiis hujusce opusculi aliqua perstrinximus, & nunc paucis replicemus. Quia sicut luna & stellæ non à seipsis, ut perhibent, sed à sole habent ut luceant: sic & Ecclesia sanctique omnes non suæ merito virtutis, sed gratiâ largitoris habent bonum quo vivunt. Et sicut non nostri vigore arbitrii fortitudinem nostram, sed illo nos suscipiente, illius misericordiâ præveniente custodimus, nec sufficientes sumus cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est, ita etiam in tempore, quo nostræ redemptionis insignia celebramus, solaris perfectio splendoris quæ illuminat, lunarem quæ illuminatur, antecedere debet.

GLOSSÆ IN CAPUT XLVIII. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione : auctore Brideferto Rameſienſi.

Nam verbi gratia, hodie cum ſcribo, ſi quinta eſt luna iſto, eſt luna ipſo die poſt annum XVI. erit luna, poſt duos annos vigeſima ſeptima, poſt tres octava. Hujus igitur verſiculi gloſſa jam ſuperiùs eſt ſcripta, cujus initium eſt : Si vis ſcire qualis luna fuerit in tranſacto anno in unoquoq; datarum. Hodie, quaſi hoc die. Quotidie, non cotodie, ut ſit quot diebus. Cras, quod eſt poſtea. Extremum eſt pridie, & dictum extremum ab eo, quòd jam dies ipſe ſit à nobis extraneus, & prætereundo alienus. Pridie autem, quaſi priori die. Perendie, id eſt, per ante diem, vel in anteceſſum, id eſt prius. Hanc præfixam ſui curſus regulam ſemper obſervantes, ut quotiens minorem decimumſextum numerum, habent paſchalem lunam, præferant. Si enim majorem numerum habuerint epactæ XV. in XI. Kalen. April. non oſtendunt illæ epactæ lunam paſchalem. Per epactas igitur in hoc loco ætatem lunæ intellige. Talis eſt ratio: Si decimaquinta fuerit luna in XI. Kalen. April. decimaquarta luna paſchalis non debet præire æquinoctium, ſed ſequi, aut aliquando in ipſo æquinoctio XIV. fieri. Unde multum errare conſtat eos, qui lunæ paſchalis initium à tertio Nonarum Martiarum die quærendum definiunt : quia videlicet ibi nata luna ante tempus æquinoctii plenilunium oſtendit. Prima igitur ætas lunæ, quæ fuit in initio mundi, ſic fuit : decimoquarto verò Kalend. April. quaſi octavo idus Martii fuiſſet nata : propterea errant, qui lunæ paſchalis initium à tertio Nonarum Martiarum die requirunt.

Quia ſicut luna & ſtellæ non à ſeipſis ut perhibent, ſed à ſole habent ut luceant : ſic & Eccleſia ſanctique omnes non ſuæ merito virtutis, ſed gratia largitoris habent bonum quo vivunt.] *Stellæ lumen à ſole mutuantes cum mundo vertì, ut puta uno loco fixæ, & non ſtante mundo vagæ ferri dicuntur, exceptis his quæ planetæ, id eſt errantes vocantur, eas; dies adventu celari, nec unquam cælo decidere, fulgor plenilunii & ſolis probat deliquium: quamvis videamus igniculos ex æthere lapſos portari ventis, vagiq; lumen ſideris imitari trucibus orientibus ventis. Sidera autem alia ſunt in liquorem ſolutì humoris fœcunda, alia concreti in pruinas, aut coacti in nives, aut glaciati in grandines : alia ſtatus temporis, alia vaporis, alia roris, alia frigoris. Nec ſolum errantia, ut Saturnus, cujus tranſitus imbriferi fiunt : ſed & quædam fixa polo cum errantium fuerint acceſſu, vel radiis impulſa, ut ſuculæ in fronte tauri, quas ob id Graci pluvio nomine hyadas appellant. Quin & ſua ſponte quædam ſtatutis; temporibus, ut hædorum exortus, & arcturi, qui per idus Septemb. cum procelloſa grandine ſurgit : & nimboſus orion, & canicula, quæ nimium fervens XV. Kalend. Auguſt. emergit.*

Stellæ lumen à ſole, ſcilicet ſicut ſancti à Chriſto mutuantes, id eſt, accipientes. Stellæ omnes & luna à ſole lumen accipiunt. Licet enim ſint igneæ naturæ, & licet ex eadem luce ſint factæ qua & ſol : tamen non tantæ virtutis ſunt, ut poſſint per ſe lucere ſine ſole. Illuminantur enim cunctæ radiis ſolis, quod exhibetur nobis in figura Chriſti ſanctorumq; illius; qui quod virtutis habent, ab ipſo accipiunt.

Stellæ non habere proprium lumen, ſed à ſole illuminari dicuntur; nec eas unquam de cælo abſcedere, ſed veniente ſole celari. Omnia enim ſidera obſcurantur ſole oriente, & non cadunt. Namdum ſol ortus ſui ſigna præmiſerit, omnis ſtellarum ignis ſub ejus luminis fulgore evaneſcit, ita ut præter ſolis ignem nullius ſideris ſplendor videatur. Hinc etiam & ſol appellatur eo quod ſolus appareat obſcuratis cunctis ſideribus. Nec mirum hoc de ſole, cum etiam plena luna & tota nocte fulgente, pleraq; aſtra non luceant. Eſſe autem per diem ſtellas in cælo, probat ſolis deliquium : quod quando ſol objecto orbe lunæ fuerit obſcuratus, clariora in cælo aſtra videntur. Stellæ dictæ à ſtando, quia fixæ ſtant ſemper in cælo. Stellæ immobiles ſunt, & cum cælo perpetuo motu feruntur. Feruntur quæ cælo fixæ ſunt, & cum cælo volvuntur : moventur verò quædam, ſicut planetæ, id eſt erraticæ, qua curſus ſuos vagos certa diffinitione conficiunt. Stellæ, & ſidera, & aſtra inter ſe differunt. Nam ſtella, eſt qualibet ſingularis : ſidera verò ſunt ſtellis plurimis facta, ut hyades, plejades. Aſtra autem ſtellæ grandes, ut orion, bootes. Sed hæc nomina ſcriptores confundunt, dum & aſtra pro ſtellis, & ſtellas pro ſideribus ponunt. Stellæ autem ſecundum myſticum intellectum ſancti viri intelliguntur, de quibus dictum eſt : Qui numerat multitudinem ſtellarum. Sicut enim omnes ſtellæ à ſole illuminantur, ita ſancti à Chriſto gloria cæleſtis regni clarificantur. Et ſicut præ fulgore ſolis & vi maximæ luminis ejus ſidera obtunduntur : ita & omnis ſplendor ſanctorum in comparatione gloriæ Chriſti quodammodo obſcuratur. Et quemadmodum ſtellæ ſibi differunt claritate, ita juſtorum diverſitas meritorum diſcretione.

QUOMODO ERRENT QUIDAM IN PRIMI MENSIS initio. CAPUT XLIX.

SEd error eorum qui aliter ſapiunt, vide an ipſis ſaltem qui hujusmodi condunt leges iniquas, & ſcribentes injuſtitiam ſcribunt, ratus ac veritate videatur eſſe ſuffultus. Victorius qui illorum circulos ſcripſit, dicit in prologo ejusdem operis inter alia ſic : Latini namq; à III. Nonarum Martiarum uſq; ad IV. Nonas Aprilis, diebus ſcilicet XXIX. obſervandum maximè cenſuerunt, ut quocunque eorum die luna fuerit nata, efficiat primi menſis initium, cujus luna decimaquarta ſi feria ſexta provenerit, ſubſequens dominicus, id eſt, luna decimaſexta feſtivitati paſchali ſine ambiguo deputetur. Sin autem die ſabbati plenilunium eſſe contigerit, & conſequenti dominico luna decimaquinta reperiri, eadé hebdomada tranſmiſſa, in alterum diem Dominicum. i. lunam vigeſimam ſecundam transferri debere Paſcha dixerunt : ne minus ejusdem dominici peragendo myſterio deſtinarent quàm ſextamdecimam, nec amplius quam vigeſimamſecundam lunam aliquando reciperent, eligentes potius in lunam vigeſimamſecundam diem feſti paſchalis extendi, quàm dominicam paſſionem ante lunam quartamdecimam ullatenus inchoari. Quartasdecimas porrò lunas menſis ejusdem à XV. Calend. Aptilium, uſq; in XVI. Calend. Majas adſerunt eſſe ſervandas. Item in fine ejusdem prologi. Cùm verò contigerit, inquit, lunam vigeſimamſeptimam ſabbato, vel maximè die Calend. Januariarum provenire abſque biſſexto, noverit Sanctitas veſtra, quod Paſcha XIII. Calend. Apriles ſecundum Latinos haud unquam celebrandum, etiamſi luna conveniat, penitus invenitur. Aut VIII. Calend. Majas ſecundum Ægyptios, quod aliquoties obſervandum eſt, reperiri non poſſe. Videamus ergo Latinos ſuos quomodo commendet Victorius. Dicit eos maximè cenſuiſſe à III. Nonas Martias natam lunam efficere primi menſis initium, & decimaſexta luna die dominico Paſcha celebrandum. Et iterum dicit, nunquam XIII. Calend. Apriles, etiamſi luna conveniat, Paſcha celebrandum ſecundum Latinos, ſed magis ſecundum Ægyptios VIII. Calendas Majas. Conſtat autem lunam III Nonas Martias natam, XIII. Calend. Apriles eſſe ſextamdecimam. Obſecro te ſancte frater Victori, ſi III. Nonas Martias nata luna facit primi menſis initium, quid rationis eſt, ut non in eo Paſcha celebremus, ſed potius alium differamus in menſem? cum lex toties imperet, ut omnes qui poſſint in primo menſe Paſcha faciant, Soli autem qui in via fuerint & immundi ſecundo hoc menſe celebrent? Quid eſt, rogo, quod addis, absque biſſexto? An forte quia quando Calendæ Januariæ ſabbato ſunt, tertiadecima Calendarum Aptilium dies in dominicum occurrit, ſi biſſextilis annus non eſt, ſi autem biſſextus interceſſerit, eadem dies ſecunda feria provenit, docere vis cum ſecunda feria fuerit XIII. Calend. Aprilis in luna decimaſexta, ſequenti dominica VII. Calendas Apriles luna vigeſimaſecunda Paſcha ritè celebrari? Cùm vero eadem dies XIII. Calend. Aprilis lunam decimamſextam dominica die habuerit, non poſſe in ea Paſcha celebrari : quia necdum æquinoctium tranſierit? Sed nec in ſequenti dominica, quia luna ſuperadulta, hoc eſt, vigeſimatertia illam incidat in diem, atque hac cogente neceſſitate in ſecundi tempora menſis Paſchæ differenda ſolennia? Mirus calculandi præceptor, qui principaliter doceas, lunam III. Nonas Martias natam efficere primi menſis initium. Et rurſum ratione ipſa ſuperatus compelleris fateri, niſi interveniente biſſexto nullatenus lunam hac die natam, ſed potius eam quæ poſt XXIX. dies fuerit accenſa,

paschalibus festis congruam. Si verò adfuerit bissextus, tunc effici lunam sequentis anni primam, quæ absque illo fieri poterat extrema transacti. Et quid est quod ais: etiamsi luna conveniat, XIII Calendas Aprilis nunquam Pascha celebrandum penitus invenire? Quomodo enim potest luna convenire paschalibus solenniis, ubi nunquam paschalia sunt celebranda solennia? Et si nunquam XIII. Calendarum Aprilium Pascha celebrandum etiamsi sextadecima provenerit, errant profecto Latini, qui lunam paschalem à III. Nonas Martias inchoare decernunt: in qua decimosexto & decimoseptimo eo quod æquinoctium non transierit, non licet pascha fieri. Et merito illorum contempta observatione, cum Ægyptiis potius eo anno in octavo Calendas Maji Pascha differendum suades. Si autem magis observandum, quod Ægyptii docent, autumas, quare non illorum per omnia scientiam sectaris? Verum quia hoc facere non vis, sed inter utrosque medius incedens, magis Latinorum quos vituperas, quàm Ægyptiorum quos præfers, calculum tuis legendum sequendumque contradicis, nos Ægyptiam calculandi disciplinam, quæ & tuo judicio, & universalis Ecclesiæ consensu verior apparet, omnibus sequendam novimus, initium videlicet primi mensis ab 8. Iduum Martiarum usq; in Nonarum Aprilium diem. Quartasdecimas vero lunas Paschæ, à duodecimo Calendarum Aprilium usque in decimumquartum Calendas Majas. Porrò diem Paschæ dominicum ab undecimo Calendarum Aprilium usque in septimum Calendarum Majarum: & hoc in luna decimaquinta usq; ad vigesimamprimam esse quærendum. Verùm ne nos amatores Victorii temere illum aggressos esse lacerent, legant librum doctissimi & sanctissimi viri, Victoris videlicet Capuani Episcopi de Pascha, quod quindecimo Calendas Majas putabatur celebrari debere, Indictione autem decimatertia novies Proconsule Basilio, & quanti à prudentibus, & Catholicis Ecclesiæ Doctoribus æstimatus sit suus magister invenient, cujus principium libri est. Cùm paschalis veneranda solenitas, quanam die potissimum proveniret per anni præsentis Indictionem tertiamdecimam à nobis solicite quæreretur, & juxta patrum venerabilium constituta octavo Calendarum Majarum diceremus resurrectionem Domini procul dubio celebrandam. Aliquibus minimè rationabilis visa est nostra responsio, eo quòd Victorius quidam in circulo Paschali quem edidit, aliter diem Dominicæ resurrectionis adfixerit, licet & hunc designaverit, quem nos celebrandum pariter profitemur. Et in processu operis. Sed nunc, inquam, ordo expetit, ut cyclorum quos Victorius edidit patefaciam evidenter errores, dum nescit legitimum diem definire Paschalem, ut cum in præteritis ostensus hoc modo fuerit deliquisse, in præsentibus ac futuris & authoritate careat, & occasionem pravæ persuasionis amittat.

GLOSSÆ IN CAPUT XLIX. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: Auctore Brideferto Rameſienſi.

Quam Dominicam passionem, id est, sextam feriam ante lunam decimamquartam. Quam Dominicam, scilicet diem ante lunam decimamquintam, id est, in lunam decimamquintam.

Initium videlicet primi mensis ab octavo iduum Martiarum, usq; in Nonarum Aprilium diem: quartas decimas verò lunas Paschæ à XII. Cal. April. usq; in XIV. Cal. Maji.) *Constat igitur quòd primo anno decennovenalis cycli, quando nulla epacta in capite ponitur, in Cal. Mart. luna nona, & in octavo idus Martii XVI. occurrit. Hanc deduc trigesimam, & incipe primam, & Non. April. occurrit decimaquarta, qui est terminus decennovenalis. Iterum eidem XVI. quos anno priori in octavo idus Mart. habuisti, adde XI. occurrit eodem die XXVII. Hanc cum trigesimam deduxeris, occurrit sequens decimaquarta luna octavo Calendas Aprilis, qui est terminus secundus. Sicque lunationibus singulis usque decimumnonum annum, eodem die octavo idus scilicet Martii addendo semper XI. ad præcedentem ejusdem diei lunæ ætatem, anni præcedentis quotlibet infra trigesimam fuerit, deduc eam trigesimam, & deduc sequentem usque XIV. & ubicunque decimaquarta fuerit, ibi sine ulla ambiguitate terminus paschalis erit. Porrò si eodem die XXX. inciderit, quod tamen non nisi semel per decem & novem annos fit, deduc more solito sequentem, & ubi XIV. occurrerit, ibi & terminus erit. Prima verò cum octavo idus occurrerit eadem procul dubio paschalis erit. Et hoc certissimè cave, ne prius natam lunam quam octavo idus Mart. deputes paschalem, sed quotacunq; eodem die occurrerit, aut trigesimam eodem die teneas, aut triginta deducas, & sequentem quolibet loco XIV. occurrerit, paschalem esse non dubites. Iste ordo & hæc ratio nunquam ex eodem die quo statuta fuit, turbari ab ullo potuit aut poterit: sed potius ille concussus erit, qui eam concutere nisus fuerit. Expleto igitur anno decimonono, statuto, ejusdem anni termino novissimo, si iterum probare volueris quod hæc ratio ratione constet, & hæc auctoritas digna auctoritate subsistat: adde de eodem sæpè dicto die octavo idus Mart. præcedentis lunæ ætati non undecim ut prius, sed propter saltum lunæ duodecim: & iterum occurret tibi luna, sicut in principio eodem die decimasexta, atq; ita sequentia eodem quo prius ordine cuncta proveniant. Verùm ne nos amatores Victorii, temerè illum aggressos lacerent, legant librum doctissimi & sanctissimi viri Victorii, videlicet Capuani Episcopi de Pascha, quod XV. Calend. Maji putabatur celebrari debere, indictione decimatertia, novies post consulatum Basilii. Gregorius. Fertur apud veteres mos fuisse, ut quisquis consul existeret, juxta ordinem temporum honoris sui locum teneret, ut si quis posterius ad consulatum veniens, consul non semel, sed bis forsitasse aut tertiò fieret, etiam illos laude & honore transcenderet, qui non plus quàm semel consules extitissent. Consules appellati à consulendo, sicut reges à regendo. & sicut leges à legendo, eo quòd consulerent, hoc est providerent reipublicæ. Nam cùm Romam regum superbam dominationem non ferrent, imperia annua, binosq; consules sibi fecerunt. Nam factum regium non benevolentia consulentis, sed superbia dominantis erat. Hinc igitur consules appellati, vel à consulendo civibus, vel à regendo cuncta consilio: quos tamen ideo mutandos per annos singulos elegerunt, ut ne insolens diu maneret, & moderatior citò succurreret. Inde enim duo pares, quorum unus rem civilem, alter rem militarem ministrabant. Regnaverunt enim annis quadringentis sexaginta septem. Proconsules subjecti erant consulibus, & dicti proconsules, eo quòd vice consulis fungerentur: sicut procurator curatoris, id est, actoris. Exconsules autem dicti, qui jam à consulatu exierunt sive discesserunt, peracto vicis suæ anno. Si ergo aliquis ex consulibus suo tempore benè rempublicam administraret, licet deponeretur de ipso consulatu, ad ejusdem tamen dignitatis officium administrandum decreto senatus reducebatur. Unde suprà lectum est novies post consulatum Basilii.*

ARGUMENTUM QUOT SINT EPACTÆ lunares. Caput L.

SI autem vis cognoscere per annos singulos quot sint epactæ, sume annos Domini quot fuerint, utputa in præsenti octava Indictione DCCXXV. hos partire per XIX. decies novies triceni DLXX. decies novies octoni, cenquinquais dipondius, remanent III. hos item multiplica per XI. fiunt XXXIII. tolle XXX. remanent III. Tres sunt epactæ, id est, adjectiones lunares.

DE EPACTIS SOLIS. Caput LI.

QVarto decennovenalis circuli tramite designantur epactæ solis, i. concurrentes septimanæ dies unius semper ternos per annos, duorum autem per annum bissextilem usque ad septimum numerum adjectione crescentes, quarum circulus habet annos quater septenos, id est, XXVIII. quia nimirum non ante potest consummari, quam bissextus,

qui

qui quarto redire solet anno cunctos septimanæ dies contingat, dominicam videlicet, sextam feriam, quartam feriam, secundam feriam, sabbatum, quintam feriam, tertiam feriam: hoc etenim illos ordine percurrit. Cumque suas quæque anni dies habeat concurrentes, hæ quæ in curriculo adfixæ concurrentes sunt, specialiter quæ sit Nono Calend. Aprilium feria designant, videlicet ut propius festivitatis Paschalis exordio positæ, facillime diem epactarum, vel decimæquartæ lunæ quota sit feria pandant, ac per hoc ad Paschalis inventionem diei dominici planum faciant iter. Contingit autem eadem concurrentium annua dies, quod calculatorem meminisse juvat, etiam II. Calendas Aprilis, VII. Idus Aprilis, XVIII. Calendarum Majarum, & XI. Calendarum earundem. Cujus circuli talis est cursus, ut quæcunq; bissextili anno sunt concurrentes, ipsæ & ante quinquennium fuerint, & post annos VI. futuræ sint. Quæ primo post bissextum anno sunt, eædem & ante annos XI. transierint, & post VI. redeant. Quæ secundo post bissextum anno sunt, eædem & ante annos VI. transierint, & post XI. remeent. Quæ tertio post bissextum, ipsæ & ante VI. annos præterierint, & post V. revertantur. Et hujus ordo discretionis cunctos annorum vertentium complectitur dies. Notandum sanè quod hujus gyri solaris, qui XXVIII. annis peragitur, causa facit decennovenales circulos XXVIII. debere compleri, priusquam idem per omnia paschalis observantiæ cursus in seipsum redeat, ut omnis nimirum hujus circuli annus caput circuli decennovenalis hujus caput adsequatur, ac per hoc tota paschalis observantiæ series non minus quingentis trigintaduobus annis explicetur.

GLOSSÆ IN CAPUT LI. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: Auctore Brideferto Rameſienſi.

Quarto decennovenalis circuli tramite, designantur epactæ solis, id est, concurrentes septimanæ dies.) *Concurrentes, hoc est, novus dies Kalen. April. Quoniam si dividas annum in septem, remanet unus dies, qui turbat, ut non semper in eadem diebus fiant Calendæ, & alii dies: quia verbi gratia, si prima feria fuerint Kalend. Ianuarii, sequenti anno non in prima, sed in secunda erunt: tertio autem anno in tertia feria erunt. Quarto igitur anno non in quarta, sed in quinta, propter bissextum. Circulus solaris ideo usque ad XXVIII. annos extenditur, ut singulis seriis bissextus proveniat.*

ARGUMENTUM QUOT SINT EPACTÆ SOLIS, QUANDO BISsexti annus. Caput LII.

QUoniam verò communis æque indiscretus epactarum, id est, adjectionum solis, cum bissexto cursus est, amborum pariter qui sit status argumento condisce. Si ergo vis scire quando bissextus dies sit, sume annos Domini DCCXXV. partire hos per IV. & si nil remanserit bissextus est: si verò unum, aut duo, vel tria remanent, primus, aut secundus, aut tertius est annus à bissexto, utputa quater centeni, CCCC. quater octogeni, CCCXX. quater esse quarta, remanet unum, quia primus est annus à bissexto. Si vis nosse adjectiones solis, id est, concurrentes septimanæ dies, sume annos ab incarnatione Domini quot fuerint, utputa DCCXXV. per indictionem octavam, & annorum qui fuerint quartam partem semper adjice, id est, nunc CLXXXI. qui fiunt simul DCCCCVI. his adde IV. fiunt DCCCCX. Hos partire per VII. septies centeni DCC. septies triceni CCX. & non remanet aliquid, quia VII. sunt epactæ solis, id est, concurrentes septimanæ dies.

DE REDITU ET COMPUTU ARTICULARI UTRARUMque epactarum. Caput LIII.

VErùm quia facillimè diem Paschæ, vel cæteros temporum recursus comprehendit, qui solis & lunæ circulum memoriter tenet, excepto eo quod eosdem circulos per decem & novem, & per viginti octo multiplicandos partiendosque novit, omnis calculator meminisse debet, easdem concurrentes solis tricesimo ab hinc anno, quas & proximo secuturas, easdem sexagesimo, quas & quarto, easdem nonagesimo, quas & sexto, easdem centesimo vigesimo, quas & octavo, easdem centesimo quinquagesimo, quas & decimo: & cæteras in hunc modum esse redituras. Quocunque enim numero annorum transacto concurrentes scire desideras, eundem numerum vide quoties habeat XXX. & tricesima parte geminata concordiam vertentium cognosces annorum. Verbi gratia, trecenti decies habent XXX. & propterea eædem concurrentes CCC. anno quæ XX. sunt futuræ, si quid residui fuerit & hoc adjicies. Eodem modo etiam in præterita tempora concurrentium ordo respicit. Item quia circulus lunaris decennovenalis est præsentis anni epactæ vicesimo anno redeunt, sequentis ab hinc quadragesimo, tertii sexagesimo, quarti octuagesimo, quinti centesimo, sexti centesimo vigesimo, septimi centesimo quadragesimo, octavi centesimo sexagesimo, noni centesimo octuagesimo, decimi ducentesimo, & cæteræ similiter. Quod & de luna decimaquarta Paschæ, cæterisq; quæ decennovenali circulo includuntur æquè sentiendum est. Poterit diligens calculator hoc modo etiam prolixiores sibi temporum sequentium annotare recursus, quibus semper meminerit etiam præteriti ævi congruere statum. Memoratu autem dignum videtur, quia quidam ob compendium calculandi utriusq; ordinem circuli, & solaris videlicet & lunaris transferunt in articulos: nam quia manus humana articulos habet adjunctis unguibus X. & IX. singulis his singulos aptantes annos, lunarem cursum in læva manu, intrinsecus à radice pollicis incipiunt, & in ungue minimi digiti intrinsecus eundem consummant. Item quia manus binæ articulos, exceptis unguibus, habent XXVIII. iis singulos annos singulis aptant, inchoantes à minimo læ-væ digito, & in dexteræ pollice complentes, non ut in lunari cyclo singulos ex ordine digitos expedientes ad numerum, sed ob rationem quadrantis per quaternos transversim digitos quadriennium omne signantes, ita ut minimorum bis terni articuli digitorum totidem bissextiles contineant annos. Item proximorum à minimis bis terni articuli digitorum proximos à bis ternis bissextis annos totidem explicent, secundi similiter secundos, & tertii digiti tertios totidem annos æqua ratione complectantur. Porrò septimus bissextilis cum tribus se sequentibus annis bis binos sibi pollicum vindicet articulos. Hoc sive alio quisque sibi calculator ordinare voluerit modo, nihilominus circulum utriusque fideris libenter capient manus. Sed innumera hujusce disciplinæ, sicut & cæterarum artium, melius vivæ vocis alloquio quàm styli signantis traduntur officio.

GLOSSÆ IN CAPUT LIII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: Auctore Brideferto Rameſienſi.

Verbi gratia, trecenti decies habent XXX. Et propterea eadem concurrentes trecentesimo anno, quæ vigesimo sunt futuræ. Verbi gratia, decem trigesima pars est trecentorum annorum: gemina decem, fiunt viginti. Et ideo concurrentes, quæ erunt vigesimo anno futuro, fuerunt intrecentesimo anno retro. Si quid residuum fuerit, scilicet post tricenarias partes. i. post XXX. Talis est sensus. Si vero an-

seris aliquid ultra triginta. Exempli causa. Divide centum per triginta, remanent decem. Gemina tres. Quare? Quia ter triginta habuisti, fiunt sex, hos junge ad residuum numerum, qui post tricenariam divisionem remansit, id est, ad decem, fiunt sexdecim. In hoc apparet quòd illæ concurrentes, quæ erunt in decimosexto anno, similiter fuerunt in centesimo retro. Quod & de luna decimaquarta paschæ cæterarum, quæ decennovenalis circulo includuntur, æquè sentiendum est. Quod si à præsenti post aliquot annos: verbi gratia, post centum paschа scire velis, epactas tantum & concurrentes solis dies invenire sufficit. Partire autem centum per decem & novem, & remanent quinque. Illas ergo epactas scito centesimo, quæ quinto anno futuras. Eodem modo centum per viginti octo dividens, eas centesimo, quæ sunt decimosexto anno, concurrentes solis inventes.

Hæc sive hoc, sive alio quisque calculator sibi ordinare voluerit modo.) *Si enim id ipsum alio modo vis agere, pone in prima feria primum concurrentem cum bissexto: in secunda secundum, in tertia tertium, in quarta quartum, in sexta sextum cum bissexto: & sic deinceps usque in finem. Hoc tantum cave, ut in quarto semper loco unum intermittas, quatenus bissextus cunctos septimanæ dies contingat.*

DE CYCLO LUNARI. Caput LIV.

QUinta circuli decennovenalis, regione lunaris cyclus includitur, à quarto eas incipiens, & tertio completur in anno, qui propriè Romanorum est: & ad mensem Januarium pertinens: nam sicut annus quisque decennovenalis circuli propter legalem Hebræorum observationem à paschali mense inchoat, ibidemque finitur: ita & hic Romanorum institutione à luna Januarii mensis inchoat, atque ibi desinit, sicut ille, sic & iste, primum & secundum communes annos, tertium habet emboliſmum, quartum & quintum communes, sextum emboliſmum, septimum communem, octavum emboliſmum. Hendecas quoque cycli lunaris instar decennovenalis circuli VII. annos communes, & IV. habet emboliſmos. Et habent communes anni menses lunares XII. id est, dies trecentos quinquaginta tres. Emboliſmi autem menses tredecim, dies videlicet trecentos octuaginta quatuor, præter unum duntaxat septimumdecimum cycli hujus annum, qui est decennovenalis primus, in quo unus dies ratione saltus lunaris intercipitur. Quod ut manifestius fiat, singulorum ex ordine cursum videamus annorum, & quod Dionysius in mense paschali, nos in Januario facere curemus.

Anno lunari primo, decennovenali quarto, à Calend. Januar. usque in 13. Calendas Januarias, quia communis est, fiunt dies 353.

Anno lunari secundo, decennovenali 5. à 12. Calendas Januarias, usque 5. Idus Decembris, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 3 decennovenali 6. à 4. Idus Decembris, usque in 5. Calendas Januarias, quia emboliſmus est, fiunt dies 384.

Anno lunari 4. decennovenali 7. à 4. Calendas Januarias, usque in 16. Calendas Januarias, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 5. decennovenali 8. à 15. Calendas Januarias, usque in 8. Idus Decembris, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 6. decennovenali 9. à 7. Idus Decembris, usque in 8. Calendas Januarias, quia emboliſmus est, fiunt dies 384.

Anno lunari 9. decennovenali 10. à 7. Calendas Januarias, usque in 19. Calendas Januarias, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 8. decennovenali 11. à 18. Calendas Januarias, usque in 4. Nonas Januarias, quia emboliſmus est, fiunt dies 384.

Anno lunari 9. decennovenali 12. à 3. Nonas Januarias, usque in 11. Calendas Januarias, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 10. decennovenali 13. à 10. Calendas Januarias, usque in 3. Idus Decembris, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 11. decennovenali 14. à 2. Idus Decembris, usque in 3. Calendas Januarias, quia emboliſmus est, fiunt dies 384.

Anno lunari 12. decennovenali 15. à 2. Calendas Januarias, usque in 14. Calendas Januarias, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 13. decennovenali 16. à 13. Calendas Januarias, usque in 6. Idus Decembris, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 14. decennovenali 17. à 5. Idus Decembris, usque in 6. Calendas Januarias, quia emboliſmus est, fiunt dies 384.

Anno lunari 15. decennovenali 18. à 5. Calendas Januarias, usque in 17. Calendas Januarias, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 16. decennovenali 19. à 16. Calendas Januarias, usque in Nonas Decembris, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 17. decennovenali 1. à Nonis Decembris, usque in 10. Calendas Januarias, quia emboliſmus est, fiunt dies 384.

Anno lunari 18. decennovenali 2. à 9. Calendas Januarias, usque in 2. Idus Decembris, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno lunari 19. decennovenali 12. ab Idibus Decembris, usque in 2. Calendas Januarias, quia emboliſmus est, fiunt dies 384.

Idcirco autem septimidecimi lunaris anni computus ab ipso quo prior explicitus est annus die incipit, & non à sequente ut cæterorum, ne propter saltum lunæ, quem dicunt, unus eidem anno dies deesse videatur. Quod ipsum Dionysius decennovenalem cyclum hujusmodi ordine percurrens edocuit, ab eodem die quo ultimi concluſit anni metas primi inchoando principium.

GLOSSÆ IN CAPUT LIV. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione: Auctore Brideferto Rameſiensi.

Quinta circuli decennovenalis regione lunaris cyclus includitur, à quarto ejus incipiens, & tertio completur in anno.) *Qui tertius est secundum solem, quartus autem secundum lunam. Nam primus annus secundum solem, secundus est secundum lunam: restant tamen duo menses adhuc de anno lunari. Primus annus est cycli lunaris, prima luna in Calend. Ianuarii, tertius annus est*

decennovenalis usque ad decimamquartam lunam paschæ, & incipit quartus decennovenalis à decimaquinta luna paschæ, manente eodem primo anno lunari, usque ad Calend. Ianu.

Et quod Dionysius in mense Paschali, nos in Januario facere curemus.) *Hunc igitur ordinem Dionysius ita prosequitur.*

Anno decennovenali primo, lunari decimoseptimo, à decimoquinto Calendas Maji, usque Nonas Aprilis, quia communis annus est, fiunt dies 354.

Anno decennovenali secundo, lunari decimooctavo, ab octavo Idus April. usque in octavo Calendas April. quia communis est, fiunt dies 354.

Anno decennovenali tertio, lunari decimonono, à septimo Calendas April. usq; in Idus April. quia emboliſmus est, fiunt dies 384.

Anno decennovenali quarto, lunari primo, à decimooctavo Calendas Maii, usque in quartum Non. April. quia communis est, fiunt dies 354.

Anno decennovenali quinto, lunari secundo, à tertio Nonas April. usque in undecimum Calendas Aprilis, quia communis est, fiunt dies 254.

Anno decennovenali 6. lunari 3. à 10. Calend. April. usque in 4. Idus April. quia emboliſmus est, fiunt dies 384.

Anno decennovenali 7. lunari 4. à 3. Idus April. usque in 3. Calend. April. quia communis est, fiunt dies 354.

Anno decennovenali 8. lunari 5. à 2. Calend. April. usque in 14. Calend. Maji, quia emboliſmus est, fiunt dies 354.

Anno decennovenali 9. lunari 6. à 13. Calend. Maji, usque in 7. Idus Aprilis, quia communis est, fiunt dies 354.

Anno decennovenali 10. lunari 7. à 6. Idus April. usque in 6. Calend. April. quia communis est, fiunt dies 354.

Anno decennovenali 11. lunari 8. à 5. Calend. April. usque in 7. Calend. Maji, quia emboliſmus est, fiunt dies 384.

Anno decennovenali 12. lunari 9. à 6. Calend. Maji, usque in 2. Non. April. quia communis est, fiunt dies 354.

Anno decennovenali 13. lunari 10. à Non. April. usque in 9. Calend. April. quia communis est, fiunt dies 354.

Anno decennovenali 14. lunari 11. ab 8. Calend. April. usque in 2. Idus April. quia emboliſmus est, fiunt dies 384.

Anno decennovenali 15. lunari 12. ab Idus April. usque in Calend. April. quia communis est, fiunt dies 354.

Anno decennovenali 16. lunari 13. à 4. Non. April. usque in 12. Calend. April. quia communis est, fiunt dies 354.

Anno decennovenali 17. lunari 14. ab 11. Calend. April. usque in 5. Idus April. quia emboliſmus est, fiunt dies 384.

Anno decennovenali 18. lunari 15. à 4. Idus April. usque in 4. Calend. April. quia communis est, fiunt dies 354.

Anno decennovenali 19. lunari 16. à 3. Calend. April. usque in 15. Calend. Maji, quia emboliſmus est, fiunt dies 384.

ARGUMENTUM DE EO, QUOTA SIT LUNA IN CALENDIS Januariis. Caput. LV.

POtest qui vult à cyclo lunari facere argumentum, ad inveniendum quota sit luna Calendarum Januariarum. Sume enim cyclum lunæ quemlibet, utputa quintum, multiplica per XI. fiunt LV. adde unum semper regularem, fiunt LVI. partire per XXX. remanent XXVI. vigesimasexta est luna in Calend. Januar. anno quinto cycli lunaris. Item sume octo, multiplica per XI. fiunt LXXXVIII. adde unum regularem & partire per XXX. remanent XXIX. vicesimanona est luna in Calendas suprascriptas anno cycli lunaris octavo. Tantum memor esto, septimodecimo, octavodecimo, & nonodecimo cycli memorati anno non unum, ut in reliquis, sed duos adjicere regulares, & lunam Calend. Januar. sine errore reperies.

ARGUMENTUM QUOTUS SIT ANNUS CYCLI LUNARIS, vel decennovenalis. Caput LVI.

IPse autem cyclus lunæ si vis nosse quotum agat annum, sume annos Domini, utputa DCCXXV. & subtrahe semper duo, remanent DCCXXIII. hos partire per X. & LX. remanet unum, primus annus est cycli lunaris. Quoties autem nihil remanet, nonusdecimus est. Et quia decennovenalis circulus communem cum lunari viam quamvis ocyor currit, si vis scire & ejus quotus sit annus, sume annos Domini, utputa DCCXXV. & unum semper adjice, fiunt DCCXXVI. hos partire per X. & IX. remanent IV. quartus est annus cycli decennovenalis. Quod si nihil remanserit, ultimus est.

DE XIV. LUNA PASCHÆ. Cap. LVII.

SExtus sæpè dicti circuli locus, amplectitur lunas XIV. primi mensis, quæ paschalis dominicæ diem singulis annis absque omni ambiguitate demonstrent: nam quæ post XIV. lunam dominica dies occurrit, ipsa est paschalis dominicæ resurrectionis dies. Quæ quidem decimaquarta luna primum in æquinoctio, id est, duodecimo Calend. April. ultimum vicesimonono ab hinc die, id est, XIV. Cal. Majarum suum vespere processum terris ostendit, quibus terminis per annos denos & novenos legali tempore paschalis observantiæ discursus constat esse comprehensos: & si fieri posset, ut eadem omnibus anni sabbati die luna decimaquarta contigisset, nil nostræ paschalis observantiæ tempus à legali discreparet. Nam & ipsi juxta legis edicta semper decimaquarta luna primi mensis ad vesperam immolantes, & comedentes agni immaculati carnem, sanguinemq; illius ad repellendum exterminatorem nostris postibus aspergentes, i. aquam baptismi, & paschalium celebrantes solennia missarum, spiritalem superaremus Ægyptum, atque illucescente mane in luna decimaquinta ejusdem mensis primum azymorum diem intraremus, septemque dies ejusdem celebritatis legitimos à manè quintidecimi diei usque in vesperum vicesimi primi mensis, ipsius, id est, à dominico paschæ usque in dominicum octavarum paschæ debita cum veneratione compleremus. Sed quomodo lunæ dies eadem diversas septimanæ devolvitur inferias, inde fit, ut qui propter resurrectionem nostræ redemptionis in dominicum diem paschæ initium reservare docemur, aliquoties nostra festivitas septimo post legalium azymorum exordium die sumat ingressum: non tamen unquam contingat, ut non nostra solennitas paschalis aliquem legalium paschæ dierum, sæpè autem omnes intra se complectatur. At contra hi qui dominicum paschæ diem à decimasexta luna, usque ad vigesimamsecundam celebrandum æstimant, duplici miseria laborant, quia & legitimum paschæ principium nunquam habent, & crebro evenit ut nullum dierum, qui in lege præscripti sunt, in sua paschali observatione consequantur: dum & vesperam quartidecimi diei, quo pascha initiari statutum est, & mane quintidecimi, quo septima azymorum dierum solennitas inchoari præcepta, à sua prorsus festivitate repudiant. Atque insuper in hujus pœnam peccati vicesimumsecundum diem, qui in tota paschali institutione per Moysen nec semel appellatus invenitur, frequenter in tui paschæ principium sanciri præcipiunt. Sunt qui in alteram partem à via veritatis, sed non minore labantur errore, cum scriptura præcipiat via regia gradiendum, & neque ad dexteram, neq; ad sinistram ab ea divertendum. Qui à tertiadecima luna usq; vigesimam dominicum paschæ observandum decernendo, præoccupant sæpius initium paschæ legalis, dum quod ipsa in decima-

quarta luna fieri ſtatuit, illi in decimamtertiam convertunt: & quod de vigeſima ſtatuit, ſanctam eam & celeberrimam conſecrans, quaſi hæc ad paſcha minimè pertineat, funditus contemnunt. Quos inter alios fidei & actioni Catholicæ defenſores, etiam B. Theophilus Alexandrinæ antiſtes Eccleſiæ manifeſta ratione devincit, ſcribens Imperatori Theodoſio majori. Sed quia accidere, inquit, interdum ſolet, ut occaſione decimæquartæ lunæ menſis primi nonnulli in errorem cadant, ſi decimaquarta ipſa luna in dominicum diem veniat: quo facto, neceſſe eſt jam jejunium ſolvi ſabbati die, quando decimatertia luna venire monſtratur, & incipimus legi contraria facere. Convenit itaq; diligenter advertere, ut quoties decimaquarta luna in dominicum incurrit diem, in ſequentem ſeptimanam paſchalem diem potius differamus, duplici hoc modo. Primum quidem, ne decimatertia luna inventa in ſabbati die ſolvamus jejunium, quod conſequens non eſt, quod nec ipſa lex præcipit, maximè cum & lumen ipſius lunæ imperfectum adhuc in proprio globo eſſe videatur. Deinde, ne dominica die luna decimaquarta conſtituta jejunare cogamur, indecentem rem illicitamque facientes: hoc enim Manichæorum ſectæ conſuetudo poſſedit. Quoniam igitur nec decimaquarta luna veniente in dominicum diem jejunare debemus, neque conſequens eſt, ut ſi in ſabbati die decimatertia eveniat, ſolvamus jejunium, neceſſario aſſerimus hoc in ſeptimanam ſequentem deberi differri, ſicuti paulò ſuperiùs comprehendi: non tamen ex hac dilatione prævaricatione aliqua circa paſchalem calculum perpetrata: quemadmodum enim decimus numerus complectitur nonum; ſic & quoties decimaquarta luna in dominicum incurrerit diem, eo quod in eo jejunare non liceat, in proximam ſeptimanam differri neceſſe eſt diem Paſchæ: nulla enim ex hoc imminutio fieri paſchæ videtur, quia ipſi ſequentes dies complectuntur & reliquos.

ARGUMENTUM INVENIENDI EAM.
Caput LVIII.

Oportet autem calculatorem quenque peritum decimasquartas lunas primi menſis, ſicut & epactas lunæ annuas retinere memoriter. Sed & ſi quis has quoque argumento invenire deſiderat, videat quot ſint epactæ lunares anni cujuscunque computare voluerit, & ſiquidem XIV. aut XV. ſunt, XI. Calend. April. vel XII. Calendarum earundem die decimamquartam lunam venire cognoſcat: quia nimirum XI. Calendarum ſupraſcriptarum, ſicut ſæpè dictum eſt, proprius eſt omnium locus epactarum. Sin autem pauciores ſunt epactæ, dimittat eas creſcere per dies uſq; dum quartumdecimum impleant numerum, & ibi ſe lunam paſchæ decimamquartam habere non dubitet. Porrò plures quindenario numero ſi habuerit epactas, & has uſque ad triceſimum numerum, id eſt, ipſius terminum menſis per dies creſcere ſinat, & ſic à nova luna inchoans, atque uſque ad decimamquartam ex ordine percurrens, diem votis paſchalibus aptum rite reperiet. Sed & hoc notandum quia decimaquarta luna ſi communis eſt annus XI. diebus prius: ſi verò embolismus, XIX. tardius quàm præcedente anno tranſierat ſemper redire conſuevit, excepto uno duntaxat primo circuli decennovenalis anno, in quo propter rationem ſaltus lunaris XII. diebus annotinum curſum præcurrere ſolet.

GLOSSÆ IN CAPUT LVIII. BEDÆ PRESBYTERI,
De temporum ratione: Auctore Brideferto Rameſienſi.

Oportet autem calculatorem quemque peritum decimasquartas lunas primi menſis, ſicut & epactas lunæ annuas retinere memoriter. Sed & ſi quis hos quoque argumento invenire deſiderat, videat quod epactæ lunares, anni cujuscunque computare voluerit. *) *Si vis invenire terminum paſchalem, vide epactam ad ipſum terminum paſchæ reſpicientem: quam ſi minorem quàm quindecim inveneris, perfice ei eundem numerum XV. computando ab XI. Calend. April. & in quo Calendario idem numerus completus fuerit, proculdubio ibi terminus erit. Quando autem XV. inveneris epactam, XII. Calend. April. habebis terminum paſchalem: ſi verò epacta major fuerit, quàm XV. perfice eundem numerum quadrageſimumquartum, computando ſimiliter ab undecimo Calend. April. & in quo Calendario ipſe numerus fuerit perfectus, ibi erit terminus. Quando autem nulla fuerit epacta, ab undecimo Calend. April ſemper computandum eſt, donec decimusquintus numerus expleatur, videlicet uſque ad Non. April.*

DE DIE DOMINICO PASCHÆ. Cap. LIX.

SEptimo decennovenalis circuli titulo dies Paſchæ Dominicus comprehenditur, qui de Dominica noſtri Salvatoris reſurrectione à mortuis exordium cœpit: nam cum in veteri teſtamento tribus argumentorum indiciis paſchale tempus ſit obſervari præceptum, videlicet ut poſt æquinoctium, ut menſe primo, ut tertia ejus ſeptimana, id eſt, à veſpera decimæquartæ lunæ, quod eſt initium decimæquintæ, uſq; in veſperum, id eſt, terminum vigeſimæprimæ celebretur, quarta in ejusdem obſervatione regula eſt nobis à tempore dominicæ reſurrectionis impoſita, ut cum æquinoctio tranſcenſo iſta: nam primi menſis 14. veſpere ortum facere viderimus, non ſtatim ad faciendum Paſcha proſiliamus, ſed dominicum diem quo ipſe Paſcha, id eſt, tranſitum de morte ad vitam, de corruptione ad incorruptionem, de pœna ad gloriam reſurgendo facere dignatus eſt, expectantes, in ipſo tandé congrua Paſchæ ſolennia celebremus. Quod ſi quis objecerit, non æquinoctii memoriam, ſed tantum primi menſis & tertiæ in eo ſeptimanæ poſuiſſe legiferum. Sciat, quia etſi æquinoctium nominatim non exprimit, hoc tamen ipſo quod à plenilunio primi menſis Paſcha faciendum præcipit, æquinoctii tranſcenſum plenaria ratione depromit: quoniam abſq; ulla dubietate conſtat, eam quæ prima tranſito æquinoctio plenum ſuum globum oſtenderit, primi menſis exiſtere lunam. Quoties ergo diem dominicum mox adventante decimaquinta luna habemus, nil noſtrum tempus paſchale à legali diſſonat, quamvis aliis ſacramentorum generibus eosdem paſchæ ſolennia colimus. Quoties verò ſecundo, vel tertio, vel quarto, vel quinto, vel ſexto, vel ſeptimo ab hinc die idem dominicus occurrerit, ne ſic quidem legé aut prophetas ſolvimus, ſed Evangelicæ potius gratiæ ſacramentis adimplemus: quia enim & Salvator noſter, ſicut Theophilus cujus ſuprà memini, venerabilis Alexandriæ Epiſcopus ſcribit, decimaquarta quidem eſt traditus luna, hoc eſt, quinta poſt ſabbatum: decimaquinta autem crucifixus die tertia reſurrexit, hoc eſt, decimaſeptima luna, quæ tunc in dominica die videtur inventa, ſicuti & ex Evangeliorum obſervatione comperimus. Habemus ergo ſolatium quo rectè facere Paſcha poſſimus, etiam ſi dilatio fuerit conſecuta propter incurrentem neceſſitatem, ut ſi decimaquarta primi menſis in ſabbato evenerit luna, aut ſi in aliis ante ſabbatum diebus ſeptimanæ ſequentis acciderit, ſine dubitatione paſcha celebremus. Si verò in dominicum inciderit, omni modo in ſeptimanam ſequentem, ut ſæpius dictum eſt, differamus, propter eas quas præfati ſumus cauſas. His ergo demonſtratis atque patefactis, hoc etiam conſiderandum eſt, quod & lex frequenter cauſa neceſſitatis eos qui conſtrictione temporis quadam non potuerunt in primo menſe paſcha celebrare, ſecundo idem facere præcipit: melius enim eſt in neceſſitate poſitos ſuperiora quàm inferiora ſectari: quoniam inferiora à ſuperioribus continentur, ſuperiora autem ab inferiori numero non includuntur. Illud iterum quod jam poſuimus declarantes, quod decimus numerus nonum intra ſe contineat, nonus autem decimum continere non poſſit. Quod ſi lex ad ſecundum menſem tranſire nos præcipit,

si non possimus sanctum Paschа primo mense celebrare propter quasdam necessitates, non intelligo cur non, si decimaquarta in dominicum diem incurrerit luna, in septimanam sequentem rationabiliter dilationem Paschæ facere debeamus, manente & primo mense & decimaquinta luna, in qua Salvator crucifixus est, manente etiam & septimadecima, quando post triduum resurrexit. Ubi autem primùm dominicus resurrectionis Christi dies fuerit, variè refertur: & quidem, ut suprà memoravimus, quidam VIII Calendarum Aprilium, sed alii VI. nonnulli V. Calendarum earundem die fuisse adseverant. Ubi notandum, quia si octava Calendarum memoratarum, ut antiquiores scripsêre, resurrectio Domini facta est, quintus profectò circuli decennovenalis tunc agebatur annus, habens concurrentes VII. & lunam decimamquartam, sicut semper XI. Calendarum Aprilium. Si autem VI. Calendarum Aprilium Dominus resurrexit, tertiusdecimus circuli præfati annus extitit, V. habens concurrentes, & lunam decimamquartam, ut semper nono Calendarum Aprilium. Porrò si quinto Calendarum suprascriptarum resurrectio celebrata est Christi, secundus circuli decennovenalis existens annus concurrentes habebat quartam & lunam decimamquartam: sicut semper octavo Calendarum Aprilium, quæ cunctæ decimæseptimæ lunæ, in qua die dominicâ prima sacrosanctæ resurrectionis sunt acta mysteria, cursu panduntur indubio: tantùm diligentissimè cavendum, ne hanc decimasexta luna, ut quidam patratam confirmando, non solum inevitabile nostræ calculationis dispendium, sed & gravissimum Catholicæ fidei incurramus periculum.

GLOSSÆ IN CAPUT LIX. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: Auctore Brideferto Ramesiensi.

Septimo decennovenalis circuli titulo dies Paschæ dominicus comprehenditur, qui de dominica nostri Salvatoris resurrectione à mortuis exordium cœpit.] *Quia enim Salvator noster, sicut Theophilus, cujus suprà memini, venerabilis Alexandriæ Episcopus scribit, decimaquarta quidem est traditus luna: hoc est, quinta post sabbatum: decimaquinta autem crucifixus, die tertia resurrexit: hoc est, decimaseptima luna, quæ tunc in Dominica die videtur inventa, sicuti & Evangelium observatione comperimus. Matthæus ita dicit, Prima azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere Pascha? At Iesus dixit: Ite in civitatem ad quendam, &c. Marcus dicit. Et prima die azymorum, quando Pascha immolabant, dicunt ei discipuli: Quò vis eamus & paremus tibi ut manduces Pascha? Et mittit duos ex discipulis suis, &c. Hieronymus: Prima azymorum decimaquarta die mensis primi est, quando agnus immolatur, & luna plenissima est, & fermentum abjicitur. Beda primum diem azymorum XIV. diem primi mensis appellat, quando fermento abjecto immolare, id est, agnum occidere solebant ad vesperam. Quod exponens Apostolus ait: Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus. Qui licèt die sequenti hoc est, decimaquinta luna sit crucifixus: hac tamen nocte, qua agnus immolabatur, & carnis sanguinisque suis discipulis tradidit mysteria celebranda, & à Iudæis tentus & ligatus, ipsius immolationis, hoc est passionis suæ sacravit exordium. Item Marcus dicit: Et cùm jam serò esset factum (quia erat Parasceve, quod est ante sabbatum) venit Ioseph ab Arimathia, nobilis decurio: qui & ipse erat expectans regnum Dei, & audacter introiit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu. Et Lucas dicit: Et ecce vir nomine Ioseph, qui erat decurio, vir bonus & justus. Hic non consenserat consilio & actibus eorum, ab Arimathia civitate Iudææ, qui expectabat & ipse regnum Dei. Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu, & depositum involvit sindone, & posuit eum in monumento excisò, in quo nondum quisquam positus fuerat. Et dies erat Parasceve, & sabbatum illucescebat. Hu igitur dictis apparet, quia Dominus noster Iesu Christus decimaquarta luna fuit traditus, decimaquinta crucifixus, decimasexta jacuit in sepulchro, & decimaseptima resurrexit à mortuis. Quicquid adhuc de præsenti capitulo ad exponendum restat, scilicet de æquinoctio, & de mense primo, necnon & tertia septimana decimaquartæ lunæ, in ante sufficienter invenies.*

Primo mense decimaquarta die mensis comedetis azyma. Fermentum Graco vocabulo dicitur zyma: inde Latinè vocatur azymus panis, sine zyma, id est, sine fermento: à sine: zyma, fermentum.

DE LUNA IPSIUS DIEI. CAPUT LX.

ULtima sæpè memorati circuli mera panduntur lunæ dominici Paschæ propter variantem ejusdem dominici occursum septem dierum ambitu inclusæ, id est, à decimoquinto usque ad vigesimumprimum: qui pro certo dies creberrima legis sunt adnotatione præfixi, dicente Domino: Primo mense decimaquarta die mensis comedetis azyma usque ad diem vigesimumprimum ejusdem mensis ad vesperam: septem diebus fermentatum non invenietur in domibus vestris. Cujus primi mensis septemque ejus dierum azymorum nunc regula talis est, ut quæ post æquinoctium decimaquinta luna occurrerit, primi mensis intelligatur, & hæc quemcunque septem dierum usque ad vicesimumprimum Dominicum acceperit, Paschalis festi gaudiis aptum porrigat. Quod ideò toties repeto, quia fuêre quidam, qui dominicum Paschæ diem, verbi gratia, septimo Calendarum Aprilium die, luna vicesima notantes, dicerent: Et quid peccare nos ostenditis in constituendo tempore Paschæ, cùm nullus unquam calculator vetuerit septimo Calendas Apriles Pascha celebrari? omnibus æquè confitentibus tunc æquinoctium esse transcensum, nullus negaverit lunam vigesimam Dominico Paschali aptam? Quibus respondendum, quia & septimo Calendas Apriles, ubi luna congruerit, & luna vigesima, ubi dies opportunus arriserit, Dominicum Pascha ritè actitabitur. Sed quia luna, quæ septimo Calendas Apriles die XX. est, pleni-lunium ante æquinoctium habuit, non licet luna existente vicesimaseptima Calendas Apriles Dominicum Paschæ diem celebrari. Quæ verò in æquinoctio, vel post æquinoctium plena est, mox ubi Dominicus aderit dies, Pascha legitimum dabit. Idem error, eadem est responsio, cùm memorati calculatores undecimo Calendas Apriles, luna decima sexta: decimo Calendas Apriles, luna decimaseptima: nono Calendas Apriles, luna decimaoctava: octavo Calendas Apriles, luna decimanona: septimo Calendas Apriles, luna vigesima: sexto Calendas Apriles, luna vigesimaprima: quinto Calendas Apriles, luna vigesimasecunda, Pascha faciendum decernunt. Quod eo sæpiùs anno faciunt, cùm in Calendas Januarias vigesimamquintam habuerint lunam. Cùm verò hanc ibi vigesimamseptimam habuerint, tunc longiùs à veritate deviant: quia nimirum primo mensis deputant lunam, quæ tertio Nonas Martias nata, triduo ferè ante æquinoctium plena existere monstratur. Et quia luna decimaquinta, decimasexta, & decimaseptima diem Paschæ Dominicum facere non valet, eò quòd has ætates decimoquarto, decimotertio, & duodecimo Calendarum Aprilium die tenuerit, profectò nec reliquas suas ætates quamvis æquinoctium sequentes, ejusdem Dominicæ resurrectionis convenientes, potest habere solenniis.

QUID INTER PASCHA ET AZYMA DISTET. CAPUT LXI.

ET quoniam de Paschæ observatione aliquanta perstrinximus, etiam hoc intimare placuit, quòd juxta legis scripturam alia Paschæ, alia solennitas est azymorum. Una quippe dies Paschæ, id est, transitus est, quartadecima videlicet primi mensis, in quo vesperascente agnus immolari jussus est: & mox sequenti nocte transivit Dominus Ægyptiorum primogenita percutiens, & signatas agni sanguine domus filiorum Israël liberans: sequentes verò dies septem,

id est, à decimoquinto usque ad vigesimumprimum mensis ejusdem, azymorum propriè vocantur: scriptum namque est in Exodo, ubi agnus immolari decimoquarto die primi mensis ad vesperam mandatur: Et comedetis festinantes, est enim Pascha, id est, transitus Domini. Et: Transibo per terram Ægypti nocte illa, percutiamque omne primogenitum in terra Ægypti. Et paulò pòst: Et cùm dixerint vobis filii vestri: Quæ est illa religio? dicetis: Victima transitus Domini est, quando transivit super domos filiorum Israël in Ægypto, percutiens Ægyptios, & domus nostras liberans. Item in Levitico: Mense primo, inquit, decimoquarto die mensis ad vesperam, phase Domini est, & decimoquinto die mensis hujus solennitas est azymorum Domini: septem diebus azyma comedetis, dies primus erit vobis celeberrimus sanctusque. Omne opus servile non facietis in eo, sed offeretis sacrificium in igne Domino septem diebus. Et ne nos quispiam verba legis aliter, quàm veritas habet, intellexisse autumet, videat doctissimus legalium literarum, & sacerdos, quid de iis sentiat Josephus. Scribit in libro Antiquitatum in hunc modum: Decimaquarta luna primi mensis agnus immolatur, decimaquinta autem succedit festivitas azymorum, quæ septem diebus celebratur. Secunda verò azymorum die, quæ est sextadecima, frugum primitias, quas metunt, offerunt. Quem legalium morem sacrorum etiam nunc Ecclesiæ consuetudo non ignobiliter imitatur, unam videlicet noctem transitus Dominici, id est, resurrectionis ejus à mortuis, * quam pios triumphando fideles salvare dignatus est, principaliter observans, in cujus exortum sanguis, ipsius videlicet agni immaculati, populum ejus fonte regenerationis ablutum mundat ab omni peccato. Ac deinde alios septem dies in memoriam ejusdem Dominicæ resurrectionis congrua festivitate subjungens. Verùm quia ipsa quoque dies Paschæ à fermento castigari præcipitur, hanc Evangelii scriptura aliquando primam azymorum cognominat. Et primo, inquiens, die azymorum quando Pascha immolabant dicunt ei discipuli: Quo vis eamus & paremus tibi ut manduces Pascha? Item die XV. mensis primi, à qua VII. dies azymorum inchoant, propter vicinam Paschæ nomine vocat illius cum dicit: Et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed manducarent Pascha: non quia legi contraria est Evangelica scriptura, sed quia Sacramentum quod decebat hac nobis societate vocabulorum vivacius inculcare curavit. Salva enim subtiliore discussione, possumus intelligere quod mystica Paschæ solennia singuli nostrum in die baptismatis egerint; spiritalem videlicet exterminatorem signo pretiosi sanguinis evadendo, spiritales transeundo tenebras, toto autem vitæ proficientes tempore, quod deinceps in hac peregrinatione gerimus, septem dies azymorum celebremus: quibus sicut Apostolus edocet, non in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis synceritatis & veritatis epulari debemus. Et quia nos in baptismo, ut de potestate Satanæ in partem sortis sanctorum transire queamus, synceritatem ac veritatem necesse est tenere, itemque toto nostræ peregrinationis tempore, quod septenario dierum numero volvitur, quotidiano profectu ad meliora transire præcipimur, quasi & in Pascha azymis vesci, & in diebus azymorum Pascha spiritaliter agere cognoscimur.

TYPICA PASCHÆ INTERPRETATIO.
Caput LXII.

NAm sicut tota Paschalium observantia ceremoniarum, ita etiam tempus quo agi præcepta est totum mysterio sacro redolet. Inprimis namque æquinoctium transgredi in Dominicæ Paschæ celebratione juxta legis decreta curamus, ut videlicet solennitas, in qua mediator Dei & hominum destructa potestate tenebrarum mundo lucis iter aperuit, etiam temporis ordine foris quid intus habeat ostendat. Et quæ nobis æternæ beatitudinis lumen promittit, tunc maximè celebretur, cum solis lumen annuo proficiens incremento, primam sumit de noctis umbra victoriam. Deinde mensem primum anni, qui & Novorum vocatur, in quo Pascha celebremus attendimus. Ipse autem est mensis, in quo mundus iste formatus, & homo est primus in paradisi sede locatus. Quia per hujus mysteria solennitatis primam nos stolam recepturos, primum supernæ beatitudinis regnum, à quo in longinquam regionem discessimus, nos repetituros esse speramus. De cujus gloria regni B. Apostolus Petrus: Cœlos autem novos, inquit, & terram novam, & promissa ipsius expectamus, in quibus justitia habitat. Sed & Joannes in Apocalypsi sua: Et dixit qui sedebat in throno, Ecce nova facio omnia. Deinde etiam tertiam mensis ejusdem septimanam in Pascha observamus, quod resurrectionis Dominicæ gaudiis aptissime congruit. Quia & eadem sacrosancta ejus resurrectio tertia die facta est, & tertio tempore sæculi, id est, cum gratiæ cœlestis adventu tota ejus in carne dispensatio, quæ per resurrectionis consummata est gloriam, mundo apparuit. Prima sæculi namque tempora lege naturali per Patres, media lege literali per Prophetas, extrema charismate spiritali per seipsum veniens illustrare dignatus est. Sed & ipsa tunc lunæ conversio pulcherrimum nobis Sacramenti cœlestis spectaculum præbet: namque luna, quæ rotundi facta schematis, à sole lumen, ut suprà diximus, accipit: ideoq; semper ex dimidio orbe, quem ad solem habet, lucida est: ex altero autem dimidio semper obscura, à prima usque ad XV. lucis crementum ad terras, defectum verò habet ad cœlos. A XV. autem usque ad novissimam crementum ejusdem suæ lucis à terrenis aversum, paulatim ad cœlestia revertitur. Quia nimirum ejus conversio rectè Paschalis gaudii mysteria signat, quibus omnem mentis nostræ gloriam à visibilibus avertere deliciis, caducisque favoribus, atque ad solam cœlestis gratiæ lucem suspendere contemplando docemur. Vel si utramque ejus conversionem in bonum delectat interpretari, possumus intelligere, quòd crescens ad oculos humanos lumen lunæ virtutum gratiam, quibus apparens in carne Dominus mundo illuxit, insinuet, de quibus dicitur: Et Jesus proficiebat sapientia & ætate, & gratia apud Deum & homines. Recrescens verò ad cœlos, resurrectionis ascensionisque illius gloriam designet, quæ in se quidem ipsa mox perfecta provenit, sed in animo fidelium quibusdam lucis suæ profectibus usque ad finem sæculi crescere non desinit. Resurgens enim Dominus à mortuis primo singulis ac binis, ac deinde pluribus, modò septem, modò undecim, modò duodecim, modò plus quàm quingentis fratribus simul, ad ultimum discipulis omnibus apparuit: quibus videntibus ascensurus in cœlum, præcepit eos suæ dispensationis esse testes in Hierusalem, & in omni Judæa, & Samaria, & usque ad ultimum terræ. Et benè luna cum nostros crescit ad oculos, paulatim à sole recedit: cum verò ad cœlos, paribus ad eum spatiis redit. Hoc enim est quod ipse dixit: Exivi à patre, & veni in mundum; iterum relinquo mundum & vado ad patrem. Et quod de ipso Psalmus: A summo cœlo egressio ejus, & occursus ejus usque ad summum ejus. Quia ergo luna eo suæ lucis incremento, quod exiens à sole ad nostros revolvit obtutus, Domini Salvatoris in carne, usque ad tempora passionis doctrinam virtutesq; significat, eo autem quod ad solem rediens paulatim ad invisibilem nobis cœli faciem recolligit, resurrectionis illius ac posterioris gloriæ miracula demonstrat, merito à decimaquinta Paschalis voti gaudiis apta prædicatur. His quidem Paschalis temporis à legis observatione sumptis indiciis, hæredes novi testamenti etiam diem Dominicam, quam scriptura unam sive primã Sabbati cognominat, adnectimus: nec immerito, quæ & conditione primitivæ lucis excellens, & triumpho Dominicæ resurrectionis insignis, & nostra quoque nobis resurrectione manet semper exoptabilis. Septem quoq; dies lunæ, id est, à XV. usq; ad XXI. per quos eadem Dominica naturali ordine discurrit, universitatem Ecclesiæ, quæ per totum mundum Paschalibus est redempta mysteriis, aperte denunciant. Nam & septenario sæpè numero universitatem designare scriptura consuevit. Unde quod ait Propheta: Septies in die laudem dixi tibi; nil melius intelligitur, quàm quod alibi ait: Semper laus ejus in ore meo. Et specialiter totam Catholicæ Ecclesiæ perfectionem

eo figurari Joannes testatur, qui ad septem Asiæ scribens Ecclesias, universalis per orbem Ecclesiæ mysteria patefecit. Unde & per omnia quæ singulis septem scribit hortamenta, hunc versiculum intexere curavit: Qui habet aures audiat quid spiritus dicat Ecclesiis: quod unicuilibet dixerat, hoc omnibus se dixisse palam probans Ecclesiis. Nec minus etiam moralem nobis commendant Paschalia tempora sensum. In nomine quidem Paschæ, ut de vitiis ad virtutes transitum quotidie faciamus spiritalem. In mense autem novorum, in quo adulti fructus adventu suo pronunciant veterum cessationem, ut exuentes veterem hominem cum actibus ejus, renovemur spiritu mentis nostræ, & induamus novum hominem qui, &c. Et ut vegetati diversarum varietate virtutum, earumque soliis veluti amœnæ arboris adumbratione velati, tanquam lætæ atque fructiferæ segetes pullulemus in plenilunio, ut perfectum splendorem fidei & sensus gerentes, à peccati tenebris segregemur. In reversa eadem luce lunari ad cœlos, quod à quintadecima luna fieri incipit, ut quanto magni sumus, humiliemur in omnibus, dicentes cum Apostolo singuli: Gratia autem Dei sum id quod sum. Quæ profecto gratia muneris superni, quia tertio tempore sæculi manifestius effusa est, pulcherrima figurarum consequentia tertia lunæ hebdomade, lumen ipsius quod eatenus ad terras creverat, ad cœlestia jam crescere inchoat, pulchre hanc in Pascha observare præcipimur, ut gratiæ quam accipimus nunquam obliti, per singulos gradus spiritalis transitus largitori illius obediendo vicem rependere meminerimus: vel certè increscente ad homines luna, vitæ nobis activæ, in reversa verò ad cœlos speculativæ typus ostenditur. Vel in hac nobis conversione dilectio proximi, in illa nostri signatur auctoris. Aut huc conversus lucis ejus profectus, ut bona foris operemur admonet, porro illuc ut eadem bona opera solo supernæ mercedis intuitu geramus. Huc, ut luceat lux nostra coram hominibus, & videant bona nostra opera: illuc, ut glorificent patrem nostrum qui in cœlis est. In una Sabbati, quæ novi testamenti propria solennitas est, instruimur, ut spe futuræ nostræ in Christo resurrectionis patienter in præsenti omnia adversa pro Christo, & ipsam mortis toleremus injuriam, audientes ab Apostolo: Quia si spiritus ejus qui suscitavit Jesum à mortuis habitat in nobis, qui suscitavit Jesum à mortuis, vivificabit & mortalia corpora nostra, per inhabitantem spiritum ejus in nobis. Cujus spiritus quia septiformis est gratia, potest eadem VII. dierum lunarium numero, quo præfata una Sabbati, id est, dies Dominica circumfertur intimata, non inconvenienter intelligi. Verum de mysterio temporis Paschæ, si quis plenius scire vult, legat B. Aurelii Augustini ad Januarium Epistolam de ratione Paschali. *Ephes. 4.*

GLOSSÆ IN CAPUT LXII. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: Auctore Brideferto Ramesiensi.

Nam sicut tota Paschalium observantia cæremoniarum, ita etiam tempus quo agi præcepta est totum, mysteria sacra redolet. Et post pauca: Deinde mensem primum anni, qui & novorum vocatur, in quo Pascha celebremus, attendimus, &c.] *In libro Deuteronomii, cap. 16. sic dicit B. Moyses ad populum Israeliticum: Observa mensem novarum frugum, & verni primum temporis, ut facias phase Domino Deo tuo: quoniam in isto mense eduxit te Dominus Deus tuus de Ægypto nocte, immolabisque phase Domino Deo tuo de ovibus & bobus in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus ibi. Mensem novarum frugum, appellat primum mensem Hebræorum qui apud eos appellatur Nisan: apud Græcos verò Ξανθικὸς, & apud Latinos Aprilis. Ideò autem mensis novarum frugum dicitur, quia in eo manipuli spicarum, hoc est primitiæ messis à messore per sacerdotem Domino offerebantur: sicut in Levitico legitur, Dominum præcepisse filiis Israël, Cum ingressi, inquit, fueritis terram, quam ego dabo vobis, & messueritis segetem, feretis manipulos spicarum primitias messis vestræ ad sacerdotem: qui elevati fasciculum coram Domino, ut acceptabile sit pro vobis. Ideò quoq; facere phase, hoc est Pascha à Domino jubentur, ut redemptionem eorum de Ægypto festivitate congrua celebrent. Sic & nos per hoc exemplum instruimur, ut qui per gratiam Dei de spirituali Ægypto liberati sumus, novum hominem induti, deinceps in novitate vitæ ambulemus, consecrantes Deo primitias bonorum operum, ac religiosæ vitæ gratum munus illi semper exhibentes: simusq; semper memores, unde & appellata sit ipsa solennitas Paschæ, quod nos transitum possumus vocare: scilicet ut de pejoribus ad meliora pergentes, tenebrosam Ægyptum derelinquamus, & ad terram promissionis feliciter pervenire contendamus.*

Ideò autem Pascha non ad eundem redit anni diem, sicut tempus Dominicæ nativitatis, quod ibi nativitatis ipsius memoria tantum solennis habeatur: hic verò vitæ venturæ, & mysteria celebrentur, & munera capiantur. Unde & nomen ipsum Paschæ, transitum de morte ad vitam significans, congruum quoq; mysterio tempus inquirit. Primò, ut æquinoctio transcenso, tenebræ mortis à vera luce vincantur: deinde ut primo mense anni, qui dicitur mensis novorum, vitæ novæ gaudia celebrentur: tertio, ut resurrectio die tertio facta, & tertio tempore sæculi, id est, sub gratia manifestata, cum jam ante legem & sub lege in Prophetico lateret ænigmate, in tertia lunæ septimana veneretur: cum & ipsa tunc lunæ conversio mentis gloriam de terrenis ad cœlestem doceat mutari contuitum, atq; ad ultimum, ut dies Dominica conditione lucis insignis, & triumpho Christi veneranda: nostra quoq; resurrectione nobis exoptabilis in memoriam revocetur.

DE CIRCULO MAGNO PASCHÆ. Caput LXIII.

CIrculus Paschæ magnus est, qui multiplicato per invicem solari ac lunari cyclo, DXXXII. conficitur annis. Sive enim decies novies viceni & octoni, seu vicies & octies deni ac noveni multiplicentur, DXXXII. numerum complent. Unde fit, ut idem circulus magnus decennovenalis, lunæ circulos XXVIII. Solis autem, qui vicenis octonisque consummari solent annis, X. & IX. habeat circulos: bissextos decies novies septenos, id est, CXXXIII. Embolismos CXCV. menses solares, vicies octies, CCXXVIII. id est, VIM. CCCLXXXIV. Menses autem lunares, vicies octies CCXXXV. id est, VIM. DLXXX. dies: exceptis bissextis, vicies octies VIM. DCCCCXXXV. id est, CXCIIIIM. CLXXX. appositis autem bissextis CXCIIIIM. CCCXIII. Qui ubi memoratam ex ordine mensium dierumque summam compleverit, mox in seipsum revolutus, cuncta quæ ad solis vel lunæ cursum pertinent, eodem quo præterierant semper tenore restaurat: tantum anni Dominicæ incarnationis suo certo tramite proficiunt in majus, & Indictiones quoquo ferantur in ordine, nil siderum cursum, atque ideò nihil Paschalis calculi ordinem movent. Quod ut apertius clarescat, placuit eundem plenario ordine circulum præsenti opusculo præponere, sumpto exordio à quingentesimo tricesimo secundo Dominicæ incarnationis anno, ubi primum Dionysius circulum cœpit, & perducto opere usque ad millesimum sexagesimum tertium ejusdem sacrosanctæ incarnationis annum: quatenus legentes quique non solum præsentem vel futurum prospicere, sed & præteritum omnem Paschalis statum temporis inenarrabili possent intuitu respicere, atque ad dilucidationem priscæ lectionis annos omnes, qui aliquando in quæstionem venerant, quando vel quales fuerint evidentius agnoscant.

SCHOLIA IN CAPUT LXIII. BEDÆ PRESBYTERI, DE temporum ratione: auctore Joanne Noviomago.

Placuit eundem.) *Hos circulos quotquot ex Beda & Dionysio reliquos invenimus, subjecimus libro huic ad finem: perfecimus autem ut essent ab initio incarnationis Dominicæ, usq; ad annum DC. quo exacto non deerunt & alii studiosi, qui eundem ad suam quoque ætatem & longiorem producent.*

DE

DE SEX HUJUS SECULI ÆTATIBUS.
CAPUT LXIV.

DE sex hujus mundi ætatibus, ac septima vel octava quietis, vitæq; cœlestis, & suprà in comparatione primæ hebdomadis, in qua mundus ornatus est, aliquanta perstrinximus, & nunc in comparatione ævi unius hominis, μικρόκοσμου Græcè à Philosophis, hoc est, minor mundus solet nuncupari, de eisdem aliquantò latiùs exponemus.

Prima est ergo mundi hujus ætas ab Adam usque ad Noë, continens annos juxta Hebraicam veritatem IM. DCLVI. juxta septuaginta Interpretes IIM. CCXLII. generationes juxta utramque editionem numero X. Quæ universâli est deleta diluvio: sicut primam cujusque hominis oblivio demergere consuevit ætatem; quotus enim quisque est, qui suam recordetur infantiam?

Secunda ætas à Noë usque ad Abraham, generationes juxta Hebraicam auctoritatem complexa X. annos autem CCXCII. Porrò juxta septuaginta Interpretes annos IM. LXXII. generationes verò XI. Hæc quasi pueritia fuit generis populi Dei, & ideò in lingua inventa est, id est, Hebræa. A pueritia namque incipit homo nosse loqui post infantiam, quæ hinc appellata est, quòd fari non potest.

Tertia ab Abraham usque ad David, generationes juxta utramque auctoritatem quatuordecim, annos verò DCCCCXLII. complectens. Hæc velut quædam adolescentia fuit populi Dei, à qua ætate quia incipit homo posse generare, propterea Matthæus Evangelista generationum ex Abraham sumpsit exordium, qui etiam pater gentium constitutus est, quando mutatum nomen accepit.

Quarta à David usque ad transmigrationem Babylonis, annos habens juxta Hebraicam veritatem CCCCLXXIII. juxta septuaginta translationem XII. ampliùs generationes juxta utrosque codices XVII. Quas tamen Evangelista Matthæus certi mysterii gratia quatuordecim ponit. A qua velut juvenili ætate in populo Dei Regum tempora cœperunt. Hæc namque in hominibus ætas apta gubernando solet existere regno.

Quinta quasi senilis ætas à transmigratione Babylonis usque in adventum Domini Salvatoris in carnem, generationibus & ipsa XIV. Porrò annis DLXXXIX. extenta, in qua ut gravi senectute fessa malis crebriorsbus plebs Hebræa quassatur.

Sexta, quæ nunc agitur, ætas nullâ generationum vel temporum serie certa est, sed ut ætas decrepita ipsa totius seculi morte consummanda. Has ærumnosas plenasque laboribus mundi ætates quique felici morte vicerunt: septima jam sabbati perennis ætate susceptâ octavam beatæ resurrectionis ætatem, in qua semper cum Domino regnent, expectant.

DE CURSU ÆTATUM EARUNDEM.
CAPUT LXV.

PRima igitur ætate seculi nascentis prima hujus die fecit Deus lucem, quam appellavit diem. Secundâ firmamentum cœli in medio libravit aquarum, ipsis aquis ac terra, cum cœlo superiore, ac virtutibus, quæ in eo conditorem laudarent, ante horum sex dierum exordium creatis. Tertia die congregatis in suum locum aquis, quæ cuncta contexerant, aridam jussit apparere. Quartâ ibidem in firmamento cœli posuit, quæ nunc, quantum æquinoctii conjecturâ colligimus, duodecimus Calendarum Aprilium vocatur. Quintâ natalitia & volatilia creavit animantia. Sextâ animalia terrestria, & ipsum hominem formavit Adam, de cujus latere dormientis matrem omnium viventium produxit Evam, quæ nunc, quantum mihi videtur esse credibile, decima Calendarum Aprilium dies appellatur. Unde meritò creditur, si non verior sententia vincit, quod beatus Theophilus cum cæteris, non solùm Palæstinæ, sed & permultis aliarum regionum Episcopis de Pascha disputans scripsit, eodem decimo Calend. April. die Dominum fuisse crucifixum. Decebat enim una eademque non solùm hebdomadis, sed & mensis die, secundum Adam pro generis humani salute vivifica morte sopitam de productis è latere suo Sacramentis cœlestibus sponsam sibi sanctificare Ecclesiam: qua videlicet die primùm Adam, patrem videlicet humani generis ipse creaverat, eique de latere costam tollens ædificavit mulierem, cujus adjutorio genus propagaret humanum.

DE RELIQUIIS SEXTÆ ÆTATIS.
CAPUT LXVI.

HÆc de cursu præteriti seculi ex Hebraica veritate, prout potuimus, elucubrare curavimus, æquum rati, ut sicut Græci LXX. translatorum editione utentes de eâ sibi suisque temporum libros condidêre, ita & nos, qui beati interpretis Hieronymi industriam puro Hebraicæ veritatis fonte potamur, temporum quoque rationem juxta hanc scire queamus. Quod si qui laborem hunc nostrum culpaverint esse superfluum, accipiant hi, quicunque sunt, justum salva charitate responsum, quod præfatus Hieronymus priscæ * Cosmographiæ calumniatoribus reddit, ut, si displiceat, non legant. Cæterùm cunctis in commune suademus, ut sive quis ex Hebraica veritate, quæ ad nos per memoratum interpretem pura pervenisse etiam hostibus Judæis in professo est: sive ex LXX. Interpretum translatione, quæ vel minùs sollicitè primò edita est, ut multi adstruunt, vel pòst à Gentilibus corrupta, ut B. Augustino videtur: seu certè ex utrisque commixto opere codicibus, ut sibi visum fuerit, temporum cursum notaverit: & sive prolixiora, seu breviora transacti seculi tempora signaverit, aut signata repererit, nullatenus tamen ex hoc longiora vel breviora quæ restant seculi tempora putet, memor semper Dominicæ sententiæ: Quia de die ultima & hora nemo scit, neque Angeli cœlorum, nisi Pater solus. Neque enim: ullatenus sunt audiendi, qui suspicantur hujus seculi statum sex millibus annorum ab initio fuisse definitum, & ne contra sententiam Domini venire videantur, addunt, incertum mortalibus quoto anno sextæ millenariæ partis venturus sit dies judicii: cujus tamen adventus maximè circa terminum sexti millenarii debeat sperari. A quibus si quæris, ubi hæc putanda, vel credenda legerint? Mox stomachantes, quia aliud quid respondere non habent. An non legisti, inquiunt, in Genesi, quia sex diebus mundum fecerit Deus? Unde meritò credi debet eum plus minus sex millibus annorum esse staturum. Et quod est gravius, fuêre qui propter septimum diem, in quo requievit Deus ab operibus suis, sperarent post sex annorum millia Sanctorum laboris in hac vita mortali septimo mille annorum curriculo eos post resurrectionem in hac ipsa vita immortales in deliciis & multa beatitudine regnaturos esse cum Christo. Verùm his, quia hæretica sunt & frivola, funditùs omissis, intelligamus sincerè & Catholicè sex illos dies, in quibus mundi hujus ornatum perfecit Deus: & septimum, in quo ab omni opere suo requievit, quem ob id perpetuæ quietis benedictione sanctificavit, non sex annorum millia seculi laborantis, & septimum regni beatorum in terra cum Christo, sed sex potiùs ætates significare mundi labentis, in quibus Sancti laborant in hac vita pro Christo, & septimam perpetuæ quietis in alia vita, quam solutæ à corporibus percipiunt animæ sanctæ cum Christo. Quod animarum sabbatum

tunc inchoasse rectè creditur, cùm primus Christi martyr carne occisus à fratre, mox anima est æternam translatus in requiem. Tunc autem perficietur, cùm in die resurrectionis animæ etiam corpora incorrupta receperint. Et quia nulla ætatum quinque præteritarum mille annis acta reperitur, sed aliæ plures annos, aliæ pauciores habuêre, neque ulla alteri similem habuit summam annorum, restat ut pari modo hæc quoque, quæ nunc agitur, incertum mortalibus habeat suæ longitudinis statum: soli autem illi cognitum, qui servos suos accinctis lumbis, lucernisque ardentibus vigilare præcepit, similes hominibus expectantibus Dominum suum, quando revertatur à nuptiis.

DE TRINA OPINIONE FIDELIUM, QUANDO VENIAT DOMINUS. CAPUT LXVII.

CUjus quidem adventûs horam meritò Sancti omnes diliguut, & citiùs adesse desiderant: sed periculosè satis agunt, si qui hanc propè an longè sit putare vel prædicare præsumunt. Unde pulcherrimè B. Augustinus remoto illo servo nequam qui dicit in corde suo: Moram facit Dominus meus venire: iste procul dubio Domini sui odit adventum, dat exemplum de tribus servis optimis, adventum Domini sui sirienter desiderantibus, vigilanter expectantibus, fideliter amantibus, quorum unus dicit: vigilemus & oremus, quia citiùs venturus est Dominus. Alter dicit: vigilemus & oremus, quia brevis & incerta est ista vita, quamvis tardiùs venturus sit Dominus. Tertius dicit: vigilemus & oremus, quia & brevis atque incerta est ista vita, & nescimus tempus quando venturus sit Dominus. Proinde si hoc factum fuerit, quod prædixerat primus, gaudebunt cum illo secundus & tertius. Si autem factum non fuerit, metuendum est ne perturbentur, qui illi crediderant, & incipiant adventum Domini non tardum putare, sed nullum. Qui autem credunt, quod dicit secundus, tardiùs esse Dominum venturum, si falsum fuerit inventum, citius Domino veniente, nullo modo qui ei crediderant turbabuntur in fide, sed inopinato gaudio perfruentur. Quapropter qui dicit Dominum citiùs esse venturum, optabiliùs loquitur, sed periculosè fallitur. Qui autem dicit Dominum tardiùs esse venturum, & tamen credit, sperat, amat ejus adventum, profectò de tarditate ejus etiam si fallitur, feliciter fallitur. Habebit enim majorem patientiam, si hoc ita erit, majorem lætitiam, si non erit: ac per hoc ab eis, qui diligunt manifestationem Domini, ille auditur suavius, isti creditur tutius. Qui autem quid horum sit verum ignorare se confitetur, illud optat, hoc toleret, in nullo eorum erret, quia nihil eorum aut infirmat, aut negat.

DE TEMPORIBUS ANTICHRISTI. CAPUT LXVIII.

DUo sanè certissima necdum instantis diei judicii habemus indicia, fidem videlicet Israëliticæ gentis, & regnum, persecutionemque Antichristi, quam videlicet persecutionem trium semis annorum futuram fides Ecclesiæ tenet. Sed ne hæc improvisa veniens omnes passim, quos imparatos invenerit, involvat, Enoch & Heliam maximos Prophetas & Doctores ante hujus exortum venturos in mundum, qui Israëliticam plebem ad fidei convertant gratiam, atque ad pressuram tanti turbinis in parte Electorum insuperabilem reddant. Qui cùm ipsi primò tres semis annos prædicaverint, &, sicut de uno eorum Helia Propheta Malachias prædixit, converterint corda patrum in filios, id est, antiquorum fidem dilectionemque Sanctorum in eorum, qui tunc victuri sunt, mente plantaverint, tunc excandescens illa horrenda persecutio ipsos imprimis martyrii virtute coronet: deinde cæteros fideles corripiens, vel martyres Christi gloriosissimos, vel damnatos Apostatas faciat. Quod significare videtur Apostolus Joannes, ita scribens in Apocalypsi: Atrium autem quod est foris templum ejice foràs, & ne metieris illud, quoniam datum est gentibus, & civitatem sanctam calcabunt mensibus XLII. id est, eos, qui nomine tenus fideles sola exteriora diligunt, ab electorum sorte separatos ostende: quia & ipsi ad persequendam Ecclesiam convertentur novissima illa persecutione trium semis annorum. Et dabo, inquit, duobus testibus meis, & prophetabunt diebus MCCLX. amicti saccis, id est, arctissimis continentiæ & pressurarum laboribus accincti prædicabunt. Et paulò pòst: Et cùm finierint, inquit, testimonium suum, bestia, quæ ascendit de abysso, faciet adversùs illos bellum, & vincet eos, & occidet illos, &c. Quibus ministros ejusdem bestiæ, id est, Antichristi, de occisione horum duorum testium, id est, martyrum, lætaturos, eisdemque etiam mortuis insultaturos esse commemorat, idem alio loco: Et vidi, inquit, de mari bestiam ascendentem, & dedit illi draco virtutem suam, & potestatem magnam, id est, vidi hominem sævissimi ingenii de tumultuosa impiorum stirpe progenitum, cui mox nato, & per magicas artes à pessimis imbuto magistris, adjungens se diabolus, totam virtutis suæ potentiam, per quam magicè cæteris omnibus majora patraret, individuus comes attulit. Et data est, inquit, illi potestas facere menses XLII. id est, annos tres & dimidium. Percusso autem illo perditionis filio, sive ab ipso Domino, sive à Michaële Archangelo, ut quidam docent, & æterna ultione damnato, non continuò dies judicii secuturus esse credendus est: alioqui scire possent homines illius ævi tempus judicii, si post tres semis annos inchoatæ persecutionis Antichristi confestim sequeretur. Nunc autem, quia ante consummatum tempus persecutionis illius dies judicii non veniat, scire omnibus licet. Post quantum verò tempus consummatæ ejusdem persecutionis venturus sit, nemini prorsus scire conceditur. Denique Daniel Propheta, qui regnum Antichristi MCCXC. diebus futurum describit, ita concludit: Beatus, qui expectat & pervenit ad dies M.CCCXXXV. Quod Hieronymus ita exponit: Beatus, inquit, qui interfecto Antichristo suprà MCCXC. dies, id est, tres semis annos, dies quadraginta quinque præstolatur, quibus est Dominus atque Salvator in sua majestate venturus. Quare autem post interfectionem Antichristi quadraginta quinque dierum silentium sit, divinæ scientiæ est, nisi fortè dicamus: Dilatio regni Sanctorum patientiæ probatio est.

DE DIE JUDICII. CAPUT LXIX.

ADveniet autem dies Domini sicut fur, quia sicut ipse testatur, nescimus quando veniat Dominus, serò, an media nocte, an galli cantu, an manè, in quo cœli, inquit, magno impetu transient, elementa verò à calore solventur. Qui autem sint cœli, qui transient, paulò superiùs docet idem Apostolus Petrus dicens: Cœli erant priùs, & terra de aqua, & per aquam consistens verbo Dei, per quæ ille tunc mundus periit. Cœli autem, qui nunc sunt & terra, eodem verbo repositi sunt, igni reservati in die judicii. Non ergo firmamentum cœli, in quo sidera fixa circumeunt, non cœlum æthereum, hoc est, inane illud maximum à cœlo sidereo usque ad aëra turbulentum, in quo puro & quieto, diurnæque lucis semper pleno, errantia septem sidera vaga ferri creduntur. Sed cœlum hoc aëreum, id est, terræ proximum, à quo aves cœli, quòd in eo volent, appellantur, quod aqua quondam diluvii deletis terrestribus transcendendo perdidit, hoc ignis extremi judicii ejusdem mensuræ spatio procrescens occupando disperdet. Nec sola hæc beati Petri sententia, quâ illos dicit cœlos igne judicii perdendos, qui aquâ diluvii perierant, testatur sidereum cœlum igne illo quamvis

maximo non esse tangendum, sed etiam Domini sermo qui dicit: Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo. Neque enim sol obscurati, luna suo lumine privari, stellæ poterant cadere de cœlo, si cœlum ipsum, locus videlicet eorum, igne voratum transibit. Nunc autem cœlum quidem aëreum igne marcescet, sidereum manebit illæsum. Porrò sidera obscurabuntur non suo lumine vacuata, sed majoris vi luminis ad adventum superni judicis, ne videantur obtecta, quod in hac vita lunam stellasque omnes à potiore lumine solis interdiu pati cunctis in promptu est. Cum autem peracto judicio fuerit cœlum novum, & terra nova, id est, non alia pro aliis, sed hæc ipsa per ignem innovata, & quasi quadam resurrectionis virtute glorificata claruerint, tunc, ut Esaias prædixit, erit lux lunæ sicut lux solis, & lux solis septempliciter sicut lux septem dierum. Quod autem Joannes in Apocalypsi cum dixisset: Vidi cœlum novum, & terram novam: primum enim cœlum, & prima terra abierunt: adjunxit, atque ait: Et mare jam non est, utrum maximo illo ardore siccetur mare, an & ipsum vertatur in melius, non facilè patet. Cœlum quippe novum, & terram novam: non autem, & mare novum usquam legimus futurum. Nam & typicè potest intelligi quod dictum est: & mare jam non est, quia jam tunc non erit hoc sæculum vita mortalium turbulentum, quod sæpissimè in scripturis maris nomine figuratur. Ubi autem ipsum extremi & universalis judicii sit discrimen habendum, inter multos sæpè quæritur. Constat namque, quia cum descendente ad judicium Domino, in ictu oculi fuerit omnium resurrectio celebrata mortuorum, sancti confestim rapiantur obviam illi in aëra. Hoc enim Apostolus intelligitur indicare, cum ait: Quoniam ipse Dominus in jussu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Domino in aëra. Utrum autem & reprobi tunc sublimius à terra leventur obviam judici venturo, an meritis peccatorum ita prægraventur, ut quamvis immortalia corpora habentes ad altiora nequeant elevari: & præsidente ad judicandum Domino, Sancti in sublimi à dextris ejus; ipsi autem in inferioribus adsistant à sinistris, tunc potiùs apparebit. Si verò tunc ignis ille maximus & altissimus universæ terræ superficiem operit, & resuscitati à mortuis injusti nequeunt in sublime raptari: constat eos utpote in terra positos igni circumdatos judicis expectare sententiam: sed an illo urantur, qui non per illum castigandi, sed æterno potiùs sunt igne damnandi, quis præjudicare audeat? Namque aliquos electorum eo purgari à levioribus quibusdam admissis. Et B. Augustinus in libro de civitate Dei vigesimo ex Prophetarum dictis intelligit. Et sanctus Papa Gregorius in Homeliis Evangelii exponens illud Psalmographi: Ignis in conspectu ejus ardebit, & in circuitu ejus tempestas valida: districtionem quippe, inquit, tantæ justitiæ tempestas ignisque comitantur, quia tempestas examinat, quos ignis exurat. Satis autem clarum est, quia raptis ad vocem tubæ obviam Domino in aëra perfectis servis illius conflagratio mundana non noceat: si trium puerorum mortalia adhuc corpora circumpositus camini ignis tangere nequivit. Verùm in his omnibus utilius est cuique castum se districti judicis præbere conspectibus, quàm de judicii illius modo locóve discutere. Sanè quod Apostolus cùm dixisset: Rapiemur cum illis in nubibus obviam Domino in aëra, subdit dicens: Et sic semper cum Domino erimus. Non sic accipiendum est, tanquam in aëre nos dixerit semper cum Domino esse mansuros: quia nec ipse ibi utique manebit, quia veniens transiturus est. Venienti quippe ibitur obviam, non manenti, sed ita cum Domino erimus: id est, sic erimus habentes corpora sempiterna, ubicunque cum illo fuerimus.

DE SEPTIMA ET OCTAVA ÆTATE SECULI FUTURI. CAPUT LXX.

Et hæc est octava illa ætas semper amanda, speranda, suspiranda fidelibus, quando eorum animas Christus incorruptibilium corporum munere donatas ad perceptionem regni cœlestis, contemplationemque divinæ suæ majestatis inducat: non auferens gloriam, quam exutæ corporibus à suæ quoque egressionis tempore beata in requie perceperant, sed majore illas gloria etiam corporum redditorum accumulans: in cujus continuatæ & non interruptæ beatitudinis typum Moyses cùm sex illos dies primos, quibus factus est mundus, à luce manè inchoatos, ad vesperam terminatos dixisset: in septimo, quo requievit Deus ab operibus suis, solius mane, non autem & vespere fecit mentionem. Sed cuncta, quæ de eo commemoranda putavit, æternæ requiei & benedictionis luce concluſit. Quia sicut & suprà meminimus, cunctæ hujus seculi ætates sex, in quibus justi Domino cooperante bonis operibus insistunt, ita sunt superna ordinatione dispositæ, ut in primordiis suis singulæ aliquid lætarum rerum habentes, non parvis ærumnarum tenebris, pressurarumque consumantur. Requies verò animarum, quam pro bonis operibus in futuro seculo percipiunt, nullæ unquam curæ alicujus anxietate turbata deficiet, sed ubi tempus judicii & resurrectionis advenerit, gloriosiore perpetuæ beatitudinis perfectione complebitur. Comparatur iis ætatibus sacratissimum Dominicæ passionis, sepulturæ, & resurrectionis tempus. Legimus enim, scribente Evangelista Joanne, quia Christus ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, ubi devotæ mulieris officio Judas offensus prodidit eum sacerdotum principibus. In crastinum autem ipse veniens in asino Hierosolymam cum turba Deo laudes canentium, per continuos quinque dies insidiosis eorum quæstionibus appetitus, sexta demum die crucifixus est: septima requievit in sepulchro, octava autem, id est, una sabbati, resurrexit à mortuis. Quia præteritis quinque mundi hujus ætatibus Sancti nunquam reproborum insidias & odia pati cessârunt. At in sexta, quam Dominus sua incarnatione confirmare in fide, sua passione redimere ab inferis, sua resurrectione & ascensione ad spem & dilectionem regni cœlestis ascendere dignatus est, eximior beatorum martyrum virtus atrociora ab infidelibus persecutionum bella toleravit. Sed hæc tantò fortiùs vicêre, quantò certiùs novêre pro illo se pati, qui secum passo priùs latroni, sed tunc confessori, promisit: Hodie mecum eris in paradiso. Quæ beatissima paradisi requies quia non alium finem quàm glorificæ resurrectionis habet initium, hoc significare volens Evangelista Matthæus, cùm Dominum sexta feria passum, & sabbato sepultum esse scripsisset, dicturus de resurrectione sic incipit: Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalene & altera Maria videre sepulchrum. Vesperam quippe sabbati, quo Dominus in sepulchro quievit, non in noctem tenebrescere, sed lucescere dicit in una sabbati, quia videlicet idem ejus sepulchrum non corruptione susceptæ corporis attaminandum, sed sicut Isaias ait: Et erit sepulchrum ejus gloriosum, citò resurrectionis erat virtute sublimandum: quia nostrarum quoque requies post exuta corpora animarum non aliquibus angorum est obscuranda tenebris, sed solis veræ & perpetuæ lucis suscipienda & accumulanda in fine muneribus. Hæc est magna illa & singularis octava, pro qua sextus & undecimus Psalmi scribuntur: cujus & verba dierum ita recordantur. Porrò Mathathias & Heliphalu & alii Levitarum in citharis pro octava canebant Epinicion, id est, victori Domino in perpetuum venturæ Ogdoadis atque judicii laudes canebant. Epinicion quippe triumphum palmamque significat. Vel de resurrectionis Christi mysterio prophetabant, quæ meritò singularis & magna vocatur octava, quia omnis labentis seculi dies octava ita est post septimum sabbati octava, ut ipsa sit etiam prima septimanæ sequentis. Quomodò autem prima totius seculi dies ita fuit prima, ut non haberet aliquos VII. præcedentes, quibus esset octava, & ideò singulariter prima est, ita singulariter non solùm magna, sed & octava est dies futuræ resurrectionis, quia sic post septimam sabbati proximi ventura est octava, ut non aliquos habeat dies sequentes, qui-

bus possit fieri prima, sed ipsa una maneat cœlesti luce perennis. Unde benè Propheta visionem hujus diei sitiens, unam eam vocat dicens: Quia melior est dies una in atriis tuis super millia. Cum ergo octavam in scripturis legimus, sciamus mystice & diem & ætatem posse intelligi, quia & Dominus octava die, id est, post septimam Sabbati resurrexit à mortuis. Et nos non solum post septem volubilis hujus sæculi dies, sed etiam post sæpè memoratas septem ætates in octava ætate simul & die resurgemus. Quæ vitæ dies in se quidem ipsa manet semper, manet & manebit æterna, sed nobis tunc incipiet, cum ad eam videndam meruerimus intrare, ubi quo actu occupentur sancti, perfecta spiritus & carnis immortalitate renovati, testatur Psalmista, qui Deo per laudem amoris canit: Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæculum sæculi laudabunt te. Quo visu delectentur, idem consequenter exponit; etenim benedictionem dabit, qui legem dedit, ambulabunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion: Quales ad hanc venire possint, ipse qui est via, veritas & vita testatur Dominus: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Ergo noster libellus de volubili ac fluctivago temporum lapsu descriptus, opportunum de æterna stabilitate, ac stabili æternitate habeat finem. Quem rogo si qui lectione dignum rati fuerint, me suis in precibus Domino commendent, piaque apud Deum & proximos, quantum valent, agant industria, ut post temporales cœlestium actionum sudores, æternam cuncti cœlestium præmiorum mereamur accipere palmam.

DE TEMPORUM RATIONE FINIS.

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI, ANGLO-SAXONIS, DE SEX AETATIBVS MVNDI, SIVE CHRONICON, LIBELLUS.

DE sex hujus mundi ætatibus, ac septima vel octava quietis, vitæque cœlestis, & suprà in comparatione primæ hebdomadis, in qua mundus ornatus est, aliquanta perstrinximus, & nunc in comparatione ævi unius hominis, μικρόκοσμος Græcè à Philosophis, hoc est, minor mundus solet nuncupari, de eisdem aliquanto latius exponemus. *Homo minor mundus.*

Prima est ergo mundi hujus ætas, ab Adam usque ad Noe, continens annos juxta Hebraicam veritatem, IM. DCLVI. juxta Septuaginta interpretes IIM. CCXLII. generationes juxta utramque editionem numero X. Quæ universali est deleta diluvio: sicut primam cujusque hominis oblivio demergere consuevit ætatem: quotus enim quisque est qui suam recordetur infantiam?

Secunda ætas à Noe usque ad Abraham, generationes juxta Hebraicam auctoritatem complexa X. annos autem CCXCII. Porrò juxta Septuaginta interpretes annos IM. LXXII. generationes verò XI. Hæc quasi pueritia fuit generis populi Dei, & ideò in lingua inventa est, Hebræa. A pueritia namque incipit homo posse loqui post infantiam, quæ hinc appellata est, quòd fari non potest.

Tertia ab Abraham usque ad David, generationes juxta utramque auctoritatem quatuordecim, annos verò DCCCCXLII. complectens. Hæc velut quædam adolescentia fuit populi Dei, à qua ætate quia incipit homo posse generare, propterea Matthæus Evangelista generationum ex Abraham sumpsit exordium, qui etiam Pater gentium constitutus est, quando mutatum nomen accepit.

Quarta à David usque ad transmigrationem Babylonis, annos habens juxta Hebraicam veritatem CCCCLXXIII. juxta Septuaginta translationem XII. amplius generationes juxta utrosque codices XVII. Quas tamen Evangelista Matthæus certi mysterij gratia quatuordecim ponit. A qua velut juvenili ætate in populo Dei Regum tempora cœperunt. Hæc namque in hominibus ætas apta gubernando solet existere regno.

Quinta quasi senilis ætas, à transmigratione Babylonis, usque in adventum Domini Salvatoris in carnem, generationibus & ipsa XIV. Porrò annis DLXXXIX. extenta, in qua ut gravi senectute fessa, malis crebrioribus plebs Hebræa quassatur.

Sexta, quæ nunc agitur ætas, nulla generationum vel temporum serie certa est, sed ut ætas decrepita ipsa totius sæculi morte consummanda. Has ærumnosas, plenasque laboribus mundi ætates quique felici morte vicerunt: septima jam Sabbati perennis ætate suscepti, octavam beatæ resurrectionis ætatem, in qua semper cum Domino regnent, expectant.

Prima igitur ætate sæculi nascentis, prima hujus die, fecit Deus lucem quam appellavit diem. Secunda firmamentum cœli in medio libravit aquarum, ipsis aquis ac terra, cum cœlo superiore, ac virtutibus quæ in eo conditorem laudarent, ante horum sex dierum exordium creatis. Tertia die congregatis in suum locum aquis, quæ cuncta contexerant, aridam jussit apparere. Quarta sidera infirmamento cœli posuit, quæ nunc, quantum æquinoctij conjectura colligimus, duodecimus Kalendarum Aprilium vocatur. Quinta, natatilia & volatilia creavit animantia. Sexta animalia terrestria, & ipsum hominem formavit Adam, de cujus latere dormientis, matrem omnium viventium produxit Evam, quæ nunc quantum mihi videtur esse credibile, decima Kalendarum Aprilium dies appellatur. Unde meritò creditur, si non verior sententia vincit, quod beatus Theophilus cum cæteris, non solùm Palæstinæ, sed & permultis aliarum regionum Episcopis de Pascha disputans scripsit, eodem decimo Kalend. April. die Dominum fuisse crucifixum. Decebat enim una eademque non solum hebdomadis, sed & mensis die, secundum Adam pro generis humani salute vivifica morte sopitum, de productis è latere suo Sacramentis cœlestibus sponsam sibi sanctificare Ecclesiam: qua videlicet die primum Adam, Patrem videlicet humani generis ipse creaverat, eique de latere costam tollens ædificavit mulierem, cujus adjutorio genus propagaret humanum. *Prima ætas.*

Adam annorum centum & triginta genuit Seth, cui supervixit annis DCCC. Verum Septuaginta interpretes ante natum Seth posuere annos CCXXX. postea DCC. Seth interpretatur resurrectio, significans resurrectionem Christi à mortuis, cujus mortem illatam à Judæis significat Abel, qui dicitur luctus, à fratre Caip occisus. *Anno mundi.* 130.

Anno mundi. 130.

Anno mundi. DCCVII. Seth annorum CV. genuit Enos, cui ſupervixit annis DCCCVII. Porrò Septuaginta ante natum Enos annos, CCV. poſtea poſuere † DCCVI. Enos interpretatur homo, de quo benè dicitur: Iſte cœpit invocare nomen Domini: quia hominum eſt proprium, ut ſuæ fragilitatis memores invocent conditoris auxilium, eorum duntaxat qui in fide Chriſti viventes filii reſurrectionis eſſe lætantur. Anno mundi.

325. Enos annorum XC. genuit Cainan, cui ſupervixit annis DCCCXV. Sed LXX. ante natum Cainan CXC. annos poſtea DCCXV, poſuere. 235.

395. Cainan annorum LXX. genuit Malaleel, poſt cujus ortum vixit annis DCCCXL. LXX. ante natum Malaleel CLXX. poſtea dixere DCCXL. 395.

460. Malaleel annorum LXV. genuit Iareth, cui ſupervixit annis DCCCXXX. LXX. ante natum Jareth CLXV. poſtea poſuere DCCXXX. 460.

622. Jareth annorum CLXII. genuit Enoch, cui ſupervixit annis DCCC. In hac generatione nuſquam utrique codices diſcrepant. Hunc Enoch nonnulla divine ſcripſiſſe, Juda Apoſtolo atteſtante comperimus. Sed ut B. Auguſtinus dicit: Non fruſtra non ſunt in eo canone ſcripturarum, qui ſervabatur in templo Hebræi populi ſuccedentium diligentia ſacerdotum, niſi quia ob antiquitatem ſuſpectæ fidei judicata ſunt, nec utrum hæc eſſent quæ ille ſcripſiſſet poterat inveniri. Unde illa quæ ſub ejus nomine proferuntur, & continent illas de gigantibus fabulas, quod non habuerint homines Patres, rectè à prudentibus judicantur non ipſius eſſe credenda. 622.

687. Enoch annorum LXV. genuit Mathuſalam, poſt cujus ortum vixit trecentis annis, & ambulavit cum Deo. Septuaginta ante natum Mathuſalam poſuere CLXV. annos, poſtea CC. Et benè in ſeptima generatione Enoch, qui interpretatur dedicatio, tulit à mortalibus Deus, qui civitas electorum in ſex hujus ſæculi pro Deo laborans ætatibus, in ſeptima Sabbati futuri gloriam dedicationis expectat. At quia reprobi ſola præſenti ſunt felicitate contenti, Cain civitatem quam ſtatuit non in ſeptima generatione, ſed in primogenito Enoch filio conſecrat. 687.

874. Mathuſalam annorum CLXXXVII. genuit Lamech, cui ſupervixit annis DCCLXXXII, id eſt, uſque ad diluvium. LXX. ante natum Lamech CLXVII. ponunt annos, poſtea DCCC. & III. Qui numerus, ut lector facillime videbit, juxta Hebraicam veritatem XX. annis, juxta ipſorum verò auctoritatem XIV. annis diluvij tempora tranſit. De qua famoſiſſima quæſtione doctiſſimi patres, Hieronymus in libro quæſtionum Hebraicarum, Auguſtinus in libro de civitate Dei quintodecimo pleniſſime diſputant. 874.

1056. Lamech annorum CLXXXII. genuit Noe, cui ſupervixit annis DXCV. LXX. ante natum Noe ponunt annos CLXXXVIII. & poſtea DLXV. In hac ſola generatione ſumma univerſitatis diſcrepat, quia XXIV. annis plus vixiſſe Lamech in Hebræis, quàm in LXX. translatorum codicibus invenitur. 1056.

1656. Noe anno DC, venit diluvium menſe ſecundo, XVII. die menſis. Sane de differentia annorum inter Hebræam & LXX. interpretum auctoritatem, ne quis nos laceret novas moviſſe quæſtiones, legat præfatorum patrum memorata opuſcula, & intelliget hanc jam olim noviſſimam fuiſſe diſtantiam, cujus originem diſtantiæ cum beatus Auguſtinus ſolertiſſimè quæſiſſet, dixit in libro ſuprafcripto capitulo XIII, inter alia ſic: Credibilius ergo quis dixerit, cum primo de bibliotheca Ptolemæi deſcribi iſta cœperunt, tunc aliquid tale fieri potuiſſe in codice uno, ſed primitus inde deſcripto, unde jam latius emanaret, ubi potuit quidem accidere etiam ſcriptoris error. Et hoc in illa quæſtione de vita Mathuſalæ non abſurdum eſt ſuſpicari. Et poſt aliquanta: Rectè fieri, inquit, nullo modo dubitaverim, ut cum diverſum aliquid in utriſque codicibus invenitur, quandoquidem ad fidem rerum geſtarum utrunque eſſe non poteſt verum, ei linguæ potius credatur, unde eſt in alium per interpretes facta translatio. 1656.

Secunda ætas. Secunda ſæculi ætate prima hujus die, quæ eſt viceſima ſeptima menſis ſecundi, egreſſus eſt Noe de arca, in qua pauci, id eſt, VIII. animæ ſalvæ factæ ſunt per aquam. Quod commemorans in Epiſtola B. Apoſtolus Petrus mirifice ſtatim exponere curavit, cum ſubjunxit, quod & nos nunc ſimilis formæ ſalvos facit baptiſma, non carnis depoſitio ſordium, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio in Deum, per reſurrectionem Jeſu Chriſti, qui eſt in dextera Dei. In aqua diluvij baptiſmum, in arca & ijs quæ continebat, Eccleſiam & fideles illius, in octonario animarum numero, myſterium Dominicæ reſurrectionis, in cujus fide baptizamur, docens eſſe figuratum.

1658. Sem C. annorum genuit Arphaxad biennium poſt diluvium. Ab Arphaxad Chaldæos originem duxiſſe Hieronymus ſcribit. Supervixit autem Sem nato Arphaxad D. annis, id eſt, uſque ad quinquageſimum annum nativitatis Jacob. 1658.

1643. Arphaxad annorum XXXV. genuit Sale. Hic LXX. interpretes una generatione plus quam Hebraica veritas poſuere, dicentes quod Arphaxad cum eſſet annorum CXXXV. genuerit Cainan. Qui cum CXXX. annorum fuerit, ipſe genuerit Sale. Quorum translationem Evangeliſta Lucas hoc in loco videtur eſſe ſecutus. Verum Chronographi Græcorum cum generationum ſeriem ad auctoritatem Hebraicam caſtigaſſent, ablata una generatione Cainan, nec tamen numerum annorum in generationibus, quas cum eis habuere communes, ad eorum auctoritatem caſtigare curaſſent, propriam ſecuti auctoritatem dederunt huic ætati annorum ſummam minorem quidem LXX. translatorum editione annis CXXX. ſed Hebraica veritate annis DC. & L. majorem, id eſt, annis DCCCC. & XLII. Vixit autem Arphaxad poſt natum Sale annos CCC. & III. cui tamen LXX. poſt natum Cainan ſcribunt annos † CCCXXX. & Cainan poſt natum Sale CCCCXXXVIII. 1643. CCCCXXX

1723. Sale annorum XXX. genuit Heber, cui ſupervixit annis CCCCIII. LXX. ante natum Heber poſuere annos CXXX. poſtea trecentos & triginta. Ab hoc Heber Hebræorum nomen & genus oritur. 1723.

1757. Heber annorum XXXIV. genuit Phalech, cui ſupervixit annis CCCCXXX. LXX. ante natum Phalech annos poſuere CXXXIV. poſtea CCLX. Phalech interpretatur diviſio, cui propterea tale nomen impoſuere parentes, quia tempore nativitatis ipſius terra per linguarum confuſionem diviſa eſt. Cujus diviſionis Arnobius rhetor in expoſitione Pſalmi CIV. ita meminit: Sem primogenito Noe pars facta eſt à Perſida & Bactris uſque in Indiam longe & uſque Rhinocoruras. Quæ ſpacia terrarum habent linguas ſermone barbarico XX. & VII. In quibus linguis Gentes ſunt patriarum CCCC. & VI. non diverſarum linguarum, ſed ut dixi, diverſarum patriarum. Verbi gratia, cum una lingua Latina ſit, ſub una lingua diverſæ ſunt patriæ Brutiorum, Lucanorum, Apulorum, Calabrorum, Picentum, Thuſcorum. Et ijs atque hujuſmodi ſimilia ſi dicamus. 1757.

Cham verò ſecundus filius Noe à Rhinocoruris uſque Gadira habens linguas ſermone Punico à parte Garamantum, Latino à parte Boreæ, Barbarico à parte Meridiani Æthiopum & Ægyptiorum, ac barbaris interioribus varie ſermone XX. duabus linguis in patriis CCCXC. & IV. Japheth autem tertius, à Media uſque Gadira ad Boream. Habet autem Japeth flumen Trigridem, qui dividit Mediam & Babyloniam in patrijs ducentis, ſermone vario, in linguis XX. & III. Fiunt ergo omnes ſimul linguæ LXXII. Patriæ autem generationum M. quæ in tripartito ſæculo hoc ordine ſitæ ſunt. Habet, ut diximus, Japheth flumen Tigridem, qui dividit Mediam & Babyloniam, Sem autem Euphraten, Cham verò Geon, qui vocatur Nilus.

1787. Phalech annorum XXX. genuit Reu, cui ſupervixit annis CCIX. LXX. ante natum Reu CXXX. annos po- 1787.

nunt,

Anno mundi.

nunt, postea CCIX. His temporibus primum templa constructa, & quidam principes gentium tanquam dij sunt adorati.

Anno mundi.

2819. Reu annorum XXXII. genuit Seruch, cui supervixit annis CCVII. LX. ante natum Seruch CXXXII. annos ponunt, postea CCVII. Scytharum regnum dicitur exortum, ubi primus regnavit Tanaus. 1819.

1849. Seruch annorum XXX. genuit Nachor, cui supervixit annis CC. LXX. ante natum Nachor ponunt annos centum triginta, postea CC. Ægyptiorum imperium dicitur inchoare, primo eis regnante *Zoves. 1849.

Vizoves.

1878. Nachor annorum XXIX. genuit Thare, cui supervixit annis CXIX. LXX. ante natum Thare ponunt annos LXXIX. postea CXXIX. Assyriorum Sicyoniorumque regnum nascitur : his primum Belo , illis Ægialo regnante. 1878.

1948. Thare annorum LXX. genuit Abraham , cui supervixit annis CXXXV. Hactenus secunda sæculi ætas protenditur, cujus tota serie recensita B. Augustinus in libro de civitate Dei XVI. capitulo decimo, hoc modo concluſit Fiunt itaque anni à diluvio usque ad Abraham MLXXII. secundum vulgatam editionem, hoc est, interpretum LXX. In Hebræis autem codicibus longè pauciores annos perhibent inveniri, de quibus rationem aut nullam aut difficillimam reddunt. 1948.

Tertia ætas.

2023. Tertia mundi ætas à nativitate cœpit Abraham Patriarchæ, qui LXXV. annorum cum esset, relicta gente patria, ad imperium Dei venit in terram Chanaan, accipiens promissionem nascituri de suo semine Salvatoris, in quo benedicerentur omnes gentes, simul & seipsum in gentem magnam esse futurum, quarum una spiritalis, altera est promissio carnalis. His temporibus Ninus & Semiramis Assyrijs regnant. 2023.

2034. Abraham annorum LXXXVI. genuit Ismael, à quo Ismaelitæ: genuit autem Ismael XII. duces, & vixit annos CXXXVII. 2034.

2048. Idem Abraham annorum C. genuit Isaac, qui primus & solus in toto testamenti veteris serie legitur octava die circumcisus. Quod non sine magno mysterio privilegium est filio promissionis donatum. 2048.

2108. Isaac annorum LX. genuit Esau & Jacob Patriarchas Idumeæ & Israeliticæ gentis, post quorum ortum vixit annos CXX His temporibus primus apud Argos regnavit Inachus annis L. cujus filia Io, quam Ægyptij mutato nomine Isidem colunt. 2108.

2238. Jacob annorum CXXX. descendit in Ægyptum in animabus LXX Hujus temporibus Memphis in Ægypto ab Ape Argivorum rege condita. Sparta quoque à Sparto filio Phoronæi Regis Argivorum conditur. 2238.

Exod. 12. Habitatio filiorum Israel qua manserunt in Ægypto fuit CCCCXXX. annorum , quibus expletis eadem die egressus est omnis exercitus Domini de terra Ægypti, ut scriptura testatur Exodi: quorum tamen summam annorum Chronographi à septuagesimoquinto anno nativitatis Abraham, quando terram repromissionis intravit computant, sequentes editionem LXX. interpretum, quæ dicit : Habitatio autem filiorum Israel, qua habitaverunt in Ægypto, & in terra Chanaan , ipsi & Patres eorum, anni CCCC XXX. Quam necessario sequendam & ipsa Hebraica veritas ostendit, quæ narrat Chaath filium Levi, quem natum esse constat in terra Chanaan, vixisse annos CXXXIII. & filium ejus Amram Patrem Moysis annos CXXXVII. & ipsum Moysen octuaginta fuisse annorum , tempore egressionis de Ægypto. Quia nimirum horum summam annorum constat CCCC. & XXX. implere non posse. Annuit autem horum translationi & Apostolus cum ait: Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini ejus, non dicit, & seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno, & semini tuo qui est Christus. Hoc autem dico testamentum confirmatum à Deo, quæ post CCCC. & XXX. annos facta est lex, non irritum facit ad evacuandas promissiones patrum. 2453.

2453. Moyses annis XL. eductum ex Ægypto regit populum Israel in deserto, quorum primo anno tabernaculum Domino construit, & VII. mensibus opus perficiens, mense primo anni secundi prima die mensis erexit. Hucusque ut Eusebius commemorat, quinque libri Moysis continent gesta annorum IIIM. DCCXXX. secundum LXX. Seniorum interpretationem. Quot verò annos hujus temporis Hebraica veritas contineat, Josephus in primo contra Appionem Grammaticum libro ita commemorat. Neque igitur innumera apud nos habentur volumina inter se invicem discordantia, sed II. tantum & XX. sunt libri, qui omnium temporum seriem continent, qui & juste creduntur divinitus inspirati. Ex quibus quinque sunt Moysi, continentes leges vitæ, & successionis humanæ prosapiam, usque ad ipsius Moysi terminum pertendentes. Qui paulò minus ad tria millia annorum continentiam gerunt. 2493.

2493. Josue annis XXV. regit populum Israel, ut Josephus docet : nam scriptura sancta quot fuerint anni ducatus illius tacet. Quare verò Eusebius in Chronicis XXVII. posuerit, infra dicemus. Primo autem sui ducatus anno, Josue primo mense decima die mensis populum patefacto Jordanis alveo in terram repromissionis induxit, quo videlicet anno, ut in Chronicis præfati Eusebij reperimus, principium erat quinquagesimi primi Jubilei secundum Hebræos, id est, IIMD. anni erant ab initio mundi completi, singulis Jubilæorum ordinibus per quinquagenos annos deputatis. At verò hanc temporis hujus esse summam nostra inquisitio nequaquam invenire valuit, constat enim quia MDCLVI. ad diluvium usque fuêre anni. Inde ad Abraham CCXCII. qui LXXV. erat annorum, quando promissionem Dei accepit. Promissionis anni CCCCXXX. ducatus Moysi anni XL. qui profecto numerus non IIMD. sed VII. minus, id est, IIMCCCCXCIII. ut prænotavimus, annos implet. 2519.

2519. Othoniel annis XL. de tribu Juda primus Israeli Judex Domino jubente constituitur. Hujus temporibus primis filii Israel serviere Chusan Rasathaim Regi Mesopotamiæ VIII. annis. 2559.

2559. Aoth annis LXXX. filius Gera, filii Gemini, qui utraque manu utebatur pro dextera, cujus in principiis servivit Israel Eglon Regi Moab annis XVIII. donec eum ipse percusso Eglon liberavit. Hoc tempore Cyrene civitas condita est in Libya. 2639.

2639. Debbora annis XL. Prophetissa de tribu Ephraim, cum Barach de tribu Neptalim, cujus in initio ducatus oppressit filios Israel Jabin Rex Chanaan XX. annis, qui regnavit in Asor. Sed occiso ab Israel principe militiæ ejus Sisara, humiliatus tandem ac deletus est. Hoc tempore Miletes condita. 2689.

2689. Gedenn annis XL. ex tribu Manasse. Sub quo servivit Israel Madianitis & Amalechitis VII. annis, sed Gedeon pugnante liberatus est. Tyrus conditus est ante templum Hierosolymorum annis CCXL ut scribit Josephus. 2719.

2719. Abimelech annis tribus, filius Gedeonis, qui regnabat in Sichem. Hercules Ilium vastat. 2722.

1722. Thola annis XXIII. filius Phoa patrui Abimelech, vir de Issachar, qui habitabat in Sanir montis Ephraim. Bellum Lapitharum & Centaurorum, quos scribit Palephatus primo de incredibilibus libro nobiles fuisse equites Thessalorum. In Troia post Laomedontem regnavit Priamus. 2745.

2745. Iair annis XXII. ex tribu Manasse. Hercules agonem Olympiacum constituit, à quo usque ad primam Olympiadem supputantur anni CCCCXXX. 2767.

2767. Jepte Galaadites annis sex. Philistini & Ammonitæ deprimunt Israel, ex quibus Ammonitæ debellantur ab Jepte, qui in libro Judicum ab ætate Moysis usque ad semetipsum ait supputari annos trecentos. 2773.

2773. Abesan de Bethleem annis septem. Agamemnon imperat Mycenis annis XXXV. cujus anno XV. Troia capitur. 2780.

Anno mundi.

Achialon Zabulonites annis X. Hic cum annis decem suis in LXX. Interpretibus non habetur, pro quorum damno supplendo Eusebius Josue filio Nun, Samueli & Sauli, quorum annos scriptura non dicit, plures annos quàm in Josepho legebat adnotavit, quatenus ab egressu Israel ex Ægypto usque ad ædificationem templi CCCLXXX. annorum summam quam scriptura prædicat haberet. 2790.

Labdon de tribu Ephraim annis VIII. Hujus anno tertio Troia capta est, completis à primo anno Cecropeis, qui primus apud Atticam regnavit, annis CCCLXXV. A quadragesimo autem & tertio regni Nini Assyriorum Regis annis DCCCXXXV. Mortuo Labdon servivit Israel Philistæis annis XL. 2798.

Samson de tribu Dan annis XX. Hactenus liber Iudicum tempora signat, habens annos CCXCIX. Judices autem XII. Latinis, qui postea Romani nuncupati sunt, post tertium annum captivitatis Troiæ, sive ut quidam volunt octavum, regnavit Æneas annis tribus, post quem Ascanius annis XXXVIII. Ante Æneam Janus, Saturnus, Picus, Faunus, Latinus in Italia regnarunt annis circiter CL. Ascanius Æneæ filius Albam urbem condidit. 2818.

Heli sacerdos annos quadraginta. In Hebræorum libro quadraginta anni inveniuntur. In Septuaginta autem interpretatione viginti. Hectoris filij Ilium receperunt, expulsis Antenoris posteris, Heleno sibi subsidium ferente. Latinorum tertius Sylvius Æneæ filius, regnat annis viginti novem: qui quod post mortem patris editus, ruri fuerat educatus, & Sylvij, & Posthumi nomen accepit: à quo omnes Albanorum Reges Sylvij vocati sunt. Reges Sicyonijs defecerunt, qui ab Ægealeo usque ad Zeuxippum regnaverunt annis noningentis sexaginta duobus. Post quos sacerdotes Carni constituti sunt. 2858.

Samuel annis duodecim, ut docet Josephus. In scriptura enim sacra quàmdiu præfuerit, minimè patet. Ab hoc tempora Prophetarum incipiunt. Latinorum quartus Æneas Sylvius, regnavit annis XXXI. 2870.

Saul primus Hebræorum Rex annis XX. Et hujus quia in Canonica scriptura non habetur, de antiquitatum Josephi tempus regni notavimus. In Lacedæmone regnavit primus Euristheus annis XLII. Corinthi primus Alethis annis XXXV. 2890.

Quarta ætas. Quarta mundi ætas non solum cum inchoato Judææ gentis imperio, sed & cum innovata promissione, quæ patribus olim data est, imperij Christiani sumit exordium, jurante Domino David veritate, de fructu ventris ejus sedere super sedem ejus.

David primus ex tribu Juda Rex, annis XL. Latinorum quintus Latinus Sylvius annis L. Ephesus condita ab Andronico. Carthago condita est, ut quidam volunt, à Charcedone Tyrio: ut verò alij, à Didone filia ejus anno CXLIII. post Troianum excidium. 2930.

Solomon filius David annis quadraginta. Qui quarto regni sui anno, mense secundo templum Domino ædificare cœpit in Hierusalem, collectis ab egressu Israelis ex Ægypto annis CCCC LXXX. ut Regum quoque liber testimonio est: quod in figuram universi temporis, quo in hoc sæculo Christi ædificatur Ecclesia, quæ in futuro perficitur, septem annis perfecit, & septimo octavi anni mense dedicavit. Latinorum sextus Alba Sylvius, Sylvij Æneæ filius, regnavit annis triginta novem. Regina Saba venit audire sapientiam Solomonis. 2970.

Roboam filius Solomonis annis XVII. Hieroboam de tribu Ephraim, separavit decem tribus à domo David & à Domino, in figuram hæreticorum, qui suos sequaces à Christo & Ecclesia segregant. Hujus quinto anno Sesac Rex Ægypti veniens Hierosolymam, templum spoliavit. Latinorum septimus Ægyptus Sylvius, Albæ superioris Regis filius regnavit annis XXIV. Samus condita, & Smyrna in urbis modum ampliata. 2987.

Abia filius Roboam annis III. Hic pugnantem contra se Hieroboam superavit, occisis de exercitu ejus millibus quingentis, eo quod speraret in Domino. 2990.

Asa filius Abia annis XLI. Ab hoc conductus Benedab Rex Syriæ Damasci contra Israel, percussit omnem terram Neptalim. Latinorum octavus Capys Sylvius Ægypti superioris Regis filius, regnat annis XXVIII. Asa idola destruit, templum mundat, egredientem contra se Zara Æthiopem cum suo sterni exercitu. Ambri Rex Israel emit montes Samariæ à Somer duobus talentis argenti, & ædificat eam. Ahiel de Bethel Hiericho instaurat. 3031.

Iosaphat filius Asa annis XXV. Helias Thesbites tres semis annos pluviam continuit propter peccata Achab & populi Israel, & inter cætera magnalia Helisæum filium Sophath, qui erat de Abel in aula, pro se unxit Prophetam. Latinorum nonus † Carpentus Sylvius, superioris Regis Capys filius, regnavit annis XIII. Post quem filius ejus Tyberinus Sylvius annis VIII. à quo & fluvius appellatus est Tyberis, qui prius Albula dicebatur. Post quem Agrippa Sylvius filius ejus annis XL. Josaphat fecit rectum coram Domino. 3056.

Capetus.

Joram filius Josaphat annis octo. Helias curru igneo rapitur quasi usque in cœlum, & Helisæus hæres Prophetiæ derelictus, primo miraculo aquas Hiericho sanat. In diebus Joram receffit Edom ne esset sub Juda, & constituit sibi Regem. Ambulavit autem Joram in viis domus Achab, filia quippe Achab erat uxor ejus. 3064.

Azarias filius Joram anno uno. Jonadab filius Rechab clarus habetur. Azariam cum filio suo Joas & nepote Amasia ob enormitatem scelerum, & quia nec patrem filium ve quispiam eorum bonum habebat, Evangelista Matthæus à Domini Salvatoris genealogia secludit. 3065.

Athalia mater Azariæ annis VI. quæ videns interfectum Hieu Rege Israel filium suum Azariam, interfecit omnem stirpem regiam domus Joram, præter solum Joas filium Azariæ, quem Josabeth soror Azariæ uxor Joadæ Pontificis furata est de medio filiorum Regis, cum interficerentur. In LXX. interpretibus VII. annis regnasse Athalia narratur. 3071.

Joas filius Azariæ annis XL. Iste bono principio, & fine usus pessimo, in principiis sui regni templum innovat, in extremis inter cætera facinora Zachariam quoque filium Joadæ, tutoris quondam ac regnificatoris sui, inter templum & altare lapidari præcepit. Quem ob meritorum gratiam Dominus in Evangelio filium Barachiæ, id est, benedicti Domini cognominat. Latinorum XII. Aremulus Sylvius Agrippæ superioris Regis filius regnavit annis XIX. qui præsidium Albanorum inter montes, ubi nunc Roma est posuit. Hujus filius fuit Julius, proavus Julij Proculi, qui cum Romulo Romam commigrans fundavit Juliam gentem. 3111.

Amasias filius Joas annis XXIX. Helisæus Propheta defunctus sepelitur in Samaria. Azahel Rex Syriæ addixit Israel Latinorum XIII. Aventinus Sylvius Aremuli superioris Regis major filius, regnavit annis XXXVII. atque in eo monte, qui nunc pars urbis est, mortuus & sepultus, æternum loco vocabulum dedit. 3140.

Azarias qui & Ozias, filius Amasiæ annis LII. Assyriorum XXXVI. Thonos concoleros, qui vocatur Græcè Sardanapalus, Tharsum atque Anchialem condidit, & in prælio victus ab Arbace Medo semet incendio concremavit. Usque ad id tempus Reges fuisse Assyriorum historia refert, & fiunt simul anni MCXCVII. Omnes autem anni Assyriorum à primo anno Nini supputantur. MCCXL. Latinorum XIV. Procas Sylvius Aventini superioris Regis filius regnavit annis XXIII. Post quem XV. Amulius Sylvius annis XLIV. Arbaces Medus Assyriorum imperio destructo regnum in Medos transtulit, ubi primus ipse regnavit annis XXVIII. Macedonum regnum inchoat, primum habens Regem Caranum annis vigintiocto. Lacedæmoniorum Reges deficiunt, Lydorum incipiunt. 3192.

Joatham,

Anno mundi.

Joatham filius Oziæ annis XVI. Olympias prima ab Elienſibus conſtituitur poſt annos Troianæ captivitatis CCCCV. Remus & Romulus generantur Marte & Ilia. Ioathan inter cætera virtutum bonarum opera portam domus Domini ſublimiſſimam ædificavit, quæ in Actibus Apoſtolorum Specioſa vocatur. Omnes ſiquidem portæ templi in terra fuerunt, excepta Specioſa quæ pendebat, quæ ab Hebræis porta vocabatur Joathan. 3192. 3208.

Achaz filius Joathan annis XVI. Ab hoc conductus Theglath Phalaſar Rex Aſſyriorum Raſin Regem Syriæ interfecit, & habitatores Damaſci transtulit Cyrenen. Roma condita in monte Palatino XI. Kalendas Maij à geminis Remo & Romulo filiis Rheæ Sylviæ, quæ erat filia Numitoris fratris Regis Amulij, virgo veſtalis, ſed conſtuprata. Conſualibus ludis Sabinæ raptæ anno ab urbe condita tertio. Remus raſtro paſtorali à Fabio Romuli duce occiſus eſt. 3208. 3224.

Ezechias filius Achaz annis XXIX. Hujus anno VI. Salmanaſar Rex Aſſyriorum capta Samaria transtulit Iſrael in Aſſyrios, cujus regnum à primo Hieroboam ſteterat annis CCLX. Mortuo Romulo, qui XXXVIII. regnavit annis, per quinos dies Senatores rempublicam rexerunt, atque ita unus expletus eſt annus. Poſt quos Numa Pompilius annis XLI. qui Capitolium à fundamentis ædificavit. 3224. 3253.

Manaſſes filius Ezechiæ annis LV. Hic ob ſcelera ſua catenatus, & compeditus in Babyloniam ducitur, ſed ob pœnitentiam & preces reſtituitur in regnum. Romanorum tertius Tullus Hoſtilius regnavit annis XXXII. Qui primus Regum Romanorum purpura & faſcibus uſus eſt, & adjecto monte Cælio urbem ampliavit. 3253. 3308.

Amon filius Manaſſe annis II. In Hebraica veritate II. annis: in LXX. legitur regnaſſe XII. Hiſtrus civitas in Ponto condita. Amon à ſervis ſuis interficitur. 3308. 3341.

Joſias filius Amon annis XXXI. Hic mundata Judæa & Hieruſalem, templo etiam innovato, poſt abjectas idololatriæ ſordes Paſcha Domino celeberrimum facit XXVIII. anno regni ſui, & cum Nechaone Ægyptiorum Rege congreſſus occiditur in campo Mageddo, quæ nunc Maximianopolis vocatur. Romanorum quartus Ancus Martius Numæ ex filia nepos, regnavit annis XXIII. Qui Aventinum montem & Ianiculum Vrbi addidit, & ſupra mare ſexto decimo ab urbe milliario Hoſtiam condidit. Poſt quem Tarquinius Priſcus annis XXXVII. Qui circum Romæ ædificavit, numerum Senatorum auxit, Romanos ludos inſtituit, muros & cloacas ædificavit, Capitolium extruxit. In Hebræo XXXI. annis regnaſſe Ioſias legitur. In LXX. Interpretibus XXXII. Sed & Euſebius, inter regnum ejus & Joachim alium de ſuo adjecit annum, propter menſes bis ternos, quibus Joachaz vel Joachim regnaverat. Verum quid veritas habeat Hieremias pandit, qui ſe à decimotertio anno Joſiæ uſque ad annum quartum Ioachim XXIII. annis prophetaſſe perhibet, & Nabuchodonoſor quarto anno Joachim regnare cœpiſſe. Nonodecimo autem regni ejus anno Hieroſolymam fuiſſe deſtructam. 3310. 3341.

Joachim filius Joſiæ annis XI. Poſt Joſiam regnavit Joachaz filius ejus tribus menſibus: quem Nechao vinctum ducens in Ægyptum, Joachim conſtituit Regem. Hujus anno tertio Nabuchodonoſor capta Hieruſalem, & plurimis captivatis, in quibus erant Daniel, Ananias, Azarias, & Miſael, partem vaſorum templi Babyloniam transfert. A quarto Joachim anno ſcriptura Regnum Nabuchodonoſor computat, quia ex eo non ſolum Chaldæis & Judæis, ſed & Aſſyriis, Ægyptiis, Moabitis, aliisque innumeris gentibus incipit regnare. Joachim qui & Jechonias filius Joachim, menſibus tribus, & diebus X. Hic circumdata à Chaldæis Hieruſalem exijt ad Regem Babylonis & mater ejus, & ductus eſt in Babylonem cum populo ſuo anno VIII. regni Nabuchodonoſor. 3341. 3352.

Sedechias qui & Mathias filius Joſiæ annis XI. Hujus anno XI. Regis autem Babylonis XIX. Judæa captivata in Babyloniam, & templum Domini incenſum eſt, anno ex quo fundari cœpit CCCCXXX. Qui autem reliqui fuerant Judæi transfugerunt in Ægyptum, qua poſt annos V. percuſſa à Chaldæis, in Babyloniam ſunt & ipſi tranſmigrati. 3352. 3363.

Quinta mundi ætas ab exterminio cœpit regni Judaici. Quod juxta Prophetam Hieremiæ LXX. annis permanſit. Quinta ætas.

Anno XIV. poſtquam percuſſa eſt civitas, qui eſt viceſimusquintus annus tranſmigrationis Regis Joachim, cum quo & Ezechiel captivatus eſt, ipſe Ezechiel in viſionibus Dei adductus in terram Iſrael, vidit renovationem civitatis ac templi, ceremoniarumque ejus. Romanorum ſextus Servius regnavit annis XXXIV. qui tres montes Urbi addidit, Quirinalem, Æſquilinum, Viminalem. Foſſas circum muros duxit. Cenſus Romanorum civium primus inſtituit. 3377. 3377.

Anno XXVI. poſt everſionem Hieroſolymorum, qui eſt annus XXXVII. tranſmigrationis Regis Joachim, ſublevavit Evilmerodach Rex Babylonis anno quo regnare cœperat caput Joachim Regis Judæ de carcere, & poſuit thronum ejus ſuper thronum Regum, qui erant cum eo in Babylone. Meminit hujus temporis adhuc futuri Propheta Hieremias ita ſcribens: Ecce ego mittam & aſſumam univerſas cognationes Aquilonis, ait Dominus, & ad Nabuchodonoſor Regem Babylonis ſervum meum, & adducam eos ſuper terram iſtam, & ſuper habitatores ejus, & ſuper omnes nationes, quæ in circuitu illius ſunt, & interficiam eos, & ponam eos in ſtuporem, & in ſibilum, & ſolitudines ſempiternas, & ſervient omnes gentes iſtæ Regi Babylonis LXX. annis. Cumque impleti fuerint anni LXX. viſitabo ſuper regem Babylonis, & ſuper gentem illam, dicit Dominus, iniquitatem eorum, & ſuper terram Chaldæorum, & ponam illam in ſolitudines ſempiternas. Et alibi ſcribens ad tranſmigrationem, quam tranſduxerat Nabuchodonoſor de Hieruſalem in Babylonem cum Jechonia rege: Cum cœperint, inquit, impleri in Babylone LXX anni, viſitabo vos, & ſuſcitabo ſuper vos verbum meum bonum, & reducam vos ad locum iſtum, ait Dominus. Rurſus ejuſdem temporis jam præteriti verba dierum ita recondantur: Si quis evaſerat gladium, ductus in Babylonem ſervivit regi, & filius ejus, donec imperaret Rex Perſarum, & compleretur ſermo Domini ex ore Hieremiæ, & celebraret terra Sabbata ſua. Cunctis enim diebus deſolationis egit Sabbatum, uſque dum complerentur LXX. anni. Anno autem primo Cyri regis Perſarum, ad complendum ſermonem Domini, quem locutus fuerat per os Hieremiæ, ſuſcitavit Dominus ſpiritum Cyri regis Perſarum, &c. Quibus verbis oſtenditur, quia vaſtata Chaldæi Judæa, non ut Aſſyrij in Samariam alios miſére colonos, ſed deſertam reliquêre terram, donec ipſi poſt annos LXX. in eam redière Judæi. Conſentit his Joſephus in decimo Antiquitatum libro, ſcribens templum & Hieruſalem, & omnem Judæam LXX. annis permanſiſſe deſolatam: qui rurſum enumerando reges Babylonis (ſi tamen ipſe ſic ſcripſit, & non codex fallit mendoſus) C. ferè annos ab everſa Hieruſalem uſque ad everſionem regni Chaldæorum facit colligi. Scribit enim, poſt Nabuchodonoſor, qui teſte ſcriptura ſacra, XXV. poſt everſam Hieruſalem vixit annis, Evilmerodach filium ejus regnaſſe annis XVIII. Poſt quem Egeſar filium ejus XL. cui ſucceſſiſſe filium ejus Laboſordoch menſibus IX. Hoc defuncto ad Balthaſar, qui Naboan nuncupatur, tranſiſſe imperium. Qui cum jam XVIII. regnaverit annis, captam à Cyro Perſarum, & Dario Medorum rege Babyloniam exequitur. Darius autem Aſtyagis filius, qui Babyloniorum deſtruxit imperium cum Cyro cognato ſuo, agebat annum ſexageſimum & ſecundum, cum Babylon fuiſſet invaſa, qui tamen alio nomine vocabatur à Græcis, quique Danielem Prophetam ſumens ad ſe in Mediam duxit, & omni eum honore celebravit. Hujus Darij Daniel ipſe ita meminit: In anno primo Darij filij Aſueri de ſemine Medorum, qui imperavit ſuper regnum Chaldæorum. Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus eſt ſermo Domini ad Hieremiam Prophetam, ut complerentur 3377. 3389. Hierem. 25.

rentur desolationis Hierusalem LXX. anni. Eusebius in temporum libro, XXX. annos ab eversione Hierusalem usque ad initium Cyri regis Persarum, Iulius autem Africanus LXX. computat. Porro Hieronymus in expositione Prophetæ Danielis ita dicit: Tradunt Hebræi hujuscemodi fabulam usque ad septuagesimum annum, quo Hieremias captivitatem populi Judæorum dixerat esse solvendam. De quo & Zacharias in principio voluminis sui loquitur: Irritam putans Dei pollicitationem Balthasar, falsumque promissum, versus in gaudium fecit grande convivium, insultans quodammodo spei Judæorum, & vasis templi Dei. Sed statim ultio consecuta est.

3423. Persarum primus Cyrus regnavit annis XXX. Hic ut impleretur verbum Domini ex ore Hieremiæ, primo sui regni anno laxata Hebræorum captivitate, quinquaginta ferme hominum millia regredi fecit in Judæam, restituens eis vasa templi Domini aurea & argentea VMCCCC. Qui congregati in Hierusalem mense septimo ædificaverunt altare, & à primo die mensis ejusdem cœperunt offerre holocaustum Domino. Anno autem secundo adventus sui mense secundo templi fundamenta jecerunt, anno incensionis ejus juxta Africanum LXXII. juxta autê Chronica Eusebij XXXII. Sed impedientibus Samaritis, intermissum est opus usque ad annum Darij secundum, qui etiam in regno Asueri & Artaxerxis scripserunt accusationem adversum Judæos. Et rescriptsit Artaxerxes ne ædificaretur Hierusalem. Romanorum septimus Tarquinius regnavit annis triginta quinque, qui causa Tarquinij junioris filij sui, qui Lucretiam corruperat, à regno expulsus est. 3394.

3431. Cambyses Cyri filius annis VIII Hic devicta Ægypto cunctam ejus religionem abominatus ceremonias ejus & templa deposuit Babylonem in Ægypto ædificavit. Hunc ajunt ab Hebræis Secundum Nabuchodonosor vocari, sub quo Judith historia conscribitur. 3423.

3432. Fratres magimensibus septem. Iesus sacerdos magnus & princeps gentis, Zorobabel, Aggeus, Zacharias, & Malachias Prophetæ clarescunt. Phytagoras Physicus Philosophus clarus habetur. 3431.

3468. Darius annis XXXVI. Inter Darium & Cambysen regnasse duos fratres Magos in libris Chronicorum Eusebij reperimus. Verum Hieronymus in expositione Danielis scribit post Cambysen Smerden magnum regnasse, qui Pantapthen, inquit, filiam Cambysis duxit uxorem, qui cùm à septem Magis fuisset occisus, & in locum ejus Darius suscepisset imperium, eadem Pantapthes nupsit Dario, & ex ea Xerxen filium genuit. Secundo anno Darij septuagesimus captivitatis Hierusalem annus impletur, ut vult Eusebius, testem adhibens Zachariam Prophetam, apud quem secundo Darij anno loquitur Angelus: Domine exercitum usque quo tu non miserebaris Hierusalem & urbium Iuda, quibus iratus es? iste septuagesimus annus est. Item quarto Darij regis anno dicit idem Propheta: Cum jejunaretis & plangeretis per hos LXX. annos, nunquid jejunium jejunastis mihi? Sexto Darij anno templi ædificatio completur, die tertia mensis Adar, qui est quadragesimus sextus annus, ex quo ejus sub Cyro fundamenta sunt jacta. Unde in Evangelio dicunt Judæi: Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc. Cœperunt autem ædificare anno secundo Darij, mense sexto, die vicesimaquarta: & anno sexto, ut dictum est, mense duodecimo, die tertia compleverunt. Ex quo apparet opus templi & antea non parva ex parte peractum: annos autem LXX. à destructione illius usque ad perfectam restaurandi licentiam esse computandos. Pulsis urbe regibus, qui imperaverunt annis CCXLIII. vix usque ad decimumquintum lapidem Roma tenebat imperium. Romæ post exactos Reges primum consules à Bruto esse cœperunt. Deinde Tribuni plebis ac Dictatores: & rursum Consules rempublicam obtinuerunt annos ferme CCCCLXIV. usque ad Julium Cæserem, qui primus singulare arripuit imperium Olympiade CLXXX. * III. 3432.

IV. 3488. Xerxes filius Darij annis XX. Hic Ægyptum, quæ à Dario discesserat, capit, & adversus Græciam pugnaturus, septingenta millia armatorum de regno, & trecenta de auxiliis rostratas etiam naves mille ducentas, onerarias autem tria millia numero habuisse narratur. *Attamen victus Patriam refugit. Herodotus historiarū scriptor, Zeuxis pictor 3368.

Et agnoscitur. *Artabanus mensibus VII. Socrates nascitur. 3488.

3489. * Artaxerxes, qui Longimanus, id est, μακρόχειρ annis XL. 3489.

3499. * Hujus anno VII. prima die mensis primi Esdras sacerdos & Scriba legis Dei ascendit de Babylone cum Epistolis regis, & in prima mensis quinti venit in Hierusalem cum viris MDCC. Et inter alia strenue gesta castigavit filios transmigrationis ab uxoribus alienigenis. Ejusdem anno vicesimo Neemias pincerna de Susis castro adveniens, murum Hierusalem LII. diebus restituit, & ducatum genti XII. annis præbuit. Hucusque divina scriptura temporum seriem continet. Quæ autem post hæc apud Judæos sunt digesta, de libro Machabæorum & Josephi atque Africani scriptis exhibentur, qui deinceps universam historiam usque ad Romana tempora prosecuti sunt. Et quidem Africanus in quinto temporum volumine hujus temporis ita meminit: Mansit itaque imperfectum opus usque ad Neemiam & vicesimum annum regis Artaxerxis, quo tempore regni Persarum C. & XV. anni fuerunt evoluti: Captivitatis autem Hierusalem centesimus octogesimus & quintus annus erat. Et tunc primum Artaxerxes jussit muros extrui Hierusalem, cui operi præfuit Neemias, & ædificata est platea, & muri circumdati. Et ex illo tempore si numerare velis, LXX. annorum hebdomadas usque ad Christum poteris invenire. Xerxes menses II. Post quem Sogdianus menses VII. Plato nascitur. Hippocrates medicus insignis habetur. 3496.

Africani de temp. 5. volumina.

3548. Darius cognomento Nothus annis XIX. Ægyptus recessit à Persis. Reversis de captivitate Judæis: non reges, sed Pontifices præfuerunt usque ad Aristobolum, qui cum dignitate Pontificis etiam regale sibi cœpit usurpare vocabulum. 3529.

3588. Artaxerxes, qui cognominatus est Mnemon, Darij & Parisaditis filius, annis XL. Sub hoc rege videtur Hester historia completa. Ipse quippe est qui ab Hebræis Asuerus, & à LXX. Interpretibus Artaxerxes vocatur. Athenienses XXIV. literis uti cœperunt, cum antea XVI. tantum literas haberent. Carthaginensium bellum famosum. Galli Senones duce Brenno Romam invaserunt, excepto Capitolio, & incensam VI. mensibus vastaverunt. Tribuni militares pro Consulibus esse cœperunt Aristoteles auditor est Platonis, octavumdecimum ætatis annum gerens. 3548.

3594. Artaxerxes, qui & Ochus annis XXVI. Iste Ægyptum suo junxit imperio, Nectanabo rege in Æthiopiam pulso, in quo Ægyptiorum regnum destructum est. Demosthenes orator omnium rumore celebratur. Romani Gallos superant. Plato moritur. Post quem Academiam Speusippus tenuit. 3588.

3618. Arses Ochi filius annis IV. Judæorum Pontifex Maximus Iaddus clarus habetur, cujus frater Manasses templum in monte Gaziri construxit. Speusippus moritur: cui succedit Xenocrates. Quarto Ochi anno Alexander Philippi & Olympiadis filius, vicesimum ætatis annum gerens Macedonibus regnare incipit. 3614.

3624. Darius Arsami filius annis VI. Alexander adversum Illyricos & Thraces feliciter dimicans, subversis Thebis in Persas arma corripuit, & apud Granicum flumen regiis ducibus oppressis, urbem Sardis capit. Idem capta Tyro Judæam invadit, à qua favorabiliter exceptus Deo victimas immolat, & Pontificem templi Iaddum honoribus plurimis prosequitur, Andromacho locorum custode dimisso. Septimo regni sui anno Alexandriam in Ægypto condidit. Nec mora Babylonem obtinuit, interfecto Dario, in quo Persarum regnum destructum est, quod steterat annis CCXXXI. Quo tempore etiam Latini à Romanis perdomiti sunt. 3618.

3629. Alexander post mortem Darij annis V. regnavit: nam antea VII. Alexander Hircanos & Mardos capit, rever- 3624.

tensque

Anno mundi.

tensque in Hammone condidit Paretonium. Idem Indicum usque Oceanum victorijs potiùs quàm bellis pervenit, ac Babylonem reversus XXXII vitæ, regni autem sui XII. anno veneni haustu perijt. Post quem translato in multos imperio, Ægyptum Ptolemeus Lagi filius tenuit. Macedonas Philippus, qui & Arideus frater Alexandri. Syriam & Babylonem, & omnia regna Orientis Seleucus Nicanor. Asiæ regnavit Antigonus. Qui apud Danielem per quatuor hirci, qui Arietem conteret, cornua designantur.

3629. Ægypto primus regnavit Ptolemæus Lagi filius annis XL. Appius Claudius Cæcus Romæ clarus habetur, qui aquâ Claudiam induxit, & viam Appiam strauit. Ptolemæus Hierosolymis & Judæa in ditionem suam dolo redactis, plurimos captivorum in Ægyptum transtulit. Judæorum pontifex maximus Onias Jaddi filius clarus habetur. Tertiodecimo Ptolemæi anno Syriæ & Babyloni, & superioribus locis regnare incipit Seleucus Nicanor, à quo tempore Machabæorum Hebræa historia Græcorum supputat regnum, à quo & Edesseni sua tempora computant. Seleucus Seleuciam, Laodiciam, Antiochiam. Apamiam, Edessam, Beroeam & Pellam urbes condidit. Judæorum pontifex maximus religiosissimus ac pijssimus Simon Oniæ filius clarus habetur. Post quem Eleazarus frater ejus suscepit templi ministerium, filio ejus Onia parvo admodum derelicto. Seleucus in eas urbes quas extruxerat, Judæos transfert, jus ejus civium, & municipalem ordinem cum Græcis æquali honore concedens.

3669. Ptolemæus Philadelphus annis XXXVIII. Sostratus Cnidius Pharum in Alexandria construxit. Ptolemæus Judæos qui in Ægypto erant liberos esse permisit, & Eleazaro pontifici multa Hierosolymam & in templi donaria vasa transmittens, LXX. Interpretes petit, qui scripturam sanctam in Græcum verterent eloquium. Aratus agnoscitur. Judæorum pontificatum post Eleazarum avunculus ejus Manasses accepit. Tantæ autem potentiæ fuisse narratur Ptolemæus iste Philadelphus, ut Ptolemæum patrem vinceret. Narrant * autem historiæ, habuisse eum peditum CC. millia, equitum XX. millia, curruum duo millia, elephantos, quos primus adduxit ex Æthiopia, quadringentos, & cætera his similia.

3707. Ptolemæus Evergetes frater superioris regis annis XXVI. Qui inde Evergetes ab Ægyptijs est vocatus, quia capta Syria & Cicilia, & propemodum universa Asia, inter innumera argenti pondera ac vasa pretiosa quæ cepit, etiam Deos eorum, quos Cambyses capta Ægypto in Persas portaverat, retulit. Judæorum pontifex Onias Simonis Justi filius clarus habetur, cujus item filius Simon non minore gloria fulget, sub quo Jesus filius Syrach Sapientiæ librum componens, quem vocant Panareton, etiam Simonis in eo fecit mentionem.

3733. Ptolemæus Philopator filius Evergetis annis XVII. Antiochus rex Syriæ victo Philopatore Judæam sibi sociat. Judæorum pontifex maximus Onias filius Simonis insignis habetur, ad quem Lacedæmoniorum rex Arius legatos mittit.

3750. Ptolemæus Epiphanes filius Philopatoris, annis XXIV. Secundus liber Machabæorum apud Judæos hujus temporis gesta continet. Onias sacerdos adsumptis Judæorum plurimis fugit in Ægyptum, & à Ptolemæo honorificè susceptus, accepit eam regionem quæ Heliopoleos vocabatur, & concedente rege templum extruxit in Ægypto simile templi Judæorum, quod permansit usque ad imperium Vespasiani annis CCL. Sub occasione igitur Oniæ pontificis infinita examina Judæorum in Ægyptum confugerunt, eo tempore & Cyreneorum multitudine repletâ est. Hæc autem vel Oniæ vel cæteris fuit causa Ægyptum petendi, quia pugnantibus contra se magno Antiocho & ducibus Ptolemæi, posita in medio Judæa in contraria studia scindebatur, alijs Antiocho, alijs Ptolemæo faventibus.

3774. Ptolemæus Philometor annis XXXV. Aristobolus natione Judæus, Peripateticus philosophus agnoscitur, qui ad Philometorem Ptolemæum explanationum in Moysen commentarios scripsit. Antiochus Epiphanes, qui post Seleucum cognomento Philopatorem annis XI. regnavit in Syria, Judæorum legem impugnans, omniaque sordibus idolorum complens, in templo Jovis Olympij simulacrum ponit. Sed & in Samaria super verticem montis Garizi Jovis Peregrini delubrum ædificat, ipsis Samaritanis ut id faceret precantibus. Verum Mathathias sacerdos leges patrias vindicat, adversus Antiochi duces arma corripiens, quo mortuo ducatum Judæorum suscepit filius ejus Judas Machabæus, anno CXLVI. regni Græcorum: vicesimo autem Ptolemæi, Olympiade CLV. Qui mox Antiochi duces de Judæa expellens, & templum ab idolorum imaginibus emundans, patrias leges post triennium suis civibus reddidit. Unde post secessum Oniæ sacerdotis in Ægyptum, de quo suprà diximus, & mortem Alchimi, qui effugato Onia Pontificatum indignus invadere tentabat, omnium favore Judæorum Machabæo sacerdotium decernitur, quod post mortem ejus frater Jonathas sortitus, XIX. annos summa ministravit industria.

3809. Ptolemæus Evergetes annis XXIX. Jonathas dux Judæorum & pontifex cum Romanis & Spartiatis amicitias facit, quo à Triphone interfecto, in sacerdotium frater Simon assumitur, anno regni Evergetis VII. quod VIII. annis strenue gerens filio Joanni reliquit. Hic adversus Hircanos bellum gerens Hircani nomen accepit, & à Romanis jus amicitiæ postulans, decreto senatus inter amicos relatus est. Samariam, quæ nostro tempore Sebaste vocatur, obsidione captam solo coæquavit, quam postea Herodes instaurans Sebasten in honorem Augusti appellari voluit.

3838. Ptolemæus Physcon, qui & Soter, annis XVII. Cicero Arpini nascitur matre Helvia, patre equestris ordinis ex regio Volscorum genere, Hircano in pontificatum, quem ipse XXVI. annis tenuit, Aristobolus annum unum succedit, qui rex pariter & pontifex primus apud Judæos diadematis sumpsit insigne post 484. annos Babylonicæ captivitatis, post quem regnavit Jannæus, cognomento Alexander, annis XXVII. qui pontificatum quoque administrans, crudelissimè civibus præfuit.

4855. Ptolemæus qui & Alexander, annis X. Hujus anno VII. Syria in Romanam ditionem cessit capto Philippo & Gabino. Expulsus de regno Ptolemæus Physcon per matrem Cleopatram in Cyprum secedit.

3865. Ptolemæus, qui à matre fuerat ejectus annis VIII. regressus de fuga regnum obtinuit, quia Alexandrum qui ante eum fuerat, ob interfectionem matris cives pepulerant, Sylla Athenienses vastat.

3873. Ptolemæus Dionysius annis XXX. Ab hujus anno quinto Alexandra uxor Alexandri pontificis post mortem ejus regnavit Judæis annis IX. ex quo tempore Judæos rerum confusio & variæ clades oppresserunt. Post cujus mortem Aristobolus & Hircanus filij ejus contra se de imperio dimicantes, occasionem præbuere Romanis ut Judæam invaderent. Itaque Pompeius Hierosolymam veniens, capta urbe, & templo reserato, utique ad sancta Sanctorum accedit. Aristobolum vinctum secum abducit, pontificatum confirmat Hircano, deinde Antipatrum Herodis Ascalonitæ filium procuratorem Palæstinæ facit, manetque in pontificatu Hircanus annis XXXIV. Virgilius Maro in pago qui Andes dicitur, haud procul à Mantua nascitur, Pompeio & Crasso Consulibus. Pompeius captis Hierosolymis tributarios Judæos facit. Virgilius Cremonæ studijs eruditur. Cæsar Germanos & Gallos capit, & Britannos quoque, quibus ante eum ne nomen quidem Romanorum cognitum fuerat, victos obsidibus acceptis stipendiarios fecit.

3903. Cleopatra soror Ptolomæi annis XXII. Orto enim bello civili inter Cæsarem & Pompeium, victus Pompeius Alexandriam petit, ibique ab ipso, à quo sperabat auxilia, Ptolemæo percussus interijt: mox Cæsari ubi Alexandriam

Anno mundi.

3669.

3707.

enim.

3733.

3750.

3774.

3809.

3838.

3855.

3865.

3873.

3903.

3905.

Anno mundi.

venit, ipse quoque Ptolemæus parare voluit insidias, unde bello ei inlato, victus in illo perijt. Cæsar Alexandria potitus regnum Cleopatræ dedit, cum qua consuetudinem stupri habuerat: cujus tertio regni anno ipse primus Romanorum singulare obtinuit imperium, à quo Cæsares Romanorum principes appellati. Cleopatra regio comitatu urbem ingressa. Anno mundi.

3910. IV. Cæsar ob insolentiam morum conjurantibus in eum LX. vel amplius Senatoribus equitibusque Romanis in curia confossus interijt, post annos * V. & VI. menses quàm regnare cœpit. Cassius Judæa capta templum spoliat. 3905.

3966. Octavianus Cæsar Augustus Romanorum secundus, regnavit annis LVI. & mensibus VI. à quo Augusti appellati reges Romanorum, quorum XV. vivente Cleopatra, XL. & unum postea vixit annos. Undecimo Augusti anno deficiente in Judæa pontificatuum principatu, Herodes nil ad eum pertinens, utpotè Antipatri Ascalonitæ & matris Cypridis Arabicæ filius, à Romanis Judæorum susceptus principatum, quem tenuit annos XXXVI. qui ne ignobilis fortè & à Judæorum semine argueretur extraneus, combussit libros omnes: quibus nobilitas gentis Judææ in templo servabatur adscripta, ut deficientibus probamentis, & ipse ad hanc pertinere putaretur. Insuper etiam ut suam sobolem regio illorum generi commisceret, projecta Doride fœmina Hierosolymitana, quam privatus acceperat uxorem, & nato ex ea filio Antipatro, sociat sibi Mariamnem filiam Alexandri, neptem Aristoboli fratris Hyrcani, qui ante eum tex erat Judæorum. Hæc quinque ei genuit filios, quorum duos Alexandrum & Aristobolum ipse necavit in Samaria: nec mora, post etiam matrem illorum, qua nil charius noverat, simili scelere peremit. E quibus Aristobolus Herodem ex Beronice suscepérat filium, quem in Actibus Apostolorum ab Angelo percussum legimus. Tertio inter Augustum & Antonium orto bello, quòd Antonius, qui Asiam & Orientem tenebat, repudiata sorore Augusti, Cleopatram duxisset uxorem. Antonius & Cleopatra victi, semet interficiunt. A quo tempore quidam primum annum Augusti monarchiæ supputant. Hactenus qui vocabantur Lagidæ in Ægypto regnaverunt annis CCXCV. 3010.

Sexta ætas. Anno Cæsaris Augusti XLII. à morte verò Cleopatræ & Antonij, quando & Ægyptus in provinciam versa est anno XXVII. Olympiadis CXCIIII. anno tertio: ab urbe autem condita anno DCCLII. id est, eo anno, quo compressis cunctarum per orbem terræ gentium motibus, firmissimam verissimamque pacem ordinatione Dei Cæsar composuit, Jesus Christus filius Dei sextam mundi ætatem suo consecravit adventu. Anno imperij Augusti XLVII. Herodes morbo intercutis aquæ, & scatentibus toto corpore vermibus miserabiliter & dignè moritur, pro quo substitutus ab Augusto filius ejus Archelaus, regnavit annis IX. id est, usque ad ipsius Augusti finem. Tunc enim non ferentibus ultra, sed accusantibus apud Augustum ferocitatem ejus Judæis, in Viennam urbem Galliæ relegatur, & ad minuendam Judaici regni potentiam, insolentiamque domandam, quatuor fratres ejus pro eo sunt Tetrarchæ creati, Herodes, Antipater, Lysias & Philippus: quorum Philippus & Herodes, qui Antipas priùs nuncupabatur, etiam vivente Archelao Tetrarchæ fuerant ordinati. 3952.

3989. Tiberius privignus Augusti, hoc est, Liviæ uxoris ejus filius ex superiore genitus conjuge regnavit annis XXIII. Hujus anno XII. Pilatus Judææ procurator ab eodem dirigitur. Herodes Tetrarcha, qui Judæorum principatum tenet annis XXIV. in honorem Tiberij & matris ejus Liviæ Tiberiadem condidit & Libiadem. 3966.

3981. Anno XV. Imperij Tiberij Dominus post baptismum, quod prædicavit Joannes, mundo regnum cœlorum annunciat, peractis à principio mundi secundùm Hebræos annis, ut Eusebius in Chronicis suis signat, quatuor millibus: adnotando quod XVI. Tiberij anno principium fuerit LXXXI. Jubilæi, secundùm Hebræos. Quare autem nostra supputatio undeviginti minus ponendos æstimaverit annos, facilè qui superiora libelli hujus legerit, inveniet. Juxta verò Chronica eadem quæ ipse Eusebius de vera editione, ut sibi videbatur, composuit, anni sunt VMCCXXVIII. 3981.

4. Anno XVIII. Imperij Tiberij Dominus sua passione mundum redemit, & prædicaturi per Judææ regiones Apostoli, Jacobum fratrem Domini Hierosolymis ordinant Episcopum, ordinant & septem Diaconos, & lapidato Stephano, Ecclesia per regiones Judææ & Samariæ dispergitur. Agrippa cognomento Herodes, filius Aristoboli filij Herodis regis, accusator Herodis Tetrarchæ Romam profectus, à Tiberio in vincula conjicitur, ubi plurimos sibi adscivit ad amicitiam, & maximè Germanici filium Caium. 3984.

3993. Caius cognomento Caligula, regnavit annos IV. & menses X. dies VIII. Hic Herodem Agrippam amicum suum vinculis liberatum, regem Judææ facit, qui permanet in regno annis VII id est, usque ad quartum Claudij annum: quo ab Angelo percusso, successit in regnum filius ejus Agrippa, & usque ad exterminium Judæorum XXVI. annis perseverat. Herodes Tetrarcha & ipse Caij amicitiam petens, cogente Herodiade Romam venit, sed accusatus ab Agrippa etiam Tetrarchiam perdidit, fugiensque in Hispaniam cùm Herodiade, mœrore perijt. Pilatus qui sententiam damnationis in Christum dixerat, tantis irrogante Caio angoribus coarctatus est, ut sua se manu peremerit. Caius in deos se referens, Judæorum loca sancta sordibus idolorum prophanat. Matthæus in Judæa prædicans Evangelium scripsit. 3989.

4007. Claudius annos XIV. menses VII. dies XXVIII. Petrus Apostolus cùm primus Antiochenam fundasset Ecclesiam, Romam pergit, ibique XXV. annis cathedram tenet episcopalem, id est, usque ad ultimum Neronis annum. Marcus Evangelium quod Romæ scripserat, Ægypto Petro mittente prædicat. Quarto Claudij anno fames gravissima, cujus Lucas meminit, facta est. Eodem anno ipse Britanniam adiens, quam neque ante Julium Cæsarem, neque post eum quisquam attingere ausus fuerat, sine ullo prælio ac sanguine intra pauciissimos dies plurimam insulæ partem in ditionem recepit. Orcadas etiam insulas Romano adjecit imperio, ac sexto quam profectus erat mense, Romam redijt. Nono regni sui anno Judæos tumultuantes Roma expulit, quod & Lucas refert. Sequenti anno fames maxima Romam corripit. 3993.

4021. Nero annos XIV. menses VII. dies XXVII. Hujus secundo anno Festus Judææ procurator successit Felici, à quo Paulus Romam vinctus mittitur, & biennium in libera manens custodia: post hæc ad prædicandum mittitur, necdum Nerone in tanta erumpente scelera, quanta de eo narrant historiæ. Jacobus frater Domini cum XXX. annis Hierosolymorum rexisset Ecclesiam, septimo Neronis anno lapidatur à Judæis vindicantibus in illo, quod Paulum interficere nequiverunt. Festo in magistratu Judææ succedit Albinus, Albino Florus. Cujus luxuriam & avaritiam cæteraque flagitia non ferentes Judæi, contra Romanos rebellaverunt, adversùm quos Vespasianus magister militiæ transmissus, plurimas urbes Judææ cepit. Primus Nero super omnia scelera sua etiam Christianos persequitur, quorum eximios Romæ, Petrum cruce, Paulum occidit gladio. Hic in re militari nihil omnino ausus, Britanniam penè amisit: nam duo sub eo nobilissima oppida illic capta atque eversa sunt. 4007.

Prima persecutio.

4031. Vespasianus annos IX. menses XI. dies XXII. Hic apud Judæam Imperator ab exercitu appellatus, & bellum Tito filio commendans, Romam per Alexandriam proficiscitur: qui Titus secundo anno Judææ regnum subvertit, templumque solo stravit, post annos primæ ædificationis ejus MLXXXIX. Consummatum est hoc bellum annis IV. duobus quidem Nerone vivente, & duobus alijs postea. Vespasianus inter alia magnorum operum in privata adhuc vita in Germaniam, & deinde in Britanniam à Claudio missus, tricies & bis cum hoste conflixit. Duas validissimas gen- 4021.

tes,

Anno mundi.

tes, XX. oppida, insulam Vectam Britanniæ proximam, Imperio Romano adjecit. Colossus erigitur, habens altitudini s pedes CVII.

4031. Titus annos II. menses II. vir omnium virtutum genere mirabilis, adeò ut amor & delitiæ humani generis diceretur, hic amphitheatrum Romæ ædificat, & in dedicatione ejus V. ferarum millia occidit.

4053. Domitianus frater Titi junior annos 16. menses 5. Hic secundus post Neronem Christianos persequitur: sub quo Apostolus Joannes in Pathmum insulam relegatus est. Et Flavia Domicilla, Flavij Clementis consulis ex sorore neptis, in insulam Pontianam ob fidei testimonium exiliatur. Qui & ipsum Joannem fertur in ferventis olei dolium misisse, sed Joannem tam immunem rediisse à pœnis, quàm à corruptione carnis manebat semper immunis.

4049. Nerva annum I. menses IV. dies VIII. Hic primo edicto suo cunctos exules revocavit, unde & Joannes Apostolus hac generali indulgentia liberatus, Ephesum redijt. Et quia concussam se absente per hæreticos vidit Ecclesiæ fidem, confestim hanc descripta in Evangelio suo verbi Dei æternitate stabilivit.

4050. Trajanus annos XIX. menses VI. dies XV. Joannes Apostolus sexagesimo octavo anno post passionem Domini, ætatis autem suæ nonagesimo octavo Ephesi placida morte quievit. Traiano adversum Christianos persecutionem movente, Simeon qui & Simon filius Cleophæ, Hierosolymorum Episcopus crucifigitur: & Ignatius Antiochiæ Episcopus Romam perductus, bestijs traditur. Alexander quoque Romanæ urbis Episcopus martyrio coronatur, & septimo ab urbe miliario via Numentana ubi decollatus est, sepelitur. Plinius Secundus Novocomensis orator & historicus insignis habetur, cujus plurima ingenij opera extant: Pantheum Romæ quod Domitianus fecerat, fulmine concrematum: cui nomen inde datum est, quod omnium deorum sit ipsa domus habitaculum. Judæi per diversas terrarum partes seditionem moventes, digna cæde sternuntur. Traianus Romani Imperij, quod post Augustum defensum magis fuerat quàm nobiliter ampliatum, fines longè lateque diffudit.

4069. Adrianus consobrinæ Traiani filius annos XXI. Hic per Quadratum discipulum Apostolorum, & Aristidem Atheniensem, virum fide sapientiaque plenum, & per Serenum Granium legatum, libris de Christiana religione compositis instructus, præcepit per epistolam Christianos sine objectu criminum non damnari. Idem Judæos secundo rebelles ultima cæde perdomuit, etiam introeundi eis Hierosolymam licentia ablata, quam ipse in optimum statum murorum extructione reparavit, & Æliam vocari de nomine suo præcepit. Idem eruditissimus in utraque lingua Bibliothecam Athenis, miri operis extruxit. Hierosolymæ primus ex gentibus constituitur Episcopus Marcus, cessantibus his qui fuerant ex Judæis, qui sunt numero XV. & præfuerunt à passione Domini per annos ferè C. & VII.

4090. Antoninus cognomento Pius, cum filijs suis Aurelio & Lucio annos XXII. menses III. Justinus philosophus librum pro Christiana religione compositum Antonino tradidit, benignumque eum erga Christianos homines fecit. Qui non longè post suscitante persecutionem Crescente Cynico pro Christo sanguinem fudit sub Pio Romæ Episcopo. Hermes scripsit librum qui dicitur Pastoris, in quo præceptum Angeli continet, ut Pascha die dominico celebretur. Polycarpus Romam veniens, multos ab hæretica labe castigavit, qui Valentini & Cerdonis fuerant nuper doctrina corrupti.

4112. M. Antoninus Verus cum fratre Lucio Aurelio Commodo annos XVIIII. menses unum. Hi primum æquo jure imperium administraverunt, cùm usque ad hoc tempus singuli Augusti fuerint: bellum deinde contra Parthos admirabili virtute & felicitate gesserunt. Persecutione orta in Asia Polycarpus & Pionius fecêre martyrium: in Gallia quoque plurimi gloriosè pro Christo sanguinem fudêre. Nec multo post vindex scelerum lues multas latè provincias, Italiam maximè Romamque vastavit. Defuncto Commodo fratre, Antoninus Commodum filium suum consortem regni facit. Antonino Imperatori Melito Asianus Sardensis Episcopus Apologeticum pro Christianis tradidit. Lucius Britanniæ rex missa ad Eleutherium Romæ Episcopum epistola, ut Christianus efficiatur impetrat: Apollinaris Asianus Hierapoli, & Dionysius Corinthi clari habentur Episcopi.

4131. L. Antoninus Commodus post mortem patris regnavit annos XIII. Hic adversum Germanos bellum fœliciter gessit, cæterum ipse per omnia luxuriæ & obscœnitati mancipatus nihil paternæ virtutis & pietatis simile gessit. Irenæus Episcopus Lugdunensis insignis habetur. Commodus Imperator Colossi capite sublato suæ imaginis caput ei jussit imponi.

4144 Ælius Pertinax menses VI. Hic Juliani jurisperiti scelere occiditur in palatio, quem mense septimo postquam cœperat imperare Severus apud pontem Milvium bello victum interfecit. Victor decimus tertius Romæ Episcopus datis latè libellis constituit Pascha die Dominico celebrari, sicut & prædecessor ejus Eleutherius à XV. luna primi mensis, usque in XXI. Cujus decretis favens Theophilus Cæsareæ Palæstinæ Episcopus, scripsit adversus eos qui decima quarta luna cum Judæis Pascha celebrant, cum cæteris qui in eodem Concilio aderant Episcopis Synodicam, & valde utilem epistolam.

4145. Severus Pertinax annos XVIII. Clemens Alexandrinæ Ecclesiæ presbyter, & Panthenus Stoicus philosophus in disputatione dogmatis nostri disertissimi habentur. Narcissus Hierosolymorum Episcopus, & Theophilus Cæsarienses, Polycarpus quoque & Bachylus Asianæ provinciæ Episcopi insignes habentur. Persecutione in Christianos facta plurimi per diversas provincias, inter quos & Leonides pater Origenis martyrio coronati sunt. Clodio Albino, qui se in Gallia Cæsarem fecerat, apud Lugdunum interfecto, Severus in Britannias bellum transfert, ubi ut receptas provincias ab incursione barbarica faceret securiores, magnam fossam firmissimumque vallum crebris insuper turribus communitum per CXXXII. millia passuum à mari usque ad mare duxit, & Eboraci obijt. Perpetua & Fœlicitas apud Carthaginem Africæ in castris bestijs deputatæ pro Christo Nonis Martijs.

4163. Antoninus cognomento Caracalla Severi filius annos VII. Alexander Episcopus Cappadociæ, cùm desiderio locorum sanctorum Hierosolymam venisset, vivente adhuc Narcisso ejusdem urbis Episcopo, persenilis ætatis viro, & ipse ibi ordinatur Episcopus, Domino ut id fieri deberet per revelationem monente. Tertullianus Afer Centurionis Proconsularis filius omnium Ecclesiarum sermone celebratur.

4170. Macrinus annum unum. Abgarus vir sanctus regnavit Edessæ, ut vult Africanus. Macrinus cum filio Diadumeno, cum quo imperium invasit, apud Archilaidem militari tumulto occiditur.

4171. M. Aurelius Antoninus annos IV. In Palæstina Nicopolis quæ prius Emmaus vocabatur, urbs condita est, legationis industriam pro ea suscipiente Julio Africano scriptore temporum. Hæc est Emmaus, quam Dominus post resurrectionem suo ingressu, sicut Lucas narrat, sanctificare dignatus est. Hippolytus Episcopus multorum conditor opusculorum temporum canonem quem scripsit, hucusque perduxit: qui etiam sedecennalem Paschæ circulum reperiens, Eusebio, qui super eodem pascha decennovenalem circulum composuit, occasionem dedit.

4175. Aurelius Alexander annis XIII. Hic in Mammeam matrem suam unicè pius fuit, & ob id omnibus amabilis. Urbanus Romæ Episcopus multos nobilium ad fidem Christi & martyrium perduxit. Origenes Alexandriæ, imo toto

orbe

Anno mundi.

4033.

4049. Secunda persecutio.

4050.

4068. Tertia persecutio.

4090.

4112.

4132. Quarta persecutio.

4145.

4146.

4163. Quinta persecutio.

4170.

4171.

4175.

4188.

Anno mundi.

orbe clarus habetur. Denique Mammea mater Alexandri eum audire curavit, & Antiochiam accitum summo honore habuit. Anno mundi.

4191. Sexta persecutio.

Maximinus annis III. Hic adversus Ecclesiarum sacerdotes & clericos, id est doctores, persecutionem exercet, maximè propter Christianam Alexandri cui successerat, & Mammeæ matris ejus familiam: vel præcipuè propter Origenem presbyterum. Pontianus & Antherus Romanæ urbis Episcopi martyrio coronati, & in cœmeterio Calixti sunt sepulti. 4188.

4197.

Gordianus annis VI Julianus Africanus inter scriptores Ecclesiasticos nobilis habetur: qui in Chronicis quæ conscripsit, refert se Alexandriam properare, Heraclitæ opinione celeberrima provocatum, quem & in divinis, & in philosophicis studijs, atque omni Græcorum doctrina instructissimum fama loqueretur. Origenes in Cæsaræa Palæstinæ Theodorum cognomento Gregorium, & Athenodorum adolescentulos fratres, Ponti postea nobilissimos Episcopos divina philosophia imbuit. 4191.

4204.

Philippus cum Philippo filio annis VII. Hic primus Imperatorum omnium Christianus fuit, ac post tertium imperij ejus annum millesimus à conditione Romæ annus expletus est. ita magnificis ludis augustissimus omnium prætereorum, hic natalis annus à Christiano Imperatore celebratus est. Origenes adversus quendam Celsum Epicureum philosophum, qui contra nos libros conscripserat, octo voluminibus respondit: qui ut breviter dicam, tam scribendi sedulus fuit, ut Hieronymus quodam loco 5. librorum ejus millia se legisse meminerit. 4197.

4205. Septima persecutio.

Decius anno I. mensibus III. Hic cum Philippos patrem & filium interfecisset, ob odium eorum in Christianos persecutionem movet, in qua Fabianus in urbe Roma martyrio coronatus, sedem sui Episcopatus Cornelio dereliquit, qui & ipse martyrio coronatus est. Alexander Hierosolymorum Episcopus apud Cæsaream Palæstinæ & Antiochiæ Babylas interficiuntur. Hæc persecutio, ut Dionysius Alexandriæ Episcopus refert, non ex præcepto Imperatoris sumpsit exordium, sed anno, inquit, integro principalia prævenit edicta minister dæmonum, qui dicebatur in civitate nostra divinus, superstitiosum contra nos exagitatus vulgus. 4204.

4207.

Gallus cum Volusiano filio annis II. mensibus IV. Hujus Imperij Dionysius Alexandriæ antistes ita meminit: At ne Gallus quidem malum Decij aut videre potuit, aut cavere, sed in eundem lapidem offensionis impegit: cujus cum regnum floreret initio, & cuncta ei ex sententia cederent, sanctos viros, qui pro pace regni ejus Deo summo supplicabant, persecutus est, cum quibus & prosperitatem suam fugavit & pacem. Origenes LXX. ætatis anno non ad integrum impleto defunctus, & in urbe Tyri sepultus est. Cornelius Romæ Episcopus rogatus à quadam matrona Lucina, corpora Apostolorum de catacumbis levavit noctu, & posuit Pauli quidem via Hostiensi, ubi decollatus est: Petri autem juxta locum ubi crucifixus est, inter corpora sanctorum Episcoporum in templum Apollinis, in monte * Aurelio, in Vaticano Palatij Neroniani, 3 Kalend. Jul. 4205.

Laureo.

4221. Octava persecutio.

Valerianus cum filio Gallieno annis XV. Hic in Christianos persecutione commota statim à Sapore Persarum rege capitur, ibique luminibus orbatus servituti miserabili consenescit. Unde Gallienus tam claro Dei judicio territus pacem nostris reddidit, sed ob meritum tamen vel propriæ libidinis, vel paternæ theomachiæ innumera à Barbaris adsurgentibus Romani regni detrimenta sustinuit. Hac persecutione Cyprianus Carthaginensis Episcopus, cujus doctissima extant opuscula, martyrio coronatur: cujus vitæ & passionis volumen egregium reliquit Pontius Diaconus ejus, qui usque ad diem passionis ejus cum ipso exilium sustinuit. Theodorus, cujus suprà meminimus, cognomento Gregorius, Neocæsariæ Ponti Episcopus, magna virtutum gloria claret. E quibus unum est, quod ut Ecclesiæ faciendæ locus sufficeret, montem precibus movit. Stephanus & Xistus Romæ Episcopus martyrium passi. 4207.

4224.

Claudius anno I. mensibus IX. Iste Gothos jam per annos XV. Illyricum Macedoniamque vastantes, superat: ob quæ in curia clypeus ei aureus, & in Capitolio statua aurea collocata est. Marcion disertissimus Antiochenæ presbyter Ecclesiæ, quippe qui in eadem urbe rhetoricam docuerat, adversus Paulum de Samosata, qui Antiochiæ Episcopus dogmatizabat Christum communis naturæ hominem tantum fuisse, accipientibus notarijs disputavit, qui dialogus usque hodie extat. 4222.

4229. Nona persecutio.

Aurelianus annos V. menses VI Hic cum adversum nos persecutionem movisset, fulmen ante eum magno pavore circumstantium ruit: ac non multo post à militibus occisus est itineris medio, quod inter Constantinopolim & Heracliam est, stratæ veteris locus Cenotrurium appellatur. Eutychianus Romæ Episcopus martyrio coronatus, in cemeterio Calisti sepelitur, qui & ipse CCCXIII. martyres manu sua sepelivit. 4224.

4230.

Tacitus menses sex. Quo apud Pontum occiso, obtinuit Florianus imperium diebus 88. & hic apud Tharsium interficitur. Anatholius natione Alexandrinus, Laodiceæ Syriæ Episcopus, philosophorum disciplinis eruditus, plurimo sermone celebratur. Cujus ingenij magnitudo de libro quem super pascha composuit, & de decem libris Arithmeticæ institutionis posterit apertissimè cognosci. Insana Manichæorum hæresis his temporibus oritur. 4229.

4236.

Probus annis sex, menses IV. Hic Gallias jam dudum à barbaris occupatas, per multa & gravia prælia, deletis tandem hostibus ad perfectum liberavit. Secundo hujus anno, ut in Chronicis Eusebij legimus, juxta Antiochenos CCCXXV. annus fuit: juxta Tyrios CCCCII. juxta Laodicenos CCCXXIV. juxta Edessenos DLXXXVIII. juxta Ascalonitas CCCLXXX. secundum Hebræos initium LXXXVI. Jubilei, quod significat annos IVMCCL. Archelaus Mesopotamiæ Episcopus, librum disputationis suæ, quam habuit adversus Manichæum exeuntem de Perside, Syro sermone composuit, qui translatus à Græcis habetur à multis. 4230.

4236.

Carus cum filijs Carino & Numeriano annis II. Caius Romanæ Ecclesiæ fulget Episcopus, qui à Diocletiano martyrium passus est. Phierius presbyter Alexandriæ, sub Theone Episcopo florentissimè populos docuit, & tantam sermonis diversorumque tractatuum, qui usque hodie extant, invenit elegantiam, ut Origenes junior vocaretur: vir miræ parsimoniæ, & voluntariæ paupertatis appetitor, qui post persecutionem omni tempore vitæ Romæ versatus est. 4238.

4238. Decima persecutio.

Diocletianus cum Herculio Maximiano annis XX. Carausius sumpta purpura Britannias occupavit. Narseus rex Persarum Orienti bellum intulit. Quinquegentiani Africam vastaverunt. Ægyptum Achillieus obtinuit. Ob quod Constantius & Galerius Maximinus Cæsares assumuntur in regnum. Constantius privignam Herculij Theodoram accepit, ex qua postea 6. liberos Constantini fratres habuit Galerius filiam Diocletiani Valeriam. Post X. annos per Asclepiodotum Præfectum prætorio Britanniæ receptæ, XIX anno Diocletiani ipse in Oriente Maximianus, Herculeus in Occidente vastare Ecclesias, affligi, interficique Christianos præcipiunt. Secundo autem persecutionis anno Diocletianus Nicomediæ, Maximianus Mediolani purpuram deposuerunt. Attamen cœpta semel persecutio usque ad septimum Constantini annum fervere non cessat. Constantius XVI. imperij anno, summæ mansuetudinis & civilitatis vir, in Britannia diem obijt Eboraci. Hæc persecutio tam crudelis & crebra flagrabat, ut intra unum mensem XVII. millia martyrum pro Christo passa inveniantur. Nam & oceani limbum transgressa, Albanum, Aaron, & Julium Britanniæ, cum alijs pluribus viris ac fœminis felici cruore damnavit. Passus est hac Pamphilus presbyter, Eusebij Cæsariensis Episcopi necessarius, cujus vitam ipse tribus libris comprehendit. 4257.

4258.

Tertio anno persecutionis, quo & Constantius obijt, Maximinus & Severus à Galerio Maximiano Cæ- 4259.

sare

Anno mundi.

sare facti, è quibus Maximinus maleficia, & stupra sua Christianorum persecutionibus accumulat. Passus est ea tempestate Petrus Alexandriæ Episcopus, cum pluribus Ægypti Episcopis. Lucianus quoque vir moribus, & continentia, & eruditione præcipuus, Antiochenus presbyter passus est, & Timotheus Romæ X. Kalendas Julias,

Anno mundi.

4259. Constantinus Constantij ex concubina Helena filius, in Britannia creatus Imperator, regnavit annis XXX. & mensibus X. Ab anno persecutionis quarto Maxentius Herculij Maximiniani filius Romæ Augustus appellatur. Licinius Constantiæ sororis Constantini vir, Carnunti Imperator creatur. Constantinus de persecutore Christianus efficitur. In Nicæno Concilio fides Catholica exponitur, anno post Alexandrum DCXXXVI. die mensis secundum græcos Desij nono decimo, quod ex X. Kalendarum Juliarum, Consulatu Paulini & Juliani VVCC. Constantinus fecit Romæ, ubi baptizatus est, basilicam beati Joannis Baptistæ, quæ appellata est Constantiniana. Item basilicam beato Petro in templo Apollinis: necnon & beato Paulo; corpus utriusque ære Cyprio circundans quinque pedes grosso. Item basilicam in palatio Sosoriano, vel potius Sessoriano, quæ cognominatur Hierusalem, ubi de ligno crucis Domini posuit. Item basilicam sanctæ martyris Agnes, ex rogatu filiæ suæ: & baptisterium in eodem loco, ubi & baptizata est soror ejus Constantia cum filia Augusta. Item basilicam beato Laurentio martyri, via Tiburtina in agro Verano. Item basilicam via Labicana inter duos lauros beato Petro & Marcellino martyribus: & Mausoleum, ubi matrem suam posuit in sarcophago purpureo. Item basilicam in civitate Hostia juxta portum urbis Romæ, beatorum Apostolorum Petri & Pauli, & Joannis Baptistæ Item basilicam in civitate Albanensi S. Joannis Baptistæ. Item basilicam in urbe Neapoli. Item Constantinus Depranam Bithyniæ civitatem in honorem martyris Luciani ibi conditi instaurans, ex vocabulo matris suæ Helenopolim nuncupavit. Idem urbem nominis sui statuens in Thracia sedem Romani imperij, & totius caput orientis esse voluit. Idem statuit citra ullam hominum cædem Paganorum templa claudi. 4288.

4289. Constantius cum Constantino & Constante fratribus, annos XXIV. menses V. dies XIII. Jacobus Nisibenus Episcopus cognoscitur, ad cujus preces sæpè urbs discrimine liberata est. Impietas Arrianorum Constantij regis fulta præsidio, exilijs, carceribus, & varijs afflictionum modis primum Athanasium, deinde omnes non suæ partis Episcopos persecuta est. Maximinus Trevirorum Episcopus clarus habetur, à quo Athanasius Alexandriæ Episcopus, cùm à Constantio quæreretur ad pœnam, honorificè susceptus est. Antonius monachus CV. ætatis anno in eremo moritur. Reliquiæ Apostoli Timothei Constantinopolim invectæ. Constantio Romam ingresso, ossa Andreæ Apostoli & Lucæ Evangelistæ, à Constantinopolitanis miro favore susceptæ. Hilarius Pictaviensis Episcopus, qui pulsus ab Arrianis in Phrygia exulaverat, cùm apud Constantinopolim librum pro se Constantio porrexisset, ad Gallias redit. 4313.

4313. Julianus annos II. menses VIII. Julianus ad idolorum cultum conversus, Christianos persequitur. Pagani apud Sebasten Palæstinæ urbem sepulchrum Joannis Baptistæ invadunt, ossa dispergunt, eadem rursum collecta & cremata, latiùs dispergunt. Sed Dei providentia affuere quidam ex Hierosolymis monachi, qui mixti colligentibus quæcunque ipsi poterant ablata, ad patrem suum Philippum pertulere. Ille confestim hæc (suprà se enim ducebat tantum thesaurum proprijs servare vigilijs) ad pontificem maximum, tunc Athanasium per Julianum diaconum suum mittit. Quæ ille susceptæ paucis arbitris, sub cavato sacrarij pariete inclusa prophetico spiritu profutura generationi posteræ conservavit: cujus præsagium sub Theodosio principe per Theophilum ejusdem urbis Episcopum completur, qui destructo Serapis sepulchro, S. Joannis ibidem consecravit Ecclesiam. 4315.

4316. Jovianus mensibus VIII. Synodus Antiochiæ à Melitio & suis facta, in qua ὁμούσιον & ὁμοιούσιον rejecto, medium inter hæc ὁμοιούσιον Macedonianum dogma vindicaverunt. Jovianus lapsu Constantij prædecessoris admonitus, honorificis & officiosissimis literis Athanasium requirit, ab ipso formam fidei & Ecclesiarum disponendarum suscepit modum. Sed ejus pia lætaque principia mors immatura corrupit. 4315.

4327. Valentinianus cum fratre Valente annis XI. Apollinaris Laodicenus Episcopus multimoda nostræ religionis scripta componit, qui postea à fide devians hæresim sui nominis instituit Damasus Romæ Episcopus fecit basilicam juxta theatrum S. Laurentio, & aliam in Catacumbas, ubi jacuerunt corpora sancta Apostolorum Petri & Pauli. In quo loco platomam ipsam ubi jacuerunt corpora sancta, versibus adornavit. Valens ab Eudoxio Arrianorum Episcopo baptizatus, nostros persequitur. Gratianus Valentiniani filius III. ejus anno Ambianis Imperator factus est. Constantinopoli Apostolorum martyrium dedicatur. Post Auxentij feram mortem Mediolani Ambrosio Episcopo constituto, omnis ad fidem rectam Italia convertitur. Hilarius Episcopus Pictavis moritur. 4316.

4331. Valens cum Gratiano & Valentiniano, Valentiniani fratris sui filijs, annis IV. Valens lege data, ut monachi militarent, nolentes fustibus jussit interfici. Gens Hunnorum diu inaccessis recluſa montibus, repentina rabie percita, exarsit in Gothos, eosque sparsim conturbatos ab antiquis sedibus expulit. Gothi transito Danubio, fugientes à Valente sine armorum depositione susceptí mox per avaritiam Maximi ducis fame ad rebellandum coacti sunt, victoque Valentis exercitu per Traciam sese miscentes simul omnia cædibus, incendijs, rapinisque fuderunt. 4327.

4337. Gratianus cum fratre Valentiniano annis VI. Theodosius à Gratiano Imperator creatus, maximas illas Scythias gentes, hoc est, Alanos, Hunos & Gothos magnis multisque prælijs vincit: cujus concordiam non ferentes Ariani, post XL. annos Ecclesias quas vi tenuere, reliquerunt. Synodus CL. Patrum congregatur urbe Augusta adversus Macedonium sub Damaso Romæ Episcopo. Theodosius Arcadium filium suum consortem facit imperij, à secundo Gratiani anno ipso sexies & Theodosio Coss. Theophilus paschalem computum scribit. Maximus, vir quidem strenuus & probus, atque Augusto dignus, nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emersisset, in Britannia invitus propemodum ab exercitu Imperator creatus, in Galliam transijt, ibique Gratianum Augustum dolis circumventum apud Lugdunum occidit, fratremque ejus Valentinianum Italia expulit: qui tamen justissimam cum matre sua Justina pœnam luit exilij, quæ & ipsum Arriana polluit hæresis, & eminentissimam Catholicæ fidei arcem Ambrosium perfida obsidione vexavit, nec prius quàm prolatis beatorum Gervasij & Protasij martyrum Deo revelante reliquijs incorruptis, nefanda cœpta deseruit. 4331.

4348. Theodosius, qui Gratiano vivente VI. annis jam orientem regebat, post mortem ejus regnat annis XI. ipse & Valentinianus, quem Italia expulsum benigne susceperat. Maximum tyrannum tertio ab Aquileia lapide interficiunt: qui quoniam Britanniam omni penè armata juventute, copijsque militaribus spoliaverat, quæ tyrannidis ejus vestigia secutæ in Gallias, nunquam ultra domum rediere. Videntes transmarinæ gentes sævissimæ, Scotorum à Circio, Pictorum ab Aquilone destitutam milite ac defensore insulam, adveniunt, & vastatam direptamque eam multos per annos opprimunt. Hieronymus sacræ interpres historiæ librum, quem de illustribus Ecclesiæ viris scribit, usque ad decimum quartum totius imperij Theodosij annum perduxit. 4337.

4361. Arcadius filius Theodosij cum fratre Honorio annis XII. Corpora sanctorum Abacuc & Michææ Prophetarum divina revelatione produntur. Gothi Italiam, Vandali atque Alani Gallias aggrediuntur. Innocentius Romæ Episcopus 4348.

dedi-

Anno mundi. 4376.

dedicavit Basilicam Gervasij & Protasij martyrum beatissimorum, ex devotione testamenti cujusdam illustris fœminæ Vestinæ. Pelagius Brito Dei gratiam impugnat.

Anno mundi. 4361.

Honorius cum Theodosio minore, fratris sui filio, annis XV. Halaricus rex Gothorum Romam invasit, partemq; ejus cremavit incendio, IX. Cal. Septemb. anno conditionis ejus 1164. ac * sexto die quàm ingressus fuerat, deprædata urbe egressus est. Lucianus presbyter, cui revelat Deus septimo Honorij principis anno, locum sepulchri & reliquiarum beati protomartyris Stephani, & Gamalielis ac Nicodemi, qui in Evangelio & in Actibus Apostolorum leguntur, scripsit ipsam revelationem græco sermone ad omnium Ecclesiarum personam. Quam revelationem Avitus presbyter, homo Hispanus genere, in latinum vertit eloquium, & adjecta epistola sua per Orosium presbyterum occidentalibus dedit. Qui etiam Orosius ad loca sancta perveniens, quo eum Augustinus ad Hieronymum pro discenda animæ ratione miserat, reliquias B. Stephani accepit, & patriam reversus primus intulit occidenti. Britanni Scotorum Pictorumque infestationem non ferentes Romam mittunt, & sui subjectione promissa contra hostem auxilia flagitant, quibus statim missa legio magnam barbarorum multitudinem sternit, cæteros Britanniæ finibus pellit, ac domum reversura præcepit socijs * ad arcendos hostes murum trans insulam inter duo maria statuere, qui absque artifice magistro magis cespite quàm lapide factus nil operantibus profuit. Nam mox ut discessere Romani, advectus navibus prior hostis, quasi maturam segetem obvia quæque sibi cædit, calcat, devorat. Iterum petiti auxilia Romani advolant, & cæsum hostem trans maria fugant, conjunctisque sibi Britannis murum, non terra ut ante * pulvereum, sed saxo solidum inter civitates, quæ ibidem ob metum hostium fuerant factæ, à mari usque ad mare collocant. Sed & in litore meridiano maris, quia & inde hostis timebatur, turris per intervalla ad prospectum maris statuunt, sic valedicunt socijs tanquam ultra non reversuri. Bonifacius Romæ Episcopus, fecit oratorium in cœmiterio sanctæ Felicitatis, & ornavit sepulchrum ejus, & S. Sylvani. Hieronymus presbyter obijt duodecimo Honorij anno, pridie Cal. Octob. anno suæ 91.

Sic tertio Lucianus. ob pulvero

4376. Theodosius minor Arcadij filius annis viginti & sex. Valentinianus junior Constantij filius Ravennæ Imperator creatur. Placidia mater ejus Augusta nuncupatur. Effera gens Vandalorum, Alanorum, & Gothorum, ab Hispanis ad Africam transiens, omnia ferro, flamma, rapinis, simul & Ariana impietate fœdavit. Sed B. Augustinus Hipponensis Episcopus, & omnium doctor eximius Ecclesiarum, ne civitatis suæ ruinam videret, tertio obsidionis ejus mense migravit ad Dominum, v. Calendas Septembris, cùm vixisset annis septuaginta sex: in clericatu autem, vel Episcopatu annos fermè quadraginta complesset, quo tempore Vandali capta Carthagine, Siciliam quoque deleverunt. Cujus captivitatis Paschasinus Lilybitanus antistes in epistola, quam de ratione paschali Papæ Leoni scripsit, meminit. Ad Scotos in Christum credentes, ordinatus à Papa Celestino, Palladius I. Episcopus mittitur. Anno Theodosij octavo, recedente à Britannia Romano exercitu, cognita Scoti & Picti reditus denegatione, redeunt ipsi, & totam ab Aquilone insulam pro indigenis murotenus capessunt. Nec mora, cæsis, captis, fugatis custodibus muri, & ipso interrupto etiam intra illum crudelis prædo grassatur. Mittitur epistola lachrymis ærumnisque referta ad Romanæ potestatis virum, Ætium ter consulem: vicesimo tertio Theodosij principis anno, petens auxilium, nec impetrat. Interea fames dira ac famosissima profugos infestat: qua coacti quidam hostibus dedêre manus. Alij de montibus, speluncis ac saltibus strenuè repugnabant, ac strages hostibus dabant. Revertuntur Scoti domum, post non multum tempus reversuri. Picti extremam insulæ partem tum primum & deinceps inhabitaturi detinent. Famem præfatam magna frugum opulentia, opulentiam luxuria & negligentia, negligentiâ lues acerrima, & acrior mox hostium novorum, id est, Anglorum, plaga secuta est: quos illi unanimi consilio cum rege suo Wertigerno quasi defensores patriæ ad se invitandos elegerunt: sed exceptos mox impugnatores atque expugnatores senserunt. Xistus Romæ Episcopus, fecit basilicam sanctæ Mariæ matris Domini, quæ ab antiquis Liberi cognominabatur. Eudoxia uxor Theodosij principis ab Hierosolymis remeavit, beatissimi Stephani primi martyris reliquias, quæ in basilica sancti Laurentij positæ venerantur, secum deferens. Bleda & Attila fratres, multarumque gentium reges Illyricum Thraciamque depopulati sunt.

4402. Martianus & Valentianus annis septem. Gens Anglorum sive Saxonum Britanniam tribus longis navibus advehitur, quibus dum iter prosperatum domi fama referret, mittitur exercitus fortior, qui * junctus prioribus, primo hostes quos perebat, abegit: deinde in socios arma vertens, totam propè insulam ab Orientali ejus plaga, usque ad Occidentalem igni vel ense subegit, confícta occasione, quod pro se militantibus, Britones minus sufficienter stipendia darent. Joannes Baptista caput suum duobus Monachis orientalibus, qui ob orationem venerant Hierosolymam, juxta Herodis quondam regis habitaculum revelat, quod deinceps Emisam Phæniciæ urbem perlatum, & digno honore cultum est: Hæresis Pelagiana Britannorum turbat fidem, qui à Gallicanis Episcopis auxilium quærentes, Germanum Altisiodorensis Ecclesiæ Episcopum, & Lupum Trecasenum æquè Apostolicæ gratiæ antistitem, fidei defensores accipiunt: confirmant antistites fidem verbo veritatis simul & miraculorum signis. Sed & bellum Saxonum Pictorumque adversus Britones eo tempore junctis viribus susceptum divina virtute retundunt. Cùm Germanus ipse dux belli factus, non tubæ clangore alleluja totius exercitus voce ad sidera levato, hostes in fugam vertit immanes: qui deinceps ad Ravennam perveniens, & summa reverentia à Valentiniano & Placidia susceptus, migravit ad Christum: corpus honorifico agmine comitantibus virtutum operibus Altiodorum defertur. Ætius Patricius magna Occidentalis reipublicæ salus, & regi quondam Attilæ terror, à Valentiniano occiditur, cum quo Hesperium cecidit regnum, neque hactenus valuit relevari.

4402. junctis.

4409. Leo annos decem & septem. Hic pro Tomo Chalcedonensi per universum orbem singulis orthodoxorum Episcopis, singulas consonantes q; misit epistolas, quid de eodem Tomo sentirent, rescribi sibi postulans. Quorum adeò consonantia de vera Christi incarnatione susceptum omnium rescripta, ac si uno tempore unoq; dictante fuissent universa conscripta. Theodoretus Episcopus civitatis, quæ à Cyro Persarum rege condita, Cyriæ nomen habuit, scribit de vera incarnatione Dñi salvatoris adversus Eutychen & Dioscorum Alexandriæ Episcopum, qui humanam in Christo carnem negant. Scripsit & historiam Ecclesiasticam à fine librorum Eusebij usque ad suum tempus, i.e. usque ad Imperium Leonis hujus, sub quo & mortuus est. Victorius jubente Papa Hilario scripsit paschalem circulum DXXXII. annorum.

4409.

4426. Zenon annos XVII. Corpus Barnabæ Apostoli, & Evangelium Matthæi ejus stylo scriptum ipso revelante reperitur, * Odoacer rex Gothorum Romam obtinuit, quam ex eo tempore diutius eorum reges tenuere. Mortuo Theodorico Triarij filio alius Theodoricus cognomento Valamer Gothorum susceptit regnum, qui utranque Macedoniam Thessaliamque depopulatus est, & plurima regiæ civitatis loca igne succendens, Italiam quoque infestus occupavit. Honoricus rex Vandalorum Arianus in Africa exulatis diffugatisque, plus quàm CCCXXXIV. Episcopis Catholicis Ecclesias eorum clausit, plebem varijs affecit supplicijs, & quidem innumeris, manus abscindens, linguas præcidit, nec tamen loquelam Catholicæ confessionis eripere potuit. Britones duce Ambrosio Aureliano viro modesto, qui solus forte Romanæ gentis Saxonum cædi superfuerat, occisis in eadem parentibus purpura indutis, victricem eorum gentem provocantes ad prælium, vincunt, & ex eo tempore nunc hi, nunc illi palmam habuere, donec advena potentior tota per longum potiretur insula.

4426. Odovacer legit Cassiodorus Senator.

4443.

4471. Anastasius annos XXVIII. Thrasamundus Vandalorum rex Catholicas Ecclesias clausit, & CCXX. Episcopos

4443.

exilio

Anno mundi.

exilio Sardiniam misit. Symmachus papa inter multa Ecclesiarum opera, quæ vel à fundamentis creavit, vel prisca renovavit, ad B. Petrum, & B. Paulum, & B. Laurentium pauperibus habitacula constructit, & omni anno per Africam vel Sardiniam Episcopis qui in exilio erant, pecunias & vestes ministrabat. Anastasius, quia hæresi favens Euthychetis Catholicos insecutus est, divino fulmine perijt. — Anno mundi.

4480. Justinus senior annos IX Joannes Romanæ Ecclesiæ pontifex Constantinopolim veniens, ad portam quæ vocatur Aurea, populorum turbis ei occurrentibus, in conspectu omnium roganti cæco lumen reddidit, qui dum rediens Ravennam venisset, Theodoricus eum cum comitibus carceris afflictione peremit, invidia ductus, quia Catholicæ pietatis defensor Justinus eum honorifice suscepisset, quo anno, id est, Consulatu Probi junioris & Symmachum Patritium Ravennæ occiderat, & ipse anno sequente ibidem subita morte perijt, succedente in regno Athalarico nepote ejus. Hildericus Vandalorum rex, Episcopos ab exilio reverti, & ecclesias instaurare præcepit, post annos LXXIV. hæreticæ prophanationis. Benedictus abbas virtutum gloria claruit, quas beatus papa Gregorius in libro dialogorum scripsit. — 4471.

4518. Justinianus Justini ex sorore nepos, annos XXXVII I. Belizarius Patritius à Justiniano in Africam missus, Vandalorum gentem delevit. Carthago quoque anno excessionis suæ XCVII. recepta est, pulsis devictisque Vandalis & *Gelismero rege eorum capto Constantinopolim misso. Corpus S. Antonij monachi divina revelatione repertum Alexandriam defertur, & in Ecclesia B. Baptistæ Joannis humatur. Dionysius paschales scribit circulos, incipiens ab anno dominicæ incarnationis DXXXII. qui est annus Diocletiani CCXLVIII. post Consulatum Lampadij & Orestis, quo anno Codex Justinianus orbi promulgatus est. Victor quoque Capuanus episcopus librum de pascha scribens, Victorij arguit errores. — 4480. *Geilmero

4529. Justinus minor, annis XI. Narsis Patritius Totilam Gothorum regem in Italia superavit & occidit, qui deinde per invidiam Romanorum, pro quibus multa contra Gothos laboraverat, accusatus apud Justinum & conjugem ejus Sophiam, quod servitio premeret Italiam, secessit Neapolim Campaniæ, & scripsit genti Longobardorum, ut venirent & possiderent Italiam. Joannes Romanæ Ecclesiæ pontifex, Ecclesiam Apostolorum Philippi & Jacobi, quam prædecessor ejus Pelagius cæperat, fecit & dedicavit. — 4518.

4536. Tiberius Constantinus annos VII Gregorius tunc Apocrisiarius, in Constantinopoli, pòst Romanus Episcopus, libros expositionis in Job condit, & Eutychium ejusdem urbis Episcopum in fide nostræ resurrectionis errasse Tiberio præsente convicit: ita ut ipse Augustus librum ejus, quem de resurrectione scripsit, suis quoque Catholicis allegationibus destruens, deliberaret flammis cremari debuisse. Docebat enim idem Eutychius corpus nostrum in illa resurrectionis gloria impalpabile, & ventis aëreque subtilius esse futurum, contra illud dominicum: Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Gens Longobardorum comitante fame & mortalitate omnem invadit Italiam, ipsamque Romanam vastatrix obsidet urbem, quibus tempore illo rex præerat Albuinus. — 4529

4557. Mauritius annos XXI. Hirminigildus Levigildi Gothorum regis filius, ob fidei Catholicæ confessionem inexpugnabilem, à patre Ariano regni privatus insulis, & in carcerem ac vincula projectus, ad extremum nocte sancta dominicæ resurrectionis securi in capite percussus, regnum cæleste pro terreno rex & martyr intravit. Cujus frater Richardus mox ut regnum post patrem accepit, omnem Gothorum cui præerat gentem instante Leandro Hispalitano Episcopo, qui & Hirminigildum docuerat, Catholicam convertit ad fidem. Gregorius Romanæ Ecclesiæ pontifex & doctor eximius, anno Mauritij imperij XIII. indictione decimatertia, Synodum Episcoporum XXIV. ad corpus beati Apostoli Petri congregans, de necessarijs Ecclesiæ decernit: Idem missis Britanniam Melito, Augustino & Joanne, & alijs pluribus cum eis monachis timentibus Deum, ad Christum Anglos convertit. Et quidem Edilbertus mox ad Christi gratiam conversus cum gente Cantuariorum cui præerat, proximisque provincijs, etiam Episcopum doctoremque suum Augustinum, sed & cæteros sacros antistites Episcopali sede donabat. Portò gentes Anglorum ab Aquilone Umbri fluminis sub regibus Ællæ & Ædilfrido sitæ, nec dum verbum vitæ audierant. Gregorius XVIII. anno Mauritij, indictione IV. scribens Augustino, Londini quoque & Eboraci Episcopos, accepto à sede Apostolica pallio Metropolitanos esse debere decernit. — 4536.

4557. Phocas annos VIII. Hujus secundo anno, Indictione VIII. Gregorius papa migravit ad dominum. Hic rogante papa Bonifacio statuit sedem Romanæ & Apostolicæ Ecclesiæ caput esse omnium Ecclesiarum, quia Ecclesia Constantinopolitana primam se omnium Ecclesiarum scribebat. Idem alio papa Bonifacio petente, jussit in veteri Fano quod Pantheum vocabatur, ablatis idololatriæ sordibus Ecclesiam beatæ semper virginis Mariæ, & omnium martyrum fieri: ut ubi quondam omnium non deorum, sed dæmoniorum cultus agebatur, ibi deinceps omnium fieret memoria sanctorum. Persæ adversus rempublicam gravissima bella gerentes, multas Romanorum provincias & ipsam Hierosolymam auferunt, & destruentes Ecclesias, sancta* quæque prophanantes inter ornamenta locorum vel sanctorum vel communium quæ abstulere, etiam vexillum dominicæ crucis abducunt. — 4565. — quoque

4565. Heraclius annos XXV. Anastasius Persa Monachus nobile pro Christo Martyrium patitur, qui natus in Perside magicas à patre puer artes discebat; sed ubi à captivis Christianis Christi nomen acceperat, in eum mox animo toto conversus relicta Perside, Calcedoniam Hierapolimque Christum quærens, ac deinde Hierosolymam petit, ubi accepta baptismatis gratia, quarto ab eadem urbe miliario monasterium abbatis Anastasij intravit, ubi VII. annos regulariter vivens, dum Cæsaream Palæstinæ orationis gratia venisset, captus à Persis, & multa diu verbera inter carceres & vincula Marzabana judice perpessus est: tandem mittitur Persidem ad regem eorum Chosronem, à quo tertio per intervalla temporis verberatus, ad extremum una suspensus manu per tres horas diei, sic decollatus cum alijs LXX. martyrium complevit. Mox tunica ejus indutus quidam dæmoniacus curatus est. Interea superveniens cum exercitu Heraclius princeps, superatis Persis, Christianos qui erant captivati reduxit gaudentes. Reliquiæ beati martyris Anastasij primo monasterium suum, deinde Romam advectæ, venerantur in monasterio B. Pauli Apostoli, quod dicitur ad aquas Salvias. Anno Heraclij regni XVI. Indictione XV. Ædwius excellentissimus rex Anglorum in Britannia transumbranæ gentis ad aquilonem, prædicante Paulino Episcopo, quem miserat de Cantia venerabilis Archiepiscopus Justus, verbum salutis cum sua gente suscepit, anno regni sui XI. adventus autem Anglorum in Britanniam plus minus annos CLXXX. eique Paulino sedem episcopatus Eboraci * donavit, cui profecto rei in auspicium venturæ fidei & regni cœlestis, potestas quoque terreni creverat regni, ita ut universos Britanniæ fines, quod nemo Anglorum ante eum, qua vel ipsorum vel Britonum gentes habitabant sub ditione acciperet. Eo tempore exortum apud Scotos in observatione paschæ errorem quartadecimanorum Honorius papa per Epistolam redarguit, sed & Joannes qui successori ejus Severino successit, cum adhuc esset electus in Pontificatum, pro eodem pascha eis simul & pro Pelagiana hæresi, quæ apud eos revivisebat, scripsit. — 4591. — tradidit.

4591. Heraclonas cum matre sua Martina annis II. Cyrus Alexandriæ, Sergius & Pyrrhus regiæ urbis Episcopi, Acephalorum hæresim instaurantes, unam operationem in Christo divinitatis & humanitatis, unam voluntatem dogmatizant. E quibus Pyrrhus ijs temporibus. i. sub Theodoro papa Romam veniens ex Africa, ficta, ut post apparuit, pœnitentia obtulit eidem papæ, præsente cuncto clero & populo, libellum cum sua subscriptione, in quo condemnarentur — 4593.

Anno mundi.

omnia quæ à se vel à decessoribus suis scripta vel acta sunt adversus Catholicam fidem. Unde & benignè susceptus est ab eo quasi regiæ Pontifex civitatis. Sed quia reversus domum repetijt, & errorem domesticum, memoratus papa Theodorus advocatis cunctis sacerdotibus & clero in Ecclesiam B. Petri Apostolorum principis, condemnavit eum sub vinculo anathematis.

Anno mundi.

4593. Constantinus filius Heraclij mensibus VI. Pyrrhi successor Paulus non tantum vesana doctrina, sicut decessores ejus, sed & aperta persecutione Catholicos cruciat, Apocrisiarios sanctæ Ecclesiæ Romanæ, qui ad ejus correctionem missi fuerant, partim carceribus, partim exilijs, partim verberibus afficiens. Sed & altare eorum in domo Placidiæ sacratum, in venerabili oraculo subvertens diripuit, prohibens eos ibidem missas celebrare. Unde & ipse sicut præcessores illius ab Apostolica sede justa depositionis ultione damnatus est. 4594.

4594. Constantinus filius Constantini annis viginti & octo. Hic deceptus à Paulo sicut Heraclius avus ejus à Sergio ejusdem regiæ civitatis Episcopo, exposuit typum adversus Catholicam fidem, nec unam nec duas voluntates aut operationes in Christo definiens esse confitendas, quasi nihil velle vel operari credendus sit Christus. Unde Martinus Papa congregata Romæ Synodo centum & quinque Episcoporum, damnavit sub anathemate præfatos Cyrum, Sergium, Pyrrhum & Paulum hæreticos. Et post hæc missus ab Imperatore Theodorus Hexarchus, tulit Martinum Papam de Ecclesia Constantiniana, perduxitque Constantinopolim, qui post hæc relegatus Cersonam ibidem vitam finivit, multis in eodem loco virtutum signis usque hodie refulgens. Facta est autem Synodus præfata anno IX. Imperij Constantini, mense Octobri, Indictione VIII. Constantinus princeps Vitaliano Papa nuper ordinato, misit beato Petro Apostolo Evangelia aurea gemmis albis miræ magnitudinis in circuitu ornata, ipse post aliquot annos, id est, per Indictionem VI. veniens Romam, obtulit super altare ipsius pallium auro textile, toto exercitu cum cereis Ecclesiam intrante. Sequente anno facta est eclypsis solis quam nostra ætas meminit, quasi decima hora diei, V. Nonas Majas. Theodorus Archiepiscopus, & Hadrianus abbas, vir æquè doctissimus, à Vitaliano missi Britanniam plurimas Ecclesias Anglorum doctrinæ Ecclesiasticæ fruge fœcundaverunt. Constantinus post plurimas & inauditas deprædationes provincijs factas occisus in balneo perijt, Indictione XII. Nec longo post tempore etiam Vitalianus Papa cœlestia regna petijt. 4622.

4639. Constantinus filius Constantini superioris regis annis XVII. Saraceni Siciliam invadunt, & præda inimia secum ablata, mox Alexandriam redeunt. Agatho Papa exrogatu Constantini Heraclij & Tyberij principum pijssimorum, misit in rogiam urbem legatos suos, in quibus erat Joannes Romanæ Ecclesiæ tunc Diaconus, non longe post Episcopus, pro adunatione faciendæ sanctarum Dei Ecclesiarum. Qui benignissime susceptis à reverendissimo fidei Catholicæ defensore Constantino, jussi sunt remissis disputationibus philosophicis pacifico colloquio de fide vera perquirere, datis eis de bibliotheca Constantinopolitana cunctis antiquorum Patrum quos petebant libellis. Adfuerunt autem & Episcopi CL. præsidente Georgio Patriarcha regiæ urbis, & Antiochiæ Macario. Et convicti sunt, qui unam voluntatem & operationem astruebant in Christo falsasse Patrum Catholicorum dicta perplurima. Finito autem conflictu Georgius correctus est. Macarius verò cum suis sequacibus, simul & prædecessoribus Cyro, Sergio, Honorio, Pyrrho, Paulo & Petro anathematizatus, & in locum ejus Theophanius abbas de Sicilia Antiochiæ Episcopus factus. Tantaque gratia legatos Catholicæ pacis comitata est, ut Joannes Portuensis Episcopus, qui erat unus ex ipsis, dominica octavarum Paschæ missas publice in Ecclesia S. Sophiæ coram principe & Patriarcha latine celebraret. Hæc est sexta Synodus universalis Constantinopoli celebrata, & Græco sermone conscripta, temporibus papæ Agathonis, exequente ac residente pijssimo principe Constantino intra palatium suum, simulque legatis Apostolicæ sedis & Episcopis C L. residentibus. Prima enim universalis Synodus in Nicæa congregata est contra Arium, CCCXVIII. patruu, temporibus Julij papæ sub Constantino principe. Secunda in Constantinopoli CL. patrum, contra Macedonium & Eudoxium, temporibus Damasi papæ & Gratiani principis, quando Nectarius eidem urbi est ordinatus Episcopus. Tertia in Epheso CC. patrum contra Nestorium Augustæ urbis Episcopum, sub Theodosio magno principe & papa Cœlestino. Quarta in Chalcedone, patrum DCXXX. sub Leone papa, temporibus Martiani principis, contra Eutychen nefandissimorum præsulem monachorum. Quinta item Constantinopoli, temporibus Vigilij papæ, sub Justiniano principe, contra Theodorum & omnes hæreticos. Sexta hæc de qua in præsenti diximus. Sancta & perpetua virgo Christi Edilthruda filia Annæ regis Anglorum, & primo alteri viro permagnifico, & post Ecfrido regi conjunx data post quam duodecim annos thorum incorrupta servavit maritalem, post reginam sumpto velamine sacro virgo sanctimonialis efficitur. Nec mora etiam virginum mater & nutrix pia sanctarum, acepto in construendum monasterium loco, quem * Ælge vocant, cujus merita vivacia testatur etiam mortua caro, quæ post XVI. annos sepulturæ cum veste qua involuta est, incorrupta reperitur. 4628.

Eylege.

4649. Justinianus minor filius Constantini annos X. Hic constituit pacem cum Saracenis decennio terra marique. Sed & provincia Africa subjugata est Romano Imperio, quæ fuerat tenta à Saracenis, ipsa quoque Carthagine ab eis capta & destructa. Hic beatæ memoriæ Pontificem Romanæ Ecclesiæ Sergium, quia erraticæ suæ Synodo, quam Constantinopoli fecerat, favere & subscribere noluisset, misso & Zachariæ protospatario suo jussit Constantinopolim deportari. Sed prævenit militia Ravennatæ urbis, vicinarumque partium jussa principis nefanda, & eundem Zachariam contumelijs & injurijs ab urbe Roma repulit. Idem Papa Sergius ordinavit venerabilem virum Willibrordum cognomine Clementem Frisonum genti Episcopum, in qua usque hodie pro æterna patria peregrinus (est enim de Britannia gentis Anglorum) innumera quotidie diabolo detrimenta & Christianæ fidei facit augmenta. Justinianus ob culpam perfidiæ regni gloria privatus exul in Pontum secedit. 4639.

4652. Leo annos III. Papa Sergio in sacrario beati Petri Apostoli capsam argenteam, quæ in angulo obscurissimo diutissimè jacuerat, & in ea crucem diversis ac pretiosis lapidibus adornatam, domino revelante reperit, de qua tractis IV. Petallis, quibus gemmæ inclusæ erant, miræ magnitudinis portionem ligni salutiferi dominicæ crucis interius repositam inspexit, quæ ex tempore illo annis omnibus in basilica Salvatoris, quæ appellata Constantiniana, die exaltationis ejus ab omni osculatur, atque adoratur populo. Reverendissimus Ecclesiæ Lindisfarnensis in Britannia, ex anachorita antistes Cuthbertus, totam ab infantia usque ad senium vitam miraculorum signis inclytam duxit: cujus dum XI. annos maneret corpus humatum incorruptum, post hæc quasi eadem hora defuncti simul cum veste qua tegebatur inventum est sicut in libro de ejus vita de virtutibus, & prosa nuper & hexametris versibus scripto, ante aliquot annos ipsi signavimus. 4649.

4659. Tiberius annos VII. Synodus Aquileiæ facta ob impetritam fidei, quintum universale Concilium suscipere diffidit, donec salutaribus beati Papæ Sergij monitis instructa, & ipsa huic cum cæteris Christi ecclesijs adnuere consentit. Gisulphus dux gentis Longobardorum Beneventi Campaniam igne, gladio & captivitate vastavit, cumque non esset qui ejus impetui resisteret, Apostolicus Papa Joannes, qui Sergio successerat missis ad eum sacerdotibus, ac donariis perplurimis, universos redemit captivos, atque hostes domum redire fecit. Cui successit alius Joannes, qui inter multa operum illustrium fecit Oratorium sanctæ Dei genitrici, opere pulcherrimo, intra Ecclesiam beati Apostoli Petri. Hereberchtus rex Longobardorum multas cortas & patrimonia alpium Cottiarum, quæ quondam ad jus pertinebant Apo- 4652.

stolicæ

Anno mundi.

stolicæ sedis, sed à Longobardis multo tempore fuerant ablata, restituit juri ejusdem sedis, & hanc donationem aureis scriptam literis Romam direxit.

4659. Justinianus secundo cum Tiberio filio annos VI. Hic auxilio Trebelli regis Vulgarorum regnum recipiens, occidit eos qui se expulerant Patritios, & Leonem, qui locum ejus usurpaverat, nec non & successorem ejus Tiberium, qui eum de regno ejectum, toto quo ipse regnabat tempore in eadem civitate in custodia tenuerat. Callinicum verò Patriacham, erutis oculis misit Romam, & dedit Episcopatum Cyro, qui erat abbas in Ponto, eumque alebat exulem. Hic Constantinum Papam ad se venire jubens, honorifiè susceptit, ac remisit, ita ut eum die Dominica missas sibi facere jubens, communionem de manu ejus acceperit: quem prostratus in terra pro suis peccatis intercedere rogans, cuncta Ecclesiæ privilegia renovavit. Qui cum exercitum mitteret in Pontum, multum prohibente Papa Apostolico ad comprehendendum Philippicum, quem ibi relegaverat, conversus omnis exercitus ad partem Philippici, fecit eum ibidem imperatorem, reversusque cum eo Constantinopolim, pugnavit contra Justinianum, ad duodecimum ab urbe miliarium, & victo atque occiso Justiniano, regnum suscepit Philippicus.

4665. Philippicus anno uno, mensibus sex. Hic ejecit Cyrum de pontificatu, eumque ad gubernandum abbatis jure monasterium suum Pontum redire præcepit. Idem Constantino Papæ misit literas pravi dogmatis, quas ille cum Apostolicæ sedis Concilio respuit: & hujus rei causa fecit picturas in porticu S. Petri, quæ acta sex sanctarum Synodorum universalium continerent. Nam & hujusmodi picturas cum haberentur in urbe regia, Philippicus jusserat auferri, statuitque populus Romanus, ne hæretici imperatoris nomen, aut chartas, aut figuram solidi susciperent: unde nec ejus effigies in Ecclesiam introducta est, nec nomen ad missarum solennia prolatum.

4667. Anastasius annis III. Hic Philippicum captum oculis privavit, nec occidit. Idem litteras Constantino papæ Romam per Scholasticum patritium & Hexarchum Italiæ direxit, qui se fautorem Catholicæ fidei, & sancti sexti Concilij prædicatorem esse docuit. Liudbrandus rex Longobardorum donationem patrimonij Alpium Cottiarum, quam Herebechtus rex fecerat: & ille repetierat admonitione venerabilis papæ Gregorij confirmavit. Eeberchtus vir sanctus de gente Anglorum, & sacerdotium monachica vita etiam pro cœlesti patria peregrinus exornans, plurimas Scotticæ gentis provincias ad canonicam paschalis temporis observantiam, à qua diutius aberraverant, pia prædicatione convertit, anno ab incarnatione Domini DCCXVI.

4670. Theodosius anno uno. Hic electus in imperatorem, Anastasium apud Niceam civitatem gravi prælio vicit, datoque sibi sacramento, clericum fieri ac presbyterum fecit ordinari. Ipse vero ut regnum accepit, cum esset Catholicus, mox in regia urbe imaginem illam venerandam, in qua sanctæ sex Synodi erant depictæ, & à Philippico fuerant dejectæ, pristino in loco erexit. Tyberis fluvius alveum suum egressus, multa Romanæ fecit exitia civitati: ita ut in via lata ad unam & semis staturam excresceret, atque à porta sancti Petri usque ad pontem * Molvium aquæ descendentes conjungerent. Mansit autem diebus septem, donec agentibus litanias crebras civibus, octavo demum die revertit. His temporibus multi Anglorum gentis nobiles & ignobiles, viri & fœminæ, duces & privati, divini amoris instinctu de Britannia Romam venire consueverant: inter quos etiam reverendissimus abbas meus Ceolfridus annos natus septuaginta quatuor, cùm esset presbyter annis quadraginta septem. Abbas autem XXXV. ubi Lingonas pervenit, ibi defunctus, atque in Ecclesia beatorum Geminorum martyrum sepultus est, qui inter alia donaria, quæ adferre disposuerat, misit Ecclesiæ S. Petri Pandecten, à beato Hieronymo in latinum ex Hebræo vel Græco fonte translatum.

Anno mundi.

4665.

4667.

4670.

4671.

Milvium

4671. Leo annis IX. Saraceni cum immenso exercitu Constantinopolim venientes, triennio civitatem obsident, donec civibus multa instantia ad Deum clamantibus, plurimi eorum fame, frigore, pestilentia perirent, ac si pertæsi obsidionis abscederent, qui inde regressi Bulgarorum gentem, quæ est super Danubium bello aggrediuntur: & ab hac quoque victi refugiunt, ac naves repetunt suas. Quibus cum altum peterent, ingruente subita tempestate, plurimi etiam messis sive confractis per littora navibus sunt necati. Liudbrandus audiens quod Saraceni depopulata Sardinia etiam loca fœdarent illa, ubi ossa S. Augustini Episcopi propter vastationem Barbarorum olim translata, & honorificè fuerant condita, misit: & dato magno pretio accepit, & transtulit ea in Ticinis, ibique cum debito tanto patri honore recondidit.

4680. *Huic annorum numero consentiunt Chronica Hermanni Contracti, qui tot annos mundi continere dicit Beda libro majori de Temporibus, sive de ratione temporum.*

4680.

SCHOLIA IN CHRONICON, SEU LIBRUM DE SEX MUNDI ÆTATIBUS, quem Beda Anglo-saxo cognomento Venerabilis, Britannus presbyter, ad sua usque tempora breviter est complexus, authore Joanne Noviomago.

Exactam temporum rationem, ut ferè solet rerum à nostra memoria remotarum, non credo usquam ad unguem extare, neque facilè est de his pronunciare: præsertim cum plurimi atque vetusti scriptores ambigant, pauci inter se conveniant: seu ex eo quod regum aliorumve magistratum & dignitatem, per quas computatum est, quorundam obscurior fama fuerit: seu (quod citius crediderim) propter doctorum hominum, qui sua ætatis res observarent ordine annorum, indigentiam. Propterea qui longo temporum intervallo præteriti temporis acta respexerunt, necesse habuerunt conjecturis quisquis suis, hanc rem indagare, ubi dum alias alij sequuntur, fit ut pro hac varietate non omnes inter se conveniant. Sic Eusebius, Orosius & Beda, ab Adam usque ad Caroli imperium, sub quo nos sumus, quod nunc ad XXXVII. annum tenuit anno à Christo nato MDXXXVI. adjectis annis postea actis, fluxerint anni VIM. DCCXXXIV. secundum Hebræos, & Ioannem Picum VM. XLIII. secundum primos Ecclesiæ patres VIIM. XXXV. secundum Alphonsum regem Hispaniæ VIIIM. DXX. verum recentiores Bedæ opinionem ut plurimum sequuntur. Præterea admonendum & illud duximus, quod in ordine Imperatorum nonnunquam omittuntur hi, quorum plures simul vix annum unum, aut alterum explerunt: nonnunquam quos alij omittunt ex eadem causa hic recenset. Est & nominum varietas pro illa multiplici forma nominum apud grammaticos annotata, quæ Lectorem facilè turbare posset, ut Merentium apud alios dictum, Beda Constantinum vocat: & qui apud Bedam Heraclonas, alijs Heraclion dictus est: pari modo Philippus & Philippicus. Tum & illud sciendum est, quod Leo ille postremus imperatorum apud Bedam, hic novem annos habet, intelligendum Beda hæc scriberet, nondum expleto imperio: imperavit enim annos XXIV.

Erat in Basileensi editione hûc adnexa appendix ex diversis authoribus concinnata, quam quoniam non est ipsius Bedæ, hic omisimus: ex alijs historicis facilè Lector Benevolus habere poterit.

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI, ANGLO-SAXONIS, DE TEMPORIBVS, LIBER.

ARGVMENTVM IN LIBRVM BEDÆ, De Tempotibus.

SVperiore libro de mundo & præcipuis ejus partibus, brevibus ac perspicuis rudimentis, in Cosmographia lector instructus est, quandoquidem ad temporum ac historiarum cognitionem, quibus hoc argumentum est destinatum, ea disciplina parasceve est. Hoc autem volumine quod de temporibus inscribitur, temporum partes, species & discrimina cursim tantum exponit, præcedente enim idem argumentum copiosius tractat. Ordinis enim fuit & quidem secundum naturam, ut posteaquam temporis causam unde proveniat, id est, mundum, explicasset, nunc de effectibus & consequentibus oratio institueretur, quæ quia præcedenti libro fusius traduntur, explicationem locorum difficilium illi argumento reservavimus.

TEMPORIS DIVISIO. Caput I.

TEmpora momentis, horis, diebus, mensibus, annis, seculis & ætatibus dividuntur. Momentum est minimum atque angustissimum tempus, à motu siderum dictum, est enim extremitas horæ in brevibus intervallis, cum aliquid sibi cedit atque succedit. Hora græcum nomen est, & tamen latinum sonat: ora enim finis est temporis, sicut & oræ sunt fines maris, fluviorum, vestimentorum. Constat autem hora quatuor punctis, decem minutis, quindecim partibus, XL. momentis. Et notandum propter errorem cavendum, quod computus partim natura, partim authoritate vel consuetudine, nitatur: natura, ut annum communem duodecim menses lunares habere: consuetudine, ut menses triginta diebus computari: authoritate, ut hebdomadam septem ferijs constare.

GLOSSÆ SVPER LIBRVM BEDÆ PRESBYTERI, De temporibus: incerti authoris. Cap. I.

TEmpora dicuntur à temperamento, quòd se invicem temperent calore & frigore: momentis, horis, diebus, mensibus, annis, seculis, ætatibus. Seculis scilicet unius hominis. Seculum secundum quosdam sunt ducenti & viginti anni: sed Servius dicit, uniuscujusque hominis ætatem vel vitam secundum posse dici. Beatus Hieronymus sic dicit in libro Hebraicarum quæstionum: Non igitur humana vita, ut multi errant, in centum viginti annis contracta est, siquidem invenimus quòd post diluvium Abraham vixerit annos centum septuaginta quinque, & cæteri amplius ducentis & trecentis annis.

Sol cedit.] *Sol cursum suum agendo & cedit & succedit sibi. Cedit quidem, dum ab uno in alterum sui circuli transit locum: succedit autem, dum ejusdem semper partes quasi sese sequendo recurrit. Vel cedit, dum prima pars est, venit ultima. Sive cedit in ascendendo usque ad meridiem: succedit in descendendo usque ad occasum.*

Brevibus intervallis.] *Breve intervallum est de momento ad aliud momentum.*

Cum aliquid.] *Id est, aliquod sidus, ubi soli cedit ab hominibus: id est, cum locum dat atque succedit aliquod sidus hominibus, non ut transeat, sed tantum se moveat.*

SCHOLIA IN CAPVT I. BEDÆ PRESBYTERI, De temporibus: auctore Joanne Noviomago.

HOra græcum nomen est]ὥρα& aspiratur, *latinè verò ora quæ non tempus significat, sed spatij cujusque aut magnitudinis extremitatem, ut locorum, regionum, vestium etiam, levem habet: non igitur idem est, spiritu namque distinguitur Græcum & Latinum. Horas autem Graeci vocant quatuor anni trimestria spacia nota vulgo ver, æstatem, autumnum & hyemem, quas partes auctor est Eustathius Homerum intelligere in Iliade, ubi quatuor deas horas introducit, quarum duæ cælum aperiant, reliquæ claudant. Aperitur autem cælum, ut tradunt & physici, & probat Aristoteles lib. 2. de Generatione & corruptione, à bruma usque ad solstitium, quod tempus est generationis: claudituri vicissim à solstitio usque ad brumam quod tempus vocant corruptionis. Toto enim hoc tempore sol decedit: sed vulgatiore significatione temporis momentum quoddam significat diei civilis partem vicesimamquartam scriptores æquinoctiales vocant, & sunt toto anno æquales, quæ dum fiunt, oritur mundi semuncia, id est, vicesimaquarta pars alias diei naturalis, quæ à nocte distinguitur, partim significat duodecimam, hæ sunt inæquales, æstate namque longæ sunt hujus generis horæ. Hyberna itaque nox quia prolixa est, nocturnas habet longiores horas.*

DE DIE Caput II.

DIes vulgaris est solis præsentia super terras, qui propriè XXIV. horis impletur. Hunc Hebræi, Chaldæi & Persæ inter duos solis exortus: Ægyptij inter duos occasus numerant: Romani à medio noctis in medium: Umbri & Athenienses à meridie computant ad meridiem. Moses autem à mane usque ad mane unum diem appellat: sed Domino surgente vespera sabbati, lucescebat in primam sabbati: ut homo de luce lapsus in tenebras, deinceps à tenebris rediret ad lucem.

SCHOLIA IN Caput II. BEDÆ PRESBYTERI, De temporibus: authore Joanne Noviomago.

Dies vulgaris est solis.] *Diem hunc vulgo artificialem impropriè nominant: alij ut jam sumus sæpius testati, naturalem: nomen*

certè

certè habet à Iove, quem Graci Δία vocant intelligunt autem physici Jovis nomine solem, veluti ex notißimo Orphei & Ennij versiculo constat, atqui sol est author diei.

Hunc Chaldæi & Persæ inter duos solis exortus.] *De vario dierum initio vide Gellium, & Cælij lectiones antiquas.*

DE NOCTE. Caput III.

NOx, est solis absentia terrarum umbra conditi, mortalibus ad requiem facta, ne opere diutino avida deficeret humanitas: ubi rigidior, ibi & ad opera minuenda membra fovenda prolixior. Cujus partes sunt septem: Crepusculum, id est, dubia lux inter lucem & tenebras: nam creperum, dubium dicimus. Vesperum, apparente stella hujus nominis. Conticinium, quando omnia silent. Intempestum, quod est medium & inactuosum noctis tempus. Gallicinium, quando gallus resonat. Matutinum, inter abscessum noctis, & auroræ adventum: & diluculum, quasi jam incipiens parva diei lux, hæc & Aurora, solem præcedens.

SCHOLIA IN CAP. III. BEDÆ PRESBYTERI, De temporibus: authore Joanne Noviomago.

Nox est solis absentia.] *Nox è græca dictione est literæ unius mutatione. Græcè enim νὺξ noctem significat, hunc Aristoteles definit primo libro τ῀ μετεώρων, σκίαν τῆς γῆς, id est, umbram terræ, necesse namque, ut ex physica atque optica constat, corpore in lumine posito umbram fieri in adversa lucis regione. Itaque dum sol infra finitorem (quem Graci horizonta vocant) decurrit, necesse est umbram terræ latè per aëra aspergi cælo, non autem penetrare usque ad ultimum cælorum, ut docent Astrologi & Physici: est autem umbra hic, quod ad figuram attinet, metæ similis seu pyramidæ, de qua re vide schemata quædam superiùs descripta, ubi hæc ipsa copiosius.*

Mortalibus ad requiem facta.] *Nox rebus agendis inepta est, ob id quidam à nocendo dictam scribunt, faciunt poëtæ hanc Terræ prolem (cujus ratio deprehenditur ex his quæ modo diximus) hæc statim genuit ὕπνον καὶ θάνατον, id est, Somnum & Mortem germanos fratres: tum quia nox somnum conciliet, qui dimidium vitæ hominibus aufert, hoc est semimortuos reddere, lepidè itaque excogitatum mortem fratrem esse somnum, ut apud Senecam in tragœdia: Dira frater languidæ mortis.*

Ubi nox rigidior.] *Frigidùs somnus producitur, calidùs autem conciliatur: vide Aristotelem in libello de Somno & vigilia. Itaque natura provisum est, ut hybernæ noctes æstivis sint longiores, & eo quidem magis, quo regio ipsa septentrionibus extra solis viam propius subjecta est, veluti Britannia noctem brumalem habet horarum XVII. Germania XVI Italia verò XV. Hybernia autem XXIV. Porrò Thyle, quæ terrarum ultima est, mensibus pluribus una nox durat. sed vicißim in his solstitiales dies totidem horas perdurant, itaque lucis & tenebrarum ratio in omnibus regionibus æqualis est. facta inter sese collatione æqualium & inæqualium.*

Apparene stella hujus nominis.] *Hæc Veneris stella est, quæ dum solem sequitur, & sub noctem in occasura cæli parte cernitur, vesper & hesperus, & vesperugo dicitur: si verò idem sidus mane solem antevertat, lucifer & Græcè phosphoros dicitur, omnium stellarum quæ in cælo sunt maxima ac luculentißima: umbram enim reddit tanto luna minorem, quantum ipsa solis umbra vincitur.*

DE HEBDOMADA. Caput IV.

HEbdomada septem diebus constat, octavus autem dies idem primus est, ad quem reditur, eoque rursus hebdomada oritur. His nomina gentilitas à Planetis indidit, habere se credentes à Sole spiritum, à Luna corpus, à Marte sanguinem, à Mercurio ingenium & linguam, à Jove temperantiam, à Venere voluptatem, à Saturno tarditatem. Sed Sylvester Ferias appellare constituit, primum diem Dominicum nuncupans, imitatus Hebræos, qui primam sabbati, secundam sabbati, & sic cæteros à numero nominant: apud quos hebdomada totidem etiam annis peragitur: qui hebdomadam quoque hebdomadarum in diebus similiter habebant & annis, quinquagesimum diem Pentecosten, annum verò Jubileum, id est, libertatem vocantes.

SCHOLIA IN CAPUT IV. BEDÆ PRESBYTERI, De temporibus: auctore Joanne Noviomago.

Ἑβδομὰς seu ἑβδόμας & hebdomada (tot enim modis dicitur) tempus est septem dierum, unde & nomen habet etiam apud Latinos, nam septimanam vocamus. Quos non ex conversione astrorum, unde reliqua ferè colliguntur, sed autoritate Dei (qui sex diebus, ut antè dictum est, mundi creationem complevit, & septimo quievit) primum Iudæi ordinarunt, quorum sex vacationibus rerum prophanarum tribuerunt, septimum religioni & quieti, unde sabbatum dictum est. Quòd inde gentiles & Christiani, diversa tamen ratione sunt imitati, & primum quidem à sabbato diem, primam sabbati, deinde sequentem secundam sabbati: & ita deinceps, pro quibus Ecclesia utitur feriarum ordine. Nam religio vetuit hos dies gentilitijs diis inscribere, quales sint, dies Veneris, Martis, &c. De cujus factiratione alibi est dictum copiosius.

His nominibus gentilitas à planetis indidit.] *De affectionibus corporalibus, quas poëta largiuntur nascentibus, si scire cupis exactè, lege Pontani de rebus cœlestibus librum quartum.*

DE MENSE. Caput V.

MEnsis lunaris incremento lunæ senioque conficitur, dum XXIX. & semis diebus paulò plus quàm Zodiacum peragit: sed facilitas computandi trigenis & undetrigenis diebus lunæ, menses alternat. Solaris autem mensis XXII. horis est amplior, ex quibus XI. epactarum dies accrescunt, quibus sol lunæ cursum singulis annis exuperat. Duodecies enim viceni & bini CCCLXIV. faciunt, & undecies vicini & quaterni eundem numerum complent. Sed Hebræi menses à luna nascente, Romani à Calendis incipiunt, Ægyptij à quarto die Calendarum Septembrium, usque in nonum Calendarum earundem, XXX. diebus suos menses putantes: tresdui verò dies intercalares appellant. Qui primi ad solis cursum menses terminare cœperunt, ne lunæ velocior & dubius cursus impedimentum calculandi eis faceret.

SCHOLIA IN CAP. V. BEDÆ PRESBYTERI, De temporibus: authore Joannne Noviomago.

Dum XXIX. diebus & semis paulò plus quàm Zodiacum peragit.] *Rectè dictum, paulò plus. Nam hoc dierum numero signiferum integrum permetitur, & duodecimam ejus ferè partem. Mensis enim est, nondum luna ad eandem partem signiferi, unde præcedente mense exibat, revertitur: sed quod est inter duos ejus à sole synodos, Latini cœtus vocant. Præcedenti autem libro de mensibus nostris & peregrinis plura disseruimus.*

DE MENSIBUS ROMANORUM. Caput VI.

ROmani authore Romulo X. mensibus annum ordinatum agebant, diebus CCCIV. qui primum mensem genitori suo Marti dicavit: secundum ab apertione frugum nominavit Aprilem: tertium Majæ matri Mercurij: quartum Junoni sacravit: Quintili & Sextili, qui nunc à nativitate Julij Cæsaris, & Augusti triumpho nuncupantur, & cæteris sequentibus à numero nomen imposuit: quorum initia Calendas appellavit, quia tunc calata, id est vocata in capitolium plebe, dicto quinquies vel septies verbo calo, id est, voco, quot dies superessent ad Nonas pronunciabatur. Nonas autem, quod Nono ante Idus die confluerent in urbem, scitaturi quid ellet eo mense faciendum. Porrò Idus diem qui medium dividit mensem: iduare enim Hetrusca lingua dividere est. His Numa duos menses adjiciens, Januarium à Jano, Februarium à Februo deo lustrationum nominando, CCCLIV. diebus annum ad cursum lunæ disposuit, quem Jullus Cæsar undecim diebus adjectis, sicut hodie servatur, instituit.

SCHOLIA IN CAPUT VI. BEDÆ PRESBYTERI, De tempor.bus : auctore Joanne Noviomago.

Romani authore Romulo.] *Romulus quòd sic prima gentis suæ conditio exegerit, disciplinæ militaris studiosior fuit, quàm rerum cœlestium, quemadmodum pervulgato Ovidij versiculo incestitur; Scilicet arma magis quam sidera Romule noras. Tractavit hoc argumentum copiosè Macrobius in Saturnalibus. Porrò Quintilis, Sextilis, September, October tantum à numero dicuntur, nam propter vocabuli formam appositæ sunt syllabæ tilis & ber, nihilo plus significantes quàm in meditullio Tullius.*

Secundum ab apertione frugum Aprilem nominant.] *Alij malunt deducere à Venere, quæ Græcè Aphrodite nuncupatur, estque hic mensis Veneris, quod & Astrologi docent. Nam Taurus, in quem mense Aprili sol transitum facit, domicilium est Veneris.*

Iduare enim Hetrusca lingua dividere est.] *Sic & Festus docet & Macrobius, unde adhuc manserunt viduus & vidua, quasi divisi à conjugibus.*

DE SOLSTITIO ET ÆQUINOCTIO.

SOlstitia & æquinoctia bina putantur, VIII. Calend. Januarij & Julij, Aprilisque & Octobris, octavis scilicet partibus Capricorni & Cancri, Arietis & Libræ. Sed æquinoctialis dies omni mundo æqualis est. Vario autem lucis incremento in Meroe longissimus dies XII. horas æquinoctiales, & octo partes unius horæ colligit: Alexandriæ verò XIV. horas: in Italia XV. in Britannia XVII. Ubi æstate lucidæ noctes haud dubiè testantur, id quod cogit ratio credi solstitij diebus accedente sole propius verticem mundi, angusto lucis ambitu subjecta terræ continuos dies habere senis mensibus, noctesque è diverso ad brumam remoto, quod fieri in insula Thyle Pythias Massiliensis scribit, sex dierum navigatione in Septentriones à Britannia distante.

SCHOLIA IN CAP. VII. BEDÆ PRESBYTERI, De tempotibus : authore Joannne Noviomago.

Octavo Calendas Januarij & Julij.] *Ciceronis ætate alia fuit ratio solstitiorum & æquinoctiorum: nunc enim propter motum firmamenti, seu novi orbis tardius proveniunt. Quod autem scribitur temporum momenta provenire in octavis partibus signorum, cum concordi sententia omnium astrologorum, hæc eveniant in primis signorum partibus, referendum est ad veterem partium computationem: aliter enim partitis sunt signa veteres. de qua re eruditè disserunt Zieglerus in Commentarijs super secundum Plinij.*

Sed æquinoctialis dies omni mundo æqualis est.] *Extat hujus rei demonstratio in Phænomenis Euclidis de Conversionibus sphærarum. Omnes enim in sphæra circuli maximi secant sese in duas partes æquales, veluti Horizon & æquator: reliquos verò circulos, quos sol mundi ambitum describit, inæqualiter Horizon dividit præterquam sub æquinoctiali. De dierum & noctium vario incremento libro superiore actum demonstrationibus aliquot: & rursus libro de Natura rerum, de gnomonicis & rationibus umbrarum.*

DE TEMPORIBUS. Caput VIII.

TEmpora sunt vices mutationum, quibus sol accedendo vel recedendo anni temperat orbem. Hyems enim illo longius morante, frigida est & humida: ver, illo redeunte, humidum & calidum: æstas verò, illo superfervente, calida & sicca: autumnus, illo decedente, siccus & frigidus. Hæc autem antiqui septimo die ante Idus Februarias, & Majas, Augustasque & Novembris inchoabant, ut solstitia & æquinoctia in medio essent temporum. Ver autem orienti comparatur, quia tunc ex terris omnia oriuntur: æstas meridiano, eo quòd pars ejus calore fragrantia sit: autumnus occiduo, eo quòd ob confinium caloris & frigoris graves morbos habeat: hyems septentrioni, eo quòd frigore torpeat.

De Annis. Caput IX.

ANnus solaris vel civilis est, dum sol CCCLXV. diebus & quadrante Zodiacum peragit, quem Romani à bruma, Hebræi ab æquinoctio verno, Græci à solstitio, Ægyptij inchoant ab autumno. Annus lunaris communis XII. lunis, id est, diebus CCCLIV. Emboliſmus tredecim lunis, & diebus trecentis octuaginta quatuor implentur, à luna paschali sumentes initium. Annus magnus est, dum omnia sydera certis cursibus exactis ad locum suum revertuntur, quem sexcentis annis solatibus Josephus dicit impleri.

Sit Zodiacus circulus ABΓΔ, *in cujus medio sit* Θ *quasi terra, per quam duæ lineæ diriguntur: utraque diametros intelligatur, ab* Δ *in* Γ, *&* Β *in* Δ. *Ergo sol accedens ad* Δ, *facit nnum æquinoctium; & ad* Γ, *autumnale, ad* Β *autem conversionem æstivam, &* Γ *ad* Δ *hyemalem.*

SCHOLIA IN CAP. IX. BEDÆ PRESBYTERI, De temporibus: auctore Joanne Noviomago.

Annus solaris vel civilis.] *Civilis apponi solet diebus, non annis. Sunt enim dierum alij civiles, qui constant spacio diei & noctis viginti quatuor horarum; alij naturales, qui sunt inter solis exortum & occasum, alias hi anni vertentes dicuntur, ut apud Ciceronem lib. 6. de Repub. quòd fiant solis conversione per circulum zodiacum: unde & Græci eadem similitudine ducti, annum ἐνιαυτὸν vocant, quòd veluti in sepsum convertatur, quæ natura est motus circularis. Verum de magno anno, quem etiam Platonicum vocant, variæ sunt dictionum sententiæ.*

DE BISSEXTO. CAPUT X.

BIssextus ex quadrantis ratione per quadriennium conficitur, dum sol ad id signum, ex quo egressus est, non in CCCLXV. diebus, sed quarta diei parte superadjecta revertitur. Verbi gratia: si nunc æquinoctialem cœli locum sol Oriens intraverit, in hunc anno sequenti meridie, tertio vespere, quarto medio noctis, quinto rursum in exortu recurrens, necessario diem præmonet augendum: ne si forte non addatur, per CCCLXV. annos æquinoctium vernale brumali die proveniat. Quem Ægyptij anno suo expleto, id est, IV. Kalendarum Septembrium, Romani VI. Kalendarum Martiarum, unde & nomen accepit, interponunt. Breviori autem & vulgari ratione bissextum retardatio generat solis, non ad eandem lineam per CCCLXV. dies plenè redeuntis: quem si, verbi gratia, in æquinoctio vernali, quod juxta Ægyptios XII. Kalendarum Aprilium die provenit, surgentem à medio Orientis diligenter adnotaveris, hunc anno sequenti, die videlicet eodem, aliquanto inferius oriri, & tertio, quarto, quintoque anno eandem diminutionem in tantum augeri reperies, ut nisi diem ante superadjicias, XI. Kalendas Aprilis æquinoctium facturus sol è medio surgat orientis, eandem scilicet tarditatem cæteris quoque servaturus exortibus.

DE CYCLO DECENNOVENALI. Caput XI.

CYclum decennovenalem propter XIV. lunas Paschales Nicæna Synodus instituit, eo quod ad eundem anni solaris diem unaquæque luna per XIX. annos CCXXXV. circumacta vicibus, inerrabili cursu redeat, qui dividitur in ogdoadas, & hendecadas, hoc est, in VIII. & XI. annos. Octo enim anni lunares totidem annos solares duobus tantum diebus transcendunt; quorum alter ad explementum occurrit hendecadis, alter ratione saltus absumitur, alioqui hendecas solaris uno die trancenderet lunarem. Licet quidam violenter hos dies ex bissextilis octo annorum supplere nitantur: cum bissextus soleat in mense Februario soli superfusus & lunæ, futuro tempori nihil præjudicare, & ipsi nullum hendecadi bissextum addant. Ut ergo apertius dicam, duo lunæ dies, qui supersunt in ogdoade, duos qui desunt in hendecade complent.

DE SALTU LUNÆ CAPUT XII.

SAltum lunæ locus & hora citior ineensionis ejus per XIX. annos efficit: quamvis enim quidam singulas lunas XXIX. semis diebus computantes, incensiones earum medio diei, & medio noctis semper alternent, non in hoc tamen veritatem uaturæ, sed calculandi facilitatem vel compendium inquirunt. Nam si naturam quæras lunæ primi mensis, quæ nunc in meridie: & secundi, quæ nunc in medio noctis accenditur, anno futuro hora, & uno puncto, & decem momentis, & nonadecima parte unius puncti ante medium diei vel noctis illustratur. Hæc tamen distinctio non ad certum emboliſmi, vel communis anni terminum, sed ad æquam divisionem XIX. tendit annorum, sicque per XIX. annos paulatim lunaris accensio sese præoccupando unius diei spacium amittens, ultimum decennovenalis cycli annum CCCLXXXIII. diebus facit computari. Quod si facere negligas, per XV. decennovenales cyclos XV. tibi luna ubi prima putatur, occurret.

CONTINENTIA CYCLI EIUSDEM. Caput XIII.

CYclus idem Paschalis VIII. est lineis communitus. Primus ordo continet annos ab incarnatione Domini, unius singulis annis augmento crescentis. Secundus indictiones Romanorum, quæ in se semper XV. annorum cursu revolvuntur. Tertius Epactas XI. lunares, quæ per singulos annos solares ad cursum lunæ succrescunt, & ad lunam.

Kalendarum quærendam ſemper adjiciuntur poſitæ XI. Kalendas Apriles. Quartus concurrentes ſeptimanæ dies, quæ poſitæ IX. Kalendas Apriles, propter diſpendium biſſexti neceſſario XXVIII. annis implentur: quarum ratio cogit cyclos decennovenales XXVIII. deſcribi, ut ſingulæ concurrentes ſingulos cyclos inchoent, totaque ſumma Paſchalis calculi DXXXII. annis explicetur. Quintus cyclum lunarem, quem tribus annis decennovenalis præcedit: XIX. annis etiam ipſe comprehenſus. Sextus XIV. lunas, quibus veteres Paſcha faciebant, quæ à duodecimo Kal. Apriles, uſque in XIV. Kalendas Majas vario diſcurſu vagantes, tempus incenſionis ab VIII. Idus Martias uſque in Nonas Apriles aceipiunt: A XIV. autem luna uſque ad XIV. anni ſequentis dies ſunt CCCLIV. ſi communis annus eſt. Si emboliſmus, CCCLXXXIV. Septimo, dies Dominicæ Paſchæ reperiuntur ab XI. Kalendarum Aprilium uſque in VII. Kalendas Majas, ob rationem emboliſmorum licenter extendi. Ultimo ordine luna feſti Paſchalis à XV. uſque in XXI. propter diem Dominicum variata: *adimit enim ſaltus noctem, addit vero ætatem, quæ per omnem cyclum adolevit. Sed in hoc nox adimitur, quod antè luna deficit, quod putatur, naturaliter verò nox ipſa perſeverat, quæ nox initium eſt futuri anni, & cycli incipientis exordium: propter quod idem ultimus annus Epactas XVIII. tunc retinens, primo anno non XI. ut in cæteris annis fieri ſolet, ſed XII. dies accommodat. Et quia XXX. dierum fine revolvuntur, nulla Epacta in principio cycli ponitur.

SCHOLIA IN CAP. XIII. BEDÆ PRESBYTERI,

De temporibus: auctore Joanne Noviomago.

Redditur hic ratio illorum indicum, qui libro ultimo ad finem ſunt adjecti, qui conſtant annis DXXXII. quibus exactis omnia redeunt eadem ut ſunt ab initio, quemadmodum alibi pluribus dictum eſt. Reduximus hos circulos in priſtinam dignitatem, erant enim in exemplaribus quæ hactenus fuêre in uſu ſupra modum depravati.

ARGUMENTA TITULORUM PASCHALIUM.

Caput XIV.

SI noſſe vis quot ſunt anni ab incarnatione Domini, ſcito quot fuerint ordines Indictionum, utputa quinto anno Tyberij principis XLVI. hos per XV. multiplica, fiunt DCXC. Adde ſemper regulares XII. quia quarta Indictione ſecundum Dionyſium Dominus natus eſt, & indictionem anni cujus volueris, utpote in præſenti ſeptimana, fiunt DCCIV. Iſti ſunt anni nativitatis Domini. Si vis ſcire quota ſit Indictio, ſume annos Domini, & adjice tria, partire per XV. & quod remanſerit, ipſa eſt indictio anni præſentis. Si vis ſcire quot ſint Epactæ lunares, partire annos Domini per XIX. & quod remanet, multiplica per XI. Item partire per triginta, & remanent Epactæ. Si vis ſcire concurrentes ſeptimanæ dies, ſume annos Domini, & eorundem quartam partem adjice. His quoque quatuor adde, quinque concurrentes fuerunt anno nativitatis Domini, hos partire per ſeptem, & remanent Epactæ ſolis. Si vis ſcire quotus ſit annus circuli decennovenalis, ſume annos Domini, & unum adjiciens, quia ejuſdem anno ſecundo natus eſt Dominus, partire per XIX & quod remanet, ipſe eſt annus cycli decennovenalis. Si vis ſcire quotus cyclus lunaris eſt, ſume annos Domini, & duo ſubtrahens divide per XIX. & quod remanſerit ipſe eſt annus circuli lunaris. Si vis noſſe biſſextilem annum, partire annos Domini per IV. quantum remanſerit, tot ſunt anni à biſſexto. His ergo ad certum inventis facilè diem Paſchæ lunamque reperies. Quod ſi á præſenti poſt aliquot annos, verbi gratia poſt C. Paſcha ſcire velis, Epactas tamen, & concurrentes ſolis dies invenire ſufficit, partire autem centum per XIX. remanent V. Illas ergo ſcito Epactas centeſimo quinto anno futuras. Eodem modo centum per XXVIII. dividens, eas centeſimo, quas XVI. anno concurrentes ſolis invenies.

DE SACRAMENTO TEMPORIS PASCHALIS.

Caput XV.

IDeo autem Paſcha non ad eundem redit anni diem, ſicut tempus Dominicæ nativitatis, quod ibi nativitatis ipſius memoria tantum ſolennis habeatur: hic verò vitæ venturæ & myſteria celebrentur, & munera capiantur: unde & nomen ipſum Paſchæ tranſitum de morte ad vitam ſignificans, congruum quoque myſterijs tempus inquirit. Primò ut æquinoctio tranſcenſo, tenebræ mortis à vera luce vincantur. Deinde, ut primo menſe anni, qui dicitur menſis Novorum, vitæ novæ gaudia celebrentur. Tertiò, ut reſurrectio die tertio facta, & tertio tempore ſæculi, id eſt, ſub gratia manifeſta, cum jam ante legem, & ſub lege in Prophetico lateret ænigmate, in tertia lunæ ſeptimana veneretur, cum & ipſa tunc lunæ converſio mentis gloriam de terrenis ad cœleſtem doceat mutari contuitum. Atque ad ultimum, ut dies Dominica conditione lucis inſignis, & triumpho Chriſti veneranda, noſtra quoque reſurrectione nobis optabilis in memoriam revocetur.

DE MUNDI ÆTATIBUS. CAP. XVI.

SEx ætatibus mundi tempora diſtinguuntur. Prima ætas ab Adam uſque ad Noe continens generationes X. annos verò M DCLVI. Quæ tota perijt diluvio, ſicut infantiam mergere ſolet oblivio. Secunda à Noe uſque ad Abraham generationes ſimiliter complexa X. annos autem CCXCII. Quæ in lingua inventa eſt, id eſt, Hebræa. A puericia namque homo incipit noſſe loqui poſt infantiam, quæ & nomen inde accepit, quod fari non poteſt, id eſt, loqui. Tertia ab Abraham uſque ad David generationes XIV. annos verò DCCCXLIII. continens. Et quia ab adoleſcentia incipit homo poſſe generare, Matthæus generationum ex Abraham ſumpſit exordium, qui etiam pater gentium conſtitutus eſt. Quarta à David uſque ad tranſmigrationem Babylonis generationibus æquè juxta Matthæum XIV. annis autem CCCCLXXIII. porrecta, à qua Regum tempora cœperunt. Juvenilis enim dignitas regno eſt habilis. Quinta deinde uſque ad adventum Salvatoris in carnem generationibus & ipſa XIV. porrò annis DLXXXIX. extenta, in qua ut gravi ſenectute feſſa malis crebrioribus plebs Hebræa quaſſatur. Sexta, quæ nunc agitur, nulla generationum vel temporum ſerie certa, ſed ut ætas decrepita ipſa totius ſæculi morte finienda.

CURSUS ET ORDO TEMPORUM.

Caput XVII.

PRima ergo ætas continet annos juxta Hebræos M. DCLVI. Juxta ſeptuaginta interpretes MIICCXLII. Adam annorum CXXX. genuit Seth, qui pro Abel natus eſt. Seth annorum CV. genuit Enos. Iſte incœpit.

invocare nomen Domini. Encos annorum XC. genuit Cainan. Cainan annorum LXX. genuit Malaleel, qui interpretatur plantatio Domini. Malaleel annorum LXV. genuit Jareth. Jareth annorum CLXII. genuit Enoch, qui est translatus à Deo. Enoch annorum LXV. genuit Mathusalam. Concupiscunt filij Dei filias hominum. Mathusalam annorum CLXXXVII genuit Lamech. Gigantes nati sunt. Lamech annorum CLXXXII. genuit Noe, qui arcam ædificavit. Noe anno DC. venit diluvium.

DE SECUNDA ÆTATE. CAP. XVIII.

SEcunda ætas continet annos juxta Hebræos CCVCII. Juxta Septuaginta Interpretes DCCCCXLII vel adjectio Cainan MLXXII. Sem anno II. post diluvium genuit Arphaxat, à quo Chaldæi. Arphaxat annorum XXXV. genuit Sale, à quo Samaritæ & Indi. Sale annorum XXX. genuit Heber, à quo Hebræi. Heber annorum XXXIV. genuit Phalech. Turris ædificatur Phalech annorum XXX. genuit Reu. Dij primum adorantur. Reu annorum XXXII. genuit Setuch. Regnum Schytarum inchoat. Seruch annorum XXX. genuit Nachor. Regnum Ægyptiorum nascitur. Nachor annorum XXIX. genuit Thara. Regnum Assyriorum & Sicyoniorum exoritur. Thara annorum LXX genuit Abraham. Semiramis condidit Babyloniam.

Chaldæi
Samaritæ.
Indi.
Hebræi.

DE TERTIA ÆTATE. CAP. XIX.

TErtia ætas continet annos DCCCCXLII. Abraham annorum LXXV. venit in Chanaan. Abraham annorum C. genuit Nam primò genuit Ismael, à quo Ismaelitæ Isaac annorum LX. genuit Jacob. Regum inchoat Argivorum. Jacob annorum XC. genuit Joseph. Memphis in Ægypto conditur Joseph CX. annos vixit. Græcia sub Argo segetes habere cœpit. Hebræorum servitus annorum CXLIV. Cecrops Athenas condit. Moyses annis XL. rexit Israel. Lacedæmon conditur. Josue annis XXVI Judices à Moyse usque ad Samuel præfuerunt annis CCCCV. Othoniel annis XL. Cadmus Thebarum Rex Græcas literas invenit. Aoth annis LXXX Amphion musicus claruit. Debbora annis XL. Primus Latinis regnat Picus. Gedeon annis XL. Orpheus Linusque musici claruerunt. Abimelech annis III. Iste fratres suos septuaginta interfecit. Thola annis XXIII. Priamus regnat in Troja. Jair annis XXII. Carmentis Latinas literas reperit. Jepthe annis VI Hercules se flammis injecit. Abessan annis VII. Bellum Trojæ decennale surrexit. Achialon annis X. Hic in LXX. Interpretibus non habetur. Labdon annis VIII. Æneas venit in Italiam. Samson annis XX. Ascanius Albam condidit. Heli annis XL, Regnum Sicyoniorum finitur. Samuel & Saul annis XXXII. Lacedæmoniorum regnum exoritur.

DE QUARTA ÆTATE. CAP. XX.

QUarta ætas continet annos juxta Hebræos CCCCLXXIII. Translatores Septuaginta XII. adjiciunt. David annis XL. Carthago à Didone conditur. Solomon annis XL. Qui templum ædificavit anno CCCCLXXX. egressionis ex Ægypto. Ex quo apparet Samuel & Saul XXXII annis, non XL. præfuisse. Roboam annis XVII. Regum Israel & Juda dividitur. Abia annis III. Pontifex Abimelech insignis habetur. Asa annis XLI. Hieu. Prophetes occiditur ab Asa rege Israel. Josaphat annis XXV. Helias & Abdias Michæasque propherant. Joram annis VIII. Edom defecit à regno Judæ. Ochozias anno I. Helias rapitur. Jonadab filius Rechab sacerdos claruit. Athalia annis VI. Joas annis XL. Zacharias Joadæ filius lapidatur. Amazias annis XXIX. Amos prophetat in Israel. Ozias annis LII. Assyriorum regnum in Medos transfertur, quod à Beli principio steterat, annis M.CCCV. Joathan annis XVI. Ozee, Johel, Esaiasque prophetant. Achaz annis XVI. Roma conditur, & Israel in Medos transfertur. Ezechias annis XXIX. Romulus centum Senatores constituit. Manasses annis LV. Numa duos menses adjecit. Amon annos II. Tullius in republica censum egit. Josias annis XXXI. Thales physicus claruit. Joachim annis XI. Hujus anno tertio Nabuchodonosor Judæam cœpit. Sedechias annis XI. Templum Hierosolymitanum incensum est.

DE QUINTA ÆTATE CAP. XXI.

QUinta ætas continet annos DLXXXIX. Hebræorum captivitas annis LXX. Judith historia conscribitur. Darius annis XXXVI. Hujus secundo anno templum Hierosolymis extruitur. Primus autem regni ejus inter septuaginta annos captivitatis Judaicæ concluditur Xerxes annis XX. Herodotus historiographus agnoscitur. Artabanus mensibus VII. Socrates nascitur. Artaxerxes annis XL. Esdras legem, Neemias Hierosolymam restaurat. Darius, qui & Nothus, annis XIX. Plato nascitur. Artaxerxes annis LX. Hester historia completur. Artaxerxes, qui & Ochus, annis XXVI. Demosthenes, & Aristoteles prædicantur. Xerxes Ochi filius annis IV. Xenocrates claruit. Darius annis VI. Hucusque regnum Persarum, dehinc Græcorum. Alexander annis V. Nam VII. ejus anni cum Persarum regibus supputantur. Ptolemæus Lagi filius annis XVII. Machabæorum liber inchoat. Primus Philadelphus annis XXXIII. Septuaginta interpretes claruerunt. Evergetes annis XXVI. Jesus sapientiæ librum composuit. Philopater annis XVII. Machabæorum liber secundus inchoat. Epiphanes annis XXIV. Romani Græcos obtinuerunt. Philometor annis XXXV. Hunc Antiochus superans Judæos oppressit. Evergetes annis XXIX. Brutus Hispaniam subegit. Soter annis XVII. Varro Ciceroque nascuntur. Alexander annis X. Syria per Gabinium ducem subjicitur Romanis. Ptolemæus Cleopatræ filius annis VIII. Salustius historiographus nascitur. Dionysius annis XXX. Pompejus Judæam cepit. Cleopatra annis XXII. Hucusque regnum Græcorum, nunc Romanorum. Julius Cæsar annis V. Ab hoc Cæsares appellati.

DE SEXTA ÆTATE. CAP. XXII.

SExta ætas continet annos præteritos DCCVIII. Octavianus annis LVI. Hujus anno XLII. Dominus nascitur, completis ab Adam annis IIIMDCCCCLII. Juxta alios VMCXCIX. Tiberius annis XXIII. Hujus anno XVIII. Dominus crucifigitur. Gajus annis quatuor. Matthæus Evangelista scribit. Claudius annis tredecim. Petrus Romam, Marcus Alexandriam petit, Nero annis quatuordecim. Petrus & Paulus cruci gladioque traduntur. Vespasianus annis X. Hujus secundo anno Hierosolyma subvertitur. Titus annis II. Hic facundus & pius fuit. Domitianus annis XVI. Joannes in Pathmon relegatur. Nerva anno I. Joannes Apostolus Ephesum rediens Evangelium scripsit. Trajanus annis XIX. Simeon Hierosolymorum Episcopus crucifigitur, & requievit Joannes Ephesi. Hadrianus annis XXI. Aquila interpres habetur. Antoninus Pius annis XXII. mensibus quatuor. Valentinus & Marcion agnoscuntur. Antoninus minor annis XIX. Cataphrygarum hæresis exoritur. Commodus annis tribus. Theodotion interpres habetur. Ælius Pertinax anno I. Severus Pertinax annis octodecim. Symmachus interpres habetur. Antonius Caracalla annis VII. Quinta æditio Hierosolymis invenitur. Marrianus anno I. Aurelius Antoninus annis quatuor. Sexta æditio

tio Nicapoli reperitur. Alexander annis tredecim. Origenes Alexandriæ claruit. Maximinus annis tribus. Hic persequitur Christianos. Gordianus annis septem, Fabianus Episcopus Romæ celebratur. Philippus annis septem. Hic primus Christianus imperator fuit. Decius anno uno. Antonius monachus claruit. Gallus & Volusianus annis II. Novatiana hæresis exoritur. Valerianus annis XV. cum Galieno. Cyprianus martyrio coronatur. Claudius annis II. Paulus Samosatæ hæresim condidit. Aurelius annis V. hic persequitur Christianos. Tacitus anno I. Probus annis VII. Manichæorum hæresis exorta est. Carus annis II. Iste de Persis triumphavit. Diocletianus & Maximianus annis XX. Iste persequitur Christianos. Maximinus Severusque annis II. Constantinus annis XXXI. Nicæna Synodus congregatur. Constantius & Constans annis XXIV. Ossa Andreæ & Lucæ Constantinopolim transferuntur. Julianus annis II. Hic ex Christiano paganus persequitur Christianos. Jovianus anno I. Hic cum omni exercitu Christianus efficitur. Valentinianus annis *XIII. quia Juliano ob fidem Christi militia fuerat privatus. Valens annis III. Gratianus annis VI. Ambrosius & Martinus Episcopi claruerunt. Valentinianus cum Theodosio annis IX. Hieronymus in Bethleem prædicatur. Theodosius annis III. cum Arcadio & Honorio. Anachorita Joannes claruit. Arcadius annis XIII. cum fratre Honorio. Joannes Chrysostomus & Augustinus Episcopi prædicantur. Honorius annis XV. cum Theodosio minore. Cyrillus Alexandriæ claruit. Theodosius minor annis XXVI. Ephesina Synodus Nestorium condemnat. Martianus annis VII Chalcedonense concilium geritur. Leo major annis XVII. Ægyptus errore Dioscori lætat. Zenon annis XVII. Corpus Barnabæ Apostoli reperitur. Anastasius annis XXVI Fulgentius Episcopus prædicatur. Justinus annis IX. Acephalorum hæresis abdicatur. Justinianus annis XXXIX. Hujus VI. anno Dionysius paschales circulos inchoat. Justinus minor annis XI. Armenij fidem Christi suscipiunt. Tiberius annis VII. Herminigildus Rex Gothorum martyrio coronatur. Mauritius annis XXI. Gregorius Romæ floruit Episcopus Phocas annis VIII. Saxones in Britannia fidem Christi suscipiunt. Heraclius annis XXVI. Judæi in Hispania Christiani efficiuntur. Heracleonus cum matre sua Martina annis II. Constantinus filius Heraclij mensibus VI. Constantinus filius Constantini annis XXVIII. Eclypsis solis facta est indictione septima, quinto Nonas Majas. Constantinus filius Constantini superioris annis XVII. Hic sextam Synodum composuit. Justinianus filius Constantini annis X. Africa restaurata est imperio Romanorum. Leo annis III. Tyberius dehinc quintum egit annum. Reliquum sextæ ætatis Deo soli patet.

*aliàs XI.

LIBRI DE TEMPORIBUS, FINIS.

SENTENTIÆ, SIVE AXIOMATA PHILOSOPHICA

VENERABILIS BEDÆ, EX ARISTOTELE ET ALIIS PRÆSTANTIBUS PHILOSOPHIS COLLECTA, UNA CUM BREVIBUS QUIBUSDAM EXPLICATIONIBUS AC LIMITATIONIBUS.

A Deo dependet cœlum & tota natura, 12. Metaphysicorum] *Illa auctoritas sic intelligitur, quod cœlum & tota natura dependent à Deo, & quoad fieri seu produci, & quo ad conservari Secundum Aristotelem tamen, qui falsò opinatus est materiam primam esse Deo coæternam, & ipsum mundum fuisse ab æterno intelligitur duntaxat quoad conservari, non autem quoad fieri. Materia enim prima secundùm ipsum non est facta, nec mundus, sed fuêre ab æterno. Nisi fortè dicendum videatur, & secundùm Aristotelem materiam & mundum à Deo fuisse productas non quidem de novo & ex nihilo (juxta ipsum enim ex nihilo nihil fit. primo Phys. text. 33. & 34. & in 7. Metaph. text. 22.) sed per simplicem quandam emanationem seu naturalem quendam processum, qualem nos verissimè credimus solùm in personis divinis.*

Actus separat & distinguit, 7. Metaph. & 3. de Anima] *At quandoque aliqua distinguuntur, non solum per formas, verum etiam per materias, dantur enim materiæ propriæ, sicut & formæ propriæ. Respondetur sensum esse, quòd materia benè separat & distinguit per actus inclusos, quia materia ex sui naturâ nullius est activitatis. Vel melius & brevius, Actus separat & distinguit scilicet principaliter.*

Arguendo ab esse ad posse, bona fit consequentia.] *Intelligitur hoc axioma sic: Arguendo affirmativè & sine distributione & sine dictione includendo negationem. Vnde non sequitur, A est maximum corpus, quod est, ergo A est maximum corpus, quod potest esse, consequentia non valet, quia antecedens potest esse verum sine consequente.*

Album fit ex nigro, musicus fit ex non musico, 1. Phys.] *Ibi dicitur quod ex importat circumstantiam ordinis, sed quando dicitur lignum debet comburi ex suis medietatibus, ibi Ly ex importat circumstantiam temporis.*

Album de per accidens est quantum, per Philosophum in Prædicamentis.] *Ibi dicitur quod Philosophus vult, quod ille terminus Album ponitur in Prædicamento Quantitatis de per accidens. Albedo enim per se ponitur in Prædicamento Qualitatis, ratione albedinis verò ponitur ibidem id quod album est.*

Agente eodem modò existente, & materia erit idem effectus, 2. Metaphys.] *Intelligitur sic, tam de agentibus principalibus quàm instrumentalibus, ita quod sit omnino idem agens, & idem passum eodem modo dispositum, tunc non fiunt diversi affectus, sed unus tantùm.*

Appetitus materiæ, non est nisi motus ad formam, Commentator 1. Physicorum.] *Respondetur quod Commentator capit motum valdè largè sive impropriè, videlicet pro naturali inclinatione.*

Aliqua res naturalis distinguitur ab artificiali 2. Phys. in principio.] *Dicitur ibi, quod Philosophus loquitur ibi indefinitè vel particulariter, & sic illa est vera: vel dicitur quod solum voluit quod res naturales differant ab artificialibus ratione & non re, quia eadem est res.*

Alchimistæ dicunt quod ex ferro vel cupro potest fieri aurum per eorum artem.] *Vbi dicitur quod ex ferro vel cupro fit aurum vel argentum apparenter non autem existenter. Et ratio est, quia per nullam artem forma substantialis potest poni in esse specifico alterius formæ.*

Ars simpliciter facit materiam, 1. Phys.] *Dicitur quod intelligitur de materia secunda, non autem de materia prima; quia materia prima non est facta, quia est ingenerabilis & incorruptibilis, ut patet ibidem.*

Accidentis non est accidens, 4. Phys.] *Intelligitur sic, accidentis non est accidens tanquam subjecti originalis: & sic stat benè, quod albedo est in superficie, quæ etiam est unum accidens, & linea habet rotunditatem & corruptibilitatem, sed hoc non tanquam subjectum originale, quia originaliter est in substantia.*

Accidens definitur per subjectum suum, 7. Metaphys.] *Et sic album est subjectum, habens sufficientem albedinem per sui*

denomi-

denominationem. Et intelligitur sic definitione descriptiva, non autem essentiali: quia oportet quòd talis detur per verum genus, & per differentiam essentialem: Et talis indicat quid est esse rei, ut patet 1. Topicorum.

Anima quantum ad partem intellectivam, nullius corporis est actus, 2. de Anima.] *Scilicet subjectivè dependens à corpore. Sic enim tantùm dependet secundùm partem sensitivam & vegetativam.*

Actui repugnat accidere actum, per Averroem in substantiam orbis.] *Respondetur quod actus substantialis non potest recipere alium actum substantialem, sed bene accidentalem.*

Arca non est lignum, 9. Metaphys.] *Respondetur quod Philosophus ponit modum loquendi vulgarium. Vel potest dici quod ipse vult, quòd totum compositum non verificatur de sua materia. Et ideò vult quod arca non est lignum tanquam sua materia: quia aliàs totum esset sua pars, & è converso. Vel potest dici, quod Philosophus vult quòd materia non dicitur de toto composito in abstracto, sed bene in concreto; ut, arca est lignea.*

Actus sunt suppositorum, 1. Metaph.] *Respondetur quod Philosophus vult quòd actus sunt suppositorum denominativè cum hoc tamen bene stat, quod non sunt suppositorum effectivè.*

A primis substantijs nulla erit prædicatio, per Philosophum in Prædicamentis.] *Respondetur quod intelligitur à primis substantijs, nulla erit prædicatio, qua est superioris de inferiori, quia prima substantia non habent inferius saltem essentialiter in prædicatione vera, directa & affirmativa.*

Animal est animantius planta. Auctor sex principiorum cap. 3. de passione.] *Quod intelligitur sic: Animal est perfectius animatum quàm planta. Vel dicitur quod animal plures habet potentias animæ quàm planta; quia animal habet potentiam vegetativam & sensitivam, planta autem caret sensitiva.*

Anima vegetativa est animarum prima, 1. & 2. de anima.] *Ibi dicitur quod Philosophus loquitur de communitatis prioritate, non de prioritate perfectionis, & vult quod in pluribus reperitur anima vegetativa, quàm sensitiva vel intellectiva.*

Actus activorum sunt in patiente prædisposito, in 2. de anima.] *Intelligitur sic: si aliquid activum vel agens debet actum aliquem agere, vel producere aliquem effectum in ipso patiente, tunc oportet ipsum patiens esse bene dispositum ad illum actum suscipiendum: sicut enim ex nihilo nihil fit, sic nec ex quolibet quodlibet.*

Ab insufficiente nihil fit, 1. Phys.] *Intelligitur ab insufficiente nihil fit de solo, sed cum addito superiorum & insufficienti bene aliquid fit.*

Anima est abstracta à corpore, per Commentatorem 3. de anima.] *Intelligit Commentator Averroes, sed falsò, Animam intellectivam non esse formam hominis informantem, sed tantùm assistentem, nec dantem esse. sed tantùm operationem, hoc est, intellectionem. Iuxta veritatem autem sic debet intelligi, quod tametsi anima intellectiva essentialiter sit actus informativus corporis, tamen neque in fieri neque in esse dependet à corpore (creatur enim ex nihilo, & potest separari à corpore) neque in operatione sua propria, hoc est, intellectione communicat cum corpore tanquam subjecto aut instrumento.*

Accidentia magnam partem conferunt ad cognoscendum, quod quid est, 1. de Anima.] *Illa auctoritas secundùm Themistium de accidentibus per se & propriis intelligitur, quia dicit: Non enim dicit idem Aristoteles, cognosco ignem per fumum, sed per calorem. Etiam intelligitur de accidentibus communibus secundùm se sumptis, & ad invicem combinatis: ut, cognosco Socratem, per illa accidentia simul sumpta & combinata, scilicet habens russos crines, & est albus, habens nigrum capitium, blancam tunicam.*

Accidentium non est scientia demonstrativa, 1. Posterior, cap. 6. text 18.] *Verum est hoc in accidentibus quæ non sunt per se & propria.*

A proportione minoris inæqualitatis non fit actio.] *Notandum quod duplex est proportio: Una est proportio quantificativa, mediante qua unum extensivum quantum alteri proportionatur: alia est proportio actionis, & de illa intelligitur auctoritas. Vnde corpus ad non corpus bene est proportio secunda, secundum aliquam virtutem, sicut inter corpus & Animam. Breviùs & melius: à proportione minoris inæqualitatis non fit actio: scilicet non fit actio vincens. fit tamen reactio.*

Ars & scientia distinguuntur, 6. Ethic.] *Debet intelligi capiendo scientiam strictè solum pro habitu speculativo, & etiam capiendo artem strictè solum pro habitu practico. Sed capiendo illas aquè communiter tam pro habitu practico quàm speculativo, tunc non distinguuntur.*

A majori debet fieri denominatio, 6. Phys.] *Intelligitur de qualitatibus positivis, & maximè intensivis, non autem oportet de privativis fieri denominationem, sicut tenebræ denominant tenebrosum. Et valet tantùm, sicut à majori, id est, à digniori debet fieri denominatio.*

Actus & potentia sunt maximè contraria sive opposita, per Commentatorem, 1. de Anima.] *Intelligitur sic hoc axioma: quod sint maximè opposita sive contraria, id est, communissimè opposita, quia dicit, quod circumeunt omnia prædicamenta, & si non vult quòd sint contraria propriè dicta.*

Ad corruptionem subjecti sequitur corruptio scientiæ, primo posteriorum.] *Respondetur quod hoc intelligitur de subjecto inhæsionis, & non attributionis. Nam dato etiam quod corrumpatur rosa in hyeme, tamen attributa ipsius adhuc scientificè de ipsa cognoscuntur.*

Animal est priùs homine, per Porphyrium.] *Intelligitur in suppositione materiali, ut, Ly animal est prius homine, id est, ille terminus animal est communior quàm homo.*

Accidentis non est esse, sed inesse, 7. Metaph.] *Intelligitur proprissimè, capiendo esse, & non communiter. Nam sic quoque extendit se ad inesse.*

Accidens non migrat de subjecto in subjectum, 7. Metaph.] *Intelligitur de subjecto inhæsionis, & non attributionis, seu denominationis. Vel dicitur quod verum est secundum numerum, non autem secundùm speciem.*

Absurdum est simul quærere scientiam & modum sciendi, 2. Metaph.] *Illa auctoritas dupliciter intelligitur: uno modo, ut in verbis stat simpliciter, & sic est vera sine glossa. Alio modo, si per scientiam intelligitur Metaphysica, & per modum sciendi Logica, tunc sensus est: Absurdum est simul acquirere Metaphysicam & Logicam, quia Metaphysica præsupponit Logicam: ergo Logica debet præsciri.*

Ad agens uniforme sequitur actus & effectus uniformis, primo de Cœlo.] *Intelligitur dummodo agens totale concurrit uniformiter. tunc talis effectus saltem principaliter intentus manet uniformis.*

Ab eodem non possunt produci diversa specificè distincta, 2. de Generatione.] *Intelligitur ab eodem ente naturali non possunt procedere diversa & specificè distincta. Secus est de agente artificiali.*

Aurum est incorruptibile, secundùm Alchimistas.] *Intelligitur sic, aurum est incorruptibile, id est, valdè durativum inter omnia alia metalla: quia durat ultra ordinationem humanam.*

A voluntate antiqua non procedit actio nova. Commentator 8. Phys. *Intelligitur sic, à voluntate antiqua, id est, à Deo non procedit actio nova, id est, novum volitum: quia Deus non incipit aliquid de novo velle: quia quicquid Deus voluit, ab æterno voluit. Vnde etiam si mundus factus est in tempore, non tamen mutata fuit voluntas Dei; Ab æterno enim voluit eum tunc fieri.*

Ad productionem effectus sufficiunt duo, scilicet voluntas & potestas, per Boët. de consolatione Philosophiæ, prosa. 2. lib. 4.] *Intelligitur non absolutè, sed limitatè, verbi gratia, ego volo & possum legere, ergo lego, absolutè non valet: Sed bene valet, Ego nunc & pro nunc volo & possum legere, ergo nunc lego.*

A privatione in habitum impossibilis est regressus, per Philosophum in Prædicamentis.] *Intelligitur de illa privatione, quæ privat solum actum, quia tibi bene est possibilis regressus.*

Actio & passio sunt actus diversarum potentiarum, 2. de Anima.] *Ibi dicitur, quòd diversarum potentiarum sunt*

diversi actus. Potentiæ enim distinguuntur per actus. Sed quia actio & passio sunt diversarum potentiarum: igitur sunt distinctæ; quod est contra Philosophum 3. Phys. qui dicit; quod omnis actio est passio: patet antecedens, quia actio est actus potentiæ activæ, passio verò dicitur actus potentiæ passivæ. Respondetur quod auctoritas ista intelligitur perticulariter, & non universaliter: quia actio & passio sunt idem materialiter, sed differunt formaliter.

Ab abstracto ad concretum est bona consequentia, 2. Topic.] *Ibi dicitur quod verum est in prædicationibus quidditativis & essentialibus, non autem in accidentalibus, igitur, &c.*

A simili causa in specie non procedunt diversi effectus, per Commentatorem, 9. Metaph.] *Respondetur quod Ly idem capitur multipliciter: scilicet pro eodem in numero, in specie, in genere: modò à simili causa in specie benè procedunt diversi effectus numero, sed non specie, vel genere.*

Animal est substantia hominis & equi, secundùm naturam communem, per Commentatorem, 1. Metaphys.] *Et sic tunc natura communis esset ponenda. Ibi dicitur quod Ly est capitur in actu signato, sic quod ille terminus Animal significat substantiam hominis & equi, secundum naturam communem: id est, sub ratione generis, vel sub conceptu communi illi termino (animal) correspondente.*

Aqua alit ignem, 3. de Anima] *Vbi dicitur quod aqua non capitur pro humido simpliciter, sed capitur pro humido pingui & subtili; quia hoc nutrit ignem, sicut videmus ad experientiam, ut butyrum, oleum subtile, vinum combustum. Et ultra debet intelligi de nutritione impropriè dicta, quia nullum purum elementum nutrit.*

Accidentia dicuntur entia ad aliquid, 5. Metaph] *Intelligitur quod accidentia non habent esse per se, nisi in comparatione ad aliquid & ad subjectum.*

Accidentia assimilantur propagini, 5. Metaph.] *Intelligitur quod propago non est arbor, sed aliquid arboris à qua derivatur arbor: ita accidentia non sunt entia, sed entis, id est, substantiæ, à qua propagantur, & oriuntur, 5. & 7. Metaphys.*

Animal constituitur ex corpore & anima tanquam à regente & recto, 1. Politic.] *Intelligitur quod in animali anima habet se, ut regens, & corpus habet se ut rectum: quia est instrumentum animæ.*

Animalia mansueta digniora sunt è alijs animalibus non mansuetis, 1. Politicorum.] *Intelligitur in quantum animalia mansueta participant aliquo modo regimen. Sed si oppositum inventur, secus est.*

Abstinentia cibi confert febricitanti sanitatem, 5. Ethic.] *Respondetur ideò, quia abstinentia est summa medicina. Et est communis regula Medicorum & vulgarium.*

Actio & passio non continentur sub invicem, 6. Phys.] *Intelligitur, quod unum non prædicatur de alio; quia illa prædicatio non est bona. actio est passio.*

Ars imitatur naturam in quantum potest, 2. Physic.] *Item illa auctoritas vera est, dummodo natura sit fundamentum illius artis.*

Ars acquisitiva cibi, est naturalis animalibus, 1. Polit.] *Intelligitur quod natura est sollicita ad providendum de cibis animalibus cùm primo generat Vel sic, quando aliquis aliquid acquirit quod natura requirit, tale acquirere est naturale.*

Actiones principantes non sunt bonæ de se, 7. Polit.] *Intelligitur quod non sunt bona, nisi principans differat ab alijs in bonitate naturali & acquisita, in tantum, quantum vir differt à muliere, servus à Domino.*

Actiones justitiæ necessariæ sunt in civitate, sed non eligibiles, secundum se, 7. Polit.] *Ibi dicitur, quod per actiones justitiæ intelliguntur sententiæ & supplicia condemnatorum, & necessaria sunt in civitate; & tamen secundùm se non sunt eligibiles, sed ut eò melius civitas gubernetur & salvetur.*

Actiones quæ sunt circa divitias & honores, non sunt simpliciter eligibiles, 2. Ethic.] *Ratio est, quia sunt quadam dispositiones ad bonum, & ad operationem bonorum, ut patet septimo Politicorum.*

Animalia omnia alia ab homine sola naturali intentione habent suas actiones, ut colligitur ibidem, & quædam animalia parva habent suas actiones ex consuetudine, seu assuefactione ut canes: sed homo inter animalia dirigit actiones suas secundùm rationem, adeoque omnia alia animalia non tam agunt quàm aguntur propter finem, solus homo etiam se ipse & sua in finem suum dirigit & ordinat.

Accusans debet esse melior accusato, 2. Polit.] *Ratio quia officium accusantis est ostendere causas accusationis in adversario seu accusato. Etiam ideò, quia accusans habet se ut agens, accusatus ut patiens. Modò omne agens præstantius est suo passo.*

Actus intellectus & appetitus sunt ad invicem concordes, 4. Ethic] *Respondetur, hoc est verum de virtutibus moralibus.*

Affirmatio & negatio sunt in mente, 4. Ethic.] *Intelligtur sic, quod in mente, id est, in intellectu practico sunt affirmatio & negatio, sed in appetitu est persecutio & fuga.*

Agricolæ magis appetunt lucrum quàm honores, 6. Ethic.] *Intelligitur quod delectabilius est eis laborare, & lucrari, quàm principari & dominari.*

Agriculturæ possessio est maximè naturalis & justa, 1. Oeconomicorum.] *Et hoc est triplici de causa. Prima est, quia ipsa non fit inhumaniter & bestialiter, vel cum peccato & violenter, scilicet cum offensione proximi. Alia causa, quia ab Agricultura sumitur nutrimentum tanquam à materia & tale nutrimentum est naturale. Alia potest esse ratio, quia Agricultura confert sanitatem, & superfluos & malos humores expellit.*

Amatio generatur ex quadam consuetudine, 9 Ethic.] *Ratio est secundùm Albertum, quia amatio importat impetuosam inclinationem amoris, in ipsum appetitum, quæ inclinatio causatur ex consuetudine.*

Amicitia paternalis major est quàm filialis, 8. Ethic] *Ratio est, quia parentes magis cognoscunt quàm filij, qui sunt ex eis procreati, propter imperfectionem & cognitionem filiorum quam habuerunt, quando nascebantur filij.*

Amicitia conjugalis non solum est propter creationem filiorum, sed etiam propter virtutem, 8. Etich.] *Intelligitur quod amicitia conjugalis non est solum propter creationem filiorum, sed etiam propter virtutem veram si ambo sunt virtuosi, quia vera amicitia non est nisi inter virtuosos juxta Aristotelem.*

Amicus est alter ego, 9. Ethic.] *Hoc est verum, non quo ad essentiam, sed quo ad ea bona, quæ sibi homo vult & amico suo. Vel, quod secundum effectum dilectionis repræsentat, quandoque alterum; quia homo est condolens alteri in adversis, gaudet in prosperis sicut sibi ipsi.*

Amicus debet se tenere ad amicum, sicut genu ad tibiam, 9. Ethicor.] *Hoc est verum, pro ut Ly sicut importat aliquam consuetudinem.*

Amicorum omnia sunt communia, 9. Ethicorum & 2. Politicorum.] *Hoc est verum ex consensu & favore, non autem ex Iure. Vel aliter: Amicorum omnia sunt communia, id est, necessaria solùm in necessitate capiendo Ly omnia distributivè, quod tantum valet: quod libet commune utile est commune illi qui est in necessitate positus, sic quod unus non potest ei prohibere. Vel intelligitur de utili victuali, quo ad ejus sufficientiam, non autem intelligendo quo ad alium usum.*

Amore venereo non est aliquem hominem possibile plures mulieres vehementer amare, 8. Ethic.] *Hoc est verum de amore qui attenditur in coitu sed de vero amore dilectionis non habet veritatem.*

Amor divitiarum crescit in infinitum, 1. Politicorum.] *Hoc est verum, quoad manifestationem actus: vel est verum de amore inordinato, non autem ordinato.*

Actus est melior & honorabilior potentia, 9. Metaphysicorum tex.com. 19.] *Intelligendum est hoc axioma in bonis: nam in malis accidit actum esse deteriorem potentia.*

Animal vigilans semper laborat, 7. Ethic.] *Intelligitur in aliqua operatione, non curando, an talis operatio sit magna vel parva, bona vel mala.*

Ambobus existentibus amicis veritate nimirum & homine, sanctum est præhonorare veritatem, 1. Ethic.) *Intelligitur de amicitia vera & speciali, Amicus enim Plato, amicus Socrates; sed magis amica veritas.*

Accidens & suum subjectum sunt idem numero, 10. Ethic.] *Intelligitur de accidente reali denominationis, & non inhæsionis.*

Album solum qualitatem significat, per Philosophum in Prædicamentis.) *Illa est vera in significatione formali, non autem in significatione materiali, quia ut sic significat substantiam, & connotat qualitatem.*

Accidentis non est definitio, 7. Metaph. & 6. Topic.) *Sensus istius propositionis desumendus est ex alio axiomate, quod habetur in eodem 7. Metaphys. Accidentia quidditatem quidem habent aliquam, non tamen quidditatem simpliciter Vnde & definitionem habent quodammodo, & quodammodo non habent. Namsi per definitionem, inquit Averr. intelligatur illud, quod dat quidditatem rei propriam sibi, & convenit sine additamento, tunc definitio non erit nisi substantiarum: sin aliter accipiatur definitio generaliter, videlicet prout est manifestatio conveniens naturæ rei, sive res illa sit per se, & definiri plenè possit sine additamento ave non, tamen dicq. etiam accidentium est definitio non tantùm descriptiva, sed etiam essentialis, ut si dicas: Albedo est color disgregativus visus, &c.*

Avarus & justus sunt circa bona, quæ sunt simpliciter bona, 5. Ethic.] *Respondetur eo loco vocem illam simpliciter non significare aliud, quàm quod bona ista externa sint bona secundum se: huic autem non obstat, quin eis abuti possimus, ita ut etiam mala sint nobis, sed non secundum se, uti dictum est, verum per accidens, videlicet ratione nostri abusus.*

Actio naturæ semper agit eodem modo, 2. Phys.) *Et sic videtur quod sensus nunquam decipiatur circa proprium sensibile. eo quod sensatio est operatio naturæ. Ibi dicitur, quod Philosophus ponit differentiam inter operationem naturalē & fortuitam Nam dicitur, quod actio naturalis semper fit eodem modo & illud dictum est intelligendum, quod natura agendo circa eandem speciem cæteris paribus semper producit eundem effectum, sed actio fortuita nunc fit sic, nunc aliter: Hinc benè fieri potest, quod aliquando visus erret quando non ponuntur omnia requisita ad rectè videndum.*

Aliqua anima nullius corporis est actus, 2. de anima tract 1.) *Intelligitur sic uno modo, quod anima nullius corporis est actus, qui est eductus de potentia materiæ: & hoc sic est verum de anima intellectiva. Vel nullius corporis est actus tanquam instrumenti proprium, quia intellectus non indiget instrumento proprio, vel organo corporali, vel sic: nullius corporis est actus secundum inhærentiam.*

Agens & patiens debent communicare in materia, 2. de Generatione.) *Intelligitur de agente proprio, & patiente proprio. Sed intellectus propriè non patitur, sed improprie, quia passione perfectiva seu salvativa, at loquuntur, patitur, non autem alterativa & corruptiva. Deinde hoc axioma intelligitur de his, quæ re agendo patiuntur. Vnde tametsi sol & reliqua astra verè agant in hæc inferiora, quia tamen non patiuntur in re agendo, non est necessarium dicere ea communicare in materia cum his inferioribus.*

Ad principia non est ratio, per Commentatorem, 2. Top.) *Hoc debet intelligi de principijs mediatis, vel ad principia non est ratio approbativa, à priori, licet ibi bene sit ratio à posteriori.*

Album non est substantia, sed quale 4. Top.) *Dicitur quod verum est, quod album non sit substantia, id est, terminus substantialis quo ad significatum formale, sed quo ad significatum materiale.*

Ad idem non sequuntur duo opposita, 1. Prior.) *Intelligitur quod ad idem contingens non sequuntur duo opposita (sed benè ad idem impossibile. Et debet addi ad auctoritatem copulativè vel conjunctim, quia ad unam propositionem benè sequuntur duo opposita disjunctivè: ut bene sequitur: Homo currit, ergo homo currit, vel non currit.*

A pluribus terminis simpliciter sumptis ad plures terminos, secundum magis & minus communiter est bona consequentia, 2. Top.) *Ex illa authoritate elicitur illa: sicut simplex ad simplex, sic magis ad magis, sic proximum ad proximum. Et intelligitur sic, quod debet argui à terminis simpliciter sumptis ad terminos minus sumptos. secundum magis & minus sic quod antecedens & consequens sint propositiones categoricæ: & sic benè sequitur. Justus est virtuosus, ergo justus est magis virtuosus & maximè justus est maximè virtuosus. Et illo modo valet septem conditionibus additis. Prima quod termini simpliciter sumpti sunt totalia extrema consequentiæ propter hoc non sequitur, Album est dulce, ergo magis album est magis dulce. Secunda conditio, quod utrumq; extremum sit prædicabile, secundum magis & minus, ergo non sequitur; Homo est animal, ergo magis homo est magis animal Tertia conditio quod in antecedente sit prædicatio per se, ergo non sequitur, Bibere est bonum, ergò magis bibere est magis bonum. Quarta, quod ibi sit prædicatio propriæ passionis de sua subjecto. Quinta, quod utrobique sit prædicatio directa Sexta, quod sumatur constantia subjecti Septima, quod præcisè sit eadem copula in antecedente & consequente, & prædicatum antecedentis restringetur per subjectum consequentis, vel per aliquod sibi proportionabile.*

Arguendo ab affirmativa de prædicato finito ad negativam, de prædicato infinito valet consequentia, 2. περὶ ἑρμηνείας.) *Vt Socrates est albus, ergo non Socrates est non albus. Et intelligitur materialiter, formaliter non valet, quia arguitur à non distributo ad distributum: sed si argumentum debet valere secundum regulam, tunc semper à parte subjecti debet poni terminus singularis, vel terminus consequentis restrictus ad unum suppositum, ergo consequentia non valet. Homo est albus, ergo homo non est non albus, quia oppositum consequentis non repugnat antecedenti sed stat in veritate cum antecedente.*

Arguendo de negativo prædicato finito ad affirmativam de prædicato infinito, valet consequentia, 2. περὶ ἑρμηνείας.) *Vt Socrates non est niger, ergò Socrates est non niger, illa regula tenet verum, sed tribus conditionibus salvis. Prima, quod arguatur in propositionibus, deest, 3 adjacente Secunda quod non arguatur à non distributo ad distributum, ergo non sequitur: Omne animal non est asinus, & omne animal est, ergò omne animal est non asinus. Tertia, quod semper in antecedente distribuatur prædicatū, ergo non sequitur: Omne animal non est, ergò omne animal est non animal, quia prædicatum non distribuitur in antecedente.*

Arguendo ab affirmativa de prædicato infinito ad negativam, de prædicato finito valet consequentia, 2. περὶ ἑρμηνείας.) *Vt homo est non justus, ergo homo non est justus. Illa regula tenet veritatem salvis tribus casibus. Primus, quando tam in affirmativa, quā in negativa prædicatum distribuitur pro qualibet differentia temporis: quia si hoc non fieret stante illo casu, quod Socrates pro una medietate temporis alicujus horæ non sit albus, & pro alia medietate ejusdem temporis sit albus, tunc arguendo sit, Socrates est non albus, ergò Socrates non est albus: consequentia non valet quia antecedens convenit Socrati, & tamen ei non convenit consequens: sed si deberet valere, oportet quod sic arguatur secundū Marsil. Socrates est non albus pro qualibet parte temporis præsentis, ergo Socrates non est albus. Secunda conditio quod solum totale prædicatum infinitetur, ergò non sequitur: Hoc est prædicabile, non essentialiter, ergo non est prædicabile essentialiter, quia stat, quod idem sit prædicabile essentialiter & accidentaliter respectu diversorum. Similiter patet per hoc quod omnes rationes auctoris consequentiarum non valet in nominibus adjectivis: & similiter in alijs, ut ibi habetur, qui semper deficit illa secunda conditio. Tertia conditio, quod arguatur in propositionibus categoricis de in esse, & non in modalibus: ergò non sequitur Socrates non potest esse non albus ergo Socrates non potest esse albus. Si autem negatio ponitur modo in secunda propositione, tunc benè sequitur, ut sic: Socrates potest esse non albus, ergò Socrates potest esse non albus, & sic benè valet.*

Arguendo à divisis ad conjuncta, est bona consequentia, 2. περὶ ἑρμηνείας.] *Ibi sciendum, quod per conjunctum sive per prædicatū, conjunctum debet intelligi aggregatum ex determinatione & determinabili, & prædicatum divisum est unum aliorum illa regula habet veritatem servatis duabus conditionibus. Prima, quod illa duo prædicata divisa, non sint accidentia alicujus Ly. Vel quando unum per accidens videtur inesse alteri, tunc consequentia non valet, quia non sequitur: Socrates est albus, & Socrates est Monachus, ergò Socrates est albus Monachus. Etiam non sequitur. Socrates est magnus, & Socrates est Monachus. ergò Socrates est magnus Monachus:*

suppositio quod sit parva statura, & magnus in scientia, quia antecedens potest esse verum sine consequente. Secunda conditio, quod unum prædicatum non includat aliud, ne committatur nugatio, quare non sequitur: Socrates est homo, & Socrates est animal, ergo Socrates est homo animal.

Arguendo à conjunctis ad divisa est bona consequentia, πεῖρα συνενοήσεως.] *Et habet veritatem servatis quatuor conditionibus. Prima, quod prædicata accidentalia debent determinare idem in antecedente & consequente: & quando hoc non est, tunc regula non valet. Secunda conditio, quod unum prædicatum non sit dictio distrahens respectu alterius: ergò non sequitur, Socrates est albus ut carbo, ergò Socrates est albus. Tertia conditio quando arguitur cum dictione ampliativa, sic quod ampliatio non varietur: & ergo non sequitur, Chymera est ens ampliatum imaginabile, ergò Chymera est ens, & Chymera est ampliabilis: consequens autem est una copulativa, cujus una pars est falsa, ergo tota. Quarta, quando unum prædicatum est æquivocum, tunc non valet, quia non sequitur: Hoc est canis latrabilis, ergo hoc est canis, & hoc est latrabilis: quia prima pars consequentis est propositio plures.*

Anima est substantia in subjecto actu existens, per Commentatorem 6. Metaphys.) *ibi dicitur, quod vult per subjectum Commentator, & per substantiam in actu intelligere subjectum organisatum, quia omne animal requirit subjectum organisatum. Subjectum autem organisatum est illud, quod habet partes diversimode complexionatas, ad diversa officia exercendo deputatas.*

Aliud est magnitudo & magnitudinis, & caro & carnis esse, 3. de Anima.) *Illa auctoritas debet sic intelligi, quod Philosophus vult ostendere modum intelligendi ipsius intellectus, & sic per magnitudinem & carnem intelligit universale, vel ista sua ratione communis conceptus: sed per magnitudinis & carnis esse, intelligi debet singulare, scilicet ista eadem sub conditionibus individuantibus; vult ergo tantùm, quod aliud est intelligendum universaliter, & aliud est intelligendū singulariter. Et hoc est verum, & ponuntur duplicia exempla metaphysicalia, ut magnitudinem & magnitudinis esse, & naturalia, ut aquam esse aquam, modo cognitione sensitiva possumus cognoscere aquæ esse similiter magnitudinis: sed per intellectum possumus solum cognoscere magnitudinem, quæ hic sumitur per universale. Sed objicies. Philosophus dicit, quod non est quidem caro & carnis esse, idem in quibusdam, at in quibusdam est idem: modo nequaquam est idem intelligere universaliter & singulariter. Respondetur quod Philosophus vult, quod ipse intellectus non solum cognoscit universaliter, sed etiam particulariter, sed sensus cognoscit singulariter solum. Et ergo sensitiva cognitio convenit solum intellectui materiæ conjuncto & sic quando dicit Arist. quod in quibusdam est idem caro & carnis esse, vult tantùm quod sint ejusdem potentiæ ipsius intellectus.*

Accidentia non habent materiam. 7. Metaph.) *Respondetur quod verum est de materia, ex qua: quia illam non habent, sed benè in qua habent, scilicet in qua sunt subjectivè.*

Actus & potentia circumeunt omnia prædicamenta, per Commentatorem, 1. de Anima. *Intelligitur uno modo sic, quod in quolibet prædicamento sunt termini verificabiles de prima substantia, mediante illo verbo est, vel potest. Vel ponuntur prædicabilia cū illo verbū est potest, & sic est vera: quia verum est dicere in genere substantiæ, Homo est vel potest esse animal, & sic de aliis prædicamentis. Alio modo intelligitur sic, quod in quolibet genere prædicamentali invenitur aliquid quod habet rationem actus, & quod habet rationem potentiæ. Sic iterum est vera quia in quolibet genere reperiuntur genera & differentiæ, & ille ibi sunt actus & potentiæ, eo quod habent rationem materiæ, ut patet per Porphyr. & etiam reperitur forma vel differentia, quæ est actus qui distinguit & separat, ut patet per Philosophum 3. de Anima. Alio modo sic: Actus & potentia in quolibet prædicamento reperiuntur, id est termini magis & minus commune, & sic magis commune habet se, ut potentia: minus commune, ut actus: Vel dicitur, quod tantum vult, quod isti termini, actus & potentia, in communi non sunt in aliquo prædicamento, sed benè modo restricto.*

Anima componitur ex intellectu agente & possibili 3. de Anima.) *Intelligitur sic rectè, sicut sensus ad intellectum concurrit quandoq; activè, quandoq; passivè: sic intellectus concurrit quandoq; activè, & tunc dicitur intellectus agens: quandoq; passivè, & sic dicitur intellectus patiens, scilicet quando recipit illas passiones sive species. Sed non debet intelligi secundum realem compositionem; sed dicitur actus agens, quando actu format intellectum.*

Anima est corruptibilis. 3. de anima.) *Intelligitur non secundum essentiam, sed secundum quandam operationem instrumentalem.*

Anima prædicatur æquivocè de animabus, per Commentatorem, 3. de Anima.) *Intelligitur analogicè sic, quod anima per prius dicitur de anima intellectiva & hoc prioritate dignitatis, & per posterius de aliis animabus, scilicet sensitiva & nutritiva. Etiam potest intelligi de intelligentiis secundum analogiam perfectionis.*

Accidentia solum sunt sensibilia. 2. de Anima.) *Intelligitur quod solum sunt sensibilia per se directè, cum hoc tamen stat, quod substantiæ per accidens, & indirectè sunt sensibiles.*

Animal est animal propter sensum tactus. 2. de Anima.) *Intelligitur quod Ly propter non importat causam efficientem: sed convertibilitatem, ita quod omne quod est animal, habet sensum tactus; & è converso, omne quod habet sensum tactus, est animal.*

Animal habens unum sensum est imperfectissimum. 1. Metaph.) *Intelligitur quo ad totam speciem, non autem quo ad certum individuum.*

Anima est in corde, sicut arena in tela, in de sensu & sensato.) *Intelligitur quod anima sedet in corde principaliter & originaliter, & minus principaliter in alis membris. Quod si objicias, sed aranea non est in qualibet parte telæ, igitur anima non est in qualibet parte corporis. Respondetur, quod Philosophus loquitur opinative de illo, qui dixerunt animam tantum esse in corde, & dirigere suas operationes per omnia membra; sic quod illæ operationes regerent tota membra: Sed illa opinio reprobatur per Philosophum ibidem, quia nullum agens instrumentale potest producere aliquam operationem, non coagente agente principali: Unde non oportet hic omnimodam similitudinem quærere inter animam & araneam.*

Animal est in corpore, sicut monarcha in civitate benè disposita. Philosophus in lib. de motibus naturalium.) *Intelligitur quoq; ad sensum improprium, quod Ly debet importare non omnimodam similitudinem, sed æqualem & sufficientem sic quod anima est regens ipsum corpus, sicut monarcha in civitate.*

Aliqua qualitas non est activa. 2. de Generat.) *Intelligitur non quod aliqua qualitas, scilicet siccitas & humiditas, nullo modo sit activa: sed sic, quod sit minus activa, quam alia, quia siccitas & humiditas sunt qualitates minus activæ quam caliditas & frigiditas.*

Aliud est videre per visum, & aliud discernere. 2. de anima.) *ibi dicitur, quod Philosophus non innuit duos sensus exteriores visus, sed duos sensus visus: unum exteriorem, alium interiorem, & per hoc quod dicit: aliud est per visum, discernere tangit sensum interiorem, scil. sensum communem interiorem: sed per hoc quod dicit: aliud videre, tangit sensum visus exteriorem, & hoc vult Philosophus.*

Anima est species specierum. 3. de Anima.) *Intelligitur sic, Anima est species specierum, id est, forma formarum, quia dignissima forma in istis inferioribus est anima humana. vel sic, anima est forma omnium specierum, id est, formarum intelligibilium, scilicet receptivè, quia est recipiens species intelligibilium omnium rerum.*

Anima est locus. 2. de Anima.) *ibi dicendum est, quod locus dupliciter capitur. Uno modo propriè, & sic ultima superficies locati dicitur locus, sic est pars integralis alicujus. Alio modo locus capitur pro continente, & sic anima est locus specierum, quia continet in se species, id est, scientias & virtutes.*

Accidentis esse, est inesse 7. Metaphys. & 1. Phis.) *Sensus est, non quod accidens actu substantiæ, à qua dependet, inhæreat, sed quod posset & debeat sua naturâ inhærere, nisi aliundè impediatur.*

Ad Philosophum pertinet invenire prima principia medicæ scientiæ, ex de sensu & sensato.) *ibi dicitur, quod ubi Philosophus desinit, ibi medicus incipit; & ergo necessarium est medicum esse Philosophum.*

Alimen-

Argumentum est contrarium alito, 2. de Anima.) *Intelligitur sic, accipiendo contrarietatem impropriè, scilicet quod tantum valet, quantum dissimile. Deinde intelligitur in principio, non in fine, quod enim in principio dissimile est, in fine simile est, simile enim simili nutritur & augetur.*

Apes & canes sunt prudentiora cæteris animalibus brutis, 2. Metaph.) *Intelligitur quod majorem habent industriam, quam alia animalia bruta, quia possunt sibi discernere convenientiam, & fugere disconvenientiam: Et capiendo Ly prudentiam propriè, prout & recta ratio rerum agibilium, ut est habitus intellectualis, tunc solum convenit hominibus, & non apibus vel canibus.*

Anima sensitiva est in corpore extensa, 2. de Anima.) *Intelligitur quidem de anima rationali, continente gradum sensitivum non secundum suam ipsius substantiam, sed quoad organa, vel ad dispositiones requisitas ad actum sentiendi, sic quod requirit organa extensa. De anima verò sensitiva bruti intelligitur simpliciter etiam quoad ipsam ejusmodi animæ substantiam. Anima enim sensitiva bruti ex potentia materiæ quantæ & extensæ producitur atq; exoritur, & ideo etiam ipsa, quanta extensa est.*

Aliqua animalia solum habent unum sensum, & aliqua tres, 3. de anima.) *Ibi dicitur, quod Philosophus est locutus de animalibus imperfectis.*

Arguendo à positivo ad comparativum, est bona consequentia, 2. Topic.) *Intelligitur quod arguendo negativè, & non affirmativè, & capiendo comparativum propriè. Benè enim concludo: Socrates non est albus, ergo Socrates non est albior. Non tamen perindè: Socrates est albus, ergo est albior.*

Aliqua est materia omnium liquefactibilium, 5. Metaph.) *Ibi respondetur, quod materia non capitur propriè: sed vult, quod omnia liquefactabilia conveniunt in materia aliqua, quia in humiditate.*

Anima tam prius vivit vitam animalis, quàm vitam hominis, ut dicit Philosophus in de Animalib.) *Intelligitur quod anima prius apparet exercere operationes animalis quàm hominis, & ex hoc non sequitur, quod anima sensitiva sit prius in homine, quam intellectiva.*

Ab uno agente non provenit, nisi unum. Colligitur ex Aristot 2. de Gener. & cor. in tex. com. 56. & 12. Metaphys. in com. 44. ubi idipsum expressè etiam Averroes.) *Intellige sic, ab uno, ut sic non potest, nisi unum procedere, præsertim immediatè & sine ordine quodam: Vel melius & clarius: A simpliciter uno quoad essentiam, & quoad virtutem non potest nisi unum provenire. Sed ab uno simpliciter, quantum ad essentiam, multiplici autem quoad potentiam & virtutem, possunt immediatè plura provenire.*

Ad interrogationem factam per quid, de prima substantia convenientius respondetur species, quam genus, Philosophus in Prædicamentis.) *Intelligitur prout Ly convenientius non valet in tantùm, sicut magis notius, quia tunc fit è converso: sed vult, prout convenientius valet tantùm, sicut magis determinatè.*

Activum & Passivum secundum potentiam dicuntur ad aliquid 2. & 5. Metaph.) *Intelligitur quod dictibilia importantia actionem & passionem, includunt terminos rationè, quorum ordinantur, secundum dici in Prædicamento ad aliquid, non autem secundum esse & propriè.*

A comparativo ad positivum est bona consequentia, 3. Topic.) *Intelligitur, dummodo non superveniat aliqua negatio vel dictio habens vim negationis, & quando tenetur propriè.*

Arguendo ab interpretatione ad interpretatum, valet consequentia, & è converso, per Philosophum in Topic.) *Ibi dicitur, quod dictum Philosophi intelligitur negativè, non autem affirmativè. Etiam valet illa consequentia, capiendo ab interpretato ad interpretatum affirmativè, ut sequitur benè: Ille est Officialis, ergo ponitur loco Episcopi.*

Anima non est alterabilis, 7. Phys.) *Ibi dicitur, quod anima non alteratur alteratione corruptiva, sed benè salvativa seu perfectiva ab ignorantia in scientias.*

Actus non parum distat à potentia, 1. de Anima, & 9. Metaph.) *Ibi dicitur, quod verum est capiendo actum pro actu potentiæ, & sic omne illud dicitur in actu potentia, quod actualiter est, & vocatur actus objectivalis, huic opponitur potentia objectiva. Unde potentia objectiva vocatur illud, quod non est, sed potest esse, & sic actus & potentia sunt maximè oppositæ.*

Appetitus est ratione carentiæ, 1. Phys.) *Intellige non quod semper absit, cujus est appetitus. Vtiq; enim materia etiam appetit illam formam, quam habet. Sed quod soleat exoriri hujusmodi appetitus ex carentia: Vel aliter, verum est de appetitu desiderii, non autem complacentiæ. Nam illa, quæ nondum habemus, desiderare solemus. In illis quæ habemus, complacere nobis.*

Ad substantiam non fit motus, 5. Phys.) *Et ratio est, quia substantiæ nihil est contrarium; sed omnis motus sit de contrario in contrarium.*

Ab experientia singularium accipimus universalem scientiam, 7. Phys.) *Intelligitur quod ex veritate singularium infertur veritas universalis.*

Anima intelligit quando vult: sed non sentit, quando vult, 2. de Anima.) *Et ratio est diversitas objectorum, quia objectum intellectus est in ipsa anima, adeo ut & seipsam possit intelligere. At objectum sensus non est in ipso sensu. Non enim sensus sentit seipsum.*

Aquæ magnæ plus fluunt de nocte, quam de die, 3. Meteororum.) *Et hoc est ideo propter absentiam humoris solaris.*

Artifex est sapientior experto, & architector manuali artifice, 1. Metaphys.) *Ad sapientem pertinet, omnia in universali scire, & difficilia, & habere scientiam, quæ sui ipsius tantùm causa est, & non causa alterius.*

Audire fabulas est impedimentum cognitioni veritatis, 2. Metaph.

Antiqui Philosophi acquisitis vitæ necessariis primo cœperunt philosophari, 1. Metaphys.

Anima est causa corporis viventis in triplici genere causæ, scilicet formalis, efficientis & finalis, 2. de Anima.

Artifex secundum possessum intendit se assimulare naturæ, Commentator, 2. Metaph.

Animalia augentur magis dormiendo, quàm vigilando: In de Somno & Vigilia.

Animalia respirant in humido, in de Morte & Vita.

Apes habent regem, qui non exit, nisi cum omnibus apibus: ibidem.

Anima infunditur corpori jussu Dei, in lib. de proprietatibus elementorum.

A mulieribus non regitur civitas, 2. Pol.

Anima pretiosior est corpore in omni possessione, 7. Polit.

Ars supplet defectum naturæ, ibidem.

Amor, odium & proprium commodum sæpè faciunt judicem non videre verum, 1. Rhet.

Amicus gaudet de bonis, & dolet de tristibus sui amici, 2. Rhet.

A luxuriæ fervore studentes se veri studiosi abalienare, per Boetium in disciplina scholarium.

B.

BOnum est adulterari cum uxore tyranni tempore belli.) *Intelligitur sic, utile seu expediens est tempore belli, adulterari cum uxore tyranni, ut ipsa revelet secreta: & sic bonum non debet dici bonitatem moris, quia non est bonum morale, sed malum, sed importat utilitatem, ut dictum est. Caute igitur hæc Aristotelis sententia legenda, ne quis ullo tempore licitum esse putet adulterari.*

Bonum & malum sunt contrariè opposita, per Philosophum in Prædicamentis.) *Intelligitur sic, prout bonum & malum sunt differentiæ artis, non sunt opposita contraria: sed contradictoria: quia malum entis non est ens, sed bonum entis est ens: sed tunc ad Philosophum dicitur, quod loquitur de bonitate moris, & non de bonitate entis.*

Bonum utile non est melius bono honesto per Senecam)*Intelligitur de bono utili, in quantum non est bonum honestum, quia idem benè potest esse bonum utile, & bonum honestum.*

Bonum connumeratum bono facit ipsum melius, 1. Ethic.) *Intelligitur sic, si bonum infinitum connumeratur bono finito, facit ipsum melius, id est, nobilius: sed si bonum finitum comparatur bono infinito, non facit ipsum melius, quia omnia bona cum primo motore, & totum universum non facit ipsum magis bonum, quam primus motor seorsum eo quod, est bonum infinitum.*

Bis tria non sunt sex, 5. Metaph. tex. 19.) *Ibi notandum est, quod illa propositio bis tria non sunt sex, est distinguenda. Nam Ly bis dupliciter sumitur. Uno modo capitur copulativè, ita quod conjunctio in ista Ly Bis causat propositionem hypotheticam copulativam: & illo modo tantum valet, Bis tria non sunt sex, & sic est vera, & illo modo eam capit Philosophus. Alio modo capitur, ut conjunctio inclusa in Ly Bis, scilicet sit, & tunc tenetur copulatim, & facit propositionem categoricam de conditionato extremo: & tunc tantum valet, Tria & tria non sunt sex, & sic ipsa est falsa. Alexander Aphrodis. super hunc locum sic explicat: si sex simpliciter accipiamus, hoc numerus est: sin autem sex accipias, ut bis tria, tunc cum qualitate dicetur. Vide porrò Fonsecam lib. 8. cap. 7. de fallacia compositionis & divisionis, & alios.*

Bonum animæ est optimum bonum, 7. Polit.) *Intelligitur comparativè scilicet, quod bonum, quod est bonum hominis, est optimum respectu illorum duorum, scilicet boni utilis, & boni delectabilis.*

Bonum reperitur in quolibet Prædicamento, 1. Top.) *Intelligitur de bono entitativo, & non de bono morali, quia illud non reperitur in quolibet prædicamento.*

Brutum est animantius arbore, per auctorem sex principiorum.) *Intelligitur quod animal habet plures virtutes vel potentias anima, quam arbor. Vide supra axioma: Animal est animantius quàm arbor.*

Bonum quanto communius tanto divinius, 1. Eth. & 2. Top.) *Verum est de bono ejusdem speciei. Unde licet uxoratum esse communius sit, quam religiosum esse, divinius tamen est hoc quam illud. Rursus quando propter communem usum alicujus boni non derogatur habenti illud bonum, propter hoc enim quamvis habere equum cum decem sociis, est communius quam se solo habere: tamen non est divinius, quia derogat habenti.*

Basiliscus solo visu interficit hominem per commune dictum.) *Respondetur quod non est intelligendum, quod per actum per se & per speciem visibilem interficit hominem: sed est intelligendum ad istum sensum quod Basiliscus sunt aquei & humidi, & maximè porosi, & per eos fiunt evaporationes, quæ inficiunt aerem, & ille aer attractus ab homine interficit hominem. Et sic simili modo dicitur de muliere menstruosa, quæ solo visu maculat speciem.*

Bonum & malum sunt in rebus verum & falsum sunt in mente, 6. Metaph. tex. 8. & 3. de Anima.) *Sensus est non quod bonum non sit etiam in anima, sed quod non terminatur ad animam sicut verum, quia bonum non habet rationem terminandi appetitum, secundum esse cognitum, quod habet in anima; sed secundum esse reale, quod habet extra. Veritas autem & falsitas fundantur in re, & terminantur ad animam, quia ut dicit Comment. in 1. dispur. lib. destruct. in solut. 22. dubii. Veritas est adæquatio rei ad intellectum. Unde quando res ostendit se intellectui sicut est, dicitur habere completam veritatis rationem.*

Bona sine tristitia sunt eligibiliora bona cum tristitiis, 3. Topic.) *Intelligitur quod bona sine tristitia, & sic dummodo præeminentia bonitatis non convenit bonis cum tristitiis. Dicitur notanter bona propter crapulosè vivere, & temperatè vivere: quia crapulosè vivere non est bonum: ergo non est plus eligendum, quàm temperatè vivere. Dicitur etiam, dummodo præeminentia, quia temperatè vivere sine tristitia non est eligendum, quam facere justitiam cum tristitia. Respondendum est, quod bonum cum tristitia quærit bonitatis vim cum præeminentia veri: sed facere justitiam cum tristitia, & potentia.*

Bonum ex circumstantiis est eligibilius bono necessario, 3. Topic.) *Intelligitur quod bonum ex circumstantiis, ut sic est eligibilius bono necessario, ut bonæ naturæ naturatæ: ut sic dicitur notanter naturæ propter bonum mortis, quod etiam est necessarium: tunc etiam additur naturæ naturatæ propter Deum, & additur ut sic, quia stat idem esse bonum ex circumstantiis, & bonum naturæ naturatæ, ut Bonum vivere est bonum ex circumstantiis, & etiam est bonum naturæ.*

Bonum simpliciter est eligibilius bono particulari, 3. Top.) *Intelligitur de quocunque est, verum est dicere, quod sit bonum sine addito, & sic auctoritas debet intelligi cum reduplicatione.*

Bonum nobilius est eligibilius bono minus nobili, 3. Top.) *Et sic sequeretur, quod latro nobilis esset melior rustico bono moraliter: similiter etiam, quod Tyrannus esset eligibilior comite bono moraliter. Respondetur quod sic intelligitur, quod omne nobilius, ut sic, in eadem specie nobilitatis est magis eligendum suo minus nobiliori, vel nobilis alteri paribus scilicet dummodo alteri non veniat una alia nobilitas altam excedens.*

Bonum proprium est magis eligendum quam bonum commune, 3. Top.) *Et sic sequeretur, quod proprium bonum est magis eligendum, quam summum bonum, quod tamen falsum est. Ibi sciendum, quod bonum est duplex. Quoddam est bonum commune, propter cujus communitatem derogatur habenti, & illud bonum commune non est melius bono proprio, sed de quanto magis proprium, de tanto magis est eligendum, ut est equus vel tunica. Aliud est bonum propter communitatem, quod nullo derogatur, ut splendor solis vel candela in domo. Et hoc bonum de quanto communius, de tanto divinius, & melius, de illo intelligitur dictum Philosophi, 1. Ethic. Sed de primo bono communi præsens auctoritas intelligitur, & intelligitur cum specificatione, scilicet dummodo cætera sint paria; & dummodo bono communi conveniat præeminentia.*

Bonum & ens convertuntur, 4. Metaph.) *Intelligitur de bonitate entis, & non de bonitate actus, de quo loquitur Philosophus, 1. Eth. dicens, quod in diversis artibus est aliud & aliud bonum, & sic qualibet ars designat aliud bonum: nec etiam auctoritas intelligatur de bonitate moris, de qua loquitur in Ethic. quod bonus est honorandus secundum virtutem. Etiam non debet bonum capi pro bonitate perfectionis, ita quod illud dicitur bonum, quod alterum perficit: Et de illo loquitur Philosophus, cum dicit: Tempus est quoddam bonum.*

Bonum universi consistit in ordine, 12. Metaph.) *Quia omnia ordinem habent in primum bonum.*

Bonum voluntarium est, quod simpliciter est bonum, 2. Ethic.

Benefactores plus amant beneficiatos, quàm amentur ab eis, 9. Ethic.

Bona fortuna est impetus naturaliter factus à Deo, movente totam naturam, Philosophus in libro de fortuna.

Bonam vitam scientia perfecta efficit. Seneca ad Lucilium discipulum suum.

Bonum ens seu Sapientia nec commodatur, nec emitur, si venalis esset, non haberet emptorem: sed malum ens quotidie emitur. ibidem epistola, 4.

Beneficiorum memoria senescere non debet, Seneca de Beneficiis.

Bonitas Dei fuit causa factionis mundi, originis omnium rerum. Plato in Timæo.

Beata est respubl. cui princeps sapiens dominatur, 1. de consolatione, Plato in 6. de Republ.

Bonum est laudari, sed dignius est laudabile, Seneca in lib. de Morib.

Bona consuetudo excutere debet, quod mala introduxit, ibidem.

C.

COnveniens fit à convenienti, 7. Metaph. com. 28.) *Limitat Averr. 12. Metaph. com. 18. quod non est omnibus modis ista convenientia: sed oportet, ut ista convenientia sit isto modo, ut agens sit tale in potentia & virtute, quale est effectus in actu.*

Contraria non possunt esse simul in eodem subjecto, 5. Phys.) *Verum est in esse completo & perfecto, tamen bene esse possunt, in esse refracto. Averr. in 5. Phys. in Com. 6. & 19. & 52.*

Conservativum unius contrarii est destructivum alterius contrarii.) *Verum est de agente particulari, fallit autem de agente universali. Nam cœlum mediante motu & lumine conservat omnia elementa virtute caloris cœlestis.*

Circa compositionem & divisionem veritas propositionum consistit, 1. Περιερμενείας.) *Intelligitur quod circa compositionem, id est, circa propositionem affirmativam & negativam est veritas & falsitas: hoc tamen non est objectivè.*

Corpora cœlestia non habent materiam, per Commentatorem, 1. Phys. 1. Cœli, & 8. Metaph.) *Dicitur quod Philosophus capit materiam propriè, scilicet quod cœlum non habet materiam ejusdem rationis cum materia inferiorum: Quia si sic, tunc cœlum esset generabile & corruptibile. Unde idem Commentator alibi ait: In materia cœlesti potentiam esse tantum ad ubi, non autem potentiam ipsam contradictionis, quæ reperitur in his inferioribus.*

Cœlum est corpus simplicissimum, 1. Cœli.) *Intelligitur hæc propositio, id est, non compositum ex materia & forma secundum Averroem, sed solum materia actu existens, vel compositum quidem ex materia & forma, sed nec compositum ex alio corpore priori specifico, sicut mixta componuntur cum corporibus elementorum, nec ullas admittens impressiones peregrinas, vel alterationes corruptivas, quemadmodum ipsa admittunt elementa, sed quasdam alterationes salvativas duntaxat, seu perfectivas.*

Carnis determinata est quantitas & magnitudine, & parvitate. 1. Phys. tex. 38.) *Non enim quodcunq; totum potest indifferenter esse sub quacunque quantitate perfectum: ergo nec ejus partes. Nam totum à partibus dependet. Itaq; sicut animal non potest esse sub quacunq; quantitate perfectum, ita nec ejus partes, ossa, caro, nervi, &c. maximè autem hæc determinatio quantitatis apparet in totis heterogeneis eorumque partibus.*

Cor est primum vivens & ultimum moriens, in de Morte & vita.) *Intelligitur quoad operationes vitales, quæ prius apparent in corde quam in alijs membris.*

Cor, hepar, cerebrum, (sunt principia intrinseca animalis, ut dicunt medici.) *Hoc videtur contra Philosophum, qui dicit, quod tantum tria sunt principia rei naturalis, scilicet materia, forma, & privatio. Ibi respondetur, quod medici non proprie loquuntur de principijs simplicibus, sed magis de principijs principiatis; Modo auctoritas Philosophi intelligitur de principijs essentialibus & intrinsecis.*

Cujuslibet transmutationis naturalis principia intrinseca sunt contraria, 1. Phys.) *Intelligitur sic, quod cujuslibet transmutationis naturalis principia definitiva sunt contraria, largè capiendo contraria, In sunt enim ista principia, terminus à quo, & terminus ad quem, privatio & habitus, potentia & actus.*

Certissimum sensum tactus habet homo, 2. de Anima.) *Intelligitur dupliciter. Uno modo secundum facilitatem intelligendi, judicandi & apprehendendi: & sic avanea habet certiorem modum tangendi, sive tactum quam homo. Alio modo, quoad modum discernendi differentias tangibilium, & sic homo habet certiorem tactum: & non vult Arist. quod homo habet certissimum tactum per comparationem ad alios sensus exteriores, quia nos judicamus certius per visum: sed vult, quod nos habemus certissimum tactum per comparationem ad alia animalia bruta, & hoc quoad modum discernendi.*

Calor est proprium objectum visus, 2. de anima.) *Intelligitur dupliciter. Uno modo, quicquid videtur, hoc videtur ratione, quo habet colores in se. Alio modo intelligitur, quod Ly Est capitur in actu signato, & sic color est proprium objectum visus, id est, color significat proprium objectum visus, & adæquatum. Vel dicitur, quod Philosophus voluit illam, Proprium objectum visus est color, sic quod Ly Color, stat confuse tantum, & sic non oportet dari certum colorem.*

Causa materialis & efficiens nunquam coincidunt, 2. Phys.) *Verum est de materia propriè dicta, quæ vocatur materia ex qua, sed non de materia in qua, scilicet impropriè dicta.*

Conceptus non sunt æquivoci, 1. Περιερμενείας.) *Intelligitur quod conceptus rerum non sunt æquivoci ad illa, quorum sunt naturales similitudines.*

Convertibile non probat suum convertibile, per commmem regulam.) *Intelligitur de convertibili ignotiori, ut sunt exponentes unius expositæ.*

Circulariter diffinire est impossibile, 2. Poster.) *Intelligitur de absolutis in eodem genere definiendi, non autem est inconveniens, saltem à priori vel posteriori secundum respectus, & in diversis generibus definiendi.*

Contingit plura scire, unum solum verò intelligere, 3. Top.) *Respondetur quia scientia totalis, videlicet de qua hic sermo, est unus aliquis habitus multarum demonstrationum: Ipsum verò intelligere actuale, si compararetur ad hujusmodi habitum, unius est, non multorum.*

Cuilibet innata est scientia & notitia, 1. Poster.) *Intelligitur virtualiter secundum suas causas, & eo quod intellectus naturaliter assentitur primis principijs.*

Caulæ contrariæ sunt contrariorum effectum, in 4. Meteor. text. com. 40.) *Intelligitur per se: nam idem per se non erit eidem causa contrarij, per accidens autem non convenit, quod causa eadem faciat contrarios effectus, sed unus erit per se, reliquus autem erit per accidens. Nam caliditas per se calefacit, sed per accidens infrigidat. Sic enim eadem erit causa contrariorum, ubi dicit Philosophus 2. Physic. tex. com. 30. Et datur exemplum de nauta, qui sui præsentia est causa salutis navis, & sui absentia est causa submersionis: manifestum est autem, quod absentia nautæ non est causa per se submersionis navis; quia effectus per se positivus requirit aliquam causam per se positivam; talis autem causa sunt venti. Similiter causæ contrariæ sunt contrariorum effectuum, vera est propositio de causis immediatis & proximis: fallit autem in causis mediatis & remotis. Unde digestio est causa tenuitatis & grossitiei in urina, ut dicunt Medici, quia est causa remota & communis. Amplius autem motus cœli, & lumen sunt causæ omnium, quæ sunt hic. Nam 8. Physic. motus est tanquam vita omnium naturâ constantium.*

Cœlum est indivisibile & inalterabile, 1. Cœli.) *Intelligitur secundum separationem: est tamen divisibile secundum assignationem partium, quia in cœlo diversæ possunt partes assignari. Et sunt differentiæ positionum, & est alterabile alteratione salvationis, seu perfectionis, non autem corruptionis.*

Cessante motu Cœli cessat motus inferiorum, 2. Cœli.) *Intelligitur sic, cessantibus illis tribus, scilicet motu, lumine, & influentia cessat motus inferiorum: quia staret, quod influentia in inferiora influeret cessante motu cœli, & hoc per suam influentiam, sicut sol per sum lumen, & planetæ per influentias, & tunc motus non omnino cessaret in istis inferioribus, eo modo, quo jam dictum est.*

Contraria ambo debent esse positiva, 2. Metaph.) *Intelligitur de contrarijs proprie dictis, prout contrarietas distinguitur contra oppositionem privativam.*

Cœlum est ligatum inter generabilia & ingenerabilia, 1. Cœli.) *Respondetur, quod Philosophus loquitur secundum opinionem Platonis, & ponit eam assertivè; Alio modo dicitur, quod Philosophus loquitur de medio continente, sic quod sub cœlo sunt entia generabilia & ingenerabilia, extra cœlum sunt entia optimam vitam ducentia, ut inquit Philosophus ibidem.*

Causa finalis habet rationem optimi, 3. Phys.) *Ibi dicitur, quod Philosophus loquitur in illa auctoritate, de fine cujus, non autem de fine cui. Deus enim V. G. est finis hominis, cujus gratia omnia facit homo. Nemo autem ipse est finis, cui fruitio ejusmodi summi boni quæritur.*

Causa est, ad cujus esse sequitur aliud, 2. Phys. & per Auctorem causarum in de causis.) *Intelligitur de causa totali & sufficienti, quia posita tali causa, etiam statim sequitur effectus, sed sic non est de causa partiali. Nisi velis dicere causa est, ad cujus esse sequitur aliud pro natura istius esse.*

Corpus est genus supremum ad substantiam, per Commentatorem, 1. de Anima.) *Intelligitur sic, quod corpus sit genus generalissimum inter omnia genera subalterna, sed non simpliciter.*

Cujus finis bonum est, ipsum quoque bonum est, 3. Topic.) *Intelligitur de bonitate morali & particulari, ut patet, sic cujus finis particularis cum debitis circumstantiis est bonus, ipsum quoque moraliter est bonum. Alio modo intelligitur de fine universali, & de bonitate entis, & sic iterum est vera.*

Circulum demonstrare est impossibile, 1. Poster.) *Intelligitur demonstrando in eodem genere, sed in diversis est bene possibile.*

Causa finalis, & causa idem sunt, per Commentatorem, 1. Metaph.) *ibi dicitur, quod Philosophus capit causam propriissimè seu strictissimè solum pro causa finali, quia talis est perfectissima causa, sive causa causarum, ut patet ibidem.*

Cœlum non suscipit peregrinas impressiones, 1. Meteor. *Intelligitur quod cœlum non suscipit corruptivas qualitates: cum hoc tamen benè stat, quod capit qualitates salvativas, sicut sunt lumen & motus, quia cœlum movetur.*

Causa est præstantior suo effectu, per Auctorem de causis, 9. Metaph. & 2. de Anima.) *Intelligitur de causis subordinatis, sic quod subordinans præstantior est subordinato suo. Vel sic, quod omnis causa nobiliori modo habet se in causando, quam effectus in prædicando: cum hoc tamen stat, quod aliquando dignitates vel bonitates possunt convenire effectui, quas tamen non habet causa.*

Conveniens fit à convenienti, 12. Metaphys.) *Propositio hæc verificatur tribus conditionibus, scilicet ut sit in agente non instrumento, & propinquo, non in remoto, & in agente essentialiter, non accidentaliter. Paulo antè etiam explicata.*

Causa est nobilior seu perfectior causato, 4. Meteor.) *Falsa est hæc propositio simpliciter, sed accidentaliter est vera, fallit n. in materia; nam 7. Metaph tex. com. 7. compositum est magis ens, quam materia, & ratio est, quia compositum est in actu, & materia est in potentia. Plura de hoc axiomate vide apud Scotum in suis theorem. copiosè & benè explicantem ac limitantem idem.*

Causa & causatum sunt simul, 2. Phys. & 7. Metaph.) *Intelligitur de causa in facto esse, & non inferi: sive de causa actuali, & non potentiali.*

Corrupto subjecto corrumpitur & suum accidens, Philosophus in prædicamentis.) *Sed diceres: si sic, tunc corrupto homine corrumpitur & fœlicitas hominis, ex quo fœlicitas est accidens hominis. Pro quo nota, quod fœlicitas hominis habet duo subjecta. Vnum totale, & illud est homo: Aliud est partiale, & illud est anima. Aliter dicitur, quod homo est subjectum denominationis fœlicitatis, qua homo denominatur fœlix à fœlicitate: sed anima est subjectum inhæsionis fœlicitatis, modo primum corrumpitur, secundum verum manet. Et sic conceditur, quod accidens denominationis migrat de subjecto in subjectum, & hoc non est inconveniens, nec contra Philosophum, 7. Metaphysicorum, vel dicitur, quod corrumpitur subjectum totale, & adhuc tamen manet partiale, quod est anima, ut dictum est.*

Causa efficiens est principium motus & quietis, 2. Physic.) *Intelligitur, causa est principium motus, scilicet secundum operationem, & est principium quietis, scilicet secundum operis cessationem.*

Cujus effectus bonus, ipsum quoq; bonum, regula in Topic.) *Intelligitur cujus effectus particularis bonus est, ipsum efficiendo erit bonum efficientis, id est, agentis: & loquitur tam de bono entis, quàm de bono moris.*

Causæ per se sunt finitæ, sed causæ per accidens sunt infinitæ, 2. Phys. tex. 50.) *Vtitur ibi Philosophus argumento hoc à simili: Sicut causa per accidens indeterminatæ sunt, quia multa uni accidunt, causa verò per se, una est: ita effectus per se unus, & unius rationis. At effectus per accidens multi sunt: unde cum hujusmodi sint à fortuna, effectus fortuiti sunt indeterminati.*

Cujus corruptio vel abjectio est magis fugienda, ejus contrarium est magis eligendum. 3. Topic.) *Et si sic, tunc sequeretur, quod aer esset magis eligendus quàm domus: quia corruptio ejus est magis fugienda. Respondetur quod corruptio capitur dupliciter: Vno modo pro infectione alicujus, ut aeris vel alterius rei. Secundo modo sumitur propriè pro mutatione rei, qua tunc dicitur de esse ad non esse, & illo modo, scilicet ultimo capitur hic Et diceres, si sic, tunc sequeretur, quod prodigalitas magis esset eligenda, quàm parcitas. Ibi dicitur, quod intelligitur cujus bonum contrarium est bonum vel eligibile, modo parcitas non est bona, eò quod est vitium.*

Consilium mulierum ἄκυρον est, hoc est invalidem, sive parum firmum & ratum, 1. Polit. cap. 13.) *Dicit hoc Aristot. non quòd mulieres careant ingenio & acumentis, (nam acutæ sunt, ac verum sæpè vident) sed quod earum consilium impediant motus animorum, quibus valdè obnoxiæ sunt. Vnde nos vulgo dicere solemus, quòd subitò fœminis in mentem venit, egregium consilium esse: cùm vero tempus cogitandi nactæ fuerint, variari ipsum juxta illud Virgil. Varium & mutabile semper fœmina. Nam aut ira, aut amore, aut odio, aut propria utilitate à vero abducuntur.*

Causa finalis est cujus gratia aliquid fit, & finis aliatum, quæ est potissima causarum, 2. Phys.) *Intelligitur sic, causa finalis est, cujus gratia aliquid fit, id est, propter quam sit effectus. Tunc addit unam conditionem, & dicit, quod causa finalis est potissima causarum, id est, prima, quia omnes aliæ causæ ordinantur ad ipsum tanquam ad finem. Sed diceres: Omnis causa debet esse principium: causa finalis non est hujusmodi, ergo non est causa. Major est Philosophi, Metaph. 4. Respondetur, secundum Commentatorem, quod causa finalis consideratur dupliciter, uno modo via generationis, & sic non est principium, sed ultimum. Alio modo consideratur via perfectionis, quia finis perfectior est omnibus, quæ sunt ordinata ad finem. Et sic illo modo est principium.*

Causæ sunt sibi invicem causæ, 2. Phys.) *Intelligitur quod causæ possunt ad invicem demonstrari, non tamen in eodem genere causæ, sed in diversis causis.*

Cujuslibet syllogismi altera præmissarum debet esse universalis, 1. Prior.) *Verum est de syllogismo, de medio communi existente in modo & figura.*

Continua sunt, quorum ultima sunt simul, 2. Cœli, & 3. Phys.) *Distingue non per contactum etiam proximum, sic enim & contigua ac continentia, proxima dici possent continua, sed per communionem unius termini. Continua enim sunt, quorum partes copulantur ad unum aliquem terminum communem, qui idem & finis sit unius partis, & simul principium alterius.*

Compositum non intelligit, sed Anima, 1. de Anima.) *Vri Philosophus, non vult quod homo intelligat. Cum enim anima sit pars hominis, utiq; si anima intelligit, etiam homo intelligit. Sed vult, quod anima non intelligat secundum corpus, sive ita, ut in sua intellectione communicet cum corpore tanquam instrumento. Etsi enim in intelligendo objectivè dependet à corpore, non tamen subjectivè: planè n. inorganica operatio est intellectio, ut quæ nec efficiatur corpore aliquo, nec recipiatur in corpore aliquo, sed sine organo aliquo corporeo à sola anima efficitur, & in sola anima recipitur.*

Corruptibile & incorruptibile sunt contraria, 1. Metaph.) *Hoc est verum capiendo contrarietatem communiter, prout extendit se ad oppositionem privativam.*

Contraria maximè distant, Philosophus in prædicamentis.) *Verum est loquendo de graduali distantia, non autem perfectionali seu logicali.*

Causa finalis & agens coincidunt, 8. Phys.) *Intelligitur uno modo secundum aliquos, quod illa non sit simpliciter vera: secundum autem alios dicitur, quod causa finalis & agens coincidunt in causis per se, sed in causis per accidens non oportet. Alio modo dicitur, quod causa finalis & agens idem sunt sine reduplicatione: sed cum reduplicatione non oportet, quod coincidunt.*

Contraria debent esse in eodem genere, 7. Metaph.) *Intelligitur quod debent esse in eodem genere prædicamentali, quia si non, tunc non essent contraria, ut patet ex eorum definitione.*

Contrarietas in omnibus prædicamentis est quæsita, in sola qualitate reperta, per Boetium.) *Intelligitur capiendo contrarietatem strictissimè: sed capiendo contrarietatem largè, tunc etiam convenit relationi, actioni & passioni: & intelligitur, quod contrarietas per se convenit qualitati, & per accidens relationi, passioni, & etiam actioni, scilicet in ordine ad qualitatem.*

Corpora

Corpora physica sunt maximè in substantia, 2. de Anima.) *Illa est intelligenda, quòd corpora physica habent magis vel plus de entitate, quàm aliæ substantiæ; sed dicuntur maximè substantiæ, quia sunt manifestæ substantiæ. Et plus apparent sensibus nostris esse substantiæ, quàm aliæ, quæ non sunt physica scilicet artificialia: quia tales solum sunt substantiæ propter materiam; physicæ autem substantiæ sunt non solùm propter materiam, sed etiam ratione formæ, modò Philosophus ibidem dicit: Corpora naturalia sunt principia artificialium.*

Cujus privatio est pejus ens, habitus est melior, 2. Top.) *Et sic sequeretur quòd anima vegetativa esset melior quàm intellectiva, ut patet, quia privatio vegetativæ est pejor. Probatur, quia ad privationem animæ vegetativæ tolluntur omnia animalia, tam homines quàm alia animalia: sed ad privationem animæ vegetativæ tolluntur omnia viventia, non solùm homines, sed etiam alia animalia. Respondetur quòd illa auctoritas non est universaliter vera, sed intelligitur de illis, ubi unum non præsupponit alterum, modò potentia intellectiva præsupponit potentiam vegetativam.*

Contra negantem principia non est amplius disputandum, 1. Phys.) *Intelligitur, quòd non amplius disputandum contra illum in illa scientia, cujus talia principia sunt. Quare etiam dicit, quòd nullus artifex habet stabilire sua principia, sed Metaphysicus habet stabilire omnia.*

Consilium non est de præteritis, sed de futuris, 6. Eth.) *Ratio est, quia quòd factum est, non potest esse non factum, quia facere genitum & non genitum hoc solo posse privatur, ut patet per Philosophum ibidem.*

Communiora sunt faciliora, 1. Physic.) *Contrà, Metaphysicus considerat pura communissima, ergò Metaphysica erit facillima, quod tamen videtur falsum: Dici potest, quòd communiora sunt faciliora & notiora cognitione confusâ, sed non distinctâ. Rursus quòd Metaphysica non tantùm versatur circa illa communia, sed etiam circa substantias abstractas, sive intelligentias tanquam principaliorem partem sui objecti. Cùm ergò à principaliori fiat denominatio, meritò Metaphysica dicitur difficillima.*

Circa idem versatur Logica & Metaphysica, 4. Metaph.) *Intelligitur quòd tam Logica quàm Metaphysica sunt scientiæ communes quoad applicationem.*

Contrariorum contrariæ sunt causæ, 2. de Generat.) *Ibi dicitur, quòd idem particulare est causa oppositorum, & non intelligitur de agente universali, quia tale potest esse causa oppositorum, ut patet 2. Phys. & 2. Metaph. in tractatu de causis.*

Caro est organum tactûs, 2. de Anima.) *Respondetur quòd per carnem sentimus tanquam per medium. Dicitur etiam, quòd tactus est in carne tanquam in medio; vel dicitur, quòd tactus est intra carnem, & hoc etiam dicit Philosophus 2. de Anima. Et hoc secundùm communem sententiam, quòd nervus sit organum tactûs: secundùm quosdam verò ipsa etiam caro est organum tactûs.*

Cujus usûs malus, ipsum quoque malum, regula Top.) *Intelligitur, cujus usus per se est malus, ipsum quoque est malum.*

Consilium non est de fine, sed de his quæ sunt ad finem, 3. Ethic.

Consultò oportet velociter operari, consiliari autem tardè, 6. Ethic.

Circa voluptates & tristitias est moralis virtus, 2. Ethic.

Cognitio finis utilis est in arte, 1. Ethic.

Coitus est destructio corporis, & abbreviatio vitæ, Arist. in secretis secretorum.

Cum illis conversari debes, quite meliorem facturi sunt: non proindè cum illis, quos tu meliores facere posses. Seneca ad Lucilium discipulum.

Cotidie morimur, cotidie enim labitur aliqua pars vitæ, ibidem Epistola.

Consilium oportet esse de his, quæ possunt aliter habere, 6. Ethic.

Cum consideratione promitte, & plenius quàm promiseris, præsta, ibidem.

Casus est incombinatæ rei eventus ex causis confluentibus in his, quæ generantur. Boëtius 5. de Consolatione.

Consuetudo est altera natura, 7. Ethic.

Compositum ex materia & forma non dicitur unum, nisi quòd sua forma est una. Commentator 2. de Anima.

Cæcus à nativitate sapientior est surdo & muto, in lib. de sensu & sensato.

Castrati plus vivunt quàm non castrati, & ideò propter paucitatem coitûs plus vivit mulus quàm equus, in lib. de longitudine & brevitate vitæ.

D.

De infinto habetur scientia, 3. Top.) *Ibi dicitur verum privativè, & per propositiones negativas & conditionales, non autem positivè & affirmativè.*

Descendentem à generalissimis ad specialissima, necesse est ire per multitudinem, per Porphyr.) *Ibi dicitur, quòd auctoritas in sensu diviso est falsa, quia non est necesse ipsum descendentem ire per multitudinem: sed debet concedi in sensu composito, ut necesse est descendentem ire per multitudinem à generalissimo ad specialissima.*

Dans formam, dat omnia consequentia formam, 8. Phys.) *Intelligitur uno modo: Dans formam dat omnia consequentia necessaria ad formam, modò scire & virtutes non sunt necessariæ ad formam: quia sunt de benè esse ipsius formæ, eò quòd sunt formæ accidentales perficientes ipsum intellectum. Alio modo sic intelligitur, & melius: Dans formam dat sibi formaliter vel virtualiter omnia consequentia formam: nam sic Deus dat scientiam virtualiter, quia creavit formam intellectivam, sic quòd habet naturalem inclinationem ad acquirendam scientiam.*

Deus est infinitus, ibid.) *Intelligitur quòd Deus est infinitus in vigore & perfectione, sed non extensè sive in quantitate.*

De multiplicibus seu æquivocis non est scientia, 2. Poster.) *Ibi dicitur, quòd secundùm S. Thomam de æquivocis & multiplicibus in tota sua communitate manentibus non est scientia; sed capiendo aliquid æquivocum in certa ejus significatione, tunc de eis benè potest haberi aliqua scientia.*

De ente per accidens non habetur scientia, 6. Metaph.) *Intelligitur quòd de propositione per accidens vera non habetur scientia tanquam de scibili propinquo, sed benè de re significata per conclusionem.*

De corruptibilibus & possibilibus aliter se habentibus non est scientia, 1. Poster.) *Intelligitur quòd de propositionibus singularibus categoricis non est scientia tanquam de scibili propinquo: cum hoc tamen stat, quòd de talibus est scientia tanquam de rebus significatis per propositiones, sive tanquam de scibili remotissimo.*

Demonstratio circularis est impossibilis, ibid.) *Intelligitur in eodem genere demonstrandi respectu ejusdem generis causæ: non de multis, scilicet demonstrationibus ad eandem conclusionem, & secundùm idem genus causæ pertinentibus.*

Definitum est notius suis partibus diffinientibus, 1. Phys.) *Ibi dicitur, quòd Philosophus vult, quòd facilius sit habere conceptum definiti, quàm conceptus definitionis; cùm hoc tamen stat, quod conceptus definitivus sit notior conceptu definibili: undè ad habendum conceptum definitionis non sufficit concipere conceptum generis vel differentiæ, ut dicit Buridanus; sed ad habendum conceptum definiti sufficit habere conceptum speciei.*

Decem prædicamenta sunt decem principia rerum naturalium, Porphyr.) *Intelligitur de principiis definitivis supponentibus pro rebus naturalibus, & non loquitur de principiis essendi.*

Dicens species esse separatas, rectè dicit, 7 Metaph.) *Et sic videtur, quòd universalia realia sunt ponenda, si essent separata à singularibus. Ibi dicitur, quòd Philosophus comparat ibi universale primo modo, & secundo modo dictum ad invicem, quia qui ponunt*

universalia realia esse à singularibus separata, melius & notabilius dicunt quàm illi, qui dicunt esse conjuncta: & sic non vult quòd talia sint ponenda, sed vult quod Plato cum suis sequentibus melius & notabilius dixit.

Deus & studiosus pollùn prava agere, tametsi non sint hujusmodi, 4. Top.) *Intentum Arist. hic est, neminem dici pravum, quod prava possit agere id, quod bifariam approbat. Tum primò, quia studiosus & Deus, quos constat non esse pravos, possunt prava agere. Id quod de studioso nihil habet ambiguitatis, scilicet quòd possit prava agere, juxta illud Damasceni: Omne creatum de se est vertibile secundùm electionem. De Deo, si pro absoluto illo immensè bono sumatur, id sentire nefas est, tametsi possit, quæ nunc prava videri possint, quæ si ageret, bona essent. Vel potest intelligi illa propositio de Deo sub conditione, cujus antecedens est impossibile: ut si dicamus, quòd potest Deus prava agere, si velit: nihil enim prohibet conditionalem esse veram, cujus antecedens & consequens est impossibile. Vt si dicatur: si homo est asinus, habet quatuor pedes. At de Diis gentium nemo non concedit, secundùm quorum fortasse morem Aristoteles hic locutus est. Sic & Ovidius:*

Vir magnus bello, nulli pietate secundus
Æneas, odiis Iunonis pressus iniquæ.

Vbi Iunonem iniquam appellat, quæ à gentibus Dea credebatur. Denique etiam non sine probabilitate dici potest, quòd ille terminus, Deus uno modo capitur substantivè, & illo modo capitur 12. Metaphys. ubi dicitur, quòd Deus est animal optimum & sempiternum, & sic non capitur hic. Alio modo capitur adjectivè, & sic idem est quod Deificus & studiosus, id est, virtuosus, & sic tunc capitur in prædicta auctoritate, & 1. Polit.

Deus est anima mundi, 1. Cœli, & similiter vocat ibidem omnes intelligentias animas.) *Respondetur, quòd anima capitur ibi impropriè, secundùm quandam similitudinem, quæ talis est: quia sicut anima propriè dicta regit & distinguit, & movet corpus, sic etiam intelligentia facit suo orbi, cui appropriatur.*

Definitio est in prædicamento, 2. Top.) *Respondetur quòd Philosophus loquitur ibi figurativè, ponendo totum pro parte, & vult quòd definitio ponitur in prædicamento non secundùm se totam, sed solùm secundùm suas partes.*

Differentia sumitur à forma, per Porphyr.) *Dicitur quòd forma debet in tantum valere, sicut conditio formalis seu perfectionalis.*

Demonstrationes non sunt de his, quæ sunt per accidens, 2. Post.) *Intelligitur juxta Averr. 4. Phys. com. 20. de his quæ sunt per accidens rarò, fallit autem de his, quæ sunt per accidens semper: nam de his quæ sunt per accidens, semper possunt fieri demonstrationes veræ non essentiales, quæ dicuntur demonstrationes dialectica.*

Dialectica non est scientia, 12. Metaph. & 1. Top.) *Ibi dicitur quòd vult, quòd Dialectica non est scientia specialis, sed est scientia communis: vel quòd ibi loquitur de scientiis realibus, quæ videlicet tractant de rebus, non de entibus rationis & similibus.*

Duo habitus contrarii non sunt simul in eodem, 2. Poster.) *Intelligitur quòd licèt verum sit, quòd non sunt in eodem actualiter, cum hoc tamen stat, quòd unus actualiter, & alter potentialiter sive habitudinaliter stant simul in eodem.*

Deus est animal optimum & sempiternum, 12. Metaph.) *Dicendum quòd Philosophus loquitur secundùm opinionem vulgarium, qui dixerunt: Deos esse animalia, & posuerunt plures Deos universaliter. Dicitur etiam, quòd per Deum intelligitur corpus cœleste: ut sit sensus, Deus, id est, corpus cœleste est animal optimum & sempiternum.*

Dabilis est minimus ignis, per Commentatorem, 7. Phys.) *Respondetur inter ignes actuales, & quòd in certo ordine est dare minimum ignem, sed respectivè non est minimum ignem simpliciter dare.*

Definitum est notius definitione, 7. Top.) *Intelligitur secundùm rationes universales apprehensas per intellectum: & intelligitur de cognitione imperfecta, & quoad nos: sed de cognitione perfecta non est verum, ut patet intuenti.*

Definitio totius conveniens parti, non est bona, 6. Top. Toti enim adæquatur. Diuturniora sunt meliora, 2. Ethic.) *Intelligitur uno modo sic: Aliqua sunt diuturniora ratione actus & potentiæ, & sic conceditur quòd illud, quod est bonum & diuturnius, est melius. Si autem ratione materiæ, tunc est falsum, quia tunc lapis esset melior quàm homo, quia lapis diuturnior est quàm homo: vel secundùm Rupertum, intelligitur de illis, quæ sunt ejusdem speciei, vel etiam dummodò minus diuturniori non sit annexa melior conditio, propter quod non oportet materiam primam melioris esse conditionis & dignioris formæ substantialis.*

De definitis seu individuis potest esse scientia, 12. Metaph.) *Intelligitur secundùm rationes universales, & per intellectum apprehensas.*

Deus nihil intelligit extra se, 12. Metaph.) *Et sic sequitur quòd Deus non intelligat ista inferiora. Respondetur quod Deus nihil intelligit extra se tanquam per aliquod quod est extra Deum; cum hoc tamen stat quòd Deus intelligit extra se per suam nudam essentiam. Vel dicitur quòd non intelligit extra se per medium & phantasma, sed secundùm suam simplicem essentiam. Sed diceres tamen, dicitur 3. tertio de Anima, oportet quemcunque intelligentem phantasmata speculari. Respondetur quòd hoc intelligitur de intellectu humano sive dependente, & non de divino.*

De partibus autem animæ dicimus, 2. de Anima.) *Vbi videtur velle, quòd habeat partes. Respondetur quòd Philosophus loquitur de partibus subjectivis, seu de potentiis animæ, & hoc secundùm rationem, & non secundùm rem.*

Differentiæ ultimæ rerum non recipiunt magis & minus. Porphyr. & 8 Metaph. tex. com. 10.) *Verum est informis substantialibus perfectis secundùm se consideratis, fallit autem in accidentibus: ita glossat Comment. 8. Metaph. in tex. com. 10. ubi inquit, quòd forma substantialis non recipit magis, neque minus: homo enim non est majoris humanitatis quàm homo, & si fuerit, erit secundùm quod est forma in materia. Nam quòd accidentia recipiant magis & minus, clarum est, ut testatur etiam Porphyrius & Aristot. in prædicamentis.*

De rebus per accidens non habetur scientia, 7. Metaph.) *Intelligendum quòd de per accidens vel contingenter verò non habetur scientia per propositiones categoricas de inesse & de præsenti.*

Demonstratio debet fieri ex primis, veris, immediatis, necessariis, notioribusque causis conclusionis, 1. Poster.) *Intelligitur de demonstratione propter quid, quæ procedit ex propositionibus primis & immediatis: propter hoc non sequitur, Demonstratio non procedit ex primis immediatis, ergò non est bona.*

Duo accidentia non possunt esse in eodem subjecto, 12. Metaph. *Intelligitur, quòd duo accidentia naturalia & extensa non possunt esse in eodem subjecto præcisè & adæquatè, & secundùm eandem partem subjecti, licèt tamen accidentia spiritualia possint esse in eodem subjecto.*

Deus est substantia æterna, & actus simplex, movens sicut intelligibile, appetibile, causa agens, & finalis totius universi, summa delectatio & optima, & omnimodè immutabilis, inalterabilis, impassibilis, transmutabilis, 12. Metaphysic.) *Vbi Philosophus vult, quòd omnia perfecta perfectionalia, nullam imperfectionem includentia, conveniunt Deo, & sunt Deus. Nam quicquid convenit Deo, est Deus. Et intelligitur sic: Deus est substantia incorporea, capiendo ly corpus quovis modo, scilicet tam pro corpore composito, quàm substantiali: & æterna, id est, non habens principium, neque finem: & actus purissimus nullam potentiam includens; simplex, id est, non compositus movens omnia mobilia, sicut intelligibile & appetibile.*

Deus est ens, quo melius excogitari non potest, 4. Phys.) *Ex illo habetur, quòd Deus est ens perfectissimum, & hoc est simpliciter verum.*

De futuris contingentibus non est determinata veritas, 1. περὶ ἑρμηνείας) *Dicitur quòd hoc est verum de futuro contingente,*

cujus veritas non dependet ex propositione, quæ est de præsenti determinatè vera; modò veritas illius propositionis: Homo movebitur, dependet ex veritate illius, de præsenti scilicet homo movetur.

Ditiores sunt magis fideles communitati ad communiora, 3. Polit.) *Intelligitur quòd ut in plurimum sunt magis fideles, non ad commune bonum producendum, sed magis ad conventiones & pacta. In illis enim magis creditur divitibus, quàm pauperibus.*

Duo corpora non sunt in eodm loco, 4 Phys. & 2. de Anima.) *Intelligitur de loco proprio, non autem communi: quia locus proprius est, qui continet solum locatum, sicut est aër. Item naturaliter: per potentiam enim supernaturalem penetrativè possunt esse plura corpora in eodem loco.*

Dimensiones in materia prima sunt perpetuæ, per Commentatorem.) *Videlicet ex sententia Averr. qui & materiam cum Aristotele æternam posuit, eique dimensiones quasdam interminatas attribuit, quæ terminarentur & modificarentur ab unoquoque agente, pro ratione formæ introducendæ.*

Dispositio medio inter agens & patiens, respectu agentis dicitur actio, & patientis passio, per Commentatorem 9. Metaph.) *Intelligitur sic: quòd res, quæ est actio in ordine ad agens, dicitur actio: & in ordine ad patiens dicitur passio. Cum hoc stat, quòd actio & passio non sunt proprie ad aliquid: nam reciprocatio & denominatio non sufficit ad hoc, quòd aliquid sit propriè in relatione; sed ultra hoc requiritur, quòd talia dicibilia prædicentur de se invicem mediante ly, ad aliquid essentialiter. Modò sic, non est de ly agens & patiens.*

Definitio non debet dari per opposita, 6. Top.) *Sensus hujus axiomatis est, quòd oppositum non ritè definiatur per oppositum, nisi definiatur ut oppositum, quia ut sic intelligi non potest sine opposito. Proindè cùm relativorum esse, sit esse ad aliud, hoc est, cum tota eorum ratio & omnis natura in respectu quodam seu oppositione consistat, non potest ejusmodi unum oppositum rectè definiri, nisi definiatur per alterum oppositum: Contrà verò non est definiendus habitus per privationem, calor per frigus, bonum per malum: quia istorum esse non consistit in tali aliquo respectu. Si tamen hæc ipsa definiantur, quatenus opposita, oppositorum etiam fiat mentio in definitionibus eorum. Et dicetur habitus esse, qui opponitur privationi, calor qui opponitur frigori, bonum quod opponitur malo. Plura de hoc axiomate vide infrà in litera N. ibi: Nulla bona definitio, &c.*

Deus solùm simplex est. 6 Metaph.) *Videtur igitur quòd forma substantialis non sit simplex. Respondetur quòd simplex capitur dupliciter. Uno modo, ut privat compositionem partium inter se, & non aliundè: & sic anima intellectiva dicitur simplex, ex quo non est composita ex partibus, sed tamen æquè benè est componibilis cum materia. Altero modo dicitur simplex, nec est compositum ex altero, nec est componibile cum altero. Et sic utique anima non est simplex: Deus autem simplex, quia non est compositus, nec tamen aliquo modo componibilis. Dici præterea potest: quòd Deus nullam prorsus habet compositionem neque physicam, neque metaphysicam: nihil enim impotentiæ & imperfectionis, sed est purissimus actus. Aliæ verò omnes res habent aliquam ejusmodi compositionem, videlicet actûs & potentiæ, &c.*

De æquipollentibus idem est judicium, regula communis.) *Intelligitur quoad sequelam, scilicet ab uno ad aliud est bona consequentia: non autem oportet quoad omnia, quia quoad modum significandi non oportet, ut patet de ly Homo & Risibile, quia ly Homo significat sua significata absolutè sed ly Risibile connotat.*

Deus & natura nihil faciunt frustrà. 3. Cœli, & 3. de Anima.) *Intelligitur quòd verum est secundum totam speciem, vel ut in pluribus individuis; sed natura benè facit aliquid frustrà secundùm unum individuum, ut producendo unum hominem cum sex vel octo digitis.*

Dubitare de singulis non est inutile, per Philosophum in prædicamento Relationis & Metaph.) *Intelligitur dubitare per rationes de singulis non per se manifestis, & sufficienter determinatis, hoc est, non inutile. De manifestis enim dubitare, & jam sufficienter determinatis, non solùm inutile, sed etiam stultum & pernitiosum est ambigere. Undè non immeritò etiam dicunt Theologi, quòd dubius in fide infidelis sit, qui videlicet videns decretum Oecumenici alicujus Concilii, vel unanimem consensum sanctorum Patrum, &c. de dogmate aliquo, adhuc sibi licitum putat de eo dogmate dubitare. Satis certus enim est Scripturæ sacræ interpres, hujusmodi consensus, similiter judicium ejusmodi legitimi & generalis Concilij, &c. Potissimum itaque axioma hoc (Circa unumquodque non est inutile dubitâsse. seu uti passim recitari solet: Dubitare de singulis non est inutile) habet locum in iis quæ per se nota sunt minimè, & multum involvunt perplexæ obscuritatis, in quibus ad utramque partem argumentari potentes, facilè verum assequuntur, uti dicitur in primo Topicorum. Non inutile est ergò in talibus utrinque ambiguis dubitare, neutri parti omninò firmiter adhærendo. Nam (ut vulgari jactatum est proverbio) qui nihil scit, nihil dubitat, &c. Eodem pertinet illa aliorum expositio: Dubitare de singulis non est inutile, non ita debet accipi, quasi omnia sunt incomprehensibilia, ac de iis nihil statui ac decerni possit, quid verum, quid falsum: uti Academici & Pyrrhonij fecerunt de omnibus dubitantes, ac nos nihil scire posse affirmantes: quæ ἀποφάσις, id est, ambigentes appellati sunt, ut Gellius lib. 11. cap. 5. testatur. Sed is est Aristotelis sensus: Dubitare de utraque parte contradictionis propter rationes probabiles ad dubitandum urgentes, est valdè utile. Undè si quis sine ratione dubitat, tunc erit potiùs inutile.*

Dimittere sensum, & sequi rationem, debilitas est intellectûs. 1. & 8. Phys.) *intelligitur si quis certè noverit sensus, & tamen propter modicam notionem, quam habet per intellectum, aliter definit per intellectum, hoc est, benè debilitas intellectus, quia malè judicat. Alioqui enim certissimum est, non rarò judicio intellectûs corrigendum esse judicium sensûs. Nam variis ex causis modisque sensum falli contingit.*

Diversæ operationes arguunt diversas formas, per Commentatorem, 12. Metaph.) *Intelligitur diversis suppositis, non autem in eodem supposito.*

Deus non intelligit simplicia, per Avicennam.) *Intelligitur quòd Deus non intelligit eodem modo per species, sicut nos intelligimus.*

Deus est innominabilis aliquo nomine, per Commentatorem de causis.) *Intelligitur Deus est innominabilis aliquo nomine perfecto, omnem perfectionem importante seu exprimente, quam homo in eo cognoscere potest, propter quod multa nomina attribuuntur Deo, ut est sapientia, prudentia, salvator, & consimilia, propter quod non unum tantùm, sed multa nomina.*

De natura contrariorum est, se mutuo expellere, 1. Metaph.) *Intelligitur quòd contraria non possunt esse in eodem subjecto inhæsivè & formaliter, sed benè apprehensivè & contentivè, quia ab eodem continentur.*

De quanto aliquid est majoris possibilitatis, de tanto est minoris posse.) *Intelligitur de posse activo: stat tamen cum hoc, quòd sint invicem potentia passiva, ut est materia prima, sicut patet 1. Phys.*

Diaphanum est invisibile, 2. de Anima.) *Intelligitur quòd vix & difficulter est visibile. Et ratio est, quia non videtur per speciem propriam, sed per speciem extrinsecam, vel per colorem.*

Divisio debet dari per opposita, per Boët.) *Intelligitur quoad species mediatas, non autem intelligitur quoad species immediatas.*

Denarius est mensura omnium rerum, quia est fidejussor in qualibet re, qua indigemus in omni necessitate, 5. Ethic.

Deterius semper est gratia melioris, 7. Polit.

Duplex est jus: scilicet legale & naturale. Naturale est, quod habet eandem potentiam apud omnes homines: Legale verò est, quod est statutum ex lege, 5. Ethic.

Difficile est resistere consuetudini, quia assimilatur naturæ: facilius est tamen transmutare consuetudinem, 7. Ethic.

Delectationes bestiæ pravæ sunt ex natura, sed pravorum hominum est consuetudo, ibidem

Delectatio conservat operantem in opere suo, 10. Ethic.

Duplex est vita, scilicet contemplativa & politica; inter quas contemplativa est melior: quia ipsa est divina, alia humana, ibidem.

Deceptio & ignorantia plus propriè sunt animalibus, quàm scientia, 2. de Anima.

Duplex est appetitus hominis: scilicet intellectivus, & ille dicitur voluntatis: alius est sensitivus, & ille dicitur concupiscibilis, 3. de Anima.

Doctrina naturaliter procedit ab homine secundùm operationem, quam habet doctrina ad discipulum, in primo libro Poët. Arist.

Differentia sumitur à forma, per Porphyr.

Dimidium est prius toto secundùm potestatem, totum autem est prius dimidio secundùm actum, 6. Metaph. tex. com. 16.

Discipulus debet esse docilis, attentus & benevolus. Docilis cum ingenio, attentus in exercitio, benevolus animo ad audiendum, in Boëtio de disciplina scholarium.

Deus est summum bonum super omnem substantiam, omnemque naturam, quem cuncta petunt, cùm ipse sit plenæ perfectionis, & minus societatis indigus. Plato in Timæ.

Dociles nos natura edidit, & rationem nobis dedit imperfectam, quæ tamen perfici potest. Seneca ad Lucilium.

Disciplina bonos mores facit, & ergò illud sapiat unusquisque quod dedit. Seneca de moribus.

Divitiis utendum, sed non est eis abutendum. Seneca de moribus.

De dubiis non definies, sed suspensam teneas sententiam. Seneca de formali vita.

Deum amabis, sed illum in hoc imitaberis, ut omnibus prodesse, & nulli nocere possis. ibidem.

Deus malum facere non potest, sed nihil quod Deus facere non potest ergò malum nihil est verum positivè. Boëtius 3. de Consolatione.

Divina providentia rebus generandis non imponit necessitatem, quia si omnia evenirent ex necessitate, præmia bonorum, & pœna malorum perirent, ibidem.

E.

EADEM sunt principia omnium Prædicamentorum, 12. Metaph. tex. 19.) *Intelligitur quòd sunt eadem proportione: in omni enim prædicamento est aliquid simile materiæ, & aliquid simile formæ, & aliquid simile privationi. Similiter etiam veritatem habet de principiis remotis, sicut de proximis, hæc Averr. comm. 22. ibid.*

Eadem sunt principia essendi & cognoscendi, 2. Metaph.) *Respondetur quod Philosophus vult, quòd principia sunt eadem in eadem demonstratione propter quid generis: quia sicut habet esse in demonstratione per suam rationem propter quid, sic etiam habet cognosci, ut patet ex quid nominis demonstrationis propter quid. Vel intelligitur de principiis intrinsecis & essentialibus.*

Ex duobus entibus in actu non fit unum tertium, 7. Metaph.) *Scilicet unum per se, sed unum per accidens: Ex materia verò & forma, per se fit unum, quia alterum est in actu, alterum in potentia.*

Entia nolunt malè disponi 2. Metaph.) *Ex illa auctoritate sequeretur, quòd omnia entia naturalia totius mundi seu universi essent benè & optimè disposita, & sic nulla essent monstra: dicendum quòd licèt monstrum secundùm se non sit benè dispositum, tamen in ordine ad decorem universi est dispositum benè, & ex tali relucet decor universi.*

Ens & unum convertuntur, 4. Metaphys.) *Sunt enim transcendentia, quorum illud se habet sicut subjectum, hoc ut propria passio.*

Effectus gerit similitudinem suæ causæ, per auctorem de causis.) *Intelligitur de causis particularibus, sed non universalibus, id est, de Deo & Intelligentiis, de quibus non oportet.*

Entia metaphysica sunt abstracta à sensibus, 2. Phys. & 6. Metaph.) *Idi dicitur quòd Aristot. non vult, quòd sunt realiter distincta, sed quoad modum considerandi: sic quod Metaphysicus considerat de illis, quæ non habent respectum ad modum, vel quoad materiam, vel quoad qualitates sensibiles. Et per hoc consideratio Metaphysici differt à consideratione Physici. Et hoc propterea, quia licèt illa transcendentia: Ens, unum, bonum, verum, & alia id genus reperiantur in materialibus & sensibilibus: reperiuntur tamen in immaterialibus & in insensibilibus. Et ideò dicuntur abstracta per indifferentiam, & benè possunt considerari sine materia, & sine subjecto sensibili. De intelligentiis autem, quæ item pertinent ad considerationem metaphysicam, clarum est quòd secundùm rem & rationem abstracta sunt à materia & sensibus.*

Ex ente & ente non fit ens per se, nisi secundùm accidens, 2. Phys.) *Hoc est, ex duobus entibus in actu non fit unum ens per se.*

Essentiæ prædicamentorum sunt impermixtæ, per Themistium 2. de Anima.) *Intelligitur quòd terminus unus prædicamenti non prædicatur essentialiter de termino alterius prædicamenti.*

Efficiens & materia coincidunt, 2. Phys.) *Intelligitur de materiali causa ex qua: sed non prohibet quòd materia in qua, ut subjectum scientiæ, scilicet intellectus sit causa efficiens.*

Ex nihilo nihil fit, 1. Phys.) *Intelligitur per naturalem actionem. Omnis enim naturalis actio præsupponit subjectum. Vel aliter: Ex nihilo nihil fit, scilicet ab agente naturali, sed benè ab agente supernaturali, scilicet Deo: is enim hoc universum ex nihilo creavit, hodieque singulas animas rationales ex nihilo creat.*

Entia non mota, non sunt physicæ considerationis, 2. Top.) *Intelligitur sic: Entia quæ non considerantur sub ratione motûs, vel tanquam causæ ad effectum, vel tanquam principia ad principiata, ista non sunt Physicæ considerationis, modò anima reducitur ad ens nobile tanquam ad causam efficientem.*

Entis passio est bonitas, 4. Metaph.) *Intelligitur de ente extra animam, & de ente in actu, quia tali primo competit: nam 6. Metaph tex. com. ult. bonum & malum etiam in rebus, & verum & falsum sunt in anima.*

Ex non quanto fit non quantum, 2. Cœli.) *Verum est, quòd ex non quanto non fit quantum continuum, licèt benè discretum: & licèt tres conclusiones Grammaticæ scientiæ non sunt quantitas continua, quia simplices qualitates in anima, sunt tamen quantitas discreta, quia numerus.*

Ex uno nihil sequitur, 2. Prior.) *Intelligitur quòd ex una propositione nihil sequitur syllogisticè, sed ex una benè sequitur enthymematicè.*

Ejusdem effectûs non sunt diversæ causæ, per Auctorem de causis.) *Intelligitur sic, quòd ejusdem effectûs non sunt diversæ causæ subordinatæ: ergò etiam non sequitur, Intellectus infert, ergò non præmisse, quia præmissæ & intellectus sunt causæ subordinatæ tanquam ad efficiens & ad instrumentum.*

Ens nec est univocum, nec æquivocum.) *Intelligitur quòd ens æquivocum à casu, sed benè à consilio, seu per analogiam : quia per prius de substantia, & per posterius de accidente.*

Entis diversæ sunt species, 1. Phys.) *Intelligitur capiendo species pro terminis minus communibus, non autem ens pro habitibus propriè dictis. Ens enim non est genus sed analogum respectu suorum inferiorum.*

Æquale est de esse quantitatis, 1. Cœli. & in Præd.) *Intelligitur de quantitate finita, non autem infinita.*

Ex vero nihil nisi verum, 2. Prior.) *Intelligitur quòd in consequentia bona & formali, ex antecedente vero nihil sequitur nisi verum.*

Æterno nihil est prius, 8. Physic.) *Hoc est verum secundùm tempus : cum hoc tamen stat, quòd aliquid sit prius secundùm naturam.*

Eædem differentiæ non sunt divisivæ inferioris & superioris in Prædicamentis.) *Intelligitur de differentiis essentialibus, sed non accidentalibus, ut quantitas dividitur in finitum & infinitum.*

Æterna non sunt in tempore, 4. Physic.) *Intelligitur commensurativè ; adæquatè commensuratio temporis non convenit æternis.*

Ea quæ scimus, sunt minima respectu eorum quæ ignoramus, per Themistium.) *Verum est, quòd ea quæ scimus determinatè & in speciali, & non in universali seu confuso modo : quia in universali scimus omne ens per istam propositionem : Omne ens vel est, vel non est.*

Excellens sensibile corrumpit sensum, 2. de Anima.) *Et si sic, tunc unum illorum non est alterum, quorum unum contingit pati corruptivè, & aliud non. Sed sensum contingit pati corruptive ex auctoritate, intellectum verò non : ergò sensus & intellectus sunt idem. Ubi dicitur, quòd sic intelligitur, quòd excellens sensibile corrumpit sensum, quoad dispositionem, non autem quoad essentiam : & sic sensus materiam, sed non materiam sensus corrumpit propter appellationem.*

Embryo primò vivit vitâ vegetativâ, & postea sensitiva.) *Intelligitur quòd priùs apparent in embryone operationes potentiæ vegetativæ, quàm potentiæ sensitivæ.*

Eligibilius est bonum circumstantionatum, quàm necessariorum, & sine circumstantia. Philosophus in Eth.) *Intelligitur de bono naturæ naturatæ, & non de bono naturæ naturantis : quia primum est bonum simpliciter, & summum bonum est maximè eligendum.*

Esuries est calidi & sicci, & sitis est frigidi & humidi, 2. de Anima.) *Intelligitur sic : Esuries est appetitus calidi & sicci nutritivi ad confortandum calorem naturalem : sed Sitis est appetitus frigidi & humidi, & hoc ad restaurandum humidum radicale, in quo cogit calor naturalis.*

Eccho differt specie à sono primario, per Commentatorem, 2. de Anima.) *Intelligitur quòd eccho & sonus differunt specie secundùm rationem specivocam; cum hoc tamen stat, quòd sit unum & idem sonus in re : vel dicitur, quòd differunt secundùm apparentiam auditûs.*

Ex non homine fit homo, Phys. 1.) *Intelligitur quòd ex non, non debet dicere circumstantiam causæ materialis, sed circumstantiam temporis, id est, post non hominem fit homo.*

Ejusdem rei non debent plura esse principia, 1. Cœli, & 1. Phys.) *Intelligitur in eodem genere causandi, non autem in diversis : quia prima causa est causa omnium in genere causæ efficientis seu conservantis, & etiam forma vel anima est causa in genere causæ formalis.*

Ens est prius Deo, Philosophus in Prædicamentis.) *Intelligitur quòd ens est prius quoad sequelam, non autem quoad naturam essendi.*

Effectus non est causa, 5. Metaph.) *Intelligitur cum reduplicatione, quòd effectus ut sic non est causa.*

Ejusdem non sunt plures actus. Commentator de substantia orbis.) *Verum est inter se specivoci, & essentialiter distincti.*

Æternæ sunt species rerum.) *Intelligitur formaliter vel virtualiter, secundùm se, vel secundùm suas causas.*

Ea quæ volumus agere ad amicos, sunt eligibiliora quam ad quoscunque alios, 3. Top.) *Intelligitur de vera amicitia, id est, de illa, quæ sit propter bonum honestum, & sic illa amicitia amasia non est vera amicitia, eò quòd non sit propter bonum honestum.*

Ex æqualitate scitorum arguitur æqualitas scientiarum, per communem animi conceptionem.) *Respondetur quòd hoc simpliciter non est verum, sed intelligitur ex præcisa æqualitate scitorum & modorum sciendi, æque perfectè arguitur æqualitas scientiarum, & ergò illa consequentia non valet : intellectus humanus sunt tot sicut Deus, ergò est sciens sicut Deus.*

Ens extra animam dividitur in decem Prædicamenta, 5. Metaph.) *Ubi videtur velle, quòd nullum ens in anima sit in prædicamento, & per consequens videtur, quòd Grammatica, Logica, Rhetorica, non sunt in prædicamento. Dicitur quòd in prædicamento nullum ens est, quod non existat, nisi in anima objectivè & imaginarie : cum hoc tamen stat, quòd ens in anima existens inhæsive, ut scientia, sit in prædicamento.*

Ens & verum convertuntur, similiter falsum & non ens, 6. Metaph.) *Dicitur quod verum est, prout sunt passiones entis : sed non tenet veritatem, prout propositionis.*

Ejus qui eruditur, interest in unoquoque genere eatenùs certitudinem exigere, quatenùs ejus natura rei recipit simile, Ethic. cap. 2.) *Videtur quippè à Mathematico persuasionem recipere, & ab Oratore demonstrationem requirere, ita etiam, inquit Boëth. in 1. de Trinitate : Disciplinati hominis est in unoquoque genere certitudinem quærere, secundùm quod natura subjecta postulat.*

Eadem numero sunt, quorum materia est una. 5. Metaph.

Exemplorum non requiritur verificatio, sed manifestatio. Commentator, 2. de Anima.

Ex eo quòd res sit, vel non sit, oratio vera vel falsa dicitur, per Philosophum in Prædicamentis.

F.

Finis est optimum & melius sic, non simpliciter, sed ad uniuscujusque substantiam, 2. Phys. tex. 74.) *Nota, finis dicitur optimum & melius, non simpliciter, id est, respectu omnium rerum, sed sciendum quòd respectu eorum, quæ ad finem sunt.*

Fruttrà dicitur, cùm non natus, quod propter aliud est, illius gratiâ, 2. Phys. tex. 62.) *Sensus est, frustrà dicitur, quod non consequitur finem, propter quem est factum. Ut, si quis deambulet gratiâ ventris purgandi, si non purget, frustrà dicetur deambulatio, dummodò tamen illud quod fit, sit aptum ad talem finem consequendum, aliàs non dicitur frustrà : si enim quis lavet manus, ut sol eclipsetur, si postea non eclipsatur, non ob id totio dicetur frustrà : quia nihil faciebat ad illum finem.*

Flamma est magis ignis quàm carbo, per Philosophum in Topicis.) *Intelligitur quòd flamma plus lucet quàm carbo ; non autem quoad essentiam est perfectior, seu magis ignis ; sed quoad lucem est perfectior.*

Finis est principium in intentione, & ultimum in executione, 1. Phys.) *Intelligitur de agentibus à proposito & cum deliberatione, non autem in agentibus mere naturaliter, seu in actione naturæ. In his enim non est illa apprehensio finis.*

Formæ est agere, materiæ verò pati, 1. de Generatione.) *Verum est principaliter, interim tamen actio formæ quatenùs materialis, subjectivè atque denominativè etiam in toto est compositio.*

Fama, quam omnes homines famant vel exclamant, non prorsus solet esse vana & falsa, 7. Ethic.) Et de Somno & Vigilia, quod ab omnibus vel pluribus dicitur, fidem habet quòd ita sit.) *Dicitur illud, quod plures famant, præstat fidem. Vnde ait Commentator ibidem, quòd aliquod dictum famosum, secundùm se totum esse falsum, est impossibile Et intelligitur de sapientibus, omnimodè fide dignis, si plures sapientes dicerent & famularent, illud præstaret fidem. Nam ut ait Arist. in Elencho, non oportet attendere quid quisque dicat, sed quid sapientes, &c.*

Formæ non est forma, 7. Metaphys. & per Authorem sex principiorum.) *Intelligitur quod forma non est forma essentialiter & compositivè, sic quòd una forma non componit aliam essentialiter, sed benè accidentaliter, sicut scientiæ sunt formæ ipsius animæ.*

Forma est simplex & indivisibilis, 2. Phys. tex. com. 31. & per Auctorem sex principiorum.) *Intelligitur quòd forma est simplex, id est, non componitur ex partibus diversarum rationum divisibilium, & intelligitur, quòd non est in partes diversarum rationum divisibilu. Quidditas enim cujusque rei consistit in indivisibili, quantumvis res illa secundùm esse physicum sit extensa & divisibilis.*

Finis est melior iis, quæ sunt ad finem.) *Verum est hoc axioma de fine cujus, non autem est universaliter verum de fine cui: & ita locum tantùm habet de fine principali, non secundario.*

Felicitas humana est quid optimum, delectabilissimum, eligibilissimum, 1. Eth.) *Intelligitur quòd felicitas humana inter operationes humanas est quid optimum.*

Falsum dicitur non ens, 5. & 6. Metaph.) *Scilicet ut sic: vel aliter etiam intelligitur, capiendo non ens impropriè, scilicet pro non vero.*

Frustrà est illa potentia, quæ non reducitur ad actum, 1. Cœli tex. 32. & 3. de anima. tex. 45.) *Verum est de potentia, quæ secundùm speciem non reducitur ad actum; non autem dicitur esse frustrà, etiamsi non in quolibet individuo non reducatur ad actum Pleniorem explicationem hujus Axiom. vide etiam infrà.*

Finis movet causam efficientem, 2. Phys.) *Eo scilicet modo, quo apta est hujusmodi causa efficiens moveri, Vndè cùm Deus prorsus sit immutabilis, & efficiat quidem omnia, sed propter se tanquam finem, non nisi planè metaphoricè & abusivè dicitur moveri à fine.*

Forma est prior materiâ, 7. Metaphys.) *Etsi sic, tunc sequeretur quòd forma esset ingenerabilis & incorruptibilis, quod est falsum, & contra Philosophum primo Physicorum, eò quòd forma est generata. Dicitur quod Philosophus vult, quòd forma est prior materiâ hoc est, prior priorirate dignitatis & perfectionis, non autem priorirate naturæ & generationis.*

Forma est quæ dat esse, 2. Phys.) *Intelligitur quòd forma substantialis, quæ est intrinseca & essentialis rei naturalis, illa dat esse formale rei, id est, media. Dicitur forma substantialis propter formam accidentalem: dicitur rei naturalis, propter rem indè pendentem, quæ est Deus. Dicitur causa intrinseca, propter extrinsecas, ut sunt corpora supercœlestia. Dicitur essentialis, propter qualitates primas, quæ sunt causæ qualitatis accidentales, si ut sunt caliditas & frigiditas, humiditas, siccitas. Dicitur, quæ dat esse rei, scilicet formale, propter materiam, quæ est de esse entitativo. Ex sua enim natura materia non habet actum formalem, sed tantùm entitativum, propter quem scilicet est actu ens. Attamen informe & indeterminatum & prorsus potentiale.*

Frustrà est potentia illa, quæ non reducitur ad actum, 1. Cœli & Mund. tex. 32. Et ratio ejus est, quia ut inquit ibidem, Deus & natura nihil frustra faciunt, & idem asseverat in 3. de Anima tex 45.) *Respondetur, verum est de potentia, quæ secundùm speciem non reducitur ad actum, non autem dicitur esse frustrà, etiamsi non in quolibet individuo non reducatur ad actum. Non enim inconvenit aliquam potentiam secundùm individuum frustrari, quia natura in agendo potest impediri, ut provat Arist. in lib. de Somn. & Vigil. Secundùm alios respondetur aliter, quòd sit vera propositio, quando illa potentia principaliter ordinatur ad illum actum, ad quem dicitur esse in potentia. Si verò non respicit illum principaliter, non oportet quòd frustrà talis potentia sit, si ad actum non deducatur: V. g. esto, quòd quantitas Cœli esset in potentia ad actum divisionis, si nunquam reducatur ad actum, non est frustrà, quia istud possibile, quod est quantitas cœli nõ ordinatur principaliter ad divisionem per suam potentiam, quæ plura respicit; sed magis ad disponendum ipsum cœlum ipsi intelligentiæ, ad hoc quòd possit recipere mediante ipsâ qualitates suæ naturæ convenientes, & suis propriis operationibus, ad quas principaliter ordinatur, & jam licet non reducatur ad actum divisionis propter hoc non dicitur frustrà ejus potentia: & eodem modo est de potentia divisionis in minimis rerũ naturalium. Nam 7. Physicæ Auscult. datur minima cara, ut patet tex. com. 36. nam licèt potentia divisionis in talibus non reducatur ad actum, quia non datur minus minimo, quod sit naturaliter dispositum tamen illa potentia in quantitate non est frustrà: quia ejus potentia quæ plura respicit, non principaliter ordinatur ad hoc, sed potius ad disponendum materiam ipsi formæ, ad hoc quod subjectum, cujus est, possit recipere dispositiones convenientes suæ naturæ pro suis propriis operationibus, ad quas principaliter ordinatur, & ista sunt, quæ communiter dici solent circa hoc. Plura vide apud Zimaram, fol. 88.*

Fortuna est causa per accidens eorum, quæ fiunt propter hoc, extra, semper & frequenter habentibus propositum, 2. Phys. tex 52.) *Intelligitur quòd fortuna est causa propter effectum fortuitum, qui effectus non est causa, & per consequens non est fortuna Dicitur per accidens causa, id est, indeterminata, ad denotandum quòd fortuitus effectus non procedit ex causis determinatis Et ideò dicit Philosophus, quòd fortuna est causa indeterminata & immanifesta Dicitur eorum quæ fiunt, &c. id est, respectu effectuum non intentorum, & dicitur hoc idem propter effectus intentos, qui non sunt fortuna. Et sunt duplices effectus, qui veniunt præter intentionem. Quidam primò sunt otiosi, & sunt illi qui non sunt alicujus bonitatis vel malitiæ, ut frictio barbæ & hujusmodi Alii sunt præter intentionem, per oppositum videlicet non otiosi, & in talibus debet fieri fortuna. Tunc dicitur etiam semper & frequenter, id est, quod fortuna habet fieri in effectibus contingentibus ut rarò. Et dicit Albertus Magnus, si aliquem euntem ad forum contingeret semper invenire aurum, hoc non diceretur fortuna, nec fieri à fortuna. Et nota quòd aliquid dicitur fieri extra semper & frequenter dupliciter: Vno modo, ex raritate temporis, ut eclypsis solis. Alio modo ex causis quia rarò eveniunt ex determinatis causis, & de illo intelligitur auctoritas: & sic patet quòd eclypsis solis non dicitur fortuna, quia non sit ex raritate causæ, sed ex raritate temporis. Dicitur in agentibus à proposito, ad denotandum, quòd fortuna habet solùm fieri in agentibus ex deliberatione: propter hoc casus non est fortuna, quia fit in non habentibus propositum. Et ex illo patet, quòd infantes & animalia bruta non habeant aliquam fortunam, sed casum.*

Finitum est, cui potest fieri additio.) *Propositio non est universaliter vera, non enim omni finito additio fieri potest. Nam circulus figura finita est, non tamen sibi additio fieri potest, 1. Cœli, com. 12. & 2. Cœli tex. com. 23. quòd autem Circulus figura sit finita, manifestum est, quia est uno contenta termino. Deindè entia finita in vigore uti loquuntur, non possunt recipere additionem secundùm rem in propria natura, quia unumquodque ens emanat à principio, secundùm quod est aptum natum emanare, & non aliter. Et ideò talia sunt perfecta in genere, sed non sunt perfecta simpliciter. quia perfectio simpliciter non competit, nisi Deo glorioso, sicut dicit Comment. 5. Metaph. in cap. de perfecto. Tale autem est ens infinitum in vigore.*

Finis est causa causarum, 2. Phys. 31.) *Nota hìc finem sumi propriè pro fine principali, quia ille est, qui movet ipsum agens. Intelligitur verò propositio respectu formæ & ipsius esse, sallit autem respectu privationis. Ad esse igitur positivum præcipua causa est ratio finis, quia illa necessitat agens, & agens formam, & forma materiam. Vndè respectu corruptionis non est aliquis finis in se, sed ut indè aliquid generetur, & tamen illa corruptio non fit sine corrumpente.*

Forma est quodammodo privatio, 2. Phys.) *Intelligitur quòd duplex est forma, scilicet positiva & privativa, modò privatio benè potest esse forma privativa, sed nunquam compositiva, sive positiva.*

Forma non est separabilis à materia, 12. Metaphys.) *Intelligitur de forma materiali, cujusmodi cùm non sit anima ra-*

tionalis

tionalis (non enim educitur de potentia materiæ, sed à Deo creatur ex nihilo incorporea & indivisibilis) bene potest separari à materia.

Formæ substantiales elementorum suscipiunt magis & minus, per Commentatorem, 1. Cœli.] *Intelligitur de formis accidentalibus: vel dicitur, quod Commentator est locutus secundum propriam sententiam, quod formæ substantiales elementorum sint, quasi mediæ inter formas accidentales, & formas substantiales alias, convenientes quidem cum his, quatenus dant esse, cum illis autem quatenus possunt, ut illæ, intendi & remitti.*

Figura est, quæ termino vel terminis clauditur, 1. Metaph. & 1. Euclidis.] *Intelligitur per se ad excludendum substantiam, quæ termino vel terminis clauditur per accidens, scilicet mediante magnitudine, ut patet primo Meteor.*

Finiti ad infinitum nulla est proportio, 1. Cœli, tex. 72.] *Intelligitur determinatè, sed benè indeterminatè Vel aliter intelligitur de proportione commensurationis, non autem de proportione ordinis. V.g. si aqua maris infinita esset, utique à finita spongia exhauriri non posset, attamen ejusmodi spongia in eam immergi, eique uniri posset: sic quoque juxta fidem Catholicam in Christo uniuntur duæ naturæ, una infinita videlicet divinitas, & altera finita scilicet humanitas, non propter commensurationem unius naturæ cum altera, sed propter convenientiam seu ordinem quendam unius naturæ ad alteram. Ordinatur enim natura humana ad divinam, tanquam ad suam causam & complementum, & tanquam imago ad suum exemplar, &c. Nil igitur mirum, si hujusmodi duæ naturæ uniantur, etiamsi una infinita, altera finita, &c.*

Finitum & infinitum soli quantitati conveniunt, 3. Physic.] *Vt igitur quantitas dicitur dupliciter, tum de quantitate molis, tum de quantitate perfectionis: Ita finitum & infinitum contingit dici hoc vel illo modo.*

Forma est tota quidditas hominis, 7. Metaph. *Intelligitur quod forma est perfecta quidditas hominis, & quidditas formalis perfectior est, quàm quidditas materialis.*

Forma est magis substantia quàm materia, 1. Phys.] *Intelligitur prout Ly Magis dicit perfectionem.*

Fit autem quodlibet à quolibet, ibidem.] *Ibi dicitur, quod Philosophus non loquitur assertivè. sed tanquam receptum ab antiquis, quia Anaxagoras dixit, quod formæ latitarent in materia: vel dicitur, quod Philosophus vult jam, quod quodlibet ens naturale, quod sit vel aptum natum est fieri, fit à quodlibet alio, id est, à materia, quia eadem est materia in omnibus generalibus & corruptibilibus.*

Frigiditas non ingreditur opus naturæ, 4. Met. Aver. 7. Metaph. com. 3.] *Limitatur propositio per Averroem eodem in loco, quod videlicet frigiditas per se non operatur ad formam, tamen per accidens in quantum contemperat calorem, qui est eam per se dans formam, potest, & de facto concurrit frigiditas in operationibus naturæ illo modo, quia contemperando calorem, reddit ipsum proportionatum actionibus naturæ, unde sic per accidens & secundaria intentione cooperatur.*

Forma est quoddam divinum, optimum & appetibile, 1. Phys.] *Intelligitur sic, quod forma est principium intrinsecum & essentiale existens, & quoddam divinum secundum assimulationem, quia assimulatur primo enti, & capiendo Ly divinum non essentialiter, quia ut sic solus Deus est divinus.*

Phantasia est virtus activa, 2. de Anima.] *Id est, virtus reservativa plurium phantasmatum, potens se referre super illa quotiescunque vult.*

Forma simplex nullius est subjectum, secundum Boët.] *Intelligitur de forma simplici simpliciter prima, sicut est Deus, qui nullius est subjectum.*

Fortuna est occulta & immanifesta hominibus, 2. Phys. tex. 53.] *Cujus ratio est, quia cum effectus fortuitus non habeat causam per se, nisi per accidens, potest multas habere causas, quia variis effectibus per se potest conjungi, ut occurrere Rectori in via potest esse, aut quia deambulatum ierat, aut negotiatum, aut emptum, aut alias ex causis. Cum igitur non habeat determinatam causam is effectus, à qua per se procedat, meritò dicetur occultus.*

A Fortuna possumus dicere, quod nihil fit, & quod aliquid fit, utrunque enim verè & cum ratione dicitur, ibidem.] *Nihil enim fit per se à fortuna, fit autem per accidens, hoc autem est secundum quid fieri.*

Fortuna quodammodo est causa, & non est causa, 2. Phys. tex. 54.] *Intelligitur sic: Fortuna non est quidem causa simpliciter, sed est causa secundum accidens, & dicit Arist. ibid. has causas per accidens esse infinitas, id est, numero indeterminatas, & exemplo pulchrè ostendit ibidem.*

Forma corporietatis nunquam separatur à materia per Commemoratorem, 1. Phys.] *Respondetur, quod ibi non loquitur Averroes de forma corporeitatis, quam posuit Avicenn. quem ipse hoc nomine pluribus in locis coarguit, sed loquitur de dimensionibus illis interminatis & perpetuis in materia. Vnde secundum ipsum materia prima haud quaquam est ens in actu formali substantiali.*

Facilius est aliquid facere, quàm rectè facere, 6. Top. cap. 1.

G.

GEnerare sibi simile est naturalissimum operum in viventibus, 2. de Anima, text. 34.] *Dicitur hoc non, quia magis sit inseparabile, quàm alia quædam operationes animasticæ. Verbi gratia, nutrire, sentire, intelligere, quia utique nutritio ratione inseparabilitatis, adeoque necessitatis magis naturalis est viventi, quàm generatio, sed quod inter cætera operatio animæ vegetativæ hoc opus sit perfectionis, magisque intentum à natura. Pertinet enim generatio ad conservationem totius speciei. Nutritio verò ad conservationem viventis particularis.*

Gravissimum omnium, quod est in medio, 1. Meteor. Terra enim est grave simpliciter, quia residet sub omni corpore, ut patet 4. Cœli & mundi, tex. com. 16.] *Intelligitur propositio inter corpora simplicia, sed fallit comparando eam ad corpora mixta, quia datur aliquod mixtum, gravius ipsa terra, ut plumbum. Hæc Averr. in 3. Cœli, com. 9.*

Generationis non est generatio, 2. de Generatione.] *Forma enim & compositum generantur per generationem, non ipsa generatio.*

Gaudeant universalia, quæ si sunt, monstra sunt, ibid.] *Respondetur quod Porphyrius loquitur ironicè & subsannativè contra Platonem, qui ponit universaliter realia, distincta à singularibus, ut equum communem, & hominem communem, à quibus singularia haberent esse.*

Generatio & corruptio sunt motus contrarii, 5. Phys.] *Largè loquendo de motu, ut nihil aliud significet, quàm mutationem quandam Physicam sive instantaneam sit, sive successivam. Vel accipiendo generationem & corruptionem pro aggregato, videlicet ex generatione & prævia alteratione, vel pro corruptione & prævia alteratione. Sic enim sumendo pro aggregato, bene possunt dici motus contrarii generatio & corruptio, propter qualitates scilicet illas contrarias, per quas unum & idem subjectum alteratur ad generationem unius formæ substantialis, & ad corruptionem alterius formæ substantialis.*

Genus est materia speciei. Porphyr.] *Intelligitur similitudinariè, non autem propriè: quia sicut materia prima est indifferens inferre quamcunque formam, sic etiam ipsum genus est indifferens ad quamcunque speciem.*

Generans non congregat inter diversa per Comment. 12. Metaph.] *Dicendum est, quod verum est, quorum quodlibet ens est ens in actu, bene enim congregat materiam & formam, quorum unum est in potentia, alterum in actu.*

Generans & generatum debent esse ejusdem speciei, 7. Metaph.] *Intelligitur de generatione univoca & particulari, non autem de generatione universali & æquivoca.*

Generare est generans, 1. Phys.] *Respondetur quod generare capitur dupliciter. Vno modo concretivè, & sic generatio est generans: alio modo abstractivè, & sic non est verum.*

Generatio unius est corruptio alterius, 1. de Generatione.] *Intelligitur quod ad generationem unius sequitur corruptio alterius, quia quando generatur cadaver, corrumpitur ipsum animal: & sic habet veritatem de generatione elementorum. Et debet addi ad minus, quia quandoque ad generationem unius sequitur generatio multorum, ut patet in divisione anguillæ, & talis generatio multorum potest fieri artificialiter: & ergò debet dici, quod auctoritas principaliter debet intelligi de generatione naturali, & non artificiali. Vide Toletum, 1 Phys. q. 3.*

Grave movetur in medio, ratione medii, sicut homo in navi, per Commentatorem, 1. Cœli.] *Ibi dicitur, quod Philosophus vult rectè, sicut homo movetur in navi non per se, sed ad motum navis: sic etiam grave simplex existens, in medio non movetur, nisi medium moveatur cum eo.*

Grave existens, sursum movetur, deorsum à gravante suam gravitatem, vel à remanente, prohibens etiam, Ibid.] *Respondetur quod tantum vult, quod si aliquid secundum naturam suam effet grave, & quiesceret violenter sursum, & tale debet incipere deorsum moveri: tunc necessarium est vel erit remanere prohibens scilicet gravitatem sic. quod illud grave post quietem non possit inchoare suum motum, nisi per aliquod gravans gravitatem, & remanens prohibens, & sic illa auctoritas est vera.*

Generatio substantialis non habet ens in actu, 1. de Generat.] *Scilicet pro subjecto, quod enim dicitur alteratione mutari, est compositum totum. At quod generatione mutatur, & idem manet sub utroque termino mutationis, est materia prima. Nam compositum, quod antea erat, non manet; quod autem succedit, antea non erat: neutrum igitur compositum seu ens in actu mutatur: quod enim mutatur, debet idem sub utroque termino mutationis manere. Subjectum igitur generationis & corruptionis non est ens in actu, sed ens in potentia, videlicet materia prima.*

Generans non facit formam, 7. Metaph.] *Scilicet solitariè vel tanquam terminum completum generationis: talis enim terminus generationis est ipsum compositum.*

Generatio est productio à non esse ad esse, 4. Phys.] *Iuxta illud Averrois: Actio non dat pluralitatem, sed perfectionem, id est, actio facit ut ea, quæ prius erant in potentia, postea sint in actu; non autem ut plura sint in actu, quàm fuerunt in potentia. Plura in esse completo, quam fuere in esse incompleto seu potentiali.*

Generatio fit propter formam, & non propter materiam, 2. Phys.] *Et ratio est, quia forma est magis natura, quàm materia, id est, perfectior quàm materia.*

Gratiosi medici incipiunt considerationem suam ab his, quæ demonstrat naturalis, in de sensu & sensato.

Gratissima sunt beneficia, in quibus nulla mora fuit, nisi in accipientis verecundia. Seneca de beneficiis. Juxta illud vulgatum, qui cito dat, bis dat.

H.

HOmo est maximè intellectus, 9. Eth.] *Intelligitur quod intellectus est nobilior & principalior pars hominis. Vel dicitur, quod ille homo magis propriè dicitur homo, qui vivit secundum rationem & intellectum, quàm ille homo, qui vivit secundum sensum, &c. Vnde dicit Commentator de universali contra illos, qui vivunt secundum sensum, Væ vobis, qui de numero bestiarum computati estis, divinum & optimum ignorantes, quod in vobis est.*

Historiam de anima in primis ponimus, 1. de Anima.] *Prima est ponenda inter scientias naturales, non autem simpliciter, sic enim inter scientias istas humanas Metaphysica est prima.*

Homines ut in plurimum attingunt veritatem, 1. Rhet.] *Verum est in factis particularibus, non autem universalibus.*

Hoc est ens in anima, ergo hoc est ens, consequentia non valet, 1. Elench.] *Verbi gratia. Intelligitur sic: Hoc est homo secundum opinionem, ergò hoc est homo, Consequentia non valet ex eo, quod esse hominem secundum opinionem, est esse hominem secundum quid.*

Homo bestialis centies millesies peior est bestia, 7. Eth.] *Intelligitur quod homo vivens ut bestia secundum sensum, & non rationem, est centies millesies pejor asino, vel aliquo alio animali irrationali.*

Homo est quodammodo finis omnium, 2. Phys.] *Respondetur, quod Aristoteles ibi loquitur de rebus factis ab arte. Respectu talium dicit hominem quodammodo esse finem, quia sanè ad hominis commodum omnes artes inventæ sunt. Potest autem hoc axioma etiam simpliciter intelligi, ut homo quodammodo sit finis omnium entium naturalium; propter hominem enim hæc omnia creata sunt, quin & ipsa entia Methaphysica seu transnaturalia, puta, intelligentiæ habent hominem pro fine secundaria intentione, primaria enim intentione agunt propter se, secundaria propter hominem.*

Homo est certissimum omnium animalium, in libro de respiratione.

Homines valdè pingues raro generant, in libro de generatione animalium.

Honor est major in honorato quàm in honorante, 1. Ethicorum.]

Homo semper indiget aliqua delectatione, quasi quadam recreatione propter multos labores, qui sibi occurrunt, 7. Ethic.]

Homines unius gentis naturaliter sunt magis amici, quam alterius, 8. Ethic.]

Homo sapiens sive felix indiget aliqualiter rebus exterioribus, quia natura non est sufficiens per se speculari, sed oportet, quod habeat corpus sanum, cibum convenientem, & reliquum famulatum: non tamen indiget multis rebus, quia non oportet felicem vel Philosophum esse Dominum terræ & maris, 10. Ethic.

Habitus est perfectior privatione, 2. Cœli.

Homo sapiens maximè est felix, 10. Ethic.

Homo naturaliter est animal politicum, 1. Politicorum.

Honestum & magnum genus vindictæ est, ignoscere, Seneca de Formula vitæ.

Humiditas cibi veniens ad cerebrum infrigidata, facit hominibus rheuma, sive catharrum, in libro de sensu & sensato.

I.

IMpossibile est, continuum esse compositum ex indivisibilibus, 6. Phys. & 1. Cœli.] *Intelligitur, impossibile est continuum componi ex indivisibilibus tanquam ex partibus integralibus. Modò quamvis sit quoddam continuum compositum ex indivisibilibus: hoc est tamen ex partibus essentialibus, & non integralibus.*

Infinitum, secundum quod infinitum, est ignotum, 1. Phys. tex. 35. & 2. Metaph. tex. 11. & 1. Poster.] *Intelligitur quod si infinitum esset in magnitudine vel multitudine, ipsum, secundum quod tale, esset nobis ignotum. Et hoc quidem secundum cognitionem rei, non nominis: nam quod ad nomen attinet, infinitum cognoscitur esse id, quod fines non habet. Deinde dicitur propositam propositionem esse veram de intellectu creato, qui finitus est, non autem de intellectu Dei, qui infinitus est, comprehensionem habens infinitam. Talis enim intellectus utique etiam potest comprehendere infinitum.*

In natura nulla res adeo vilis & parva est, qua non liceat inspectare aliquid divinum, & admiratione dignum, 1. de partibus animalium c. 5.] *Et auctoritate Hermetis, mineralibus & vegetabilibus insunt proprietates, quæ si ab hominibus essent cognitæ, possent homines operari quicquid per magicas conficitur artes.*

Innata est nobis via cognoscendi & procedendi à notioribus nobis, ad notiora naturæ, 1. Physicorum tex. 2.] *Id est, naturalis ordo docendi est, ut procedamus à notioribus nobis ad notiora naturæ. Et hic ordo vocatur ordo doctrinæ, non naturæ. Etsi enim nostro naturali modo cognoscedi sit congruens, non tamen perinde conformis est, aut modo operandi naturæ, aut naturæ ipsarum rerum. Non enim ut Arist. ibidem dicit, eadem nota sunt nobis & naturæ sive simpliciter. Vnde secundum ordinem naturæ, non raro à notioribus naturæ, sive à notioribus simpliciter proceditur ad notiora nobis. Sunt autem ista notiora nobis non cognitione distincta, sed confusa. Vnde quantumvis processus iste naturalis sit principium inquisitione, tamen post eaquam habetur scientia, aliter potest procedi.*

Individua sunt infinita, per Porph. c. 3.] *Intelligitur non positivè sed negativè, id est, quia non est certus & definitus eorum numerus, possunt enim esse plura & plura. Vel aliter sunt infinita, non quidem in actu, sed potentia. Species autem utroque modo finitæ sunt, & actu, & potentia: quia semper sunt eadem species, licet non eadem individua.*

In parte animæ intellectiva non est alteratio, 1. Phys.] *Intelligitur quod in parte animæ intellectivæ non est alteratio corruptiva, sed perfectiva, non quidem quod specie perficiatur (non solum enim alteratur ex ignorante in scientem, sed etiam aliquando ex sciente in ignorantem, & non semper ex malo in bonum, sed etiam aliquando ex bono in malum) sed quod non corrumpatur aut ladatur, sicut compositum aliquod aut forma aliqua materialis, quæ per alterationes istas etiam corrumpi solet.*

Intellectus omnia intelligit & ut, 3. de Anima, tex. 4.] *Notandum quod intellectus scientia sit singula, dupliciter intelligitur. Vno modo realiter, & sic est falsa. Alio modo intelligitur receptivè sic, quod potest recipere species omnium intelligibilium, & sic intelligitur præsens auctoritas. Nam sicut pupilla est quoddam omnium colorum receptivum, sic anima est species omnium intelligibilium, quia potest in se recipere species omnium intelligibilium.*

Intellectus infinita intelligibilia cognoscit, ibid.] *Respondetur quod intellectus in propositione universali infinita intelligibilia cognoscit: vel dicitur, quod Arist. loquitur de cognitione confusa & generali, non autem de discreta & determinata.*

Infinita relinquenda sunt ab arte, per Porphyr.] *Sic etiam allegatur, quod infinitorum non est scientia. Respondetur quod uno modo intelligitur de infinitis secundum illam rationem, secundum quam sunt infinita & sic de eis non habetur scientia. Alio modo sic: Infinitorum singulariumnon est scientia neque diffinitiva, neque demonstrativa: quia termini singulares non sunt definibiles definitione stabili & mansiva.*

Intelligere est pati, 3. de Anima.] *Intelligitur de intellectione acquisita per phantasmata, non autem per nudam essentiam. Et illo modo Deus intelligit, quia omnia intelligit per suam nudam essentiam.*

Ista est propositio affirmativa, Socratem contingit non esse, 2. περὶ ἑρμηνείας.] *Intelligitur sic, quod illa propositio habet affirmativam veram, hoc est, de modo, est tamen negativa de acto.*

In omni consequentia bona & formali, oppositum consequentis repugnat antecedenti, est consequentis regula Logicorum.] *Intelligitur de opposito contradictorio, vel etiam aliquando de opposito contrario: non autem semper habet veritatem de subcontrariis. Vel dicitur, quod opposita consequentis repugnant antecedenti, quoad stare simul in veritate, ut patet intuenti.*

Idem non sequitur ad utrumlibet contradictorium.] *Intelligitur quoad idem contingens, non sequuntur duo contradictoria copulativè ad invicem.*

Idem omni ente quod movetur, necesse est imaginari materiam, 12. Metaph.] *Respondetur quorum materia capitur hic impropriè pro subjecto motus, & non capitur pro altera parte totius compositi.*

Impossibile est esse unum principium rei naturalis, 1. Phys.] *Intelligitur exclusivè sic, quod sit tantum unum principium, & non plura. Alioqui enim si tria sunt, utique & unum.*

In perpetuis non est ponenda pluralitas individuorum sub eadem specie, 12. Metaph.] *Et sic sequeretur, quod tantum unus esset intellectus in omnibus individuis speciei humanæ. Respondetur, quod intelligitur de perpetuis abstractis à materia secundum rem & rationem, ut sunt intelligentiæ, quæ & sunt sine materia seu corpore, & sine ordine ad corpus perfectè possunt definiri. Cum hoc tamen stat, quod plures sint animæ intellectivæ, plures intellectus humani pro multitudine hominum, quia anima rationalis habet ordinem essentialem ad corpus, nec habet esse completum, nisi unito corpori. Et ideò etiam quamvis separata, definitur per ordinem ad corpus: sic etiam licet materia sit perpetua, sive neque generabilis neque corruptibilis, tamen in quolibet supposito est alia & alia secundum numerum & non secundum speciem.*

In æternis non differt esse à posse, 2. Phys.] *Sensus est, quicquid in eo, quod verè & propriè æternum est, cujusmodi quidem solus Deus esse potest, idipsum etiam est. Est enim Deus purus actus, in quo nulla potentia ad intra, quamvis bene concedatur potentia ad extra, utique enim multa potest Deus facere, quæ nec fecit, nec faciet. Sed ista non est potentia ad intra, sed ad extra.*

In Deo sunt omnia, 12. Metaph.] *Intelligitur exemplariter, causaliter, causativè, ordinative & conservativè; non autem inhæsivè vel subjectivè, vel compositivè.*

Idem accidens non est in diversis subjectis, 4. Metaph. & 1. Phys.] *Intelligitur uno modo sic, quod unum simplex accidens non est in diversis subjectis, quorum unum non est pars alterius pro eadem parte, & pro eodem tempore. Alio modo sic, unum & idem accidens non est in diversis subjectis inhærendi, sed bene in diversis subjectis essendi. V. g. scientia est in homine denominativè, in anima inhæsivè, in libro autem objectivè.*

Intellectus est ens in pura potentia, 3. de Anima.] *Sciendum quod intellectus capitur dupliciter: uno modo, secundum se & absolutè, & sic est ens in pura potentia, & habet se tanquam tabula rasa, in qua nihil est depictum. Alio modo consideratur, ut habet in se aliquas species & notitias, & sic est in actu.*

Illud quod nobis est innatum, non potest tolli à nobis, 2. Eth.] *Respondetur, quod Philosophus intelligit sic illud: Quod nobis est innatum positivè, illud non potest tolli, sed bene quod est nobis innatum privativè, hoc difficulter potest à nobis tolli.*

Impossibile est unum subjectum habere plures formas, per Auctorem in de substantia orbis.] *Intelligitur de formis substantialibus & totalibus, & non de accidentalibus nec partialibus; vel tenendo illam opinionem, quod plures formæ substantiales sunt in eodem composito, tunc intelligitur auctoritas sic, quod impossibile est in uno & eodem composito esse plures formas non subordinatas. Sed non tenendo illam opinionem, tunc auctoritas, ut dictum est, simpliciter est vera.*

Impossibile est, quod actio & passio ab una & eadem natura procedant, 3. de Anima.] *Respondetur quod in actione vera & motu vero, qui reperitur in corporibus aut in virtutibus corporeis, impossibile est, ut actio & passio ab una & eadem natura per se procedant, tamen in motu æquivoco idem potest esse per se movens, & per se motivum, id est, per se intelligens & intellectum, in animabus abstractis intelligentiis, excepto intellectu materialia.*

Intelligere vel est imaginatio, vel non sine imaginatione, 1. de Anima tex. 13. & 3. de Anima tex. 39.] *Intelligitur de intellectu in fieri, non autem de intellectu adepto, sive habitu. Quamvis enim in principio, ut moveatur intellectus, & incipiat cognoscere, indigeat phantasmate, tamen post rem semel intellectam, & servatis speciebus intelligibilibus, phantasmate jam non indiget. Deinde sensus esse potest, quod intellectus non intelligit sensibilia sine imaginatione vel sine phantasmate. Immaterialia verò, nempe substantias separatas, & seipsam sine phantasmate; Denique inquit Averroes in via Aristotelis, sic existimandum est: Intellectum possibilem hominis paulatim ita posse perfici scientiis moralibus, mathematicis, naturalibus, ut tandem per unionem intellectus agentis, tanquam formæ cum materia, immediatè sine ullo phantasmate, adeoque intuitivè cognoscat Deum, & substantias abstractas, etiam in hac vita, quæ Averrois imaginatio etsi falsa, tamen ab Aristotelis sententia fortasse haud aliena. Ex quibus patet, Alexandrum Aphrodisæum, & ejus sequaces perperam ratiocinari, ex hoc textu 39. 3. de Anima, contra immortalitatem animæ rationalis, in via Aristotelis: Sic enim*

Alexander: Si anima non est sine imaginatione, non potest esse sine corpore, juxta text. 12. & 13. 1. de anima: Sed non potest intelligere sine phantasmate seu imaginatione per tex. 39. 3. de Anima; Ergò non potest esse sine corpore secundum Aristotelem. Hoc enim argumentum Alexandri, quod male à quibusdam putatur insolubile in via Aristotelis, probabilissimè dilui potest, respondendo ad Minorem, uno ex illis tribus modis.

Idem & similiter se habens semper idem aptum est facere, 2. de Generatione, tex. 56.] *Intelligitur quod idem in quantum idem, & eodem modo se habens respectu ejusdem materiæ, eodem modo dispositè & mediante, eodem subjecto aptum natum est facere idem.*

In generatione substantiali nullum subjectum sensibile debet existere, 2. de Generatione.] *Intelligitur quod non debet manere idem subjectum præexistens, hoc aliquid ex actu formali & substantiali: generatio enim est mutatio totius in totum, adeoque terminatur in novum aliquod compositum.*

In nullo genere causarum processus est in infinitum, 2. Metaph.] *Verum est in essentialiter subordinatis.*

Intellectus non potest simul & semel plura intelligere, 2. Metaph.] *Verum est distinctè & determinatè. Potest tamen intelligere modo confuso.*

Impossibile est multitudinem esse actu infinitam, 3. Phys.] *Intelligitur sic, quod impossibile est entium divisorum, multitudinem esse infinitam actualiter, sed continuorum infinitam esse nihil prohibet: Sunt enim in continuo infinitæ partes, sed in actu vel divisè seu potentia, sit à videlicet, ut non possit dividi in tot partes, quin possit dividi ulterius. Vnde solet dici, quod continuum habet partes infinitas non categorematicè, sed syncategorematicè.*

In dictis per accidens non est idem ipsum & esse ipsum, 7. Metaph.] *Dicitur quod Aristoteles vult, quod in prædicationibus accidentalibus non est idem ipsum, id est, significatum materiale, pro quo terminus supponit & esse ipsum, id est, significatum formale, quod terminus connotat.*

In somno animalis sensitiva potentia quiescit, & vegetativa laborat, per Philosophum in de Somno & Vigilia.] *Dicendum, quod debet intelligi, quod anima sensitiva in somno perfecti animalis quiescit ab operationibus suis, quæ sibi deberent convenire, in quantum est sensitiva: sed non cessat ab his operationibus, quæ sibi debentur ut vegetativa. Nam & in somno nutritur & augetur animal, imò plerumque magis, quàm in vigilia.*

In mobilibus velocitas sequitur proportionem virtutis moventis, 6. Phys.] *Hic est distinguendum: Moventia sunt duplicia, quædam sunt naturalia, & talia agunt secundum ultimum sui posse, & de illis intelligitur auctoritas. Alia sunt moventia voluntaria, & de illis non sonat auctoritas. Vnde cum primum movens sit movens voluntarium & liberum, non oportet quod moveat primum mobile infinita velocitate, quantumvis sit virtutis seu vigoris infiniti.*

In mathematicis non est bonum neque finis, 3. Metaph.] *Intelligitur quod mathematica non docet, qualiter se debet habere homo moraliter, & quod non demonstrat simpliciter, neque per causam finalem, sed solum per causam materialem. Vel dicitur, quod mathematicus non considerat ea, quæ sunt sub ratione boni, vel sub ratione finis, sed considerat ea sub mensuræ ratione.*

Intellectus nullius corporis est actus, 3. de Anima.] *Ibi dicunt aliqui, quod intelligitur de intellectu divino agente. Sed accommodatius ad textum dicitur, quod non est alicujus corporis actu tanquam subjecti. Est enim mediatè in ipsa anima, consequens animam in gradu illo priori, quem participat cum intelligentiis, sive cum substantiis separatis. Non autem secundum gradum illum, quem participat cum formis informantibus. Deinde nullius corporis est actus, est enim intellectio operatio planè inorganica, multum differens à visione & similibus operationibus animasticis, quæ & ab anima ipsa, & ab organo seu instrumento corporeo efficiuntur, & ideo etiam dicuntur operationes totius conjuncti, non tantum denominativè, sed verè etiam elicitivè.*

Idem non movetur diversis motibus, 4. Phys.] *Æque primò ac per se: per accidens enim nihil obstat, sicut patet de homine existente in navi, qui movetur versus orientem in navi à se ipso, & versus occidentem ab ipsa navi.*

Idem est locus partis & totius, 2. Phys.] *Intelligitur de loco communi naturali, non autem proprio.*

Impossibile est idem esse in diversis locis, 4 Phys.] *Intelligitur secundum se totum simul & semel, idque naturaliter; supernaturaliter enim nihil prohibet idem corpus in pluribus locis existere per omnipotentiam divinam.*

Infinitum non potest pertransiri, 6. Phys.] *Intelligitur de infinito in actu, non autem in potentia, tale namque spatium continuum habet infinitas partes potentia, non actu.*

In magnitudine finita non est potentia infinita, 4. Phys.] *Intelligitur, quod in magnitudine finita activè & inhæsivè non est potentia infinita. Dicitur activè, quia in magnitudine finita bene est potentia passivè infinita. Dicitur inhæsivè propter potentiam non inhæsivam, quæ est Deus gloriosus.*

Infinita uni accidunt, 2. Phys.] *Hoc intelligitur secundum successionem, & non omnia simul.*

Impossibile est unum elementum esse, 2. Cœli.] *Intelligitur exclusivè sic, quod impossibile est tantum unum elementum esse sic, quod etiam non essent plura elementa.*

Idem non reducit seipsum de potentia ad actum, 4. Metaph.] *Intelligitur de potentia essendi vel generandi, sic quod nihil reducit, id est, producit se, vel generat se: cum hoc sit impossibile, alioquin aqua calefacta, sive etiam adjuta ab ambiente, certè reducet se ad pristinam frigiditatem.*

Impossibilis regressus à privatione ad habitum, in prædicamento de oppositis.] *Veritatem habet de privatione, quæ privat potentiam, sallit de privatione privante actum. Nam qui in tenebris constitutus, est privatus actu videndi, & tamen adveniente luce transit ad videndum lucem. Sed à cæcitate non potest fieri transitus ad videre, quia non tantum privat actum, verum etiam & potentiam, &c.*

Idem est subjectum motus & termini motus, 5. Phys.] *Intelligitur sic, idem est subjectum motus, & terminus motus in materia prima: & non intelligitur de termino propinquo, subjecti motus.*

Intellectus patitur ab intelligibili, 3. de Anima.] *Intelligitur de intellectu creato, qui recipit species ab intelligibili, & de intelligentibus per intellectionem superadditam; modò intellectus primi motoris non recipit species, ut intelligat determinatione superaddita. Sua enim intellectio est suamet essentia, adeoque solus ipse est purus actus.*

Intellectus non est corpus, nec virtus in corpore, Commentator, 3. de Anima.] *Ibi expositores dicunt, quod Commentator non tenetur, quoad illam partem, quod anima non sit virtus in corpore. Verè enim anima intellectiva est forma informans, & non assistens, ut ipse putavit. Aliter dicitur, quod intellectus non est virtus in corpore, id est, non virtus educta de potentia materiæ, nec in esse suo dependens à corpore, sicut aliæ formæ informantes.*

Justitia est præclarissima virtutum, 5. Eth.] *Intelligitur de justitia perfecta, non autem imperfecta: quia justitia perfecta includit in se omnes virtutes.*

Illud quod alitur, non patitur à nutrimento vel ab alimento, sed è contra, 3. de Anima.] *Notandum, istam auctoritatem sic intelligi, quod alitum non patitur ab alimento per se & primariè, cum hoc tamen bene stat, quod patitur secundariè & per accidens: quia omne agens in agendo repatitur, si modò communicet in materia, ut habetur 1. de generatione, nimirum assimilatur ipsum alimentum alito, non alitum ipsi alimento. Vnde hic actio principalis per se est ipsius aliti.*

In quolibet genere latent æquivocationes, 7. Physicorum.] *Dicitur quod Aristoteles non vult, quod genera sint æquivoca propriè, sed capit æquivocationem valdè communiter, & intendit, quod in quolibet genere sunt species, quæ habent inter se di-*

versas

versas rationes specificas, sed non in ordine ad genus. Vel dicatur quod vult, quod genera magis amplè significant sua significata, quam species.

In quibus contingit magis amicos participare, sunt magis eligibiliora, quam in quibus non, 2. Topic.] *Et sic sequeretur, quod ipsa amicorum essent magis eligibilia, quam pulli aliorum: similiter sequeretur, quod artes mechanicæ amicorum essent eligibiliores quam scientiæ liberales aliorum. Intelligitur ergò primo de bonis per se & honestis propter primam instantiam. Et hoc intelligitur, dummodo alia bona non conveniat præeminentia bonitatis propter secundam instantiam. Sed secundum alios intelligitur cum restrictione, sive cum reduplicatione, ut omnia bona, in quibus participant amici, ut sic sunt eligibiliora, & sic, quamvis artes ut illiberales, absolutè non sunt eligibiliores, tamen in quantum eis participant amici, sunt eligibiliores. Sicut etiam dicitur de alia instantia. Interim simpliciter ut dictum est, artes liberales sunt eligibiliores, sicut dicimus, quod agens ut agens, sit nobilius passo; Et tamen fieri potest, ut passum sit simpliciter nobilius agente, ut contingit, si ignis agat in hominem. Homo enim procul dubio simpliciter est nobilior igne.*

Illud quod per se est eligibile, est eligibilius quàm id, quod est eligibile per accidens, 5. Top.] *Respondetur ibidem ut sic, quatenus videlicet est eligibile per se. Simpliciter enim aliquando alterum potest esse eligibilius.*

Illud est melius, cujus privatio est pejor, 3. Top.] *Illa auctoritas non est simpliciter vera, nam datur instantia de sentire & intelligere. Nam privatio hujus, quod est sentire, est peior quàm privatio hujus, quod est intelligere. Et tamen in veritate habitus hujus, quod est sentire, non est melior quàm habitus hujus, quod est intelligere: patet ant. quia ad privationem sensus sequitur privatio intellectus, eo quod nihil intelligitur, nisi quod prius fuit in sensu: & etiam privatio materiæ primæ est peior, quàm ipsius compositi, tamen ipsius non est melior habitus. Respondetur quod intelligitur, ubi unum non includit aliud; Iam privatio sensus in homine includit etiam privationem intellectus in homine. Privatio materiæ primæ includit privationem compositi.*

Ignis non est visibilis, auctor sphæræ, intelligitur secundum Marsilium sic.] *Ignis in prima sphera non est visibilis, quia ut sic est maximè perspicuitatis & subtilitatis, ut patet, quia astra Cœli per ipsum videntur. Sed ignis est visibilis solum, prout est permixtus cum materia terræ, sicut est ignis circa nos.*

Idem non est scitum & opinatum, 2. Poster.] *Hoc est verum eodem modo; cum hoc tamen stat, quod aliquid sit uno modo scitum, alio modo opinatum, scilicet ratione diversorum mediorum. Quatenus enim per demonstrationem aliquid cognoscimus, scimus quatenus idipsum per rationem aliquam probabilem opinamur.*

Intellectus & intellectum, & intellectio sunt idem in abstractis à materia, 3. de Anima, tex. com. 19.] *Simpliciter vera est tantum de Deo: Aliquo modo tamen etiam de intelligentiis, quæ in intelligendo nullo modo dependent à corpore, nec ut ab instrumento, nec ut à subjecto. Vnde veritatem non habet de intellectu nostro possibili, qui intelligendo dependet à phantasmatibus, siquidem oportet intelligentem phantasmata speculari, ut dicitur in 3. de Anima, tex. com. 39.*

Idem non agit in corruptionem sui ipsius, 4. Phys.] *In oppositum videtur esse semen, quia forma seminis facit esse corporis animatum: & quàm citò est corpus animatum, tàm citò desinit esse forma seminis; ergo semen agit ad sui ipsius corruptionem. Respondetur quod auctoritas intelligitur in sua primaria actione & per se, cum hoc nihil prohibet, quod idem per accidens agere potest in sui corruptionem: patet, quia organizatio corporis illa fit à forma seminis, una cum influentia corporis cœlestis: & tamen quando illa fit, tunc desinit esse forma seminis, & sic semen agit de per accidens ad sui corruptionem.*

Idem est agens, disponens materiam, & inducens formam, Averr. 7. Metaph. in com. 31.] *Respondetur, quod propositio veritatem habet in transmutatione substantiali à natura facta, intelligitur respectu immediatè disponentis materiam. Stat autem disponere materiam alterando materiam, & tamen natura introducit formam substantialem, licet enim multa sunt differentiæ inter naturam & artem, quas pro nunc nolo persequi, tamen una est ista ex illis, quia ars non potest producere immediatè formam substantialem, quia omnes formæ introductæ ab arte sunt accidentia, ut patet ex Physic. com. 13.*

In nobis non est odoratus, Commentator 2. de Anima.] *Videtur igitur, quod nos deficimus in vero sensu. Respondetur: Olfactum hominis esse imperfectiorem aliorum animalium olfactu in percipiendis odoribus, quantum ad distantiam, & quantum ad remissionem. Alia enim animalia remissos odores percipiunt, & in magna distantia, ut canes & vultures, & alia hujusmodi. Homo autem non percipit nisi propè & intensos, vincit tamen homo in percipiendis differentiis pluribus odorum.*

Indivisibile non potest esse æquale, 1. Phys.] *Et videtur, quod intellectus non potest esse formatus scientiis & virtutibus, & alteri intellectui æqualis vel inæqualis, quoniam est indivisibilis. Respondetur, verum est, quod indivisibile non potest esse æquale qualitatè corporali, sicut est caliditas & frigiditas: sed potest esse æquale qualitatè spirituali, & hoc non est inconveniens.*

Indivisibile ad quodcunque se divertit, totaliter se divertit, 3. de Anima.] *Illa auctoritas dupliciter intelligitur. Vno modo sic, quod indivisibile non est secundum unam partem in uno, & secundum aliam in alio: & sic simpliciter est vera, quia indivisibile non habet partes. Alio modo sic, indivisibile quocunque se divertit, id est, secundum quamlibet partem se divertit, & sic tunc auctoritas est falsa, eo quod præsupponit, indivisibile habere partes, quod non est verum. Vberior responsio potest sumi ex declaratione axiomatis sequentis.*

Indivisibile seu simplex cum attingitur, totum attingitur aut nihil, pro eo quod non habet partem & partem, 9. Metaphys. text. 22.] *Dicitur sensum esse, quod non attingatur secundum partem & partem (in simplicibus enim seu indivisibilibus non est dicere totum, nisi per privationem compositionis & partium) sed ex hoc non sequitur, quod si attingatur, attingatur omni modo. Vnde etiamsi Deus ab homine cognoscatur in hac vita, vel etiam clarè videatur in altera (totus quidem cognoscitur, & totus videtur) sed non totaliter seu omni modo, sic enim à se solo cognoscitur. Nam & simplex est Deus, & simul etiam incomprehensibilis. Et tametsi non est aliquid & aliquid, tamen est aliquod unum, quod aquivalet infinitis. Vnde idem latet, & patet quidem ad intuendum, sed latet ad comprehendendum, hoc est, non sicut in aliqua re composita una pars latet, altera apparet, sed quia illud unum simpliciter infinita existens perfectio, infinitis modis potest cognosci.*

Intellectus divinus speculatur omnia, per Boëtium, de Consol.] *Et per consequens videtur, quod intellectus divinus speculetur phantasmata, consequens est falsum, & contra Philosophum 12. Metaph. ubi dicitur: Intellectus divinus est pure activus. Illa auctoritas intelligitur dupliciter: Vno modo objectivè, alio modo instrumentaliter. Respondetur ergò, quod intellectus divinus intelligit phantasmata objectivè, & non instrumentaliter, & hoc vult Boëtius.*

Ignis est principium augmentationis, 2. de Anima.] *Intelligitur sic, Ignis, id est, calor naturalis est principium, scilicet instrumentale augmentationis.*

Idem non est agens & patiens, 9. Metph.] *Intelligitur respectu ejusdem.*

Intellectus est denudatus ab omni eo quod intelligit, 3. de Anima.] *Si sic, videtur quod non potest intelligere seipsum. Respondetur quod intelligitur, dum intelligit directè per species proprias & distinctas, & nondum intelligit per species reflexas reflexè & alienas, & illo modo intelligit seipsum.*

Idem corruptum in numero non reverti potest, 2. de Generatione, text. 70. & 2. de Anima.] *Quærit Aristotel. ibidem, an regressus fiat secundum idem numero ita, ut corruptum & mutatum idem numero redeat. Sensus quæstionis notus est quæritur enim, an aqua, ignis, Leo, color vel aliquid horum, semel corrupta possint ab aliquo naturali agente, iterum produci eadem numero prorsus, solvit ipse dicens, quod in substantiis perpetuis idem numero redit, ut sol idem numero redit ad Arietem, & hoc, quia non mutatur in substantiam, sed localiter movetur, & qualis est mutatio, sic est reditus mobilis: quia enim non mutatur substantia, redit eadem. At in corrupti-*

bilibus substantiis, quæ sic sunt, ut possint non esse, impossibile est, post corruptionem eadem numero redire: sed specie solum, &c. At secundum rei veritatem corruptum, idem numero reparari non potest, intellige de potentia Physica seu naturali, non autem de potentia supernaturali: Deus enim omnia permanentia corrupta reducere potest. Et sic resurrectionem mortuorum, tametsi non demonstrat natura, demonstrat tamen scriptura: tametsi non præstat potentia naturalis, tamen omnipotentia divina.

Intellectus & intelligibile debent esse proportionata, ibidem.] *Verum est secundum assimilationem, vel secundum rationem intelligibilis, non autem secundum rationem quantitatis.*

Intelligentiæ non sciuntur, nisi per motum Averr. 8. Metaph. & 12. Metaph.] *Intelligitur de scientia physica. Intelligentias enim demonstrat Physicus per motum, dicens; Omne quod movetur, ab alio movetur. Mobile igitur æternum habet movens æternum, movens autem æternum, non potest esse in corpore, quia illa non potest semper movere; ergo virtus sine corpore immaterialis abstracta & per se subsistens, & completa sine corpore. Sic Aristotel. & Averroes statuentes (licet falsò) mundum & motum ab æterno probant intelligentias per motum.*

Intellectus humanus habet materiam, 12. Metaph.] *Intelligitur secundum S. Thomam & Buridanum sic, id est, habet in se quandam virtutem receptivam specierum materialium. Vel sic dicitur, quod per materiam intelligit aliquam operationem, per quam intellectus humanus differt ab intellectu divino, & sic dicit Albertus, quod omnes res infra Deum habent materiam, vel aliquid proportionabile materiæ.*

Intellectus separatus est à corpore, 3. de Anima.] *Intelligitur, id est, non est alligatus alicui organo corporeo. Intellectum enim esse separabilem significat non esse organicum: nec in operatione sua à corpore pendere ut conjuncto, causa, vel principio.*

Infinito nihil est majus, 3. Phys.] *Intelligitur de infinito quoad extensionem: quia illo modo nihil potest esse majus quoad quantitatem.*

Idem non est causa oppositorum, 2 Phys.] *Intelligitur idem agens particulare, non est æquè primo causa oppositorum, specificè distinctorum propter agens universale, ut est Deus vel sol. Dicitur æquè primo, quia idem bene potest esse causa unius per prius, & alterius per posterius; unius per se, alterius per accidens, &c. Dicitur specificè distinctorum, quia pater habens filium, est causa oppositorum, videlicet patris & filii: Sunt enim ista opposita relativè.*

Ignis in sua sphæra corrumpitur, ut inquit Egidius.] *Et licet sibi non potest implicari contrarium formaliter, eo quod aliqua non ascendit, sed tamen potest sibi applicari virtualiter, quia ignis potest considerari aliquo modo per constellationem frigidam: & si sic, tunc descendit, quia gravem movetur deorsum, & sic per talem motum corrumpitur ignis. Unde ignis non est corruptibilis naturaliter loquendo, secundum se totum, sed solum secundum partes, tamen per potentiam divinam potest corrumpi.*

Intellectus sequitur rem intelligendo, 3. de Anima.] *Intelligitur de intelligendo aliquo simplici conceptu, & non discursivo.*

Ignorato motu necesse est naturam ignorari, 3. Phys. tex. 1.] *Si sic, quomodo ignorato motu dicit naturam ignorari, cum dicat 2. Phys. tex. 6. naturam esse per se notam. Respondetur quod natura duplicem habet cognitionem, & an sit, & quid sit. Ipsam esse per se, notum est: quid autem sit, non est per se notum, sed ignorari potest, & de hac cognitione definitiva dicit, quod qui ignorat quid sit motus, ignorabit etiam, quod natura sit. Per motum enim natura definitur.*

In infortuniis virtus relucet, 1. Ethicor. cap. 2.

In obscuris oportet uti apertis testimoniis, 2. Ethicorum cap. 1.

In re frequenti cognoscitur habitus, 3 Ethicorum cap. 14.

Jactator maximè est vituperandus, 4. Ethicorum.

Juvenis non potest esse sapiens, quia prudentia requirit experientiam, quæ indiget tempore 6. Ethicorum.

Impossibile est prudentem non esse bonum, ibidem.

In civitate sunt tres species: scilicet divites, pauperes, mediocres, inter quos optimi sunt mediocres, quia semper medium est optimum, 2. Polit.

In magnis negotiis oportet unum ordinari ad unum opus, quia melior est cura, quæ incensa est circa unum, quàm circa plus, 4. Politicorum.

In dicendo utimur exemplis, ut facilius intelligatur illud, quod dicitur, libro 1. de Poët.

In infirmo est continua tristitia, & mœror inconsolabilis, ibidem.

In quolibet genere est aliquod bonum, licet in eo inveniantur aliqua non bona, Comment. 1. de arte Poët.

Illud est superfluum in definitione, quo ablato, illud quod remanet, manifestat diffinitum, libro 6. Top. cap 3.

Impossibile est speculari universale, nisi per inductionem, 1. Poster. tex. 33.

Illa demonstratio est dignior, quæ utitur dignioribus principiis, ibidem tex. 43.

Indivisibile non potest moveri, nisi per accidens, 6. Physicorum, tex. 36.

In quiescendo & sedendo anima fit prudens, 6. Physic. text. 20.

Instans est principium futuri, & finis præteriti, 8. Physicorum, text. 11.

Illud est melius, quod optimo propinquius est, 2. Cœli, text. 66.

In divinis actio eorum prima intentione est propter suum esse: secundario verò propter aliud, 2. Cœli Commentario. 17.

In montibus non fit pruina, libro 1. meteor. cap. 4.

Ire de præcedentibus ad posteriora, est magis famosum, 2. de Anima Comment. 11.

Is plurimum habet, qui minimum cupit. Seneca de moribus.

Justus, secreta non prodit, idem de just.

In omnibus tam maximis quam minimis debet implorari auxilium Dei. Plato in Timæo.

Ira vitanda est non moderationis, sed sanitatis causa, Seneca libro 2. Epist. 18.

Incertum est, quo loco mors te expectat: tu verò eam in omni loco expecta, idem libro 3. Epist. 26.

Id sapit unusquisque, quod didicit, idem de moribus.

Impossibile est, somnium secundum totum esse falsum, Aristoteles de Som.

Inter animalia solus homo est ambidexter, libro 2. de animalibus.

Individuum non generatur essentialiter, nisi ab individuo eiusdem speciei, 1. Metaph. com. 32.

Illud quod est causa, ut alia sint vera, est verissimum, 2. Metaphys. text. 4.

Impossibile est omnium esse demonstrationem, 3. Metaph. tex. 4.

In æternis non est corruptio, nec malum, nec peccatum, 9. Metaphys. tex. 19.

In sempiternis nulla est potentia, text. 17. ibidem.

Indivisibile omne, quod non habet materiam, 12. Metaph. tex. 5.

Impossibile est, quod duo motus contrarii sint super eundem polum, 12. Metaph. tex. com. 47.

Ignorare vitia est melius, quam scire ea, 12. Metaph. com. 51.

Infirmans, ponit sanitatem, esse fœlicitatem: pauper vero factus, divitias, 1. Ethicorum cap. 4. Com.

In modo, est utrumque extremum in actu, sed non in ultima perfectione, Com. 1. Phys, com. 56.

Juvenes cuſtodiendi ſunt, ut non dicant aut audiant aliquid turpe, quia ex dicere aut audire aliquid turpe ſæpe facere contingit. 7. Polit.

Juſtum eſt auxiliari pauperi, 1. Rhetor.

Ira eſt appetitus cum triſtitia propter apparentiam ſui ipſius, vel ſuorum, 2. Rhetoric.

Ira eſt factiva inimicitiæ & odii, ibidem.

Infirmi coeuntes & bellantes, & amantes, ſcientes, & univerſaliter aliquid deſiderantes, & non aſſequentes, illi de facili iraſcuntur, 2. Rhetoric.

Inferiora à ſuperioribus reguntur, in libro de Regimine Principum.

Ille eſt beatiſſimus & ſecurus poſſeſſor ſui, qui ſine ſolicitudine expectat, ibidem.

Ille non tollit munus gratis, qui cum rogaſſet, accepit: quia optimum eſt prævenire deſiderium rogantis. Seneca de beneficiis.

Ingratus eſt ille, qui ſe beneficium accepiſſe negat, quod accepit, ibidem.

In dando beneficia eligendus eſt vir ſimplex & integer, memor, gratus & abſtinens: Seneca de beneficiis.

In omni tractatu fieri decet, ut inter initia conſideretur quid ſit, de quo agatur. Plato in Timæo.

Inter animalia longiſſimæ vitæ eſt homo & elephas, in libro de longitudine & brevitate vitæ.

In bonis exterioribus non eſt fœlicitas, quia ipſe fœlix nullo bono exteriori indiget, 7. Politicorum.

Inter omnia animalia ſolus homo habet rationem, 7. Politic.

In minimis etiam rebus auxilium divinum debet implorari, invocandus eſt enim pater omnium rerum, quo prætermiſſo, nullum ritè fundatur exordium, Boet. 3. de Conſolatione.

Juſtum eſt facere gratiam ei, qui gratiam facit. lib. 2. Rhetor. Ariſtot.

Juſtum eſt auxiliari amicis, ibidem.

Intellectus eſt lumen, quod Deus infundit animæ, Ariſtoteles libro 3. Rhetor.

Impoſſibile eſt, non corpus in corpore moveri, auth. 6. princip. cap. de actione.

In loco eſt, quicquid à loco circumſcribitur, ibidem cap. de Ubi.

Illud ponit aliquis, quod à viro probato dictum eſt, Ariſtot. libro 1. cap. 2.

Invidus eſt, qui triſtatur de proſperitate bonorum, cap. 5. libro 2. Topicorum.

Incertum eſt, ſi occiderit ſol, an adhuc ſit ſuper terram, eò quod tunc ſenſum amittimus, libro 5. Topic. cap. 9.

In plantis eſt una anima in actu, plures verò in potentia, & ideo etiam pars earum abſciſſa, vivit.

Interempto genere interimuntur ſpecies, Boeth. lib. diviſion.

In naturalibus concupiſcentiis pauci peccant, 3. Ethicorum, cap. 13.

Ira promovet actionem fortis, 3. Ethicorum, cap. 10. Com.

Iraſci, in quibus non oportet: & non iraſci, in quibus oportet, inſipientis eſt, 4. Ethicorum, cap. 14.

Jactator vituperabilior eſt mendace, ibidem.

In infortuniis refugium eſt ad Amicos, 8. Ethic. cap. 1.

In actibus humanis minus creditur ſermonibus, quam operationibus, 10. Ethic. cap. 11.

In pravis ac malè diſpoſitis corpus dominatur animæ, 1. Polit.

Impoſſibile eſt non diligentis Domini ſervos diligentes eſſe, libro 1. Oecon.

L.

LOcus totius & locus partis idem eſt. 1. Cœli text. com. 19. 77. & in 2. Cœli tex. 35.] *Limitat Commentator iſtam propoſitionem in 3. Phyſ. in commen. 52. de loco ſecundum ſpeciem, non de loco ſecundum numerum; quia major eſt locus totius, quam locus partis.*

Lumen non eſt corpus, 2. de Anima.] *Intelligitur, lumen non eſt corpus ſubſtantiale: ſed bene eſt corpus quantificatum conerativè; vel lumen non eſt corpus reſolutum à corpore lucido; vel ſic, lumen non eſt corpus extenſum, ſeu extenſive, ſive extenſione propria.*

Locus communis eſt, qui continet omnia, 4. Phyſ.] *Intelligitur ſic, qui continet omnia alia à ſe præter cœlum, quod continet omnia, non tamen ſeipſum.*

Locus eſt non de in loco, ibidem.] *Id eſt, non de ratione loci, quod ſit in loco. Sive locus non eſt per ſe in loco, ſed per accidens, locus enim ut locus continet, per accidens autem eſt, quod fortè quoque ipſe ab altero contineatur.*

Locus eſt æqualis locato, ibidem] *Verum eſt de loco proprio, non autem de loco communi.*

Litera & ſyllaba carent ſenſu. Priſcianus primi minoris.] *Intelligitur, carent ſenſu, id eſt, ſignificatione ultimata, non tamen ſic, quod non eſſent ſenſu exteriori perceptibiles.*

Lex prohibet, ne quis ſeipſum occidat, 5. Ethicorum Comment. cap. 15.] *Intellige non tantum humana, ſed & naturalis & divina.*

Loca naturalia ſunt tantum duo: ſuperius ſcilicet, & inferius, 3. Phyſ. com. 55.

Locus optimus in bello eſt medius. Quia fortes tenent locum medium inter audaces & timidos, Ariſt. 2. de arte Poet.

Laudare præſentem adulatoris eſt, idem libro 2.

Liber Phyſicorum eſt radix & principium totius Philoſophiæ naturalis, Comment. libro 1. Phyſ. in prologo.

Lis & dies non habent eſſe ſecundum quod ſubſtantia aliqua perfecta: ſed ſecundum quod generantur & corrumpuntur, 3. Phyſ. tex. 59.

Locus medius eſt locus principantis. In libro de ſenectute & juventute.

Lupus guloſus comedit ſine maſticatione, & tantum uno tempore, quod ſufficit ſibi ad tres dies, in libro 5. de hiſtoriis Animalium.

Linguam habet animal, ut communicet aliquid alteri, 3. de Anima.

Laus & gratiarum actio debentur danti, & non accipienti, 4. Ethicorum.

Locus æterni eſt æternus, 2. Cœli, Comment. 2.

Lingua convenit in duo opera naturæ: ſcilicet guſtum, & loquelam, & quamcunque vociferationem, lib. 2. tex. 88.

Lac etiam poteſt fieri in manibus, Ariſtoteles de animal. libro 1.

Lingua eſt propter ſapores percipiendos, & literas exprimendas, libro 11. de animal.

Licet omnes ſcientiæ nobiles ſint, tamen divina eſt nobilior, quia ejus ſubjectum eſt nobilius, 6. Metaph. com. 2.

Lucrum eſt auxilium indigentiæ, 8. Ethicorum, cap. 10.

Leges inhoneſtæ, licet maximè ſint in uſu, aboleri licet, 2. Polit.

Ludus fit propter requiem, 8. Politicorum.

Lectio certo prodeſt, varia vero delectat, Seneca lib. Epiſt. 45.

Libentius audias, quam loquaris. Idem de moribus.

M.

MAteria non est ens, 1. Physic.] *Intelligitur, quod materia prima non sit ens in actu formali, cum hoc tamen benè stat, quod sit ens in actu entitativo, ut loquuntur.*

Materia semper conatur ad maleficium suæ formæ, 1. Phys.] *Hoc intelligendum est de materia ista rerum corruptibilium, & generabilium propter potentiam contradictionis. Ex se enim nullam habet formam propriam, habet autem potentiam ad omnes.*

Motus & tempus sunt infinita, 6. Top.] *Intelligitur capiendo Ly infinitum sincategorematicè, sic quod Ly motus & tempus stant confusè: Etiam alio modo conceditur secundum successionem & potentiam, sic quod motus secundum successionem est infinitus.*

Motis nobis moventur omnia, quæ in nobis sunt, &c. Phys. & 2. Top.] *Intelligitur per se vel per accidens.*

Materia nec est quid, nec quale, nec quantum, 7. Metap.] *Intelligitur materia prima secundum se, nec est quid, id est, hoc aliquid, scilicet aliqua substantia certæ speciei: nec est quale, id est habens aliquam qualitatem propriam: non est qualis, secundum aliquam qualitatem per se & propriè; nec est quantum, id est, non habens ex se quantitatem aliquam determinatam.*

Materia prima est medium inter esse, & non esse, 1. Physicorum.] *Sed hoc videtur falsum, quia si sic, sequeretur quod inter duo contradictoria esset dare medium. Respondetur quod sic intelligitur, quod materia prima est medium inter non esse simpliciter, & inter esse in actu formali. Modò non esse sim; liciter, & esse in actu formali non sunt contradictoria. Sensus est: Materia est quidem substantia, sed imperfecta, & ita quidem medium quoddam inter ens simpliciter, & non ens simpliciter; neque enim est omnibus modis, hoc est, perfectè, & ens specificatum ens, neque est nullo modo ens, sed est ens subsistens in rerum naturâ. In potentia tamen ad omnes actus formales, & ad omnes species naturales.*

Motus mixti est ab elemento simplici dominante in eo, 1. Cœli, com. tex. 7. & 2. meteor.] *Vera est propositio, de mixto perfecto, cujus mixtio est completa, in qua videlicet misibilia sunt reducta ad unam formam superadditam mixtioni. Fallit autem in mixto, cujus mixtio est per solam partium juxta positionem. Nam talis motus non est simplex, sed est inflexus seu compositus, ut est motus tubinum, Averroes 4. Cœli, com. 7.*

Mathematicus solum de causa formali considerat, Aver. 1. Phys. in com. 1.] *Respondetur, Mathematicum considerare formam tantum, quia non considerat materiam sensibilem, neq; agens, neq; finem concernentem motum, sed solum considerat formam universalem declarantem quidditatem, partes enim definitionis dicuntur formæ, ut patet in 2. Phys. tex. 28.*

Movens & motum debent esse simul, 7. Phys. tex. com 10.] *Veritatem habet propositio, de movente in genere causæ efficientis; fallit autem de movente in genere causæ finalis, præcipuè in generabilibus & corruptibilibus, in quibus aliud est movens ut efficiens, ut dicit Averr. in primo cap. lib. de substantia orbis, glossa est ejusdem Aristotelis in 7. Phys. tex. com. 9.*

Materia prima generatur per accidens, Commentator 1. Phys.] *Intelligitur per accidens, id est, secundum quid, id est, ratione formæ, quæ ex ea per generationem educitur, cum qua novum constituit compositum.*

Materia prima in rei veritate generatur, 1. Phys.] *Respondetur, quod verum est subjectivè, sic quod incipit esse subjectum formæ, non autem terminativè generatur. Intelligitur eo sensu, quo axioma proximè præcedens, nempe incipit subjectum esse formæ.*

Malum entis destruit se ipsum, & videtur velle, quod malitia nominaliter sit aliquid, quod est tamen contra eundem Philosophum, 2. de Anima.] *Illa dupliciter intelligitur. Uno modo conditionaliter, ut sic, si malum entis esset, tunc destrueret seipsum, id est, malum entis significat destructionem sui ipsius. Alio modo intelligitur, quod malum destruit seipsum per accidens, malum enim cum sit privatio, non reperitur nisi in bono; dum ergo conatur ad destructionem boni, per accidens adsui ipsius destructionem conatur, quia privatio non potest existere sine subjecto.*

Magis est eligendum indigenti ditari, quam philosophari, 3. Topic.] *Non quod sit melius, sed quod sit magis necessarium indigenti.*

Materia prima primo recipit formam universalem, deinde minus universalem, Commentator, 12. Metaph.] *Hoc est, prius naturâ formam elementi, deinde formam mixti, denique animam. Ordinem enim habent inter se istæ formæ, suntq; aliæ aliis magis vel minus communes.*

Movens debet esse simul cum motu, 7. Phys.] *Nom semper immediatione suppositi, sed semper immediatione virtutis.*

Materia remanet in re facta, privatio vero non, 1. Phys.] *Intelligitur, quod materia remanet in re facta sub ratione & denominatione materiæ: sed privatio non manet sub illa ratione vel denominatione, est enim formaliter negatio formæ, materialiter aptitudo ad formam. Quando ergo non adest forma, sanè sub ratione privationis non remanet amplius privatio.*

Motus in quantitate dicitur augmentatio vel diminutio. 5. Phys.] *Intelligitur, quod motus ad quantitatem propriè, Unde rarefactio & condensatio differunt non parum ab augmentatione & diminutione.*

Materia prima non est, 1. Phys.] *Intelligitur ut supra, materia prima non est in actu formali, quia materia prima non est forma; cum hoc tamen stat, quod materia prima sit in actu essentiæ & potentiæ.*

Magis & minus non diversificant speciem, 2. Top.] *intelligitur de specie essentiali sic, quod magis & minus non diversificant speciem essentialem, sed bene accidentalem.*

Medium componitur ex extremis, 5. Phys. text. 6.] *Intelligitur de compositione similitudinaria, id est, quod medium in aliquo gerit similitudinem unius extremi, & in alio alterius extremi. Quanquam aliquando etiam realiter componitur ex extremis, ut fuscum ex albo & nigro, tepidum ex calido & frigido.*

Minimo non potest dari minus, 1. Phys.] *Intelligitur in sensu diviso, non in sensu composito. Tali enim minimo possibile est dari minus.*

Materia prima non est in potentia ad formam, per Commentatorem & Philosophum, 5. Metaph.] *Intelligitur de potentia activa & instrumentali, & non de potentia passiva & essentiali.*

Magnitudo & multitudo non sunt accidentia quantitatis, 5. Metaphys.] *Intelligitur capiendo ea respectivè, tunc non sunt species quantitatis: sed capiendo ea absolutè, tunc sunt species quantitatis.*

Mundus est æternus, 8. Phys. & 12. Metaph.) *Intelligitur secundum Arist. quidem & alios, quibus creatio rerum ex nihilo fuit ignota: Non autem secundum veritatem, quæ docet mundum ex nihilo factum à Deo in tempore.*

Minus bonum conjunctum alteri, facit ipsum magis bonum. 1. Ethic.) *Et sic sequeretur quod corpus animatum esset nobilius ipsa anima. Intelligitur dummodo unum bonum non includat aliud. Unde etiam nullum bonum Deo additum, facit ipsum majus bonum. Qui est infinitus prohabens omne bonum.*

Manifestum est, quod Deus non habet genus, nec qualitatem, nec quantitatem, per Avicennam.) *Propriè loquendo de his, scilicet ut habent rationem prædicamenti: Est enim Deus perfectissimus simul & simplicissimus. Improprè autem vel similitudine quadam etiam illa quandoque dicuntur de Deo.*

Materia prima appetit formam, sicut fœmina virum, turpe bonum seu pulchrum, 1. Phys. tex. 81.) *Intelligitur de appetitu naturali, & non animali. Vel sic: Materia prima appetit formam, id est, appetit perfici à forma. At ne quis existimaret, materiam simpliciter esse turpem, addit, id esse per accidens, puta ratione privationis: Et ita turpe, quia turpe non est appetens pulchri, seu boni, nec est per se in materia turpitudo deformitasq;, sed per accidens, quatenus privationis est consors. Eam verò appetitionem esse in materia, sic dicit Themistius, providentiam fuisse, quæ & turpi desiderium honestatis, & egenti opulentiæ quantum sit satis, injecerit.*

Motus natus est ignire ligna, lapides & ferrum, 2. Cœli & mundi tex. com. 42. & in meteor.] *Adverte, quod duæ conditiones requirantur circa hoc, ut motus calefaciat præcipuè. Prima quod sit velox, ita quod corpus calefactibile distrahatur plus, quàm secundum propriam naturam est distrahibile.* (*nam rarefactio est dispositio ad calorem*) *& sic motus rarefaciendo corpus modum calefacit. Secunda est, ut motus sit in magno mobili, & propinquo.*

Materia negatione cognoscitur, 10. Metaph. tex. com. 24.] *Nota quod materia duplex sit prima & secunda materia. Prima est natura, sed materia secunda est naturatum, sive habens naturam. Prima enim materia est substantia simplex, sed secunda est substantia composita ex materia & forma, sive sit ut materia alterationis tantum, sive ut materia alterationis & compositionis simul. Propositio igitur veritatem habet de prima materia principaliter. Nimirum enim cognoscitur negatione quatenus est ens, seu substantia, quæ nec est forma, nec habens formam, quantum est de se. Est autem in potentia ad omnem formam.*

Motus est tempus, 4 Phys.] *Respondetur quod Philosophus vult, quod illa non est prædicatio essentialis, sed accidentalis, quia motus ut numeratus & acceptus in mensuram durationis rerum istarum, & operationum naturalium est tempus. Itaque accidit motui, quod ipse sit tempus.*

Motus qui est ab extrinseco motore, est violentus, 7. Phys. text. com. 10.] *Respondetur, quod motus ab extrinseco motore non semper movente, vel motus ab extrinseco motore in mobili non habente inclinationem ad talem motum, dicitur esse violentus, & sic debet intelligi propositio hac in via Peripateticorum.*

Medium promovet ipsum motum, 3. Cœli in oppositum est Philosophus, 4. Phys. Ubi dicit, quod medium est resistentia successiva, & per consequens est impedimentum motus.] *Respondetur quod auctoritas 3. Cœli intelligitur, scil. quando medium est subtile, & sic per accidens promovet motum, scilicet ratione veritatis & utilitatis, sed de per se medium semper resistit motui, eo quod inesse appetit esse indivisum.*

Mensura debet esse quid minimum, 12. Metaph.] *Respondetur quod intelligitur, quo ad sufficientiam notificationis, id est, quod non debet deficere ad minimum in notificatione mensurati.*

Motus circularis cœli est primus motuum, 8. Phys.] *Intelligitur, est primus motuum, id est, diuturnior motuum. Vel sic est primus motuum, id est, perfectior motuum.*

Metaphysica est de omnibus entibus mundi, 1. Phys.] *In genere sive secundum rationes communes, non autem secundum propriam cujusque quidditatem; Homo enim secundum quidditatem suam ad metaphysicum, sed ad Physicum pertinet.*

Metaphysica est scientia nobilissima & difficillima, 1. Metaph.] *Intelligitur non inclusivè sic, quod solius Metaphysici sit considerare difficillima, sed etiam alterius artificis: sed vult, quod principaliter solius Metaphysici sit considerare difficillima. Nobilissima autem utique est ratione subjecti sui principalis, quia non solum tractat de transcendentibus illis Ente, Vno, Bono, Vero; verum etiam de Deo & intelligentiis tanquam principali.*

Modica transgressio in principio à veritate descendentibus, in fine fit longè decies millies major, 1. de Cœlo text. 33.] *Exemplum est de iter agente, qui erat in principio itineris, & ideo quando magis pergit, tanto magis in errore perseverat. Sic parvus error in principiis, fit maximus in fine, & ideo jubebat Plato, quod prolixus sermo haberetur de principiis, ut inquit Commentator. 8. de Anima com. 4.*

Medium est nobilius extremis, 5. Phys.] *Nota quod duplex sit medium. Vnum est secundum magnitudinem, aliud autem medium, quod eligitur à natura. Propositio vera est de medio secundum naturam, non autem de medio secundum magnitudinem, sive secundum situm, gloss. est Aristotelis & Averroes in 2. de Cœlo, tex com. 74. Alio modo respondetur, quod alia est æquivocatio ex parte medii. Nam quædam dicuntur media per compositionem ex extremis, sicut coloris medii inter album & nigrum. Et quædam dicuntur media per comparationem tantum, sicut aër & aqua, sunt media inter ignem & terram, distinctio hæc etiam est Averr. 4. Cœli, com. 26. In neutris universaliter vera est propositio assumpta. Vide Zimar. fol. 72. Vera est autem propositio in moralibus, quia virtus, quæ est in medio duorum extremorum, quæ sunt vitia, est nobilior extremis.*

Melius est mori, quam facere contra bonum virtutis, 3. Ethicorum.

Medicinæ fiunt per contraria, 2. Ethicorum, cap. 5.

Malum facere est facilè, bonum autem difficile, Ibidem.

Medium in omnibus rebus est laudabile. 2. Ethicorum.

Minus malum est eligibilius magis malo, 5. Ethicorum.

Maximum bonorum exterior est honor, 4. Ethicorum.

Matres plus amant filios, quàm patres, quia certiores sunt de iis, & plures labores habent circa eos, 8. Ethic. cap. 7.

Majoribus datur honor, minoribus autem lucrum: quia honor est tributio virtutis & beneficii, lucrum autem est auxilium indigentiæ, 8. Ethicorum.

Magistris, diis & parentibus non potest reddi æquivalens, 9. Ethicorum.

Magis tenemur amicis largiri bona, quàm extraneis, Ibidem.

Multo gravius aliquis fert, si honore privatur, quàm si bona sua auferantur, 2. Oecon.

Masculinum genus naturaliter dignius est fœminino, 1. Polit.

Melius est judicare secundum leges & literas, quàm secundum propriam scientiam, vel sententiam, 2. Polit.

Multi servi quandoque deterius serviunt paucioribus, Ibidem.

Monstro similis est avaritia. Seneca in libro de Moribus.

Mihi crede, avarus non potest esse dives nec fœlix, Ibidem.

Multo magis prodest, si pauca præcepta sapientiæ tenes, & illa prompta & in usu tibi sint, quam si multa discas, & illa non habeas in animo. Seneca de beneficiis.

Mancipiorum raro est clementia. Boetius in de disciplina Schol.

Miserum est eum esse magistrum, qui nunquam novit se esse discipulum, Ibidem.

Masculi si non coeunt, sunt longioris vitæ fœmellis: quia masculus est calidior fœmina, in de causa longitudinis & brevitatis vitæ.

Mulier majoris est pietatis & compassionis, quam vir: sed est majoris invidiæ, contentionis & litis, & malitiosior est viro, & de facili decipitur, 9. libr. de historiis animalium.

Menstruum in mulieribus cessat in quadragesimo anno, & in aliquibus manet usque ad quinquagesimum annum, & ideo vetulæ antiquæ sunt barbaræ, 9. lib. de historiis animalium.

Multo gravius est malè dedisse beneficium, quàm non dedisse, Seneca de beneficiis.

Magna est dignitas sapientiæ, quæ Socratem summo Deo coæquat, Apulejus de Deo Socratis.

Manifesta negare irreverentia est. 2. libro Rhetor.

Movens & motum sunt simul, 7. Physicorum, text. 9.] Saltem virtute.

Materia est causa, quare entia possunt esse & non esse, 2. de Generat. tex. 51.

Melius est esse, quam non esse, text. 59.

Medicus est artifex mechanicus, de Anima, Comment. 17.

Melancholici maximè vera sominant, de divinit.

Mors nihil aliud est, nisi frigiditas & siccitas de longitudine & brevitate vitæ.

Mors nihil aliud est, quam recessus animæ à corpore, idem de morte.

Multò melius est habere animam habentem scientias, quam habitum corporis videre bene indutum. Aristoteles in Epistola ad Alexandrum.

Mulier melioris pietatis est, quàm vir, sed majoris invidiæ, & malitiosior est viro, & facile decipi potest, libro 9. de animal. Aristot.

Magis dicimus illum scire rem, qui scit eam affirmativè, quam qui scit eandem negativè, 3. Metaph. text. 3.

Mors metaphoricè dicitur finis, 5. Metaphys. text. 21.

Major virtus est bona operari, quam turpia non operari, 4. Ethicorum, cap. 1.

Multitudo temporis facit experientiam, 6 Ethicorum, cap. 7.

Major est delectatio in quiete, quam in motu, 7. Ethicorum, cap. 14.

Malitiosus non est bonus neque in actu, neque potentia, 8. Ethicorum, cap. 8.

Malus rex tyrannus dicitur, 8 Ethicorum, cap. 7.

Matres plus diligunt Filios, quam Patres, 8. Ethicorum, cap. 7.

Melius est civitatem regi à viro optimo, quam lege optima, 3. Polit.

Media possessio bonorum exteriorum est optima, quia facillimum est rationi obedire, 4. Polit.

Minores, ut fiant æquales, seditionem faciunt: æquales verò, ut fiant majores, 5. Polit.

Melodia, iratos, & aliis passionibus occupatos sæpe alleviat, ipsos lætos faciens, 8. Polit.

Musica est potens lætificare homines, Ibidem.

Multis servit, qui corpori servit. Seneca libro 2. Epist. 14.

Magnanimi est contemnere magna, idem libro 5. Epist. 39.

Magnarum virium est, negligere lædentem, idem de moribus.

Morieris: ista est hominis, natura, & non pœna.

Morieris: Hac conditione intravi, ut exirem.

Morieris: Vita nostra peregrinatio est: Cum diu ambulaveris, domum redeundum est.

Morieris: stultum est timere, quod vitare non possit.

Malè de te loquuntur homines: benè loqui nesciunt, faciunt enim, non quod mereor, sed quod solent.

Malè de te loquitur malus: moveret, si hoc judicio faceret, & non morbo: non de me loquitur, sed de se. omnia hæc Seneca de remediis fortuitorum.

N.

NIhil agit ultra gradum suæ perfectionis, sive quod idem est: Nihil agit ultra suam speciem, 7. Metaphys. tex. com. ult.] *Falsa est propositio, si absolutè intelligatur: Limitatur autem hoc modo, quod vera est de agentibus in virtute propria. Vnde virtus informativa existens in semine, licet non sit anima in actu, producit inde animatum, quia est instrumentum remoratum ab animato, videlicet à Cœlo. Fallit etiam in accidentibus eadem ratione, quia idem est agens, disponens materiam, & inducens formam, sed non virtute propria, quia agit sicut instrumentum. Fallit in agente remoto: Fallit in agente per accidens & à casu. Vide pro his 7. Metaphys. com. 31.*

Neque animal dicis esse hominem per Porph.] *Illa auctoritas intelligitur, quod illa prædicatio, Animal est homo, non est directa, eo quod inferius prædicatur de suo superiori.*

Nomina & verba transposita idem significant, 2. περὶ ἑρμηνείας.] *Illa auctoritas habet duplicem sensum. Vnus est, quod solum propter transpositionem terminorum scilicet nominum & verborum, nomina & verba non admittunt suas significationes essentiales, licet bene accidentales, ut est casus, numerus & figura. Sed alium sensum habet, quod propter transpositionem nominum & verborum non mutatur veritas propositionis, & si ille sensus debet esse verus, tunc oportet, quod serventur proprietates logicales, scilicet ampliatio & restrictio.*

Non ens non intelligitur, 1. Phys.] *Intelligitur non ens, non intelligitur per propositiones categoricas affirmativas, sed cum hoc tamen bene stat, quod non ens intelligitur per propositiones categoricas negativè, hoc est, directè.*

Non necesse est res ferre ad disputationem, sive ad disputandum, sed utimur terminis pro rebus, 1. Elench.] *Intelligitur de necessitate conditionata, cum debeamus disputare de rebus per nomina, & non possumus res portare ad disputationem, tunc oportet nos uti nominibus pro rebus.*

Numerus est infinitus per appositionem unitatum, 3. Phys.] *Intelligitur quod numerus potest multiplicari in infinitum per appositionem unitatum.*

Natura & principium sunt subjectum scientiæ naturalis. comment. 3. Phys.] *Sciendum quod qualibet scientia considerat aliquod subjectum, ejus principia, passiones & species. Natura igitur & principia ratione istius considerationis possunt etiam dici objectum physicæ. Cum hoc tamen stat proprium & adæquatum subjectum physicæ, sit ipsum corpus mobile, cujus ista sunt principia.*

Natura dirigitur ab agente infallibili, Commentat. 12. Metaph.] *Intelligitur de natura naturante, scilicet Deo, vel etiam, de natura quidem naturata, sed ut plurimum duntaxat simpliciter intelligitur de naturante, scilicet Deo.*

Nihil est in intellectu, quin prius fuerit in sensu, 1. Phys. & 2. de Anima] *Intelligitur quod non oportet, quod omnis cognitio intellectiva alicujus rei dependet à sensu ejusdem, quia de Deo & intelligentiis habemus notitiam intellectivam, & tamen non sunt sensibiles; sed sufficit, quod omnis nostra cognitio intellectiva dependet à sensu illius vel alterius rei: Modò dicitur, quod notitia intellectiva de Deo causata, est ex notitia effectuum, per quam devenitur immediatè in cognitionem substantiarum insensibilium, & hoc à posteriori.*

Natura non deficit in necessariis, nec redundat in superfluis, 2. de Anima & 1. Cœli.] *Intelligitur quoad imperfectionem finis ultimati, tunc natura non deficit, nec redundat, licet quandoque deficiat & redundet in determinatione certi finis determinati & particularis. Alio modo intelligitur, quod natura nec deficit nec redundat quoad totam speciem, licet bene quoad partem speciei, id est, quoad aliqua individua: vel dicatur, quod natura deficit, nec superabundat in pluribus, sed bene aliquando in paucis. Item ponendo casum, quod tantum tres essent homines in mundo, & natos omnes cum sex digitis in unaquaque manu, tunc esset monstrum, & redundaret tota natura in superfluis. Similiter si nati omnes tres una manu, sive sine manibus, tunc deficeret tota natura in necessariis, dicendum quod tota humanitas esset monstrum actualiter, non autem potentionaliter. Considerandum enim est tunc non tantum species actualis, sed & potentionalis.*

Nullum complexum est definibile, 2. Top.] *Respondetur definitione rei, at bene definitione nominis, Intelligitur etiam tanquam definibile propinquum, licet bene ut remotum. Et ratio est, quia omne definibile propinquum debet esse species. Sed nullum complexum est species, ergò nullum complexum est definibile. Si igitur resolvitur complexum, benè etiam secundum partes potest definiri.*

Non

Non sunt eadem nota nobis & simpliciter, 1. Phys. tex. 3. 1. Post. cap. 2.] *Hoc accipiendum est ut plurimum. Nam in Mathematicis sunt eadem nobis, & simpliciter nota. Hoc item verum est de rebus, prout extra mentem existunt, in quibus prius cognoscimus, quæ posteriora sunt secundum naturam. Deinde verò, quæ sunt priora: Aliquin magis universalia sunt nobis, & simpliciter notiora. Hoc etiam verum est de homine, prout naturaliter cognoscit res, non autem prout scientiis praditus, & in illis exercitatus intelligit. Vide Aristot. 6. Top. cap. 11.*

Nihil scitur demonstrativè & definitivè, 2. Poster.] *Verum est scilicet secundum se totum & adæquatum. Essentia enim rei per definitionem cognoscitur. Passio per demonstrationem, videlicet per rationem passionis. Nam quatenus etiam suam habet essentiam, suo modo etiam habet definitionem.*

Non contingit sensum decipi circa proprium objectum, 2. de Anima, tex. com. 93.] *Intelligitur dummodo sit bene dispositus, & objectum sit bene appropriatum: simpliciter verò sive distinctè loquendo respondet Averr. super cit. tex. sensum esse 5 quod sensus in majori parte circa sensibile proprium non erret. Et hoc etiam respectu sensibilium communium v.g. motus, magnitudinis, figuræ, &c. in quibus tametsi sensus quoque minus frequenter fallatur, magis tamen frequenter quàm in sensibilibus propriis.*

Nulla bona definitio debet dari per opposita, vel elicitur ex 5. Top.] *Ratio, quia membra bona definitionis debent competere definito, sed opposita non conveniunt uni & eidem: sciendum igitur, quod illa auctoritas intelligitur de definitione quidditativa, sic quod illa non debet dari per opposita copulative: Cum hoc tamen stat, quod aliqua potest dari per apposita disjunctivè, vel cum ordine quodam. Vnde definitur natura principium motus & quietis, quod sit principium motus vel etiam quietis; sed hoc cum ordine quodam, propterea enim res naturalis movetur ad locum suum, ut ibi quiescat. Terra V.g. ad centrum mundi, ut ibi tanquam in loco suo naturali conquiescat & conservetur. Cætera de hoc axiomate habes supra in litera D. fol. 49.*

Natura solum intendit speciem, & non individuum. Per Avicennam.) *Respondetur, quod natura non individualis, sed communis, sicut cœlum solum intendit speciem semper continuare, & non individuum. Alio modo alii dicendum videtur, quod hoc dicat Avicenna ponendo universalia realia more Platonico. Et ideò de hoc ejus dicto non curandum.*

Nihil scitur nisi verum, 1. Post.) *Quod non est non scitur, id est, ut dicit Philosophus, falsi non est scientia; ut non est scientia diametrum esse commensurabilem costæ, quia id falsum est. Dices, unde sequitur? quia scientia est verorum, propterea demonstrationem ex veris procedere oportet, licet ex falso inferatur verum, hoc est, ex præmissis falsis, quantum ad vim illativam, & propter Syllogismi dispositionem, sed non sequitur quantum ad vim probativam, & tanquam ex causa, quia quod non est, non potest esse causa, aut probare id, quod est.*

Nullum indivisibile movetur, 6. Phys.) *Intelligitur per se, & circumscriptivè de loco ad locum.*

Nulla forma est composita ex partibus diversarum rationum per Auctorem sex principiorum.) *Respondetur quod loquitur de forma simplici & non composita, nec est inconveniens, quod aliqua forma sit composita ex partibus diversarum rationum, sicut forma aggregata ex pluribus.*

Nescimus verum sine causa, 2. Mataph.) *Intelligitur à priori. Vel sic: Nescimus verum propter quid sine causa, cum hoc tamen stat quod scimus verum quod est, à posteriore sive demonstratione, quia sine causa.*

Non solum gratiæ agendæ iis, quorum opinionibus quis acquiescit, sed etiam illis, qui duntaxat superficie tenus dixerunt, 2 Met. tex. 2. Conferunt enim aliquid etiam isti; habitum namq; nostrum exercuerunt. Sic in 12. Metaph. text. 45 idem Philos. inquit. Diligere quidem oportet utrosque, adhærere autem certioribus.) *Sensus est, quod minus quidem debemus his quam illis; attamen & hi, quatenus excitarunt & præparaverunt facultatem nostram intelligendi ad investigandam & eruendam veritatem. Nam ut ibi Arist. dicit, si Phrynis non fuisset, neque Timotheum haberemus, etsi enim Phrynis artis musicæ minus fuit peritus, quàm Timotheus tamen præceptor ipsius fuit, ipsumq; excitavit ac præparavit, ut artem hanc ad majorem perfectionem perduceret, & musicus excellentior evaderet. Vide plura apud Simplicium super hunc textum.*

Natura solum habet determinare de illo, quod est corpus vel passio corporis, 3. de Anima.) *Et videtur, quod naturalis non habet determinare de intellectu humano. Respondetur quod naturalis solum habet determinare de corpore, vel de passione corporis, vel de eo, quod dependet à corpore in operatione sua, & ens etiam habet determinari de intellectu.*

Nigredo est privatio albedinis, in de sensu & sensato.] *Respondetur quod vult tantum, quod nigredo est qualitas minus perfecta, quàm albedo.*

Necesse est in demonstratione magis credere principiis quam conclusioni, hoc est, credulitatem vel scientiam præmissarum esse majoris credibilitatis, quàm scientiæ suæ conclusionis, 1. Poster. cap. 2.] *Intelligitur de necessitate conditionata, ut si debet haberi credulitas vel scientia conclusionis propter præmissas, tunc præmissæ debent esse magis scitæ, & magis creditæ: his enim propter quæ credimus, aliis magis credimus, & declaratur per illud principium: Propter quod unumquodq; tale, & ipsum magis, & hoc intellige de dignitatibus & aliis principiis.*

Nihil dat, quod non habet, 1. Elench.] *Scilicet quod non habet vel formaliter, vel virtualiter. Oportet enim ut alterutro modo habeat, si quidem dat. Potest autem bene fieri, ut aliquid agens det aliquid, quod tamen ipsum agens non habet formaliter, sicut sol facit ista inferiora calida formaliter, licet ipse sit tantum calidus virtualiter.*

Nullum violentum perpetuum, 2. Cœli & Mundi, tex. com. 8.] *Notandum duplex esse violentum. Violentum, simpliciter & violentum secundum quid. Respondetur ergò, quod violentum secundum quid esse perpetuum, non inconvenit, sed violentum simpliciter, sicut de aëre, quod sit frigidus in media regione aëris: Violentum est secundum quid, non autem simpliciter, cum non omnes ejus partes sint frigidæ, sed aliqua sit calida in sua naturali dispositione. Hæc Buccaferreus in primum meteor. Sic igitur Philosophi nullum violentum per se, & simpliciter & secundum totum negarunt, esse perpetuari, tamen secundum quid & per accidens illud convenit: Nec videatur tibi novum hoc, quia multæ sunt propositiones per se veræ in scientia naturali, quæ tamen sunt falsæ per accidens, sicut dicit Commentator in 6. Phys. in Com. 15.*

Nota per se, probari non possunt, 2. Phys. tex com. 6] *Limitatur propositio isto modo. Per se nota probari non possunt, verum est simpliciter & demonstrativè, & per se loquendo, tamen ad hominem possunt rationibus ducentibus ad inconveniens ostendi, sicut fecit Aristoteles cum negantibus principia in 4. Metaph.*

Non reminiscimur post mortem, Arist. 1. & 3. de Anima.] *Scilicet qua parte reminiscentia est aliquid ipsius sensitivi, ut ibi loquitur Aristot. hoc est, quatenus sit per conversionem ad phantasmata. At bene etiam manet post mortem ratione specierum intelligibilium, vel ratione ejus cognitionis, quæ jam semel recepta in intellectum, non amplius dependet à speculatione phantasmatum, sive tandem ista cognitio sit de singularibus, sive universalibus.*

Notitia primorum principiorum est nobis innata, 1. Poster.] *Videtur ergò, quod intellectus in principio suæ creationis non habet se tanquam tabula rasa, in qua nihil est depictum, quod est contra Aristotelem tertio de Anima. Respondetur quod sic intelligitur, quod Anima naturaliter est inclinata ad assentiendum primis principiis: sunt enim tam manifesta, tam certa, ut sine ulla probatione ex sola terminorum intelligentia cognoscantur, tanquam vera & certa, ut V.g. quodlibet est vel non est, vel totum majus sua parte &c. ejusmodi sunt; ut si modò intelligantur vocabula. V.g. quid significet vox ista latina, totum, quid vox ista, pars & sic de cæteris, statim intelligatur propositionem ejusmodi verissimam esse.*

Nec materia est, nec forma est, sed totum compositum, 7. Metaph.] *Intelligitur quod materia non est nec forma, suppositaliter, sed totum compositum.*

Nihil scitur sine causa, 10. Metaph.] *Intelligitur à priori & cognitione perfecta, cognitione autem imperfecta & à posteriori aliquid bene scitur sine causa, utputa Deus, 8. Phys.*

Nihil videtur nisi color, 2. de Anima.] *Intelligitur sic, capiendo Ly color concretivè pro colorato, ut sit sensus: Nihil videtur nisi coloratum, sive quatenus coloratum.*

Nec vox, nec litera docet, sed verus est Doctor, qui mentem illuminat, per Commentatorem, 1. Phys.] *Intelligitur quod ipsa vox non docet principaliter, sed solum instrumentaliter: sed ille verus Doctor est, scilicet principalis, qui mentem illuminat.*

Nihil est, quod potest rationem entis subterfugere, per Avicennam.] *Intelligitur quod nihil est, quin contineatur sub Ly Ens, vel de quo non sit verum dicere, quod sit ens.*

Nihil habetur de tempore nisi nunc, 5. Physic.] *Non quod nunc sit pars temporis, sed quod sit aliquid continuativum partium temporis. Est enim tempus non ens permanens, sed ens successivum, quod ut dicatur esse, non debet habere aliquam partem permanentem, (sic enim non ens successivum, sed ens permanens esset) sed satis est, quod suas partes in continua habeat successione: Ita ut priori posterior per in aliquid continuetur. Sic dicimus, nunc esse diem Lunæ, aut mensem Novembr. & bene dicimus secundum omnes; cum tamen nunc istud nihil sit, nisi instans quoddam præteritam hujus die partem, cum futura copulans atque conjungens.*

Nullum bonum honestum recipit additionem, per Senec.] *Intelligitur quod nullum bonum honestum recipit additionem per admixtionem sui contrarij, scilicet malitiæ: cumhoc tamen stat, quod capiat additionem gradus ad gradus ejusdem speciei.*

Naturale agens agit, ut assimilet sibi passum.] *Intelligitur quo agens naturale agit propter formam generandi acquirendam, tanquam propter finem sub fine, inquantum ordinatur ad salvandum speciem in ordine ad perfectionem universi.*

Non potest esse princeps sine amicis, 5. Eth.] *Ratio quia de quanto fortuna est major, de tanto est minus secura.*

Negato uno contrariorum de aliquo immediatè oppositorum, concedendum est & reliquum subjecto movente, per Petrum Hispanum, tract. 5.] *Notandum quod illa auctoritas est vera salvis duabus conditionibus. Prima est, quando subjectum est susceptibile amborum contrariorum, tunc oportet, quod si unum negatur de subjecto, quod reliquum designetur inesse subjecto: proinde non sequitur, lignum non est agrum, ergò lignum est sanum. Secunda conditio, quod contraria sunt immediata, hinc ergò non sequitur, Lignum non est album, ergò est nigrum.*

Nulla potentia est ad præteritum, 1. Cœli.] *Intelligitur uno modo sic: Nulla potentia est, quæ potest producere præteritum, & sic est falsa, quia Deus potest destruere Socratem, & reproducere, ut ex fide credimus. Alio modo intelligitur, quod nulla potentia est ad præteritum, quod fuit præteritum, ita ut per eam possit fieri, quod non præterierit, quod præteriit. Sic Deus non potest facere, ut Socrates destructus non fuerit destructus. Implicat enim istud contradictionem, sed bene illum potest per suam omnipotentiam reparare & resuscitare destructum.*

Non sumus domini nostrarum operationum à principio usque ad finem, 3. Ethic.] *Intelligitur sic: Nos sumus Domini, id est, liberi producti nostrarum operationum. Ita ut etiam positis omnibus requisitis ad agendum possimus non agere. V. g. Etiam si quis maximè esuriat, tamen à cibo oblato potest abstinere: Hujusmodi verò libertas in brutis minimè reperitur.*

Non quodlibet agit in quodlibet. Non quodlibet patitur à quolibet. Non quodlibet fit ex quolibet, 1. Phys. tex. 43. sed determinatum ex determinato.] *Tria hæc principia contrariorum principiorum, ex quibus omnia fiant, supponit & explicat Averroes apud Aristotelem, ibidem.*

Nihil agit in seipsum, 1. de Generat.] *Primò & per se, sed bene secundario & per accidens.*

Necesse est omne divisum prædicare de membris dividentibus, per Boet.] *Intelligitur de illis, quæ habent se ut species vel differentiæ, & non de illis, quæ habent se ut analogum in sua analogata.*

Natura determinatur ad unum, 9 Metaph. tex. com. 3.] *Non intelligitur propositio, quod natura determinatur ad unum producibile, sed ad unum modum producendi, quia videlicet non est principium indeterminatum respectu oppositorum, sicut est voluntas, ubi adverte, quod ratio allegatur ibi, quare potentiæ rationales sint ad oppositа, quia eadem est scientia contrariorum, ubi Aver. reddit causam dicens juxta textum: quare agens rationale agit duo contraria, & est, quia agit per scientiam, & quia scit duo contraria, ideo agit duo contraria, quia scientia contrariorum est, una subjectivè intellige, quia intellectus est subjectum omnium scientiarum.*

Nobiliora sunt, quæ paucioribus indigent, 1. Cœli.] *Intelligitur cæteris paribus, alioquin rex utique pluribus indiget, quàm aliquis civis vel rusticus. Deinde dici etiam potest, quod illud Aristoteles dicit de corporibus illis superioribus, ubi quod perfectius est paucioribus motibus indiget ad suam obtinendam perfectionem. Verbi gratia. Primum mobile perfectius est orbe lunari, adeoque uno tantum movetur motu, cum orbis lunaris moveatur duobus vel tribus: secus est in his inferioribus. Homo enim utique inter omnia ista substantia est perfectissima: multò autem pluribus motibus & operationibus ad suam consequendam perfectionem indiget, quàm quicquam aliorum.*

Nihil agit infra suam speciem, 7. Metaph. & 2. de Anima.] *Intelligitur virtute propria, licet bene virtute aliena aliquis agit infra suam speciem, & hoc virtute agentis nobilioris.*

Nulla qualitas mixta est in simplici corpore, in de sensu & sensato.] *Intelligitur sic, quod nulla qualitas mixta, aqualitatibus contrariis est in corpore simplici existente in sua naturali dispositione.*

Nulla substantia fit à casu, 7. Metaph.] *Intelligitur de substantia perfecta primaria, cum hoc tamen stat, quod substantia imperfecta & secundaria debet fieri à casu.*

Non est mendacium abstrahentium, 2. Phys. tex. 18.) *Ac si dicat, non ob id, quod abstrahat intellectus, quæ abstracta non sunt re, mentitur & falsum dicit. Est enim illa abstractio simplex consideratio rei, quæ nihil habet falsitatis. Vt Mathematici abstrahentes à materia sensibili subjecta motui, secundum intellectum non mentiuntur, quia non asserunt ea esse extra materiam sensibilem, hoc enim esset mendacium, sed considerant de eis absque consideratione materiæ sensibilis, quod mendacio fieri potest.*

Natura in suis operationibus non facit saltum, 9. de natura animalium.] *Qui non progreditur de extremo ad extremum sine medio.*

Non est ratio ad principia, 6. Ethic. cap. 4.

Nullus patitur injustum volens. 5. Ethicorum.

Nullus est bonus vel malus per superabundantiam, Ibidem.

Non est omnino fœlix, qui specie turpissimus est, Ibidem.

Nullus est beatus nec bonus, nisi volens 3. Ethicorum.

Non parum differt, sic vel sic assuesci à juventute, imo multum, 3. Ethicorum.

Nullus vult vivere sine amicis, habens reliqua bona, 8. Ethicorum.

Neque Hesperus ita, neque Lucifer admirabilis, sicut justitia, quæ præclarissima virtutum persæpe videtur. Et proverbio dicere consuevimus, Justitia in sese virtutes continet omnes.

Non facile est ex antiqua consuetudine omnes transferre ad sermones, 10. Ethicorum.

Natura non facit unum instrumentum, nisi ad unum opus, 1. Polit.

Nihil differt ætate puer, & moribus puerilis, 1. Ethicorum.

Nullum animalium à natura habet sermonem, nisi homo, 1. Polit.

Natura facit omnia animalia propter hominem, Polit.

Non idem est bonus vir, & bonus civis, 3. Polit.
Non contingit eum bene principare, qui nunquam sub principe fuit, Ibidem.
Non solùm oportet politiam à principio instituere, sed etiam oportet ipsam corrigere, 4. Polit.
Nobilitas & virtus in paucis inveniuntur, quia nobiles & boni sunt pauci, 5. Polit.
Nullus manum mittit ad impossibilia, 5. Polit.
Non facilè potest invadi, nec facilè contemni, qui est sobrius, sed qui est ebrius; neque qui vigilat, sed qui dormit, quapropter principes ut non invadi possint, ebrietatem & somnum multum debent evitare, 5. Polit.
Non facilè est civitatem sine legibus & consuetudinibus permanere, 6. Polit.
Natura causa est ordinis omnibus, 8. Phys. text. 15.
Nulla res adeò vilis & parva est in natura, qua non liceat spectare aliquod divinum & admiratione dignum, in primo de partibus Animalium cap. 5.
Necesse futurum principem subditum fuisse, 7. Polit.
Non possibile est politiam esse optimam sine moderata abundantia. Ibidem.
Non solum erudiendi sunt pueri in arte utili & necessaria, sed etiam in artibus liberalibus, 8. Polit.
Noli pœnitere de re præteritâ, quia illud est proprium debilium. Seneca in de regimine principum.
Nimia familiaritas contemptum parit. Ibidem in libro secundo.
Nobilissimum animalium est homo. Ibidem.
Non qui parum habet pauper est, sed qui plus cupit, Seneca ad Lucilium.
Nemo est dignus Deo, nisi qui Dei opus implet, Seneca ad Lucilium.
Non jubeo te semper insistere libris aut pugillaminibus: dandum est intervallum animo, ita ut non resolvatur, sed ut magis acuatur. Ibidem.
Nemo dives nascitur. Ibidem.
Nemo gloriari debet, nisi de suo. Ibidem.
Natura paucis minimisque contenta est, Boet. lib. 2. de Consol. pro. 5.
Non refert quàm multos libros habeas & legas, sed quàm bonos habeas, Seneca ad Lucilium lib. 6. Epist. 45.
Nulla victoria major est, quàm vitia vincere. Ibidem.
Non ex deformitate corporis denudatur animus, sed ex pulchritudine animæ ornatur corpus. Ibidem.
Non possumus: facit hoc quod nemo vitam suam respicit. Ibidem Epist. 89.
Non te moveat dicentis auctoritas, nec quis dicat, sed quid dicatur, attendito. Idem de for. vitæ cap. de prudent.
Non adscribas tibi, quod non es: nec major, quàm es, videri velis, esto, idem de formul. vitæ cap. de continent.
Nullum beneficium dandum est negligenti. Idem de beneficijs. lib. 1,
Non refert quid ut quantum detur, sed quo animo detur: quia beneficium non in eo quod datur consistit, sed in ipso dantis animo. Ibidem.
Nulli virtus præclusa est, omnibus patet, omnes admittit, omnes invitat: egenos, servos, Reges & exules: non eligit domum, nec censum, sed nudo homine contenta est. Idem de beneficijs lib. 3.
Non faciunt equum meliorem aurei freni. Idem lib. 5. Epist. 41.
Non in beneficijs nec ingeniorum, nec in agrorum, nec in prædiorum possessionibus, nec in pulchritudine, nec in fama, nec in gloria beatitudo consistit. Boet. de Consol.
Nulla pestis efficacior est ad nocendum, quàm familiaris inimicus, 3. de Consol.
Non est difficilè ostendere, quomodo ex uno absurdo alterum sequatur. Simplicius 1. Phys. Utrique contentiosè syllogizant, & Melissus & Parmenidis, nam & falsa accipiunt, & non syllogizantes sunt. 1. Phys. text. 22. & 25,
Nemo, quàm benè vivat, sed quod diu, curat. Sen. lib. 3. Epist. 22.
Non jubeo te semper libris insistere, aut pugillaribus. Dandum est enim intervallum aliquod animo, non ut resolvatur, sed ut remittatur. Idem lib. 2. Epist 15.
Nobilitas est laus quædam, proveniens ex meritis parentum. Boet. 3. de Consol.
Nolunt entia malè gubernari. Non est bonum pluralitas principatuum: Unus ergo Princeps, 12. Metaph. text. 55.
Non est fas homini, cunctas divini operis machinas vel ingenio comprehendere, vel sermone explicare. Boet. 3. de Consol.
Nulla est rationalis creatura, quin ei sit libertas arbitrij, 5. Ibidem.
Non est dignus cultoris acumine, qui amaritudinis nescit inviscari gravamine. Idem de disciplina Scholarium.
Nulla est res magis nociva discipulo, quàm vita contumeliosa magistri. Ibidem cap. 6.
Nihil est ortum sub sole, cujus causa legitima non præcesserit. Ibidem.
Nihil est generosius & similius Deo, quàm vir perfectè bonus: qui in tantum cæteros homines excellit, in quantum ipse à Dijs immortalibus excellitur. Apuleus in lib. de Deo Socratis.
Nunquam oportet Dominum esse sine custodia, sic nec civitatem, in OEcon.
Nemo habet parem curam suorum & alienorum. Ibidem.
Non est dignus scientia, qui scientiæ insurgit præceptoris. Boet. in lib. de discip. Schol.
Non semper in actu sis, sed interdum animo tuo requiem dato; & ipsa requies sit plena sapientia, studijs & bonis cogitationibus. Ibidem.
Non est facilè largum fieri divitem. Com. 4. cap. 2.
Natura modicis minimisque contenta est, cujus satietatem si volueris urgere superfluis, aut injucundum erit quod infuderis aut noxium. Boet. 2. de Consol. Phil.
Non tantum nitor vestimentorum, nec formæ excellentia, nec auri multitudo valet ad mulieris laudem & virtutem, quantum valet modestia in quolibet opere, ac studium honestè decoreque vivendi vitæ, in OEcon. Aristotelis.
Non debet homo sanæ mentis ubicunque conversari. Ibidem.
Nihil sit quod te à Philosoph. removeat & revocet, nec paupertas, nec indigentia alicujus rei. Seneca ad Lucilium, lib. 2. Epist. 17.
Non irasci in quibus oportet, & irasci in quibus non oportet, insipientis est. 4. Eth. cap. 9.
Non omnia eveniunt ex necessitate, sed multa fiunt à casu, & ad utrumlibet περὶ ἑρμ. cap. 6.
Non omne quod videtur probabile, est probabile, 1. Top. cap. 1.
Nullus honorat divitias propter se, sed propter aliud, amicitiam verò sic, 3. Top. cap. 2.
Non solum qui clam tollit, sed etiam qui palam tollere vult, latro est, 6. Top. cap. 20.
Nomina sunt finita, res verò infinitæ: ideò unum nomen, plura significat, 1. Elench. cap. 12.
Negatio non constituit speciem. Boet. lib. divis.

Nihil appetit id,quod in ſe habet,nec quod ſibi contrarium eſt,1.Phyſ.text.81.
Nulla mutatio eſt infinita,ſecundùm terminos: ſed benè ſecundùm tempus,ut motus cœli,6.Phyſ.text.93.
Natura ſemper deſiderat id,quod melius eſt: de gener.text.59.
Nix & pluvia,habent eundem locum,& eandem materiam,1. meteor.cap.4.
Non mortuus,non eſt homo,niſi æquivocè,4. meteor. text. 54.
Naturalis,in diffiniendo accipit materiam: logicus verò formam, 1. de anima. text. 16.
Noctes,magis in ſilentio ſunt,quàm dies,cap. de divinat.
Nihil eſt melius intellectu,& ſcientia,præter Deum,lib. de bona fortuna.
Non ſolus homo ſomniat,ſed etiam bruta,lib. 4. de animalibus.
Nullum animal in partu patitur tam vehementiſſimos dolores,ſicut mulier, lib. 7. de animal.
Non omne quod apparet,verum eſt,4. Metaph. Com. 7.
Nihil agit actionem,ad quam non habet potentiam, 9. Metaph. Com. 7.
Non ut ſciamus,quid ſit virtus,perſcrutamur, ſed ut boni efficiamur,lib. 2. Eth. cap. 2.
Non oportet tantùm verum dicere,ſed etiam cauſam falſi aſſignare, 7. Eth. cap. 14.
Natura modicum deſiderat: opinio verò immenſum. Seneca Epiſt. 16. lib. 2.
Neceſſe eſt permultis indigere,qui permulta poſſident,Boet. lib. 2. Conſol.
Nullum malum impunitum,nullum bonum irremuneratum,idem lib. 4. Prov. 1.

O.

OMne unum eſt indiviſibile,10.Metaph.] *Intelligitur cum reduplicatione, ut ſic: Omne unum quatenus unum eſt, indiviſibile. Vnum enim definitur id,quod eſt indiviſum in ſe,& diviſum à quocunque alio.*

Omne quod eſt,ideo eſt,quia unum numero eſt, per Boet.] *Intelligitur uno modo ſic. Omne quod eſt,ideo eſt,quia habet ſe extra animam;modo univerſale ſe habet extra animam: Ergo non oportet quod ſit unum numero,vel ſingula: quia univerſale eſt terminus intentionis. Alio modo dicitur,quod univerſale quo ad ſuum eſſe,eſt benè ſingulare; ſed quo ad ſignificationem ſeu repræſentationem,eſt quiddam commune.*

Omnis cauſa eſt prior ſuo effectu per Comment. in de cauſis.] *Reſpondetur, quod prioritas eſt duplex,ſcilicet temporis & naturæ: Modo auctoritas debet intelligi de prioritate naturæ,& non temporis,& Ly Natura in tantum debet valere ſicut naturaliter.*

Omnis conceptus naturalis ſumendus eſt à forma,7.Metaph.] *Verum eſt de ſubſtantiis habentibus formam, ſi fuerint ſimplices & immateriales,ſicut Deus & Angeli, tunc eorum conceptus eſſentialis ſumendus eſt à propria perfectione, & à propria eſſentia. Vnde nil mirum ſi proprius conceptus materiæ primæ,non ſumitur à forma ipſius propria,quia nullam habet; ſed vel tantum ex actu ipſius entitativo,vel per analogiam ad formas & perfectiones,& quas habet potentiam eſſentialem.*

Omne quod ineſt meliori & nobiliori,eſt magis eligendum,2. Topic.] *Et ſic ſequeretur. Vltra modum bibere,& crapulosè vivere,& vitia eſſent magis eligenda,eo quod inſunt melioribus & nobilioribus,ſcilicet hominibus. Bruta enim in multis temperantius & convenientius naturæ vivunt,quàm homines,de qua re pulcherrima videre eſt in libello Plutarchi,utrum etiam bruta ratione ſint prædita. Dicitur quod ſic debet intelligi,non de quocunque inexiſtente ipſi bono meliori & nobiliori(ſic enim procederet objectio de brutis)ſed de bono,& nec tunc ſimpliciter verum eſt (quia aliquando id quod ineſt minus bono,ſimpliciter melius eſt eo quod ineſt magis bono)ſed verum eſt ſecundum quid,ſive ut ſic: quia ut ſic habet eſſe quoddam dignius,ſive rationem nobiliorem ratione ſubjecti, qua ſuperat alterum bonum etiam alioquin æquale,vel etiam majus exiſtens in minus bono.*

Omne intelligere eſt pati,3.de Anima.] *Verum eſt de intelligere recepto,falſum de intelligere irrecepto,puta de ipſo intelligere Dei. Eſt enim Deus actus purus per nudam intelligens eſſentiam,non per potentiam aliquam, vel intellectionem ullam ſuperadditam ſuæ eſſentiæ,ideoque nullo modo poteſt dici intelligere ejus eſſe quoddam pati.*

Omne alterabile eſt corruptibile,1.de generatione.] *Reſpondetur quod loquitur ibi de alteratione corruptiva,non autem ſalvativa ſeu perfectiva. V.g.quicquid caluerit vel frixerit eſt corruptibile,quod autem alteratur per ſuſceptionem luminis,ut luna,per ſuſceptionem ſcientiæ,ut anima rationalis,&c. non eſt corruptibile.*

Omnis qualitas denominat ſuum ſubjectum,in prædicamentis.] *Hoc eſt pro natura & ratione cujuſque accidentis. Aliter enim utique denominat accidens relativum,aliter abſolutum: illud cum ordine ad alterum,hoc ſine tali ordine. Deinde piſcis ille qui torpedo vocatur,per rete transmittens torporem in manus Piſcatorum, qualitatem quidem eandem imprimit in rete,& in manus Piſcatorum: Attamen nec eodem modo imprimit & afficit,nec eodem denominat. Dicitur enim manus Piſcatoris torpere, non tamen ipſum rete. Iſta enim qualitas non eſt nata unumquodque ſuum ſubjectum afficere eodem modo ſicuti albedo.*

Oportet principia ſemper manere,1.Phyſ.text.Com. 50.] *Intelligitur ſecundum Averr. videlicet,quod principia non debent eſſe tranſmutabilia & generabilia ex aliis. Et hæc eſt intentio Philoſophi ibidem.*

Omne quod fit,fit à ſibi ſimili,7.Metaph.] *Intelligitur ſic. Omne quod fit generatione univoca & particulari, ſimpliciter fit à ſibi ſimili. Per hoc quod dicitur generatione univoca, excluduntur vermes & alia ſimilia animalia,quæ ſunt & generantur ex putrefactione virtute ſolis. Per hoc quod dicitur particulari,excluditur Deus,qui eſt cauſa univerſalis omnium rerum.*

Omnium rerum quantitas determinata eſt,ſecundùm magnitudinem & parvitatem,1.Phyſ.text.36.& 38.] *Propoſitio præcipuè locum habet in viventibus & partibus eorum. In iis enim corpus terminatur maximo & minimo intrinſecè,quoniam eſt inſtrumentum animæ,ut ex ejus definitione patet. Omnis autem inſtrumenti quantitas utrinque terminata eſt, ut traditur 1.& 7.Polit. Præterea cum accretio & decretio viventis fiat ab anima & calore naturali,in quibus eſt virtus finita ipſam quoque finitam ac determinatam eſſe,neceſſe eſt. Adde quod natura nihil facit fortuitò,& abhorreat indeterminatum & indefinitum,ut eſt in 2.& 8.Phyſ. Quare oportet accretionem & decretionem viventis non eſſe indeterminatam,cujus terminationis cauſa eſt anima, cujus inſtrumentum eſt corpus. Intelligenda eſt etiam propoſitio de rebus ut per ſe exiſtunt, non de his quæ inexiſtunt in alio, ut ſunt partes continui in toto. Plura vide apud Tolet. lib. 1. Phyſ. quæſt. 9.*

Omne principium debet eſſe propoſitio neceſſaria,1.Phyſ.] *Intelligitur de principio complexo,& non ſimpliciter primo, alicujus ſcientia,non autem de principio incomplexo & ſimpliciter primo. Tale enim principium non eſt propoſitio, imo nec ſemper neceſſarium ens, ſed quoddam contingens & corruptibile.*

Omnis ſubſtantia dignior eſt accidente,7.Metaph.] *Verum eſt de dignitate eſſentiali,non autem accidentali,quia accidentale accidens eſt dignius ſubſtantia,ut patet in ſcientiis & virtutibus,quæ accidentia ſunt digniora lignis & lapidibus, quatamen ſunt ſubſtantiæ.*

Omnis differentia debet ſumi à forma,per Porph.] *Intelligitur, Omnis differentia debet ſumi à forma comparando compoſitum ad compoſitum: ſed comparando ſimplex ad compoſitum,tunc debet ſumi à materia.*

Omnia futura de neceſſitate evenient,1. περὶ ἑρμηνείας.] *Verum eſt in ſenſu compoſito,non autem in ſenſu diviſo. Vel verum eſt ex hypotheſi,non autem ſimpliciter. Si enim futura ſunt,utique evenient neceſſariò; implicat enim contradictionem, eventura eſſe & non eventura. Non tamen quæcunque eventura ſunt,eventura ſunt neceſſario ſimpliciter, ſive neceſſitate quadam abſoluta.*

Omne quod est, quando est, necesse est esse: & omne quod non est, quando non est, necesse est non esse, 1. ἐξ ἀμφοτέρας. *Limitatur eodem modo sicut præcedens.*

Omnis differentia debet convocare alteram partem rei, per Porphyr.] *Intelligitur de rebus essentialiter compositis, non autem simplicibus.*

Oppositorum eadem est disciplina 4. Metaph.] *Respondetur Philosophum velle, quod propositiones oppositæ contrariæ & contradictoriæ pertinent ad eandem scientiam materialiter. Et ita qui considerat de sano, considerat etiam de ægro & contra. Rursus qui considerat illam propositionem. Sanitas est quatuor primarum qualitatum proportio, animali conveniens, etiam considerat illam. Ægritudo est primarum qualitatum disproportio, animali disconveniens.*

Omne prius potest esse sine posteriori, per auctorem in de causis.] *Intelligitur dummodo unum non dependet ab alio, non habet veritatem.*

Objecta movent intellectum, 3. de Anima.] *Respondetur quod objecta non per se immediatè, sed per species intelligibiles movent intellectum.*

Omne ens habet aliquam propriam operationem, 4. Meteor. & 1. de Anima.] *Intelligitur de entibus in actu formali existentibus, propter materiam primam, quæ passiva potius est quàm activa, nec enim habet aliquem proprium actum formalem, sed tantùm entitativum.*

Omne agens est præstantius suo passo, 2. de Anima.] *Intelligitur de agente principali, non autem de eo quod solet habere rationem instrumenti. Vel intelligitur de agente ut sic, non autem simpliciter. Iuxta ea quæ dicta sunt suprà de hoc eodem axiomate in litera A.*

Omnis propositio, in qua unum generalissimorum negatur de alio, est immediata, 2. Poster.] *Intelligitur si unum generalissimorum negatur de alio cum reduplicatione, ut sic nulla substantia in quantum talis est, quantitas in quantum talis.*

Optimi est optimum facere, 2. Cœli.] *Intelligitur quo ad essentialia & sic omnes producta à Deo, producitur optimè quo ad essentialia & substantialia. Homo enim postea adjutus donis naturalibus, multa de novo acquirit naturalia. V.g. scientias practicas & speculativas, &c. Adjutus verò donis supernaturalibus gratia videlicet excitante & cooperante, multa etiam acquiri supernaturalia, quæ ex sui creatione non habuit.*

Omnium transmutationem habentium ad se invicem eadem est materia, 1. de generatione.] *Intelligitur de identitate specifica, scilicet quod in specie est eadem materia omnium: & sic materia est in omnibus formis subjectivè.*

Omnis effectus gerit similitudinem sui efficientis, Auctor de causis.] *Verum est de causa particulari, & non universali, propter Deum. Vide axioma paulò ante explicatum. Omne quod fit, fit à sibi simili.*

Omne in quo est potentia, aut est corpus, aut est potentia in corpore 10. Metaph. Com. 41. Averr.] *Vera est propositio de potentia Physica passiva, quæ attestatur imperfectioni, simpliciter loquendo. Nam ista est potentia materia. Fallit autem de potentia logica, quæ est ens rationis; nam in omnibus intelligentiis citra primam est hujusmodi potentia logica, ut vult Averr. in 3. de anima, & tamen illæ nec corpora sunt, nec virtute existentes in corpore.*

Omne totum supra tria ponimus. 1. Cœli.] *Aristot. loquitur ibi de corpore, hoc est, omne totum quantificativum, sive corpus constat tribus dimensionibus, longitudine, latitudine, sive profunditate.*

Omne agens naturaliter in agendo repatitur, & omne patiens in patiendo naturaliter reagit, 1. de Generat.] *Intelligitur sic, Omne agens communicans cum passo in materia, & agens actione reali & existens intra Sphæram activitatis ipsius passi, & non majoris virtutis ad resistendum quam patiens ad reagendum. Propter primam conditionem Deus, intelligentiæ cœli non repatiuntur agendo in sublunaria, quia non communicant in materia. Substantiæ enim illæ separatæ materiam nullam habent, cœli autem non communem materiam, sed diversæ rationis. Propter secundam conditionem, Deus & intelligentiæ, illustrando intelligentiam nostram, vel suggerendo ac instigando interius, nullo modo repatiuntur; imo nec cœli dum objectivè ad sui contemplationem movent intellectum nostrum. Propter tertiam conditionem cœli etiam non repaterentur, V.g. à terra, tametsi materiam haberent ejusdem rationis cum terra, quia Sphæra activitatis ipsius terræ non extendit se tam latè scilicet ad Cœlos usque, at benè Sphæra activitatis cœlorum se extendit usque ad terram. Propter quartam conditionem magnus ignis, in quem guttula aquæ projicitur non repatitur ab illa, tametsi in illam agat convertendo repentè in ignem.*

Omne ens vel est ens in anima, vel extra animam, 6. Metaph.] *Respondetur quod hoc simpliciter non est verum, quia datur instantia de anima, ex quo idem non est in seipso, neque in seipsum. Vult igitur Philosophus ut patet, quod omne ens aliud ab anima, aut est in anima, aut extra animam.*

Omnis scientia est à posteriori vel à priori, per commune dictum Logicorum] *Respondetur, Verum est de notitia unius conclusionis, quia datur instantia de scientia totali ipsius. V.g. animæ, quæ est scientia partim à posteriori, & partim à priori.*

Omnis causa facit à priori cognoscere suum effectum, per Auctorem in de causis.] *Respondetur quod illa auctoritas habet veritatem in de causis per se, & non de causis secundum accidens.*

Objectum voluntatis non est nisi bonum, 3. Ethic.] *Respondetur verum est de bono apparenti, non autem semper de bono existenti. Non enim voluntas vult nisi quod ei bonum apparet; hoc autem non semper verè bonum est, sed sæpe duntaxat apparenter.*

Oppositio contradictoria maxima est oppositio, 1. Elench.] *Respondetur, verum est de illa quæ sunt contradictoriè opposita, quantum ad hoc quod sunt sibi invicem incompossibilia, scilicet, quantum ad veritatem & falsitatem.*

Omnis transmutatio est velox vel tarda, 6. Phys.] *Intelligitur de transmutatione quæ distinguitur à suis terminis. Vel dicitur quod intelligitur de transmutatione successiva & temporali; instantaneæ enim transmutationi hoc dicere non convenit.*

Omnis scientia est de numero perpetuorum universaliter se habentium, 1. Post.] *Intelligitur sic, Omnis scientia de scibili propinquo debet esse perpetuarum propositionum, id est, perpetuæ veritatis.*

Oppositæ sunt in eodem genere, per Porphyr.] *In ordine ad existentiam, est quidem verum hoc potentialiter, non autem actualiter. Non semper enim utrumque contrariorum actu est.*

Omne habens contrarium, suscipit magis & minus, ex Prædicamentis.] *Ita videlicet, ut V. g. unum album non solum sit magis album altero albo, sed etiam unum & idem modò album, modò magis album.*

Omnis scientia capit nobilitatem à suo subjecto, in Proemio de Anima.] *Respondetur, verum est, capit nobilitatem à signato subjecto, non autem à subjecto signi, hoc est, à subjecto attributionis, non autem inhæsionis. Sic enim æqualis esset nobilitatis Mathemat. Phys. Metaph. quia in eadem insunt anima hominis. Intelligitur ergo de subjecto quod assignatur ab intellectu, non autem de intellectu, qui assignat & recipit scientiam illius subjecti signati.*

Omne intelligibile præcedit actum intelligendi, sive movet ipsum] *Intelligitur de intelligibili principali, ut sunt res extra animam, quæ ipsum intelligibile ordine naturæ licet non temporis præcedunt, sed intelligibile minus principale, scilicet operatio non præcedit intellectum, quin potius procedit ab intellectu.*

Omne quod corrumpitur, à suo contrario corrumpitur, 5 Eth.] *Intelligitur, omne quod corrumpitur directè formaliter & per se, à suo contrario corrumpitur. Dicitur notanter per se, & directè propter substantiam, quæ licet corrumpitur, non tamen per se sed per accidens: quia qualitas primò per se corrumpitur, ad cujus corruptionem consequenter sequitur corruptio substantiæ, & ita hæc per accidens corrumpitur.*

Omnis propositio per se est necessaria vel impossibilis, per Boet. in lib. Poster.] *Intelligitur, omnis propositio per se vera, est necessaria, & omnis propositio per se falsa, est impossibilis.*

Opposita contraria habent fieri circa idem, 7. Metaph.] *Et sic videtur, quod bonum & malum habent fieri circa ipsum diabolum. Intelligitur, dummodo illud subjectum non sit determinatum ad unum solum, sive ad alterum solum: quia tunc opposita contraria habent non fieri circa idem: Modo diabolus determinat se solum ad malum, & non ad bonum.*

Omne certius, eligibilius est incerto, 3. Top.] *Intelligitur ceteris paribus.*

Omne perfectum est in tribus, per Comment. 1. Cœli.] *Intelligitur quod verus numerus incipit inesse ternario, & de duobus non verè dicitur, quod sit numerus, sed tantum quod sint duo.*

Omnis perfectio est in Deo, per Comment. 5. Metaph.] *Respondetur hoc intelligendum, quòd perfectio Dei excellit omnem perfectionem creaturarum.*

Omnis motus naturalis est in fine velocior, quàm in principio, 1. Cœli:] *Intelligitur, omnis motus naturalis in eodem medio æqualiter disposito, cæteris paribus uno impetu ab eodem productus, est velocior in fine quàm in principio. Dicitur in eodem medio, quia fiat quod aliquid mixtum in igne velocius moveatur quàm in aere. Dicitur, æqualiter disposito, quia si medium esset in principio subtilius, & in fine densius, non oportet motum esse in fine velociorem.*

Omnis quæstio quærit interopposita, 1. Metaph.] *Illa auctoritas simpliciter seu universaliter non est vera, quia alia quæstio quærit solum unum oppositum: sed est vera ad illum sensum, quod quæstio problematica quærit inter duo opposita, ut est ista quæstio, An mundus sit æternus, an non.*

Omne quod in Deo est, est Deus met. 6. Metaph.] *Intelligitur; Omnia quæ sunt in Deo formaliter & essentialiter, sunt ipse Deus met, non autem illa quæ sunt in Deo effectivè, ordinativè & conservativè.*

Omnis nostra cognitio procedit ex censatis, per Linconiensem supra 1. Poster.] *Intelligitur mediatè vel immediatè. Similiter etiam intelligitur illud: Nihil est in intellectu, quin prius fuit in sensu.*

Omne medium est medium contrariorum, 6. Phys.] *Intelligitur de qualitatibus mediis & secundis. Vel sic, Omne medium compositivè vel successivè est contrariorum; Vel sic, Omne medium diversorum vel communiter dictorum est medium contrariorum.*

Omnis qui dicit quodliber, quodammodo dicit multa, 2. Top.] *Ex quo elicitur secunda regula, Qui dicit unum antecedens, multas dicit consequentias, supple formaliter vel virtualiter: quia qui dicit, Homo virtualiter est, dicit animal, est, corpus est, substantia est, & sic de singulis.*

Omne quod est sensibile, est sensibile per materiam: & omne intelligibile, est intelligibile per formam, 1. Cœli text. Com. 92.] *Respondetur juxta doctrinam Averr. 12. Metaph. Com. 14. quòd materia quæ est per se sensibilis est materia propinqua, non remota, sed forma est per se sensibilis. Forma enim per se sentitur, sed merito suæ operationis, ideo appropriatè forma dicitur intelligibilis & materia sensibilis, & hoc intelligitur de materia propinqua non remota.*

Omne quod est ex prioribus hoc est magis eligendum 3. Top.] *Si sic, tunc aqua esset nobilior vino, & materia nobilior forma, & vestis antiqua esset nobilior nova. Intelligitur ergo sic, Omne quod est bonum ex prioribus secundum perfectionem, hoc est melius: Sed diceres, Priora sunt nobiliora & meliora. Dicitur quod omne prius perfectione essentiali est melius suo posteriori, secundum se & propriè, & dicitur secundum se, quia secundum usum nostrum non oportet quod florenus est prior & perfectior scientia, quia est substantia, scientia autem accidens. Dicitur perfectione essentiali propter materiam, quæ non est perfectior forma essentialiter. Dicitur etiam essentiale propter prioritatem naturæ, ut aqua temporis, & vestis antiqua.*

Omnis voluptas est mala, 4. Ethic.] *Sciendum voluptas est duplex, quia quædam est voluptas corporis, & quædam animæ. Voluptas corporis est duplex, quia quædam est contra dictamen rectæ rationis, & illa semper est mala. Alia est subjecta rationi, & illa semper est bona. Voluptas animæ est duplex, quædam est appetitus rectè regulatus ab ipsa ratione, & ille appetitus semper bonus est. Alia est secundum appetitum pravum, & illa semper est mala. Modò dicitur quod loquitur de voluptate, quæ est contra dictamen rectæ rationis.*

Omne quod est propinquius bono, hoc est magis eligendum & melius, 3. Top.) *Et si sic, sequeretur quod camisia esset melior tunica. Ad illam auctoritatem dicatur quod duplex est propinquitas; quædam est localis, alia verò perfectionis. Modò auctoritas intelligitur de propinquitate perfectionis, quia aliàs instantia probaret verum.*

Omnes animi passiones perturbant rationi, judicium commune dictum; confirmatur Salustij sententia, qui ait: Omnes qui de rebus dubijs consultant, ab ira, odio, &c. vacuos esse debere.] *Respondetur, passiones, quæ antevertunt usum rationis, perturbare nostrum intellectum; cæterum illæ quæ rationis judicium sequuntur, & moderatæ sunt, ac rationi subjectæ, non perturbant rationis judicium: imo sunt ei obedientes.*

Omne difficilius est magis eligendum, & nobilius minus difficili, 3. Top. [*Et si sic, sequitur quod divitiæ essent nobiliores & meliores scientiis & virtutibus. Similiter ars fabrilis esset eligibilior scientia Grammaticali, & ingromantia esset eligibilior scientia logicali. Sciendum quòd aliquid dicitur difficilius tribus modis. Uno modo in conservando, & sic divitiæ sunt difficiliores scientiis. Alio modo in exercendo, & sic ars fabrilis difficilior Grammatica, quia difficilius est fabricare, quàm orationem congruam facere. Tertio modo quo ad oppositionem, & de ista difficultate debet intelligi auctoritas. Et etiam intelligitur de iis, quæ sunt ejusdem speciei, dum modo minus difficili non conveniat præeminentia bonitatis.*

Omne generabile est corruptibile, 1. Cœli.] *Respondetur verum est, omne quod generatur tanquam proprius & adæquatus terminus generationis, qui est ipsum compositum: Modò tametsi per inductionem animæ rationalis generetur homo tanquam hujusmodi terminus generationis, non tamen generatur ipsa anima. Et ideo etiam compositum istud, homo generabile est & corruptibile, non autem anima. Anima enim non est quæ generatur, sed potius qua aliud generatur, scilicet homo.*

Omnium rerum species stabilivit creator creaturarum, Auctor 6. principiorum.] *Id est, non creat Deus nunc novas species, licet in una & eadem specie hominis subinde creet novas animas.*

Omni magno dato, contingit dare majus, per regulam. Metaph.] *Intelligitur sic, contingit dare majus, i. e. imaginari majus.*

Omnis motus est de extremo in extremum per medium, 4. Phys.] *Auctoritas intelligitur de motu qui fit naturaliter. Nam motus qui fit in vacuo, non est naturalis, quia natura abhorret vacuum. Similiter dicitur quod motus qui fit per vacuum non fit per verum medium, sed solum imaginarie, ergo auctoritas habet veritatem de motu, qui fit cum resistentia medij.*

Omnium rerum naturalium ex stentium, idem est tempus, 4. Phys.] *Intelligitur commensurativè, & non absolutè. Motus enim primi mobilis mensurat omnia, sed secundum plus & minus.*

Omne quod movetur, est divisibile, 8. Phys. text. 40. & 46. & 6. Phys. text. 32. & 5. Phys. text. 62.] *Intelligitur, Omne quod movetur per se de loco ad locum circumscriptivè & commensurativè, est divisibile. Dicitur omne quod movetur per se, propter animam intellectivam, quæ licet movetur ad motum corporis, tamen hoc non est per se, sed per accidens. Dicitur circumscriptivè, quia licet Angelus movetur per se, non tamen de loco ad locum circumscriptivè, sed definitivè Sed dicitur tamen, Cœlum movetur per se, & tamen non est divisibile, ut habetur 1. Cœli. Respondetur, verum est de divisione reali, dividitur tamen secundum assignationem partium, scilicet Orientis & Occidentis.*

Omne quod movetur localiter, describit sibi spatium æquale præcisè in eodem instanti, ex 6. Phys.] *Et sic videtur, quod indivisibilia sicut Angeli essent divisibilia. Respondetur quod auctoritas intelligitur de illo, quod movetur de loco ad locum circumscriptivè.*

Optimum opponitur pessimo, 8. Ethic. cap. 10.) *Hoc axioma non semper verum dicit. Melius est enim esse studiosum, quàm habere inclinationem naturalem ad virtutum studia. At pejus est non habere inclinationem ad virtutum studia, quàm non esse studiosum: nam si non habeas istam inclinationem, homo non eris, siquidem hæc inclinatio est insita naturæ humanæ. Itaq; non semper optimo opponitur pessimum.*

Omne quod movetur, est partim in termino à quo, & partim in termino ad quem, 6. Phys.) *Et sic videtur, quod mobile nunquam sit in spacio sibi æquali, quod est contra auctoritatem præcedentem. Respondetur quod sic intelligitur, Omne quod movetur interim quod movetur, particulariter attingit terminum ad quem, & terminum à quo: id est, quod nec est perfectè, nec est completè in termino à quo, nec in termino ad quem.*

Omnes actus distincti sic se habent, quod unus potest conservari sine alio, 7. Metaph.) *Respondetur quod habet veritatem, ubi unus non dependet in esse ab alio, quia actus Socratis & Dei sunt actus distincti, & tamen unus non potest esse cum alio: sic etiam scientia est in anima, similiter operationes vitales sunt distinctæ ab anima, & tamen unum non potest conservari sine alio, ut prius dictum est.*

Omne quod movetur, movetur ab alio, 7. Phys.) *Dicitur quod impossibile est movere seipsum per se, ut habetur 3. de anima, & cum hoc moveri: & sic impossibile est rem aliquam esse agens totale, & movens totale; quin ad minus concurrit Deus aut materia prima.*

Omnem intellectum oportet esse impassibilem, per Comment. 3. de Anima.) *In oppositum est Philosophus ibidem in principio; ubi dicit, quòd intellectus sit virtus passiva. Respondetur quod Commentator vult quod oportet intellectum esse impassibilem passione corruptiva, licet sit passibilis passione salvativa.*

Omne incorruptibile est nobilius corruptibili, 1. Phys.] *Intelligitur sic, si corruptibile non est melior conditio annexa quàm sit illud incorruptibile. V. g. materia incorruptibilis est, & tamen forma corruptibilis melior est, non quidem ratione corruptibilitatis, sed ratione alterius.*

Omnis finis est melior ordinato in finem, 3. Top. & 2. Phys.) *Intelligitur de fine gratia cujus, quia talis semper est melior ordinato in finem, ex quo talis finis est gratia cujus.*

Omne ens aut est substantia, aut accidens, 12. Metaph.) *Intelligitur de ente simpliciter uno, & non aggregativo. Vel capiendo Ly ens nominaliter, & non participialiter, quia exercitus unus est ens, id est, existens, & tamen non est substantia, sed plures substantiæ.*

Omninò illud quod fit, ab aliqua ejus parte præexistit, 7. Metaph.] *Et per consequens formaliter se habet in materia ante ejus productionem: quod est contra Philosophum, 1. Phys. Intelligitur ergo sic, omne quod fit completivè ut compositum, habet partes præexistentes ut materiam & formam, si non tempore, tamen natura. Nam materia quidem prima tempore præcedit compositum, forma autem non tempore sed duntaxat natura.*

Omne quod movetur, habet partes integrales, 6. Phys.) *Intelligitur de illo quod per se, & circumscriptivè.*

Omnis motus est de contrario in contrarium, 4. Phys.) *Intelligitur de motu naturali, & non violento.*

Omne ens in suo loco naturali quiescit à motu, 4. Phys. & 1. Cœli:] *Intelligitur quod omne ens in loco naturali quiescit à motu locali, non autem est verum de aliis motibus sicut de motu alterationis & augmentationis.*

Omnia natura constantia, excepto Deo, quod erat Cœlum, secundum Empedoclem constant lite & amicitia, scribit Arist in 3. Metaph. text. Com. 15. 1. Cœli & mundi in text. Com. 22. 1. Meteor.) *Habuit hoc secundum quosdam Philosophos bonum intellectum. Nam inductivè consideranti in singulis quæ sunt hic patebit, esse quasdam proprietates currentes inter entia. V. g. homini sano aliquid potest esse venenum, & tamen laboranti potest esse salutaris medicina: Vide Zimaram fol. 90.*

Omne corpus est in loco, 1. Phys.

Omne totum est majus sua parte, communis propositio.

Omnia sentimus per medium, 2. de anima, text. 114.

Omnes homines non decipiuntur, nisi in eo, quod nesciunt: aut in eo, cujus cognitio non est valdè manifesta, 4. Metaph. Com. 8.

Omnia quæ fiunt, fiunt à natura, vel ab arte, vel à casu, 7. Metaph. text. 22.

Omne mendacium pravum, est fugiendum, 4. Ethic.

Opus, quod fit à melioribus, semper est melius, 1. Polit.

Omnis domus regi debet à Seniore. Ibid.

Omnis diversitas, videtur facere seditionem, 5. Polit.

Optimus populus est, qui terræ colendæ deditus est, 6. Polit.

Omnis excessus rerum, vel nocet, vel nihil proficit, 7. Polit.

Omnia amamus, sed præmia magis. Ibid.

Omne laborans, requie indiget, 8. Polit.

Omnia aliena: tempus tantùm, nostrum est Seneca Epist. 9.

Omne peccatum, actio voluntaria est. Ibidem de mor.

Oportet prius discere, quàm docere, Boët. de discip. cap. 6.

Opus suum diligit unusquisque artifex, 9. Ethic. cap. 8.

Omnia appetunt divinum esse, & illius gratia agunt quæcunque secundum naturam, 2. de anima, text. 34. & 1. Phys.

Omnis sermo, si brevior fuerit, quàm oporteat, obscurat intellectum; Si longior, difficilis erit retentioni, & discipulo oblivionem inducit, 2. lib. de arte Boët.

Oportet ut ars in hoc imitetur naturam, ut omnia quæ agit, agat propter finem. Ibid.

Omnia bonum appetunt, 1. Rheticorum & 3. Top. cap. 1. & 1. Ethic. cap. 1.

Omne consuetum, est delectabile. Ibid.

Oblivio est signum parvi pensionis, & ideò factiva iræ. Ibid.

Omnis affirmatio, est vera vel falsa, in prædicam. cap. 5.

Obliviſci eorum, quæ quis fædè egit, bonorum est: reminiſci verò, malorum, 3. Top. cap. 10.

Oportet discentem credere, 1. Elench. cap. 2. & 1. Poster. text. 5.

Omne quod corrumpitur à contrario corrumpitur, 1. Phys. text. 7.

Omne habens materiam, est generabile, & corruptibile, 1. Phys. Com. 89.

Omne agens, agit propter finem, 1. Phys. text. 75.

Omne quod movetur, necesse est in tempore moveri, 4. Physicorum text. 129.

Omnis motus, est à quodam in quoddam, 5. Phys. text. 3. id est, à termino quo in terminum ad quem.

Omnis opinio, cui contradicit sensus, non est bona, 8. Phys. Com. 27.

Oppositа juxta se posita magis elucescunt, 2. Cœli text. 40.

Omne ens naturale desiderat permansionem sempiternam, 2. de Averr. text. 34.

Omnis virtus unita plus est quàm multiplicata. Auctor. de causis cap. 6.
Omnia animalia morsa à cane rabido rabiunt, excepto homine, lib. 8. de animal.
Omnes homines naturâ scire desiderant, 1. Metaph. in prolog.
Omnia corrumpuntur in eo, ex quibus sunt, 3. Metaph. text. 15.

P.

PRopter quod est unumquodque tale, semper & illud magis tale est, 1. Poster. cap. 2. & 2. Metaph. text. 4] *Limitatur hoc axioma quinque modis. Primò ut illud in quo sit comparatio, utrique comparabilium conveniat formaliter. Vnde non valet, de ambulat propter sanitatem, ergo sanitas magis de ambulat. Ebrius est propter vinum, ergo vinum magis ebrium est. Secundò ut illud, in quo sit comparatio, suscipiat magis & minus. Vnde non sequitur, ego sum risibilis, quia homo est risibilis, ergo homo est magis risibilis; nec illud: Petrus est homo propter patrem suum ergo pater suus est magis homo. Tertiò ut causa sit univoca non æquivoca. Vnde non valet, Paries est albus propter pictorem, ergo pictor est magis albus. Nam etsi albedo conveniat utrique formaliter, & suscipiat magis & minus, tamen pictor parietis albi non est causa univoca, sed æquivoca, & quasi universalis, sicut Deus rerum omnium naturalium. Quartò ut comparatio fiat in effectibus positivis non privativis. Non enim sequitur, Petrus est parvus propter patrem, ergo pater est magis parvus. Propter Deum non diligo mundum, ergo magis non diligo Deum. Quintò ut sint verè diversa, inter quæ sit comparatio. Non enim valet, Video propter oculos, ergo oculi magis vident. Non enim aliud est videre & meum, & videre oculorum.*

Perfectum est quod tale alterum, quale ipsum efficere potest, 4. Meteor. text. Com. 19] *Vera est propositio, ubi alterum simile factibile est, quod additur propter Deum, cùm non possit facere alium Deum, quia non est factibilis alter. Deinde respondetur, quòd propositio veritatem habeat præcipuè in animalibus & plantis, quæ sunt hîc. Nam Aristot. ibi loquitur de seminibus ut patet intuenti verba text. Et juxta hoc Arist. dixit 2. de anima text. Com. 34. Naturalissimum opus viventium est quæcunque perfecta & non orbata, aut generationem spontaneam habentia, facere tale alterum quale ipsum, animal quidem animal, planta verò plantam, unde propriè in habentibus virtutem generativam veritatem habet.*

Particularia & singularia semper in multitudine ex contrario dividunt illud, quod unum est, per Porphyr.]*Respondetur, quòd ibi per particularia & singularia debet intelligi minus commune, ut sit sensus, particularia & singularia, id est, minus communia dividunt, id est, in dividendo contrahunt ex contrario illud, quod unum est genus, v. g. Corpus contrahunt animatum & inanimatum, Animatum contrahunt sentiens & non sentiens.*

Particularis in materia naturali æquipollet suo universali, 1. ἀμφιβολίας. *Intelligitur de particulari simpliciter dicta, & de propositione indefinita; ista enim, Homo est animal, æquipollet illi universali, Omnis homo est animal, qui est in materia naturali & necessaria.*

Particularis negativa non est convertibilis, 2. ἀμφιβολίας. *Intelligitur, quòd particularis negativa non est convertibilis formaliter in aliam particularem negativam, de modo loquendi consueto: cum hoc tamen stat, quòd est convertibilis in unam de modo loquendi inconsueto.*

Proprium de uno solo prædicatur, per Porphyr.] *Intelligitur tanquam de subjecto adæquato, sic risibile licèt prædicetur de Joanne & Paulo, adeoque de pluribus aliis; tamen de uno tantùm dicitur prædicari, quatenus de solo homine prædicatur ut subjecto adæquato.*

Privatio per se non est ens, 1. Poster.] *Intelligitur, quòd materia existens, privatio non est ens in actu formali per se, sed per formam, cujus est privatio, quin & ipsa profectò privatio formaliter significat negationem, materialiter autem sive connotativè aptitudinem ad formam, unde meritò dicitur non ens.*

Principia oportet semper manere, 1. Phys. text. 50.] *Id est, in omni transmutatione reperiri, vel eas semper habere conditiones, quas ibi Arist. describit, scilicet quòd non fiant ex aliis, nec alterutris, &c.*

Proprium est substantiæ in subjecto non esse, per Philosophum in prædicamentis.]*Sensus est, nullam substantiam esse subjecto tanquam affectionem, sed benè tanquam partem.*

Plato non malè dixit in eo, quòd sermonem Sophisticum sub non ente locavit, 6. Metaph.]*Respondetur, quòd Philosophus capit non ens impropriè pro ente quod gerit similitudinem alicujus: quod tamen non est.*

Penetratio dimensionum non est possibilis, 4 Meteor.]*Respondetur, quòd duplices sunt dimensiones; quædam sunt, quarum una habet se per modum actus, & alia per modum potentiæ, ut albedo, vel materia prima; tunc dicitur, quòd in talibus dimensionibus penetratio est possibilis: Sic etiam est, quando duæ habent se per modum actûs ad tertiam, quæ habet se per modum potentiæ, sicut albedo & dulcedo in lacte. Aliæ sunt dimensiones, quarum una non habet se per modum potentiæ, nec ambæ habent se per modum potentiæ; & sic penetratio dimensionum non est possibilis.*

Processus in infinitum est prohibitus, 2. Phys.]*Intelligitur in prædicatis essentialiter subordinatis.*

Potentia opponitur actui, 9. Metaph. & 1. de Anima.]*Dicitur, quod intelligendum est de oppositione relativa.*

Principia non fiunt ex alterutris, 1. Phys.]*Verum non est simpliciter, sed ut Ly ex dicit circumstantiam partis. Etsi enim forma fit ex materia, non tamen materia est pars formæ.*

Potentia accidit materiæ, per Commentatorem, 1. Phys.] *Intelligitur, quatenus communis illa & essentialis potentia materiæ determinatur per certas dispositiones accidentales ad hanc vel illam formam. Talis enim potentia, sive talis determinatio accidit materiæ.*

Prius est commune proprio.]*Dicendum, quod commune est prius proprio, si utrumque sit unius generis. Sed in his, quæ sunt diversorum generum, nihil prohibet proprium esse prius communi.*

Politici est considerare de Anima, 1. Phys.] *Et sic videtur, quòd non est scientia libri de Anima. Respondetur, quòd Philosophus primo Phys. vult, quòd Politicus consideret practicè de Anima, sed in libro de Anima consideratur de Anima speculativè.*

Privatio & materia differunt ratione & specie, 1. Phys.] *Intelligitur, quòd isti termini, privatio & materia, habent diversas rationes, seu definitiones, cum hoc tamen stat, quòd habent pro suo significato vel substrato eandem rem numero, per quam non distinguuntur.*

Principia rerum sensibilium sunt sensibilia, 3. Cœli & mundi, text. Com. 16.] *Glossatur per Averr. ibidem de principiis propinquis, non autem habet veritatem, ut inquit, propositio de principiis remotis, quia principia remota rerum sensibilium non sunt sensibilia, ut prima forma & prima materia.*

Potentia superior potest, quicquid potest inferior, & nobiliori modo, 3. de Anima.] *Vera est propositio in potentiis, quæ sunt ejusdem generis in substantialitate eo modo, quo vegetativum est in sensitivo, sicut trigonum in tetragono. In his, quæ non sunt ejusdem generis in substantialitate, propositio locum non habet. Sicut anima est superior virtus quàm sit corpus, non tamen anima potest supplere vicem corporis, & forma est superior materia, & non potest supplere vicem materiæ. Similiter comparando potentias materiales potentiis abstractis, locum non habet propositio formaliter loquendo: nam non valet, homo generat, ergo intelligentia generat.*

Præsupponit augmentatio alterationem, 1. Cœli Com. 22] *Intelligitur secundùm Arist. in prædicamentis de augmento invento in Physicis corporibus. Fallitur enim de augmento imaginario invento in rebus mathematicis. Et habet locum de vera augmentatione quæ fit in plantis & animalibus; nam alia requirit præviam alterationem.*

Princi-

Principium in cognitione, est finis in operatione, & principium operationis, est finis in cognitione, 6. Phys. text. comm. 89. & 7. Metaph. tex. com. 23.) *Veritatem habet propositio in operalibus, sicut sunt actiones & factiones, vide Aristot. 3. Eth. cap. 6.*

Pueri beatificantur propter spem, 1. Ethic.] *Intelligitur, pueri beatificantur, id est, dicuntur beati propter spem futuræ beatitudinis, licet actu non sunt tales. Sed diceres; Quare hoc est? Respondetur quod ideo, quia concipimus in eis hanc spem ex naturali dispositione eorum: Vel ideo, quia videmus eos inclinari ad bona, & fugere mala: vel ideo, quia sunt procreati ex bonis.*

Præter verum, non est affirmatio vel negatio, 2. περὶ ἑρμηνείας.) *Ratio, quia verum habet se in propositione sicut forma; Modò nihil potest esse absque forma.*

Propositio in toto est falsa, quæ nullam singularem habet veram, 1. Poster.) *Intelligi potest sic, in qua genus generalissimum unius prædicamenti prædicatur de genere generalissimo alterius prædicamenti, in toto est falsa, ex quo nullam habet singularem veram. Vel potest intelligi simpliciter, quod propositio universalis, cujus nulla particularis est vera, in toto sit falsa. Nam utique si nulla in parte est vera, dici poterit in toto esse falsa.*

Passionibus neque vituperamur, neque laudamur, 2. Ethic.] *Ergo passiones non sunt vituperio, aut laude dignæ. Respondetur distinguendo, Passiones enim duobus modis possunt considerari, & secundum se, & quatenus subduntur rationis imperio, & deliberationi voluntatis. Priori ratione, neque laude, neque vituperio dignæ censentur, quoniam sunt motus quidam appetitus irrationalis, quibus cum aliis animantibus communicamus. Si verò 2. modo considerentur, sunt laude aut vituperio dignæ: appetitus enim sensitivus, propinquior est rationi, quàm exteriora membra: actus autem exteriorum membrorum boni sunt aut mali, & ratione, qua voluntarii sunt: ergò etiam motus appetitus sensitivi. Præterea, licet appetitus secundum se libertate careat, ex conjunctione tamen ad rationem libertatem habet; quapropter in eo virtutes collocantur, ut fortitudo, & temperantia, &c. Passiones itaque quatenus voluntariæ sunt, laudem merentur, vel vituperium.*

Plura bona sunt eligibiliora paucioribus bonis, 3. Top.] *Intelligitur sic, Plura bona possibilia sunt bonis paucioribus compossibilibus eligibiliora, dummodo unum illorum plurium eligibilium non sit propter aliud, & dummodo præeminentia bonitatis teneat se ex parte pluralitatis; Dicitur, dummodo unum illorum non sit eligibile propter aliud, tanquam propter finem, quia propterea sanum sieri & sanativum, non sunt eligibiliora sanitate. Etiam dicitur, quod intelligitur, Dummodo ista bona sint ejusdem rationis, ita videlicet, ut præeminentia bonitatis non proveniat ex parte materiæ, sed solum ex parte pluralitatis: propter hoc non sequitur, quod quatuor grossi essent eligibiliores flereno, licet sint plura bona. Dicitur etiam. Dummodo illa bona sint compossibilia, propter hoc non sequitur quod bonum esse monachum, & bonum esse conjugatum, essent eligibiliora simul, quàm bonum esse monachum solùm. Similiter quod vivere castè, & generare sibi simile, essent eligibiliora, quia plura sunt, quàm vivere castè solum: quod tamen est falsum, quia sunt plura bona incompossibilia. Denique intelligitur de bonis finitis, propter Deum, qui est bonum infinitum, & licet unus, tamen alia omnibus quantumvis multis infinitè præstat.*

Passivus quidem intellectus est corruptibilis, ex eo quod nihil intelligit sine phantasmate, 3. de Anima.] *Ille textus secundum Commentatorem sic potest intelligi, quod per intellectum passivum intelligitur potentia cogitativa, quæ est educta de potentia materiæ, quam nominat intellectam in ordine ad alios sensus propter excellentiam. Alii verò dicunt, quod intellectus passivus, id est, phantasticus intellectus, objectivè dependens à phantasmate est corruptibilis. Scilicet ratione Phantasiæ & phantasmatum, utrumque enim corrumpitur, & phantasia & ipsa phantasmata. Alio modo intelligitur hoc de intellectu, qui non est informatus speciebus intelligibilibus, aptus tamen informari, quantum ad denominationem. Cum enim informatus est, jam desinit vocari intellectus possibilis, sed intellectus adeptus, vel in habitu, adeoque sic quo ad denominationem illam, intellectus possibilis corrumpitur.*

Possibili posito inesse, nullum sequitur inconveniens.) *Sensus est, si propositio de possibili mutatur in suam de inesse, tunc sua de inesse non erit impossibilis. Et pro ulteriori intellectu hujusce authoritatis, est notandum adhuc, ut aliquæ propositiones possibiles ponantur inesse requiri tres conditiones. Prima conditio, si aliqua propositio universalis de possibili debeat poni in esse, non debet hoc fieri per universalem, sed potius singularem: ut ista, Omne producibile Deus potest producere, non debet sic poni in esse, producibile Deus producit, sed sic: Hoc producibile Deus producit, & sic de aliis. Secunda conditio. Quando in propositione de possibili subjectum & prædicatum repugnant, tunc ponendo illam inesse loco unius extremi, debet poni pronomen demonstrativum: ut, omne album potest esse nigrum, ponitur sic inesse, Hoc est nigrum, demonstrando per Ly Hoc, illud quod prius fuit album. Tertia conditio est: Quando in propositione de possibili ponuntur aliquæ terminationes vel termini privativi, qui vel quæ in illa de inesse possunt facere aliquam repugnantiam, tunc ponendo illam inesse, tales terminationes sunt omittendæ: ut, Socrates habens oculos, potest esse sine oculis, ponitur sic inesse, Socrates est sine oculis. Sicut illa: Socrates potest cras legere, non potest sic poni inesse, Socrates legit cras: Sed sic, Socrates legit.*

Posita forma substantiali, ponitur etiam aliud, cujus est forma substantialis, 5. Metap.) *Intelligitur sic; Posita forma substantiali actuali, & illo modo quo est forma, ponitur illud cujus est forma. Modò post mortem alicujus hominis anima non est forma ejus actualis, ideo tunc non est homo, sed erit demum, ubi rursus à Deo conjuncta fuerit anima corpori in resurrectione mortuorum.*

Principia aliqua innotescunt sensu, & aliqua consuetudine, commune Axio. Philos.) *Et propter hoc Aristot. 7. Top. dixit cap. 4. qui dubitant, utrum Deos venerari oporteat, vel parentes amare vel non, pœna indigent: qui verò, utrum nix sit alba, non indigent sensu. Cultus enim Dei & amor parentum sunt principia in lege, roborata consuetudine, & ideo à legulatoribus posita est pœna corporis afflictiva. Nivem autem candidam esse, cognitum est sensu, & motum esse, etiam patet ad sensum. Unde Aristot. 8. Phys. auscult. text. com. 22 contra Zenonem negantem motum, inquit, omnia igitur quiescere, & hujus rationem quærere dimittentes sensum, infirmitas quædam est intellectus.*

Potius eligendum est id quod possibile, quàm quod impossibile, 3. Top. cap. 1. Hoc est, quod facilè fit quàm quod difficilè. Eorum enim quæ nullo modo fieri possunt, nulla est electio, ut ex 3. Eth. cap. 2. patet.) *In hoc pronunciato intelligenda est hæc moderatio. Modò cætera sint paria: quæ in aliis plerùq; similibus axiomatibus subaudienda est. Magis eligendum est hac de causa capescere scientiam doctrina, quàm inventione. Illud enim per se facilè est, hoc valdè laboriosum. Virtus etiam si difficilius acquiritur, quàm scientia, est tamen magis eligenda, quia melior: & sic in multis.*

Principia sunt tanquam locus januæ in domo, quem nullus ignorat. 2. Metaph. com. 1. ubi etiam textus apertè dicit, In foribus enim quis delinquit?) *Animadverte, quod alia sunt principia cognitionis, alia autem sunt principia cognitionis & esse. Propositio igitur locum habet de principiis cognitionis (sicut sunt maximæ, seu dignitates, & communes animi conceptiones) hoc est, de principiis communissimis, quæ solum ex notitia terminorum communissimorum evidentiam habent, ut de quolibet dicitur esse vel non esse, &c. Sicut sunt principia quæ ex ipso sensus testimonio habent evidentiam sicut motum esse, &c. Propria verò quæ non sunt tantæ evidentiæ, quandoque indigent aliqua suadela. Nam aliqua principia alicujus scientiæ specialis inductione innotescunt, aliqua verò consuetudine, ut sunt principia legum & scientiarum legalium, aliqua verò per alias vias, ut scribit Aristot. 1. Eth. cap. 10.*

Plantæ sunt simplices, 2. de Anima.] *Intelligitur respectivè, quia non habent tantam diversitatem in suis organis, sicut animalia habent in suis partibus.*

Potentia sensitiva contrariatur intellectui, 1. & 2. Ethic.) *Non per se sed per accidens. Tendit enim utraq; in suum objectum & suum bonum. Fit autem nonnunquam pro loco, tempore, persona, &c. ut simul ista bona stare non possint. Deinde etiam natus est appetitus sensitivus obedire rationi, ut docet Aristot. ibidem. Unde non simpliciter contrariatur rationi.*

Principium sensitivum est in corde, 2. de Anima.) *Sensus est quod spiritus animales & sensitivi à corde proficiscuntur.*

Primus motus est in Oriente, 4. Polit.] *Respondetur verum est antonomastice, id est, per excellentiam: quia ibi relucent nobiliores effectus.*

Philosophus est ille qui scit principia & causas substantiæ, 4. Meta. com. 2.) *Vbi per Philosophum intelligas divinum, scientia enim divina per antonomasiam dicitur philosophia prima, via naturæ & nobilitatis, licet via doctrinæ sit postrema.*

Potius eligendum est, cui consequens est majus bonum aut minus malum, 3. Top. cap. 1.) *Vt consilia Evangelica servasse in hac vita, quàm præcepta communia duntaxat, & abscendere membrum corruptum, quàm servare.*

Principium & causa convertuntur, 1. Metaph.) *Intelligitur de principio essendi, quod est quadruplex, scil. secundum quatuor causas, ut efficientem, finalem, formalem & materialem: & capiendo principium sic, tunc principium & causa convertuntur: Alioquin principium latius patet quàm causa.*

Participatione speciei plures homines sunt unus homo, per Porphyr.) *Intelligitur secundum S. Thomam, plures homines sunt unus homo participatione speciei, id est, sunt unum in specie. Et non sequitur, Sunt unum in specie, ergo sunt unum, quia omne unum in specie, est esse unum, secundùm quid. Alii sic dicunt: Plures homines sunt unus homo participatione speciei, id est, continuant unam speciem humanam, & sic species humana est perpetua. Alio modo exponitur logicaliter, Plures homines sunt unus homo, id est, plures homines significantur per illum terminum, Homo, participatione speciei. Alio modo, naturalis similitudo hominis vel unus conceptus communis hominis pluribus hominibus convenit.*

Perpetuum est corruptibile.) *Sensus est, perpetuum non significat non posse corrumpi unquam, sed tantùm, non corrumpi unquam.*

Potentia naturalis est irrationalis, 2. περὶ ἑρμηνείας. & 9. Metaph.) *Respondetur quod vult, quod benè valet consequentia cum specificatione: ut. Potentia est naturalis, ergo ut sic est irrationalis, &c. non valet simpliciter sine specificatione. Quia homo aliquando merè naturaliter, aliquando secundum intellectum, sive rationis arbitrium.*

Posse ab ipso esse nihil differt in perpetuis, 3. Phys. tex. 32.

Philosophus non debet quicquam asserere, quod non demonstratione aut inductione saltem ostendat, 8. Phys. tex. com. 15.

Propositiones naturales duplici de causa fiunt dubitabiles, vel quia aliqui enutriti in opinionibus falsis non possunt assentiri principiis veris Philosophiæ; vel quia aliqui existimant, quod principia Geometriæ, contra quos Arist. 2. Metaph. tex. com. 16. Com. 1. Cæli com. 90.

Propter malum illatum ab inimicis, nullus in tantum læditur, & contristatur, quantum tristatur malo illato ab amicis, 2. de arte Poët.

Propter consuetudines malas & perversas, nullus laudatur, 2. de arte Poët.

Pejores sunt nuper ditati, quàm ditati ab antiquo, 2. Rhetor.

Possibili posito inesse nullum sequitur inconveniens, lib. prior. cap. 18.

Principia demonstrationum, sunt definitiones, 2. poster. tex. 2. & 1. Phys. tex. 10.

Perfectum est, cujus nihil est extra accipere, 2. Cœli tex. 23.

Plus temporis perficit anima in ignorantia, quàm scientia, 2. de anima tex. 115.

Probabilia secundum totum, non possunt esse falsa 3. de anima com. 5.

Philosophia, docet homines cognoscere creatorem suum, Arist. de morte.

Purus & perfectus Philosophus, mortificat desideria hujus seculi, quæ adducunt eum ad mortificationem corporis & animæ, ibid.

Propter admirari, homines nunc, & primò cœperunt philosophari. In prolo. meth.

Perfectum est, cui nihil deest: & est duplex, scilicet simpliciter extra quod nihil est: & perfectum, in genere, 5. Metaphys. tex. 21.

Prandium differt à cœna, secundum diversitatem temporis tantum, 8. Metaph. tex. 5.

Privatio & habitus, radix sunt contrariorum, 10. Metaph. com. 15.

Principium, est plus quàm dimidium, 1. Ethic. cap. 10. & 5. Polit.

Passio non est virtus, nec vitium: secundum eam nec laudamur, nec vituperamur, 2. Eth. cap. 4.

Primum in generatione, est ultimum in resolutione, lib. 3. cap. 6.

Parvæ expensæ sæpè factæ consumunt substantiam, 5. Polit.

Pejora sunt tecta odia, quàm aperta. Seneca de mor.

Palatum tuum fames excitet, non sapor, idem cap. de contin.

Pecuniam perdidi, fortassè te illa perdidisset: ó te felicem, si cum illa avaritiam perdidisses, item de remed. fort.

Philosophia est omnium virtutum magistra. Boët. de Consol. pro. 3.

Philosophia, est summum lassorum animorum solatium, idem 3. lib. pro. 1.

Probos mores sua præmia non relinquunt, idem 4. lib. pro. 3.

Perpetua conversatio contemptum parit: raritas autem admirationem conciliat. Apulejus, de Deo Socratis.

Præstantissimum animal in terris existens, est homo. Idem ibid.

Propter nostrum affirmare vel negare, nihil in re ponitur. 1. de interpretat. cap. 6.

Pergraviter unusquisque fert, honore suo privari, lib. OEcon.

Prænium virtutum, est honor. 4. Ethic. cap. 9.

Q.

QVærere rationem, & dimittere sensum infirmitas quædam est intellectus, 8. Phys. text. 22.) *Intelligitur qui quærit rationes, quibus destruat illud quod apparet sensui, est debilis discretionis & imbecillitatis intellectus. Et hoc est nescire per se notum, à non per se noto distinguere. Et veræ conclusiones non declarantur, nisi à propositionibus, & propositiones à sensu, & experimentum verorum non est, nisi ut conveniant sensatis, non è converso.*

Quando sunt duo agentia, quorum unum est fortius, & alterum debilius, fortius citius producit suum effectum, quam debilius, commune Axio.] *Verum est de agentibus per abjectionem contrarii: quia ubi est contrarietas, ibi est resistentia, & ubi est resistentia, ibi est successio, ut dicit Comment. in 4. Phys. in com. 71. Fallit autem in agentibus sine contrarii abjectione, sicut patet de duobus corporibus luminosis, quorum unum sit intensius altero: utrumq; enim in instanti illuminat, licet lumen productum à potentiori sit intensius lumine producto, à debiliori.*

Quæcunque moventia & non mota, amplius non sunt physicæ considerationis, 1. Phys.] *Et sic videtur quod de Deo sit scientia, quia ipse est immobilis, ut patet 8. Phys. Respondetur quod authoritas tantum vult, quod entia moventia considerata non in ordine ad motum, non sunt physica considerationis, ita quod Physicus non habet aliquid considerare de iis, nisi per attributionem ad*

motum, cujus motus natura est principium, quæ enim simpliciter seu quidditativè sunt Physicæ considerationis, ea in se debent habere principium, ut ipsa etiam physicè moveantur, ut non tantùm moveant. Intelligentiæ ergo tametsi physicè movent, non tamen Physicè moventur. Et ideo etiam secundum quidditatem suam ad Physicum non spectant.

Quælibet definitio ponibilis est in prædicamento, 1. Top.) *Intelligitur quod quælibet definitio secundum suas partes & reductivè est ponibilis in prædicamento, non autem per se & propriè.*

Quod fit, non est, 1. ἐφυσικ. ἀκροάσ.) *Intelligitur, si aliquod ens permanens sit successivè, tunc interim dum fit, non est, id est, non habet esse completum; sed fieri rei successivè est ejus esse.*

Quælibet propositio reduplicativa, in qua reduplicatur prædicatum, est falsa & impossibilis, 1. Prior.) *Respondetur verum est, ut patet de illa, Homo est animal in quantum animal; illa est falsa & impossibilis, ut patet ibidem.*

Quæcunque uni eidem sunt eadem, illa inter se sunt eadem, 1. Phys.) *Intelligitur quæcunque divisim sumpta sunt uni & eidem eadem, inter se sunt eadem. Si enim tantùm collectivè sumpta sunt idem uni tertio, non sunt idcirco idè inter se. Intelligitur præterea, Quæcunque uni termino singulari sunt eadem, inter se sunt eadem & sic excluditur species, cui tametsi eadem sint, Petrus, Paulus, & Ioannes, tamen non sunt idem inter se. Et ratio est quæ item fortè sufficere queat ad limitandum hoc axioma: Quia non sunt eadem specie simpliciter.*

Quicquid potest causa prima cum secunda, hoc potest se sola, per authorem in de Causis.) *Intelligitur in genere causæ efficientis, & secundum potentiam primæ causæ absolutam: sed in genere causæ formalis vel materialis hoc axioma non procedit. Etsi enim posit Deus sine homine facere hominem V.g. creando hominem aliquem ex nihilo, tamen non potest eum facere album nisi per albedinem; rationalem, nisi per formam aliquam rationalem; nec materialem, seu corpoream, nisi per materiam & corpus.*

Quando aliquando duo sunt idem in essentia, si unum per se est corruptibile, etiam & reliquum, 4. Metaph.) *Modò videmus quod materia & compositum sunt eadem res in essentia, & sic videtur quod materiæ esset compossibilis, & consimiliter potest probari de forma intellectiva. Respondetur quod verum est, quando penitus sunt idem & unum secundum essentiam. Sed materia & forma ipsius compositi sunt essentialia principia ipsius compositi diversa, & partes essentiales diversæ, quæ non possunt dici esse unum in essentia sicut compositum.*

Quæcunque differunt genere, differunt numero & specie 5. Metaph. *Intelligitur dupliciter: Uno modo sic, Quæcunq; genere differunt realiter, differunt numero & specie realiter. Alio modo sic, Quæcunque differunt genere prædicamentaliter, differunt numero & specie prædicamentaliter. Vel dicitur quòd illa authoritas intelligitur in genere substantiæ, & non in genere accidentium.*

Quantitas non est de virtutibus activis & passivis ad invicem 4. Metaph.) *Respondetur quod Philosophus vult quod esse activum & passivum non attribuitur quantitati, sed benè speciebus qualitatis.*

Quod recipit esse, potè non esse, est generabile, 4. Phys.) *Respondetur quod verum est de illo, quod recipit esse à forma, quia forma est quæ dat esse rei, ut patet per Philosophum, 1. Phys. Hinc anima rationalis non est generabilis, licet habeat esse post non esse quia non habet tanquam compositum ab aliqua forma. Etiam verum est de esse formali, non autem entitativo. Hinc materia prima non est generabilis, quia licet nec ipsa fuerit semper, sed à Deo acceperit esse post non esse, non tamen habet actum aliquem formalem, sed tantum actum entitativum, ideoque non dicitur generata vel generabilis.*

Quæstio est dubitabilis propositio, per Boet.) *Et sic videtur quod quæstio sit propositio, quod tamen est falsum. Respondetur quod quæstio capitur uno modo pro signo interrogativo & oratione, cum qua interrogatur; & sic quæstio non est propositio, & hoc vult Boetius. Secundo sumitur pro ratione, cui signum interrogativum additur, & sic quæstio est propositio. Sicut illa oratio, Cœlum habet materiam, cui additur, Utrum cœlum habeat materiam, est propositio, & hoc vult Boetius.*

Quæcunque differunt plus quàm numero, differunt specie, 5. Metaph.) *Respondetur quod Philosophus vult, quod quæcunque differunt plus quàm numero essentialiter, illa differunt specie, & sic non oportet quod vir & mulier differant specie, sicut nec Socrates albus & Plato niger differunt specie, quia solum differunt specie, accidentaliter.*

Qui non unum intelligit, nihil intelligit, 4. Metaph.) *Respondetur quod intelligitur sic, qui non unum intelligit ad minus, nihil intelligit: Vel sic, capiendo Ly Non infinitanter, qui non unum intelligit, nihil intelligit, & hoc est quoque verum.*

Quicquid caret operatione, caret & essentia, per Comment 9. Metaph.) *Respondetur quod illa authoritas universaliter non est vera, quia datur instantia de materia prima. Verificatur tamen & de ista, si essentia accipiatur pro actu specifico, seu esse formali.*

Quod non est, non contingit scire, 1. Poster) *Verum est tanquam scibile propinquum, sed benè tanquam remotum. Vel sensus est, quod non est, nec esse potest, non contingit scire. Sicut enim se res habet ad esse, ita ad cognosci.*

Quidditas rei, est forma rei, 7. Metaph.) *Verum est in simplicibus, non autem in compositis. Ibi enim secundum communem opinionem, etiam materia est pars quidditatis.*

Quæcunque habent differentiam in eodem subjecto, differunt specificè, 4. Metaph.) *Si igitur illi gradus in alteratione propriè dicta acquirantur successivè, & habeant differentiam in eodem subjecto differens specificè, ut vult authoritas: & sic qualitas secundum quam fit alteratio, propriè dicta, non esset simplex. Sed diversarum rationum. Respondetur quod vult, quod qualitates intensibiles & remissibiles existentes in eodem subjecto, non facientes unam qualitatem totalem, illæ differunt specie. Sed si illæ qualitates faciant unam totalem qualitatem, tunc non differunt specie. V.g. albedo & nigredo sunt in eodem subjecto, & sunt intensibiles & remissibiles, nec tamen in illo subjecto faciunt unam qualitatem; ergo differunt specificè.*

Quod semper aut plurimum est utile, melius est quàm quod aliquando. 3. Top. cap. 2.) *Vt justitia & temperantia quàm fortitudo. Nam illis semper aut ferè semper uti possumus, hac rarius.*

Quod ad omnia vel plura utile est, melius est quàm quòd ad pauciora, 3. cap. Top.) *Vt aqua quàm vinum præstantior est, quia aqua nullus hominum carere potest, & ejus usus est copiosior.*

Quod inest rei meliori, melius est, Top. 3. c. 1.) *Vt quod inest animo, quàm quod corpori, ut virtus, quàm sanitas, illa animæ inest, hæc corpori. Hoc tamen non est usquequaque verum, nisi de ijs bonis intelligatur, quæ rebus quibus insunt, propria sunt.*

Quædam melius est non videre, quàm videre, 12. Metaph. tex. 5.) *Verum est in humanis, sed non in divinis.*

Quod potius eligit prudens aut vir bonus, aut recta lex, aut qui in aliqua re excellunt, qua ratione tales sunt aut in unoquoque genere periti, aut plures, aut omnes, aut omnia, præstantius est, 3. Top. cap. 1.) *Vt curare magis æterna, quàm quæ labuntur cum tempore; nulla potius affici injuria, quam afficere, permittere minora quædam mala in Republ. ne majora eveniant, quàm velle omnia penitus extirpare. Item quæ in exponendis divinis scripturis sancti Doctores docuerunt, quàm quæ sciolti Grammatici autumant, &c.*

Quicquid est causa causæ, est causa causati, per Authorem de Causis.) *Intelligitur quod quicquid est causa causæ, loquendo de causa essentiali & positiva, hoc est causa causati; dicitur positiva propter vitia quæ sunt causata privativè, unde licet Deus sit causa hominis, tamen non peccati, quia peccatum est privatio quædam, & defectus hominis. Sicut tibia recta cum tibia curva, est causa progressionis, non tamen claudicationis, quia ista est defectus quidam & privatio pertinens non ad causam progressionis, nec ad ipsam progressionem, sed ad tibiam deficientem.*

Quæcunque sunt ejusdem speciei, quicquid uni convenit, convenit & reliquo, est com. animi concept.) *Intelligitur essentialiter vel de prædicatis essentialibus, similiter de accidentibus propriis. De alijs enim multum fallit.*

Quod

Quod diuturnius est, id præstantius, 3. Top. cap. 1.) *Subaudi (saltem si cætera sunt paria, & ea quæ comparantur sint bona. Sic vita, quæ in actione virtutum per omne tempus æquabiliter versatur, eò melior.*

Quod rei bonæ propinquius est aut similius, aut meliori similius, id melius, 3. Top. cap. 2.) *Vt qui vitam Apostolicam aut Christi Opt. Maxi magis imitantur, quàm cæteri.*

Qui dicit animam gaudere vel tristari, dicit eam texere & ædificare, 1. de Anima.) *Intelligitur, qui dicit se sola anima gaudere vel tristari, dicit eam texere, sic quod Philosophus vult, quod non solum convenit animæ, sed prout est conjuncta corpori. Rectius & brevius Egidius ibidem; Minus proprie dicit, qui solùm animam dicit gaudere vel tristari, magis propriè qui hominem.*

Quorum efficientia sunt bona, ipsa sunt bona. Vel ut aliqui proferunt: Quorum causæ sunt bonæ, ipsa sunt bona, 2. Top. c. 3.) *Limitatur verum esse quatenus à bonis causis provenunt. Nam etsi à bonis causis, mala quædã nascuntur (ut à viris probis levia peccata) non tamen ab illis provenunt quatenus ex parte sunt bona. Sæpè etiam effectus qui à bona causa non malus nasceretur, ab alia mala vitiatur: ut si quis restituat alienum gladium ut homicidium aliquod perpetretur. Quin etiam sæpenumero cum causæ omnes sunt bonæ mala una circumstantia potest effectum reddere vitiosum. Itaque si causa est bona effectusque ab ipsa provenit, qua ex parte bona est, tum demum erit bonus si aliunde non vitietur.*

Quicquid potest in majus, potest in minus, 1. Cœli.) *Intelligitur per se & virtute propria, & de illis quæ sunt ejusdem generis. Non enim valet, potest componere librum, ergo coquere cibum communem, quod minus est (non enim ista sunt ejusdem generis) sed benè valet, potest componere librum, ergo Epistolam vel tres quatuorvè congruas lineas.*

Quorum generationes sunt bonæ, illa bona, 2. Top.) *Intelligitur per se, sive quantum est ex parte generationis, sive ex parte efficientis. Quia stat patrem esse bonum, & filium non, ob propriam filij voluntatem.*

Quorum corruptiones sunt bonæ, ipsa corrupta sunt mala.) *Intelligitur quorum corruptiones per se sunt bonæ, si enim per accidens sunt bonæ, ipsa corrupta non propterea sunt mala: V g. Mors Christi innocentis per se mala fuit, bona autem quatenus ab eo oblata in redemptionem nostram. Contra, mors Herodis Tyranni bona fuit per se. At si sequuta esset indigna illa nobilium strages, quam ille morti proximus optarat, & favori, quasi testamento reliquerat, per accidens fuisset mala.*

Quod vere est, nulli accidit, 1. Phys. tex. 30. & 26.) *Id est, substantia nullius est accidens, sermo est de substantia proprie dicta, similiter etiam de accidente, item de his quæ dicuntur univocè non analogicè. Nam scientia est substantia in Deo, in homine autem est accidens. Et ratio hujus propositionis est, quoniam ut dicitur in prædicamentis. Commune est omni substantiæ in subjecto non esse. Hoc autem proprium est omnis accidentis. Quare sicut hæc sunt contradictoria: esse in subjecto & non esse: sic esse subjectum & accidens.*

Quod omni tempore est utilius, hoc est eligibilius 3. Top.) *Et sic sequeretur quod fortitudo esse eligibilior temperantia vel justitia, eò quod fortitudo omni tempore est utilis. Respondetur quod fortitudo capitur dupliciter. Uno modo quo ad habitum, alio modo quo ad actum, & sic fortitudo est operatio fortitudinis, & illo modo non semper est utilis actualiter: quia si omnes essemus justi, tali fortitudine non indigeremus.*

Quicquid est in effectu, est in causa, communis propositio in Metaph.) *Et sic sequeretur quod omnis imperfectio esset in Deo. Intelligitur ergo sic. Quicquid est perfectionis in effectu, hoc etiam est in causa, non quidem formaliter, sed virtualiter vel reductivè, quia etiam omnis perfectio ultimatè ordinatur ad primam causam.*

Quærere quare quædam appropriantur in eodem genere quibusdam entibus, est summa fatuitas.) *Vnde non est petendum, quare terra sit terra, aut ignis sit ignis. Et quærere in re simplici, ut quare homo est homo? est nugatio. 7. Metaph. com. 59. idem 4. Metaph. com. 3. ubi habetur, quod prædicatio ejusdem de seipso est nugatoria.*

Quantitas non est de genere activorum. 4. Phys. *Intelligitur uno modo, quod quantitas ut quantitas, non est de genere activorum, & sic est vera; sed quantitas ut substantia, bene est de genere activorum. Alio modo dicitur, quantitas secundum suam essentiam non est de genere activorum, licet benè secundum suas dispositiones.*

Quod non contingit aliter se habere, necesse dicimus ita se habere, 5. Metaph. tex. 6.) *Nota duplex necessarium quod ibid. tradit Arist. nempe necessarium simpliciter, & necessarium tanquam melius, & convenientius; hoc est, ad finem aliquem aliquid esse necessarium dupliciter: Uno modo, sine quo aliquid esse non potest, sicut cibus est necessarius ad conversationem humanæ vitæ. Alio modo per quod melius & convenientius pervenitur ad finem: sic ut equus necessarius est ad iter.*

Quando ex ignobiliori nobilius generatur, generatio est simpliciter & secundum quid corruptio: quando verò opposita ratione ex nobiliori, id quod ignobilius est gignitur, simpliciter quidem corruptio, secundum quid autem generatio est, 1. de generat.

Quod potentia est, contingit non esse, 12. Metaph. tex. 30.

Quod parum, tanquam nihil distare videtur, 2. Phys. tex. 56.

Quantitati est contrarium.

Quod non credit quis, non movet eum ad timendum, vel sperandum, 2. in arte Poet. Comment.

Quod consuetum est, veluti innatum est, 1. Rhetor.

Quicquid fuerit superabundantius, & majus, quàm esse debebat, hoc est malum, ibid.

Quod brevius est, semper est delectabilius, 2. Rhetor.

Quod dictum est, non potest amplius sumi. in prædicam. cap. de quantit.

Quod frequenter dicitur, conturbat audientem. 5. Top. cap. 4.

Qui virtutis nominum sunt ignari, facilè decipiuntur. 1. Elech. cap. 1.

Qui dicit, naturam non agere propter finem, tollit sollicitudinem Dei, circa ista inferiora, 2. Phys. com. 75.

Quod non est, nusquam est, 4. Phys. tex. 1.

Qui caret sensu, caret intellectu illius generis sensibilium, 2. de anima, com. 93.

Quæcunque differunt in subjecto, differunt in esse. ibid. tex. 152.

Qui nihil sentit, nihil addiscit, nec intelligit, text. 39. de Anima.

Quod est in potentia, est privatio ejus, quod est in actu. Com. de Som. & Vig.

Quicquid potest causa secundaria, potest etiam causa primaria, nobiliori & altiori modo. Auth. de causis cap. 2.

Qui inquirit Philosophiam, inquirit gradus altissimos, & divinos. Lib. de mor.

Quis invenerit Philosophiam, invenit vitam in utroque seculo. ibid.

Quis dubitat, & admiratur, ignorare videtur, in prol. Metaph.

Qualis unusquisque est, taliter vivit, 4 Ethic. cap. 14.

Quæ simpliciter sunt bona hominibus, pro his orant. 5. Eth. cap. 2.

Quanto major est fortuna, tantò minus est secura 8 Eth. cap. 1.

Quod cum majore labore acquiritur, magis diligitur, 9. Eth. cap. 8.

Quædam delectant nova, quæ postea non similiter delectant, 10 Eth. cap. 2.

Qui alteri servit, non est per se sufficiens, 4. Polit.

Quod est parum, quasi nihil differt ab eo, quod est nihil. 5. Polit.

Quicquid dicturus es, antequam aliis dixeris, tibi dices. Sen. de mort.

R.

REmissio fit per admixtionem contrarij, colligitur ex mente Philosophi, 5. Phys. text. comm. 9. & 2. Cœli text. com. 37. *Vera est propositio in habitantibus contrarium; nam in contrarietate carentibus, locum non habet, lumen enim intenditur, & remittitur propter virtutem, aut debilitatem agentis. In habentibus etiam contrarium, universaliter etiam locum non habet, nam in simplicibus in sua puritate consideratis, unum elementum in qualitate est remissum, respectu alterius.*

Rationem quærere eorum quæ sensu patent, infirmitas quædam est intellectus, 8. Phys. com. 22. *) Vbi Themistius inquit, perridiculum, ubi sensus fidem facit rationem quærere, quædam adeò imbecillitas retusioq; animi est, non statim perspicere quid desideret rationem; habentur enim nonnulla quæ certiora illustrioraque sunt, quàm ut rationem ullam expostulent, unde hoc idem axioma in littera. Q. explicatum.*

Ridiculum est conari demonstrare naturam, quia hoc est per se notum, 2. Phys.) *Respondetur quod vult, ridiculum esse velle demonstrare naturam, V.g quoad quid est & similia, quia hoc est notum de se, non autem quo ad alia quæsitiva.*

Radices in plantis sunt similes ori in animalibus, 3. de Anima. *) Ratio quia secundum Philosophum ibidem, tam radix quam os recipit alimentum, per quod res in esse individuali conservatur.*

Res naturales & artificiales sunt distinctæ, 2. Phys. *) Intelligitur secundum denominationem sic, quod denominatio artificialis est posterior naturali, & sic distinguuntur secundum rationem, non autem secundum rem, nempè ars se habet ad naturam, sicut modus rei ad rem; unde non realiter, sed tantum formaliter ab ea distinguitur.*

Repetitio in rebus arduis fieri debet, in prædicament. ad aliquid. *) Talia enim (ut dicit Arist ibidem juxta finem capitis) non possunt perfectè declari, nisi sæpius pertractata fuerint. Ita etiam scribit lucidiss. Themist. in 3. Phys. in exposit. tex. com. 15. ubi Aristotelicam repetit motus definitionem sub alijs verbis, inquit enim; sed denuo illa eadem repetamus, non modò iterum, sed ter & quater: & si libuerit etiam sæpius, ut difficultates appareant & enodentur, illasque saltem frequenti tractatu facilè assequamur.*

Recipiens debet esse denudatum à natura recepti, tam in receptione reali, quàm in receptione spirituali, 2. de anima com. 67. & 3. de an. com. 4. *) Ista propositio intelligitur à natura illius speciei, & non à natura sui generis & maximè remoti, & maximè ejus quod dicitur secundum æquivocationem.*

Relativa sunt simul natura, in prædicamentis. *) Vbi advertendum duo esse necessaria, ut aliqua sint simul naturâ. Vnum, quòd mutua sit ab uno ad alterum consequentia, quantum ad eorum existentiam: alterum ut neutrum sit causa alterius. Defectu prioris, superius & inferius non sunt simul naturâ. Quia etsi valeat, Homo est, ergo animal est, non tamen valet, animal est, ergo homo est. Defectu posterioris, sol & lux non sunt simul naturâ; quia sol est causa lucis. Vtrunque autem habent relativa. Valet enim consequentia mutua ab uno ad alterum, & unum alterius non est causa. Qua tamen duæ conditiones ineis verificantur, quatenus relativa sunt, sive secundum ipsam formam relationis, non autem secundum fundamentum & subjectum relationis. Homo enim ille qui est pater, utique prior est homine qui est ipsius filius, & est causa ejus, attamen quatenus pater, non est prior filio, nec magis dependet secundum hanc relationem ab ea filius, quàm ipse à filio, sed est mutua prorsus dependentia, & ideo vel neutrum est causa alterius, ut communiter dicunt Doctores, vel sicut sibi invicem causa, ut dicit Simplicius cum Archita.*

Rerum aliæ sunt universales, aliæ particulares, 1. de interpret. cap 5.

Rhetor non semper persuadet, nec Medicus semper sanat. 1. Top. cap. 22.

Ruditas est, non cognoscere, quorum oportet quærere demonstrationem, & quorum non oportet. 4. Met. tex. 9.

Refrenationes, sunt medicinæ voluptatum, 2. Ethic. cap. 3.

Rex debet se habere ad subditos, sicut pastor ad oves. 8. Eth. cap. 8.

Regens naturaliter dignius est recto. 1. Polit.

Requies necessariò est delectabilis: quia est medicina tristitiæ, quæ consistit in labore. 8. Polit.

Remedia non prosunt, ni immorentur. Sen. Epi. 40. lib. 5.

Rerum effectus exhibitione operis declarantur. Boët. cap. 7. de discip.

Responsio quæ datur interrogationibus quæ dicuntur æquivocè, debet dari cum distinctione, 7. Meta. com. 36.

Ros est pluvia subtilis descendens in nocte, 1. Meteor. cap. 4.

Rationi fides adhibenda est, si quæ demonstrantur, conveniunt cum his quæ sensu percipiunt rebus, 3. de genet. animal. cap. 10.

Requies & ludus, in vita videntur esse necessaria, 4. Eth. cap. 15.

Rationem conturbat, vinum non modicè sumptum, intellectum hebetat, memoriam enervat, oblivionem immittit, errorem infundit, & ignorantiam inducit. Modicè verò sumptum acuit ingenium, Boët. de discip. cap. 2.

S.

SEmper in uno genere est contrarietas una, 1. Phys. tex. com. 58.) *Verum est de contrarietate secundum esse & non esse, id est, secundum privationem & habitum, nam in omni genere est una contrarietas, scilicet privatio & forma, vel secundum contrarias differentias condividentes illud genus.*

Semper divisio generis est in plures species. per Porph. *) Intelligitur, quodlibet genus est semper divisibile divisione logicali, per differentias oppositas in plures species actuales, aptitudine ingeuere existentes: & illarum specierum ad minus debent esse duæ: cum hoc tamen stat, quod possunt esse plures.*

Sunt ergo ea, quæ sunt in voce, earum, quæ sunt in anima, passionum notæ, 1. περὶ ἑρμηνείας) *In hac propositione Philosophus per ea quæ sunt in voce, intelligit signa vocalia, & per passiones in animo intelligit terminos mentales, & conceptus, & tunc sensus authoritatis est, quod signa vocalia sunt nota, id est, signum conceptuum seu terminorum mentalium: tunc ex illa authoritate colligitur commune dictum, quod voces significant conceptus ad placitum ultimatè, licet ipsi conceptus quibus subordinantur, significent neutraliter.*

Sola species habet proprium, per Porph.) *Intelligitur quod proprium magis attribuitur speciei quàm alteri, quia proprium influit ab essentia rei, id est, specie. Vel dicitur quod ipse capit speciem communiter pro quolibet subjecto communi.*

Sophista plus appetit apparenter esse sapiens, & non existenter; quam existenter, & non apparenter. 1. Elench. *) Intelligitur quod Philosophus vult tantum, quod proprium sophysticè est apparere, & non existere.*

Solius est Metaphysici de quidditatibus omnium rerum considerare, 6. Metaph.) *Respondetur; verum est in communi, non autem in particulari. Hominem enim, terram, alias queres naturales qu'ditativè considerat Physicus.*

Si hoc verbum, Est, purum dixeris, ipsum quoque nihil est, 1. περὶ ἑρμηνείας *Intelligitur, si hoc verbum Est purè dixeris, id est, solitariè, ipsum quoque nihil est, id est, nec significat verè nec falsè. Alij autem habent aliam authoritatem sic, Nec hoc verbum Est purum dixeris: & tunc intelligitur sic, non ita quod si hoc verbum purum dixeris, quod ipsum nihil significet, imò aliquid significat: sed quia significat quandam compositionem, quam tamen sine extremis non est intelligere, ideò meritò dicitur, nihil significare.*

Singu-

Singularia sunt sensui propinquiora, 1. Poster.) *Contradicitur ibidem, quod universalia sunt notiora singularibus; Dicitur quod intellectus cognoscit primò sub conceptu singulari, magis tamen vago vel communi, ut prius cognoscet aliquid esse quoddam animal quàm quendam hominem, & prius quendam esse hominem, quam esse hunc hominem.*

Semper honorabilius est agens patiente, & principium, id est, causa efficiens nobilior est quam materia, 3. de Anima text. com. 19.) *Intelligitur propositio de similibus in forma, & gradu formæ, & etiam secundum potentiam: nam actio insequitur multitudinem formæ, & multitudo forma insequitur multitudinem materiæ. Alio modo loquitur de passo respondente ipsi agenti, quia non oportet absolutè quodlibet agens nobilius esse quolibet passo, nam certum est quod sensitivæ animæ virtutes sunt passivæ, ut patet in secundo de anima tex. com. 51. virtutes animæ nutritivæ sunt activæ, non tamen dicimus illas esse nobiliores simpliciter virtutibus sensitivis, &c.*

Separatur autem hoc ab hoc, sicut perpetuum à corruptibili, 2. de Anima) *Intelligitur sic, Potentia intellectiva separatur ab alijs potentijs tanquam perpetuum à corruptibili. Alij autem dicunt, quod Philosophus comparat ibi potentiam intellectivam in homine ad animam sensitivam in animali bruto, & vegetativam in plantis: & sic est verum, quod intellectus separatur à vegetativo & sensitivo tanquã perpetuum à corruptibili; non tamen est verum, prout illæ potentiæ sunt in uno subjecto, subjecto, scilicet in homine. Sed alij intelligunt sic, separatur autem hoc, i. intellectus divinus ab hoc, i. intellectu humano, tanquã perpetuũ à corruptibili. Etsi n. secundũ rei veritatẽ intellectus humanus si in corruptibilis, tamen fortè secundũ Arist. corruptibilis est. cujus tamen error nos nihil debet morari.*

Substantia non fit ex non substantijs, 1. Phys. tex. 21.) *Ratio est, alioquin substantia vel fieret ex nihilo vel accidente, & sic accidens esset prius substantia, vide Arist. 7. Metaph. tex. 4.*

Si unum contrariorum fuerit in rerum natura, oportet quod sit reliquum, 3. Cœli tex. 18.) *Vera est propositio de contrarijs positivis quæ sunt ad perfectionem universi, nam universum in qualibet hora completũ & perfectum est; Vnde omnes species quæ sunt ad perfectionem universi. semper actu sunt in universo. Licet enim apud nos in hac hora cùm sit hyems, non sint rosæ, tamen in alia regione in qua in hac hora est ver, bene reperiuntur rosæ; sed fallit hoc in privativè opposito, quia non sequitur, in rerum natura est plenum, ergo in rerum natura est vacuum: neque sequitur est finitum, ergo erit & infinitum. Aliter pronunciatur & limitatur hoc modo.*

Si unum contrariorum fuerit in natura, erit reliquum.) *Respondetur verum esse in positivis, & secundum physicam considerationem, non secundùm logicam. Similiter licet generatio & corruptio sint inter se contraria; non tamen convertitur, quod ubi est contrarietas, ibi sit generatio & corruptio; quia in cœlo est contrarietas secundum rarum & densum, & non est ibi generatio neque corruptio, vide Simplicium in 2. Cœli super hunc textum & text. 41.*

Simpliciter id melius est magisque eligendum, quod melior disciplina eligendum præcipit. 3. Top. cap. 1.) *Vt quod moralis Philosophia, quàm quod Medicina.*

Sensus est quædam alteratio, 2. de Anim.) *Respondetur, quod sensus sive sensatio est quædam alteratio salvativa.*

Sola Metaphysica est scientia communis, 1. Metaph.) *Respondetur quod Philosophus ibi considerat scientiam esse communem, ratione principiorum vel objectorum, & sic respectu aliarum scientiarum, Metaphysica utiq; est communis, quia considerat communiora.*

Sophisticus. Dialecticus & Metaphysicus versantur circa idem: quia dicit Commentator, Metaphysicus & Dialecticus conveniunt in subjecto.) *Respondetur quod verum est, quia conveniunt in subjecto naturali; sed tamen differunt in subjecto formali. Vnde Metaphysica formaliter & de per se, sive principaliter considerat ens, in quantum ens, sed Sophisticus & Dialecticus considerant ens rationis per se & principaliter, & sic ex consequenti ens considerant, & sic conveniunt in subjecto naturali, & hoc modo non est inconveniens, idem à pluribus considerari.*

Sicut res habet esse, ita etiam habet cognosci, 4. Metap.) *Intelligitur uno modo, sicut res habet esse per causam, sic etiam habet cognosci per causam. Sed tamen non convertitur sic, quod res habeat esse sicut cognoscitur; cognoscitur enim universaliter, non tamen habet esse universaliter: quia omne quod est ideo est, quia unum numero est; ut patet per Boet.*

Sola species definitur, per Boëtium in lib. definitionum.) *Verum est, sola species definitur tanquam definibile propinquum definitione quidditativa & essentiali, licet genus & individuum possint definiri tanquam definita remota. Dicitur etiam hoc respectu æquivocorum, quæ ut sic, non sunt alicujus speciei, & proindè etiam ut sic non definuntur.*

Sublata quacunque parte integrante, tollitur totum. Axi. Dialect. in Top.) *Verum est, si accipiatur nomen totius, pro toto integro quà totum integrum est. Nam si accipiatur pro re, cui attribuitur integritas, non qua integra est, falsum est; Verbi causa, si Socrati abscissus est digitus, licebit colligere Socratem non esse integrum, non tamen rectè colliges, Socratem non esse: quia Socrates & si integer sine digito non est, potest tamen sine digito in rerum natura cohærere. Quare si latè volueris accipere nomen totius, hanc moderationem adhibeas necesse erit, ut nomen partis integrantis accipias pro parte necessaria (qualis est in Socrate caput aut pectus, non pro quacunque sine discrimine. Quacunque enim parte necessaria sublata, omninò tollitur res, cujus vita est pars. Hinc dissolvitur illud; Quædam pars hominis candidi non est candida (ut potè pupilla) igitur homo candidus non est candidus. Sic enim occurres, Rectè sequi hominem candidum, cum aliqua ejus particula sit non candida: non tamen rectè colligi, hominem candidum non esse candidum. Hoc enim non efficietur, nisi qui argumentatur, ostendet non esse majorem hominis candidi portionem ommò candidam, quæ tamen omninò candida esse debet, ut ille sit candidus.*

Solius substantiæ est definitio 7. Metaph.) *Respondetur, solius substantiæ est definitio quidditativa, essentialis, propria non tamen voluit negare Philosophus, quin accidens posset definiri per additamentum suæ substantiæ. sicut enim non habet esse proprium, sive per se, more substantiæ: sed esse quoddam dependens à substantia, ita definitionem cum additamento.*

Substantia prior est accidente, tempore, natura, & definitione, 7. Metaph tex. 4.) *Ratio, cum enim accidens per se non subsistat, necessariò præsupponit substantiam Hoc autem intelligendum est, vel de accidente terminato (nam quantitas interminata secundum Averr. præcedit omnem formam substantialem) vel de substantialatè sumpta. Nam licet quantitas interminata sit natura prior forma, natura tamen posterior est materia prima.*

Sensus visus præ omnibus sensibus diligitur, in procemijs Metaph.) *Intelligitur respectu scientiæ & secundum repræsentationes, quas faciunt sensus secundum se, tunc sensus visus præ omnibus diligitur, quia plures differentias rerum nobis ostendit, V. g. non solum corpora inferiora, sed etiam superiora illa & cœlestia. Deinde quia clarius & remotius pluresres sunt sensibiles per usum, quàm per alios sensus. Denique cum minori difficultate nobis visus repræsentat quàm alij sensus.*

Secundum sensum tactus nos discernimus sapientes ab insipientibus, 2. de Anima.) *Et subditur ratio ibidem, quia molles quidem carne, aptos mente dicimus: & sic Philosophus non vult quod simus sapientes secundum tactum: sed vult quod secundum tactum tanquam signum dicimus dispositos & aptos ad scientiam. Hoc autem est verum de mollitie orta ex bonitate temperamenti, sive de mollicie sanguinea, non de mollicie illa phlegmatica, quæ est in mulieribus.*

Similia sunt quorum qualitas est una, 5. Metap.) *Et sic sequeretur, quod terminus vocalis non significaret terminum scriptum, quia non habet qualitatem unam, nec similitudinem. Respondetur quod tametsi terminus vocalis, terminus scriptus, non sint similes qualitate, vel etiam similitudine quadam reali, sunt tamen similes qualitate vel similitudine repræsentationis. & sic unus alium significat. Porrò non debet esse una numero qualitas in similibus, sed satis est quod sit una specie.*

Scientia est de numero perpetuorum, 1. Poster) *Hoc est, veritates quarum sunt demonstrationes & scientiæ, nunquam mutantur, nec mutari possunt. Semper enim triangulus habebit tres angulos æquales duobus rectis, semper compositum ex quatuor elementis, erit corruptibile, &c.*

Scientia dividitur in eam quæ utilitatis, & in eam quæ cognitionis causa quæritur.) *Respondetur, quod Philosophus ibi*

distin-

distinguit scientias in speculativas & practicas: & practicas quidem dicit esse, quæ pro fine habeant opus, & utilitatem speculationis quæ cognitionem, non quòd ista quoque cognitio non sit bona & ordinabilis in bonum, & hoc nomine utilis, sed quòd non habeat pro fine opus, nec ita pertineat ad necessitatem vitæ istius communis, sicut scientia practica.

Species rerum habent se sicut numeri, 8. Metaph.) *Intelligitur quòd sicut numerus denarius additur alteri numero, & tunc resultat una nova species numeri, ut addendo decem ad decem erunt viginti, & addendo unum ad tria, erunt quatuor: sic simili modo, quando uni speciei additur aliquod essentiale, quod non est essentia illius, resultat alia species.*

Subjecti non est demonstratio, 1. Poster.) *Intelligitur quòd nulla scientia habet demonstrare suum subjectum esse, sed præsupponit illud. In omni scientia, ut habetur primo Posteriorum, de subjecto præsupponitur, quid nominis, & an sit, sed quid rei investigatur, & qualis sit res per demonstrationem ostenditur.*

Sensus est singularium, intellectus verò universalium, 3, de Anima.) *Respondetur sensum esse, non quòd intellectus non etiam intelligat singularia, sed quòd solus universalia & universaliter. Hoc enim potest sensus, sed sola cognoscit singularia & singulariter. Brevius dici potest hoc axioma: sensus est duntaxat singularium, intellectus non tantùm singularium est, verùm etiam universalium.*

Substantia non est idem cum accidente, 1. Top.) *Intelligitur essentialiter, quia accidens & suum subjectum faciunt quidem unum numero, sed de per accidens, ut patet septimo Metaph.*

Si pulcher es, lauda naturam; si dives, lauda fortunam; si sapiens es, lauda te ipsum, Seneca.) *Sententia hæc ex toto non est vera: Imò si sapiens es, principaliter lauda naturam. Nam ut inquit Victorinus, natura facit habilem, ars facilem, usus verò potentem.*

Scientia secatur, quemadmodum & res, 3. de Anima, tex. com. 38.) *Propositio hæc veritatem habet de scientia nostra, quia de illa loquitur Arist. Fallit autem de scientiis Dei & intelligentiarum, quia scientia in Deo & intelligentiis non dividitur secundùm divisionem, quæ datur per potentiam & actum, nec per universale & particulare; sed scientia in intelligentiis dividitur secundum diversitatem scientiarum. &c. Scientia Dei de entibus est, tali modo, quàli nulla aliarum intelligentiarum particeps esse potest, quia entia nihil diversum sunt à scientia Dei, ut in illa contineatur, & nullibi ens simpliciter omnibus modis est idem cum intellectu scientis, sicut in primo principio.*

Si prædicatum sequitur subjectum, incrementum prædicati sequitur incrementum subjecti: Quòd si prædicatum non sequitur subjectum, nec incrementum sequetur incrementum. Quod quidem sic efferri solet: Ut simpliciter ad simpliciter, sic magis ad magis, & maximum ad maximum, 4, Top. cap. 3.) *Vt si major virtus est melior, aut maxima optima, virtus utique est bona. Est enim parvitas. Quòd si major non esset melior, aut maxima optima, nec virtus omninò esset bona. Item, ut si bonum honestum est per se bonum, honestius melius, & honestissimum optimum. Et si facere injuriam malum ex se est, majorem facere pejus, & maximum pessimum. Limitatur tamen axioma, quòd intelligi soleat in prædicatis, quæ per se dicuntur de subjectis. Alioquin non usquequaque veritatem continet. Nec enim rectè dixeris, major vini usus est pejor, aut maximus pessimus, igitur usus vini est malus. Nec item: Exercitatio corporis est bona, igitur major est melior, & maxima optima. Causa est, quia nec majori usui vini convenit per se, ut sit pejor, aut maximo, ut sit pessimus: Nec exercitatio corporis est per se aut ex se bona, sed per accidens (sic non efficitur ut major sit melior, & maxima optima) alioqui omnis exercitatio corporis esset bona, & omnis vini usus malus.*

Si infinita puncta concurrerent, lineam non facerent, 1. Cœli.) *Respondetur quòd Philosophus loquitur de punctis indivisibilibus, & sic vult: Si infinita puncta indivisibilia concurrerent, lineam non facerent. Quod verum est: ex indivisibilibus enim divisibile non componitur, licèt continuetur.*

Separatio formæ à materia, est ejus corruptio, 4. Phys.) *Respondetur quòd Philosophus loquitur ibi de formâ, quæ est educta de potentia materiæ, ut est forma bruti.*

Solius incomplexi est definitio, 6. Top.) *Respondetur, verum est de definito propinquo, non autem remoto.*

Simile non patitur à simili, 1. de generatione, tex. 46.

Si est turpe, non posse defendere se corpore: turpius est, non posse defendere se sermone, 1. Rhetor.

Simpliciter dico, quod nullo addito dico, 2. Top. cap. 30.

Simpliciter notum non est quod ab omnibus notum est, sed à benè dispositis intellectu, 5. Top. cap. 4.

Semper sunt ponenda vera discenti, 8. Top. cap. 1.

Scientes universale, sæpè ignorant ipsum singulare. Polit. tex. 30.

Sentire, est singularis: sed sensus est universalis, 2. Poster. tex. 27.

Sententiarum alia est perfecta, quæ est per causam: alia imperfecta, quæ est sine causa, ibid. com. 1.

Si possibile esset nos esse in esse non transmutabili, 4. Phys. com. 98.

Sedendo & quiescendo, anima fit prudens, 7. Phys. text. 20.

Substantia est dignior accidente, 2. de Anima, com. 2.

Stellæ non videntur de die, propter lumen solis, ibid. com. 72.

Sensus, semper dicit verum in particularibus, sed non in universalibus: intellectus autem è converso, ibid. com. 152.

Sicut probis probitas est præmium: ita malis nequitia est supplicium, Boët. 4. de Consol.

Solutio dubitationis, est inventio veritatis. 7. Ethic. cap. 4.

Surgere de nocte, ad sanitatem, & ad Philosophiæ studia prodest quamplurimum, lib. Oecon.

T.

TUnc cognoscimus unumquodque, cùm omnes ejus causas cognoscimus, 1. Phys. tex. 1. idem 10. Poster. c. 2. & 2. Poster. c. 11.) *Propositio intelligenda est de cognitione rei perfecta simpliciter, & de causis per se. Et ratio est, quoniam sitit se habet res ad esse, ita ad cognosci, 2. Metaph. tex. 40. Ad producendū autē esse cujuslibet rei concurrunt omnes causæ tam propinquæ quam remotæ. Hinc collige nullā rem posse perfectè sciri per unā scientiam tantùm, sed vel ex parte, vel secundùm aliquam considerationem solùm.*

Tantùm unum uni opponitur, 1. Περιερμ.) *Intelligitur in eadem specie oppositionis, quia in diversis speciebus non est inconveniens quòd uni plura opponantur.*

Tantùm duo sunt elementa, 5. Metaph.) *Intelligitur: Tantùm duo sunt elementa, id est, principia prima vera, scilicet materia & forma: quatuor autem sunt elementa vocata, scilicet aër, ignis, aqua & terra. Hæ enim quidam antiqui prima rerum principia posuêre & vocavêre, licèt non essent prima, sed ex primis illis, materia & forma constarent.*

Tale additum suo tali, facit ipsum magis tale, 3. Top. c. 9.) *Intelligitur de qualitatibus positivis & naturalibus sic, quòd qualitas positiva addita qualitati positivæ ad idem subjectum, faciet illud magis tale. Et dicitur (positivis) quia in privativis non est verum; ex quo una negatio addita alteri, ejus virtutem non fortificat, sed magis interimit; etiam intelligitur de tali, quod non est infinitum. Id quod notanter dicitur propter perfectionem Dei, quæ est infinitā, & ideò etiam nihil potest illi addi, quod faciat ipsum magis tale.*

Triplex est substantia, scilicet, forma, materia, & totum compositum, 2. de Anima, & 8. Metaph.) *Et sic Philosophus videtur velle, quòd materia & forma distinguuntur contra totum compositum: & videtur esse contra eum 1. Phys. ubi dicit, quòd totum est suæ partis. Respondetur, quòd Philosophus distinguit materiam & formam, & totum compositum divisim sumpta, & non conjuncta. Sed illa authoritas Philosophi 1. Phys. intelligitur, quòd totum nihil aliud est, nisi suæ partes conjunctæ, vel simul sumptæ.*

Ternarius est prima multitudo, 1. Phys.) *Et sic videtur quòd duo non sunt multa. Respondetur quod Philosophus vult, quòd ternarius est prima multitudo excedens alium numerum, & sic est verum.*

Theoricæ finis est veritas, practicæ verò opus, 1. Metaph.) *Respondetur quòd Philosophus loquitur de operatione, quæ fit extra: licèt igitur Logica & aliæ artes etiam operentur dum speculantur, id tamen est ab intra.*

Nunc unumquodque est perfectum, cùm tangit propriam virtutem, 7. Phys.) *Respondetur quod Philosophus vult, quòd unumquodque maximè est perfectum, cum attingit debitum gradum, & extremum perfectæ virtutis sibi convenientis.*

Tempus non est motus, 6. Phys.) *Respondetur quod Philosophus vult, quòd illa non est prædicatio essentialis, Tempus est motus; sed benè accidentalis & convertibilis: quia cùm dico, Tempus est motus, subjectum prædicatur de propria passione.*

Tempus est ubique, 4. Phys.) *Intelligitur commensurativè, quia omnis successio mensuratur tempore.*

Tempus non est numerus, quo numeramus, 4. Phys.) *Verum est capiendo numerum pro numero numerante principali, & etiam instrumentali intrinseco, scilicet ratione animæ discretivæ, licèt sit numerus extrinsecus, scilicet res cognita subjecta mensuræ, secundùm quam anima venit in cognitionem mensuræ minus notæ.*

Tempus est insensibile ratione consequentiæ, eò quòd tempus est motus: sed motus est sensibilis, consequenter erg. tempus, 2. de Anima.) *Duplex est esse temporis secundùm commentatorem, scil. formale & materiale. Formale est ratio discretiva animæ, materiale est motus. Modò authoritas est vera quoad esse materiale.*

Tactus est in carne, 2 de Anima.) *Contradicitur in 2. de partibus animalium, quòd sensorium tactûs est aliquid aliud intùs existens, &c. Respondetur, sensorium tactûs totum & adæquatum, etiam apud Aristotelem esse triplex, scil. cor, nervum & carnem: cor, ut originem primam facultatis sensitivæ & tactivæ: nervum ut hanc facultatem participans & deferens: carnem, ut quiddam hanc facultatem, licèt non perindè deferens à corde, tamen etiam participans. Ad illud igitur ex 2. de partibus animalium dicitur, Arist. loqui de organo primario, vel de organo non tam participante facultatem sensitivam seu tactivam, quàm deferente. Et tunc verum est carnem non esse organum tactûs, sed cor vel nervos.*

Terra est res quiescens, per Commentatorem qui dicit: Si omnes Dij descenderent, non possent movere terram.) *Intelligitur secundùm se totam, licèt moveatur secundùm partes, quia quotidie alteratur secundùm suas partes, immò etiam movetur totaliter secundùm quasdam partes.*

Terra est in aqua, tanquam in loco proprio & naturali, 4. Phys.) *Respondetur quòd Philosophus habet ibi modum loquendi vulgarium, secundùm quem modum id dicitur esse in alio, cujus major pars secundùm se, & quamlibet sui ab alio circumdatur; & sic terra est in aqua: tamen non habet unum locum proprium, qui esset aqua tantùm, vel mare tantùm.*

Totum non cognoscitur ignoratis partibus quibus constat, 1. Phys. tex. 35.) *Ratio est, quia sicut se res habet ad esse, ita ad cognosci. Ex partibus autem resultat esse totius. Si igitur fuerit totum essentiale & secundùm qualitates, ut ait Aver. debent fieri partes essentiales, ut materia & forma. Sin autem fuerit totum secundùm qualitatem, debent fieri partes ejus non communicantes, id est, quæ situ distinctæ ac separatæ sunt, & una est extra aliam.*

Totum sapit naturam suarum partium, communis propositio.) *Verum est quoad significatum, non autem quoad modum significandi.*

Totum & perfectum sunt penitùs idem, 2. Phys. & 4. Metaph.) *Intelligitur quando totum capitur categorematicè, & non quando capitur syncategorematicè.*

Turpe est ignorare, quod omnibus scire convenit, ibid.

Tristitia corrumpit naturam habentis, 3. Eth. cap. 15.

Turba multa melius judicat quàm unus tantùm, 3. Polit.

Triplex est bonum, animæ, corporis, & bonum extrinsecùs adveniens, 7. Polit.

Tempora maximè distinguuntur per motum solis, Plato in Timæo.

Tam triste est à turpibus laudari, quàm ob turpia laudari. Sen. de continuat.

V.

UNius rei tantùm una est natura, per Commentatorem, 1. Cœli.) *Intelligitur quòd una natura est productiva unius duntaxat motus, & non diversorum, secundùm speciem distinctorum. Interim sicut possunt unius rei plures esse naturæ, quarum una est productiva motus, & alia subjectiva, ut materia.*

Unum & multa opponuntur, 2. Metaph.) *Et sic sequeretur, quòd termini de Prædicamento quantitatis contrarientur contrà Philosophum dicentem: quantitati nihil esse contrarium. Respondent quòd hic æquivocatur oppositio, accipitur enim largè pro qualibet repugnantia.*

Universale est unum in multis, & unum de multis, 1. Poster.) *Intelligitur sic, Universale est unum in natura, sicut superius in suo inferiori, vel est unum in multis significativè. Multa enim significat secundùm unam communem rationem, & est unum de multis id est prædicatur de pluribus.*

Universale nihil est, aut posterius est suis singularibus, 2. de Anima.) *Intelligitur universale in essendo secundùm imaginationem Platonis nihil est; ut autem importat conceptum communem unius rei ad alios, sic posterius est rebus singularibus, à quibus caufatur. Cùm enim multa individua considerantur ab intellectu, quatenùs similia in natura humana, non dirisibili ac variabili per aliquas differentias essentiales & accidentales, mox istam considerationem consequitur ratio universalis respectu naturæ humanæ, nempè ratio speciei. Nempè sicut si quis vertat faciem ad speculum, naturaliter ibi ejus species apparet, ita rem objectivè dicto modo existentem in intellectu, naturaliter consequitur aliqua talis proprietas intentionalis, vel aliquod ejusmodi ens rationis, genus, species, &c.*

Usus rei cujus est bonus, id bonum est: &, Usus rei alicujus si est malus, id malum est. Axio. Top.) *Limitatur quòd sit verum, si intelligatur usus rei, quam ipsa per se, atque ex natura sua sibi vendicat: (ut E.G sophistica perniciosa est, quia usus ejus est per se perniciosus, cum decipiat homines atque deludat, &c.) alioquin ex malo usu lurisperitiæ, aut Medicinæ, aut Eloquentiæ (quibus multi abutuntur ad aliorum perniciem) licebit concludere, has artes esse perniciosas: contrà, ex bono usu illarum injuriarum, odij, & inimicitiarum (quas proùi homines patienter sustinent) licebit colligere, injurias, odia & inimicitias esse res bonas, quod absurdissimum est. Hoc cùm non advertant cæci hæretici nostri temporis, ex abusu sacerdotii, Pontificatûs, & aliorum sacrorum ministeriorum ac piorum exercitiorum Ecclesiæ, quo non pauci notantur & arguuntur, colligunt quasi ex proprio harum rerum usu, tollenda omninò esse de medio hæc sacra ministeria, & pia exercitia. Quod quantâ sit absurditate ac cæcitate plenum, dici non potest, quia unâ exceptâ virtute (quæ solâ nemo qui ea præditus sit, malè uti potest) nulla res adeò est bona & excellens, ut eâ pravi homines abuti non valeant.*

Virtus moralis in medio consistit quoad nos, determinata ratione, 2. Ethic. cap. 6.) *Hoc est, virtutis medium non est rei, sed rationis, quod verum est causaliter & effectivè, non autem essentialiter, quasi ipse actus rationis ad medium reducatur. Et ratio est, quoniam virtus moralis non perficit actum rationis, sed actum virtutis appetitivæ. Et ideò per ea ipse actus rationis non reducitur ad medium. Et pro uberiori intelligentia hujus axiomatis nota, quòd medium rationis in materia virtutum est facere opus quando oportet, & prout oportet secundùm regulam à prudentia præscriptam: sic ut nec excedat, nec deficiat: excessus verò est operari opus quando non oportet, & sicuti non oportet, ubi affirmatur materia, & negantur circumstantiæ: defectus verò est, quando nec*

gatur materia, & affirmantur circumstantiæ, ut non delectari, quando oportebat delectari. Medium verò rei est æqualitas à parte rei determinata: si enim debes centum, & restituas centum, servásti medium rei: nam centum sunt æqualia aliis centum. Et hoc medium rei est duplex: Arithmeticum, quod in æqualitate duarum qualitatum consistit. Secundum est Geometricum, quod in æqualitate proportionum consistit, quod semper servatur à justitia distributiva: habet enim in officio justitia distributiva, distribuere unicuique secundùm propria merita, v.g. si dux in bello debet distribuere bona parta militibus, oportet ut observet istam proportionem, quòd reddat unicuique militum secundùm propria merita.

Unius causæ unus tantùm est effectus, 1. Poster.) *Intelligitur, Vnius causa eodem modo se habentis, respectu ejusdem causati, est unus effectus; quia causæ diversimodè se habentis aliquando sunt plures effectus, scilicet unus mediatus, alius immediatus.*

Universalia sunt difficillima ad cognoscendum, eò quòd sunt à sensibus remotissima, in procem. Metaph.) *Solet glossari communiter de universalibus in causando, quemadmodum est Deus & intelligentiæ: talia namque entia abstracta, cùm à sensibus sint remotissima, sunt difficillima cognitu.*

Universale est ubique. 1. Poster.) *Intelligitur de universali in causando, & tale est Deus gloriosus; similiter dicitur quòd universale in prædicando est ubique. scil. quatenus tale non determinat sibi hic & nunc, sed abstrahit ab hujusmodi conditionib. individuantibus.*

Universale est causa suorum singularium, 1. Poster.) *Respondetur quòd Philosophus ibi loquitur secundùm opinionem Platonis, qui dixit quòd universale est quidditas singularium.*

Universale est æternum & incorruptibile, 1. Poster.) *Intelligitur quòd propositio universalis posterioristica est æternæ veritatis: vel sic, quòd ex terminis universalibus potest constitui propositio æternæ veritatis.*

Universalia sunt notiora singularibus, 1. Phys.) *Respondetur quòd Philosophus loquitur ad hunc sensum, videlicet quòd universalia, i. magis confusa, sunt notiora singularibus, id est, minus confusis, vide suprà in litera A. axioma illud: Ab universalibus proceditur.*

Universalia per se existunt, 5. Metaph.) *Non quòd substant seorsim, ut Platonici delirárunt, sed quòd ut talia non sint hoc aliquid, & proindè etiam non recipiant hoc vel illud accidens, ita ut unum universale respectu alterius posset dici idem, vel diversum alteri secundùm accidens. Nam de eodem & diverso ibi agit Aristoteles.*

Ubicunque est sensus, ibi est appetitus, 2. de Anima.) *Intelligitur secundum Themist. de appetitu concupiscibili, qui est appetitus convenientis & delectabilis: non autem intelligitur de appetitu irascibili & intellectuali.*

Ubi maximus intellectus, ibi minima fortuna, per Boët.) *Et ratio authoritatis est, quia hominibus intelligentibus & magis sapientibus, minus veniunt effectus fortuitò, quàm insipientibus: eò quòd sapientes semper agunt cum deliberatione, & ideò pauciora ipsis accidunt præter intentionem.*

Visus & illuminatio fiunt in instanti, similiter & delectatio, 2. de Anima, & 10. Eth. In oppositum est Philosophus libro Meteor.) *Cui opposito suffragatur ratio, quia quando debet fieri illuminatio medii de novo, oportet quòd hoc fiat per applicationem lucidi ad medium, & per generationem novi lucidi, & per privationem obstaculi, modò ista non possunt fieri in instanti. Respondetur ergò quòd visus illuminationem & delectationem, quantum est de se, non repugnat fieri in instanti. Vndè si per impossibile totum medium applicaretur in instanti, utique lumen in instanti produceretur in eo. Sed quia totum medium non potest per potentiam naturalem applicari in instanti, ideò per potentiam naturalem illuminatio totius medii non potest fieri in instanti. Attamen ejus partis seu medii, quod rectè applicatur, illuminatio tota & perfecta fit in instanti. Non sic calefactio, aut alia similis alteratio: quia etsi quispiam benè applicetur igni, non tamen in instanti perfectè calefit, sed paulatim & successivè.*

Unum & idem ens est naturale & artificiale, 2. Phys.) *Intelligitur respectu diversorum.*

Virtus perfectio quædam est. Unumquodque enim tunc maximè perfectum est, cùm adeptum est propriam virtutem, & maximè secundùm naturam. Vitium autem corruptio horum & remotio est, 7. Phys. tex. 18.) *Profectò magnæ virtutis laus est. Tunc dicitur completus homo, cùm virtutem habet; tunc deminutus, cùm vitium.*

Virtutem moralem in voluptatibus & tristitiis esse accidit, 2. Eth.) *Intelligitur in domandis passionibus appetitus. Nota hic, quòd Stoici tunc esse virtutem putabant, cùm nullus est in sensu appetitûs motus, nec passionis ullius insultus, & ideò impassibilitates eas vocabant, quasi ex tali passionum negatione insurgerent virtutes. At Peripatetici tum virtutem esse existimabant, cùm passiones & motus sensuum secundùm rationem frenati sunt. Vndè licèt insurgant contra rationem, tamen à ratione superantur, & eas moderatur ratio.*

Uno inconvenienti dato, alia contingunt, 1. Phys. tex. 21. & 22.) *Id est, ex uno dato & concesso absurdo, multa alia sequuntur. Vel ex uno falso dato multa absque difficultate procedunt.*

Uni unum dicitur esse contrarium, 10. Metaph. tex. com. 24.) *Respondet Alexander dicendo, quòd quando hoc sumitur simpliciter, sic uni unum est contrarium: sed quando non intelligitur simpliciter, non inconvenit uni plura esse contraria; nam aliquid secundùm aliud & aliud, licèt numero sit idem, potest plura habere contraria. Nam eadem nix numero alba & frigida est, & habet calorem & nigritiam contraria respectu alterius & alterius.*

Unum subjectum unam formam, Averr. in lib. de substantia orbis. Et ratio est, quia unius rei est unum esse.) *Limitatur propositio, quòd intelligatur de forma substantiali in esse completo: quia per talem formam substantialem res est hoc aliquid & in actu, 2. de Anima, tex. com. 2. Et ideò quidquid advenit tali enti, in actu est accidens.*

Virtutes sunt fortiores in dextera parte, quàm in sinistra, per Philosophum in Problem.) *Super hoc problema fundatur ratio, quare anima incipiat motum à parte dextera, & non sinistra; dicendum verò quòd dictum hoc intelligendum sit de virtutibus motivis, non autem cognitivis, ut cuivis facilè patet.*

Virtus est habitus, qui habentem perficit, & opus ejus laudabile reddit, 2. Eth.) *Sensus est quòd virtus reddat opus bonum non principaliter, sed dispositivè, quia disponit voluntatem semper ad bonum, ut promptè & delectabiliter illud operetur. Nihilominùs voluntas ex sua potentia etiam potest elicere bonum, sed non potest tam promptè & ita delectabiliter, si. ut cum virtute.*

Virtus consistit in divisibili, 2. Top.) *Respondetur quòd Philosophus loquitur de virtute perfecta.*

Virtuosus & felix non operantur odibilia & mala, 1. Eth.) *Respondetur quòd Philosophus non vult, quòd virtuosus nullo modo possit operari mala & odibilia: sed vult quòd rarò, nec de facili, tantò enim rarius & minus faciliter, quantò in virtute est magis formatus & perfectus.*

Unumquodq; dividitur in ea, ex quibus est, 6. Phys. Tex. 3.) Unus est tantùm Princeps, 12. Metaph.) *Ibi dicitur quòd non valet pluralitas principum, & subdit Philosophus: Sit ergò unus Princeps, id est, unus est motor, vel una causa prima. Sed secundùm fidem sic intelligitur: Vnus est tantùm Princeps, id est, unus est Deus singularis in essentia, & trinus in personis, à quo cunctis donatum est esse & vivere, his quidem clarius, his obscurius, ut patuit in principio hujus libelli, ubi dicitur:*

Ab hoc quidem ente dependet cœlum & tota natura, ab hoc ente, id est, à Deo, qui sit benedictus in secula seculorum. Amen.

AXIOMATVM FINIS.

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI, ANGLO-SAXONIS, EX SELECTISSIMIS M. T. CICERONIS SENTENTIIS, LIBER.

PRÆFATIO.

NUNC quoniam auctoritatum Aristotelis longitudo & magnitudo crevit, commodius est in secundo præsentis opusculi tractatu de cæteris beatæ vitæ proverbijs deinceps exponere, ne quæ possit animum defatigatio retardare. Non est enim temerè factum, eos addere flores, quibus imago virtutis ante oculos locatur, quæ sola stemmatis addunt æternitatem, ut ille dicit: Sola nobilitas atque unica virtus est, profectò vehemens & constans animi militia virtus, quæ fastidioso aditu excitata, invida ingenia ad se penetrare patitur: quo evenit, ut & humili loco nati ad summam dignitatem consurgant, & generosissimi homines in aliquod revoluti dedecus acceptam à majoribus lucem in tenebras convertant. Itaque maturabitur, & quod negotio diminutum fuerit, exæquabitur industria, ut pro vestro in nos officio, & pro nostro vitæ studio munus hoc accummulatissimè vestræ largiatur voluntati.

Itaque inter Aristotelis Ciceronisque libros, quos de Republica utrunque constituisse constat, hoc interesse, primâ fronte conspicitur, quòd ille Rempublicam ordinavit, hic retulit: alter qualis esse deberet, alter qualis esset à majoribus instituta, disseruit. Aristotelis autem libros superiori libro excerptos dedimus, nunc Ciceronis dare præsentis est intentio, quem præterire turpe & extremum dedecus esset. Nam studij humanitatis maximus fuit cultor qui ingenio ab adolescentia eruditus, & in dicendo plurimum exercitatus, facile & sine labore cogitationes suas mandare literis poterat. Hac igitur felicitate ingenij, hoc naturæ munere, hac denique sapientiâ & eruditione fretus, à pueritia ad exitum vitæ multa præscripsit: inter quæ quædam studiorum & doctrinæ sunt opera, quæ adolescentiam agunt, senectutem oblectant: secundas res ornant, adversis profugium ac solatium præbent: delectant domi, non impediunt foris: pernoctant nobiscum, reddunt nos simillimos dijs immortalibus, & ob excellentem illarum artem & venustatem videmur omninò non mori posse debere. Itaque primò de omni officio humano ex Officiorum libru Marci Tullij Ciceronis delegantur auctoritates.

Ex libro primo Officiorum M. Tull. Ciceronis.

NULLA enim vitæ pars neque publicis, neque privatis, neque forensibus, neque domesticis in rebus, neque si tecum agas quid, neque si cum altero contrahas, vacare officio potest, in eoque excolendo sita est vitæ honestas omnis, & negligendo turpitudo.

Omnis enim quæ à ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet à definitione proficisci, ut intelligatur quid sit id de quo disputatur.

Cùm enim utilitas ad se rapere, honestas è contra à se revocare videtur, fit ut distrahatur in deliberando animus, afferatque ancipitem curam cogitandi.

Principio generi animantium omni est à natura tributum, ut se, vitam, corpusque suum tueatur, declinetque ea quæ nocitura videantur: omniaque quæ sint ad vivendum necessaria inquirat & paret, ut pastum, & latibula, & alia ejusmodi generis.

Commune autem omnium animantium est conjunctionis appetitus procreandi causa, & cura quædam eorum est quæ procreata sunt. Sed inter hominem & belluam hoc maximè interest, quòd hæc tantum quantum sensu movetur, ad id solum quod adest, quodque præsens est, se accommodat, paululum admodùm sentiens præteritum aut futurum. Homo autem qui rationis est particeps, per quam consequentia cernit, causas rerum videt, earumque progressus & quasi anteceſſiones non ignorat, similitudines comparat, rebusque præsentibus adjungit atque annectit futuras: facilè totius vitæ cursum videt, ad eamque degendam præparat res necessarias.

His enim rebus quæ tractantur in vita, modum quendam & ordinem adhibentes, honestatem & decus conservabimus.

Omnes enim trahimur & ducimur ad cognitionis & scientiæ cupiditatem, in qua excellere pulchrum putamus: labi autem, errare, nescire, decipi & malum & turpe dicimus.

Quod in rebus honestis & cognitione dignis operæ curæque ponetur, id jure laudabitur.

Virtutis enim laus omnis in actione consistit, à qua tamen sit intermissio. Sæpè multique dantur ad studium reditus.

Omnis enim cogitatio motusque animi aut in consiliis capiendis de rebus honestis, & pertinentibus ad benè beatèque vivendum, aut in studiis scientiæ cognitionis versabitur.

Justitia est, in qua virtus est splendor maximus, ex qua viri boni nominantur: & huic conjuncta beneficentia, quam eandem vel benignitatem vel liberalitatem appellari licet. Et justitiæ primum munus est, ut ne cui quis noceat nisi lacessitus injuriâ: deindè ut communibus pro communibus utatur, privatis ut suis.

Præclarè scriptum est à Platone: Non nobis solùm nati sumus, ortûsque nostri partem patria vendicat, partemque amici,

Atque ut placet Stoicis, ea quæ in terris gignantur, ad hominum usum omnia creari, homines autem hominum causâ esse procreatos, ut ipsi inter se alii aliis prodesse possint. In hoc naturam debemus ducem sequi, communes utilitates afferre in medium, commutatione officiorum dando, accipiendo : cum artibus, tum operâ, tum facultatibus devincire hominum inter homines societatem: fundamentum autem omnis justitiæ est fides, id est, dictorum conventorumque constantia & veritas.

Injustitiæ duo sunt genera: unum eorum qui inferunt: alterum eorum, qui ab iis quibus infertur, si possunt, non propulsant injuriam. Nam qui injustè impetum in quempiam facit, aut irâ, aut perturbatione aliquâ incitatus, is quasi manus videtur inferre socio: qui autem non defendit, nec obsistit si potest injuriæ, tam est in vitio, quàm si aut parentes, aut amicos, aut patriam deserat.

Expetuntur autem divitiæ tum ad usus vitæ necessarios, tum ad perfruendas voluptates.

Delectant etiam magnifici apparatus, vitæque cultus cum elegantia & copia: quibus rebus effectum est, ut infinita pecuniæ cupiditas esset. Nec verò rei familiaris amplificatio nemini nocens vituperanda est, sed fugienda semper injuria est.

Maximè autem adducuntur plerique, ut eos justitiæ capiat oblivio, cùm in imperiorum, honorum, gloriæ cupiditatem inciderint. Quod enim est apud Ennium: Nulla sancta societas nec fides regni est: id latiùs patet. Nam quicquid ejusmodi est, in quo non possunt plures præcellere, in eo fit plerumque tanta contentio, ut difficillimum sit servare sanctam societatem.

In omni justitia permultum interest, utrùm perturbatione aliquâ animi, quæ plerumque brevis est & ad tempus; an consulto & cogitata fiat injuria: leviora enim sunt ea, quæ repentinè & motu aliquo accidunt, quàm ea quæ meditata & præparata inferuntur. hoc ipsum jam justum est quod rectè fit, si est voluntarium.

Est enim difficilis cura rerum alienarum.

Æquitas enim per se lucet.

Nec promissa servanda sunt ea, quæ sunt iis quibus promissa sunt inutilia. Nec si plus tibi ea noceant, quàm illi prosint, cui promiseris. contra officium enim est, majus damnum anteponi minori.

In Republica maximè conservanda sunt jura belli. Nam cùm duo sunt genera decertandi: unum per disceptationem, alterum per vim: cùmque illud sit proprium hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiore. Quare suscipienda quidem bella sunt ob eam causam, ut sine injuria in pace vivatur: partâ autem victoriâ conservandi sunt hi, qui non crudeles in bello, neque immanes fuerunt.

Meâ quidem sententiâ paci, quæ nihil habitura sit insidiarum, semper consulendum putavi.

Et cum iis, quos vi deviceris, consulendum est; tum hi, qui armis positis ad Imperatoris fidem confugerint, quamvis murum aries percusserit, recipiendi.

Etiam si quid singulis temporibus sacramento adacti hosti promiserint, in eo ipso fides servanda est.

Meminerimus autem etiam adversus infimos justitiam esse servandam. est autem infima conditio & fortuna servorum. Cùm autem duobus modis, id est, aut vi, aut fraude fiat injuria: fraus quasi vulpeculæ, vis leonis videtur, utrunque ab homine alienissimum.

Totius autem injustitiæ nulla capitalior, quàm eorum, qui tum cùm maximè fallunt, id agunt ut viri boni esse videantur.

Beneficentiâ ac liberalitate nihil est naturæ hominis accommodatius, sed habet multas cautiones. Videndum est enim primùm, ne obsit benignitas & iis ipsis, quibus benignè videbitur fieri & cæteris. deindè, ne major sit benignitas quàm facultates: tum ut pro dignitate cuique tribuatur, id est enim justitiæ fundamentum, ad quam referenda sunt omnia. Nam & qui gratificantur cuipiam, quod obsit illi, cui prodesse velle videantur, non benefici neque liberales, sed pernicioſi & assentatores judicandi sunt. Et qui aliis nocent, ut in alios sint liberales, in eadem sunt injustitia, ut si in suam rem alienam convertant. Sunt autem multi quidem cupidi splendoris & gloriæ, qui eripiunt aliis, quod aliis largiuntur. hique se arbitrantur beneficos in suos amicos visum iri, si locupletent eos quacunque ratione. Id autem tantum abest ab officio, ut magis officio possit esse contrarium. Videndum est igitur ut eâ liberalitate utamur, quæ prosit amicis, nemini noceat. Qui benigniores esse volunt quàm res patiatur, primùm in eo peccant, quòd injurioſi sunt in proximos: quas enim copias his suppeditari æquius & relinqui, eas transferunt ad alienos. Inest autem in tali liberalitate plerumque rapiendi & auferendi per injuriam, ut ad largiendum suppeditent copiæ. Videre enim licet pleroſque non tam naturâ liberales, quàm quadam gloriâ ductos, multa facere ut benefici videantur, quæ proficiſci ab ostentatione magis quàm à voluntate videntur.

Talis autem simulatio vanitati est conjunctior, quàm aut liberalitati, aut honestati.

Mores ejus erunt spectandi, in quem beneficium conferetur, ut animus erga nos, & communitas ac societas vitæ, & ad nostras utilitates beneficia collata.

Nemo omninò est negligendus, in quo aliqua significatio virtutis apparet.

Primum illud est in officio, ut & plurimum deamemus, à quo plurimum diligimur. Sed beneficentiam non adolescentulorum more, ardore quodam amoris, sed stabilitate potiùs & constantiâ judicemus.

Etenim si in eos, quos speramus nobis profuturos, non dubitamus officia conferre, quales in eos esse debemus qui jam profuerunt?

Multi enim faciunt multa temeritate quâdam sine judicio vel modo in omnes, vel repentino quodam quasi vento impetu animi incitati: quæ beneficia ita æquè magna non sunt habenda atque ea, quæ judicio considerato constantique delata sunt. Sed in collocando beneficio, & in referenda gratia si cætera paria sunt, hoc maximè officii est, ut quisquis maximè opis indigeat, ita ei potissimum opitulari, quod contrà fit à pleriſque. à quo enim plurimum sperant, etiamsi ille his non eget, tamen ei potissimum inserviunt. Optimè autem societas hominum conjunctioque servabitur, si ut quisque erit conjunctissimus, ita in eum benignitatis plurimum conferetur.

In Græcorum proverbio est: Amicorum esse communia omnia.

Sanguinis autem conjunctio & benevolentia devincit homines charitate, magnum est enim eadem habere majorum monumenta, eisdem uti sacris, sepulchra habere communia.

Sed omnium societatum nulla præstantior est, nulla firmior, quàm cùm viri boni moribus similes sunt familiaritate conjuncti. Nihil enim amabilius nec copulatius, quàm morum similitudo bonorum. In his, in quibus eadem studia sunt, eædem voluntates, in his fit ut æquè quisque altero delectetur ac seipso: efficiturque id quod Pythagoras vult in amicitia, ut unus fiat ex pluribus.

Est ea jucundissima amicitia, quam similitudo morum conjugavit.

Sunt officia, quæ aliis magis quàm aliis debentur, ut vicinum citiùs adjuveris in fructibus percipiendis, quàm aut fratrem, aut familiarem: at si lis in judicio sit, propinquum potiùs & amicum, quàm vicinum defenderis.

Nemo qui fortitudinis gloriam consecutus est, insidiis aut malitiâ laudem adeptus est : itaque viros fortes, magnanimos, eosdem bonos & simplices veritatis amicos, minimèque fallaces esse volumus.

Scientia, quæ est remota à justitia, calliditas potiùs quàm sapientia est appellanda. Difficile est cùm præstare omnibus concupiveris, servare æquitatem, quæ est justitiæ maximè propria.

Nullum enim tempus est quod justitiâ vacare debeat : fortes igitur & magnanimi sunt habendi, non qui faciunt, sed qui propulsant injuriam.

Etenim qui ex errore imperitæ multitudinis pendet, hic in magnis viris non est habendus.

Vix invenitur qui laboribus susceptis, periculisque aditis non quasi mercedem rerum gestarum desideret gloriam.

Pecuniæ est fugienda cupiditas : nihil est enim tam angusti animi, tamque parvi, quàm amare divitias. Nihil honestius magnificentiusque, quàm pecuniam contemnere, si non habeas : si verò habeas, ad munificentiam liberalitatemque conferre.

Cavenda est etiam gloriæ cupiditas : eripit enim libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio. Nec verò imperia expetenda, ac potiùs non accipienda interdum, aut deponenda nonnunquam.

In omnibus negotiis priùs quàm aggrediare, adhibenda est præparatio diligens.

Parva enim sunt foris arma, nisi sit consilium domi.

Bellum autem ita suscipiatur, ut nihil aliud nisi pax quæsita videatur : fortis verò animi & constantis est, non perturbari in rebus asperis, nec tumultu animo uti ac consilio, nec à ratione discedere.

Temerè autem in acie versari, & manu cum hoste confligere, immane quiddam & belluarum simile est. Sed cùm tempus necessitasque postulat, decertandum manu est, & mors servituti turpitudinique anteponenda.

Fugiendum etiam illud, ne offeramus nos periculis sine causa, quo nihil potest esse stultius.

In tranquillo tempestatem adversam optare, dementis est : subvenire autem tempestati quovis animo, quavis ratione, sapientis est.

Omninò qui Reipub. præsunt, duo Platonis præcepta teneant : unum, ut utilitatem civium sic tueantur, ut quicquid agant, ad eam referant, obliti commodorum suorum : alterum, ut totum corpus Reip. curent, ne dum partem aliquam tueantur, reliquas deserant. Ut enim tutela, sic procuratio Reip. ad eorum utilitatem, qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissa est, gerenda est. Qui autem partem civium consulunt, partem negligunt, rem perniciosissimam in civitatem inducunt, seditionemque atque discordiam. Ex quo evenit, ut alii populares, alii studiosi optimi cujusque videantur, pauci universorum.

Miserrima omninò est ambitio, honorumque contentio. Nihil est enim laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clementiâ. Omnis autem animadversio & castigatio contumeliâ vacare debet : neque ad ejus qui punit aliquem, aut verbis castigat, sed Reipublicæ utilitatem referri debet.

Cavendum est etiam, ne major pœna quàm culpa sit, & ne iisdem de causis alii plectantur, alii ne appellentur quidem, prohibenda autem maximè est ira in puniendo. Nunquam tantum iratus qui accedet ad pœnam, mediocritatem illam tenebit, quæ est inter nimium & parum.

Optandum est ut hi, qui præsunt Reipublicæ, legum similes sint, quæ ad puniendum non iracundiâ, sed æquitate ducuntur. Atque etiam in rebus prosperis, & ad votum nostrum fluentibus, superbiam magnoperè, & fastigium, arrogantiamque fugiamus.

Nam ut adversas res, sic secundas immoderatè ferre levitatis est : præclaraque est æquabilitas in omni vita, & idem semper vultus, eademque frons. Rectè præcipere videntur, qui monent, ut quantò superiores sumus, tantò submissius nos geramus.

In secundissimis rebus maximè est utendum consilio amicorum, iisque major etiam quàm antè est tribuenda authoritas : his temporibus cavendum est, ne assentatoribus patefaciamus aures, neque adulari nos sinamus, in quo falli facilè est. Tales enim nos esse putamus, ut jure laudemur, ex quo nascuntur innumerabilia peccata, cùm homines inflati opinionibus turpiter irritentur, & in maximis versantur erroribus.

Nam negligere quid de se quisque sentiat, non solùm arrogantis est, sed etiam omninò dissoluti.

Omnis autem actio vacare debet temeritate & negligentiâ, nec verò agere aliquid, cujus non possis causam probabilem reddere. Efficiendum est enim, ut appetitus obediant rationi, eamque neq; præcurrant propter temeritatem, nec propter pigritiam aut ignaviam deserant : sintque tranquilli, atque omni perturbatione animi careant, ex quo eluceat omnis constantia, omnisque moderatio.

Appetitus omnes contrahendi sedandique sunt, excitandaque animadversio & diligentia, ut ne quid temerè ac fortuitu, inconsideratè negligenterque agamus. Neque enim à natura ita generati sumus, ut ad ludum & jocum facti esse videamur : sed ad severitatem potiùs, & ad quædam studia graviora atque majora. Ludo autem & joco uti illo quidem licet, sed sicut somno & quietibus cæteris, tum cùm gravibus seriisque rebus satisfecerimus. ipsumque genus jocandi non profusum, nec immodestum, sed ingenuum & facetum esse debet. Ut enim pueris non omnem ludendi licentiam damus, sed eam quæ ab honestatis actionibus non sit aliena : sic in ipso joco aliquid probi ingenii lumen eluceat.

Ludendi etiam est quidam modus retinendus, ut ne nimis omnia profundamus, elatique voluptate, in aliquam turpitudinem dilabamur.

Hominis mens discendo alitur, & cogitando semper aliquid aut inquirit, aut agit, videndique & audiendi oblectatione ducitur.

Si quis est paulò ad virtutem erectior, quamvis voluptate capiatur, occultat & dissimulat appetitum voluptatis propter verecundiam. Ex quo intelligitur corporis voluntatem non satis esse dignam hominis præstantiâ, eamque contemni & rejici oportere : sin sit quispiam qui aliquid tribuat voluptati, diligenter & tenendum esse ejus fruendæ modum. Itaque victus vultusque corporis ad valetudinem referantur, & ad vires non ad voluptatem. Atque etiam si considerare volumus quæ sit in natura hominis excellentia & dignitas, facilè intelligimus quàm sit turpe diffluere luxuriâ, & delicatè ac molliter vivere, quàmque honestum parcè, continenter, severè, sobriè.

Ut enim in corporibus magnæ dissimilitudines sunt : alios enim videmus velocitate ad cursum, alios viribus ad luctandum valere : itemque in formis aliis dignitatem inesse, aliis venustatem : sic in animis existunt etiam majores varietates.

Neque enim attinet naturæ repugnare, neque quicquam sequi quod assequi non queas.

Ideòque, ut ajunt, nihil decet invitâ Minervâ, id est, adversante & repugnante naturâ.

Ad quas igitur res aptissimi erimus, in his potissimum elaborabimus. Sin aliquando necessitas nos ad ea detruserit, quæ nostri ingenii non erunt, omnis adhibenda erit cura, meditatio, diligentia, ut ea si non decorè, attamen

minimè

minimè indecorè facere possimus. Nectamen est enitendum, ut bona quæ nobis data non sint sequamur, quam ut vitia fugiamus.

Nam regna, imperia, nobilitates, honores, divitiæ, opes & ea quæ sunt his contraria, in casu sita, temporibus reguntur & gubernantur. Ipsi autem quam personam gerere velimus, à nostra voluntate proficiscitur. Itaq; se alii ad Philosophiam, alii ad jus civile, alii ad eloquentiam applicant, ipsarumq; virtutum in alia alius mavult excellere. Quorum verò patres aut majores aliqua gloria præstiterunt, hi student plerumque eodem in genere laudis excellere.

Imprimis autem constituendum est, qui nos & quales esse velimus, & in quo genere vitæ, quæ deliberatio est omnium difficillima. Ineunte enim adolescentia, cum inest maxima imbecillitas consilii, tum id sibi quisq; genus ætatis degendæ constituit, quod maximè adamavit. Itaq; ante implicatur aliquo certo genere cursus q, vivendi, quàm potuit quod optimum esset judicare. Plerumq; parentum præceptis imbuti ad eorum consuetudinem moremq; deducimur. Alii multitudinis judicio feruntur, quæq; majori parti pulcherrima videntur ea maximè exoptant.

Multo enim firmior est constantior natura quàm fortuna.

Amicitiæ quæ minus delectant, & minus probantur, magis decere censent sapientes sensum diluere, quàm repentè præcidere. Commutato autem genere vitæ omni ratione curandum est, ut id bono consilio feciſſe videamur.

Est igitur adolescentis majores natu revereri, ex hisq; diligere optimos & probatissimos, quorum consilio atq; auctoritate nitatur.

Maximè autem hæc ætas à libidinibus est arcenda, exercendaq; in labore patientiaq; & animi & corporis, ut eorum in bellicis & civilibus officiis vigeat industria. Atq; etiam cum relaxare animos, & dare se jocunditati volent, caveant intemperantiam, meminerint verecundiæ: quod facilius erit, si in ejusmodi quidem rebus majores natu velint interesse.

Senibus autem labores corporis minuendi, exercitationes animi etiam augendæ videntur. Danda verò est opera, ut & amicos, & juventutem, & maximè rempubl. consilio & prudentia quàm plurimum adjuvent. Nihil autem cavendum magis est senectuti, quàm ne languori se deúdiæq; dedant. Luxuria verò cùm omni ætati sit turpissima, tum senectuti est fœdissima. Sin autem libidinum intemperantia accesserit, duplex malum est, quod & ipsa senectus dedecus concipit, & adolescentiam facit impudentiorem intemperantiam.

Est igitur proprium munus magistratus, intelligere se gerere personam civitatis, debereq; ejus dignitatem & decus sustinere, leges servare, jura distribuere, eaq; fidei suæ commissa meminisse.

Nihil autem est quod tam deceat, quàm in omni re gerenda, capiendoq; consilio servare constantiam.

Duo maximè sunt fugienda, ne quid effœminatum aut molle, & ne quid durum aut rusticum fiat.

Cum autem pulchritudinis duo genera sint, quorum in altero venustas sit, in altero dignitas: venustatem muliebrem dicere solemus, dignitatem virilem. Ergò & à forma removeatur omnis viro non dignus ornatus, & huic simile vitium in gestu motuq; caveatur. Formæ autem dignitas coloris bonitate tuenda est, & color exercitationibus corporis. Adhibenda est præterea munditia non odiosa neq; exquisita nimis, tantumq; effugiat agrestem & inhumanam negligentiam. Eadem ratio est habenda vestitus, in quo sicut in plerisq; rebus mediocritas optima est. Cavendum est autem ne aut tarditatibus utamur in ingressu mollioribus, ut pomparum ferculis similes esse videamur: aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates, quæ cùm fiunt, anhelitus moventur, vultus mutatur, ora torquentur, ex quibus magna significatio fit non adesse constantiam. Sed multo etiam magis elaborandum est, ne animi motus à natura recedant, quod assequimur, si cavebimus ne in perturbationes atq; exanimationes incidamus, & si attentos animos ad decoris conservationem tenebimus, curandum est ut cogitatione ad res optimas utamur, appetitum rationi obedientem præbeamus.

In omni vita rectissimè præcipitur, ut perturbationes fugiamus, id est, motus animi nimios rationi non obtemperantes.

Maximè curandum est, ut eos quibus cum sermonem conferimus, & vereri & diligere videamur.

Ita procul absit, cùm qua nihil rectè fieri, nihil considerate potest. Magna autem parte clementi castigatione licet uti, gravitate tum adjuncta, ut severitas adhibeatur, & contumelia repellatur. Quæ cum aliqua perturbatione fiunt, ea nec constanter fieri possunt, neq; ab his qui assunt approbari.

Deforme etiam de ipso prædicare falsa præsertim, & cum irrisione audientium imitari militem gloriosum.

Ornanda est enim dignitas domo, at non ex domo tota quærenda: nec domo Dominus, sed Domino domus est honestanda.

Mediocritas ad omnem usum cultumq; vitæ transferenda est. In omni autem actione suscipienda tria sunt tenenda. Primum, ut appetitus rationi pareant, quo nihil est ad officia conservanda accommodatius. Deinde ut animadvertatur quanta illa res sit, quam efficere velimus, neve major minorve cura & opera suscipiatur, quam causa postulat. Tertium ut caveamus, ut ea quæ pertinent ad liberalem speciem & dignitatem moderata sint. Horum trium tamen præstantissimum est, appetitus obtemperate rationi.

Turpe enim valdeq; vitiosum est in re severa, convivio dignum aut delicatum aliquem inferre sermonem.

Decet non solum manus, sed etiam oculos abstinentes habere.

Fit etiam nescio quomodo, ut magis in aliis cernamus quàm in nobisipsis, si quid delinquitur. Sine verecundia nihil rectum esse potest, nihil honestum.

Omnium rerum ex quibus aliquid requiritur, nihil est agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil libero homine dignius.

Studiis officiisq; scientiæ præponenda sunt officia justitiæ, quæ pertinent ad hominum utilitatem, qua nihil homini debet esse antiquius.

Magnitudo animi remota justitia humanaq; comitate & conjunctione feritas quædam sit, & immanitas. Omne officium quod ad conjunctionem hominum & societatem tuendam valet, anteponendum est illi officio, quod conjunctione & scientia continetur.

Cogitationem prudentiamq; sequitur considerata actio. Ita fit ut agere considerate pluris sit, quàm cogitare prudenter.

Prima officia diis immortalibus, secunda patriæ, tertia parentibus. Deinde gradatim reliquis debeantur. Et hæc ex primo libro officiorum M. T. C. Sequitur nunc ex secundo.

Ex libro secundo Officiorum M. T. Ciceronis.

QUID enim est per Deos optabilius sapientia, quid præstantius, quid melius, quid homine dignius? Hanc igitur qui expetunt Philosophi nominantur, nec quicquam aliud est Philosophia, si interpretari velis, præter studium sapientiæ.

Qui parum perspiciunt, hi sæpè versutos homines & callidos admirantes, malitiam sapientiam judicant. Quorum error eripiendus est, opinioq; omnis ad eam speciem traducenda, ut honestis consiliis justisq; factis, non fraude & malitia se intelligant, eaq; velint consequi posse.

Deos placitos pietas efficiet & sanctitas.

Proprium hoc statuo esse virtutis, conciliare animos hominum, & ad suos usus adjungere.

Secundæ res, honores, imperia, victoriæ, quamquam fortuna sint, tamen sine hominum operibus & studiis neutram in partem effici possunt.

Malè enim se res habet, cùm quod virtute effici debet, id tentatur pecunia.

Atq; etiam subjiciunt se homines imperio alterius & potestati de causis pluribus. Ducuntur enim aut benevolentia, aut beneficiorum magnitudine, aut dignitatis præstantia, aut spe sibi utile futurum, aut metu, ne vi parere cogantur, aut spe largitionis promissionisq; capti: aut postremò mercede conducti. Omnium autem rerum nec aptius est quicquam ad opes tuendas ac tenendas quàm diligi, nec alienius quam timeri.

Malus enim custos diuturnitatis metus, contraq; benevolentia fidelis vel ad perpetuitatem.

Quod igitur latissimè pater, neque ad incolumitatem solum, sed etiam ad opes, & potentiam valet plurimum, id amplectamur, ut metus absit, charitas retineatur: ita facillimè quæ volemus & privatis in rebus, & in repub. consequimur. Etenim qui se metui volunt, à quibus metuuntur, eosdem metuant ipsi necesse est.

Nec verò ulla vis imperii tanta est, quæ premente metu possit esse diuturna.

Certum igitur hoc sit, idq; & primum & maximè necessarium, familiaritates habere fidas animantium nos amicorum & mirantium nostra.

Vehementer autem multitudinis amor commonetur ipsa fama & opinione liberalitatis, beneficentiæ, justitiæ, fideiq;, omniumq; earum virtutum, quæ pertinent ad mansuetudinem morum ac facilitatem.

Fides autem ut adhibeatur, duabus rebus effici potest, si existimabimur adepti conjunctam cum justitia prudentiam. Nam & his fidem habemus, quos plus intelligere quam nos arbitramur, quosq; & futura prospicere credimus. Et cùm res agat, in discrimenq; ventum sit, experire rem, & consilium ex tempore capere posse. Hanc enim utilem homines existimant, veramq; prudentiam: justis autem & fidis hominibus, id est, bonis viris ita fides habetur, ut nulla sit in his fraudis injuriæq; suspicio. Itaq; his salutem nostram, his fortunam, his liberos rectissimè committi arbitramur. Harum igitur duarum justitia plus pollet ad fidem faciendam: quippè cùm ea sine prudentia satis habeat auctoritatis, prudentia sine justitia nihil valet ad fidem faciendam. Quo enim quis versutior & callidior, hoc invisior & suspectior probabitur detracta opinione probitatis.

Popularibus enim verbis est agendum & usitatis, cum loquimur de opinione populari.

Non enim omnes eos contemnunt, de quibus malè existimant. Contemnuntur autem hi qui nec sibi nec alteri, ut dicitur, prosunt, in quibus nullus labor, nulla industria, nulla cura est. Admiratione autem afficiuntur hi qui anteire cæteros virtute putantur, & cùm omni carere decore, tum verò his vitiis, quibus alii non possunt facilè obsistere.

Nemo justus esse potest qui mortem, qui dolorem, qui exilium, qui egestatem timet, aut qui ea quæ sunt his contraria, æquitati anteponit.

Maximè admiramur eum qui pecunia non movetur, quod in quo viro perspectum sit, hunc dignum spectatu arbitramur. Omnis ratio atq; institutio vitæ hominum adjumenta desiderat, inprimisq; ut habeat quibus cum familiares possit conferre sermones, quod est difficilè, nisi speciem per te boni viri feras.

Justitiæ tanta vis est, ut ne illi quidem qui maleficio & scelere pascuntur, possint sine ulla particula justitiæ vivere. Nam qui eorum cuipiam qui una latrocinantur, furatur aliquid, aut eripit, is sibi ne in latrocinio quidem relinquit locum. Cùm igitur tanta vis justitiæ sit, ut ea etiam latronum opes firmet atq; augeat, quantum ejus vim inter leges & judicia & instituta fore putamus?

Omni igitur ratione colenda & retinenda justitia est, tum ipsa per se: nam aliter justitia non esset, tamen propter amplificationem honoris & gloriæ.

Præclarè Socrates hanc viam ad gloriam proximam & quasi compendiariam dicebat esse, si quis id ageret, ut qualis haberi vellet, talis esset. Quod si qui simulatione & inani ostentatione, & ficto non modo sermone; sed etiam vultu, stabilem se posse gloriam consequi, vehementer errant. Vera enim gloria radices agit atq; etiam propagatur, ficta omnia celeriter tanquam flosculi decidunt.

Nec simulatum quicquam potest esse diuturnum. Qui igitur adipisci veram gloriam volet, justitiæ fungatur officiis.

Si quis ab ineunte ætate habet causam celebritatis & nominis, aut à patre acceptam, aut aliquo casu aut fortuna, in hunc oculi omnium conjiciuntur, atq; in eum quid agat, aut quemadmodum vivat inquiritur, tanquam in clarissima luce versetur, nullum ejus dictum aut factum potest obscurum esse. Quorum autem ætas prima propter humilitatem & obscuritatem in hominum ignorantia versatur, hi simul ac juvenes esse cœperint, magna spectare, & ad ea rectis studiis debent contendere: quod eo firmiore animo facient, quia non modò non invidetur illi ætati, verumetiam favetur. Ut reliquis in rebus multo majora sunt opera animi quam corporis, sic eæ res quas ingenio ac ratione prosequimur, gratiores sunt quam illæ quas viribus.

Facillimè autem & in optimam partem cognoscuntur adolescentes, qui se ad claros, sapientes viros, benè consulentes reipub. contulerunt, quibus cum si frequentes fuerint, opinionem afferunt populo, eorum fore se similes, quos sibi ipsi delegerint ad imitandum.

Difficilè dictu est quantopere conciliet animos comitas affabilitasq; sermonis.

Magna est admiratio copiosè sapienterque dicentis, quem qui audiunt, intelligere etiam & sapere plus quàm cæteros arbitrantur. Si verò inest in oratione mixta modestiæ gravitas, nihil admirabilius fieri potest, eoq; magis si ea sunt in adolescente.

Hoc præceptum officii diligenter tenendum est, ne unquam innocentem judicio capitis arcessas. Id enim sine scelere

nullo modo fieri potest. Nam quid est tam inhumanum quàm eloquentiam à natura ad salutem hominum & conservationem datam, ad bonorum pestem perniciemque convertere? Ne tamen ut hoc fugiendum, ita est habendum religioni nocentem, quandoque & nefarium impiumque defendere. Vult hoc multitudo, patitur consuetudo, fert etiam humanitas.

Judicis est semper in causis verum sequi, patroni verò nonnunquam verisimile, etiamsi minus sit verum defendere. Maximè autem & gloria paratur & gratia defensionibus, eoque major, si quando accidit ut ei subveniatur, qui potentis alicujus opibus circumveniri urgeriq; videatur.

Præclarè in Epistola quadam Alexandrum filium Philippus accusat, quod largitione benevolentiam Macedonum consectetur: Quod te malum, inquit, rationis in istam spem induxit, ut eos tibi fideles fore putares, quos pecunia corrupisses? An tu id agis Macedones, non te regem suum, sed ministrum & præbitorem existiment? Quid sordidius regi, melius etiam, quam largitionem corruptelam esse dixit. Fit enim deterior qui accipit, atque ad idem semper expectandum paratior.

Nonnunquam tamen est largiendum, nec hoc benignitatis genus omninò repudiandum. Et sæpè idoneis hominibus de re familiari impendendum est, sed diligenter atque moderatè. Multi enim & patrimonia effuderunt inconsultè largiendo. Quid autem est stultius, quàm quod libenter facias, curare ut id diutius facere non possis? Atque etiam sequuntur largitionem rapinæ. Cum enim dando egere cœperint, alienis bonis manus inferre coguntur. Ita cum benevolentiæ comparandæ causa benefici esse velint, non tanta assequuntur studia eorum quibus dederunt, quanta odia eorum quibus ademerunt. Quamobrem nec ita claudenda est res familiaris, ut eam benignitas aperire nō possit; nec ita reseranda, ut omnibus pateat. Modus adhibeatur, isque ad facultates referatur. Omnino meminisse debemus id quod à nostris hominibus sæpissimè usurpatum est, jamque in Proverbii consuetudinem venit, largitionem fundum non habere. Vitanda tamen suspicio avaritiæ est. Causa igitur largitionis est, si aut necesse est aut utile; in his autem ipsis mediocritatis regula optima est: propensior autem benignitas esse debet in calamitosos, nisi forte erunt digni calamitate.

Conveniet autem tum in dando munificum esse tum in exigendo non acerbum: in omnique re contrahenda, emendo, vendendo, conducendo, locando, vicinitatibus & confiniis æquum & facilem, multa multis de suo jure concedentem: à litibus verò quantum liceat, & nescio an & paulò plus quam liceat abhorrentem. Est enim non modo liberale, paululum nonnunquam de suo jure decedere, sed interdum etiam fructuosum. Habenda autem ratio est rei familiaris: quam quod dilabi sinere flagitiosum est: sed ita, ut illiberalitatis avaritiæq; absit suspicio.

Rectè à Theophrasto est laudata hospitalitas: Est enim, ut mihi quidem videtur, valdè decorum patere domus hominum illustrium illustribus hospitibus. Est autem etiam vehementer utile iis, qui honestè multum posse volunt, per hospites apud extraneos populos valere opibus & gratia.

Nam in jure cavere, consilio juvare, atq; hoc scientiæ genere prodesse multis, vehementer ad opes augendas pertinet, & ad gratiam. Itaq; cùm multa præclara majorum, tum eisdem optimè constituta juris civilis summo semper in honore cognitio fuit atq; interpretatio.

Cùm autem omnes non possint, ne multi quidem aut jurisperiti esse aut diserti, licet tamen opera prodesse multis, beneficia petentem, commendare judicibus aut magistratibus, vigilantem pro re alterius, aut eos ipsos qui consulunt aut defendunt rogando. Quod qui faciunt, plurimum gratiæ consequuntur, latissimèque eorum manat industria. Jam illud non sunt admonendi. Est enim in promptu ut animadvertant cum juvare alios velint, ne quos offendant. Sæpè enim aut eos lædunt quos non debent, aut eos quos non expetit, si scientes, temeritatis: si imprudentes, negligentiæ est. Utendum est etiam excusatione adversus eos quos invitus offendas, quacunque possis. Quare id quod feceris necesse fuerit, nec aliter facere potueris. Melius apud bonos quàm apud fortunatos beneficium collocari puto. Danda tamen omninò opera est, ut omni genere satisfacere possimus. Sed si res in contentionem veniet, nimirum Themistocles est auctor adhibendus, qui cum consuleretur, utrum bono viro pauperi, an minus probato diviti filiam collocaret: Ego verò, inquit, malo virum qui pecunia egeat, quàm pecunia quæ viro. Sed corrupti mores depravatiq; sunt admiratione divitiarum, quarum magnitudo quid ad unumquemq; nostrum pertinet, illum fortasse adjuvat qui habet, nec id quidem semper.

Extremum autem præceptum in beneficiis operaq; danda est, ne quid contra æquitatem contendas, ne quid pro injuria. Fundamentum enim perpetuæ conservationis & famæ, est justitia, sine qua nihil potest esse laudabile.

In primis videndum erit ei qui rempub. administrabit, ut suum quisq; teneat, neq; de bonis privatorum publicè diminutio fiat.

Hanc enim ob causam maximè, ut sua tuerentur, respublica civitatesq; constitutæ sunt. Nam & duce natura homines congregabantur. Tamen spe custodiæ suarum urbium præsidia quærebant.

Danda erit opera, ut omnes intelligant, si salvi esse velint, necessitati parendum. Atq; etiam omnes qui rempublicam gubernabunt, consulere debebunt, ut earum rerum copia sit, quæ sunt necessariæ.

Caput autem est in omni procuratione negocii & muneris publici, ut avaritiæ pellatur etiam minima suspicio. Nullum igitur vitium turpius est, ut eo unde egressa est, revertatur oratio, quàm avaritia, præsertim in principibus rempub. gubernantibus. Habere enim quæstui rempub. non modò turpe est, sed sceleratum & nefarium.

Nulla autem re conciliare facilius benevolentiam multitudinis possunt hi qui reipub. præsunt, quàm abstinentia & continentia.

Nam cui res erepta est, est inimicus: cui data est, etiamsi dissimulat se accipere voluisse, & maximè in pecuniis creditis, occultat suum gaudium, ne videatur non fuisse solvendo. At verò ille qui accipit injuriam, & meminit & præ se fert suum dolorem.

Ea est summa ratio & sapientia boni civis, commoda civium non divellere, atque omnes æquitate eadem continere.

Qui Rempub. tuebuntur, in primis operam dabunt ut juris & judiciorum æquitate suum quisq; teneat, & neque tenuiores propter humilitatem circumveniantur, neque locupletibus ad sua vel tenenda vel recuperanda obsit invidia. Res autem familiaris quæri debet iis rebus, à quibus abest turpitudo, conservari autem diligentia & parsimonia, eisdem etiam rebus augeri. Hæc ex secundo

Officiorum.

Ex libro tertio Officiorum M. T. Ciceronis.

DUBITANDUM non est, quin nunquam possit utilitas cum honestate contendere. Detrahere autem alteri sui commodi causa, & ex hominis incommodo suum commodum augere, est magis contra naturam quam mors, quàm paupertas, quàm dolor, quàm cætera cuncta quæ possunt aut corpori accidere aut rebus externis. Nam ut sibi quisque malit quod ad usum vitæ pertineat, quàm alteri acquirere, concessum est non repugnante natura. Illud quidem natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias opesque augeamus. Neque hoc verò solum natura, id est, jure gentium, sed etiam legibus populorum, quibus in singulis civitatibus respub. continetur, eodem modo constitutum est, ut non liceat sui commodi causa alteri nocere. Hoc enim spectant leges, hoc voluit incolumem esse civium conjunctionem, quam qui dirimunt, eos morte, exilio, vinculis, damno coercent. Atque hoc efficit multo magis ipsa naturæ ratio, quæ est lex divina & humana: cui parere qui velit (omnes autem parebunt qui secundum naturam volunt vivere) nunquam committet ut alienum appetat, & id quod alteri detraxerit, sibi assumat. Etenim multo magis est secundum naturam excellitas animi & magnitudo, itemque communitas, justitia, liberalitas quàm voluptas, quam avaritia, quàm divitiæ. Quæ quidem contemnere & pro nihilo ducere, comparantem cum utilitate communi, magni animi est & excelsi. Itemque magis est secundum naturam pro omnibus gentibus (si fieri possit) conservandis aut juvandis maximos labores molestiasq; suscipere, imitantes Herculem illum, quem hominum fama beneficiorum memor in concilio cœlestium collocavit, quàm vivere in solitudine non modo sine ullis molestiis, sed etiam in maximis voluptatibus, abundantem omnibus copiis, ut etiam excellas pulchritudine & viribus. Quocirca optimo quisque splendidissimoq; ingenio longè illa vita huic anteponitur. Ex quo efficitur, hominem naturæ obedientem homini nocere non posse.

Qui autem rationem suorum civium dicunt habendam, externorum negant, hi dirimunt communem humani generis societatem: qua sublata beneficentia, liberalitas, bonitas, justitia, funditus tollitur. Quæ qui tollunt, etiam adversus Deos immortales impii judicandi sunt.

Justitia enim una virtus omnium est Domina & Regina virtutum.

Suum cuique incommodum ferendum est potiùs quàm de alterius commodis detrahendum.

Nihil verò utile, quod non idem honestum: nihil honestum, quod non idem utile: & ubi turpitudo, ibi utilitas esse non potest: ad honestatem enim nati sumus.

Satis enim nobis (si modo in Philosophia aliquid profecimus) persuasum esse debet, si omnes Deos hominesq; celare possimus, nihil tamen avarè, nihil injustè, nihil libidinosè, nihil incontinenter esse faciendum.

Honesta enim bonis viris occulta quæruntur.

Nec nostræ nobis utilitates obmittendæ sunt, aliisque tradendæ, cum iis ipsi egeamus: sed suæ cuiq; utilitati quod sine alterius injuria fiat, serviendum est.

Scitè enim Chrysippus, qui stadium (inquit) currit, eniti & contendere debet quàm maximè possit, ut vincat: supplantare eum qui cum certet, aut manu pellere nullo modo debet. Sic in vita sibi quemque petere quod pertineat ad usum, non iniquum est: sed alteri deripere, jus non est.

Neq; contra tempus, neque contra jusjurandum ac fidem, amici sui causa vir bonus facier. Nam si omnia facienda sint quæ amici velint, non amicitiæ tales, sed conjurationes putandæ sunt. Nam cùm id quod utile videtur in amicitia, cum eo quod honestum est comparatur, jaceat utilitatis species, valeat honestas. Cum autem in amicitia, quæ honesta non sunt postulant, religio & fides anteponatur justitiæ.

Nihil quod crudele, utile. Est enim hominum naturæ, quam sequi debemus, maximè inimica crudelitas.

Malè etiam quæ peregrinos urbibus uti prohibent, eosq; exterminant. Nam esse pro cive, qui civis non sit, rectum esse non licere: usu verò urbis prohibere peregrinos, sanè inhumanum est.

Ex omni vita simulatio dissimulatioque tollenda est. Tollendum est igitur ex rebus contrahendis omne mendacium.

Ennius ait, nequicquam sapientem sapere, qui sibi prodesse non quærit. Est autem sapientis nihil contra mores, leges, instituta facere, habere rationem rei familiaris. Neq; enim solum nobis divites esse volumus, sed liberis, propinquis, amicis, maximèq; reipub. Singulorum enim facultates & copiæ, divitiæ sunt civitatis.

Nec ulla pernicies vitæ major inveniri potest, quàm in malitia simulatio intelligentiæ. Mihi quidem etiam veræ hæreditates non honestæ videntur, si sunt malitiosis officiorum blanditiis, non veritate, sed simulatione quæsitæ. Atq; in talibus rebus aliud utile interdum, aliud honestum videri falso solet.

Homo justus, quem sentimus bonum virum, nihil cuiquam quod in se transeat, detrahat. Hoc qui admiratur, is se quid sit vir bonus, nescire fateatur. At verò si quis voluerit animi sui complicatam notionem evolvere, jam seipsum doceat eum bonum virum esse, qui prosit quibus possit, & noceat nemini nisi lacessitus injuria. Itaque talis vir non modo facere, sed nec cogitare quidem quicquam audebit, quod non valeat prædicare. Nec verò turpè est Philosopho, dubitare quæ nec rustici quidem dubitant. Cadit igitur in virum bonum, mentiri emolumenti sua causa, criminari, eripere, fallere, nihil profectò minus. Est ergo ulla res tanti, aut commodum ullum tam expetendum, ut viri boni & splendorem & nomen amittas. Quid est quod afferre utilitas ista possit, si boni viri nomen abripuerit, & fidem justitiamque detraxerit. Quid enim interest, utrum ex homine convertat se quis in beluam, an hominis figura immanitatem gerat beluæ. Qui si omnia recta & honesta negligunt, dummodo potentiam consequuntur, nonnè immanitatem beluæ gerunt? Quid si tyrannidem occupare, si patriam prodere conabitur pater, silebitne filius? Imò verò obsecrabit patrem filius, ne id faciat: si nihil proficiet, accusabit, minabitur etiam ad extremum, si ad perniciem patriæ res spectabit, patriæ salutem saluti patris anteponet.

Pacta & promissa semper servanda sunt, quæ nec vi nec dolo malo (ut prætores dicere solent) facta sunt.

Neque semper deposita reddenda sunt. Si gladium quis sana mente apud te deposuerit, & repetat insanus, reddere peccatum, officium non reddere. Quod si quis qui apud te pecuniam deposuerit, bellum inferat patriæ, pactumne reddes depositum? non credo. Facies enim contra rempub. quæ debet esse charissima. Sic multa quæ honesta videntur natura, temporibus fiunt non honesta. Facere promissa, stare conventis, reddere deposita commutata utilitate fiunt non honesta.

Pervertunt homines ea quæ sunt fundamenta naturæ, cum utilitatem ab honestate sejungunt. Omnes enim expetimus utilitatem, ad eamque rapimur: nec facere aliter ullo modo possumus. Nam quis est qui utilia fugiat, aut quis potiùs

est qui

est qui ea non studiosissimè prosequatur sed quia non possumus nisi laude, decore, honestate utilia reperire, propterea illa & prima & summa habemus. Utilitatis verò nomen nontam splendidum quam necessarium putamus, unde omnium regula una est, quam tibi cupio esse notissimam: Aut illud quod utile esse videtur, ne turpe sit: aut si turpe, ne videatur esse utile.

Est enim jusjurandum, affirmatio religiosa: quod autem affirmando quasi Deo teste promiseris, id servandum est. Non enim falsum jurare, perjurare est: sed quod animi tui sententiam juraveris, sicut verbis concipitur in ore nostro, id non facere, perjurium est: nam nullum vinculum ad stringendam fidem jure jurando nostri majores esse arctius voluerint. Est autem jus etiam bellicum fidesq; jurisjurandi sæpè cum hoste servanda.

Non debet ratum esse, quod actum est per vim, quasi verò forti viro vis non possit adhiberi. Et hæc ex libris Officiorum M. T. C. Sequitur nunc de amicitia ejusdem.

EX M. T. Ciceronis libro de Amicitia.

EXISTIMARE debes hominum oculos in te esse conjectos, unum te sapientem & appellant & existimant, non solum natura & moribus, sed etiam studio & doctrina: neq; sicuti vulgus, sed ut eruditi solent appellare sapientem. Hanc esse sapientiam in te existimant, quod omnia tua in te posita esse ducas, humanosque casus virtute inferiores putes.

Tu autem quod mihi tantum attribui dicis, quantum ego nec agnosco nec postulo, facis amicè.

Nullo casu arbitror hoc constanti homini posse contigere, ut ulla intermissio fiat officii.

Suis incommodis graviter angi, non amicum, sed seipsum amantis est.

Quid dicam de moribus facillimis, de pietate in matrem, libertate in sorores, bonitate in suos, justitia in omnes: hæc omnia nota sunt nobis.

Quam autem hic civitati charus fuit, mœrore funeris judicatum est. Quid ergo pauciorum annorum accessio hunc juvare potuisset. Quamobrem vita quidem talis fuit vel fortuna vel gloria, ut nihil ultra posset accedere, moriendi autem sensum celeritas abstulit.

Ego verò vos hortari tantum possim, ut amicitiam omnibus rebus humanis anteponatis. Nihil est tam naturæ aptum, tamque conveniens ad res vel secundas vel adversas: sed hoc in primis censeo, nisi inter bonos amicitiam esse non posse.

Nos autem ea quæ sunt in usu vitaq; communi, non ea quæ finguntur aut optantur spectare debemus.

Agamus igitur pingui (ut ajunt) minerva, qui ita se gerunt, ita vivunt, ut eorum probetur fides, integritas, æquabilitas, liberalitas: nec sit in eis ulla cupiditas, libido, avaritia, litq; magna constantia: hos viros bonos ut habiti sunt, sic etiam appellandos putemus, qui assequantur quantum homines possunt naturam optimam benè vivendi ducere.

Sic enim persuasum videor mihi, ita natos esse nos, ut inter omnes societas quædam sit major, aut ut quisque proximè accedit, itaq; cives potiores quam peregrini, propinqui quàm alieni. Cum his enim natura ipsa peperit amicitiam, sed ea nihil non habet firmitatis. Namq; hoc præstat amicitia propinquitati, quod ex propinquitate benevolentia tolli potest, ex amicitia non potest; sublata enim benevolentia, amicitiæ nomen tollitur, propinquitatis manet.

Quanta autem vis amicitiæ sit, ex hoc intelligi potest maximè, quod ex infinita societate humani generis, quam conciliavit ipsa natura, ita contracta res est, in angustumq; deducta, ut omnis charitas aut inter duos aut paucos conjungeretur.

Est enim amicitia nihil aliud, nisi omnium divinarum humanarumque rerum cum benevolentia & charitate consensio. Qua, quod haud scio an excepta sapientia quicquam melius sit hominibus à diis immortalibus datum. Divitias alii præponunt, bonam alii valetudinem, alii potentiam, alii honores, alii quidem voluptates corporis. Beluarum hoc quidem extremum est, illa autem superiora & caduca & incerta, sunt posita non tam in nostris consiliis quam in fortunæ temeritate. Qui autem in virtute summum bonum ponunt, illi quidem præclarè agunt: sed hæc ipsa virtus amicitiam & gignit & continet, quia nec sine virtute amicitia ullo pacto esse potest. Tales igitur inter viros amicitia tantas opportunitates habet, quantas vix queo dicere. Principio qui potest esse vita vitalis, ut ait Ennius, qui non in amici mutua benevolentia conquiescat? Quid dulcius quàm habere qui cum omnia audias sic loqui ut tecum? Quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes qui illis æquè ac tu ipse gauderet? Adversas verò res ferre, difficile esset sine illo qui gravius etiam quam tu ferret. Denique cæteræ res quæ expetuntur, opportunæ sunt singulæ rebus ferè singulis. Divitiæ ut utare, opes ut colare, honores ut laudare, voluptates ut gaudeas, valetudo ut dolore careas, & muneribus fungare corporis. Amicitia res plurimas continet, quocunque te verteris præsto est, nullo modo, nullo loco excluditur: nunquam intempestiva, nunquam molesta est. Itaque non aqua, non igne (ut ajunt) locis pluribus magis utimur quam amicitia. Neque ego de vulgari aut de mediocri, quæ tamen & ipsa delectat & prodest: sed de vera & perfecta loquor, qualis eorum qui pauci nominantur, fuit. Nam & secundas res splendidiores facit amicitia, & adversas patiens communicansque leviores. Cumque plurimas & maximas commoditates amicitia contineat, tamen illa nimirum præstat omnibus, quod bonam spem prælucet in posterum, nec debilitari animos aut cadere patitur: verum etiam amicum qui intuetur, tanquam exemplar aliquod intuetur sui. Quocirca & absentes adsunt, & egentes abundant, & imbecilles valent: & quod difficilius est dictu, mortui vivunt. Tantos eos honos memoria desiderium prosequitur amicorum, ex quo illorum beata mors videtur, horum vita laudabilis. Quod si exemeris ex rerum natura benevolentiæ conjunctionem, nec domus ulla, nec urbs stare poterit, nec agricultura permanebit. Id si minus intelligitur, quanta vis amicitiæ concordiæq; sit, ex dissensionibus atque discordiis percipi potest. Quæ enim domus tam stabilis, quæ tam firma civitas est, quæ non odiis & dissidiis funditus possit everti? ex quo quantum boni sit in amicitia, judicari potest.

Amor enim ex quo amicitia nominata est, princeps est, ad benevolentiam conjungendam. Nam utilitates quidem etiam ab his percipiuntur sæpè, qui simulatione amicitiæ coluntur, & observantur temporis causa.

In amicitia autem nihil fictum est, nihil simulatum, & quicquid est id, verum est & voluntarium. Quapropter in natura mihi videtur potius quàm ab indigentia orta amicitia, applicatione magis animi cum quodam sensu amandi, quam cogitatione quantum illa res utilitatis esset habitura. Quod quidem quale sit, etiam in belluis quibusdam animadverti potest, quæ ex se natos ita amant ad tempus, ab eisque amantur, ut facilè earum sensus appareat, quod in homine est multo evidentius. Primum ex ea charitate, quæ est inter natos & parentes, quæ dirimi nisi detestabili scelere non potest. Deinde consimilis sensus extitit amoris, si aliquem nacti sumus, cujus & moribus & natura conjungamur, ita quod in eo quasi lumen aliquid probitatis & virtutis perspicere videamur.

Nihil enim virtute amabilius,nihil quod magis illiciat ad diligendum,quippe cum propter virtutem & probitatem etiam eos quos nunquam vidimus,quodammodo diligamus. Quod si tanta vis probitatis est, ut eam vel eos quos nunquam vidimus (vel quod magis est etiam) in hoste diligamus,quid mirum est,animi hominum moveantur cum eorum quibuscum usu conjuncti esse possunt,virtutem & probitatem conspicere videantur. Quanquam confirmatur amor & beneficio accepto,& studio perfecto,& consuetudine adjuncta. Quibus rebus ad illum primum motum animi & amoris adhibitis,admirabilis quædam exardescit benevolentiæ magnitudo. Quam si qui putant ab imbecillitate proficisci, ut res sit per quam assequatur quod quisque desideret, humilem sanè relinquunt & minimè generosum (ut ita dicam) ortum amicitiæ,quam ex inopia atq; indigentia notam volunt.

Ut enim benefici liberalesq; sumus,non ut exigamus gratiam (neq; enim beneficium fœneramur) scilicet natura propensi ad liberalitatem sumus:sic amicitiam non spe mercedis adducti, sed quod ejus omnis fructus in ipso amore inest,expetendam putamus.Nam si utilitas amicitiam conglutinaret,eadem commutata dissolveret; sed quia natura mutari non potest,idcircò veræ amicitiæ sempiternæ sunt.Scipio nihil difficilius esse dicebat,quam amicitiam, usque ad extremum vitæ diem permanere.Mutari etiam mores hominum sæpè dicebat: aliàs ex diversis robur,aliàs ætate ingravescente,atque earum rerum exemplum ex similitudine ineuntis ætatis capiebat,quod summi puerorum amores sæpè unà cum prætexta vel toga deponerentur.Sin autem longius in adolescentiam produxissent, dirimi dum interdum contentione vel luxurie,vel conditionis vel commodi alicujus,quod idem adipisci uterque non posset. Quod si qui longius in amicitia provecti essent,tamen sæpè labefactari,si in honoris contentionem incidissent: Pestem enim nullam majorem esse in amicitiis, quam in plerisque pecuniæ cupiditatem, in optimis quibusque honoris certamen & gloriæ, ex quo inimicitias maximas sæpè inter amicissimos extitisse: magna etiam dissidia plerunque juxta nasci dicebat,cum aliquid ab amicis quod rectum non esset,postularetur,ut aut libidinis ministri, aut adjutores essent ad injuriam. Quod qui recusarent quamvis honestè id facerent,jus tamen amicitiæ deserere arguerentur ab his quibus obsequi nollent. Illos autem qui quidvis ab amico auderent postulare, postulatione ipsa profiteri omnia se amici causa esse facturos eorum querela inveterata,non modo familiaritates extingui solere,sed etiam odia gigni sempiterna,idem dicebat Scipio.

Nulla enim excusatio peccati si amici causa peccaveris:nam cum conciliatrix amicitiæ virtutis opinio fuerit,difficilè est amicitias permanere, si à virtute deflexeris. Quod si rectum statuerimus vel concedere amicis quicquid velint, vel impetrare ab his quicquid velimus, perfecta quidem sapientia sumus si nihil habeamus vitij. Hæc igitur in amicitia lex sanciatur,ut neque rogemus res turpes,neq; faciamus rogati. Turpis enim excusatio est & minimè accipienda, cum in cæteris peccatis,tum si quis contra rempub se amici causa fecisse fateatur.

Mihi non minori curæ est qualis respublica post mortem meam futura sit, quam qualis sit hodie.

Hæc igitur prima lex in amicitia sanciatur,ut ab amicis honesta petamus,& amicorum causa honesta faciamus: nec expectemus quidem dum rogemur, studium semper adsit, cunctatio absit: consilium verum dare gaudeamus liberè. Plurimum in amicitia amicorum benè suadentium valet auctoritas, eaque adhibeatur ad monendum non modò apertè,sed etiam acriter si res postulabit,& adhibita pareatur.

Solem enim è mundo tollere videntur,qui amicitiam de vita tollunt,qua nihil à diis immortalibus melius habemus, nihil jucundius.

Videas rebus injustis justos maximè dolere,imbecillibus fortes, flagitiosis modestos. Ergo hoc proprium est animi benè constituti,& lætari bonis rebus,& dolere contrariis. Quamobrem si cadit in sapientem animi dolor, qui profectò cadit nisi ex ejus animo extirpetur,humanitatem arbitramur,qui causa est cur amicitiam funditus tollamus è vita, ne aliquas propter eam suscipiamus molestias.

Quid enim tam absurdum est quam delectari multis rebus inanibus,ut honore,ut gloria,ut ædificio,ut vestitu cultuque corporis,animo autem virtute prædito,atque eo vel qui amare,vel ut ita dicam, remunerari possit non admodum delectari. Nihil est enim remuneratione benevolentiæ, nihil vicissitudine studiorum officiorumque jucundius, quod si etiam illud addimus, quod rectè addi potest, nihil esse quod ad rem se ullam tam alliceat & tam attrahat, quàm ad amicitiam similitudo. Conceditur profectò verum esse,ut bonos boni diligant, accersenq; sibi quasi propinquitate conjunctos atque natura.

Nam quis est, proh Deorum atque hominum fidem! qui velit ut neque diligat quemquam, neque ipse diligatur ab ullo,circumfluere omnibus copiis, atque in omni rerum abundantia pauperrimè vivere. Nec enim in tyrannorum vita,in qua nulla fides,nulla charitas,nulla stabilis potest benevolentiæ esse fiducia,omnia semper suspecta atque sollicita sunt,nullus amicitiæ locus. Quis enim aut eum diligat quem metuat,aut eum à quo se metui putat. Coluntur tamen simulatione duntaxat ad tempus: quod si fortè (ut fit plerunq;) ceciderint, tum intelligunt quàm fuerint inopes amicorum.

Non solum ipsa fortuna cæca est, sed eos etiam plerumque cæcos efficit, quos complexa est. Itaque illi efferuntur ferè fastidio & contumacia, nec quicquam insipiente fortunato intolerabilius fieri potest. Quid autem stultius quam cum plurimis copiis,facultatibus, opibus possint cætera parare, quæ parantur pecunia, equos, famulos, vestem egregiam,vasa pretiosa,amicos verò parare optimam & pulcherrimam vitæ (ut ita dicam) supellectilem. Etenim cætera cum parant cui parantur nesciunt,nec cujus causa laborant. Ejus enim est istorum quodque qui vincit viribus. Amicitiarum sua cuique permanet stabilis & firma possessio,ut etiamsi illa maneant,quæ sunt quasi dona fortunæ, tamen vita inculta & deserta ab amicis non possit esse jucunda.

Quam multa enim quæ nostri causa nunquam faceremus,amicorum causa facimus:precari pro amico indigno,supplicare,tum in aliquem acerbius invehi, insectarique vehementius, quæ in nostris rebus non satis honestæ, in amicorum sunt honestissimæ. Multæque sunt res in quibus de suis commodis viri boni multa detrahunt, detrahique patiuntur, ut his amici potius quàm ipsi fruantur. Benevolentiam civium blandiciis & assentando colligere turpe est, virtus quam sequatur charitas minimè repudianda est.

Sunt igitur firmi,& stabiles,& constantes eligendi,quos amicitia idoneos judicamus,cujus generis est magna penuria, & judicare difficilè est sanè,nisi prius sit expertum. Experiendum est autem in ipsa amicitia, ita præcurrit amicitia judicium,tollitque experiendi potestatem.

Ubi eos inveniemus qui honores,magistratus,imperia, potestates,opes,amicitiæ non anteponant: ut cum ex altera parte proposita hæc sine,ex altera vis amicitiæ,non multi illa malint. Imbecilla est enim natura ad contemnendum potentiam. Ubi enim istum invenies qui honorem amici anteponat suo? Itaque verè amicitiæ difficillimè reperiuntur in his,qui in honoribus Reipub.versantur. Qui omni in re gravem,constantem, stabilem se in amicitia præstiterit,hunc maximè ex raro hominum genere debemus judicare, & penè divino. Firmamentum autem stabilitatis constantiæque ejus quam in amicitia quærimus,fides est. Nihil enim stabile,quod infidum est. Simplicem præterea & communem & consentientem,qui rebus eisdem moveatur,eligi par est: quæ omnia pertinent ad fidelitatem. Neque enim fidum potest esse multiplex ingenium & tortosum.

Neque verò qui non eisdem rebus movetur, naturæ consentit aut stabilis aut fidus esse potest. Addendum eodem est, ut ne criminibus aut inferendis delectetur amicus, aut credat oblatis, quæ omnia pertinent ad eam, quam dudum tracto constantiam: ita fit verum illud quod dicitur, amicitiam nisi inter bonos esse non posse. Est enim boni viri quem eundem sapientem licet dicere, hæc duo tenere in amicitia. Primum ne quid fictum sit, neve simulatum. Apertè enim amare vel odisse magis ingenuum est, quam fronte occultare sententiam. Deinde non solùm illatas ab aliquo criminationes repellere, sed ne ipsum quidem esse suspiciosum, semper aliquid existimantem ab amico fuisse violatum. Accedat huc suavitas quædam sermonum oportet, atque morum, haud quoque mediocre condimentum amicitiæ. Tristitia quidem & in omni re severitas absit: habent illa quidem gravitatem, sed amicitia remissior esse debet & liberior & dulcior, & ad omnem comitatem salcitatemque proclivior. Non enim debent esse amicitiarum sicut aliarum rerum societates. Veterrima quæque ut vina, quæ vetustatem ferunt, esse debent suavissima. Verum illud est quod dicitur, multos modios salis simul edendos esse, ut amicitiæ munus expleatur. Novitates autem si speciem offerant, ut tanquam in herbis non fallacibus fructus appareat, non sunt illæ quidem repudiandæ, vetustas tamen suo loco conservanda est.

Maxima enim vis est consuetudinis, atqui in ipso equo si nulla res impediat, nemo est qui non eo quo consuevit libentius utatur quàm intacto & novo. Nec verò in hoc quod est animal, sed in his etiam quæ sunt inanimata, consuetudo valet, cum locis ipsis delectemur montuosis & sylvestribus, in quibus diutius commorati sumus. Sed maximum est in amicitia superiorem esse inferiori.

Fructus enim ingenii & virtutis, omnisque præstantia tum maximus capitur, cum in proximum quemque confertur. Ut igitur qui sunt in amicitiæ, conjunctionisque necessitudine superiores, exæquare se cum inferioribus debent: sic inferiores non dolere se à suis amicis aut ingenio, aut fortuna, aut dignitate superari. Odiosum sanè genus hominum officia exprobrantium, quæ meminisse debet is potius in quem collata sunt, non commemorare qui contulit.

Dispares mores disparia studia sequuntur, quorum dissimilitudo separat amicitias: nec ob aliam causam ullam boni improbis, improbi bonis amici esse non possunt, nisi quod tanta est inter eos, quanta maximè potest esse morum studiorumque distantia.

In omni re considerandum est, & quod postules ab amico, & quod patiare à te impetrari.

Nihil est enim turpius quàm cum eo bellum gerere, quo cum familiarer vixeris. Quamobrem primum danda est opera, ne qua amicorum dissidia fiant; tumque etiam cavendum est, ne in graves inimicitias amicitiæ se convertant, ex quibus jurgia, maledicta, contumeliæque gignuntur: quæ tamen si tolerabiles fuerint, ferendæ erunt, & is honos veteri amicitiæ tribuendus est, ut is in culpa sit qui faciat, non is qui patiatur injuriam. Omnino omnium vitiorum horum atque incommodorum una cautio est atque una provisio, ut ne nimis citò diligere incipiant, neve non dignos. Digni autem amicitia sunt, quibus in ipsis ineat causa cur diligantur. Charum genus equidem omnia præclara rara, nec quicquam difficilius quàm reperire quod sit ex omni parte in suo genere perfectum. Sed plerique neque in rebus humanis quicquam bonum norunt, nisi quod fructuosum est, & amicos tanquam pecudes eos potissimum diligunt, à quibus sperant se maximos fructus esse capturos. Itaque pulcherrima illa & naturali maximè carent amicitia per se & propter se expetenda, nec ipsi sibi exemplo sunt. Verus igitur amicus nunquam reperitur. Est enim is quidam tanquam alter idem, qui & se ipse diligat, & alterum acquirat, cujus animum ita cum suo misceat, ut efficiat penè unum ex duobus. Sed plerique perversè, ne dicam imprudenter, talem amicum volunt, quales ipsi esse non possunt, quæque ipsi non tribuunt amicis, hæc ab ipsis desiderant. Par est autem, primum ipsum esse virum bonum, tum alterum similem sui quærere. In talibus enim stabilitas amicitiæ confirmari potest, cum homines benevolentia conjuncti primum cupiditatibus his, quibus cæteri serviunt, imperabunt; deinde æquitate justitiaque gaudebunt, omniaque alter pro altero suscipiet, nec quicquam unquam nisi honestum & rectum alter ab altero postulabit, neque solùm colent inter se ac diligent, sed etiam verebuntur. Nam maximum ornamentum amicitiæ tollit, qui ex ea tollit verecundiam: itaque pernicioſus error est in his, qui existimant libidinum peccatorumque omnium patere in amicitia licentiam. Virtutum amicitia adjutrix à natura data est, non viciorum comes, ut quoniam solitaria non possit virtus ad ea quæ summa sunt pervenire, conjuncta & consociata cum altera perveniret.

Cum judicaveris, diligere oportet: non cum dilexeris, judicare.

Multi divitias despiciunt, quos parvo contentis tenus victus cultusque delectat: honores verò, quorum cupiditate quidam inflammantur, quam multi ita contemnunt, ut nihil minus, nihilque esse levius existiment. Itemque cætera quæ quibusdam admirabilia videntur, permulti sunt qui pro nihilo putent. De amicitia omnes ad unum idem sentiunt, & hi qui ad Rempub. se contulerunt, & hi qui in rerum cognitione doctrinaque delectantur, & hi qui suum negotium gerunt ociosi: postremo hi qui se totos voluptatibus tradiderunt, sine amicitia vitam esse nullam sentiunt, si modò aliqua velint ex parte liberaliter vivere. Serpit enim per omnium vitas amicitia, nec ullam ætatis degendæ rationem patitur esse expertum sui, quinetiam si asperitate ea est aliquis, & inhumanitate naturæ, ut congressus hominum fugiat atque oderit, tum is pati non posset, quin noscet aliquem, apud quem spiritum suæ acerbitatis evomeret.

Natura nihil solitarium amat.

Est enim varius & multiplex usus amicitiæ, multæque causæ suspicionum offensionumque dantur, quas tum evitare, tum elevare cum velle ferre, sapientis est. Tua illa sublevanda est offensio, ut & utilitas in amicitia & fides retineatur.

Nam & monendi amici sæpè sunt & objurgandi; & hæc accipienda sunt amicè, cum benevolè fiunt.

Sed nescio quomodo verum est, quod in Adria meus familiaris dixit: Obsequium amicos, veritas odium parit. Molesta est enim veritas, siquidem ex ea nascatur odium, quod est venenum amicitiæ: sed obsequium multo molestius quod peccatis indulgens, præcipitem animum ferri sinit: maxima autem culpa in eo qui & veritatem aspernatur, & in fraudem obsequio impellitur. Omni igitur hac in re habenda est ratio & diligentia, primum ut monitio acerbitate, deinde objurgatio contumelia careat.

In obsequio autem communitas adsit, assentatio viciorum adjutrix procul amoveatur: quæ non modò amico, sed ne libero quidem digna est. Aliter enim cum tyranno, aliter cum amico vivitur. Cujus autem aures veritati clausæ sunt, ut ab amico verum audire nequeat, hujus salus desperanda est. Scitum enim est illud proverbium Catonis: multo melius acerbos inimicos de quibusdam mereri, quàm eos amicos qui dulces videantur. Illos verum sæpè dicere, hos nunquam: atque illud absurdum est, quod dum moventur, eam molestiam capiant, quâ debent vacare. Peccasse enim se non anguntur, objurgari molestè ferunt, quod contrà oporteret: ut igitur & monere & moneri proprium est veræ amicitiæ, & quidem alterum liberè facere, non asperè: alterum patienter accipere non repugnanter: sic habendum est nullam in amicitiis pestem esse majorem, quàm adulationem, blanditiam & assentationem.

Cum autem omnium rerum simulatio viciosa est (tollit enim judicium veri, idque adulterat) tum amicitiæ repugnat maximè. Delet enim veritatem, sine qua nomen amicitiæ manere non potest. Nam cum amicitiæ vis sit in eo, ut unus quasi animus fiat ex pluribus, quomodo id fieri poterit, si non in unoquoque unus animus erit, idque semper: sed varius, commurabilis & multiplex? Quid enim potest esse tam flexibile, tamque divium, quàm animus ejus qui ad alterius non

modò sensum atque voluntatem, sed etiam vultum atque nutum convertitur. Negat quis, nego: ait, & ajo: postremò imperavi egomet mihi, omnia assentari, ut Terentius ait.

Secerni autem blandus amicus à vero, & internosci tam potest adhibita diligentia, quàm omnia fucata & simulata à sinceris atque veris.

Assentatio quamquam pernicioſa sit, nocere tamen nemini potest nisi ei qui eam recipit, atque in illa delectatur. Virtute enim ipsa non tam multi præditi esse quàm videri volunt, hos delectat assentationis victus: ad eorum voluntatem sermo cum adhibetur, orationem illam vanam testimonium esse laudum suarum putant. Nulla est igitur hæc amicitia, cum alter verum audire non vult, alter ad mentiendum paratus est. Nec parasitorum nobis assentatio in comœdiis faceta commendaretur, nisi essent milites glorioſi. Semper enim auget assentator id, quod is ad cujus voluntatem dicitur, vult esse magnum. Quamobrem quamquam ista blanda vanitas apud eos valeat, qui ipsi illectant & invitant: tamen etiam graviores constantioresque admonendi sunt, ut animadvertant ne calida assentatione capiantur. Apettè enim adulantem nemo non videt, nisi qui admodum est excors. Calidus ille & occultus adulator, ne se insinuet, studioſe cavendum est: nec enim faciliter agnoscitur, quippe qui etiam assentando sæpè adversetur, & ligitare se simulans blanditur, atque ad extremum det manus, vincique se patiatur, ut is qui illusus sit, plus vicisse videatur. Quid autem turpius quàm illudi, quod ne accidat, magis cavendum est.

Virtus & conciliat amicitias, & conservat. In ea est enim rerum & morum convenientia, in ea est stabilitas, in ea constantia, quæ cum se extulit & ostendit suum lumen, & idem aspexit & agnovit in alio, ad id se admovet, viciſſimque accipit illud quod in altero est, ex quo exardeſcit sive amor sive amicitia. Utrumque enim ab amando dictum est. Amare enim nihil aliud est, nisi eum ipsum diligere, quem amas nulla utilitate quæsita: hac nos adoleſcentes benevolentia senes dileximus, hæc etiam magis elucet inter æquales. Sed quoniam res humanæ fragiles caducæque sunt, semper omnia brevia tolerabilia esse debent, etiam si magna sint.

Vos autem hortor, ut ita virtutem locetis, sine qua amicitia esse non potest: ut ea excepta, nihil amicitia præstabilius putetis. Et hæc sufficiant de Amicitia, sequitur de Senectute.

Ex M. T. Ciceronis libro de Senectute.

NUNQUAM satis dignè laudari Philoſophia poterit, cui qui pareat, omne tempus ætatis suæ sine molestia possit degere. Quibus enim nihil est in ipsis opis ad benè beateque vivendum, his omnis ætas gravis est.

Qui autem omnia bona à seipsis petunt, iis nihil potest malum videri, quod naturæ necessitas affert. Quo in genere in primis est senectus, quam ut adipiscantur omnes optant, eandem accusant adeptam. Tanta est inconstantia, stultitia atque perversitas. Obrepere quidem eam ajunt, & citius quàm putaviſſent.

Pares cum paribus veteri proverbio, facillimè congregantur.

Moderati enim & non difficiles, nec inhumani senes tolerabilem agunt senectutem.

Importunitas autem & inhumanitas omni ætati molesta est.

Propter opes, & copiam, & dignitatem tolerabiliorem senectutem videri, ajunt nonnulli. Neque enim in summa inopia levis esse senectus potest, nec sapienti quidem, nec insipienti senectus in summa quoque copia non gravis. Aptiſsima omnino non sunt arma senectutis, artes scilicet exercitationesque virtutum, quæ in omni ætate cultæ, cum diu multumque vixeris, mirificos afferunt fructus: non solum quia nunquam deserunt, ne in extremo quidem ætatis tempore (quamquam id quidem maximum est) verum etiam quia conscientia benè actæ vitæ, multorumque beneficiorum recordatio jucundiſsima est.

Non omnes possunt esse Scipiones aut Maximi, ut urbium expugnatores, ut pedestres navalesve pugnas, ut bella à se gesta, ut triumphos recordentur. Est etiam quietè & purè atque eleganter actæ ætatis, placida ac levis senectus, qualem accepimus Platonis, qui uno & octuagesimo anno scribens, mortuus est. Qualem Isocratis, qui eum librum qui Panathenaicus inscribitur, quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur. Vixitque quinquennium postea. Cujus magister Leontinus Gorgias centum & septem complevit annos, neque unquam in studio suo atque opere cessavit. Qui cum ex eo quæreretur, cur tamdiu velit esse in vita, nihil habeo, inquit, quod accusem senectutem. Præclarum responsum, & docto homine dignum. Sua enim vitia insipientes, & suam culpam quam in senectutem conferunt. Ennius jam annos LXX. natus, ita ferebat duo quæ putantur maxima onera, paupertatem & senectutem, ut eis penè delectari videretur.

Etenim cum complector animo, quatuor causas reperio, cur senectus misera videatur. Unam, quod avocet à rebus gerendis: alteram, quod corpus faciat infirmius: tertiam, quod privet ferè omnibus: quartam, quod aut procul absit à morte. A rebus gerendis senectus abstrahit: à quibus? An his quæ geruntur in juventute & viribus? Nullæne igitur res sunt seniles, quæ vel infirmis corporibus, animo tamen administrentur? Nihil igitur asserunt, qui in re gerenda cessare senectutem negant. Similes sunt, ut si qui gubernatorem in navigando nihil agere dicant, cum alii malos scandunt, alii per fores cursent, alii sentinam exhauriant: ille autem manu clavum tenens, sedeat quietus in puppi. Non facit ea quæ juvenes, at verò multa majora & meliora facit. Non viribus, aut velocitate, aut celeritate corporum res magnæ geruntur: sed consilio, auctoritate, sententia: quibus non modò orbari, sed etiam augeri senectus solet.

Nam manet memoria senibus, modò permaneat studium & induſtria. Memoria enim minuitur, nisi eam exerceas.

Nemo est tam senex, qui se annum non putet vivere posse: sed idem in his elaborant, quæ sciunt omnino nihil ad se pertinere. Serunt arbores, quæ alteri sæculo prosint, ut ait Statius noster in Senephebis. Ædepol senectus si nihil aliud quicquam vitii apportet secum cum advenit, unum id satis est, quod diu vivendo multa quæ non vult, videt.

Ut enim adoleſcentibus bona indole præditis sapientes senes delectant, leviorque fit senectus eorum qui à juventute coluntur & diliguntur: sic adoleſcentes senum præceptis gaudent, quibus juvenis ad virtutum studia ducuntur.

Solonem versibus gloriantem vidimus, qui se quotidie aliquid addiſcentem dicit senem fieri.

Nec hunc quidem vires. Is enim erat locus alter de vitiis senectutis, plus quàm adoleſcens vires tauri aut elephantis desiderabam. Quicquid est, eo uti decet: & quicquid agas, agere pro viribus.

Nec ulli bonorum artium magistri non beati putandi, quamvis consenuerunt vires, atque defecerunt. Et si ipsa ista

deflexio virium adolescentiæ viciis sæpius efficitur quàm senectutis. Libidinosa etenim & intemperans adolescentia effœtum corpus tradit senectuti.

Cursus est certus ætatis & una via naturæ, eaque simplex, suaque propria. Cuique parti tempestivitas est data: ut est infirmitas puerorum, & ferocitas juvenum, & gravitas jam constantis ætatis: sic & senectutis maturitas naturale sibi quidem habet, quod suo tempore percipi debeat.

Potest exercitatio & temperantia etiam in senectute conservare aliquid pristini roboris. Non sunt in senectute vires, nec postulantur quidem vires à senectute. Ergo & legibus scriptis & institutis vacat ætas senum, & muneribus his quæ possunt sine viribus sustineri. Itaque non modo quod non possumus, sed ne quantum possumus quidem cogimur. Atque ita multi sunt imbecilles senes, ut nullum officium omnino aut munus exequi possint, at id quidem non proprium est vitium senectutis, sed commune invaletudinis & senectutis.

Quid mirum igitur in senibus, si infirmi sunt aliquando, cum id nec adolescentes quidem effugere possint? Resistendum senectuti est, ejusque vitia diligentia compensanda. Pugnandum namque sicut contra morbum, sic contra senectutem. Habenda est ratio valetudinis: exercitationibus utendum modicis: tantum cibi & potionis adhibendum, ut reficiatur vires, non opprimantur. Nec verò corpori solùm subveniendum est, sed etiam menti atque animo multo magis. Nam hæc quoq; nisi tanquam lumini oleum instillaris, extinguuntur senectute. Et corpora quidem defatigatione exercitationum ingravescunt, animi autem se exercendo levantur. Senilis ista stultitia, quæ deliratio appellari solet, senum levitum est, non omnium. Nam quatuor filios robustos, & quinque filias tantam domum, & tantas clientelas Appius regebat & senex & cæcus. Intentum ei animum tanquam arcum habebat, nec languescens succumbebat senectuti. Tenebat non solum auctoritatem, sed & imperium in suos, metuebat servi, verebantur liberi: charum omnes habebant, vigebat in ea domo mos patrius & disciplina. Itaque senectus honesta est, si sepsam defendit, si jus suum retinet, si sine vitio, si nulli mancipata est, si usque ad extremum spiritum dominatur in suos. Ut enim adolescentem, in quo senile aliquid: sic senem in quo aliquid adolescentiæ sit, probo. Quod si sequetur, senex esse corpore poterit, animo nunquam erit. Hæ sunt exercitationes ingenii, hæc mentis curricula, in his defundans atque laborans corporis vires non magnopere desiderat. Neque intelligit, quando obrepat senectus.

Senectutem vituperant quidam. Et hæc quidem tertia objurgatio senectutis, quod eam carere dicunt voluptatibus: sed ô præclarum munus ætatis, si quidem id aufert nobis, quod est in adolescentia vitiosissimum. Archyta enim Tarentinus nullam capitaliorem pestem, quàm voluptatem corporis hominibus dicebat à naturâ datam, cujus voluptatibus avidæ libidines temerè & effrenatè ad potiendum incitarent. Hinc patriæ proditiones, hinc rerum publicarum everliones, hinc cum hostibus clandestina colloquia nasci discebat. Nullum denique scelus, nullum malum facinus esse, ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret. Stupra verò & adulteria & omne tale flagitium nullis aliis illecebris incitari nisi voluptatibus. Cumque homini sive natura sive quis Deus nihil mente præstabilius dedisset, huic divino muneri ac dono nihil esse tam inimicum quàm voluptatem. Neque enim libidine dominante temperantiæ locum esse, neque omnino in voluptatis regno virtutem posse consistere. Quod quo magis intelligi posset, finge animo jubebat tanta incitatum aliquem voluptate corporis, quanta percipi posset maxima, nemini cenlebat fore dubium, quin tamdiu ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione consequi posset. Quocirca nihil esse tam detestabile, tamque pestiferum, quàm voluptatem, siquidem ea cum major esset atque longior, omne animi lumen extingueret. Impedit autem consilium voluptas rationi inimica, ac mentis (ut ita dicam) perstringit oculos, nec habet ullum cum virtute commercium. Quorsum igitur tam multa de voluptate, quia non modò vituperatio ulla, sed etiam summa laus senectutis est, quod eas voluptates nullas magnopere desiderat & caret epulis, extructisque mensis & frequentibus poculis. Caret ergo vinolentia, cruditate & insomniis.

Quamquam autem immoderatis caret epulis senectus, modicis tamen conviviis delectari potest. Neque ipsorum conviviorum delectationem voluptatibus corporis magis quàm cœtu amicorum & sermonibus metiri debemus.

Si verò senectus habet aliquid tanquam pabulum studii atque doctrinæ, nihil est ociosa senectute jucundius.

Quæ sunt igitur epularum, aut ludorum, aut scortorum voluptates cum his voluptatibus comparandæ: atque hæc quidem studia doctrinæ, quæ prudentibus & benè institutis pariter cum ætate crescunt: qua voluptate animi nulla certè major est potest.

Voluptates agricolarum, quibus maximè delector, nulla impediuntur senectutè, & mihi ad sapientis vitam proximè videntur accedere. Habent enim rationem cum terra, quæ nunquam sine usurâ reddit quod accepit: quamquam me quidem non fructus modò, sed etiam ipsius terræ vis ac natura delectat. Neque verò segetibus solum, & pratis, & vineis, & arbustis res rusticæ lætæ sunt, sed hortis etiam & pomariis: tum pecudum pastu, tum apum examinibus, & florum omnium varietate. Agro namque benè culto nihil potest nec usu esse uberius, nec specie ornatus, nec natura pulchrius, ad quem fruendum non modò retardat, verumetiam invitat atque oblectat senectus. Mea quidem sententia haud scio an ulla vita possit esse beatior. Neque solum quidem officio hominum cultura agrorum est salutaris, sed delectatione & saturitate copiaque rerum omnium quæ ad vitam hominum, ad cultum etiam Deorum pertinent. Hac igitur fortuna senibes frui licet, nec eos impedit, quo minus & cæterarum rerum studia teneant, usque ad tempus ultimum senectutis.

Curio ad focum sedenti, magnum auri pondus Samnites cum attulissent, repudiati sunt. Non enim aurum habere præclarum duxit sibi videri, sed aurum habentibus imperare. Poterat ne tantus animus jucundam non efficere senectutem?

Extrema ætas hoc beatior est, quam media, quòd auctoritatis habeat plus minus vel laboris.

Apex est autem senectutis auctoritas, habet præsertim senectus honorata tantam auctoritatem, ut ea pluris sit quàm omnes adolescentiæ voluptates. Sed in omni oratione mementote me eam senectutem laudare, quæ fundamentis adolescentiæ constituta sit. Ex quo illud efficitur, miseram esse senectutem, quæ se oratione defendit. Non cani non rugæ repentè auctoritatem eripere possunt, sed honestè acta superior ætas fructus capit auctoritatis extremos. Hæc enim ipsa sunt honorabiliora, quæ videntur levia atque communia, scilicet salutari, appeti, decedi, assurgi, deduci, reduci, consuli: quæ & apud nos & in aliis civitatibus, ut quæque res optimè morata est, ita diligentissimè observantur.

In fragili corpore odiosa omnis offensio est.

Ut enim non omne vinum, sic non omnis ætas naturæ vetustate coacescit.

Avaritia senilis quid sibi velit non intelligo. Potest enim quicquam esse absurdius, quam quò minus viæ restat, eo plus viatici quærere. Quarta restat causa, quæ maximè angere, atque sollicitam habere nostram ætatem videtur, appropinquatio mortis, quæ à senectute non potest longè abesse.

O miserum senem, qui mortem contemnendam esse in tam longa ætate non viderit, quæ aut planè negligenda est, si extinguit omnino animum: aut etiam optanda multo magis, si aliquò eum deducit, ubi sit futurus æternus. Atqui certè tertium nihil inveniri potest. Quid igitur timeam, si aut non miser post mortem, aut beatus etiam futurus sim. Quamquam quis est tam stultus, tam sui fidens, quamvis adolescens, cui sit exploratum se ad vesperum esse victurum?

quin etiam ætas illa multo plures quam noſtra mortis caſus habet. Facilius in morbos incidunt adoleſcentes, gravius ægrotant, triſtius curantur. Itaque perpauci veniunt ad ſenectutem, quod accideret, ſi melius & prudentius viverent. Mens enim, & ratio, & conſilium in ſenibus eſt. Omni inquit Scipio ætati mortem eſſe communem. At ſperat adoleſcens diu ſe eſſe victurum, quod ſperare idem ſenex non poteſt, inſipienter ſperat. Quid enim ſtultius quam incerta pro certis habere, falſa pro veris? At ſenex ne quidem habet quod ſperat. At eſt eo meliore conditione, quam adoleſcens, cum id quod ille ſperat ſit conſecutus: ille vult diu vivere, hic diu vixit. Quamquam ô dii boni, quid eſt in vita hominis diu!

Mihi quidem nec diuturnum quicquam videtur, in quo eſt aliquod extremum. Cum enim id advenit, tum illud quod præterit effluxit, tantum remanet, quantum virtute & benefactis conſecutus ſis. Horæ quidem cedunt, & dies, & menſes & anni, nec præteritum tempus unquam revertitur. Nec quid ſequatur ſciri poteſt. Quod cuique temporis ad vivendum datur, eo debet eſſe contentus.

Breve enim tempus ætatis ſatis longum eſt ad benè honeſteque vivendum: ſin proceſſeris longius, non magis dolendum quam agricolæ dolent præterita verni temporis ſuavitate, æſtatem autumnumque veniſſe. Ver enim tanquam adoleſcentiam ſignificat oſtenditque fructus futuros. Reliqua autem tempora demetendis fructibus & percipiendis accommodata ſunt. Fructus autem ſenectutis eſt antè partorum bonorum copia & memoria. Omnia verò quæ ſecundum naturam fiunt, ſunt habenda in nobis. Quid eſt autem tam ſecundum naturam, quam ſenibus emori? Quòd idem contingit adoleſcentibus adverſante ac repugnante natura. Itaque adoleſcentes mori mihi ſic videntur, ut cum aquæ multitudine flammæ vis opprimitur: Senes autem ſic, cum ſua ſponte nulla vi adhibita conſumptus ignis extinguitur. Et quaſi poma ex arboribus cruda ſi ſint, vi avelluntur, ſi matura & decocta, decidunt: ſic vitam adoleſcentibus vis aufert, ſenibus maturitas, quæ jam mihi tam jucunda eſt, quo propius ad mortem accedam, quaſi terram videri videar, & aliquando in portum ex longa navigatione venturus. Senectutis autem nullus certus eſt terminus, rectèque in ea vivitur, quoad minus officii exequi poſſis & tueri, & tuto mortem contemnere, ex quo fit, ut animoſior etiam ſit ſenectus, quam adoleſcentia & fortior.

Sed vivendi eſt finis optimus, cum integra mente certisque ſenſibus opus ipſa ſuum eadem quæ conglutinavit natura, diſſolvit, ut navem & ædificium facillimè idem deſtruit, qui conſtruxit: ſic hominem eadem optimè quæ compoſuit natura, diſſolvit. Jam omnis conglutinatio recens ægrè, inveterata facillimè diſſolvitur. Ita fit ut facilè illud breve vitæ reliquum nec avidè appetendum ſenibus, nec ſine cauſa differendum ſit: vetatque Pythagoras injuſſu imperatoris, hoc eſt Dei de præſidio & ſtatione vitæ diſcedere.

Solonis quidem ſapientis eulogium eſt, quo ſe negat velle ſuam mortem dolore amicorum, & lamentis vacare. Sed haud ſcio, an melius Ennius: Nemo me lachrimis decoret neque funera fletu, Faxit cur volito vivus per ora virum. Non cenſet lugendam eſſe mortem, quam immortalitas conſequatur.

Hoc præmeditatum ab adoleſcentia debet eſſe, mortem ut negligamus, ſine qua meditatione tranquillo eſſe animo nemo poteſt. Moriendum enim certum eſt, & incertum an hoc ipſo die. Mortem igitur horis ſingulis impendentem metuens, quis poterit animo ſecuro conſiſtere?

Dum ſumus incluſi in his compagibus corporis, munere quodam neceſſitatis & gravi opere perfungimur. Eſt enim cœleſtis animus ex altiſſimo domicilio depreſſus & quaſi demerſus in terram, obtinens divinæ naturæ locum æternitatique contrarium. Sed credo Deos immortales ſparſiſſe animos in corpora humana, ut eſſent qui terras tuerentur, quique cœleſtium ordinem contemplantes imitarentur eum, vitæ modo atque conſtantia. Nec me ratio impulit ut ita crederem, ſed diſputatio etiam & auctoritas veterum & nobilium Philoſophorum, & in primis Pythagoræ, qui ex univerſa mente divina delibatos nos animos habere demonſtravit. Præterea Socratis, qui ſupremo vitæ die de immortalitate animorum diſſeruit. Quid multa? ſic perſuaſi mihi, ſic ſentio, cum tanta celebritas animorum ſit, tanta memoria præteritorum, futurorumque prudentia, tot artes, tantæ ſcientiæ, tot inventa, non poſſe eam naturam, quæ res tantas contineret, eſſe mortalem. Plato etiam noſter apud Xenophontem moriens hæc dixit: Nolite arbitrari ô mihi chariſſimi filii, cum à vobis diſceſſero, me nuſquam aut nullum fore. Nec enim dum eram vobiſcum, eum videbatis animum, qui hos artus regebat: ſed eſſe eum in hoc corpore, ex his rebus quas gerebam, intelligebatis: eundem igitur eſſe creditote, etiam ſi nullum videbitis. Mihi quidem perſuaderi nunquam poterat, animos dum in corporibus eſſent mortalibus vivere: cum exiſſent ex eis, mori. Nec verò eum animum eſſe inſipientem, cum ex inſipienti corpore evaſiſſet: ſed cum admixtione corporis liberatus, purus & integer eſſe cepiſſet, tunc eſſe ſapientem. Atque etiam cum natura hominis morte diſſolvitur, cæterarum rerum perſpicuum eſt, quo neque diſcedant. Abeunt enim illuc omnia, unde orta ſunt. Animus autem ſolus, nec cum adeſt, nec cum diſcedit, apparet. Jam verò videtis nihil eſſe morte ſimilius quam ſomnum, atque dormientium animi maximè declarant divinitatem ſuam: ex quo intelligitur facilè, quales futuri ſint, cum ſe planè vinculis corporum relaxaverint. Non enim multi præſtantes viri, quos numerare non eſt neceſſe, tanta eſſent conati, quæ ad poſteritatis memoriam pertinerent, niſi judicaſſent animos immortales poſt defunctum corpus exiſtere. Nonne melius multo fuiſſet ocioſam ætatem & quietam ſine ullo labore maximo & contentione traducere? Quod quidem niſi ita ſe haberet ut animi immortales eſſent, non optimi cujusque animus maximè ad immortalitatis gloriam niteretur. Quid quod ſapientiſſimus quisque æquiſſimo animo moritur, ſtultiſſimus iniquiſſimo? Nonne videtur vobis is qui plus cernit, & longius videt, noſſe ſe ad meliora proficiſci? Ille autem, cujus obtuſior ſit acies, non videre? Non libet enim mihi deplorare vitam, quod multi indocti ſæpè fecerunt: neque me vixiſſe pœniteat, quoniam ita vixi, ut non fruſtra me natum exiſtimem: & è vita ita diſcedo tanquam ex hoſpitio, non tanquam è domo. Commorandi enim natura diverſorium nobis, non habitandi dedit. O præclarum diem, cum ad illud divinorum animorum concilium cœtumque proficiſcar. Et ſi quis Deus mihi largiatur, ut ex hac ætate repuereſcam, nec verò velim quaſi decurſo ſpatio à calce iterum ad carceres revocari. Quid enim habet vita commodi? Quid non potius laboris? Levis eſt ſenectus, nec ſolum non moleſta, ſed etiam jucunda. Quod ſi non ſumus immortales futuri, tamen extingui homini ſuo tempore optabile eſt. Nam habet natura, ut aliarum omnium rerum, ſic vivendi modum. Senectus autem ætatis eſt peractio tanquam fabulæ, cujus defatigationem fugere debemus, præſertim adjuncta ſocietate.

Et hæc de ſenectute, ad quam utinam perveniamus, ut ea quæ dicta ſunt, re experti probare poſſimus. Sequitur de Paradoxis ejusdem Marci Tullii Ciceronis.

Ex M. T. Ciceronis libro de Paradoxis.

NIHIL eſt tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile: nihil tam horridum, nihil tam incultum, quod non ſplendeſcat oratione.

Nunquam me hercule neque pecunias, neque tecta magnifica, neque opes, neque imperia, neque voluptates in bonis rebus expetendis eſſe duxi.

Potest ne bonum cuique malo esse, aut potest quisque in abundantia bonorum ipse esse bonus.

Irrideat si quis vult, plus apud me vera ratio valebit, quam vulgi opinio. Neque ego unquam dicam illum bona perdidisse, si quis pecus aut supellectilem amiserit. Nec non sæpè laudabo illum sapientem Biantem, cujus cum patriam Prienen cepisset hostis, cæterique ita fugerent, ut multa de suis rebus secum asportarent, cum esset admonitus à quodam, ut ipse idem faceret. Ego verò inquit, facio. Nam omnia mea mecum porto. Ille hæc ludibria fortunæ nec sua quidem putavit, quæ nos etiam appellamus bona.

Quid est igitur (quæret aliquis) bonum? Si quid rectè fit, & honestè, & cum virtute, id solum opinor bonum. Illud arctè quidam tenent, accurateque defendunt, voluptatem esse summum bonum: quæ quidem mihi vox pecudum videtur esse, non hominum. Tu cum tibi sive Deus sive mater (ut ita dicam) omnium rerum natura dederit animum, quo nihil est præstantius neque divinius, sic te ipse abjicies atque posternes, ut nihil inter te & quadrupedem putes interesse? ut enim quisque maximè est boni particeps, ita & laudabilis maximè. Neque est ullum bonum, de quo is qui id habeat, honestè non possit gloriari. Quid nam horum est in voluptate, meliorem ne efficit, aut laudabiliorem virum, an quisquam in potiundis voluptatibus gloriando in prædicatione se efferet? Atque si voluptas, quæ plurimum patrociniis defenditur, modo in rebus bonis habenda non est: eaque quo major est, eo magis mentem ex sua sede & statu dimovet: profecto nihil est aliud benè & beatè vivere, nisi honestè & rectè vivere.

Nemo potest non beatissimus esse, quique in se uno sua ponit omnia. Cui spes omnis, & ratio, & cogitatio pendet ex fortuna, huic nihil potest esse certi, nihilque quod exploratum habeat permansurum sibi unum diem.

Mors terribilis his quorum cum vita omnia extinguuntur, nos his quorum emori laus non potest. Exilium terribile illis, quibus quasi circumscriptus est habitandi locus, non his qui omnem orbem terrarum unum orbem esse dicunt.

Ut peccata non rerum eventu, sed vitiis hominum metienda sunt.

Quæ vis est quæ magis arceat homines ab omni improbitate, quàm si senserint nullum esse in delictis discrimen.

Modum rerum fingere non possumus, animorum modum tenere possumus.

Nihil neque meum est neque cujuspiam, quod auferri, quod eripi, quod amitti potest.

Quomodo igitur & cui tandem hic libero imperabit, qui non potest suis cupiditatibus imperare? Refrenet primum libidinis, spernat voluptates, iracundiam teneat, coerceat avaritiam, & cæteras animi labes repellat. Tunc incipiat aliis imperare, cum ipse improbissimis Dominis dedecori aut turpitudini parere desierit: dum quidem his obediet, non modo imperator, sed liber omnino habendus non erit

Dictum est ab eruditissimis, nisi sapientem liberum esse neminem. Quid est enim libertas, nisi potestas vivendi ut velis. Quis igitur vivit ut vult, nisi qui recta sequitur: qui gaudet officiis, cui vivendi via considerata atque provisa est, qui legibus quidem nisi propter metum paret, sed eas sequitur atque tollit, id quod salutare maximè judicat esse. Qui nihil facit, nihil dicit, nihil cogitat denique, nisi libenter ac libere. cujus omnia consilia resque omnes quas gerit ab ipso proficiscantur, eodemque referuntur, Nec est ulla res quæ plus apud eum polleat, quam ipsius voluntas atque judicium. Cui etiam qui vim maximam habere dicitur, fortuna cedit ipsa. Sicut sapiens dicit Poëta, Suis quisque fingitur moribus. Soli igitur hoc contingit sapienti, ut nihil faciat invitus, nihil dolens, nihil coactus. Unde illud breve confitendum est, nisi qui ita effectus sit, esse liberum neminem. Servi igitur improbi omnes, nec hoc tam re est quam dictu inopinatum atq; mirabile. Non enim ita dicunt eos esse servos ut mancipia, quæ sunt Dominorum facta nexu aut aliquo jure civili: sed sic servitus sit, sicut est obedientia fracti animi atque abjecti, & arbitrio carentis suo. Quis negat, licet reges omnes leves omnes cupidos, omnes denique improbos esse servos. An ille mihi liber videtur, cui mulier imperat, cui leges imponit, præscribit, vetat, jubet quod videtur? qui nihil imperanti negare potest, nihil recusare audet? si poscit, dandum est: si vocat, veniendum ust. Ejicit abeuntem, minatur extimescendum. Ego verò non istum modò servum, sed nequissimum servum, etiamsi in amplissima familia natus sit, appellandum puto. An etiam eorum servitus dubia est, qui peculii cupiditate nullam conditionem recusant durissimæ servitutis? hæreditatis spes quòd iniquitatis in serviendo non suscipit, quem nutum locupletis orbi se vis non observat. Loquitur ad ejus voluntatem, quicquid denunciatum sit, facit, assentatur, assidet, invitat. Quid horum est liberi, quid denique servi non inertis? Quid jam illa cupiditas, quæ videtur esse liberalior honoris & imperii provinciarum, quam dura est domina, quam imperiosa, quam vehemens? Judex verò quantum habet dominatum, quo timore nocentes afficit, an non est omnis metus servitus? Omnes animi debilitas, & humilitas, & fracti timiditas servitus est.

Nihil quisquam debet, nisi quod est turpe non reddere. Quam enim intelligimus divitem, at hoc verbum in quo homine ponimus? Opinor in eo, cui tanta possessio est, ut ad liberaliter vivendum facilè contentus sit. Qui nihil quærat, nihil appetat, nihil optet: animus oportet tuus se judicet divitem, non hominum sermo, neque possessiones tuæ: qui nihil deesse sibi putet, nihil curet amplius, satiatus est, aut contentus etiam pecunia, concedo, dives est. Sin autem propter aviditatem pecuniæ nullum quæstum turpem putas, cum isti ordini non honestus quidem possit esse ullus, si quotidie fraudas, decipis, poscis, paciscris, aufers, rapis, si socios spolias, ærarium expilas, si testamenta amicorum expectas quidem, atque te ipse supponis: hæc utrum abundantis, an egentis signa sunt? Animus hominis dives, non arca appellari solet, quamvis illa sit plena, dum te inanem videbo, divitem non putabo. Etenim ex eo quantum cuique satis est metiuntur homines divitiarum modum. Filiam quis habet, pecunia opus est. Duas, majore: si plures, majore etiam. At si (ut ajunt) Danai quinquaginta sint filiæ alicui, tot dotes magnam quæruntpecuniam. Quantum enim cuiquam opus est, ad id accommodatur, ut ante dixi, divitiarum modus. Qui igitur non filias plures sed innumerabiles cupiditates habet, quæ brevi tempore magnas copias exhaurire possint: hunc ego quomodo appellabo divitem, cum ipse egere se sentiat? Etenim divitiarum fructus in copia est, copiam autem declarat satietas rerum, atque abundantia. Quis igitur (si quidem ut quisque quod plurimi sit possideat, ita ditissimus sit habendus) dubitet, quoniam in virtute divitiæ sint, quoniam nulla possessio, nulla vis auri & argenti pluris quam virtus æstimanda est.

O dii immortales, non intelligunt homines quàm magnum vectigal sit parsimonia. Uter igitur est ditior, cui deest, an cui superat? qui eget, an qui abundat? cui possessio quo major est, eo plus requirit ad se tuendam, an qui suis viribus se sustinet? Non æstimatione census, verum victu atque cultu terminatur pecuniæ modus. Non esse cupidum pecuniæ, non esse tenacem vectigalis, contentum verò suis esse rebus, maximæ sunt certissimæque divitiæ. Etenim si isti callidi rerum æstimatores prata & areas quasdam magni æstimant, quòd ei generi possessionum minimè quasi noceri possit: quàm est æstimanda virtus, quæ nec eripi nec surripi potest, neque naufragio, neque incendio amittitur, nec tempestatum, nec temporum perturbatione mutatur: qua prædita qui sunt soli sunt divites, soli enim possidentres & fructuosas & sempiternas, solique quod est proprium divitiarum, contenti sunt rebus suis: satis esse putant quod est, nihil appetunt, nulla re egent, nihil sibi deesse sentiunt, nihil requirunt. Improbi autem & avari quoniam incertas atque casu positas possessiones habent, & plus semper appetunt, nec eorum quisquam adhuc inventus est, cui quod habet satis est: non modo non copiosi ac divites, sed etiam inopes ac pauperes æstimandi sunt. Et hæc de Paradoxis, sequitur nunc de quæstionibus Tusculanis.

Ex primo libro Tusculanarum quæstionum M. T. Ciceronis.

FACILE est vincere non repugnantes. Bonos alit artes, omnesque incendimur ad studia gloria laudis, jacentque ea semper, quæ apud quos improbantur.

Hominis est intemperantis, abutentis & otio & literis.

Moriendum est omnibus. Quæ enim nobis in vita potest esse jucunditas, cum dies & noctes cogitandum sit jamiam esse moriendum. Antiquitas quo propius aberat ab ortu & divina progenie, hoc melius ea fortasse quæ erant vera cernebat.

Nulla gens tam fera, nemo hominum tam immanis, cujus mentem non imbuerit Deorum opinio. Multi de diis prava sentiunt. Id enim vicioso more effici solet Omnes non esse vim & naturam divinam arbitrantur: nec verò id colluvio hominum aut consensus efficit: non institutis opinio est confirmata, non legibus. Omni autem in re consensu omnium gentium lex naturæ putanda est.

Quæ est melior in hominum genere natura, quam eorum qui se natos ad homines juvandos, tutandos, conservandos arbitrantur. Abiit ad Deos Hercules, nunquam abiisset nisi cum inter homines esset, eam sibi viam muniviſſet.

Nemo unquam sine magna spe immortalitatis se offeret pro patria ad mortem.

Magni autem est ingenii, revocare mentem à sensibus, & cogitationem consuetudine abducere.

Quam quisque norit artem, in hac se exerceat.

Nihil est animo velocius, nulla est celeritas quæ possit cum animi celeritate contendere: qui si permanet incorruptus, suique similis, necesse est ita feratur, ut penetret & dividat omne cœlum: à quo quidem animo Philosophia, tanquam ab oculis caliginem dispulit, ut omnia supera, infera, prima, media, ultima videremus. Prorsus hæc divina mihi videtur vis, quæ tot res efficiat, & tantas.

Nec verò Deus ipse qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam & libera segregatione ab omni concretione mortali.

Socrates cum penè in manu jam mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est, ut non ad mortem trudi: verum in cœlum videretur ascendere. Ita enim censebat, itaque disseruit duas esse vias, duplicesque cursus animarum corpore excedentium. Nam qui se humanis vitiis contaminassent, & se totos libidinibus dedissent, quibus cæcati vel domesticis viciis atque flagitiis se inquinaviſſent, vel in Republica violanda fraudes inexpiabiles concepissent, iis devium quoddam iter esse seclusum à concilio Deorum. Qui autem se integros castosque servaviſſent, quibus fuisset minima corporibus contagio, sesèque ab his semper revocassent, essentque in corporibus humanis vitam imitati deorum, his ad illos à quibus essent profecti, reditum facilè patere.

Cato autem sic abiit è vita, ut causam moriendi nactum se esse gauderet. Tota enim Philosophorum vita commentatio mortis est. Nam quid aliud agimus cum à voluptate, id est à corpore, cum à re familiari, quæ est ministra & famula corporis, cum à Repub. cum à negotio omni revocamus animum, quid inquam, tum agimus? nisi animum ad seipsum advocamus, secum esse cogimus, maximeque à corpore seducimus? secernere autem à corpore animum, nec quicquam est aliud, nisi emori discere. Quare hoc commentemur mihi crede, disiungamusque nos à corporibus, id est, consuescamus mori. Hoc & dum erimus in terris, erit illi cœlesti vitæ simile: & cum illuc ex his vinculis emissi feremur, minus tardabitur cursus animorum. Quò cum venerimus, tum denique vivemus. Nam hæc quidem vita mors est, quam lamentari posses si liberet.

Tanta charitas est patriæ, ut eam non sensu nostro, sed salute ipsius metiamur. Itaque non deterret sapientem mors, quæ propter incertos casus quotidie imminet, & propter brevitatem vitæ nunquam potest longè abesse, quo minus in omne tempus Reipubl. suisque consulat, & posteritatem ipsam cujus sensum habiturus non sit, ad se putet pertinere.

Natura sic se habet, ut quomodo initium nobis omnium rerum ortus noster affert, sic exitum mors: quæ ut nihil pertinuit ad nos ante ortum, sic nihil post mortem ad nos pertinebit.

Quæ verò ætas longa est, aut quid omnino homini longum? Nonne modò pueros, modò adolescentes in cursu à tergo insequens, nec opinantes assecuta est senectus? Sed quia nihil ultra habemus, hoc longum dicimus, omnia ista perinde ut cuique data sunt, pro rata parte à vita longa aut brevis dicuntur.

Si expectando & desiderando pendemus animis & cruciamur & angimur, proh dii immortales, quam optabiliter illud iter ineundum esse debet, quo confecto nulla reliqua cura, nulla sollicitudo sit futura?

Non miserabiliter vir clarus emoritur. Nec enim unquam bono quicquam mali evenire potest, nec vivo nec mortuo, nec unquam ejus res à diis immortalibus negligentur. Nos autem teneamus, ut nihil censeamus esse malum, quòd sit à natura datum omnibus, intelligamusque si mors malum sit, esse malum sempiternum. Nam vitæ miseræ mors finis esse videtur. Mors si est misera, finis nullus esse potest.

Quanquam sensus abierit, tamen summis & propriis bonis laudis & gloriæ, quamvis non sentiat, mortui non carebunt.

Non enim tam cumulus bonorum jucundus esse potest, quam molesta discessio.

Homines mortem vel optare incipiant, vel timere desistant. Nam si summus ille dies non extinctionem, sed commutationem affert loci, quid optabilius? sin autem perimit & delet omnino, quid melius quam in mediis vitæ laboribus obdormiscere, & ita conveniente somno consopiri sempiterno. Quod si fiat, melior est Ennii quam Solonis ratio. Hic enim noster: Nemo me lachrymis decoret, inquit, nec funera fletu, Faxit. At verò ille sapiens: Mors mea ne careat lachrymis, linquamus amicis mœrorem, ut celebrent funera cum gemitu. Nos verò si quid tale acciderit, ut à Deo denunciatum videatur, ut exeamus è vita læti, & agentes gratias pereamus, emittique nos à custodia & levari vinculis arbitremur, ut aut in æternam & planè in nostram domum remigremus, aut omni sensu molestiaque careamus. Sin autem nihil denunciabitur, eo tamen simus animo, ut illum horribilem diem aliis nobis faustum putemus, nihilque in malis ducamus, quod sit vel à diis immortalibus vel à natura parente omnium constitutum. Non enim temerè nec fortuitò facti & creati sumus. Portum itaque nobis paratum & profugium putemus, quo utinam velis passis pervehi liceat. Si enim reflantibus ventis rejiciemur, tamen eodem paulò tardius referamur necesse est. Quod autem omnibus necesse est, id ne miserum uni esse potest.

Agamus ea potissimum, quæ levationem habeant ægritudinum, formidinum, cupiditatum, qui in omni Philosophia est fructus uberrimus.

Ex libro secundo Tusculanarum quæstionum M. Tull. Ciceronis.

DIfficile est enim in philosophia pauca esse ei nota, cui non sint aut pleraque aut omnia. Nam nec pauca nisi è multis elegi possunt, nec qui pauca percepit, non idem reliqua eodem studio persequetur.

Nam qui id quod vitari non potest metuit, is vivere animo quieto nullo modo potest. Sed qui non modo quia necesse est moti, verum etiam quia nihil habet mors quod sit horrendum, mortem non timet, magnum is sibi præsidium ad beatam vitam comparat.

Effectus eloquentiæ est audientium approbatio.

Efficit hoc philosophia, scilicet medetur animus, inanes sollicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. fortes enim non modo fortuna adjuvat, ut est in veteri proverbio, sed multò magis ratio, quæ quibusdam quasi præceptis confirmat vim fortitudinis.

Nam ut ager quamvis fertilis sine cultura fructuosus esse non potest, sic sine doctrina animus. Cultura autem animi philosophia est, hæc extrahit vera radicitus, & præparat animos ad fata suscipienda: eaque mandat his, & ut ita dicam, serit, quæ adulta fructus uberrimos ferant.

Firmandus est animus ad dolorem ferendum.

Sine prudentia ne intelligi quidem ulla virtus, nedum esse potest.

Temperantia non sinet te quicquam immoderatè facere.

Consuetudo enim laborum, perpessionem dolorum efficit faciliorem. Nam ferre laborem, contemnere vulnus consuetudo docet. Consuetudinis enim magna vis est. Qui benè instituti sunt, accipere plagam malunt quàm turpiter vitare.

Appellata est à viro virtus: viri autem proprium maximè est fortitudo, cujus munera sunt maxima duo, scilicet mortis doloriſque contemptio. Utendum est igitur iis si virtutis compotes, vel potius si viri volumus esse: quoniam à viris virtus nomen est mutuata.

Nihil habet natura præstantius, nihil quod magis expectat, quàm honestatem, quàm laudem, quàm dignitatem, quàm decus.

Nos si pes condoluit, si dens, sed fac totum dolere corpus ferre non possumus. Opinio est quædam effeminata ac levis, nec in dolore magis quam eadem in voluptate. Hoc enim maximè in dolore est providendum, ne quid abjectè, ne quid timidè, ne quid ignavè, ne quid serviliter muliebriterque faciamus. Ingemiscere nonnunquam viro concessum est, idque rarò: ejulatus ne mulieri quidem. Nec verò unquam ingemiscit vir fortis ac sapiens, nisi fortè ut intendat se ad firmitatem, ut in stadio cursores exclamant, quam maximè possunt. faciunt idem cum exercentur athletæ. pugiles verò etiam cum feriunt adversarium in jactandis cæstibus, ingemiscunt, non quod doleant animo ne succumbant, sed quia profunda voce omne corpus intenditur, venitque plagæ vehementior. Cùm autem nihil imminuatur doloris, cur frustra turpes esse volumus? Quid etiam est fletu muliebri viro turpius?

Sæpè enim multi qui aut propter victoriæ cupiditatem, aut propter gloriæ amorem, aut etiam ut jus suum & libertatem tenerent, vulnera exceperunt fortiter, & tulerunt: iidem omissa contentione, dolorem morbi ferre non possunt: neque enim illum quem facilè tulerant, ratione aut sapientia tulerant, sed studio potius & gloria. Si omnia fugienda turpitudinis, adipiscendæque honestatis causa faciamus, non modo stimulos doloris, sed etiam fulmina fortunæ contemnamus.

Ex libro tertio Tusculanarum quæstionum M. Tull. Ciceronis.

SUnt enim ingeniis nostris semina innata virtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc autem simulatque editi in lucem & suscepti sumus, in omni continuò pravitate, & in summa opinionum perversitate versamur, ut penè cum lacte nutricis errorem suxisse videamur: cum verò parentibus redditi, deinde magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmatæ natura ipsa cedat.

Animus æger, ut ait Ennius, semper errat, neque pati neque perperi potest: cupere nunquam desinit, profectò animi medicina, est philosophia. Non autem omnes qui curare passi se sunt, continuo etiam convalescunt: animi autem qui se sanari voluerunt, præceptisque parentum paruerint, sapientum sine ulla dubitatione sanantur. Et nisi sanatus sit animus, quod sine philosophia fieri non potest, finis miseriarum nullus est.

Munus animi est, ratione benè uti: & sapientis animus ita semper affectus est, ut ratione optimè utatur.

Videntur enim omnia repentina graviora.

Præmeditatio futurorum malorum lenit eorum adventum, quæ venientia longè ante videris.

Anaxagoram ferunt nunciata morte filii dixisse, Sciebam me genuisse mortalem. quæ vox declarat iis esse hæc acerba, à quibus non fuerant cogitata.

Ergo id quidem non dubium, quin omnia quæ mala putentur, sint improvisa graviora. Multum itaque possunt provisio animi, & præparatio ad minuendum dolorem. Nihil enim est quod tam obtundat elevetque ægritudinem, quam perpetua in omni vita cogitatio, nihil esse quod accidere non possit, quam meditatio conditionis humanæ, quàm vitæ lex commentatioque parendi, quæ non hoc affert, ut semper mœreamus, sed ut nunquam: neque enim qui rerum naturam, qui vitæ varietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, mœret cum hæc cogitat: sed facilius fert, cum accidit quod posse accidere diu cogitaverit: quæ cogitatio una maximè molestias omnes extenuat & diluit.

Quid est aut nequius, aut turpius effœminato viro?

Hostium repentinus adventus magis aliquandoo conturbat, quàm expectatus: & maris subita tempestas, quàm ante provisa terret navigantes vehementius, & ejusmodi sunt pleraque. Sed cum diligenter nec opinatorum naturam consideres, nihil aliud reperies nisi quidem omnia subita videri majora.

Sensim enim & pedetentim & progrediens extenuat dolor, non quo ipsa res immutari soleat aut possit, sed id quod ratio debuerat, usus docet minora esse, quæ sint visa majora.

Tolerabilius feret incommodum, qui cognoverit necesse esse homini tale quid accidere.

Ea enim lege nati sumus, ut nemo in perpetuum esse posset expers mali. Nam mortalis nemo est, quem non attingit dolor morbusque.

Acta ætas honestè ac splendidè tantam affert consolationem, ut eas qui ita vixerint, aut non attingat ægritudo, aut leviter pugnat animi dolor.

Pueros verò & matres, & magistri etiam castigare solent, nec verbis solum, sed etiam verberibus, si quid in domestico luctu hilarius ab iis factum est aut dictum, plorare cogunt.

Theophrastus moriens, accusasse naturam dicitur, quòd cervis & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interesset: hominibus quorum maximè interfuisset, tam exiguam vitam dedisset. Quorum si ætas posuisset esse longinquior, futurum fuisse ut omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum vita erudiretur. Querebatur igitur se tunc, cum illa videre cæpisset extingui.

Præclarum illud est, & si quæris, rectum quoque & verum, ut eos qui nobis charissimi esse debeant, æquè ac nosmetipsos amemus: at verò plus fieri nullo pacto potest. Ne optandum quidem est in amicitia, ut me ille plus quam se amet, & ego illum plus quam me. Perturbatio enim vitæ, si ita sit, atque officiorum omnium consequetur.

Est enim proprium stultitiæ aliorum vitia cernere, oblivisci suorum.

Hæc officia sunt consolantium, tollere ægritudinem funditus, aut sedare aut detrahere quamplurimum, aut supprimere: nec pati manare longius, aut ad alia traducere. Sumendum tempus est non minus in animorum morbis quàm in corporum.

Quid autem præclarum, non idem arduum? Hæc ex tertio Thusc. sequuntur ex quarto.

Ex libro quarto Tusculanarum quæstionum M. Tull. Ciceronis.

VT bona natura appetimus, si à malis natura declinamus. Omnium perturbationum natura fontem esse dicunt intemperantiam, quæ est à tota mente & recta ratione defectio. Nam quemadmodum temperantia sedat appetitiones omnes, & efficit ut hæc rectæ rationi pareant, consumatque considerata judicia mentis: sic huic inimica intemperantia omnem animi statum inflammat, conturbat, incitat. Itaque & ægritudines, & metus, & reliquiæ perturbationes omnes gignuntur ex ea.

Omnibus enim quorum mens abhorret à ratione, semper aliquis aliis dolor, aliis terror impendet. Homo frugi omnia rectè facit.

Quid enim videatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis totiusque mundi nota sit magnitudo. Nam quid aut in studiis humanis aut in tam exigua brevitate vitæ magnum sapienti videri potest, qui semper animo sic excubat, ut ei nihil improvisum accidere possit, nihil inopinatum, nihil omnino novum? atque idem acerrimam in omnes partes aciem intendit, ut semper videat sedem sibi ac locum sine molestia, atque angore vivendi, ut quemcunque casum fortuna invexerit, hunc aptè & quietè ferat. quòd si faciet, non ægritudine solum vacabit, sed etiam perturbationibus omnibus reliquis. his autem vacans animus perfectè atque absolutè beatos efficit: idemque concitatus & abstractus ab integra certaque ratione, non constantiam solum amittit, verum etiam sanitatem.

Impunitas peccatorum data videtur eis, qui & ignominiam & infamiam ferunt sine dolore: morderi est melius conscientia.

In omnibus ferè rebus mediocritatem esse optimam existimant.

Neque est enim ulla fortitudo, quæ rationis est expers. Contemnendæ sunt humanæ res, negligenda mors est, patibiles & labores & dolores putandi. hæc cum constituta sint judicio atque constanti sententia, tamen est robusta illa & stabilis fortitudo.

Utile est enim uti motu animi, qui uti ratione non potest.

Non enim suscipere ipsi ægritudines propter alios debemus, sed alios si possumus levare ægritudine.

Adhibita ratio cernit quid optimum sit, neglecta multis implicatur erroribus.

Est autem utilis ad persuadendum ea quæ acciderunt ferri & posse & oportere, enumeratio eorum qui tulerunt.

Sint sanè ista bona quæ putantur, honores, divitiæ, voluptates cæteraque: tamen in eis ipsis potiendis exultans gestiensque lætitia turpis est. Ut si irridere concessum sit, vituperetur tamen cachinnatio. Eodem enim vitio est effusio animi in lætitia, quo in dolore contractio: eademque levitate cupiditas est in appetendo, qua lætitia in fruendo. & ut nimis afflicti molestia, sic animi elati lætitia jure judicantur leves. Et ut turpes sunt qui efferunt se lætitia, tum cum fruuntur venereis voluptatibus: sic flagitiosi qui eas inflammato animo concupiscunt. Hæc ex quarto, sequuntur nunc ex quinto & ultimo libro.

Ex libro quinto Tusculanarum M. Tull. Ciceronis.

OMnium vitiorum peccatorumque nostrorum omnis à philosophia petenda correctio est, cujus in finum cum à primis temporibus ætatis nostræ voluntatis studiumque compulisset, his gravissimis casibus in eundem portum ex quo eramus egressi, magna jactati tempestate confugimus. O vitæ philosophia dux, ô virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum! Quid non modo nos, sed omninò vita hominum sine te esse potuissent? tu urbes peperisti, tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti, tu eos inter se primò domiciliis, deinde conjugiis, tum literarum & vocum communione junxisti: tu inventrix legum: tu magistra morum & disciplinæ fuisti. Ad te confugimus, à te opem petimus: tibi nos ut antea, magna ex parte sic nunc penitus totosque tradimus. Est autem unus dies benè & ex præceptis tuis actus, penè toti immortalitati anteponendus.

Cujus

Cujus igitur potius opibus utamur quam tuis, quæ & vitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis sustulisti. Cave enim putes ullam in philosophia vocem emissam clariorem, ullumve esse philosophiæ promissum uberius aut majus, quam hæc vox est, virtutem satis posse ad beatè vivendum.

Motus turbulenti jactationesque animorum incitatæ, & impetu inconsiderato elatæ rationem omnium repellentes, vitæ beatæ nullam partem relinquunt. Quis enim post mortem aut dolorem metuens, quorum alterum semper adest, alterum semper impendet, esse non miser? Quod si idem quod plerumque fit, paupertatem, ignominiam, infamiam timet, si debilitatem, cæcitatem, si denique quod non singulis hominibus, sed potentibus populis sæpè contingit servitutem? Potest ea timens esse quisquam beatus? Quid qui non modò ea futura timet, verumetiam fert sustinetque præsentia? adde eodem exilia, luctus, orbitates, qui rebus his fractus ægritudine etiam elidatur, post tandem esse non miserrimus? Quid verò illum quem libidinibus inflammatum & furentem videmus, omnia rapidè appetentem cum inexplebili cupiditate, quoque affluentius voluptates undique hauriat, eo gravius ardentiusque sitientem, nonne rectè miserrimum dixeris? Quid elatus ille levitate, inanique lætitia exultans, & temerè gestiens, nonne tantò miserior, quantò sibi videtur beatior? Ergo ut hi miseri, sic contrà illi beati, quos nulli metus terrent, nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant, nullæ frutiles lætitiæ exultantes languidis liquefaciunt voluptatibus. Quod si est qui vim fortunæ, qui omnia humana, quæ cuique accidere possunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor attingat, idemque si nihil concupiscet, si nulla efferatur animi inani voluptate, quid est cur beatus non sit? Et si hæc virtute efficiuntur, quid est cur virtus ipsa per se non efficiat beatos?

Neque enim finem nunquam invenit libido.

Acutè disputantis illud est, non quid quisque dicat, sed quid cuique dicendum sit, videre.

Omnibus enim virtutibus instructos & ornatos, tum sapientes, tum viros bonos dicimus.

Non ex singulis vocibus philosophi spectandi sunt, sed ex perpetuitate atque constantia.

Rem enim opinor spectari oportere, non verba.

Nam cui viro ex se ipso apta sunt omnia, quæ ad beatè vivendum ferunt, nec suspensa aliorum aut bono casu, aut contrario pendere ex alterius eventis, & errare coguntur, huic optimè vivendi ratio comparata est. Neque enim lætabitur unquam nec mœrebit nimis, qui semper in se ipso omnem spem reponit sui.

Humanus animus decerptus ex mente divina cum alio nullo, nisi cum ipso Deo, si hoc fas est dictu, comparari potest. Hic igitur si est excultus, & si ejus acies curata ita est, ut ne cæcaretur erroribus, fit perfecta mens, id est absoluta ratio, quæ idem est quod virtus. Et si omne beatum est cui nihil deest, & quod in suo genere expletum atque cumulatum est, id virtus est proprium, certè omnes virtutis compotes beatæ sunt.

Quid enim deest ad benè beateque vivendum ei, qui confidit suis bonis, aut qui diffidit, beatus esse quis potest? Volumus enim eum qui beatus sit, tutum esse, inexpugnabilem, septum atque munitum: non ut parvo metu præditus sit, sed ut nullo.

Non sunt bona dicenda nec habenda, quibus abundantem licet esse miserrimum. An dubitas quin præstans valetudine, viribus, forma, acerrimis integerrimisque sensibus: adde etiam si libet, pernicitatem & velocitatem, da divitias, honores, imperia, opes, gloriam: si fuerit is qui hæc habet, injustus, intemperans, timidus, hebeti ingenio atque nullo, dubitabisne tu eum miserrimum dicere?

Sic princeps ille philosophiæ disserebat, qualis cujusque effectus esset, talem esse hominem: qualis autem homo ipse esset, talem esse ejus orationem: orationi autem facta simillima, factis vita. Affectus autem animi in bono viro laudabilis, & vita igitur laudabilis boni viri & honesti, ex quibus bonorum beatam vitam esse concluditur.

Vir temperatus, constans, sine metu, sine ægritudine, sine alacritate ulla, sine libidine, nonne beatus? Beata vita laudabilis, nec quicquam sine virtute laudabile. Beata igitur ita vita virtute conficitur.

Etenim ut stultitia, etsi adepta est quod concupivit, nunquam se tamen satis consecutam putat: sic sapientia semper eo contenta est, quod adest, neque eum unquam sui pœnitet. Sic se res habet: te tua, me delectant mea.

Nunquam naturam mos vincit: est enim ea semper invicta.

Sapientis est enim proprium, nihil quod pœnitere possit facere: nihil invitum: splendidè, constanter, graviter, honestè omnia: nihil ita expectare quasi certò futurum: nihil cum acciderit, admirari, ut inopinatum aut novum accidisse videatur: omnia ad suum arbitrium referre, suis stare judiciis: quo quid sit beatius, mihi certè in mentem venire non potest. Ne mente quidem uti possumus, multo cibo & potione repleti, nec unquam mihi placuit bis in die saturum fieri.

Quomodo jucunda vita esse potest, à qua absit prudentia, absit moderatio?

Dies deficiet, si velim paupertatis causam defendere: aperta enim res est, & quotidie nos ipsa natura admonet, quam paucis, quam parvis rebus egeat, quamve vilibus. Num igitur ignobilitas aut humilitas aut etiam popularis offensio sapientem beatum esse prohibebit? vide ne plus commendatio in vulgus, & hæc quæ expetitur gloria, molestiæ habeat, quàm voluptatis.

An tibicines hique qui fidibus utuntur, suo non multitudinis arbitrio, cantus numerosque moderantur: vir sapiens multo majore arte præditus, non quid verissimum sit, sed quid velit vulgus exquiret.

Injurias fortunæ quas ferre nequeas, diffugiendo relinquas. Et hæc sufficiant ex quæstionibus Tusculanis Marci Tullii Ciceronis.

Ex libro sexto de Republica M. Tull. Ciceronis.

Fit enim sæpè ferè ut cogitationes sermonesque nostri pariant aliquid in somno, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet sæpissimè vigilans solebat cogitare & loqui.

Omnibus qui patriam conservaverint, adjuverint, auxerint, certum esse in cælo definitum locum, ubi beati sempiterno ævo fruantur: nihil est enim illi principi Deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat acceptius, quam consilia cœtusque hominum jure sociati, quæ civitates appellantur, harum rectores & conservatores hinc profecti huc revertentur.

Hi vivunt qui è corporum vinculis tanquam è carcere evolaverunt, vestra vero quæ dicitur vita, mors est.

Nisi enim Deus is cujus hoc templum est omne quod conspicis, istis te corporibus custodiis liberaverit, huc

tibi aditus patere non potest. homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides quæ terra dicitur, hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas vocatis, quæ rotundæ & globosæ, divinis animatæ mentibus, circulos suos orbesque conficiunt celeritate mirabili. Quare tibi Publi & piis omnibus retinendus animus est in custodia corporis, nec injussu ejus à quo ille est nobis datus, ex hominis vita migrandum est, ne munus humanum assignatum à Deo defugisse videamini. Sed sic Scipio justitiam cole, & pietatem quæ cùm magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima est, ea vita via est in cœlum.

Hæc cœlestia semper spectato, illa humana contemnito. Tu enim quam celebritatem sermonis hominum, aut quam expetendam consequi gloriam potes, vides habitari raris & angustis in locis, & in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, vastas solitudines interjectas, hosque qui incolunt non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit: sed partim obliquos, partim transversos, partim omnes adversos stare vobis, à quibus spectare gloriam certè nullam potestis.

Non modo non æternam, sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus.

Igitur altè spectare si voles, atque hanc sedem & æternam domum contueri, neque te sermonibus vulgi dederis, nec in præmiis humanis spem posueris rerum tuarum, suis te illecebris oportet ipsa virtus trahat & verum decus. Quod de te alii loquantur, ipsi videant, sed loquentur tamen. Sermo enim ille omnis & angustiis cingitur his regionum, quas vides. Nec unquam de ullo perennis fuit, obruitur hominum interitu, oblivione posteritatis extinguitur.

Cum pateat igitur id æternum esse quod à se ipso moveatur, quis est qui hanc naturam animis esse tributum neget? Inanimatum vel inanimum autem est omne, quod pulsu agitatur externo. Quod enim est animal, id motu cietur interiore & suo: nam hæc est propria natura animæ atque vis, quæ si est una ex omnibus quæ sese moveat, neque nata certè est & æterna est: hanc tu exerce optimis in rebus. Sunt autem hæ optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitatus & exercitatus animus velocius in hanc sedem & domum suam pervolabit. Idque ocius faciet, si jam tunc cum inclusus erit in corpore, eminebit foras, ut ea quæ extra erunt contemplans, quàm maximè se à corpore extrahat. Namque eorum animi qui se voluptatibus corporis dediderunt, earumque se quasi ministras præbuerunt, impulsuque libidinum voluptatibus obedientium, deorum & hominum jura violaverunt, corporibus elapsi circum terram ipsam volutantur. Nec hunc in locum, nisi multis exagitati seculis revertuntur.

QVAM ATROX M. T. CICERONIS FVERIT MORS.

His verbis Valerius Maximus de ingratis docet.

MArcus Cicero Gneum Pompilium Lenatem Picenæ regionis, rogatu Marci Cælii non minori cura quam elegantia defendit, eumque causa admodum dubia fluctuantem, salvum ad penates suos remisit. hic Pompilius postea nec re nec verbo à Cicerone læsus, ultro Marcum Antonium rogavit, ut ad illum proscriptum mitteretur persequendum & jugulandum. Impetratisque detestabilis ministerii partibus gaudio exultans Cajetam cucurrit, & virum, omitto quòd amplissimæ dignitatis certè salubri studio & præstantis officii privatim sibi venerandum, jugulum præbere jussit. ac protinus caput Romanæ eloquentiæ & pacis clarissimam dexteram per summum & securum ocium amputavit, eaque sarcina tanquam opimis spoliis alacer in urbem reversus est. Neque ei sceleratum portanti onus succurrit illud se caput ferre; quod capite ejus quondam peroraverat, invalide ad hoc monstrum sugillandum literæ, quamobrem qui talem casum Ciceronis satis dignè deplorari queat, alius Cicero non extat.

EPITAPHIVM M. T. CIC QVOD STATVA EIVS perplexum est, in æde magni Iovis apud Tullorum monumentum.

Hic jacet Arpinas manibus tumulatus amici,
Qui fuit orator summus & eximius:
Quem nece crudeli mactavit civis & hostis,
Nil agu Antoni, scripta diserta manent.
Vulnere nempe uno Ciceronem confici, at te
Tullius æternis vulneribus lacerat.

Corpus in hoc tumulo magni Ciceronis humatum
Contegitur, claro qui fuit ingenio:
Quique malis gravis erat, tutorque bonorum,
Quo penè indigne consule Roma perit.
Sed vigili cura detectu hostibus, urbem
Supplictoque datu, præstitit incolumem.

Eloquij princeps magnis mirabilis actis,
Tullius indigna cæde peremptus obit:
Sed terras omnes implevit nomine claro,
Ingenium cæso corpore morte caret.
Vivit, & ingenij pollet virtute per orbem,
Cujus in hoc tumulo membra sepulta jacent:

SENTENTIARUM CICERONIS, FINIS.

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI PROVERBIORUM LIBER.

PROLOGVS.

CVm nuper illa quæ dicuntur Senecæ Proverbia, per alphabeti ordinem distincta legissem, primo quidem mirabar tantam cuiquam infidelium prudentiam ineſſe potuiſſe, quanta in quibuſdam eorundem proverbiorum dictis reperitur, deinde non parum incitabar ad hoc, ut eum aliquo ſimili ſtudio imitarer, colligendo ſcil. tam ex ſecularibus quam ex ſacris literis, tum etiam ex noſtris proverbia aliqua ad ædificationem fidelium congrua. Si enim idem Seneca nullam fidem vel ſpem pro æterna vita obtinenda habens, ſed tantummodo in hac vita morum probitate delectatur, ſtuduit & ſe corrigere, & alios ad correctionem inſtruere; quanto magis ego, qui credo Deum ubique eſſe præſentem, æternamque vitam diligentibus ſe promittentem quique ſcio omnibus dictum qui audit, dicat, Veni &, Clama ne ceſſes, & Annuncia populo meo ſcelera eorum & juxta Evangelicam parabolam alij quidem quinque talenta ad uſuram data, alij verò duo, alij autem unum, pater familiæ dicente, Negotiamini dum venio, aliquos per conceſſa ſcientiæ dona ad ædificationem trahere debeo. Et quam jocundum ac ſuave videri debet unicuique, ut aliqua ſententiæ breviſſimæ verbula per quæ emendari valeat in mente memoriaque ſua jugiter teneat, quandoquidem ſceleratum latronem paucis verbis Domino ſupplicantem & dicentem, Memento mei Domine, dum veneris in regnum tuum: ſcimus omnium veniam peccatorum ſuorum impetraſſe. Quem rogo intelligentiæ donum à Deo poſtulantem edocere non poteſt, qualiter hoc obtineat. Si illum verſiculum ſapius ſecum ruminat, Intellectus bonus omnibus facientibus eum? Certè ſi tantummodo ſenſum eorundem verborum ſciat, veritatemque in his eſſe credat, ſufficere ei poſſunt ad ſalutem. Docent namque illum, quòd ſi id bonum quod jam intelligit faciat, amplior ei intellectus veniat. Nonne hujuſmodi doctrina & promiſſio amplectenda eſt omni modo? Similis quoque doctrina poteſt inveniri in multis ſententiis, quas hic poſui. Sed prædictam ſententiolam in hoc Prologo ſolummodo expoſui, ut lectoris animum ad legenda non ſolum iſta quæ hic collegi, ſed etiam ad omnia ſacræ ſcripturæ dicta incitarem. Nulli enim ad ſalutem ſufficit, quod ſacra verba ſine intentione cordis audit, vel legit. Unde & Dominus noſter in Evangelio auditores ſuos ſæpius admonet dicens: Qui habet aures audiendi audiat: Ac ſi diceret: Qui habet voluntatem & intentionem illam, ut præceptis divinis obediens, bona quæ intelligit faciat, docentem me audiat, alioquin nihil ei prodeſt verba mea audire. Proverbiorum autem hic collectorum dictis parvuli quilibet ſcholaſtici ſi ita cuiquam videatur, poſſunt poſt Pſalterij lectionem aptè inſtrui. Sunt enim multo brevioris & planioris ſententiæ, quam illa fabuloſa Aviani dicta: ſed & utiliora quam quædam Catonis verba, quæ utraque omnes penè magiſtri legere ſolent ad prima puerorum documenta, non attendentes quòd tàm parvulis quàm ſenioribus Chriſti fidelibus ſacra potius quam gentilia rudimenta primitus ſint exhibenda, ut in his aliquatenus inſtructi, poſtea ſeculares literas arti Grammaticæ congruas ſecurius diſcant. Nam licet parvuli minus capaces ſint diſcernere inter bonum & malum, facilius tamen & tenacius eis inhærere ſolet malum quam bonum. Ideoque qui ſtudioſi eſſe velint pro bono inſtruendorum parvulorum exitu, ſtudeant etiam aliquid pro bono eorum introitu, ſciantque quia difficillimum eſt homini recedere à malo, quod uſu comprehendit diuturno. Præterea attendendum eſt, quia cum Deus proſpicit ſuper filios hominum, ut videat ſi eſt intelligens aut requirens Deum: cernit etiam quæ ſit cura vel intentio magiſtrorum in doctrina diſcipulorum, utrum eos doceant pro appetenda gloria ſeculari an pro ſpirituali. Hæc vos diſcipuli, pariterque notate magiſtri.

PROVERBIA.

ADjutorium noſtrum in nomine Domini, qui fecit cœlum & terram.
Allevat Dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes eliſos.
Apud Dominum greſſus hominis dirigitur, & viam ejus volet.
Apud Dominum miſericordia, & copioſa apud eum redemptio.
Apprehendite diſciplinam, ne quando iraſcatur Dominus, & pereatis de via juſta.
Arcta & anguſta via eſt, quæ ducit ad vitam.
Anima quæ peccaverit, ipſa morietur.
Anima juſti, ſedes eſt ſapientiæ.
Audiens ſapiens ſapientior erit.
Averſio parvulorum interficiet eos, & proſperitas ſtultorum perdet illos.
Argentum electum lingua juſti.
Amicus ſtultorum efficietur ſimilis.
Ambulans recto itinere, & timens Deum, deſpicitur ab eo quo inſami graditur via.
Agnum quocunque ierit ſequi, ſpecialiter congruit virginitati.
Avarus non impletur pecunia, & qui amat divitias fructum non capit ex eis.
Accedens ad ſervitutem Dei, ſta in juſtitia & timore Chriſti, & præpara animam tuam ad tentationem.
Ante ruinam exaltatur cor, & ante gloriam humiliatur.
Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem.

Anima-

Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei.
Abel esse renuit, quem Cain malitia non exercet.
Amor Dei nunquam est ociosus.
Abjiciens disciplinam, citò sentiet ruinam.
Amicus in necessitate probatur.
Amor seculi contemptus est Dei.
Amor seculi thesaurizat morti.
Alia percussio est qua peccator quilibet corrigitur, alia qua condemnatur.
Ad magna gaudia perveniri non potest, nisi per magnos labores.
Ad mortem properat, qui citò de quoquam judicat.
Amare filiorum, timere est servorum.
Apud homines cor ex verbis, apud Deum verò verba pensantur ex corde.
Aqua nobis in vinum vertitur, quando sacra historia in spiritalem nobis intelligentiam commutatur.
Avarus propriè causa est miseriæ, ingerens sibi sitim avaritiæ.
Amicum res secundæ parant, adversæ probant.
Avarus nihil rectè facit, nisi quod moritur.
Avaro tam deest quod habet, quam quod non habet.
Avaritia semper odiosos, largitas claros facit.
Avaritia desideratis opibus non extinguitur, sed augetur.
Ante conversionem præcedit turba peccatorum, post conversionem sequitur turba tentationum.
Alterius virtutis ope virtus indiget omnis.
Amare recta non poteris, nisi pro Christo humilieris.
Ad humilitatem non potes pervenire, nisi magna utriusque hominis contritione.
Ardua fides robustos exigit annos.
Affectus carnis nisi mentis jure demantur, unumquemque hominem ducunt ad perditionem.
Ardua res nimium famulari post dominatum.
A Domino cuncta bona sunt omnino petenda.
Actio virtutum constat perfectio morum.
Ante Dei vultum nil pravi constat inultum.
Apertius & melius per opera quam per verba insinuatur via vitæ.
Ambitio multos mortales falsos fieri coëgit.

B.

BEati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.
Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus.
Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Deus.
Beatus qui tenebit & allidet parvulos suos ad petram.
Brachia peccatorum conterentur, confirmat autem justos Deus.
Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis.
Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur.
Benedictus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia ejus.
Beatus vir qui inventus est sine macula, & qui post aurum non ambulat, nec speravit in pecunia & thesauris.
Beatus homo qui semper est pavidus: qui verò mentis est duræ, corruet in malum.
Benè consurgit diluculo, qui bona quærit.
Bonum est viro cum portaverit jugum ab adolescentia sua.
Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum.
Brevis omnis malitia super malitiam mulieris.
Beatus qui habet partem in resurrectione prima.
Beatus vir qui sustinet tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.
Bene loqui & malè vivere, nihil est aliud nisi seipsum damnare.
Bonum intellectum habet, qui quod rectè intelligit, facit.
Beneficium qui dare nescit, injustè petit.
Bonorum mens quo duriora pro veritate tolerat, eo certius æternitatis præmia sperat.
Beatius est dare quam accipere.
Bonum si facere nequeas, non tamen culpes vel prohibeas.
Bona conscientia in tenebris splendorem proprium tenet.
Brevitas vitæ præsentis pensanda est ab universis.
Bellum optimum agitur, cum spiritus carni adversatur.
Bellator fortis qui se poterit superare.
Bis gratum tribuit, qui quod debet citò reddit.
Blandus mansuetis sis, districtusque superbis.
Bestia crudelis est, cor pravæ mulieris.
Bibere & manducare nulli concessum est ad gulam explendam, sed ad famem sitimque restringendam.
Bonus non est, quem malorum improbitas non probavit.

C.

COeli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annunciat firmamentum.
Cum electo electus eris, & cum perverso perverteris.
Cor contritum & humiliatum Deus non despiciet.
Confiderat peccator justum, & quærit mortificum eum.
Calix in manu Domini vini meri plenus mixto.
Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia ejus.
Cum dederit dilectus suis somnum, ecce hæreditas Domini.

Custodit Deus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet.
Cum facis eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextra tua.
Cœlum & terra transibunt, verba autem Dei non transibunt.
Cæcus si cæco ducatum præbeat, ambo in foveam cadunt.
Cogitatio humani cordis prona est in malum ab adolescentia sua.
Curatio cessare facit peccata maxima.
Cum placuerint Domino viæ hominis, inimici quoque ejus convertentur ad pacem.
Cogitationes justorum judicia.
Cor regis in manu Dei, ubicunque voluerit inclinat illud.
Considera opera Dei, quod nemo possit eum corrigere, quem ille despexerit.
Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua.
Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus ejus.
Cor sapientium ubi tristitia est, & cor stultorum ubi lætitia.
Cor quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio ejus non miscebitur extraneus.
Convertere ad Dominum, & relinque peccata tua.
Cani sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata.
Cui multum datur, multum ab eo exigitur.
Confortamini in Domino, & in potentia virtus ejus.
Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.
Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem.
Corpus quod corrumpitur, aggravat animam, & deprimit sensum multa cogitantem.
Corrumpunt mores bonos colloquia mala.
Confitemini alterutrum peccata vestra, & orate pro invicem ut salvemini.
Cum Deus omnia facere possit, malum tamen quia nihil est, facere non potest.
Credens Deum omnia posse præstare, petita citius meretur obtinere.
Contra Deum consilium nec magnum nec minimum.
Causa quæ non prævidetur, non permittit quenquam ad meliora proficere.
Coactum servitium Deus non quærit.
Custos castitatis est virtus humilitatis.
Cito in crimina majora corruit, qui parva pro nihilo ducit.
Caput est discordiæ, quæ ex communibus propria studet facere.
Continentia non corporis, sed animi est virtus.
Consilio opus est facto.
Concordia parvæ res crescunt, discordia maximæ dilabuntur.
Commoda quæque cum habentur, parva videntur: cum verò defuerint, apparent quanta fuerunt.
Carnis virginitas quamvis sit cælica virtus, non prodest cuiquam sine mentis virginitate.
Consuetudo mala vix aut nunquam superatur.
Cœlum non animum mutant, qui trans mare currunt.
Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.
Confer opem miseris quamcunque vales, & egenis.
Copia virtutum constat corpus velut unum.
Crimen æquale committunt, & is qui alicui detrahit, & qui detrahentem libenter audit.
Cum dolore abscindenda sunt, quæ leviter sanari non possunt.
Cujus quisque facit opera, ejus vocatur filius.
Cui gratum sit vocari filius Dei, veneretur Deum ut patrem, faciens ejus voluntatem.
Captivitas est maxima, ubi animæ captivæ ducuntur.
Cadens apertos oculos habet, qui rectè quidem loqui scit, sed rectè vivere contemnit.
Cupiens cognoscere quanta Dei gratia sit circa se, inspiciat alios: & quantiscunque plus habere se senserit in sospitate, vel intelligentia, vel in possessione alicujus rei, tantis sciat se esse ditiorem in gratia Dei.
Communis morbus communiter est abigendus.
Corrige te primum, qui rector sis aliorum.
Conveniens quid sit perpendere convenit omni.
Compatitur nulli qui non sibi scit misereri.
Cum caput ægrotat, corpus simul omne laborat.

D.

Dominus de cœlo prospicit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum.
Dominus interrogat justum & impium: qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.
Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa.
Dominus virtutem populo suo dabit. Dominus benedicit populo suo in pace.
Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.
Dulcis & rectus Dominus, propter hoc legem dabit delinquentibus in via.
Deus judex justus, fortis & patiens.
Dominus virtutum ipse est rex gloriæ.
Deus manifestè veniet, & non silebit.
Divites egerunt & esurierunt: inquirentes autem Dominum, non minuentur omni bono.
Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.
Declina à malo, & fac bonum.
Date, & dabitur vobis.
Dimittite, & dimittetur vobis.
Deus non est mortuorum, sed viventium.
Dignus est operarius mercede sua.
Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & proximum tuum sicut teipsum.

Deus fidelis & absque ulla iniquitate.
Dominus pauperem facit & ditat, humiliat & sublimat.
Dominus mortificat, & vivificat, deducit ad inferos, & reducit.
Deum time, & mandata ejus observa, hoc est omnis homo.
Disciplinam Domini ne abjicias, nec deficias cum ab eo corriperis.
Diligite justitiam qui judicatis terram.
Divitiæ salutis sapientia & scientia.
Doctrina viri per patientiam noscitur.
Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.
Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.
Deum nemo vidit unquam.
Dilectio proximi malum non operatur.
Dies Domini sicut fur in nocte ita veniet.
Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.
Dum tempus habemus operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei.
Deum quærens, gaudium quærit.
Discretio est mater virtutum.
Disciplina vel misericordia multum destituitur, si una sine altera teneatur.
Difficilè corrigitur nequitia, quam concipit quis in pueritia.
Deo nihil mali est imputandum, quandoquidem ipso malo utitur ad bonum.
Difficile est cuiquam agnoscere sanitatis gratiam, nisi per infirmitatis disciplinam.
Delitiæ & epularum varietas, fomenta sunt luxuriæ.
Dolentem non potest consolari, qui non concordat dolori.
Duplici reatu constringitur, qui & in se ipso prava committit, & alios pravitate sua corrumpit.
Diu jacens in peccatis, diu quoque si ad converti voluerit, diabolicæ tentationis molestias sustinebit.
Deus ideo dicitur creans mala, quia & pro peccatis nostris immittit flagella.
Divinus sermo sicut mysteriis prudens exercet, ita superficie simplices refovet.
Deo magis placet, qui sibi puras quam qui plenas manus præbet.
Difficilius arrogantia, quam auro & gemmis caremus.
Duplicis peccati reatus est, & non esse sanctus quod credoris, & simulare quod sanctus sis.
Dum injusti sæviunt, justi purgantur.
Difficillimum est hominem seipsum vincere.
Diuturna quies vitiis alimenta ministrat.
Dapsilis & largus cunctis placet mortalibus.
Dimidium facti perfectum dicere noli.
Discere semper habet, qui Christum vult imitari.
Doctrinæ verba paucis prosunt sine factis.
De rebus dubiis noli contendere verbis.
Discordes revoca, fautor merentibus insta.
Divitiæ veræ sunt virtutum bona quæque.
Dives dicendus cui parvus suppetit usus.

E.

EXcelsus super omnes gentes Dominus, & super cœlos gloria ejus.
Expecta Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum.
Ecce quam bonum & quam jocundum habitare fratres in unum.
Ex abundantia cordis os loquitur.
Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.
Estote misericordes, sicut & Pater vester misericors est.
Ex verbis tuis justificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis.
Eadem mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis.
Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses.
Execratio peccatori cultura Dei.
Egestas & ignominia ei qui deserit disciplinam; qui autem acquiescit arguenti, glorificabitur.
Est via quæ videtur homini justa, novissima autem ejus deducunt ad mortem.
Equus paratur ad bellum, sed à Domino victoria datur.
Ex studiis suis agnoscitur puer.
Est confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gloriam.
Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ, dicit Deus omnipotens.
Emendemus in melius, quod ignoranter peccavimus.
Ebrietas & crapula omni Christiano est detestanda.
Escarum copia carnem incendit ad desideria noxia.
Eleemosynam Deus execratur, quæ ex rapina præbetur.
Erubescere malum sapientiæ est, erubescere verò bonum fatuitatis.
Errat facillimè, qui non curat quo rectius pergat.
Egens æquè est is qui non satis habet, & is cui copia nulla sufficit.
Eadem velle & eadem nolle, ea demum firma amicitia est.
Eo tempore quisque incipit malus esse, quo potest bonus fieri.
Ex alieno periculo sapiens se corrigit & emendat.
Effectum precibus tribuit pro vita precantis.
Egregius Doctor faciens bona, quæ docet ipse.
Eloquium sanctum pretiosum sit super aurum.
Esse Deo proprium cunctis est jure sciendum.

Expers doctrinæ tenebras patietur ubique.
Electi pauci, multi sunt verò vocati.
Est quasi vas vacuum, cui cura deest animarum.

F.

FIdelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.
Firmamentum est Dominus timentibus eum.
Flumen Dei repletum est aquis.
Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis.
Filii hujus seculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt.
Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.
Facilius est camelum per foramen acus intrare, quam divitem intrare in regnum Dei.
Fur non venit nisi ut furetur & mactet & perdat.
Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam.
Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum.
Favus stillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur ejus, novissima autem illius amara quasi absinthium.
Fallax gratia & vana est pulchritudo, mulier timens Deum, ipsa laudabitur.
Flagellat Deus omnem filium quem recipit.
Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis.
Fugit impius nemine persequente, justus autem quasi leo confidens absque terrore erit.
Fiducia magna erit coram Deo eleemosyna omnibus facientibus eam.
Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est Christus Jesus.
Fidelis sermo & omni acceptione dignus, quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere.
Fides sperandarum substantia est rerum, argumentum non apparentium.
Fides sine operibus mortua est.
Fornicatores & adulteros judicabit Deus.
Frater si fratrem adjuvat, ambo consolabuntur.
Febris corporis calor, febris verò animi est avaritia & libido.
Fortissimum jejunium est panis & aqua.
Fagellum Dei tunc diluit culpam, cum mutaverit vitam.
Fraudem Deo facere videtur, qui proposito spiritualis vitæ relicto ad seculum revertitur.
Futura providere specialiter pertinet ad illos, quibus cura commissa est super alios.
Frigus & fames simplici vestitu ciboque expelli potest.
Fidelibus nox in diem mutatur, infidelibus autem ipsa etiam lux tenebrosa efficitur.
Formam mulieris non animus prius quam corporis oculos concupiscit.
Frequenter superantur prosperitate, qui superari non poterant adversitate.
Fortitudo justorum est carnem vincere, delectationem vitæ præsentis extinguere.
Fortitudo reproborum est, transitoria sine cessatione diligere, contra flagella conditoris insensibiliter perdurare.
Formidari diabolus non debet, qui nihil nisi permissus valet.
Frustra niti, nec aliud se fatigando, nisi odium quærere, extremæ dementiæ est.
Frustra pro salute corporis laboratur, nisi salus animæ obtineatur.
Facilius sæculos, quam nosmetipsos abnegamus.
Fidelius & gratius obsequium est, quod amore magis quam metu geritur.
Ferreas mentes libido domat.
Flammæ inextinguibili quandoque tradetur, qui hic avaritiæ & malitiæ suæ incendia extinguere neglexit.
Facilis venia huic est danda, qui non peccat ex industria.
Fortior est qui cupiditates, quàm qui hostes subjicit.
Ferox atque inquietus linguam semper litigiis exercens cani comparatur.
Fornicamur à Domino, quando adulterinis cogitationibus ab ejus amore casto deviamus.
Fœdis immundisque libidinibus deditus, sordidæ suis voluptatem imitatur.
Facile offendit qui non optimis, sed pessimis placere cupit.
Fortia gesta tuæ ne demonstres citò vitæ.
Felix qui requiem poterit captare perennem.
Felices oculi qui cernunt gaudia cœli.
Ferrea mens dictis crebrò superatur iniquis.
Fructibus ex propriis arbor cognoscitur omnis.
Finis præcepti constat dilectio Christi.

G.

GUstate & videte quoniam suavis est Dominus: beatus vir qui sperat in eo.
Gloriosa dicta sunt de te civitas Dei.
Gratiam & gloriam dabit Dominus.
Generatio rectorum benedicetur.
Gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta novem justis, qui non indigent pœnitentia.
Grave est saxum & onerosa arena, sed ira stulti utroque gravior.
Gloria patris filius sapiens est.
Gloria, & honor, & pax omni operanti bonum, Judæo primum & Græco.
Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.
Gemina dilectio homines facit proximos Deo.

Grandis offensa nolle placare, quem offenderis.
Grandis Ecclesiæ destructio neglecta cœnobiorum provisio.
Gestu corporis habitus demonstratur mentis.
Gladius utraque parte actus est verbum Dei, penetrans animam & corpus.
Gravissimum inimicitiæ genus, labiis benedicere, & corde maledicere.
Gloriari & superbire pro temporibus commodis, judicium est animi insipientis.
Gloriosius est injuriam tacendo tolerare, quam respondendo vendicare.
Gaudia integra nusquam sunt in terra.
Gulæ & luxuriæ deditus, comparatur jumentis insipientibus.
Gratis à Deo data, gratis etiam sunt hominibus danda.
Gravis animus dubiam non habet sententiam.
Grave est peccatum, unde aliquis peccandi sumit exemplum.
Generalia commoda nemo facere debet sibi propria.
Grata Deo dona fert, qui frangit mala vota.
Gaudens in Domino, gustat suavissima mella.
Grande scelus grandi studio debet superari.
Gloria mundana nullis est prorsus amanda.
Gratia sola Dei quos vult facit alta mereri.

H.

HOmo sicut fœnum, dies ejus tanquam flos agri.
Homo cum in honore esset, comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis.
Homo vanitati similis factus est: dies ejus sicut umbra prætereunt.
Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo.
Homo videt in facie, Deus autem intuetur cor.
Hæreditas ad quam festinatur in principio, in novissimo benedictione carebit.
Honora Dominum de tua substantia, & de primitiis frugum tuarum da pauperibus.
Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis.
Hilarem datorem diligit Deus.
Hora est jam nos de somno surgere.
Homo nascitur ad laborem, avis ad volatum.
Hæreticum hominem post unam & secundam correptionem devita.
Horrendum est incidere in manus Dei.
Humanum est peccare, diabolicum verò perseverare.
Hoc studio converti quisque debet ad bona, quo operatus est mala.
Hærebat jugiter in malis, conversus faciat idem in bonis.
Honestas & sobrietas in cunctis rebus sunt appetendæ.
Honor Deo exhibitus, exhibentes æterna gloria dignos facit.
Honorem & imperium si vis habere, dabo tibi magnum, impera tibi.
Honorare parentes, ad omnes pertinet homines.
Humilibus & fidelibus divinæ legis mysteria patent, superbis autem & infidelibus latent.
Hoc est funditus à malo recedere, ex amore Dei jam nolle peccare.
Homines plusquam Deum timere, non est religionis Christianæ.
Hæres & propinquus est spiritualis amicus.
Hactenus extremi fiunt sæpissimè primi.
Hos quos læsisti, citius placare memento.
Horrida bella gerit, qui pacis fœdera spernit.
Hostem fer Dominum, sed & in se dilige charum.
Heu quam rara fides reperitur nunc apud omnes.

I.

INitium sapientiæ timor Domini.
Intellectus bonus omnibus facientibus eum.
Juxta est Dominus his qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu salvabit.
In circuitu impii ambulant.
Jacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet.
In Deo faciemus virtutem, & ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.
Immittit Angelos Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.
Judicia Domini vera justificata in semetipsa.
Justus ut palma florebit, ut cedrus Libani multiplicabitur.
In memoria æterna erit justus, ab auditione mala non timebit.
Justus es Domine, & rectum judicium tuum.
In patientia vestra possidebitis animas vestras.
Justorum semita quasi lux splendens procedit, & crescit usque ad perfectam diem.
Judicium durissimum in his qui præsunt fiet.
Impius cum in profundum peccatorum venerit, contemnet.
In malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.
Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum.
Infernus & perditio coram Domino, quanto magis corda filiorum hominum.
Inter superbos semper jurgia sunt, qui autem cuncta agunt consilio, reguntur sapientia.
In omnibus operibus tuis memorare novissima, & in æternum non peccabis.
Justus ex fide vivit.

In fine hominis denudatio operum ejus.
In die bonorum ne immemor ſis malorum.
Initium omnis peccati ſuperbia.
In deſiderijs eſt omnis otioſus.
In multiloquio non deerit peccatum.
In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos.
In omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros.
In hocipſo peccat homo, quod peccare vellet, ſi inultè potuiſſet.
Intenta ſupplicatio dormire cor mundum vetat.
Invocandus eſt Deus jugiter, ut voluntatem ſimul & facultatem benè agendi nobis præſtare dignetur.
Ideo omnes diabolicæ tentationis moleſtias pati permittimur, ut omnibus eaſdem moleſtias patientibus compati & condolere ſciamus.
Iter longum agentes majori providentia indigent, quàm prope proficiſcentes.
Ira & monachi jugiter Deo ſervientes, magis egent provideri, quàm cæteri liberè viventes.
Infinito labori finitus quantuſcunque ſit comparari nequit.
Inviſibilia Dei per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur.
Infirma mundi elegit Deus ut confundat fortia.
Initium bonorum confeſſio eſt malorum.
Incaſſum caro affligitur, ſi mens voluptatibus non reluctatur.
Iuſti vocabulum non amittit, qui per pœnitentiam ſemper reſurgit.
Innocentia vera eſt, quæ nec ſibi nec alijs nocet.
Iejunium non eſt perfecta virtus, ſed multarum virtutum fundamentum.
Iuſtitia humana tam fragilis eſt, ut potius remiſſione peccatorum conſtet, quam perfectione virtutum.
Iracundus cum iraſci deſierit, tunc ſibimet maximè iraſcitur.
Iracundus etiamſi mortuum ſuſciter, nulli placet.
Infeliciores ſunt mali cum cupita perfecerint, quam ſi ea quæ cupiunt implere non poſſent.
Infeliciores ſunt qui faciunt, quam qui patiuntur injuriam.
Ignis concupiſcentiæ carnalis quanto diutius ardere permittitur, tantò difficilius extinguitur.
Ingratus unus multis miſeris nocet.
Inopi beneficium bis dat, qui dat celeriter.
Inopiæ parva, avaritiæ deſunt omnia.
Inimicos diligere grave quidem eſt præceptum, ſed grande præmium.
Improvidus miles fortem ſe in pace gloriatur.
Illis dimittuntur minima, qui majora diſtricte fleverunt peccata.
Iugiter attendendum, quant a Dei gratia ſit nobiſcum.
In malis ſperare bona, nemo niſi innocens ſolet.
In multis fruſtra laborat, qui ſua magis quam ſe ipſum Deo offerre ſtudet.
In vanum laborat, qui cæum honorat.
Injuriam magnam creatori facit, qui creaturam ullam plus quàm illum diligit.
Imperat aut ſervit collecta pecunia cuique.
Invidus alterius marceſcit rebus opimis.
Impedit ira animum ne poſſit cernere verum.
Impia quæque ſtudens, nequit in Chriſto fore prudens.
Invidiæ plenum ſuper omnes conſtat egenus.
Indurare Dei nihil aliud eſt, niſi non miſereri.
Incraſſata caro guſtat cœleſtia rarò.
Inter epulas difficilè ſervatur caſtitas.
Infirmi penè omnes ſe quidem ab alijs tolerari volunt, ipſi verò alios tolerare renuunt.
Infirmitas carnis ſi patientur ſuſtineatur, eſt quaſi purgatorius ignis.
Illos expectat gloria, qui laborioſa gerunt certamina.

K.

KAritas non eſt ab uſlo extorquenda, ſed cum beneficijs exquirenda.
Karitas patiens eſt, benigna eſt.
Karitas operit multitudinem peccatorum.
Karos nemo ſuos Chriſto præponere debet.

L.

LÆtetur cor quærentium Dominum.
Lex Domini immaculata, convertens animas.
Lætabitur juſtus in Domino, & ſperabit in Domino, & laudabuntur omnes recti corde.
Lux orta eſt juſto, & rectis corde lætitia.
Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli.
Labores manuum tuarum qui manducabis, beatus es & benè tibi erit.
Lata & ſpatioſa via eſt, quæ ducit ad mortem.
Luceat lux veſtra coram hominibus, ut videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt.
Lex per Moyſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt.
Levemus corda noſtra cum manibus ad Deum.
Leo rugiens & rurſus eſuriens princeps impius ſuper populum pauperem.
Lingua ſapientium ornat ſcientiam.
Lampas contempta apud cogitationes divitum parata eſt ad tempus ſtatutum.

Lingua placabilis lignum vitæ.
Litera occidit, ſpiritus autem vivificat.
Laudet te alienus, & non os tuum.
Loquimini veritatem unuſquiſque cum proximo ſuo, quoniam ſumus invicem membra.
Lingua ſi non reſtringitur, nequaquam ubi cecidit jacet, ſed ſemper ad deteriora labitur.
Lupus adveniens indicat, quo animo quilibet paſtor ſuper gregis cuſtodiam ſtabat.
Lucerna corporis eſt oculus, lux autem mentis ſapientia ſpiritualis.
Lachrymæ veniam non poſtulant, ſed merentur.
Laudis humanæ avidus, divinæ retributionis reſpuit munus.
Labor improbus omnia vincit.
Læta magis quam triſtitia quoſdam homines corrumpunt.
Labor aſſiduus carnales deprimit æſtus.
Liber eſt dicendus, in quo nullum regnat vitium.
Longo uſu diſcendum eſt, quid cuique loqui vel tacere conveniat.
Lucrum turpe ut diſpendium fugito.
Levis atque inconſtans nihil avibus differt.
Licet multis vita tua placeat, tibi placere non debet.
Lucrum ſine damno alterius fieri non poteſt.
Libidinis impetus abſtinentiæ expellit virtus.
Latentem ſuperbiam nil magis non comprimit, quam culpa patens.
Laſcivus juvenis eget, ut crebrò moneatur.
Leges antiquas ne tranſgrediendo reſolvas.
Laudat rite Deum, qui verè diligit illum.
Laude manet dignus, qui nititur eſſe benignus.
Lumbos præcingit, qui carnis vota reſtringit.
Languor inſolitus inſolitum etiam quærit medicinæ genus.

M.

MAgnus Dominus noſter, & magna virtus ejus, & ſapientiæ ejus non eſt numerus.
Mirabilis Deus in ſanctis ſuis.
Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis ejus non eſt finis.
Miſericordia Domini plena eſt terra.
Magna opera Domini, exquiſita in omnes voluntates ejus.
Miſericordia Domini ab æterno, & uſque in æternum ſuper timentes eum.
Mutuabitur peccator, & non ſolvet: juſtus autem miſeretur, & tribuet.
Miſericordiam & veritatem diligit Deus.
Multæ tribulationes juſtorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus.
Multa flagella peccatoris, ſperantem autem in Domino miſericordia circumdabit.
Miſerator & miſericors Deus, patiens & multum miſericors.
Mors peccatorum peſſima; & qui oderunt juſtum, delinquent.
Melius eſt modicum juſto ſuper divitias peccatorum multas.
Majorem charitatem nemo habet, quam ut animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis.
Mercenarius videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit.
Melior eſt obedientia, quam victimæ.
Meliora ſunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oſcula odientis.
Melior eſt patiens viro forti: & qui dominatur animo ſuo, expugnatore urbium.
Melior eſt buccella ſicca cum gaudio, quam domus plena victimis cum jurgio.
Muſica in luctu, importuna narratio.
Melior eſt iniquitas viri quam benefaciens mulier.
Melius eſt humiliari cum mitibus, quam dividere ſpolia cum ſuperbis.
Melius eſt ire ad domum luctus, quam ad domum convivij.
Melius eſt à ſapiente corripi, quam ſtultorum adulatione decipi.
Memoria juſti cum laudibus, & nomen impiorum putreſcet.
Memento creatoris tui in diebus juventutis tuæ.
Militia eſt vita hominis ſuper terram, & ſicut dies mercenarij dies ejus.
Mors & vita in manibus linguæ.
Multum valet deprecatio juſti aſſidua.
Modicum fermentum totam maſſam corrumpit.
Mundus tranſit, & concupiſcentia ejus: qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum.
Melius eſt non habere quod tribuas, quam impudenter petere quod des.
Melius eſt benè vinci, quam malè vincere.
Melius eſt prius facere quod evenit, quam poſtea mali facti pœnitearis.
Mendacium non eſt, cum de rebus inſenſibilibus quaſi de ſenſibilibus myſticè loquimur.
Mirandum ſimul & dolendum, quod plures quaſi religioſi à cibis quibuſdam abſtinentes, mox quaſi ſcelerati peſſima quæque agere omni modo ſtudent.
Mirandum dolendumque nihilominus & illud, quod plurimi ſimulantes ſe pro peccatorum venia viſitare ſancta & procul poſita loca, cum fuerint reverſi multo pejores fiunt quam antea.
Mores & ſtudia rectorum & ſubjectorum qualitate inſpiciuntur.
Majora crimina & tardè credenda ſunt cum audiuntur, & citius punienda cum veraciter agnoſcuntur.
Melius eſt ruſticitatem habere ſanctam, quam eloquentiam peccatricem.
Mollis & diſſolutus non vir, ſed mulier eſt dicendus.
Mulier dans operam virtuti, vir poteſt dici.
Melius eſt facere divortium cum homine, quam cum Deo.

Manus pauperis, gazophylacium Christi est.
Malè Sabbatum celebrat, qui à bonis operibus vacat.
Magna pars intelligentiæ scire quid nescias.
Magna securitas est cordis, aliena non appetere.
Militis cujuslibet fortitudo non agnoscitur, nisi in bello.
Mala mors putanda non est, quam bona vita præcessit.
Malus ubi se simulat bonum, ibi est pessimus.
Malè imperando summum imperium amittitur.
Mala conscientia nusquam requiescit secura.
Mortuus huic mundo, nil scit nisi vivere Christo.
Magnum certamen juvenilem vincere carnem.
Maxima fit pestis, cum pastor erit puerilis.
Mens levis ac fragilis cito perfert scandala carnis.
Mens assueta malis, vix eripietur ab illis.
Mors & perditio dicenda est cæca libido.
Maximè quærendum, quod semper erit retinendum.

N

NOvit Dominus viam justorum, & iter impiorum peribit.
Noli æmulari in eo, qui prosperatur in via sua, in homine faciente injustitias.
Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.
Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere.
Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam.
Non salvatur Rex per multam virtutem.
Nolite confidere in principibus, in filijs hominum, in quibus non est salus.
Nemo bonus nisi solus Deus.
Non in solo pane vivet homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.
Non est opus sanis medicus, sed male habentibus.
Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum Dei.
Nemo potest duobus Dominis servire.
Non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere.
Necesse est ut veniant scandala, væ autem homini illi per quem scandalum venit.
Non est discipulus super magistrum.
Nihil opertum, quod non reveletur: & occultum, quod non sciatur.
Nemo mittens manum suam ad aratrum, & aspiciens retro aptus est regno Dei.
Ne tardes converti ad Dominum.
Non est speciosa laus in ore peccatoris.
Noli negligere disciplinam Domini, & ne fatigeris cum ab eo argueris.
Noli arguere derisorem, ne oderit te: argue sapientem, & diligit te.
Non est homo justus super terram, qui facit bonum, & non peccet.
Novit justus animas jumentorum suorum, viscera autem impiorum crudelia.
Non agnoscitur in bonis amicus, nec absconditur in malis inimicus.
Nec coram cæco ponas offendiculum.
Non vult Deus mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat.
Nihil in terra fit sine causa.
Novit Dominus qui sunt ejus.
Non solum rei sunt qui faciunt mala, sed qui consentiunt facientibus.
Nemo coronabitur, nisi qui legitimè certaverit.
Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.
Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt.
Nolite mirari si odit vos mundus.
Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius tantummodo.
Non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate.
Non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente qui timet Deum, & operatur justitiam, acceptus est illi.
Nihil infelicius felicitate peccantium.
Nitens cutis sordidum demonstrat animum.
Non est secura lætitia in divinis paginis multa cognoscere, sed cognita custodire.
Nosse & posse bona prius incognita atque impossibilia, demonstrat gratiæ supernæ dona.
Nil est tam facile, quod non fiat difficile, si invitus facias.
Nemo in alium priusquam in se ipsum peccat.
Nunquam Deus mentem deserit, quæ peccata sua veraciter agnoscit.
Nescit penè quid labor sit, qui nunquam circa spirituales nequitias certare studuit.
Negligentia & otiositas hominem trahunt ad interitum.
Nisi quis in fide, & spe fundatus fuerit, ad charitatis veræ cultum non ascendit.
Nulli vel malè vel benè contigit propter se solum, sed ut simul alij corrigantur aut consolentur per illum.
Nequitia diaboli qualis in Job fuisse legitur, talis in omnes homines erit, si tantum permittatur.
Nemo in Ecclesia amplius nocet, quam qui perverse agens regimen tenet.
Non multitudo peccatorum, sed impietas hominem ducit ad desperationem.
Non est in hominis potestate vita illius.
Nil cuiquam proderit æstimari sanctus, cum non sit.
Nil petas quod negaturus es.
Nimis dolenda præsumptio, quod ea mala facere præsumunt Christiani, quæ execrantur pagani.
Nam Christiani Dei sui sanctorumque suorum destruunt monasteria, pagani autem sua venerantur idola.

Non vivas aliter in ſolitudine, aliter in foro.
Nil ſcire vel curare, hoc eſt mortuum vivere.
Negat ſibi ipſe, quid quod difficilè eſt petit.
Nulli imponas, quod ipſe pati non poſſis.
Nemo periculoſius peccat, quam qui peccata defendit.
Nemo nobilis niſi quem nobilitat virtus.
Niſi quis timorem amoremque Dei ante ſe jugiter ponat, citò in aliquod peccatum labitur.
Nemo ſe ſatis metiri prævalet, niſi alterum conſideret.
Nil magnum eſt in rebus humanis, niſi animus magna deſpiciens.
Non homo, non aurum poterunt dare quæque beatum, Sed virtute Dei conſiſtit vita beati.
Nil peccant oculi, ſi mens velit his dominari.
Non poterit dici quam multa ſit ars inimici.
Nil credas actum, cum quicquam reſtat agendum.
Nil prodeſt didiciſſe bonum, niſi feceris illud.
Ne tardare velis, ſi quem convertere poſſis.
Non eſt multa ſciens laudandus, ſed bene vivens.
Niſus ſtultorum par ſemper amat ſociorum.

O.

OCuli Domini ſuper juſtos, & aures ejus in preces eorum.
Os juſti meditabitur ſapientiam, & lingua ejus loquetur judicium.
Obſervabit peccator juſtum, & ſtridebit ſuper eum dentibus ſuis.
Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyſſis.
Omne regnum in ſeipſo diviſum deſolabitur.
Omnis plantatio quam non plantabit pater cœleſtis, eradicabitur.
Omnis qui facit peccatum, ſervus eſt peccati.
Omnis qui petit, accipit: & qui quærit, invenit, & pulſanti aperietur.
Omnis qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur.
Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.
Omni habenti dabitur, ab eo autem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo.
Omne peccatum & blaſphemia remittetur hominibus, ſpiritus autem blaſphemiæ non remittetur.
Orate ne fuga veſtra fiat hyeme vel Sabbatho.
Omnia poſſibilia ſunt credenti.
Omni tempore benedic Deum, & pete ab eo ut vias tuas dirigat.
Omni cuſtodia ſerva cor tuum, quia ex ipſo vita procedit.
Omni negotio tempus eſt, & opportunitas.
Omnia fac cum conſilio, & poſt factum non pœnitebis.
Omnis ſapientia à Domino Deo eſt, & cum illo fuit ſemper.
Odium ſuſcitat rixas, & univerſa delicta operit charitas.
Omnia operatur unus atque idem ſpiritus, dividens ſingulis prout vult.
Omne quodcunque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Jeſu, gratias agentes Deo & Patri per ipſum.
Omnes unanimes in oratione eſtote, compatientes, fraternitatis amatores, miſericordes, modeſti, humiles.
Omne gaudium exiſtimate cum in tentationes varias incideritis.
Omnis qui odit fratrem ſuum, homicida eſt.
Obedire oportet Deo magis quàm hominibus.
Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens à patre luminum.
Oculus non vidit, & auris non audivit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparavit Deus diligentibus ſe.
Omnia munda mundis, coinquinatis autem & infidelibus nihil eſt mundum.
Omnia licent, ſed non omnia expediunt.
Omnis infidelium vita, peccatum eſt.
Otioſitas inimica eſt animæ.
Omnis dies velut ultimus tractandus eſt.
Otioſum verbum eſt, quod aut ratione juſtæ neceſſitatis, aut intentione piæ utilitatis caret.
Obſequium amicos, veritas odium parit.
Occaſiones deeſſe non poſſunt perituris.
Omnino errat, qui per pacem & otium ſe aſſequi triumphum putat.
Omnis divina percuſſio aut purgatio eſt vitæ præſentis, aut initium pœnæ ſequentis.
Oratione continua ſuperantur vitia.
Opere melius quam verbis Deus laudatur & prædicatur.
Oculipetulantes cordis luxurioſi ſunt proditores.
Occultæ & jugiter perpetratæ culpæ merentur, ut reges paſtoresque perverſi conſtituantur.
Omnia fidei argumenta à præteritis rebus ſunt aſſumenda.
Omne quod eſt juſtum, merito dici valet unum.
Orandum ſemper, ne ſeducamur ab hoſte.
Omni prælato ſubjectus ſis quaſi Chriſto.
O quantis curis mens indiget omnibus horis.
Os quod mentitur, animam jugulare refertur.

P.

PRope eſt Dominus omnibus invocantibus eum in veritate.
Precioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum ejus.

Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum.
Patientia pauperum non peribit in finem.
Petite, & dabitur vobis: quærite, & invenietis: pulsate, & aperietur vobis.
Perfectus omnis erit, si sit sicut magister ejus.
Potens est Deus de lapidibus suscitare filios Abrahæ.
Percute filium tuum virga, & liberabis animam ejus à morte.
Plus proficit correptio apud prudentem, quam centum plagæ apud stultum.
Perversi difficilè corriguntur.
Princeps qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habet impios.
Per quæ quis peccat, per hæc & torquetur.
Pondus & pondus, mensura & mensura: utrumque abominabile est ante Deum.
Probata virtus corripit insipientes.
Propter peccata populi regnare facit Dominus hypocritam.
Peccator vel puer centum annorum maledictus erit.
Pugnabit orbis terrarum contra insensatos.
Post concupiscentias tuas non eas.
Probate spiritus, si ex Deo sint.
Prudentia carnis, mors est: prudentia autem spiritus, vita & pax.
Petitis, & non accipitis, eo quòd malè petatis.
Plenitudo legis est dilectio.
Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.
Peccantes coram omnibus arguantur, ut cæteri metum habeant.
Positi in deliciis attendere nequeunt, quanta si pœna perennis.
Pax vera est dicenda, cum spiritus & caro conveniunt omni modo.
Pacificus homo filius Dei meretur vocari.
Parentes in tantum diligendi sunt & honorandi, quantum illi subjecti sunt summo patri.
Prælatis ac senioribus suis inobediens, meretur aut si ipse prælatus fuerit aliquibus, ab eis eadem patiatur.
Pastor quilibet fugit, cum subjectis solatium subtrahit, aut injustitiam videns non contradicit.
Par supplicium subibunt, qui pariter peccaverunt.
Pœnitentia vera est & perpetrata mala plangere, & plangenda non perpetrare.
Publica culpa, publica etiam indiget pœnitentia.
Pœnas gravissimas quandoque sunt passuri, qui non pro sceleribus suis renuunt parva flagella pati.
Plenus venter facilè disputat de jejuniis.
Perfectum odium est, quod nec justitia nec ratione caret.
Peccatum peccato adjicitur, cum id quod nequiter gestum est, nequiter etiam defenditur.
Probatio bonæ voluntatis, nolle peccare cum possis.
Providendum est cunctis pro Dei amore licita relinquentibus, ne tepide viventes ad illicita corruant.
Pro qualitate audientium formari debet sermo doctorum.
Pravis moribus semper gravis est vita bonorum.
Peccata quædam animam polluunt, quædam verò extinguunt.
Priusquam promittas delibera, ne post promissa minimè expleta mendax dicaris.
Periculum nunquam sine periculo vincitur.
Prudentia rerum exitus meritur.
Plus sunt laudandi benefacientes quàm benedicentes.
Pecunia tunc fit preciosa, cum pro Dei amore translata in alios desinit possideri.
Plurimi infamiam, pauci verò verentur reatus conscientiam.
Pacem cum hominibus habeas, bellum cum vitiis.
Pecuniæ imperare oportet, non servire.
Paupertas animæ major quam corporis extat.
Peccans quotidie studeat mox se reparare.
Perfectus miles pensat sæpissimè vires.
Perversi menti sua culpa est maxima pœna.
Præceps ad risum, præceps quoque fertur ad iram.
Promptus vel facilis ad risus schemata ne fis.
Pluribus intentus minor est ad singula sensus.
Præsens vita brevis, sed vita futura perennis.

Q.

QUam bonus Israël Deus his qui recto sunt corde.
Quærite Dominum, & confirmamini: quærite faciem ejus semper.
Quærite Dominum, & vivet anima vestra.
Qui timetis Dominum, laudate eum.
Qui diligitis Dominum, odite malum.
Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognovit figmentum nostrum.
Qui non accepit in vano animam suam, nec juravit in dolo proximo suo, hic accipiet benedictionem à Domino.
Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit in cœlo & in terra.
Qui seminant in lachrimis, in exultatione metent.
Quærite primum regnum Dei, & justitiam ejus, & hæc omnia adjicientur vobis.
Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.
Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum.
Qui est ex Deo, verba Dei audit.
Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur?

Quam dabit homo commutationem pro anima sua.
Qui dixerit fratri suo Fatue, reus erit gehennæ ignis.
Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.
Quod Deus conjunxit, homo non separet.
Qui infidelis est in minimo, & in majori infidelis est.
Quasi scelus idololatriæ est, Deo nolle acquiescere.
Quærite Dominum dum inveniri potest, invocate eum dum prope est.
Qui sequitur justitiam, diligitur à Domino.
Qui abscondit scelera sua, non dirigetur: qui autem confessus fuerit & reliquerit ea, misericordiam consequetur.
Qui diligit disciplinam, diligit & sapientiam.
Qui offert sacrificium ex substantia pauperis, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui
Qui avertit aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis.
Quasi tempestas impius pertransit.
Quæ non congregas in juventute, quomodo ea habere poteris in senectute.
Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur.
Qui fratri suo parat foveam, ipse incidet in illam.
Qui modica spernit, paulatim decidet.
Qui sibi nequam est, cui bonus erit.
Quodcunque potest manus tua facere, instanter operare: quia nec opus nec ratione, sapientia erunt apud inferos, quo tu properas.
Qui parcit virgæ, odit filium.
Qui timent Deum, non erunt incredibiles verbo illius.
Qui mollis & dissolutus est opere suo, frater est sua opera dissipantis.
Quod timet impius, veniet super eum.
Qualis rector est civitatis, tales inhabitantes.
Qui custodit os suum, custodit & animam suam.
Qui obdurat aurem suam ad clamorem pauperis, & ipse clamabit, & non exaudietur.
Qui docet fatuum, quasi qui glutinat testam.
Qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.
Qui in uno offendit, multa bona perdit.
Quanto magnus es, humiliate in omnibus.
Qui timet pruinam, veniet super eos nix.
Qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium.
Quicunque voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur.
Qui se existimat stare, videat ne cadat.
Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis.
Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus à morte.
Qui non manducat, manducantem non judicet.
Qui suorum & maximè domesticorum curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior.
Quicunque spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei.
Qui viderit fratrem suum necessitatem patientem, & clauserit viscera sua, quomodo charitas Dei manet in eo.
Qui parcè seminat, parcè & metet.
Qui gloriatur, in Domino glorietur.
Quanto altior gradus, tanto profundior casus.
Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris.
Qui ignorat, ignorabitur.
Qualis sit quilibet pastor, lupus adveniens indicat.
Qualis apud se quisque lateat, illata contumelia probat.
Quam laudem merebimur de pallore jejunii, si invidia fumus lividi.
Quid virtutis habet vinum non bibere, & ira atque odio inebriari.
Quid prodest attenuari corpus abstinentia, si animus intumescat superbia.
Quasi in sacculum pertusum res suas ingerit, qui & bona aliqua agit, & tamen nulla pravitatis solitæ studia deserit.
Qui se meminit illicita plurima perpetrasse, debet etiam pro pœnitentia à licitis abstinere.
Quisquis cogitat quid Deo voveat, se ipsum voveat & reddat.
Quantum bonum habeat sanitas, ostendit infirmitas.
Qui succurrere perituro potest, si non succurrat, reus mortis ejus erit.
Qui verbis lenibus potest corrigi, non debet increpatione exasperari.
Qui casti perseverant & virgines, Angelis Dei efficiuntur æquales.
Quisquis jugiter tractat ut bona aliqua faciat, sine intermissione orat.
Quæcunque mensuram extendunt, dæmonia suggerunt.
Quantum quis in humilitate & castitate profecerit, tantum Deo appropinquabit.
Quod omni modo necesse est pati, patienter sustine.
Quæ facere turpe est, etiam dicere turpe est.
Quando mens fit divisa ad multa opera, fit minor ad singula.
Quæ modo quisque legit, hæc habiturus erit: Seu bona sive mala semper habita ea.
Quousque homini non displicent mala à se facta, regnant in eo vitia.
Qui nunquam didicit subesse, nulli potest ritè præesse.
Quid infelicius quam conspecta felicitate aliorum affici.
Quod unusquisque non expertus est in semetipso, difficilè credit in alio.
Quis dives? qui nil cupit. & quis pauper? avarus.
Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet.
Quid stulti proprium? non posse & velle nocere.
Quod prudentis opus? cum possit nolle nocere.
Quam prope sit littus, in corde maris labyrinthus.

Quantum plus valeas, tantum sumittere Christo.
Qui tibi dat multum, de te quoque quærit idipsum.
Quam bonus est Dominus cunctis quærentibus illum.
Quam tenebrosus amor quo lucis spernitur actor.

R.

REgnum tuum Domine, regnum omnium seculorum
Rectos decet laudatio.
Redimet Dominus animas servorum suorum, & non delinquet omnes qui sperant in eo.
Revela Domino viam tuam, & spera in eum, & ipse faciet.
Rectè judicate filii hominum.
Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.
Risus dolore miscetur, & extrema gaudii luctus occupat.
Responsio mollis frangit iram.
Regnantibus impiis ruina hominum erit.
Rex qui sedet in solio judicii, dissipat omne malum intuitu suo.
Rex qui judicat in veritate pauperes, thronus ejus in æternum firmabitur.
Rex justus erigit terram, vir avarus destruet eam.
Regnum à gente in gentem transfertur propter injustitias.
Renovamini spiritu mentis vestræ, & induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est, in justitia & sanctitate veritatis.
Religio munda & immaculata apud Deum patrem hæc est: visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum.
Radix omnium malorum, cupiditas.
Religiosus homo, si citò irascitur, facilè etiam ad pœnitentiam movetur.
Rectè judicare aliena merita non valet, cui conscientia innocentiæ propriæ nullam judicii regulam præbet.
Rectius sequuntur agnum conjugati humiles, quam virgines superbientes.
Robusti corpore nisi Deo, à quo vires habent, devotè famulentur, pro hoc pœnas patientur.
Referendum est pietati divinæ, quicquid homo jumentis amplius habet.
Regnum Dei tantum valet, quantum habes.
Ruina populi, sacerdotes mali.
Ratio humana quot perversis cogitationibus renititur, tot coronas cœlestes promeretur.
Regimen animarum ars est artium.
Raptores alienarum rerum, ipsi quandoque rapientur ad interitum.
Repentinus furor nil rationis recipit.
Rebelles divinæ pietati tradentur diabolicæ potestati.
Res quælibet obscura per similitudinem est explananda.
Remissio & lenitas nimia coram Deo reputatur pro crudelitate magna.
Reprobi & in hoc sæculo fatigantur desideriis, & in futuro tormentis.
Rustica lingua viri mansuetum cor retinentis, Gratior est Domino quam lingua perita superbi.
Rara fides homini tribuenda est, prô dolor, omni.
Rex pius & justus studet hoc quod dicitur esse.
Regis enim nomen monet ut commissa regantur.
Rebus in adversis ne motus destituaris.

S.

SErvite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.
Sacrificium Deo spiritus contribulatus.
Sit gloria Domini in seculum sæculi.
Sit nomen Domini benedictum ex hoc nunc & usque in sæculum.
Salus justorum à Domino, & protector eorum in tempore tribulationis.
Suavis Dominus universis, & miserationes ejus super omnia opera ejus.
Spiritus ubi vult spirat, & vocem ejus audis, sed non scis unde veniat, & quo vadat.
Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare.
Si manus tua vel pes tuus scandalizet te, abscinde illum & projice abs te.
Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.
Si peccaverit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum.
Sanctus spiritus disciplinæ fugiet fictum, & auferet se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu.
Sapientis oculi in capite ejus.
Sentite de Domino in bonitate, & in simplicitate cordis quærite illum.
Stultus verbis non corrigitur.
Sapiens cor & intelligibile abstinet se à peccatis.
Stultitia colligata est in corde pueri, & virga disciplinæ fugabit eam.
Statera dolosa abominatio est apud Deum, & pondus æquum voluntas ejus.
Sapiens ut sol permanet, stultus autem ut luna mutatur.
Semel loquitur Deus, & secundo non repetit.
Sapientiam omnium antiquorum exquirit sapiens.
Sapientia abscondita & thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque?
Sapiens verbis innotescit paucis.
Septies cadit justus, & resurget: impii autem corruent in malum.
Sermo durus suscitat furorem.
Somnia extollunt imprudentes.

Secura mens quasi juve convivium.
Secreta regis celare, bonum est: magnalia autem Dei revelare, honorificum est.
Stultus in risu exaltat vocem suam.
Si diligamus invicem, Deus in nobis manet, & charitas ejus in nobis perfecta est.
Si quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est.
Spiritualis homo dijudicat omnia, & ipse à nemine judicatur.
Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur.
Sapientia hujus mundi, stultitia est apud Deum.
Sine pœnitentia sunt dona & vocatio Dei.
Scientia inflat, charitas ædificat.
Si vivimus spiritu, spiritu & ambulemus.
Sive vivimus, sive morimur, Domini sumus.
Sic diligendi sunt homines, ut eorum non diligantur errores.
Speculator astat desuper, qui nos diebus omnibus actusque nostros prospicit.
Scire Dei, approbare est: nescire verò, reprobare.
Summa apud Deum est nobilitas, clarum esse virtutibus.
Subjectorum vitia aliquando sunt dissimulanda; sed post hæc quia dissimulabantur indicanda.
Satanæ insidias evadere, non est volentis neque currentis, sed miserentis Dei.
Simulatores & callidi provocant iram Dei.
Solitudinem quærit, qui cum innocentibus vivere cupit.
Similitudines rerum variarum ad ædificationem nostram jugiter proponendæ sunt.
Sicut canis revertit ad vomitum suum, sic imprudens stultitiam suam iterat.
Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna peccatum.
Sanctitatis nomen habere sine operibus, nulli prodest.
Sapiens est, qui factis plus quàm verbis alios docet.
Salus est divitum, subvenire necessitatibus pauperum.
Sagittas contumeliæ virtus repellit patientiæ.
Scorpiones dici possunt, qui bonis quidem in facie non resistunt, sed mox cum recesserint detrahunt.
Semetipsum abnegat, qui relicto carnalis vitæ homine, induit spiritualem & novum hominem, id est, Christum.
Stultum valdè est, si his placere quærimus, quos non placere Deo scimus.
Sufficit unicuique sic disputare vel dictare, ut intelligatur.
Superfluitas tam verborum quam rerum vitanda est.
Sicut ex variis floribus colliguntur mella, ita ex variis hominibus virtus quælibet est colligenda.
Secularibus literis intentus, sacræ scripturæ arcana capere non potest.
Scripturam sacram legens attendere debet quid mysticè vel juxta literam, quid pro parte vel pro toto dictum sit.
Scripturæ sacræ meditatio mentem retrahit à cogitatu noxio.
Sicut plurimi cibi nihil prosunt absque sale, ita omnes virtutes absque charitate.
Sicut fistula absque inspirante nullum reddit sonum, ita & cor hominis absque inspiratione divina nullum recipit bonum.
Sicut equi cujuslibet cursus in loco spatioso, ita & hominis voluntas probatur in arbitrio dato.
Sicut oculi omnium in capite, ita etiam in Christo consistere debet omnis intentio fidelium.
Sine fine cruciari meretur, qui nullum peccandi finem in corde suo statuit.
Summi principis ministri in primis sunt providendi.
Sic aliis ignosce, ut tu tibi peccanti illos ignoscere cupis.
Sanguis sanguinem tangit, cum peccata peccatis adjiciuntur.
Superbia sola corrumpit omnia bona.
Stulta vota frangenda sunt.
Sine doctrina vita est quasi mortis imago.
Si ames dici pater & princeps, nomen cum honore serva, moribus imple.
Sæpius ventis agitatur ingens pinus, & celsæ turres graviore casu decidunt.
Stantibus & lapsis par sollicitudo tenenda est: His ne retrò cadant, illis ut concite surgant.
Sermo datur multis, anima sapientia paucis.
Si nequeas plures, vel te solummodo cures.
Si quid vovisti Domino, ne reddere tardes.
Solius est Domini bona de pravis operari.
Semper avarus eget, hunc nulla pecuna replet.
Si vis salvari, nil huic præpone saluti.
Spiritus est vita, mors carnis Philosophia.

L.

TE decet hymnus Deus in Syon, & tibi reddetur votum in Hierusalem.
Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis.
Tibi Domine derelictus est pauper, orphano tu eris adjutor.
Timete Dominum omnes sancti ejus, quoniam non est inopia timentibus eum.
Thesaurizate vobis thesauros in cœlo, ubi nec ærugo neque tinea demolitur, & ubi fures non effodiunt nec furantur.
Timor Domini expellit peccatum.
Totum spiritum suum profert stultus, sapiens autem differt & reservat in posterum.
Tempus omni rei sub cœlo.
Turris fortissima nomen Domini, ad ipsum currit justus, & exaltabitur.
Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis.
Timenti Deum, benè erit in extremis.
Triplex funiculus difficilè rumpitur.
Testis falsus non erit impunitus.

Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem.
Turpe est, ut qui nescit tenere moderamina vitæ suæ, judex fiat alienæ.
Tanto subtilius quisque de tenebris judicat, quanto eum verius claritas lucis illustrat.
Tentator pervigil hos acrioribus pulsat insidiis, quos maximè viderit abstinere à peccatis.
Tenax & prodigus nimium, ambo in unum nimietatis confluunt vitium.
Timendus est præ cunctis, cujus potestas est super omnes.
Teneræ nimis mentes asperioribus formandæ sunt studiis.
Temperatum omne tam Deo quam hominibus est acceptabile.
Tormenta quorundam aliis prosunt ad correctionem.
Tantum quisque proximum portat, quantum amat.
Tanto pejora sunt vitia, quanto virtutum specie celantur.
Tamdiu quis errat in fide, quousque omnia à Deo inspici & regi diffidit.
Tecta odia pejora sunt, quam apta.
Tale genus est vitiorum, ut nisi præteritum celeri pœnitentia deleatur, alia exinde oriantur.
Tales simus intus, quales nos foris ostendimus.
Tacere qui nescit, nescit & loqui.
Tacentibus difficile subvenitur, confitentes autem languoris sui qualitatem, facilius recipient sanitatem.
Turpe est doctori, cum culpa redarguit ipsum.
Tunc te lapsurum formida, cum ruit alter.
Tutus erit nunquam, qui suspicione laborat.
Tristantur facile, quorum spes extat in imis.
Tempestas grandis est indignatio Regis.
Testis veridicus vero Regi manet aptus.
Totus ubique manens, tota est virtute colendus.
Timor Dei & oratio assidua, hominem volare faciunt ad cœlestia.
Tolerabilius mundi mala suscipimus, si contra hæc præscientiæ clypeo munimur.
Tepidè viventes Christiani, difficilius corriguntur quam pagani.

V.

UNiversæ viæ Domini misericordia & veritas requirentibus testamentum ejus, & testimonia ejus.
Vultus Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.
Veritatem requiret Dominus, & retribuet abundanter facientibus superbiam.
Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum.
Vox exultationis & salutis in tabernaculis justorum.
Vana salus hominis.
Viriliter agite, & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino.
Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos.
Vir linguosus non dirigetur in terra.
Virum injustum mala capient in interitu.
Væ vobis qui decimatis mentam & anetum, & cuminum, & quæ majora sunt reliquistis, id est, misericordiam & judicium.
Vigilate & orate ne intretis in tentationem.
Vigilate omni tempore, orantes ut digni habeamini fugere, quæ ventura sunt.
Ubi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.
Unaquæque arbor ex fructu suo cognoscitur.
Verba sapientium quasi stimuli, & quasi clavi in altum defixi.
Vani sunt omnes homines, in quibus non est scientia Dei.
Vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis.
Vinum apostatare facit etiam sapientes.
Væ civitati cujus Rex juvenis est, & cujus principes mane comedunt.
Ubi fuerit superbia, ibi erit & contumelia.
Vir iracundus provocat rixas: qui autem patiens est, mitigat suscitatas.
Væ soli, quia cum ceciderit, non habet sublevantem se.
Væ qui dicunt bonum malum, & malum bonum.
Virum stultum interficit iracundia, & parvulum occidit invidia.
Via impiorum tenebrosa, nesciunt ubi corruant.
Vita carnium, sanitas cordis: putredo ossium, invidia.
Via vitæ custodienti disciplinam, qui autem increpationes relinquit, errat.
Vasa figuli probat fornax, & homines justos tentatio tribulationis.
Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos.
Unus dominus, una fides, unam baptisma, unus Deus & pater omnium.
Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.
Unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem.
Virtus in infirmitate perficitur.
Verbum bonum super datum optimum.
Vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis.
Ubi spiritus Domini, ibi libertas.
Ubi est charitas & dilectio, ibi sanctorum congregatio.
Voluntas integra benefaciendi, à Deo reputabitur pro opere beneficii.
Vera discretio nonnisi vera humilitate acquiritur.
Voluptas omnis ad instar apum, ubi gratia mella fudit, morsu corda ferit.
Vehementior est animi quam corporis febris.
Virtutis fructum sapiens in conscientia, minus perfectus ponit in gloria.

Vigilat qui ad aspectum veri luminis mentis oculos apertos tenet.
Victus ab uno quolibet vitio citò labitur in alia.
Virtus semper invidiæ patet.
Vanæ gloriæ sectator ei qui semina vento dispergenda committit, assimilatur.
Valens retinere sanitatem, nullius despiciat vel irrideat infirmitatem.
Vitanda est superbia, quæ & Angelos decepit, & virtutes omnes destruit.
Vitia prius extirpanda sunt in homine, deinde virtutes inserendæ.
Virgines & monachi sic temperent jejunium, ut semper fortes sint ad Dei servitium.
Voluptas habet pœnam, & necessitas parit coronam.
Unaquæque virtus tanto minor est, quanto desunt cæteræ.
Ubi non est timor Dei, ibi regnum peccati.
Unde bonus proficit, inde invidus tabescit.
Vitiisediti, non possunt virtutibus ditari.
Ut volunt Reges, ita valent leges.
Valdè imperitus est medicus, qui nulla nisi lenia medicamina dare novit.
Ultra modum sunt delicati, qui nulla adversa volunt pati.
Verecundiam abjiciens, omnes simul virtutes abjecit.
Vix quisquam in bonum transit, nisi ex malo.
Variam dant ocia mentem.
Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.
Vivere si rectè nescis, decede peritis.
Utilitatis amor citò suadet, quid sit agendum.
Utilitas grandis latet in rebus quoque parvis.
Virtutes variæ pariter possunt habitare.
Virtus est grandis, benedicere pro maledictis.
Ut lapis omnis homo, nisi mollis agatur ab alto.
Vis ingens animi, nullius laude moveri.

PROVERBIORVM LIBRI FINIS.

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI DE SUBSTANTIIS LIBELLVS.

PROLOGUS.

SANCTAE Ecclesiæ munusculum aliquod offerre cupiens, sed in manu mea nil reperiens præter parvam dictandi atque scribendi notitiam, hanc ipsam in ejus servitium volo coaptare, quantum Dominus dignatur adjuvare. Scribere enim gestio pro admonitione cunctorum fidelium, admonitione dum taxat indigentium, dividens eos in duas personas clericorum & laicorum, assumens q. ad hoc utrique personæ congrua monita, per quæ à carnalibus ad spiritualia, à visibilibus ad invisibilia possint animum suspendere, & superna conspicere sicut & Apostolus dicit: Invisibilia enim Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Cujus studii oblatio precor ne cui indigna videatur, quia ut legitur ad templum Domini quondam inter insignia & pretiosissima dona offerebantur etiam viles pili caprarum: & duo minuta viduæ pauperculæ oblata Deo ipsius Domini nostri Jesu Christi testimonio approbantur. Precor & illud ut si quisquam in his quæ dicam vel melius sentiat, vel aptius eadem proferre valeat, non idcirco rusticitatem meæ verbula citò reprehendat: quia ut quidam sapiens dicit, Non omnia possumus omnes. Nam si ille eandem sententiam juxta ingenij sui vires melius quam ego proferre posset, forsitan & alter aliquis illo sapientior excellentis profer re nosset. Unusquisque ergo in suo sensu abundet, tantò majores Deo agens gratias, quanto excellentioris scientiæ talentum ab eo accepit: simulque attendat, quia Deo magis placent rustica humilium dicta, quam eximia verbositas arrogantium, & in sæcularis literaturæ pompa gloriantium.

DE SUBSTANTIIS.

SUBSTANTIA igitur, quæ per se sine ullius adminiculo subsistere valet, Deus solummodo est. Illa autem substantia, cujus totum esse in alterius consistit potestate, creatura profecto esse probatur. Sed sicut divina substantia in tribus constat personis, Patris, & Filii, & Spiritus sancti: ita & creatura omnis in tribus distat differentiis. Aut enim est rationalis, ut Angelici Spiritus & homo: aut animalis, & omnia quæ flatu vitali sine ratione potiuntur: aut neutrum est, habens tantummodo esse, ut arbores & lapides. Unde omnino patet, quia omnis creatura Deo, à quo omne quod est habet, se quoque subdere debet. Cujus nimirum subjectionis ratio & observantia ad solam rationalem creaturam pertinet, id est, ad Angelos & homines. Sicut enim hi soli cæteris creaturis excellentiores sunt conditi, ita etiam ab his solis exigitur subjectio & cultura Dei, & aut pro subjectionis studio remunerantur, aut pro repugnantia atque superbia puniuntur. Sed quia hujusmodi judicium in Angelicis spiritibus jam factum est: nam quidam eorum pro obedientiæ suæ meritis ita sempiternæ beatitudini sunt deputati, ut nihil aliud quam bonum velle possint: quidam verò pro superbia in æternas pœnas projecti,

ad nulla

ad nulla nisi ad mala rationem datam flectere queunt: soli homines adhuc restant, qui concessam rationis & arbitrii facultatem ad utrumque divertere valeant. Unde & ipsi solummodò instruendi & admonendi sunt, ut sibi jugiter proponentes utrosque, bonos scilicet & malos spiritus, eligant potius bonorum merita sequi, præceptis divinis obediendo, quam malorum pœnis associari ei resistendo, sine quo nemo potest salvari. Hoc igitur sit primum, quod omnes homines hortamur, intentione maxima considerare Sanè namque menti integræque rationi ipsum solum sufficere posset, etiamsi nulla alia tremendi judicii exempla nosset. Sed quia adversarius noster diabolus tanquam leo rugiens circuit jugiter, quærens quem devoret, pluresque inter tot millia hominum prò dolor fragiles quàm fortes contra eundem adversarium modo inveniuntur: opus est cunctis fidelibus, ut & ipsi circumeuntes quærentesque qualiter tanto resistant adversario invicem se variis modis instruant & admoneant, ne Ecclesia sancta sub temporis præteriti partibus bene fundata & sustulta, penitus destruatur sub temporibus nostris, in quibus mille annis impletis juxta prophetiam in Apocalypsi prædictam, satanas solutus esse videtur. Non enim solummodo occultis, ut antea insidiis quosque decipit, sed etiam apertè prorumpit peritissimos subvertens, & ad pessima quæque instigans. Quid rogo pejus esse poterit, quàm monasteria ad laudem Dei sanctorumque suorum venerandam memoriam ab antiquis principibus constructa, nunc ob inexplebilem quorundam avaritiam destruere? Quis namque fidelium religiosorum attendens, quanta modò cùm omnia divina præcepta & miracula, sanctorumque patrum documenta sint plurimis notissima, cœnobiorum destructio fiat non solùm à laicis gestientibus & rapientibus prædia eorum: sed etiam à clericis ipsisque abbatibus ultrò offerentibus, quasi quædam venalia sibimet commissa bona, unde alendi forent non solùm monachi, sed etiam familia commissa, nec non pauperes & peregrini advenientes non statim possit conjicere destructionem sanctæ Ecclesiæ, non statim doleat quod hostis antiquus tantam malitiam & persecutionem potuerit exercere in Christianos per alios Christianos, & per eos maximè qui constituti sunt pastores Ecclesiæ? Nam si talis destructio locorum sanctorum à barbaris ageretur, Christianorum bello essent reprimendi, si aliter nequirent corrigi. Sed prò dolor tanta pax & concordia in hujusmodi nequitia habetur, ut paucissimis exceptis non inveniantur, qui de tantæ persecutionis curent miseria, quasi Christianæ religionis ignari, & tanquam hoc quod monasteria cuncta pro Christi sanctorumque honore constructa sint obliti. Quod dico miserabile quidem est dictu, sed multo miserabilius actu, cùm hi qui ad hoc specialiter electi sunt, ut in cœnobiis sub religione disciplinaque spirituali viventes, Deo servirent, & pro eorum salute, quia à sæcularibus pompis adhuc se continere nequeunt, jugiter intercederent, substantia qua ad quotidianum victum vestitumque indigerent privantur. quanto enim quis possessiones proprias pro Dei amore contempserit, tanto magis ex communi statu cœnobii, quo confugerit necessaria quæque sibimet dari indiget: quia quamdiu in præsenti vita subsistit, nullus homo victu & vestitu quotidiano carere poterit. Unde qui cœnobitis aufert prædia unde sunt procurandi, & divini servitii & totius monasticæ religionis destructor esse convincitur. Ad hæc etiam reus efficitur, quia abstulit unde pauperes, peregrini & hospites sancta loca visitantes, recreandi forent juxta sancti Benedicti statutum, imò juxta ipsius Domini nostri præceptum dicentis, Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis. Ipse quoque his qui nunc eum in pauperibus & hospitibus suscipiunt, in extremo judicio dicturus est: Hospes fui, & suscepistis me.

Hæc igitur de illo solo peccato, quod in destructione cœnobiorum agitur, breviter commemoravi. Si quis verò diligenter considerare voluerit cætera Christianæ religionis statuta, inveniet ex eis plurima pari Christianorum persecutione destructa. Quis enim locus est modo sine rapina aut bello? Ubi sunt jura Christianæ legis, & protectio metuendi regis? Ubi quæso sunt pastores & defensores Ecclesiarum, qui resistant devastatoribus pauperum & viduarum? quin immò ipsi dicuntur pastores & defensores, quique animam suam dare deberent pro commissis ovibus, facti sunt persecutores, nulli parcentes, dummodo ipsi in deliciis vivant, divitiisque affluant. Nonne hæc atque his similia persecutionis sunt studia? Quam videlicet miserandam persecutionem ego infimus jugiter audiens & dolens, cùm possem aliquos sermone communi corrigere, tractavi vel scriptis eos admonere talibus, quorum sententiam tam laici, quàm clerici possint agnoscere. Nonne solem aliaque elementa aliquo sensu capere, & quid officii gerant omnes simul agnoscunt? Ipse profectò corporali visu privatus nequit se excusare à solis agnitione. Si enim non illius splendorem, certè vel ejus calorem sentire valet. Præterea cùm aliquos audietis de splendoris solaris immensitate loquentes, potest utique advertere interiori visu simul & auditu. Ipse enim ab homine nullo poterit evelli, dummodo hujusmodi aciem & auditum malitia nulla impediat. Unde & Dominus noster auditores suos admonet dicens: Qui habet aures audiendi audiat. Et Joannes in Apocalypsi: Qui habet, inquit, aures, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis. Sed hujusmodi verba ideò more prologi præmittimus, ut quia de carnalibus spiritualia, de visibilibus invisibilia colligere scribendo volumus: lectorum simul & auditorum aures spirituales ad attendenda eadem aliquantulum excitemus.

Primo igitur dicendum, quod & in primis credere, & præ omnibus nosse debemus, in quo scilicet elemento sanctæ Trinitatis & unitatis mysterium contemplari possimus. Denique ut mihi videtur, in nulla scriptura apertius quàm in sole edoceri possumus, qualiter sanctæ Trinitatis fidem attendere debeamus. In sole namque tria inseparabilia inesse scimus: hoc est ipsum corpus vel rotam solis, & splendorem atque calorem. In rota quippe ipsius, quam in firmamento cœli semper positam novimus, personam patris: in splendore verò, personam filii, quia & Apostolus de Christo Dei filio dicit, Qui cùm sit splendor gloriæ, &c. in calore autem, personam Spiritus sancti significari credo. Moxque etiam illud subjungo, unde talia credo. Sicut enim rotam solis nunquam vidimus vel audivimus de cœlo in terram demissam, sed splendorem qui in ipso est, & ab ipso semper ortus emittitur super omnem terram: demitti calorem etiam qui tam ab ipsa solis rota, quàm à splendore ejus procedit, licet in omni loco & tempore non æqualiter sentiamus, ab utroque tamen æqualiter procedentem in quibusdam provinciis majus, in quibusdam verò minus fervere propter aliquam occultam divini judicii dispositionem scimus; ita & de singulis personis sanctæ Trinitatis credo: de Deo patre quidem, quia nunquam missus venerit in terram, sed splendorem ejus, id est, filium ad quoslibet illuminandos mittat. De Deo autem Dei filio, quod sicut splendor solis in quælibet corporalia mittatur, visibilis fiat: ita & ipse incarnatus, visibilis apparuerit, & super omnem terram doctrinæ ejus claritas illuxerit, ut de eo legitur: Exortum est in tenebris lumen rectis. De Spiritu sancto etiam, quòd sicut terra à splendore solis illustrata tantùm, non autem calore ejus penetrata nullum fructum dare solet: ita & quisque licet divini verbi notitia illuminatus sit, cunctaque Dei miracula vel legendo vel audiendo agnoverit, tamen nisi calorem, id est, amorem benè agendi ab ipsius dono percipiat, frustra totius lumine scientiæ perfruatur. Quod profectò ita esse non solùm fide percipi, sed etiam experimento ipso potest probari. Nam nonnullos sapientes, & in lege divina omnimodò instructos frequenter videmus, in quorum actione si quam divinæ scientiæ notitiam habeant, vel si quid de æternis gaudiis & suppliciis credant, parumper agnoscere valemus. Quid itaque de talibus existimandum est, nisi quia splendore, id est, verbo Domini nostri satis quidem illuminati sunt, sed Spiritus sancti calorem minimè senserunt? Si enim cum splendore calor pariter spiritualis eis advenisset, nequaquam ita tepidos & negligentes illos reliquisset.

Ut autem caloris tanti mysterium non solùm ex conjectura propria, verum etiam sacræ scripturæ testimonio ap-

probem, nonne Spiritus sanctus in igne super Apostolos venisse, eosque tanto fervore accendisse legitur, ut nullam seculi potentiam, nulla humanæ sævitiæ tormenta formidarent? De eodem calore & igne credo Dominum dixisse, Ignem veni mittere, & quid volo nisi ut ardeat? Sed & hoc quod Dominus dicit, Ecce sto ad ostium & pulso, &c. in quolibet homine solis splendore circundato mystice intueri valemus. Sicut enim splendor solis omnem ad lucis suæ radios venientem non repellit, sed illustrat: ita Salvator noster omnes ad se venientes clementer suscipit. Unde ad se venire hortatur dicens: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Item, sicut splendor solis exteriores cujuslibet domus parietes undique illustrans, nequit in eos qui interius sunt clausi lucem suam immittere, ostio autem aperto mox in eos effundit: ita etiam Dominus noster per divinitatis suæ potentiam jugiter respiciens super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum, quærit quasi pulsans, quis ei januam cordis aperiat. Janua autem cordis, mens est. Ubi ergo Dominus januam clausam, id est, mentem infidelem & indevotam ad totius religionis studium invenit, dolens inde recedit, dolens videlicet per humanitatem susceptam: sicut & in Evangelio legitur, quia cùm appropinquaret Hierusalem, flevit super illam. Nam divinitati nullus dolor accidit. Ubi autem januam apertam, mentem scilicet fidelem & devotam ad implenda divinæ institutionis præcepta invenit, mox intrat, & cum hospitii ipsius habitatore cœnat, infundens ei per inspirationem Spiritus sancti compunctionem atque pœnitentiam peccatorum suorum, seu ei referens sacræ scripturæ arcana: vel etiam, quia eius cibus est, ut faciat voluntatem partis sui, cœnat cum eo, faciens illum contemnere cuncta caduca, & sola perennis vitæ desiderare gaudia. Hujusmodi ergò convivium agit Dominus nobiscum, quando eum permittimus intrare ad cor nostrum. Potest etiam per idem solis mysterium illud aliquatenus inspici, quod Dominus dicit: Si quis diligit me sermonem meum servabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Ubicunque enim solis splendor apparet, sol pariter cum eo lucens manet: quia individua est utriusque operatio. Ad hæc etiam si calor ex utroque procedens, sine cujus adventu frustra quilibet illuminatur, simul adesse sentitur, tunc ibi tria pariter in una operatione habentur. Quod nimirum in prædictis Domini verbis non dissimiliter posse intelligi credo. Si enim duæ personæ intelliguntur in patre & filio, qui advenunt, tertia persona (ut mihi videtur) in illius qui diligit cooperatore, & ad hoc ut diligeret quasi prævio incentore intelligi potest.

Denique in multis sacræ scripturæ locis hoc invenitur, quòd bona aliqua non solùm non facere, sed nec verbum bonum proferre possimus absque Spiritus sancti dono, ut est illud: Nemo potest dicere Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto. &. Omnia operatur unus atque idem spiritus, dividens singulis prout vult. Ut autem tanti mysterii profunditas facilius intelligatur, libet adhuc in sole illius similitudinem quærere. Scimus namque omnes quoniam in æstate, quando calor solis magnus terram occupare solet, sæpissimè non solùm in die, qua sol pariterque ejus splendor videtur, sed etiam in nocte cùm neuter apparet, tantum calorem ab utroque procedentem sentimus, ut vix eum sustineamus. Quapropter quia tantus calor longè prius quàm ipse sol splendorque ejus appareat sentitur, præcedere eum dici potest, licet ab illo nunquam recedat, eadem de aromatum quorumlibet odorifera suavitate sentiri valent. Ubicunque enim incenditur thus vel myrrha, vel alia hujusmodi species, eorum qui procul absunt, nares ptius quàm visum dulci odore contingit, nec tamen ab incensis sui substantia recedit. Si ergò tanta vis est utriusque, caloris videlicet & odoris ut præcedentes adventum eorum, à quibus procedunt, demulcentesque sensus eorum quibus ingeruntur, substantiam propriam non relinquant: cur non multò magis credenda est virtus sancti Spiritus quoslibet illustrare, & præcedendo eorum corda adventui divino præparare, nunquam tamen ab essentia propria recedens? Qui enim totus est ubique, locus esse nequit ubi desit, nisi quo tenebris malitiæ & insipientiæ fugatur, sicut scriptum est: Sanctus enim Spiritus disciplinæ fugiet fictum, & aufert se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu, & corripietur à superveniente iniquitate. Ubi autem idem spiritus requiescat, Dominus per prophetam indicat dicens: Super quem requiescit spiritus meus, nisi super humilem, & quietum, & trementem sermones meos?

Libet adhuc per propositum solis mysterium ascendere, & illa Evangelica verba considerare: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Omnes namque serenam aciem habentes intueri aliquo modo, quantum reverberatus visus permittit, possunt: quia ipse solis splendor, qui terram totam ambit, nunquam solem relinquit, sed in illo semper est lumen de lumine micans. Si tanta facultas in creatura oculis corporalibus videri potest, multo magis in creatore & omnipotente Deo inesse credenda est. Sicut namque solis splendor semper in eodem sole est, & quorsum micando tendat, semper apud eum perseverat: ita semper in principio, id est, in patre erat verbum, & verbum erat apud Deum: semper scilicet Dei filius in patre manens, semper Deus de Deo, lumen de lumine splendens. Sed nec ipsa rotunda species solis a mysterio vacare videtur. Omne enim rotundum nec finem habet, nec initium. Idem de Deo omnipotente credere edocemur: quia dum illo nihil superius, nihil inferius, nihil latius invenitur, nullo termino concluditur. Prolato itaque illo quod in solo tantummodò reperitur sanctæ Trinitatis mysterio, libet adhuc duo proferre, ut hi, qui subtilia quæque de sanctæ Trinitatis fide dicta vel scripta nequeunt intelligere, doceantur in quibusdam elementis eandem fidem investigare. In aqua igitur, quam tribus personis appellare solemus, dicentes ille fons, ille rivus, illud stagnum Trinitas, sed unius elementi substantia inesse comprobatur. Licet enim in personis fons & rivus atque stagnum differant, in una tamen substantia conveniunt. Ubi quiddam quod & de sole dixi, potest inveniri. Nullus denique rivus absque fontis sui substantia defluit, quo usque fons ebulliendo subsistit. Cæterùm si fons exiccatur, & fontis persona privatur. Sed & stagnum satis convenit personæ Spiritus sancti, quoniam sicut fons & rivus in stagnum confluentes, unius elementi substantiam habent: ita & pater & filius in unitate Spiritus sancti convenientes, unum sunt, & unam substantiam efficiunt. In accensa quoque candela inveniri potest (ut reor) idem sanctæ Trinitatis mysterium. Nam cùm ardens elementis constet tribus, id est, stuppa, cera, igne: personarum trium figuram tenet, sed unam substantiam. Et sicut nulla candelæ utilitas in stuppæ & ceræ confectione absque incensione erit: ita etiam illi qui in patrem & filium credens, Spiritus sancti ignem ab eis separat, nil proderit hujusmodi fides. His igitur exemplis de sancta Trinitate prolatis, quæ ut arbitror omnibus plana sunt, jam cupio alia exempla ad moralem sensum pertinentia, sparsim colligere, primo quidem de parabolis quibusdam, quæ in Evangelio ipsius Domini nostri ore leguntur prolatæ: per has scilicet clericos specialiter admonens, ut tantæ doctrinæ verba legentes vel audientes, mentem aliquatenus ab illecebris & pompis secularibus retrahant. Deinde verò ex variis rebus quæ in hoc seculo per visum vel auditum tam à laicis quàm clericis sentiri possunt, ut apium defloratio in variis locis, ut immensis solis splendor, ut ornatus & pulchritudo facturæ, ipsaque vilitas quæ in humana natura consistit, ut facultas & difficultas operandi in quibusdam temporibus, ut necessitas quotidiani esus, ut abundantia & penuria substantiæ victualis. Ex his ergò omnibus laicos specialiter admonendos esse decerno, quia si semel eis quid significent referatur, postea coram Deo nullam habent excusationem pro ignorantia literarum, dum quotidie ab his quæ possident, & cum quibus versantur, ad creatoris notitiam instruantur.

Sed his interim omissis ad clericos, quos per scripturam sanctissimam Evangelicæ lectionis instruere statui, prius

admo-

admonendos aggredior. Apostolos namque dicit: Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Quæ nimirum verba ad eos specialiter pertinent, qui literarum notitiam habentes, in eis jugiter agnoscere possunt, qualiter & se commissos regere debeant, Unde etiam clericis opus est, ut summoperè attendentes, quod scriptum est, Cui plus committitur, plus ab eo exigitur: studeant perceptæ scientiæ talentum non in terra fodere, hoc est, in terrenis curis expendere, sed in ejus servitium, à quo sibimet constat tributum. Recolant nihilominus & illud quia quanto majori scientia sunt ditati, tanto nequioribus spiritibus judicio divino permittuntur impugnari. Esca namq; diaboli, ut legitur, electa est: quo significatur, quia peritos & sanctos quosque maximè impugnans, eos ventre malitiæ suæ nititur devorare. Hujusmodi autem impugnatio jugiter præoccupanda est lectione librorum illorum, in quibus detegantur fraudes inimici, maximeque Evangelii, ubi à Domino unumquodque vitium vel virtus prænunciatur per parabolas. Quapropter ex Evangelica lectione breve commonitorium hic facere volo, ut in promptu habeatur quæ cuilibet vitio opponenda sit lectio.

Cùm igitur in animo doctoris assidua divinæ institutionis negligentia sentiatur, legat parabolam illam, Exiit qui seminat seminare semen suum: quia in eadem ipso Domino dilerente, & per hoc etiam omnes doctores ad parabolarum cæterarum solutionem instruente memorantur omnia, quorum effectu divini verbi negligentia oritur. Quod enim homines plurimi ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt, quodque à solicitudinibus, & divitiis, & voluptatibus vitæ hujus suffocantur, seu quolibet modo impediuntur, ne divini verbi referant fructum: hoc maximè ex illa negligentia evenit, qua timorem amoremque Dei spernentes, credunt se temporalia & æterna bona uno dilectionis genere posse adipisci: seu ideò, quia cùm pro certo sciant utraque discernenda esse in dilectione, proponunt sibi longum vitæ spatium, divinamque pietatem, quæ cunctis ad se licet serò conversis veniam promittit: & hac promissione abutentes, credendo scilicet, quia quandocunque voluerint, citò converti possint: quasi conversionis tempus in sua potestate habeant, interim toto nisu terrenis solummodò curis & voluptatibus occupantur. Cumque de die in diem, de mense in mensem, de anno in annum conversionis tempus differtur, aut vix demum convertuntur, aut quasi catenati à consuetudine pessima fine conversione moriuntur. Nam ex peccati pœna, quam in longa conversionis dilatione promeruerunt, videtur eis quandoque impossibile, quod quondam visum fuerat facile. Ad expellendam ergò tam periculosam tamque tremendam negligentiam, satis juvat, si parabola jam commemorata, ejusque expositio sæpius intenteque legatur; si tamen simul adsit cura orationque jugis, ut expellatur. Ipsam enim divinorum verborum lectionem & intentionem nimium formidans diabolus fugit à legentibus & meditantibus divina.

Item si quis ex superflua tenacitate nimioque pretiosarum vestium vel ciborum appetitu laborare se senserit, attendat jugiter parabolam de divite, qui pro eo quòd indutus est purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide, quodque de substantia sua nec micas de mensa sua lapsas mendicanti Lazaro dare voluit, in inferno sepultus est, & proculdubio ab hoc vitio aliquantum abstinens efficitur. Ut autem quibuslibet lapsis compatiens, & super eorum emendatione doctor discretus esse possit, attendat parabolam de illo referentem, qui ab Hierusalem in Hiericho descendens, incidit in latrones, & ab eis vulneratus relinquitur semivivus. Cumque à prætereuntibus quibusdam minimè visitaretur, Samaritanus quidam iter faciens susceptt eum sanandum, infundensque oleum & vinum reddidit sanum. Infusio enim olei & vini necessariam pietatis & severitatis commixtionem significat, sine qua nullus peccatorum vulneribus plenus sanari poterit. Hinc ergò doctores universi possunt satis instrui, quia nec pietas sine severitate, nec severitas sine pietate in peccatoribus curandis tenenda est. Quòd verò necessarium sit cunctis fidelibus substantiam terrenam possidentibus æterna gaudia mercari & exquirere, cum temporabilibus bonis, satis indicatur per parabolam illam, Homo quidam erat dives, qui habebat villicum: qui in fine lectionis ejus, cur illam protulerit Dominus manifestat dicens, Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, &c. In qua etiam parabola Dominus argumentum à contrario sumens de villico fraudem faciente, innuit nobis, quia tam à contrariis quàm à consequentibus rebus possint exempla ædificationis proponi. Fraus enim res est contraria omni Christiano, & ideò hanc facere licet nulli, sed tamen aliquo modo possumus exinde ædificari, attendentes scilicet, quia si aliquis secularium per fraudem suæ utilitati prospexit in futurum: multo magis nos debemus per eleemosynam justè acquisitam providere, quæ nobis in futura vita expediunt. Cui nimirum exemplo simile est, si aliquis religiosus videns meretricem, omni modo ornatam amatoribus suis, mox optet dicens, Utinam ego ita studerem placere Christo, sicut ista meretrix studet placere mundo: vel si quis spiritualis doctor discipulos suos admoneat dicens, Sicut multi studiosi sunt ad obtinendam prudentiam carnis: ita & vos studete, ut spiritualem prudentiam obtineatis, cùm neutrum bonum sit vel meretrix, vel prudentia secularis. Ex quibus colligitur, quia pessima quæque ad ædificationem assumi possunt.

Rursum ne propter aliqua opera bona humanæ laudis appetitu impulsus superetur, attendat illam parabolam: Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, &c. Nisi enim actio bona interdum abscondatur, à malignis spiritibus velut à latronibus pecunia ostensa auferetur. Item ne durus & immitis sit erga eos, qui in eum aliquo modo peccant, attendat illam parabolam: Simile est regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis, &c. In qua satis apertè monstratur, qualiter debeamus esse clementes erga debitores nostros, si volumus nobis relaxari à Domino debita nostra. Superbia quoque quæ omnes virtutes destruere nititur, ne in quolibet dominetur, attendat illas duas similitudines, quarum quidem una est, Duo homines ascenderunt in templum ut orarent: altera verò, Cùm invitatus fueris ad nuptias, recumbe in novissimo loco. Ex utraque ergò possunt omnes edoceri, quanta ruina vel confusio superbiam soleat sequi. Utraque etiam una eademque sententia terminatur, quia scil. omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Item ne concessis & licitis rebus intemperanter utamur, seu in eis plus quàm liceat innitamur, attendenda est jugiter illa parabola: Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocavit multos. Quod enim ibi dicitur cœna magna facta, & vocati multi, sed quidam propter villæ emptæ, quidam propter agrorum emptorum probationem, quidam verò propter uxorem noviter ductam se excusantes venire noluerunt: significat maximam quidem multitudinem fidelium ad superna gaudia à Domino invitatam, sed dum plurimi nimiæ possessionum obtinendarum ambitioni, multi autem conjugio licito intemperanter dediti inveniuntur, pauci sunt qui vocationi divinæ obedientes ad regna cœlorum perveniant. Veruntamen eo plus metuenda est hujus parabolæ sententia, quo minus à multis timetur, qui quotidie non solùm ob nimiam villarum & agrorum precio condigno acquirendorum ambitionem, & propter intemperatam uxoris dilectionem: sed etiam ob eos agros, quos fraude aliqua acquirere vel auferre student de locis sanctis seu pauperibus, & propter meretricis inductionem se conantur excusare à vocatione divina. Si enim hi qui rebus justè acquisitis, & à Deo concessis intemperanter utuntur, à regno cœlesti excluduntur: quid credendum est de illis qui per vim & fraudem aliquam aliena rapientes, & meretricibus semet jungentes, in his usque ad finem vitæ perseverant? Hinc credat quisque quod velit, ego credo, quia cœlum & terra transibunt, verba autem divina non transibunt, nisi ut impleantur sicut prædicta sunt. Hæc igitur pauca exhortationis verba ad clerum dicta, idcircò ex sanctissimo Evangeliorum libro proferre decrevi: quia talis liber clericis penè omnibus notissimus est, utpote qui sæpius legitur & auditur ab eis.

Possunt etiam studiosi quilibet clericorum ex varia scriptura tam veteris quàm Novi testamenti satis instrui : & non solùm ex bonis, sed etiam ex malis ædificari. Si enim attendere studuerint Abel justitiam, Job patientiam, venerandam Abrahæ, Isaac & Jacob benedictionem, à Deo sibi factam : David humilitatem, Danielis & trium puerorum constantiam, Susannæ castitatem, utriusque Tobiæ, patris scilicet & filii religionem, aliorumque patrum in veteri Testamento perfectionem : si inquam attendere voluerint talium virorum exempla, ædificari omni modo possunt. Rursùm si è contra malorum gesta replicare voluerint, quantam videlicet malitiam Cain in fratrem suum egerit, pro quibus peccatis Sodomitæ subversi sint : qualiter Nabuchodonosor Holofernique superbia contrita sit, quam variis modis murmurantes filii Israel afflicti sunt, qu d Heli sacerdotis filii peccantes pertulerint, quomodo Salomon sapientissimus ceciderit, quantamque ruinam Absalon & duo judices contra Susannam insanientes meruerunt : quam frustrà Herodis & Judæorum dolus in Christum insanierit, quanta malitia Simon magus obcæcatus perierit : quid aliud per tanta mala innuitur, nisi ut audientes timeant, & timentes caveant, ne in similia cadant ? Plurimi namque nisi timore compellerentur, nullo modo ad salutem traherentur. Patet igitur quia tam per mala quàm per bona ædificari possumus, si ea ita ut à Domino ordinantur, pensamus. Nam ut Deum amemus, per bona trahimur : sed ut eum timeamus, per mala aliqua compellimur. Unde quæso, ut & ea quæ jam protuli, & alia his similia in Evangeliis scripta intentione summa legantur, & quæ nobis sunt facienda, ex eorum lectione aliquatenus inspiciantur. Deinde exhortans & laicos non eos ad ullius scripturæ lectionem, quia illis ignota est, adduco : sed ut à clericus quædam pro quotidianis experimentis cognitæ similitudines aperiantur obsecro. Dicatur itaque eis, ne pro eo quod literas nescitis, excusationem aliquam coram Deo vos habere credatis : intimamus vobis quædam, in quibus velut in libris quotidie legendo agnoscere potestis, quid agere debeatis. Sicut igitur apes in variis locis & in variis floribus mellis liquorem colligere solent : ita & vos colligere debetis cujuslibet virtutis dulcedinem. Ab alio enim colligenda est humilitas, ab alio charitas : ab alio fides, ab alio patientia : ab alio largitas, ab alio castitas : ab alio discretio, ab alio eleemosynarum studia, pauperumque cura : ab alio alia quælibet virtus. Quæ dum sic collectæ in unius hominis mentem veniunt, quasi in unum alvearium ex variis floribus excerpta mella congeruntur. Non solùm autem ex hominibus, sed etiam ex quibuslibet creaturis. Quas quotidie vel videtis vel auditis, & de rebus quas aliquo modo sentitis, mella virtutum colligere debetis. Nam fidem, quæ fundamentum est virtutum omnium, primo colligere & ponere debetis in alvearium cordis vestri : credentes scilicet Deum omnipotentem ubique esse præsentem, & omnium quæ à nobis geruntur, vel etiam cogitantur inspectorem. Hanc autem fidem hoc modo colligere debetis : Attendite igitur in solem, qui cùm universum mundum splendore suo circundans illustret, tamen quia creatura est, & omnis creatura nimis inferior est creatore, exinde instructi facilè potestis credere solem longè minus splendere quàm creatorem. Nam sol duntaxat tantùm potest splendere, quantum permittitur obstaculo terræ vel alicujus rei : creatoris verò splendor est incomprehensibilis, & invisibilis ejus intuitus, quo omnia præterita, præsentia & futura simul quasi uno ictu oculi comprehendit : quo etiam respicit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum. Qui scilicet splendor non nisi toto cordis affectu credi vel agnosci valet, ejusque lucis tanto quisque capax erit, quanto in fide & dilectione Dei profecerit, ipsiusque justitiæ esuries ac sitis eum accenderit. Unde de his tribus in Evangelio Dominus dicit : de fide quidem, Omnia inquit possibilia sunt credenti : de dilectione autem, Qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei me ipsum. de esuriè verò & siti : Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Huic etiam simile quid quotidianis experimentis colligere potestis. Quis enim agricola agriculturam exerceat, nisi aliquatenus profectuosum sibi fore speret & credat ? Aut quomodo aliquod studium potest exerceri, nisi cœperit amari ? Aut quis sine tædio ipsum victum corporalem cunctis viventibus necessarium percipere valet, nisi aliqua esuriæ ac siti ad hoc incitetur ? Sed nec ipse somnus, nisi cum delectamento aliquo percipitur. Cùm ergò hæc omnia ita corporaliter esse scitatis, pertice intima intentione Dominum, ut vobis ea spiritualiter imitari concedat. Primò quidem ut in eum rectè credatis : deinde, ut eum tota virtute, tota mente diligatis : postremò, ut jugiter teneatis esuriem sitimque verbi divini, sine qua nemo potest justitiam ullam amare. Qui autem non amat justitiam, animæ illius salus desperatur : sicut etiam corporis ejus salus, qui cibi carnalis fastidium patitur. Nam de utroque, spirituali videlicet & corporali cibo Dominus dicit : Non in solo pane vivet homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Si igitur imitantes esuriem sitimque corporalem, spiritualem quoque obtinueritis, nunquam à bona voluntate vacabitis, colligentes instar apum undique alicujus virtutis & sapientiæ mel : sicut & de immenso solis splendore, de quo interim disputamus, divinæ præsentiæ immensitatem colligendam esse diximus.

Ergò quotiescunque eundem solis splendorem tam immensum inspexeritis, mox reminiscentes divinæ præsentiæ & scientiæ, toto mentis affectu invocate Dominum, ut aliquod lumen sapientiæ suæ cordibus vestris infundere dignetur. His igitur dictis de sole, qui licet unus flos videatur, variarum tamen virtutum mella inde colligenda esse jam audistis : audite etiam qualiter aliunde eadem mella deflorare debeatis. Neque enim unquam desunt illa prata, illi flores, unde possint colligi hujusmodi mella, si tantummodò sint qui colligant. Attendite ergò nunc generaliter in totius mundi ornatum, quomodo omnia invicem conveniant & temperentur, calida scil. frigidis, frigida calidis : tempora diurna nocturnis, æstiva hyemalibus. Dehinc specialiter in singula quæque, in ornatum videlicet cœli & terræ. cœli quidem per solem, lunam & stellas : terræ verò per varios flores amœnos, & herbas atque arbores & fructus, unde humanum genus alimenta suscipit, pulchritudinem quoque preciosorum lapidum, varias picturas tam in palliis quàm in cæteris pretiosis pannis delectabiliter intextas, varios que colores quibus conficiuntur, dulcem cantilenam cordarum atque organorum nitorem auri & argenti cæterique metalli : amœnos discursus aquarum, qui necessarii sunt tam ad naves deferendas, quàm ad molas præparandas : myrrham aromatum fragrantium, postremò etiam decoros hominum quorumdam vultus. Cumque hæc omnia miro quodam & ineffabili ornatu composita exterius perspexeritis, attendite etiam quantum ornatum interius, id est spiritualiter habeant, & quid nos per significationem admoneant. Significant enim præcipua quædam unde vos magnæ virtutis & sapientiæ mella colligere valetis. Denique omnis ornatus & pulchritudo creaturæ, quæ in præsenti vita nobis famulatur, hoc nos instruit, hoc nos admonet, ut attendamus : quia si temporalia bona tam delectabilia visu vel auditu consistunt, multo delectabiliora & pulchriora esse æterna probantur.

Est & aliud quod in temporalium bonorum pulchritudine debemus attendere. Quoniam enim omnis homo probandus est in hac vita, utrum Deum magis diligat quam creaturam decoram, vel æterna potius quàm temporalia bona : opponitur ei jugiter aliqua species decora & delectabilis, vel mulierum, vel vestium, vel metallorum, seu aliarum rerum, ut in eis tentatus experimentum sui capiat, qualiter scilicet Deum timeat & diligat. Nemo quippe certus esse valet quis sit, nisi in hujusmodi tentatione probatus fuerit. Cujus nimirum rei exemplum notissimum in unoquoque milite potestis agnoscere. Militis namque cujuslibet peritia & fortitudo non agnoscitur nisi in bello. Si enim ibi omnia cautè egerit, se ipsum muniens, adversarios verò cædens, tunc demum merito laudatur, fortisque miles prædicatur. Bellum quoque non incongruè vocatur ille conflictus, quem jugiter agere debemus contra diabolum, salutis nostræ invidum. Ipse enim non cessat nos ad hoc illicere tentando, ut temporalia magis quàm æterna bona

diliga-

diligamus, & ut spem nostram in caducis solummodo rebus ponamus: sed nos memores æternæ vitæ, ad quam conditi, redempti & invitati sumus, debemus resistere illecebris & concupiscentiis, quas in corda nostra mittit, attendentes quod scriptum est: Post concupiscentias tuas non eas. Et iterum alia scriptura indicat, quanta corona per tentationis pugnam proveniat dicens: Beatus vir qui sustinet tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ. Si igitur hæc duo quæ jam diximus de pulchritudine temporalium visibiliumque rerum intelligenda, qualiter scilicet per eam considerare debeamus æternorum bonorum qualitatem, quodque per eandem tentandi simus, utrum Deum plusquam speciosa quæque carnalia diligamus: si inquam hæc utraque sedulò recolitis & tractatis, magnam variarum virtutum dulcedinem omni corporali melle suaviorem colligere poteritis.

Ad hæc etiam sciendum, & pro spirituali melle in vascula cordium vestrorum recondendum: quia quæcunque in creaturis adversitas, vel in ipsa humana natura habetur vilitas, ex hominum primorum prævaricatione accidit. Postquam enim illi præceptum divinum contempserunt, mox & in semetipsis & in omni creatura sibimet contraria habere meruerunt. In semetipsis quidem, quia illa honestissima beatæ immortalitatis gloria, in qua & ipsi conditi sunt, & quam omnes electi quandoque recepturi sunt, exuti: inhonesta quædam verecundæ carnis indicia in se senserunt, unde & nudos se esse erubuerunt: in creaturis verò tot adversa, quot ipsæ sunt creaturæ. Nulla quippe invenitur creatura, quæ peccanti homini per aliqua nequeat obsistere adversa. Sed hæc omnia Deus omnipotens in aliquam utilitatem convertit. Aut enim castigat per hæc homines, ut à pravitatibus suis convertantur: sicut sæpè agitur per aëris intemperiem, per pestilentiam & famem, nec non per alia flagella. aut in his occasionem dat unicuique, ut habeat unde qualitas ejus probetur: sicut sæpè contingit per hos qui divitiis & potentia abutuntur, seu in quarundam bestiarum ferocitate demonstrat diaboli malitiam, ut in leone & lupo. Nonne in cunctis adversitatibus jam commemoratis utilitas magna habetur? Nunquid utile non erit, ut homines per prospera quæque depravati, per adversa aliqua corrigantur? Nunquid utile non erit, quòd latentes Ecclesiæ hostes ideo accepta potestate permittuntur dominari, ut & hoc appareat quales ipsi sint, & alios persecutione sua velut aurum in fornace probatos efficiant? Nunquid utile non erit, quòd hostis invisibilis ferocitas & malitia per aliquas bestias feroces demonstratur? Sicut enim leo & lupus visibiliter insidiatur animalium gregibus: ita & diabolus quærens quem devoret, & ad perditionem trahat, invisibiliter insidiatur cunctis fidelibus. Et quomodo vos qui libros nescitis, aliter malitiam diaboli invisibilis agnoscere posletis, nisi in aliqua creatura visibili, vobisque cognita doceremini? Talia ergo de elementorum cunctorum adversitate credentes, sentite de Domino (ut scriptum est) in bonitate, qui tam adversa quàm prospera cuncta pro alicujus utilitatis vel pietatis dispositione decernit, fieri in mundo. Quæcunque verò utilitas humanæ naturæ ex parentibus primis accidit, in tantum bonum versa est à Deo, ut omnis superbiæ morbus, qui hominibus instar angelicæ naturæ posset oriri, ex hac comprimeretur. Denique opus omne præcedens insinuat factori suo, quomodo facere debeat sequens. Sic & Deo omnipotenti angelicæ dignitatis factura ex parte per superbiam lapsa, & per hoc quasi quoddam figuli vas in terram cadens fracta: ostendit alio modo aliud vas esse fingendum, non quasi ignaro tantæ fracturæ, sed ut nobis nota fierent quæ facta sunt Ipse quippe prænoscens omnia antequam fiant, insinuat nobis ex præcedentibus qualiter futura pensare debeamus. Quòd enim vel angelos quosdam vel homines primos cadere permisit, ad cautelam nostri facit, ut per hoc nos instructi nihil de nobis præsumamus. Fecit ergo Deus in homine lapso, sicut aliquis peritissimus medicus facere solet in ægroto. Si enim languoris ejus qualitatem agnoscens speraverit eum posse sanari, suscipit eum sanandum. Tunc si infirmitas exigit, imponit illi emplastra, materia quadam vilissima interdum confecta, adeò ut de animalium vel avium stercore misceantur, carnibus quoque canum vel vulturum seu serpentium agantur. Præterea si opus est, adustionem medicus addit, quod scilicet medicamen quamvis ad sanitatem carnis, sicut hi qui experti sunt testantur, utilissimum sentiatur, causa tamen fœtoris & utilitatis suæ contegitur.

Quo etiam nos mysticè instruimur, ut omnem utilitatem qua circumdati sumus, similiter contegamus: quia non omnia utilia constant honesta. Utrumque igitur medicamen corporale, emplastri videlicet & adustionis quamvis vilissimum videatur, magnum tamen in se habet argumentum spiritualis medicinæ, unde necessaria imitandæ moralitatis mella colligere potestis. Nihil enim, ut ait Scriptura in terris fit sine causa: & quæ carnaliter videntur vilia, constant ex significatione pretiosa. Nam si per sordidum vel fœtidum medicamen corpora sanantur, nec qualitas medicaminis, sed sanitas exinde procedens pensatur: cur mirum vel incongruum videatur, si Deus omnipotens præscius omnium futurorum, medicus & salvator omnium in se credentium simile aliquid in ægrotis animabus fecit, sanans eas, vel potius præveniens earum languorem, ut quidam sapientes medici agunt cum aliquo ignobili antidoto? Quod tamen nos decet contegere, sicut & primi parentes leguntur fecisse, quando se nudos esse erubuerunt, ne vel nobis confusionem, vel conditori nostro, qui per hujusmodi vilitatem humiliare nos decrevit, videamur injuriam facere, & secreta cogitatione eum per hoc incusare, quòd nos potentia sua magis quam ex justitia tam viles fieri permiserit. Talia autem de Deo cogitare, est aliquatenus contra eum superbire. Quicquid enim illud est, quod vel parentes primos peccare permisit, vel nos per eorum prævaricationem vilitate aliqua circumdedit, hoc totum pro salutis nostræ causa fecisse credendus est. Et licet in hoc divinæ sapientiæ profunditas nequeat penitus investigari, quærenda sunt tamen aliqua visibilium rerum argumenta, quibus eidem divinæ sapientiæ intellectus noster doceatur concordare. Unde & ea quæ jam diximus de vilissimo genere medendi, in argumentum sumpsimus hujus rei.

Si ergo ex medicina vili potest acquiri tulla sanitas corporalis, credenda est etiam eodem modo provenire sanitas spiritualis. Omnis namque decor carnalis facile humana corda illicit ad elationem, sed vilitas reprimit ad humilitatem. Ideoque placuit Deo, ut hominem qui in maximum superbiæ languorem ex conditionis suæ decore incurrit, imposita sibi causa remedii aliqua vilitate perduceret ad humilitatis sanitatem. Sanitas enim spiritualis non nisi remedio acquiritur humilitatis: humilitas autem humana, non obtinetur nisi contritione aliqua.

Ex quibus omnibus apertè potestis intelligere, quia ut scriptum est, fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis, qui talibus remediis superbiam humanam prævidit esse reprimendam, quique remedia spiritualia, quæ multis sunt incognita, ex corporalibus figuris & exemplis, quæ omnibus penè sunt nota, docet esse quærenda. Sed satis hinc dictum, jam progrediamur & ultra, ad ea scilicet, quæ posthæc proximè dicenda proposuimus. Illud enim propositus ordo exigit, ut jam dicamus vobis quid significet varietas temporum, quæ aliquando congrua sunt ad quælibet operanda ut ver, æstas, autumnus: nunc verò incongrua ut hyems. Tria namque priora, in quibus facilius operari possumus, significant omne præsentis vitæ tempus ad obtinendam veniam concessum. De quo & Apostolus dicit: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Hyems autem, quæ maxime inepta est ad operandum, significat extremi judicii tempus, quo nulla fructuosæ pœnitentiæ opera exerceri possunt. Unde & Dominus in Evangelio admonet dicens: Orate ne fuga vestra fiat hyeme vel sabbato. Quasi diceret: Estote semper soliciti, ne concessum tempus veniæ perdentes, tunc cum nullus locus est veniæ eam frustra quæratis. Eundem quoque sensum alibi apertius profert dicens: Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere quæ ventura sunt vobis. Pro ejusdem temporis cura adhibenda Esaias Propheta admonet dicens: Quærite Dominum, dum inveniri potest;

invocate eum, dum prope est. Quasi enim procul abierit, cum nullius peccatoris preces exaudit. Sabbatum autem quod additum est hyemi, quia apud Judæos festivus est dies, quo homines quam maximè gaudere solent : significat otium quodlibet inutile, vel tempus incongruæ lætitiæ. Quamobrem Dominus admonet ne in sabbato fuga nostra fiat : hoc est, ne in præsentis vitæ deliciis positi futura gaudia postponamus.

Quia igitur audistis per hyemem quibusdam laboribus incongruam judicii extremi tempus præsignari, attendite quod modo faciendum sit vobis, dum bene possitis, & vitæ lumen habetis. Neque enim vobis excusatio restat ulla pro literarum ignorantia, cum in hyeme notissima legere valeatis, quæ sunt vobis facienda. Deinde verò dicendum, quid quotidiani esus necessitas vobis innuat agendum. Undique enim illos flores habetis, ex quibus alicujus ædificationis mel colligere valetis. Quod ergo cogimur quotidie corpus reficere, ut robustiores simus ad quæque corporalia studia : significat nobis quotidie opus esse refici cibo spirituali, id est doctrina cœlesti, ne deficiamus in labore, quem jugiter sustinere debemus, & pro servitute divina, & pro peccatorum nostrorum indulgentia. Nisi enim Deus omnipotens cum refectione camali spiritualem vellet significari, decrevisset utique in præsenti vita idem fore, quod & in futura. Ibi namque nullus invenitur, qui corporalis cibi refectione pascatur. Adhuc dicendum restat, quid copia & penuria substantiæ corporalis innuat. Nam per utramque magna & necessaria cunctis doctrina monstratur. Et copia quidem hoc edocet, quia sicut ipsa lætitiam vitæ præsentis auget, solicitudinem minuit : ita & spirituales divitiæ, id est virtutes animæ omnem futuræ calamitatis & miseriæ solicitudinem minuunt, æternæque beatitudinis augent gaudia. Penuria verò hoc indicat, quia sicut ipsa patientibus eam mœrorem ingerit multiplicem, utpote qui ignorant unde sibi victum quærant, sine quo vivere nequeunt : ita spiritualis vitæ damna æternæ damnationis præfigurant lamenta. Cum igitur vobis ô fratres charissimi variis modis dictum sit, qualiter sine literis religiosæ vitæ tramitem exquirere, & in ea incedere valeatis : attendite jugiter ad singula quæ jam diximus, & ea in cordibus vestris sedula tractate cura.

Ut autem eadem facilius recolatis, & tenacius inhæreant cordibus vestris, libet ipsa breviter repetere. In primis namque diximus vobis, quomodo studia apum imitari debeatis, colligentes ex variis hominibus vel rebus velut ex floribus dulcedinem virtutum. Deinde quid immensus solis splendor significet : deinde diximus de trifaria intelligentia in rebus visibilibus retinenda. Prima quidem est, quæ ex temporalium bonorum pulchritudine docet nos considerare, quam speciosa sint æterna bona, secunda insinuat ex eadem pulchritudine probandos esse homines, utrum Deum diligant plus quam terrena quælibet, tertia indicat quod creaturæ totius adversitas, ipsaque humanæ naturæ vilitas ex hominum primorum prævaricatione evenerit, sed eandem adversitatem & vilitatem Deus in aliquam utilitatem hominis converterit. Deinde etiam quid hyemale tempus ad opera quædam ineptum, & quid quotidiani esus necessitas : quodque copia & penuria corporalis substantiæ significent, protulimus. Quæ nimirum omnia, quia ex quotidianis experimentis possunt vobis esse notissima, attendite jugiter quantam ædificationem exinde possitis capere, imitantes scilicet opus apum in collectione virtutum. Jam enim nulla excusatio remanet vobis pro literarum ignorantia, quandoquidem in his rebus quas quotidie videtis seu auditis, vel aliquo modo sentitis, divinæ religionis notitiam velut in libris agnoscere valetis.

Hæc quidem monita ad laicos specialiter dicta sint. Deinde verò tam clericos quàm laicos admonens precor, ut attendentes continuam aeris intemperiem, quæ peccatis nostris exigentibus ita per annos jam multos imminebat, ut aut immensum frigus, vel immensa pluvia, vel intemperata siccitas fructus terræ corrumpens, famem miserandam efficeret : atque formidantes ne corrupta iniquitate terra necessaria alimenta penitus deneget, vel aliquos homines absorbeat, sicut in quibusdam locis prô dolor, noviter evenisse dicitur, abstineant se aliquatenus à solita avaritia & rapina, nec non lascivia, multiplicibusque nugis, quas stolidissimi quidam ab exteris nationibus in has regiones per insolitam rasuram & monstruosum vestitum detuleruut. Nisi ergo hujusmodi stultitia relinquatur, non solum in eos qui faciunt, sed etiam qui consentiunt, divinitus vindicatur.

DE SVBSTANTIIS FINIS.

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI περὶ διδάξεων, SIVE ELEMENTORVM PHILOSOPHIÆ, Libri quatuor.

PROOEMIUM.

VT ait Tullius in Prologo Rhetoricorum : Eloquentia sine sapientia nocet ; sapientia verò sine eloquentia etsi parum, tamen aliquid, cum eloquentia tamen maximè prodest. Errant qui postposita proficiente & non nocente, adhærent nocenti, & non proficienti. Id namque agere, est Mercurij & Philosophiæ conjugium, tantæ curæ virtutis & Apollinis quæsitum omni conventu deorum probatum solvere. Idem etiam est gladium semper acuere, sed nunquam in bello percutere. Multos tamè nomen magistri sibi usurpantes, non solum hoc agentes, sed etiam aliis sic esse agendum jurantes, nihil quippe de Philosophia scientes, aliquid se nescire confiteri erubescentes, sive imperitiæ solatium quærentes, ea quæ nesciunt esse utilitatis minus charius prædicant. Sed quia, ut ait Terentius, Non est mirum si mulier meretrix impudenter agit, impudentia illorum postposita, de philosophia aliquid dicere proposuimus, ut diligentius ipsam pro posse nostro perficiamus, non diligentes ad diligentiam excitemus. Incipientes igitur à prima creatione rerum, usque ad hominem continuabimus, tractando ac ipso homine multa dicentes : illud ante principium dictionis petentes, ut si aliquid in hoc opere imperfectum inveniatur, humanæ imperfectioni deputent, nec ideo quod in eo utile erit, vituperent. Neque enim propter unum mal-dictum, bona sunt vituperanda : neque propter unum benedictum, mala laudanda. Quandoque

enim

enim vigilat Therſites, & dormit Vlyſſes, & longo operi fas eſt obrepere ſomnum. De Philoſophia igitur tractare incipientes, quid ſit Philoſophia dicamus.

CATALOGVS LIBRI I.

Quid ſit Philoſophia.
Quæ ſunt, & non videntur.
Quæ ſunt, & videntur.
Quibus rationibus probetur quod ſit Deus.
Quare potentia divina dicatur Pater.
Quare ſapientia Filius.
Quare voluntas Spiritus ſanctus.
Vtrum ſint corpora vel ſpiritus.
Qualiter Spiritus ſanctus ab utroque procedat.
Quare quædam opera uni de perſonis attribuantur, cum una ſine alia nihil operetur.
Quare filio attribuatur incarnatio.
Quid ſit & perfectè aliquid cognoſcere.
Quid perfectè ignorare.
De dæmonibus.
Quare Spiritui ſancto peccatorum remiſſio.
De anima mundi.
Quid ſit cæleſte animal.
Quid æthereum.
Quid aëreum.
Quid humectum.
Qualiter Filius à Patre genitus, & tamen illi coæternus.
De elementis.

LIBER PRIMVS.

PHiloſophia eſt eorum quæ ſunt, & non videntur: & eorum quæ ſunt & videntur, vera comprehenſio. Sunt, & eſſe non videntur incorporalia. Senſus enim extra ſubjectam materiam nihil poteſt. Sunt, & eſſe videntur corporalia, ſeu divinum ſeu caducum habeant corpus: corpora namque ſubjacent ſenſui. Cum ergo in utrorumque cognitione conſtet philoſophia, de utriſque diſſeramus, ab eis quæ ſunt & nō videntur, inchoantes. Sunt autem hæc: creator, anima mundi, dæmones, animæ hominum: quibus omnibus quia creator prior eſt. omnia enim ab ipſo habent exiſtere, ſed ipſe à nullo, ab ipſo incipiamus. Sed quia dicunt ſancti, Deum in hac vita non poſſe perfectè cognoſci, quid ſit perfectè aliquid cognoſcere oſtendamus, ut quare creator in hac vita perfectè non poſſit cognoſci innoteſcat, undecim ſunt quæ quæruntur circa unumquodque: An ſit, quid ſit, quantum ſit, ad quid ſit, quale ſit, quid agat, quid in ipſum agatur, ubi ſit, qualiter in loco ſitum ſit, quando ſit, quid habeat. Perfectè ergo aliquid cognoſcere, eſt iſta undecim de illo ſcire. Sed quamvis ſciamus Deum eſſe, quid tamen ſit, perfectè non comprehendimus. Quantitas verò ejuſdem qui omnia implet, anguſtias noſtri pectoris excedit, relationi illius explicandæ humana ſapientia non ſufficit, qualitates non comprehendit: actionibus ejus enarrandis infinitæ linguæ non ſufficiunt. Quid in ipſum agatur: non potentia facientis, ſed permiſſione patientis. Ubi ſit qui ſupra omnia, infra omnia, totus eſt & integer. Qualiter in loco ſit, qui localis non eſt. De tempore illius, qui ante omne eſt tempus. Quid habeat, qui palmo omnia continet, nullus perfectè explicare poteſt. Nec ergo illum omnino ignoramus, quem eſſe ſcimus: nec perfectè ſcimus, de quo hæc omnia ignoramus, & quem diximus in hac vita ſciri Deum eſſe, rationes quibus etiam incrudelis hoc poſſit probari aperiamus, ſcilicet & per mundi creationem, & quotidianam diſpoſitionem. Dum enim mundus ex contrariis factus ſit elementis calido, frigido, humido, ſicco: vel natura operante, vel caſu, vel aliquo artifice, in compoſitione mundi conjuncta ſunt. Sed proprium eſt naturæ, contraria fugere, & ſimile appetere. non ergo natura contraria conjunxit elementa; caſu verò conjuncta non ſunt. Si enim caſus mundum operatus eſſet, quare domum vel aliquid tale quod levius eſt, non faceret? Iterum ſi operatus eſſet mundum, aliquæ cauſæ præceſſiſſent, quarum concurſus operaretur caſum. Eſt enim caſus inopinatus eventus, ex cauſis confluentibus. Cum ergo nihil præter creatorem præceſſit mundum, ergo caſu non eſt factus; igitur aliquo artifice. Artifex verò ille vel homo, vel Angelus, vel Deus fuit. Ante verò mundus factus eſt quam homo: Angelus verò cum mundo. Ergo Deus ſolus mundum creavit. Per quotidianam diſpoſitionem ſic probatur: Ea quæ diſponuntur, ſapienter diſponuntur; ergo aliqua ſapientia. nihil enim ſine ſapientia ſapienter diſponitur. Eſt igitur ſapientia qua omnia diſponuntur. Sapientia verò illa vel humana vel angelica, vel divina. Humana verò non eſt, quæ res facit vivere & loqui. Cumque ſuam humana ſapientia formam, ſcilicet hominis vel alterius animalis operetur, motum illi & vitam conferre non poteſt. Angelica verò ſapientia, quomodo Angelos ipſos diſponeret? Divina ergo eſt ſapientia, quæ hoc agit. Omnis verò ſapientia eſt alicujus ſapientia; Eſt igitur cujus ſapientia illa eſt, nec idem homo eſt, nec Angelus. Deus ergo. Sic per quotidianam diſpoſitionem pervenitur ad divinam ſapientiam: per ſapientiam ad divinam ſubſtantiam. Unde divina ſapientia dicitur ſignaculum & imago divinitatis. In hac divinitate, omnium conditrice & omnia gubernante, dixerunt Philoſophi eſſe potentiam operandi ſapientiam, voluntatem. Si enim non potuit & neſciunt, quomodo tam pulchrum fecit? Si iterum fecit & noluit, vel ignorans, vel coactus hoc egit. Sed quid ignoraret, qui etiam novit hominum cogitationes? Quis iterum illum cogeret, qui omnia poteſt? Eſt igitur in divinitate potentia, ſapientia, voluntas. Qua ſancti tres perſonas vocantur, vocabula illis à vulgari per quandam affinitatem transferentes, dicentes potentiam divinam, patrem: ſapientiam filium: voluntatem, Spiritum ſanctum. Potentia dicitur Pater, qua cuncta creat; & paterno affectu diſponit. Sapientia verò dicitur filius, à patre ante ſecula genitus, & tamen illi coæternus: quia ut filius temporaliter eſt à patre, ita ſapientia æternaliter & conſubſtantialiter eſt à potentia. Sed diximus filium gigni à patre, & tamen illi coæternum eſſe. de illa genitura aliquid dicamus, illud ante orantes, ne illud quod invenitur, Generationem ejus quis enarrabit: putent nobis officere. Illud enim dictum eſt, non quia impoſſibile ſit, ſed quia difficile. Pater ergo genuit filium: id eſt, divina potentia ſapientiam, quando providit qualiter res crearet, & creatas diſponeret: & quia ante ſecula hoc providit, ante ſecula filium, id eſt, ſapientiam genuit, & hoc ex ſe non ex alio: quia neque alicujus doctrina neque uſus experientia, ſed ex propria natura hoc ſcire habuit. Ex quo autem fuit (ſi fas eſt dicere) de æterno: ex quo hæc ſcivit, nec fuit qui iſta ſciret. Si ergo æternus eſt, & ſapientia ejus æterna eſt. hic pater genuit filium coæternum ſibi, & conſubſtantialem. Voluntas verò divina dicitur ſpiritus. Eſt autem propriè ſpiritus, anhelitus, in quo ſæpè voluntas hominis perpenditur. Aliter enim ſpirat lætus, aliter iratus: ideo divinam voluntatem translativè dixerunt ſpiritum, ſed antonomasticè ſanctum. Spiritus iſte à patre & filio procedit, quia voluntas divina bonitas, inde quòd ita potens & ſapiens eſt Deus, effectu oſtenditur. Nihil enim aliud eſt Spiritum ſanctum à Patre & Filio procedere, quàm divinam voluntatem ex potentia & ſapientia uſque ad creationem & gubernationem rerum extendere. Hæc bonitas & voluntas

Patri est coæterna, & Filio: non enim fuit potens & sapiens, quod non esset bonus, & creare volens: quia idem est Deo esse, & bonum esse: & ante tempora voluit quod facit, quia nulla in eo mutabilitas. Coæterna est itaque prædicta voluntas & bonitas divina. Sed hæc personarum trinitas est, essentiæ unitas. Una enim substantia est potentia divina, sapientia & bonitas. Quæ Trinitas quamvis in omnibus cooperetur, nunquam quippe agit aliquid potenter & non sapienter & benigne: nec sapienter & non potenter, vel benignè: nec benignè, & non sapienter vel potenter, tamen quædam opera referuntur potentiæ, & sic patri: quædam sapientiæ, & ideo filio: quædam bonitati & voluntati, & ideo Spiritui sancto. Attribuitur potentiæ, id est, patri filii missio, quam tamen operata est sapientia & voluntas: attribuitur sapientiæ, id est, filio, incarnatio, quam tamen operata est potentia & voluntas. Et meritò sapientiæ attribuitur. Cum enim tam potens esset, qui de potestate diaboli humanum genus sola voluntate liberare posset, maluit tamen divinitatem conjungere humanitati, ut qui Deum & hominem reconciliaret in se, qui hominis est, & Dei haberet. Si enim tantum Deus esset, nunquam diabolus in eum manus mitteret; quippe quomodo servus in filium potentis Domini cognitum manum mitteret? Unde scriptum est: Si cognovissent, nunquam filium Dei crucifixissent. Si iterum tantum homo esset, quomodo captivus captivum liberaret? omnes enim peccaverunt, & egent gratia Dei. Redemptor igitur noster Deus fuit, & homo, & adhuc est, ut ex divinitate salvare posset, & ex humanitate diabolum lateret: ut cum [illegible]ter jus & fas innocentem invaderet, potestatem sibi super nocentem à Deo commissam justè admitteret. Voluntati verò & bonitati divinæ remissio peccatorum attribuitur, quia ex bonitate & voluntate condonat quod ex potentia & sapientia quam citò factum est, punire posset. Sed quia dum de divinitate loquimur, angustias nostræ scientiæ transgressi sumus, de ea iterum tacentes, ad reliqua transeamus, illud orantes, ne si aliquid quod alibi scriptum non sit, hic reperiatur, hæresis judicetur. Non enim quia scriptum non est, hæresis est, sed si contra fidem. In partitione superiori de eis quæ sunt & non videntur, primum creatorem: deinde de anima mundi posuimus. Finito igitur de creatore tractatu, de anima mundi dicamus.

Anima igitur mundi, secundum quosdam Spiritus sanctus est; divina enim voluntate & bonitate, quæ Spiritus sanctus est, ut prædiximus, omnia vivunt, quæ in mundo vivunt. Alii dicunt animam mundi esse naturalem vigorem, rebus à Deo insitum, quo quædam vivunt tantum, quædam vivunt, nec sentiunt: quædam vivunt, sentiunt & discernunt. Nec enim est aliquid quod vivat & sentiat vel discernat, in quo non sit ille naturalis vigor. Tertii dicunt animam mundi esse quendam incorpoream substantiam, quæ tota est in singulis corporibus, quamvis propter quorundam corporum tarditatem, non idem in omnibus operetur, quod volens significare Virgilius ait: Quantum non noxia corpora tardant. In homine ergo propria & mundi anima, si quis concludat: igitur in homine sunt duæ animæ. Dicimus enim, quia non dicimus animam mundi esse animam, sicut nec caput mundi esse caput. Hanc dicit Plato esse excogitatam ex divina & individua substantia, ex eadem natura & diversa, cujus exponere si quis quærat, in aliis nostris scriptis illam inveniet. Tertium genus de his quæ sunt, & non videntur, diximus esse dæmones, de quibus tractare incipientes, dicamus quot illorum sint ordines, & quare vocati sint dæmones. Tres igitur dæmonum ordines voluit Plato esse, à superiori usque ad imum nihil sine rationali creatura esse affirmans. Dicit enim in firmamento esse quoddam animal rationale, quod ita definit: Animal rationale, cœleste, immortale, impatibile, stella videlicet, de quibus in loco suo dicemus: sunt enim de his quæ sunt & videntur. Deinde dixit esse in æthere quoddam genus invisibilis animalis, à firmamento usque ad lunam primum ordinem dæmonum, quod ita definitur, Animal rationale, immortale, patibile, æthereum: cujus dicit esse officium soli divinæ contemplationi vacare, & deejus contemplatione delectari; in inferiori verò loco. 1. circa superiorem partem aëris vicinæ lunæ dicit esse aliud genus, cujus est diffinitio, Animal rationale, immortale, patibile, diligentiam omnibus impartiens. cujus est secundum eundem officium, deferre preces homini, non Deo, & voluntatem Dei hominibus, vel per somnia, vel per signa, vel per intimam aspirationem, vel vocalem admonitionem. Quod dicitur patibile, quia diligit bonos, congaudet illorum prosperitati, compatitur adversitati. Tertius ordo est in hac humecta parte aeris, quod ita definitur: Animal humectum, rationale, immortale, patibile. Cujus est officium humanitati invidere, ex invidia insidiari, quia unde descendit per superbiam, ascendit humanitas per humilitatem. Est etiam ita luxuriosum, quod aliquando commiscet se mulieribus, & aliquos generat: unde & incubi, quia sic concumbunt, dicuntur: qui ab aliis differunt dæmonibus, quia duo primi ordines dicuntur cacodæmones: id est, bonum scientes καλὸν bonum, δαίμων sciens dicitur. Isti verò dicuntur cacodæmones, id est malum scientes. κακὸν enim malum est, & non abhorreas nominis communitatem, qua & illi & isti dicuntur dæmones, quasi scientes, cum & isti & illi Angeli dicantur. unde dicitur malus Angelus. Inferiorem partem mundi homo habitat, id est, terram, animal rationale, mortale. de quo in suo loco dicemus. De prædictis dæmonibus quæritur, utrum corpora habeant, an non, cum sint animalia, & omne animal corpus dicatur, an sit spiritus, ut ait Propheta: Qui facit Angelos suos spiritus. Inde dicunt quidam quòd corpora sint, tamen ita subtilia, quod sensu percipi non possunt. Unde respectu nostrorum corporum, quæ spissa sunt & grossa, spiritus dicuntur. quemadmodum aër quamvis corpus sit, tamen propter subtilitatem sui spiritus vocatur. quod confirmat beatus Gregorius, qui in Moralibus loquens de Angelis ait, Comparatione nostrorum corporum spiritus sunt, sed comparatione illius summi & incircumspecti spiritus, corpora sunt dicenda. Hoc iterum probant authoritate beati Augustini, qui in Enchiridio quoddam ponit capitulum, qualia corpora Angeli habeant. Alii dicunt illos non esse corpora, sed spiritus scilicet, quia ubique non sunt, de loco ad locum moventur, comparatio summi spiritus, qui ubique totus est & integer. à beato Gregorio corpora dicti sunt, nec inde sequitur quod corpora sint, sicut illud est, Sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum. non quod Deus sapientiam hujus mundi stultitiam reputet: sed quod ad comparationem divinæ sapientiæ stultitia est, nec inde sequitur quod sit stultitia. De illo verò capitulo beati Augustini, qualia corporalia Angeli habeant, dicunt beatum Augustinum ibi loqui de coporibus quæ assumunt, quando hominibus apparent, utrum vera sint corpora an non, nec tamen dicit illos esse corpora. Nos autem plus illorum sententiæ concedimus, qui dicunt illos esse spiritus: nec videatur alicui esse inconveniens, quod Plato duo genera dicit cacodæmonum, cum divina scriptura novem dicat esse ordines Angelorum. Plato enim divisit secundum loca, sed divina pagina juxta officia. In duobus igitur illis generibus continentur novem ordines, & econverso.

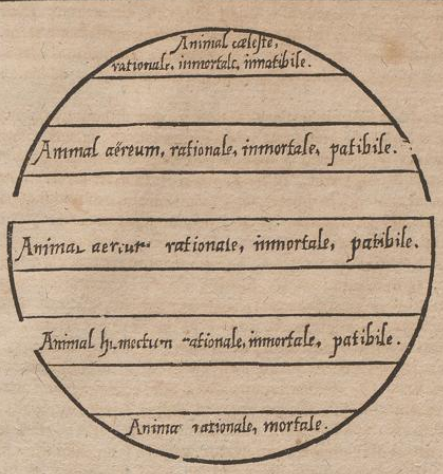

Post tractatum de creatore, & anima mundi, & dæmonibus, restat tractare de anima hominis. Sed quia de homine locuti sumus usque ad illum locum, loqui de ejus anima differamus, ut sit unus & continuus de homine tractatus. Hactenus de illis quæ sunt, & non videntur, nostra disseruit oratio, nunc ad ea quæ videntur, stylus convertatur. Sed antequam initium loquendi de illis faciamus, petimus, ut si loquentes de visibilibus aliquid probabile, & non necessarium dicimus; vel necessarium, & non probabile ponimus, non inde vituperemur: ut physici enim tantum probabile ponimus: ut verò philosophi probabile, & si non necessarium adjungimus, sed illud videatur si aliquid probabilius inter modernos inde tractaverint. Tractaturi igitur de eis quæ sunt & videntur, quòd illa corpora sunt, & omnia corpora ex elementis constant: ab elementis sumamus exordium, ostendendo quid sit elementum, quare quatuor sint elementa, nec pauciora, quod fuit chaos elementorum, qualiter solutum.

Elementum verò ut definiunt philosophi, est simpla & minima alicujus corporis particula: simpla ad qualitatem, minima ad quantitatem. Cujus exemplum tale est: Elementum est pars simpla. i. cujus non sunt contrariæ qualitates. Sed quia hoc totum videtur habere ossa & similia, ut removeat illa, addit minima: i. quæ ita est pars alicujus, quod nihil est pars ejusdem: unde literæ per simile dicuntur elementa, quia sunt partes simillimæ, ita quòd nihil est pars illarum. Volunt autem philosophi ex elementis quatuor constare humores, ex humoribus partes tam homiomeras. i. consimiles, ut est caro & ossa, quam organicas. i. officiales, ut sunt manus & pedes &c. Ex utrisque verò partibus humana constare corpora. Ergo secundum eum nullum ex his quatuor quæ videntur, & à quibusdam elementa reputata sunt, est elementum simplum videlicet, nec terra, nec aqua, nec aer, nec ignis. Nullum quippe eorum est simplum qualitate, nec minimum quantitate: & ut in terra aliquid est calidi, aliquid frigidi, aliquid sicci, aliquid humidi: quod quia cuilibet est patens, probationem illius prætermittamus. Neque enim aperte vera, neq; apertè falsa sūt probāda, sed de quibus est aliqua dubitatio. Nō est ergo terra simpla qualitate, nec minima quantitate, cū ex tam magnis partibus constet: sunt enim quatuor illius partes vel quinque zonæ, nec ergo est elementum. Similiter de aqua, & igne, & aere probari potest. Elementa ergo sunt simplæ & minimæ particulæ, quibus hæc quatuor constant quæ videmus. Hæc elemēta nunquam videntur, sed ratione divisionis intelliguntur. Dividitur enim ut figuraliter dicatur humanū corpus in organica, ut in manus, &c, organica in homiomera. i. consimiles, scil. in partes carnis & ossa. Homiomera antem in humores, melancholiam, &c. humores autem in elementa. i. in simplas & minimas particulas. Cujus divisionis pars actu, pars sola ratione & cogitatione fieri potest. Corpus enim humanum in membra, membra in homiomera actu dividere potest, sed homiomera in humores, humores in elementa solus intellectus dividere potest: quia ut ait Boëtius in commento super Porphyrium, Vis est intellectus conjuncta dividere, & divisa conjungere. Sed quæret aliquis, ubi sunt elementa? Nos dicimus in compositione humani corporis & aliorum, sicut litera in compositione syllabæ, & si non per se, Sed quidam sunt, qui ut rustici nesciunt aliquid esse, nisi sensu illud possint comprehendere: quia animal non percipit quæ sunt spiritus, cum sapienti plus inquirenda sint insensibilia, quam sensibilia. Cùm ergo simplæ & minimæ particulæ sint elementa, qui sunt frigidæ & siccæ, dicuntur terra. Quæ frigidæ & humidæ, aqua: quæ calidæ & humidæ, aer: quæ calidæ & siccæ, ignis. Cùm autem hæc quatuor quæ videntur, ex illis composita sint, illud de his in quo duæ particulæ frigidæ & siccæ dominantur, nomine illarum dicitur terra: in quo frigidæ & humidæ, aqua: in quo calidæ & humidæ, aer: in quo calidæ & siccæ, ignis. Si ergo illis digna velimus imponere nomina, particulas prædictas, dicamus elementa ista quatuor, quæ videntur elementa. Sunt quidam qui neque philosophorum scripta, nec physicorum unquam legerunt, ex superbia ab aliquo discere dedignantes, ex arrogantia, quæ nesciunt confingentes, nonnihil dicere videantur, dicunt esse istorum quatuor, quæ videntur qualitates: calorem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem. Sed istis physicam velut & partem pede detrahentibus, reclamat eodem ore Platonis, vocantes elementa materias, cum nullæ qualitates materia alicujus esse possint. Est enim materia, quæ accepta forma transit in aliud. Reclamat item ore illius philosophi, qui in isagogis suis ait: aliud esse elementa, aliud eorum commixtiones, quæ sunt calidæ & siccæ, & sic de aliis. Iterum reclamat ore Macrobii dicentis: Cùm in singulis elementis diversæ essent qualitates, talem unicuique dedit, ut in eo cui adhæret, cognatam & similem reperiret, ut aqua cum terra frigiditatem, aer cum aqua humiditatem, ignis cum aere calorem. Vide ubi dixit elementa non esse qualitates, sed qualitates in elementis. Si ergo quod alicui inest, diversum est ab eo cui inest, non est ipsum quòd est, ipsum cui inest. Sunt alii qui dicunt, ista quæ videntur esse elementa, authoritate Juvenalis hoc probantes, qui de gulosis ait, Gustus per omnia elementa quærunt: in terra venationes, in aqua pisces, in aere aves. quæ sententia quia vera est, nec sententiæ philosophorum contraria, qualiter cum ista stare possit exponam. Philosophus igitur tanquam Physicus de naturis corporum tractans, simplas illarum & minimas particulas elementa quasi prima principia vocavit. Philosophi verò de creatione mundi agentes, non de singulorum corporum naturis, ista quatuor quæ videntur, elementa mundi esse dixerunt, quæ ex istis constant: & ista primum creata sunt, deinde ex his ut ex elementis cætera omnia facta sunt, ut in sequentibus ostenditur. Nulla est ergo inter eos contrarietas. Sed dicitur contrà, Nullum istorum elementum est, quia nullum est eorum quod ex quatuor elementis factum non sit. quod sic probant: In terra est aliquid de aqua, quia aliquid humiditatis videmus exire. In eadem est aliquid aeris, quod probat fumus inde evaporans, & aliquid caloris, quod tactu percipimus. Similiter de aliis probant hoc idem authoritate Platonis dicentis: Cum terra transeat in aquam, & aqua in terram, quare magis dicatur aqua quam terra. Nos verò contradicimus in unoquoque illorum de aliis aliquid esse, nec tamen ea inde esse facta, quia non substantialiter, sed accidentaliter inest. Cum enim terra porosa sit, & aquis circumdata, aliquid humoris aquæ subintrant, & aliquid aeris. Cum ergo in medio mundi sit, & ignis ab omni parte æqualiter distet terræ, quid mirum si aliquid caloris inde recipiat? Insunt ista terræ accidentaliter, non naturaliter, nec ex istis constat. Similiter de aliis licet probare, sed quia brevitatem in hoc opere sectamur, quid in aliis de aliis sit, & qualiter in eis accidat, ingeniis aliorum inquirere dimittamus. Etenim principium à magistro, perfectio autem debet esse ab ingenio & studio. Quoniam iterum Platonem dicunt quæsisse, quare magis dicatur aqua quam terra, vel è converso cum sic dissolvatur, hic

intelli-

intelligimus illum loqui non de elementis, quæ sic dissolvitur. Nunquam enim totum dissolvitur elementum. Dicit enim id quod dissolvitur non esse terram, sed terreum, id est partem terræ. sed quod remanet retinens proprietatem terræ, dicit terram & elementum. Sed de hoc Deo annuente vitam satis dicemus. Sunt ergo elementa prædictorum corporum particulæ, ut dicunt Philosophi. Sunt autem elementa mundi, ut dicunt Philosophi, quæ videntur : de quibus hujusmodi tractatus habendus erit.

Quare unumquodque factum sit, quare quatuor nec pauciora; sed quia firmior est sententia, quæ authoritate sapientis utitur, quid inde Plato senserit dicamus. Divini inquit decoris ratio postulabat talem fieri mundum, quæ & visum pateretur & tactum. Ac si diceret: Cùm Deus sola bonitate non indigentia, quippe qui perfectum & summum bonum est, mundum creavit, talem voluit illum fieri, qui videretur & tangeretur, ut homo etiam oculis in rerum creatione & gubernatione divinam potentiam & bonitatem percipiens, potentiam timeret, sapientiam veneraretur, bonitatem imitaretur. Deinde subjungit : Constabat autem nihil posse videri nisi ignis beneficio, neque tangi sine solido, nec solidum esse sine terra. Quomodo visus non possit esse sine igne, nec tangibile sine terra, loquentes de sensibus corporis ostendemus. Postea addit: Idcirco jecit Deus quasi fundamenta ignem & terram. Sed quoniam in eis sunt contrariæ qualitates, quippe terra est corpulenta, obtusa, immobilis. Ignis subtilis, acutus, mobilis : vidit Deus sine medio ea jungi non posse, ideoque inter ea medium creavit, de quorum conjunctione quia fecimus mentionem, dicamus quid sit conjunctio, quid commixtio contrariorum. Commixtio ergo contrariorum est, quando ex duobus ita fit unum, ut neutrum remaneat, id quod ante fuerat: ut si calidissimum frigidissimo misceatur, fit tepidum, neque frigidissimo neque calidissimo remanente : conjunctio verò contrariorum est, quando ex duobus ita fit unum, quod utrumque remanet id quod antè. Quod in contrariis habentibus agentes qualitates sine medio esse non possunt. Sunt autem agentes qualitates, calor, frigiditas, sed quare? loquentes de homine dicemus. Si enim alterum alteri adponitur, repugnant, & alterum ab altero dissolvitur: ut ergo subsistant, oportet medium esse. Id si tale fuerit, quod plus ad unum quam ad aliud se habeat, paulatim in illud ad quod se plus habet, transibit, sicque illa conjunctio dissolvetur: veluti si inter calidissimum & frigidissimum aliquid plus habens se ad calidum quam ad frigidum ponatur, illo in naturam calidi transeunte, & frigiditate pereunte, dissolvetur illa conjunctio. Sin autem tale fuerit medium, quod ad utrumque se æqualiter habeat, non plus in naturam unius quàm alterius transiens, illorum observabis conjunctionem. Volens ergo prædicta duo elementa commiscere, seu conjungere, ut utrumque id quod est remaneat; medium inter illa creavit, non unum tamen, sed duo, aquam scilicet & aëra. Si enim solam aquam inter ea posuisset, tum plus ad terram quàm ad ignem se haberet; habet enim commune cum terra corpulentiam, obtusitatem, cum igne mobilitatem: conjunctio illa non duraret. Similiter si solum aëra; habet enim commune subtilitatem & mobilitatem cum igne, cum terra obtusitatem. Sed dicet aliquis: Et si unum istorum non sufficit, potuit tamen Deus facere aliud quod sufficeret. Ad quod dicimus, nos non ponere terminum divinæ potentiæ; sed dicimus nullum de his quæ sunt, potuisse sufficere, nec juxta rerum posse esse aliquid quod sufficeret. Ostenso igitur quòd unum de istis solum non sufficeret, quòd nullum aliud quod ad hoc sufficeret, esse non posset, aperiamus. Cùm igitur inter aliqua duo, duæ sunt contrariæ qualitates, quia binarius in duo æqua dividi non potest, aliquid inter illa poni potest, quod unam ab unoquoque proprietatem recipiens, inter illa sufficiat: ut cum terra & aer duas contrarias habeant qualitates. Est enim terra frigida & sicca, aer calidus & humidus, aqua habens commune cum terra frigiditatem, cum aere humiditatem, inter illa sola sufficit. Similiter ignis & aqua contrarias habent qualitates; est quippe ignis calidus & siccus, aqua frigida & humida. Sed quia aer habet commune cum aqua humiditatem, cum igne calorem, inter utrumque solus sufficit. Si verò inter aliqua sunt tres contrariæ qualitates, sicut nec ternarius in duo æqua dividi potest, nec medium quod ad ea æqualiter se habeat, potest inveniri. Oportet enim quòd de uno accipiat viam; duas de altero. sic enim nec aliter potest in integrum dividi ternarius.

Qualitas verò per media non dividitur, non ergò inter ea potest esse medium, nisi participans una & duabus. Iterum dicet aliquis: Et si secundum hanc syzygiam in tribus qualitatibus unum medium, quod ab utroque unam acciperet, esse non potuit, secundum illam quæ sit in duabus, illud habere potuerunt. Si enim inter ignem & aquam est aër, qui una unius, altera alterius participat: quare inter ignem & terram in syzygia duarum qualitatum unum medium, quod ab utroque unam acciperet, esse non potuit. Est enim calidus & siccus, terra frigida & sicca. Nos verò dicimus; nec secundum hunc medium fuisse necessarium, cum in aliquo conveniant, sed in siccitate nec esse potuit. Si enim aliquod tale medium esset, quod ab utroque aliquid acciperet, vel acciperet ab igne calorem, à terra siccitatem, idemque esset quod ignis, vel à terra siccitatem, idemque esset quod ignis, vel à terra frigiditatem, ab igne siccitatem, & sic idem esset quod terra: vel ab igne calorem, à terra frigiditatem, præter hæc (ut opinor) nihil potest configi. Sed impossibile est aliquid esse calidum & frigidum. Cùm enim sint quatuor elementa & quatuor illorum complexiones, inde fiunt sex complexiones, quarum quatuor sunt possibiles, duæ impossibiles. Sunt autem quatuor possibiles, calidum & siccum, calidum & humidum, frigidum & humidum, frigidum & siccum. Duo verò impossibiles, calidum & frigidum, humidum & siccum. Duo igitur elementa creator in medio posuit, quia unum prædictis rationibus non sufficeret. Elementorum verò talis est dispositio, quod inferiorem locum obtinet terra, deinde est aqua, postea aër, superior est ignis. Si enim aliquid inferius terra esset, quia naturaliter gravis est, ad illud tenderet: gravia enim naturaliter deorsum tendunt. Si verò aliquid supra ignem esset, ex levitate sua illud tenderet, & dissolvi ab aliis contenderet. Juxta terram posita est aqua, quia naturaliter gravis est, & si non quantum terra, & secundum locum obtinere debuit. deinde est aër gravior, & levior aqua, meritò inter utrumque ponitur. Et quoniam quid sit elementum docuimus, & quot sint, & quare plura non sint, & causam ordinationis significamus, de Chao, quod in principio mundi fuit, dicamus, communem sententiam præponentes, deinde illam improbantes, ad ultimum nostram rationibus confirmantes. Dicunt omnes fere, Elementa in prima creatione certa loca non obtinuisse, imò in vanam massam mixta fuisse,

in

in qua erant gravia & levia, modò ascendebant, modò descendebant. Subjungunt etiam rationem, quare tanta confusio rerum foret, nisi sua potentia, sapientia & bonitas res ordinaret. Deinde hoc probant authoritate Platonis, qui in Timæo ait, Deum ex inordinata jactatione elements redegisse in ordinem. Nos verò dicimus falsam esse, quam proponunt, nec convenientem esse rationem, quam inducunt, nec benè esse intellectam authoritatem, quam prætendunt. Priùs ergo probemus sententiam esse falsam, posteà rationem non esse convenientem, deinde non benè esse intellectam authoritatem. Dic ergo quisquis hoc affirmas: Massa illa, quæ constabat ex quatuor elementis, major erat, vel minor, vel æqualis elementis, quæ modò sunt. Si major erat, non ergo omne corporeum in quatuor elementis continetur, vel aliquid de ea periit. Si minor, tunc creator post eam aliquam novam materiam creavit, ex qua elemenra augmentavit. Si æqualis, omnem locum, quæ illa modò implent, implebat: non igitur quò ascenderet, vel descenderet, habebat. Falsa est ergo sententia. Inconveniens est ratio quam inducunt, scilicet Deum ad hoc fecisse, ut ostenderet, quanta confusio rerum foret, nisi sua bonitas eas ordinaret. Cui ostenderet? Angelo? Sed Angelus ex natua & gratia naturas rerum cognoscit. Homini? Sed nondum erat homo, & si ut homini ostenderetur, facta esset, usque ad hominem servaretur. Sed ante hominis creationem ordinata sunt elementa. Authoritas Platonis non benè est ab his intellecta. Cùm enim dicit Plato, ex inordinata jactatione Deum elementa reduxisse in ordinem: non ideo dicit, quòd unquam inordinatè jactarentur. Quis enim ullus locus relictus esset inordinationi, Deo cuncta disponente? Sed quia essent nisi sic, ut nunc sunt, à Deo essent ordinata. Cùm enim terra naturaliter deorsum tendat, ignisque sursùm, nisi illa inferiorem locum obtineret, ille verò superiorem: hæc semper quæreret inferiorem, hic superiorem, & sic esset inordinata jactatio: hanc redegit creator in ordinem, conferendo terræ locum, scilicet inferiorem, igni superiorem: ut hæc non haberet quò descenderet, neque hic quò ascenderet. Ex inordinata igitur jactatione, quæ fuit, sed quæ esse potuit, Deus elementa in ordinem redegit: veluti si monitu alicujus nostri amici aliquid quod contingeret, nisi ipse se moneret fugiamus, dicimus, Iste liberavit nos ab hoc malo: non quia hoc malum prius fuisset, & posteà nos inde liberasset: sed quia nisi iste fuisset, nobis accidisset. Fuerunt igitur in prima creatione, ubi nunc sunt elementa, sed non qualia nunc sunt. Etenim terra omninò erat cooperta aquis, aqua verò spissior, quàm modò sit, & ad magnam partem aëris elevata. Aër autem spissior, quàm modò sit, & obscurus, quippe cùm neque sol, neque luna, neque aliæ stellæ essent, quibus illuminaretur. Ignis similiter spissior erat, quàm modò sit. Id autem, quòd terra erat omninò aquis cooperta, nec aliquo lumine illustrata, nec ædificiis distincta, nec suis animalibus repleta, quòd aqua & aër spissi & obscuri erant, quòd in superioribus stellæ non apparebant, chaos, id est, confusionem elementorum vocaverunt. Unde Moyses: Terra erat inanis & vacua, & tenebræ erant super faciem abyssi, hoc chaos sic dissolutum est, cùm aqua usque ad maximam partem aëris esset elevata: aër verò spissus, & ignis similiter in illa spissitudine aliquid terræ & aqueæ substantiæ inerat, quæ, ex calore ignis & siccitate coagulata & durata, corpora stellarum visibilia & lucida creavit. Quod autem in compositione stellarum & de inferioribus & de superioribus elementis est, dominante tamen supremo, ex hoc potest probari, quòd visibilia sunt, & splendida, & mobilia. Quòd enim visibilia sunt, ex invisibili vel visibili habent: at ex invisibili nihil potest esse visibile, unde Lucretius: Ex insensibili ne credas sensibile nasci. Et Macrobius: Omnis qualitas geminata crescit, nunquam contrarium operatur. Non ergò ex igne vel aëre habent, quòd visibilia sunt: hæc quippe sunt invisibilia. Ex visibili ergo, id est, ex terra & aqua. Similiter quòd splendida sunt & mobilia, ex obscuro & immobili non habent: ergo ex splendido & mobili, scilicet aëre & igne. Facta sunt ergo ex quatuor elementis, scilicet de inferioribus dominatur in eis aqua, de superioribus ignis, quod effectu probari potest. Calorem enim terris conferunt, & ad nutrimentum sui humorem attrahunt. Similia namque similibus congaudent. Hæc subjiciet aliquis: Cùm in aëre sit humor spissior, quàm in igne, & calor quamvis non tantus, quare in aëre corpora stellarum facta non sunt? Nos verò dicimus, quòd quamvis aër sit calidus, est tamen & humidus: non ergo potuit desiccando spissare, & sic corpus lucidum & visibile creare, veluti si aqua spissa superponatur igni, spissatur, & in lapideam sæpè transit substantiam: sin autem alicui calido & humido superponatur, ut aquæ bullienti, ita ut ab illo solo calorem recipiat, non spissabitur, vel secundùm Constantinum: Cùm in uno de istis quatuor duæ sint qualitates, singillatim unam habet ex se, alteram ex alio. Ignis ex se calidus est, siccus ex motu vel ex terra. Aër est humidus ex se, calidus ex igne. Aqua humida ex aëre, frigida ex se. Terra verò ex se sicca est, sed frigida ex aqua. Quod verò in unoquoque est ex se, plus in eo valet, quàm quod ex alio. Cùm ergo in aëre humiditas sit ex se, calor ex igne, prævaluit in eo humiditas, nec potuit desiccando corpora stellarum creare. Iterum quod majus est, non fuit divina voluntas stellas esse in aëre. Cùm enim aër terræ sit vicinus, si in eo essent stellæ, ex vicinitate sua terram incenderent, nec aliquid in ea vivere posset. Corporibus stellarum sic creatis, quia igneæ sunt naturæ, cœperunt se movere, & ex motu subditum aëra calefacere. Quo mediante aqua calefacta est, ex aqua calefacta & spissata diversa genera animalium sunt creata: quorum quædam, quæ plus habuerunt superiorum elementorum, aves sunt. Unde aves modò sunt in aëre ex levitate superiorum, modò descendunt in terram ex gravedine inferiorum. Alia verò, quæ plus aquæ habuerunt, pisces sunt, inde est quod in hoc solo elemento vivere possunt. Sic igitur aves & pisces ex aqua creati sunt, unde scriptum est: Magnæ Deus potentiæ, qui ex aquis ortum genus partim remittis gurgiti, partim levas in aëra. Istis sic creatis ex aqua effectu superiorum, ubi aqua tenuior fuit: ex calore & creatione prædictorum desiccata est. Apparentque in terra quasi quædam maculæ, in quibus homines & alia animalia habitabant. Sed cùm terra ex superposita aqua esset lutosa, ex calore bulliens, ex se diversa genera animalium creavit, & si in aliqua parte terræ abundavit ignis, cholerica nata sunt animalia, ut leo. Si terra melancholica, ut bos & asinus. Si aqua, phlegmatica, ut porcus. Ex quadam verò parte, in qua elementorum qualitates æqualiter convenerunt, humanum corpus factum est. Et hoc est quod divina pagina dicit, Deum fecisse hominem ex limo terræ. Non enim credimus animam, quæ spiritus est, & levis & munda, ex limo esse factam, sed à Deo homini inspiratam, unde ait Scriptura: Formavit Deus hominem de limo terræ, & inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ. Unde cùm diversa melancholica animalia creata sunt, infinita phlegmatica & cholerica. Unus solus homo creatus est: quia, ut ait Boëtius: Omnis æqualitas pauca est & finita: inæqualitas verò numerosa & multiplex. Sed quoniam est proximum temperato, & si minus, tamen aliquanto est temperatum: ex vicino limo corpus mulieris esse creatum, verisimile quibusdam videtur, & ideò nec penitùs idem est quod homo, nec penitùs diversum, nec ita temperata: quia calidissima frigidior est frigidissimo viro. Et hoc est, quod pagina dicit Deum fecisse fœminam ex latere Adæ. Non enim ad literam volumus Deum primum hominem ex costa esse. Sed dicet aliquis eadem ratione plures homines & fœminas tunc posse creari, & adhuc posse. Nos dicimus verum esse, si divina voluntas esset: quia ut aliquid fit natura operante, necesse est divinam voluntatem procedere. Iterum dicet hoc esse divinæ potestati derogare, sic esse factum hominem dicere. Quibus respondemus è contrario: Immò id est ei conferre, qui ei attribuimus, & talem rebus naturam dedisse, & sic per naturam operantem humidum corpus creasse: nam in quo divinæ Scripturæ contrarii sumus, si quod illa dicit factum, nos qualiter factum sit explicemus? Si enim modò unus sapiens dicat aliquid esse factum, & non explicet qualiter: alter verò hoc idem dicat & exponat, quæ in hoc est contrarietas? Sed quoniam ipsi nesciunt vires naturæ, ut ignorantiæ suæ omnes socios habeant, nolunt ali-

quem eas inquirere, sed ut rusticos nos credere, nec rationem quærere, ut jam illud propheticum impleatur: Erit sacerdos sicut populus. Nos autem dicimus in omnibus rationem esse quærendam, si potest inveniri. Si enim alicui deficiat, quod divina pagina affirmat, Spiritui sancto & fidei est mandandum. Non enim ait Moyses, Si agnus non potest comedi, statim igni comburatur: sed prius convocet vicinum, qui conjunctus est domui suæ, & si nec ita sufficiunt ad esum agni, tunc demum igni comburatur: quia cùm de divinitate aliquid quærimus, si ad illud comprehendendum non sufficimus, vicinum domui nostræ convocemus, id est, manentem in eadem fide Catholica inquiramus. Sin autem nos, neque ille ad id comprehendendum sufficimus, tunc illud igne fidei comburamus. Sed isti multos habentes vicinos domui suæ conjunctos ex superbia nolunt aliquem convocare, maluntque nescire, quàm ab alio quærere; & si aliquem inquirentem sciant, illum esse hæreticum clamant, plus de suo captio præsumentes, quàm sapientiæ suæ confidentes. Sed quæso ne habitui credas, jam enim in eis impletum est, quod ait Satyricus: Fronti nulla fides; quis enim non vicus abundat, Tristibus obscœnis. Et iterum: Rarus sermo est ille, & magna libido tacendi, Atque supercilio brevior coma. Et quoniam de prima creatione rerum fecimus mentionem, quam diversi diversis temporibus dicunt esse factam, doceamus in quo tempore & quibus rationibus dicunt esse factam. Hebræi ergo & Latini dicunt in vere principium mundi fuisse. Unde Virgilius de diebus veris loquens ait: Non alios credidit in prima origine mundi, Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem, deinde subjungit: Ver illud erat, ver tempus agebat. Horum talis est ratio: Quicquid creatur, æqualitate proportionum creatur: sed nullum tempus præter ver temperatum est: in vere ergo creatio mundi facta est. Ægyptii verò in Julio illam esse factam dicunt. Quos secutus Macrobius, dicit in natali die mundi cancrum gestâsse lunam, leonem solem. Quorum hæc est ratio: In prima creatione tantus fuit humor, quòd terra erat aquis circumdata, tantus verò humor sine mixto calore temperari non potuit. Ergo in tempore anni, in quo maximus calor est, id est, in æstate, creatio mundi facta est.

LIBRI PRIMI
FINIS.

VENERABILIS BEDAE PRESBYTERI περὶ διδάξεων, SIVE ELEMENTORVM PHILOSOPHIAE, LIBER II.

PROOEMIVM.

IN superiore particula de eis, quæ sunt, & non videntur, & elementis, quæ quidem visibilia, quidam invisibilia docuerunt, pro parvitate nostri ingenii summatim perstrinximus: nunc verò de unoquoque & ejus ornatu dicere satagamus. Sed quamvis multos ornatum verborum quærere, paucos veritatem, scientiæ cognoscamus, nihil tamen de multitudine, sed de paucorum probitate gloriantes, soli veritati insudamus. Maluimus enim nudam veritatem prætendere, quàm pallitatam falsitatem. Sed quisnam est, cui ariditas nostri sermonis displiceat, si nostri animi occupationes cognoverit, ornatum sermonis non quæsierit, sed de illo, quod agimus, stupebit. Quis enim ullus reliquus locus potest esse ornatui, cùm oporteat quid & qualiter legamus cogitare: deinde legendo exponere, in disputationibus contra falsa declamare, de aliorum inventis judicare, contra invidorum detractiones linguam acuere: ut jam impletum sit in nobis illud de filiis Israël, qui reædificantes templum, in una manu gladium, in altera lapidem habebant. Sed hæc hactenus. Nunc de singulis elementorum & unius cujusque ornatu dicamus, à superiore, id est, ab igne incipientes.

CATALOGUS LIBRI II.

QVID sit æther.
Vnde aquæ congelatæ sint super æthera.
Quod non est bona ratio dicere hoc, quia Deus facere potest.
Quid sit, quòd in modum pellis extensa videtur.
Quot modis fiat sermo de superioribus.
Quare ignis dicatur firmamentum.
De infixis stellis.
Quot circuli dicantur esse in firmamento.
Qui visibiles: qui item invisibiles.
Vnde incipiat galaxias, & quomodò extendatur
Qualiter zodiacus distendatur, & quare sic sit nominatus.
Quomodò in zodiaco sint signa disposita.
De quinque parallelis.
De duobus coluris.
De horizonte & meridiano circulo.
De motu firmamenti.
De Saturno.
Quare aliqua stella dicatur frigida.
Quare non omne igneum sit calidum.
Quot modis nomina qualitatum rebus attribuant.
De Iove.
De Marte.
De Venere.
Quomodo eadem stella dicatur lucifer & hesperus.
De Mercurio.
De Sole.
Quare retrogradæ & stationariæ videantur.
Vnde visum sit quibusdam, quòd sol sit quartus, quibusdam quòd secundus à luna.
Quæ sententia magis inde sit sequenda.
Vtrum moveatur sol cum firmamento, vel contrà.
Quæ necessitas fuit, ut sol obliquè moveretur.
Quas diversitates operatur ascendendo vel descendendo.
Quæ sint qualitates temporum, & quibus elementis, quibus ætatibus consimilia sint.
Quare citiùs moriantur infirmi in vere & autumno.

Quid

Quid sit naturalis dies, & de ejus partibus.
Quid sit dies usualis.
Vnde inæqualitas & æqualitas dierum.
Vnde eclypsis solis.
Quare in singulis non contingat.
De luna.
Quare luna non habeat proprium splendorem & calorem.
Quare splendor in luna crescat & decrescat.
De eclypsi lunæ.
Quare singulis mensibus non contingat.
Quæ sit umbra conoides.
Quæ cylindroides.
Quæ calathoides.
Quid sit umbrosum quod in medio lunæ apparet.

LIBER SECVNDS.

IGnis est spatium à luna sursum, quod idem æther dicitur, cujus ornatus est, quicquid super lunam videtur, scilicet stellæ tam infixæ quàm erraticæ. Sed quæret aliquis: Est ne super lunam nisi æther & stellæ & prætaxati spiritus, an ibi sunt aquæ congelatæ, supra quas sunt aliæ? Dicunt inde quidam super æthera esse aquas congelatas, quæ in modum pellis extensæ oculis nostris occurrunt, super quas sunt aquæ, authoritate divinæ paginæ hoc confirmantes, quæ ait: Posuit Deus firmamentum in medio aquarum, & iterum: Dimisit aquas quæ erant sub firmamento, ab his quæ sunt super firmamentum. Sed quoniam istud contra rationem est, quare sic esse non possit ostendamus, & qualiter divina pagina in prædictis intelligenda sit. Si ibi sunt aquæ congelatæ, ergo aliquid ponderosum & grave. Sed proprius locus ponderosorum & gravium terra est. Si iterum sunt ibi aquæ congelatæ, conjunctæ sunt igni, vel non. Si igni conjunctæ sunt, cùm ignis calidus sit & siccus, aqua verò congelata, frigida & humida, contrarium suo contrario sub medio est conjunctum: nunquàm ergo ibi concordia, sed contrariorum est repugnantia amplius. Si aqua congelata conjuncta est igni, vel dissolvitur igne, vel extinguit ignem. Cùm ergo ignis & firmamentum maneant, non sunt aquæ congelatæ igni. Si non sunt igni conjunctæ, est aliquid inter eas & ignem. Sed quid erit? Elementum. Sed nullum est superius igne, factum ex elementis. Visibile ergo. Unda igitur non videntur? Restat igitur, ibi non esse aquas congelatas. Sed scio quid dicent: Nos nescimus qualiter hoc sit, sed scimus Deum hoc posse facere. Miseri, quid miserius, quàm dicere istud est, quia Deus illud facere potest, nec ostendere rationem, quare hoc sit: nec utilitatem, ad quam hoc sit. Non enim quicquid Deus facere potest, facit. Ut enim verbis rustici utar, Potens est Deus de trunco facere vitulum. Fecitne unquam? Vel igitur ostendat rationem, quare hoc sit, vel utilitatem, ad quam hoc sit, vel desinat judicare sic esse. Sic ergo nec aquæ congelatæ ibi sunt, nec super eas sunt aliæ. Cùm autem divina pagina dicit, Divisit aquas quæ sunt sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum. Aëra firmamentum vocavit, quia firmat & temperat terrena. Super hunc sunt aquæ vaporaliter, in nubibus suspensæ, quemadmodum in sequentibus ostendetur, quæ diversæ sunt ab his quæ sunt sub aëre. Similiter exponatur, Posuit firmamentum in medio aquarum. Quamvis hoc plus allegoricè, quàm ad literam dictum esse credamus. Iterum dicatur: Quid est quod ibi videmus spissum, & aquei coloris? ignis enim non est. Si enim aër ex nimia sui subtilitate videri non potest, multo minus ignis, qui est subtilior, deinde talis color igneorum non est. Ad quod dicimus, nihil ibi videri, sed visum ibi deficere, & ex defectu visus, hominem ibi quoddam spissum confingere. Cùm enim radius ille interior qui visum operatur, ad superiora dirigitur, nec est ibi obstaculum, quo repercutiatur, deficit, deficiendoque spissatur. Sed quia per oculum, in quo est aqueus humor, & cristalleidos transit, quod de compositione oculi loquentes ostendemus: cùm deficit, nec alius color sibi occurrit, talem, id est aqueum sibi confingit. Hic subjicient: Si nihil ibi videtur, imò visus ibi deficit, quomodo dictum est, Cœlum tegit omnia, stellas esse infixas in firmamento, in eodem undecim esse circulos, in uno quorum duodecim sunt signa, dicemusne eis? tardè respondeamus. Tribus igitur modis loquitur authoritas de superioribus fabulosè, astrologicè, astronomicè. Fabulosè loquitur inde, Nemroth, Higinus, Aratus, taurum illuc esse translatum, & in signum mutatum dicentes, & sic de aliis. Quod genus tractandi maximè est necessarium. Non enim scimus de unoquoque signo, in qua parte cœli sit, & quot stellæ in eo sint, & qualiter dispositæ. Astrologicè verò tractare, est ea quæ videntur in superioribus dicere, sive ita sit, sive non. Multa enim ibi videntur esse, quæ non sunt: quia visus fallitur, sic tractat Marcianus, Hipparchus. Astronomicè tractat Julius Firmicus, Ptolomeus. Cùm ergo dictum est, Cœlum tegit omnia. Astrologicum est, quia sic videtur: vel æther dicitur cœlum, quia est diversis stellis cælatum. Dicitur firmamentum, quia suo effectu & calore stellarum, quæ in eo sunt, firmat & temperat subdita. Cœlum igitur tegit omnia, quia in æthere & sub æthere omnia continentur. In hoc dicuntur stellæ infixæ, non ut gemma in auro: sed quia in illo existentes, semper in eadem parte illius videntur: & quoniam de infixis fecimus mentionem, quæramus utrùm moveantur, an omninò careant motu: & si moventur, qualiter moveantur. Sunt qui eas non moveri asserunt, sed à firmamento, & in eo fixas ad ortum & occasum referri. Alii dicunt eas proprio motu moveri, quia igneæ sunt naturæ, neque aliquid in æthere vel aëre sine motu posse sustentari, sed semper in eodem loco & circum se moveri. Tertii dicunt eas etiam de loco ad locum moveri, nullum tamen earum motum oculis nostris sentire: quia tantum spacii in peragratione sui circuli consumunt, quod vita humana, quæ brevis est, etiam ad breve punctum tam tardæ accessionis comprehendendæ non sufficit. Quamvis verò huic sententiæ quòd de loco ad locum moveantur, consentimus, aliam tamen rationem quare motus earum non sentiatur prætendimus: quæ talis est. Omnis motus discernitur per immobile, vel per minus mobile. Cùm enim aliquid movetur, si aliquid immobile vel minus mobile videatur, cùm aliquid præterire vel propinquare videmus, motum sentimus. Sin autem aliquid moveatur, neque aliquid extra ipsum, vel immobile vel minus mobile videatur, motus non sentitur. Quod per navem currentem in mari probari potest. Motus ergo stellarum per immobile vel minùs mobile superpositum, sentitur, nunquàm superpositum, ut per signa motum Planetarum discernimus: quia modò sub hoc signo, modò sub alio videntur. Super prædictas autem stellas nihil est visibile, nec ideo est quo motus earum discerni possit. Moventur ergo, sed infixæ dicuntur, quia motus earum non sentitur. In eodem firmamento undecim dixerunt esse circulos, quorum duo sunt visibiles, alii invisibiles. de visibilibus ergo prius, deinde de invisibilibus disseramus. Duo ergo visibiles, galaxias, id est lacteus circulus. Gala enim lac, κύκλος circulus, & Zodiacus: & incipit galaxias juxta septemtrionem ex parte orientis, & ab obliquo per cancrum & capricornum transiens, ad idem revertitur principium. Dicitur autem sic propter notabilem sui claritatem. Si quis verò, unde tot ille in illa parte cœli notabilis splendor, scire desiderat, Macrobium legat. Zodiacus verò à capricorno per arietem ad cancrum ascendens, de cancro per libram ad capricornum descendit. Descendere verò & ascendere juxta nostrum situm, intellige hic duodecim æquas partes, ut refert Macrobius, perfluxum aquæ divisus est, quarum unaquæque dicitur signum, quia eis signamus in qua parte cœli sit sol & alii planetæ, & ad quam exierint, & ad quam debeant pervenire. Quæ signa quia nominibus animalium titulata sunt, ut aries, taurus, &c. Circulus qui ea continet, Zodiacus dicitur. Ζῶον enim est animal. Si quis autem causas nominum quærat. Helpe-

ricum legat. Signorum verò talis est dispositio, quòd propinquus nobis est cancer, scilicet in confinio nostræ habitabilis & torridæ. Deinde leo aliquando descendit versus orientem, pòst virgo: deinde libra, in medio torridæ zonæ existens: ultra quam est scorpius, deinde sagittarius: post quem est capricornus, à nobis remotissimus: deinde obliquè descendendo est aquarius, posteà pisces: deinde aries, in medio torridæ zonæ libræ suppositus, suprà est taurus, posteà gemini, deinde cancer.

Hanc figuram subjiciemus, non ut obliquitatem signorum vel ascensum vel descensum, vel remotionem vel propinquitatem notaremus: sed ut dispositionem illorum, & quod cujus planetæ primum secundarum vel solum domicilium dicatur, manifestaremus: quod signum cujus mensis sit, & quare, tractando de sole dicemus. Novem alii circuli invisibiles sunt, quorum quinque sunt paralleli: unus quorum æquinoctialis dicitur, hic est qui per medium torridæ zonæ vadens per arietem & libram, in duo hemisphæria cœlum dividit. Dictus æquinoctialis, quia quando sol ad ipsum vel ascendendo vel descendendo pervenit, dies & noctes æquat, de quo in sequentibus docebimus. Alter de parallelis dicitur conjunctio nostræ habitabilis & torridæ. Tertius conjunctio ejusdem & frigidus. Quartus ex altera parte, conjunctio torridæ & alterius habitabilis. Quintus ejusdem conjunctio & frigidus ut hic apparet. Sed quia authoritas dicit quinque zonas esse in cœlo, utrum in æthere vel in aëre sint, tractantes de aëre dicemus. Isti circuli paralleli, id est æqui distantes dicuntur, quia à medio, id est æquinoctiali æqualiter distant. Tantum enim distant conjunctio nostræ habitabilis & frigidæ alterius. Post hos duo coluri, quorum principium in medio septentrionis est, sed alter inde ascendit per cancrum, & descendens per capricornum, ad idem redit principium. Alter inde per orientem revertitur, per occidentem & libram, ad idem principium: & ita in summo septentrionis se intersecant, & cœlum in quatuor quadrantes dividunt. Dicuntur autem coluri, quasi colon uri; id est, membrum bovis sylvestris. Colon enim est membrum, urus bos sylvestris: dicti sic propter imperfectionem, non quia in se sint imperfecti, sed quia illa pars alterius poli quam intersecant, nunquàm à nobis videtur. Duo qui ad prædictum numerum supersunt, meridianus est & horizon. Meridianus verò circulus est linea intelligibilis, illam partem cœli designans, in qua sol existens æqualiter ab ortu & occasu distat. Horizon verò ubi videtur cœlum, cum terra jungi: dictus horizon, quasi limitans. Isti duo ultimi non scribuntur in sphæra, quia pro diversitate habitantium, vel circumspicientium variantur. Motus verò ætheris vel ignis, quod prædictis rationibus dicitur firmamentum vel cœlum, talis est. Cùm ignis naturaliter sit in motu, nec supra ipsum sit, quo ascendat, ut ostendimus: nec descendere potuit, quia hoc contra suam naturam est, & omnia inferiora loca ab inferioribus elementis occupata erant. Iterum inutile fuit illum descendere, descendendo nempè terram incenderet, nec aliquid in ea vivere posset. Ergo in quo potest & habet movetur, id est, in circuitu, & est in circuitu, non occupando diversa loca semovere est, partes aliter suas in eodem loco habere. Sic verò in circuitu se vertendo, ab ortu per occasum, ad ortum refert secum stellas tam erraticas quàm infixas. Quamvis tamen sic super terram volvatur non recto modo, sed obliquè circa nostram habitabilem movetur, quod per polos videri potest. Est autem polus stella immobilis, una in hoc capite, altera in alio. Axis verò est linea intelligibilis, de polo ad polum per medium terræ directa, circa quam volvitur firmamentum. Sic ergo recto modo volveretur firmamen-

mamentum, unus de polis recto modo esset super terram, & alter sub terra, vel in lateribus terræ. Cùm igitur unus sit inter medium cœli, & latus ex nostra parte, & similiter alter ex alia linea, quæ dicitur axis obliquata est, & circa ipsam obliquè volvitur firmamentum. Et quoniam falsam sententiam quorundam de firmamento satis improbavimus, nostram verò ponentes probavimus, & de stellis fixis in eo, & de circulis & motu ejusdem non tacuimus, de planetis dicere incipiamus: & quia à summo elementorum incepimus, à summo planetarum incipiamus.

Summus itaque planetarum Saturnus dicitur in paragratione zodiaci, ferè triginta annos consumens, unde in fabulis senex fingitur. Hæc stella frigida & nociva dicitur esse, de cujus frigiditate primùm, deinde de nocivitate disseramus. Stellam istam esse frigidam sic antiqui astrologi probaverunt: cùm scirent solem existentem in cancro terras adurere, videbant in aliquo anno hoc minùs contingere: scientes autem ex natura solis hoc non esse, quæsierunt quis planeta esset in eodem signo cum sole, reperientesque Saturnum, dixerunt in eo causam frigiditatis esse. At dicet aliquis: Cùm omne corpus stellarum igneæ sit naturæ, quod probat motus & splendor, unde una stella dicitur frigida & alia calida. Non enim illam probamus rationem, qua dicunt quidam ex vicinitate aquæ & terræ. Probavimus enim aquas congelatas in superioribus esse non posse. Sunt qui inde dicunt plures esse qualitates ignis, quæ in quibusdam corporibus sunt conjunctæ, in quibusdam divisæ. Ut igitur est quoddam igneum & calidum, & non splendidum: ita est quoddam splendidum, & non calidum. Dicunt quòd ignea non sunt calida, nisi quæ alicui spissæ & humidæ materiæ, quam in sui substantiam transmutent sunt vicina. Unde si alicui igneo desit vicinitas spissi humoris, in eo calor deficit: hoc verò per solem probant, qui in convallibus ubi aër spissior est, magnum exercet calorem, in altissimis verò montibus propter aëris subtilitatem non exercet. Cujus rei sunt indicium nives perpetuò ibi existentes, de quo loquentes de situ terræ, satis dicemus. Volunt etiam isti super lunam nullum fervorem esse, præ nimia aëris subtilitate. Nos verò dicimus nomina qualitatum tribus modis rebus attribui, vel propter effectum: ut vinum dicitur calidum, quia calorem efficit, & si frigidus sentiatur: vel propter sensum, ut cum dicimus aquam bullientem esse calidam, & si naturaliter sit frigida: vel propter signum, ut cùm dicimus, Sanum est benè dormire, sine difficultate spirare. Cùm igitur aliqua stella dicitur frigida, effectui deputetur. Quamvis ergo in se calida sit, si efficiat frigus, dicitur frigida. Inde quia Saturnus junctus soli, minuit calorem, propter effectum dicitur frigidus, & si in se sit calidus. Sed dicet aliquis: Si corpora stellarum sunt ignea, unde accidit quòd quædam de illis frigus efficiunt? Omnes non in omnibus posse inveniri rationem, sed in quibusdam recurrendum esse ad creatorem, quamvis possimus hanc inde rationem reddere, quod diversa ignea ex propinquitate & remotione magis & minus calefaciunt. Unde Saturnus, quia à nobis est remotior non calefacit terram. Sol verò quia est terræ propinquus, magis eam incendit. Vel dicamus, quòd quamvis aliqua stella sit calida, sunt in ea aliquæ qualitates nobis ignotæ, propter quas calor non potest descendere: sed quia in medio quæstionem proposuimus, nec omnia possumus omnes, erit ingenij uniuscujusque inquirere, quid pro solvenda hac quæstione possit invenire. Hæc eadem stella ex frigiditate dicitur nociva, maximè quando est retrograda. Inde in fabulis falcem deferre dicitur. Deferens enim falcem, plus nocet recedendò quàm accedendo.

Post Saturnum est Jupiter in peragratione zodiaci, duodecim annos consumens. Hæc stella est benevola, quippe ut temperata in qualitatibus, quod per conjunctionem ejus cum sole probatum est. Sed quoniam inter Saturnum & Martem est media, si in superiori vel inferiori abside sui circuli existat, temperatur eorum nocivitas, sed minoratur ejus benevolentia. Inde est quod in fabulis dicitur, Jovem patrem Saturnum regno expulisse, quia Saturno vicinior factus, naturalem aufert ei nocivitatem. Dicitur etiam adulterando diversos genuisse quia conjungendo se prædictis, diversa in terrenis efficit.

Tertius est Mars, stella scilicet calida & sicca, & inde nociva in biennio zodiacum peragrans: sed inter Jovem & venerem positus, quæ stellæ sunt benevolæ, ex eorum vicinitate suam minuit nocivitatem, & illorum benevolentiam. In prælijs dicitur dominari, quia calorem & siccitatem, ex quibus est animositas, confert: calidi enim & sicci sunt animosi.

Quartus autem secundùm Platonicos est venus, stella calida & humida: & inde benevola, in anno ferè zodiacum circuiens. Dicitur adulterata cum Marte, quia in superiore abside sui circuli existens, facta vicina Martis, minus est benevola. Dicitur dea luxuriæ esse, quia confert calorem & humorem, ex quibus est luxuria. Ut enim propter Venerem breviter dicamus quod prolixiùs loquentes de homine exponemus: calidi & sicci multum appetunt ex calore luxuriam: sed ex siccitate non sustinent effectum. Frigidi verò & sicci nec appetitum, nec effectum habent, nisi rarò: & si faciunt, maximè eis nocet. Frigidi verò & humidi è contrario malè appetunt, sed sustinent effectum: calidi verò & humidi appetitum & effectum habent, maximeque corporibus illorum prodest. Hæc eadem stella lucifer & hesperus dicitur. Sed lucifer tantùm in mane ante solem videtur: hesperus quandoque potest in vespere. Unde est quæstio, An in eodem anni tempore possit esse lucifer & hesperus. Dicunt quidam hoc esse non posse. Cùm enim paris est velocitatis cum sole, & ferè in eodem spatio temporis cursum suum perficiens, quomodo in una eademque nocte, in vespere sequetur solem, & in mane præcedet? In uno igitur tempore anni præcedet solem, & tunc est lucifer: in altero sequetur, & tunc est hesperus. Alij dicunt illum ante solis ortum videri, & post occasum ejusdem, non tamen illum præcedere & subsequi: hoc namque impossibile est. Dicunt autem stellam illam altiorem esse sole, unde diutiùs videtur in vespere: & si non sequatur solem, citiùs in mane, & si non præcedat. In eodem igitur tempore anni lucifer & hesperus dicitur, non quia præcedat solem, & subsequatur solem: sed quia ante ipsum, & post ex sui altitudine videtur. Tertij dicunt Venerem & Mercurium esse ferè ejusdem coloris & quantitatis, semperque solem comitari. Cùm ergo sic illum comitantur, quòd altera præcedit & altera sequitur, præcedens in vespere propter splendorem solis non videtur, sed subsequens post ejus occasum apparet. Contra autem est in mane, præcedens etenim videtur, sed sequens splendore diei occulitur: sed quia unius coloris sunt & quantitatis, una & eadem stella reputaræ sunt.

Quintus est Mercurius, ferè in anno similiter cursum suum perficiens, cum quo Venus adulterata dicitur: quia quando est in inferiori abside sui circuli, qualitatibus illius se commiscet.

Sextus est sol, sed antequàm de eo dicamus, de statu & retrogradatione omnium prædictorum doceamus: deinde cùm Chaldæi & eorum sequaces dixerint solem esse in medio planetarum, super Venerem & Mercurium: Ægyptij verò, quos secutus est Plato, eundem sextum dixerunt, Mercurioque & Veneri supposítum. Dicunt igitur quidam solem esse attractivæ naturæ. Si igitur illæ præcedant solem, si propinquæ sunt, attrahit eas ad se: si autem remotæ, saltem cogit eas stare, donec eas transierit: quod ostendunt per similitudinem adamantis & ferri. Alij dicunt eas nunquàm stare, sed tamen videri quòd stent: quia cùm sint igneæ naturæ, necesse est quòd semper sint in motu. Videntur tamen aliquando ex arsi & thesi stare. Constat enim inter omnes Astrologos, unumquemque de prædictis planetis plus solito removeri à terra, & tunc elevatur. Aliquando plus solito versus terram descendere, quod primi dicimus. Cùm ergo elevantur & deprimuntur, si recto modo hoc fiat: quia dum elevantur, sub eadem parte signi videntur, & stare credunt: sin autem retrò aliquando, retrò ire videntur.

Hujus elevationis & depressionis causa est sol. Cùm enim sit fons totius caloris, aliquando plus solito desiccat superiora & inferiora. Unde corpora stellarum desiccata, plus solito levia ascendunt. Si iterum ad nutrimentum sui plus solito attrahant humorem, plus solito humida & gravia reddit ea, unde plus solito descendunt. Quod ergo dicuntur stare, Astrologicum est, quia sic videtur. Deinde dicendum est cur Chaldæi dicant solem quartum, Ægyptij verò & Plato sextum. Ve-

rum est solem esse sub venere & Mercurio juxta lunam; cùm enim luna sit frigida & humida, necesse fuit, ut sol qui est calidus & siccus, esset ei vicinus, quatenus ex calore solis, frigiditas lunæ, & ex siccitate humiditas temperaretur: ne cum vicina sit terræ, & inde magis ei dominans, si distemperata ad eam veniret, distemperatam eam redderet. Iterum cum luna proprio careat splendore (ut ostendimus) & à sole accipiat, necesse fuit ut fonti sui luminis, sine medio sit subjecta. Sed quamvis hoc ita esse verum sit, Chaldæis tamen aliter visum est, ex hoc quod dicemus. Sol & Mercurius & Venus ita conjuncti sunt, quod ferè in eodem spatio temporis suos perficiunt cursus, scilicet in anno. Ferè ergo æquales sunt circuli eorum, si juxta quantitatem circulorum planetæ brevius vel prolixius tempus in peragratione zodiaci consumunt. Cùm ergo ferè æquales sint, unus ab alio totus non continetur. Intersecant ergo sese ita, quod circulus Veneris in inferiori sui parte intersecat superiores partes circulorum Mercurij & solis plus comprehendens de Mercuriali quam de solari. Circulus verò Mercurij superiori parte sui intersecat Venereum, inferiori solarem. Circulus autem solis superiori parte sui intersecat Mercurialem & Venereum, plus Mercurialem, minus Venereum. Sed quia facilius elabitur animo, oculis subjecta descriptione, intersecationem illam ostendimus, circulos aliorum planetarum, & zodiacum adjungentes, hos omnes in duodecim partes dividendos, ut appareat cùm signa sint ejusdem quantitatis, quare plus moveatur sol in geminis quàm in alijs.

DE DISCVRSV PLANETARVM P ZODIACVM.

Cùm igitur circulus solis in superioribus partibus illorum circulorum ambiatur, juste inferior illis dicitur. Sed quia contingit aliquando solem per superiora sui circuli currere, illas verò stellas per inferiora suorum, & tunc liberius apparent. Sol enim non tantùm obscurat subjecta, quantum superposita reputatus est illis superior. Sed jam tractatum ad solem transferamus. Sed quoniam cæteri planetæ, quemadmodum sol moventur, de motu solis dicamus, ut de alijs similia intelligantur. Generalis ergo sententia ferè omnium philosophorum fuit, firmamentum ab ortu ad occasum volvi: solem verò & alios planetas contrario motu ab occasu ad ortum moveri, quod ostendunt oculis per signorum dispositionem. Cum enim aries sic sit positus, quod quando in medio cœli est, inter illum & orientem est taurus, deinde gemini, pòst cancer. Inter eundem & occidentem sunt pisces, pòst aquarius, deinde capricornus, ut in hac figura apparet.

Si ergo sol versus occidentem tenderet de ariete in signum versus occidentem positum, id est in pisces, transiret, deinde in cætera. Cùm ergo sol in signa versus orientem posita, scilicet in taurum, &c. de ariete transeat, sine dubio de occidente in orientem moveretur. Subnectunt etiam rationem, quare sit necesse sic esse. Cùm firmamentum ab ortu in occasum volvitur, si planetæ similiter moverentur, tantus esset impetus, quòd in terra nihil stare nec vivere posset. Ut ergo rapido motui firmamenti obviarent, impetumque illius temperarent, in contrarietatem motu retorti sunt. Sed quamvis contra firmamentum deferantur, firmamentum tamen refert eos secum ad ortum & occasum: ut si aliquis existens in navi, contra quam navis currat, se moveat: tamen à navi quocunque vadit, refertur, non

ideò à contrario motu quiescens. Ergo quod paulatim vadit ad orientem, naturalis est motus: quod quotidie ad ortum & occasum, ex firmamenti impetu. Quidam tamen ajunt hoc esse non posse: Cùm enim sol non sit de infixis stellis in firmamento, qualiter refertur ab ipso? Si enim aliquis extra navem est, qualiter à navi defertur? De eo verò quod dicunt, solem ad signa adversus occidentem posita transire: dicit sic videri, non tamen ita esse. Cùm enim ait firmamen tum & sol naturali mo tu ab ortu ad occasum tendant, ita quòd sol est sub prima parte arietis, quia firmamentum aliquanto velocius est sole, transit eum in tricesima parte unius signi. Cùm igitur sol venit ad ortum, non illa pars signi, quæ ante videbatur, super solem videtur, sed posterior, & ita per singulos dies transeundo videtur, quod ad signa posteriora eat, cùm tamen non eat. Quod per simile lunæ probari potest. Cùm enim certum sit, lunam ad septentrionem non currere, si super ipsam nubes currant quando transeunt lunam, videtur contra nubes ad septentrionem currere. Sed quia priori sententiæ doctissimus omnium philosophorum consentit, & vera est, illi concedamus: contraque hoc quod ille dicit solem à firmamento non posse referri, cùm in eo non sit. Et si possumus dicere, quod est in firmamento juxta nostram sententiam, quia dicimus æthera firmamentum vocari: tamen dicimus, & si non sit in firmamento, posse referri ab eo. Ut enim in eodem exemplo de navi persistamus, si aliquid leve juxta navem sit, impetu illius refertur, & si in ea non sit. Ergo sol cum levis, & igneæ sit naturæ, à firmamento & si in eo non sit, potest referri. Movetur ergo sol & alij planetæ ab occidente in orientem non recto modo, sed obliquando, sed modò descendendo ad australia, modò ad nostram habitabilem, ascendendo juxta prædictam signorum dispositionem. Sed dicet aliquis, quæ necessitas fuit quòd sol aliquando, & non recto modo volveretur.

Responsio. Magna, quam ut ostendamus, prædoceamus quas diversitates obliquè meando operetur, à remotiori, id est à capricorno incipientes. Cùm ergo sol intrat capricornum, quod in medio Decembris contingit. Semper enim sol in medio mensis intrat signum, & in medio sequentis mensis erit, eique mensi attribuitur, in quo sol illud intrat, quia tunc remotissimus est à nobis, & nostra habitabilis frigore astringitur. Terra enim & aqua naturaliter sunt frigida, nisi à sole calefiant. Iterum cùm non sit quo aresçat aër, spissatur in nubes, quæ in pluvias dissolvuntur, inde fit quædam anni varietas, quæ hyems vocatur. Est autem hyems frigida & humida, extenditurque donec sol transeat aquarium & pisces, quorum primum intrat medio Januarij, secundum medio Februarij: constat ergo in tribus mensibus, & hoc est verum de quatuor anni temporibus. In hoc constringuntur pori superficiei terræ, nec potest calor evaporare, qui remanens nutrit radices herbarum & arborum, vicemque matris prægnantis obtinet, crementum autem non confert: quia nec calor nec humor, ex quibus est augmentum, potest ascendere propter frigoris constrictionem. Sed unde gelu, unde nives, unde grandines, undè pluviæ, unde tonitrua & fulmina contingant, tractantes de aëre dicemus. Huic tempori consimilia sunt, aqua, phlegma, decrepita ætas: hæc etenim frigida sunt & humida. In eodem se melius habent cholerici, pejus phlegmatici: melius juvenes, pejus decrepiti. Pessima est infirmitas, quæ est ex phlegmate, ut febris quotidiana minus mala, quæ est ex cholera, ut tertiana. Utile est in eodem augmentare cibum: pori enim humani corporis ex frigiditate constringuntur, nec potest calor evaporare, qui intus remanens plus consumit: contra igitur interiorem decoctionem necesse est infundere exteriorem refectionem. Inde est quòd apud antiquos Deus hyemis pinguis ventre pingebatur, & ab immunditia paludis Spurius appellabatur. In eodem bonum est uti calidis & siccis.

Tunc igitur sol ascendendo usque ad arietem pervenit, qui in medio Martij intrat, nec nimis remotus, nec propinquus, utpotè in medio torridæ zonæ positus. Unde aër nostræ habitabilis nec nimis calidus est, nec frigidus, nec nimis humidus, nec siccus: sed inter quatuor qualitates temperatus. Ex qua temperie pori aperiuntur, evaporatque fumus humidus, per radices herbarum & arborum consendens, confert eis augmentum & vegetationem. Unde quidam mensis hujus temporis dicitur Aprilis, quasi aperilis: quia tunc terra aperitur in flores. Estque proprium ejus, quòd inconstans sit, modò scilicet pluviosum ex vicinitate hyemis, modò siccum ex vicinitate æstatis modò eadem ratione calidus, modo frigidus. Inde est quod in Martio sepè infirmantur homines, quia cùm corpora humana modo aperta sunt ex calore, statim corrumpuntur subito frigore. Sed si quis in hoc tempore se conservaret tardius, prius in illo quàm in alijs infirmitatem incurreret. Hic subjiciet aliquis: unde ergo est, quod si aliquis intret hyemem cum aliqua infirmitate, non tam sæpè moritur in hyeme quàm in vere? Cùm infirmitates oriuntur ex malo humore, per membra se diffundente, ex frigiditate hyemis confringuntur humores, nec possunt diffluere: ex calore autem veris idem dissolvuntur, quibus discurrentibus per membra succumbit homo, & moritur. Hæc temperies ab ariete incipiens, extenditur dum sol est in tauro, & in geminis primum, quorum intrat medio Aprilis, secundum medio Maij. Huic tempori consimiles sunt aër, sanguis, pueritia: quia calidi & humidi sunt. In eodem melius habent melancholici, pejus sanguinei: melius senes, pejus pueri. Pessima est infirmitas, quæ venit ex sanguine, ut synoca: minus mala quæ ex melancholia, ut quartana. In eodem est conveniens uti frigidis & siccis.

Cùm autem sol usquè ad cancrum ascendit, ex propinquitate sui terram incendit & desiccat. Undè est æstas calida & sicca, quæ incipiens in medio Junij, quando sol intrat cancrum, extenditur dum sol est in leone, quem medio Julij intrat: dumque est in virgine, quam intrat medio Augusti. Hujus temporis est herbarum & arborum radices desiccare. Consimile est igni, choleræ, juventuti: hæc etenim calida & sicca sunt. In eo se melius habent phlegmatici, pejus cholerici: melius decrepiti, pejus juvenes. Pessima est infirmitas, quæ venit ex cholera, ut tertiana: minus mala, quæ est ex phlegmate. In eodem utile est uti frigidis & humidis. Augmentandus est potus, cibus minuendus. Eremim ex calore aperti sunt pori corporis; evaporat calor naturalis: unde non ita cibus digeritur. Sed quia potus citò transit in sanguinem, augmentandus est. Hic oritur quæstio: Cùm istæ diversitates in prædictis temporibus ex propinquitate & remotione solis habeant contingere, sol verò existens in leone tantùm distat à nostra habitabili; quantum existens in geminis: in virgine quantum in tauro, in libra quantum in ariete: quare in illis temporibus operetur calorem & humorem, in duobus istorum calorem & siccitatem, in tertio frigiditatem & siccitatem? Cui respondendum est, quod existens in tribus vernalibus, ex quo propinquus est operatur calorem, ex vicinitate hyemis præcedentis humorem. Cùm verò est in leone & virgine, ex propinquitate operatur calorem: sed quoniam ex calore veris & æstatis jam est humor desiccatus, non est quo temperetur calor, nec est unde sit humiditas: unde est tempus calidum & siccum. Cùm verò est in libra, quia jam omnino desiccatus est humor, & extinctus calor, oritur autumnus frigidus & siccus, in quo fructus intus habentes humorem, ut racemi, ex gemina siccitate, scilicet autumni, maturi colliguntur. Incipit autem autumnus medio Septembri sole intrante libram, durans dum sol est in scorpione & sagittario, primum quorum intrat medio Octobris, secundum medio Novembris. Assimilatur huic tempori terra, melancholia, senectus: quia frigidæ & siccæ sunt. In eo se melius habent sanguinei, pejus melancholici: pueri melius, pejus senes. Pessima est infirmitas, quæ nascitur ex melancholia: minus mala, quæ ex sanguine. Ut enim generaliter dicamus, in omni tempore anni pessima est infirmitas, quæ fit ex humore simili tempori. Qualitatibus enim temporis augetur materia morbi. Minus est mala, quæ fit ex humore contrario tempori. minuitur nempe qualitate temporis materia morbi. In eodem est utile, uti calidis & humidis. Inæquale est hoc tempus ex vicinitate præ-

cedentis æstatis, & subsequentis hyemis. Ex quo & ex succis fructuum tunc abundantium, periclitantur indiscreti homines. Hic oritur quæstio similis præcedenti. Cùm sol existens in scorpione, tantùm distet à nobis, quantum in piscibus: in sagittario, quantum in aquario: quare alias in istis operetur qualitates, alias in istis? Hujus facilis est solutio. In præcedentibus, id est in scorpione & sagittario, quia ex æstate desiccatus est humor, jamque sol medium torridæ transijt, est frigus & siccitas. In alijs similiter remotus est, ex quo est frigiditas: sed quia jam dudum defecit calor, qui aëra desiccat, paulisper spissatur aër in nubes, fitque tempus humidum. Quamvis ergo, ut prædictum est, hyems sit frigida nimis & humida, in fine magis humida, minus frigida, in medio æqualiter. Ver autem in principio magis humidum, minus calidum: in fine magis calidum, minus humidum, in medio æqualiter. Notandum vero est, quòd quamvis istæ sint quatuor temporum proprietates ex accidente, tamen variantur: ut si cum sole in hyemalibus signis sit aliquis calidus & siccus planeta, ut Mars, est præter naturam calida & sicca: similiter si in æstate sit aliquis frigidus & humidus cum sole, id est præter naturam frigida & humida. Ideò prudenti Physico semper providendum est, quæ signa obtineat sol, & quis planeta cum eo sit in eodem signo, ut sciat qualis futura sit æstas, vel alia tempora, ut contra futuram qualitatem præsto sit medicamen. Cùm igitur has diversitates operetur sol oblique ascendendo & descendendo, videamus quid mali sequeretur, si semper recto modo volveretur. Sed de hoc nullus dubitat, quòd si semper ita propinquus nobis volveretur, ut est in æstate, semper æstum haberemus, nec aliquid crescere posset. Similiter si semper remotus, ut est in hyeme, rigor frigoris semper esset, nec ex terra fructus & herbæ nascerentur. Sed dicit aliquis: Si ita se moveret, ut est in ariete, quòd æqualiter semper à nobis distaret: semper temperiem veris faceret, nec aliquid mali inde proveniret. Nos verò contra dicimus, pessimum malum inde provenire, nunquam enim terra intus conciperet, quod agit in hyeme: neque fructus si aliqui nascerentur, ad maturitatem tenderent, sine quibus nullus animantium vivere posset. Sed quia diximus elementa, tempora anni, humores, complexiones, ætates similes esse, sub oculis in figura, quòd cui sit simile, ostendamus.

Quoniam de naturali motu solis, & de eis quod agit obliquè ascendendo & descendendo, satis docuimus: consequens est, quatenus de eis quæ agit relatus à firmamento dicamus. Cùm igitur sol naturali motu ab occidente in orientem cositra firmamentum nitatur, quotidie tamen à firmamento ad occasum refertur, existensque super terram, agit splendorem, qui dicitur dies. Eodem verò existente sub terra, in superiori parte est obscuritas, quæ nox vocatur. Attendendumque est, quòd dies alius naturalis, alius usualis: de naturali ergo prius, deinde de usuali disseramus. Naturalis verò dies est spatium viginti quatuor horarum, continens usualem diem & noctem. Unde dicimus triginta dies in mense, cùm in eo sint dies & noctes. Hunc philosophi in quatuor diviserunt, à nona parte noctis usque ad tertiam diei usualis, calidum & humidum dicentes: à tertia diei usualis usque ad nonam calidum & siccum: à nona ejusdem usque ad tertiam noctis, frigidum & siccum: à tertia noctis usque ad nonam, frigidum & humidum. Inde contingit, quòd quædam infirmitates in diversis partibus ejusdem pejus & melius secundùm prædictam rationem de temporibus, se habent. Usualis verò dies est spatium, quo sol ab ortu ad occasum refertur: hunc verò naturalem in quatuor diviserunt. Prima enim parte illius sol rubet, deinde splendet, postea calet, ad ultimum descendit & temperatur. Inde est quòd in fabulis quatuor equi phœbo attribuuntur, nomina prædictis proprietatibus convenientia obtinentes. Primus nempe Erytheus, id est rubeus dicitur: secundus arcteus, id est splendens: tertius lampas, id est ardens: quartus Philogeus, id est amans terram. In istis usualibus diebus tres in anno contingunt diversitates: Aliquando namque sunt æquales noctibus, aliquando prolixiores, aliquando breviores, quarum diversitatum hæc est causa. Cùm sol est in hyemalibus signis, tumor terræ, qui est in medio torridæ zonæ inter nos & ipsum positus, aufert nobis illum, ne citò videamus: & causa est, quare citò ab oculis nostris auferatur: inde brevis est splendor apud nos super terram, & sic dies brevis: umbra prolixa, & sic nox. Sed quando est in cancro, & in alijs æstivalibus signis: quia citra tumorem nascitur, citò in mane videtur, & tardè ab oculis nostris aufertur. Inde prolixus est splendor super terram, & brevis umbra. Eodem verò in ariete vel libra existente, quia æqualiter distat à nobis, æqualiter super terram & sub terra est. Inde æqualis est splendor, & æqualis obscuritas. Enumeratis effectibus solis tam ex naturali quàm ex accidentali motu, de eclypsi ejusdem dicamus, unde & quoquo tempore contingat: ad cujus evidentiam prædicamus, quòd quemadmodùm longitudo zodiaci in duodecim partes, quæ signa dicuntur, divisa est, ita & latitudo in duodecim, quæ dicuntur evagationes: has duodecim partes latitudinis tangit luna, sol verò per medium transit, ut monstrat subjecta descriptio.

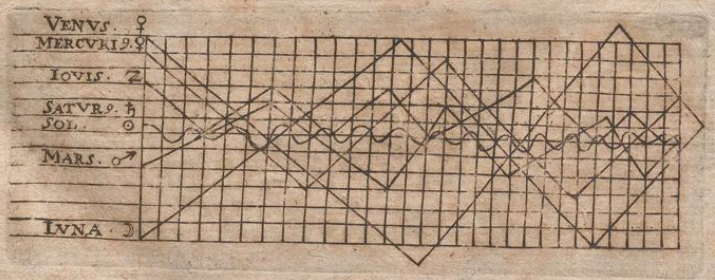

Cùm

Cùm ergo sol per medium latitudinis semper currat, si in die conjunctionalis gradus hoc contingat, luna sit in mediate ejusdem latitudinis, tunc est, si recto modo posito inter terram & solem: quòd si linea à terra dirigeretur, & per medium lunaris & solaris corporis iret, ut in hac figura.

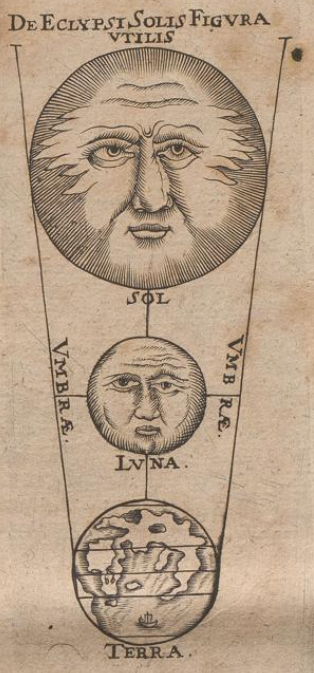

Si igitur luna interposita facit radios solis elidi, quod objectu ejusdem ad terram non possunt descendere. Inde est quòd nunquam nisi in tricesima luna, vel vigesimanona hoc contingit, quia alia die non est cum sole in conjunctionali gradu, non tamen in omni tricesima vel vigesimanona hoc contingit: sed quando fit, in eis contingit. Si enim inde conjunctionali luna non sit in medio latitudinis zodiaci, sed citra vel ultra (non monstrat subjecta descriptio) non potest luna visum vel descensum radiorum nobis auferre. Sed quia de sole pro posse nostro dissertuimus, deinceps de luna disseramus.

Luna igitur ex propinquitate aquæ & terræ spissius habet corpus quàm cæteræ stellæ: unde non habet proprium splendorem neque calorem, sed à sole accenditur. Si enim proprium haberet calorem, cùm vicina sit terræ, & per singulos menses ascendat ad cancrum, descendatque ad capricornum: per singulos menses æstum caloris & frigus hyemis in terram ageret, tamque continuis inæqualitatibus nihil vivere posset. Caruit ergo splendore & calore: à sole tamen superposito illustratur, non tamen semper æqualiter, quantum ad nos: sed modò est novilunium, modò plenilunium, modò interlunium. Unde ergo hoc contingat videamus. Quidam dicunt, quòd quando est suppositа soli in eodem signo, præ nimio splendore solis eam obscurari, nec posse apparere: sed quando elongatur à sole, in parte incipit splendor apparere. Unde cùm plus removetur à sole, major in ea splendor apparet: quanto illi propinquior, est minor. Sed si inde, quia propinquior est soli, minor in ea splendor apparet: quanto remotior, major in parte oppositа soli prius apparet splendor. Cùm ergo primùm appareat ex parte solis, falsa videtur illorum sententia. Nobis verò videtur, quod omne luminosum corpus suppositо aliquo obscuro, in oppositа parte sui jacit umbram, in parte sui splendorem. Cùm ergo luna, quæ (ut prædiximus) naturaliter est obscura, soli est suppositа in parte sui: id est, supraponit sol splendorem in oppositа parte, id est versus terram jacit umbram, unde à nobis non videtur luna. Sed quando elongatur à sole, plus splendor descendit, ita quod septimo die dichotomos, id est divisa per medium videtur. & notandum est, quod quantum splendor descendit, tantùm umbra ascendit, & è converso. Post septimam verò diem usque ad decimam quartam est amphicirtus, id est minor plena, major dimidia. Quartadecima verò die, quia per diametrum remota est à sole, quod potest probari ex hoc, quod sole occidente illa oritur, jam tota umbra ascendit, totusque splendor descendit, estque panselinos, id est plenilunium. Postea verò incipit soli propinquare, & umbra descendere, splendorque ascendere: & fit primùm descendendo amphicirtos, deinde dichotomos, deinde monoides. Hæc omnia apertiora erunt tali figura posita ante oculos.

Eclypsis lunæ talis est ratio. Sole & luna in prædicta eclyptica linea sic dispositis, quòd sol est in inferiori hemisphærio, luna in superiori, terra in medio sic: quòd si dirigeretur linea à medio lunaris corporis, transiret per medium terræ & solaris corporis ad hunc modum, tunc tumor terræ interpositus, alicujus dirigeret umbram, scilicet usque ad ipsam lunam: unde solis radii eam non possunt accendere, patiturque eclypsim donec movendo se, tumorem transierit, splendorque in ea apparere cœperit. Inde est quod non deficit, nisi decimaquinta vel decimaquarta luna: quia tunc soli opponitur, non tamen in omni quintadecima hoc contingit, sed quando fit, in ea contingit. Unde ergo in omni non contingat, doceamus. Sed hoc contingit ex figura umbræ terræ. De figuris umbrarum, quæ ex aliquo rotundo corpore oppositо splendido ejusdem quantitatis fiunt, prædoceamus.

Omnis

Omnis ergo talis umbra corporis, vel est cylindroides, vel calathoides, vel conoides. Et est cylindrus, figura longa vel teres, æqualiter crescens, neque lineas in summum contingens. Inde dicitur cylindroides umbra, quæ talis est figuræ: quæ fit, quotiens luminosum corpus & obscurum ejusdem quantitatis ad hunc modum.

Cùm ergo corpus & luna æqualia non sint, quippe cùm sol octies major sit terra, umbra terræ cylindroides esse non potest. Calatus verò est figura, ab acuto in latum tendens. unde calathoides dicitur hujusmodi figuræ umbra; hæc fit, quãdo luminosum corpus minus est obscuro. sic figura umbræ terræ calathoides esse non potest: quia, ut probat Macrobius, sol est major terra. Conus verò est figura, à lato in acutum tẽdens, contraria calato. Conoides verò umbra dicitur, quæ ex lato in acutũ tẽdit: quæ fit, quando luminosũ corpus majus est terra, umbra illius est conoides. Cũ ergo sol & luna, ut prędiximus, sũt disposita: con' umbræ terrę, recto modo ad lunã tẽdit, eãq; inficit, nec radios à sole recipit, donec conũ umbræ terræ transierit. Si autẽ 15. luna non sic sit disposita, sed alterũ sit aliquantulũ versus septentrionẽ, alterũ versus austrũ: conus umbræ nõ recto modo ad lunam dirigitur, nec eam inficit, sed juxta illam est in hunc modum.

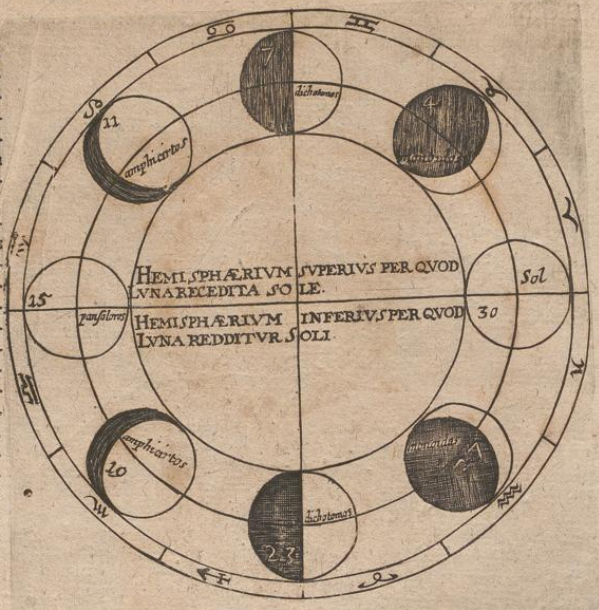

DE ECLYPSI LVNE

FIGVRA CHILINDRI

DE ECLYPSI OMNIVM PLANETARVM

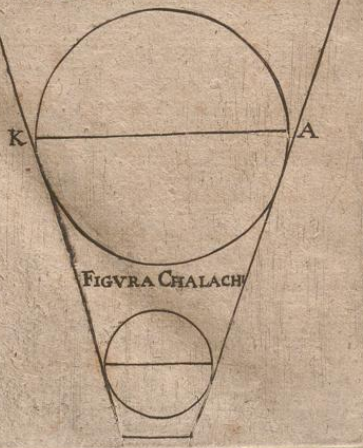

FIGVRA CHALACHI

DE LVNA SOLE ET TERRA

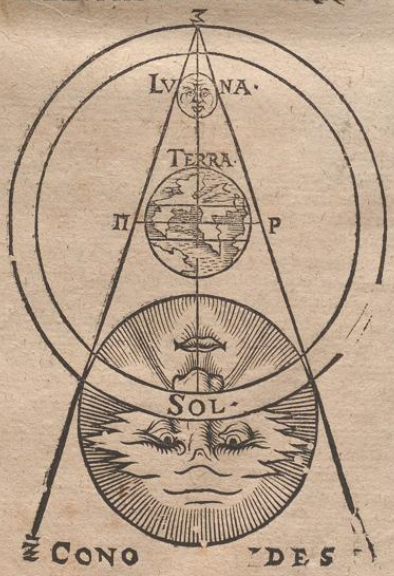

CONOIDES

Viso unde eclypsis lunæ contingat, & quare non in singulis mensibus de umbra, quæ semper in medio ejus videtur: quid nobis inde videatur, dicamus: Quamvis corpus lunæ naturaliter sit obscurum, tamen in quibusdam partibus suis est tunsum & politum ad modum speculi: in quibusdam scabrosum & rubiginosum. Ubi igitur politum est, ex radiis solis splendet: sed ubi scabrosum, naturalem obscuritatem retinet.

SECUNDI LIBRI FINIS.

VENE-

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI περὶ διδάξεων, SIVE ELEMENTORUM PHILOSOPHIÆ, LIBER III.

PROOEMIVM.

ETSI *studiis docendi occupati, parum spatii ad scribendum habeamus, quoniam tamen multos vestes Philosophiæ abscindentes, & cum pannitulis arreptis, totam sibi eam cessisse credentes, abiisse cognoscimus. Voce ipsius reclamantis excitati ne nuda remaneat particulas abscissas stylo nostræ parvitatis consuimus: non ignari morsibus invidiæ nos subjacere, quia hodie est periculum & nosse & habere, sed quoniam, ut ait quidam:*

Justius invidia nihil est quæ protinus ipsum
Actorem rodit, excrucians animum & horum.
Invidia Siculi non invenêre tyranni,
Tormentum majus.

de tormento illorum certi, etsi de multis morsibus venenatorum non dubitantes, quasi Catonem per æstum Lybiæ, veritatem sectantes, rationibus diversis, ut linguis pusillorum muniti, ad sequentia transeamus. Et quoniam de æthere, & ornatu ejusdem satis docuimus, de aëre illi conjuncto & subdito doceamus, quæ & unde in illo contingant ostendentes.

CATALOGUS LIBRI III.

De aëre.
Quare quinq; zonæ sint in aëre, & non in æthere.
Quare superior ignis non sit fervens.
Unde sint pluviæ.
Quare sol calefaciat terram, ignis superior non.
Qualiter sursum elevet humorem.
Unde videatur quòd sanguis pluat.
De arcu cœli.
Unde grando.
Unde nix.
Quare nives in æstate non contingant, sed grando.
De tonitrus & fulminibus
Quare in æstate contingant fulmina.
De hoc quòd stellæ videntur cadere.
De cometa.
De situ aquæ.
De resluxionibus oceani.
Unde fluctus maris.
De ortu ventorum.
Unde quædam aqua dulcis, quædam salsa.
Unde sint fontes.
Unde putei.
Unde aqua putei & fontis sit in æstate frigida, in hyeme non.
Unde exustio.
Unde diluvium.
Unde sit quod in lunatione crescunt humores, & decrescunt.

LIBER TERTIUS.

AEr igitur est luna usque ad terram, qui quanto est terræ propinquior, tanto humidior & spissior: quanto remotior, siccior & splendidior. Hic cùm sit suppositus soli, ex eo calorem & lucem accipit. Sed quoniam sol terminos torridæ zonæ nunquam excedit, illam partem aëris ex vicinitate sui accendit: remotas verò expertes sui fervoris relinquit, fiuntque ex vicinitate aquæ & terræ frigidæ. Positæ verò in medio, ex utraque parte intemperie hinc & illinc temperantur. Sunt ergo in aëre quinque diversitates, quæ ab antiquis quinque zonæ dictæ sunt, non ut quidam æstimant, super lunam. ibi nempe sunt omnia immutabilia, quia ibi nulla est contrarietas. Cùm enim ibi sit æther, qui ignis dicitur, corporaq; stellarum ignea, unde in aliqua parte erit frigus? Sed scio istos ex verbis philosophorum errasse, qui quinque zonas esse in cœlo pronunciant, ut Virgilius: Quinque tenent cœlum zonæ. Contra hæc geminam habemus defensionem. Prima est, quòd aer sæpè vocatur cœlum, unde dicitur: Aves cœli. Secunda est, quod quinque partes ætheris, quinque partibus aeris superpositæ sunt, vocaturque pars ætheris, nomine partis aeris sibi suppositæ, diciturque pars supposita frigidæ, frigida: quamvis in ea nullum sit frigus. Pars supposita torridæ, torrida: non quia in æthere sit aliquis fervor caloris: est enim superior tam subtilis, quòd accendere aliquid non potest, donec humido se misceat & spisso. Istæ eædem diversitates ex aere suppositio in terra sunt, qualitas quippe aeris terram inficit. Sunt ergo quinque in terra, quinque zonæ in aere, de aere igitur nostræ habitabili superposito differamus, ostendentes quæ in eo & unde sint diversitates, à pluvia quæ omni tempori est communis incipientes.

Pluviarum aliquando diversæ sunt causæ, aliquando namque spissus fumus evaporat, & humidus, qui ut ascendit, minutissimæ guttæ se involvunt, quæ grossiores & graves factæ cadunt, sitque pluvia. Aliquando verò aer ex frigiditate terræ & aquæ spissatur, transitque in aqueam substantiam, quæ calore solis ut glacies igne dissoluta, per minutas cadit particulas. Aliquando ad nutrimentum sui, solem attrahere humorem contingit, & quod in eo liquidius est, in igneam transit substantiam: quod verò gravius, deorsum cadit. Unde post acutissimum calorem, videmus contingere pluviæ inundationem. Habetur autem quæstio, cùm sit proprium ignis tendere sursum, unde sit quod radii solis & calor ad terram tendunt. Ad quod dicimus, quòd sol igneæ naturæ, non quia ex solo igne constet, sed quia in eo dominatur. Prædocuimus enim corpora stellarum ex quatuor elementis facta, dominante tamen igne. Cùm ergo ex quatuor constent elementis, quamvis igne dominante, quod in eo ex aqua & terra est, ad simile tendit. Sed quia à caloris fonte procedit, secum defert aliquid caloris, quo terra & aqua calefiunt: & quoniam natura est caloris ascendere, calor qui prædicto modo descenderat, revertens aliquid humoris secum trahit, quod bulliendo in sui substantiam transmutat. Si ergo propriè velimus loqui, dicemus quod sol humorem sursum elevat, non attrahit; ideoque fons dicitur caloris, quia sic subdita calefacit: ignis verò superior non. Cùm enim sit elementum non ex elementis factum, nihil est in eo quod ad inferiora descendat, inde verò est, quòd pars aeris & terræ soli subdita, est fervida: remotæ autem frigidæ, etsi sint ætheri subjectæ. Sed dicet aliquis: Nonne ignis ubicunque est, calidus est? cui dicimus, non nisi spisso & humido mixtus. Quamvis igitur super lunam sit ignis, non est inferior, defecit enim humida & spissa materia qua ignis accendatur, neque frigus neque obscuritas, sed unus & continuus splendor, neque aliqua mutabilitas. Sed dicent quod Aristoteles, impossibile est ignem non calere. Dicimus Aristotelem ibi locutum esse de hoc inferiori igne,

qui

qui semper alicui spissæ materiæ mixtus, nunquam calere desinit. Vel dicamus, quod dicit ignem calere non actu, sed natura. Quarta causa pluviarum, est ventus elevatus humorem de stagnis, & fluviis, & lacubus, inde est quòd ranunculi & pisces à multis visi sunt de aëre cadere. Cùm enim, ut prædiximus, aqua vento sustollatur, contingit quòd ranunculos & pisces secum elevat, quibus ex naturali gravedine descendentibus, stupent ignorantes. Nullum ergo tempus anni immune est à pluvia. In omni namque vel fumus humidus evaporat, vel aër ex frigiditate spissatur, vel humor calore vel vento elevantur. Hæc pluvia quandoque plus solito spissata, & ex nimio calore incensa, fit ad modum sanguinis rubea & spissa: quod videntes Physicam ignorantes, dicunt sanguinem pluere. Inde verisimile dictum est, quòd ante finem hujus seculi guttæ sanguinis cadent: quia cùm debeat exustione finiri, ut testatur Scriptura, quæ dicit: Ignis in conspectu exardescet. Aqua enim ex calore in nubibus suspensa ex fervore spissabitur, quæ incensa, rubeaque effecta ad similitudinem sanguinis cadet: & quoniam in pluvioso tempore arcus discolor in nubibus apparet, unde existat, & unde tot in eo appareant colores doceamus. Cùm diximus calor solis humorem elevat, vel fumus humidus evaporat, aqua in nube illustrata ut in vitreo vase ex splendore solis, ubi est tenuior & calidior, rubeum ostendit colorem: ubi spissior, purpureum vel nigrum. Inde est, quòd arcus ille nunquam nisi in opposita parte solis relucet. Aër enim vicinus soli ex ejus splendore ita irradiatur, quod diversi colores in eo non apparent. Visis ergo pluviarum causis, & arcus cœlestis, de grandinibus disseramus. Cùm ergo prædicto modo humor elevatur, contingit sæpè in superioribus esse ventum frigidum & siccum, qui guttas aquæ ex siccitate & frigiditate congelans, transmutat eas in lapideam substantiam: & quia guttæ rotundæ sunt, quod potest probari per rotunda foramina, quæ agunt in lapide assiduitate cadendi, grando rotunda descendit. Nives verò fiunt, si prædictæ guttæ, antequam grossæ sint, spissantur & congelantur. Hic subjicient: Cùm in æstate grando sæpè contingat, quare in eadem circa inferiora montium nunquam nives contingunt? Contra hoc dicimus, in æstate humorem ex calore alterius elevari, elevandoque guttas involvi, quæ grossiores factæ, frigoreq; congelatæ grandinem gignunt. In hyeme verò frigus circa terram est, & contingit guttas aquæ antequam grossæ factæ sint, ex frigiditate temporis astringi, & in nivem transmutari: in æstate verò quia frigus circa terram non est, donec elevatæ in altum grossæ & spissæ fiant, non congelantur. Nunquam ergo nix est in æstate, licèt in ea sæpè sint grandines. De tonitruis & fulminibus, unde & qualiter contingant, disseramus. Fumo ergo humido, ut prædiximus, ad superiora ascendente, cùm ad summum aëris pervenit, ex ponderatione humoris movetur summitas aëris, cujus particulæ admodum undarum aquæ sibi occurentes fragorem tonitrui faciunt. Ex motu verò aër calefactus, in igneam transit substantiam, fitque coruscatio: quæ quamvis cum fragore fiat, citius ad nos pervenit, quia visus velocior est auditu. Cùm ergo fit prædictarum particularum occursus, generatur impetus, qui si ascenderit sursum, est fragor sine fulmine: sin autem impetus ille deorsum tendat, tamen tantus non sit, quod usquad ad obstaculum perveniat, nondum est fulmen: cùm verò ad obstaculum pervenit, obstantia findit. Sed quia proprium est motus aëris tendere sursum, nulla materia exire vetante, revertitur, sparsosque recolligit ignes. Si verò in hac inferiori parte aëris multus sit humor, aër existens in illo impetu, urere non potest, fitque fulmen findens & non urens. Est ergo fulmen, pars aëris aliqua collisione usq; ad obstaculum cum impetu veniens. Tonitruum verò est partium aëris diversa incursio. Non est ergo fulmen lapidea substantia. ut quidam asserunt; si enim lapidea esset substantia, non huc & illuc discurreret, nec rursum reverteretur, & cùm aliquid feriret, carnem & ossa comminueret. Ideò fulmen sæpius alta sternit, quia cùm obliquè aliquando descendit, citius alta repetit. Sed quia quorundam est sententia, quoddam fulmen lapideam esse substantiam, ne ex ignorantia vel invidia videamur eam vituperasse vel tacuisse, breviter eam ponemus. Ajunt isti quòd cùm fumus humidus ad superiora ascendit, cum eo elevatur aliquid terrenæ substantiæ, quod ex calore solis in lapideam spissatur substantiam, contineturque in nubium concavitate, donec impetu aliquo nubes dividitur, unde lapis ille impulsus, altum aliquid percutit. Hic dicit aliquis: Cùm in omni tempore anni fumus humidus, ut prædiximus, ascendat, quare in omni non contingunt fulmina & tonitrua? Cui dicimus: Etsi ex humido fumo ascendente habeant fieri, non fiunt tamen inde, donec ad summum aëris perveniunt: quod per simile maris probari potest. Cùm enim mari ex fumo terræ ascendente in fundo removetur ex spissitudine, tamen non potest huc & illuc impelli: sed cùm usque summum commotio illa pervenerit, huc & illuc undæ impelluntur, fitq; tempestas. Quòd verò à fundo maris tempestas incipiat, ex hoc potest probari, quod phocas undas agitantes antè videmus. Ut enim Plinius, naturæ sunt dormitoriæ, fumo tamen ut prædiximus fundum maris commovente, excitati ad summum ascendunt: quod videntes nautæ experimento certi, etsi de Physica incerti, tempestatem futuram prædicunt, quippe jam incipit tempestas in fundo, simile verò est in aëre. Dum enim aëris inferiores partes obtinet fumus, ex spissitudine non potest huc & illuc impellere aëra, sed cùm ad summum pervenit, huc & illuc ex labilitate ejus impellit, fiuntque tonitrua & fulmina. In hyeme verò etsi aër spissus sit, non est tantus calor, quia spissus fumus usque ad summum possit erigi, nec etiam in vere. Remanens ergo in superiori parte aëris, ventos & pluvias gignit. In æstate verò cùm maximus est fervor, usque ad summum elevatur, fitq; partium aëris diversa incursio, unde contingunt tonitrua & fulmina. In autumno verò, quia frigidus & siccus, neque humor est qui elevetur, neque calor qui elevet.

In eodem aëre videntur stellæ cadere, nulla cadente. Cùm enim igneæ sint naturæ, & prius locus stellarum sit æther, nunquam ad terram descendunt. Iterum cùm maximæ sint, etsi ex remotione parvæ videantur, si aliqua ex illis caderet, totam terram, vel maximam partem ejusdem occuparet. Non cadunt ergo, sed cadere videntur. Sæpè etenim in superioribus partibus aeris est ventus & commotio, etsi non sit in inferioribus, ex qua commotione aer ignitus & splendens per aera discurrit: qui cùm juxta aliquam stellam splendere incipit, splendore suo visum illius stellæ nobis aufert, videturque quòd stella ceciderit. Sed dicet aliquis: Unde ergo quòd postea stellam ipsam non videmus? Huic dicimus, stellam eandem postea à nobis videri, sed eam esse nesciri. Cùm enim, ut prædiximus, aer ignitus decurrat, aer spissior, & inde tardè subsequitur, qui inter nos & stellam illam positus, visum ejusdem nobis aufert: sed antè transeat stella illa, & appareat firmamentum, quod semper ad occasum tendit, & stellam illam ad ulteriora secum detulit, cumque apparet, quia in alio loco quàm antè esset, videtur, alia stella putatur.

De cometa verò, quæ in mutatione imperii apparet, hoc sentimus, quòd stella non est, quia neque de infixis est, neque aliquis planeta: quòd verò de infixis non est, ex hoc apparet, quòd motus illius sentitur. Planeta verò non est, cùm extra zodiacum sæpè videtur, nec motum planetarum sequitur. Si iterum stella esset, in aliquo hemisphærio esset. Cùm ergo stellæ ejusdem hemisphærii apparent, unde ista quæ major videtur, non apparet? Non est ergo stella, sed ignis juxta voluntatem creatoris accensus, ad aliquid designandum.

Quoniam de aere, & his quæ in aere contingunt, pro affectata brevitate transcurrimus, de aqua & situ ejusdem dicere incipiamus. Sapientia igitur divina nihil posse vivere sine calore & humore percipiens, terram & aquam frigidas esse, ut aliquid in eis vivere posset, fontem totius caloris, id est solem, ut æqualiter hinc & illinc terram caleficeret, super medium terræ posuit: sed quia ex solo calore nihil vivere posset, in medio ejusdem fonti caloris, fontem humoris supposuit, ex quibus hinc & illinc terra temperatur. Est ergo fons humoris in medio torridæ zonæ in modum

æqui-

æquinoctialis circuli terram circundans, verumq; mare appellatur: hoc verò mare cùm ad occidentem venerit, duas refluxiones ibi agit: quarum una ad austrum, altera ad septentrionem vergit, latera terræ sequentes. Similiter in oriente facit duas ad prædicta se vergentes: cùm verò hæc occidentalis refluxio, & illa orientalis ad septentrionem se vergentes sibimet occurrunt, ex repercussione ingurgitatur mare retrò, fitq; famosa accessio & recessio oceani, quæ fluctus maris dicitur. Similiter aliæ duæ in alio capite terræ sibi occurrentes. Sunt alii qui dicunt, fluxus maris causam esse montes subditos mari. Cùm enim usq; ad ipsos mare pervenit, retrò cadit & ingurgitatur, impleturq; retrò alveus, sed antè expletur: cùm iterum revertitur, expletur retrò, sed implætur antè. Prædicta occidentalis refluxio ad septentrionem vergens, cùm juxta latera terræ, tangens Africam: ad finem ejus pervenit, inter Calpen & Atlanta usq; Hierusalem mediterraneum mare vocatur, diversa ex diversis regionibus nomina accipiens. Qualiter verò ascendat & descendat, si quis scire desiderat, & quæ nomina ex quibus regionibus contrahat, mappam mundi consulat. Sed quia facilius illabitur animo, oculis subjecta descriptione (id quod dicimus) subjiciamus.

Prædicta occidentalis refluxio ad septentrionem se vergens, ex Atlante monte adjacente, vocatur Atlanticum mare, in qua est Anglia, & vicinæ insulæ. Ex orientali refluxione ad septentrionem se vergente nascitur Indicum mare, similiter in aliis refluxionibus ad austrum se vergentibus, credendum est diversa maria nasci: sed hæc describi nostra attestatione non debuerunt, quia per torridam interjectam situs illarum nobis incognitus perseverat. Et quia nostra sententia est, ex illis refluxionibus ventos nasci, de ortu ventorum differamus tam cardinalium quàm collateralium. Cùm igitur (ut prædiximus) in occidente ex fonte totius humoris duæ refluxiones: una ad austrum, altera ad septentrionem dividantur, illa separatione aquarum movetur aer: sed si tantus fuerit impulsus, quod usq; ad nos pervenerit, generat ventum, qui zephyrus appellatur. Duæ verò orientales sua divisione & motu, generant ventum, qui eurus nominatur. Cùm verò orientalis & occidentalis ad austrum vergentes, in medio sibi occurrunt, movetur aer, fitq; ventus septentrionalis, quia Boreas dicitur, qui ideo frigidus est, quia in frigida zona oritur: siccus verò, quia nubes de hoc angulo terræ ad medium fugat: estq; inde pluviosus, juxta fines torridæ zonæ. Cùm verò transit torridam zonam, calefit: & si nobis sit frigidus, ibi tamen est calidus. Similiter cum duæ vergentes ad austrum, in medio sibi occurrunt, auster generatur, qui etsi ultra torridam zonam frigidus & siccus, ut apud nos Boreas: quippè cùm in frigida zona oriatur, quia tamen per torridam zonam transit, calefactus ad nos pervenit calidus: fugandoq; ante se nubes usq; ad angulum terræ, in quo habitamus, generat nobis pluvias: estq; nobis ex accidente calidus & humidus, etsi in sua regione frigidus & siccus. Vito unde quatuor cardinales venti oriantur, videamus unde sint quatuor collaterales. Si in duabus prædictis refluxionibus ad septentrionem vergentibus, boreamq; prædicto modo generantibus hoc contingat, quod orientalis ex aliquo accidente velocior, ultra medium septentrionis occidentali occurrit, nascitur ventus collateralis inter boream & zephyrum. Si verò occidentalis ultra medium, modò hinc modò illinc sibi occurrant, duos collaterales ventos generant: unum inter eurum & austrum, alterum inter eurum & zephyrum. Sed quia oculis subjiciendo figuram, minuemus laborem, unam similem præcedenti faciamus, in qua non in medio refluxiones sibi occurrant, ut in illa cardinales, ex hac collaterales intelligamus. Sed quia non in una figura plus quam duos ponimus ostendere, per simile istorum de aliis intelligatur. Quare si ex prædictis contingant venti, cùm quotidie refluxiones dividantur, sibi occurrant: quod testantur quotidiani fluctus maris, quare quotidie venti non contingant. Cui dicimus, Quod etsi quotidie contingant, non tamen impetum faciunt, quod usque ad nos perveniat. Sæpè verò contingit, quod non putamus ventum esse, cùm in aliis regionibus vel in superioribus aeris partibus sit, non tamen à nobis sentitur. Sunt tamen qui dicunt, cavernas causas esse ventorum, cum enim eas subintrant, partes aeris ex labilitate una intrante, alia nititur exire: fitq; conflictus quo aer commotus generat ventum. Inde est, quod Æolia, quæ cavernosa est, regio ventorum dicitur. Alii dicunt fumum humidum ascendentem, ex ponderatione sua aera movere, ventumq; generare: nos verò & secundum, & primum, & tertium, causam esse ventorum dicimus.

Postquam de fonte totius humoris, & ortu ventorum docuimus, unde aqua salsa sit doceamus. Naturaliter ergo sapor aquæ insipidus est, unde naturale phlegma insipidum est, ex accidente tamen fit salsum. Cujus ratio talis est: Cùm mare, ut prædiximus, torridæ zonæ sit suppositum, ex calore spissatur, fitq; salsum; certum nempe est, per ebullitionem aquam transire in salem. Sed dicet aliquis: Cùm hoc principio salso nascantur omnes aquæ, & ad id revertantur, testante Salomone, qui ait: Ad loca unde exeunt, aquæ revertuntur, neq; enim annihilari credendum est aquas, sed circulariter reverti. Unde est quod quædam aquæ sunt dulces, quædam salsæ. Hujus hæc est solutio: Cùm terra cavernosa sit, aqua ex labilitate sua subintrat, quæ per catarrhactas transiens, colatur & tenuatur, salsumq; amittit saporem, quæ ad terræ superficiem erumpens, fontes & rivulos dulcis saporis gignit.

Sed de puteis unde humorem habeant, dissensio est. Si enim à catharactis haberent principium, implerentur & decurrerent. Contra quod dicimus: Etsi à catharactis habeant principium, non implentur tamen. Contingit enim catharactas ibi non finiri, sed hinc & illinc esse. Unde ultra transit aqua putei, sed non sursum ebullit. Ubi verò est fons, finitur catharracta, inde aqua putei propter spissitudinem terræ non valens ultra defluere, cogitur superebullire. Sunt alii qui dicunt non esse ex catharractis principium putei, sed ex sudoribus terræ. Cùm enim terra aliquid humoris contineat, si perforata est, descendunt guttæ aquæ ad modum sudoris hominis: inde est aqua putei. Nobis verò videtur ex utroq; esse causam putei: quod enim ex catharractis sint, ex hoc probatur, quod juxta flumina statim reperitur aqua putei, & quod sæpè contingit uno puteo post alterum facto, aquam de primo auferri. Quod verò ex sudoribus terræ sint, probatur, quod in siccis & editis locis aqua putei reperitur.

Quod verò aqua putei & fontis in hyeme sit calida, in æstate frigida, sic contingit. Cùm hyems naturaliter sit frigida, ex frigiditate pori terræ constringuntur, nec potest calor evaporare: qui remanens intus, terram calefacit, & aquam. In æstate verò poris superficiei terræ & calore apertis, fumus evaporat, minuiturq; calor; inde aqua ab intus erumpens exit frigida. Est ergo aqua putei in æstate frigidissima, aqua verò fontis, quia propinquior calido aeri, minus est frigida: minus adhuc aqua fluviorum, minus pluviarum. Si ergo dulcis aqua colando per catharractas terræ fit, sed aquæ illæ quæ prædicto humoris fonte exeunt per superficiem terræ, non per catharractas, spissæ sunt & salsæ, mariaque vocantur.

Et quoniam communis fuit sententia Philosophorum, terrena modò diluvio, modò exustione finiri, unde utrunq; contingat, videamus. Cùm aqua, ut prædiximus, fonti caloris sit supposita, contingit humorem paulisper crescere, caloremq; superare, donec ad id creverit, quod nullis litoribus detentus per terram se diffundens, terrena submergit. Qui cùm ex calore solis & siccitate terræ deficcatus sit, contingit calorem paulisper crescere, humoremq; superare, donec ad id creverit, quòd per terras diffusus eas adurat. Sunt qui dicunt ex communi planetarum elevatione vel depressione hoc contingere. Si enim omnes planetæ simul eleventur, plus solito à terra remoti, minus de humore consumunt; unde humor crescens per terras se diffundit, fitque diluvium; sed si unus, vel duo, vel tres sine aliis eleventur, non tamen humor excrescit: quod enim crescit ex ipsorum elevatione, deficcatur ex aliorum propinqui-

tate. Si verò omnes simul deprimantur, ex vicinitate adurunt terras, fitque exustio: quia quod illi ex propinquitate magis faciunt, alii remoti minus.

Et est attendendum, quòd diluvium aliud commune, aliud particulare. Commune verò continuum esse non potest, aliud esse potest, sicq; alternatim pereunt temporalia. Vnde quia in tempore Noe per diluvium fuit mundi destructio, per exustionem mundus iste finietur.

Sed quoniam in fine hujus voluminis de mari habitus est tractatus, unde in primis septem diebus lunationis fluctus illius decrescant, in aliis septem crescant, in tertia septimana decrescant, in quarta crescant, videamus. Cùm ergo inter lunium est, quia totus splendor solis qui eam ascendit est super aera, subditum non potest attenuare neque humorem desiccare: est ergo tunc plenus fluctus, sed cùm splendor incipit descendere, accenditur luna, desiccatq; aera, minuitq; humorem: quanto plus descendit splendor, desiccatur humor, & hoc usq; ad septimum diem: septimo vero die quia tota medietate accensa est, mediante aere calefacit humorem, qui bulliens superelevatur, & sic usq; ad decimam quartam diem crescit fluctus: sed quia in tertia hebdomada calor elevans in ea minuitur, fluctus maris minoratur: in quarta verò quia splendore ascendente calor deficit, spissatur aer, humorq; crescit, & inde fluctus maris usq; ad novilunium.

LIBRI TERTII FINIS.

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI περὶ φύσεων SIVE ELEMENTORUM PHILOSOPHIÆ LIBER IV.

PROOEMIUM.

SUPERIORUM voluminum series à prima causa rerum orta usque ad terram fluxit, pruritum aurium non continens, sed utilitati legentium deserviens, atque ideo animus studiorum minus cedens. Iam enim illud Apostoli impletum est, Erit cùm sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad desideria sua coacervabunt sibi magistros prurientes auribus. Quæ igitur studii reliqua libertas potest, cùm magistros discipulorum palpones, discipulos magistrorum judices, legemque loquendi & tacendi imponentes cognoscamus. In paucis enim frontem magistri, sed adulantis vultum & voces percipies, & si sit aliquis qui magistri severitatem sequatur, ut insanus à meretricibus scholarium fugitur, crudelis & inhumanus vocatur, ut jam verbis Vmbecii possit uti: Atque ideo nulli comes ex eo tanquam mancus extinctæ corpus non utile dexteræ. Vnde ergo deberentur diligi, fugiuntur magistri, secundum illud Ovidii: Per quas nos petitis sæpe fugatis opes. Sed quoniam probe est animum ad pejora non flectere, sed melioribus conformare, remoto animo à pejoribus, conformatoque melioribus, ad cæteras transcurramus: & quia in aliis elementis & ornatu illorum sectantes compendia satis diximus, de terra & ejus ornatu dicere incipiamus.

CATALOGUS LIBRI IV.

De terra Africæ.
De habitatoribus ejus.
De diversis qualitatibus terræ.
De terminis Asiæ & Europæ.
Vnde in quibusdam montibus sint perpetua nives.
Quas qualitates contrahat terra ex diversis ventis.
De insertis arboribus.
De spermate.
De tempore conveniente coitui.
De matrice.
De causa sterilitatis.
Vtrum virile sperma solum conceptioni sufficiat.
De menstruo.
Vnde cùm animalia ex quo nata sunt, vadant: homo verò non.
Vbi concipiatur masculus, ubi fœmina.
De operationibus.
Qualiter puer pascatur in utero.
De nativitate.
Quare nati in septimo mense vivant, in octavo non.
De infantia.
De naturali virtute.
De spirituali virtute.
De animali virtute.
Vnde sit incrementum.
De somno.
Vnde somnia.
De capite.
De cerebro.
De oculis.
Qualiter visus fiat.
De contuitione.
De intuitione.
De detuitione.
De auditu.
Quid sit anima.
Quæ actiones sint animæ: quæ item corporis.
Qualiter anima sit in compositione hominis.
De virtutibus illius.
De tempore conjunctionis ejus cum corpore.
Quare puer non discernat & intelligat.
De juventute.
De senectute.
De senio.
Qualiter quærendus sit magister.
Qualiter discipulus.
Quæ complexio, cujus doctrinæ: quæ ætas.
Quis ordo discendi.

LIBER QUARTUS.

EST ergo terra elementum in medio mundi positum, atque ideo infimum; mundus nempè ad similitudinem ovi dispositus est. Namque terra est in medio, ut meditulium est in ovo: circa hanc est aqua, ut circa meditulium est albumen: circa quam est aer, ut panniculus continens albumen. Extra verò cætera concludens est ignis, ad modum testæ ovi: Hæc terra in medio mundi sic posita, & inde omnia recipiens pondera: & si naturaliter sit frigida & sicca in diversis partibus suis, ex accidente diversas continet qualitates. Pars enim illius torridæ parti aeris subjecta, ex fervore solis torrida est, & inhabitabilis: sed duo ejusdem capita duabus frigidis partibus subdita, frigida sunt, & inhabitabilia; pars verò temperatæ parti aeris subjecta, temperata est & habitabilis. Sed quia, ut prædiximus, duæ partes illius temperatæ sunt, duæ in terra sunt temperatæ, & habitationis patientes. Una citra torridam zonam, altera ultra: sed quamvis sint habitabiles, unam tamen tantum ab hominibus habitari credimus, sed tamen nec totam. Sed quia Philosophi de habitatoribus utriusque non quia ibi sint, sed quia esse possint, loquuntur, de illis quos nos credimus esse per intellectum lectionis philosophicæ dicamus.

Pars ergo terræ habitabilis, in qua sumus, in duo dividitur. Cùm enim temperies aeris ex omni parte terræ sit, ex omni parte terræ quædam pars temperata est & habitabilis; Sed quoniam refluxiones oceani, latera terræ juxta quantitatem horizontis cingunt, in duo illam dividunt. Cujus superiorem inhabitamus partem, antipodes nostri inferiorem: nullum tamen nostrum ad illos, neque illorum ad nos pervenire potest. Ex parte enim septentrionis frigus & refluxiones transitum perhibent: ex parte verò orientis & occidentis solæ refluxiones. Similiter alia habitabilis in duo dividitur; superius quorum obtinent nostri anthei, & antipodes illorum inferius. Sunt ergo in duabus habitabilibus quatuor habitationes, quarum habitatores alii cùm aliis, in quibusdam temporibus conveniunt, in quibusdam differunt; nos enim & nostri antipodes simul habemus æstatem & hyemem, & alia anni tempora: sed quando habemus diem, & illi noctem, & è converso. Si enim ex propinquitate solis est æstas, ex remotione hyems, ex mediocri distantia ver & autumnus. Signa verò nobis æqualiter & illis distant, quippè terram servantia naturalem locum obeuntia, in quocunque signo sit sol, æqualiter nobis erit, & illis, idque efficiet. Meritò ergo habemus simul anni diversitates, non tamen simul diem & noctem. Cùm enim ex splendore solis sit dies, ex umbra terræ nox; umbra verò semper est in parte splendori solis opposita, cùm in inferiori parte terræ est splendor diei, in superiori umbra: & cùm in superiori est splendor, in inferiori est umbra. Nulla est ergo hora, qua in aliqua parte terræ non sit dies, & in aliqua nox. Sed quare simul & ipsi simul habeamus æstatem simul hyemem, sed quando nos diem, & ipsi noctem. In æstate verò dies nobis sunt longissimi, breves autem noctes; habebunt ergò ipsi tua æstate dies breves & noctes longas, quod contra naturam æstatis est. Contra quod dicimus, Et si nos habemus diem & ipsi noctem, non tamen quam citò habemus diem, illi noctem, imò in quodam tempore dies est nobis & illis communis; sed alteri in vespere, alteri in mane. Cùm enim sol est nobis in ortu, adhuc illis est in occasu: habemusque mane & illi vespere, ut circa primam nondum eis sit nox. Similiter in occasu postquam sol incipit nobis descendere, & incipit illis apparere, & tunc est illis mane, & nobis vespere. Inde est ergo quod habemus & nos & illi dies æquales & noctes, & si non simul. Similiter & in hyeme, sed qualiter hoc sit, animis legentium discutiendum permittimus. Nos verò & anthei, simul habemus splendorem, simul umbram: sed quando sol est nobis propinquus, illis est remotus: quando nos habemus æstatem, & illi hyemem, & econverso. Sed hic oritur quæstio similis priori, ad quam si quis superioribus instructus accesserit, illius solutionem facilè inveniet. Nos verò & antipodes antheorum neque simul æstatem neque hyemem, neque diem vel noctem habemus. Anthetici verò & sui antipodes se habent ut nos & nostri anthei, & nostri antipodes ut nos & sui. Et quoniam de tribus habitationibus, & eorum habitatoribus satis docuimus, de nostra dicere incipiamus. Nostra ergo habitatio ab oriente ad occidentem, à meridie ad septentrionem extenditur. Quamvis temperata dicatur, non æqualiter tamen in omnibus suis partibus temperata est. Pars enim torridæ zonæ propinquior est libræ, Æthiopia calida est & sicca; vicina frigidæ, frigida est, & humida: orientalis verò calida & humida; occidentalis frigida & sicca. Æqualiter verò distans, æqualiter est temperata. Hujus iterum tres sunt partes principales, Asia, Africa, Europa: & incipit Asia ab oriente, extenditurque lateraliter usque ad septentrionem, & usque ad torridam zonam, terminaturque Tanai & Nilo, mediam partem habitabilis obtinens. Europa verò & Africa duas alias obtinent. Sunt autem termini Africæ, Nilus ex parte orientis, à meridie torrida zona, à septentrione mediterraneum mare, ab occidente refluxio, à septentrione frigida zona hoc modo.

In hac igitur sunt montes, in quorum summitatibus sunt perpetuæ nives, in convallibus maximus calor. Sed quare cum calor sit ex sole & superioribus, montes verò qui sunt illi propinquiores, quàm suæ convalles; quare in superioribus illorum sunt nives, in convallibus non? Contra hoc dicimus, quod in superioribus breviter tetigimus, quod quamvis ex sole sit calor, qui idem est calidæ naturæ, donec tamen humido, quod in sui naturam transmutet, sed commisceat, nihil calefacere potest; unde in prædictis montibus quia aer subtilis est ex remotione à terra, à sole non potest accendi: sed ex sui levitate huc & illuc impulsus, frigidus efficitur. In convallibus verò quia aer est spissus, & inde fertur immobilis, citò incenditur & calefit: quod per hanc similitudinem potest probari, quia si aer in æstate sit immobilis, accenditur, & est calidus: sed si ventus veniat, qui illum moveat, frigidus sentitur. Hic oritur quæstio: Si aer in superioribus mōtium est ita subtilis, unde ergo spissatur in nubes & in nives? Nos verò dicimus, quod ille non spissatur, sed fumus humidus, qui ex convallibus ascendit, ex frigiditate superiorum spissatur in nubes, & constringitur in nives. Hæc eadem habitabilis diversis ventis exposita, diversas contrahit qualitates. Si enim aliqua pars ejusdem montibus oppositis orienti, septentrioni clausa sit, & occidenti, exposita verò meridiei, est calida & sicca. In hyeme habitationi bona, in æstate pessima. Si verò ex contrario, in hyeme mala, in æstate bona: pars verò orienti exposita, & alijs clausa, est calida & humida, & inde bona. Econtrariò frigida & sicca, in autumno mala, in vere bona. Quod verò de partibus terræ dicimus, probari potest per fenestras domus. Austrinæ namque in æstate sunt malæ, in hyeme bonæ: septentrionales è contrariò. Inde erat quod antiqui inter limina australia & borealia faciebant, ut in australi in hyemè, in boreali æstate discumberent. Et quoniam de hoc elemento & partibus suis satis diximus, de herbis & fructibus arborum consequens est ut dicamus: sed quoniam Macer & Dioscorides satis de illis apertè docent, de illis taceamus unam solam quæstionem cum sua solutione de incertis ponentes, quæ talis est. Cùm alterius sit truncus, alterius surculus, causaque crescendi de terra per radices & truncum ascendit, quomodo transeunt in naturam surculi, rami & fructus? Hujus talis est solutio: Ex terra fumus calidus & humidus ascendit per poros radicis, secum aliquid terreæ naturæ & aqueæ substantiæ trahens, causamque vivendi, augmentandi, fructusque conferens. Hic per trun-

cum ascendit, truncus quod suæ naturæ est, congruum retinet, naturalique calore illud digerens, in medullam truncum & corticem transmutat: quod verò ad surculum ascendit, similiter in sui naturam digerit. Restat ergo ut de terreno animali dicamus, quod cùm omne sit mortale, quoddam tamen rationale, quoddam irrationale. Sed quoniam irrationalia infinita sunt, nec lectioni Philosophorum multum pertinentia, de naturis illorum, & unde quædam ruminent, quædam non: quædam mugiant, quædam non, dicere postponamus; & de rationali & mortali scilicet homine, quod dignius est differamus: quod ex duobus, id est, anima & corpore constat; prius de humano corpore, quod prius cogitationi nostræ occurrit, deinde de anima, & ejus virtutibus doceamus. Sed quoniam de compositione primi hominis & fœminæ, qualiter ex limo terræ homo factus sit, in primo volumine docuimus, de quotidiana hominis creatione, formatione, nativitate, ætatibus, membris, de officiis & utilitatibus membrorum doceamus. Cum igitur ex spermate conceptio hominis fiat, de ipso aliquid dicamus.

Sperma igitur est virile semen, ex ipsa substantia omnium membrorum compositum. Quod verò ex substantia omnium membrorum illud sit compositum, ex hoc apparet, quod omnia membra inde formantur, naturaque est ut similia ex similibus nascantur. Aliud ad hoc argumentum: quod si pater in aliquo membro aliquam incurabilem infirmitatem obtineat, ut chiragram vel podagram, filius in eodem membro eandem obtinebit infirmitatem: & quia de spermate fecimus mentionem, quod in matrice recipitur pro tempore conveniente coitui, & de matrice parum dicamus. A decimo quarto anno tempus coitus incipit. Sed quare cum ex calore & humore sperma causam contrahat, puerilia verò calida sit & humida, quare in ea coitus non contingat. Cui dicimus, quòd in illa ætate stricti sunt pori meatus, huic ad hoc deservientes, unde sperma exire non potest: in aliis verò aperti sunt, & apti coitui. In senectute verò & senio coitus vix contingit propter frigiditatem. Post comestionem verò ante somnum, molestum est, & minuitur hoc opus. Minuitur enim calor naturalis, qui cibum debet digerere: post somnum verò, quia cibus digestus est in sanguinem, tempus illius est; quæ verò complexio huic operi conveniat, secunda particula quæratur.

Matrix verò est cista seminis susceptrix, intus villosa, ut melius semen recipiat, septem obtinens cellulas, humana figura ut moneta impressa sunt. Inde est quod septem nec unquam plures mulier uno lecto parere potest. Et quia ex matrice aliquando causa sterilitatis contingit, de illa aliquid dicamus. Causa ergo sterilitatis est nimia siccitas, nimia humiditas, nimius calor, nimium frigus. Cùm enim sperma ex temperata, id est, ex sanguine constat, ut inde aliquid sit consimile, requirit. Aliquando nimia pinguedo est causa, quare nihil concipiatur; ex ea enim omnes folliculi obtruduntur, ne semen intrare possit. Unde Virgilius dicit in tempore coitus equas macie esse extenuandas; deinde subjungit Physicam, ne pinguior usus sulcos oblimet inhærentes. Iterum frequentia coitus ejusdem rei causa est. Delinitur enim matrix intus, ad modumque marmoris juncti, nihil potest retinere. Si verò in muliere nulla sit causa sterilitatis, veniatque sperma genituræ conveniens in matricem, clauditur statim matrix, ita ut dicat Hippocrates, quod nec etiam acus posset jungi, facta est conceptio. Ideo conveniens genituræ diximus, quia si minus sit frigidum, vel calidum, vel siccum, vel humidum, non est aptum genituræ. Sed quæritur si solum sperma sit utile si non mulièbri ac genituræ sufficiat. Dicunt quidam illud solum sufficere, cujus rei est probatio: quod sæpè homo aliquis cum aliqua nolente concumbit, eaque flente aliquando gignit, ubi nullum semen mulieris potest esse. Non est enim sine voluntate seminis emissio. Nos verò dicimus etiam muliebre in conceptione esse, quod per infirmitatem, quam puer contrahit in simili membro à matre probari potest. Quod verò dicunt aliqua nolente puerum concipi, dicimus quòd si in principio displicet, in fine tamen ex carnis concupiscentialis fragilitate placet. Sed quia facta conceptione menstruum cessare solet, unde contingat, & quare tunc cesset, edisseramus. Cùm mulier omnis calidissima naturaliter sit, frigidior frigidissimo viro, cibum non benè potest digerere, remanent superfluitates, quæ per singulos menses purgantur, menstruumque inde vocatur: conceptione verò facta geminatur calor ex fœtu. Unde melius cibus digeritur, nec tantæ superfluitates oriuntur. Iterum quia ex sanguine matris nutritur fœtus, non indiget purgatione. Inde est quod cætera animalia ex quo nata sunt gradiuntur, homo non graditur, quia ex sanguine menstruato in utero nutritur. Sed unde mulieres post conceptionem ferventiores sunt libidine, bruta verò animalia ab ea cessant. Unde cum mulieres sint frigidiores viris, luxuriosiores tamen illis sunt. Unde post coitum leprosi mulier non læda ur, antecedens verò vir leprosus efficiatur, dicere proposuimus, ne corda religiosorum si fortè hoc opus nostrum in manus acceperint, diu loquendo de tali re offendamus, omittimus. Spermate igitur in matrice locato, oreque clauso, ejusdem si in dextera parte maneat, quia epar est in dextera parte matrici vicinum, meliori & calido sanguine nutritur fœtus, masculusque efficitur: si autem in sinistra, quæ à fonte caloris est remota, id est, ab epate, est fœmina. Si verò non benè in sinistra, sed aliquantulum versus dexteram mulier est virilis. Cùm igitur in una prædictarum trium partium semen est locatum, incipit virtus digestiva operari, quæ calefaciendo à calore matris illud spissat, sed ex siccitate folliculum intra se continentem conceptum creat, ne aliquæ superfluitates illi se commiscentes illum corrumpant. Hic folliculus cum puero crescit & oritur. Septimo die conceptus, ut refert Macrobius, guttæ sanguinis in superficie folliculi incipiunt apparere, tertia septimana ad ipsum conceptionis humorem demergunt, quarta in quadam liquida soliditate, velut inter carnem & sanguinem, coagulatur, quinta si puer septimo mense nasci debeat, sin autem in nona septimana incipit virtus formativa, cujus est officium humanam figuram conferre: hanc sequitur virtus assimilativa, cujus est officium, quod frigidum & siccum est, in frigida & sicca membra mutare, ut sunt ossa: quod frigidum & humidum in phlegmatica, ut est pulmo: quod est calidum & siccum, in cholerica, ut cor: quod calidum & humidum in sanguinea, ut est epar. Deinde sequitur virtus concavativa; hujus est manus concavare, nares perforare, &c. Formatis verò membris assimilatis & concavatis, incipit fumus humidus per venas & arterias discurrere, motumque & vitam conferre. Hi motus septuagesimo die à conceptu incipit, si puer septimo mense nasci debeat: si in nono, nonagesimo. Sed quia omnia quæ temporaliter vivunt, indigent cibo aliquo, sequitur, ultimò pascuativa, quæ usque ad mortem extenditur. Sed quæritur quomodo puer in utero pascatur. Dicimus quod quidam, nervi qui in umbilico sunt, matrici conjunguntur, per quos puro sanguine ab epate matris descendente nutritur puer, & crescit. Unde quia digestum recipit, non indiget digestione superfluitatis. Has prædictas virtutes sequitur nativitas, cujus duo termini sunt, septimus mensis & nonus. Quæritur cur ante septimum mensem puer natus vivere non potest, & cur in 7. mense natus vivat, in 8. non. Dicunt inde physici, quod ante 7. mensem non est in puero tantus motus: quod si nasceretur, vivere posset. In septimo est motus vitæ sufficiens: unde puer se movens, si debiles nervos, quibus matrici conjungitur habeat, frangens illos nascitur vitæ idoneus. In 8. mense motu septimi debilitatus, si nascitur, vivere non potest, donec refectus, & in parte noni incipit moveri, rumpensque nervos idoneos vitæ nascitur: & quia in calido & humido nutritus est, nascens & ad dissimile prodiens, contrarietatem sentit, vocemque ululationis emittit, & ideo prima hominis vox est doloris. A nativitate verò usque ad 7. annum est infantia, quia in quadam parte illius fari non potest: in altera verò si loquitur, imperfectè loquitur. In hac ætate sensum habere potest, ratione tamen atq; intellectum nō. De sensu igitur aliquid dicamus. De ratione verò atq; intellectu qualiter in tali ætate habere non possunt, quia sunt de virtutibus, deinde

loquendo de anima ostendemus: & quia ex animali virtute, quam præcedit naturalis & spiritalis sensus, habet principium de istis virtutibus, à naturali quæ prior est, inchoando aliquid prælibemus. Cùm igitur homo ex quatuor constet elementis, ex calore & humiditate, contingit fumum humidum nasci & calidum, qui diffusus per membra, movens illa, trinam digestionem operatur, virtusque naturalis vocatur. Et quia de tribus digestionibus facta est mentio, inquiramus quid sit & ubi sit, & qualiter fiat digestio. Digestio igitur est alicujus rei per ebullitionem facta mutatio. Prima verò digestio fit in stomacho, secunda in epate, tertia in omnibus membris; ergò de prima primum dicamus. Cum humanum corpus incremento indigeat in quadam ætate, in omni vero restauratione, quippe interiori & exteriore calore vel frigore devastantibus, necesse fuit cibum & potum, ex quibus esset nutritio & incrementum subintrare. Sed quia cibus grossus est, necesse fuit ut priusquam intraret stomachum, tenuis & delicatus redderetur. Ad hoc enim dentes parati sunt, nati ex phlegmate per gingivas descendente, ex frigiditate spissato & durato, ut cibum conterant. Lingua verò ut ad modum manus molendinarii illum vertat, & sub dentes reducat: quæ ad hoc spongiosa est, ut cibi succum recipiens saporem discernat. Fit ergo mola quadam istius comminutionis comparatio: cibus verò sic præparatus cum potu per æsophagum in stomachum, per portam cujus amplius est os, motus descendit, ibique decoquitur, & in speciem ptisanæ transmutatur; & hæc est prima digestio. De stomacho verò utrum sit calidæ naturæ, est quæstio. Ajunt quidam, Oportet quod calidæ sit naturæ: aliter enim cibum non posset concoquere: cùm ergo cibum coquat & transmutet, calidus est. Nos verò dicimus stomachum frigidum esse naturaliter, calidum accidentaliter, est enim nervosæ naturæ, ut quando nimis solito homo comedat, extendatur: quando minus, contrahatur. Iterum necesse fuit, quòd esset nervosæ naturæ, ne cum aliquid durum nec commasticatum reciperet, læderetur. Cum igitur omne nervosum frigidæ sit naturæ, ergo & stomachus: sed ut melius cibum retineat, & idonee decoquatur, intus est villosus: quamvis tamen naturaliter sit frigidus, ex accidente tamen calefit; suppositus est enim epati, ita quod ferè totus ab eo includitur. Ex dextera verò parte ejusdem est fel, ex sinistra cor, quæ calida sunt & sicca, & inde fit calidus stomachus, ut igne supposito coquitur cibus. Si ergò propriè velimus loqui, in stomacho, non à stomacho cibum dicamus coqui. Cibus igitur sic in modum ptisanæ mutatus per inferius foramen, quod porta dicitur, exiens intrat duodecimum intestium, sic dictum, quod quantitatem duodecim digitorum, quales sunt digiti ejusdem in unoquoque obtinet. Relicto verò in eo quod ejus naturæ vel nutrituræ est conveniens, transit in aliud, quod jejunum dicitur, quod nihil inde retinet. Huic jejuno venæ quædam ab epate venientes sese conjungunt, per quas quod liquidius est, transit in infima epatis, miseriacæ, quia succum mittunt dictæ: quod verò feculentum est in longitudinem, id est, in secessum descendit, & primæ superfluitates digestionis. Illud verò liquidum quod in infima epatis transit, calore ejusdem digeritur: quod quia in eo calidum & siccum est, transit in choleram, & per quasdam venas ad cistam fellis transmittitur; & hæc est sedes choleræ. Inde quædam pars ad confortandam vim appetitivam in stomachum transit. Quod verò frigidum & siccum est, in melancholiam transit, & ad splenem sedem melancholiæ descendit: sed quædam pars ad stomachum ascendit, ad vim retentivam confortandam. Quod frigidum & humidum in phlegma mutatur, & ad pulmonem sedem phlegmatis transit, quadam parte expulsiva vi in stomachum transmissa: quod verò calidum & humidum in sanguinem versum remanet in epate, quæ sedes est sanguinis. In epate ergo quatuor gignuntur humores, propriis sedes habitantes. Cholera fel, melancholia splenem, sanguis epar, phlegma pulmonem: quam vis dicant quidam, phlegma propriam sedem non habere, sed cum sanguine ut melius possit per membra discurrere, remanere; & hæc est secunda digestio. Quod ibi superfluum est, per illum venam, quæ spleni adjacet, ad renes descendit: quod ibi liquidum est, ad sui nutrimentum retinentes, reliquum per uritides poros ad vesicam transmittunt. Idem per virile membrum exiens, urina dicitur, & hæc est superfluitas secundæ digestionis: sed quia pueri habent poros uritides strictos, quod ibi spissum est, in lapideam transit substantiam. In aliis verò ætatibus quia pori aperti sunt, non generatur ibi lapis, sed circa renes; ergo pueris nascitur lapis in collo vesicæ, senibus circa renes. Sanguine verò prædicto modo in epate generato, per venas ad omnia transit membra, calore quorum digestus, in eorum similitudinem transit: superfluitas verò partim per sudorem exit, alia verò pars ad epar revertitur, ibi decocta cum urina exit descendens, sedimenque vocatur: sed si in fundo sit urinæ, dicitur hypostasis: si in medio, eneortim: si in summo, nephile. Sed quid significat, & in diversis locis existens: quid quando est continuum, quando divulsum quid ex substantia & calore, dicere non est nostrum. Si quis verò hoc scire desiderat, Galenum de urinis legat. Hujus iterum naturalis virtutis est augmentum conferre, quod contingit ex humore & calore. Quod enim aliquando ascendit, est caloris: quod verò spissatur, humoris. Sed dicent: Si ex calido & humido est incrementum, unde cholerici & melancholici, quorum alteri frigidi sunt & sicci, & alteri calidi & sicci, tantum crescunt? Nos verò dicimus, nullum esse hominem, qui calidus non sit & humidus: sed tamen quidam plus, quidam minus. Verbi gratia, homo naturaliter est calidus & humidus, & in quatuor qualitates temperatus: sed quia corrumpitur natura, contingit illas in aliquo intendi & remitti: si verò in aliquo intendatur calor, & remittatur humiditas, dicitur colericus, id est, calidus & siccus, non tamen est sine humiditate. Si verò in aliquo intensus sit humor, & remissus calor, dicitur phlegmaticus: si autem intensa sit siccitas, remissus calor, dicitur melancholicus: si verò æqualiter insunt, dicitur sanguineus. Sunt ergo omnes naturaliter calidi & humidi, sed propter diversas qualitates intentas & remissas, incipiunt inter se, & nomen contrarii remisse. In omni ergo complexione potest homo crescere, plus tamen in una minus in alia: in quadam in longum, in quadam in latum. Cholerici namque graciles & longi sunt: longi ex calore, cujus est accendere, graciles ex siccitate. Sanguinei verò longi propter calorem, pingues propter humiditatem: phlegmatici verò propter frigiditatem parvi, propter humiditatem pingues. Melancholici verò propter frigiditatem parvi, propter siccitatem graciles; saperamen naturales proprietates ex accidente variantur. Nam cholerici & melancholici ex otio vel comestione sunt pingues: sanguinei & phlegmatici ex abstinentia & labore graciles. Quod verò sanguinei & phlegmatici, &c. præter naturam breves sunt, ex parvitate matricis vel spermatis contingit. Hæc naturalis virtus habet quædam principalia membra, quædam deservientia & adjuvantia: quædam alterum, quædam neutrum. Sed quia hoc à physico in isagogis satisdictum est, illo postposito, ad somnum, qui ad naturalem virtutem pertinet, transeamus.

Somnus est quies animalium virtutum, cum intensione naturalium. Contingit autem sic. Fumo humido ad superiora ascendente implentur nervi, quibus animalis virtus solet descendere. Debuit ergò animal videre, audire, &c. donec naturali calore illo desiccato, naturalis spiritus incipiat descendere, & ad aliquid sensum animalis excitari. Somnia verò ex reliquis cogitationum, ex cibo, & potu, & tempore, ex complexione, ex jacendi qualitate, habent existere, & hæc nihil significant. Alia ex ministerio angelorum, alia ex mundi causa & libertate animæ: quorum omnium prolationes in promptu habemus. Sed quoniam hoc nostro proposito multum non attinet, ad finem voluminis tendimus, illo prætermisso ad splenis virtutem transeamus. Prædictus igitur fumus per diversa foramina transeundo, subtilior ad cor veniens, attrahendum aera illud dilatat, ut interior calor temperetur: ad expellendas verò superfluitates, idem constringit, & tunc dicitur spiritalis virtus, cui arteriæ deserviunt: sed ad animalem virtutem veniamus. Prædictus ergò fumus per nervos ascendens, colando efficitur ita subtilis, quod perveniens ad cerebrum spiritus dicitur:

descendens per diversa instrumenta, diversas animales virtutes operatur, ut ostendemus. Quæque à cerebro prodeunt, de ipso antè dicamus: deinde qualiter sensus inde prodeant, & quoniam in capite continetur, de illo exordiamur.

Caput est quædam sphærica substantia, quæ in duobus digitis ante & retrò est expressa. Rotunda, ut melius in ea cerebrum moveatur, & ne superfluitates in angulis sibi remanentes, illud corrumpant. Antè & retrò expressa per nervos inde procedentes, quorum priores sensus operantur, posteriores verò motum corporis voluntarium. In ejus exteriori parte ex cranunculis pelliculæ adhærent capilli, & ex fumo ascendente, & per poros exeunte nari. Fumus etenim ille exiens ex frigiditate sicci aeris constringitur, & in corpulentam substantiam transit. Alio verò fumo exeunte impellitur sursum, & sic crescunt capilli. Sed quia naturale est ponderum descendere, curvantur & descendunt. Unde quia nulli ætati desunt superfluitates, neque alicui capillorum deest incrementum, neque unguium, quia ex superfluitatibus cordis, per digitorum summitates exeuntibus, à frigiditate durati fiunt. Sed pili barbæ & pectoris cuidam ætati desunt, barbæ verò fœmineo sexui. Cùm enim barba ex calore habeat existere in homine, propter geminum calorem cordis testiculorum potest esse. In muliere verò propter frigiditatem esse non potest, nisi sit aliqua præter naturam calida. Eadem ratione non est barba in spadonibus. In pueritia verò esse non potest propter strictitatem pororum; & quoniam ex fumo ascendente fiunt capilli, juxta complexiones uniuscujusque diversi contrahuntur colores. De quibus quia in physica satis dictum, ad cætera transeamus. Sub cranio duæ sunt pelliculæ meningæ dictæ, quarum prior cerebro durior est, duraque mater dicitur. Quæ propinquior verò cerebro, ne lædat ipsum, tenuior est, diciturque pia mater. Sub istis est cerebrum, cujus talis à Constantino dicitur definitio: Cerebrum est liquida & alba substantia, sine sanguine, de quo quæritur, an sit frigidum an calidum. Dicimus quòd naturaliter est frigidum, ne continuo motu deficeret. Hujus in capite tres sunt cellulæ: in prora, in medio, in puppe. Prima verò cellula est calida & sicca, dicturque phantastica, id est, visualis: quia in ea est vis vivendi & intelligendi. Hæc calida & sicca est, ut formas rerum & colores attrahat. Media verò dicitur logistica, id est, rationalis: quia in ea est vis discernendi. Quod enim phantastica attrahit, ad hanc transit, ibique anima discernit, estq; calida & humida, ut melius discernendo proprietatibus rerum se conformet. Tertia verò memorialis dicitur, quia in ea est vis retinendi memoriam. Quod enim in logistica cella discretum est, transit ad memorialem per quoddam foramen, quod claudit quidam panniculus, donec aperiatur, quando aliquid tradere memoriæ, vel ad memoriam volumus reducere. Ista est frigida & sicca, ut melius retineat; frigidi enim & sicci est constringere. Sed dicent: Quomodo hoc unquam potuit probari? Dicimus, per vulnera in illis partibus accepta. Cum enim aliquis esset bonæ memoriæ, rationis & intelligentiæ, viderunt physici, quod accepto vulnere in aliqua illarum cellularum, vim illius amittebat, vires aliarum retinens. Unde Solinus in polyhistoriis narrat de quodam, qui accepto vulnere in occipitio, ad tantam devenit ignorantiam, quod nesciebat se habuisse nomen. Ergo meritò antiqui dixerunt in capite sedem esse sapientiæ. In capite enim habent sedem, quæ faciunt hominem sapientem, scilicet intellectus, ratio, memoria. Ab hoc cerebro prodeunt nervi ad oculos, per quos animalis spiritus exiens, visum operatur, ut ostendimus: sed prius de substantia oculorum aliquid dicamus. Oculus igitur est quædam orbiculata & clara substantia, sed in superficie aliquantulum plana, ex tribus humoribus & septem tunicis constans. Orbiculata est, ut huc & illic verti possit. In superficie plana, ut melius formas rerum in se possit recipere. Lucens, ex humoribus constans, ut à visuali spiritu possit penetrari. Ex tunicis septem, ut superfluitates expellat, ne illum lædant. Sed si quis nomen humorum & tunicarum dispositiones scire desiderat, Galenum legat. Duos verò oculos constituit natura, ut si unus læderetur, alter remaneret. Deinde de visu dicamus. Cum igitur animalis spiritus, per nervos à cerebro prodeuntes, & ad oculos usque pervenerit, exiens si aliquem exteriorem splendorem vel solis vel alterius receperit, usque ad obstaculum dirigitur, quod offendens per ipsum se diffundit, formisque illius & coloribus informatur per oculos, & per phantasticam cellam ad logisticam cellam transit, visusque efficitur. Inde est quod visu figuras & colores rerum discernimus. Stoici tamen dicunt visualem spiritum usque ad rem non pervenire, sed oculum figuras rerum in se recipere, ad quas perveniens ille radius, similiterque informatus visum operatur. Sunt alii qui dicunt, neque illum usque ad obstaculum pervenire, neque oculo informari, sed medium aera inter videntem & obstaculum, formis & coloribus informari, ad quem radius perveniens, informatusque revertens visum operatur. Nobis verò illa placet sententia, quod visualis spiritus usque ad rem perveniat. Cujus rei hæc est probatio, quod ex visu lippientis alicujus sæpè eandem contrahimus infirmitatem, & unde hoc, nisi quod visuali spiritu ad corruptum oculum perveniente corrumpitur, revertensque oculos corrumpit? Ejusdem rei probatio est, quod sic contingit: Cum homines sint contrariarum complexionum; alii enim sunt frigidi, alii calidi, alii humidi, alii sicci, visualis spiritus ab aliquo exiens, qualitates illius secum trahens, diffusus per faciem alterius complexionis contrariæ, illum corrumpit. Contraria namque contrariis læduntur. Inde est quod vetulæ lingentes faciem, & expuentes illo curantur. Quod enim est ibi nocivum, expuunt. Ut igitur visus efficiatur, tria sunt necessaria: interior radius, exterior splendor, obstaculum rei. His igitur concurrentibus est visus: aliquo autem istorum deficiente, deficit. Visus autem species sint tres: detuitio, contuitio, intuitio. Et est intuitio, quando aliquid videmus in eo occurrente simulachro, sed ostendentes qualiter visus fiat, de ea satis diximus. Contuitio est, quando aliquid videmus, in cujus superficie aliquod occurrit simulachrum. Detuitio est, quando non in superficie, sed in profundo apparet, ut in aqua: dicturque detuitio, quasi deorsum tuitio. Restat ergo de intuitione, & detuitione dicere, quarum quia eadem est causa, de intuitione disputemus, ut quod de ea ostenderimus, de tuitione intelligatur. Cùm igitur visualis spiritus ad aliquid videndum dirigitur, ex labilitate huc & illuc impellitur, informatusque formis circunstantium, si ad aliquid obscurum pervenerit, ex sui subtilitate videri non potest. Si autem ad aliquod radiosum, ex splendore illius apparet. Aristoteles verò dixit, nullum ibi apparere simulachrum, sed hominem se & posteriora videre tali modo: Cum prædictus spiritus aliquod radiosum offendat, radiis illius elisus repercutitur, reversusque ad faciem videntis, ipsum & posteriora percipit. Sed quia mediante speculo hoc contingit, videtur hoc in speculo apparere. Sunt qui dicunt aera inter hominem & speculum diversis formis insignitum & coloribus, unde si aliquid opponatur, splendidum appareat, sine contrario non. Contingit autem sic auditus: Cum aer naturalibus instrumentis percussus, formam vocis acceperit, exiens primam partem aeris quam reperit, simili informat forma, & illa aliam, donec ad aures perveniatur ad modum tympani sicci & concavi: cui resonanti excitatur ille spiritus animalis, descendensque ad aures per quosdam nervos informat se simili forma, sicque informatur ad logisticam cellam revertens, auditum operatur. Similiter alii sensus fiunt eodem animali spiritu ad illorum instrumenta, per nervos à cerebro descendente. His itaque perceptis, de anima, & ejus virtutibus tempus est disserere.

Anima est quidam spiritus conjunctus corpori, idoneitatem discernendi & intelligendi conferens. Quod enim ex anima sit discernere & intelligere, sic probatur: quod crescente cura corporis, oriuntur illæ virtutes: decrescente illa & crescente cura animæ, crescunt illæ. Si enim ex natura corporis essent, crescente cura corporis crescerent. Augmentata namque cura, augmentatur effectus. Iterum cum omnis creatura corporea vel spiritus sit, conveniens fuit, ut homo ex corpore & spiritu constaret, ut cum utroque aliquam affinitatem haberet. Habet enim cum cor-

poribus

poribus vita carentibus, commune existere, cum herbis & arboribus vivere, cùm brutis animalibus sentire, cum spiritibus discernere. Inde est quod in divina pagina dicitur homo omnis creatura. Cùm ergo ex corpore & anima constet homo, dominante tamen anima, in qua quippè similis est creatori, inconveniens esset, si hominis corpus suas haberet actiones, anima verò non. Sed dicet aliquis: Quomodo discernam quæ actiones in homine debeant judicari animæ, quæ corpori? Dicimus quod illæ actiones, quæ sunt communes homini cùm bruto animali, vel corporibus vita carentibus etsi illas in homine anima operetur, non debent dici animæ, sed corporis: quæ verò inveniuntur in homine, & in nullo alio corpore esse possunt, animæ sunt. Discernere ergo & intelligere, animæ est: sentire verò, & similia, corporis. Sed dicet aliquis: Si actiones animæ non sunt, debent ne dici vel virtutes vel vitia animæ, & quare propter illa damnatur vel remuneratur anima? Nos verò dicimus, etsi illius non sunt actiones, ejus possunt esse vitia. Cùm enim ad hoc sit homini anima data, ut illicitos motus corporis corrigat, ignorantia vel negligentia ejus contingit. Sicut ergo discipulus vel servus negligentia doctoris vel domini peccet, magister & Dominus extra culpam non est: sic nec anima illis contingentibus non est extra culpam, etsi illius actiones non sint. Cùm igitur homo ex anima & corpore constet, quæritur an ut apposita corpori, an concreta, an commixta, an conjuncta. Uni quippè istorum insunt, quæ insunt in alicujus compositione. Apposita non est, quia tunc extra corpus anima esset, nec æqualiter illud moveret. Omne enim appositum extra illud est, cui est appositum, & majores vires habet in proximo, ut ignis alicui appositus. Concreta non est: concretum est id quod ex sua substantia transit in alterius substantiam, ut aqua per ebullitionem in salem. Cùm ergò anima non transeat in corporis substantiam, sed semper spiritus sit, concreta illi non est. Commixta non est illi: nullum enim commixtorum esse suum retinet, non sunt ergo commixta corpus & anima. Ergo sunt conjuncta, sed ita quod tota anima in omnibus corporis partibus est esse suum retinens, tota & integra. Hic subjicient: Si in omnibus partibus tota est, abscissa una parte corporis, ablata est tota anima à corpore. Nos verò dicimus, animam non esse in aliqua parte corporis, nisi dum est conjuncta corpori idoneo vitæ. Separata igitur à corporis parte, remanet anima in aliis partibus, in quibus ante tota erat. Iterum quæritur, an anima & corpus sint ex eodem an ex alio? Nos verò dicimus, nullam esse illius causam, præter solum creatorem, qui omnibus dat esse. Unde Plato omnium Philosophorum doctissimus dicit Deum creatorem stellis à se creatis & spiritibus, causam formandi hominem injecisse, ipsum verò animam fecisse & illi tradidisse: quia ministerio spirituum, & effectu stellarum humana corpora existunt & crescunt, sed sola voluntate creatoris anima existit. Iterum quæritur, an anima humana ante existat, quam corpus, & quando illi conjungatur. Dicimus illam non ante existere, quod probari potest ratione & auctoritate. Si enim ante esset, vel in miseria vel in beatitudine esset, nullo præcedente merito. Authoritate beati Augustini hoc probatur, qui dicit, Quotidie creat Deus novas animas, tempus verò conjunctionis illius cùm corpore, à nullo definitur. Nobis tamen post operationem formativæ & concavativæ virtutis videtur: tunc non naturalis virtus per umbram potest, discurrere sine qua vita non potest esse, nec anima in corpore. Hujus autem divertia sunt potentiæ, intelligentia, ratio, memoria: Et est intelligentia, vis animæ, qua percipit homo corporalia cùm certa ratione, quare ita sit. Ratio verò est quædam vis animæ, qua percipit homo quid sit res, & in quo conveniat cum aliis, & in quo differat. Memoria verò est vis, qua firmè retinet homo antè cognita. Sed quæritur cùm istæ sint proprietates animæ, quare infans in quo est anima, non discernit, &c. Ad hoc dicimus, quod anima hominis à creatore habens principium, ex quo est perfecta in suo genere, sciret quæ ab homine sciri possunt, nisi gravitas carnis esset, quod per primum hominem qui ante incorruptionem humanitatis, ex quo fuit, perfectam habuit scientiam humanam, probari potest. Sed modo corrupta humanitate, ex quo conjungitur corrupto, corrumpitur: nec proprietates suas potest exercere, donec usus experientia, vel alicujus doctrina excitata incipit discernere, velut cum aliquis subtili acie oculorum, tenebroso carceri deputatur, videre tamen non potest nisi assuescat tenebris, vel lumen accendatur; unde Virgilius: Quantum non noxia corpora tardant. In prima verò ætate nec præcessit usus experientia, nec est tempus doctrinæ conveniens. Cùm enim illa ætas calida sit & humida tantum, tantum cibum digerit & appetit: unde frequenti influxione indiget & effluxione, ipsiusque fumus generatur, qui ascendens cerebrum, in quo est vis discernendi & intelligendi, turbat. Hanc ætatem sequitur juventus quæ est calida & sicca. Deficcatus est enim ille naturalis humor, quem contrahit homo ex matris utero. unde non ita spissus fumus generatur, neq; cerebrum ita turbatur, estque ætas conveniens ad discendum, & maximè, si lampas diligentis doctrinæ accendatur. Sequitur senectus frigida & sicca. Extinctus est enim ille naturalis calor; unde in hac ætate viget memoria, sed vires corporis deficiunt, ex siccitate enim & frigiditate, cujus est constringere, est memoria. Ex calore, cujus est impetum facere, vires corporis eo deficiente deficiunt: hanc sequitur senium, frigidum & humidum. Extincto enim naturali calore crescit frigidum phlegma. Unde in illa ætate deficit memoria, fiuntque homines pueriles. Est enim à phlegmate vis expulsiva, hanc sequitur animæ & corporis dissolutio. Non enim extincto naturali calore diu potest vivere homo. Et quia de homine satis diximus, cujus est doceri dicamus, quales ut doceant, quærendi sint, quales ut doceantur, qualis complexio conveniens sit doctrinæ, in qua ætate sint incipienda, & quando finienda, quis sit ordo discendi. Talis igitur ut doceat quærendus est, qui neque causa laudis, nec spe temporalis indumenti, sed solo amore sapere doceat. Si enim propriam laudem diligit, nunquam discipulum ad sui perfectionem venire volet. Subtrahit enim doctrinam, ne in eo quòd plus diligit, æquetur vel superetur. Si iterum temporalis commodi spe inductus doceat, non curabit quid dicat, dum nimium extorqueat. Sæpè enim placent nugæ magis quam utilia. Sed si amore scientiæ ad docendum accesserit, nec propter invidiam doctrinam subtrahet: nec ut aliquid extorqueat, veritatem cognitam fugiet: nec si deficiat multitudo sociorum, deficiet, sed ad instructionem sui & aliorum vigil & diligens fiet. Ut doceatur ergo, talis diligendus est, qui non sit doctrinæ strepens, nec superbus, ne videatur aliquid esse, cùm nihil sit: qui magistrum ut patrem diligat, vel etiam plus patre. A quo enim majora & digniora accipimus, magis diligere debemus. A patre enim rudes esse cœpimus, à magistro verò esse sapientes, quod majus est & dignius; plus ergo diligendi sunt boni doctores quàm parentes: nec tamen est justum quod magis diligantur doctores, sed utile, ut scientiæ illius verba nobis placeant: quia in eo quem non diligimus, sæpè etiam nobis bona displicent, illaque fugimus, dum studemus non imitari illos quos non diligimus. Quamvis enim sanguinea complexio habilis sit ad doctrinam, quippè in omnibus temperata, tamen in omni aliquis perfectus esse potest, etsi cum labore: quia ut narrat Pamphilus: Labor improbus omnia vincit. Principium verò doctrinæ ab adolescentia est conveniens, quia ut ait Plato. Æras hominis similis est ceræ, quæ si nimis mollis sit, nec figuram recipit: nec retinet, similiter si sit dura. Ergo nec nimis tenera, nec nimis dura, conveniens est doctrinæ. Terminus doctrinæ est mors; unde quidam sapiens, cum ab eo sic quæreretur, ubi est terminus discendi? Respondet, ubi & vitæ. Quidam Philosophus cum nonagenarius moreretur, & quæsitus à quodam discipulo suo, si de morte doleret? Sic interroganti respondet: quia nunc incipiebat discere. Ordo verò discendi talis est, ut quia per eloquentiam omnis fit doctrina, prius instruantur in eloquentia. Cujus tres sunt partes: rectè scribere, & rectè scripta pronuntiare, probare id quod est probandum, quod docet Dialectica; ornare verba & sententias, quod tradit Rhetorica. Initiandi ergo sumus in Grammatica, deindè in Dialectica, postea in Rhetorica. Quibus instructi ut armis, ad studium Philoso-

phiæ debemus accedere. Cujus hic est ordo, ut prius in quadruvio, & in ipso prius in Arithmetica, secundo in Musica, tertio in Geometria, quarto in Astronomia; deinde in divina pagina, quippè ut per cognitionem creaturæ, ad cognitionem creatoris perveniamus.

Θεοδοξεων, Finis.

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI DE PASCHÆ CELEBRATIONE LIBER, SIVE DE ÆQUINOCTIO VERNALI juxta Anatholium, Epistola.

REVERENDISSIMO AC SANCTISSIMO FRATRI WICHREDÆ PRESBYTERO, Beda optabilem in Domino Salutem.

LIBENTER accepi literas tuæ benignitatis, amantissime in Christo frater, & capitula quæ rogasti promptus describere, ac tibi dirigere acceleravi, memor familiaritatis ac dulcedinis, qua cum illo advenirem, me suscepisti. Sed & quæstionem illam meritò famosam de historia Ecclesiastica, super qua me interrogasti præsentem, cui tunc breviter ut potui respondi, nunc latius explanare etiam studui, hoc est, de æquinoctio verno, quod in libro præfato Anatholius antistes reverendissimus, in undecimo Calend. April. die annotasse perhibetur, cùm cæteri Ægyptiorum magistri hoc magis in duodecimo Calendarum earundem die annotandum esse decernant. Dicit namque sanctus Proterius Alexandrinæ antistes Ecclesiæ, ad beatissimum Papam Leonem scribens de Pascha, & manifestè quidem secundum cursum solis, XXV. die mensis Famenoth, qui etiam XII. Calendas April. æquinoctium esse cognoscitur. Sed non oportet ab hoc æquinoctio primi mensis exordium juxta cursum lunæ prorsus affigere, alioquin per omnia solis circulo lunæ discursus concordare debuerat. Dicit & sanctus Cyryllus ejusdem præsul Ecclesiæ: Sol enim ipse quotidie terra marique & clauditur in fine diei, & in diei initio aperitur, & finit sol cursum totius anni, in duodecimo Calend. Aprilis. Vnde te meritò, sicut & cæteros, movet studiosos, quomodo Anatholius cùm sit & ipse eruditione ac genere Ægyptius, quasi contrarius Ægypti doctoribus, scribat æquinoctium idem in undecimo Calendas Aprilis occurrere solere. Est ergo, inquiens, in primo anno initium primi mensis, quando est decimo, & IX. annorum circuli initium, secundum Ægyptios quidem mensis famenoth vigesimosexto die, secundum Romanos verò undecimo Calendas Aprilis, in qua die invenitur sol non solum conscendisse primam partem, verum etiam quartam jam in eadem die habere, id est, in prima ex duodecim partibus. Hæc autem particula, vernale est æquinoctium, & ipsa est initium mensium, & caput circuli, & absolutio cursus stellarum, quæ πλάνας, id est, vagæ dicuntur, ac finis duodecimæ particulæ, & totius circuli terminus. Sed facillimè ratione posse credo doceri, non eum cæteris Ægypti & orientis præceptoribus in hoc esse contrarium: facit enim ratio quadrantis (quem bissextum vocant) ut sol æquinoctialem sui cursus locum in signifero circulo, nunc in primo exortu suo, nunc in meridie, nunc occasu, nunc media nocte comprehendat, & quotiens mane & meridie fieri æquinoctium contigerit, ad duodecimum Calendarum Aprilium: quotiens autem vesperi, vel media nocte, ad undecimum Calendarum earundem diem pertinet. Absque enim contradictione nox omnis ex quo Dominus à mortuis resurrexit, sequentis diei temporibus anteponitur, non autem præcedentis apponitur. Unde consultè Anatholius non verat in undecimum, sed ante XI. Calendarum Aprilium Pascha celebrari, cùm ipse in eodem libro diligenter ex antiquorum pariter & novorum patrum scriptis affirmet, antè transcensum æquinoctii pascha agi non posse. Ipse enim sibi testis erat, quod scribens non prima sedis æquinoctialis tempora, sed ultima signavit, hoc est, ea à quibus paschæ celebrationem incipere posse noverat. Cùm enim secundo vel tertio anno post bissextum paschæ dies Dominicus in undecimo Calendarum Aprilium occurrerit, constat nimirum, quod cum æquinoctio paschæ tempus inchoatur. Cujus ceremoniæ partes celebrantur ejusdem prima noctis: quamvis illa mediante, vel etiam inchoante perfici æquinoctium nullus ambigit: eo quod professo Dominicæ ipsam resurrectionis ritè celebrari horam, quæ diluculo facta est. Et ut patenter animadvertas, quòd Anatholius vespertinum specialiter æquinoctium scribat, à quo pascha incipere potest, quodque ad duodecimum Calendarum Aprilium regulariter respicit. Attende quid in sequentibus ex antiquorum sententia patrum annotat. Cùm enim sint duo æquinoctia veris & autumni æquis spatiis diremptа, & decimo quarto die primi mensis sit statuta solennitas post vesperam, quando luna soli apposita à regione deprehenditur, sicut etiam oculis probare licet: invenitur utique vernalis æquinoctii partem sol obtinens, luna verò autumnalis. Quid ergo mirandum si in XI. Calendarum Aprilium æquinoctium fieri dicat, cùm de illa loqui se hora declaret, quando occidente ad vesperam sole, luna econtrario suum attollit exortum. Vbi pariter intuendum, quòd æquinoctia veris & autumni æquis spatiis dixit esse diremptа. Et inde colligendum, quòd ab æquinoctio ad æquinoctium dimidium anni computare debeamus, atque autumnale XIII. Calendarum Octobr. annotare, centum videlicet & octoginta duobus diebus à vernali discretum. Quod esse verissimum etiam horologica docet inspectio, maximè cùm hanc æquissimam anni inter æquinoctiorum diremptionem antiquissimi & eruditissimi doctoris Aristæi verbis astruat, qui fuit unus ex illis LXX. illustribus scripturæ sacræ interpretibus. Quod autem idem ait Anatholius, in qua dies invenitur sol, non solum conscendisse primam partem, verum etiam quartam jam habere in ea die, id est, in prima & duodecim partibus, XII. partes XII. signa horoscopi nominat, quæ tricentis diebus & paucis insuper horis solem singula tenent. Unde & Maro de iisdem dicit, idcirco certis dimensum partibus orbem, Per duodena regit mundi sol aureus astra. quarum videlicet partium prima juxta naturam à loci æquinoctii vernalis incipit. Hæc autem prima ex duodecima vernale est æquinoctium, quia nimirum partis ejusdem initium, scilicet ubi sol primo positus est, ipsum tenet æquinoctium, rectè præmittit solem in ea die non solum conscendisse primam partem, verumetiam quadram jam in ea die habere: quia quotiens æquinoctiale tempus juxta rationem præfatam in undecimum Calendarum Aprilium incidit, totiens in ipso temporis momento illa quarta pars diei, quæ annuatim accrescere solet, secundum naturam perfecta esse dignoscitur. Nam cum duodecimo Calendarum earundem die contingit æquinoctium, tum in ipso æque die, & in ipsa æquinoctiali hora quadrans idem expletur. Ideo autem addimus naturaliter, quia consuetudinis est

humanæ,

humanæ, variisque illum temporibus anni, prout cuilibet generi placuit inserere. Naturalis verò est rationis in completione & circulis solis adjici, quam Cyrillus signavit in ea, quam ut suprà proposuimus sententia, dicens: Et finit sol cursum totius anni in duodecimo Calendarum Aprilium, & ne quis fortè nos non contendat in hac Anatholii senten ia, hoc quod ipse sentit, intelligere potuisse, liber pauca annectere, quæ de iisdem partibus & æquinoctio vir doctissimus Victor Capuanæ urbis Antistes describebat. Cœlestis, inquit, circulus, per quem sol, & luna, & stellæ, quæ planetæ appellantur, contra impetum totius cœli proprio motu feruntur per duodecim partes, judicio est sapientiæ distributus. Quibus peractis CCCLXV. die, quo toto tempore annus expletur, dum sol repetierit circuli supradicti primæ partis initium, oritur anni principium, quod fit à duodecimo Calendarum Aprilium die usque ad undecimum. Sæpè enim vespere, interdum nocte, nonnunquam ipsâ Calendarum XI. Aprilium die provenire deprehenditur. Vicesimâ igitur sextâ die Martii mensis secundùm Alexandrinos, hoc est, juxta Latinos duodecimo vel undecimo Calendarum Aprilium die fit, juxta solis cursum primi mensis initium. Ne quis autem nos inconstantiæ velit arguere, quòd velut sub ambiguo fluctuantes diem primi mensis minimè definiamus, hujusmodi objurgator aut potiùs inquisitor sciat, quòd solertissimè à septima diei hora, horam primam alterius diei docet incipere, & cùm sit XXV. dies Martii mensis, XII. Calendarum Aprilium, si vespere ejusdem diei sol spatium primæ partis illustret, jam XXVI. asscribitur. Ægyptiacâ ut diximus, traditione subtili, & sine dubitatione probabili. Et post pauca: Igitur luna, inquit, si XIV. reperitur, sole in prima parte sui circuli constituto, jure primi mensis asscribitur. Si verò priùs XIV. luna hoc pleno lumine orbis effulserit, quam sol memoratam primam partem circuli sui contigerit, XII. mensis esse reperitur, vel reputabitur. Et quotiens ita contigit, solennitas differtur ad alterum plenilunium, quàm venire necesse est adhuc sole in prima parte de duodecim circuli partibus constituto. Hæc de verbis B. Victoris assumere placuit, quatenus sententia sancti Patris Anatholii, quæ & in ipsius opere paschali, & in historia Ecclesiastica plerisque obscura est, per ejus tibi dicta clarior redderetur. Sed neque hoc prætereundum, quòd sunt qui contendunt Anatholium in hac sententia nequaquam undecimum, sed octavum Calendarum Aprilium diem posuisse, dicentes: Cùm hanc sententiam in historia Ecclesiastica poneret, diem pro die mutâsse, & Eusebium, quòd cætera benè ac philosophicè posita videret, uno verbo corrigere voluisse, quòd in ea minus perfectè dictum conspexerit, ne illum videlicet, quem laudare proposuerat, palàm notabilem monstraret, si ejus pura verba, & ut ipse scripserat, suis inderet historiis. Sed mirum si Eusebius tam circumspectus sermone & sensu Scriptor, in tantum laudis aliorum potuit esse cupidus, ut eorum scripturis deflagrans, ea quæ non dixerant, illos dixisse inxerit, nec formidaret argui, postquam lectores sui integra eorum opuscula perscrutarentur, atque quæ ipse de his assumpserat, aliter in suis Authoribus posita offendissent. Mirum si Victorem, cujus dicta posuimus, virum æquè eruditionis eximiæ talis impostura latuit, qui in alio opere scribens de paschа, hanc eandem sententiam Anatholii de historia Ecclesiastica, quasi jure laudabilem ac memorabilem assumens, ubi opportunum reprobatur, inseruit, & ipse undecimum in ea, non octavum Calendarum Aprilium scribens diem. Sed & Dionysius cognomento Exiguus, scientiâ præcipuus, mirum quare vel ipse in epistolis suis paschalibus Anatholii suffragium de historia Ecclesiastica flagitaret, si ejus ibi dicta sciret falsata, quem ut Græcæ etiam linguæ peritissimum, qualiter hæc sint primò edita, latere non potuit attentio. Sed quia mensis hic unde sumat exordium, vel ubi terminetur, evidenter in Moysi scriptis non colligitur: præfati venerabiles CCCXVIII. Pontifices antiqui moris observantiam, & exindè à sancto Moyse traditam, sicut in septimo libro Ecclesiasticæ historiæ fertur, solertiùs investigantes, ab VIII. Iduum Martiarum usque in diem nonarum Aprilium natam lunam facere dixerunt primi mensis initium, & à duodecimo Calendarum Aprilium usque ad XIV. Calend. Maii, lunam solertiùs inquirendam. Itaque verisimile videtur, Eusebium quidem quod in Græca authoritate invenerat, fideliter suis indidisse historiis. Ipsum verò libellum Anatholii postmodùm in aliquibus Latinorum exemplaribus esse corruptum, eorum nimirum fraude, qui paschæ verum tempus ignorantes errorem suum tanti Patris authoritate defendere gestirent. Sed quærunt illi qui Eusebium magis unam emendâsse sententiam, quàm alios quoslibet totum Anatholii putant infalsâsse libellum, quomodo in ipso libello sit scriptum. Sed quid mirum, si in XI. luna erraverint, qui III. dies addiderunt ante æquinoctium, in quibus paschа immolari posse definiunt, quod certum omnimodis putari absurdum. Quibus respondendum, quia Anatholius potuerit nosse plurimos, qui sic vel sic de paschа senserint, nec tamen ad nostram notitiam pervenerint. Et econtrà quærendum ab eis, quomodo in ipso libello sit scriptum: Est ergò in primo anno initium primi mensis, quod est XIX. annorum circuli initium, secundùm Ægyptios quidem mensis Faminoth XXVII. die, juxta Macedones verò Distri mensis XXII. Secundùm Romanos vero Martis mensis XXV. die, id est, VIII. Calendas Aprilis, cùm XXVI. dies mensis Ægyptiorum Faminoth, & XXII. dies mensis Macedonum Distri non sit VIII. Calendarum Aprilium, sed IX. Calend. April. Nonnè verisimillimum apparet, quàm sit falsata sententia, ubi ipse qui VIII. Calend. pro IX Calend April. mutavit, oblitus est etiam Ægyptiorum vel Græcorum mensium statum mutare. Sed his quæ minus nota erant manere permissis ut fuerunt, illud solummodò, quod suis ubique visibile erat, mutavit. Quid sanè horum sit verius, illi potiùs qui Anatholium Græcum legunt, videant. Verùm sive Eusebius unam sententiam, seu quilibet totum ipsum libellum à suo statu mutaverit, constat absque ulla dubietate, quamvis plurima verterit æquinoctium octavâ Calendarum Aprilium die nequaquam posse reperiri. Quod in conspectione horologica ex aperta ratione probabitur. Regula enim tener Ecclesiasticæ observationis, quæ & edictis Patrum priorum, & clarius est Niceto probata Concilio, ut paschæ dies Dominicus ab undecimo Calendarum Aprilium usque in septimum Calendarum Majarum diem quæratur. Item Catholicæ institutionis regula præcipit, ut ante vernalis æquinoctii transcensum paschа non celebretur. Qui ergò VIII. Calendarum Aprilium putat esse æquinoctium, necesse est idem aut ante æquinoctium paschа celebrari licitum dicat, aut ante septimum Calendarum diem paschа celebrari licitum neget. Ipsum quoque paschа, quod Dominus pridie quàm pateretur, cum discipulis fecit, aut nonâ Calendarum Aprilium die non fuisse, aut ante æquinoctium fuisse confirmet.

Primo anno circuli decennovenalis XXX. est luna in XI. Calendarum Aprilium, eodemque anno luna XIV. quintâ die Calendarum Aprilium, id est, nonas Apriles: jungeque ad XXX. & sume regulares mensis Aprilis, eo anno, quo IV. luna, Aprilem incurrat. Eo verò, quo mense Martis luna XIV. incurrit, trade Martis regulares triginta sex. Ex epactis utique agnoscis facillimè, utrùm in Martium an in Aprilem luna decimaquarta veniet. Si enim plus XV. aut minus V. epactis habes, Aprili luna XIV. computatur. Tene ergò regulares in Aprili trigesimaquinta, & subtrahe epactas semper ejus anni, & quod remanserit, ipsa est dies lunæ decimaquarta, utpotè tertio anno circuli decennovenalis XXII. erunt epactæ, tolle XXII. de XXXV. & remanent XIII. tertiadecimâ die mensis Aprilis, id est, Idus Aprilis luna decimaquarta occurrit. Si verò feriam quæras XIV. lunæ, adde concurrentes anni illius numero, qui relictus est, utputa illis tredecim qui in præsenti sunt, in Aprili quoque regulares septem. Hæc omnia collige, & posteà divide per septenarium, & quod remanserit, ipsa est feria lunæ decimaquarta, & sic facillimè ad diem Dominicum pervenies. Mense autem Martis tene regulares triginta sex, subtrahe epactas anni illius, verbi gratiâ, secundo anno circuli decennovenalis undecimo fiunt, XXV. die mensis ejusdem, XIV. luna adest,

id est, octavo Calendarum Aprilium. Si vero feriam ejusdem diei requiras, adde numero præscripto concurrentes anni illius, & regulares quatuor in Martio. Iis quoque in unum collectis partitoque per septenarium, & quod remanserit, ipse est dies lunæ decimaquarta; si nihil remanserit, VII. feria est. Igitur si detractis epactis triginta, remanent tamen, quodcunque supererit, ipse est dies mensis, in quo XIV. lunam reperies, ut eo anno, quo quatuor epactæ fiunt, absume IV. de XXXV. & remanent triginta unum. Tolle XXX. & remanet I. prima die mensis XIV. luna occurrit, id est, Calendas Aprilles. Si deductis epactis XXX. tamen remanent XIV. die mensis luna XIV. evenit, quod semel intra XIX. accidit annos, quando VI. epactæ asscribuntur, & III. Calendarum Aprilium XIV. luna provenit. Ut te exemplis ad inveniendam instruam feriam, qua XIV. occurrat luna, ut pura anno præsenti Dominicæ incarnationis DCCLXXVI. Sume epactas hujus anni XXVI. detractisque ejusdem XXXV. regularibus, & remanent IX. & ecce IX. die mensis XIV. luna erit, id est, V. idus April. Junge etiam concurrentes anni præsentis, id est, I. ad IX. & fiunt X. & his adde VII. & fiunt XVII. hos partire per VII, bis VII. XIV. & remanent III. tertia fetia erit. Luna XIV. IX. XIV. V. XVI. VI. XVII. VII. XVIII. I. XIX. qui est dies paschæ V. Idus April. XIV. luna IV. Idus XV. III. Idus XVI. II. Idus XVII. Idus XV. IX. XVIII. Calendas Majas XIX. Secundo anno post hunc VII. quia plus V. sunt, & minus XV. ad Martium pertinet XIV. luna, quam sic requires. Sume regulares Martis mensis XXXVI. detrahe ab eis VII. & remanent XXIX. vicesimo nono Martis mensis, id est, IV. Calendarum April. decimaquarta tibi luna occurrit. Ad inveniendam feriam, sume easdem XXIX. & adde eis concurrentes anni illius, id est, II. fiunt XXXI. In his quoque adjice regulares IV. & erit omnis summa XXXV. partire per VII. Quinquies enim VII. fiunt XXXV. & nihil remanet, quia septima feria erit luna decimaquarta, quarto Calend. April. & XV. tertio Calend. April. ipse est dies Dominicus Paschæ, etiam per singulos circuli decennovenales annos. Semper his regularibus, & hac ratione annuis epactarum detractis diebus, decimamquartam sine errore reperies lunam, & illis regularibus concurrente numero præscripto junctis. Feriam quoque decimamquartam lunæ reperies, & sic computatis feriis, quæ supersunt septimanæ illius, lunæ quoque ætatem crescentis singulis appone diebus, & tum simul locum lunæ, & ætatem certissimè invenietis. Hæc dilecte comes proprio argumenta labore detecta tibimet, tu dic quo munere mecum certares hodie, dum talia do tibi festus.

Enarratio dodrantis & semunciæ in partibus horarum, per quas lunaris luminis ratio computatur apud Scriptores.

FRAGMENTUM.

UNius semper horæ dodrante & semunciâ transmissâ, id est, diviso unius horæ spatio in vigintiquatuor semuncias, quia tot sunt semunciæ in libra plena: iterumque divide vigintiquatuor in quatuor, hoc est, quater sex, & ter VI. dodrans dicitur, semel vero quadrans, & hoc est quod ait unius horæ dodrante, id est, tribus partibus X. & octo semunciis. Quòd verò & semiuncia sex reliquarum semiunciarum, ad quadrantem pertinentium unam voluit adjungi dodranti, ut essent XIX. semiunciæ, quo æstus oceani quotidie tardiùs veniret, tardiùsque recederet.

DE ORDINATIONE FERIARUM PASCHALIUM PER THEOPHILUM EPISCOPUM CÆSARIENSEM, AC RELIQUORUM Episcoporum Synodum.

POST resurrectionem vel ascensionem Domini Salvatoris, Apostoli quomodo Pascha deberent observare, nihil ordinare potuerunt, quia dispersi erant per universum mundum, & ad prædicandum occupati. Sed quacunque die decimaquarta luna mense Martio fuisset, pascha celebrabant. Post transitum ergò de hoc mundo omnium Apostolorum, per singulas provincias diversa tenebantur jejunia. Nam Galli quacunque die octavo Calendarum Aprilium fuisset, quando Christi resurrectio tradebatur, semper pascha celebrabant: In Italia verò alii XX. dies jejunabant, alii septem: Orientales verò sicut Apostolos viderunt, ut suprà dictum est, decimaquartâ lunâ mense Martis pascha tenebant. Cùm ergò hæ tales observationes per singulas provincias tenerentur, undè mœror erat sacerdotibus, eò quòd a quibus una fides rectè tenebatur, eorum dissentirent jejunia. Tunc Papa Victor, Romanæque urbis Episcopus direxit authoritatem ad Theophilum Cæsariensis Palæstinæque Antistitem, ut quomodo pascha recto jure à cunctis Catholicis celebraretur Ecclesiis, inibi fieret ordinatio, ubi Dominus & Salvator mundi fuerat in carne versatus. Perceptâ itaque authoritate prædictus Episcopus non solùm de sua provincia, sed etiam de diversis regionibus omnes Episcopos evocavit. Ubi cùm illa multitudo Sacerdotum convenit, tunc Theophilus Episcopus protulit authoritatem ad se missam Victoris Papæ, & quid sibi operis fuisset, injunctum ostendit. Tunc pariter omnes dixerunt Episcopi: Nisi priùs quomodo mundus fuerit à principio investigatus, nihil potest de observantia paschæ salubriter ordinari. Dixerunt ergò Episcopi: Quem credimus factum fuisse in mundo primum, nisi Dominicum diem? Theophilus Episcopus dixit: Probate quod dicitis. Responderunt Episcopi: Secundùm Scripturæ authoritatem factum est vespere & mane dies primus.

Deindè secundus, tertius, quartus, quintus, sextus, septimus. In quo septimo requievit Deus ab omnibus operibus suis, quem diem Sabbatum appellavit. Ergò cùm novissimum diem signet sabbatum, quis potest esse primus, nisi dominicus dies? Theophilus Episcopus dixit: Ecce de die dominico, quia primus sit, probâstis, de tempore enim quid dicitis? Quatuor enim mundi tempora accipiuntur: ver, æstus, autumnus, hyems. Quod ergò tempus primum factum in mundo? Episcopi responderunt: vernum. Theophilus Episcopus dixit: Probate quod dicitis. Et illi responderunt: Scriptum est: Germinet terra fœni herbam secundùm genus suum, & lignum fructiferum, ferens fructum suum. Hæc autem temporibus veris accipitur. Theophilus episcopus dixit: In quo loco caput mundi esse creditis? In principio temporis, an in medio tempore, aut in fine? Episcopi responderunt: In æquinoctio octavo Calendarum Aprilium. Theophilus episcopus dixit: Probate quod dicitis. Et illi responderunt: Scriptum est, quia fecit Deus lucem, & vocavit Deus lucem diem, & fecit Deus tenebras, & vocavit tenebras noctem, & divisit inter lucem & tenebras æquas partes. Theophilus dixit: Ecce de die vel tempore probâstis, de luna quid vobis videtur? Utrùm crescentem ac jam plenam, an imminutam à Deo fuisse creatam? Episcopi responderunt, plenam. Et ille: Probate quod dicitis. Responderunt: Et fecit duo luminaria magna, & posuit ea in firmamento cœli, ut luceant super terram. Luminare majus in inchoationem die, luminare minus in inchoationem noctis, non poterat aliter nisi esset plena. Nunc ergò investigavimus, quomodo in principio factus fuerit mundus, id est, die dominico. Verno tempore in æquinoctio, quod est octavo calendarum Aprilium, luna plena per ipsum tantummodò tempus & elementa resurgunt. Theophilus dixit: Nunc igitur agendum est de ordinatione, quomodo debeamus pascha tenere. Episcopi dixerunt: Nunquid potest dies dominicus præteriri, ut in eo pascha minimè celebretur, qui tot & talibus benedictionibus sanctificatus est? Theophilus dixit: Dicite ergò, quibus & qualibus benedictionibus eum esse sanctificatum asseritis, ut scribere possimus. Episcopi dixerunt: Prima illi benedictio est, quia in ipso tenebræ sunt remotæ, & lux apparuit. Secunda est illi benedictio, quòd de terra Ægypti velut de tenebris peccatorum, quasi per fontem baptismi, per mare rubrum populus fuisset liberatus. Tertia illi benedictio est,

quia in eodem die cœlestis cibus manna hominibus datus est. Quarta illi benedictio est, quia Moyses mandat ad populum : Sit vobis observatus dies primus & noviſſimus. Quinta illi benedictio est, ut in cxvii. Psalmo dicit : Circumdederunt me ſicut apes, & exarſerunt ſicut ignis in ſpinis. De resurrectione autem Domini dicit : Hæc est dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea, usque ad cornu altaris. Sexta illi benedictio est, quòd in ipsa Dominus resurrexit. Vides ergò, quia dies resurrectionis dominicus singulariter in pascha teneri possit. Theophilus dicit : De tempore autem ad Moysen mandatum est à Deo : Hic mensis erit vobis initium mensium, pascha facite in eo. Omnes ergò triginta dies à Domino consecrati sunt. Episcopi dixerunt : Jam superiùs dedimus responsum, principium mundi esse æquinoctium octavo Calendarum Aprilium. Et ab octavo Calendar. April. usque in octavum Calend. Majas, legimus esse consecratos. Theophilus dixit : Ecce impium non est, ut passio dominica, tantum sacramenti mysterium, extra limitem excludatur. Passus namque Dominus ab undecimo Calendarum Aprilium, qua nocte à Judæis traditus est, & ab septimo Calend. resurrexit, quomodo ergò tres dies extra terminum excluduntur ? Omnes Episcopi dixerunt : Nullâ ratione fieri debet, ut tantum sacramentum extra limitem excludatur, sed hi tres dies intra terminum inducantur, & de subter retrahere constitutum est. Ergò in illa Synodo ab undecimo Calendarum Aprilium usque in undecimo Calendarum Majarum, pascha debent servare, & nec antè nec posteà cuicunque constitutum limitem transgredi liceat. Similiter & de luna præceptum divinum teneatur. Mandatum est per Moysen : Sit vobis observatum à decimaquarta luna usque XXI. Has ergò VII. lunas similiter in pascha tenendo constat fuisse, consecrata sunt. Quando ergò sit intra suum limitem ab undecimo Calendarum Aprilium usque in undecimo Calendarum Majarum, dies dominicus, & luna ex illis octava sanctificata, Pascha nobis visum est celebrare. Omnis paschalis luna cujuscunque ætatis est, si detrahis ab ea septem, fiet tibi ætas lunæ, quæ fit in initio Quadragesimæ. Verbi gratia : Si decimaquinta luna est paschalis, tolle de quindecim duodecim, & remanent centum & undecim. Tertia est luna in initio Quadragesimæ, eo anno quo decimaquinta luna est die dominico paschæ, & cætera similiter. Mementò quòd anno biſſextili luna Februarii mensis triginta dies, & tamen luna martii mensis triginta dies habeat, ſicut ſemper habet, ne paschalis lunæ ratio vacillet.

DE AEQUINOCTIO VERNALI, FINIS.

DE DIVINATIONE MORTIS
ET VITÆ, PETOSYRIS AD NECEPSVM
REGEM ÆGYPTI EPISTOLA.

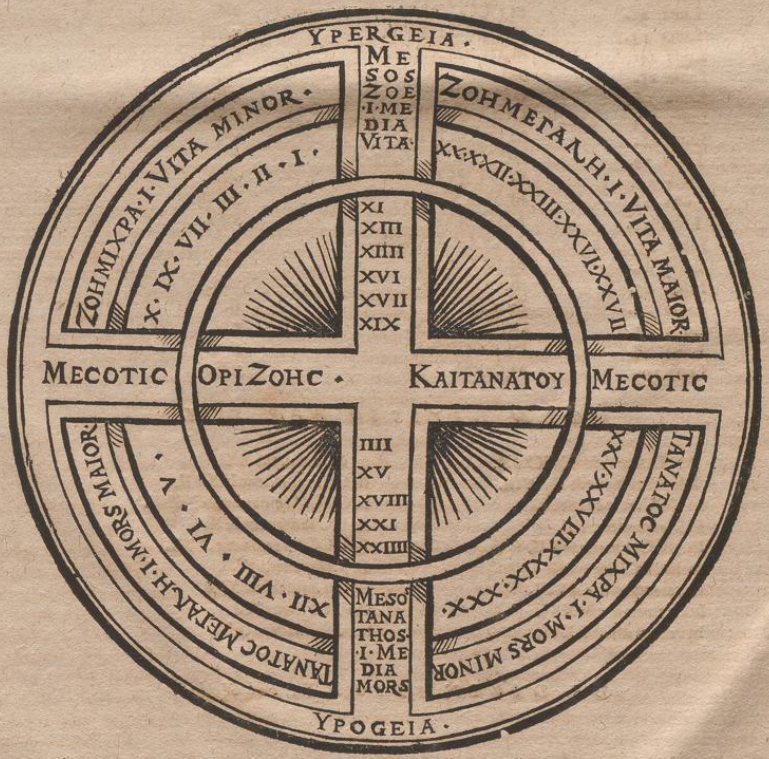

DE his quæ à me ad humanæ vitæ cautelam inventa sunt, unumquodque me tibi mittere non piguit. Superest ut tu in his per inspiratam tibi divinitus prudentiam, operando laborem impendas, certus quòd decumbentium, vel fugitivorum, vel momomachorum, vel aliorum similium eventibus, non fallacem poteris capere præscientiam. Si argumentum regulare, quod huic scripturæ subjeci, diligenter inspexeris, consultus ergò sic facito. Sume nomen vel

decum-

decumbentis, vel in fugam lapsi, vel depugnaturi, vel alterius cujuslibet de quo inquiris, & collige numerum ejus, deindè lunam considera, quota fuerit eâ die, qua vel æger decubuit, vel fugitivus elapsus est, vel quota futura sit, cùm monomachus depugnaturus est, & cætera hujusmodi: numerumque regularem, qui ei lunæ asscriptus est, numero nominis adjunge. Tum summam, quæ ex his conficitur, per viginti novem divide, & numerum qui superfuerit, collige, inspectaque figura, quo in loco idem numerus sit positus, inquire. Si eum inveneris in ζωῇ μεγάλῃ, & de ægro agitur, citò convalescet: si de fugitivo, citò revertitur: si de gladiatore, vincet. Si autem in μέσῃ ζωῇ, omnia hæc difficilius evenient: si autem in ζωῇ μικρᾷ, licèt prosperum, difficilem tamen exitum habitura: quòd si in eo loco fuerit, in quo θάνατος μεγάλη inscriptus est, æger post longam infirmitatem morietur: fugitivus diu quæsitus non invenietur, gladiator tamen difficilè superabitur. Eadem in μέσῳ θανάτῳ celeriora fient, & in μικρῷ θανάτῳ celerrima. Ponatur exempli gratiâ, pugna Hectoris & Achillis, luna erit decimaseptima, quæ habet numerum regularem DCCC.XC.III. Achillei nomen habet, M.CC.LXXVI. qui simul juncti, faciunt M.M.C.LX.IX. Hos pariter per XXIX. & quod superfuerit, id est, viginti tria, quære in forma regulari, & invenies illud in eo loco, ubi scribitur ζωὴ μεγάλη. Si idem de Hectore feceris, invenies residuum numerum in μικρῷ θανάτῳ, quæ positio numerorum, victorem Achillem, & Hectorem victum significat absque ambiguitate. Est & alius modus: Si numerus lunæ fuerit in ὑποζυγίῳ, & numerus hominis in ὑπερζυγίῳ, periclitabitur quidem homo, evadet tamen. Econtrario, si hominis numerus in ὑποζυγίῳ, lunæ verò fuerit in ὑπερζυγίῳ, sub specie prosperorum adversa contingent: at verò si uterque numerus, hominis videlicet ac lunæ, supra horizontem fuerit inventus, proculdubio prospera pollicentur: sed si ambos infra horizontem esse constiterit, adversa omnia provenient.

DIES LVNAE CVM NVmerus divisio.		*EIVSDEM NVMERI divisio per xxix.*
Luna 1.	M.D.LXXXIX.	xxiij.
Luna 2.	M.C.XVI.	xiiij.
Luna 3.	M.C.XIX.	xvij.
Luna 4.	M.CCC.XV.	x.
Luna 5.	DCCC.XVIII.	vj.
Luna 6.	DC.XXIV.	xv.
Luna 7.	CCCC.IV.	xxvij.
Luna 8.	DCCC LXX.	xxix.
Luna 9.	DC.LXVI.	xxviij.
Luna 10.	DC.XXXIX.	i.
Luna 11.	DC.XCIV.	xxvij.
Luna 12.	M.CCCC.XLIII.	xxij.
Luna 13.	M.DCCC.LXXX.	xxiiij.
Luna 14.	M.DC.LXXXIV.	ij.
Luna 15.	M.CX.	viij.
Luna 16.	D.XXXV.	xiij.
Luna 17.	DCCC.XCIII.	xxiij.
Luna 18.	M.DC.XCVII.	xv.
Luna 19.	DC.XIX.	x.
Luna 20.	M.D.LXVI.	xxix.
Luna 21.	M.M.XXXIX.	xxviij.
Luna 22.	M.D.LXVI.	xxix.
Luna 23.	M.CCCC.LXVIII.	v.
Luna 24.	M.DCC.LXI.	xxi.
Luna 25.	M.CC.LXIV.	xvij.
Luna 26.	M.C.IV.	ij.
Luna 27.	DCCC.LXXX.	x.
Luna 28.	DCCCC.XVI.	xvij.
Luna 29.	M.C.XV.	xiij.

ITEM DIVISIO PER XXIX.

IN L. semel sunt XXXIX. & remanent XXI.
In C. remanent XXVIII. In CC. remanent XXVII.
In CCC. remanent X. In CCCC. remanent XXXIII.
In D. remanent VII. In DC. remanent XX.
In DCC. remanent VII. In DCCC. remanent XVII.
In DCCCC. remanet I. In I. remanent IX.
In II. remanent XVIII. In III. remanent XIII.
In IIII. remanent XVI. In V. remanent XII.
In VI. remanent XXVI. In VII. remanent XI.

DE DIVINATIONE, FINIS.

SIMILITUDO ARCÆ NOE

Latitudo arca quinquaginta cubitorum.

Altitudo arcæ triginta cubitorum; longitudo trecentorum cubitorum.

Arca Noë sine dubio Ecclesiæ typum tenuit, quia sicut illa super fluctus crescentis huc atque illuc fatigata ferebatur, ita Ecclesia in procelloso mundo diversis tempestatibus & calamitatibus hujus seculi quatitur: & licet in arca Noë non solùm mundæ, sed etiam immundæ animalia fuerint (habuit enim homines, habuit & serpentes) ita & in domo magna, id est, Christi Ecclesia vasa diversa sunt alia quidem in honorem, alia in contumeliam.

BEDÆ PRESBYTERI DE LINGUIS GENTIUM TRACTATUS.

LINGUARUM diversitas exorta est in ædificatione turris post diluvium. Priusquam superbia turris illius in diversos signorum sonos humanam dividit societatem, una omnium nationum lingua fuit, quæ Hebræa vocatur, qua Patriarchæ & Prophetæ usi sunt non solùm in sermonibus suis, verùm etiam in literis sacris. Initio autem quot gentes sunt, tot linguæ fuerunt. Deindè plures gentes quàm linguæ, quia ex una lingua multæ sunt gentes exortæ: linguæ autem dictæ in hoc loco pro verbis: quæ quia per linguam fiunt genere locutionis illo, quia his efficit, per id quod efficitur, nominatur: sicut os dici solet pro verbis, sicut manus pro literis. Tres sunt autem linguæ sacræ: Hebræa, Græca, Latina, quæ toto orbe maximè excellunt: His enim tribus linguis super crucem Domini à Pilato fuit causa ejus scripta. Undè & propter obscuritatem sanctarum Scripturarum, harum trium linguarum cognitio necessaria est, ut ad alteram recurratur, dum si quam dubitationem nominis vel interpretationis sermo unius linguæ attulerit. Græca autem lingua inter cæteras gentium clarior habetur. Est enim & Latinis & omnibus linguis sonantior, cujus varietas in quinque partibus discernitur. Quarum prima dicitur κοινὴ, id est, mixta sive communis, qua omnes utuntur. Secunda, Attica est, videlicet Athenienſis, qua usi sunt omnes Græciæ Authores. Tertia, Dorica, quam habent Ægyptii, & Syri. Quarta, Jonica. Quinta, Æolica, qua se Æolisti loquutos dixerunt, & sunt in observatione Græcæ linguæ ejusmodi certa discrimina. Sermo enim eorum ita est dispertitus. Latinas autem linguas quatuor esse quidam dixerunt, id est, priscam, Latinam, Romanam, mixtam. Prisca est, qua vetustissimi Italiæ sub Jano & Saturno sunt usi incondita, ut se habent carmina aliorum. Latina, quam sub Latino & Regibus Tusciæ cæteri in Latio sunt locuti. Ex qua XII. tabulæ fuerunt scriptæ. Romana, quæ post Reges exactas à populo Romano gesta est, qua Nevius, Plautus, Ennius, Virgilius Poëtæ: & ex Oratoribus Græcus Cato & Cicero, vel cæteri effuderunt. Mixta, quæ post imperium latiùs promotum, simul cum moribus & hominibus in Romanam civitatem irrupit, integritatem verbi per solœcismos & barbarismos corrumpens. Omnes autem Orientis gentes in gutture lingnam & verba collidunt, sicut Hebræi & Syri. Omnes mediterraneæ gentes in palato sermones fertunt, sicut Græci & Asiani. Omnes Occidentales verba in dentibus frangunt, sicut Itali & Hispani. Syrus & Chaldæus vicinus Hebræo est sermone, consonans in plerisque & literarum sono. Quidam autem arbitrantur linguam ipsam esse Chaldæam, quia Abraham de Chaldæis fuit. Quòd si hoc recipitur, quomodo in Daniele Hebræi pueri linguam quam non noverant, doceri jubentur. Omnem autem linguam unusquisque hominum, sive Græcam, sive Latinam, sive cæterarum gentium, aut audiendo potest tenere, aut legendo ex præceptore accipere. Cùm autem omnium linguarum scientia difficilis sit cuiquam, nemo tam desidiosus est, ut in suâ gente positus suæ gentis linguam nesciat. Nam quid aliud putandum est, nisi animalium brutorum deterior? Illa enim propriæ vocis clamorem exprimunt, iste deterior, qui propriæ linguæ caret notitiâ. Cujusmodi autem linguâ locutus est Deus in principio mundi, dum diceret: Fiat lux: invenire difficile est: nondum enim erant linguæ. Item qua linguâ insonuit posteà exterioribus hominum auribus. Maximum ad primum hominem loquens, vel ad Prophetas, vel dum corporaliter sonuit vox dicentis Dei: Tu es filius meus dilectus. Ubi à quibusdam creditur illa lingua una & sola, quæ fuit antequam esset linguarum divisio. In diversis quippè gentibus creditur, quòd eâdem linguâ illis Deus loquatur, qua ipsi homines utuntur ab eis intelligatur. Loquitur autem Deus hominibus non per substantiam invisibilem, sed per creaturam corporalem, per quam etiam & hominibus apparere voluit, quando locutus est. Dicit enim Apostolus: Si linguis hominum loquar & Angelorum, ubi quæritur qua linguâ Angeli loquantur. Non quòd Angelorum aliquæ linguæ sunt, sed hoc per exaggerationem & acervationem dicitur. Item quæritur, qua linguâ in futurum homines loquantur? nunquam reperitur: nam dicit Apostolus: Si linguæ cessabunt.

DE LINGUIS GENTIUM, FINIS.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

VENERABILI BEDÆ PRESBYTERO ETIAM HÆC SIBYLLINORVM VERBORUM INTERPRETATIO ASSCRIBITUR

à nonnullis, quam, ne desideraretur, apposuimus.

SIBYLLÆ generaliter omnes fœminæ dicuntur prophetantes, quæ ob divinam voluntatem, omnibus interpretari, & ventura pronuntiare solebant. Tradunt autem doctissimi Authores, decem fuisse Sibyllas. Quarum prima, Persis: secunda, Libyca: tertia, Delphica est, quæ ante Trojana bella vaticinata est: quarta, Cumea, in Italia: quinta, Erithæa, in Babylonia orta, dicta Erithrea, ab insula, in qua ejus dicta sunt carmina: sexta, Samiana, à Samo flumine Beneventano vocata: septima, Almitheia, vel Cumana: octava, Hellespontica: nona, Phrygia: decima, Tiburtina Græcè, Albunea Latinè vocatur: ex cujus carminibus multa de Deo & Christo scripta continentur. Fuit igitur hæc Sibylla, Priamidis regis filia, & ex matre Hecuba procreata. Vocata est autem in Græco Tiburtina, Latinè verò Albunea nomine. vel Cassandra: & illa circuiens diversas provincias ac partes orbis, prædicavit Asiam, Macedoniam, Erostachiam, Aga guidam, Ciliciam, Pamphiliam, & Galatiam. Quumque mundi partes vaticiniis suis replêsset, indè venit Ægyptum, Æthiopiam, Bragadam, Babyloniam, Aphricam, Libyam, Pentapolim, Mauritaniam, & Palarinum. In omnes has provincias prædicavit, & spiritu propheriæ repleta, propheravit bonis bona, malis mala. Scimus namque quæ in præconiis suis annuntiavit, & quæ in novissimis erant ventura, prædixit. Audientes igitur famam ejus Romani, statim nuntiaverunt in conspectu Senatorum. Mittentes ergò Senatores legatos ad eam, fecerunt ipsam cum magno honore deduci Romam. Centum igitur viri ex senatu Romano, somnium in una nocte viderunt singuli. Videbant singuli quasi novem soles esse in cœlo, qui figillatim divisi divitas in se figuras habebant. Primus sol erat splendidus & fulgens super omnem terram. Secundus sol splendidior & magnus, ætheream habens claritatem. Tertius sol sanguineo colore flammiger, igneus & terribilis, ac demum splendidus satis. Quartus sol, quarta generatio est tempore Christi. Quintus sol erat tenebrosus, sanguineus, & lampas, sicut in tonitruo tenebroso. Sextus sol tenebrosus nimis, habebat aculeum stimulum scorpionis. Septimus verò sol terribilis erat, & sanguineum iterum habens in medio gladium. Octavus autem sol erat effusus sanguineum habens colorem in medio. Nonus autem sol erat nimis tenebrosus, unum tamen habens radium fulgentem. Quumque Romam ingressa esset Sibylla, videntes eam cives Romani, admirabantur nimiam pulchritudinem ejus: erat enim venusto aspectu, decora vultu, eloquens in verbis: atque Dei pulchritudine satis benè composita, suis auditoribus dulce præbebat eloquium. Venientes autem viri qui somnia viderant, dicunt ad eam: Magistra & Domina, quàm ad magnum decorem est corpus tuum, qualem nunquam in fœminis præter te vidimus! Precamur ut somnium, quod omnes nos in una nocte vidimus, quid futurum præmonstret, aperias. Respondens Sibylla dixit ad eos: Non est æquum in hoc loco stercoribus pleno, & diversis contaminationibus polluto, sacramentum hujus visionis detegere. Sed venite ascendamus ad Apenninum montem, & ibi adnuntio vobis quæ ventura sunt civibus Romanis. Et fecerunt ut dixit. Quos interrogavit: & illi visionem quam viderant, narraverunt ei. At illa dixit ad eos: Novem soles quos vidistis, omnes futuras generationes præsignant. Quòd verò dissimiles eos vidistis, dissimilis erat vita in filiis hominum. Primus autem sol, prima generatio est: erunt homines simplices & clari, amantes libertatem, veraces, mansueti, benignissimi, amantes consolationes pauperum, & satis sapientes. Secundus autem sol, secunda generatio est: erunt homines splendidè viventes, crescentes multum, Deum colentes, sine malitia conversantes in terra. Tertius verò sol, tertia generatio est: exurget gens contra gentem, & erunt pugnæ multæ in Roma. Quartus autem sol, quarta generatio est: erunt homines, quod verum est abnegantes: & in diebus illis exurget mulier de stirpe Hebræorũ nomine Maria, habens sponsum nomine Joseph, & procreabunt ex ea sine commixtione viri, de Spiritu sancto, nomine Jesus: & ipsa erit virgo ante partum, & virgo post partum: qui ergò ex ea nascetur, erit verus homo, sicut omnes Prophetæ prædicaverunt: adimplebitque legem Hebræorum, & adjunget sua propria inimul, & permanebit regnum ejus in sæcula sæculorum: nascente autem ex eo, exercitus Angelorum à dextris & à sinistris erunt, dicentes: Gloria in excelsis Deo & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Veniet namque vox super eum dicens: Hic est Filius meus dilectus, ipsum audite. Erant ibi ex sacerdotibus Hebræorum, qui audientes hæc verba indignati dixerunt ad eam: Ista verba terribilia sunt: sileat hæc Regina. Respondens Sibylla dixit eis: O Judæi, necesse est ista fieri, sed vos non creditis in eum. Dixeruntque: Nos non credemus, quia verbum & testamentum dedit Deus patribus nostris, & non auferet manum suam à nobis. Respondit eis iterum: Deus cœli sibi generaturus est filium, ut scriptum est: qui similis erit patri suo, & posteà ut infans per ætates crescet, & insurgent reges in eum & principes terræ. In diebus illis erit Cæsari Augusto celebre nomen, & regnabit in Roma, & subjiciet omnem terram sibi. Non multi, vel non pauci: non tres, neque duo sunt dii, sed unus Deus, solus & immensus, qui fecit cœlum, solem, stellas & lunam, frugiferamque terram & mare. Qui autem illum honorant, æternam vitam hæreditabunt, perpetuum cujus ipsi hæreditabunt paradisum. Mortuorum verò simul resurrectio erit, & claudorum cursus velocissimus erit, surdi audient, & cæci videbunt, non loquentes loquentur, ex quinque panibus quinque millia hominum saturabit, & colligentur reliquiæ fragminum duodecim cophini, exindè replebunt in specie populorum. Ventos compescens verbo, mare calcans, ambulans super undas, infirmitates omnibus solvet, surgere faciet mortuos, repellens multos dolores: & de pane uno saturatio erit vivorum. Sed quum omnia fuerint perfecta quæ dixi, in ipso omnis resolvetur lex, & impias manus infidelium posteà inveniet. Post hæc convenient sacerdotes Hebræorum contra Jesum, quia multa signa faciet, comprehendentque eum, dabunt Deo alapas manibus incestis, & in vultu sacro expuent venenata sputa. Dabit verò ad verbera sanctum dorsum simpliciter, & colaphos accipiet: tacebit, ne quis agnoscat undè verbum venit: coronâ spineâ coronabitur, ad cibum autem fel, & ad sitim acetum dabunt, & suspendent eum in ligno, & occident. Templi verò velum scinderur in medium, & dies erit tenebrosus per horas sex, & sortem mortis finiet tribus diebus somno suscepto, & tunc ab inferis regressus ad lucẽ veniet. Et nihil valebit eis, quia die teriâ resurget, & ostendet se discipulis suis, & ipsis videntibus in cœlum ascendet, & regni ejus non erit finis. Dicunt me Judæi insanam & mendacem Sibyllam: quum autem facta fuerint omnia, tunc demum reminiscentur mei, & nullus posteà me dicet insanam, sed Dei magnam Sibyllam. Dixitque principib. Romanorum: Quintus autem sol quinta generatio est: eliget sibi Jesus duos piscatores de Galilæa, & leges suas docebit eos, dicẽs: Ite, & doctrinâ quam accepistis à me, docete omnes gentes, & per septuaginta & duas linguas subjicientur omnes nationes. Sextus autẽ sol sexta generatio est, & expugnabunt istam civitatẽ annos tres & menses sex. Septimus verò sol, septima generatio est: & exurgẽt duo reges, & multas faciẽt persequutiones in terra Hebræorũ, propter Dñm. Octavus autem sol, octava erit generatio, & in desertatione erit Roma, & prępugnantes ululabunt in tribulationib. & doloribus, dicentes: Putasne perjemus? Nonus autẽ sol, nona generatio est: & exurgẽt Principes Rom. in perditione multorũ. Tunc exurgẽt duo reges de Syria, & exercitus eorũ innumerabilis sicut arena

maris,

maris,& obtinebunt civitates & regiones Romanorum usque ad Chalcedoniam. Et tunc multa erit sanguinis effusio. Omnia quæ quum reminiscuntur,civitas & gens contremiscunt in eis, & disperdent Orientes. Et post hæc surgent duo Reges de Ægypto,& expugnabunt quatuor Reges,& occident eos, & omnem exercitum eorum, & regnabunt annos tres,& menses sex. Et post eos alius Rex per C literam nomine,potens in prælio, qui regnabit annis triginta, & ædificabit templum Deo,& implebit legem, & faciet judicium propter Deum intereà. Et post eum surget alius Rex,qui regnabit paucis temporibus,& expugnabunt, & occident eum. Post hæc verò erit Rex per B nomine, & de B præcedet rex Audon, & de Audon egredietur A, & de A præcedet A, & de hoc generabitur A : & ipse secundus A erit bellicosus nimis & præliator. Et de ipso A nascetur Rex per R nomine, & de R nascetur L, & potestatem habebit super decem & novem Reges. Et post hæc surget rex Salicus de Francia, per K nomine : ipse erit magnus & piissimus,potens & misericors,& faciens justitiam pauperibus. Tanta enim erit in eo virtutis gratia, ut per viam gradientem arborum contra eum inclinentur cacumina. Aqua enim occurrens, minimè cursum ejus tardabit. Similis autem imperio Romanorum rex antè non fuit,nec post eum futurus est. Et veniet Rex post eum per L nomine, & post hoc regnabit L, & post L triginta,& de L egredietur A, & ipse A erit nimis bellicosus & fortis in prælio, & multus erit per terram, sive per aquas, & non dabitur in manibus inimicorum ,& morietur exul extra regnum , & in manu Dei anima ejus erit. Tunc exurget Rex per V nomine,& ex una parte Salicus,& alia Longobardus,& ipse habebit in terra potestatem contra pugnantes,& contra omnes inimicos. Et in diebus illis procedet Rex per O nomine , & erit potentissimus, & fortis, & bonus, & faciet justitiam pauperibus,& rectè judicabit,& de ipso procedet alius O potentissimus, & erunt sub eo pugnæ inter paganos & Christianos,& sanguis Græcorum eorum effundetur,& cor ejus in manu Dei,& regnabit annis septem, & de ipsa muliere nascetur Rex per O nomine : hic erit sanguinarius & facinorosus , & sine fide & veritate , & per ipsum multa erit malitia in terra,& multa sanguinis effusio , & destructæ erunt Ecclesiæ in ipsius potestate. In aliis namque regionibus tribulationes erunt multæ & prælia. Tunc surget gens contra gentem in Cappadociam , & Pamphiliam captivabunt in illo tempore , eò quòd non intravit per ostium in ovile : hic namque Rex regnabit per annos quatuor. Et post eum surget Rex per H nomine,& in diebus ejus pugnæ multæ erunt,Syriam expugnabunt,& Pentapolim captivabunt. Ipse enim Rex erit ex genere Longobardorum. Tunc exurget alius rex Salicus per C nomine , & expugnabit Longobardos,& erunt prælia & pugnæ. Ipse autem Salicus erit fortis & potens, & paucis temporibus erit regnum ejus. Tunc exurgent Agareni & tyranni, & captivabunt Tarentum & Barro, & multæ civitates deprædabuntur. Et etiam volentes venire Romam,& non est qui resistat eis,nisi Deus deorum,& Dominus dominorum. Tunc venientes Armeni Persidem disperdent, ita ut non recuperent civitates,quas deprædabunt , & accurrentes ipsi ponent fossas juxta Orientem,& expugnabunt Romanos,& obtinebunt pacem aliquantisper. Et intrabit rex Græcorum , vir belligerator Æpolim, destruet templa idolorum : & veniet locusta & bruchus , & comedent omnes fructus Cappadociæ & Ciliciæ, ac fame cruciabuntur , & posteà non erit ampliùs. Et consurget rex Salicus alius,scilicet H, vir fortis & belligerator, & indignabuntur contra eum multi vicini & parentes. In diebus illis tradet frater fratrem , & cum sorore commiscebitur, & multa nefanda hominum erunt in terra. Senes cum virginibus cubabunt , & sacerdotes mali cum deceptis puellis, Episcopi malefactorum sectatores erunt , & fiet effusio sanguinis in terra , & templa Sanctorum polluent. Et erunt in populo fornicationes, immunditiæ, & Sodomiticum scelus , ita ut visio ipsorum in contumelia ejus appareat. Et erunt homines raptores,contumelioso,odientes justitiam,& amantes falsitatem,& judices Romæ immutabuntur. Si hodie ad judicandum admittuntur, alio die mutabuntur, propter pecuniam accipiendam, & non judicabunt rectum, sed falsum Et erunt in illis diebus homines rapaces,cupidi & perjuri, & amantes falsitatem, & destruetur lex & veritas, & fiet terræmotus per loca diversa & insulares civitates , & regiones demergentur. Et erunt per loca pestilentiæ hominum & terra ab inimicis desolabitur,& non prævalebit consolari eos vanitas Deorum. Posteà exurget Rex per L nomine. Et erunt sub illo bella,& 12. annis regnabit. Et post hunc surget Rex per F nomine, & veniens obtinebit, & regnabit aliquanto tempore, & veniet Romam, & captivabit eam,& non mortificabitur anima ejus in manu inimicorum ullis diebus vitæ suæ : sed erit bonus & magnus, & faciet justitiam pauperibus , & ipse vivet multo tempore. Post hæc verò surget alius Rex per H nomine : & de ipso H præcedent duodecim H, & erit de genere Longobardoruum & Teuthonicorum,& regnabunt per annos centum. Tunc post eum exurget Rex H nomine, Salicus de Francia. Tunc initium dolorum erit,qualis non fuit ab initio seculi. Et erunt in diebus ipsius multæ pugnæ, & tribulationes multorum , & sanguinis effusio, & terræmotus per civitates & regiones, & terræ multæ captivabuntur, & non erit qui inimicis resistat, quia Dominus iratus erit in terra. Roma in persecutione & gladio expugnabitur,& erit deprehensa in manu ipsius Regis. Et erunt homines rapaces,cupidi,tyranni,odientes pauperes,opprimentes insontes,& salvantes noxios. Eruntque injusti & nequissimi,& dominatores exterminii captivabuntur : & non est in terra qui pro eis resistat & eruat eos, propter malitias eorum & cupiditates. Et tunc exurget Rex nomine H,animo constans. H ille idem constans erit Rex Romanorum & Græcorum, hic staturâ grandis, aspectu decorus , vultu splendidus , atque per singula membrorum lineamenta decenter compositus,& ipsius regnum 122. annis terminabitur. In illis ergò diebus erunt divitiæ magnæ , & terra abundanter dabit fructum suum , ita ut tritici modium denario uno venundetur, modium vini denario uno , modium olei denario uno. Et ipse Rex scripturam habebit ante oculos , dicentem : Rex Rom. omne sibi vendicat regnum Christianorum. Omnes ergò insulas & civitates paganorum devastabit , & universa idolorum templa destruet, & omnes paganos ad baptismum convocabit , & per omnia templa Crux Christi Jesu erigetur. Tunc namque præveniet Ægyptus Æthiopiam munus dare Deo. Qui verò Crucem Jesu Christi non adoraverint , gladio punientur. Et cùm completi fuerunt 122. anni, Judæi convertentur ad Dominum, & erit ab omnibus sepulchrum ejus gloriosum. In diebus illis salvabitur Israël,& habitabit confidenter. In illo tempore surget princeps iniquitatis de tribu Dan , qui vocabitur Antichristus. Hic erit filius perditionis, caput superbiæ, magister erroris, plenitudo malitiæ, qui subverret orbem, & faciet prodigia & signa magna per falsas simulationes : deludet autem per artem magicam multos,ita ut ignis de cœlo descendere videatur. Et minuentur anni sicut menses,& menses sicut septimana,& septimana sicut dies, & dies sicut hora. Et exurgent ab Aquilone spurcissimæ gentes ,quas Alexander rex inclusit , Goth videlicet & Magoth. Hæc duodecim regna,quorum numerus est sicut arena maris. Cùm autem audietur Rex Rom. convocato exercitu debellabit eos , atque prosternet usque ad internecionem. Et posteà Rex veniet Hierusalem,& ibi depositò capitis diademate,& omni habitu regali,regnum Christianorum Deo Patri relinquet, & Filio ejus Jesu Christo. Et cùm cessaverit imperium Romanum,tunc revelabitur manifestè Antichristus,& sedebit in domo Domini in Hierusalem. Regnante autem eo egredientur duo clarissimi viri,Helias,& Enoch,ad annuntiandum adventum Domini : & Antichristus occidet eos,& post dies tres à Domino resuscitabuntur. Tunc erit persequutio magna,qualis non fuit anteà,nec posteà subsequetur. Abbreviabit autem Dominus dies illos,propter electos, & occidetur virtute Domini Antichristus à Michaële Archangelo in monte Oliveti. Quumque hæc Sibylla & alia multa Romanis prædiceret futura , quibus etiam signis ad judicandum Dominus venturus est, vaticinando,versus intonuit, dicens:

VERSVS

VERSVS SIBYLLINI DE CHRISTO.

Vdicii signum: tellus sudore madescet,
E cœlo Rex adveniet per secla futurus,
Scilicet in carne præsens, ut judicet orbem:
Vndè Deum cernent incredulus atque fidelis.
Celsum cum Sanctis jam terminus exstat in ipso,
Sic anima cum carne aderunt, quas judicat ipse,
Cùm jacet incultus densis in vepribus orbis,
Rejicient simulachra viri, cunctam quoque gazam,
Exuret terras ignis pontumque polumque:
Inquirens tetri portas effringet Averni,
Sanctorum sed enim cunctæ lux libera carni,
Tradentur fontes, æternaque flamma cremabit.
Occultos actus manifestans quisque loquetur,
Secreta atque Deus reserabit pectora lucis,
Tunc erit & luctus, stridebunt dentibus omnes,
Eripitur solis jubar, & chorus interit astris,
Volvetur cœlum, lunaris splendor obibit,
Dejiciet colles, valles extollet ab imo:
Non erit in rebus hominum sublime vel altum,
Iam æquantur campis montes, & cærula ponti,
Omnia cessabunt, tellus confracta peribit:
Sic pariter fontes torrentur fluminaque igni.
Sed tuba per sonitum tristem dimittet ab alto,
Orbe genus facinus miserum varioque labores,
Tartareumque chaos monstrabit terra dehiscens,
Et coram hoc Domino Reges sistentur ad unum,
Recidetque è cœlo ignisque & sulphuris amnis:

Tunc judicabit Dominus secundùm uniuscujusque opus, & ibunt impij in gehennam ignis æterni: justi verò vitæ æternæ præmium recipient, & cœlum novum, & terram novam: & mare jam non erit. Et regnabit Dominus cum Sanctis in secula seculorum. Amen.

TOMI SECVNDI
FINIS.

BEDE
Tom
I. etz
Th
119 a V.
23